LIBRARY OF PRINCETON
MAY 29 2018
THEOLOGICAL SEMINARY

Princeton Theological Seminary Library
1 1012 01557 6202

DATE DUE

THE LIBRARY STORE #47-0207

6879

Gesamtwörterbuch
der
alt- und neuhebräischen Sprache
von
Elieser Ben Jehuda
in Jerusalem

Eingetragene Schutzmarke

Berlin-Schöneberg
Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung
(Prof. G. Langenscheidt) G. m. b. H.

Dictionnaire complet
de la
Langue Hébraïque ancienne et moderne
par
Éliézer Ben Yehouda
à Jérusalem

Berlin-Schöneberg
Librairie Langenscheidt
(Prof. G. Langenscheidt) G. m. b. H.

A Complete Dictionary
of
Ancient and Modern Hebrew
by
Eliezer Ben Yehuda
of Jerusalem

Berlin-Schöneberg
Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung
(Prof. G. Langenscheidt) G. m. b. H.

LIBRARY OF PRINCETON
SEP 22 1927
THEOLOGICAL SEMINARY

THESAURUS
TOTIUS HEBRAITATIS
ET VETERIS ET RECENTIORIS

AUCTORE

Elieser ben Jehuda

ELIESER BEN IEHUDA

HIEROSOLYMITANO

VOL. VII

CAUTUM HOC SIGNO

SCHOENEBERGI APUD BEROLINUM
IN AEDIBUS PROF. G. LANGENSCHEIDTI

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הישנה והחדשה

כרך שביעי

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הישנה והחדשה

כּוֹלֵל:

א) כל מלות הלשון העברית שבתנ"ך, והמלות העבריות ומספר רב מיתר המלים שבתלמוד ומדרשים, וכל המלים שבספרי הפוסקים, המחקר, החכמות, הפיוטים, השירה והמליצה, עד ימינו אלה, וכמו"כ המלות שנתחדשו בזמן האחרון, ומספר רב של מלים אשר יצר המחבר למושגים ישנים וחדשים, אשר לא מצא להם כלל מלים בספרותנו או שהמלים אשר מצא אינן טבועות במטבעת הלשון העברית.

ב) גדר כל מלה לכל משמעותיה, ותרגומה בגרמנית, צרפתית ואנגלית.

ג) עדיות ומשלים מכל הספרות, לכל פרטי משמעות המלה ולכל גוניה ולכל דרכי שמוש הלשון בה.

ד) מדרש מלים, בהערות, באו בו חקירות והַוָּיוֹת בדבר צורת המלות ומשקלן, מקורן, פרושן ודיוק משמעתן, לפי דעות המסורה, המתרגמים והמדקדקים הקדמונים, והחקירות החדשות על פי דמיון ללשונות האחיות.

ה) השמות הנרדפים, ובמושגים כללים, המלות השיכות להם עפ"י דמיון ושתוף הרעיון למען יוכל אדם למצא המלה המְבֻקשה גם אם איננה ידועה לו.

חברו

אליעזר בן־יהודה

ירושלמי

כרך שביעי

ירושלם — ברלין

ט' להצהרת בלפור

לכבוד

הנדיב שמואל וָן־דן־ברג

ברגשי כבוד והכרת טובה

המחבר *)

*) ברך זה הקדש על־ידי המחבר עוד בשנה החמשית להצהרת בלפור.

הערה

הקדמה ומבוא גדול יבואו בכרך מיוחד.

מפני שעוד לא הגיעו החכמים לכלל הסכמה בקביעת זמן חבור קצת חלקי התנ״ך לא הקפדתי על סדר הזמנים בדיוק, והשבתי את כל זמן התנ״ך בשתי תקופות, בתקופה הראשונה רוב הספרים הכתובים בסגנון הלשון הטהורה, הקדומה, ובתקופה השניה — הספרים שנושאים עליהם מטבע הסגנון של הזמן המאוחר.

את גוף בן סירא, שנמצא בהגניזה במצרים, אעפ״י שהוא בודאי קדום לקצת מזמורי תהלים וכדומה, צינתי בציון שצינתי המקורות מזמן המשנה והתלמוד.

בהמשנה והתלמוד השתמשתי בהדפוסים שהיו תחת ידי פה, ובשנויי נוסחאות של רבינוביץ (דקדוקי סופרים) וכמו״כ במתניתא דבני מערבא, ובקצת סדרי המשנה שיצאו לאור עם גוף הערבי של פרוש הרמב״ם, וקצת המסכתות שפרסם פרופ׳ דר׳ שטראק, ובכ״י של המשניות המנֻקדות שבבית הספרים בפרמה, וקטעים של משנ׳ מנֻקדות שנמצאו בהגניזה.

בתלמוד ירושלמי השתמשתי בדפוס ויניציה, וצינתי מראה המקומות לפי מספר הדפים של דפוס זה, ובקטעי הירוש׳ שנמצאו בהגניזה שפרסם דר׳ גינזב׳ בשם שרידי הירושלמי, ובשנויי נוסח׳ של רטנר (אהבת ציון).

בהספרות שלאחר זמן התלמוד ועד ימינו השתמשתי לפי סדר הזמנים. ואף על פי כן, בקצת מקומות לא דקדקתי בזה והבאתי את המשלים על פי ראות עיני לפי הצרך ההגיוני וכיוצא בזה.

המלים בלעז בלשונות גרמנית, צרפתית ואנגלית כתבתי על פי הכתיב הנהוג בהמלונים של Toussaint—Langenscheidt.

ואלה הסימנים שהשתמשתי בהם לציֵן בהם מקורות המלים:

בלי כל סימן הן מלים מהתנ״ך.

* מלים מגוף בן סירא, מהמשנה, ותלמוד ומדרשים.

⁚ מלים מהספרות שלאחרי התלמוד, מימי הגאונים ואילך.

∞ מלים שחדשתי אני ושנתקבלו כבר בספרות של זמננו, או בדבור העברי בארץ ישראל.

∴ מלים שהדשו אחרים " " " " " " " " "

לוח מקצת ראשי־תיבות

א.

א״א, ארך אנפין.
אב׳, מסכת אבות.
א״ב ב״ס, אלף בית בן סירא.
א״ב דר״ע, אלף בית דרבי עקיבא.
אג׳ המוס׳, אגרת המוסר.
אגר׳ בע״ח, אגרת בעלי חיים.
אדו״מ, אהבת דוד ומיכל.
אדר״נ, אבות דרבי נתן.
אהל׳, אהלות.
אה״ע, אבן העזר.
אה״צ, אהבת ציון.
או״א, אמת ואמונה.
או״ד (לרסע״ג), אמונות ודעות.
או״ז, אור זרוע.
או״ח, אורח חיים.
אולסה׳, אולסהויזן.
או״נ, אוצר נחמד.
אוצה״ח, אוצר החיים.
אוצה״ס, אוצר הספרות.
אוצה״ש, אוצר השרשים.
אוצ״ט, אוצר טוב.
אורח׳ צד׳, אורחות צדק.
איו׳, איוב.
איכ׳, איכה.
איל׳ אהב׳, אילת אהבים.
אי״ש, איש שלום (Friedman).
אמו״ר, אמונה רמה.
אמשד׳, אמשטרדם.
א״ס, אין סוף.

אסת׳, אסתר.
אעפ״י, אף על פי.
אעפי״כ, אף על פי כן.
א״ק, אדם קדמון.
ארנ׳ מוס, ארנולד...
א״ת, אבן תבון.

ב.

ב״א, בן אשר.
באה״ג, באר הגולה.
באו״ת, בעל אור תורה (מנחם מלונזנו).
בארמ׳, בארמית.
ב״ב, בבא בתרא.—בר בהלול.
בד״ה, בדבור המתחיל.
בוקשד׳, בוקשדורף.
ב״ז, בן זאב.
בחי״ע, בחינת עולם.
ביהמ״ד, בית המדרש.
בינ׳, בינוני.
בכו׳, בכורים.—בכורות.
ב״מ, בבא מציעא.
במד׳, במדבר.
ב״ס, בן סירא.
בסור׳, בסורית.
ב״ע, בר עלי.
בעבר׳, בעברית.
בע״ח, בעלי חיים.
בערב׳, בערבית.
ב״ק, בבא קמא.
ב״ר, בן רבי.—בראשית רבה.
בראש׳, בראשית.
בר״ד, בר דוד.
ברכ׳, מסכת ברכות.

ג.

גא׳, גאון.—גאונים.
גא״י, גלילות ארץ ישראל.
גיט׳, גיטין.
ג״כ, גם כן.
גמ׳, גמרא.
גני׳, גניזה (בפרט הגניזה של ביהכ״נ של קהיר שנמצא בה גוף העברי של בן סירא ועוד הרבה כ״י עתיקים).
ג״ע, גן עדן, של ר״א הקראי.
גפה״ע, גוף פרוש הערבי.

ד.

ד״א, דרך ארץ.
דא״ז, דרך ארץ זוטא.
דא״ר, דרך ארץ רבה.
דבר׳, דברים.
דג״ה, ד׳ גנזבורג, מהדורה חדשה של התנך.
ד״ה, דבור המתחיל.
דה״י, דברי הימים.
דהי״א, דברי הימים א.
דהי״ב, דברי הימים ב.
דו״מ, דוד ומיכל.
ד״ח, דברי חכמים.
די״ע, דברי ימי עולם.
דל״ע, דקדוק לשון עברית.
דני׳, דניאל.
ד״ס, דקדוקי סופרים (שנויי נוסח׳ בתלמוד בבלי של מ׳רבינוביץ).
דרנב׳, דרנבורג.

ה.

ה״ג, הלכות גדולות.
הגר״א, הגאון ר׳ אליהו.
הוס׳, הוספה.
הוצ׳, הוצאת.
הור׳, הוריות.
הוש׳, הושע.
הלכ׳ פסוק׳, הלכות פסוקות.
הקד׳, הקדמה.
הרא״ש, הרב רבנו אשר.
הרדב״ז, הרב דוד בן זמרי.
הר״ש, הרב רבנו שמשון.

ו.

ויקר׳, ויקרא.
וכדו׳, וכדומה.

ז.

ז״א, זעיר אנפין.
זבח׳, זבחים.
זכר׳, זכריה.
ז״ל, זה לשונו.

ח.

ח״א, חלק א.
ח״ב, חלק ב, וכו׳.
חבק׳, חבקוק.
חגי׳, חגיגה.
חה״י, חמדת הימים.
חה״נ, חלקת הנקוד.
חה״פ, חלקת הפעלים.
חו״ה, חובות הלבבות.
חוה״מ, חול המועד.
חוהמ״ס, חול המועד סכות.
חוהמ״פ, חול המועד פסח.
חו״י, חות יאיר.
חול׳, חולין.
חו״מ, חושן משפט.
חז״ס, חיים זליג סלונימסקי.
חל״א, חכמי לשון אשורית.
חס׳, חסר, חסרים.
חקו״ד, חקור דין.
חת״ס, חתם סופר.

ט.

טבו״י, טבול יום.
טהר׳, טהרות.
טואו״ח, טור אורח חיים.
טוחו״מ, טור חושן משפט.
טע׳ זקנ׳, טעם זקנים.

י.

י״א, יש אומרים.
יבמ׳, יבמות.
י״ג, יש גורסים.
יוא׳, יואל.
יו״ד, יורה דעה
יוה״כ, יום הכפורים.
יחזק׳, יחזקאל.
יל״ג, יהודה ליב גורדון.
ילק׳ שמע׳, ילקוט שמעוני.
י״מ, יש מפרשים.
יסוה״ת, יסודי התורה.
יסו״ע, יסוד עולם.
יסט׳, יסטרוב (M. Jastrow).
ירוש׳, ירושלמי.
ירמ׳, ירמיה.

ישע', ישעיה.
יש"ר, יהודה שלמה ריגיו.

כ.

כ"י, כתב יד.
כ"מ, כסף משנה.
כמו"כ, כמו כן.
כנ', כנוי.
כנה"ג, כנסת הגדולה.
כרית', כריתות.
כשת', כשתלו (Castello).
כתוב', כתובות.

ל.

לקו"ק, לקוטי קדמוניות.

מ.

מ' פטריש, מ' אלדבי, מאיר...
מ"א, מלכים א'.—מאיר אלדבי.
מ"ב, מלכים ב'.
מג"א, מגן אבות.
מד', מדות.
מדב"מ, מתניתא דבני מערבא (נוסח המשנה שהוציא W. H. Lowe עפ"י כ"י).
מדב"ע, מדבר בעדו.
מדה"ג, מדרש הגדול.
מד"ר, מדרש רבה.
מהד', מהדורה.
מהר"י קולון, מורנו הרב יוסף...
מהר"מ מרוטנברג, הרב מאיר...
מהרש"ך, הרב שלמה כהן.
מהרש"ל, הרב רבי שלמה לוריא.
מה"ש, משקלי השמות.
מוא"ר, מוסדי ארץ (של קלמן שולמן).
מו"ל, מוציא לאור.
מו"מ, מזרח ומערב.
מו"נ, מורה נבוכים.
מו"ק, מועד קטן.
מ"ז, משקל זכר.— מספר זוגי.
מיכ', מיכה.
מיכאל', מיכאלים.
מי"כ, מיכה יוסף כהן.
מכי', מכילתא.
מב"ר, משה כהן ריברסון (בעל תה"ג ותה"פ).
מכשי', מכשירין.
מל', מלא, מלאים.
מלא', מלאכי.
מל"א, מלון לשון אשורית.
מלא' ההג', מלאכת ההגיון.
מ"מ, מכל מקום.
מנוה"מ, מנורת המאור.
מנה', מנחה, מנחות.
מס', מסכת.
מסו', מסורה.
מ"ע, מצות עשה.—מאיר עין (על הספרי).
מע"ר, מעשר ראשון.
מע"ש, מעשר שני.
מעשר', מעשרות.
מק"נ, מקיצי נרדמים.
מ"ר, מספר רבים.
מ"ש, מנחת שי.
משמ', משמעה, משמעת, משמעות.
מת' שפת', מתק שפתים.

נ.

נגע', נגעים.
נדר', נדרים.
נוסח', נוסחה, נוסחאות.
נזי', נזיר.—נזירות.
נחו', נחום.
נחמ', נחמיה.
נחמ' ונע', נחמד ונעים.
נ"י, נמוקי יוסף.
ניד', נידה.
נל"ה, נחי למד הא.
נמס', נמסר.
נע"ו, נחי עין וו.
נע"י, נחי עין יוד.
נפ"י, נחי פה יו"ד.
נק', נקבה.

ס.

ס' פרנקל, סיגמונד...
סדה"ד, סדר הדורות.
סדעו"ר, סדר עולם רבה.
סוט', סוטה.
סה"ח וקה"ע, סדר החכמים וקורות העתים (ניבויאר).
סהמ"א, ספרות המאוחרת.
סה"ש, ספר השרשים, ספרי השנים
סמא"צ, סדור מנהג ארם צובה.
סמ"ג, ספר מצות גדולות.
סמי', סמיכות.
סנה', סנהדרין.

ע.

עב', עבר
עבוה"ק, עבודת הקדש.
ע"ד, על דבר.
עדי', עדיות.
עה"מ, עמק המלך.
עה"ש, ערוך השלם.
עובד', עובדיה.
עוקצ', עוקצין.
ע"ז, עבודה זרה.—על זה.
עזר', עזרא.
ע"ח, עץ חיים.
עי', עיין.
עיוה"כ, ערב יום הכפורים.
עי"ש, עין שם.
עי"ת, עשרת ימי תשובה.
ע"כ, עד כאן.
עכ"פ, על כל פנים.
ע"מ, על משקל.
עמ' פרנס', עמנואל פרנסים.
עמו', עמוס.
עפי"ר, על פי רוב.
ער"ה, ערב ראש השנה.
ערוב', ערובין.
ערכ', ערכין.
ערל', ערלה.
ע"ש, על שם.
עת', עתיד.
עתיק', עתיקות.

פ.

פדר"א, פרקי דר' אליעזר.
פה"פ, פה הפעל.
פ"ו, פעל יוצא.

פלו׳, פלוני, פלונית.
פסח׳, פסחים.
פסיק׳ רב׳, פסיקתא רבתי.
פסיק׳ ר״כ, פסיקתא רב כהנא.
פ״ע, פועל עומד.—פתחי עולם.
פעו״י, פעל עומד ויוצא.
פרש״י, פרש רש״י.
פתי׳, פתיחה.

צ.

צ״ד, צמח דוד.
צו״ג, צום גדליהו.
צוה״ת, צוהר התיבה.
צ״ל, צריך להיות, לומר.
צפני׳, צפניה.

ק.

קדוה״ח, קדוש החדש.
קדוש׳, קדושין.
קהל׳, קהלת.
קוה׳, קוהוט.
קונט׳, קונטרים.
קינ׳, קינה.
קני׳ קנים.
ק״ס, קרית ספר.
ק״ש, קלמן שולמן.

ר.

ר״א קליר, רבי אליעזר...
ר״א מודינא, רבי אריה...
ר״א הקראי, רבי אהרן...
ר״א דלמידיגו, ר׳ אליהו...
ר״א בחור, רבי אליהו...
רא״ב, " " בחור.
ראב״ד, רבי אברהם בר דוד.
ראב״ע, רבי אברהם בן עזרא.
רגב״ש, ר׳ גרשון בן שלמה.
רגמ״ה, רבנו גרשון מאור הגולה.
רד״ק, רבנו דוד קמחי.
ר״ה, ראש השנה.
רה״ג, רב האי גאון.
ר״ח, רבנו חננאל.
רח״ו, רבי חיים ויטאל.
ר״י נאגארה, ר׳ ישראל...
ר״י אברבנאל, ר״י ישראלי, ר״י סטנוב, ר׳ יצחק...
ר״י עמדין, ר׳ יעקב...
ר״י א״ת, רבי יהודה אבן תבון.
ר״י אלבו, ר״י בן אביתור, ר״י יעבץ, רבי יוסף...
ר״י הלוי, ר״י אלחריזי, ר״י חיוג, רבי יהודה...
ר״י מפיסא, ר׳ יחיאל...
רי״א, ר׳ יצחק אברבנאל.
ריב״ג, רבי יונה בן גנאח.
ריב״ל, רבי יצחק בר לוינזון.
ריב״ק, ר׳ יהודה בן קריש.
ריב״ש, רבי יצחק בר ששת.
רי״ף, רבי יצחק אלפסי.
רי״ק, רבי יוסף קמחי.
ר״ל, רצה לומר.
רלב״ג, רבי לוי בן גרשון.
רלב״ח, רבי לוי בן חביב.
ר״מ, רבי מאיר.—רבי משה.
ר״מ מרוטנברג, ר״מ גבאי, ר״מ דרעי, רבי משה...
רמ״א, רבי משה איסרליש.
רמא״ג, ר׳ מרדכי אהרן גנזבורג.
רמב״ם, רבנו משה בן מימון.
רמב״ן, רבנו משה בן נחמן.
רמב״ע, רבי משה בן עזרא.
רמ״ג, ר׳ מאיר גבאי.
רמח״ל, רבי משה חיים לוצאטו.
רמ״ע מפאנו, רבי משה עזריה...
רמ״ק, רבי משה קורדובירו.
ר״נ, רבנו נסים.—רבנו נתן.
רנה״ו, ר׳ נפתלי הירץ ויזילי.
רנ״ק, ר׳ נחמן קרוכמל.
רסע״ג, רב סעדיה גאון.
רע״ב, ר׳ עובדיה ברטנורה.
רע״ג, רב עמרם גאון.
רע״פ, ר׳ עמנואל פרנסים.
ר״ש הנגיד, ר״ש גמע, רבי שמואל...
רשב״א, ר׳ שלמה בן אדרת.
רשב״ג, ר׳ שלמה בן גבירול.
רשב״י, רבי שמעון בר יצחק.
רשב״י הבבלי, רבי שלמה בר יהודה...
רשב״ם, רבי שלמה בן מאיר.
רשב״ץ דוראן, ר׳ שלמה בן צמח...
רש״ט פלקיירא, רבי שם טוב...
רש״י, רבנו שלמה יצחקי.
רש״ל, ר׳ שלמה.
ר״ת, רבנו תם.—ראשי תיבות.

ש.

ש׳ בלאך, שמשון...
ש״א, שמואל א׳.—שבילי אמונה.
ש״ב, שמואל ב׳.
שבו׳, שבועות.
שבי׳, שביעית.
שבי״ע, שבילי עולם.
שדה״פ, שער דקדוק הפעלים.
שדה״ש, שער דקדוק השמות.
שד״ל, שמואל דוד לוצאטו.
שה״ג, שבת הגדול.
שה״כ, שיר הכבוד.
שה״פ, שם הפעולה.
שה״ק, שלשלת הקבלה.
שה״ש, שיר השירים.
שו״ע, שולחן ערוך.
שופט׳, שופטים.
שו״ת, שאלות ותשובות.
ש״ז, שם זכר.
שזו״נ, שם זכר ונקבה.
שי״פ, שמואל יוסף פין.
שי״ר, שלמה יהודה רפפורט.
של״ה, שני לוחות הברית.
שמה״צ, שמות הצמחים.
שמו׳, שמות.
שמח׳, שמחות.
שמ״ע, שמיני עצרת.
ש״נ, שם נקבה.
שנו״ז, שם נקבה וזכר.
שעה״ש, שער השמים.
שקל׳, שקלים.
ש״ש, שירי שלמה.
שש״ק, שירי שפת קדש.
ש״ת, שמחת תורה.

שת"ז, שם תאר זכר.
שת"נ, שם תאר נקבה.

ת.

ת"א, תרגום אונקלוס. — תרגום ארמית.
ת"ב, תשעה באב.
תגמ' הנפ', תגמולי הנפש.
תד"א, תנא דבי אליהו.
תהל', תהלים.
תה"פ, תאר הפעל.
תה"ש, תאר השם.
תוה"א, תולדות הארץ.
תוה"ב, תורת הבית.
תוה"ט, תולדות הטבע.
תוס', תוספות.
ת"ז, תאר זכר.
תחכ', תחכמוני.
ת"י, תרגום יונתן.—ירושלמי.
תל"ע, תלמוד לשון עברי.
תמו', תמורות.
תמי', תמיד.
ת"נ, תאר נקבה.
תנחו', מדרש תנחומא.
תנח' בוב', תנחומא שהו"ל בובר.
תענ', תענית.
תק' מדה"נ, תקון מדות הנפש.
תרג', תרגום.
תרומו', תרומות.
תשו', תשובות.
ת"ת, תלמוד תורה.

AJSL, the American journal of Semitic Languages.
Barth, NB, Nominalbildung in den semitischen Sprachen. —Pron., Pronominalbildung.
BTM, Biblisch. Talmud. Medizin. v. Dr. Preuss.
Brock, Bpockelmann.
Cis, Corpus inscriptiorum Semiticarum.
Ew, Ewald.
Frw, Fremdwörter.
Ges, Gesenius.
GJG, Geschichte d. jüd. Gottesdienstes, v. Dr. J. Elbogen.
JAs, Journal asiatique.
JQR, Jewish Quarterly Review.
JQR NS, Jewish Quarterly Review New Series.
KMT, Kahle, Der massoretische Text des Alten Testaments nach der Überlieferung der babylonischen Juden. — MdO, die Massoreten des Ostens.
Kö, König, Lehrgebäude der hebräischen Sprache.
Lehnw, S. Kraus, Griechische und lateinische Lehnwörter im Talmud, Midrasch und Targum.
Lidz, M. Lidzbarski.
MF, Morgenländische Forschungen.
MOS, Mitteilungen des Orientalischen Seminars.
Nö, Dr. Th .Nöldeke.
OLz, Oriental. Litteraturzeitung.
Olsh, Olshausen.
Pflnzn, Aramäische Pflanzennamen, Dr. J. Löw.
PSBA, Proceedings of the Society of biblical Archaeology.
PSm, Payne Smith.
QGJD, Quellen zur Geschichte der Juden in Deutschland.
REJ, Revue des études juives.
SKr, S. Kraus.
Spi, Spitta, Grammatik des arab. Vulgärdialektes von Ägypten.
ZAW, Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft.
ZDMG, Zeitschrift der deutschen Morgenländ. Gesellschaft.

בסוף ההקדמה הגדולה תבוא רשימה שלמה מכל הספרים שהשתמשתי בהם לחבורי זה.

מפני טיבו של הספר לא הכנסתי בגוף החבור אלא המלים העבריות או המלים שכבר נכנסו לתוך הסגנון העברי ומצויות במקורות עבריםי אך כדי שיהיה החבור מספיק לכל הספרות העברית, אפרסם בכרך מיוחד בקצרה אוצר המלים הארמיות וגם המלים הזרות, יוניות, רומיות ופרסיות שבתלמוד ומדרשים.

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הַיְשָׁנָה וְהַחֲדָשָׁה

שער המֵם

— סוף —

מֹץ[1], מוֹץ, ש״ז, — הדק מאד מהתבן שבתוך הבר הנדש בגרן ומתפזר ברוח בשעת הזְרִיָּה, Spreu ; balle ; chaff : כְּמֹץ יסער מגרן (הוש׳ יג ג). ורדף כְּמֹץ הרים לפני רוח (ישע׳ יז יג). והיה כאבק דק המון זריך וּכְמֹץ עבר המון עריצים (שם כט ה). הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדק וגבעות כַּמֹּץ תשים (שם מא יה). בטרם לדת חק כְּמֹץ[2] עבר יום (צפנ׳ ב ב). לא כן הרשעים כי אם כַּמֹּץ אשר תדפנו רוח (תהל׳ א ד). יהיו כְּמֹץ לפני רוח (שם לה ה). יהיו כתבן לפני רוח וּכְמֹץ גנבתו סופה (איוב כא יח). — ובתו״מ : אין כוברין את התבן בכברה ולא יתננו ע״ג מקום גבוה בשביל שירד ה מ ו ץ (שבת כ ג). מערים אדם על תבואתו ומכניסה ב מ ו ץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת (רב הושעי׳, ברכ׳ לא.). משל לקווץ וקרח שהיו עומדין על שפת הגורן ועלה ה מ ו ץ בקווץ ונסתבך בשערו עלה ה מ ו ץ בקרח ונתן ידו על ראשו והעבירו (ר׳ לוי, מד״ר בראש׳ סה). התבן ו ה מ ו ץ והקש היו מדיינין זה עם זה אומר בשבילי נזרעה הארץ וכו׳

[1]) בערבי׳ מוצ a), כמו בעבר׳. — [2]) בקצת ספרים כמוץ.

a) موص

וכשנכנסים אל הגורן בא בעה״ב לזרותה הלך לו ה מ ו ץ לרוח נטל התבן והשליכו לארץ נטל הקש ושרפו נטל את החטין ועשה אותן כרי היו עוברים הבריות כל מי שראהו מנשקו (ר׳ אבון, שם שה״ש, שלך). שאין בעל הבית משגיח לא על משפלות של זבל ולא על משפלות של תבן ולא על הקש ולא על ה מ ו ץ למה שאין נחשבין לכלום (ר׳ חוניה, שם).

מֵץ[1], ש״ז, — מציק וחָמָס וגֵזֶל : הוי סתר למו מפני שודד כי אפס הַמֵּץ[2] כלה שד תמו רמס מן הארץ

[1]) משק׳ זֵד, לֵץ, ועי׳ הערה לקמן. — [2]) כך בנוסחה המסורה, ותרגמו השבעי׳ במשמ׳ עזרה. ת״י : ארי סף מעיקא. ע״כ. ר״י חיוג הביא המץ בשרש מיץ, בענין דחיקה וסחיטה, אבל כבר השיג עליו ריב״ג בהשרשים שרש מיץ ואמר : והו ענדי ח׳ארג׳ ענה וד׳לכ אנ מעני מיץ חלב מח׳צ׳, ע״כ, ובעבר׳ : והוא לפי דעתי לא מזה השרש, מפני שענין מיץ הוא המחץ, ר״ל נדנוד החלב להוציא החמאה. ובשרש מצץ אמר : ואנא אצ׳יפ אליה כי אפס המץ וד׳לכ עלי מד׳הב וינקת חלב גוים ושוד מלכים תינקי יקול יגורו בך נדחי מואב הוי סתר למו תרג׳מתה ליע׳תרב ענדכ שראדי אלמואב כונוא שתרא להמ מנ אג׳ל נאהביהמ פשופ ינקטע אלמץ וינקרצ׳ אלנהב ויד׳הב אלדארשונ מנ אלארצ׳ וכו׳ ואלמד׳הב פי המץ כאלמד׳הב פי וינקת חלב גוים כמא קלת ואנמא ד׳לכ

(ישע׳ יו ד).—ואמר המשורר: שם יישן ינוח מֵץ שודד ארץ, את אלפי עמי הכריע לקרץ (מיכ״ל, יעל וסיסרא).

מצא, ממנו מצא, *מצוי, *מציאה, ״מציאות, ״מציאותי, ״המצאה, ״נמצא.

מָצָא, פ״י, מצאתי, מצתי, מצאת, מצאת, מצאה, מצאנו, מצאתם, מצאו, מצאו, בכנ׳ מצאתיו, מצאתיהו, מצאתיה, מצאתים, מצאנהו, מצאנוה, מצאתני, מצאתה, מצאנו, מצאתנו, מצאו, מצאה, מצאתם, מצאוני, מצאוך, מצאהו, עתי׳ אמצא, תמצא, ימצא, נמצא, תמצאו, תמצאון, תמצאו, ימצאו, ימצאו, תמצאן, בכנ׳ אמצאך, אמצאהו, תמצאך, תמצאנו, תמצאם, תמצאהו, ימצאך, ימצאכה, ימצאהו, ימצאנו, ימצאה, ימצאם, ימצאנני, ימצאהו, ימצאונה, בינ׳ מוצא, מצאים, סמי׳ מצאי, לנק׳ מצאת, מצאות, בכנ׳ מצאי, מצאו, מצאיהם, צווי מצא, מצאו, מצאן, מק׳ מצא, למצא. — א) בקש וחפש דבר נצרך לו ומצא אותו, ראה אותו פתאם, finden, trouver; to find: ויקרא האדם שמות לכל הבהמה וכו׳ ולאדם לא מצא עזר כנגדו (בראש׳ ב כ). ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה (שם ח ט). ויאמר יי׳ אם אמצא בסדם חמשים צדיקם בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם (שם יח כו). וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדתן (שם לז יז). הנה שלחתי הגדי הזה ואתה לא מצאתה (שם לח כג). אתם לכו קחו לכם תבן מאשר תמצאו (שמות ה יא). שבת היום ליי׳ היום לא תמצאהו בשדה (שם יו כה). וימצאו את אדני בזק בבזק וילחמו בו (שפט׳ א ה). והנה אשלח את הנער לך מצא את החצים (ש״א כ כא). וילך וימצא את נבלתו משלכת בדרך (מ״א יג כח). חי יי׳ אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את הממלכה ואת הגוי כי לא ימצאכה וכו׳ (שם יח י). והיה אני אלך מאתך ורוח יי׳ ישאך על אשר לא אדע ובאתי להגיד לאחאב ולא ימצאך והרגני (שם יב). ויאמר אחאב אל אליהו המצאתני איבי ויאמר מצאתי (שם כא כ). ויצא אחד אל השדה ללקט ארת וימצא גפן שדה (מ״ב ד לט). לכן הנני שך את דרכך בסירים וגדרתי את גדרה ונתיבותיה לא תמצא ורדפה את מאהביה ולא תשיג אתם ובקשתם ולא תמצא (הוש׳ ב ח ט). בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את יי׳ ולא ימצאו חלץ מהם (שם ה ו). כל מבקשיה לא ייעפו בחדשה ימצאונה (ירמ׳ ב כד). שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה ואסלח לה (שם ה א). תבקשם ולא תמצאם אנשי מצתך (ישע׳ מא יב). ואקוה לנוד ואין ולמנחמים ולא מצאתי (תהל׳ סט כא). שויתי עזר על גבור הרימותי בחור מעם מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו (שם פט כ-כא). אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה עד אמצא מקום ליי׳ (שם קלב ד-ה). על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך (משלי ז טו). ואלם כלם תשבו ובאו נא ולא אמצא בכם חכם (איוב יז י). ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם (עזר׳ ח טו).—ודברים מפשטים: ובקשתם משם את יי׳ אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך (דבר׳ ד כט). ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר יי׳ ולא ימצאו (עמו׳ ח יב). אז יקראנני ולא אענה ישחרנני ולא ימצאנני (משלי א כח). אז תבין יראת יי׳ ודעת אלהים תמצא (שם ב ה). אני אהביה אהב ומשחרי ימצאנני (שם ח יז). מי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד תכונתו (איוב כג ג). שבר זרוע רשע ורע תדרוש רשעו בל תמצא (תהל׳ י טו).—ודבר שנאבד ממנו: עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה (בראש׳ לא לב). וימשש לבן את כל האהל ולא מצא (שם לד). כי משושת את כל כלי מה־מצאת מכל כלי ביתך (שם לז). או עשק את עמיתו או מצא אבדה וכחש בה (ויקר׳ ה כא-כב). וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם (דבר׳ כב ג). שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו (קהל׳ יא א).—ב) מצא את פלוני, במשמ׳ פגשהו פתאם בדרך וכדומ׳: ותענה שרי (את הגר) ותברח מפניה וימצאה מלאך יי׳ על עין המים במדבר (בראש׳ יו ו-ז). כדבר הזה תדברון אל עשיו במצאכם

אשתעארה וקד ערפתכ קבילא במד׳הב אבי זכריא׳ פי אפס המץ, ע״כ, ובעבר׳: ואני מחבר אליו (אל שרש מצץ) כי אפס המץ והוא על דרך וינקת חלב גוים ושד מלכים תינקי אמר יגורו בך נדחי מואב הוי סתר למו פירושו יהיו נדחי גרים אצלך ומואב היה סתר למו מפני שודדיהם כי באחרית יכרת המץ ויכלה השוד ותמו הרומסים אותם מן הארץ וכו׳ והכונה בהמץ כהכונה בוינקת חלב גוים כאשר אמרתי והוא השאלה וכבר הודעתיך קודם זה דעת ר׳ יהודה חיוג בכי אפס המץ. וגם רש״י פרש המץ מענין מציצה, אך לא במשמ׳ של שודד אלא להפך, מה שאתה מוצץ, ר״ל של עשר וטובה, ופרש בכונה זו כל הכתוב, אמר וז״ל: הוי סתר למו כי גם את תדעי נפש הנודדים מה היא צרתם כי אפס המץ, המץ שלך, עשרך וכבודך שהיה לך ע״י צאנך ובקרך שאת מוצצת מהם חלב וחמאה, כלה שד לשון שדים המספיקין חלב כמו ושד מלכים תינקי תמו רומס הבהמות שלך הרומסות בארצך. ע״כ. ראב״ע כמו ריב״ג, וכן רד״ק, וכן רוב החדשים. וקצתם הגיהו חֵמֶץ במקום המץ.

אתו (שם לב כ). ויבא (יוסף) שכמה וימצאהו איש והנה תעה בשדה (שם לז יד-טו). כי יהיה נער בתולה מארשה לאיש ומצאה איש בעיר ושכב עמה וכו' ואם בשדה ימצא האיש את הנער המארשה וכו' כי בשדה מצאה צעקה הנער המארשה ואין מושיע לה (דבר' כב כג-כז). כבאכם העיר כן תמצאון אתו (ש"א ט יג). בלכתך היום מעמדי ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל בגבול בנימן (שם י ב). וכי ימצא איש את איבו ושלחו בדרך טובה (שם כד יט). ותכבד המלחמה אל שאול וימצאהו המורים אנשים בקשת (שם לא ג). וישר אל מלאך ויכל בכה ויתחנן לו בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו (הוש' יב ה). וילכו להלחם עם ישמעאל בן נתניה וימצאו אתו אל מים רבים אשר בגבעון (ירמ' מא יב). וירבעם יצא מירושלם וימצא אתו אחיה השילני הנביא בדרך (מ"א יא כט). וילך (איש האלהים) וימצאהו אריה בדרך וימיתהו (שם יג כד). וילך משם וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש שנים עש־ צמדים לפניו (שם יט יט). וילך מאצלו וימצאהו האריה ויכהו וימצא איש אחר ויאמר הכיני נא (שם כ לו-לז). ויצאו לקראת יהוא וימצאהו בחלקת נבות היזרעאלי (מ"ב ט כא). ויהוא מצא את אחי אחזיהו מלך יהודה ויאמר מי אתם (שם י יג). וילך (יהוא) משם וימצא את יהונדב בן רכב לקראתו ויברכהו (שם טו). השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני (שה"ש ה ח). מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא יבזו לי (שם ח א).—וגם דבר לא בע"ח: כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה (שמות כב ה). ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת (דבר' יט ה). — ומצא דבר, במשמ' נגלה פתאם לעיניו: ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער (בראש' יא ב). ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים (שם כו יט). וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה (שם ל יד). הוא ענה אשר מצא את הימם במדבר ברעתו את החמרים לצבעון אביו (שם לו כד). ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקשש עצים ביום השבת (במד' טו לב). כי יקח איש אשה וכו' כי מצא בה ערות דבר (דבר' כד א). וימצא (שמשון) לחי חמור טריה וישלח ידו ויקחה (שפט' טו טו). ויקם יונה לברח תרשישה מלפני יי' וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש (יונה א ג). עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וכו' ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו (קהל' ט יד-טו). וילכו למבוא גדר וכו' וימצאו מרעה שמן וטוב (דהי"א ד לט-מ). —

מצאו רעה וכדומה, קרה אותו, נגעה בו הרעה: כי איך אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי (בראש' מד לד). את כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויצלם יי' (שמות יח ח). אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו (במד' כ יד). כי תמצאן אתו רעות רבות וצרות (דבר' לא כא). בי אדני ויש יי' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת (שפט' ו יג). אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני (תהל' קיו ג). אם אשמח בפיד משנאי והתעררתי כי מצאו רע (איוב לא כט). אל ימעט לפניך את כל התלאה אשר מצאתנו למלכינו לשרינו ולכהנינו (נחמ' ט לב). כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי (אסת' ח ו).—והחטא: ואם לא תעשון כן הנה חטאתם ליי' ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם (במד' לב כג). היום הזה יום בשרה הוא ואנחנו מחשים וחכינו עד אור הבקר ומצאנו עון (מ"ב ז ט).—מצא לפלוני דבר, היה מספיק לו הדבר: הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם (במד' יא כב).— מצאה ידו די דבר, יכול לתת כמה שנצרך להדבר: ואם לא תמצא ידה די שה ולקחה שתי תרים או שני בני יונה (ויקר' יב ח). ואם לא מצאה ידו די השיב לו (שם כה כח).— ומצאה ידו סתם, יכול לעשות: והנה הוא והעם אשר אתו יצאים אליך ועשית לו כאשר תמצא ידך (שפט' ט לג). עשה לך אשר תמצא ידך כי האלהים עמך (ש"א י ז). תנא נא את אשר תמצא ידך לעבדיך (שם כה ח). כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה (קהל' ט י).— מצאתו יד פלוני, פלוני יכול לעשות לו רעה: אל תירא כי לא תמצאך יד שאול אבי (ש"א כג יז).—מצאה ידו לפלוני, יכול לעשות רעה לפלוני: כאשר מצאה ידי לממלכת האליל ופסיליהם מירושלם ומשמרון (ישע' י י). ותמצא כקן ידי לחיל העמים וכאסף ביצים עזבות כל הארץ אני אספתי (שם יד). תמצא ידך לכל איביך ימינך תמצא שנאיך (תהל' כא ט). — מצא חן בעיני פלוני, היה לרצון לפלוני: ונח מצא חן בעיני יי' (בראש' ו ח). אדני אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך (שם יח ג). הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את נפשי (שם יט יט). ויאמר עשו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי ויאמר (יעקב) למה זה אמצא חן בעיני אדני (שם לג טו). החיתנו נמצא חן בעיני אדני (שם מז כה). ואתה אמרת ידעתיך בשם וגם מצאת חן בעיני (שמות לג יב). כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו וכו'

ושלחה מביתו (דבר' כד א). ועתה אם מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את אחי (ש"א כ כט). וימצא הדד חן בעיני פרעה מאד ויתן לו אשה את אחות אשתו (מ"א יא יט). כה אמר יי' מצא חן במדבר עם שרידי חרב (ירמי' לא ב). ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם (משלי ג ד). — מצאו כך וכך, ראה ונתברר לו שהוא כך וכך: ושמת שמו אברהם ומצאת את לבבו נאמן לפניך (נחמי' ט ז-ח). ויקח דויד את עטרת מלכם מעל ראשו וימצאה משקל ככר זהב (דה"א כ ב). ויפקדם למבן עשרים שנה ומעלה וימצאם שלש מאות אלף בחור (דה"ב כה ה). וידבר אתם המלך וכו' וימצאם עשר ידות על כל החרטמים האשפים אשר בכל מלכותו (דני' א יט-כ). — מצא דבר חכמה וכדומ', הבין את הדבר: החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא (איוב יא ז). רחוק מה שהיה ועמק עמק מי ימצאנו (קהל' ז כד). כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש (שם ח יז). את הכל עשה יפה בעתו וכו' אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף (שם ג יא). — ומצוי הרבה בתו"מ: שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה (ב"מ א א). מצא שטרי חוב אם יש בהן אחריות נכסים לא יחזיר (שם ו). מצא גטי נשים ושחרורי עבדים וכו' מצא אגרות שום ואגרות מזון (שם ז-ח). מצא חמור או פרה רועין בדרך (שם ב ט). מצאה ברפת (שם י). והמוצא שוה פרוטה חייב להכריז (שם ד ז). מצאתי מגלת יוחסין בירושלים וכתוב בה איש פלוני ממזר מאשת איש (שמעון בן עזאי, יבמ' מט:). — ודרך הדבור, כשתמצא לומר, אם תמצא לומר (לאמר), במשמ' אם תוכל לאמר כך: כשתמצא לומר שלש רביעיות הן כיצד וכו' (תוספת' אהל' ד יב). כשתמצי לומר מוכר (את הנבלה) ונותנה במתנה לנכרי וכו' (ספרי דבר' קד). כשתימצי לומר לדברי ר"מ גגין רשות לעצמן וכו' (עירוב' פט.). אם תמצא לומר איתא לדר' אבא בא ראובן וקידשה חוץ משמעון וכו' ומתו שניהם מתיבמת ללוי (אביי, גיט' פג:). אם תימצי לומר תקפה (את הטלית) אחד בפנינו מוציאין אותה מידו הקדישה אינה מקודשת (ב"מ ו.). — *וכמו נל"ה, מצינו, דבור רגיל בענין יש כדבר הזה במקרא: מצינו שאומר מקצת שבחו של אדם בפניו שכן מצינו בנח כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה (ראב"ע, ספרי במד' קב). מצינו בכל מקום ששלוחו של אדם כמותו (ר' יונתן, שם קנג). אמר להם (ר"ט לתלמידיו) מצינו בכל מקום שהערב משלם (מכי' נפלה ב ה). מצינו שקיים אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה (ר' נהור', קדוש' ד יד). אמרו להן ב"ה מצינו שאין האחים נכנסים לנחלה על פיה (יבמ' טו ג). מצינו בחביתי כהן משיח ופר יוה"כ והפסח שהן קרבנות יחיד ודוחין את השבת ואת הטומאה מצינו בפר הבא על כל המצוות ושעירי ע"ז וחגיגה שקרבנות צבור ואינם דוחים לא את השבת ולא את הטומאה (ר' יעקב, תוספת' תמור' א יז). שתוקי סתם מצינו שתוקי כהן גדול וכו' סיעה של כהנים עוברת ופירש אחד מהן ובעל הרי מצינו שתוקי כהן גדול (ר' יוחנן, ירוש' כתוב' א ט). מצינו סיכוך שהוא כקירוי (שם סוכ' א א). מצינו אפר שקרוי עפר שנאמר ולקחו לטמא מעפר שרפת וגו' (חול' פח:). מצינו בקרבנות של נשיאים מה שהקריב זה הקריב זה (ר' אידי, מד"ר שה"ש, כלך יפה). מצינו שהקב"ה מברך חתנים ומקשט כלות ומבקר חולים וקובר מתים (ר' שמלאי, שם ברא' ח). מצינו שויתר הקב"ה על ע"ז ולא ויתר על חלול השם (שם ויקר' כב). מצינו שהכל ברא הקב"ה בעולמו חוץ ממידת שקר שלא ברא (ר"ש בר נחמן, פסיק' רבתי כד). — *לפי שמצינו: לפי שמצינו בפר הבא על כל המצוות שהוא עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת בשעה שהוא מזה יכול אף זה כן (ר' נחמי', ספרא, אחרי ג ד). לפי שמצינו ר' יוסי שורף תלויה בכל מקום (ר' מנא, ירוש' פסח' א ה). — *לא מצינו: לא מצינו דמים שחציין למעלה וחציין למטה (יומ' טו.). מעולם לא מצינו עגלה בדרום ועקרב בצפון (רבי, פסח' נד:). לא מצינו אפר שקרוי עפר (סוט' טז.). —*היכן מצינו: השיב ר"ש בר אלעזר תשובה לדברי ר"א היכן מצינו שזה אוסר וזה מתיר (גיט' פג:). וכי היכן מצינו שהרג שאול את הגבעונים (ב"ק קיט.). — *מה מצינו: מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין אומר ברכו את ה' (ר"ע, ברכ' ז ג). מה מצינו ביין שבא חובה ובא נדבה אף השמן בא חובה יבוא נדבה (ר"ט, מנח' יב ה). מה מצינו בהקטרה הראש לעצמו והגוף לעצמו אף מליקה הראש לעצמו והגוף לעצמו (ת"כ ויקר', נדב' ז ח). מה מצינו בטרפה ששחיטתה מטהרתה אף שחיטת בהמה תטהר את האבר (חול' ד ד). מה מצינו בולד חטאת ובתמורת חטאת ובחטאת שמתו בעליה ביחיד דברים אמורים אבל לא בצבור אף שכפרו הבעלים ושעברה שנתן ביחיד דברים אמורים

אבל לא בצבור (ר״ס, תמור׳ ב ג).—כֵן מָצִינוּ: וכן מצינו בקין וקרח ובלעם וכו׳ ועוזיה שנתנו עיניהם במה שאין ראוי להם (תוספת׳ סוט׳ ד י). גר שמל ולא טבל וכו׳ ה״ז גר שכן מצינו באבותינו שמלו ולא טבלו (ר״א, יבמ׳ מו.). הכבשים מעכבין את הלחם והלחם אינו מעכב את הכבשים שכן מצינו כשהיו ישראל במדבר ארבעים שנה קרבו כבשים בלא לחם (ר״ש בן ננס, מנח׳ ד ג). נושא המלך אלמנתו של מלך שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול (ר׳ יהודה, סנה׳ ב ב). האומר בפיו חמור מן העושה מעשה שכן מצינו שלא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע (ערכי׳ ג ה). הלומד מחבירו פרק אחד וכו׳ אפי׳ אות אחת צריך לנהוג בו כבוד שכן מצינו בדוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד וקראו רבו אלופו ומיודעו (אבות ו ג). שכן מצינו בנביאים הראשונים שהיו חותמין את דבריהן בדברי שבח ובדברי נחמות (ירוש׳ ברכ׳ ה א). — *ודבור מצוי, אתה מוֹצֵא כך וכך, שֶׁכך וכך, ר״ל אם תתבונן הראה: וכן אתה מוצא שכל אומה ולשון ששלטה על ישראל שלטה מסוף העולם ועד סופו (מכי׳ בשלח ב א). וכן אתה מוצא שלא ירש אברהם אבינו העולם הזה והעולם הבא אלא בזכות אמנה שהאמין ביי׳ (סס ב ו). את מוצא זה הדבר היה מופקד אצלם שנים עשר חדש ולא נמצא בהן אחד שהלשין על חברו (בר קפרא, מד״ר שה״ש, גן נעול). אתה מוצא בשעה שגלו עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימין (ר׳ אבהו, סס, פתיח׳ איכ׳). את מוצא בשעה שנכנסו שונאים לירושלם נכנסו עמהם עמונים ומואבים (ר׳ יצחק, סס). את מוצא שכשמעל עכן בחרם התחיל יהושע מפייס לפני הקב״ה ואומר רבש״ע הודיעני מי זה האיש (ירוש׳ סנה׳ ו ג). את מוצא בשעה שיצאו ישראל למלחמה לא מת מכולם אלא אחאב מלך ישראל בלבד (סס יא ז). וכן אתה מוצא בקוטע יד עבדו של חבירו וכן אתה מוצא במזיק שדה של חבירו (רבה, ב״ק מז.). אתה מוצא כל מי שנאמר בו לך לשלום הלך וחזר וכל מי שכתוב בו בשלום הלך ולא חזר (מד״ר שמות ה). את מוצא (במשה) מלאך של רחמים היה (שפגשו בדרך) ואע״פ כן ויבקש המיתו (סס). אדם הראשון מה היתה חכמתו את מוצא כשבקש הקב״ה לבראות את האדם נמלך במלאכי השרת וכו׳ (סס במד׳ יט). אתה מוצא כל הקרבנות שהיו מביאין היו מביאין על העבירות (תנחומ׳ נו ז). אתה מוצא שאין ישראל עומדים בעולם אלא בזכות המצות שהם עושים בארץ (פסיק׳ רבתי יא). — *וּמָצָאוֹ, במשמ׳ פְּגָשׁוֹ פתאם: המוליך חבילה ממקום למקום מצאו חבירו ואמר לו תנה לי וכו׳ (ב״מ עב:). אמר ר׳ יוחנן בן נורי מצאני זקן אחד ואמר לי של בית אבטינס אני וכו׳ (תוספת׳ יוה״כ ב ז). ואמר ר״ש מצאני חנינא בן חכינאי בצידן ואמר כשאתה מגיע אצל ר״ע אמור לו וכו׳ (נידׄ׳ נב:). כשירדתי לנהרדעא לעבר השנה מצאני[1] נחמיה איש בית דלי (ר״ע, יבמ׳ טז ז). פעם אחת הלכתי לנציבין מצאני זקן אחד אמרתי לו כלום אתה בקי בר״י בן בתירא (ר׳ יוסי, גמ׳ סס קב.). כתב (גט) לגרש בו את אשתו ונמלך מצאו בן עירו ואמר לו שמי כשמך וכו׳ (גיט׳ ג א). לאחד שהיה יוצא מביתו של חבירו טעון כלים מצאו חברו ואמר לו מה אתה עושה (רשב״י, מכי׳ נזיק׳ יג). — *מָצָאתִי את פלוני שֶׁעושה, ר״ל באתי אליו וראיתי: כשהלכתי לארדסקוס מצאתי את ר׳ מאיר ואת יהודה בן פתירוש שהן יושבין ודנין בהלכה (ר״א, תוספת׳ אהל׳ ד יד).—*מְצָאוֹ כך וכך, בא וראה שהוא במעמד כך וכך: שלח לו ר״ג (לר׳ יהושע) גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותיך ביוה״כ שחל להיות בחשבונך הלך ומצאו ר׳ עקיבא מצר (ר״ה ב ט). המוצא את חבירו אבל בתוך י״ב חדש מדבר עמו תנחומים (מו״ק כא:). מעשה במרים התרמודית שנזרק עליה אחד מן הדמים ובאו ואמרו לה על בתה שהיתה מסוכנת והלכה ומצאה שמתה (נזיר ו יא). —*מָצָא את עצמו בכך, פתאם הרגיש שהוא כך: נתפלל ומצא עצמו בשומע תפילה (ר׳ אחא, ירוש׳ ברכ׳ ב ד). קרא (בפרשת שמע) ומצא עצמו בלמען (ר׳ יוחנן, סס).—ובסהמ״א, מָצָא את עצמו כך וכך, ראה שהוא כך וכך: אמרה הנפש כבר הבינותי מה שזכרתי ואינני מוצאה את עצמי יכולה לשלם חובות הבורא על טובותיו הכוללות (ר״י א״ת, חו״ה, עבוד׳ ה׳ ו).—*מָצָאתִי נפשי מְחֻיֶּבֶת, התבוננתי שאני חַיָּב: ואני כאשר אלצני חפצך ראיתי שאם אזכיר מה שראיתי לקדמונים ברב ספריהם המחוברים וכו׳ אי אפשר מבלי חטא כונת דבריהם אם כן מצאתי נפשי מחויבת להפיק משאלך (ר״י בדרשי, הפרדס, אונ״ס ג). — *וּמְצָאוֹ במשמ׳ קרה לו דבר: כי העור כשיזדמנו לו הכחלים המועילים שיכול להרפא בהם כשהוא מתעסק בהם אין מן הזריזות

---

[1]) כך גם במדב״מ. ובקצת נוסח׳ מצאתי.

שיתאחר מזה ויאמר ימצאני מה שימצא חברי העורים (ר"י א"ת, הו"ה, הכניעה י). והאנשים היותר מסוכנים אם ימצאום השקוי הקר אותו שמזגו חם ויבש וכו' (קאנון ג יד ג). — *מצוא, מצואים, דבר מצוא לפלוני, שהוא מוכן לפניו תמיד: לעוף שהוא נתון בכלוב ובא עוף אחר ועמד על גביו אמר לו אשריך שמזונותיך מצואים אצלך אמר לו במזונות אתה מסתכל ובמצודות אין אתה מסתכל (ר' לוי, פסיק' דר"כ, סוכה). —ובמשמ' העקרית, שמצא אותו. ואמר הפיטן: זכור גלה ערות מצואת שדה, דם שפך בבואו מן השדה, הפך לב אב שח בשדה (יוצר שבת זכור, זכור איש). — ובמשמ' דבר שישנו בעולם: דברים מצואים בעל כרחינו או נעדרים בעל כרחינו מצואים בזמן שהם מצויים אבל לא כל זמן ונעדרים בעת שהם נעדרים אבל לא בכל זמן (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר ב טז). — וכמו שם דבר, מה שיש בעולם: אין לנו דרך לנטות מהקדים המאמר במציאות המצואים הטבעיים והרוחניים וכו' (ר"י אבן לטיף, הקד' שער השמים). כי מצד הקיום והתמדת ההנהגה על הסדר הנכון מבלי שישתנה חייב הפילוסוף ההשגחה בקצת המצואים והנך רואה שאין דבוק ההשגחה מתחייב במצואים הגשמיים מצד קיומם והתמדתם (שם כג), ועי' *מצוי.

—נפע', נמצא, נמצאו, נמצאתי, נמצאת, נמצאת, נמצאים, נמצאים, נמצאיך, נמצאה, המצא, תמצא, תמצאי, ימצא, ימצאו, ימצאון, תמצאינה, — נמצאה האבדה, או הגנבה וכיוצא בזה, נגלתה, בחפוש או בלי חפוש: אשר ימצא (הגביע) אתו מעבדיך ומת (בראש' מד ט). ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא הגביע באמתחת בנימן (שם יב). הננו עבדים לאדני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו (שם יו). וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת (שמות כא טז). אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת (שם כב א). אם המצא תמצא בידו הגנבה (שם ג). אם ימצא הגנב ישלם שנים (שם ו). כי ימצא איש גנב נפש מאחיו (דבר' כד ז). ויגד ליהושע לאמר נמצאו חמשת המלכים נחבאים במערה (יהוש' י יז). ולאתנות האבדות לך היום שלשת הימים אל תשם את לבך להם כי נמצאו (ש"א ט כ). ואמרו אליך נמצאו האתנות אשר הלכת לבקש (שם י ב). וילכד שאול בן קיש ויבקשהו ולא נמצא (שם כא). כבשת גנב כי ימצא כן הבישו בית ישראל (ירמ' ב כו). יקשתי לך וגם נלכדת בבל ואת לא ידעת נמצאת וגם נתפשת (שם נ כד). יבקש את עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאינה (שם כ). בלהות אתנך ואינך ותבקשי ולא תמצאי עוד לעולם (יחזק' כו כא). ויעבר והנה איננו ואבקשהו ולא נמצא (תהל' לז לו). לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב ונמצא ישלם שבעתים (משלי ו ל-לא). אלה בקשו כתבם המתיחשים ולא נמצאו (עזר' ב סב). ויבקש הדבר וימצא (אסת' ב כג). וידבר אתם המלך ולא נמצא מכלם כדניאל חנניה מישאל ועזריה (דני' א יט). — ובמשמ' נתברר כי יש: אולי ימצאון שם ארבעים (בראש' יח כט). כי ימצא בקרבך וכו' איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני יי' (דבר' יז ב). ואם אמת היה הדבר הזה לא נמצאו בתולים לנער (שם כב כ). וימצא מבני הכהנים אשר השיבו נשים נכריות (עזר' י יח). — ונמצא אדם, נמצא דבר, במשמ' נראה פתאם כי יש דבר זה: ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו (בראש' מא לח). כי ימצא חלל באדמה וכו' נפל בשדה לא נודע מי הכהו (דבר' כא א). כי ימצא איש שכב עם אשה בעלת בעל (שם כב כב). כי ימצא איש נער בתולה אשר לא ארשה ותפשה ושכב עמה ונמצאו (שם כח). ראשית חטאת היא לבת ציון כי בך נמצאו פשעי ישראל (מיכ' א יג). גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים (ירמ' ב לד). כי נמצאו בעמי רשעים (שם ה כו). ויאמר יי' אלי נמצא קשר באיש יהודה ובישבי ירושלם (שם יא ט). נמצאו דבריך ואכלם (שם טו יו). ויעל ספר המלך והכהן הגדול ויצרו וימנו את הכסף הנמצא בית יי' (מ"ב יב יא). ולקח את כל הזהב והכסף ואת כל הכלים הנמצאים בית יי' (שם יד יד). לכו דרשו את יי' בעדי ובעד העם ובעד כל יהודה על דברי הספר הנמצא הזה (שם כב יג). יקחו להם הכהנים איש מאת מכרו והם יחזקו את בדק הבית לכל אשר ימצא שם בדק (שם יב ו). תמים אתה בדרכיך מיום הבראך עד נמצא עולתה בך (יחזק' כח טו). כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתהו כי ברכה בו (ישע' סה ח). ביום ההוא נקרא בספר משה באזני העם ונמצא כתוב בו אשר לא יבוא עמני ומואבי בקהל האלהים עד עולם (נחמ' יג א). וימצא כתוב (בספר הזכרונות) אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש (אסת' ו ב). ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר (דני' יב א). — ובמשמ' שאפשר למצא אם יחפש: וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען (בראש' מז יד). שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם (שמות יב יט). לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש (דבר' יח י). וחרש לא ימצא בכל ארץ ישראל

(ש"א יג יט). כי מלחמות יי׳ אדני נלחם ורעה לא תמצא בך מימיך (שם כה כח). ושברה כשבר נבל יוצרים כתות לא יחמל ולא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מיקוד (ישע׳ ל יד). לא יהיה שם אריה ופריץ חיות בל יעלנה לא תמצא שם (שם לה ט). שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית (צפני׳ ג יג). תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו (מלא׳ ב ו). והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה לא ידע אנוש ערכה ולא תמצא בארץ החיים (איוב כח יב-יג). — ובמשמ׳ היה במקרה במקום מן המקומות: כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה וירד עליהם הברד ומתו (שמות ט יט). כל הנמצא ידקר (ישע׳ יג טו). כל קציניך נדדו יחד מקשת אסרו כל נמצאיך אסרו יחדו (שם כב ג). ומן העיר לקח סריס אחד וכו׳ וחמשה אנשים מראי פני המלך אשר נמצאו בעיר ואת הספר שר הצבא המצבא את עם הארץ וששים איש מעם הארץ הנמצאים בעיר (מ"ב כה יט). ויכו את אהליהם ואת המעינים אשר נמצאו שמה (דהי"א ד מא). ויעמד את כל הנמצא בירושלם ובנימן (דהי"ב לד לב). וירם יאשיהו לבני העם צאן וכו׳ לכל הנמצא למספר שלשים אלף (שם לה ז). ויעשו בני ישראל הנמצאים את הפסח בעת ההיא (שם יז). — ובמשמ׳ שישנו: קום קח את אשתך ואת שתי בנתיך הנמצאת (בראש׳ יט טו). וכל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן (שמות לה כג). כי תקרב אל עיר להלחם עליה וכו׳ ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס (דבר׳ כ י-יא). את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו (שם כא יז). ויכום לפי חרב מעיר מתם עד בהמה עד כל הנמצא גם כל הערים הנמצאות שלחו באש (שפט׳ כ מח). הנה נמצא בידי רבע שקל כסף (ש"א ט ח). ויפקד שאול את העם הנמצאים עמו כשש מאות איש (שם יג טו). ושאול ויונתן בנו והעם הנמצא עמם ישבים בגבע בנימין (שם יו). והיה ביום מלחמת ולא נמצא חרב וחנית ביד כל העם אשר את שאול ואת יונתן ותמצא לשאול וליונתן בנו (שם כב). ועתה מה יש תחת ידך חמשה לחם תנה בידי או הנמצא (שם כא ד). אני כברוש רענן ממני פריך נמצא (הוש׳ יד ט). כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר יען נמצא בו דבר טוב אל יי׳ (מ"א יד יג). ונשאת תפלה בעד השארית הנמצאה (מ"ב יט ד). ויראם את כל בית נכתה וכו׳ ואת כל אשר נמצא באוצרתיו (שם כ יג). ועשרה אנשים נמצאו בם ויאמרו אל ישמעאל אל תמתנו (ירמ׳ מא ח). ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה (ישע׳ נא ג). תרומת בית אלהינו ההרימו המלך ויעציו ושריו וכל ישראל הנמצאים (עזר׳ ח כה). והנמצא אתו אבנים נתנו לאוצר בית יי׳ (דהי"א כט ח). עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן משתה שבעת ימים (אסת׳ א ה). — ובמשמ׳ בא פתאם: אלהים לנו מחסה ועז עזרה בצרות נמצא מאד (תהל׳ מו ב). — ונמצא לפלוני, גלה את עצמו לפלוני, הראה א"ע לו: ובקשתם אתי ומצאתם כי תדרשני בכל לבבכם ונמצאתי לכם נאם יי׳ (ירמ׳ כט יג-יד). דרשו יי׳ בהמצאו קראהו בהיותו קרוב (ישע׳ נה ו). נדרשתי ללוא שאלו נמצאתי ללא בקשני אמרתי הנני הנני אל גוי לא קרא בשמי (שם סה א). אם תדרשנו ימצא לך ואם תעזבנו יזניחך לעד (דהי"א כח ט). וישב בצר לו על יי׳ אלהי ישראל ויבקשהו וימצא להם (דהי"ב טו ד). — ובתו"מ, נמצא הדבר כך וכך, במשמ׳ ראו פתאם שהדבר הוא כך וכך: התורם חבית ונמצאת מגולה אבטיח ונמצא נקור (תוספת׳ תרומ׳ ד ו). היה בודק את החבית להיות מפריש עליה והולך ואח"כ נמצאת של חומץ (שם ח). המוכר פרה לחבירו ונמצאת מעוברת (שם ב"מ ח כג). אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע וכו׳ נמצאת עדותן מכוונת וכו׳ (שם סנה׳ ט א). התורם קישות ונמצאת מרה אבטיח ונמצאת סרוחה (משנ׳ תרומ׳ ג א). למה זה דומה לנועל את ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו (שבת יג ה). וכולן אם מתו או מיאנו או נתגרשו או שנמצאו אילוניות צרותיהן מותרות (יבמ׳ א א). החולץ ליבמתו ונמצאת מעוברת וילדה (שם ד א). התקדשי לי בכוס זה של יין ונמצא של דבש, של דבש ונמצא של יין בדינר זה של כסף ונמצא של זהב, של זהב ונמצא של כסף על מנת שאני עשיר ונמצא עני, עני ונמצא עשיר וכו׳ על מנת שאני כהן ונמצא לוי, לוי ונמצא כהן נתין ונמצא ממזר, ממזר ונמצא נתין בן עיר ונמצא בן כרך, בן כרך ונמצא בן עיר על מנת שביתי קרוב למרחץ ונמצא רחוק, רחוק ונמצא קרוב (קדוש׳ ב ב-ג). המקדש את האשה על מנת שאין עליה נדרים ונמצאו עליה וכו׳ כנסה סתם ונמצאו עליה נדרים וכו׳ על מנת שאין בה מומין ונמצאו בה מומין (שם ה). ואח"כ מכניסין את (העד) השני אם נמצאו דבריהם מכוונין פותחין בזכות (סנה׳ ה ד). שתי רגלים זו על גב זו שקדמו את הטומאה משך הראשון את רגלו ונמצאת רגלו

של שני שם (ר"ש, אהל' י ד). מחט שנמצאת מלאה חלודה או שבורה (טהר' ג ה). מעידים אנו את איש פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין (כתוב' לב:). הוזקקנו לעדותן של עדים ונמצאת עדותן מזויפת (ר' אבינא, ב"ב קע.). — *נִמְצָא, נִמְצֵאת וכו', במשמ' היוצא מזה, תוצאות הדבר הוא: חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל (אבטליון, אבות א יא). אם מעכב אתה את הרבים נמצאת מכשילן לעתיד לבא (ר"ג, ר"ה א ו). פעמים שאדם קורא אותה (את פרשת שמע) שתי פעמים בלילה אחת עד שלא עלה עמוד השחר ואחת משיעלה עמוד השחר נמצא יוצא בה ידי חובתו של יום ושל לילה (ר"ש, תוספת' ברכ' א ב). שנה שגשמיה יורדין בזמנן למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בא' בשבת נמצאת עיסה נאפת כתיקנה ונאכלת כתיקנה שנה שאין גשמיה יורדין בזמנן למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בע"ש נמצאת עיסה נאפת שלא כתיקנה ונאכלת שלא כתיקנה שנה שגשמיה מרובין למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בבת אחת נמצאו ריחים טוחנות מן הכור מה שטוחנות מן הקב ונמצאת עיסה אוכלת מן הכור כמו אוכלת מן הקב (ר"א בן פרטא, תעני' יט:). לא ישא אדם אשה במדינה זו וילך וישא אשה במדינה אחרת שמה יזדווגו זה לזה ונמצא אח נושא את אחותו (ר"א בן יעקב, יבמ' לז:). (שאלו את ר"מ) מה טעם אין (קטן וקטנה) מיבמין אמר להם קטן שמא ימצא סריס קטנה שמא תמצא אילונית ונמצאו פוגעים בערוה (ר"מ, שם קיט.). נותנין את המעושר לשאינו מעשר ואת שאינו מעושר למעשר נמצאו כל האדם אוכלין מתוקן (דמאי ג א). כיצד יעשה (המערב לשני ימים לרוח אחת) מוליכו בראשון ומחשיך עליו ונוטלו ובא לו בשני מחשיך עליו ואוכלו ונמצא משתכר בהליכתו ומשתכר בעירובו (ערוב' ג ו). אחד שהוציא שם רע על הגדולה שבכהונה ועל הקטנה שבישראל נותן מאה סלע נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה (ער"כ' ג ה). מקום הגרים תשע עדשות מקום עדשה ארבע שערות נמצאו שלשים ושש שערות (נגע' ו א). שלא אהיה לומד תורה ושוכח וכו' או שמא אטמא את הטהור ואטהר את הטמא ונמצאתי בוש לעולם הבא (ספרי במד' קיט). הכתפין אסורין כנעילת הסנדל שמא יפסוק סנדלו של אחד מהם ונמצא מתעכב מן המצוה (ירוש' ברכ' ג א). אם אימר את כן שמא נמצאתה עוקר זמן כרכים בידיך (ר' מנא, שם מגי' א א). שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא ואחר כך אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה (בבלי ברכ' ד:). כגון שבא על אשת איש ונמצא צד חירות שבו משתמש באשת איש (יבמ' מה:). אמו ואשה אחרת ולהן שני זכרים וכו' ומתו בלא בנים זה חולץ לשתיהן וזה חולץ לשתיהן נמצא כל אחד ואחד חולץ לאמו מספק (שם לט.). הכבש והמזבח ששים ושתים וכו' נמצא פורח אמה על יסוד ואמה על סובב (זבח' סב:). לאדם שיש לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקינה ילדה מלקטת לו (שערות) לבנות זקינה מלקטת לו שחורות נמצא קרח מכאן ומכאן (ר"י נפחא, ב"ק ס:). ושלא יהו הרשעים אומרים כלום הצדיקים חיים אלא שהן מסגלין מצות ומעשים טובים אף אנו נסגל מצות ומעשים טובים נמצאת עשייתן שלא לשמה (ר' יונתן, מד"ר בראש' ט). אבל ארז זה אינו כן יצתה רוח צפונית מערבית וכו' עוקרתו והופכתו על פניו נמצא ארז זה שהיה עומד על שרשיו מושלך (ר"ש, דא"ר ד). — ובסהמ"א: המלח מן הים והדג מן הים נמצאו שניהם אביהם (ר"ת מו"ק יא.). ושיעורו כדי שיעמוד החבל בפתילתו בלא קשירה שנמצאת מלאכתו מתקיימת (רמב"ם, שבת י ח). ומהלך אמצע המסלול ביום אחד שלש עשרה מעלות וכו' נמצא מהלכו בעשרה ימים מאה ושלשים מעלות (הוא, קדוה"ח יד ג). והתנועה היא אחר הטבע ולמעלה מן הזמן וההויה היא בזמן נמצא שהזמן הוא בתנועה והתנועה בטבע (מו' אלדבי, ש"א א א). ובהיות כי הגוף מצד עצמו לא יוכל לפעול הפעולות מבלי התקשרות הנשמה עמו וגם הנשמה לא תראה פעולות הגשמיות וכו' בלי הגוף נמצא שהיא נשלמת בענין הגוף (ר"י מפיסא, מנח' קנא' 85). — ודִבּוּר קבוע, *נִמְצֵאתָ אומר, נמצאת אַת אומר, נִמְצֵאתִי אומר וכו', במשמ' מזה אתה רואה, הרי לך: תתננה ואכלה או מכור לנכרי נמצאת אומר אחד גר ואחד נכרי בין במכירה בין בנתינה (ר"מ, פסח' כא:). אמר רשב"ג לא נחלקו ב"ש וב"ה על הגמור שהוא (מתעשר) לשעבר ועל שלא הנץ שהוא לעתיד לבא על מה נחלקו על התורמל וכו' נמצאת אומר שלש מדות בירק וכו' (תוספת' שבי' ב ו). בכל עושין מחיצה באבנים ובמחצלות בקשים ובקנים וכו' נמצאת אומר שלש מידות במחיצה כל שפחות משלשה צריך שלא יהא בינו לחבירו שלשה

טפחים וכו׳ (שם כלא׳ ד ו). נמצאת אומר שלש מדות במשקין הרוטב והחלב והמשקין בזמן שהמשקה טופח וכו׳ (שם טהר׳ ב ד). נמצאת אומר יובל ארבעים ותשע שנה וכו׳ (שם ערכ׳ ד י). נמצאת אתה אומר שלשה נביאים הם וכו׳ ירמיה תבע כבוד האב וכבוד הבן וכו׳ אליהו תבע כבוד האב ולא כבוד הבן וכו׳ יונה תבע כבוד הבן ולא כבוד האב (מכי׳ בא, פתי׳). נמצאת את אומר היה אוכל בנבלת עוף טהור וידו אחת על גבי התנור וידו אחת על גבי חבירו שניהם טהורים (ספרא, אחרי ח יב). חלק בין הערבים ותן לו שתי שעות ומחצה לפניו ושתי שעות ומחצה לאחריו ושעה אחת לעיסוקו נמצאת אומר שהתמיד קרב בתשע שעות ומחצה (ריב״ל, ירוש׳ פסח׳ ה א). יכול אפילו מסר (למולך) ולא העביר (באש) יהא חייב ת״ל ומזרעך לא תתן להעביר וכו׳ נמצאתה אומר אינו חייב עד שימסור ויעביר באש למולך (ירוש׳ סנה׳ ז יג). נמצאת אתה אומר בשלשה מקומות קדשו בכורות לישראל במצרים ובמדבר ובכניסתן ישראל לארץ (בכור׳ ד:). כלום נגזרה הגזרה אלא על בני עשרים שנה נמצאת אומר מי שהיה פחות מבן עשרים שנה נכנס (ר׳ אבא סונא הכהן, מד״ר במד׳ ג). — ובסהמ״א: הקב״ה מכיר אמתו ויודע אותה כמו שהיא ואינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו כמו שאנו יודעין שאין אנו ודעתנו אחד אבל הבורא יתברך הוא ודעתו וחייו אחד מכל צד וכו׳ נמצאת אתה אומר הוא היודע והוא הידוע והוא הדעה עצמה הכל אחד (רמב״ם, יסוה״ת ב י). הא למדת שכל אדם הטמא טומאת שבעה מטמא בגדים טומאת שבעה נמצאת אומר אדם שנגע במת ואדם באדם אחר הראשון טמא טומאת שבעה והשני טומאת ערב (טור, טומא׳ מת ה ג־ד).—ונִמְצֵינוּ לְמֵדִים: ראש חדשים מגיד שניסן ראש לחדשים וכו׳ נמצינו למדין שניסן ראש לחדשים למלכים ולרגלים (מכי׳ בא א). שיהו נשבעין בה (בהסוטה) שיארעך כשם שאירע לפלונית וכו׳ נמצינו למדים שהרשעים שבועה לצדיקים (ספרי במד׳ יח). בשעה שאמר משה האזינו השמים היו השמים ושמי השמים דוממים וכו׳ ואם תמיה אתה על הדבר צא וראה מה נאמר ביהושע ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וכו׳ נמצינו למדים שהצדיקים שולטים בכל העולם כולו (ר״י בן חניה, שם דבר׳ שו). מלמד שהמתים צריכים כפרה נמצינו למדים ששופך דמים חוטא (שם רי). מצינו שלא היה רשות לאחד מן הכהנים ליכנס ולשמש באהל מועד אלא א״כ היה בן ל׳ שנה שנאמר מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה וגו׳ הרי נמצאנו למדים שהיה אלעזר עד שלא נגזרה הגזירה בן שלשים שנה או יותר (ר׳ תנחומ׳ בר״א, מד״ר במד׳ ג). — ובסהמ״א: נתן לו מאה דינרים על תנאי זה וחסרו ארבעה ועשרים בעל המעות מפסיד שמנה והמתעסק משלם ששה עשר וכו׳ נמצאת למד לפי מדה זו שאם התנו שיטול המתעסק רביע השכר אם פחת לא ישלם המתעסק כלום (רמב״ם, שלוח׳ ושותפ׳ ו ה). נמצאת למד כי מצד הקיום והתמדת ההנהגה על הסדר הנכון מבלי שישתנה חייב הפילוסוף ההשגחה בקצת המצואים (ר״י אבן לטיף, שער השמים כג). —*ונמצינו אומרים, במשמ׳ זו: עד הים גבולכם ואין הים גבולכם אם כיבשתם יהיה גבולכם וכו׳ נמצינו אומרים כל מקום שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל עד כזיב לא נאכל ולא נעבד (ספרי דבר׳ נא). — *נִמְצֵאת עושה דָבָר, ע״י זה אתה עושה הדָבָר: חס ושלום אם אומר את כן נמצאת עושה את הקדש חול (ר״ע, ירוש׳ סוכ׳ ד ג). שמא יהא ולד בן קיימא ונמצאת אתה מצריכה כרוז לכהונה (בבלי יבמ׳ מא:). — נִמְצָא לפלוני דבר, היה מספיק לו הדָבָר: ויאמרו בני יוסף לא יִמָּצֵא לנו ההר ורכב ברזל בכל הכנעני הישב בארץ העמק (יהוש׳ יז יו). והשבותים מארץ מצרים ומאשור אקבצם ואל ארץ גלעד ולבנון אביאם ולא יִמָּצֵא להם (זכר׳ י י).—*אין הדבר בנמצא, איננו במציאות: שחלתה בת יחידה של אחד מן הגדולים ועשירים אשר בק״ק במגפה ב״מ ומפני רוב הניגפים רחמנא ליצלן לא היה בנמצא משרתת או משרת שישמשנה בחוליה (ש״ת חות יאיר ס), ועי׳ ערך *נִמְצָא.

— הִפע׳, הִמְצִיא, הִמְצִיאוּ, מַמְצִיא, יַמְצִיאֶנּוּ, יַמְצִיאֵהוּ,— א) הִמְצִיא דָבָר לִפְלוֹנִי, עשה שימָצא בידו, מסר לו, הקריב לו: וישחט את העלה וַיַּמְצִאוּ בני אהרן אליו את הדם ויזרקהו על המזבח סביב ואת העלה הִמְצִיאוּ אליו לנתחיה ואת הראש ויקטר על המזבח (ויקר׳ ט יב־יג). והנה אנכי מַמְצִיא את האדם איש ביד רעהו (זכר׳ יא ו). — וכמו בל״ה, הִמְצִיתִיךָ, הִמְצֵאתִי אותך ביד פלוני, מסרתיך: היום אעשה חסד עם בית שאול אביך אל אחיו ואל מרעהו ולא הִמְצִיתִךָ ביד דוד (ש״ב ג ח). — ובתו״מ: משרבו מַמְצִיאֵי מעות לעניים וכו׳ (ר׳ יהודה, סנה׳ כו.). עבד שרבו מַמְצִיא לו רעות וצרות תקנה יש לו (ר׳ יוחנן, חגי׳ ה.). זה הַמַּמְצִיא לו מעות לעני בשעת דוחקו (שמואל, שם). — *הִמְצִיא את עצמו: ומצא פרט לממציא את עצמו (ב״ק

נ.ג.). — ב) ✱בלשון הפלוסופים, הַמַּצִיא העולם, עשה שימצא, יצרו, מַמְצִיא המציאות, Schöpfer ; créateur creator ; הם מבקשים רחמים מן הממציא כל המציאות (אליהו זוטא ד). שהמציא את עולמו בשלשה (מנחם גיאני, לקו״ק נספח׳ 52). וכל חכם חרש יצרת אין בו כח לחרש שרש דבר לא חדשתו ולא להמציא עקר חרש (ר׳ נתן, בקשה, יו׳ ספתי). ויראה אותך הפסד הדעת הזאת (קדמות העולם) ממאמר היחוד מן הספר הזה במה שימציאך לעולם הזה בורא בראו מלא דבר (ר״י א״ת, תו״ס, יחוד המעשה ס). והיא טובת האלהים להטיב בה לעבדיו אחרי הטובה הכוללת אותם בהמציאם ברואים (הוא, תקון מדה״נ לרשב״ג ט). ויש מן הפילוסופים מי שאומר כמו שאמרו הנביאים שהשם ית׳ ברא כל הנבראים מאין ושאין שם עם השם ית׳ דבר אחר אלא זה הנברא שהמציאו (הרמב״ם, אגרת לחכמי מרסיליה). זכרי כי ממקום קדוש הוציאך ומגזרת טהר המציאך ולא תוהו קראך ולא לריק בראך (רמב״ע, תוכחה, אנכי). האל יתרומם ויתנשא הממציא את כל הנבראים (ר״י אבן עקנין, ספר מוסר א יח). ממציא הצורות בחמרים והוא האל יתברך (מלות הגיון ט יא). אתה המצאת כל אשר ראתה החכמה להמציא ותתן בטבע מדענו אלו המסכים והמניעות (ר״י הפניני, בחי״ע יג). אשר הפליא חסדו עם בריותיו להמציאם ולחדשם אחר האין המוחלט (ר״ח קרשקש, הקד׳ אור ה׳). הממציא כל יש מאין והנמצא בכל מקום (ר״י זכאלה, הקד׳ בתי ה פ׳). שני הכחות שהמציאו הנמצאים המתחלפים (ר״י אלבו, העקרים א יא). שהבורא הוא בהכרח אחד בלבד ואין נמצא זולתו שיהיה לו מצד עצמו יכולת לחדש ולהמציא שום נמצא אחר אפיסות מוחלט (ספורנו, אור עמים, אחדות). והוא ית׳ היסוד הזה המציאהו מאין המוחלט (ר״י ישראלי, הקד׳ יסו״ע).—✱הִמְצִיא דָבָר, מָצָא מה שלא היה, מצא אחרי עיון ומחשבה רבה, invent ; inventer ; erfinden ; וכבר ראית מן המעשים האלה כמה השבונות יש בו וכמה תוספות וכמה גירועין אחר שיגענו הרבה עד שהמצאנו דרכים קרובים שאין בחשבונם עומק גדול (רמב״ם, קדוה״ח יז כג). שהיו בתולדות קין אנשים גדולים חכמים ונבונים שהמציאו המלאכות והחכמות (ר״י אלבו, העקרי׳ א יא). שלמה המציא הדרכים והמדות וכו׳ (ר״י אברבנאל, מ״א ג). ואפשר שלמך ובניו קבלום בני דורם לאלהות כי זה דרכם כסל למו לקבל לאליל כל ממציאי מלאכה אחת והיו קוראים אותו אליל המלאכה שהמציא (רע״פ, מת״ם 31).

שמעתי שפילוסוף אחד נקרא פיטאגורה בשמעו קולות פטיש נפח אחד שקל כאו״א מהם וכו׳ ומשם המציא חכמת הנגון (שם). כיון ששירי לשון הקדש לא באו בחרוז ובמשקל הנה החרוז והמשקל מי המציאם (שם 32). כל ההמצאות אשר בני דורנו יתיימרו וכו׳ כי הם המציאו (יל״ג, ספור קפיצת הדרך).—והִמְצִיא דברי חכמה וכדומ׳ ; קמו אנשים פקחים מבעלי הדתות והמציאו להם מאמרים מדברי תבונות ומוסרים נעימים בדברי הימים וענינים נכוחים הנהוגים בבתי שרים ונסיכים (ר״י ערמאה, הקד׳ יד אבשלום על משלי).

—הפע׳ ✱הֻמְצָא, הומצא,—שהמציאוהו ; גם שם הודעתי לתכלית מה הומצאו (הטעמים) (ר״א בחור, טוב טעם).

מַצָּב[1], ש״ז, סמי׳ מַצַּב, כנו׳ מַצָּבָהּ.—א) מקום שדָבָר נצב ועומד שם ; שאו לכם מזה מתוך הירדן מִמַּצַּב רגלי הכהנים הכין שתים עשרה אבנים (יהוש׳ ד ג). ושתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מַצַּב רגלי הכהנים (שם ט).—ב) פקודה ומשרה שאדם ממנה עליה, place ; poste ; Stelle ; והדפתיך מִמַּצָּבֶךָ וממעמדך יהרסך (ישע׳ כב יט).—ג) גדוד צבא שתפס מקום מן המקומות, milit. Posten, Besatzung; armée d'occupation; milit. occupation ; ויצא מַצַּב פלשתים אל מעבר מכמש (ש״א יג כג). ויאמר יונתן בן שאול אל הנער נשא כליו לכה ונעברה אל מַצַּב פלשתים אשר מעבר הלז (שם יד א). ויגלו שניהם אל מַצַּב פלשתים וכו׳ ותהי חרדה במחנה בשדה ובכל העם הַמַּצָּב והמשחית חרדו גם המה (שם יא-יה). ודוד אז במצודה וּמַצַּב פלשתים אז בית לחם (ש״ב כג יד). — ואמר הפיטן : נתיצבו נתחברו על מצבי רשת, יחדיו יכלו כמו בימי ירובשת (רס״ג, אמה אסר שולחה, JQR, N.S. I, 104).—והמליץ אמר : יעלה משפל מצבו לרום שמיו, ירד מגבהי שמיו על ארצו (ר״י הפניני, בחי״ע ב).—✱וּמַצָּבֵי הכוכבים, מקומותיהם ברקיע : שכל מעשה השפלים ועניניהם נתלים בכחות הכוכבים כפי השתנות מצביהם (ידעי׳ הבדרשי לרשב״א, תשו׳ רשב״א תיח). וגם בהוראת הקבוצים והנגודים במצבי הכוכבים (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי ח ו). ועוד יהיו להם מצבים מה מן השמש בשבתם יתרחקו מן הארץ או יתקרבו אליה (ראב״ד, אמונה רמה ד ג). אמנם בעלי משפט הכוכבים אמרו שהמצבים שלהם המתחדשים בכל רגע יתחייבו התחדשות ענינים במה שלמטה מהם בכל רגע (שם ו א). ואם תתבונן בתוכן

[1]) מן נצב, עי״ש.

שתי החגורות הללו ותחשוב כי שטחיהן הן יוצאים ועולים ונמתחים עד לעקמימות הגלגל העליון תראה כי כעין התוכן והמצב הזה שיש להם זה אצל זה בגלגל הירח ככה הן חקוקות במחשבה בגלגל החמה (ר״י ישראלי, יסו״ע ג ח).—ובלשון בעלי ההגיון, ״מאמר המצב: תשעה מאמרות והם מן המקרים מאמר הכמות וכו׳ ומאמר המצב ומאמר לו ויקרא מאמר הקנין וכו׳ מאמר המצב הוא בתארך הגוף לנוכח המקום שהוא בו וכו׳ וצריך שתודיע מצבו ומעמדו באותו המקום כאילו תאמר עומד או יושב שוכב או מיסב או נופל על פניו וכיוצא בהם כי חלקי הגוף המכוונים כנגד חלקי מקומו ישתנו לפי השתנות המצבים (ר״י א״ת, רוח חן י). ואולם המקרים המשיגים אותו (את הגשם) הכמה והתמונה והמצב וכו׳ והמצב שהוא יחס חלקיו קצתם אל קצת ואל הגשמים אשר מחוץ (ר״ח קרשקש, אור ה׳ א כב). המצב והוא יחס חלקי הגשם אל חלקי המקום וכו׳ וזה כמו ששוכב על אחד מצדדיו ויתהפך על צד אחד וכו׳ או היושב יקום זה הרושם שרשמו קצתם למצב ומהם מי שיראה שהמצב הוא יחס אל חלקי הגשם קצתם לקצת כי הפרקדן בטנו על גבו והשוכב על בטנו בהפך זה (רלב״ד, אמונה רמה א א). ואמנם נשאר לו דבר אחד שאי אפשר שיהיה בפועל במצב מן המצבים כי כל מצב שהונע אפשר להניעו על מצב אחר כי אי אפשר שיהיה על שני מצבים בעת אחת וכו׳ ואין קצת המצבים יותר ראוי לו מקצת וכו׳ (ר״א קרשקש, מו״נ ב ד). והמצב הוא יחס מה שבין חלק מוגבל מן הגשם אל חלק מוגבל מן המקום (כל מלאכ׳ ההגיון ח). לד׳ מצבי האדם שביארה תורה בשבתך בלכתך בשכבך ובקומך (ר״י אברבנאל, נחלת אבות ג).—ד) ״במדידת הגופים, גוף שגבהו עודף מארכו או רחב: ואם לא תהיה התמונה הזאת שוה בכל מרחקיה וכו׳ כגון גולם שיהיה ארכו ד׳ ורחבו ד׳ וגבהו או עמקו י׳ וקורין לה מצב ארוך ואתה מונה הרוחב באורך ויהיה י״ו מנה אותו בגובה ויהיה ק״ס והיא תשבורת המצב הזה (ראב״ע הנשיא, חמש׳ והתשב׳ ד ב).—״ובדקדוק, מַצְּבֵי התנועות: הנה מספר יתדותיו ותנועותיו כמספר הקודם לו אבל יתחלפו במצבי התנועות (רלב״ח, דרכי נעם יא.).—ה) ״מַצָּבוֹ של אדם, אם הוא עני או עשיר, בריא או חולה, וכיוצא בזה, Zustand; état; state: על זה הייתי חפץ לדעת מצבך שם איך הוא ובאיזה פרס הם משמשים את הרב (תשו׳ ריב״ש, סי׳ תמה). הכרתי ערכי ומצבי השפל (שו״ת מהר״י קולון לו). על כן ידידי ההשוב הודיעני משפט הדרושים ההמה למען נעמדה על נכון לדעת או טוב מצבך (קובץ אגר׳ בוקסדורף ח). ויתחבא אח״כ בין ההרוגים ולא נכר להעוברים דרך שמה אם הוא חי וכו׳ במצב הלז נשאר כשמונה ימים (ר״י עמדין, מגי׳ ספר 6). ויהי בהקיצו (החולה) משנתו וכו׳ וירגיש מקו מצבו שלא היה מתום בבשרו (צוואת נתנאל טרבוט, בנת תיג, Magaz. Berl. XIV).—ואמר המליץ: אין רגע בלי פגע ולא מצב בלי עצב (ד׳ כוסות, כוס ביד ה׳ ב).—ומַצַּב הנפש: אפילו בספר שקראו כמה פעמים כשיחזור לקרותו יתעורר בדבר שעדיין לא נתעורר ואעפ״י שכבר ידע הדבר ההוא מכל מקום הזמן והמצב שעומדת נפשו בעת ההיא עושה חדשה (חיד״א, לפוכן שמיר ד).—ומַצַּב המדיני, situation: והמבקש לדעת מצב המדני של עמנו בימים ההם (ש׳ רפפורט, תשו׳ גא׳ קדמ׳ הוצ׳ דוד קאסל).—וכמו מַצֵּבָה: זה המצב בעט ברזל נחצב למען לא נשה שנפטר וכו׳ (כתבות מצבות ארפורט, MWJ 1884, 352).

מֻצָּב, ש״ז,—א) מקום עשוי מעפר או בנין להחיל שעֹמד עליו לנפץ החומה: וחניתי כדור עליך וצרתי עליך מֻצָּב והקימתי עליך מצרות (ישע׳ כט ג). — ב) כמו מַצֵּבָה: וימליכו את אבימלך למלך עם אלון מֻצָּב אשר בשכם (שפט׳ ט ו).

מַצֵּבָה[1], ש״נ, סמי׳ מַצֶּבֶת, כנו׳ מַצַּבְתָּהּ, מ״ר מַצֵּבוֹת, סמי׳ מַצְּבוֹת, כנו׳ מַצֵּבֹתָם, מַצֵּבֹתֵיהֶם, — א) אבן גדולה גבוהה שהיו מציבים לפנים לסך נסך ולהעלות מנחה להאלהות: וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן אשר שם מראשתיו וישם אתה מַצֵּבָה ויצק שמן על ראשה (ברא׳ כח יח). והאבן הזאת אשר שמתי מַצֵּבָה יהיה בית אלהים (שם כב). אנכי האל בית אל אשר משחת שם מַצֵּבָה אשר נדרת לי שם נדר (שם לא יג). ויצב יעקב מַצֵּבָה במקום אשר דבר אתו (אלהים) מצבת אבן ויסך עליה נסך ויצק עליה שמן (שם לה יד). ויבן מזבח תחת ההר ושתים עשרה מַצֵּבָה לשנים עשר שבטי ישראל (שמות כד ד). לא תשתחוה להם וכו ושבר תשבר מַצֵּבֹתֵיהֶם (שם כג כד). כי את מזבחתם תתצון ואת מַצֵּבֹתָם תשברון (שם לד יג). לא תעשו לכם אלילם ופסל ומַצֵּבָה לא תקימו לכם (ויקר׳ כו א). ולא תקים לך

---

1) מן יצב, נצב. בכנע׳ מנצבת, מצבת. בערבי׳ נצב a).

a) نصب

מצבה אשר שנא יי׳ אלהיך (דבר׳ יו כב). ויבנו גם המה להם במות ומצבות ואשרים על כל גבעה גבהה ותחת כל עץ רענן (מ״א יד כג). ויסר את מצבת הבעל אשר עשה אביו (מ״ב ג ב). ויצאו את מצבות[1] בית הבעל וישרפוה ויתצו את מצבת הבעל (שם י כו-כז). ויצבו להם מצבות ואשרים על כל גבעה גבהה (שם יז י). הסיר את הבמות ושבר את המצבת וכרת את האשרה (שם יח ד). ביום ההוא יהיה מזבח ליי׳ בתוך ארץ מצרים ומצבה אצל גבולה ליי׳ (ישע׳ יט יט). והכרתי פסיליך ומצבותיך מקרבך (מיכ׳ ה יב). אין מלך ואין שר ואין זבח ואין מצבה ואין אפוד ותרפים (הוש׳ ג ד). כרב לפריו הרבה למזבחות כטוב לארצו הטיבו מצבות וכו׳ הוא יערף מזבחותם ישדד מצבותם (שם י א-ב). ושבר את מצבות בית שמש אשר בארץ מצרים ואת בתי אלהי מצרים ישרף באש (ירמ׳ מג יג).—ב) אבן גבוהה יעמידוה לזכרון מאורע מן המאורעות או לסימן מה: ויקח יעקב אבן וירימה מצבה וכו׳ ויאמר לבן ליעקב הנה הגל הזה והנה המצבה אשר יריתי ביני ובינך עד הגל הזה ועדה המצבה אם אני לא אעבר אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבר אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה (בראש׳ לא מה-נב). עמך בחרב יהרג ומצבות עזך לארץ תרד (יחזק׳ כו יא).—ג) אבן על הקבר[2]: ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה היא בית לחם ויצב יעקב מצבה על קברתה (בראש׳ לה יט-כ). — ובסהמ״א: כמו אלו שבונין מצבות גדולות על גבי המתים (תסו׳ סנה׳, הכ׳ון לד). מה שאמרת להודיעך דעתי במצבות שנהגו עכשיו להניח על הקברים (תשו׳ רשב״א תקלו). ועדה המצבה שהיא ניצבה לראש מרת וכו׳ (כתבות מצבות ארפורט MWJ 1884, 351).—ואמר המליץ: גל זה למשא ולא למצבה, שמתי לאשתי על קבורתה, פן חס ושלום אחרי מותה, תקום ואל ביתי תהי שובה (ר״ע פרנסים, מבוא למתק שפתים).

מַצָּבָה, ש״נ,—א) כמו מצב ג: ויענו אנשי המצבה את יונתן ואת נשא כליו ויאמרו עלו אלינו ונודיעה אתכם דבר (ש״א יד יב). וחניתי לביתי מצבה[3] מעבר ומשב ולא יעבר עליהם עוד נגש (זכר׳ ט ח). —ב) *אנשים נצבים יחד בשורה, בסדר, לשמע דבר, וכדומ׳: מפני מה עשאן משה (את יש־אל) מצבה (בזה שאמר להם אתם נצבים היום) מפני שמשתמשין מדעת לדעת מדעת משה לדעת יהושע מדעת יהושע לדעת הזקנים ואף יהושע עשאן מצבה שנאמר ויאסף יהושע וכו׳ ואף שמואל שמשתמשין מדעתו לדעת מלכים עשאן מצבה שנאמר ועתה התיצבו ואשפטה אתכם (תנחומא, נצב׳ א).—ובסהמ״א: לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם (רש״י דבר׳ כט יב).—ג) *כמו דקה: ואם בנו מצבה על פתח המבוי (רמב״ם, הלכ׳ ערוב׳ ה כד). היתה מצבה ד׳ טפחים לפני המרפסת (טו״ע או״ח סעה ג). — ד) *בלשון המדידה של ראב״ח, כמו מצב ד: ואם יהיה (ראש הגולם) מתמעט וחוזר על נקודה יהיה מנין תמונות הגולם הזה כמנין צורות תושבתו ותקרא כלם מצבות מוצקות וכו׳ ואם לא יהיה ראש המצבה הזאת מגיע במיעוטו עד נקודה אבל יהיה תמונת ראשה כתמונת תושבתה אלא שהוא מעט ממנה בשיעורה תהיה תמונה ומצבה מתמוטטת או נוטה ויש שקוראין לה מצבה קטומה (ראב״ח הנשיא, המשיח׳ והתשבר׳ ד א). גולם שיהיה ראשו ותושבתו משלשים והוא עומד על ג׳ שטחים מרבעים והתמונה הזאת קורין לה מצבה חצוייה מפני שהיא מחצית התמונה אשר הקדמנו פרושה אם אתה חולק אלכסון ראשה אל אלכסון תושבתה תהיה נחלקת לב׳ מצבות חצויות וכו׳ אם תהיה תושבתה וראשה משלשים נצבי הזויות היא מצבה חצוייה נצבה (שם שם ד). מצבה עגולה אשר ראשה וכן תושבתה שטח עגול אשר קוטרו י׳ אמות וגובה המצבה י״ד אמה וכו׳ והוא תשבורת המצבה העגולה (שם שם ה).—ה) *האופן שדבר מהדברים עומד, מונח, position; Lage: והעובר קודם תנועתו לצאת הנה יהיה נשען בפניו על הרגלים ובכפיו אל ארכובותיו וכו׳ ופניו לגב אמו וכו׳ והמצבה הזאת יותר נאותית להשתפך וגם כי רבים אמרו כי הנקבה מצבת פניה לחלף המצבה הזאת (קאנון ג כא א ב). במצבת המחובש הנה כל אבר שחבשת אותו הנה ראוי שיהיה לו מצבה נאותית מונעת הכאב והמצבה הנכונה בזה מה שיש לו בטבע כמו שתהיה ביד וכו׳ (שם ד ה ב ד). וראוי שיהיה התיצבותו מצבה עומדת מתוח הצואר למעלה ולפנים (שם ג י ה ו).

—[1]) בקצת ספרים: מצבת.—[2]) כך גם בערב׳ מנצב [a]: ולא צבחנא לקברה יבנו מנאצב (Littmann, Neuarab. Volkspoesie 30), בקינת האשה על בעלה.

[3]) כך הכתי׳. ונראה כי כך היתה הנסחה לפני השבעי׳, שתרגמו במשמ׳ מצבה. והקרי: מצבא, וכך תרגם סומכוס.

[a]) منصب

***מַצְבָּטִים**, ש״ז, — כלי מכלי אומנות של הרצענות, צבת בלחיים חרוקות בפנים (צוֹת סרלֶעטנות).

***מַצְבִּיִּי**, ת״ז,—של מַצָּב: שכללות העולם אינו כל מושכל אבל הוא כל מ צ ב י י תמצא בפעל רמוז אליו ר״ל הכדור עם כל מה שבתוכו (ר״י אֶבּרבּנאֵל, מפעלי א׳ ד״ג).

מַצֶּבֶת, ש״נ, כנוי מַצַּבְתָּהּ, — א) כמו מַצֵּבָה א: ויצב יעקב מצבה וכו׳ מַצֶּבֶת אבן ויסך עליה נסך ויצק עליה שמן (בראש׳ לה יד).—ואמר הפיטן: פרח משבטיו לשרתך עשרת, תמור עשרו לך הונו ב מ צ ב ת (ר׳ ינאי, סדר עבודה, אתה כוננת).— ב) כמו מַצֵּבָה ג: ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה וכו׳ היא מַצֶּבֶת קברת רחל עד היום (בראש׳ לה יט-כ). — ובסהמ״א: זאת מ צ ב ת לרא׳ מרת סגירה (נפסות צדיקים, מבּיס״ע וירמייזא). — ג) כמו מַצֵּבָה ב: ואבשלם לקח ויצב לו בחיו את מַצֶּבֶת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי ויקרא לַמַּצֶּבֶת על שמו ויקרא לה יד אבשלום עד היום הזה (ש״ב יח יח).—ד) מַצֶּבֶת אילן, הנטע, השתיל שנטעים בארץ, Setzling; plant; seedling: ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער כאלה וכאלון אשר בשלכת מַצֶּבֶת[1]) בם זרע קדש מַצַּבְתָּהּ (ישע׳ ו יג). — ואמר המשורר: כאלון חסן כי יגע בו רעם וירוצץ צמרתו בשביב שלהבת, ותתש לארץ באף וזעם ועֲרירית תשאר בו אך ה מ צ ב ת (יל״ג, אהבת דו״מ ד).

***מַצָּג**, ש״ז, בינ׳ נפק׳ מֻצּוֹגָה,—מַצָּג חנית בארץ, הציבה בה, נטעה, תקעה: חניתו תקועה ו מ צ ו ג ה[2]) בארץ (מנחם ב״ס, שרש מצג).

[1]) כך בנוסחה המסורה. בתרגום היוני חסרות שלשת המלים האחרונות. ותרגם היוני השם מצבת ב θήκη, ר״ל קבר וכדומ׳. עקילס תרגם מצבתה ב στήλωσις, ר״ל מצבה של זכרון וכדומה. ת״י: ניצבתיהון, ר״ל נטע. רש״י פרש מצבת שני פרושים, במשמ׳ גזע ונוף ערום, ועוד כמו נטע: אשר בעת זמן שלכת שלהן שהן משליכין עלין שלהן בימי הסתיו שילוך אחר שילוך עד שאין נותר בה זולת המצבת אף הם זרע הקדש הנמצאין בה עומדין בקדושתו הם יהיו לה למצבת, ד״א מצבתה נטיעתה. ע״כ. ראב״ע חשב מצבת פעל, כמו נצבת, ר״ל שתתקיים. ורד״ק הביא גם הוא שני פרושים, במשמ׳ העמדה ובמשמ׳ נטע: מצבת בם פירוש העמדה וכו׳ פירוש מצבת כמו מטע כתרגום וימע ונציב. ע״כ. והחדשים רבם אחזו בפרוש רש״י במשמ׳ גזע ונוף, וקצתם אמרו כי הכתוב משבש, ובאמת המליצה כמו שהיא בנוסחה המסורה קצת דחוקה.

[2]) כבר אמר על זה הרי״ק (בספר הגלוי, שרש מצג) וז״ל: היה בעיניו מ״ם מציג שרש שיעשה מצג ממנו לשון עבר כמו שמר שמורה וטוב היה לו לומר מוצגה וכו׳. אך שמושו של מנחם נותן לצורה זו זכות בלשוננו.

***מַצָּג**[1]), ש״ז, — כמו מעמד: חמאה הוביל (אברהם) ב מַ צ ג תום ישישי, סעודה ערוך בשען רענן דשאי (ר״א קליר, אבי גדוד, תפאר׳ פיכס לגוגן).

מצד[2]), ממנו מְצָד, מְצָדָה, מְצוֹד, מְצוּדָה, מְצוֹדָה.

מְצָד, ש״ז,—כמו מְצָדָה: וישב דויד בַּמְּצָד על כן קראו לו עיר דויד (דה״א יא ז). ומן הגדי נבדלו אל דויד לַמְצַד מדברה גברי החיל אנשי צבא למלחמה (שם יב ט). ויבאו מן בני בנימן ויהודה עד לַמְצָד לדויד (שם יז). — ואמר הפיטן: צר ומצוק מכל צד, צאן נדחה מאין מ צ ד, פנו לימין ויגזור מעצד, פחד משמאל וציד הצד (רשב״י סבכלי, תבוא לפניך, סליח׳ יום א).—ומ״ר מְצָדִים: וגרים גרשו מבית מכונם אלהים יעשה להם מ צ ד י ם, ובית האהבה יבנה ותוכו מנוחה ימצאו רגלי מנדים (רשב״ג, אתה לי מזמן).

מְצָדָה, ש״נ, מ״ר מְצָדוֹת, סמי׳ מְצָדוֹת, -מקום מבצר בראש סלע וכדומ׳, Bergfeste; fort; mountain fort: מפני מדין עשו להם בני ישראל את המנהרות אשר בהרים ואת המערות ואת הַמְּצָדוֹת (שפט׳ ו ב). וישב דוד במדבר בַּמְּצָדוֹת וישב בהר במדבר זיף (ש״א כג יד). הלוא דוד מסתתר עמנו בַּמְּצָדוֹת בחרשה בגבעת החכילה (שם יט). ויעל דוד משם וישב בִּמְצָדוֹת עין גדי (שם כט). הוא מרומים ישכן מְצָדוֹת סלעים משגבו (ישע׳ לג יז). אשר בחרבות בח־ב יפלו וכו׳ ואשר בַּמְּצָדוֹת ובמערות בדבר ימותו (יחזק׳ לג כז). חדלו גבורי בבל להלחם ישבו בַּמְּצָדוֹת נשתה גבורתם (ירמ׳ נא ל). נלכדה הקריות והַמְּצָדוֹת נתפשה[3]) והיה לב גבורי מואב ביום ההוא כלב אשה מצרה (שם מח מא).

מצה[4]), ממנו מָצָה, *מִצּוּי, *מְצִיָּה.

מָצָה, פ״י, מָצִית, יִמְצֶה, וַיִּמֶץ,—א) מצה דבר רטב, צמר וכדומ׳, דחק וסחט ממנו הרטיבות, auswringen; épreindre; wring out: וישכם ממחרת ויזר את הגזה וַיִּמֶץ טל מן הגזה מלוא הספל מים (שפט׳ ו לח).— ב) מָצָה המשקה וכדומה, כמו מָצַץ, מָצָה הַכּוֹס, שתהו כלו מבלי להניח בה כלום, ובמליצה, מָצָה את כּוֹס הַתַּרְעֵלָה, באו עליו כל הצרות: התעוררי התעוררי קומי ירושלם

[1]) מן שרש יצג, עי״ש.

[2]) בערב׳ מצד a).

[3]) כך בנוסחה המסורה שלנו. אך מסור: למדנחאי נתפשה כתיב, נתפשו קרי.

[4]) בערב׳ מצו b).

a) مصد b) مصو

אשר שתית מיד יי' את כוס חמתו את קבעת כוס התרעלה שתית מָצִית (ישע' נא יז). כוס אחותך תשתי העמקה והרחבה וכו' כוס אחותך שמרון ושתית אותה וּמָצִית ואת חרשיה תגרמי (יחזק' כג לג-לד). כי כוס ביד יי' ויין חמר מלא מסך ויגר מזה אך שמריה יִמְצוּ ישתו כל רשעי ארץ (תהל' עה ט). — ואמר המשורר: והבשת דבקה בם כמו כבד ליותרת, ושתו בוז בקבעת ומצו כוס משכרת (ר"ם הנגיד, בלא יונה). בך אעיר זמירות כל ימותי, ובעסיסך אשר מצו שפתי (ר"י הלוי, בך אעיר). שבת זה ליל תשעה באב, בצאתו איליל ואדאב, ואמצה כוס תרעלה, תחת כוס ההבדלה (ר' שלמה, קינ' לת"ב, אני הגבר). — ובהשאלה, *מִצָּה הַכָּבֵד מיץ המאכל: ואלו היה (העקלתון שבמעים) ישר כמו האחרים היה המאכל ממהר לצאת ממנו ולא היה פנאי לכבד למצות את מיץ המאכל (ר"י זכארה, ספ' סעבוע' ט). — ובמליצה: הה כי חשק אכל כחי ושארי עוד לא מצא, עד כי יבש מוח עצמי גם כל דמי עד תום מצה (רמב"ע, תרשיש ד ג). ואך נד למי כוס פרידה בידו זמן שם ושתה שמריו ומצה (הוא, דיואן קע, היעמד לבי). והשקמו (הזמן) גביעי יין ידידות והצר לי מצות שמרי שמריו (הוא, שם, ילידי). פעם דמי הכוס ימצה, ופעם יביע נוראות בעת פיהו יפצה (ר"י חריזי, תחכמ' א). — ובתו"מ: (כתוב) והקטיר המזבחה ונמצה על קיר וכי אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מולקו כדרך הקטרתו (ספרא ויקר' ז ח). אוחז בראש (העוף) ובגוף ומוצה (את הדם) משניהם (שם). היה מולק את ראשה ממול ערפה ומבדיל ומוצה את דמה על קיר המזבח (שם). לערלה אתה ממתין ג' שנים ולבהמתך אי אתה ממתין (לאכול מבשרה) עד שימצה דמה (מד"ר ויקר' כה).

— נִפְע', נִמְצָה, עתי' יִמָּצֶה, יִמָּצוּ. — שסחטו אותו: ומלק את ראשו (של העוף) והקטיר המזבחה וְנִמְצָה דמו על קיר המזבח (ויקר' א יה). והזה מדם החטאת על קיר המזבח והנשאר בדם יִמָּצֵה אל יסוד המזבח (שם ה ט). לכן ישיב עמו הלם ומי מלא יִמָּצוּ[1]) למו (תהל' עג י). — ובסהמ"א: והעשבים המבושלים והנמצים השלך חוצה (סבתי דונולו, ספר המרקח' יו). וישימם (את הסמים) במעט מעט בסיר אשר יהיה שם הזפת וכו' הנימסים והנמצים ויערבם ויבללם היטב (שם יד). עד הימצות

1) כך בנסחה המסורה, והמליצה קשה, וכבר נתחבטו בכתוב זה המפרשים. ורוב החדשים אמרו כי יותר ראוי שיהיה כאן יִמְצוּ, בקל, כמו במזמור עה פסוק ט המובא בהקל, ויש אומרים שהנכחה כאן בכלל מִשְׁבשה. —

כל מימיהם אל הכלי (אסף הרופא, כ"י, דף 40).

— פִּע', *מִצָּה, פ"י, — מִצָּה דם עוף שָׁחוּט וכדומ', סָחַט עד שיצא כל הדם, squeeze out; presser; ausdrücken: מיצה דמה (של חטאת העוף) בכל מקום כשרה היזה ולא מיצה כשרה (ר"א בר"ש, תוספת' זבח' ז ה). שבעולת העוף היה מבדיל וממצה מדמה על קיר המזבח מיצה מן הראש פסול מן הגוף כשר מיצה על הכבש ועל הקרן ועל היסוד (שם ז ח). שבעולת העוף ממצה (את הדם) בעצמו ובחטאת העוף מזה וממצה מעצמו (שם א יא). כל ששינה בה מאחר שמיצה את דמה כשרה וכו' מיצה דם הראש ולא מיצה דם הגוף וכו' (מכני שם ו ו). והמזה בחטאת העוף והממצה והמקטיר בעולת העוף (יומ' כד:). — ומִצָּה כלי מהיין שבו, הוציאו עד הטפה האחרונה: הרכינה (המוכר את המדה) ומיצה הרי הוא של מוכר (ב"ב ה ח). כזה שהוא ממצה[1]) את החבית ומעמיד אותה על שמריה (ר' לוי, מד"ר בראש' פז). — והדבורה את הדבש מגופה: מפני מה אמרו דבש דבורים מותר מפני שמכניסות אותו לגופן ואין ממצות אותו מגופן (בכור' ז:). — ובסהמ"א: אם תמצה המים החמה בכלי שחור (אסף הרופא 40, כ"י). ילקט כל עשב וכו' ויבשלם בקלחת מים וכו' ואז יקחם מעל האש וימצה את המים עם הבגד (ש' דונולו, ספר המרקח' יז). — ובהשאלה, *מִצָּה הלב את הדם, ואמר המליץ: והלב יקח חלקו (מן המאכל) וימצהו והמבחר והזך תרומה אל המח ירימהו (ר"י חריזי, אגר' לשון הזהב). וישלח השארית לכליות, ומדם הן לקוחות גם מנויות, וימצהו עדי ידמה לדמים במו מים (ר"י זכארה, בתי הנפש, הול' דוידזון). — ובהשאלה, *מִצָּה המשוח את המִדָּה, ר"ל מודד האדמה את חבל המִדָּה: שאין המשוחות ממצין[2]) את המידות מפני הטוען (ר"ש, ערוב' ד יא). — ובמליצה, *מִצָּה התלמיד את מִדּוֹתָיו של פלוני או אצל פלוני, לָמַד מפלוני הכל: אמר רבי כשהלכתי למצות מדותי אצל ר' אלעזר (ויש אומרים) למצות מדותיו של ר"א בן שמוע מצאתי יוסף הבבלי יושב לפניו (מנח' יח.).

— הִתְפ', *הִתְמַצָּה, — הִתְמַצָּה הדם מעוף שחוט וכדומ', יצא מעט מעט כלו ע"י סחיטה או טפטוף: שירי הדם היה מתמצה על היסוד (זבח' ו ד). קיר שהשירים שלו מתמצים ליסוד (גמ' שם סד:). — ובסהמ"א,

1) בדפוס ויניציא: ממציא. — 2) כך ברב נוסח' הדפוס, וכך גם במדב"מ. ובכ"י ממצעין, וכך גם בקצת דפוסים ובהרא"ש

בגוף בע"ח וכדומ׳: ומי המשתה נבדלים ללכת מן המקום אשר יתמצו משם המים בגידים דקים שהם תעלות המושכות אל הכליות (אסף הרופא 35, כ"י). וימצה את המים עם הבגד מעט מעט בכח יד עד אשר יתמצו כל המים ההם (ש׳ דונולו, ספ׳ המרקח׳ יז). ולאחר ששהו (היונים) כשיעור מליחה נתנום בכלי אחר ואינו נקוב ונתמצו שם מן מי מליחתן (תשו׳ מעשה הגאונ׳, סי׳ ו). וצריך לחתוך חוטין שבצואר בהמה עם הסימנין כדי שיתמצה הדם של בהמה לאלתר ולא יהא בלוע באברין (והזהיר, ויקר׳). משפשף פעמים (בענבים על פני הכברות) שמתמצה בהן משקין ומחזיקן בו (ר"ח, שבת קמה.). שנתמצה השיור שבתוכה (של המדה) ונתקבץ למקום אחד (רגמ"ה, ב"ב פז.). מי החלב המתמצה מקפאון הגבינה (ערוך, ערך נסיובי). כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד (רש"י ויקר׳ ב טו). ומביאין הלקוחות כליהן (למוכר השמן) ומודד לאיש ואיש במדה לעצמו ומתמצות והולכות לתוך כליהן כל הלילה (הוא, ביצ׳ כט). מושיבין אותה במים פושרין ובכלי שאין המים מתמצין מגבו (רמב"ם, הלכ׳ שחיט׳ ח י). מאחר שנתמצה מן הכד כל מה שהיה בתוכו (ר"י, הריזי, פיה"מ לרמב"ם, תרומ׳ יא ח). כי אבן הגת יורידו אותו על הזיתים ויניחו אותן והם נסחטין ומתמצין כל השבת וג"כ יסבבו החבלים על הענבים הדרוכים כדי שיתמצו ויזובו כל השבת (ר"י בן אלופלא, שם, שבת א ט). משמרת שהוא כמין שק שנותנין לתוכו השמרים ותולין אותו והיין מתמצה ומטפטף ממנו (מחזור ויטרי, פי׳ אבות ה טו). הייגו (אם אין) יין צלול מערב שבת ומתמצה היין בשבת מן הענבים המרוסקין (סמ"ג, לאוין סה). שמי רגלים מתמצים מכל האיברים (ספ׳ המכריע לג). אבל במי השעורים אין מהשעורים בתוכם כלום אלא מי בשול השעורים מתמצה לצד אחד ואין בהם אלא קליטת טעם וכח של שעורים (שו"ת הרא"ש ד טו). שכל בועה שהיא מליחה בהיותה בשפולי הבשר כל המשקה והמוגלא יתמצה וירד אליה ואין לה תקנה להרפא (שו"ת מהר"י מטראני ב יא). בהכרח מתמצה הרוק ומתהווה בתוך פיהם (מהרח"ו, ע"ח, היכל נוקבא דז"א יג). — ובהשאלה, במשמ׳ גמר: באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה וכו׳ עד כאן הן מתמצות לילד מן הישנות מיכן ואילך הן מתחילות לילד מן החדשות (ר׳ חננא, ירוש׳ בכו׳ ג א). — החשבון מתמצה, נגמר, נשתוה החוב והפרעון: בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה שחייבין עליה מיתה בידי שמים מת שורו אבדה תרנגולתו נשברה צלוחיתו נכשל באצבעו והחשבון מתמצה דבר אחר אחת מתארעה לאחת והחשבון מתמצה (ירוש׳ סוט׳ א ז). כיון שראה יעקב אבינו שנתמצה[1]) החשבון התחיל שופך תחנונים (מד"ר בראש׳ לג). — נתמצו הפתקאות: כתב (משה) על כ"ב אלף פיתקין לוי לוי ונתן בקלפי ועוד על רע"ג פיתקין כתב ה׳ סלעים ה׳ סלעים ונתן בקלפי ועירבן והיה אביו של בכור פושט ידיו בקלפי אם עלה בידו פתק כתב בן לוי היה אומר לו כבר פדאך בן לוי ומי שעלה בידו פתק של ה׳ סלעים היה משה אומר לו תן ה׳ סלעים וכו׳ אם כן יכול הוא לדון עמו ולומר לו לא הימך לומר לי תן ה׳ סלעים הרי נתמצו כל הפיתקין שכתוב עליו לוי לוי אם אני נותן ידי מה עולה בידי לא פיתקין של ה׳ סלעים מי אומר לי שאם היה שם פיתק של לוי לוי שלא זכיתי בו (ר׳ נחמיה, מד"ר במד׳ ד).

א. **מַצָּה**[2]), ש"נ, מ"ר מַצּוֹת, מַצֹּת, — א) לחם לא חָמֵץ, : ungesäuertes Brot; azyme; unleavened bread

ויעש להם משתה ומַצּוֹת אפה (בראש׳ יט ג). ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מַצּוֹת כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה (שמות יב לט). שבעת ימים מַצּוֹת תאכלו (שם טו). ולחם מַצּוֹת וחלת מַצֹּת בלולת בשמן ורקיקי מַצּוֹת משחים בשמן סלת חטים תעשה אתם (שם כט ב). ואם מנחה על המחבת קרבנך סלת בלולה בשמן מַצָּה תהיה (ויקר׳ ב ה). ומסל הַמַּצּוֹת אשר לפני יי׳ לקח חלת מַצָּה אחת (שם ח כו). וגדעון בא ויעש גדי עזים ואיפת קמח מַצּוֹת וכו׳ קח את הבשר ואת הַמַּצּוֹת והנח אל הסלע הלז וכו׳ ויגע בבשר וּבַמַּצּוֹת (שפט׳ ו יט-כא). — ובתו"מ: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור (ר"ג, פסח׳ י ה). שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה הלילה הזה כלו מצה (שם ד). יוצאין במצה הינא ובמצה העשויה באילפס (גמ׳ שם לז.). כותים כל זמן שעושין מצתן עם ישראל נאמנין הן על ביעור חמץ (ירוש׳ שם א א). האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו בבית חמיו (ר׳ לוי, שם י א). — ובסהמ"א: שצריך לשמור חטין שיוצאין בהן ידי מצה משעת קצירה שלא יבא עליהן מים (רב אלפס, הובא

דפוס ויניציה, וכן בגמ ערוב׳ (קז.) גם בנוסח׳ הדפ:ס.

— [1]) בדפוס ויניציא: שנמצא.

[2]) לא נתברר מקור השם הזה, ועי׳ שרש מצץ.

בטוה״ח, סי׳ תנג). ויטול ידיו ויקח הקערה שהמצות בתוכה וכו׳ (שם, סי׳ תעה). ויביאו לפניו קערה שיש בה שלש מצות סדורות זו על גב זו (ס, סי׳ תפו). —*מצה עשירה: מצה עשירה אין חייבין על חימוצה כרת (פסח׳ לה.). — ובסהמ״א: לחם עוני פרט למצה עשירה וכו׳ דר׳ עקיבא אוסר לאכול בפסח מצה עשירה (ר״ח, שם לו.). ויש אומרים שבלילה הראשונה אין ליתן בה מלח משום מצה עשירה וכו׳ שאינה נקראת עשירה אלא שנילושה ביין ושמן ודבש (טוה״ח, הלכ׳ פסח תנה). — *מצה שמורה: ובלבד שיאכל כזית ממצה שמורה לשם מצה (טוה״ח, הלכ׳ פסח הנד). — ומַצָּה משֻׁמרת: ובעל העיטור כתב דוקא למצה משומרת וכן מים שלנו דוקא למצה משומרת (שם, סי׳ תנה). — ואמר המליץ: ותצפון לסתיו לחמה ותניחו למשמרת, ולה חטה מזומנת ומצתה משֻׁמרת (ר״י הליוי, תחכמ׳ ד). — חַג הַמַּצּוֹת, הוא חג הפסח: את חג המַּצּוֹת תשמר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש האביב כי בו יצאת ממצרים (שמות כג יה). — ב) *עוֹר מַצָּה, לא מעֻבד: יכול אף עור מצה ועור האיפה במשמע ת״ל מלאכת עור יצאו עור המצה ועור האיפה שלא נעשה בהם מלאכה (ת״כ, שמיני ו ז). העושה כיס מעור המצה (כלים יז טו). שלשה עורות הן מצה[1] וחיפה ודיפתרא (עולה, שבת עט.). — ובסהמ״א: העושה כלי מן העור המצה שלא נתעבד כלל (רמב״ם, הלכ׳ כלים ב ה).

ב·**מַצָּה**, ש״נ, — שה״פ מן נצה, כמו מריבה, קטטה, Zank querelle; quarrel: הן לריב ומַצָּה תצומו ולהכות באגרף רשע (ישע׳ נח ד). רק בזדון יתן מַצָּה ואת נועצים חכמה (משלי יג י). אהב פשע אהב מַצָּה מגביה פתחו מבקש שבר (שם יז יט). — ואמר המליץ: וכשמעו דבר המרורים ומצות, השיבני בלשון ריב ומצות (ר״י זבארה, שעשועי ח).

מִצְהָלָה, ש״נ, מ״ר סמי׳ מִצְהֲלוֹת. — מִצְהֲלוֹת הסוס, כמו צהלה, קול צניפתו דומה לצרוק בקול גדול, Wiehern; hennissement; neigh: מדן נשמע נחרת סוסיו מקול מִצְהֲלוֹת אביריו רעשה כל הארץ (ירמ׳ ח יו). — ובהשאלה, קול צחוק גדול, בפרט של פריצות: נאפיך ומִצְהֲלוֹתַיִךְ זמת זנותך על גבעות בשדה ראיתי שקוציך (שם יג כז).

·**מָצוּאִי**, ת״ז, — כמו *מָצוּי: כי השחרות והלבנות הם נמצאים וכו׳ ונאמר כי מקצת השחרות מצואי ומקצתו אינו מצואי ומין הכל אחד (יהושע בן יהודה הקראי, ספר הערויות XV). מחדש וממציא מצואי (ר״י הדסי, האשכול כח). הענין בחלוקתם הצדק והכזב בחמר המצואי והאפשרי (כל מלאכי הסגיון, מלונה).

מָצוֹד, ש״ז, סמי׳ מְצוֹד, בכנ׳ מְצוּדוֹ, מ״ר מְצוֹדִים, — א) שה״פ, כמו ציד: חמד רשע מְצוֹד רעים (משלי יב יב). — ב) רשת לצוד דגים, ובמליצה, תחבולה לתפש אדם: דעו אפו כי אלוה עותני ומְצוּדוֹ עלי הקיף (איוב יט ו). ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מְצוֹדִים וחרמים לבה אסורים ידיה (קהל׳ ז כו). — ואמר המשורר: ויעל מצלעי אש ולא אכלו רק יעשנו עיני כאודים, אבל כי מעדו רגלי ולא אראה כח והנם במצודים (רסב״ג, אהה לי מזמן). — ג) כמו מְצָד, מגדל של מצור: עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אתה ובנה עליה מצודים גדלים (שם ט יד).

מְצוֹדָה, ש״נ, בכנ׳ מְצֹדָתָהּ, מ״ר מְצוֹדוֹת, — א) חֲשׁבֹּנוֹת מלחמה של הצרים על עיר: והיה כחלום חזון לילה המון כל הגוים הצבאים על אריאל וכל צביה ומְצֹדָתָהּ והמציקים לה (ישע׳ כט ז). — ב) מקום להחזיק שם חיות שנצודו: ויתנהו בסוגר בחחים ויבאהו אל מלך בבל יבאהו בַּמְּצֹדוֹת[1] למען לא ישמע קולו עוד אל הרי ישראל (יחזק׳ יט ט). — ג) רשת וכדומ׳ לצוד דגים, Netz; filet; net: כי גם לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים בִּמְצוֹדָה רעה וכצפרים האחזות בפח כהם יוקשים בני האדם לעת רעה כשתפול עליהם פתאם (קהל׳ ט יב). — ובתו״מ: הפורש מצודה לבהמה חיה ועוף (תוספת׳ שבת יב ה). המפרק בהמה חיה ועוף מן המצודה (שם). שוחטין מן הנגרין ולא מן המצודות[2] ולא מן המכמורות (שם יו״ט ג א). מה שאירש מאבא מכור לך ומה שתעלה מצודתי מכור לך (שם ב״מ ד י). מצודת העכברים שיש בה בית קבלה (ר׳ יוסי בר״י, שם כלי׳ ב״מ ה י). כל הכלים הנארגין על גבי מחט כגון גרגותני ומצודה (שם ו ה). כיצד צדין דגים בחזקת טהרה בין שצדן בחרם ובין שצדן בכפיפה ובין שצדן במצודה ניער את המצודה עליהן וכו׳ ואין עם הארץ נאמן לומר לא נערתי את המצודה עליהן (שם מכשיר׳ ג יב). אין פורשין מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום (שבת א ו). מצודת החולדה טמאה

— [1]) ופרשו בגמ׳ שם: מצה כמשמעו דלא מליח ודלא קמיח ודלא עפיץ.

[1]) בס״א: במְצָדות. — [2]) כך בכ״י א״פ, הוצא׳ צוק״מ, וכך גם בנדפס. ובכ״י וינה המשוטות.

ושל העכברין טהורה (כלים יה ו). מצודת האישות טהורה (שם כא ג). המים העולים בספינה ובעקל ובמשוטות וכו׳ במצודות וברשתות ובמכמרות (מכשיר׳ ה ז). אם נתקלקלה המצודה דבר בריא שניצודו מבעוד יום ואם לא נתקלקלה המצודה דבר בריא שלא ניצודו מבעוד יום (ירוש׳ שבת א י). כדרכו צד (את העכברים בשדה) במצודה (שם מו״ק א ד). שעשאוה (את מצרים) כמצודה שאין בה דגן (ר׳ אמי, בבלי ברכ ט:). כל שאומר הבא מצודה ונצודנו (כמוהו, ביצ׳ כד.). ואין מוכרין בהן (בערי המקלט) לא כלי זיין ולא כלי מצודה (ר׳ נחמי׳, מכות י.). שאין פורסין בתוכן מצודות ואין מפשילין לתוכן חבלים כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם (שם). לזאב שצמא למים ופרשו לו מצודה על פי המעין אמר אם ארד לשתות הריני ניצוד ואם לא ארד הריני מת בצמא (ר׳ יוסי בר״ח, מד״ר אסתר, וכל עבדי). לעוף שהוא נתון בכלוב ובא עוף אחר ועמד על גביו אמר לו אשריך שמזונותיך מצואים אצלך אמר לו במזונות אתה מסתכל ובמצודות אין אתה מסתכל (ר׳ לוי, פסיק׳ דר״כ, בוכה). — ומשל: עד שהזאב בא לצאן פרשו לו מצודה (מד״ר במד׳ כג). — ובהשאלה: אל תקרב אל אשה זרה פן תפול במצודתיה (כ״ס גני׳ ט ג). אמ״ה כנסת ישראל לפני הקב״ה רבש״ע מצודה פרשו לי אוה״ע להפילני (ר׳ יוסי בר״ח, מד״ר אסתר, וכל עבדי). כמה מצודות וחרמים עשיתי לו (לבן הדד) עד שמסרתיו תחת ידך ושלחתו והלך בשלום (ירוש׳ סנה׳ יא ז). — ואמר החכם: ואם תרגיש לתרמיותיו (של יצר הרע) ותשים לבך למיני מצודותיו תהיה נזהר מהם ותעזר באלהים להנצל מהם (ר״י א״ה, חו״ה, יחוד המעשה ה). — ובמליצה, במשמ׳ כנוי להגלות: דחוים יוציא ממצודה, אלהים ויקל עבודה, וישבית מלחמות מערי יהודה (ר״י הלוי, אמרי העם. סליח׳ לר״ה). — *מצודה פרושה על פלוני, במשמ׳ מכשולים טמונים לו: הכל נתון בערבון ומצודה פרושה על כל החיים (ר״ע, אבות ג טז). — מצודתו פרושה במקום פלוני, שיש לו במקום פלוני כח לעשות דבר, שהוא מכבד שם: שלחו לו לר׳ יהודה בן בתירא שלם לך ר׳ יהודה בן בתירא (שאתה) בנציבין ומצודתך פרושה בירושלם (פסח׳ ג:). — ובמליצה, יעלה במצודתו, מצא במחשבתו, בסברתו: זהו מה שעלתה מצודתי בכל אלה ואתה תבחר ותקרב (תשו׳ בר ששת קנז). — וכנוי לפקעת תולעת המשי: יאכל (תולע המשי) מן עלי העץ אשר ישימו לפניו עד התגדלו אז יוציא מפיו ישש לעשות סביבו עצמו מצודה בצורה (ר״י הדסי, אשכל הכפר שעו).

מְצוּדָה, ס״נ, סמי׳ מְצֻדַּת, מ״ר מְצוּדוֹת, — כמו מְצָדָה: וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודה ויאמר גד הנביא אל דוד לא תשב במצודה לך ובאת לך ארץ יהודה (ש״א כב ד־ה). ודוד ואנשיו עלו על המצודה (שם כד כב). ויעלו כל פלשתים לבקש את דוד וישמע דוד וירד אל המצודה (ש״ב ה יז). ודוד אז במצודה ומצב פלשתים אז בית לחם (שם כג יד). סלע ישכן ויתלנן על שן סלע ומצודה (איוב לט כח). — ומצודות מיוחדות, מצדת ציון וכדומי: וילכד דוד את מצדת ציון היא עיר דוד (ש״ב ה ז). — בית מצודות: היה לי לצור מעוז לבית מצודות להושיעני (תהל׳ לא ג). — ובמליצה, במשמ׳ מגן ומחסה: יי׳ סלעי ומצדתי ומפלטי לי אלהי צורי אחסה בו (ש״ב כב ב־ג). יי׳ סלעי ומצודתי ומפלטי (תהל׳ יח ג). כי סלעי ומצודתי אתה (שם לא ד). אמר ליי׳ מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו (שם צא ב). — ואמר המשורר בשתי המשמעות: לרום לו יהיו עולים משנאים וראש כימה תהי להם מצודה, למדחפות יביאום מחשבותיו כדגים נאחזים במצודה (רמב״ע, תרשיש א).

מִצְוָה, ס״נ, סמי׳ מִצְוַת, בכנ׳ מִצְוָתְךָ, מִצְוָתוֹ, מ״ר מִצְוֹת, מִצְוֹת, בכנ׳ מִצְוֹתַי, מִצְוֹתֶיךָ, מִצְוֹתָיו, — שה״פ, א) מה שמצוה מי שהכח בידו לעשות או לא לעשות, בפרט אלהים לבני אדם, Befehl; ordre; order: עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי (בראש׳ כו ה). ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם (שמות כד יב). נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות יי׳ אשר לא תעשינה ועשה מאחת מהנה (ויקר׳ ד ב). ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצות האלה (שם כו יד). כי דבר יי׳ בזה ואת מצותו הפר (במד׳ טו לא). לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות יי׳ אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם (דבר׳ ד ב). ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם (שם ה כח). בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה ככל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי (שם כו יג). ושמרתם את משמרת מצות יי׳ אלהיכם (יהוש׳ כב ג). לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים (ש״ מח יח). ועתה אליכם המצוה הזאת הכהנים (מלא׳ ב א). מצות יי׳ ברה מאירת עינים (תהל׳ יט ט). אשרי איש ירא את יי׳ במצותיו חפץ מאד (שם קיב א). אז לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך (שם קיט ו). הנשוב להפר מצותיך ולהתחתן

בעמי התעבות האלה (עזר׳ ט יד). והחרדים במצות אלהינו וכתורה יעשה (שם י ג). חבל חבלנו לך ולא שמרנו את המצות ואת החקים ואת המשפטים אשר צוית את משה עבדך (נחמ׳ א ז). וכל ריב אשר יבוא עליכם מאחיכם הישבים בעריהם בין דם לדם בין תורה למצוה לחקים ולמשפטים (דהי״ב יט י). דרכו שמרתי ולא אט מצות שפתיו ולא אמיש מחקי צפנתי אמרי פיו (איוב כג יא-יב). חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצותך וממשפטיך (דני׳ ט ה). — ומצות אדם לחברו, מצות מלך לעבד: ומדוע לא שמרת את שבעת יי׳ ואת המצוה אשר צויתי עליך (מ״א ב מג). והחרישו העם ולא ענו אתו דבר כי מצות המלך היא לאמר לא תענהו (מ״ב יח לו). כי מצות המלך עליהם ואמנה על המשררים דבר יום ביומו (נחמ׳ יא כג). במצות דויד איש האלהים (שם יב כד). כי כן מצות דויד איש האלהים (דהי״ב ח יד). ובדבר יום ביום להעלות כמצות משה לשבתות ולחדשים ולמועדות (שם יג). ולא סרו מצות המלך על הכהנים והלוים לכל דבר (שם טו). ויקשרו עליו וירגמהו אבן במצות המלך (שם כד כא). מדוע אתה עובר את מצות המלך (אסת׳ ג ג). — ואב לבניו וכדומה: הוקם את דברי יהונדב בן רכב אשר צוה את בניו לבלתי שתות יין ולא שתו עד היום הזה כי שמעו את מצות אביהם (ירמ׳ לה יד). בני אם תקח אמרי ומצותי תצפן אתך (משלי ב א). בני תורתי אל תשכח ומצותי יצר לבך (שם ג א). כי בן הייתי לאבי רך ויחיד לפני אמי וירני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמר מצותי וחיה (שם ד ג-ד). נצר בני מצות אביך ואל תטש תורת אמך (שם ו כ). בני שמר אמרי ומצותי תצפן אתך שמר מצותי וחיה ותורתי כאישון עיניך (שם ז א-ב). — ומצות כל אדם לחברו: חכם לב יקח מצות ואויל שפתים ילבט (משלי י ח). — ומה שאדם רגיל לשמור, לעשות: ותהי יראתם אתי מצות אנשים מלמדה (ישע׳ כט יג). — ובמשמ׳ חובה שאדם מקבל עליו לעשות: והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה לעבדת בית אלהינו (נחמ׳ י לג). ומצות פלוני, במשמ׳ מה שנקבע ונקצב לתת לפלוני במצוה עליונה: ושם היו לפנים נתנים את המנחה הלבונה והכלים ומעשר הדגן התירוש והיצהר מצות הלוים והמשוררים והשוערים (נחמ׳ יג ה). — ב) לפנים בישראל, אחד מחלקי ספר מקנה קרקע שבו רשומה המצוה בדבר הנוגע לה: ואקח את ספר המקנה את החתום המצוה והחקים ואת הגלוי (ירמ׳ לב יא). — ומצוי מאד בתו״מ, במשמ׳ מצוות אלהים. מצוות התורה: שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה (ר׳ יהודה, סנה׳ כ.). רצה הקב״ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות (ר״ח בן עקשיא, מכות ג טז). שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך עול מצות (ר״י בן קרחה, ברכ׳ ב ב). אין לך מצוה ומצוה שכתובה בתורה שלא נכרתו עליה ארבעים ושמנה בריתות (ר״ש, סוט׳ לז:). בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי הקטר חלבים ואיברים ופדרים כשרים כל הלילה ואין ממתינים להם עד שתחשך (סות׳, פסח׳ סח:). כל מצות שנתן להם הקב״ה לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצינעא (רשב״י, ביצ׳ טז.). כל המצות כולן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן (סות׳, סוכ׳ מה:). אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין (ר״א בר זבדא, ברכ׳ יא.). כל מצוה שהחזיקו בה כותיים הרבה מדקדקין בה יותר מישראל (שם מז:). כל העושה מצוה כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות (ר״ח בר אידי, שבת סג.). התנאה לפניו במצות עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה (שם קלג:). אשרי מי שהוא מסתכל במצוה היאך לעשותה (ר׳ יונה, ירוש׳ שקל׳ ה י). שכל היום כשר למילה אלא שהזריזין מקדימין למצות (בבלי יומ׳ כח:). כאן במצוה שאפשר לעשותה ע״י אחרים כאן במצוה שאי אפשר לעשותה ע״י אחרים (מו״ק ט.). כך היה מנהגן של אנשי ירושלם אדם יוצא מביתו ולולב בידו וכו׳ להודיעך כמה היו זריזין במצות (סוכ׳ מא:) לשני בני אדם שצלו את פסחיהן אחד אכלו לשום מצוה ואחד אכלו לשום אכילה גסה (ר׳ יוחנן, נזיר כג.). כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות (סות׳, נדה סא:). איזו היא מצוה שהיא שקולה ככל המצות הוי אומר זו עכו״ם (הורי׳ ח.). שבע מצות נצטוו בני נח דינין וברכת השם עכו״ם גילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי (סנה׳ נו.). י׳ מצות נצטוו ישראל במרה ז׳ שקיבלו עליהן בני נח והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם (שם:). ז׳ מצות שנצטוו עליהם בני נח ולא קיימום (ב״ק לח.). מצוה מן התורה לשמוע את דברי סופרים (ירוש׳ יבמ׳ ב ד). כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא״י איכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי (ר׳ שמלאי, בבלי, סוט׳ יד.). בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי

עפר ואפר זכו בניו לשתי מצות אפר פרה ועפר סוטה (רבא, שם יז). מצות לאו ליהנות ניתנו (רבא, ערובי' לא). שקולה מצות ציצית כנגד כל מצות שבתורה (נדר' כה.). — מִצְוַת עֲשֵׂה, שחייב אדם לעשות, ומִצְוַת לא תַעֲשֶׂה, שחיב אדם לא לעשות: וכל מצות עשה שהזמן גרמה אנשים חייבים ונשים פטורות וכל מצות עשה שלא הזמן גרמה אחד אנשים ואחד נשים חייבין וכל מצות לא תעשה בין שהזמן גרמה בין שלא הזמן גרמה אחד אנשים ואחד נשים חייבין (קדוש' א ז). זה הכלל כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין לוקין עליה (חול' יב ד). ואיזו היא מצות עשה שבנדה שחייבין עליה היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי ופירש מיד חייב (שבוע' ב ד). מוצא שפתיך זו מצות עשה תשמור זו מצות לא תעשה (ר"ה ו.). כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין בית דין שלמטה מוזהרין עליה (חול' קי:). ר"ש פוטר (ציצית) בנשים מפני שמצות עשה שהזמן גרמא הוא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות (מנח' מג.). — תרי"ג מִצְוֹת: תרי"ג מצות נאמרו לו למשה שלש מאת ושישים וחמש לאוין כמנין ימות החמה ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם (ר' שמלאי, מכות כג:). פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו (שבת פז.). — ובסהמ"א: ומנין מצות התורה הנוהגות לדורות שש מאות ושלש עשרה מצות מהם מצות עשה מאתים וארבעים ושמנה סימן להם מנין אבריו של אדם ומהם מצות לא תעשה שלש מאות וששים וחמש סימן להם כמנין ימי שנת החמה (רמב"ם, הקד' ליד החזקה). — מִצְוָה קלה, מִצְוָה חמורה: הוי רץ למצוה קלה כבחמורה (בן עזאי, אבות ד ב). והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות (רבי, שם ב א). והרי דברים ק"ו ומה מצוה קלה (שלוח הקן) שהיא כאיסר כתוב בה אריכות ימים שאר מצות חמורות שבתורה עאכ"ו (ספרי דבר' רכג). כשם שמשלמין שכר לצדיקים לעוה"ב אפילו על מצוה קלה שעושין כך משלמין שכר לרשעים בעוה"ז אפילו על מצוה קלה שעושין (תעני' יא.). אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון אמר להם מצוה קלה צויתיו ועבר עליה (שבת נה:). אלו מצות קלות ואלו מצות חמורות (עירובי' כא:). מקבלין אותו (את הגֵר) מיד ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות (יבמ' מז.). אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה שאין מתן שכרה בעה"ז ולעה"ב איני יודע כמה (ר' נתן, מנח' מד.). בשעת גזרת המלכות אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור (ר' יוחנן, סנה' עד.). השוה הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה מן החמורות (ר"א בר כהנא, ירוש' קדוש' א ח). מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה (בבלי ע"ז ג.). — מִצְוֹת מעשיות ושכליות: שקבלנו אנחנו מצות הרבה מעשיות מאדון הנביאים ע"ה שלא נתפרסמו אל כל האומות כלבישת שעטנז ועשיית ציצית והנחת תפילין וכיוצא בהם מהמצות המעשיות ר"ל שאין בהם רק קבלה לבד וכו' אמנם שאר המצות שנתפרסמו לכל האומות כגניבה וגזילה ורציחה וכבוד הורים וכיוצא בהם יקראו מצות השכליות לפי ששכל המעשי אשר באדם והוא מן המדמה מקבל אותם (ר"י א ת, רוח חן ו), ועי' מַעֲשִׂי, שִׂכְלִי. — ובפרט, במשמ' מעשה רצוי מאד לאלהים, להתורה, להדת: א"כ ענש הכתוב את הניטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כו"כ שישלם שכר את הניטפל לעושה מצוה כעושה מצוה (ר"ע, מכות ט.). הוי רץ למצוה קלה כבחמורה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה (בן עזאי, אבות ד ב). העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד (ר"א בן יעקב, שם יא). בן חמש שנים למקרא בן עשר שנים למשנה בן שלש עשרה למצות בן חמש עשרה לתלמוד (יהודה בן תימא, שם ה כא). מה אם העובר עבירה אחת נוטל נפשו עליה העושה מצוה אחת עאכו"כ שתנתן לו נפשו (ר"ח בן גמליאל מכות ג טו). כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה (ר"ש, שם טו). ההולך לשחוט את פסחו וכו' ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור (פסח' ג ז). שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה (סוכ' ב ד). כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ וכל שאינו עושה מצוה אחת אין מטיבין לו וכו (קדוש' א י). שלוחי מצוה אינן נזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן (ר' אלעזר, גמ' שם לט:). אלו בני אדם שמנוערין מן המצות (רבא, חגי' יד.). כל מצות שישראל עושין בעוה"ז באות ומעידות להם לעוה"ב (ריב"ל, ע"ז ב.). כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב (ר' יונתן, סוט' ג:). בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו שכל ישראל כולן נתעסקו בביזה (של מצרים) והוא

נתעסק במצות (לחפש ארונו של יוסף) (שם יג.). לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה (רב, פסח' נ:). הלוקח ס"ת מן השוק כחוטף מצוה מן השוק (הוא, מנח' ל.). מה דגים שבים כיון שעולים ליבשה מיד מתים אף בני אדם כיון שפורשין מדברי תורה ומן המצות מיד מתים (שמואל, ע"ז ג:). חשב (לעשות) מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה (רב אסי, ברכ' ו.). אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון (שם נז.). אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אע"פ שדלה אני במצות לך אני ולי נאה להושיע (רבא, פסח' קיח:). אברהם יצחק ויעקב שעשו מצות כגלי הים (ר' הונא, סנה' ל:). כל המעשה את חברו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה (ר' אבהו, שם נט:). אלו בני אדם שאין בהם לחלוחית של מצוה (רב ירמי' בר אבא, שם נב:). טילטל הקב"ה מתן שכרן של עושי מצות כדי שיהו עושין אותם באמונה (ר"א בר כהנא, ירוש' קדוש' א ח). בהידור מצוה (יבזבז) עד שליש במצוה (ר' זירא, בבלי ב"ק ט:).—מִצְוָה לעשות דבר פלוני, מִצְוָה לעשות כך וכך, מִצְוַת דבר פלוני כך, דבר רצוי הוא להתורה, להדת, להדין, לעשות זאת, לעשות כן: כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר (ר"ג, ברכ' א א). הנוטל גיד הנשה (מן הירך) צריך שיטול את כולו וכו' כדי לקיים בו מצות נטילה (ר' יהודה, חול' ז ב). שני שעירי יוה"כ מצותן שיהיו שניהם שוין במראה ובקומה ובדמים ולקיחתן כאחד (יומ' ו א). מצות חליצה בשלשה דיינין (יבמ' יב א). מצוה בגדול ליבם ואם קדם הקטן זכה (שם ב ח). מצוה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון (ב"מ ב י). מצות פדיה (של פטר רחם) קודמת למצות עריפה וכו' מצות יעידה (באמה עבריה) קודמת למצות פדיה וכו' מצות יבום קודמת למצות חליצה בראשונה שהיו מתכונין לשם מצוה ועכשיו שאינן מתכונין לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום מצות גאולה באדון הוא קודם לכל אדם (בכור' א ז). נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח (רבה, שבת כב.). אע"פ שקרא אדם ק"ש בבית הכנסת מצוה לקרותה על מטתו (ריב"ל, ברכ' ד:). מצותה (של ק"ש) עם הנץ החמה (שם כו.). (ברכת המוציא על ככר) שלמה מצוה מן המובחר (ר' יוחנן, שם לט:). מצוה לראות גדולי מלכות (הוא, ירוש' שם ג א). אע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ת מצוה לכתוב משלו (רבא, בבלי סנה' כא:). — מִצְוָה על פלוני, פלוני חיב לעשות דבר זה: הוא לפדות ובנו לפדות וכו' בנו קודמו שמצותו על אביו ומצות בנו עליו (ר' יהודה, בכור' ח ו). מצוה על כל העומדים שם (בשעת החליצה) לומר חלוץ הנעל (הוא, יבמ' יב ו). כל מצות הבן על האב אנשים חיבים ונשים פטורות וכל מצוות האב על הבן אחד אנשים ואחד נשים חייבין (קדוש' א ז). כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בארץ ובחו"ל וכל מצוה שהיא תלויה בא"י אינה נוהגת אלא בארץ (שם ט). רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם וכו' מצוה ביד גואל הדם (להרגו) ורשות ביד כל אדם (ריה"ג, מכות ב ז). הלך וישב לו ואמר הואיל ועליך מצוה אם רצונך לפרוק פרוק (ב"מ ב י). מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהן (אביי, כתוב' נא:).—דְּבַר מִצְוָה, חֲבוּרַת מִצְוָה: אכל בחבורת מצוה וכו' אכל דבר שהוא מצוה (סנה' ח ב). אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות וכו' אלא מתוך שמחה של מצוה (ברכ' לא.). חשבונות של מצוה מותר לחשבן בשבת (רב חסדא, שבת קנ.).—מִלְחֶמֶת מִצְוָה, עי' מִלְחָמָה.—מֵת מִצְוָה, שאין לו מי שיעסק בקבורתו: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת מצוה ונטפלתי בו בארבע מילין עד שהבאתיו למקום בית הקברות וקברתיו (ר"ע, דא"ז ח). מצא מת מצוה הרי זה מטפל בו וקוברו (שמח' ד). איזהו מת מצוה כל שאין לו קוברין (ערוב' יז:). מישאל ואלצפן וכו' עוסקין במת מצוה היו (ר' יצחק, סוכ' כה:). ומת מצוה קנה מקומו (ב"ק פא:). — ונהוג בפי העם, אצל הספרדים, כנוי לגוף המת שמתעסקים בו לקבורה: המצוה ארוכה, לאמר שהגופה ארוכה וצריך קבר ארוך וכו'. — מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵרָה, שכדי לעשותה צריך לעשות עֲבֵרָה: (לולב הגזול פסול משום שהיא) מצוה הבאה בעבירה שנאמר והבאתם גזול וכו' (רשב"י, סוכ' ל.). כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו לדבר מצוה שאני (והלא) מצוה הבאה בעבירה היא (ברכ' מז:).—חבוב מִצְוָה, חִבָּה להמצוה: משום חבובי מצוה (שבת קל.). — ומשל: המתחיל במצוה[1]) אומרים לו מרוק (תוספ' חול' כט. ד"ה ומירק, בשם המדרש, ר"ש עוקצ' ב ה). — בַּר מִצְוָה, עי' ערך זה, והוסף: ואני בעת ההיא

[1]) מקור המשל בגמ' ירושלמי: מכיון שהתחיל במצוה אומרים לו מרק (ירוש' פסח' י ו, שם ר"ה א י, שם ביצ' א ג, שם מגי' ב ז).

נעשיתי בר מצוה (יעב"ץ, מגי' ספר 57). — ונוסח תפלה: פתח לבי בתורתך ובמצותך תרדוף נפשי (מר בן רבינא, ברכ' יז.). — ״קנה מצוה בבית הכנסת, קנה הזכות לפתיחת ארון הקדש, או לקרא פרשה מפרשות התורה בצבור, וכיוצא בזה: ראובן שקנה מצוה אחת מן הקהל מאותם שמוכרים אותה משנה לשנה ועשה מצותו קרוב לששה חדשים וכו' ונפטר לבית עולמו ויורשיו אינם רוצים לתת דמי המצוה אלא לפי הערך או שימכרו המצוה לששה חדשים וכו' שאם המצוה תמכר ביותר ממה שקנאה מורישם המותר ליורשיו (ר"ח בנבנשת, שירי כנה"ג, או"ח קמז ג). מי שקנה מצוה לשנה ומת באמצע חייבים היורשים להטפל במצוה ולשלם להקהל דמי המצוה שקנה מורישהן (ר"ש בר' יוסף, עולת ת"יד, או"ח קמד ו). אם מותר לשלם ממעות מעשר מעות סגן ושאר מצות במקום שיש תקנה בעיר שכל אחד מחויב לקנות מצות בשנה סכום שלו (סו"ת פני יהושע, או"ח ב). שחרית שבת (שאחרי הפורים) הגבאים מתעטפין וכו' חק הוא לבחורים ביום זה בכל שנה לחלק כל המצוות ביניהם וכן ילכו לגבאי צדקה ויבקשו מאתו למחול על אותן המצוות הנמכרים כהיום (יוסף שמש של ביהכ"נ וורמייזא, ספ' מנהגי, סגת ת"ח). המצוות נחלקין ע"י הגבאים לבחורים אחרים גלילה בס"ת ראשונה היא לרב וכו' (שם).

***מְצוּי**, ש"ז, — שה"פ מן מָצָה: אף בחול עושין כן (שממלאים את המדות מבעוד יום) מפני מיצוי המדות (תוספת' יו"ט ג ח). וחביריו (של אבא שאול) כנסו שלש מאות גרבי שמן ממצוי המדות והביאום לפני הגזברים בירושלם (ביצ' כט.). — מִצּוּי הדם: זה הכלל כל שנויין ששינה ביד לפני מיצוי דמה פסולה לאחר מיצוי דמה כשרה (תוספת' זבח' ז י). מיצוי חטאת העוף מעכב (גמ' שם סה:). — ובהשאלה, מִצּוּי החשבון: וכמה הוא מיצוי חשבון עד אחת (ירוש' סוט' א ז). — מצוי של יום, סופו: מהו לעת מצוא לעת מיצויו של יום (ירוש' ברכ' ד א). — מִצּוּי הנפש, כלותה: בכל נפשך אהבהו עד מיצוי הנפש (שמעון בן עזאי, ספרי דבר' לב). לעת מצוא לעת מצוי היום לעת מצוי הדין לעת מצוי הנפש לעת מצוי החשבון כיון שראה יעקב אבינו שנתמצה החשבון התחיל שופך תחנונים (מד"ר בראש' נב). — ובסהמ"א: שנתמצה השיור שבתוכה (של המדה) ונתקבץ למקום אחד אותו המיצוי הרי הוא של מוכר (רגמ"ה. ב"ב פז.). שנתאסף מיצוי המדה לשולי הכלי במקום אחד (רשב"ם, שם). זולף (פרושו) שופך עד המצוי (רש"י יומ' נח.). — ומִצּוּי החשבון: ואם כה טען שסלקה עצמה מן השותפות לגמרי שבאו למיצוי החשבון ולא נמצא בידה אלא מחצית חלק בעלה ונסתלקה סלוק גמור בחלוקה (תשו' רש"י יב). — ומִצּוּי הנפש: שהכֵני השטן עד גדר מצוי הנפש כמדובר (ר"מ אלשיך, איוב ט כה). — ואמר הפיטן: גמול חסד וטובה לחייבים, ריב אל תמתח למצוי, דלי מעש ורקי כשרון, קוראים אליך למו להמצא (אליה בר"ש, אדון בשפטך, סלי' ער"ה). אדון בפקדך אנוש לבקרים, במצוי הדין אל תמתח (יצחק הכהן החבר, אדון בפקדך, שם). יאוספו לירושלם כל המצירים ושם יפרעו, מצוי דינם ישפטו מקום אשר הרעו (מנחם בר"מ, אל אל שדי, יוצ' נחמו). — ״מִצּוּי עשב, כמו תַּמְצִית: זרקנתי המותך ונכתש או מיצוי עשב או כל דבר נמס (ש' דונולו, ספ' המרקח ו). — ואמר המשורר: מצוי כרפס תשקה בטנך דמן תנקה, ולציון יאמר מן אשה השמר (ראב"ע, שמעו נא).

***מָצוּי**, ת"ז, נקב' מְצוּיָה, מ"ר מְצוּיִים, מְצוּיוֹת, — הדָּבָר מָצוּי, האיש מָצוּי, שאפשר למצאו תדיר, והוא נרדף לתדיר: בראש השנה תוקעין בשל זכרים וביובל בשל יעלים נתנו חכמים את המצוי למצוי ואת שאינו מצוי לשאינו מצוי (ר' יהודה, תוספת' ר"ה ג ג). בשעה שהארץ חלולה ככברה והבר מצוי (ר"א בן יעקב, מד"ר בראש' פב). כל זמן שהם מצויים על פני ארצך (ספרי דבר' רנז). הכל מצוי ומתוקן ומסופק להם במדבר באר עולה להם מן יורד להם שליו מצוי להם ענני כבוד מקיפות להם (שם שיג). שכן טבולי יום מצויין בין הגיתות (ר' אילא, ירוש' תרומ' ב ב). יין טומאתו מצויה שמן אין טומאתו מצויה (שם ג ד). וספיחי שביעית שאין מצויין ותרומת חו"ל שאינה מצויה והמדומע רובו חולין והביכורים שאין מצויין (שם ט ה). שיהא אותו המין מצוי בשוק (שם דמאי ו יא). והתקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המצוי (שם שביע' ד א). במקום שתבשילי ישראל אינן מצויין שם בדין היה שיהו תבשילי גוים מותרין (ר' מנא, שם ח ד). ר' יודה ור' נחמיה אוסרין שאין ירקות שדה מצויין וחכמים מתירין מפני שירקות שדה מצויין (שם). איכן הוא (אלהים) מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (ר' אבהו, שם ברכ' ה א). הוא (עזרא) התקין שיהו אופין פת בערבי שבתות שתהא פרוסה מצויה לעני (שם מגי'

ד א). גזרו על דבר שהוא מצוי ולא גזרו על דבר שאינו מצוי (ר׳ מתניי׳, שם יבמ׳ י ח). ירושה דבר שאינו מצוי (שם כתוב׳ ה י). כדי שיהו חיוו מצויין לו (ר׳ אבון, שם גיט׳ ג ב). שאין יצר הרע מצוי בבית הקברות (שם קדוש׳ ד יא). שלא יהו ת״ח מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים (בבלי ברכ׳ כב.). אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת (רב, שבת קיט:). לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה (הוא, ב״מ נט.). והצלה מצויה התירו והצלה שאינה מצויה לא התירו (רבה, שבת מב:). כאן במקום שהשיירות מצויות כאן במקום שאין השיירות מצויות (הוא, ב״מ יח.). אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו (תעני׳ ח:). הלכו ונטלו עצה ממטרוניתא אחת שכל גדולי העיר מצויים אצלה (שם יח.). חצר אינה צריכה בדיקה מפני שהעורבין מצויין שם (רבא, פסח׳ ח.). שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין (ב״מ מב.). עזרא תיקן להן לישראל שיהו רוכלין מחזירין בעיירות כדי שיהו תכשיטין מצויין לבנות ישראל (ב״ב כב.). שאין פורסין בתוכן (בתוך ערי המקלט) מצודות ואין מפשילין לתוכן חבלים כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם (מכות י.). לפי שהיתה מאירה מצויה בעמלו של רשע ולפי שהיו שטופים בזימה וגזל נימוחו מן העולם (ר׳ איבו, מד״ר ברא׳ לא). בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו (ר״א בר כהנא, שם סה). כבר הבר מצוי ועונת הגשמים עברה ועדיין השרב לא בא (שם פב). אמרו לו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרות אמר להם מפני שפרצתי גדרו של עולם (ר״ש בר נחמני, שם ויקר׳ כו). אנו שכחה מצויה בנו אבל אתה אין שכחה לפניך (ר׳ ברכיה, פסיק׳ דר״כ, זכור). לשעבר היתה פרוטה מצויה והיה אדם מתאוה לשמוע דברי משנה והלכה ותלמוד ועכשיו שאין הפרוטה מצויה וביותר שהן חולים מן השעבוד אין מבקשין לשמוע אלא דברי ברכות ונחמות (ר׳ לוי, מד״ר בפ״ס, סמכוני). — ובסהמ״א: ואל תאמר שהדבר הזה דבר שאינו מצוי הוא שלא יראה הירח בכל השנה אלא דבר קרוב הוא הרבה (רמב״ם, קדוש״ח יח ו). — *דבר מָצוּי לפניו, בידו וכדומ׳, הדבר ישנו לפניו מוכן ומזמן: אם היו עצים מצויין לפניו (ירוש׳ ב״ק ו ו). כדי שתהא בהמה מצויה לעולי רגלים (ריב״ל, שם בבלי׳ ג א). מי שמצוי בידך יצא זה שאינו מצוי בידך (בבלי פסח׳ ו.). אימתי משארות מצויות אצל תנור הוי אומר בשעה שהתנור חם (שם נג:). בואו ונפזר עצמינו שכל זמן שאנו מכונסין השטר מצוי להגבות (מד״ר ברא׳ פז). אמר עשו הרי זה בית קבורה מצוי בכל מקום ובשביל קבר אחד שיש לו במערה אני מאבד כל הממון הזה (שם שמות לא). לעוף שהיה חבוש בכלוב בא עוף אחד ועמד לו על גביו אמר לו אשריך מה מזונותיך מצוין לך (ר׳ לוי, שם קהל׳, שמח בחור). — ומָצוּי לעשות כך וכך, רָגִיל: מצויין הן (החמרים) להתפרנס מעיר אחרת (ירוש׳ דמאי ד ט). שרבי יהודה הנשיא אומר מצוי הוא ללוות ורבי אומר אינו מצוי ללוות (שם פאה א ו). מפני שהשדה מצויה להתברך (ר׳ יוחנן, שם ב״מ ה ו). שור מצוי הוא להבריחו שדה אינו מצוי להבריחה (שם בב״ע׳ י א). בור הרבים מימיו מצויין לכלות בור היחיד אין מימיו מצויין לכלות (שם ערוב׳ ב ד). כדי שיהא אדם מצוי ליתן לבתו בעין יפה (ר׳ אימי, שם כתוב׳ י ב). שבעלי זרוע מצויין ליפול (שם נדר׳ ג ד). מפני תקנת בנות ישראל שלא יהו מצויות להתגרש (חזקיה, שם גיט׳ ג ב). נתנה אותן (ושתי את הקרואות למשתה) בבתים מרווחין מפני שדרכה של אשה מצויה לקלקל (ר׳ יצחק, מד״ר אסת׳, גם ובת׳). — *וכמו שֵׁם דבר, הַמָּצוּי הראשון, האלהים: יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא (רמב״ם, יסוה״ת א א). המצוי הזה הוא אלהי העולם אדון כל הארץ (שם ה). פי׳ אמת ידיעת המצוי הראשון והוא האל יתרומם ויתנשא (ר״י אבן עקנין, ספ׳ המוסר א יח). שסוברין (בעלי ההגיון) שהקב״ה חפצו בכל מצוי ומצוי מהמצואים מתחדש בכל עת ועת כפי חפצו ואם רוצה הוא עכשיו שלא תשרוף האש אינה שורפת (שם ב טז). המורגשים מושגים ברגשים והשכלים הנפרדים בהקש והמצוי הראשון יתברך במופת (ר״י אבן לטיף, רב פעלים יט). — ואמר המליץ: לא נמצא מצוי בשם קדמון אם נעריכהו לקדמותו (עמני מרומא, חרוז על י״ג עקרים, JQR N.S. V, 535).

***מְצוּל**, ש״ז, מ״ר מְצוּלִים, — כמו מְצוּלָה: זרמי מצולים ההלכדו, ועל פני תבל התפרדו, ומקול רעמו נערמו ועמדו (ר״י הלוי, מי כמוך יחיד). יום ליבשה נהפכו מצולים, שירה חדשה שבחו גאולים (הוא, יום ליבשה). ואויביהם רדפו אחריהם גדודים, ונבקע להם הים ברוח קדים, ושקעו המצרים במצולים, ושירה חדשה שבחו גאולים

(ר״י חריזי, תחכמ׳ ה). יה ילבין כשלג, חטא מאדם כשני, ופה קטיגור כמתעלג, יכביד ולא ילשיני, ולשונו גם יפלג, במצול יקלע מלשני (ר׳ בנימין הרופא, בת עמי, סליח׳ מנח׳ יוה״כ).

מְצוּלָה, מְצוּלָה, מְצֻלָה, ס״נ. מ״ר מְצוּלוֹת, מְצוּלוֹת, מְצֻלוֹת — א) מְצוּלוֹת הים וכדומ׳, עֹמק הים וכדומ׳, מקום שיצלל אדם שם, Tiefe ; profondeur ; depth : תהמת יכסימו ירדו בִמְצוֹלֹת כמו אבן (שמות טו ה). ותשליך בִּמְצֻלוֹת ים כל חטאתם (מיכ׳ ז יט). והכה בים גלים והבישו כל מְצוּלוֹת יאר (זכר׳ י יא). טבעתי ביון מְצוּלָה ואין מעמד באתי במעמקי מים ושבלת שטפתני (תהל׳ סט ג). אל תשטפני שבלת מים ואל תבלעני מְצוּלָה ואל תאטר עלי באר פיה (שם טז). אמר אדני מבשן אשיב אשיב מִמְּצֻלוֹת ים (שם סח כג). שתני בבור תחתיות במחשכים בִּמְצֹלוֹת (שם פח ז). ותשליכני מְצוּלָה בלבב ימים (יונ׳ ב ד). ירתיח כסיר מְצוּלָה ים ישים כמרקחה (איוב מא כג). — ובתלמ׳ : כשירדתי למעמקי מצולה שמעתי קול רעש גדול מגלי הים (אדר״נ ג). — ואמר הפיטן : חקק וחצב מסלות, והעמיד צבאים ומזלות, והשריצו מימי מצולות, צפור שמים ודגי הים (ר״י הלוי, מי כמוך יחיד). — ובהשאלה, בדם הלב וכדומ׳ : ענן עיני לאט יזיל דמעות, ואך המה בדם לבי מהולות, כאלו שקתות מים בקרבי וראשי ים ובצלעי מצולות (רמב״ע, דיואן קה, כ״י בודלי׳). — ובמליצה : והשיאם היצר וכו׳ וחבב עליהם להתעדן ולהתנשא בו עד אשר צללו במצולות ימיו וחייבם היצר לסבול צער גליהם (ר״י א״ת, חו״ה, שער הפרישות ב). — ומצולות הרעיונות : ור׳ משה בן עזרא משה הפנינים ממצולות הרעיונים (ר״י חריזי, תחכמ׳ לה). — ומצולת ים המחשבה : כי כאשר ממצולת ים המחשבה לבי דברים העלה, גם ערב רב אתם עלה (רש״ט פלקיירא, המבקש י). — ובהרחבה, ״מְצוּלַת היער, מקום היותר מלא עץ : והפתאים כאשר לקחו שעור מהממונות לא שבעה עינם ותאותם והם משוטטים במצולת היער לאסוף ולכנוס (ר״י בדרשי, בדס א, אולה״ס ג). — ב) *בפרט, כעין בְּרֵכָה יגדלו בה דגים : וינצלו את מצרים וכו׳ עשאה כמצולה שאין בה דגים (ריש לקיש, ברכ׳ ט:). מכר לו חולסית ומצולה החזיק בחולסית לא קנה מצולה החזיק במצולה לא קנה חולסית (רב נחמן, ב״ב סז.). — ג) ״המקום היותר עמוק בים : והמים אשר בו (בים) יקוו לארץ במקום הנקרא מצולה כך סביב התהום הנקרא תהום מקום פלוני והמצולה הזאת אין תכלית לה על דרך משל לארכו ולרחבו ולעמקו ולא יוכל אדם להגיע אל תכלית המצולה ההיא ויוצאים ממקום רחוק מן המצולה כשלש מאות מטחוי קשת עיינות שמימיהם רבים (ר״ש א״ח, אותות השמים א, כ״י ביה״ס כזנתנבי). וזה לעומקם ורוחב מצולתם בארץ וכו׳ הוא הים עמוק האמצע רחב המצולה רב המים (שם ב). ומהדגים יאתו הימיים או ממים מתוקים נוזלים בלתי נחים או אגמים אלא אם תהיה מצולתו חוליית או שיתהוה ממרוצת איזה נהר (ספ׳ הקדמת ג ב, כ״י כרלין). — והשתמשו במלה זו קצת הסופרים במשמ׳ עמק פשוט : וכשהלחו׳ מעטה יהיה הצבע גאלני ובמצולה יהיה הצבע שחור וכל עוד שתהיה המצולה רבה יהיה יותר הצבע שחור (שעה״ש לאבי הרלב״ג ט).

״מְצוּעַ, ס״ז, — בס״פ מן מֵצַע, בְּמִצּוּעַ דָּבָר, ע״י אותו דבר, דרך אותו דבר : כאשר תעזור החרישה וההשקאה את הזרע בגידולו והוא מטבעו במיצוע הארץ (ר״י א״ת, תגמה״נ לרסב״ג ט). והמעלה הזאת (הענוה) מגיעים אליה במיצוע הראות מן המביט והמובט (שם יד). הלא תראה כי השמחה הגדולה היא במאכל ומשתה אשר יגיעו אליה במיצוע חוש הטעם (שם טז). שהיו רואים אותו (את הבורא) במצוע מה נקרא כבוד ושכינה ומלכות ואור וענן וצלם ותמונה ומראה הקשת (הוא, כוזרי ד ג). ומאחר שאין דבר מאלה הכחות באדם לבטלה אלא לצרך הכרחי והם חלק מעצמו על כן שמוש כל אחד מאלה הכחות במצוע הוא מעלה (רש״ט פלקיירא, אגר׳ הוכוח JQR N.S. I, 484). תועלת העצב וכו׳ הוא תועלת המוח במצועם לכל האברים הרגש והתנועה (קאנון א א ג א). מצאו בעלי הלשון שדרך הרבה מקראות לכפול תיבות לנחץ ולחזק בעבור מיצוע איך שבא ביניהם (רמב״ן שמות ד ט). וחקיקת הצורה יגיענה ההרגש השותף במיצוע העין והעין במיצוע האויר (מ׳ אלדבי, ש״א ד א). פועל ראשון שיצטייר וישתלם במיצוע השני (ר״א איריי, שעה״ש ס יב). — ובמשמ׳ בינוני : שיש בו מהם קבוץ במיצוע לא בתגבורת כמו הרמונים (מ׳ אלדבי, ש״א ה ג). בשיקול במאזני צדק המצוע אשר לא יפרד לכאן ולכאן (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי ד כו). והנה אחאב לקח מצוע בדבר והוא שהודה לו במה שהודה בראשונה ובשליחות השני לא הודה לו (ר״י אברבנאל, מ״א כ ט).

א. **״מְצוּפִית**, ס״נ, — שפופרת של הבטה למרחוק : מצופית היתה לו לר״ג והיה משער בה עיניו למישור אלפים אמה והיה משער בה בים (ר״ח ערוב׳ מג:).

ב.*מְצוּפִית, — עי׳ *מִצְפִּית.

מָצוֹק, ש״ז, — לחץ ולחץ וצרה בענינים גשמיים או רוחניים, Bedrängnis; angoisse; anguish: במצור וּבְמָצוֹק אשר יציק לך איבך וכו׳ במצור וּבְמָצוֹק אשר יציק לך איבך בכל שעריך (דבר׳ כח נג-נה). במצור וּבְמָצוֹק אשר יציקו להם איביהם ומבקשי נפשם (ירמ׳ יט ט). צר וּמָצוֹק מצאוני מצותיך שעשעי (תהל׳ קיט קמג).—אִישׁ מָצוֹק, שהוא במצוק, בצרה: ויתקבצו אליו כל איש מָצוֹק וכל איש אשר לו נשא וכל איש מר נפש (ש״א כב ב).— ואמר המשורר: אפפוני הדפוני מצוקים וחצי הזמן נגדי נכונים (רשב״ג, עטה סוד). איך ידעו כחי מצוקיך אשר ישענו עלי ובו יבטחו (הוא, אולי דמעות). ומרוב מצוקיו בחייו ירב, ומותו ערב ויומו ערב, וקצו בקרבו לנפשו אורב, וילך הלך וקרב (הוא, אנושים ועגומים). ומה בצע להתקצף אבל דום וקוה כי לכל מכה תרופה, ומה יועיל בכות על המצוקים ומה יועיל לדמעה הערופה (הוא, מליצתי). יה עם ממעמקים, יקראו מרוב מצוקים, אל נא תשיבם רקים, היום מלפניך (ר״י הלוי, יה שמע). הנה ישים מעיר לגל, פתאם בא ציר לבצר בציר, במצוק מציר יבש חציר, בשל קציר שלחו בו מגל (הוא, יפעת מלכי). ידידי ידודון ויריעו רעי, ולנדודם אמצא יקוד אש בצלעי, ומי יתן קרבו חשוקי כמצוקי, ודודי כנדודי ורעי כדמעי (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג). אלהי על שמך אסבול מצוקים ועל דתך אני נגש ונענה (הוא, הענק, אות ו). ואם הוא (חלי הגרון) מהאדומה יהיה הכאב והמצוק רב (מ׳ אלנדבי, ס״א ד ג).

מָצוּק, ש״ז, מ״ר סמי׳ מְצֻקֵי, — כעין עמוד עשוי ליסוד לבנין וכדומ׳, ובמליצה מְצֻקֵי הארץ: כי ליי׳ מְצֻקֵי ארץ וישת עליהם תבל (ש״א ב ח).—ואמר המשורר: בביתך שטן בא, ורעתך רבה, לזאת נרך נכבה, ונדת למצוקים (ראב״ע, גדול השבר), למעמקי הארץ.—ובזו המשמ׳: והמשילה (את הנפש) לאבן הקלע שהיא עולה למעלה כפי כח הקולע וכשתגיע להכלית כח הקולע תשוב למטה בטבעה ותשוב למצוקי ארץ למדרגה התחתונה (ר״י אבן עקנין, מרפא הנפשות א). — ובהשאלה, לדבר גבוה כעין עמוד: ובין המעברות אשר בקש יונתן לעבר על מצב פלשתים שן הסלע מהעבר מזה ושן הסלע מהעבר מזה וכו׳ השן האחד מָצוּק [1] מצפון מול מכמש והאחד מנגב מול גבע (ש״א יד ד-ה) — *ובהשאלה, כמו עמודי עולם, אנשים גדולים בחכמה ומעשים טובים, צדיקים גדולים וכו׳: אראלים ומצוקים אחזו בארון הקודש נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש (בר קפרא, בקינתו על רבי, כתוב׳ קד.). — ואמר הפיטן: יבינו כל יצורי ארץ, אם כך במצוקי ארץ, מה יעשו רשעי ארץ (ר״א קליר, אמץ אדירי, מוסף א ר״ה). עבדיך לטוב תערוב צו כתמם למחקה, זכרה מצוקי תבל פעולתם אם פסקה (ר״א בר׳ שלמה, בין כסא, סליחו׳ ד עשי״ת). ולהסב בפרדס עם מצוקים ואיתנים, אשר ביום קוראים ובלילה שונים (מכת׳ בן מאיר לרסע״ג, כ״י בודלי׳). — *ובמשמ׳ צר, ההפך מן רחב: כי אין צורת הרחב צורת המצוק ולא צורת הארוך צורת הקצר (ראב״ח הנשיא, הגיון הנפש א).

מְצוּקָה, ש״נ, מ״ר ככנ׳ מְצוּקוֹתַי, מְצוּקוֹתֵיהֶם, — כמו מָצוֹק: יום עברה היום ההוא יום צרה וּמְצוּקָה יום שאה ומשואה יום חשך ואפלה יום ענן וערפל (צפני׳ א יה). צרות לבבי הרחיבו מִמְּצוּקוֹתַי הוציאני (תהל׳ כה יז). ויצעקו אל יי׳ בצר להם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יצילם (שם קז ו). מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יושיעם (שם יט). יבעתהו צר וּמְצוּקָה תתקפהו כמלך עתיד לכידור (איוב טו כד). — ואמר בן סירא: מה נאוה חסד בזמן מצוקה כענן חזיזים בעת בצורת (ב״ס גני׳ לה כו). — ואמר הפיטן: אעמד על עמדי לא אט ממסלתי, חדלו רעיוני לחקור קץ מצוקתי (ר״י אבן גיאת, אסבלה נדודי). ימין אדני הלא את היית לעזר כנגדי, היך תטשיני כהיום בבור מצוקות לבדי (ר״י הלוי, ימין יי׳). ומשו לפי שעה, וחשו ימי רעה, להפרות מצוקותיו, להספות אנחותיו (ראב״ע, כסא אל). הזמן הכש לני ומדעתי הטרידני, ועתי המצוקה וזמני הקושי סבבוני והקיפוני (מנחם הקרא׳, לקו״ק נספ׳ 48). — *מְצוּקַת האֵם, שם חלי, Hysterie; -térie; hysterics: ממצוקת האם או יהיה לה השתנות כאב בצדי הערוה הם אנגש (ספר האם, כ״י, Berliner Magaz. X, 110). ויקרה לנשים הכוך ברחם ומצוקת האם ובו יאפס הכח מהם ומתדלדלות תמיד ורזות (מ׳ אלנדבי, ס״א ד ג).

מָצוֹר, ש״ז, סמי׳ מְצוֹר, מ״ר ככנ׳ מְצוּרֵיךְ, — א) מָצוֹר שישים אויב על העיר במלחמה, שיצור עליה ולא יתן לצאת ולבוא, Belagerung; siège; siege, בָּאָה העיר בַּמָּצוֹר, שהקיף האויב אותה והחל לצור עליה: בעת ההיא

---

[1] כך בנוסחה המסורה. בתרגום היוני חסרה מלה זו. הירוני׳ תרגם במשמ׳ בולט. ת״י מסתכיא. ובמשמ׳ זו פרשו המפרשים הקדמונ׳ ורוב החדשים. רש״י: משופע ועולה מצד צפון אל מכמש. ע״כ. רד״ק: מעמד מצד צפון כנגד הפלשתים שהיו במכמש. ע״כ. וקצת החדשים מגיהים מוצק.

עלה עבדי נבכדנאצר מלך בבל ירושלם ותבא העיר במצור (מ"ב כד י). ותבא העיר במצור עד עשתי עשרה שנה למלך צדקיהו (שם כה ב).—ישבת במצור: אספי מארץ כנעתך יושבתי במצור (ירמ' י יז). — שם מצור על: עתה תתגדדי בת גדוד מצור שם עלינו (מיכ' ד יד).—נתן מצור על עיר: ונתתה עליה מצור ובנית עליה דיק וכו' והיתה במצור וצרת עליה (יחזק' ד ב-ג). ואל מצור ירושלם תכין פניך וזרעך חשופה וכו' עד כלותך ימי מצורך (שם ז-ח). כמלאת ימי המצור (שם ה ב). יהיה במצור על ירושלם (זכר' יב ב). על מה אתם בטחים וישבים במצור בירושלם (דהי"ב לב י). — בנה מצור על עיר, בנה דיק וכיוצא בזה, מה שצריך כדי לצור על עיר: רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אתו תשחית וכרת ובנית מצור על העיר אשר הוא עשה עמך מלחמה עד רדתה (דבר' כ כ). יארי מצור, יארים שיכינו לזמן המצור: ונשתו מים מהים וכו' דללו וחרבו יארי מצור (ישע' יט ה-ו). ואחרב בכף פעמי כל יארי מצור (שם לז כה).— מי מצור, מים לגבל טיט לתקן פרצות המבצר בשעת מצור: מי מצור שאבי לך חזקי מבצריך באי בטיט ורמסי בחמר החזיקי מלבן (נחו' ג יד).—ערי מצור, ערים מבצרות ושיש בהן מסכנות לתבואה וכדומה שתוכלנה לעמד זמן רב במצור: ויבן את בית חורון העליון ואת בית חורון התחתון ערי מצור חומות דלתים ובריח (דהי"ב ח ה). ויבן ערים למצור ביהודה (שם יא ה). ברוך יי' כי הפליא חסדו לי בעיר מצור (תהל' לא כב).—ב) מעמד של עיר שהיא במצור, ובכלל מעמד של צרה וצוקה, ונרדף עם מצוק: ואכלת פרי בטנך וכו' במצור ובמצוק אשר יציק לך איבך (דבר' כח נג). ואיש בשר רעהו יאכלו במצור ובמצוק אשר יציקו להם איביהם (ירמ' יט ט).—ואמר המליץ: ואתי מזור לכל מ צ ו ר, וכל נגע אשר לא חבש ולא זור (ר"י חריזי, תחכמ' ו).—ג) כעין מגדל בחומה להתבונן למעשי האויב הצר על העיר: ותבן צור מצור לה ותצבר כסף כעפר וחרוץ כטיט חוצות (זכר' ט ג). על משמרתי אעמדה ואתיצבה על מצור ואצפה לראות מה ידבר בי ומה אשיב על תוכחתי (חבק' ב א).—ד) כמו מצר, גבול שבין שתי ארצות: מי יובילני עיר מצור [1]) מי נחני עד אדום (תהל' ס יא).

מְצוּרָה, ש"נ, מ"ר מצורות, מצרות.—א) כמו מצור א, הקים מצורה על עיר, בנה עלה דיק וכדומ' כדי לצור עליה: וחניתי כדור עליך וצרתי עליך מצב והקימתי עליך מצרת (ישע' כט ג). — ערי מצורה, ערי מצורות, כמו ערי מצור: ויבן ערי מצורה ביהודה כי שקטה הארץ ואין עמו מלחמה וכו' ויאמר ליהודה נבנה את הערים האלה ונסב חומה ומגדלים דלתים ובריחים (דהי"ב יד ה-ו). ואת צרעה ואת אילון וכו' ערי מצרות ויחזק את המצורות ויתן בהם נגידים ואצרות מאכל ושמן ויין (שם יא י-יא). לכל ערי המצרות ויתן להם המזון לרב (שם כג).—ב) כמו מצור ג, מגדל המצור, שעומדים שם הצופים: עלה מפיץ על פניך נצור מצורה צפה דרך חזק מתנים אמץ כח מאד (נחו' ב ב).

מַצּוּת, ש"נ, בכנ' מצתך,—כמו ב.מצה: הן יבשו ויכלמו כל הנחרים בך יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך תבקשם ולא תמצאם אנשי מצתך יהיו כאין וכאפס אנשי מלחמתך (ישע' מא יא-יב). — ובתו"מ: אין שלום יוצא מתוך מ צ ו ת (ספרי דבר' רנב). היא מ צ ו ת היא מריבה, היא מריבה היא מ צ ו ת (ירוש' נזיר ט ה). וכי ינצו אנשים וכו' ב מ צ ו ת שבכיתה הכתוב מדבר (ר' אלעזר, בבלי סנה' עט.). מ צ ו ת גדולה עמדה (בין לוט ואשתו) על המלח (ר' יצחק, מד"ר בראש' נ). לא גלו עד שנעשו בעלי מצות להקב"ה (פסיק' דר"כ, ותאמר).

∘מִצְוָתִי, ת"ז, לנק' מצותית, מ"ר מצותיים, מצותיות,— של מצוה: שזאת האומה כשתעשה הפעולות ה מ צ ו ת י ו ת אשר באו בתורה וכו' תראה מהם ההצלחה המיועדת בדבר התורה מצד הפעולה (ר"א ביבאגו, דרך אמונה ב ד).

מצח [1]), ממנו מצח, מצחה, ∘מצחי.

מֵצַח, ש"ז, בכנ' מצחך, מצחו, מצחם, מ"ר סמי' מצחות, – חלק הפנים, באדם ובהמה, שמלמעלה מהעינים עד תחלת השערות, Stirn ; front; forehead: והיה (הציץ) על מצח אהרן וכו' והיה על מצחו תמיד (שמות כח לח). וישלח דוד את ידו אל הכלי ויקח משם אבן ויקלע ויך את הפלשתי אל מצחו ותטבע האבן במצחו ויפל על פניו ארצה (ש"א יז מט). והתוית תו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים (יחזק' ט ד). ובזעפו עם הכהנים והצרעת זרחה במצחו לפני הכהנים וכו' והנה הוא מצרע במצחו ויבהלוהו משם (דהי"ב כו יט-כ).—מצח אשה זונה, מליצה להעדר בשת לאדם: ותחניפי ארץ בזנותיך וכו' ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם (ירמ' ג ב-ג).—חזק המצח, שאינו מתביש, שאינו מפחד,

---

[1]) יש מפרשים גם זה במשמ' עיר מבצרה, כמו במזמור לא כב.

[1]) רק בעברית.

שעֹמד במרדו: ובית ישראל לא יאבו לשמע אליך כי אינם אבים לשמע אלי כי כל בית ישראל חזקי מֵצח וקשי לב המה (יחזק' ג ז).—נתן את מִצחו חזק לעמת מֵצח פלוני, נתן לו עז ואמץ לב שיוכל לעמד בפני פלוני: הנה נתתי את פניך חזקים לעמת פניהם ואת מצחך חזק לעמת מִצחם כשמיר חזק מצר נתתי מִצחךָ לא תירא אותם ולא תחת מפניהם כי בית מרי המה (שם ח-ט).— מִצחו הוא נְחוּשָׁה, הוא קשה ערף, עֹמֵד במרדו: מדעתי כי קשה אתה וגיד ברזל ערפך ומִצחך נחושה ואגיד לך מאז בטרם תבוא השמעתיך פן תאמר עצבי עשם ופסלי ונסכי צום (ישע' מח ד-ה). —ובתו"מ: טבל והזה שבע פעמים לאחר ידו של מצורע ויש אומרים על מצחו (נגע' יד א). עד אשר לא תחשך השמש זה קלסתר פנים והאור זה החוטם והירח זה המצח והכוכבים אלו ראשי לסתות (מד"ר קהל', עד אסר).—ובספהמ"א: צרעת המינות במצחות האנשים פורחת (פי' דוראן, הקד' ספ' כלימת הגויים).—ובמליצה, *מֵצַח הַיָּמִים: על מצח ימים הוחק כי הוא משרה יורש (ר"י הלוי, כור אש קלעה בת שחר).—*עַזּוּת מֵצַח: אם ראית כהן בעזות מצח אל תהרהר אחריו (ר"א, קדוש' ע:). —*עַז מֵצַח, כמו עז פנים: וכהקרא הגרזן והסכין חרבות, יודון כל אנשי הלבבות, כי כמו כן יקראון הרמחים, ולא כעזי המצחים (דונש על מנחם, טען). ומנהו יהיו יגון והדוה, ועז מצח ושפלות וענוה (ר"י זבארה, בתי הנפש). —*הֵעִיז מֵצַח: הלכנו אחרי משאות שוא ומדוחים, והקשינו ערף והעזנו מצחים (בנימין בר זרח, איך נפתח, סליחי יום א).—*אין לו מֵצַח לעשות דבר, אינו מעיז לעשותו: ואל אישך תשוקתך לתשמיש ואעפ"כ אין לך מצח לתובעו בפה אלא הוא ימשל בך הכל ממנו ולא ממך (רמב"ן בראש' ג יו). — *בַּעֲלַת מֵצַח: אבל היא (הזונה) בעלת מצח ועזות וסוררת שלא תודה על האמת (ר"ז הלוי, פי' משלי ז יא).—*מֵצַח הַמִּכְתָּב: הוא ציון על מצח המכתב אשר ציינו המעתיקים הקדמונים (ז. פעקן, הערה לאגר' מנחם לר"ת הנשיא).

מִצְחָה, ש"נ, סמי' מִצְחַת,—כעין טס של נחשת להגן על הרגל מפני חץ וכדומ', Beinschiene; cnémide, greaves: וכובע נחשת על ראשו וכו' וּמִצְחַת[1]) נחשת על רגליו וכידון נחשת בין כתפיו (ש"א יז ה-ו). ואמר המשורר: עלו סוסים כעב סועים וטסים ובמצחות וכובעים עגולים (ר"ש הנגיד, הלי תעס).

[1]) י"ג וּמִצְחֹת, במ"ר.

***מִצְחִי**, ת"ז.—של המֵצח: ואשתכל באות המצחי ואדענו ויתפקח לבבי (ר"א אבולעפיה, ספר האות, עטרת צבי לכבוד גרץ 83).

***מִצְחָף**[2]), ש"ז.—ספר עשוי דפים דפים, בנגוד למגלה: זה המצחף השלם של עשרים וארבעה ספרים שכתב אותו מרנא ורבנא שלמה וכו' (כהקד' התנ"ך כ"י של פירקוביץ). ומגלה כתובה במצחף אין אדם יוצא בה ידי חובתו שכתוב ונכתב בספר ומצחף אינו ספר (הלכ' פסוקות, הלכ' מגלה).

***מִצְחָק**, ש"ז,—כמו צחוק: השחיר לבבי יד זמן שמו נעבד לכל מצחק ולפידים, אך שערות ראשי מאד שנו מיקוד נדוד ג ער ולפידים (רמב"ע, תרשיש ה מה).

***מְצִיאָה**, ש"נ, מ"ר מְצִיאוֹת, — שם"פ מן מָצָא, ועצם הדבר שנמצא: המוצא מציאה לא ישבע מפני תקון העולם (גיט' ה ג). מציאת חרש שוטה וקטן יש בהן משום גזל מפני דרכי שלום (שם ח). מציאת האשה ומעשה ידיה לבעלה (כתוב' ו א). היה רוכב על גבי בהמה וראה את המציאה ואמר לחבירו תנה לי (ב"מ א ג). מציאת בנו ובתו הקטנים מציאת עבדו ושפחתו הכנענים מציאת אשתו הרי אלו שלו (שם ה). אלו מציאות שלו ואלו חייב להכריז אלו מציאות שלו מצא פירות מפוזרין מעות מפוזרות וכו' (שם ב א). כל הטומאות כשעת מציאתן (טהר' ג ה).—ובהשאלה, דבר שבא לאדם בהסח הדעת: שתי מציאות רות המואביה ונעמה העמונית (ר' טוביה בר"י, מד"ר בראש' נ). נאמר כאן כי מצא בה ערות דבר ואין מציאה בכל מקום אלא בעדים (ירוש' סוט' א א). — וישתמשו במלה זו בענין דבר שקנה אדם בזול: זו מציאה! — וכמו"כ במשמ' סברה מחכמה בענין מענינים הלמודיים שמצא אדם. —וכמו מְצִיאוּת: אם היתה המצאת ית' לעולם טוב מוחלט והפך מציאת העולם כליונו א"כ כליון העולם הוא היפך מציאותו (סהל בן תמים, פ' יצירה ב). והוא התכלית האחרון לאדם במציאתו ועם כ"ז רבו הבלתי משגיחים לדעת מה היא (תגמ' הנפש א).

***מְצִיאוּיִי**, סת"ז, נק' מציאויית, — כמו *מְצוּאִי: והמציאויי והם הדברים אשר נמצאו

[2]) כך בערב', מצחף a), מהשם צחף b), דף.

a) مصحف b) صحف

בפעל אחר שהיו אפשריים (מלאכי הגיון, מלילה). וכבר יתחברו באלו התמונות במלאכות הפועלות מה שהקטנה מציאויית אישיית או אפשרית (שם).

מְצִיאוּת, ש"נ, —א) הֲוָיָה, מְצִיאוּת הדבר, שהדבר נמצא וישנו בעולם, Vorhandensein ; existence : לך המציאות אשר מצל מארו נהיה כל הוה (רשב"ג, כ"מ). אתה אלוה ואין הפרש בין אלהותך ואחדותך וקדמותך ומציאותך כי הכל סוד אחד (שם). והוצרכנו לדעתו ולהשיג מציאותו מצד בריאותיו (ר"י א"ת, הקד' חו"ה לר בח"י). האחד האמתי הקדמון במציאותו המתמיד טובתו אשר ברא כל הנמצאות לאות על אחדותו (זות, שם). ואחרי אשר חייבנו להאמין באמתת מציאותו חייבנו להאמין שהוא אלהינו (שם, שער היחוד א). וכן לא יתכן מציאות המחובר אלא בהתחלק חלקיו אשר מהם חובר (שם ט). כי המלאך הזה יש לו שתי מדות אחת שהוא יודע מציאותו בעצמותו והשנית ידיעתו שיש לו סבה (סות, כוזרי ד כה) שאר השכלים אשר למעלה משכל הפועל וכ"ש הסבה הראשונה והוא הבורא יתברך אי אפשר לשכל האנוש להשיג מהם כלל ר"ל ממהותם אך מציאותם ומציאות הבורא ית' כלומר שהם נמצאים אפשר להשיג בדרכי המופת (סוז, רות חן ג). שהשכל האמתי לא יחטא בציורו אך ימשך אחר מציאות הדבר בעצמו כמו שיצייר בשכל מציאות השכלים הנפרדים ומציאות הצורות הנשואות בחמרים או שיצייר מציאות היסודות העליונים שאינם מושגים בחוש לרוב דקותם (שם ה). ובמה יפרדו הצורות זו מזו והרי אינן גופין לפי שאינן שוין במציאותן אלא כל אחד ואחד למטה ממעלתו של חבירו והוא מצוי מכחו זה למעלה מזה (רמב"ם, יסוה"ת ב ה). דבור המציאות והוא היה או הווה או יהיה ומה שנגזר מהם כי הם יורו על מציאות הנשוא בנושא בזמן מיוחד (מלות הגיון ג ה). ועל זה הצד מן ההשאלה נאמר ברוך כבוד ה' ממקומו ר"ל כפי מעלתו ועוצם חלקו במציאות כן כל זכרון מקום שבא באלהים אמנם הכוונה בו מדרגת מציאותו יתעלה אשר אין ערך לה ולא דומה (ר"ש א"ת, מו"נ א ח). ההקדמות שצריך אליהם בקיום מציאות האלוה יתעלה ובמופתים על היותו לא גוף ולא כח בגוף וכו' (שם ב, הקד' א). דרך קבלת נבואה מענין המציאות ומאיכות המצאתו (ר"י אנטולי, מלמד התלמי', בראשית). פשטה האמונה במציאות השדים הם סמאל וכת שלו (שם, פרשת שופטים). להכיר מעלת אנוש ותארו ומה תכלית מציאותו ולמה אלהים מבני תבל בחרו (רש"ט פלקיירא, הקד' המבקש). אם כן הוא יתעלה יותר הגון בשם המציאות האמת מכל נמצא (הות. אגרי הפלוס ב ב, JQR N.S. I, 494). וכי אמלט בחמלת ה' עלי ממהומנת מקרי הטבע האלה בכל האותות והמופתים בשמים ובארץ אשר תמעט הויתם ומציאותם אפשרי רחוק (ר"י הספיני, בחי"ע יב). ואיך יעלם מציאותך עם גודל פרסום מעשיך והגלותם (שם יג). כל זה ממה שיורה על מציאות פועל ברצון (ר"י אלבו עקרים א יא). ראוי שתלקח ראיה מן הדברים שבאו בתורת משה ההכרחיים למציאותה וקיום מציאותה על הדברים שראוי שיהיו בתורה האלהית נותנים מציאותה ומקיימים מציאותה (שם). ענין המציאות הנאמר על כל נמצא נחלקו בו הפילוסופים אם הוא מקרה קרה לנמצא או הוא ענין עצמותי לו ואולם שם המציאות הנאמר עליו יתברך אי אפשר לומר בו הוא מקרה (שם ב א). שאנחנו נראה דברים רבים ואם נרצה שנעשם נעשם ואם נרצה שלא נפעלם לא יצאו אל המציאות (ר"מ נרבוני, מאמר בבחירה, בספ' ד"ח לח). וכל העצמים הצריכים לתנועה ולמניע כמו הגלגלים שמציאותם הוא לסבת תנועתם בתמידות יצטרכו אל מניע שהוא פועל התנועה ואם יצוייר העדר המניע יצוייר העדרם למה שמציאותם יתקיים בתנועה ומזה השיגו מציאות ה' יתברך שהוא המניע הראשון (ר"י מפיסא, מנה' קנא' 18). ועוד נראה כי אפילו בענין המציאות לא השיגו ולא באו עד תכליתו וזה כי נפלה מחלוקת גדולה בין הפילוסופים כי קצתם יראו כי המציאות אינו דבר זולת המהות וכו' וקצתם יראו כי המציאות הוא מקרה שקרה בנמצא וכו' ויסכימו על המציאות הנאמר בו ית' שאינו ענין יוצא מעצמו וכו' מ"מ נשארנו עדיין במבוכתנו על מציאותו ית' שהוא מהותו ולא יורה דבר חוץ מעצמו (שם 19). כל גוף מורכב מחמר וצורה וכל מה שהוא מורכב אינו מחוייב המציאות לפי שההרכבה היא סבת מציאותו ויהיה א"כ אינו מחויב המציאות מצד עצמו אבל מצד ההרכבה (שם 20). צריך האדם לחקור ולהתשוטט בדרכי המדע ולבחון מציאות שאר כל הנמצאים (מ' אלגזי, ש"א א א). והואיל והשארנו אפשרות השאלה על התחלת העולם אין לנו דרך לנטות מהקדים המאמר במציאות המצואים הטבעיים והרוחניים (ר"י אבן לטיף, הקד' שער"ש). יבטל מציאות כל אשר נמצא אם נחשוב בטול מציאותו (עמו

סרומי, אפתח בכנור, חרוז על י״ג עקרים). כי אמנם בין המציאות והעדרו לא יפול שום אמצעי וכו׳ שהבריאה היא חדוש מציאות אחר העדר גמור (ספורנו, אור עמים, בלתי גשמי). והנה מן האין סוף נשתלשל אחר כך מציאות האצי׳ המאור הגדול הנקרא אדם קדמון לכל הקדומים (מהרח״ו, ע״ח, היכל א״ק א ב). שלא יצוייר מציאות דבר טבעי בלעדם (ר״ש פפנהים, ד׳ כוסות, כוס תנחומ׳ ב). — ׃מחיב המציאות, ואפשר המציאות: הנמצא אשר הוא הנמצא כלומר המחוייב המציאות וזה אשר יביא אליו המופת בהכרח שיש דבר מחוייב המציאות לא נעדר ולא יעדר וכו׳ ובכלל המציאות המוחלט שיהיה תמיד ר״ל מחויב המציאות (ר״ש א״ת, מו״נ א סג). שהאמנת מציאות השם הוא שיאמין שיש שם נמצא מחוייב המציאות ממציא כל הנמצאים וכלם מושפעים מאתו וצריכין לו והוא אינו צריך אל דבר זולתו ואם היה המחוייב המציאות גשם היה צריך אל אחר וכו׳ ולא יהיה א״כ מחוייב המציאות בעצמו אלא בזולתו ומי שמציאותו תלוי בזולתו הוא אפשרי המציאות (ר״י אלבו, העקרים א יג). והסכימו הפילוסופים לקרא כל מה שמציאותו תלוי במציאות קודם למציאותם אפשר המציאות כי הוא אפשר שימצא ושלא ימצא (רלב״ד, אמונה רמה א ב). — ראוי המציאות: אהיה אשר אהיה הנמצא אשר הוא נמצא כלומר ראוי המציאות (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 16). — נעדר המציאות: הנוצרים אשר שמו השילוש באמרם שהוא ג׳ וכו׳ קודם המשכתם היו נעדרי מציאות (רמח״ל, חוקר ומקובל). — ב) ׃כל מה שיש בעולם, תבל ומלאה: הרבה פעמים יעלה בלב ההמון שהרעות בעולם יהיו יותר מן הטובות וכו׳ ולאלראזי ספר מפורסם קראהו ספר אלהות כלל בו משגעונותיו וסכלותיו הרבה ומכללם ענין בדאו והוא שהרע במציאות יותר מן הטוב וכו׳ היות זה הסכל וחבריו מן ההמון לא יבחנו המציאות רק באיש מבני אדם לא זולת זה וידמה כל סכל כי המציאות כולו היה בעבורו וכאלו אין שם מציאות זולתו לבד וכשיבואהו הענין בחלוף מה שירצה יגזור מהמציאות כולו רע ואלו בחן האדם המציאות וציירו וידע מיעוט חלקו ממנו התבאר לו האמת (ר״ש א״ת, מו״נ ג יב). שהכונה היא להתמיד המציאות הזה המרכב כפי הטבע אשר נתן בו מראש שיתהווה זה מזה ויפסד זה אל זה כי כן המציאות הזה לא נפסד ממנו עד עתה דבר ולא חסר בבחינה אצל כלל המציאות כמו שדור הולך ודור בא (ר״י אנטולי, מלמד התלמידי׳, בראשי). ולפי דעתי ירמוז הכתוב כי המציאות היה מתקיים בזכות שבטי ישראל (רבנו בחיי, ויחי). דע כי הקדמונים העידו בחבורי חכמתם שהמציאות כלו קשור באיש אחד (ר״י אבן לטיף, אגרי׳ התבוב׳ 40). כי הזדון אשר בנפשם לאמר שאי אפשר שיסכל דבר מן המציאות (ר״י עראמה, יד אבשלום על משלי יא). שכל דבר שבו קיום והצלחה לאומה נכבדת יתיחס הענין שהמציאות כלו יתחזק וישמח לקיומו אמר ההרים והגבעות יפצחו לפניהם רנה (המאירי, בית הבחירה על אבות ה ו). ולכן היתה הארץ תוהא ובוהא ותמיהה בדין וצועקת על רוע חלקה במציאות (עמנו׳ מרומא, פ׳ על בראש׳, Merx 376). — קצור המציאות: ויהיה האדם קצור המציאות כלו כי בו חומר וצורה ויסודות (רלב״ד, אמו״ר ד ג). — ג) ׃מעמד הדברים כמו שהם במציאות, כמו שהם בעולם, Wirklichkeit; réalité; reality: דברי דמיונות שהמציאות אינו מסכים עמהם (ר״י אברבנאל, שמים חדשים א). והמציאות עשתה בו יותר רע כלומר שחוק והתול ממה שעשינו בו אנחנו לפי שבזמן שאמר שיגלה משיח עמד הסרבן וכו׳ (רמב״ם, אגר׳ תימן ו.). — ומ״ר מְצִיאֻיּוֹת, מציאויות: כדי להבדיל בין שני המציאיות ולומר שהאחד מציאות אמתי והאחד מציאות בלתי אמתי (ר״י אלבו, העקרים ב ט). לפי שאין לנבדל שני מציאויות מציאות חוץ לנפש בו יגיע ע״ד התכלית והחשוק ומציאות בנפש בו יגיע על שהוא פועל ומצייר (ר״י אברבנאל, שמים חדשים ב). וזה כי הצורה בה יהיה השלימות שבשני מציאויות הגשם שהוא מציאותו בפועל והחומר בו יהיה החסרון שבשני מציאויות הגשם והוא מציאותו בכח (התחלות לאלפרבי, האסיף 7). ואמנם יתנועעו ויתחלפו אל הפחות שבמציאויותיהם ואולם הנכבד שבמציאויותיהם ומה שהוא יותר קרוב אל הנכבד כבר תם מתחלת הענין (שם 19). כאשר יתבאר בשער המציאיות (עסיס רמוני׳ ח ב). בדיבורים הרוחניים אע״פ שיתפשטו ויתגלו ממה שהיו מקודם לאין תכלית עכ״ז מציאיותיו הקודמים לא יזוזו ממקומם (שם יד א). שנמצא בו (באדם) מה שלא נמצא בשום נברא אחר דהיינו ההרכבה שנרכבו בו ב׳ מציאיות רחוקים ונבדלים (רמח״ל, דרך ה׳ ג א).

׃מְצִיאוּתִיִּי, ת״ז, — של המציאות: אשר לפי זה יאמר בהם שהם צורות עם השמים לא זולת וכמו שביארתי מהתקשרות המציאותיי לא העירוביי (ר״א ביבאגו, דרך אמונה פט).

***מְצִיָּה**, ש"נ, מ"ר מְצִיּוֹת,—שה"פ מן מָצָה, כמו מִצּוּי: המזבחה האמור לענין הקטרה אמור לענין מציה מה הקטרה למעלן אף מציה למעלן (ת"כ ויקר', נדב' ז ח).—ומ"ר: היציקות והבלילות והפתיתות וכו' והמציות והמליקות (חול' קלב:).

··מְצִיעוּת, ש"נ,—שה"פ מן מָצַע, כמו ··מִצּוּעַ, בְּמְצִיעוּת דבר, כמו בְּמִצּוּעַ: כי התורה נגיע אליה במציעות אדם שיראו על ידו אותות ומופתים (ר"י א"ת, הו"ה, עבודת ה' ג).

··מְצִיצָה, ש"נ,—שה"פ מן מָצַץ: שכשיפסק יחזור היין שעלה במינקת במציצתו ויפול לחבית ויאסור הכל (רמב"ם, מאכ' אסור' יב טו). ויתילדו בשדים נפח וצמחים וכו' יוציאו החלב במציצה דקה ואם יהיה זה נמאס יקח אשישת זכוכית ויכניס בה הדד וכו' (מ' אלדבי, ש"א ד ג). הרמונים המתוקים גם החמוצים מציצתם אחר אכילה מועיל (שם ה ג). — ··כּוֹסוֹת הַמְּצִיצָה, ··כְּלֵי הַמְּצִיצָה, ··קַרְנֵי הַמְּצִיצָה: ואח"כ יתלה כוסות המציצה על השוק (נרבוני, אורח חיים, בתליי הפרקים, כ"י שכתב). וקרני המציצה יש בהם תועלת גדולה (שם). ואחר יונחו קרני המציצה גדולים כי זה יעצרו הדם מיד (קאנון ג כא ג ב). ואחר זה בג' ימים יונחו קרני המציצה על השדרה (שם בס ט). ואם נתילדו (הטחורים) מפני מותרות חדות וכו' נצוהו לשים כלי המציצה בשתי שוקיו (מ' אלדבי, ש"א ד ג). כלי המציצה בלעז ויגטוזה אנו עוסקים בהם בכל תחלואים הנופלים בעור בין עור לבשר ובכל מיני צרעת (מעשה טוביה, ארץ החדשה י ג).—ובפרט מְצִיצָה במנהגי המילה, הפעולה למץ הדם מהאבר המהול: שאין הדם ניתק מחיבורו אלא על ידי המציצה (רש"י שבת קלג.). מלין ועושין כל צרכיה כגון פריעה ומציצה וחוזר על ציצין המעכבין (טור יו"ד רסו). מי שיוכל להיות מוהל לעצמו אצל בניו ראוי לו לעשות המילה בעצמו מלבד המציצה (קצות החשן, ח"מ, נזק' שפב). הרופאים המציאו איזה סמים שמועילים כמו המציצה (שו"ת מהר"ל חיות ס).

***מֵצִיק**, ש"ז, מ"ר מְצִיקִים,—מי שמציק לאדם, ובפרט אַנָּס שגזל מאדם בכח הזרוע, Bedrücker; oppresseur -sor: הושע מוצק ממציקיו ואל תקוץ רוחך במשפט יושר (ב"ס גני' ד ט). מעשה בשפחתו של מציק[1] אחד ברמון שהטיל נפל לבור ובא כהן אחד והציץ לידע מה הפילה (ר' יהודה, תוספת' אהל' טז יג). אלו מציקים שהחזיקו בה בארץ ישראל והם קשים להוציא מהם פרוטה כצור (ספרי דבר' שיז). פעם אחת עלו המציקים ונטלו פתן ויינן ושמנן ומימיהן חזרו ומכרו אותם להם (מד"ר איכ', מימינו בכסף). אמת המים שהיתה באה מן החניות עמדו המציקים החריבוה ושפכוה (ר' אבא בר כהנא, שם, דבק לשון יונק).

··מָצִיק, ש"ז,—כמו *מָצִיק: עד הקציר עד הבציר עד המציק (תשו' הגא' הרכון ל).

··מֵצֶל[1], ש"ז,—נסיוב, המים הנפרשים מחלב חמוץ כשהוא מתגבן: ומי ורדים שימורס בהם מצל חמוץ טוב (קאנון ד ד ד).

מְצִלָּה[2], ש"נ, מ"ר מְצִלּוֹת, — מְצִלּוֹת הסוס, פעמונים קטנים יתלום בצוארי הסוס וכדומ': ביום ההוא יהיה על מְצִלּוֹת[3] הסוס קדש לה' והיה הסירות בבית ה' כמזרקים לפני המזבח (זכר' יד כ).

··מְצוּלוֹל, ש"ז, — מְצֻלוֹל יָם וכדומה, מקום ששם דבר צולל, עמק הים: זרה קשים במצלול ים ואל

---

[1]) כך בכ"י ובנדפס, וכך גם בגמ' פסח' ט. וע"ז מב. ובירוש' פסח' א ג: מסיק.

[1]) כך בערבית.

[2]) עי' הערה לקמן. — [3]) כך הכתיב והקרי בנוסחה המסורה, ואין ספק בדבר כי כך היתה נוסחת הכתוב כבר בימי חכמי התלמוד. ותרגמו השבעים χαλινός, והוא הרסן שבפי הסוס. אך עקילס תרגם βυθός, ר"ל מעמקים. ונראה כי הוא קרא מצולות. וכבר העיד ככה .Hieron, אמר וז"ל: Verbum Hebraicum MESULOTH Aq. et Theod. βυθὸν interpretati sunt, id est, *profundum;* Sym. περίπατον σύσκιον, id est, *incessum umbrosum.* Soli LXX χαλινὸν, id est, *frenum,* transtulerunt ... Quod cum ab Hebraeo quaererem quid significaret, ait mihi, non debere nos legere MESULOTH, sed MESALOTH, quod significat *phaleras equorum*, et *ornatum bellicum;* et, excepto hoc loco, in nullo penitus sanctarum Scripturarum volumine hoc verbum reperiri (Field, Orig. Hexapl. fragmenta). ת"י: כרובת סוסיא. אך לא נתברר בודאות מה פרוש כרובת. וכבר נחלקו חכמי התלמוד בפרוש מלה זו ואמרו: מאי מצילות הסוס אמר ר' יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים עד שהסוס רץ ומצל ר' אלעזר אומר כל מצילות שתולין לסוס בין עיניו יהיה קדש לה' (פסח' נ.). ובין שני הפרושים נחלקו המפרשים הקדמוני' שלנו. ר"י חיוג גזר מצלות מן צל כריב"ל, וכך גם ריב"ג. ורש"י כמו ר"א: הנקישות שתולין לסוס לנוי בין עיניו. ע"כ. וכן ראב"ע: מצלות מגזר' תצלינה צלצלים תלוים בצוארי הסוסים. ע"כ. וכן רד"ק: הם שתולים בצואר הסוסים והם מקשקשים. ע"כ. וכך גם רוב החדשים.

תדינם בקצפך (ר׳ לוי, לך עיני, יול׳ יוה״כ, סידור תימ׳, כ״י כריט״מ). פועל ישועות הושיענו, צלול במצלול כל פשעינו (הושע׳ להושע״ר, הושיענו). סלול ומסלול, פתחתי במצלול, לעבור עם כלול (הושע׳ יום ו, כהושעת ילידי אהב). צו בר נפלי בין חכלילי להיות מעלי ממצלולי (ר״מ מלונזנו, ״כרה אלי, בספ׳ בתי הידות).

·מַצְלִיחַ, ס״ז, — מין מרקחת רפואית: ויועיל מזה וממקריו הרעים המרקחת הידוע׳ במרקחת מצליח הנקרא בערבית אלרגח כי תועלתו נפלאת מאד (קאנון ג כא ד ט).

מְצִלְתַּיִם, ס״ז,—כלי נגינה של נחשת. Zimbel ; cym-bale ; -bal: ויעמידו הכהנים מלבשים בחצצרות והלוים בני אסף במצלתים להלל את יי׳ (עזר׳ ג י). ובחנכת חומת ירושלם בקשו את הלוים מכל מקומתם להבא אם לירושלם לעשת חנכה ושמחה ובתודות ובשיר מצלתים נבלים ובכנרות (נחמ׳ יב כז). ודויד וכל ישראל משחקים לפני האלהים בכל עז ובשירים ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמצלתים ובחצצרות (דהי״א יג ח). ויאמר דויד לשרי הלוים להעמיד את אחיהם המשררים בכלי שיר נבלים וכנרות ומצלתים משמיעים להרים בקול (שם יה יו). והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע (שם יט). ואסף במצלתים משמיע (שם יו ה). ויעמד את הלוים בית יי׳ במצלתים בנבלים ובכנרות במצות דויד וגד חזה המלך ונתן הנביא (דהי״ב כט כה).

·מִצְמוּץ, ס״ז, מ״ר מִצְמוּצִים, — שם״פ מן ג. ·מִצְמֵץ. והדבר שבו ימצמץ אדם פיו: וגם ירפא בדברים ימצמצם הנקראים מצמוצים (קאנון ג ו ב). ברפאות המתיכות ה״ה העשויות בכאב השינים הצריכות להתיך יש מהם מצמוצים וראוי בכלם שיאחזו בפה זמן ארוך כמו חומץ וכו׳ (שם שם ז ד). ורפא תחלה במצמוצים המקררים ושיש בהם קביצות כמו מי וורדים וחלב חמוץ ומי הדס (שם שם ח א). בכאב השינים מצמוץ אחר הנקוי בחומץ וכו׳ (גרבוני, ארח חיים ח ב, כ״י בכ״ז).

א. ***מִצְמֵץ**[1], פ״י,—מִצְמֵץ בענבים. לא בלע כל הענב בזגו אלא מצץ התוך והשליך הזג: האוכל (בכרם רעהו) מן התורה לא יקלף בתאנים ולא ימצמץ[2] בענבים (תוספתי ב״מ ח ט). שבעך שלא יהא אוכל ומקיא

[1]) בערב׳ מצמצ a) בלשון הדברנית ההמונית כמו מציץ.—[2]) כך בכ״י א״פ הוצא׳ צוק״מ, וכך גם בכ״י וינה, ובנדפס ימצוץ.

a) مصمص

שבעך שלא יהא מקלף בתאנים וּמצמץ[1]) בענבים (ירוש׳ מעשר׳ ב ז). שלא יקלף בתאינים וימצמץ בענבים (שם ב״מ ז ב).

ב. ***מִצְמֵץ**, פ״ע,—מִצְמֵץ בעיניו והביט בפלוני, סגרן לחצי: (היה אליעזר עבד אברהם) ממצמץ ומביט בה (ברבקה) ההצליח ה׳ (את דרכו) (ר׳ יוחנן מליפורי, מד״ר ברא׳ ס).

ג. ·**מִצְמֵץ**[2]), פ״י,—מִצְמֵץ פיו במים וכיוצא בזה, הניעם הנה והנה בלשונו וכדומ׳ כדי לרחץ הפה ולנקותו: והעפצים מועילים לכל קלאע רע וכש״כ אם יבושל בחומץ ומלח וימצמץ בהם בקלאע שבנערים (קאנון ג ו טו). ויתמיד למצמץ בשליקות הקובצות הלקוחות מעדשים וסומאק (שם שם יו). להפסיק הריח הנתעב מן המאכלים מועיל מזה לעיסת הרודא ולעיסת עלי הסנה ושתמצמץ אחריו בחומץ (שם שם יז). ואחר זה ימצמץ בשמן אנפקנון ושמן אילן מצטכי ושמן הדס (שם שם ה א). ויבושל שרשו (של החנטל) עם חמץ וימצמץ בו לכאב השנים (שם, לוח הסמים, חנטל). התמדת עשיית החלבים מזיק השנים והלסתות וממהר אליהם העפוש והאכול ולכן טוב שימצמץ אחריו ביין מזוג בדבש (פרקי משה כא).

ד. ·**מִצְמֵץ**, פ״י,—מִצְמֵץ את פלוני, הריק את קיבתו, שלשלה: ומאכילין אותו (את הכה״ג בערב יוה״כ) דברים כדי למצמצו ר״ל לשלשלו שלא יהא צריך לנקביו למחר (המאירי, יומ׳ א ד).

·**מִצְמָצָה**, ס״נ, — כמו ·מִצְמוּץ: ואם יקחו עצירת עליו (של האגס) ויעשו מצמצה מונעת הנזילות (ספר רפואות כ״י, מיוח׳ להרמב״ם).

מִצְנֶפֶת, ס״נ,—מטפחת ארכה יצנף אותה אדם סביב לראשו, בפרט בארצות המזרח, Turban: ואלה הבגדים אשר יעשו (לאהרן ובניו) חשן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ מִצְנֶפֶת ואבנט (שמות כח ד). ושמת המִצְנֶפֶת על ראשו ונתת את נזר הקדש על המִצְנֶפֶת (שם כט ו). ובאבנט בד יחגר ובמִצְנֶפֶת בד יצנף (ויקר׳ יו ד). כה אמר אדני יי׳ (למלך) הסיר המִצְנֶפֶת והרים העטרה (יחזק׳ כא לא). — ואמר בן סירא: עטרת פז מעל מצנפת ציץ חרות חותם קדש (ב״ס גני׳ מה יב). — ובתלמ׳: כיצד מפיסין נכנסין ללשכת הגזית וכו׳ והממונה בא ונוטל מצנפתו של אחד מהם (מהכהנים) והן יודעין

—[1]) צ״ל וממצמץ.

[2]) כך בערבית.

שממנו פיים מתחיל (תוספת' יומי א י). כהן גדול משמש בשמונה כלים וההדיוט בארבעה בכתונת ומכנסים ומצנפת ואבנט (משנ' שם ז ה).—ובסהמ"א: עטיפה זו למעלה מן החוטם היא ועדיין ישמעאלים מחזירין קצת המצנפת שלהן על פיהן ועל ראש החוטם (ערוך, ערך גג). וכן האבנטים בחלון אחד וכתוב עליו אבנט וכן המצנפות כולן בחלון אחד והכתנות כולן בחלון אחד (רמב"ם, כלי המקדש ח ט). ולא שילבש בגדי משי או מצנפת זהובה (זוה, מלוה ולוה ב ז). ובעודי בזאת המחשבה, והנה החזן בא ועל מצחו טוטפת, ובראשו מצנפת, לבנה ונעימה, בת מאתים אמה (ר"י חריזי, תחכמ' כד). והוא רוכב על סוס ומלובש בגד משי ורקמה ומצנפת גדולה על ראשו ועל המצנפת סודר לבן ועל הסודר רביד (ר"י סמברי, לקוטים). ומצנפת לכהן גדול במקום מגבעת לכהן הדיוט שזה וזה על הראש נתון אלא שהמצנפת הוא עשוי כמין בגד ארוך שצונפין בו הנשים ראשן (ספר החינוך, תצוה נט).—ומ"ר *מִצְנָפִים: ואבנטיהם ומצנפיהם ומכנסיהם (עמק המלך, הקד' שער תיקון התשו').—*השליך המצנפת, לאות צער: ויחר לישוע וישלך המצנפת מעל ראשו ויבך (תולד' ישוע יט).—*הִלְבִּישׁוֹ הַמִּצְנֶפֶת, שָׂם המצנפת על ראשו, עשהו אחד מ„המושלימים", מבעלי דת „מחמד": וגם אתה ידעת להרד"י אשר ברח מלעבוד אל אדוניו אשר הלביש אותו מצנפת (מכתב ממחבר לא ידוע לשמואל די פגס, כ"י וינה, ביהמ"ד אס"ו תרכס, א 64). הרד"י אשר הלביש אותו המצנפת וברח מפניו שאמר שקבל מפיו היות מדת הת"ת (ר"א הכהן, ספר מרכבת קדש). אז השיב רופא המלך הנזכר אדוני המלך צוה שיביאו מצנפת וכו' והושם על ראשו מצנפת הישמעאלים והמיר דתו ונעשה ישמעאל (ר"ש אבוהב, אגר' רבני ויניציאה על ש"ל). — ובמלאכת הרפואה, כעין אֶגֶד: לחבר שפתיה (של החבורה) וכו' וישים שָׁחוק על החבורה ויצנוף במצנפת חזקה (גרבוני, אורח חיים, כ"י שכתב). שיתחיל לקשור למעלה מהנשיכה (של נחש וכדומה) עם מצנפת קשירה חזקה (שם). — *בעל המצנפת, מין צפור: בעל המצנפת (געהויבטע פינגווין) ארכו אמה גופו ממעל שחור ומתחת לבן מאחורי ראשו צרור נוצות ממראה ירוק בהיר ונקרא ע"כ בשמו (י' שטינהרדט, תוה"א, העוף עד א'). בעל המצנפת (הויבן „קאטה" לערכע) דומה בתארו ומראהו להידוע ונבדל ממנו בקבוצת נוצה אשר על קדקדו בתאר מצנפת וכו' שיריו ערבים (שם יו). בעל מצנפת הגדול (גראססע הויבער טויכער שלאגהאן) גדול כאוז הקטן ונושא על ראשו כמצנפת נוצות ממראה שחרחר (שם שם א).

מַצָּע[1], ש"ז, מ"ר *מַצָּעוֹת,—כל מה שמציעים על המטה תחת גוף האדם לשכב עליו, Bettzeug; literie; bedding: כי קצר הַמַּצָּע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס (ישעי' כח כ). — ובתו"מ: מסובין היינו על הר סיני ונתנה עלינו בת קול מן השמים עלו לכאן טרקלין גדולים ומצעות נאות מוצעות לכם (ריב"ז, חגי' יד:). שמלתו לעורו זו חלוק במה ישכב להביא עור מצע (מכי' משפט' יט). ולא ימשכננו (הלוה שאין לו במה לשלם) דברים שעושין בהן אוכל נפש ונותן מטה ומטה ומצע לעשיר מטה ומטה ומפץ לעני (ב"מ קיג:). המציע מצעות בנכסי הגר קנה (ב"ב נג:). אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר (מנח' מד.). — *בִּלְבֵּל מַצָּעָהּ של אשה, מִנְּעָהּ מהזדוג לבעלה, ושל איש, מהזדוג לאשתו: עלבון אמו תבע (ראובן) אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי עמד ובלבל את מצעה (רשב"א, שבת נה:). אחרים אומרים שתי מצעות בלבל אחת של שכינה ואחת של אביו (שם). שבלבל מצעו של אביו ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה (ר' יוחנן, שם).—ומליצה, *אהיה מַצָּע תחתיך, דבור של חבה והכנעה: אמר (אנטונינוס לרבי) מי ישימני מצע תחתיך לעולם הבא (ע"ז י:). — ובסהמ"א: שהרכין שמים העליונים והתחתונים והציען על גבי ההר כמצע על המטה וירד כסא הכבוד עליהם (רס"י שמות יט כ). ומטה ומצע הראויין לו לישן עליהם (רמב"ם, מלוה ולוה ב ז). שלא הכניס אברהם את הגר באהל שרה ולא רצה אברהם שתשכב הגר וקטורה על מצעות ששכבה שרה אמנו (ס. ר חסידים, סי' תתשמח).—וגם מה שישימו על הקרקע לשכב עליו או לעמד עליו: שהישיבה על הקורה והשכיבה על הקרקע בזמן שאין שם מחצלת ולא מצע חוצץ יש בה דבר רע (ערוך, ערך־בב). והיא הגברת יושבת כמנהג הגבירות במצע שש ומשי על הארץ והשרים כשיבואו לדבר עמהן ישכבו עליהן על אותן המצעות ושם ידברו עמהן והנה

[1]) כבר אמר שד"ל: המצע הוא היצוע אלא שיקרא יצוע אחר היותו מוצע כמו אם זכרתיך על יצועי או משעה שמציעים אותו כמו בחשך רפדתי יצועי ובלאו הכי יקרא מצע כלומר דבר העשוי להיות מוצע כי קצר המצע מהשתרע הדבר העשוי להיות מוצע הוא קצר מהשתרע אדם עליו (בית האוצר 128).

היא היתה אומרת ליוסף שישכב על המצע ההוא אצלה ושידבר עמה (ר"י אברבנאל, ויבב).—וגם במשמ' שטח: רואה (העני) לעשיר יושב כמלך בגדוד בחדרי משכיתו ומצעות שתחתיו בגדים לבנים מיד יושב רחוק ממנו לבל יתקרב אצלו לישב בצדו פן יטנף בטיט שברגליו המצעות (ר"א הכהן, שבט מוסר ט). — ואמר המשורר: ערוגות ורדים תנה לך למצע ואל נא תשימם בצנות וצלצל (רמב"ע, תרשיש ג טו). צלי אתן ענפי אלה גם מצעי אשית ככר, ואשו מסעד לבי לעד מזרק יין לא פת ככר (שם ג ג). — ובהשאלה במליצה: עד הניאוני התלאות וכו' ואלצוני לשום מצעי מסעי ומרגועי נודי ונועי (ר"י ח"יזי, תחכמ' יו). — ובמליצה, °קצר מַצָּעוֹ של פלוני, אין לו מצעים כראוי, הוא עני: כי מקומנו צר, ומצענו קצר, ובכל יום טרפנו יחסר, ואין לנו לחם ובשר (ר"י זבארה, ספ' שעשועים ג). - ובמשמ' עני בדעת: כמדומה לי כי בחכמה הזאת קצר מצעך וצרו צעדי מדעך (שם ט). — ובהשאלה, °מַצָּע של פגרים וכיוצא בזה, הרבה פגרים עד שכסו את פני כל הקרקע: וישלפו את חרבותם ויציעו בעם מצע ט' אלפים פגרים מתים ארצה בתוך ההיכל (יוסיפון, דף סנד). לא חדל לשלול שלל ולבוז בז ולהרוג נפשות ויצע בכל ארם מצע גדולה פגרים מתים (שם שסד).

*מצע[1])

ממנו *אֶמְצַע, *אֶמְצָעוּת, *אֶמְצָעִי, *אֶמְצָעִית, *מִצַּע, °מִצּוּעַ °מְצִיעוּת, °הִתְמַצְּעוּת.

*מִצַּע,

פעו"י, — היה באמצע, עמד באמצע, שָׂם דבר באמצע: המזבח ממצע באמצע העזרה שלשים ושתים אמה עשר אמות כנגד פתחו של היכל אחת עשרה אמה מן הדרום וי"א אמה מן הצפון נמצא המזבח מכוון כנגד היכל וכותליו (ר' יהודה, ת"כ, ויקר' ה ז). עירבו זה לצפון וזה לדרום מהלך לצפון כעירובו של זה לדרום ולדרום כעירובו של זה לצפון ואם מיצעו את התחום לא יזוז ממקומו (תוספת' ערוב' ג ד). בהמה של שני שותפין עירב זה בצפון וזה בדרום מהלכת בדרום כעירובו של זה בצפון, בצפון כעירובו של זה בדרום מיצעת את התחום אל תזיז ממקומה (ירוש' שם ג כא). שנים ששאלו חלוק אחד בשותפות וכו' זה ערב עליו לצפון וזה ערב עליו לדרום וכו' מהלך לדרום כרגלי מי שערב עליו לצפון ואם מצעו את התחום הרי זה לא יזיזנה ממקומה (בבלי ביצ' לז:).

שנים ישראל ואחד כהן ממצעין את הכהן אימתי בזמן שכולם שוין אבל אם היה אחד מהן תלמיד חכם ממצעין את הדבר (ר' חנינא, ירוש' ברכ' ה ד). כשירד בנימין עמהם והיה יעקב אומר להם לא ירד בני עמכם וכיון שהגיעה שעה וירד עמהם היו ממצעים אותו והיו משמרים אותו (מד"ר בראש' לה). — ובמשמ' עבר באמצע: שלשה אין ממצעין ולא מתמצעין הכלב והדקל והאשה (פסח' קיא.). — ואמר הפיטן: אין צד וצלע יצליעוך, ורוחב וארך לא ימצעוך (ססי"ת ליוה"כ, ואני עבדך). — °מִצְּעוּ את החשבון, חלקו באמצע, לחצאים: כי היה להם לומר בבית דין כי מצעו את החשבון ביניהם ונותר לצמח כך וכך זוזים (תשו' גאוני מו"מ, סי' לו, בי"ת ד). אחד אומר במנה ואחד אומר בפ' ואחד אומר בק"כ נידוק בק' מפני שאנו ממצעים מה שיש בין המועט למרובה (טו"ע חו"מ קג ג).

— פֻּעַ', *מְצֻּע, מְמֻצָּע, ממוצע, — עומד באמצע: שלחן בצפון משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה ומנורה בדרום משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה מזבח ממוצע ועומד באמצע (יומ' לג:). בתחלה לא ירד אלא מלאך אחד שהיה ממוצע ועומד באמצע האש ואח"כ ירדה שכינה ודברה אתו מתוך הסנה (מד"ר שמות ב). גדולה היא הדיעה שהיא ממוצעת בין שתי הזכרות שנאמר כי אל דעות ה' (ר' יצחק, ירוש' ברכ' ד ג). — ובסהמ"א: של טובה יש בה שני דרכים אחד של צדקה ואחד של חסד ואליהו ז"ל ממוצע ביניהם (פדר"א טו). בטוב שלמות חכמתו וישר טבעו קיים (אברהם) כל המצות בלכתו בדרכים הממוצעים שהם עיקרי התורה ושרשיה (ר"י אנטולי, מלמד התלמידי וירא). אתה מוצא שממוצע פרשת רבית בין שתי פרשיות של נדר (ספר חסידים, סי' תתתתקנח). -- וגם בדברים מפשטים, °דֵעוֹת מְמֻצָּעוֹת, רחוקות משני הקצוות: הדעות הישרות שמנהיג אדם עצמו להלך בהם והם הדעות הממוצעות הבינוניות בין הקצוות הרחוקות כל אחת מחברתה וכו' וחסידים הראשונים היו מטין דעות שלהן מדרך האמצעית הממוצעת בין שני הקצוות אל הקצה האחרון (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר א יח). כי גופך על תכונת השלמות נצב, מגזע המזג הממוצע נחצב (רש"ט פלקיירא, המבקש כד). משל העולם אצל כתות האנשים כפרדס נאה ונהג בעליו שישקהו בכל יום פעם אחת ותהיה ההשקאה ההיא ממוצעת כי השווי יועיל לצמחים והמותר יזיק (ר"י נדבשי, פרדס א, אולה"ס ג). שהפעולות שהם

[1]) גם בארמ' וסורית.

טובות הם הפעולות הממוצעות אשר יבאו ממעלות המדות (תרג׳ פי׳ רמב״ם לאבות ב ט). — והרחוק במדה אחת משני הקצוות: ויש מן הבע״ח מינים אחרים כאלו הם ממוצעים בין שתי אלה הקצוות (ר״י אלבו, העקרים ד ס). ושישמור הדבר שהוא ממוצע בין גופו וקנינו וזהו אשתו כי מצד מה כאלו היא גופו ומצד מה כאלו היא קנינו (מרפא לנפש יח:).

— התפ׳, *הִתְמַצֵּעַ, מִתְמַצְּעִים, — נִתְמַצְּעוּ, עבר ביניהם, עמד ביניהם: שלשה אין ממצעין ולא מתמצעין ואלו הן הכלב והדקל והאשה (פסח׳ קיא.). עד שלא נבנה ביהמ״ק היתה השכינה מתמצעת בין שני בדי הארון (ר״י בר׳ סימון, מד״ר שה״ש, הנך יפה). — ובסהמ״א: והם מתמצעים ומתכנסים לתחת צלך (רס״י דבר׳ לג ג). שהתי״ו מתמצעת להפסיק אותיות השרש (הוא, ב״מ סה.). — ואמר הפיטן: כצירי מרפא ושלוחי אמונים, נתמצעו תאומים בזווג חתנים (בנימין בר״ז, אתי מלבנון כלה). — *ובמשמ׳ היה בין שני דברים: נקרה לאשר קרב מהגלגל מאד שיהיה אש ומה שרחק שיהיה ארץ ומה שיתמצע היה וכו׳ אויר ומים (ר״י א״ת, כוזרי ה ג). ניצוץ השמש המכה לפעמים בכדור הארץ והוא מתמצע בשעת הנגוד בינו לירח (רמ״ע מפאנו, אמר׳ טהור, אם כל חי ג ב). והנה התמצעו בין חציך שנונים ולב אויבי המלך (המלים) עמים תחתיך יפלו וזהו ההתמצעות שהוא אחד מן היפויים (ר״מ ליאון, נופ׳ צופים ב ד). — *נִתְמַצֵּעַ בין פלוני לפלוני, היה המְתַוֵּךְ ביניהם: לוי שנתמצע בין ראובן לשמעון בעסק תביעה שהיתה ביניהם (תשו׳ גאוני מו״מ, סי׳ רכג, בי״ת ה). לוי שהיה לו שותפות עם ראובן ומת ולו בת והשיאוה אמה ואחיה ליהודה וכו׳ ושמעון זה נתמצע בדבר לשדך ביניהם וכו׳ וזה אומר מאז נשאתי האשה ואתה ידעתה ונתמצעת בדברים זכיתי בממון שפסקו לי (תשו׳ רש״י יב).

מִצְעָד, ש״ז, מ״ר סמי׳ מִצְעֲדֵי, בכנ׳ מִצְעָדָיו. — א) כמו צַעַד: מיי׳ מִצְעֲדֵי גבר כוננו ודרכו יחפץ (תהל׳ לז כג). מיי׳ מִצְעֲדֵי גבר ואדם מה יבין דרכו (משלי כ כד). — בְּמִצְעָדָיו, בלויתו: ולֻבים וכשים בְּמִצְעָדָיו (דני׳ יא מג). — ואמר הפיטן: נחת שלחנך ארות במצעד, נאמנת בריתך לו עדי עד (מסולס בר״ק, עבודה, אתוהת). ומרבבות קדש אתה במצעד, ולעם קרובו מסיני נועד, ועמודי תבל געשו להרעד, ויתפוצצו הררי עד (רסב״ג, שלמים בתנותם, קרובי׳ ב׳ בבוע׳). גבולים ובתים בבל יראה וימצא ויטמין ויקבל במצעדיו (ר״ז הלוי, אזהר׳ לפסח, הגדה כ״י בריט״מ). — והמשורר אמר: אל נא בגלעד לי תדרשו ארוכה, כי אם במצעד בת יאתה לה מלוכה (ריב״ג, אין די לחילי, קטע כ״י גני׳, JQR July 1913, 88). — ומ״ר *מִצְעָדוֹת: שמעו הכהנים בתוך ההיכל כקול לכת בני האדם וקול מצעדות רגלי בני אדם (יוסיפון, פרק נד). — ב) *בחכמת הכוכבים, מִצְעֲדֵי המזלות: מפני שהקפת הגלגל על הארץ נסמכת על קטבי אופן המישור אין אנו חושבין מעלות המזלות מהיקף אפנם עצמו כי אם מן הערך העולה בעלותם מאופן המישור ואנו קוראים לעלייתם זו מצעד המזלות (ראב״ח הנשיא, חשבון מהלך הכוכבים ד, כ״י בריט״מ). ועל הסדר הזה נחשבו מצעדי המזלות באופן הישר והיו נחקקים בלוח המצעדים (שם). וישארו לך מצעדי מזל שור ואתה מוציא מצעדי מזל טלה ושור יחד (שם ב). הרוצה לדעת מצעדי המזלות באופנים הנוטים יהיה דורש על המזל ההוא או על המעלות ההם שהוא דורש את מצעדיהם כמה היה מצעדן בקו השוה (שם). ספר לוחות המשרתים השבעה וכל מעשה הארץ והמצעדים והנטיה והמעלה הצומחת ותקון הבתים וידיעת הכוכבים העליונים (ראב״ע, בהקד׳ ספר אלמתני). שהיום וכו׳ אינו על מדה אחת מצומצמת בכל מקומות הישוב וכו׳ מפני חילוף מצעדי האופק במקומות זה מזה (ר״י הישראלי, יסו״ע ג ז). ביאור מצעדי המזלות וכו׳ עליית חלקי המזלות על האופק קורין לו בחכמת התכונה מצעדי המזלות וכו׳ באפן שתדע שזמן עליית המזלות או מצעדיהם ערכם וזמנם גם הם נחשבים עפ״י סבוב חלקי הגלגל הישר (ר״ד גנז, נחמ׳ ונעים קיז).

מִצְעָר[1], ש״ז, סמי׳ מִצְעַר, — דבר קטן, דבר מועט, etwas Kleines, Unbedeutendes; peu de chose; a small thing, of little importance: הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה והוא מִצְעָר אמלטה נא שמה הלא מִצְעָר הוא ותחי נפשי (בראש׳ יט כ). והיה ראשיתך מִצְעָר ואחריתך ישגה מאד (איוב ח ז). — ובמשמ׳ מספר מעט: כי בְּמִצְעַר אנשים באו חיל ארם ויי׳ נתן בידם חיל לרב מאד (דהי״ב כד כד). — לְמִצְעָר, תה״פ, לזמן מועט: למה תתענו יי׳ מדרכיך תקשיח לבנו מיראתך שוב למען עבדיך שבטי נחלתך לַמִּצְעָר[2] ירשו עם קדשך צרינו בוססו מקדשך

[1]) משרש א.צער, עי״ש, ועי׳ הערה לקמן. — [2]) כך בנוסחה המסורה, והסכימו התרגומים הקדמונים וכמו״כ המפרשים הקדמוני׳ ורב החדשים כי, לפי הנוסחה המסורה,

(ישע' כג יז-יח). — הַר מִצְעָר, אולי כנוי לאחד מהרי הלבנון: אלהי עלי נפשי תשתוחח על כן אזכרך מארץ ירדן וחרמונים מהר מִצְעָר[1]) (תהל' מב ז).

מִצְפֶּה, ש"ז, סמי' מִצְפֵּה, —מקום גבוה יעמֹד שם הצופה לצפות כל הנעשה סביב, Warte; observatoire watch-tower: על מִצְפֶּה אדני אנכי עמד תמיד יומם ועל משמרתי אנכי נצב כל הלילות והנה זה בא רכב איש צמד פרשים ויען ויאמר נפלה נפלה בבל (ישע' כא ח-ט). ויהודה בא על הַמִּצְפֶּה למדבר ויפנו אל ההמון והנם פגרים נפלים ארצה (דהי"ב כ כד). — ובסהמ"א, מ"ר מִצְפּוֹת: והיה פרושו (של מְנָהֲרוֹת) מ צ פ ו ת והם נבנות לצפות מהם ולהשיא מהם משואות להזהר מפני האויבים הבאים על העיר (ר"י א"ת, הפרס' לריב"ג, פרס נהר). — ושע"פ, מִצְפֵּה מואב ועוד.

מְצַפֶּה, ש"ז, —כמו צוֹפֶה, מי שעֹמֵד על הַמִּצְפֶּה וצֹפה למרחוק לראות מסביב: לך העמד הַמְצַפֶּה אשר יראה יגיד (ישע' כא ו).

מַצְפּוּן, ש"ז, מ"ר בכנ' מַצְפּוּנָיו, מַצְפֻּנָיו, — א) מקום שצֹפְנים שם דבר: איך נחפשו עשו נבעו מַצְפּוּנָיו[2]) (עובד' א ו). —ואמר הפיטן: מורדים זבול ו מ צ פ ו נ י ו נבעו, ומסמרות נעלימו בקרקעיתו קבעו (ר"א קליר, קינ', איכה את אשר). — ב) •הדבר הצפון, הטמון, הסוד: ואהרן חפץ לגלות מ צ פ ו נ ם ועל כן סייע בעשותו (את העגל) (ר"י א"ת, כוזרי א צז). כאשר אתה מאמין בכל מה שוכרת כבר ידע האל מ צ פ ו נ ך וכו' יודע ה מ צ פ ו נ י ם ומגלה הנסתרות (שם ה כו). אם יהיה מ צ פ ו נ ו של בעל הדברים האלה הפך מה שהוא מראה בלשונו מן הטוב (הוא, הפרס' לריב"ג, מרק). וכאשר ידע האלהים יודע נסתרות זה מ מ צ פ ו נ ם גלה אותו לנביאו (שם, פרס נשא). ותדע כי הרבה בני אדם מראים את האהבה במלותם ואפשר שיהיו שונאים גדולים ב מ צ פ ו נ י ם וצריך שלא תאמין בהם (הוא, תקון מדה"נ לרשב"ג לד). ואמר מ צ פ ו ן דעת האדם בתוך כתביו וגלויה בבחינה (הוא, מבחר הפניני' לרשב"ג, שער השכלה). צורת האותיות ונקודם והטעמים יש להם סודות ומצפונים גדולים אשר קבלום הזקנים

הכונה היא במשמ' לזמן קצר או בזמן קצר. אך כבר העירו החדשים כי המליצה כאן עכ"פ דחוקה, כי לפי פרוש זה חסר כאן הנשוא מה ירשו עם קדשך לזמן קצר, ולכן הגיהו הגהות מתחלפות: למה צער, למה צעדו, וכיוצא בזה. —[1]) וי"א כי זה שע"פ להר מההרים.

[2]) בקצת ספרים מצפניו, חסר.

איש מפי איש (ר"י מפיסא, מנח' קנא' 108). והיה (שלמה) חופש כל חדרי בטן ומגלה מ צ פ ו נ י לב האדם בראיית פרצופו (ר"י אברבנאל, מ"א ג). אז הלך בן נבט למצרים והביא את שישק עליהם וגלה לו מ צ פ ו נ י היהודים (ר"ש בן וירגא, שבט יהודה ז). ולא יהיה תוכו בכל זה הפך ברו ולא מ צ פ ו נ ו נגד מראהו (ראשית חכמה, שער הענוה ו). — ואמר הפיטן: רוח שפתיו ימית רשע וצר ישסף, והיה צדק אזור מתניו מ צ פ ו נ י ם חושף, מארבע פאות צאן נהלאות אליו יאסף (פזמ' תימני', ירוס ונסא). — •בְּמַצְפּוּן, בסתר: וכאילו אתה בא באכסנייתו קרוא אל שלחנו וטובו ותודה על זה ב מ צ פ ו ן ובגלוי (ר"י א"ת, כוזרי ב ג). — ובמשמ' דברים יקרים טמונים במקום סתר: ששם יושבים כל מיני עושר וכל הגנזים וכל ה מ צ פ ו נ י ם וכל הזהב (ר"י אבן ג'יקטילה, שערי אורה ו). — ומ"ר •מַצְפּוּנוֹת: ערו יסודותיך והרסו כל פנות, חרשו ועקרו נויותיך ונבעו מ צ פ ו נ ו ת, גם כסף זהב וסגולת מלכים והמדינות (ר' משה, יי' אלהים לבאות). — ג) •הרגש הפנימי של האדם בענין מהענינים, Gewissen, Bewusstsein conscience: וחקרתי עליהם (על הספרים הנזכרים שם) ולא מצאתי בהם ספר מיוחד בחכמת ה מ צ פ ו ן וראיתי החכמה הזאת שהיא חכמת חובת הלבבות (ר"י א"ת, בהקד' חו"ה לר' בחיי). וכיון שקוטב המעשה ועמודו בנויים על כוונת הלב ו מ צ פ ו נ ו ראויה שתהיה חכמת מצות הלב קודמת בטבע לחכמת מצות האיברים (שם). ויגזור לך הטוב כבקשתך והשתדלותך ויהיה לך עוזר וסומך וירבה שכרך על בר לבך ו מ צ פ ו נ ך (הוא, כוזרי ה כה). וירצה לומר כי ה מ צ פ ו ן הרע שוה עם חבורות פצע (ר"א בדרשי, חותם תכנית, מריקה).

*__מְצַפִּית[1])__, ש"נ, —בכלי נגינה של נפיחה, הקצה הצר המושם בפי המנגן ומצֻפה בחמר מיוחד: קרן עגולה טמאה ופשוטה טהורה אם היתה מ צ ו פ י ת שלה של מתכת טמאה (כלים יא ז).

•מצפ"ץ, —כתיבת השם המפורש יהוה, בא"ת ב"ש: הרי שנמצא בתפלה לקדמונים שם מצפ"ץ והרואה יחשוב שהוא שם לאחד מן המלאכים ואינו כן אלא הוא כנוי לשם בן ארבעה בחלוף האותיות באלפא ביתא דא"ת ב"ש (ר"י אלבו, העקרים ב כח). שכן אנו כותבין השם המיוחד במצפ"ץ שהקב"ה קורא לעצמו תצמ"ץ (אהיה) ואנו קורין לו מ צ פ " ץ כלומר יהיה עכשיו ואחרי כן בלי תכלה (ספר חזקוני, שמות ג יד).

---

[1]) מן ב.צפה.

מָצִיץ[1], ממנו מָצַץ, ואולי מֵץ, *מְצִיצָה, וי״א גם מַצָּה.

מָצַץ, פ״י, עתי׳ נכח׳ תָּמֹצּוּ, — מָץ הילד את זיז השד וכיוצא בזה, משך החלב ממנו בשפתים סגורות זו לזו, saugen; sucer; to suck: למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה למען תָּמֹצּוּ והתענגתם מזיז כבודה (ישע׳ סו יא).—וכמו שלמים: ויש לך אדם שהזבוב נופל לתוך תמחוי שלו נוטלו ו מ ו צ צ ו ואוכל מה שבתוכו (ר״מ, תוספת׳ סוט׳ ה ט). עושין כל צרכי מילה בשבת מוהלין ופורעין ו מ ו צ צ י ן ונותנין עליה איספלנית וכמון (שבת יט ב). כל העופות פוסלין חוץ מן היונה מפני שהיא מ ו צ צ ת (פרה ט ג). ואכלת (ענבים) ולא מ ו צ ץ (ספרי דבר׳ רסו). לתינוק שטמנו לו אצבעו בדבש פעם ראשונה ושנייה גוער בם שלישית מ צ צ ה (נדה מה.).—ובסהמ״א: אמר עשו איני הורג את יעקב אחי בחיצים ובקשת אלא בפי אני הורגו ו מ ו צ ץ את דמו (פרקי דר״א לז). ושאר הגרעינין בזמן שכנסן ויש בהן לחלוחית ל מ צ ו ץ אותן אסורין לזר (רמב״ם, תרומ׳ יא יא). — ובהשאלה, לכל דבר שהוא יונק לתוכו ליחה, כמו ספוג או כלי חרס וכיוצא בזה: שהרופא נותנו (את הגמי) על גבי המכה שהוא מ ו צ ץ את הליחה (תוספת׳ כלי׳ ב״ק ו יט). ספוג לא שהוא מ ו צ ץ (את המוגלה) אלא שהוא משמר את המכה (ר״י בל׳ יוסי׳, מד״ר ויקר׳ טו).—ובסהמ״א: יש עפר ש מ ו צ ץ ויש עפר שאינו מ ו צ ץ (ערוך, ערך גרגשתא). סריטה שסורט האומן בצואר ל מ צ ץ דמו (שם, ערך כסין).—ואמר המליץ: עדי כבד אשר הושם למשמר, יהי מ ו צ ץ בלי פה המשומר, ומיץ המאכל מושך ונוזל (ר״י זבארה, בתי הנפש).

— פִּעֵ׳, *מִצֵּץ,—כמו קל: פורע (המוהל) את העור וכו׳ ואח״כ מוצץ את המילה עד שיצא הדם ממקומו וכו׳ ואחר ש מ י צ ץ נותן עליה אספלנית או רטיה (ר״ד אבודרהם, ברכת מילה).

—התפ׳, *הִתְמַצֵּץ, מִתְמַצְּצִים: שאינן מ ת מ צ צ י ן (מי רגלים) מגופו (ירגמ״ה, בכור׳ ז).

א.***מָצַק**, פ״י,—כמו יצק: (כיצד מושחים את הכהנים) בתחלה מוצקין[1] שמן על ראשו ואח״כ נותנין לו שמן בין ריסי עיניו (ותני אחר) בתחלה נותנין לו שמן בין ריסי עיניו ואח״כ מ ו צ ק י ם[2] לו שמן על ראשו

---

[1]) שמי משתף, בארמ׳ מְצִיץ, בערב׳ מצ a).

[2]) כך בנוסח׳ הדפוס. ובכ״י: מציקין.

---

a) مصّ

(הורי׳ יב.). בשר ודם מ ו צ ק[1]) כלים[1]) אננקי על ידי שהות הוא מעלה חלודה (ר״ש בן לקיש, מד״ר בראש׳ יב).

— ואמר המשורר: כי אין כשירי ר׳ שלמה חזקים, וכו׳ ולא כשירי בן תקנה בכור שכל מ צ ו ק י ם, ולא כשירי בן חלפון לטוב ורע נחלקים (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג).

ב.**מָצַק**[2]), פ״י,—מָצַק עָלֶה וכיוצא בזה, התיכו והמסו בפעולת האש והפכו למשקה, destillieren; distiller; to distill: שושן יש בו ריח והוא אדום מ ו צ ק י ן אותו והוא מתהפך ללבן ולעולם ריחו לא זז (זהר, שמות). מה השושן שהוא אדום והוא לבן אין מ ו צ ק י ן אותו לחזור כולו לבן אלא באש כך הקרבן אין מ ו צ ק י ן אותו לחזור כולו לבן אלא באש (שם). כדרך שהשושנה מ ו צ ק י ן אותה על ידי האש לחזור כלה לבן על ידי התכתה למי ורדין (ר״י מוסקטו, נפוצות יהודה מה).

—נִפְעַ׳, *נִמְצַק,—שמצקוהו: מי שיושב בתעניתו ומקריב חלבו ודמו אינו נ מ צ ק[3]) לחזור כולו לבן אלא באש (זהר, שמות). מעשה השושן ה נ מ צ ק לחזור כולו לבן (ר״י מוסקטו, נפול׳ יהודה מג).

א.**מֵצַר**[4]), ש״ז, מ״ר מְצָרִים,—א) גבול בין ארץ לארץ, Grenze; limite; limit: גלתה יהודה וכו׳ לא מצאה מנוח כל רדפיה השיגוה בין הַמְּצָרִים (איכ׳ א ג). — ובתו״מ: בית כור עפר אני מוכר לך בסימניו ו ב מ צ ר י ו (תוספת׳ ב״ב ו כו). מ צ ר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו (רב, גמ׳ שם יב.). ב׳ שדות ו מ י צ ר אחד ביניהן (ר יוחנן, שם נג.). ה מ צ ר והחצב מפסיקין בנכסי הגר (הונא, שם נה.). הבא לסמוך בצד ה מ צ ר (שם יז:). אילן הסמוך ל מ י צ ר בתוך שש עשרה אמה (עולא, שם כו:). מ צ ר ראובן מזרח ומערב ו מ צ ר שמעון צפון ודרום (שם סב.). אילן העומד על ה מ י צ ר יחלוקו וכו׳ בממלא כל ה מ י צ ר כולו (ב״מ קז.). מ צ ר אחד מצויין (ר׳ אסי, מו״ק ו.).—בלי מְצָרִים, בלי גבול ומדה: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מ צ ר י ם (ר׳ יוחנן, שבת קיח.).—ומצוי בסהמ״א: והיו תוצאותיו הימה אל מ צ ר המערב שאין עוד גבול נגב מאריך לצד המערב משם והלאה וכו׳ ו מ צ ר מערבי מהו והיה לכם הים הגדול ל מ צ ר (רס״י במד׳ לד ה-ו). מהר ההר תסבו ותלכו אל מ צ ר

—[1]) כך בנוסח׳ הדפוס. ובכ״י: מוסף בולס.

[2]) כנראה מן יצק.—[3]) בנוסח׳ הדפוס: נצמק.

[4]) כבר העיר ע״ז ריב״ג ואמר: ואלערב תקול ללחאג׳ז בין אלשיינ אלמצר חתי אנהמ יקולונ אלשמש מ צ ר בינ אלנהאר ואלליל, ע״כ.—ובעבר׳: והערב אומר לכל דבר שמבדיל בין שני דברים מ צ ר עד שהם אומרים

הצפון לצד המזרח וכו׳ הוא (חצר עינן) היה סוף המצר הצפוני (הנ״ל, שם ח-ט). המוכר קרקע שלו לאחר יש לחבירו שהוא בצד המצר שלו ליתן דמים ללוקח ולסלק אותו (רמב״ם, שכנים יב ה). סיים לו את הזויות בלבד ולא סמן לו את המצר שלכל רוח או שסיים לו שני מצרים וכו׳ (הנ״ל, מכירה כא טז). היה לו בקעה גדולה ובתוכה יש הרבה שדות וכל אחת ואחת חלוקה במיצר שלה לבדה וכו׳ לא קנה אלא אותה שדה לבדה אע״פ שסיים מצרים החיצונים של הבקעה במד״א שחלוקות במצריהם אבל אם אין מיצר מפסיק בין שדה לשדה וכו׳ (טוחו״מ, מכירה ריח כ). האומר לחבירו שדה פלונית אני מוכר לך וכו׳ סיים המצרים והזכיר מצר מזרחי וכו׳ הזכיר מצרי מזרח מערב ודרום ולא הזכיר צפון קנה כולה חוץ ממצר צפון (שם ריט א). כיון שמצרי ראובן סמוכין זה לזה שוב הכל כמצר אחד ארוך (שם ב׳ בשם רמ״ה), ועי׳ עוד א.*מֶצַר.—:בֶּן מֵצַר[1]), מי ששדהו נוגע במצר שדה של זולתו: המוכר קרקע שלו לאחר יש לחבירו שהוא בצד המצר שלו ליתן דמים ללוקח ולסלק אותו וזה הלוקח הרחוק כאילו הוא שליח של בן המצר בין שמכר הוא בין שמכר שלוחו בין שמכרו ב״ד יש בו דין בן המצר אפילו היה הלוקח ת״ח ושכן וקרוב למוכר ובן המצר ע״ה רחוק בן המצר קודם ומסלק את הלוקח (רמב״ם, שכנים יב ה). היו בני המצר רבים כולם זוכים בזו השדה הנמכרת וכו׳ וכן המוכר לאחד מבני המצר או לאחד מן השותפין שלו במשא ומתן אעפ״י שאינו שותפו בקרקע זכה בה ואין שאר השותפין או שאר בני המצר נוטלין עמו (שם). בעל שהיתה אשתו בן המצר ה״ז מסלק את הלוקח שכל נכסי אשתו ברשותו (שם יג יד). בא הלוקח ונמלך בבן המצר ואמר לו הרי פלוני בן המצר שלך רוצה למכור לי שדה זו אלך ואקח ממנו (שו״ע חו״מ קעה כט). היה בן המצר במדינה אחרת או חולה או קטן ואחר זמן הבריא החולה או הגדיל הקטן וכו׳ (שם לד). — :בֵּין הַמְּצָרִים, שלשה השבועות שבין י״ז בתמוז וט׳ באב נקראים אצל היהודים בין המצרים, ע״ש הכתוב השיגוה בין המצרים, ר״ל מזמן שהָבקעה העיר עד זמן שנחרב המקדש: יש אומרים שיש ליזהר מלברך שהחיינו בין המצרים (הלבוש, או״ח, הלכ׳ תענ׳). אלמן שרוצה לישא אשה בין המצרים (שו״ת שבות יעקב ב לה), ועי׳ ערך בֵּין.—ב) :השתמשו בו בכתיבת הארצות בשני ענינים, מֵצַר הַיָּם, רצועה ארוכה של ים מפרדת בין שתי יבשות: הים הסובב דרך מבוא השמש ונכנס באמצע הארץ במעבר צר עשר מילין הנקרא מֵצַר[1]) גיברלטאר (יוסף הכהן, מציב גבולות א ב). ובחדש י״ג אחר צאתו בא (מלך פורטוגל) אל ים המצר המפריד בין חלק עולם החדש הנקרא פירו ובין חלק עולם הדרומי אשר שם מדות ארך מצר הים כמו ק׳ פרסאות ארצנו וכו׳ ועבר תוך מצר הים בסכנה גדולה מחמת הסלעים והאבנים שנמצאו בתוכו (דוד גנז, נחמ׳ ונעים עז). — ומֵצַר הארץ, במשמ׳ רצועת יבשה מפרדת בין שני ימים: אולם בשפת גואינעא במיצר הארץ (ערדענגע) של פאנאמע המתפשטות משם עד קו המשוה ירד הגשם משך רביעית שעה ובחוזק גדול (למודי הטבע מז:).

השמש מצר בין היום ובין הלילה. —[1]) בגמ׳ (ב״מ קח: ועוד) בצורה ארמית: בר מצרא, דינא דבר מצרא. —

ב·**מֵצַר**, ש״ז, מ״ר סמי׳ מְצָרֵי,—א) כמו מצור ומצוקה: מן הַמֵּצַר קראתי יה ענני במרחב יה (תהל׳ קיח ה).— מְצָרֵי שאול: אפפוני חבלי מות וּמְצָרֵי[2]) שאול מצאוני (שם קיו ג).—ואמר המליץ: ואל תבוז מלי וגם לפנות אלי והט חסד עלי והוכח בדברים, והאזינה עדי אדני רב חסדאי ויאזין אל שדי דברך במצרים (מנח׳ ב״ס, לגבול בתעודה).—והמשורר אמר: וינגע פרעה בנגעים, במצָרים גדולים ורעים, השחית יארים בדם וצפרדעים (ר״י הלוי, מי כמוך). ומי אנכי כי אציל שה פזורה מבין שני כפירים, וכי אוציא לשון הקדש מבין המצרים (ר״י חריזי, הקד׳ תחכמ׳).—והפיטן אמר: חשב צר, בעת מצר, והפיל פור גורלו, וצור הקשיב, ואז השיב, בראשו את תגמולו (סליח׳ תענ׳ אסת׳, איך זרים). — ב) *המעבר הצר מהקֵבה להדקים, Pylorus[3]): אי זו היא כרס הפנימי וכו׳ אמר רב אסי מן המיצר ולמטה (חול׳ נ:).— ובסהמ״א: ואיזהו ריש מיעיא מן המצר ולמטה כשמתחיל בני מעים מן הכרס באורך אמה (רגמ״ה, שם נג.). — ג) :החלל שבין הריאות, Cavum Mediastini[3]): וברא לב אנוש בשני חדרים, להבין בו ולדעת סתרים, בצלעות השמאל שם לו סדרים, לבלתי יעמוד בין המצרים (ר״י זבארה, בתי הנפש).

א.***מֶצַר**, פ״י, — קבע לו מְצָרִים: המוכר בית לחבירו בבירה גדולה אעפ״י שמצר לו מצרים החיצונים מצרים הרחיב לו (רבה בר אבוה, ב״ב סא:). מצר לו (בשטר המכירה) מצר אחד ארוך ומצר אחד קצר (שם

[1]) כך נקוד בהכ״י. וכך היא הברת הספרדים.

[2]) יש מפקפקים ומגיהים וּמְצָדֵי.—[3]) תרגום ד״ר מזיא.

סב:). מצר לו מצר ראשון ומצר שני ומצר שלישי ומצר רביעי לא מצר לו (שם:). — ובסהמ״א: מצר לו הקרנות של שדה בלבד ושאר כל השדה לא מצר לו או מצר לו מזרחה צפונה (ערוך, ערך גס). שלא מכר לראובן זה העורר עליה אלא לאיש אחר היה מוכר שדה מצד זו ומצר לו ארבעה מצרי השדה (רש״י כתוב׳ קט). המוכר שדה בבקעה גדולה ומצר לו מצרי הבקעה וכו׳ (רמב״ם, מכירה כא יז). אבל (כאן) שמצר תחלת כל הרוחות כמי שמצר את כולן דמי וקנה הכל (רשב״ם ב״ב סב.). — פִּע׳, ∵מִצֵּר, מְמַצֵּר, — כמו קל: שלא ידע מוכר היאך ימצר שדה אחת בתוך שדותיו והילכך הוצרך להרחיב מצרים וכו׳ אבל גבי בירה שעשה בנינים משונים זה מזה בין ברוחב בין באורך בין בגובה ועובי הכתלים והיה יכל למצר ולכתוב אותו בית שעשוי כן וכן ממזרח וכן לכל רוח ורוח (רשב״ם ב״ב סא:). ואלו הן מצרי אותו מקום מצר פלוני כן ומצר פלוני כן וכו׳ עד שממצר אותו מד׳ רוחותיו (החינוך, כי תצא, תקעט). — פֻּע׳, ∵מֻצַּר, מְמֻצָּר, — שמצרוהו: מחמת שנטלתי ושקבלתי מידו כך וכך מעות ומכרתי לו בהם כרם כמו שמסומן וממוצר בסימניו ובמיצריו (החינוך, כי תצא).

ב. ***מָצַר**, פ״י, — כמו *מזר: עד שישאו ויתנו בה מוצרות[1]) בלבנה (ירוש׳ סוט׳ ו א).

∵מַצְרוּף, ש״ז, — כמו צֵרוּף: כי האב והבן עם היות כל אחד מהם עצם בעצמו הנה מצד האבות והבניות הם במצטרף כי האב אמנם הוא אב במצרוף אל הבן והבן בצרוף אל האב (ראב״ד, אמונה רמה א א).

∵מַצְרוּת, ש״נ, — בַּר מַצְרוּת, דין וזכות של בר מצר: אין דין בר מצרות נוהג לא במשכנתא ולא באשה (תשו׳ הגא׳, מהד׳ מנטובה, סי׳ קנו).

∵מַצְרָן, מַצְרָן, ת״ז, מ״ר מַצְרָנִים, — א) מי שהוא בעל מצר עם חברו: שן סלע פוסק בין שדה זו לשדה של מצרן (רש״י ב״מ קח:). מכר כל נכסיו לאחד בכל מקום שהן זו במזרח וזו במערב ויצאו מצרני אחת מהן וערערו (שם). אין אתה בא בחלק חבירך אלא כאחד המצרנין (שם). אם אינו מוצא למכור לא למצרן ולא לישראל אחר אפילו בחצי דמיו ומצרן מעכב למכרו לעכו״ם (ספ׳ העיטור, מכיר׳ קרקע נח). ואם עני הוא וצריך למכור לחסרון מזונותיו יבריח בר מצרן לקנותו (שם). ראובן ושמעון מצרנין לגן אחד וראובן מצרן לרוב הגן ושמעון אינו מצרן אלא בד׳ אמות (שו״ת רשב״א תתקטו). ראובן שמכר שדה לשמעון ולוי יש לו שדה אצל השדה הנמכר וכו׳ ואפילו שהלוקח ת״ח ושכן וקרוב למוכר והמצרן עם הארץ ורחוק מן המוכר המצרן קודם וכו׳ ועדי הקנין של לוקח יכתבו השטר בשם המצרן (טור חו״מ קעה). היה לשדה הנמכר ארבעה מצרנים מארבע רוחותיו יד כולם שוה בה וכו׳ ואם היו חמשה מצרנים כגון שהיו שלשה משלשה רוחותיו וברוח רביעית שנים וכו׳ ואפילו היו המצרנים הרבה ויש בהם שאינו מצרן אלא בחלק קטן מאד (שם). למה לא קניתה בית פלוני שאין בו מצרן שהיה חפץ לסלקך (שו״ת תרומ׳ הדשן סמ). קטן שהוא מצרן אם רואין ב״ד שזכות הוא לו לסלק הלוקח יסלקוהו או יטלו לו חלקו עם שאר המצרנים (לבוש, מצרנ׳ קעה מח). — ב) ∵כמו מֵצַר: ומכרתי לו בהן אותו שדה או אותו כרם וכו׳ מדתו כך וכך בסימניו ובמצרניו ואלו הן המצרנים מצד מזרח שדה פלוני ופלוני וכו׳ (ר״י ברצלוני, ספ׳ השטרות כו). ולקחתי אני פלוני לחלקי קרקע פלוני וכו׳ ובית פלוני בצד פלוני ומצרני הקרקעות כך וכך (שם לא). וחלקנו בינינו אותן בתים וחצרות מסויימות בכך וכך מצרנין (שם לג). — ובהשאלה בדברים מפשטים, במשמ׳ סמוך ונוגע בדבר: כי אלו הטובות הגופניות והנפשיות הם מצרנים זה לזה וכשזה קם זה נופל (ר״מ אלבילה, ראשית דעת ג ג). כי רע וטוב אחים תאומים בבטן הטבע מעשה לויות ולא יתפרדו פרקים מצרנים הם בשלשלת הבריאה (רש״פ, ד׳ כוסות, כוס תנחומ׳ א).

∵מַצְרָנוּת, ש״נ, — שהמ״פ מן מצרן, איכות המצרן, עצם ענין המצרן: שמערער כל אחד על מצרנותו (רש״י ב״מ קח:). והמצרנות ידועה בלשון רבותינו כאמרם אילן הסמוך לתוך המצר (ספר הסרס׳ לריב״ג, שרש מצר). והרוצה להוציא מחברו בב״ד מצרנות עליו להביא ראיה (תשו׳ ר״ת 52). ועל אותו חלק עצמו הוא תובעך שקנית מצרנותו ורוצה לסלקך וכו׳ ואם יזכה היתום בבי״ד כשידון עם אשתי אז יתבעני מצרנותו (שם, סי׳ 70). ועל טענת המצרנות אקצר וכו׳ (תשו׳ מהר״י קולון כ). בעל בנכסי אשתו יש לו דין מצרנות שאם יש לה קרקע מנכסי מלוג ובאו למכור קרקע שאצלו יכול הבעל לסלק הלוקח (טור חו״מ קעה). וכל קרקעות שבעולם יש להן דין

[1]) ואמרו שם: אנן תנינן מוצרות אית תניי תני מוזרות מאן דמר מוצרות מצרן עמר ומאן דמר מוזרות שזרן כיתן.

מצרנות כגון בית המרחץ ובית הבד וכו' כל דבר שיש בו חזקה יש בו מצרנות חוץ מהעבדים שיש להן חזקה ואין להן מצרנות (שם).

***מִצְרָנִי**, ת"ז, — של מצרן: שהשייכות בעצמו אפשר בב' פנים שייכות ההכלל ושייכות מצרני. וכו' ושייכות מצרני הוא שיהיה דבר אחד בלתי נכלל בענין השני אבל הוא אמנם מצרן לו וכו' שאין להזמן שלפני יום הנף עם יום הנף שום שייכות כ"א שייכות מצרני (רס"פ, יריעו' שלמה א ג). — ובחכמת ההנדסה, *זויות מִצְרָנִיּוֹת [1]), שיש להן צלע משתפת.

מְצֹרָע, מְצוֹרָע, ת"ז, לנק' מְצֹרַעַת, מְצֹרַעַת, מ"ר מְצֹרָעִים, — שיש בו נגע הצרעת, aussätzig; lépreux; leprous: זאת תהיה תורת הַמְּצֹרָע ביום טהרתו והובא אל הכהן וכו' וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת (ויקר' יד ב-ג). ואל יכרת מבית יואב זב וּמְצֹרָע ומחזיק בפלך (ש"ב ג כט). ונעמן שר צבא מלך ארם וכו' היה גבור חיל מְצֹרָע (מ"ב ה א). ויצא (גיחזי) מלפניו מְצֹרָע כשלג (שם כז). וינגע יי' את המלך ויהי מְצֹרָע עד יום מתו (שם טו ה). וישכב עזיהו עם אבתיו ויקברו אתו עם אבתיו בשדה הקבורה אשר למלכים כי אמרו מְצוֹרָע הוא (דה"ב כו כג).—ומ"ר: וארבעה אנשים היו מְצֹרָעִים פתח השער (מ"ב ז ג). ויבאו הַמְּצֹרָעִים האלה עד קצה המחנה (שם ח). — ולנק': והענן סר מעל האהל והנה מרים מְצֹרַעַת כשלג ויפן אהרן אל מרים והנה מְצֹרָעַת (במד' יב י). — ובתו"מ: אמר ר' יהודה שבתי היתה והלכתי אחר ר' טרפון לביתו וכו' פשט ידו לחלון ונתן לי ממנה מקל אמר לי יהודה בזו טיהרתי שלשה מצורעים (ת"כ, מצורע א א). אין מצורע מטהר מצורע אחר וכו' והכל כשרין לטהר את המצורע ואפילו זב (תוספת' נגע' ח א). מצורע טובל בלשכת המצורעים (שם ט). שני מצורעים שנתערבו קרבנותיהם (משנ' שם יד יג). אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה (מגי' א ז). אלו מביאין קרבן אחד על עבירות הרבה הבא על השפחה ביאות הרבה וכו' ומצורע שנתנגע נגעים הרבה (כריתי' ב ג). ארבעה חשובין כמת עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים (נדרי' סד:). מפני מה אין מצורעין בבבל מפני שאוכלין תרדין ושותין שכר ורוחצין במי פרת (ר' יוחנן, כתוב' עז:). אסור לילך במזרחו של מצורע ארבע אמות (הוא, מד"ר ויקר' טז).

[1]) חדש ד"ר מזיא.

מַצְרֵף, ס"ז, — כלי שצורפים בו כסף באש, Schmelztiegel; creuset; melting-pot: מַצְרֵף לכסף וכור לזהב ובחן לבות יי' (משלי יז ג). מַצְרֵף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו (שם כז כא). — *ובהשאלה: והוא (הקב"ה) מצרף כל הנמצאים וכשהם עוברים במצרף נבדלין זה כזה וכו' המצרף אחד הוא והצדיק והרשע עוברין בתוכו והצדיק נעשה לבן ככסף והרשע נעשה שחור כברזל ושניהם נבדלין זה מזה בהיות המצרף בודק אותם (מ' אלדני, ס"א א). — ואמר המליץ: לבי כסיגים אמצא אותך בעת אבחן במצרף אותך ואנסך, על כן אשוה לענה לחמי ויינ אמסכהו בבכי ואנסכה (ר"י חריזי, הענק א).

מַק[1]), מָק, ס"ז, — דבר נִמַּק כמו עץ או נרקב וכדו', Fäulnis; Moder; pourriture; rottenness: והיה תחת בשם מַק יהיה ותחת חגרה נקפה (ישע' ג כד). לכן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כַּמַּק [2]) יהיה ופרחם כאבק יעלה (שם ה כד). — ואמר המליץ: חצי זמן בוגד מרוקים הם ובלב בני אישים מרוקיהם, יתעדנו בו הנפשות אך מות למק יהפך מרוקיהם (ספר הענק מ). על רב חטאי מק אשו בשמי תחת חגורה אעשה נקפה (שם). ואקדחים על חרשי אדמות וסם על מק ומור על גוש פגרים (מחה דרעי, ברית, לקו"ק ג).

***מקב**, ממנו *מַקְבָן, עי"ש.

מַקָּבָה[3]), — כמו מַקֶּבֶת, עי"ש.

***מַקְבִּיל**, ס"ז, מ"ר מַקְבִּילִים, — מה שמקביל לזולתו: וכאשר לקחנו שני המקבילים על שהם מקבילים יקביל השם הפשוט והמוסר והוא מקביל הקנין וההעדר והם יקבילו מקביל השלילה והחיוב וכו' וכן הפך זה כמו שיוקח הכבד והקל יקבילו מקביל החיוב והשלילה (כל מלאכ' הגיון, הטעאה). עזיבת המקבילים וזה המקום טעותו אמנם יהיה כאשר יעזבו קצת התנאי אשר הותנו במקבילים וכו' (שם). והתבאר שם שהרצון בכח הוא המלאכה אשר תפעל בשני המקבילים ר"ל בדבר והפכו (מסיר ניאון, נופ' נופים א ד). — ובחכמת ההנדסה, מַקְבִּילִים, קוים שהם מקבילים זה לעומת זה, parallel; -èle: איך יהיו יורדים מנקודת א' על קו א' יותר מב' קוים ישרים שוים וכו' ויותר משני מקבילים

[1]) משרש מקק, עי"ש. — [2]) ס"א כמָק, בקמץ.

[3]) צורה זו של מ"י קבעו קצת חכמי הלשון, בטכר, פירסט, סימוני ואחרים, להרבים במ"א, ישע' וירמ'. ועי' מקבת. בארמ' וסור' מַקָּבָא.

לקו אחד (ספי אילס ליס"ר מקנדיא, כתב זרח ג כח). שני קווים ישרים המוצעים זה בצד זה וכו' לעולם הם שומרים מרחקם זה מזה הקווים האלו נקראים קווים מקבילים וכו' שהקוים המקבילים שומרים מרחקם (כ' מסקלאוו, עמודי השמים א ג). כל שני קוים העומדים במרחק שוה זה מזה וגם אם נאריכם על ישרם לבלי חק לא יפגשו ולא יעברו זה על זה וכו' קוים כאלו נקראים בשם קוים מקבילים (ח' סלונימסקי, חכמ' השעור, מדידה ג).

מַקְבִּילִי, ת"ז, מ"ר מַקְבִּילִיִּים, — של מַקְבִּיל: אמנם נטיית שני הכחות ההם זה מול זה וכו' אם רק נמשוך לנגדם קוים השוים ומקבילים בכדי להשלים מהם כל מרובע המקבילי יהיה לעולם האלכסון הנמשך ביניהם הוא מדת הפעולה המורכבת ותכונתה (ח' סלונימסקי, תולד' השמים לג). והנה כל כדור המתנועע וסובב על קוטר עצמו גם כל נקודות שטחו העליון סובבים הולכים סביב הקוטר בדרך עגולים מקביליים זה לזה (שם ח).

א. ***מְקַבֵּל**, ש"ז, — א) כלי שיש לו תוך, כגון כוס וקערה וכיוצא בהן, שמקבלים הדברים הנתונים לתוכם: כלי עץ וכלי עור וכו' פשוטיהן טהורים ומקבליהן טמאין (כלים ב א). — ב) *הקצה הרחב של המכחול, הכַּף שלו: מכחול ש.יטל הזכר שלו אעפ"י שהיה המקבל שלו מלא חלודה טמא ניטל המקבל שלו אם היה הזכר שלו מלא חלודה טהור (תוספת' כלי' ב"מ ג ה).

ב. **מְקַבֵּל**, ש"ז, מ"ר מְקַבְּלִים, — א) מי שמְקַבֵּל שדה בארִיסות וכיוצא בזה: מה בין שוכר לחוכר השוכר במעות והחוכר בפירות אבל חוכר ומקבל שניהם בפירות אלא שהמקבל נותן לבעל קרקע שליש תבואתו או רביע לפי מה שמקבל על עצמו (ר"י ברצלוני, ספר השטרות ס). המקבל שדה או פרדס כדי לעבוד אותו ולהוציא עליו יציאות ויתן לבעל הקרקע שליש התבואות או רביע או מה שיתנו ביניהן והוא הנקרא מקבל כל דבר שהוא לסייג הארץ בעל הקרקע חייב בו וכל דבר שהוא שמירה יתירה החוכר או המקבל חייב בו (רמב"ם, שכיר׳ ח ג). כשם שחולקין המקבל ובעל הקרקע בתבואה כך חולקין בתבן ובקש (שם י). — ב) *מי שמחזיק בתורה שבעל פה, שנמסרה בקבלה איש מפי איש: ואל יעצלך מה שאתה רואה מרפיון המקבלים ר"ל הרבנים כי אלה בקשו מבצרים להבצר בהם (ר"י א"ת, כוזרי ג לז).

מְקֻבָּל, (מקובל), ש"ז, מ"ר מְקֻבָּלִים (מקֻבלים), — חכם בחכמת הקַבָּלָה, Kabbalist; cabaliste; -list: אבל האמת ידוע אצל המקובלים הוא שהם חכמי האמת אשרי מי שזוכה להמנות עמהם אפילו בדבר קטן מדבריהם (ר' טודרוס הלוי, אוצ' הכבוד, פרק אין דורשין). כי בכל מקום שבתורה תוכל לעלות המעשה ההוא או המצוה ההיא אל דבר עליוני ממנו העלהו ואז טוב לך אעפ"י שלא קבלת אותו הטעם מפי חכם מקובל (ר"מ ריקנטי, סקד' ספ' טעמי המצוות). כונת הרב לפרש מלת בראשית על ספירת החכמה כדרך המקובלים (ר"י אברבנאל, מפעי' ה' ג ד). ויש למקובלים דרך אחרת בפי' פסוק בראשית (שם). שגלגול נפש הישראלי אצל המקובלים הוא כחסד האל על ברואיו (שם, ויאו). דע כי המקובלים הנכנסים לסודות סדרי התורה אומרים וכו' (ר"י ג'יקטיליה, שערי אורה סג). והוא (השם מ"ב) שם שבו נבראו שמים וארץ וכל אשר בם וכו' כאשר ידוע למקובלים וזהו סוד ל"ב נתיבות (ראב"ד, פי' יצירה א ב). להוציא מלב המקובלים שהם מתפללים פעם לספירה אחת ופעם לספירה אחרת כפי ענין התפלה וכו' וכל זה הוא דבר זר מאד בעיני מי שאינו מקובל כמוהם וחושבים שזה אמונת שניות וכבר שמעתי אחד מן המתפלספים מספר בגנות המקובלים והיה אומר הנוצרים מאמיני השלוש והמקובלים מאמיני העשיריות (תשו' ר"י בר ששת קנז). ודע שאמרו המקובלים שאעפ"י כשמתגלגל בצורת אדם אינו יודע בגלגולו ראשון מכל מקום כשמתגלגל בצורת חיה או עוף הוא יודע בגלגולו ראשון (ר"א אזקרי, חרדים ז). אשרי איש מעמיק לדעת חכמה ובינה כי המקובלים אמרו שסביב לאלו המאורות שנקראו מרכבה תחתונה מקיפה אש חזקה מאד והוא נהר דינור (גלית מנוחה י). אמר המקובל איך חוקר יצטרך למקובל וכו' (רמח"ל, חוקר ומקובל א). מה היה למקובלים ומי הכניסם לתגר הזה (שם 3). ואני רוצה להבין לך מה שאינם מבינים הרבה מקובלים שבימינו ואינם יורדים לעומק הדברים (שם 55). כי שרש כל המחלוקת בזה תלוי ועומד על חלוק הדעות בענין המצות המעשיות אם לעצמן הן מכוונות וכו' והמקובלים האמתיים נעשו בזה חברים אל החבר ודעת המורה הרחיקו בשתי ידים (ר"י מוסקטו, קול יהודה לכוזרי א עט).

מְקֻבָּלוֹת, (מקובלות), עפי"ר רק כמו"ר, — אמונות ודעות מְקֻבָּלוֹת אצל רבים שהן אמתות: שלא יודע הדבר האמתי במציאותו כי אם מארבעה בחינות וכו' ואלו הם המורגשות והמושכלות והמפורסמות והמקובלות (מנחם גיאני, מכת' לקבל' קסיר, לקו"ק נספח' 50). והמקבלות

והוא כל מה שיקובל מאחד : בחר או רבים נבחרים (מלות הגיון ח). הדברים הנודעים בלא מופת ובלא ראיה ארבע מינים המורגשות והמפורסמות והמקובלות והמושכלות ראשונות (ר״י א״ת, רוח חן ו). ומהם מקובלות בלשון בעלי ההגיון והם בלשון חכמת הדבור דתות שמעיות (רא״ב״ד, אמונה רמה ה ב).

***מַקָּבָן**[1], ת״ז, — מי שראשו משוך מלפניו ומאחוריו[2]: (מומי הראש) באדם הכילון והלפתן והמקבן ושראשו שקוט (בכור׳ ז א).

∴מְקֻבָּץ, (מקובץ), ש״ז, — הסכום הכולל מחבור מספרים אחדים, sum ; somme ; Summe : ויחולק מספר א״ב לחצאים וכו׳ וכאשר חובר עמו מרובע ג״ב היה המקובץ שוה לשטח ג״ד (רלב״ג, מעשה חושב א ה). כאשר לוקח ממספר מונח חלק וכו׳ יהיה הנשאר באחרונה אחד בעינו ומקובץ החלקים אחד (שם יז).

∴מִקְבָּצָה, ש״נ, מ״ר מִקְבָּצוֹת, — מקום שיקבצו שם בני אדם להתפלל וכדומ׳ : ואפשר שיהיה מן הענין הזה (מן ענין קבוץ) אמרו לקנות אבני מחצב ועצים למחברות ויהיה פירושו למקבצות[3] כלומר המקומות שהיו נקבצות בהם מבית יי׳ לעבודה וללמוד (ר״י א״ת, הפרש׳ לריב״ג, שרש חבר).

א. **מַקֶּבֶת**[4], ש״נ, מ״ר מַקָּבוֹת, — פטיש יכו בו על יתד, מסמר וכדומה לתקוע אותו אל תוך הדבר, Hammer ; marteau : ותקח יעל אשת חבר את יתד האהל ותשם את הַמַּקֶּבֶת בידה ותבוא אליו בלאט ותתקע את היתד ברקתו ותצנח בארץ (שפט׳ ד כא). וּמַקָּבוֹת והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו (מ״א ו ז). בכסף ובזהב ייפהו (את הפסל) במסמרות וּבְמַקָּבוֹת יחזקום (ירמ׳ י ד). — וחרש הברזל יכה בו את הברזל החם ויתן לו את הצורה הרצויה: חרש ברזל מעצד ופעל בפחם וּבַמַּקָּבוֹת יצרהו ויפעלהו בזרוע כחו (ישע׳ מד יב). — ובתו״מ : מטלטלין את המקבת ואת המפסלת ואת המקדיח ואת הקשתנית ולא יכה במקבת על גבי מפסלת (תוספת׳ שבת יג יז). — ושל סתתים ושל מפתחי אבנים : ויד מקבת של סתתין ששה (כלים כט ז). יד מקבת של מפתחי אבנים טפח (שם ו). במקבות של אבן ובכברות של אבן היתה (פרה אדומה) נעשית (ר׳ ישמעאל, פרה ג יא). — ובסהמ״א : ע״ש שסוללין וכובשין אותה (את הסוללה) במקבות כדי שיתקשה (רש״י ישע׳ לז לג). — ואמר הפיטן : ימינך רהב מחצבת, הרץ גלגלת במקבת, זאת עדינה היושבת (יצחק בר שלמה, אין כמוך באלמים). — והשתמשו בו קצת הסופרים במשמ׳ מפסלת וכדומ׳ : אשר הם (החרבות בפסוק חרבך הנפת עליה) מקבות חרשי אבן (הכרע׳ ר״ת, דונש על מנחם, מטוטני). ומקדח שם המקבת (תרג׳ פי׳ המשנ׳ לרמב״ם, כלים יג ד). כי התחלפות הכלים כבר יתחדש ממנו התחלפות הדברים הנעשים כנגר יגרר במגרה ויקוב במקבת ויחצוב בגרזן (רא״ב״ה, אמונה רמה ד ג).

ב. **מַקֶּבֶת**[1], ש״נ, — חלל בור וכדומ׳ שנעשה בתוך אדמה, excavation ; Höhlung : הביטו אל צור חצבתם ואל מַקֶּבֶת בור נֻקַּרתם (ישע׳ נא א).

א. ***מִקְדָּה**[2], מִקְדָּה, מַקֵּדָה, ש״נ, — כלי פשוט כעין כוס בלי רגל, ישמש לִשְׁתִיָּה, Napf (Trink-) ; goblet ; gobelet : היא (הסוטה) השקתו (את בועלה) יין בכוסות משובחים לפיכך כהן משקה מים המרים במקדה[3] של חרס (ר׳ מאיר[4], תוספת׳ סוט׳ ג ד). ומעשה בימי אביו של ר׳ צדוק ובימי אבא שאול בן בטנית שפקקו את המאור בטפיח וקשרו את המקידה[5]

---

[1]) כך נקד לוי, וכך קוהוט, וכך נראה מהכתיב בכל המקורות, וכמו״כ מגזרת מלה זו, עי׳ לקמן. ובמשנ׳ מנקד׳ דפוס מנטוב׳ מְקֻבָּן, מם חרוקה. אך נראה כי אין זה אלא סברת המגיה. — [2]) אמרו בגמ׳ (שם מג:) : מקבן דדמי רישיה למקבא (כך ברבנו גרשון וערוך ורש״י, ובנוסח׳ הדפוסי׳ למקבן), ופרש רגמ״ה וז״ל: שבולט הפדחת הרבה לחוץ וכן העורף מאחריו לצדעיו שוה ראשו ודומה לפטיש שיוצא מלפניו ומלאחוריו.

[3]) בגוף הערבי ללג׳ואמע, שהוא רבים מן ג׳אמע, ר״ל כנסת.

[4]) מן נקב, עי״ש.

[1]) מן נקב, עי״ש.

[2]) נִקוד משנ׳ מְנֻקד׳ דפוס מנטובה, וכך י׳ לוי, ובקוף חרוקה — נקוד בוקסטורף, ובמם פתוחה וקוף צרויה — נקוד יסטרוב. ולא נתברר מקור שם זה. י״א כי שרשו קדד, וממנו בערב׳ קִד a), כלי עור פשוט, ובסור׳ קדא, כלי ישמור בו הרועה חלב, ומקודה, בֵּרכה של מים. וי״א כי הוא קוד, עי״ש. במקרא נזכר שם עיר מערי יהודה מַקֵּדָה, וגם שם לא הכריעו החכמים מה מקור שם זה. וקצתם גזרוהו מן נקד, ולא נתברר אם יש שיכות מה בין שם הכלי ושם העיר. — [3]) כך הכתיב בכ״י וינה, וכך במד״ר דפוס ויניציה, נשא ט. ובנדפס מקידה, מלא. — [4]) כך בתוספת׳. ובגמ׳ (שם ט.) סתם. — [5]) פרשו רגמ״ה

---

a) قِدّ

בגמי לידע אם יש בגיגית פותח טפח אם לאו (שבת כד ה). (כתוב בטהרת המצורע ושחט את הצפור האחת אל כלי חרס) יכול אחד מן הכלים תלמוד לומר חרס אי חרס יכול מקידה תלמוד לומר כלי הא כיצד זו פיילי של חרס (ספרא, מצורע א א). (מקדש את הפרה) אפילו בחוץ ואפילו בכלי חוץ ואפילו במקידה של חרס (ר' יוחנן, זבח' כ:). כיון שקמצו מכלי שרת מעלהו ומקטירו אפילו בהמיינו ואפילו במקידה של חרש (ר' ינאי, מנח' כו.). במה היא (הסוטה) שותה (המים המרים) במקידה של חרש (סוט' לג:). לא יטול אדם את המקדא[1]) לשתות ופיהו מלא (כלה רבתי י). — ובסהמ"א: מקידה של חרס ששותין בה (רס"י קהל' ב י). וחששו פן אף בהיות פותח טפח בהסדק בשעת המדידה במקדה תסתם החלל וכו' מחשש סתימת הסדק במקדה שמודדין בה (יפה עינים, בסוף מס' שבת). לאחד שהיה יושב בספינה שעמדה לפוש אצל הנמל ירדו גשמים והעמידו מקידה קטנה תחת הדלף הנוטף מבין סדקי התקרה (אגרות החכמה ג, בס' מודע לבינה).

ב.**מַקְדֵּה, ש"נ, — כלי מלאכה של הרצענים, כעין צבת במסמר באחת מלחייו לנקב בו נקב (הסכמת ועד הלשון, לוח כלי הרצענות).

א.*מַקְדֵּחַ[2]), ש"ז, (מ"ר מַקְדְּחִים), — כלי מלאכה של ברזל, יקדחו בו בעץ לעשות נקב וכדומה, Bohrer; foret; borer: השדרה והגלגולת שחסרו וכו' ובגלגולת ב"ש אומרים כמלוא מקדח וכו' באיזה מקדח אמרו בקטן של רופאים (ר' מאיר, אהל' ב ג). מטלטלין את המקבת ואת המפסלת ואת המקדיח ואת הקשתנית (תוספת' שבת יג יז). מה שהחרש מוציא במעצד והנפסק במגירה הרי אלו שלו מתחת המקדח ומתחת הרהיטני והנגרר במגירה הרי אלו של בעה"ב (שם ב"ק יא יח). הגלגלת שהיה בה נקב אחד ארוך או שהיו בה נקבים הרבה מצטרפין למלוא מקדח (שם אהל' ב ו). המעצד והאזמל והמפסלת והמקדח שנפגמו (כלי' יג ד). הסריגות והפפות מצטרפות כמלוא מקדח (אהל' יג א). הסול והסירה המחט והמקדח

והמכתב (ר' יוסי בר"י, שבוע' ד:). — ובסהמ"א: הוציא זכרותו (של השופר) במקדח ונשתייר ממנו בתוכו אם תקע בו יצא ואינו חוצץ (ריטב"א, ר"ה ג).

**מקדח לולב. — **מקדח מרכז. — **מקדח מרחיב.

ב.**מַקְדֵּחַ[1]), ש"ז, — התיכת ברזל יכו בו בצר ויקדחו אש: עשב שקודחין בו האש במקדח (ר"י א"ת, השרשים לריב"ג, סרפד).

*מֻקְדָּם, (מוּקדם), א) ת"ז, מ"ר מֻקְדָּמִים (מוּקדמים), — שְׁטַר מֻקְדָּם וכדו', שרשום בו זמן קדם הזמן האמתי שלו: פרוזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול שטרי חוב המוקדמים פסולים והמאוחרין כשרים (שבי' י ה). — ב) *ש"ז, מה שהוא מִפָּנִים של הגוף: ויש במוח שלשה מקומות הציור והוא בחלק המוקדם מן הראש והמחשבה בחלק האמצעי והזכרון בחלק האחרון (ר"י חריזי, מוסרי הפלסופ' ב י). החלק המוקדם ממנו (מן המוח) יתר רך והחלק המאוחר יותר קשה (קאנון א א א ב). ובמוקדם המוח יש שתי תוספות הדומות לשתי פטמות השדים (שם). כבר יצמחו מהמוח ז' זוגות העצלים התחלתם מבפנים החדרים המוקדמים מהמוח (שם שם ג ב). אל יליזו מעיניך שתדמה אלו הענינים השלשה בכח המדמה שהוא במוקדם הראש שעומד בין עיניך (ר' זרחיה מברצלונה, פי' משלי ד כא). וליחה לבנה תתקבץ בחדרי מוקדם המוח (גרבוני, ארח חיים ג ה, כ"י בכתב). הראות והוא השגת הכח אשר בחלק המוקדם מן הרוח הנפשיי אשר בשני בטנים המוקדמים מבטני המוח (ראב"ד, אמונה רמה א ו). כי מוקדמה (של החיה זמר) יותר גבוה מאחוריה אעפ"י שאין ידיה יותר גבוהות מרגליה (רשב"ל דוראן, מג"א, ח"י ד). שיש לו (להראש) מעט בליטה במוקדמו ובאחריתו ומעט מעיכה ושפלות שני הצדדין אצל האזנים (מ' אגדבי, ש"א ד א). והסוס אעפ"י שאינו נצב הקומה מזגו יותר חם משאר בעל ארבע ולפיכך מוקדמו גבוה ממאוחרו (ר"י הכהן, מדר' החכמה, שער נבע"ח). מקצת בעל ארבע יש לו חמשה אצבעות במוקדמיו וארבע במאוחריו (שם). ושלטנותו (של הדם) בשטח הגוף ובמוקדם הראש (ר"י עמדין, בירת מגדל עז לו.). — ובכלל מה שהוא קדם למה שאחריו: כי אנחנו לא נדע האמת אם לא נדע עלתה וכל אחד מהדברים שימצא בהם המוקדם והמאוחר אותו הדבר שהא בתכלית מהם הוא בלבד עלה לשאר הדברים (רב ע

וערוך ורש"י ושאר המפרשים מקדה זו שהוא כלי השתיה הידוע, אך רמב"ם בפי' המשנ' אמר שהכונה כאן במקידה ללוח קטן, ולא נתברר לי על מה סמך בפרושו זה. —

[1]) כך, אלף בסוף, בנדפס, והוא שבוש.

[2]) מן קדח, וכן בערב' ההמונ' בא"י ובסוריה מקדח a).

a) مقدح

[1]) כך גם בערב'. בכנעג' מקדח מדליק המנורות.

פלקיירא, אגרי הויכוח ב ג, (JQR N.S. I, 494).—ג) ∗מקדמי הקהלה, העדה. באי כחה: יעלו בתחלה המה הגבורים אל דבר ה׳ חרדים השרידים יחידי סגולה מ ו ק ד מ י קהל טירול (שו״ת ריב״ש קלד). אח״כ כמו שנה מוקדמי הקהל קבצו אנשי המעמד ביום שמיני חג עצרת (שם רמט). וזה לשון ההסכמה הסכימו הרבה מ ו ק ד מ י ן והברורים והקהל שבסרקוסטה וכו׳ שיודיע לברורים הדיינים או ל מ ו ק ד מ י ן אם אין שם ברורים (תשו׳ הר״נ גירונדי פט). ראובן נשבע בפני טובי העיר שלא לשחק בקוביא וכו׳ והוא מבקש מ ה מ ו ק ד מ י ן לקנסו על כך בממון (שו״ת הרא״ש יא ט). וקודם לכל זה כשהיה ביריד שלח ל מ ו ק ד מ י ן שהוא מעכב החפצים שהגיעו לידו (שם קו ג). כי לא הודה בפני האנשים אשר ייחדו ה מ ו ק ד מ י ן שיעידו ונמצא שעבר על החרם וכו׳ רבי שלמה בן אלבלגל טען לפני ה מ ו ק ד מ י ן בויליאריאל על רבי ישראל בן אלחראד שיש לו שנים עשר אלף זהובים וכו׳ ולא יכולתי להשיג ממנו דין עד עתה וכיום שיש לנו מ ו ק ד מ י ם הגונים בכח גבירתנו המלכה ובכח הרבנים יצ״ו אני מבקש מכבודכם וכו׳ שתשמעו טענותי (שם קז ו).—ומקדמו של פלוני, בא כחו, המדבר בשמו: מעשה שהיה כך היה שבת כה״ר יוסף אלקשטיל קדשה בחור אחד שמו רבי משה שאווירייגו על מנת שיתן בתוך י״ב חדש ל מ ו ק ד ם שלה ט״ו אלף עוטומניש מהמעות הנהוגים בזמן התנאי, (תשו׳ הרלב״ח קלה).—ד) ∞ תה״פ, עוד מקדם, רגיל בדבור בא״י במשמ׳ עוד לא הגיע הזמן, עוד לא עבר הרבה שעות מהלילה, מהבקר וכדומה, ועי׳ קדם.

∗מקדמה, ש״נ.—כמו הקדמה: מ ק ד מ ה על עשרת הדברים אשר קרא מר׳ ור׳ סלמון בן רוחים המלמד הגדול יר״א בשבת יתרו וכו׳ (ר׳ מסה פירוז, לקו״ק, נספח׳ 61). ו ה מ ק ד מ א השנית היא לר׳ לוי הלוי על פרשת דברים (שם 64).—ובהפיוטים כמו פתיחה: מקדמה למלכיות (דיואן ר״י הלוי, מק״נ ב קטו, ושם קטז). מ ק ד מ ה למלכיות ע״ם א״ב בלתי נשלם (סדר רע״ג ב, ליל ר״ה).

∗מקדמה, (מוקדמה). ש״נ, מ״ר מקדמות (מוקדמות),—כמו הקדמה בחכמת ההגיון והחקירה: ידוע הוא כי הענינים המושכלים אצל האומה בתחלה הם כלם מליצים מפני שכלם בתחלת המחשבה בלי דקדוק והמוקדמות אשר אתם ומלותיהם ומאמרותיהם כולם מליציות וכו׳ והמליציות הם ה מ ו ק ד מ ו ת בתחלה ובארך הזמן יתחדשו בהן חדושין יצריכון אל מליצות (רמ״ט פלקיירי, ראשי׳ חכמ׳ ב ד). הספר השלישי והוא ספר ההתוך וכונתו בו להודיע ה מ ו ק ד מ ו ת הנקראות היקש (שם ה). ויש מופת אלהי ומוקדמותיו מהראשונים או מהשניים (מורה המורה א נג). ואקדים בזה מ ו ק ד מ ה אחת היא זאת (ר״י פרובינצלו, שו״ת בדבר למוד החכמות).

∗מקדר[1], ש״ז,—כלי מלאכה לקדר בו בהרים וכדומ׳ (ספר המליצה לר״ש בר״ש, הוצא׳ בכר 63).

מקדש[2], ש״ז, מקדש, סמי׳ מקדש, בכנ׳ מקדשו, מקדשו, מקדשנו, מ״ר מקדשים, סמי׳ מקדשי, בכנ׳ מקדשי, מקדשיכם,—א) מקום קדוש, בפרט מקום מיוחד לעבודת אלהים, לקרבנות, לתפלה וכיוצא בזה, Heiligtum; sanctuaire ;-tuary: מכון לשבתך פעלת יי׳ מקדש[3] אדני כוננו ידיך (שמות טו יז). ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שם כה ח). בכל קדש לא תגע (האשה הדוה) ואל המקדש לא תבא (ויקר׳ יב ד). ומן המקדש לא יצא (הכהן הגדול) ולא יחלל את מקדש אלהיו (שם כא יב). מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת יי׳ מכל חלבו את מקדשו ממנו (במד׳ יח כט). ויקח אבן גדולה ויקימה שם תחת האלה אשר במקדש יי׳ (יהוש׳ כד כו). ונשמו במות ישחק ומקדשי ישראל יחרבו (עמו׳ ז ט). כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו (ירמ׳ יז יב). בשנו כי שמענו חרפה כסתה כלמה פנינו כי באו זרים על מקדשי בית יי׳ (שם נא נא). כי ראתה גוים באו מקדשה אשר צויתה לא יבאו בקהל לך (איכ׳ א י). זנח אדני מזבחו נאר מקדשו (שם ב ז). אם יהרג במקדש אדני כהן ונביא (שם כ). יען את מקדשי טמאת בכל שקוציך ובכל תועבתיך (יחזק׳ ה יא). בן אדם שים פניך אל ירושלם והטף אל מקדשים[4] והנבא אל אדמת ישראל (שם כא ז). והיה מקדש יי׳ בתוכו (שם מח י). כבוד הלבנון אליך יבוא וכו׳ לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד (ישע׳ ס יג). צרינו בוססו מקדשך (שם סג יח). שלחו באש

---

[1]) אחת מהמלות ה נ ע ל מ ו ת שבספר המליצה, שלא ידע ד״ר בכר מקורן. ואולי מקורה בפעל ק ו ד ר בהרים, ויש גם גרסה קודד, עי׳ שרש זה, וממנו בערב׳ מקד, כעין מספרים.

[2]) גם בכנענית מקדש.—[3]) נמסר קוף דגושה. וכבר אמר ריב״ג: ויש שידגשו גם כן העברים האות לבלי מה שזכרנו אך לצחצח האות ההיא הדגושה כאשר יראו שתתערב באות אחרת היא קרובה אליה במוצאה כדגשותם קוף ונתקנוה מן העיר מיראתם שתדמה לכף וכו׳ וקוף מקדש יי׳ מיראתם בזה גם כן (ס׳ הרקמ׳, שער כב). וכן רד״ק: וכן דרכם לחזק קריאת האותיות בדגש לתפארת הקריאה גם בלא הפסק והוא שתהיה האות שואית כמו מקדש (מכלול, סדה״פ א).—[4]) מסתבר שהיה כתוב מקדשיה.

מקדשך לארץ חללו משכן שמך (תהל' עד ז). הוד והדר לפניו עז ותפארת במקדשו (שם צו ו). ושם כלי המקדש והכהנים (נחמ' י מ). ראה עתה כי יי' בחר בך לבנות בית למקדש חזק ועשה (דהי"א כח י). צא מן המקדש כי מעלת (דהי"ב כו יח). הרים התמיד והשלך מכון מקדשו (דני' ח יא). — ומקדש לאלילי הגוים: והיה כי נראה כי נלאה מואב על הבמה ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל (ישע' טז יב). מרב עוניך בעול רכלתך חללת מקדשיך ואוצא אש מתוכך היא אכלתך (יחזק' כח יח). — ובהשאלה במליצה, מקדש מעט: כה אמר אדני יי' כי הרחקתים בגוים וכי הפיצותים בארצות ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם (יחזק' יא יז). — ב) כנוי מליצי לעיר משכן מלך: ובית אל לא תוסיף עוד להנבא כי מקדש מלך הוא ובית ממלכה הוא (עמו' ז יג). — ג) במליצה, מקדשי פלוני, מחשביתיו הנסתרות: ואחשבה לדעת זאת עמל היא בעיני עד אבוא אל מקדשי [1]) אל אבינה לאחריתם (תהל' עג טז-יז). — ומצוי בתו"מ: בראשונה היה הלולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב ביהמ"ק התקין ריב"ז שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש (ר"ה ד ג). זה הכלל היה במקדש כל המיסך את רגליו טעון טבילה (יומ' ג ב). כל הלשכות שהיו במקדש לא היו להן מזוזה (גמ' שם י.). והרי דברים קל וחומר ומה אם למקדשו לא נשא לו הקב"ה פנים לכשיבא להפרע ממחריביו על אחת כמה וכמה (מד"ר שה"ש, כמגדל). — ומ"ר: בכה על שני מקדשים שעתידין להיות בחלקו של בנימין ועתידין ליחרב (ר' אלעזר, מגי' טז:). — ובפרט עם השם בית, בית המקדש: אבותינו היו אוכלים מלוחים בזמן שהיו עסוקים בבנין בית המקדש (ינאי המלך, קדוש' סו.). ואין לבנון אלא בית המקדש שנאמר ההר הטוב הזה והלבנון (ריב"ז, גיט' נו:). מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה (ר' יהושע, תוספת' סוט' טו ב). והנצח זו ירושלים וההוד זו בית המקדש (ר"ע, ברכ' נח.). שמיר זה בריה הוא וכו' ובו בנה שלמה את בית המקדש (ר' יהודה, תוספת' סוט' טו א). ויטעהו שורק זה בית המקדש ויבן מגדל בתוכו זה מזבח (ר' יוסי, סוכ' מט.). אני ישמעאל בן אלישע קראתי והטיתי הנר בלילי שבת לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה (ר' ישמעאל, תוספת' שבת א יג). מיום שחרב בית המקדש בדין הוא שלא נאכל בשר ושלא נשתה יין (רשב"ג, שם סוט' טו י). בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש (תמיד א א). משחרב בית המקדש התקין ריב"ז שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש (ר"ה ד ג). כל אדם שיש בו דעה כאלו נבנה בית המקדש בימיו (ר' אלעזר, ברכ' לג.). מי שלא ראה בית המקדש בבנינו לא ראה בנין מפואר מעולם (סוכ' נא:). וקמת ועלית וכו' מלמד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל (קדוש' סט.). כשבנה שלמה את בית המקדש בקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים (רב, שבת ל.). בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב (רב הושע', יומ' כא:). אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש (ר"י הנשיא, שבת קיט:). מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד (עולא, ברכ' ח.). שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה וגן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח (פסח' נד.). מעשה בדואג בן יוסף שהניחו אביו בן קטן לאמו בכל יום היתה אמו מודדתו בטפחים ונותנת משקלו של זהב לבית המקדש וכשגבר אויב טבחתו ואכלתו (יומ' נח:). — *מקדש ראשון, שבנה שלמה, מקדש שני, שבנו עולי הגולה של בבל: וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני (ר"ע, מכות כד:). אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני ואלו הן ארון וכפורת וכרובים אש ושכינה ורוח הקודש ואורים ותומים (ר"ש בר איבא, יומ' כא:). מקדש ראשון שעמד ארבע מאות ועשר שנים ולא שמשו בו אלא י"ח כהנים גדולים וכו' מקדש שני שעמד ד' מאות ועשרים שנה ושמשו בו יותר משלש מאות כהנים (ר' יוחנן, שם ט.). מקדש ראשון מפני מה חרב מפני ג' דברים שהיו בו ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים וכו' אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם (שם:). ומה מקדש ראשון שבנאוהו בני שם והחריבוהו כשדיים נפלו כשדיים ביד פרסיים מקדש שני שבנאוהו פרסיים והחריבוהו מחריבים אינו דין שיפלו מחריבים ביד פרסיים (ר"י בר אלעאי, שם י.).

מקדשיה, ש"נ, — כנוי לכ"ד ספרי התנ"ך: יזהר קרוא מקרא כל כ"ד תנ"ך חוזר הלילה והראשונים היו קורין לכ"ד מקדשיה ועדיין בערי

— [1]) כבר פרש כך אהרליך. ואולי צריך לקרא מקדשי בשין שמאל, והוא כמו מקצד a) בערב' במשמ' כונה.

---

a) مقصد

המערב קורין לו מקשייה ושאלתי להם מאי קשיא להו ואין פותר ואמרתי להם שרצונם לומר מ ק ד ש י ה ובפי ההמון נשאר מקשייה (מורה כתלנע ג).

מַקְהֵל, ס״ז, בכנ׳ מַקְהֵלוֹ[1]), מ״ר מַקְהֵלִים, מַקְהֵלוֹת,— קָהָל נאסף יחד, Versammlung ; assemblée assembly : בְּמַקְהֵלִים אברך יי׳ (תהל׳ כו יב). — ואמר הפיטן : עשות שם נועדו מ ק ה ל י ו, לחנות דגלים עליו (ר״י הלוי, מי כמוך יחיד). צבאות חמדו עֹפר טהור גוף שמו נזכר בסוד מ ק ה ל אמונות (ראב״ע, לכאות חמדו). קצין לבל יעוז מול מ ק ה ל י ם, קרא לומר הוני פדאני מעקולים (קרובי שבת שקל, קינוב היא). — עשה דבר בְּמַקְהֵלִים, בפני קהל רב : באמת קבלתם התורה הזאת כראוי ועשיתם אותה בהשתדלות גדולה ב מ ק ה ל י ם בהזדמן אליה לשבח עליה ולזכור שרשיה ועלתה בברכה (ר״י א״ת, כוזרי ג ח). — ומ״ר מַקְהֵלוֹת : בְּמַקְהֵלוֹת ברכו אלהים (תהל׳ סח כז).—ואמר הפיטן : וּבְמַקְהֲלוֹת[2]) רבבות עמך בית ישראל יתפאר שמך וזכרך מלכנו (תפל׳ שחרי לשבת, נשמת). חשוק שדי אשר פניו יחלו עשירי עם ומ ק ה ל ו ת קדושים (ר״י אבן גיאת, יקר לוה). נא שבור זרועו מלהעלות תעלות, ועם קהלות ב מ ק ה ל ו ת להודות (ר׳ שלמה בר״י, יוצר א פסח, סחורה). וכל רכב מצרים עמהם בעזרתם, וישיגו אותם חונים על הים במקהלותם (שמעון בר״י, יוצ׳ ז פסח, חסדי יי׳). וב״רח השלישי לחפש לצאתם, באו לחורב כל מ ק ה ל ו ת ם, ונגד ההר היתה חניתם (הוא, יוצ׳ ב שבוע׳, שעשועי). מה אספר ואנהותי עצומות, נקטה נפשי ומ ק ה ל ו ת י עגומות (סליחי׳ צ״ס גדליה, אבלה נפשי). משם נסעו ויחנו ב מ ק ה ל ו ת חסידים יושבים מעוטרים כבוד והדר בגינת ביתן המלך (רס״פ, ד׳ כוסות, כוס כיד ה׳ ז).

מִקְהָל, ס״ז, —כמו מַקְהֵל : ארשת שפתי פציתי ואפער, נצבתי להלך ב מ ק ה ל מצער (ר״י אבן אביתור, ארשת ספתי). ואקדישך ואעריצך בסוד עמי ומ ק ה ל ם, ושם אכף ואפרוש כף ואבואה בלב נשלם (ראב״ע, תבוכן יה). הלב אשר השכינה בו תהי קדוש וברוך בפי מ ק ה ל בחיריך (ר״י חריזי, תחכמ׳ לה).

---

[1]) כך רד״ק : ומן מקהל יאמר מַקְהֵלוֹ בצירי שלא ישתנה מפני ההא (מכלול, שער דה״ס, מַפְעֵל). — [2]) כך הנקוד במחזור איטלי׳ הוצאת שד״ל. וכבר העיר ע״ז רד״ק ואמר : מה שנמצא ברוב סידורי תפלות ביוצר של שבת וּבְמַקְהֲלוֹת רבבות עמך הוא טעות אך ראוי לומר ובמִקְהֲלוֹת המם בחיריק והוא סמוך (מכלול, שם). וכך, במם חרוקה, מחזורי הספרדים, אלא שההא בחטף פתח.

מַקְהֵלָה, ס״נ, מ״ר מַקְהֵלוֹת, — א) כמו קהלה : על השאלה אודות הזקן החכם ר׳ מאיר סגן שנשבע ע״ד רבים שלא יהיה עוד ש״ץ ונאמן ב מ ק ה ל ת ו וכו׳ ורוצה להיות נאמן הקהל לבד למען החיות נפשו (שו״ת ר״ע איגר א מו).—ב) *חבורה של זמרים או מנגנים.

מק״ו, — ר״ת: מִקַּל וָחֹמֶר.

מַקּוֹב, ס״ז,—מכלי אומנות הרצען, כעין מרצע במסמר לא כפוף (לוח הרצענות).

א **מִקְוֶה**, ס״ז, סמי׳ מִקְוֵה,—א) מִקְוֵה מים, מקום עמוק שיקוו המים לתוכו, Reservoir : וּלְמִקְוֵה המים קרא ימים (בראש׳ א י). על נהרתם על יאריהם ועל אגמיהם ועל כל מִקְוֵה מימיהם (שמות ז יט׳. אך מעין ובור מִקְוֵה מים יהיה טהור (ויקר׳ יא לו). —ואמר בן סירא : צינת רוח צפון ישיב וכרקב יקפיא מ ק ו ה, על כל מעמד מים יקרים וכשרין ילבש מקוה[1]) (ב״ס גנז׳ מג כ).—ובמדר׳ : חציה (של השדה) זרע וחציה בית מ ק ו ה מים (פסיק׳ דר״כ, עשר תעשר). — ואמר המשורר : וגלות נבעלות, וּמִקְוֹת ותעלות, עליהן אילות, כאילות היערים (דונש. דעה לבי). — ובפרט המִקְוֶה להטהר בו מטומאה וכדומה : כל מ ק ו ה שאין בו ארבעים סאה ונפלו לו שלשה לוגין וחסר אפילו קורטוב כשר (ר׳ יהושע, מקוא׳ ג א). מ ק ו ה שיש בו ארבעים סאה מים וטיט (ר׳ אליעזר, שם ב ט). מה מ ק ו ה מטהר את הטמאים אף הקב״ה מטהר את ישראל (ר״ע, יומ׳ ח ט). ובהשאלה : חללה פסולה לכהונה נישאת לישראל בתה כשירה לכהונה וכו׳ נמצאו ישראל מ ק ו ה לכהנים ושפחה מ ק ו ה לכל הפסולין (תוספת׳ קדוש׳ ה ג). כשם שבני ישראל מ ק ו ה טהרה לחללות כך בנות ישראל מ ק ו ה טהרה לחללים (ר׳ דוסתאי בן יהודה, גמ׳ שם עז.). — ומ״ר *מִקְוָאוֹת, *מִקְוֹת : שני מ ק ו א ו ת שאין בהם ארבעים סאה ונפלו לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו (ר׳ יוסי, מקוא׳ ג א). שש מעלות ב מ ק ו א ו ת זו למעלה מזו (שם א א). שני מ ק ו א ו ת אחד יש בו ארבעים סאה ואחד שאין בו (שם ב ג). מטהרין את ה מ ק ו א ו ת העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב (שם ו ח). שני מ ק ו ו ת בזה עשרים סאה ובזה עשרים סאה ונפלו שלשת לוגין מים שאובין (ירוש׳ תרומ׳ ד יב). — ובכנ׳ מִקְוֹתֶיהָ, מִקְוָאוֹתֶיהָ: ארץ הכותיים טהורה מ ק ו ו ת י ה ומדרותיה ושביליה טהורות

---

[1]) בפנים כתוב מקורו, אך על הגליון הגהה מקוה, וכך נראה מתרגום היוני.

(תוספת׳ מקוא׳ ו א). ארץ ישראל טהורה ומקואותיה טהורים (מסכת שם ח א). — וכן בספהמ״א בלשון זכר: מ ק ו ה העומד בבית הגוי (הלא״ש, טור יו״ד רא). מ ק ו ה שנובע ומתייבש בשבת (שם רג).—ב) ⁘מִקְוֵה השתן, הוא השלפוחית, Harnblase ; vessie ; bladder: וברא למה שנוזל ממותר המימיות הנאותית להנקות ולהדחות כלי ותיק יכיל כלה או רובה וכו׳ והכלי הזה הוא ה מ ק ו ה (קאנון ג יט א א). ומנהג הרופאים הקדמונים שיקראו המרה הכיס הקטן כמו שהוא מנהגם לקרא ה מ ק ו ה הכיס הגדול (שם שם טו א א). מ ק ו ה השתן הוא בין הטבעת והזקן התחתון והוא מחובר משני עורות באחד כח המושך ובאחד כח הדוחה והשתן יבא אליו מן הכליות (מ׳ אלדבי, ש״א ד ב). ואם תהיה המורסה בצואר ה מ ק ו ה ימצא החולה כבדות במקום ההוא וכאב וכו׳ ויהיה למעלה מ ה מ ק ו ה קושי (שם). ה מ ק ו ה הוא בין השתן והשרר והוא מחובר משני עורות ועל פיו עצב אחד והשתן יבא אליו משני הצוארים אשר זכרנו והם עומדים באלכסון והולכים במרובה עד שיכנסו אל תוך ה מ ק ו ה (מעה״ש לאבי הרלב״ג ט). הרחם מונח בין מעי הישר וכו׳ ובין כיס השתן מה שאנו קוראים אותו מ ק ו ה (מעשה טוביה, גן נעול א).—ובכנ׳ מִקְוָתוֹ, מִקְוָתָן; כאלו היה היחיד מקוָה: ולפעמים יזורק ב מ ק ו ת ו קיבת ארנבת והרפואות החצציות (קאנון ג יט א יב). ובנשים (צואר המקוה) בעל עקלתון אחד לקורבת מ ק ו ת ן ברחמיהן (שם שם א). ואיחור השתן יהיה אם מפני מות הכח הדוחה אשר במקוה ומופת זה שלא ימצא החולה ב מ ק ו ת ו הרגש כאב ולא צער וכו׳ או היה ב מ ק ו ת ו גרב (מ׳ אלדבי, ש״א ד ב). — ⁘פי המקוה, עי׳ פֶּה. — ⁘צואר המקוה, עי׳ צַוָּאר.

ב. **מִקְוֵה**, ש״ז, סמי׳ מִקְוֵה,—שם״פ מן קוה, כמו תקוה, והדבר שאליו יקוו, Hoffnung ; espoir ; hope: מִקְוֵה ישראל מושיעו בעת צרה למה תהיה כגר בארץ וכארח נטה ללון (ירמ׳ יד ח). מִקְוֵה ישראל יי׳ כל עזביך יבשו (שם יז יג). אשר חטאו ליי׳ נוה צדק וּמִקְוֵה אבותיהם יי׳ (שם נ ז).—והדבר המִקֻוֶּה: ועתה יש מִקְוֶה לישראל על זאת (עזר׳ י ב). כצל ימינו על הארץ ואין מִקְוֶה (דהי״א כט טו).—ומצוי גם בספהמ״א: ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מ ק ו ה ישראל ומושיעו בעת צרה (רמב״ם, מלכים ז טו).

ג. ⁘**מִקְוֵה**, ש״ז, — חוטים או פתילים[1]: שהיו סוחרי המלך מוציאים הסוסים ממצרים והיו לוקחים בירושלם במחיר הסוסים מ ק ו ה שהיו מוליכים למצרים וכו׳ ויתכן כי היו מוציאים ה מ ק ו ה ממצרים כמן הסוסים כי כן מצאנו כי מלאכת הפשתן ועבודתו הוא במצרים יותר משאר הארצות וכו׳ כי סוחרי המלך שלמה היו מוציאים סוסים ממצרים לירושלם בלא מחיר אבל ה מ ק ו ה מלאכת הפשתן שהיו מוציאים ממצרים היו מוציאים במחיר (רד״ק, שרש קוה).

ד. ⁘**מִקְוֵה**, ש״ז, —אסֵפָה או עצה: ויעשו עדת השמרים בני יוסף מ ק ו ה בכנשת שכם לברוח מפני היהודים (REJ Juil.-Sept. 1902, 71). ואחר כן השיג המלך את חכמי עדת בני ישראל השמרים ואת חכמי עדת בני יהודה ויאספם ב מ ק ו ה אחד לעינין לחקור על הפרקן אשר ביניהם וכו׳ וכל הדברים אשר היו בינם ובין אנשי יהודה ב מ ק ו ה המלך הם כתובים בספר הימים (שם 74-75). ויהי בעת ההיא אנשים רבים מעדת היהודים יושבים בקרית כפר נמרה ויעשו מקוה עצות וכו׳ בעצם היום הזה עשו היהודים מ ק ו ה בגלל הר׳ בבא רבה ויזממו להמיתו (שם 94-95).

מִקְוָה, ש״נ, מ״ר ⁘מִקְווֹת, ⁘מִקְוָאוֹת,— כמו א. מִקְוֶה, כעין בור בנוי למים: וּמִקְוָה עשיתם בין החמתים למי הברכה הישנה (ישע׳ כב יא). - ובתלמ׳: בחמשה עשר בו שלוחי בית דין יוצאין וחופרין את הבורות ואת השיחין ואת המערות ואת ה מ ק ו ו א ו ת[1] ואת אמות המים (תוספת׳ שקל׳ א ב). ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות ואת מ ק ו ו ת[2] המים (מו״ק א ב).

⁘**מִקְוִי**, ת״ז, — של מִקְוֶה: והכליותיי ו ה מ ק ו י י יקובל מופת עליו בשנוי ענין השתן מן הראוי הטבעי (קאנון ג יד ב א).

מִקּוֹל[3], — אולי כמו קול, משקל דגוש כמו מִשּׁוֹט, לנחץ, במשמ׳ קול שאון רב: מִקּוֹל מחצצים בין משאבים (שפט׳ ה יא).

---

[1]) עפ״י פרושו להמלה מִקְוֵה (מ״א י כח): ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים וּמִקְוֵה סחרי המלך יקחו מִקְוֵה במחיר, שפרש הרד״ק שהוא במשמ׳ קו, תקוה, ואעפ״י שאין ספק בדבר כי הכונה האמתית כאן להעיר קְוֵה, בכ״ז יש לה להמלה במשמ׳ זו זכות אזרח בלשון אחרי ש ה ש ת מ ש בה הרד״ק במשמ׳ זו.

[1]) כך בכ״י ובנדפס.—[2]) כך בכ״י ובמדב״מ, וכך ברוב הדפוסים, וכך בקצת דפוסים במשנ׳ שקלים א א.

[3]) כמו בערבי מִקְוַל [a]), מקאלה. ואין חכמי הלשון מודים בשם זה, אך עי׳ הערה לפעל חצץ, מחצצים.

---

a) مقول

מקולית[1], ש"נ, — מכונה המשמיעה קול זמרה ונגינה כמו שהיא יוצאת מפי המזמר ומכלי הנגינה, Grammophon.

מקום[2], (מקם), ש"ז, סמי' מקום, בכנ' מקומי, מקומו, (מקמו), מקומך, מקומה, מקומם, מ"ר מקומות, (מקמות), בכנ' מקומתם, מקמותם, מקומתיכם, — א) מקומו של דבר, החלל שהדבר תופס, השטח שהדבר נמצא שם, Ort ; lieu, place ; spot, locality : וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי (בראש' יג ג). שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה (שם יד). ואברהם שב למקמו (שם יח לג). וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני יי' (שם יט כז). אל כל המקום אשר נבוא שמה אמרי לי אחי הוא (שם כ יג). על כן קרא למקום ההוא באר שבע (שם כא לא). ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים (שם כב ג). ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחק (שם ד). ויקרא אברהם שם המקום ההוא יי' יראה (שם יד). הגידי נא לי היש בית אביך מקום לנו ללין (שם כד כג). למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים (שם לא). ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו וישכב במקום ההוא (שם כח יא). וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן והשיבו את האבן על פי הבאר למקמה (שם כט ג). ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו וכו' ויקרא יעקב את שם המקום אשר דבר אתו שם אלהים בית אל (שם לה יד-טו). ויתנהו אל בית הסהר מקום אשר אסורי המלך אסורים (שם לט כ). כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא (שמות ג ה). שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקמו ביום השביעי (שם טז כט). בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (שם כ כא). ואת איל המלאים תקח ובשלת את בשרו במקם קדש (שם כט לא). הנה מקום אתי ונצבת על הצור (שם לג כא). ושחט אתו במקום אשר ישחט את העלה (ויקר' ד כד). ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור (שם י יד). והיה במקום השחין שאת לבנה (שם יג יט). ויקרא שם המקום ההוא תבערה (במד' יא ג). ואכלתם אתו בכל מקום אתם וביתכם (שם יח לא). ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו אל המקום הרע הזה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות (שם כ ה). ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנטות ימין ושמאול (שם כב כו). לך נא אתי אל מקום אחר (שם כג יג). ההלך לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנתכם (דבר' א לג). אבד תאבדון את כל המקמות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן (שם יב ב). והיה המקום אשר יבחר יי' אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם (שם יא). השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר יי' באחד שבטיך שם תעלה עלתיך (שם יג-יד). כל מקום אשר תדרך כף רגלכם בו לכם נתתיו (יהוש' א ג). ואתם תסעו ממקמכם והלכתם אחריו (שם ג ג). ויהי בעלות הכהנים נשאי ארון ברית יי' מתוך הירדן נתקו כפות רגלי הכהנים אל החרבה וישבו מי הירדן למקומם וילכו כתמול שלשום (שם ד יח). ויקרא שם המקום ההוא גלגל (שם ה ט). והאורב קם מהרה ממקומו וירוצו בנטות ידו (שם ח יט). ונתנו לו מקום וישב עמם (שם כ ד). וכל העם ילכו איש למקמו (שפט' ז ז). ויקרא למקום ההוא רמת לחי (שם טו יז). ויאמר לנערו לך ונקרבה באחד המקמות ולנו בגבעה או ברמה (שם יט יג). ויספו לערך מלחמה במקום אשר ערכו שם ביום הראשון (שם כ כב). וארב ישראל מגיח ממקמו ממערה גבע (שם לג). וילך שמואל וישכב במקומו (ש"א ג ט). מה נעשה לארון יי' הודיענו במה נשלחנו למקומו (שם ו ב). ויתן להם מקום בראש הקרואים (שם ט כב). ופלשתים הלכו למקומם (שם יד מו). ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה (שם כ יט). וישב אבנר מצד שאול ויפקד מקום דוד (שם כה). ויבא הנער עד מקום החצי אשר ירה יהונתן (שם לז). ואת הנערים יודעתי אל מקום פלני אלמני (שם כא ג). ודעו וראו את מקומו אשר תהיה רגלו מי ראהו שם (שם כג כב). ויעמד על ראש ההר מרחק רב המקום ביניהם (שם כו יג). ויבאו את ארון יי' ויצגו אתו במקומו בתוך האהל אשר נטה לו דוד (ש"ב ו יז). ויתן את אוריה אל המקום אשר ידע כי אנשי חיל שם (שם יא טז). כי נכרי אתה וגם גלה אתה למקומך (שם טו יט). הנה עתה הוא נחבא באחת הפחתים או באחד המקומת (שם יז ט). וידעת את המקום אשר ישכב שם (רות ג ד). ואני אשימם דברות בים עד המקום אשר תשלח אלי (מ"א ה כג). ושמעת אל תחנת עבדך ועמך ישראל אשר יתפללו אל המקום הזה (שם

[1]) ישתמשו בו בדבור בא"י.

[2]) בכנענית מקם. בערב' מקאם a)

a) مقام

ח ו). כה אמר יי׳ בִּמְקוֹם אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך גם אתה (שם כא יט). והניף ידו אל הַמָּקוֹם ואסף המצרע (מ״ב ה יא). הנה נא הַמָּקוֹם אשר אנחנו ישבים שם לפניך צר ממנו נלכה נא עד הירדן וכו׳ ונעשה לנו שם מָקוֹם לשבת שם (שם ו א-ב). ויאמר איש האלהים אנה נפל (הגרזן) ויראהו את הַמָּקוֹם ויקצב עץ וישלך שמה (שם ו). וגם אני נתתי לכם נקיון שנים בכל עריכם וחסר לחם בכל מְקוֹמֹתֵיכֶם ולא שבתם עדי (עמו׳ ד ו). אלך אשובה אל מְקוֹמִי עד אשר יאשמו (הוש׳ ה טו). על כן שמים ארגיז ותרעש הארץ מִמְּקוֹמָהּ בעברת יי׳ צבאות (ישע׳ יג יג). כי אם שם אדיר יי׳ לנו מְקוֹם נהרים יארים רחבי ידים (שם לג כא). הנני מעירם מן הַמָּקוֹם אשר מכרתם אתם (יואל ד ז). היטיבו דרכיכם ומעלליכם ואשכנה אתכם בַּמָּקוֹם הזה (ירמ׳ ז ג). ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יי׳ מִמְּקוֹמוֹ (יחזק׳ ג יב). בכל ראשי ההרים ותחת כל עץ רענן ותחת כל אלה עבתה מְקוֹם אשר נתנו שם ריח ניחח לכל גלוליהם (שם ו יג). וגלית מִמְּקוֹמְךָ אל מָקוֹם אחר לעיניהם (שם יב ג). אם לא בִּמְקוֹם המלך הממליך אתו וכו׳ בתוך בבל ימות (שם יז טז). השב אל תערה בִּמְקוֹם אשר נבראת בארץ מכרותיך אשפט אתך (שם כא לה). והיה ביום ההוא אתן לגוג מְקוֹם שם קבר בישראל (שם לט יא). קדש מן הארץ הוא לכהנים וכו׳ והיה להם מָקוֹם לבתים (שם מה ד). ויניחהו (את הפסל) תחתיו ויעמד מִמְּקוֹמוֹ לא ימיש (ישע׳ מו ז). עוד יאמרו באזניך בני שכליך צר לי הַמָּקוֹם גשה לי ואשבה (שם מט כ). כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מָקוֹם מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה (מלא׳ א יא). מי יעלה בהר יי׳ ומי יקום בִּמְקוֹם קדשו (תהל׳ כד ג). ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מְקוֹמוֹ ואיננו (שם לז י). כי דכיתנו בִּמְקוֹם תנים (שם מד כ). ברכו יי׳ כל מעשיו בכל מְקֹמוֹת ממשלתו (שם קג כב). יעלו הרים ירדו בקעות אל מְקוֹם זה יסדת להם (שם קד ח). עד אמצא מָקוֹם ליי׳ משכנות לאביר יעקב (שם קלב ה). בכל מָקוֹם עיני יי׳ צפות רעים וטובים (משלי טו ג). ויבאו (רֵעֵי איוב) איש מִמְּקֹמוֹ (איוב ב יא). בעת יזרבו נצמתו בחמו נדעכו מִמְּקוֹמָם (שם ו יז). לא ישוב עוד לביתו ולא יכירנו עוד מְקוֹמוֹ (שם ז י). אך אלה משכנות עול וזה מְקוֹם לא ידע אל (שם יח כא). כי יש לכסף מוצא וּמָקוֹם לזהב יזקו (שם כח א). אף לזאת יחרד לבי ויתר מִמְּקוֹמוֹ (שם לז א). ואין מָקוֹם לבהמה לעבר תחתי (נחמ׳ ב יד). בִּמְקוֹם אשר תשמעו את קול השופר שמה תקבצו אלינו (שם ד יד).

תנה לי מְקוֹם הגרן ואבנה בו מזבח ליי׳ (דה״א כא כב). הוד והדר לפניו עז וחדוה בִּמְקֹמוֹ (שם טז כז). וזרח השמש ובא השמש ואל מְקוֹמוֹ שואף זורח הוא שם (קהל׳ א ה). כל הנחלים הלכים אל הים והים איננו מלא אל מְקוֹם שהנחלים הלכים שם הם שבים ללכת (שם ז). ועוד ראיתי תחת השמש מְקוֹם המשפט שמה הרשע וּמְקוֹם הצדק שמה הרשע (שם ג טז). הכל הולך אל מָקוֹם אחד הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר (שם כ). ובכן ראיתי רשעים קברים ובאו וּמִמְּקוֹם קדוש יהלכו וישתכחו בעיר אשר כן עשו (שם ח י). ואם יפול עץ בדרום ואם בצפון מְקוֹם שיפול העץ שם יהוא (שם יא ג). ובכל מדינה ומדינה מְקוֹם אשר דבר המלך ודתו מגיע (אסת׳ ד ג). — ב) מְקוֹם מושב בני אדם, ארץ, עיר וכדומה: אולי יש חמשים צדיקם בתוך העיר האף תספה ולא תשא לַמָּקוֹם למען חמשים הצדיקם אשר בקרבה (בראש׳ יח כד). ויאמר יי׳ אם אמצא בסדם חמשים צדיקם בתוך העיר ונשאתי לכל הַמָּקוֹם בעבורם (שם כו). ויאמרו האנשים אל לוט עד מי לך פה חתן ובניך ובנתיך וכל אשר לך בעיר הוצא מן הַמָּקוֹם כי משחתים אנחנו את הַמָּקוֹם הזה (שם יט יב-יג). קומו צאו מן הַמָּקוֹם הזה כי משחית יי׳ את העיר (שם יד). כי אמרתי רק אין יראת אלהים בַּמָּקוֹם הזה (שם כ יא). וישאלו אנשי הַמָּקוֹם לאשתו ויאמר אחתי הוא וכו׳ פן יהרגני אנשי הַמָּקוֹם על רבקה (שם כו ז). לא יעשה כן בִּמְקוֹמֵנוּ לתת הצעירה לפני הבכירה (שם כט כו). ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מְקוֹמִי ולארצי (שם ל כה). ואלה שמות אלופי עשו למשפחתם לִמְקֹמֹתָם בשמתם (שם לו מ). וישאל את אנשי מְקֹמָהּ לאמר איה הקדשה (שם לח כא). וגם אנשי הַמָּקוֹם אמרו לא היתה בזה קדשה (שם כב). ועתה ברח לך אל מְקוֹמֶךָ (במד׳ כד יא). ויקם בלעם וילך וישב לִמְקֹמוֹ וגם בלק הלך לדרכו (שם כה). ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד והנה הַמָּקוֹם מְקוֹם מקנה (שם לב א). והאיש מהר אפרים והוא גר בגבעה ואנשי הַמָּקוֹם בני ימיני (שפט׳ יט טז). והלך מִדֵּי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה ושפט את ישראל את כל הַמְּקוֹמוֹת האלה (ש״א ז טז). ותצא מן הַמָּקוֹם אשר היתה שמה (רות א ז). ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מְקוֹמוֹ (שם ד י). ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על הַמָּקוֹם הזה (מ״ב כב כ). הנה אפי וחמתי נתכת אל הַמָּקוֹם הזה על האדם ועל הבהמה ועל עץ השדה ועל פרי האדמה (ירמ׳ ז כ). כן אעשה לַמָּקוֹם הזה נאם יי׳ וליושביו ולתת את העיר

הזאת כתפת (שם יט יב). כה אמר יי׳ אל שלם בן יאשיהו וכו׳ אשר יצא מן הַמָּקוֹם הזה לא ישוב שם עוד כי בִּמְקוֹם אשר הגלו אתו שם ימות ואת הארץ הזאת לא יראה עוד (שם כב יא-יב). עוד ישמע בַּמָּקוֹם הזה אשר אתם אמרים חרב הוא מאין אדם ומאין בהמה בערי יהודה ובחצות ירושלם וכו׳ קול ששון וקול שמחה (שם לג י-יא). ובאת מִמְּקוֹמְךָ מירכתי צפון אתה ועמים רבים אתך (יחזק׳ לח טו). וכל הנשאר מכל הַמְּקֹמוֹת אשר הוא גר שם ינשאוהו אנשי מְקֹמוֹ בכסף ובזהב וברכוש (עזר׳ א ד). ובחנכת חומת ירושלם בקשו את הלוים מכל מְקוֹמֹתָם להביאם לירושלם (נחמ׳ יב כז).—מְקוֹמוֹ של פלוני, הַמָּקוֹם אשר פלוני רוצה, שהוא מבקש, שהוא צריך לו: ואנחנו נחלץ חשים לפני בני ישראל עד אשר אם הביאנם אל מְקוֹמָם וישב טפנו בערי המבצר מפני ישבי הארץ (במד׳ לב יז). וישלח ישראל מלאכים אל סיחון מלך האמרי מלך חשבון ויאמר לו ישראל נעברה נא בארצך עד מְקוֹמִי (שפט׳ יא יט).—שָׂם מָקוֹם לפלוני, קבע לו: ואשר לא צדה (להמית את רעהו) והאלהים אנה לידו ושמתי לך מָקוֹם אשר ינוס שמה (שמות כא יג). ושמתי מָקוֹם לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו (ש״ב ז י).—נָתַן מָקוֹם לפלוני, הניח לו לבוא שמה: ויראו בני בנימן כי נגפו ויתנו איש ישראל מָקוֹם לבנימן כי בטחו אל הארב אשר שמו אל הגבעה (שפט׳ כ לו).—אֶפֶס מָקוֹם, בְּלִי מָקוֹם, שאין שם מָקוֹם: הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה יקריבו עד אפס מָקוֹם והושבתם לבדכם בקרב הארץ (ישע׳ ה ח). כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מָקוֹם (שם כח ח). — לא היה מָקוֹם לְדָבָר, שיקבל שם: ארץ אל תכסי דמי ואל יהי מָקוֹם לזעקתי (איוב טז יח).—ומליצה, האיש, העם על מְקוֹמוֹ יבוא בשלום, שיהיה הכל במעמד רצוי: אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים ויכלת עמד וגם כל העם הזה על מְקֹמוֹ יבא בשלום (שמות יח כג).—ובענין מַצָּב שאדם נצב שם לתכלית מה: ואת הדבר הזה עשה הסר המלכים איש מִמְּקֹמוֹ ושים פחות תחתיהם (מ״א כ כד). אם רוח המושל תעלה עליך מְקוֹמְךָ אל תנח (קהל׳ י ד). — מִמָּקוֹם אחר, בהרחבה, במשמ׳ מאיש אחר, בדרך אחר: כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים מִמָּקוֹם אחר ואת ובית אביך תאבדו (אסת׳ ד יד).— בִּמְקוֹם אֲשֶׁר, במשמ׳ תַּחַת אשר: והיה בִּמְקוֹם אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי (הוש׳ ב א). — מְקוֹמָה (נחו׳ א ח), צ״ל בְּקוֹמָיו, עי׳ זה הערך. — ומצוי בתו״מ, א) במשמ׳ העקרית, הפשוטה: ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש (הלל הזקן, אבות ב ה). ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו (הוא, שם ד). הילכו בה שנים בין לאורכה בין לרוחבה זה קנה מקום הילוכו וזה קנה מקום הילוכו (ר׳ אליעזר, תוספת׳ ב״ב ב יא). חבית של תרומה וכו׳ אם היתה מונחת במקום תורפה יניחנה במקום המוצנע (הוא, תרומ׳ ח ח). אמרו לו (הדגים להשועל שיעץ להם לעלות ליבשה ולדור אתו) וכו׳ ומה במקום חיותנו אנו מתייראין במקום מיתתנו עאכו״כ (ר״ע, ברכ׳ סא:). שמור פיך מכל חטא וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון ואני אהיה עמך בכל מקום (ר״מ, ברכ׳ יז.). אין כותבין את השם לא על מקום הגרר ולא על מקום המחק (הוא, מנח׳ ל:). לא מקומו של אדם מכבדו אלא אדם מכבד את מקומו (ר׳ יוסי, תענ׳ כא:). מקום שכותבין כתובה מלוה גובה מלוה וכו׳ מקום שכופלין כתובה אינו גובה אלא מחצה (ר״י הגלילי, תוספת׳ כתוב׳ ד יג). מקומי טפילה לי ואין אני טפל למקומי (ר״י בר הלפתא, תנחומ׳ כי תשא כז). כל מקום שאתה מוצא דבריו של ר״א בנו של ר׳ יוסי הגלילי באגדה עשה אזנך כאפרכסת (ר׳ אלעזר בר״ש, חול׳ פט). כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני (רשב״ג, חגי׳ ה:). היה מנכש בשלשה ע״ר ונעקרה בידו שותלה במקום הטינא אבל לא במקום הגריד (תוספת׳ מנח׳ י לא). מקל שעשה בראשו מסמר להיות תופס בו ממקום הדייש (שם כלי׳ ב״מ ד ג). האומר תן גט לאשתי במקום פלוני ונתנו לה במקום אחר וכו׳ האשה שאמרה התקבל לי גטי במקום פלוני וקבלו לה במקום אחר (גיט׳ ו ג). כל העזרה היתה אורך מאה ושמונים ושבע וכו׳ מקום דריסת ישראל אחת עשרה אמה מקום דריסת הכהנים אחת עשרה אמה (מדות ה א). מקום הנחת העצים וכו׳ מקום ישיבת הבלן מקום ישיבת הצובע מקום ישיבה של שולקי זיתים (כלים ח ח). מקום הנחת הכוסות (שם כב א). בכל מקום אדם לן ואין אדם שובת בכל מקום (ירוש׳ מע״ר׳ ב ג). בוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב״ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהן (רשב״י, מגי׳ כט.). מקום נתבצר להם (לבני קרח) בגיהנם וישבו עליו ואמרו שירה (רבי, סנה׳ קי.). כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו (רב הונא, ברכ׳ ו:). מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין (ר׳ אבהו, ברכ׳ לד:). מקום שמוחו של תינוק רופס (ערוב׳ נה:). לאדם שאבדה לו מרגלית כל מקום שהיא מרגלית שמה

(ר׳ חנינא, מגי׳ טו.). המשל אומר במקום שהלסטים מקפח שם הוא נתלה (תנחומ׳ תצוה יא).—הניחו בִּמְקוֹמוֹ, כמו שהיה קודם: הורה ר׳ טרפון בלוד האונאה וכו׳ שליש למקח ושמחו תגרי לוד אמר להם כל היום מותר להזור אמרו לו יניח לנו רבי טרפון במקומנו (ב״מ ד ג).—חזר דבר לִמְקוֹמוֹ, למה שהיה קודם: היו שניהן חשוד ן חזרה שבועה למקומה (ר׳ יוסי, שבוע׳ ז ד).— *אַל יִפָּקֵד מְקוֹמְךָ, מליצה של ברכה, במשמ׳ לא תמות: יתמיד האל שלומך ואל יפקד מקומך (ר״י חריזי, תחכמ׳ ו). אל יחשך מרומך ובל יפקד מקומך (שם מט). — *מְמַלֵּא מָקוֹם, עי׳ מִלֵּא. — *מָקוֹם בספר: מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה (ר״מ, מגי׳ לא:). כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב״ה אתה מוצא ענוותנותו (ר׳ יוחנן, שם לא.). כל מקום שפקרו המינים תשובתן בצדן (שם, סנה׳ לח:). כל מקום שנאמר צו אינו אלא זירוז מיד ולדורות (קדוש׳ כט.). אתה מוצא כל מקום שכתוב בתורה השקיפה לשון צער הוא (ר׳ אלכסנדרי, מד״ר שמות מא).—*מַרְאֵה מקום: עוד בא לידי ערוך נדפס בכתב מרובע וכו׳ והוא בלתי מראה מקומות ובלתי המוסף (הקד׳ בעל הפלאה שבערכין על הערוך). והכוכב מורה על המראה מקום אשר בצדו על הגליון אמנם ציון העגול הקטון וכו׳ מורה על מאמרי חז״ל והמדרשים ועל מראה מקומם וכו׳ יען היה מקום הגליונות צר מאד הוצרכתי להשתמש בראשי תיבות במראה המקומות (הקדמ׳ המגיה לפי׳ אברבנאל לנב א׳ ראשונ׳).—*אוֹתוֹ מָקוֹם, רחם האשה: לאיש באמה ולאשה באותו מקום (גיט׳ סט:). אילמים מפני מה הוויין מפני שמנשקים על אותו מקום וכו׳ סומין מפני מה הוויין מפני שמסתכלים באותו מקום (ר׳ יוחנן בן דהבאי, נדר׳ כ.). אותו מקום גלוי הוא אצל שרץ (ר׳ יוחנן, ניד׳ מא:). מקום תפוח יש למעלה מאותו מקום כיון שמגדלת מתמעך והולך (רב הונא, שם מז:). ואם יש לה מכה באותו מקום תולה במכתה (שם סו.). — ובסהמ״א: ליתן מוך באותו מקום שלא יתעברו (רש״י יבמ׳ ק:).—ב) במשמ׳ עיר, מקום דירתו של אדם: א״ר יוסי בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד וכו׳ אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב (אבות ו ט). המוליך פירות מעשר שני ממקום היוקר למקום הזול או ממקום הזול למקום היוקר פודהו כשער מקומו (מע״ש ד א). מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין או ממקום שאין עושין למקום שעושין נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם (פסח׳ ד א). המוליך פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו (שם ב). מקום שנהגו למכור בהמה דקה לגויים מוכרין וכו׳ ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה (שם ג). מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין וכו׳ ובכל מקום תלמידי חכמים בטלים (שם ה). המקבל שדה מחבירו מקום שנהגו לקצור יקצור לעקור יעקור הכל כמנהג המדינה (ב״מ ט א). השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר וכו׳ מקום שנהגו לבנות גויל גזית כפיסין לבנים בונים (ב״ב א א). במקומו של ר״א היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל בשבת במקומו של ר׳ יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב (שבת קל.). לעולם ידור אדם במקום רבו (עולא, ברכ׳ ח.). שלשה חינות הן חן מקום על יושביו חן אשה על בעלה חן מקח על מקחו (ר׳ יוחנן, סוט׳ מז.). (אלמנת ר׳ חונא) גבי לה מן המטלטלין כמנהג מקומה (ירוש׳ כתוב׳ י ג).—ואומרים אנשים: משנה מָקוֹם משנה מזל [1]).—ואמר המליץ: המשנה את מקומו ישתנה מזלו עמו (ר״י זבארה, ספר שעשוע׳ ב).—מְקוֹמוֹ של אדם, המקום הראוי לו, המדרגה שהוא עומד עליה: בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך (בן עזאי, יומ׳ לח.). המכיר את מקומו והשמח בחלקו והעושה סייג לדבריו ואינו מחזיק טובה לעצמו (אבות ו ו).—ואמר המליץ אדות אנשים פחותים שהושיבוהו במקום לא לפי כבודו: כבודי במקומי ואם אשפיל שבתי ולא אבחר מקום כנקלים בגאונם, אשר המה חושבים היותם ראש מושב והמושב להם יכסה עלבונם, אני הוא המקום והמקום אתי והמה המקום ימלא חסרונם (ראב״ע, כבודי), ר״ל שמקום הכבוד שהם יושבים בו יכסה על פחיתות ערכם.—וביחוד *מקום מושב בבתי הכנסיות: ראובן ושמעון שיש להם מקומות בביהכ״נ זא״ז וראובן רוצה לעשות מחיצה (שו״ע חו״מ קעא). בחדש ניסן תל״ד קנה האלוף וכו׳ המקום בב״ה דנשים וכו׳ והמקום הנ״ל עומד בין מקום של אשת שמעון כ״ץ ובין אשת הר״ר זנוויל אופנהים (פנק׳ הקדש של ק״ק וורמייזא).—ג) *במשמ׳

[1]) כבר העיר החכם ישראל דוידזון (בספר שעשועים לר״י זבארה) כי משל זה השגור בפי הבריות נוסד על המאמר הידוע: שלשה צועקין ואינן נענין וכו׳ דביש ליה בהא מתא ולא אזיל למתא אחריתי (ב״מ עה:). ואמרו

סִבָּה, צֹרֶך, יש מָקוֹם לדבר, אין מָקוֹם לדבר: ר׳ נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה אמרו לו מה מקום לתפלה זו (ברכ׳ ד ב). — ובסהמ״א: ואמנם הסבה הג׳ שזכר אבו רשד מפאת המרחקים שעליהם יתנועעו אין לה מקום ג״כ (ר״י אברבנאל, במים חדש׳ ב). — ד) *ענין, מקרה: מקום שיפה כחו בכניסתה הורע כחו ביציאתה מקום שהורע כחו בכניסתה יפה כחו ביציאתה (ר״ס, כתוב׳ ח ד). ומה אם במקום שהקל על השן ועל הרגל ברה״ר שהוא פטור החמיר עליהם ברשות הניזק לשלם נזק שלם מקום שהחמיר על הקרן ברה״ר לשלם חצי נזק אינו דין שנחמיר וכו׳ (ר״ע, ב״ק ב ה). כל מקום שאין חסרון מלאכה מחשבה מטמאתן וכל מקום שיש חסרון מלאכה אין מחשבה מטמאתן (כלים כו ז). כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור (רב, ביצ׳ ט.). כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב (שמואל, סנה׳ פב.). אמרו לו (לרבי) מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור אתה תנהוג בו היתר (חול׳ ו:). — *מִכָּל מָקוֹם, בכל אופן: מי שיש לו אח מכל מקום זוקק את אשת אחיו ליבום ואחיו לכל דבר וכו׳ מי שיש לו בן מכל מקום פוטר אשת אביו מן היבום (יבמ׳ ב ה). ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש תחת זבח השלמים מכל מקום אין לי אלא תחת זבח השלמים תחת חטאת תחת אשם מנין ת״ל תחת זבח מכל מקום אין לי אלא במקדש בגבולים מנין ת״ל ונתן על האש מכל מקום (ספרי במד׳ לה). אין לי אלא דבר הראוי לאכילה שיתנהג בקדושה שאין ראוי לאכילה מנין ת״ל קודש יהיה לך מכל מקום (שם קיז). אין לי אלא בדישו מנין לרבות שאר עבודות ת״ל לא תחסום מכל מקום (שם, דבר׳ רפז). קצר לייפות את הקרקע מהו שיהא חייב משום קוצר ומשום שהוא מייפה את הקרקע וכו׳ מכל מקום הרי חרש ומכל מקום הרי קצר (ירוש׳ ביצ׳ א ג). אמרה לה (רות לחמותה) לא תחטא עלי וכו׳ לעזבך לשוב מאחריך מכל מקום דעתי להתגייר אלא מוטב על ידך ולא ע״י אחרת (מד״ר רות, ותאמר רות). — ובמשמ׳ בכל זאת, אעפי״כ: אף כשאמרו טלית קונה דינר זהב מכל מקום כך הלכה אבל אמ״ו מי שפרע מאנשי דור המבול עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו (ר״ש, תוספת׳ ב״מ ג יד). — ובסהמ״א: ואעפ״י שנחלקה הארץ למנין גלגלותם וכו׳ מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו (רס״י ברא׳ מח ו). ואם רבי סבר וסתם לנו במלאכה שאינה צריכה לגופה שהוא חייב ובדבר שמתכוין שהוא פטור כרבי שמעון מכל מקום אין כאן הפך וסתירה כי הם נושאים מתחלפים (שם טוב על מו״נ, פתיחה). כי עם כל זה שמדקדקים רבים דחקו עצמם לתת טעם למספר אותיות השרש מכל מקום אין לטעמם ריח ולא טעם וכו׳ (ר״א בלמ״י, מקנה אברהם, בחלוקת הפעלים). — *מָקוֹם הניח לפלוני לעשות דבר, צֹרך ואפשרות: (כתוב על חזקיהו) וכתת נחש הנחשת אשר עשה משה וכו׳ אפשר בא אסא ולא ביערו בא יהושפט ולא ביערו והלא כל ע״ז שבעולם אסא ויהושפט ביערום אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו אף אני מקום הניחו לי אבותי להתגדר בו (רבי, חול׳ ז.). — *בִּמְקוֹם דבר, תַּחַת הדבר, שהיה צריך לעשות דבר מן הדברים ועשה דבר אחר, anstatt; au lieu de; instead of: אנשי שלומי שלמו רעה מקום טובה ושמחו לי ביום צלעתי (רמב״ע, דיואן קמח, פתאם יגורי). לו יחזו תנים תמונתו או משפתו אחזו מדבר, אז לקחו זמר מקום מספד גם יענה לא שכנה מדבר (שם, תרשיש א קנ). והרב ז״ל שמהו (את השם מתכת) בחבורו יותר כולל מן הידוע בו במקום מקור או מחצב (ר״ש א״ת, פי׳ מלים הזרות במו״נ). והוא תאר או מקור במקום שם (רד״ק, שרש אמן). — *בִּמְקוֹם אֲשֶׁר: במקום אשר היה לו לשבת עם עמו בצרתם וכו׳ לא כן עשה (ר״י דון יחיא, פי׳ ה׳ מגלות, הקד׳ שה״ש). — *בִּמְקוֹמוֹ של פלוני, תחתיו, בשמו, ברשותו: ויהיה ידו כידי ופיו כפי ועשיתו כעשיתי ויעשה מהם כל מה שירצה במקומי (נוסח שטרות, גני׳ רומא, שריד מעיר 7). — ה) *כִּנּוּי לאלהים [1]: מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום שלא יהיו אומרים בשביל שררה חזר בו (עקביה בן מהללאל, עדי׳ ה ו). בוא וראה כמה חס המקום על כבוד הבריות שור מפני שמהלך

במר״ר (ברא׳ מד): שלשה דברים מבטלים גזירות רעות וכו׳ וי״א אף שנוי מקום. — [1]) כבר באר ר׳ הונא בשם ר׳ אמי טעם כנוי זה: מפני מה מכנין שמו של הקב״ה וקוראין אותו מקום שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו (מד״ר ברא׳ סח, פסיק׳ רבתי כא). — והמשורר אמר: עֹצם כבודו הכיל כל וכן נקרא מקום לכל כי לא מקום יכילהו (ר״י הלוי, משגיב בכחו). — ובפרקי ר״א פרוש אחר: ולמה נקרא שמו מקום אלא בכל מקום שהצדיקים שם הוא נמצא עמהם (פדר״א לה). והמקובלים אמרו לפי ששם של הויה עולה בצרופו קפ״ו כמנין מקום: י׳ פעמים י ק׳, ה׳ פעמים ה כ״ה, ו׳ פעמים

ברגליו משלם חמשה שה מפני שטוענו משלם ארבעה (ריב"ז, תוספת׳ ב"ק ד י). כך יהיו אויבי המקום (ר׳ אליעזר, שם יוה"כ ד יד). אימתי הצילו המקום (את משה) באותה שעה שאמר לו דתן מי שמך לאיש שר ושופט עלינו וגו׳ וישמע פרעה את הדבר הזה אמר תפשו את משה וכו׳ עשאן המקום כתים אלמים חרשים וסומים (ר׳ יהושע, מכי׳ יתרו א). לגבוה אין אדם רשאי להחרים את נכסיו שחס המקום עליו (ראב"ע, תוספתי ערכי׳ ד כה). עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו (הוא, יומ׳ ח ט). משלך יתנו לך ובשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ואין שכחה לפני המקום (בן עזאי, מד"ר שה"ש, מי זאת). הרואה נחש ועקרב בתוך ארבע אמות ראוי היה שימות בהם אלא שרחמים של מקום מרובים (ר׳ יעקב, ירוש׳ שבת יד א). כביכול המקום מצטער על דמם של רשעים שנשפך (ר"מ, סנה׳ ו ה). אל תעשה תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא (ר"ש, אבות ב יג). איזוהי היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם וכו׳ הלוה ואינו משלם אחד הלוה מן האדם כלוה מן המקום (הוא, שם ט). בא וראה כמה גדולה מילה שכל זכיותיו של משה לא עמדו לו בשעת דחקו כשאמר לו המקום לך הוצא את עמי בני ישראל ממצרים ועל שנתעצל במילה שעה אחת בקש המלאך להרגו (ר"י בן קרחה, מכי׳ יתרו א). מפני מה הגלנו המקום מארצנו לא שהיינו עובדים עבודה זרה (קטע כ"י מכי׳ דרשב"י, JQR 1902, 451). מחשבה טובה המקום[1]) מצרפה למעשה מחשבה רעה אין המקום[2]) מצרפה למעשה (תוספתי פאה א ד). בטוחין אנו שאין המקום מביא מבול לעולם (שם, תעני ג א). כל עשרים וארבעה חדש (שהאשה מניקה) וכו׳ משמש כדרכו והמקום[3]) משמר עליו (שם נדה ב ו). במדה שאדם מודד בה מודדין לו היא (הסוטה) קשטה את עצמה לעבירה המקום נוולה היא גלתה את עצמה לעבירה המקום גילה עליה (סוטי א ז). הן באין בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום (שם ח א). הרואה מעברות הים וכו׳ צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום (ברכי נד.). מגיד הכתוב שכשהמקום פורע מן האומות שמו מתגדל בעולם (מכי׳ בשלח ב א). כשהשביע משה את ישראל אמר להן דעו שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום ועל דעתי (שבוע׳ כט.). מה זה בורח משליחותו של מקום וכו׳ אף זה בורח מלקיים צווי המקום (ריש לקיש, מד"ר בראש׳ כא). (כהן אחד בא לפני ר׳ חנינה) אמר לו מהו לצאת לצור לעשות דבר מצוה לחלוץ או לייבם אמר לו אחיו של אותו האיש יצא ברוך המקום שנגפו ואת מבקש לעשות כיוצא בו (ירוש׳ מו"ק ג א). המקום משמר ולא אירע מעשה מעולם (שם קדוש׳ א א). אמר (יצחק) מי הוא זה שנעשה סרסור ביני לבין המקום שיטול יעקב את הברכות (ר׳ חמא בר"ח, מד"ר בראש׳ סז). ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה (אבא חלקיה, תעני׳ כג:). וכי יש אהובה לפני המקום ויש שנואה לפני המקום (ר׳ פפא, יבמי׳ כג.). כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום (ר"ח בר פפא, ברכי׳ לה:). מה ראה המקום לצוותן כך ארון תחלה ואחר כך שלחן ואחריו מנורה וכו׳ (מד"ר במד׳ ד). אמר להם (תלמי לע"ב זקנים) כתבו לי תורת משה רבכם נתן המקום עצה בלב כל אחד ואחד והסכימה דעתן לדעת אחת וכתבו לו תורה בפני עצמה (מס׳ סופר׳ א ח). — ונוסח ברכה לחולה: הנכנס לבקר את החולה וכו׳ (אומר לו) המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל (ר׳ יהודה, שבת יב:). המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל (ר׳ יוסי, שם). המקום יפקדך לשלום (ר"א, שם).—ונוסח ברכה למי שקרה לו נזק, הַמָּקוֹם ימלא חסרונך: כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו המקום ימלא לך חסרונך כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו המקום ימלא לך חסרונך (ר׳ אליעזר, ברכי׳ טז:).—הַמָּקוֹם יהי בעזרו, נוסח ברכה של כבוד וחבה כשמזכירים שמו של אדם גדול: דבר זה רבינו הגדול אמרו המקום יהיה בעזרו יתרת שיש בה עצם ואין בה צפורן וכו׳ (רב חסדא, בכור׳ מה. ועוד עי׳ מע: סוכ׳ לה:).—ו) *בחכמת ההגיון, סדרי ההקשים: בסדרים אשר יעשו בהם מהקשים והם הנקראים מקומות וכו׳ ונאמר שהמקומות במה שהם מקומות יראו מענינם שהם יתנו לנו היכולת על קנין ההקדמות המיוחדות וכו׳ ויהיו המקומות מקנים בעצמותם תמונת המאמר ההקשי הנכלל תחתיהם והתמונות ההקשיות וכו׳ הנה מבואר שהמקומות הם ההקדמות הכלליות מסודרים בנפש בכח הקרוב מן הפעל סדר הקשי כללי לא על מבוקש מיוחד חלקי (כל מלאכי הגיון, הקש). ולזה היה המקום באמת

ו ל"ג, ה׳ פעמים ה׳ כ"ה. — [1]) כך בכ"י א"פ, הוצא׳ צוק"מ, ובנדפס אין מלה זו. — [2]) כך בכ"י א"פ, ובכ"י וינה המקום ברוך הוא. ובנדפס: הקב"ה. — [3]) כך בכ"י. ובנדפס: ומן השמים משמרים על ידו.

מאמר הוא בכח בכל ההקשים החלקיים אשר תחתיו וכו׳ הנה ה מ ק ו מ ו ת יורשמו בשהם יסודות ההקשים (שם). — מקומות חיוביים: ונתחיל ב מ ק ו מ ו ת החיוביים והם שני מינים אם שיתחייב המציאות מהמציאות ואם ההסרה מההסרה ותחלת מ ק ו מ ו ת חיוב המציאות מהמציאות הוא שכל גזירה ימצא במציאותה מבוקש מה הנה זאת הגזירה כאשר נמצאת נמצא זה המבוקש (שם). — מקומות חלקיים: ואולם ה מ ק ו מ ו ת החלקיים הנה הם מ ק ו מ ו ת לקוחים מהמקבילים הארבעה אשר הם המחייב והמשולל וההפכים וההעדר והקנין והמצטרפים (שם). — מקומות כוללים: ההרחבה היא מאמר נלקח לעורר השומעים אל החמה והכעס מצד ה מ ק ו מ ו ת הכוללים (מסיר ליאון, נופ׳ צופי׳ ב יח).

׳מְקוֹמִי, ת״ז, לנק׳ מְקוֹמִית,— של מָקוֹם: לא יציירו ההמון מענין החיים זולת התנועה ומה שאינו מתנועע תנועה רצונית מ ק ו מ י ת אינו חי (ר״ש א״ת, מו״נ א מו). וכאשר לא יושגו אלו הפעולות כלם בנו אלא בכלים גשמיים הושאלו לו (להבורא) אלו הכלים כלם אשר בהם תהיה התנועה המקומית ר״ל הרגלים וכפותם וכו׳ (שם). ואין הגשה זו מ ק ו מ י ת אלא שנגש להלחם בעדם (ר״י אברבנאל, וירא). שהרגלים לאדם כלי התנועה המקומית שהיא צריכה לבקשת צרכי האדם (ר״י אנטולי, מלמד התלמיד׳, קדושים). ונעשית הנפש לדבר הידוע מקום אבל לא מקום גשמי ולא הקפה מ ק ו מ י ת (ריב״ל, עולם קטן א). וזה כשיגיע איזה נושא תנועה עצמית או מקומית או בכמות (ספורנו, אור עמים, בלתי גשמי). כי אלו הגשמים הם בעלי נפש ושאין להם מכחות הנפש זולתי הכח המתאוה המניע תנועה מ ק ו מ י ת (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 29).

׳מְקוֹנֵן, ס״ז, מ״ר מְקוֹנְנִים,— מי שאומנתו לקונן על מת, עי׳ מְקוֹנֶנֶת.

מְקוֹנֶנֶת, ס״נ, מ״ר מְקוֹנְנוֹת,—אִשָּׁה שאמנותה לקונן על מת, ועל כל צרה שתבוא, Klageweib; pleureuse mourner: התבוננו וקראו לַמְקוֹנְנוֹת ותבואינה ואל החכמות שלחו ותבואנה ותמהרנה ותשנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים (ירמ׳ ט טז-יז). — ובתו״מ: אפילו עני שבישראל (אם מתה אשתו) לא יפחות משני חלילים ומקוננת (ר׳ יהודה, כתוב׳ ד ד). המודר הנאה מחברו ומת מביא לו ארון ותכריכין חלילין ומקוננות שאין הנאה למתים (תוספת׳ נדר׳ ב ז). אפילו שמע קול מן המקוננות שמזכרתו בין המתים אין לך עדות גדולה מזו (שם יבמ׳ יד ז). מחשיכין על התחום לפקח על עסקי הכלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין חלילים ו מ ק ו נ נ ו ת (ירוש׳ ברכ׳ ג א). למלך שהיה לו שני בנים כעס על הראשון ונטל את המקל וחבטו ופרפר ומת התחיל מקונן עליו כעס על השני ונטל את המקל והבטו ופרפר ומת אמר מעתה אין בי כח לקונן עליהם אלא קראו ל מ ק ו נ נ ו ת ויקוננו עליהם (ר״ש בן לקיש, מד״ר איכ׳, פתיח׳). — ׳ומְקוֹנֵן, מְקוֹנְנִים, איש שאומנותו בכך: ההספד כבוד המת הוא לפיכך כופין את היורשין ליתן שכר מ ק ו נ נ י ם והמ ק ו נ נ ו ת וסופדין אותו (רמב״ם, אבל יב א). — ואמר הפיטן: איכה למואב בני ציון באף חוללו על רוב גאונך וקראי אל מ ק ו נ נ י ך, הילל וקינה שאי ציון במר ונהי ובכי שממות עלי שממות מעוניך (ר׳ אברהם הוזה, ציון עטרה). סובי והומי בעיר קראי מקוננות וכל נשים מבכות בכי גדול מ ק ו נ נ י ך (ר׳ יוסף הכהן, ציון במשפט).

***מָקוֹף**[1], ס״ז,—החלל בקצה העב של הקרדום ושל הרמח שבו יִכָּנֵס קַתּוֹ: חרחור שנפגם טמא עד שינטל רובו נשבר מ ק ו פ ו[2] טהור קורדום שנטל עושפו וכו׳ נשבר מ ק ו פ ו טהור (כלים יג ג).

׳מִקּוּק, ס״ז,—כש״פ מן מקק, עי״ש: ועוד יש לחקור בטעם המיקוק שכתב הרב ז״ל אם יתברר שהתשמיש ממיקתו ונופל בשרו חתיכות חתיכות (שו״ת מהרי״ט, אה״ע יד). ואין מ י ק ו ק האמור שם אלא שיתמעך הבשר כבשר המת (שם).

מָקוֹר, ס״ז, סמי׳ מְקוֹר, מְקֹר, בכנ׳ מְקוֹרְךָ, מְקוֹרוֹ, מְקוֹרָהּ, מְקֹרָהּ.—א) המקום שמשם יָקֹרוּ המים מהאדמה, ונרדף עם מעין, Quelle; source: יבוא קדים רוח

---

[1]) עי׳ קף, ועי׳ הערה לקמן. — [2]) כך בנוסח׳ הדפוס׳ וגם בכ״י, וכך גם במדב״מ כאן, אך אח״כ אצל הקרדום מיקופו. ובמשנה שבגוף פרוש הרמב״ם בערב׳ כמו בנוסח׳ הדפוס והכ״י. וברמב״ם (הלכות כלים יח כא-כב) בשתי הבבות מקיפו. ופרש רה״ג וז״ל: מקום הנקב שנכנס בו הקתא וכו׳ בקופא דמחטא. והרמב״ם פרש: ואלעין אלתי ידכל פיהא נצאב אלקדום תתסמי קופו, — ובעבר׳: והעין (לא כמו בתרגום העברי בדפוסים) אשר יכנס בה ה נ צ ב (בתרגום העברי שבדפוסים נשמטה מלת הנצב) של הקרדום שמו ק ו פ ו. ומזה יש ללמוד כי עקר הגרסה כאן הוא קופו ולא מקופו. י׳ לוי נקד מַקּוֹפוֹ, מם פתוחה וקוף דגושה, וגזרו מן נקף כמו בערב׳ מנקאפ a) מקור העוף.

---

a) منقاف

יי׳ ממדבר עלה ויבוש מקורו ויחרב מעינו (הוש׳ יג יה). והחרבתי את ימה (של בבל) והובשתי את מקורה (ירמ׳ נא לו). — מקור משחת, שנשחתו המים: מעין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע (משלי כה כו). — ובהרחבה, מקור דמעה וכדומ׳: מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת עמי (ירמ׳ ח כג). — ובמליצה בהשאלה, מקור חיים: אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארת נשברים אשר לא יכלו המים (ירמ׳ ב יג). כי עמך מקור חיים באורך נראה אור (תהל׳ לו י). מקור חיים פי צדיק (משלי י יא). תורת חכם מקור חיים לסור ממקשי מות (שם יג יד). יראת יי׳ מקור חיים (שם יד כז). מקור חיים שכל בעליו (שם יו כב). — מקור חכמה: מים עמקים דברי פי איש נחל נבע מקור חכמה (שם יח ד). — ואמר המשורר: ושואב ממקור האור מבלי דלי, ופועל הכל בלי כלי (רשב״ג, כתר מלכות). וכן עטרהו הוד במדע אשר נמשך אבל ממקור צורו ומעין ישועותיו (ראב״ע, בשם אל). — ואמר המליץ: אוי על פתאים כפראים יהמו, אצלם מקור עדן והם יצמאו (ר״י חריזי, תקדמ׳ תחכמ׳). — ב) בהשאלה, המקום בתוך רחם האשה שמשם דמי וסתה נובעים: ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה את מקרה הערה והוא גלתה את מקור דמיה (ויקר׳ כ יח). וכפר עליה (הכהן על האשה היולדת שהביאה קרבנה) וטהרה ממקר דמיה (שם יב ז). — ובמליצה, בהרחבה, מקורו של פלוני, אשתו: יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריך (משלי ה יח). — ובתו״מ: דם היוצא מן המקור[1]) אעפ״י שבידוע שהוא דם המכה טמא (ר״מ, תוספת׳ נדה ח ג). דם נדה בא מן המקור דם בתולים בא מן הצדדין (הוא, גמ׳ שם סה:). דם מכה שבא מן המקור טמא (רשב״ג, שם סו.). נאמנת אשה לומר יש בי מכה מן המקור ואין בי מכה מן המקור (רבי, תוספת׳ שם ח ג). נמצא (דם) בפרוזדור ספקו טמא לפי שחזקתו מן המקור (משנה שם ב ה). אם נמצא דם על ראש המוך (ששמה האשה ברחמה) בידוע שמן המקור הוא בא (גמ׳ שם סו.). שהוא (הנואף) גונב מקור חבירו (ר׳ הונא, מד״ר במד׳ ט). — ובספהמ״א: הרחם שנוצר בו הולד הוא הנקרא מקור והוא שדם נדה וזבה יוצא ממנו וקוראין אותו חדר לפי שהוא לפני ולפנים (רמב״ם, אסורי ביאה ה ג). — ואמר המשורר: מקורם גבר וישרצו וירעצו וירוצצו ואל עולם נאצו עצביהם כסף וזהב (ר״י הלוי, אלהים נקדש). — ״מקור הזרע: אמרו לו (דור המבול לנח) הרי אנו מונעים עצמנו מפריה ורביה שלא להוציא זרע בני אדם מה היו עושין כשהן באין אצל נשותיהן היו משחיתין מקור זרעם על הארץ כדי שלא להוציא זרע בני אדם (פרקי ר״א כב). — ״מקור השתן: נשאתי ידי אל הכליות אמר הנה מקור השתן ושארית לדם (ר״י זכאריה, ספר שעשוע׳ ח). ואחר כן שלחהו (את הדם) לבועה, אשר תמיד מקור שתן ידועה (הוא, בתי הנפש עו). — ג) ״נרדף עם מחצב: והוא שזה הנראה אינו גוף ממין הצמחים ולא ממין המקורים[1]) (ר״ש א״ת, מו״נ א נח). והוא שם המקור אשר ממנו יחצבו אבני המקורים וכו׳ כי טבע המקור ראוי שיהיה נמצא במה שיחצב ממנו (שם טז). מחצב שם כולל למקורים כלם כמתכות למיניהם ומיני המלחים שיש להם מקור והגפרית והבורית וכו׳ ומינים מן העפר שיש להם מקור עשיתי עליו מקור או מוצא וכו׳ שמהם שם כולל לכל מיני המקורים (הוא, שם, פי׳ מלים הזרות, ערך מחצב). והרב ז״ל שמהו (את השם מתכת) בחבורו יותר כולל מן הידוע בו במקום מקור או מחצב (שם, ערך מתכת). והחכמה הטבעית תעיין בגשמים הנמצאים בטבע לא ברצון האדם כמיני המקורים ומיני הצמחים ומיני בעלי החיים (מלות הגיון יד). הנפש לא תעבור לעולם ממין המתנפש אל מין בלתי מתנפש כלומר למין האבנים והמקורות (תגמ׳ הנפש ב). וזהו דרך ד׳ הרכבות עולם התחתון שהן מקורות וצמחים ובע״ח שמדברים כי המקורות שואבין וניזונין מד׳ יסודות והצמחים ניזונים מד׳ יסודות (ראש׳ חכמה, שער הקדושה טז ג). — ד) ״בדקדוק, צורת הפעל שהוא מורה רק על עצם הפעולה בלבד ולא הגיפים והמספר והזמן, Infinitif; infinitive: כי העצם כיון שהוא מחדש את המקרה אינו נמלט חדושו לו מהיותו בזמן חולף או בזמן עתיד ונצטרכנו בעבור זה לשום ממלות החדוש והוא המקרה רצוני לומר המקור וכו׳ ושמו לזמן החולף אמר שמר וכו׳ ושמו לזמן העתיד יאמר ישמור וכו׳ ואם כן המקור אשר הוא עין המקרה הוא יותר קדמון משתי תכונות

---

[1]) כך בנדפס. ובכ״י וינה הוצא׳ צוק״מ: מן החדר.

—[1]) תרגום המלה מעדנ[a]) שבגוף הערבי, ותרגמו ר״י חריזי במחצב, וכן ר״ש א״ת בעצמו אח״כ: אין בו מחצב ולא צמח.

[a]) معدن

הנלקחות ממנו לזמן החולף והעתיד וכו׳ אם כן הפעלים הם נלקחים ממקוריהם לא המקורים מהפעלים וכן הפועל והפעול נלקחים מהמקור אשר הוא שם המקרה (ר״י א״ת, הרקמה א). השמות והפעלים ותיבות הטעם והסמוך והנפרד וספור העבר בלשון עתיד והצווי בלשון מקור והשלם והחסר והנח והכפול והנראה והנסתר (הוא, תו״ה, עבוד׳ ה׳ ד). והמקור שהוא שם הפועל ולמה נקרא מקור שממנו יוצאים כל בניני הפעלים למיניהם עוברים ועתידים וכו׳ על כן יש לכל בנין מקור (ר״מ ג׳יקטיליה, ספר דקדוק לר״י חיוג 21). המקור פָּקוֹד והוא יתערב עם העוברים והבינונים והעתידים כי הוא מקור הפעלים כלם וממנו תוצאותם שלא תאמר לעולם עבר ובינוני ועתיד שלא יקדם המקור להם כי הוא המחשבה והמחשבה טרם המעשה וכו׳ וברוב יבוא המקור קודם הפועל כי הוא קודם לו (רד״ק, מכלול, סדה״פ). ואפשר שיהיה המקור ג״כ פַּעֵל (שם, טור יח). ובא המקור בתוספת יוד בסוף (שם). וכן בא המקור בחולם לערוך מלחמה (שם, טור כ). והשמות יש מהם שהם מקורים לפועלים ונקראו שם הפועל וכו׳ ונקראו מקורים מפני שמהם נבנים בניני הפעלים (רש״ט פלקיירא, ראש׳ חכמ׳ ב ג). ולכן שם הפעל אשר קראוהו האחרונים מקור הוא שרש הפעל באמת כי ממנו מוצא כל חלקי בנין הפעלים (ר״א בלמסי, מקנ״א, בחלוקת הפעלים). המון המדקדקים האחרונים חלקו הבנין אל עבר בינוני פעול צווי מקור ועתיד וכו׳ וקראו (המדקדקים הקדמונים) המקור שם הפעל (שם). ואם יש במקור אות שאינה בכל חלקי הבנין וכו׳ אז הוא מן השלמים (שם, בפעל הקל). פעול והוא הנקרא מקור או שם הפעל אין לו הוראה מיוחדת על יחיד או יחידה או רבים או רבות בזמן מהזמנים (ר״ד אבן יחיא, לשון למודים ב ה). והמקורות יבואו על פנים שונים (שם, בפעלים החסרים). דע כי האותיות המשמשות במקורים הן בכל״ם וכו׳ דע כי האות היותר משמשת במקור היא הלמד כמו לשמור לזכור (ר״א בחור, א, בבאור המקור). שיש חלק אחד מן הדבור שאינו מפשט מן הזמן מכל וכל כמו השם ואינו מגבל בזמן כמו הפעל רק הוראתו על זמן בלתי מגבל וכו׳ ולפי שממנו ישתרגו עלו שאר חלקי הבנין וכו׳ ויורה על יחיד ורבים יחידה ורבות ועל כל הגופים והזמנים לכן קראוהו מקור וכו׳ (עמנ׳ בר יקותיאל, לוית חן ג יג). המקור אין בו אות להורות על הגופים והוא הנקרא שם הפעל וכו׳ ובראשו ישמשו אותיות בכל״ם (ר״ש ארקוולטי, ערוג׳ הבשם יד). דרך המקור וכו׳ והוא הפעל אשר לא יכלול יותר כי אם מושג המקרה לבדו מפשט מיתר המושגים המגבלים בפעל מזמן גוף מין ומספר (בן זאב, תל״ע, ריט). — ה) ״בכלל המקום הראשון שממנו לקוח דבר מהדברים, הספר הראשון שמשם שאב מחבר ספר את ידיעותיו וכיוצא בזה: ולפי שאלו הדינים נובעים ממקור אחד מהש״ס (שו״ת פנים מאירות א סג).—ממקור נאמן נודע לנו וכו׳.

***מַקּוֹר**[1], ש״ז, - א) כעין פטיש חד ינקרו בו הריחים: יד המקור[2]) טפחים יד המעצד של לגיונות טפחים (כליס כט ו). — ב) ״שֵׁם להחרטום של העופות[3]), Schnabel, bec; beak, נהוג בלשון הדבור בא״י וכבר השתמשו בו הסופרים.

״מְקוֹרִי, שת״ז, - של מקור, א) של מחצב: כאשר שלל ואמר שבבית ההוא אינו גוף צמח ולא מקוריי וכו׳ אפשר שיהיה שם דבר לא צמח ולא מקוריי ולא יהיה חי (אפודי, מו״נ א נח). כאמרנו מה בזה הבית ואמר העונה אין בו מקורי ולא גוף צומח (שם טוב, שם). — ב) במשמ׳ כללית של מקור, ובמשמ׳ לא רגיל, מיוחד: אלו היה משה מחברו המקורי (של ספר איוב) מדוע שם דבריו בפי אנשים נכרים אשר לא מבני ישראל המה (ציון ב, 25, חקיר׳ על ספ׳ איוב).

״מְקוֹרִיּוּת, ש״נ, — סגולת מה שהוא מקורי: אבל כל הבא עתה להתנבא בסגנון התנ״ך יעיד על עצמו כי אין לו כל מקוריות וכי זר לו רוח העת (כסרונות וילירות, המגיד א, אד״ם תר״ס).

מִקָּח, ש״ז, סמי׳ מִקַּח, — א) שה״פ מן לָקַח: כי אין עם יי׳ אלהינו עולה ומשא פנים וּמִקַּח שחד (דהי״ב יט ז). — וכך היה אומר ר׳ אליעזר הקפר: הוא היוצר הוא הבורא הוא המבין הוא הדיין הוא עד הוא בעל דין והוא עתיד לדון ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולא מקח[4]) שוחד שהכל

---

[1]) מן נקר. — [2]) פרש גאון: כמין קורנוס חד הוא שמנקרין בו את הריחיים. ע״כ. והובאו הדברים בערוך, וכן כל המפרשים. — [3]) בארמית מַקּוֹרָא: אתא הדין קורא מיצראה דמקוריה אריך יהיב מקוריה ואפקיה (מד״ר ב״ר סוף סד), — ובעבר׳: בא זה הקורא המצרי ארוך המקור וישם את מקורו (בתוך לועו של הארי) ויוציאו (את העצם). — וכן בסורי׳ מקורא. בערב׳ מנקאר [a]).

[4]) אמר רבנו אפרים: מקח שוחד בחירק ויש גורסין מקח בפתח וזה וזה לא משתבש שלשון תורה לחוד

---

a) منقار

שלו (אבות ד כב).—ובכנ׳: פסח מצרים מקחו מבעשור וטעון הזאה באגודת אזוב על המשקוף (פסח׳ ט ה). — ואמר הפיטן: יושר שלש קופות משלשות סאים, כנוסות למקח שי מריאים ושיים (יוצ׳ שבת שקל׳, אלא אזכרה).— ב) *הדָּבָר הַלָּקוּחַ, הקנוי: אמרו להם ב״ה לב״ש לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו (כתוב׳ יז). שלקח מֶקַח[1]) מחמשה ואין ידוע מאיזה לקח וכו׳ שמניח דמי מקח ביניהם ומסתלק (רשב״א, תוספת׳ יבמ׳ יד ב). צא וקח לי מקח פלוני (שם ד ד). נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי את מקחי אימתי בזמן שהמקח יוצא מתחת ידו אבל אם אין המקח יוצא מתחת ידו הרי הוא כאחד מכל אדם (שם ב״מ א יא). רשאין הצמרין והצבעין לומר כל מקח שיבוא לעיר נהיה כולנו שותפין בו (שם יא כד). יד מוכר על העליונה רוצה אומר לו תן לי מקחי או תן לי מה שאוניתני (ר״י הנשיא, גמ׳ שם נ:). שלשה חינות הן חן מקום על יושביו חן אשה על בעלה חן מקח על מקחו[2]) (ר׳ יוחנן, סוט׳ מז.). אונאה פחות משתות נקנה מקח יתר על שתות בטל מקח (ר׳ נתן, ב״מ נ:). לא שנו (בכדי שיראה לתגר) אלא לוקח אבל מוכר לעולם חוזר מ״ט לוקח מקחו בידו (הוא, שם נא.). מכיון שמשך נקנה המקח (ר׳ יוסי, ירוש׳ מע״ש סוף א). אפילו השביח לו מקחו (ר׳ ירמ׳, שם דמאי ה ו). זה דומה למוכר חפץ לחבירו ונמצא שאינו שלו שהוא חייב להעמיד לו מקחו (ר״ש בן לקיש, שם תרומ׳ ו ג). בעה״ב עיניו בתאינתו ולוקח עיניו במקחו (ב״מ פח.). אל תעזובו את המקח שנתתי לכם יש לך אדם לוקח מקח יש בו זהב אין בו כסף, יש בו כסף ואין בו זהב אבל המקח שנתתי לכם יש בו כסף וכו׳ יש לך אדם לוקח מקח ובני אדם אינן יודעין מהו וכו׳ ויש לך מקח שמי שמכרו נמכר עמו (מד״ר שמות לג). — ובסהמ״א: שני שותפין היו סוחרין ומשגרין זה את זה מקח (תסו׳ הגא׳ הכרון י). ראובן ושמעון ולוי נשתתפו ולקחו מקח ועירבו ממונם ביחד (תסו׳ הגא׳, שערי צדק ה יא). כאדם שמקחו גדול בעיניו ואינו מוכרו אלא בדמים יקרים (ערוך, ערך דס). המקח אינו נקנה בדברים (רמב״ס, מכיר׳ א א). בשרשם בפני המוכר או שאמר לו המוכר רשום מקחך (שם ז ז). אם הלוקח תגר ובקי בערך המקח יותר מהמוכר אל יונו זה את זה (טוחו״מ, הונאה רכז, בשם הרא״ש). — ובהשאלה: (איש אחד בא לפני ר״ג הזקן) אמר לו רבי בעלתי ולא מצאתי דם אמרה לו רבי ממשפחת דורקטי אני שאין להן לא דם נדה ולא דם בתולים בדק רבן גמליאל בקרובותיה ומצא כדבריה אמר לו לך זכה במקחך (כתוב׳ י:). בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים וכו׳ מכוערות שבהן מה היו אומרות (להבחורים) קחו מקחכם לשום שמים (תענ׳ לא.).—ג) *שה״פ, במשמ׳ קְנִיָּה, Kauf, achat; purchase: לקח (קרקע) מסיקריקון וחזר ולקח מבע״ה מקחו בטל מבע״ה וחזר ולקח מסיקריקון מקחו קיים לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה מקחו בטל מן האשה וחזר ולקח מן האיש מקחו קיים (משנה ראשונה, גיט׳ ה ו). ישראל וגוי שלקחו מקח בשותפות וחזרו ולקחו מקח אחר לא יאמר לו טול אתה דברים שבמקום פלוני במקח ראשון ואני אקח דברים שבמקום פלוני במקח שני אבל אומר לו וכו׳ (תוספת׳ ע״ז ג יז). לקח ממנו שדה והשביחה וכו׳ גובה מנכסים משועבדים ושבח קרקעות אין גובה אלא מנכסים בני חורין במה דברים אמורים בזמן שקדם מקחו של זה לשבחו של זה אבל אם קדם שבחו של זה למקחו של זה זה וזה אינו גובה אלא מנכסים בני חורין זה אומר שבחי קדם וזה אומר מקחי קדם המוציא מחבירו עליו הראיה (שם ב״ב ו כא). הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין (גיט׳ ה ז). ואל תעמוד על המקח בשעה שאין לך דמים (ר׳ ישמעאל בר״י, פסח׳ קיב:). לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים (הוא, ב״מ נח:). אם יודעת (התינוקת) בטיב משא ומתן מקחה מקח וממכרה ממכר (רבי, ב״ב קנה:).—ומ״ר מקחות: כשם שבודקין אותו (את החולה או המשותק) לגיטין כך בודקין אותו למקחות ולמתנות לירושות ועדויות (תוספת׳ גיט׳ ז א). — ובכלל מסחר, עסק: א״ר אלעזר אין שביעית מתחללת אלא דרך מקח ור׳ יוחנן אמר בין דרך מקח בין דרך חילול (סוכ׳ מ:). למקח וממכר (ב״מ עט:). שעשה (בלק) שווקים של מקח וממכר (מד״ר במד׳ כ), ועי׳ ממכר. — ואמר המשורר: וקח אחת בחק מקח ולא אלף

ולשון חכמים לחוד (רש״א, מדר׳ שמואל על אבות). וכן ר״י קמחי: מקח שחד המם בחירק והקוף דגושה בעבור הלמד וכו׳ ויתכן לומר מַקַּח המם פתוחה והקוף בדגש בשקל מַפַּל בר וכו׳ והאומר מֶקח המם בסגול מקח טעות הוא בידו לפי שישקלנו בשקל מֶכר שהמם בו שורש ומם מקח תוספת באותיות אמתיג״ה (רי״ק, ספר זכרון 6). וכן בעל תוספ׳ יו״ט: ולפיכך (מפני שהוא מגזרת לקח) לא הורשה אלא לגרוס בפתח ולא בסגול. — [1]) כך הנקוד בכ״י א״פ, הוצא׳ צוק״מ. — [2]) גרסת הערוך: לוקחו.

במתנה (ר"ש הנגיד, בן משלי 39).—*מקח טָעוּת, שהקונה או המוכר טָעָה, שהקונה נתן יותר מכדי שויו של הדבר או המוכר מכר בפחות משויו, או שנגלה בדבר הקנוי מום שאלו היה ידוע לו להקונה קודם לא היה קונה: המוכר יין לחבירו והחמיץ אינו חייב באחריותו ואם ידוע שיינו מחמיץ הרי זה מקח טעות (ב"ב ו ג). הלוקח שור מחבירו בחזקת שהוא תם ונמצא מועד וכו' חייב לו מפני שמקח טעות (תוספת' ב"ק ה ז). המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן וכו' הרי זה מקח טעות (שם, גמ' שם מו.).—ובהשאלה: נכנסה (האשה) לרשות הבעל (ומצא בה מומים) הבעל צריך להביא ראיה שעד שלא נתארסה היו בה מומין אלו והיה מקחו מקח טעות (ר"מ, כתוב' ז ח). הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים היא אומרת משארסתני נאנסתי ונסתחפה שדך והוא אומר לא כי אלא עד שלא ארסתיך והיה מקחי מקח טעות (שם א ו). — *שְׁטַר מקח, שטר עדות בענין מכירה וקניה: (הכותב) שטרי מקח צריך שיניח מקום הלוקח ומקום המוכר ומקום המעות ומקום השדה ומקום הזמן (גיט ג ב).—ובמשמ' *מחיר הדבר, סך המעות שנתן הלוקח בעד המקח, Preis; prix; price: ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח[1]) (ר' יוסי בר"י, שבת קנא. ור"ש בן אלעזר, ב"מ כט:). — ובסהמ"א: שמא יזכירו סכום מקח ויאמרו תן לנו בפשוט (אור זרוע, הלכ' יו"ט). שאינו אסור (להזכיר שם דמים) אלא בדבר שאין מקחו ידוע אבל בדבר שמקחו ידוע רק שאומר לו כמה צריך שרי אם לא מזכיר לו סכום (קרבן נתנאל על הרא"ש, ביצ' יז). שבערב פסח אחר שש מכר לנכרי חתיכת פשתן ולא היה יכול להשוות בדמי המקח עם הנכרי (בו"ת פנים מאירות מו). קצבנו לבעלי משאנו ומתננו את מחיר הסחורות ואת מקחן במזומן (מא"ג, קרית ספר, מכתב א). על פי המקח אשר נקציב לו בכל משלוח (שם). חשבון רצוף מכל הסחורה מטיבה וממקחה (שם ג). לבקש מאתי להעלות על מקחי הסחורה (שם מט).—*מקח השוה: וגם רוצה הרב הנ"ל להדפיס פירוש שלו בתכלית הקיצור וכו' שלא להרבות בהוצאות הדפוס שלא יעמוד ביוקר שיוכל הלמדן לקנותו במקח השוה בכן הסכמנו להדפיס ספר הנ"ל וכו' (הסכמת רבנים על ספר יפה מראה על הגדי' ירוש', שנת תפ"ס). והננו שואלים מאת מעלי' לקנות בעדנו את הסחורות האלה במקח שוה (מא"ג, קרית ספר מכת' כ).

—[1]) ופרש"י: מנה ומאתים, דמים.

מַקָּחָה, ש"נ, מ"ר מַקָּחוֹת. — מה שאדם לוֹקֵחַ, סחורה: ועמי הארץ המביאים את המַקָּחוֹת וכל שבר ביום השבת למכור (נחמ' י לב).

·מַקַּחַת, ש"נ. — כמו מַקָּחָה: אל תאמין נא בפקדון ומקחת איש רכיל אשר לאחרים סוד יהי חושף, אם לא יהי נאמן על ניב אשר הפקד איך תאמינו עלי זהב ועל כסף (ר"ש הנגיד, בן משלי א).

***מקט**[1]), ממנו *מֵקֵט.

***מִקֵּט**[2]), פ"י,—מִקֵּט את פלוני, הכעיסו, צערו, הקניטו, לא בכונה של איבה אלא קצת להתל בו, necken; agacer, taquiner; to tease: לא תגנובו על מנת למקט[3]) על מנת לשלם תשלומי כפל (תוספת' ב"ק י לז, ת"כ קדוש' פרש' ב, גמ' ב"מ סא:). השותק (בשעת נדר אשתו) על מנת למקט[4]) מפר (נדר' עח:).—ואמר הפיטן, במשמ' הקנטה של איבה: כי למקט בזזו בלום אוצר, מקדש מעט סִיד וכִיד שקדו לקצר (בנימין בר חייא, ברית כרותה, סלח' מוסף יוה"כ).

[1]) בערב' מקט a), ועי' הערה לפנינו.

[2]) בערב' מַקַט b): מַקַט אלרג'ל ימקטה מקטא ע'אט'ה, וקיל מלאה ע'יט'א, ופי חדית' חכים בן חזאם פאערצ' ענה פקאם מתמקטא אי מתע'יט'א (לסאן אלערב). — ובעבר': מקט אלרג'ל, פרושו בערב' ע'אט'ה (הכעיסו) וי"א מלא אותו ע'יט'א (כעס, רגז), ובחדית' של חכים בן חזאם (נאמר) ויתנגד לו ויקם מתמקטא, ר"ל בכעס.—[3]) כך בספרא שם, וכך בתוספת' כ"י א"פ, הוצ' צוק"מ. ובספרי הדפוס' למיקט, יוד אחרי המם, וכך בגמ' (ב"מ סא:) בספרי הדפוס', אך בכ"י ה' למקט (ד"ס). וכך בגמ' נדר' בספרי הדפוס למיקט, אך בערוך דפוס ראשון למקט. והביא הערוך מלה זו בערך קט, ונראה שגזרו מן קטט, ופרשו: להכעיסו ולהקניטו. וכך פרשו שאר המפרשים. ובעצם פרוש המלה אין ספק כי זהו פרושה, אך גזרתה מן קוט או קטט בודאי אינה נכונה, כי מקור במם השמוש מיפל או מפל של נע"ו וכפולים אינו נהוג בעברית, והזרים כמו למשאות מספקים, ולכן מסתבר יותר כי המם במקט היא שרשית והוא שרש מיוחד קרוב להשרש קנט, אך הונח למשג מיוחד של הקנטה לא באיבה אלא קצת בכונה של מהתלה, וכמו שדקדק הרמב"ם, בחוש הלשוני שלו, וכתב בספרו (גנבה א ב): ואסור לגנוב דרך שחוק. ויש חבר לשרש מקט בערב', כמו שהובא בהערה שלפני זו, אלא שהוא משמש שם במשמ' של הקנטה סתם, ונתיחד בעברי' לכונה המצמצמה. והפיטן שהשתמש בפעל זה במשמ' הקנטה של איבה לא דק. —[4]) עי' בהערה הקודמת.

a) مقط b) مَقَطَ

∵מִקְטוֹרָה, ש״נ, — כמו מִקְטֶרֶת: מענפיו יעשו קני כלי המקטורה[1] (פינסק, תוה״א, הלמתי׳ ב).

מִקְטָר, ש״ז, סמי׳ מִקְטַר, —בס״פ מן קטר: ועשית מזבח מִקְטַר קטרת (שמות ל א).—ואמר הפיטן: יחבבו עושי צביונך ומצפים תפארת, כמתמר ועולה מקטר קטורת (בנימן בר חייא, ברית כרותה, סלי׳ מוס׳ יוה״כ). ומקום מקטר קטרת, מאתנו נעדרת, והדביר והכפרת, אשר ישרתו בם שרת, שמוה מעפרת (ר׳ יצחק, חוקר הכל, סליח׳ יוה ו).

מְקַטְּרָה, ש״נ, מ״ר מְקַטְּרוֹת, — כעין מזבח לקטרת: ויסירו את המזבחות אשר בירושלם ואת כל המְקַטְּרוֹת הסירו וישליכו לנחל קדרון (דהי״ב ל יד).

מִקְטֶרֶת, ש״נ, כנוי מִקְטַרְתּוֹ, — א) מחבת לקטר בה קטרת: ואיש מִקְטַרְתּוֹ בידו ועתר ענן הקטרת עלה (יחזק׳ ח יא). ובידו מִקְטֶרֶת להקטיר (דהי״ב כו יט). — ב) ∵כלי לקטר בו תבק: והמשרתים יביאו לכל אחד מקטרתו והעשן כלו עולה מלבא לפומא בקנה אחד (רי״מ הזן, אחרית הנחלה עב). כי שמה המצרים כלם יתקבצו יבואו איש את רעהו להתרועע ולהתענג ואיש כלי מקטרתו עם ספל קאווה בידו (שבילי עולם א, מצרים). ועתר ענן מקטרתך עולה אל קורות ביתך (גוטלבר, הקדמ׳ ממצרים).—ואמר המליץ: והיה כי תחפץ להעלות ריח ניחוח באפך, תשימנו (את העשב) במקטרת ותציתו באש למרגועך (שד״ל, הליכ׳ קדם לו).—∵מִקְטֶרֶת המים: מקטרת מים (וואסערפפייפען) אשר העשן סובב סובב הולך ובמים יבא להטהר ואחר יבא אל פה העושן (גוטלבר, ממצרים 7, בהערה).

∵מַקִּיף, ש״ז, — בתשברת, הקו מסביב להמרכז, שכל נקודותיו במרחק שוה ממנו: ונצייר עליו עגולה וקוים יוצאים ממרכזה אל המקיף ומן זו והלאה הלך ילכו נושאי משך ההתפשטות על שטח הגשם (ר״י מוסקאטו, נפוצ׳ יהודה ד).

∵מְקִיקָה, ש״נ, — בס״פ מן מקק: הבלויות והיושן והמקיקה (ר״י א״ת, הסרס׳ לריב״ג, מלח).

∵מַקִּישׁ, ש״ז, — כעין פעמון קטן: כי יהיה אצלם כלי מה נקרא מעלות אחז היה בו איזה מקיש יקישו הצל (ר״א ביבאגו, דרך אמונה ג ב).

מַקֵּל[2], ש״ז, סמי׳ מַקֵּל, מַקַּל, כנו׳ מַקְלִי, מַקְלוֹ, מַקֶּלְכֶם, מ״ר מַקְלוֹת, — א) בד של עץ וכדומ׳ שנושא אדם בידו להשען עליו ולמשש בו בהליכה, או להכות בו וכדומה, Stock; bâton; stick: כי בְמַקְלִי עברתי את הירדן הזה (בראש׳ לב יא). וככה תאכלו אתו מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם וּמַקֶּלְכֶם בידכם (שמות יב יא). ויחר אף בלעם ויך את האתון בַּמַּקֵּל (במד׳ כב כז). ויקח (דוד) מַקְלוֹ בידו וכו׳ ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי כי אתה בא אלי בַּמַּקְלוֹת (ש״א יז מ-מג). — וליד הרועה להנהיג העדר: ואקח לי שני מַקְלוֹת לאחד קראתי נעם ולאחד קראתי חבלים וארעה את הצאן וכו׳ ואקח את מַקְלִי את נעם ואגדע אתו וכו׳ ואגדע את מַקְלִי השני את החבלים (זכרי׳ יא ז-יד).—ולעשות בו קסם: עמי בעצו ישאל וּמַקְלוֹ יגיד לו (הוש׳ ד יב). — ובפרט מַקֵּל יָד, קטן, להכות בו וכדומ׳: בנשק ומגן וצנה בקשת ובחצים וּבְמַקֵּל יָד וברמח (יחזק׳ לט ט).— מַקֵּל תִּפְאָרָה, יפה מאד, ממלאכה מפארה: אמרו איכה נשבר מטה עז מַקֵּל תפארה (ירמ׳ מח יז). — ובכלל חתיכה קטנה דקה של עץ, כמו שבט עב: ויקח לו יעקב מַקַּל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל בהן פצלות

[1]) ומתורגם שם: פפייפענראהר.

[2]) כבר פקפקו הקדמונים מהו שרש שם זה. ריב״ג קבע לו שרש מיוחד מקל, ואמר וז״ל: ולולא הד׳א אלתח׳פיפ לג׳אז אנ יעתקד פיה מא ג׳אז אעתקאדה פי שלחו מגל,—ובעבר׳: ולולא הקלה זו (של הקוף בקצת מקומות שבאה בהם קוף מקל לא דגושה) היה אפשר לסבר בו מה שאפשר לסבר בהשם מגל,—והוא שהשם מקל הוא מחסרי הנון, משרש נקל. וכך גם רד״ק, קבע השם מקל בין בעלי פה מם, וסים בזה״ל: ואפשר שתהיה המלה הזאת מבעלי הנון והמם נוספת. וכך גם קצת החדשים (אולסהויזן ואחרים) לא הכריעו בין שתי אלה הסברות. גזנ׳, פירסט ועוד הניחו שרש מקל, ואמרו שהוא כמו בקל בכוש׳ וערב׳ במשמ׳ צמח, וקצתם גזרוהו מן נקל בערב׳ במשמ׳ העתיק ממקום למקום, וקצתם גזרוהו מן קלל במשמ׳ קל. אך כל זה אינו מניח הדעת. ויתר מסתבר כי נגזר משרש וקל a) בערב׳, שמשמעתו היא הלך הלך ועלה על ההר: וקל פי אלג׳בל, צעד פיה וכו׳ וכל צאעד פי שי מתוקל וכו׳ ופי חדית׳ עמר וכו׳ כנת אתוקל כמא תתוקל אלארויה, — ובעבר׳: וקל פי אלג׳בל עלה עליו (על ההר) וכו׳ וכל עולה על דבר הוא (בערב׳) מתוקל וכו׳ ובחדית׳ של עמר כתוב הייתי אתוקל כמו תתוקל היעלה. ואמר אלחרירי (במקאמה לא): חתי תַוַקַּל אחד אלאטואד,—ובעבר׳: עדי תעלה אחת הגבעות. ומשקל מַקֵּל כמו מדע, והכונה בו דבר ישתמשו בו להעליה בהַר, כי בודאי ראשית התשמיש במקל היד להשען עליו בעליה בהר.

a) وقل

לבנות וכו׳ ויצג את המַּקְלוֹת אשר פצל ברהטים (בראש׳ ל לז-לח). מַקֵּל שקד אני ראה (ירמי׳ א יא). — ובתו״מ, להרבה מיני תשמיש: גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך (ר״ג, ר״ה ב ט). נטל (ר׳ יהושע) מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל (שם). מה הלשון אומרת דק מקל זה דק קנה זה (ר״י בן נורי, נגע׳ י א). הוציאה להם (הפונדקית) מקלו ותרמילו וספר תורה שהיה בידו (ר״ע, יבמ׳ טז ז). פשט ידו לחלון ונטל לו הימנה מקל אמר לי בני בזו טהרתי שלשה מצורעים (ר׳ יהודה, תוספת׳ נגע׳ ח ב). מנהיגין את הבהמה במקל ביום טוב (ר״ש, שם יו״ט ג יז). ולא (יצא) סומא במקלו ולא הרועה בתרמילו (שם). הנותן מקל של אור וברזל תחת ראשו ה״ז מדרכי האמורי (שם שבת ו-ז יג). השואל במקלו ואומר אם אלך אם לא אלך ה״ז מדרכי האמורי (שם ז-ח ד). איזהו מנחש האומר נפלה מקלי מידי נפלה פת מפי (שם יג). מקל שעשה בראשו מסמר להיות נוטל בה פת מאפפיארות הרי הוא כדקרן (שם יד ג). מקל שהיא מלאה משקין (שם טהר׳ ה יא). לא יכנס להר הבית לא במקלו ולא במנעלו (ברכ׳ ט ה). כל מי שאין לו מקום לתלות (את הקרבן) מקלות דקים חלקים היו שם מניח על כתפו ועל כתף חבירו ותולה ומפשיט (פסח׳ ה ט). אינו אסור אלא כל (צלם) שיש בידו מקל או צפור או כדור (ע״ז ג א). ומביאים זכר של רחלים וקושרים חבל בין קרניו וקושרים מקל ומסבך בראשו של חבל (פרה ג ג). ומקל שיש בו בית קבול מזוזה ומרגלית (כלים יז טז). מקל שעשאו בית יד לקרדום (שם כ ג). מקלו של ר׳ מאיר היתה בידי (ירוש׳ נדר׳ ט א). זכור לי עשרים שנה ששפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום (רב, מד״ר במד׳ ט). חקק בראש המקל והניחו במקום שאינו ראוי לו (ירוש׳ מגי׳ ד יב). — ולהכות בו: אוי לי מבית ישמעאל בן פיאבי שהם כהנים גדולים ובניהם גזברין וחתניהן אמרכלין ועבדיהן באין וחובטין עלינו במקלות (אבא יוסי בן יוחנן, תוספת׳ מנח׳ יג כא). איש הר הבית היה מחזר על כל משמר ומשמר וכו׳ ניכר שהוא ישן חובטו במקלו (מדות א ב). נשרפה (הפרה) חובטין אותה במקלות וכוברין אותה בכברות (פרה ג יא). מי שראה את החדש ואינו יכול להלך מוליכים אותו על החמור אפילו במטה ואם צודה להם לוקחין בידם מקלות (ר״ה א ט). שהכישה (את הפרה) במקל ורצתה לפניו (ב״ב עה:). שדרכו של כלב ללקות במקל (מד״ר שמות ט). פרעה רשע הוא אם אומר לכם תנו מופת הכה אותו במקל (שם). למלך שכעס על בנו ומסרו ביד עבדו מה עשה התחיל חובט עליו במקל (ר׳ חייא, שם שה״ש, כרמי שלי). למלך שהיו לו שני בנים כעס על הראשון נטל את המקל וחבטו והגלהו (ר׳ יוחנן, שם איכ׳, פתיח׳). צריך הדיין שיהא לפי המקל לפי הרצועה (ר׳ סבתי, פסיק׳ רבתי לג).— מַקֵּל הבלשים: ותלוי מגל יד ותלוי מקל הבלשים (טהורים) מפני שהן מסייעין בשעת המלאכה (כלים טו ד).—מַקֵּל של זקנים: מקל של זקנים טהור מכלום (שבת סו.).— *בא עליו בְּמַקְלוֹ ותרמילו, להתוכח עמו: מעשה באדם אחד שלא היו בניו נוהגין כשורה עמד וכתב נכסיו ליונתן בן עוזיאל מה עשה יונתן בן עוזיאל מכר שליש והקדיש שליש והחזיר לבניו שליש בא עליו שמאי במקלו ותרמילו אמר לו שמאי אם אתה יכול להוציא את מה שמכרתי ומה שהקדשתי אתה יכול להוציא מה שהחזרתי וכו׳ (ב״ב קלג:).—ומצוי בסהמ״א: הקב״ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל וכו׳ תביא על כרחם הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדן (רש״י דבר׳ לא ז). לא יכה אותם (המלמד את התינוקות) בשוטים ולא במקלות אלא ברצועה קטנה (רמב״ם, ת״ת ב ב). וחגר שאינו יכול לילך בלא מקל מותר לו לילך בו (טאו״ח, שבת שא). — *ומשל: הככר והמקל ניתנו מכורכין מן השמים אמר להם אם שמרתם את התורה הרי ככר לאכול ואם לאו הרי מקל ללקות בו (ספרי, מד״ר שמות לה). — ב) *בהשאלה, שֵׁם לאחד מהמשרתים בהנגינות: ששי הוא המסכן, שהוא לתחתית שכן, בשני מקלות לתכן (בן אשר, דה״ט, סי׳ יז). והעשרה משרתים הם שופר מפוז ושופר הפוך וצנורית ומקל ודחויה ושוכב ונטויה ומארכה ושלשלת (סור׳ הקורא ג, ענין הטעמ׳ והמשרתים). ובשלשת הספרים (תהלים איוב ומשלי) המקל השלישי לזרקא שהוא במקום סגולה בשאר הספרים יש לו משפט אתנח וסוף פסוק (רד״ק, מכלול, סדס״פ ג).— ג) *שֵׁם לצמח מהצמחים: ושמן נרדי ושמן החבושים והרמוניאק והמקל היהודי (קבוצי גלינוס, ב, כ״י פריז).

שמות נרדפים:

חֹטֶר.—מַטֶּה.—משענת.—קנה.

***מקל[1])**, ממנו *מִקְלָה.

---

[1]) בערב׳ מקל a) במשמ׳ הביט, ראה.

a) مقل

***מִקְלֶה**[1], ש"ז, —א) מקום שקולים שם עץ וכדומ' ה כירה: אפר חטאת שנטמא הרי הוא כאפר מקלה (ר"י בן נורי, תוספת' פרה י-ט ה). החשוד להיות נוטל שכרו להזות ולקדש מימיו מי מערה ואפרו אפר מקלה (שם בכור' ג ט). מי שאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה (ירוש' ברכ' ד ה). סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין אפר מקלה ע"ג התיבה ובראש הנשיא ובראש אב ב"ד (תענ' ב ה). אפר כשר שנתערב באפר מקלה (פרה ט ז). אפר מקלה שבראש חתנים (ב"ב ס:). ולמה נותנין אפר מקלה על גבי תיבה אמר ר"י בן פזי כלומר עמו אנכי בצרה (תענ' טז.). —ב) שה"פ מן קָלָה, כמו קְלִיָּה: (הסיד כשישקענו בכבשן עודנו) מחוסר מקלה (ב"מ עד.).

·מִקְלָה[2], ש"נ, —גלגל העין, Bulbus oculi[3]: בהבטה המעוותת הנקראת בערבי חול וכו' הנה העוות הזה יהיה אם לרפיון קצת העצלים המניעים המִקלה ונוטים מאותו הצד אל הצד המנגד להם ולפעמים יהיה מקויצת קצתם שמטים המקלה לצדם (קאנון ג ג ב יד). הנה תפול הבליטה (בעין) אם לחוזק נפיחת המקלה וכבדותה ומלואה ואם לחוזק הלחיצה לחוץ (שם שם טו).

***מַקְלוֹט**, ש"ז, —כמו מַלְקוֹט, עי"ש: הטילה גללים וכו' צריך שיהא המקלוט בידו (ירוש' ב"ק ב ה).

מִקְלַחַת, ש"נ, מ"ר מִקְלָחוֹת, —כלי רחיצה, צנור מים שבקצהו כעין כברה המַקלחת מים על אברי האדם המתרחץ, douche.

מִקְלָט, ש"ז, סמי' מִקְלַט, בכנ' מִקְלָטוֹ, —מקום שימלט רוצח וכדומ' שמה ולא תשיגהו יד גואל הדם: שש ערי המִקְלָט אשר תתנו לנס שמה הרצח (במד' לה ו). והקריתם לכם ערים ערי מִקְלָט תהיינה לכם ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה והיו לכם הערים לְמִקְלָט מגאל ולא ימות הרצח עד עמדו לפני העדה למשפט (שם יא-יב). והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם והשיבו אתו העדה אל עיר מִקְלָטוֹ אשר נס שמה (שם כה). תנו לכם את ערי המִקְלָט אשר דברתי אליכם ביד משה לנוס שמה רוצח וכו' והיו לכם לְמִקְלָט מגאל הדם (יהוש' כ ב-ג). ולבני אהרן הכהן נתנו את עיר מִקְלַט הרצח את חברון (שם כא יג).

[1]) בערב' מִקְלַי a) וגם מקלאה b).

[2]) בערב' מקלה c). —[3]) תרגום ד"ר מזיא.

a) مقلى b) مقلاة c) مقلة

ˮמַקְלֵעַ, ש"ז, מ"ר מַקְלְעִים, —נשק מכוני, הקולע כדורים וחצים בכח דחיפה עזה, אבק שרפה וכדומ', canon.

***מִקְלָעָה**[1], ש"נ, מ"ר מִקְלָעוֹת, —מקל כפוף הראש יתלו בו משא וישאוהו, hakenförmiger Stock, hooked stick; bâton crochu: בא לו אצל פר ושעיר הנשרפין קרען והוציא את אימוריהן וכו' קלען במקלעות[2] והוציאן לבית השרפה (יומ' ו ז).

[1]) עי' הערה לקמן. —[2]) כך במשנה שבגמ' בבלי, וכך במשניות ברב הדפוסים, וכך בר"ח כ"י שנדפס בתלמוד דפוס וילנה, וכך רש"י. אך במשנ' שבירוש', וכן בכ"י במדב"מ: במקלות, וכן בסדר עבודה לר"י בן גיאת ובערוך, וכך בפרוש ר' אליקום, במקלות (ד"ס). והנה בגמ' שם בפסקה קלען פרש ר' יוחנן כמין קליעה, ואין להכריע אם כונתו היתה לפרש רק הפעל קלען או את השם שלאחריו. ופרש ר"ח: היו תולין במוטות כמו קלע כדכתיב וכו' יקלענה בתוך כף הקלע, עכ"ל, והובאו הדברים האלה כלשונם בהערוך, ונראה מזה כי כונת ר"ח היא שהמוטות היו כמו קלע, שקולעים בו אבנים, אפס קשה לעמד על עקרו של דבר לאיזה חלק מהקלע היו דומות המקלעות או המקלות האלה. רש"י פרש וז"ל: קלען במקלעות כמין קליעה ארבעה בני אדם נושאין שני מוטות שנים לפנים שנים לאחור ומהלכים מוט אצל מוט והפר והשעיר נתונים עליהן מורכבין זה על זה וכופפן זה תחת זה כמין קליעה. ע"כ. אך קצת קשה מה צרך היה בדבר לסבך את השעיר והפר דוקא באופן זה, ועוד שהיה יותר נאות להשתמש בל"י: קלען כמקלעת וכדומה. והנה גרסת ספרי הדפוסים ור"ח ורש"י כדים לקים הגרסה במקלעות, ופרוש מקלעות הוא מקל של הסבלים שראשו כפוף ותולין את המשא בראש הכפוף הזה. ויש לו חבר במשמ' זו בהשם מקעלא בסורית, ופרש בר בהלול בערב': ח'שבה מערקפה אלראש ירד בה אלע'נמ ויג'ד'ב בה אלאשיא, —ובעבר': עץ כפוף הראש ימשך (הרועה) בו את צאנו ויסחב בו את הדברים. וכך המלון הסורי-ערבי של הכהן הסורי יעקב מנא אלכלדאני: מקעלא עצא מעטופה אלראש, —ובעבר': מקל כפוף הראש. וכך מקעל P. Smith, Thes. Syr. p. 3684 baculus aduncus. אין איפוא שום ספק בדבר כי בלשון סורית משמש השם מקעל במשמ' מקל כפוף הראש, יאחז בו המחזיקו ביד מה שהוא רוצה למשך וכדומה, ולא עוד אלא שהצורה מקלעא בעצמה גם היא נמצאת בספרי הסורים והם אומרים שהיא כמו מקעלא, ומפרשים אותה בערב' באותן המלים כמו מקעלא, עי' P. Smith, Thes. Syr. p. 3639, ומה שמוכיח אמתות השם מקעל במשמ' זו, שהוא באמת מהלשון החיה, הוא שהוא נכנס גם בלשון הערבית ההמונית בסוריה וא"י, בקצת שנוי, והוא: מִעְקִילַה (הובא בהמלון הערבי-צרפתי של בירות, וכמו כן הצרפתי-

א. **מִקְלַעַת**[1], ס״נ, מ״ר מִקְלָעוֹת, סמי׳ מִקְלְעוֹת, — מלאכת צורות בּ ו ל ט ו ת בעץ וכדומ׳, Skulp-tur, Bas-relief: וארז אל הבית פנימה מִקְלַעַת[2] פקעים ופטורי צצים (מ״א ו יח). ואת כל קירות הבית מסב קלע פתוחי מִקְלְעוֹת[2] כרובים ותמרת ופטורי צצים (שם כט). ושתי דלתות עצי שמן וקלע עליהם מִקְלְעוֹת[2] כרובים ותמרות ופטורי צצים וצפה זהב (שם לב). וגם על פיה מִקְלָעוֹת (שם ז לא). — ואמר המליץ: לקח נא משרוקיו הסמדר ועוד תאכל ענבים מנטיעים, ועוד תשתה עסים רמון ותשכב במטות שן ו מ ק ל ע ת פקעים (ר״ש הנגיד, דבריך בתוך לבי).

ב. **מִקְלַעַת**[3], ס״נ, —קליעה של שערות וכיוצא בזה, Haarflechte; tresse de cheveux; plait (of hair): כתמר כי ישגה רומה תלבי, כעטרת כפותיו עליו סורחת, כן מ ק ל ע ו ת שערך תכתרנה ראשכי, בעבותות אהבה ובמעדנות נחת (יל״ג, חנה).

מִקְמָע, ס״ז, —כמו קמיע[4]: נדבות פי בוראך הם יהיו לך ל מ ק מ ע, סלסל את תורתו ואת מימיה תגמע (סליח׳ שחר׳ יוה״כ, ישראל עם קדוש).

***מְקַמֵּץ**, ס״ז, — מי שמלאכתו לקבץ זבל וכדומה בחוצות: ואלו שכופין אותו להוציא מוכה שחין

ערבי בערך bâton, ובשני המקומות המלה מסמנה בסמן המלים הרגילות בערב׳ של סוריה ופלשתינה, שנכנסו עפי״ר מארמית ועברית). ורגלים לדבר, כי בבית המקדש היו מקלות כפופי הראש משמשים לתלות ולשא בהם את גופות הקרבנות ממקום למקום, ולפעולה זו של תליית הגוף בראש הכפוף של המקל השתמשו בפעל קלע, והשם והפעל יחד הם מלים קדומות שהיו משתמשים בהן בעבודת המקדש. וכמו שבעבר׳ השם הזה דומה להשם מקלעת המשמש בענין קליעות השערות, כך השם מ ק ע ל א בסורית דומה להשם ק ע י ל ת א במשמ׳ ק ל י ע ה של שערות.

[1]) משרש קלע, עי״ש. היחיד במוכרת אינו נמצא במקרא, ואפשר שהוא מִקְלָעָה, וקבעו צורה זו מוציאי לאור שרשי רד״ק, ברלין 1847, אך רב החדשים קבעו מפעלת גם למוכרת. —[2]) עקילס תרגם διατετορευμένα, והוא מלאכת צורות בולטות, במתכת ועץ. ת״י: קליען. פשיט׳: וגלף גלופא. ריב״ג בערב׳: ונקש עליהמ נקושא. וכך החדשים. ועי׳ שרש קלע.

[3]) בארמית מ ק ל ע ת א: מעשה בר׳ עקיבה שעשה לאשתו עיר של זהב חמתיה איתתיה דרבן גמליאל וקניית בה אתת ואמרת קומי בעלה אמר לה הכין הויית עבדת לי כמה דהוות עבדה ליה דהוות מזבנה מ ק ל י ע ת א דרישה ויהבה ליה והוא לעי באוריתא (ירוש׳ שבת ו א).

[4]) וכן יוס׳ בן יהודה זארק: ותורת פיו לו ק מ י ע (ניב שפתים, כ״י Jew. College).

ובעל פוליפוס ו ה מ ק מ ץ[1] והמצרף נחושת והבורסי (כתוב׳ ז י). ה מ ק מ ץ והמצרף נחשת וחבורסי פטורין מן הראייה (חגי׳ ד.).

***מְקַמֵּק**, כמו מָקַק, לא נמצא.

—התפ׳, *הִתְמַקְמֵק, —נתפורר ונמס[2], ובהשאלה, התמקמק האדם וכדומ׳, נחלש, נהיה רפה בלי כח: הדבר דומה לעבד שמבקש פרס מרבו ואמר להם המתינו לו עד ש י ת מ ק מ ק ויצטער ואחר כך תנו לו (שמואל הקטן, תענ׳ כה:). —ואמר הפיטן: הדור יזמו דעת סוד ודפקו, השבעתי אתכם שמעו ופקקו, יחד כשמעם כן נ ת מ ק מ ק ו, על כפים ספקו (ר״א קליר, קינ׳, איכה את אשר). —ובסהמ״א: האנק (פרושו) ה מ ת מ ק מ ק בשתיקה (רש״י יחזק׳ כד טז). זכה אם יש לו מזל טוב תאות לבו נתת לו שבעוד שהוא מתאוה באה לו תאותו עד שלא ישאלנה לא זכה צריך ל ה ת מ ק מ ק ולהצטער (הוא, ערוב׳ נד.). — ובמשמ׳ העקרית: פת ניפולין שנופל מאליו ו מ ת מ ק מ ק (רגמ״ה, ב״ב לג:). נעשה נקפים פי׳ כעין ניקוף ו מ ת מ ק מ ק (ערוך, ע׳ נקף). ובמחמת חולי אי אפשר לומר שימס הלב ו י ת מ ק מ ק ולא יהיה מסוכן (שו״ת חכם צבי עד). שיעשו אפר או עפר וכו׳ שנרקב ש נ ת מ ק מ ק וכלה מן העולם (שו״ת חתם סופר, או״ח קד). ואעפ״י שעכשיו נסתם הנקב אחר זמן ית מ ק מ ק ו הבועות (שו״ת תמים דעים, סי׳ קנ). כשיתחיל הדבר ל ה ת מ ק מ ק וליקוב (רס״פ, יריעו׳ שלמה א ו).

***מְקַנֵּא**, ס״ז, מ״ר מְקַנְּאִים, —מי שמדתו לקנא בזולתו: אל תועץ עם חמיך ו מ מ ק נ א העלים סוד (ב״ס גני׳ לז י). —ואמר החכם: לא ראיתי חומס נפשו כ מ ק נ א אבלו מתמיד נפשו דואבת שכלו חסר לבו הומה (ר״י אברבנאל, נחל׳ אבות ד). — ואמר המליץ: וישלח האיש את ידו ויקח את המאכלת, לחתוך מן החיה הנאכלת, והנה אדומה כגחלת, וכלבב מ ק נ א י ם מבושלת, ובטעמה לנפת צוף נמשלת (ר״י חריזי, תחכמ׳ כא).

***מַקְנֵב**, ס״ז, —מכלי הרצענות ל ק נ ב בו את העור (לוח הרצענות א).

מִקְנֶה[3], ס״ז, סמי׳ מִקְנֵה, בכנ׳ מִקְנְךָ, מִקְנֵהוּ, מִקְנֵנוּ, מ״ר (מִקְנִים[4]) בכנ׳ מִקְנַי, מִקְנֶיךָ מִקְנֵיכֶם, מִקְנֵיהֶם,

[1]) ואמרו בגמ׳ שם (עז.): מאי מקמץ אמר רב יהודה זה המקבץ צואת כלבים. וכך הרמב״ם (הלכ׳ חגי׳ ב ג): ה מ ק מ ץ והוא שמלאכתו לקבץ צואת כלבים וכיוצא בהן לעבד העורות או לרפואה.

[2]) ת״י ויחלש (איוב יד י) ויתמקמק.

[3]) גם בכנעני מקנא. — [4]) רד״ק, שרש קנה. —

— א) כל הבהמה אשר לאדם, הבקר והצאן והגמלים וכו׳, Vieh ; bétail ; cattle : ותלד עדה את יבל הוא היה אבי ישב אהל וּמִקְנֶה (בראש׳ ד כ). ואברם כבד מאד בַּמִּקְנֶה בכסף ובזהב (שם יג ב). ויהי ריב בין רעי מִקְנֵה אברם ובין רעי מִקְנֵה לוט (שם ז). ויהי לו מִקְנֵה צאן וּמִקְנֵה בקר (שם כו יד). ויאמר הן עוד היום גדול לא עת האסף הַמִּקְנֶה השקו הצאן ולכו רעו (שם כט ז). אתה ידעת את אשר עבדתיך ואת אשר היה מִקְנְךָ אתי כי מעט אשר היה לך לפני ויפרץ לרב (שם ל כט-ל). ויצל אלהים את מִקְנֵה אביכם ויתן לי (שם לא ט). וינהג את כל מִקְנֵהוּ ואת כל רכשו אשר רכש (שם יח). מִקְנֵיהֶם [1]) וקנינם וכל בהמתם הלוא לנו הם (שם לד כג). והאנשים רעי צאן כי אנשי מִקְנֶה היו וצאנם ובקרם וכל אשר להם הביאו (שם מו לב). ויקחו את מִקְנֵיהֶם ואת רכושם אשר רכשו בארץ כנען ויבאו מצרימה (שם ו). ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מִקְנֶה על אשר לי (שם מז ו). ויאמר יוסף הבו מִקְנֵיכֶם ואתנה לכם (לחם) בְּמִקְנֵיכֶם אם אפס כסף ויביאו את מִקְנֵיהֶם אל יוסף ויתן להם יוסף לחם בסוסים וּבְמִקְנֵה הצאן וּבְמִקְנֵה הבקר ובחמרים וינהלם בלחם בכל מִקְנֵיהֶם [1]) בשנה ההוא (שם טז-יז). תם הכסף וּמִקְנֵה הבהמה (שם יח). הנה יד יי׳ הויה בְּמִקְנְךָ אשר בשדה בסוסים בחמרים בגמלים בבקר ובצאן וכו׳ והפלה יי׳ בין מִקְנֵה ישראל ובין מִקְנֵה מצרים (שמות ט ג-ד). והנה לא מת מִמִּקְנֵה ישראל עד אחד (שם ז). וגם מִקְנֵנוּ ילך עמנו לא תשאר פרסה (שם י כו). וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר מִקְנֶה כבד מאד (שם יב לח). למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מִקְנַי בצמא (שם יז ג). כל פטר רחם לי וכל מִקְנְךָ תזכר פטר שור ושה (שם לד יט). במסלה נעלה ואם מימיך נשתה אני וּמִקְנַי ונתתי מכרם (במד׳ כ יט). וּמִקְנֶה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד ויראו את ארץ יעזר ואת ארץ גלעד והנה המקום מקום מִקְנֶה ויבאו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל משה וכו׳ הארץ אשר הכה יי׳ לפני עדת ישראל ארץ מִקְנֶה הוא ולעבדיך מִקְנֶה וכו׳ יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה (שם לב א-ה). ויאמרו גדרת צאן נבנה לְמִקְנֵנוּ [2]) פה (שם טז). רק נשיכם וטפכם וּמִקְנֵכֶם ידעתי כי מִקְנֶה רב לכם ישבו בעריכם (דבר׳ ג יט). נשיכם טפכם וּמִקְנֵיכֶם ישבו בארץ אשר נתן לכם משה בעבר הירדן (יהוש׳ א יד). ולא נתנו חלק ללוים בארץ כי אם ערים לשבת ומגרשיהם לְמִקְנֵיהֶם ולקנינם (שם יד ד). ונתן מטר ארצך וכו׳ ולחם תבואת האדמה והיה דשן ושמן ירעה מִקְנְךָ ביום ההוא כר נרחב (ישע׳ ל כג). והיו גמליהם לבז והמון מִקְנֵיהֶם לשלל (ירמ׳ מט לב). ויסגר לברד בעירם וּמִקְנֵיהֶם לרשפים (תהל׳ עח מח). ויהי מִקְנֵהוּ שבעת אלפי צאן ושלשת אלפי גמלים וחמש מאות צמד בקר וחמש מאות אתונות (איוב א ג). מעשה ידיו ברכת וּמִקְנֵהוּ פרץ בארץ (שם י). גם מִקְנֵה בקר וצאן הרבה היה לי (קהל׳ ב ז). ולמזרח ישב עד לבוא מדברה למן הנהר פרת כי מִקְנֵיהֶם רבו בארץ גלעד (דהי״א ה ט). — ומצוי בתו״מ: וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים והיה להם מ ק נ ה גדול וחבבו את ממונם וישבו להם חוץ מארץ ישראל לפיכך גלו תחלה מכל השבטים (מד״ר במד׳ כב). אמר להם הקב״ה אתם חיבבתם את מ ק נ י כ ם יותר מן הנפשות חייכם אין בו ברכה (שם). — ב) שה״פ, כמו קנין: אשר קנה אברהם את השדה מאת עפרן החתי וכו׳ מִקְנֵה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת (בראש׳ מט ל-לב). כל רכשו אשר רכש מִקְנֵה קנינו אשר רכש בפדן ארם (שם לא יח). עם מאסף מגוים עשה מִקְנֶה וקנין ישבי על טבור הארץ (יחזק׳ לח יב). הלשלל שלל אתה בא הלבז בז הקהלת קהלך לשאת כסף וזהב לקחת מִקְנֶה וקנין לשלל שלל גדול (שם יג). — ואמר בן סירא: אל תשא פנים וכו׳ על מ ק נ ה בין רב למעט ועל ממהיר ממכר תגר (ב״ס גני׳ מב ד).

מִקְנָה, ס״נ, סמי׳ מִקְנַת, בכנ׳ מִקְנָתוֹ. — שה״פ מן קָנָה,

א) פעולת אדם שקנה דבר, Kauf; achat; purchase, ומעמד כל דבר קנוי, שהוא מעתה להקונה ואין איש רשאי לנגע בו, Eigentum ; propriété ; -perty : ויקם שדה עפרון אשר במכפלה וכו׳ לאברהם לְמִקְנָה לעיני בני חת (בראש׳ כג יז-יח). — מִקְנַת כֶּסֶף, הדבר הקנוי בכסף, עבדים וכדומ׳: ובן שמנת ימים ימול לכם כל זכר לדרתיכם יליד בית וּמִקְנַת כסף מכל בן נכר אשר לא מזרעך הוא המול ימול יליד ביתך וּמִקְנַת כספך (בראש׳ יז יב-יג). וכל עבד איש מִקְנַת כסף (שמות יב מד). ואם את שדה מִקְנָתוֹ אשר לא משדה אחזתו יקדיש ליי׳ (ויקר׳ כז כב). — ב) המחיר, התשלומים שאדם נותן בעד דבר שקנה, Preis; prix; price : לפי רב השנים תרבה מִקְנָתוֹ ולפי מעט השנים תמעיט מִקְנָתוֹ כי מספר תבואת הוא מכר לך (ויקר׳ כה יז). — כסף הַמִּקְנָה: אם עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאלתו מכסף מִקְנָתוֹ (שם נא). — ועצם הפעולה, ספר הַמִּקְנָה, השטר שבו כתוב כי פלוני

---

[1]) בקצת ספרים מִקְנֵהֶם, חסר י. — [2]) ס״א לְמִקְנֵינוּ.

קנה דבר פלוני מפלוני, Kaufbrief; contrat de vente deed of purchase: ואקנה את השדה מאת חנמאל וכו' ואקח את ספר הַמִּקְנָה את החתום וכו' ואתן את הספר הַמִּקְנָה אל ברוך בן נריה בן מחסיה לעיני חנמאל דדי ולעיני העדים הכתבים בספר הַמִּקְנָה וכו' לקוח את הספרים האלה את ספר הַמִּקְנָה הזה ואת החתום ואת ספר הגלוי הזה ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים כי כה אמר יי' צבאות אלהי ישראל עוד יקנו בתים ושדות וכרמים בארץ הזאת ואתפלל אל יי' אחרי תתי את ספר הַמִּקְנָה אל ברוך בן נריה (ירמ' לב ט-טז).

מִקְסָם, ש"ז, סמי' מִקְסַם, — כמו קֶסֶם, ופעולת הקוסם: כי לא יהיה עוד כל חזון שוא וּמִקְסַם חלק בתוך בית ישראל (יחזק' יב כד). הלוא מחזה שוא חזיתם וּמִקְסַם כזב אמרתם (שם יג ז). [1].

∵מְקֹעָר, (מקוער), ש"ז, — גוף מְקֹעָר: ומה שהוא יותר הגון שנדמה בנפשנו כי הגלגל בכללו חיוני לכדור אחד כדור התבנית וגבנינותו גבנינות הגלגל שבו כל הכוכבים ומקוערו המקוער המשמש האש לו תנועה אחת כללית (מורה המורה 113). שאנחנו נמצא מיני הגשמים שהם עשרה או תשעה בהכרח והט' מהם שמימיים והעשירי הוא החומר אשר בתוך מקוער גלגל הירח (ר"י אלבו, העקרים ב יא). כי המקום הטבעי ליסוד האש הוא מקוער גלגל הירח שהוא למעלה (שם יז), ועי' ∵קער.

∵מַקַּף, מַקַּף, מָקֵף, ש"ז, — כעין קו משכב, סימן של חבור שתי מלים כאלו היו מלה אחת: כל את ואֵת דמַקֵּף, בשלש נקודות יתקף וכו' אם אֶת־ מקף בשלש (נקודות) נקרא, ואם לא מקף בשתים נקרא (בן אשר, דק"ט מב). כן דרך כל תיבה שנקודתה מלאפום כשהיא סמוכה במקף משתנה הנקוד לחטף קמץ (רש"י שמות יט כד). כל בן שהוא מוכרת בטעם הענין בקמץ קטן כמו ותלד בן שני ליעקב ואם הוא במקף כי שני תואר למלת בן (ראב"ע, אזנות ג). ובמקף ישוב החולם לקמץ חטף (רד"ק, מכלול, שדה"פ, טור יח). או שיהיו שתי תיבות עם מקף אעפ"י שנקראת בחטיפה צריך לבאר כדי שידמה ששתי אותיות קרא אעפ"י שנקראת כאחת כי גם רז"ל כשאמרו צריך ליתן ריוח בין הדבקים כגון על לבבך בכל לבבכם לא אמרו להפסיק שלא לתת מקף בין שני הלמדי"ן כאשר הוא אלא אעפ"י שיקראם במקף

[1]) ואולי גם בישע': כי מלאו מקסם ועננים כפלשתים (ישע' ב ו), במקום כי מלאו מִקֶּדֶם.

יתן ריוח והבדל ביניהם בלשון שידמה כי שני למדי"ן קרא כי הנה בכל־לבבכם בכָל הוא נקוד בקמץ מפני המקף ואם יקרא אותו בלא מקף יהיה נקוד בחולם (שם, אבני גזית). אחר אשר בארנו משפטי העמדות הקולות במבטא ומרוצתם נשאר עלינו לבאר דבוקם כאלו הם בתיבה אחת אף כי יהיו בתיבות שונות ועל זאת הונח הַמַּקַּף אצל העברים שהוא קו מחבר שתי תיבות רצופות אשה אל אחותה (ר"א בלמסי, מקנה אברהם, במקף). מָקֵף בסוף דבר ירים דגלו, פן יפרץ־בם יעיד נאמנה, לכן כל כָּל חטוף חטף כלו (ר"מ פרוביגלו, בשם קדמון יב). — ובקצת ספרי המסורה של התימנים במשמ' מתג: וכלה אהרן ובניו (במדבר ד טו) פבן אשר כאן יקול אהרן במקף תחת אלאלף ובן נפתלי כאן יג'על אלמקף תחש אלרש (מסורה גדולה, גינזבורג ג דף יב). כן עשו להם בני ישראל (במדבר ח כ) פבן אשר כאן יכטף כֵן מע עשו ובן נפתלי כאן יג'על תחת כֵן מַקַּף (שם). וכל אשר יגע בו הטמא יטמא (במדבר יט כב) פבן אשר כאן יכטף אֲשֶׁר מע יגע ויגע מע בו ובן נפתלי כאן יקרא אֲשֶׁר במקף (שם). ולישראל מה פעל אל (במדבר כג כג) פבן אשר כאן יג'על מקף תחת אלפא אלתי פי פעל ובן נפתלי כאן יג'על אלמקף תחת אלעין (שם). כי אם יהיה לבער קין (במדבר כד כב) פבן אשר כאן יג'על תחת אִם מקף ובן נפתלי כאן יכטפהא מע יהיה (שם).

∵מֻקָּף, מוקף, ת"ז, — מסמן במקף: בלא שופר יהיה, ומוקף לפני טרחא מצויה (דק"ט, סי' כו). כל בֵּן אשר במקרא סמוך ומוקף עם אב או עם איש וכו' בשלש נקודות יהיה (שם מא). כל ויהי ויחי המוקפים עם תיבה שטעמה בראש וויהן במתג (עין הקורא, בראש' ד ב).

***מִקְפָּה**[1], ש"נ, — תבשיל של גריסים וכיוצא בזה, קצת עבה אך נצוק, Brei; bouillie; porridge: שיברי עריבה לצוק בהם מקפה לתינוק (ר' יהודה, תוספת' שבת יד ז). המקפה וחמיתה[2] של חולין (שם טבו"י ב ב). מאימתי מותר לפנות (מהסוכה אם ירדו גשמים) משתסרח המקפה (סוכ' ב ט). (הנודר) מן הגריסין אסור במקפה ור' יוסי מתיר (הנודר) מן

[1]) מן קפה, עי"ש. ומדברי ר' תנחום ירושלמי נראה כי קרא מם חרוקה, כמו מקרא ומקנה, וכך נראה מהכתיב של כ"י אחד, מיקפה, יוד אחרי המם. ובקצת משניות מנקד' נדפסות המם פתוחה, וכן י' לוי, אך יסטר' מם חרוקה. — [2]) במשנה (טבו"י ב ד) חמיטה, בטית, ועי' זה הערך.

המקפה מותר בגריסין (נדר׳ ו י). לא סוף דבר מקפת גריסין אלא אפילו מקפה של כל דבר (ירוש׳ סוכ׳ ב י).—ואמר המליץ: ואשרת אותה (את הזקנה) ואכבדה ואתענה תחת ידיה ואשתדל בכל כחי לעבדה ולחולשת שניה לתקן לה מקפה עיסה מתובלת קמח סולת (בגידת הזמן, בסוף).

*מִקְצָב, ש״ז, — א) משקל השירים, עי׳ ערך משקל: ותחלת מה שיפסיד במקצב השיר ענין אלה השני נחים ויניח המלעיל והמלרע וישוב אוכלה ואכלה שוה (ר״י הל״ת, כוזרי ב עח). ואפשר שתפסיד חכמת הדברים הרבה מאמונות האמת עליו במה שיביאהו מהספקות והדעות הנעתקות כאשר נראה מאשר לומדים מקצבי השיר ומדקדקים במשקלם ונשמע להם המיה ודברים מבהילים בחכמה נקלה למוטבע שהוא טועם משקל השיר ולא יעבור עליו דבר בשום פנים ותכלית האנשים ההם שיהיו כמו זה אשר נראה סכל במקצב (שם ה טז). כן יש לנו לעשות בשירים אשר נחבר על משקלי התנועות שיהיו ערכיהם נאותים אל תכליתם ולא כל משקל יכון לכל העולה על רוחנו הנה דרך משל המקצב אשר תמצאהו אצל טובי המשוררים וקדמוניהם בשיר של שמחה או תהלה ותפלה לא יאות שתשקל בו דברי קינות וכו׳ (רמ״ע מפאנו, מאור עינים ס). כלל זה יהיה בידינו כי השירים הבאים על מקצבי יתדות ותנועות במספרם כמשפטם אינם על האמת מטבע לשוננו (שם). וכל פעל שתרצה להשתמש ממנו בשירך ראה אם ישנו בכתבי הקדש בבנין ההוא כי מקצב השיר לא יתיר לך לצאת מדרכי הלשון (ר״ש ארקוולטי, ערוג׳ הבשם נג). שכל הרוצה להביא שיר עברי במקצב שקול במספר התנועות ע״ד הערביים מוכרח כמו כן בכל מקום שתזדמן לו הברה בעלת ב׳ נחים וכו׳ להרחיק ממנה נח אחד הנסתר (ש׳ פינסקר, השגה על דונש בענין משקל השירים, לקו״ק סג). — ב) *כמו מחצבת: מכוסף צור מהצבי, חלל נקרת מקצבי, מפעלים הליץ בי (שבתי ב׳ משה, אנעים תדופי שירים; יוצ׳ א׳ פסח).

*מֻקְצֶה, ש״נ, — א) מקום ישטחו שם התאנים ליבשם: עומד אדם על המוקצה ערב שבת בשביעית ואומר מכאן אני אוכל למחר (ר׳ אליעזר, ביצ׳ ד ז). הלוקח גרוגרות מן המוקצה לא יאכל עד שיעשר (ר״מ, תוספת׳ מעש״ר ב יב). אוכלין אחת אחת מן התאנה אבל לא מן הסל ולא מן הקופה ולא מן המוקצה (מכו׳ שם ג ג). פירות שנגמרה מלאכתן ועברו בתוך ירושלים יחזור מעשר שני שלהם ויאכל בירושלים ושלא נגמרה מלאכתן (כגון) סלי ענבים לגת וסלי תאנים למוקצה וכו׳ (מע״ש ג ו). היה אוכל והותיר וזרק מה שבידו לתחת התאנה או לתוך המוקצה בשביל שלא יאבד (פרה ז יב). אבא היה נוטל עשר גרוגרות מן המוקצה על תשעים תאנים שבכלכלה (ר׳ ישמעאל בר״י, ירוש׳ תרומ׳ ב ד). אין אוכלין על המוקצה אלא על מקומו (רבי, שם מעשר׳ ג א). אוכלין על המוקצה בין על מקומו בין שלא על מקומו (ריב״ל, שם). מוקצה שיבש ואין הבעלים מכירין בו (רב כהנא, בבלי ביצ׳ כו:).—ולפרות אחרים, לאבטיחים וכיוצא בהם, מקום שמסדרים אותם יחד: אבטיח משישלק ואם אינו משלק עד שיעשה מוקצה (מעשר׳ א ס). — ובסהמ״א: ובאבטיח (גמר מלאכתו) משיסדיר אותו במוקצה אבטיח בצד אבטיח (רמב״ם, מעשר ג ח). תאנים וענבים שבמוקצה מותר לאכול מהן עראי במקומן (שם יז). עד שיכפלו העם רוב המחצלאות שבמוקצה שמיבשין עליהם תאנים וענבים לעשותם גרוגרות וצמוקים (הוא, נדר׳ י ט).—ב) בכלל, מקום מיוחד בבית או בחצר ישימו שם דברים לשמירה וכדומ׳: Rumpelkammer; décharge; lumber-room: הזורק מן האסרטא לדיר או לסהר ולמוקצה ולחצר אפילו הן בבקעה (תוספת׳ שבת י-יא א). אמרו לו (לר׳ יהודה) אי אתה מודה בדיר וסהר ובמוקצה שאם ירצה לרבות (בפסין) ירבה (שם ערוב׳ ב ב). ומתחילין (להסיק) בערמת התבן אבל לא בעצים שבמוקצה[1] (ביצ׳ ד א). הדלת שבמוקצה[2] וחדקים שבפרצה ומחצלות אין נועלין בהן אלא אם כן גבוהים מן הארץ (ערוב׳ י ח). אויר שתשמישו לדירה כגון דיר וסהר מוקצה וחצר (רשב״א, גמ׳ שם כב.).

*מֻקְצֶה, ש״ז, — א) כעין סכין לקצות בו התאנים: תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה אבל קוצץ אותם בחרבה (שביע׳ ח ו).—ב) *מוּקְצֶה, דבר שהוקצה לדבר מיוחד, לע״ז וכו׳: לוקחין מהן (מהעכו״ם) בהמה לקרבן ואינו חושש משום רובע ומשום נרבע ומשום מוקצה ומשום נעבד (תוספת׳ ע״ז ב א). מן הצאן להוציא את המוקצה (ספרא ויקר׳, נדבה ב ב). הרובע והנרבע והמוקצה והנעבד והאתנן וכו׳ איזהו מוקצה

---

[1]) ופרש״י וז״ל: רחבה שאחורי הבתים קרוייה מוקצה על שם שהיא מוקצה לאחור ואין נכנסין ויוצאין בה תדיר ושם נותנין עצים וכל דבר שאין דעתו ליטול עד זמן מרובה.—[2]) ופרש״י: רחבה שאחורי הבתים וכו׳ שאין משתמשים בה תדיר ואין בעה״ב חושש לה לעשות לה דלת כראוי.

המוקצה לעבודת כוכבים (תמור׳ ו א). מאימתי נקרא מוקצה משנעשה בו מעשה (תוספת׳ ע״ז ה ט). מוקצה לעבוד ולא עבדוהו (ר׳ אחא בר״י, תמור׳ כח.). מנין למוקצה מן התורה שנאמר תשמרו להקריב לי במועדו כל שעושין לו שימור (ר׳ יאשיה, שם כט.). אין מוקצה אסור אלא עד שיעבדו (בו) (רב יצחק, שם). מעמיד אדם בהמתו ע״ג עשבים בשבת אבל לא ע״ג מוקצה בשבת (ר׳ חנינא, שבת קכב.). אין מביאין נסכים מן הטבל יכול לא יביא מן המוקצה וכו׳ יצא מוקצה שאין איסור גופו גרם לו (פסח׳ מח.). — ובסהמ״א: ויש ביום טוב מה שאין בשבת איסור מוקצה שהמוקצה אסור ביום טוב ומותר בשבת מפני שיום טוב קל משבת אסרו בו המוקצה שמא יבוא לזלזל בו כיצד תרנגולת העומדת לגדל ביצים ושור העומד לחרישה ויוני שובך ופירות העומדין לסחורה כל אלו וכיוצא בהן מוקצה הן ואסור לאכול מהן ביו״ט עד שיכין אותם מבערב ויחשוב עליהם לאכילה אבל בשבת הכל מוכן אצל שבת ואינו צריך הכנה וכשם שהמוקצה אסור ביו״ט כך הנולד אסור (רמב״ם, יו״ט א יז-יח). —*מֻקְצֶה מחמת מאוס, מחמת אסור, מחמת חסרון כיס, מחמת מצוה: מוקצה מחמת מיאוס (יש לו לר׳ יהודה האוסר בנר ישן של חרס, ואין לו) מוקצה מחמת איסור (שבת מה.). בכל השבת כולה הלכה כר״ש לבד ממוקצה מחמת מיאוס וכו׳ לבד ממוקצה מחמת איסור וכו׳ אבל מוקצה מחמת חסרון כיס אפילו ר״ש מודה (שם קנז.). אין מוקצה לר״ש אלא שמן שבנר בשעה שהוא דולק הואיל והוקצה למצותו הוקצה לאיסורו (ר׳ יוחנן, שם מה.). — ובסהמ״א: כלי המוקצה מחמת מיאוסו כגון נר ישן של נפט וכלי הצואה וכיוצא בהן מותר לטלטל בשבת (רמב״ם, שבת כה יא).

מִקְצוֹעַ, מִקְצֹעַ, מַק־, ש״ז, מ״ר סמי׳ מִקְצוֹעֵי, מִקְצֹעוֹת, מִקְצֹעֹת, בכנ׳ מִקְצֹעֹתָיו, — קרן זוית, Winkel coin; corner: לשני הַמִּקְצֹעֹת יהיו (שמות כו כד). כן עשה לשניהם לשני הַמִּקְצֹעֹת (שם לו כט). המזבח עץ שלוש אמות גבה וארכו שתים אמות וּמִקְצֹעוֹתָיו [1]) לו (יחזק׳ מא כב). ויוציאני אל החצר החיצונה ויעברני אל ארבעת מִקְצוֹעֵי החצר והנה חצר בְּמִקְצֹעַ החצר חצר בְּמִקְצֹעַ החצר בארבעת מִקְצֹעוֹת החצר חצרות קטרות (שם מו כא-כב). אחריו החרה החזיק (בבנין החומה) ברוך בן זבי מרה שנית מן הַמִּקְצוֹעַ עד פתח בית אלישיב (נחמ׳ ג כ). מבית עזריה עד הַמִּקְצוֹעַ ועד הפנה פלל בן אוזי מנגד הַמִּקְצוֹעַ והמגדל היוצא מבית המלך (שם כד-כה). ויבן עזיהו מגדלים בירושלם על שער הפנה ועל שער הגיא ועל הַמִּקְצוֹעַ ויחזקם (דהי״ב כו ט). —ובתלמ׳: והרי המחתה נתונה במקצוע בין הכבש למזבח במערבו של כבש (תמיד א ד). לשכת הטלאים היתה במקצוע צפונית מערבית (שם ג ג). עזרת הנשים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רוחב מאה ושלשים וחמש וארבע לשכות היו בארבע מקצועותיה של ארבעים ארבעים אמה (מדות ב ה). — ובהשאלה, *חלק אחד מחכמה מהחכמות וכיוצא בזה: הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה גדול מהן שהן כמעין הנובע (ר׳ ישמעאל, ב״ב י ח).־ אלו שמונה מקצועי [1]) תורה גופי הלכות (אבא יוסי בן חנן, תוספת׳ ערוב יא כד).—ובמשמ׳ זוית בחכמת התשברת: משולש שתהא הצלע האחת שתים לא יתכן להיותו כי אם שוה כולו או שוקיו שוות או המקצוע רחב ודע כי משולש מתחלק לשנים חלקים שונים האחד שוה והוא על שנים דרכים שוה כולו או שוקיו ולעולם יהיו כל המקצועים חדים והחלק השני שתהיינה הצלעות משתנות והיא על שלשה דרכים האחד שיהיה המקצוע רחב כי ב׳ המקצועות לעולם חדים וכו׳ והדרך השני להיות המקצוע האחד ישר גם השנים המקצועות יהיו חדים וכו׳ והדרך השלישי יקרא חד המקצוע כי כל מקצעותיו חדים (ראב״ע, ספר האחד 22-19).

***מַקְצוּעַ**, ש״ז, מ״ר מַקְצוּעוֹת,—סכין לחתוך בו עגולי דבלה: שלשה כלים ניטלין בשבת מקצוע של דבילה וכו׳ וסכין קטנה שעל גבי השולחן (תוספת׳ שבת יד א). ואולי הן הבכורות עד שלא ישימו שומר והסייפות משיקפלו המקצעות (שם דמאי א ג). (אמר קונם שאיני טועם יין) עד שיעבור הקיץ עד שיקפלו המקצועות (נדר׳ ח ד). הוקפלו רוב המקצועות מותרות משום גזל (ר׳ יוסי, גמ׳ שם סב.). סכין קטנה ומקצוע של דבלה (ירוש׳ שבת יז א). — ובסהמ״א: הסכינים שהם מיוחדים לחתוך התאינים כשעושים מהן עיגולין נקראין מקצועות (הר״ן, נדרי סא:).

מַקְצוּעָה[2]), מַקְצֻעָה, ש״נ, מ״ר מַקְצֻעוֹת,—כלי מכלי הנגרים יקלפו בו ויחליקו בו פני העץ, Hobel

---

[1]) בקצת ספרים וּמְקְצְעוֹתָיו, צ שואית.

—[1]) כך בכ״י וינה ובנדפס. ובכ״י א״פ: מוקצעי.

[2]) צורה זו לא באה בתנך, וכבר פקפק בה בטבר

plane; rabot: חרש עצים נטה קו יתארהו בשרד יעשהו בַּמַּקְצֻעוֹת [1]) ובמחוגה יתארהו (ישע׳ מד יג).

חלקי המקצועה:

בֵּית־יָד.—יָתֵד.—כַּפְתֹּר.—לַהַב.—מַשְׁוִית.—תֵּיבָה.

·מֻקְצִי, ת״ז, לנקי׳ מֻקְצִית (מוקצית),—של מֻקְצֶה: כלומר מוקצית היתה (לשכת הטלאים) מכ״א מן הקרנות שלא היתה בקרן גמור אלא בצד המערב (המאירי, יומ׳ טז). התרנגולת מוקצית מחמת איסור שחיטה (הר״נ על הרי״ף, ביצ׳ א). עז בשבת מוקצית היא מחמת איסור שחיטה (שם).

מִקְצָת, ש״ז,—א) כמו קצת, חלק קטן של דָּבָר, לא כלו, אלא חלק ממנו, של חבורת אנשים וכיוצא בזה: וּמִקְצָת ראשי האבות נתנו למלאכה (נחמ׳ ז סט). ויתן אדני בידו את יהויקים מלך יהודה וּמִקְצָת כלי בית האלהים (דני׳ א ב).—ב) כמו קָצֶה, סוף: וּמִקְצָת ימים עשרה נראה מראיהם טוב (שם טו). וּלְמִקְצָת הימים אשר אמר המלך להביאם ויביאם שר הסריסים (שם יח). ולגדלם שנים שלוש וּמִקְצָתָם יעמדו לפני המלך (שם ה). — ובתו״מ: הטוען את חבירו כדי שמן והודה בקנקנים וכו׳ הואיל והודה במקצת הטענה ישבע (אדמון, כתוב׳ יג ד). דבר התלוש מן הקרקע אפילו מקצתו אבוד (ר׳ יוסי, מו״ק יב:). נטל מקצת פאה וזרק על השאר (תוספת׳ פאה ב א). במה דברים אמורים בזמן שכולן מפרישין אבל מקצתן מפרישין ומקצתן אין מפרישין נוטל חלה מכל אחד ואחד (שם דמאי ה ו). אינו דומה העץ למתכת שהמתכת חם מקצתו חם כולו ושל עץ אעפ״י שחם מקצתו לא חם כולו (שם פסח׳ ס ח). חמש נשים שנתערבו ולדותיהן הגדילו התערובות ונשאו נשים ומתו מקצתן אחין ומקצתן אין אחין וכו׳ מקצתן כהנים ומקצתן אינן כהנים (שם יבמ׳ יב ג). מצא פירות וכו׳ מקצתן צבורין ומקצתן מפוזרין חייב להכריז (שם ב״מ ב ו). שהנדר שהותר מקצתו הותר כולו (ר״ע, נדר׳ ט ו). וכשאתה אומר (זרעים) מחוברים טהורים ותלושים טמאים טמאת מקצת וטהרת מקצת (ת״כ, שמיני ט יא). שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין לזמון (ברכ׳ ז ה). היתה כל שדהו בית ארבע סאין משייר ממנה מקצת מפני מראית העין (שבי׳ ג ד). מי שהיו מקצת בניו טמאין ומקצתן טהורין (מע״ש ב י). היו שנים מקצת אמותיו של זה בתוך אמותיו של זה מביאין ואוכלין באמצע (ערוב׳ ד ו). חמש חבורות ששבתו בטרקלין אחד וכו׳ בזמן שמקצתן שרויין בחדרים או בעליות (שם ו ו). שתי דיוטות זו כנגד זו מקצתן עשו עוקה ומקצתן לא עשו עוקה (שם ח יא). אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ישנו מקצתן יאכלו כולן לא יאכלו (פסח׳ י ח). מכרה כתובתה או מקצתה משכנה כתובתה או מקצתה נתנה כתובתה לאחר או מקצתה לא תמכור את השאר אלא בבית דין (כתוב׳ יא ג). מכר לו את השדה ונתן לו מקצת דמים (ב״מ ה ג). הבית והעליה של שנים שנפלו וכו׳ אם היה אחד מהן מכיר מקצת אבניו נוטלן ועולות לו מן החשבון (שם י א). מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו (ב״ב י ה). טענו כלים וקרקעות וכו׳ הודה במקצת הקרקעות פטור במקצת הכלים חייב (שבוע׳ ו ג). הורו (בית דין) לבטל מקצת (התורה) ולקיים מקצת הרי אלו חייבין (הורי׳ א ג). היו שנים רואין אותו מחלון זה ושנים רואין אותו מחלון זה וכו׳ בזמן שמקצתן

(Bö. § 632, 776), וכך נראה באמת דעת הקדמונים כי היחיד הוא מקצוע, אמר ריב״ג וז״ל: ומנ הד׳א אלמעני אשתק לאלה אלנג׳אר וכו׳ אלתי יקשר בהא וג׳ה אלעוד התי ישאויה וימלשה וישמי מקצוע כמא קיל יעשהו במקצעות, — ובעברי׳: ומן הענין הזה (מן ענין קלוף) גזרו לכלי הנגר וכו׳ אשר יקלף בו פני העץ עד שישוהו ויחליקנו מקצוע כמו שנאמר יעשהו במקצעות. ע״כ. אך החדשים (גזנ׳ והבאים אחריו) קבעו צורה זו וקבלה גם בן זאב, והסכים לזה גם ברט (Barth, Nominal. § 169).—

[1]) השבעי׳ וגם עקילס תרגמו במשמ׳ פִּנָּה וזוית, כמו מקצוע שבספר יחזקאל, ואע״פ שאין זה נכון עכ״פ זו עדות כי בזמן ההוא היתה מלה זו כאן כצורתה בספרינו. יונתן תרגם באזמליא. רסע״ג תרגם יעשהו במקצעות, יצנעה באלרנדג׳, והוא כלי מלאכת הנגרים שנזכר בפנים. וכך ריב״ג, עי׳ הערה הקודמת, וכך רד״ק בהשרשים, וז״ל: וכן נקרא הכלי שמקלף בו החרש העץ ומחליקו. ע״כ. וכך רב המפרשים. וכן בן זאב: שם כלי־חרש לקלף הנסרים להיות חלק. ע״כ. ויש עוד להביא ראיה לפרוש זה להשם מקצעות מעצם הפעל המשמש בכתוב זה לפעולת המקצעות, והוא: יעשהו. כי קשה להניח כי הוא הפעל עשה הרגיל, שאין זה מדרך מליץ גדול עשיר הלשון כישעיהו זה להשתמש בפעל כל כך כללי למלאכה מיוחדה בכלי מיוחד, וכמו שאנו רואים כי להמלאכה בשרד ובמחוגה לא השתמש בפעל הכללי עשה אלא בהפעל המיוחד תאר, ובהפעל הכללי עשה השתמש אח״כ להמלאכה הכללית: יעשהו כתבנית איש. ולכן יש לחשב כי המלה יעשהו שלפני המלה במקצעות נשתבשה ממלה אחרת דומה לה, והיא יְשַׁעֵהוּ, משרש ש ע ע, במשמ׳ עשה חלק, שהוא באמת משמש בלשון סורית למלאכה זו, וכן בארמ׳ בפרוש רה״ג לטהרות (כלים יג ד) בפרוש מלת רוקני. ועי׳ שרש ש ע ע.

רואין אלו את אלו הרי אלו עדות אחת (מכות א ט). מקצתן מעשרין ומקצתן שאינן מעשרין רעב של בצורת באה מקצתן רעבים ומקצתן שבעין (אבות ה ח). שליה שיצתה מקצתה אסורה באכילה (חול׳ ד ז). מקצת הטומאה בבית ומקצתה כנגד ארובה (אהל׳ י א). ראה אחת היום וכו׳ ואחת למחר אם ידוע שמקצת הראיה מהיום ומקצתה למחר ודאי לטומאה ולקרבן אם ספק שמקצת הראיה מהיום ומקצתה למחר ודאי לטומאה וספק לקרבן (זבי׳ א ו). נכנס למרחץ וכו׳ מקצתן ערומים ומקצתן לבושים וכו׳ (ירוש׳ ברכ׳ ב ג). לא סוף דבר חריץ אלא אפילו גבשושית מקצתו חריץ ומקצתו גבשושית (שם ערוב׳ ב א). אמר לעשרה חתמו בגט זה וחתמו מקצתן היום ולמחר מקצתן (רמב״ל, שם גיט׳ ב ב). אילן מקצתו בארץ מקצתו בחו״ל טבל וחולין מעורבין זה בזה (רבי, גיט׳ כב.). מקצת שבחו של אדם אומרים בפניו וכולו שלא בפניו (ר׳ ירמיה בן אלעזר, ערוב׳ יח:). מקצת היום ככולו (מו״ק טז:). (שכיב מרע שכתב נכסיו) מקצתן לראשון וכולן לשני ראשון קנה (נדר׳ מג:). חזרה במקצת הוי חזרה או לא (ב״ב קמח:). ואומרים לו מקצת דקדוקי מצות (מס׳ גרים א ג). רבש״ע כתבת בתורתך דייתיקי שמקצתה בטלה כולה בטלה (רשב״י, מד״ר שה״ש, ראשו). אפילו מלאכי השרת אינן יכולים לספר אלא מקצת גבורותיו (פרקי דר״א ג).—ובמשמ׳ *מעט: המדלה את הגפן על מקצת אפיפירות לא יביא זרע אל תחת המותר וכו׳ וכן המדלה על מקצת אילן סרק (כלא׳ ו ג). מעשה שהלך ר׳ יהושע אצל רבי ישמעאל לכפר עזיז והראהו גפן מודלה על מקצת תאנה (שם ד). המפריש מקצת תרומה ומעשרות (תרומ׳ ד א). אוכל שנפרס ומעורה מקצת (טבו״י ג א). —ובסהמ״א: המפריש מקצת התרומה אותו המקצת אינו תרומה והרי הוא כחלק הכרי ואעפ״כ צריך להפריש תרומת אותו מקצת ממנו (רמב״ם, תרומ׳ ג ז).

מקק, ממנו מַק, מָקַק, *מְקָק, ׃מִקּוּק, ׃מְקִיקָה.

מָקַק,—קל לא נמצא.

— נפע׳, הָמֵק, נָמַקּוּ, נְמַקֹּתֶם, תִּמַּק, יִמַּקּוּ, תִּמַּקְנָה, נְמַקִּים, —נִמַּק הבשר וכדומ׳, נעשה מַק, נעשה כמו דבר נרקב ולֵחה יוצאת ממנו, והעינים, נמסו ונהיו כמו מים: וזאת תהיה המגפה אשר יגף יי את כל העמים אשר צבאו על ירושלם הָמֵק בשרו והוא עמד על רגליו ועיניו תִּמַּקְנָה בחריהן ולשונו תִּמַּק בפיהם (זכר׳ יד יב). — והחַבּוּרָה: הבאישו נָמַקּוּ חבורתי מפני אולתי (תהל׳ לח ו). — ובמליצה בהשאלה, נִמַּק האדם וכדומ׳, נחלש, נהיה רפה בלי כח: והנשארים בכם יִמַּקּוּ בעונם בארצת איביכם ואף בעונת אבתם אתם יִמָּקּוּ (ויקר׳ כו לט). וּנְמַקֹּתֶם בעונתיכם ונהמתם איש אל אחיו (יחזק׳ כד כג). כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נְמַקִּים ואיך נחיה (שם לג י).—והכוכבים בשמים, יכבו, יחרבו: וְנָמַקּוּ כל צבא השמים ונגלו כספר השמים וכל צבאם יבול (ישע׳ לד ד).—ובתו״מ: נימוקה הריאה ואין חוט השדרה קיים (תוספת׳ חול׳ ג א). הזב והזבה וכו׳ והמצורע שמתו מטמאין במשא עד שימוק הבשר (נדי׳ י ד). נימוק הולד עד שלא יצא (ר״ש, שם ג ד). אינו דומה נמוק פעם אחת לנמוק שתי פעמים (ר״מ, גמ׳ שם כז.). אמרו להם ב״ה אף לדבריכם ליחוש עד שה־וק בתוך הפה שמא נימוק והולך לו (שם טז:). עיברה תאומים ונימוקה שלייתו של שפיר (ירוש׳ שם ג ד). — ובסהמ״א: אם ניטלה (הכליה) ע״י חולי כיון שהקטינה לפחות מכשיעור כבר נאסרה ואיך תחזור להכשירה כשגמרו לכלות ולהמק (טו״ע יו״ד מד ו). — ובמשמ׳ נתפורר ונמס: מעשה שאמרו לו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים אמר להם צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו (תעני׳ ג ח). אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לסיד שנטוח על גבי לבנים אפילו יורדין עליו מיעוט גשמים מיד נימוק[1] ונופל (אלישע בן אבויה, אדר״נ כד). — ובהשאלה: בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבן לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נמוקים (ר״ה ג ח). — וגם לפֵּרוֹת: רמון שנימק חציו וחציו קיים (תוספת׳ עוקצ׳ ב יב). הפריש בכוריו נימוקו ניבוזו[2] נגנבו נאבדו וכו׳ (ביכו׳ א ח).

— הִפע׳, *הֵמִיק, תַּמִיק, מְמִיקַתּוּ: ואלו שכופין אותן להוציא מוכה שחין ובעל פוליפוס והמקמץ וכו׳ (אם התנה עמה) מקבלת היא על כרחה חוץ ממוכה שחין מפני שממיקתו[3] (כתוב׳ ז י). לא תכנס (מילדת נכרית) ידה לפנים שלא תמיק את העובר במעיה (ירוש׳ ע״ז ב א).

— הָפע׳, *הוּמַק: ששה נסים נעשו באותו יום (שהשליך

---

[1] נ״א: נימוח והולך לו.—[2] כך גרסת הערוך, וכך בקצת דפוסים. במדב״מ: נימוקו ניבזזו. במשנ׳ שבירוש׳ נמקו נבוזו. ובנוס׳ הדפוס נבזזו נמקו. — [3] כך, יוד אחר המם, בכ״י: שהיא ממיקתו, וכך בקצת דפוסים. וכך גם במשנ׳ שבירוש׳. ובשאר נוסחא׳ הדפוס: שממקתו. במדב״מ:

נבוכדנצר את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש) ואלו הן צף הכבשן ונפרץ הכבשן והומק סודו [1]) ונהפך צלם על פניו וכו׳ (סנה׳ צג:).

***מְקָק**[2]), ס״ז, — מה שנַמק מדבר מהדברים, מְקַק סְפָרִים ומטפחותיהם וכיוצא בזה: (המוציא לרה״ר) מאבני המזבח ומעפר המזבח ממקק[3]) ספרים וממקק מטפחותיהם כל שהן שמצניעים אותן לגונזן (שבת צו). ומקק[4]) שלהן (של כתבי הקדש) טעונין גניזה (גמ׳ שם קטו.). המחתך וכו׳ במקק הספרים ובמקק התפילין ובמקק מטפחות הספרים הרי אלו יגנזו (מס׳ ס״ת ה יד).

***מְקֵר**, ס״ז, — מה שמְּקֻרָר: נותנין כלי מיקר וכלי מתכת על גבי כרסו של מת (תוספת׳ שבת יז-יח יח).

מִקְרָא, ס״ז, מ״ר סמי׳ מִקְרָאֵי, בכנ׳ מִקְרָאֶהָ, — א) שה״פ מן קָרָא, פעולת מי שקָרָא דבר, שהכריז, מִקְרָא העֵדה וכדומה, קריאה שיתאספו במקום מהמקומות וכדומה, convocation ; Berufung: עשה לך שתי חצוצרת כסף מקשה תעשה אתם והיו לך לְמִקְרָא העדה ולמסע את המחנות ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד (במד׳ י ב-ג). — מִקְרָא קֹדֶשׁ, הכרזה, שיום מהימים הוא יום חג וכדומ׳: וביום הראשון מִקְרָא קדש וביום השביעי מִקְרָא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם (שמות יב טז). מועדי יי׳ אשר תקראו אתם מִקְרָאֵי קדש (ויקר׳ כג ב). אלה מועדי יי׳ אשר תקראו אתם מִקְרָאֵי קדש להקריב אשה ליי׳ (שם לז). ובעשור לחדש השביעי הזה מִקְרָא קדש יהיה לכם ועניתם את נפשתיכם (במד׳ כט ז). — ומִקְרָא לבד, במשמ׳ הכרזה של חג: לא תוסיפו הביא מנחת שוא קטרת תועבה היא לי חדש ושבת קרא מִקְרָא לא אוכל און ועצרה (ישע׳ א יג). — ב) מקום שנקראים שמה אנשים:

שהיא ממקאתו. — [1]) בקצת כ״י צורו. ובתנחומ׳ נח י: יסודו. ובילקוט דניאל, סי׳ תתרס: סידו.

[2]) משרש מקק שלמעלה, ועי׳ הערה הבאה. —

[3]) בקטע כ״י משני׳ מנק׳ בכ״י אלק׳ אדלר, מספר 8182 מנקד מִמְּקַק, וכן ממקק בלי נקוד בכ״י אחרים, וכך בערוך דפוסים ראשונים, וכך במדב״מ. ובמשנה ברוב הדפוסים מקק, אך זה בודאי טעות, כי שני השמות הקודמים, מאבני המזבח ומעפר, מעידים כי גם כאן צריכה מם השמוש במשמ׳ מִן לפני השם מקק. ואין ספק בדבר כי הכונה היא לעצם הספר ולעצם המטפחות שנמקו ולא להעש האוכלת אותם. — [4]) ופרש״י וז״ל: אם בלו ונעשו רקבון אף המקק רקבובית של אכילת התולעים טעונה גניזה. ע״כ. מזה מוכח כי הכונה במקק היא הרקבובית מאכילת התולעת.

וברא יי׳ על כל מכון הר ציון ועל מִקְרָאֶהָ [1]) ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה (שם ד ה). — ג) דבר שאדם קורא בספר: ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש ושום שכל ויבינו בַּמִּקְרָא (נחמ׳ ח ח). — ובתו״מ, שה״פ: ואלו נאמרין בלשון הקדש מקרא בכורים וחליצה ברכות וקללות וכו׳ מקרא בכורים כיצד ועֹנית ואמרת לפני יי׳ אלהיך וכו׳ (סוט׳ ז ב-ג). היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא (של שמע) אם כוון לבו יצא (ברכ׳ ב א). הנכנס למרחץ מקום שבני אדם עומדין לבושין יש שם מקרא ותפלה (תוספת׳ שם ב כג). שאף מקרא פרשה מעכב (רשב״י, יומי ה:). שכל מצות שנוהגות בשני נוהגות בראשון חוץ ממקרא מגילה (מגי׳ ו:). מקרא סופרים ועיטור סופרים וכו׳ הלכה למשה מסיני (ר׳ יצחק, נדר׳ לז:). — ובסהמ״א: כי כל אות אשר בתורה, יצא בלשון ובשפה ברורה, ובדגש פעם נקרא, ולרפייה פעם יתחברה, חוץ מארבעה בספירה, אשר לא ישתנו במקרא, כי הם נגאמים בחיך בברירה, וכו׳ בדגש לא יצאו במקרא, לכן נבדלו מכל אות שבתורה (בן אשר, דה״ט, סי׳ ו). שבע נקדות, למאד כבדות, מקרא מלמדות, וחכמות מגידות (שם, סי׳ י). וחסרו (במלת ואבדך) המשרת בעבור התחברות שני אלפין כי יכבד על הלשון מקראו (ראב״ע, צחות ב). — ד) *שֵׁם כללי לכל ספרי התורה והנביאים והכתובים יחד, -bi ; Bible: המודר הנאה מחברו וכו׳ לא ילמדנו מקרא אבל מלמד הוא את בניו מקרא (נדר׳ ד ג). וכל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא (קדוש׳ א י). והתורה נקנית וכו׳ במקרא במשנה במיעוט סחורה במיעוט שינה וכו׳ (אבות ו ה). העוסק במקרא מידה שאינה מידה העוסק במשנה מידה שנוטלין ממנה שכר (רשב״י, ירוש׳ שבת יו א). שהמשנה קודמת למקרא (שם). ארבע מאות וששים בתי כנסיות היו בירושלם וכל אחת ואחת היה לה בית ספר ובית תלמוד בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה (רב יהושעיה, שם כתוב׳ יג א). השכים לשנות עד שלא קרא ק״ש וכו׳ למקרא ולמדרש צריך לברך למשנה אין צריך לברך (ר׳ אלעזר, בבלי ברכ׳ יא:). אם בעלי מקרא הן יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים אם בעלי משנה הן יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות (סנה׳ קא.). ואמרו עליו על ריב״ז שלא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות תוספתות וכו׳ שלא למד (אדר״נ יד). נמשלה המקרא כמים והמשנה

---

[1]) כך ברוב ספרים כ״י, ונמסר: לי׳ וחס׳. ובקצתם מקרָאֵיהָ, מלא י.

כיון והש"ס כקונדיטון אי אפשר לעולם בלא מים וכו' כך אי אפשר לעולם בלא מ ק ר א ובלא משנה (מס' סופרים טו ז). שם הבדולח ואבן השוהם וגו' מ ק ר א משנה ותלמוד ותוספתא (ריב"ל, מד"ר ברא"ש' עז). חזרנו על כל ה מ ק ר א ולא מצינו כלי ששמו שמיכה (ר"ש לקיש, בס ויקר' כג). מה הגפן הזו יש בה ענבים (ויש בה) צמוקים כך ישראל יש בהן בעלי מ ק ר א בעלי משנה בעלי תלמוד בעלי אגדה (שם לו). תלמידי חכמים אעפ"י שנראין כעורים ושחורים בעוה"ז אבל בפנים יש בהם תורה מ ק ר א משנה מדרשות והלכות תוספות ואגדות (שם שה"ש, כאה"ל קדר). — ובסהמ"א: והוא (הדגש) קשור בלשונם אם יקראו ב מ ק ר א ואם ישיחו בשיחתם (בן אשר, דס"ט, סי' ו). סדר סוד התיבות אשר במקרא חצובות (שם ח). זה נמצא וידוע בכל ה מ ק ר א כי אלף יעמוד במקום הי והי יעמוד במקום אלף כי כן בנין ה מ ק ר א כולו וכו' על זה הדרך הולך כל ה מ ק ר א (שם). כל תבה ש ב מ ק ר א כמו לישראל וכו' נקודה בשוא תחת האות הראשון (שם יג). חמש עשרה נקודות אשר ב מ ק ר א עשר נקודות בתורה וארבע בנביאים ואחת בכתובים (שם נח). סכום כל הפסוקים של ה מ ק ר א כולו שתי רבוא ושלשת אלפים ומאתים ושלשה (שם סח). והנה כל השניים הנמצאים בלשון ה מ ק ר א ואשר אינם נמצאים יגיעו תס"ב (רא"ב"ע, צחות, שער הבנינים). כלל גדול בכל ה מ ק ר א יש דגשים נמצאים שאין צורך להם (שם, שער הרביעיים). ובא יומה (של עיר אליוסנה) ונד עמה וגם היתה כאלמנה, באין תורה ואין מ ק ר א והמשנה נטמנה (סוא, אסס ילד). ואחז המקרא דרך קצרה כי כן דרך המקרא במקומות רבים וכו' (רד"ק, מכלול, סדס"פ, טור ז). – ומ"ר *מִקְרָאוֹת: לא ישבותו חוקקי ישראל להדפיס בעט ברזל ועופרת מ ק ר א ו ת וחומשים תפלות ומחזורים (דברי המדפיסים מחזור עם סדרת קדש, ויניציה, שנת התפלגו). — *מִקְרָאוֹת גדולות: זה רבות בשנים עברו אשר נכסה אור יקר ספרי תנ"ך הנקראים בשם מקראות גדולות שנדפסו בויניציא ובבזיליא (מכתבי תהלה, ברא"ש מק"ג דפוס ורשה). — *בני מִקְרָא, בעלי מִקְרָא, הקראים: ואשר יבקש. להלחם עם ב נ י מ ק ר א יצ"ו לא יהיה כמוך כי ראוי לו ללמוד בטרם ישאל (ספל הכהן, אגר' ליעקב בן שמואל, לקו"ק 27). ראיה רביעית אותה אבאר, ולבעלי מ ק ר א יצ"ו היא תפאר, וכל תואנה למתאוננים לא תשאר (תשו' יפת הלוי לסנ"ל, שם 21). הזקן היקר בעל תושיה משכיל כל בני גולה ישועה בן יהודה זקן עדת ב נ י מ ק ר א האלהים יאריך ימיו (ספי העריות ליטועה בן יהודה הקראי). והחלוקה רבתה וגדלה בין ב ע ל י מ ק ר א ובין בעלי הקבלה (ר"א הקראי, הקד' ג"ע). —ה) פסוק אחד מפסוקי תנ"כ: מי יגלה עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי שהיית אומר עתיד דור אחר לטהר ככר שלישי שאין לו מ ק ר א מן התורה שהוא טמא והלא עקיבא תלמידך מביא לו מ ק ר א מן התורה שהוא טמא שנאמר כל אשר בתוכו יטמא (ר' יהושע, סוט' ה ב). (כתוב) ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה וגומר ומ ק ר א אחר אומר מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב אי אפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפים אמה וכו' (ר"ע, שם ג). כשחלה ר"א נכנסו ארבעה זקנים לבקרו וכו' נענה ר"ע ואמר חביבין יסורין וכו' אמר לו (רבי אליעזר) עקיבא זו מנין לך אמר לו מקרא אני דורש בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וכו' (סוא, סנה' קא.). מאחר שמקרא אחד מרבה ומקרא אחד ממעט מפני מה אני אומר (עכו"ם) נערך ולא מעריך (ר' מאיר, ערכ' ה:). מ ק ר א זה נוקב ויורד עד תהום כי עוד חזון למועד וכו' (ר' נתן, סנה' צז:). (כתוב) ועתה הניחה לי וגו' אלמלא מ ק ר א כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שתפסו משה להקב"ה וכו' (ר' אבהו, ברכ' לב.). מ ק ר א היה בידינו ושכחנוהו (רב, זבח' נט.). בימי יואל בן פתואל נתקיים מ ק ר א זה (ר' יוחנן, תענ' ה.). מ ק ר א זה מעצמו נדרש שנאמר ויאמר אם שמוע תשמע וכו' (סוא, סנה' קא.). מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מ ק ר א אחד יוצא לכמה טעמים (שם לד.). מ ק ר א נדרש לפניו ולא לפני פניו (שבת לב:). אין מ ק ר א יוצא מידי פשוטו (שבת סג.). מ ק ר א אחר אני דורש (כתוב' קיא.). מה לנו ללמוד מן הערבי הזה ולא מ ק ר א מלא הוא והלבנון באדיר יפול וכו' (ר' בון, ירוש' ברכ' ב ד). האיר הקב"ה עיניו של ר' יוסי ומצא לו מ ק ר א מכריע (ר' חנין מציפורי, מד"ר ברא"ש' עז). — ומ"ר *מִקְרָאוֹת: כל מקום שאתה מוצא שני מ ק ר א ו ת[1]) אחד מקיים עצמו ומקיים חבירו ואחד מקיים עצמו ומבטל חבירו מניחין זה שמקיים עצמו וכו' (ר"א, זבח' סג:). חמש מ ק ר א ו ת בתורה אין להן הכרע (איסי בן יהודה, יומ' נב.). מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות (אביי, סנה' לד.). אלמלא שלש מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל (ר' חמא בר"ח, ברכ' לב.). כתוב אחד אומר וחג הקציר בכורי מעשיך וכתוב אחר אומר

[1]) בת"כ צו פרש' ב: כ ת ו ב י ם.

כל מלאכת עבודה לא תעשו וכו׳ כיצד יתקיימו שני מקראות הללו (ר׳ חנניה, ירוש׳ חגי׳ ב ד). — ומ״ר *מִקְרָיוֹת: זה אחד משלשה מקריות שנאמרו בתורה במשל (ר׳ ישמעאל, ירוש׳ כתובי׳ ד ד, שם סנה׳ ח ח). וזה אחד משלשה מקריות שהן מחוורין בתורה (ר׳ ינאי, שם תלה א ד). זה אחד מששה מקריות שהיה רבי קורא אותן ובוכה (שם, חגי׳ ב א). רבי היה דורש ג׳ מקריות לשבח (ר׳ אחא, שם כתובי׳ יג א). ג׳ מקריות נאמרו בענין אחד מה שאמר זה לא אמר זה (שם סוט׳ ט ז). ויעש אלהים את הרקיע זה אחד מן המקריות[1]) שהרעיש בן זומא את העולם (מד״ר בראש׳ ד). — ובסהמ״א: כשתדקדק בה (בפרשת פרה) אינך יכול להשוות שיטת הפרשה בשוה שיהיו כל מקראותיה שוים זה עם זה אלא יש בהן שמשמע מקרא זה מוציא מכלל משמע מקרא שלפניו מה שפסל זה הכשיר זה או מה שהכשיר זה פוסל זה ויש בה מקראות משמעות שמתקיימין ממילא משמעותיו (רש״י יומ׳ מב:).

*מְקֹרָא, ש״ז, מ״ר מְקֹרָאִים, (מקוראים),—אדם שהזמן לסעודה, Eingeladener; invité; guest: וכי יש בעל הבית שיעשה סעודה לאורחים ולא יהיה מיסב עמהם יש חתן עושה סעודה למקוראים ולא ישב עמהם (מד״ר במד׳ יג).

מִקְרֶה, ש״ז, סמי׳ מִקְרֵה, כנ׳ מִקְרֶהָ,—א) מה שֶׁיִּקְרֶה, שיבוא, שֶׁיֵּעָשֶׂה פתאם, בפרט בלי כַּוָּנָה, Zufall; hasard; accident: וידענו כי לא ידו (של אלהי ישראל) נגעה בנו מִקְרֶה הוא היה לנו (ש״א ו ט). ויפקד מקום דוד ולא דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אמר מִקְרֶה הוא (שם כ כה-כו). — קָרָה מִקְרֵהוּ של פלוני כך וכך, קרה הדבר בלא כונה שהוא עשה כך וכך: ותלך ותבוא ותלקט בשדה אחרי הקצרים ויקר מִקְרֶהָ חלקת השדה לבעז (רות ב ג), בלי כַּוָּנָה אלא לְתֻמָּהּ באה בשדה בעז. — מִקְרֵה לָיְלָה, יציאת ש״ז במקרה, בלא כַוָּנָה, pollution: כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מִקְּרֵה[2]) לילה ויצא אל מחוץ למחנה (דבר׳ כג יא).

— [1]) כך בכ״י, הוצא׳ ד״ר תיאודור. ובנוסח׳ הדפוס: המקראות.

[2]) כך, קוף דגושה, בכל הספרים כ״י ודפוס. ונמסר עליו: לית דגש. וכך במסורה מתימן: דגש הקוף לתפארת מפני השוא (מסורה גדולה, גינצבורג ג, דף סו). וכבר אמר ר׳ משה ג׳יקטליה: נדגשה הקוף שלא כדת לבאר את מוצאה מן החך כמנהגם לדגש אותיות שלא במקום דגש כי אם לבאר מוצאם כמו קוף מקרה לילה ומקדש יי׳ (ספר דקדוק לר״י חיוג, פעל קרה). וכן רד״ק: וכן דרכם לחזק קריאת האותיות בדגש לתפארת הקריאה גם בלא הפסק והוא שתהיה האות שוואית כמו מִקְּדַשׁ וכו׳ מִקְּרֵה לילה (מכלול, שדה״פ, פעֵל). ורוב המפרשים הקדמונים והחדשים ראו בו את השם קָרֶה עם מ השמוש מִן. — [1]) שניהם בסגול אעפ״י שהם בסמי׳. ואמר רי״ק: שלשתם בסגול והם מוכרתים וכן נמצא בספרים המדויקים (מכלול, מה״ש, מפעה).

— ב) מִקְרֵה פלוני, מה שיקרה לו בעניניו, גורלו, event; événement; Begebnis: וידעתי גם אני שֶׁמִּקְרֶה אחד יקרה את כלם ואמרתי אני בלבי כְּמִקְרֵה הכסיל גם אני יקרני (קהל׳ ב יד-טו). כי מִקְרֶה[1]) בני האדם וּמִקְרֶה[1]) הבהמה וּמִקְרֶה אחד להם כמות זה כן מות זה (שם ג יט). מִקְרֶה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולטהור ולטמא ולזבח ולאשר איננו זבח וכו׳ זה רע בכל אשר נעשה תחת השמש כי מִקְרֶה אחד לכל (שם ט ב-ג).—ויצא כנראה מהשמוש בימי המשנה, אך מצוי מאד בסהמ״א. ואמר המליץ: בכוס אחד ישקה חף וחנף ומקריהם כמקרה הבהמה, ויולד אנוש עֵרום וילך ונפשו מעמל תבל ערומה (רמב״ע, תרדה לנפשה). חרדה לבשה תבל ואימה להותי ורגזה האדמה, ונעו מוסדותיה למקרי ומפלתי אשר אין לה תקומה (שם). יבכו צבא מרום עלי מקרי ולי יתגודדו יחד ומר יצרחו (הוא, אם קדמו). — ובמשמ׳ נגד העשוי בכונה: אל תראוני בעין קלון וחסרון כי זה השחרות לא נולדתי בו רק הוא מקרה ויסור וסבת זה המקרה כי כעסו אחי עלי (ראב״ע, בס״ב א ה). הסדור וההרכבה הנראים בחי ובצמח ובגלגלים אשר לא יתכן למשכיל המשתכל שייחסהו אל המקרה אך אל כונת עושה חכם ישים כל דבר במקומו (ר״י א״ת, כוזרי ה כ). אריסטו יבאר שהענינים הטבעיים כלם אינם נופלים במקרה (ר״ש א״ת, מו״נ ב כ). הדעת האחת היא להאפקורוס שיאמר כל הדברים מתנהגים במקרה אין מנהיג ואין מסדר (ראב״ן, מאמר השכל ה:). — ג) ∴בלשון ההגיון והמחקר, העצם והמִקְרֶה, בחָלָב הלבן, חמר החלב הוא העצם ולבנתו הוא הַמִּקְרֶה, Accident: התבוננתי בעצם העולם מה הוא לחקור הבורא, ואראה כי כלו שני דברים גרם ומקרה (ראב״ע, ערוג׳ הבשם ופרדי׳ המזמה). וכבר ידעתי כי המקרה לא יעכב מקום כי באחד יקום (שם). ידעתי כי הגרם והמקרה ברואים הם שניהם (שם). כי (העין) איננה רואה רק המקרים שהם על גשם נוצרים (הוא, הקדי׳

ב׳ לפי׳ עה״ת). וכאשר נחקור על היסודות הארבעה נמצאם מחוברים מחמר וצורה והמה העצם והמקרה והחמר שלהם הוא החומר הראשון וכו׳ והצורה היא הצורה הראשונה הכללית וכו׳ כחום וכקור וכלחות וכיובש והכבד והקלות והתנועה והמנוחה והדומה להם (ר״י אב״ת, תו״ה, שער היחוד ו). כל הנמצאים לא ימלטו מהיותם או עצם או מקרה וגדר העצם הוא כל דבר שמעמיד ומשלים אמתת הענין וכו׳ וגדר המקרה הוא בהפוך שני גדרי העצם שהוא אינו דבר שיהיה צריך לעמוד בו העצם ולא יבטל העצם בהסרתו וכן אין לו כח לעמוד אם לא ינשא על העצם על כן אמר החכם כי מציאות העצם קודם בטבע ובמעלה למציאות המקרה (הוא, רוח חן י). כי המקרה המשיג לעצם חלקוהו החכמים לט׳ חלקים מקרים ואמרו שהם עשרה מאמרות עצם ותשעה מקרים (שם). ויש דברים אמתיים נמצאים שאין להם מציאות כולל בשכל והם מקרי הגשם בתכונתו וכמותו (שם ה). המקרה חקקוהו שהוא כללי הנפרד הנמצא לסוג או למין וכו׳ כלבן והאדום והעומד והיושב והחם והקר וכיוצא בהן והוא שני מינים האחד מקרה מתמיד בלתי נפרד מהדבר שהוא נמצא בו וכו׳ כשחור שאינו נפרד מן העורב והפחם והחום שאינו נפרד מן האש והשני מקרה נפרד ימצא עת ויפקד אחרת ונושאו קיים כיוצא ועומד באדם (ר״ש אב״ת, פי׳ המלים הזרות במו״נ). שהתנועה אינה מעצם החי אבל מקרה דבק בו (הוא, שם א מו). שתאמר לו האיש הארוך הלבן במראהו בעל השיבה כבר הודעתו במקריו (שם). והאיכות והוא הסוג העליון מקרה מן המקרים (שם נב). והרביעית המקרה והיא כל מלה מורה על תואר יקרה למתואר במהירות ויסיר במהירות כאדמימות הבשר (רש״ט פלקיירא, המבקש פט). הנמצאים נחלקים חלוקה ראשונה אל עצם ומקרה וכו׳ ואבן גבירול בספרו מקור חיים הראה כי סברתו היות קצת דברים עצם בבחינת דבר מה ומקרה בבחינת דבר אחר (ראב״ד, אמונה רמה א א). אמנם מקרה דבר המתהוה מכח אחר ובכוונה עליונה כמו שתמצא מקרה התנועה בגלגל (ר״י גיקטיליא, גנת אגוז ב סז:). אך המקרים הנופלים על העצם כבר כללו אותם בעלי הגיון תחת עשרה סוגים וכו׳ האיכות וכו׳ הכמות וכו׳ השנוי והתנועה (בן זאב, תל״ע, סי׳ פ).—ובדקדוק: המקור אשר הוא עין המקרה הוא יותר קדמון משתי תכונות הנלקחות ממנו לזמן החולף והעתיד (ר״י אב״ת, הקדמה א). הפועל והפעול נלקחים מהמקור אשר הוא שם המקרה (שם). כל לשון יתחלק לשלשה חלקים החלק האחד הוא השם וכו׳ והחלק השני הוא הפועל והנה הוא כמו מקרה והחלק השלישי הטעם (ראב״ע, צחות, שער נה״ק). שם שאיננו עצם דבר רק הוא מקרה כמו חכמה וגבורה עצה וזה השם נגזר מפעלים (שם, שער השמות).

מְקֵרָה, ש״נ, — מקום של קר, Kühlraum; chambre réfrigérante; cooling-chamber: והוא ישב בעלית הַמְּקֵרָה אשר לו לבדו (שפט׳ ג כ). אך מסיך הוא את רגליו בחדר הַמְּקֵרָה (שם כד).—ואמר המשורר: ותמהו על בני בתים סרוחים מצאום לא בצל בית וקורה, ולא באו ביום שרב וחם יום בבית שיש ובעלית מקרה (ר״ש הנגיד, אלוה עז).

מְקָרֶה, ש״ז, — כמו תִּקְרָה: בעצלתים ימך הַמְּקָרֶה ובשפלות ידים ידלף הבית (קהל׳ י יח).

·מִקְרִי, ת״ז, לנק׳ מִקְרִית, מ״ר מִקְרִיִּים, מִקְרִיּוֹת, — של מִקְרֶה: ואם אינו כן לא יקרא הוה טבעי אבל הוא מלאכותי או מתרכב או מקרי ואין הטבע פועל בו (ר״י אב״ת, כוזרי ד כה). והדבור המקרי הוא דבור המשוגעים בעת שגעונם לא יסודר ממנו ענין ולא יגיע אל חפץ מכוון (שם ה כ). ואינו משגיח בסבות הטבעיות והמקריות (שם). הצורה הראשונה הכללית אשר היא שרש כל צורה עצמית וכל צורה מקרית כחום וכקור וכלחות וכיובש וכו׳ (הוא, תו״ה, שער היחוד ו). וכח התנועה המקרית והרצונית (הוא, רוח חן א). כי האש אשר היא בעולם השפל מקרית והאש אשר במקומה טבעית (סהל בן תמים, פי׳ יצירה מב). כי התאר הוא מה שיתואר בו הדבר ויהיה אם מקריי ואם עצמיי יהיה כולל ומיוחד (נרבוני, מו״נ א נח). ואם היו הנפש רבות הנה ההפרש שבין האחת מהן לאחרת יהיה אם בדבר מקרי ואם בדבר עצמותי (ראב״ד, אמונה רמה א ז). שאינו ענין עצמי אלא ענין מקרי (אפודי, מו״נ א נב). תנועות הגלגל הסובבות לא ימלט משתהיה אם מקרית ואם טבעית ואם רצונית (ר״י אברבנאל, שמים חדשים ב). כי הדברים המקריים אינם תמידיים ולא מאודיים (שער השמים יג). משל לאדם חשוב מורה צדק ואיש חסד טוב לכל וכו׳ נמצא השגחתו בפרטות לכ״א מהם להטיב עמו ויותר בהשגחה מקריית ושרשית על העם היושבים לפניו ויותר מזה על קרוביו ויותר מזה על בניו שמשגיח עליהם בהשגחה מקריית ושרשית (רמח״ל, חוקר ומקובל 60).

·מִקְרִיּוּת, ש"נ, — שם מפשט, סגולת דבר שהוא מקרי: ושם לעצם המושכל הבלתי מוחש כמות וזה מין מן השגעון ומופת מ ק ר י ו ת הכמה הוא שהכמות מה תסתלק מן הגשם ותחול אחרת תחתיה והגשם עומד בעצמו (ראב"ד, אמונה רמה א א).

·מַקְרִין, ש"ז, — מין ממיני הנחשים: פרק כז ב מ ק ר י ן המ ק ר י ן מין החרשיי יהיה ארכו מאמה עד אמתים ועל ראשו שתי בליטות כקרנים ומראה גופו כמראה החול ויש על בטנו כקשקשת יבשה וקשה מקשקשת על הארץ בחריקתה (קאנון ד ו ג כג).

***מִקְרֶצֶת**, ש"נ, מ"ר מִקְרָצוֹת, — חתיכה מעִסָּה לעשות ממנה חלה וכדומ': גר שנתגייר והיתה לו עיסה (חייבת בחלה) וכו' משתעשה מ ק ר צ ו ת (ר"י בן בתירה, תוספת' חלה א יג). הקורץ מ ק ר צ ת וכו' נמצא (שרץ) בתוכה של מ ק ר צ ת (שם טהר' יא ג). סוור של נחתומין וכו' שהוא קורץ ומוליך עליו מ ק ר צ ו ת לתנור ושל בעלי בתים אם התקינו להיות קורץ ומוליך עליו מ ק ר צ ו ת לתנור (שם כלים ב"מ ה ד). מ ק ר צ ת שהיתה תחילה והשיך לה אחרות (טהר' א ח). מ ק ר צ ו ת נושכות זו בזו וככרים נושכים זה בזה (טבו"י א א). אוכלין עראי מן העיסה וכו' שאפילו שהוא נוטל ממנה שתים שלש מ ק ר צ ו ת וכו' (ר' יוסי, ירוש' חלה ג א).

·מַקַרְקַע[1], ש"ז, מ"ר מַקַרְקְעִים, — כמו קרקע: שיתחלפו (השופטים) באיכות והנהגה כי מהם ישפטו דיני נפשות ומהם דיני ממונות וגם מאלה קצתם ישפטו בעניני המקרקעים וקצתם בסחורות וכיוצא מהחלופים בכל שבט ושבט (ר"י אברבנאל, יתרו).

***מִקְשָׁאָה**, ש"נ, מ"ר מִקְשָׁאוֹת, — כמו ב. מִקְשָׁה: המשמר זרעים מפני עופות ו מ ק ש א ו ת מפני החיה (תוספת' שבת יח ו). היה משמר ארבעה וחמשה מ ק ש א ו ת לא יהא ממלא כריסו מאחת מהן אלא אוכל מכל אחת ואחת לפי חשבון (שם ב"מ ח ו). עד אימתי חורשין בשדה הלבן ערב שביעית עד שתכלה הליחה כל זמן שבני אדם חורשין ליטע ב מ ק ש א ו ת[2] ובמדלעות (שבי' ב א). מזבלין ומעדרין ב מ ק ש א ו ת ובמדלעות עד ראש השנה (שם ג). — ומ"ר *מקשיות: לא סוף דבר בשיש בו מקשה ומודלה וכו' שבני אדם עתידין ליטע ב מ ק ש י ו ת ובמדלעות (ירוש' שם ב א). — ובסהמ"א: שומרי גנות ופרדסים וכל דבר המחובר כ מ ק ש א ו ת והמדלעות (רמב"ם, שכירות יג ד).

---

[1]) בגמ' בצורה ארמית: ר"ג מטלטלי אגב מקרקעי הקנה להם (ב"מ יא:), ועוד.

[2]) כך בנוסחא' הדפוס, וכך גם במדב"מ. ובכ"י מקשות.

א. מִקְשָׁה[1], ש"נ, — במלאכת כסף וזהב, מוצק, לא חלול, massiv, gediegen; massif; -ve: ועשית שנים כרבים זהב מִקְשָׁה[2] תעשה אתם (שמות כה יח). ועשית מנרת זהב טהור מִקְשָׁה תיעשה המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו (שם לא). כפתריהם וקנתם ממנה יהיו כלה מִקְשָׁה אחת זהב טהור (שם לו). ויעש שני כרבים זהב מִקְשָׁה עשה אתם משני קצות הכפרת (שם לז ז). מִקְשָׁה עשה את המנרה ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה היו (שם יז). וזה מעשה המנרה מִקְשָׁה זהב עד ירכה עד פרחה מִקְשָׁה הוא (במד' ח ד). עשה לך שתי חצוצרת כסף מִקְשָׁה תעשה אתם (שם י ב). בכסף ובזהב ייפהו (את הפסל) במסמרות ובמקבות יחזקום ולוא יפיק כתמר מִקְשָׁה המה ולא ידברו (ירמ' י ד-ה). — ואמר בן סירא: אז יריעו בני אהרן בחצצרות מ ק ש ה ויריעו וישמיעו קול אדיר להזכיר לפני עליון (ב"ס גני' נ יו). — ובמשמ' זו השתמשו בסהמ"א בלשון זה מִקְשָׁה אחת: היה מביא דפוס מרובע עשוי מארבע קרשים וכו' וממלאו אבנים וסיד וזפת ועופרת מהותך והוא נעשה מ ק ש ה אחת (רע"ב, מדות ג א). הרכבה כולה מ ק ש ה אחת כל חלק מסכים עם חלקו (רס"פ, ד' כוסות, כוס ישוע' ב).

---

[1]) לא נתברר מקור מלה זו ופרושה בדיוק, ועי' הערה לקמן. — [2]) תרגמו השבעים τορευτός, στερεός, ἐλατός, ר"ל מוצק, מעשה פתוחים, רקוע. עקילס תרגם כאן κεκομμένον. סומכוס ותיאוד' ἐκτετορνευμένα. ובפ' לז ז תרגם עקילס ἐλατήν. ת"י נגיד, ר"ל רקוע. ואמרו בתלמ': אין מקשה אלא מין קשה מעשה אומן מעשה קורנס (ספרי במד' סא). רסע"ג תרגם בערב' מ צ מ ת י ן, ר"ל מוצק, סתום, לא חלול. ריב"ג: משתויה מצמתה, — ובעבר': שוה וסתומה. וכך ראב"ע ורד"ק: ש ו ה. רש"י: שלא תעשם בפני עצמם ותחברם בראשי הכפרת לאחר עשייתם כמעשה צורפים שקורין שולדי"ר בלעז אלא הטיל זהב הרבה בתחלת עשיית הכפרת והכה בפטיש ובקורנס באמצע וראשיו בולטין למעלה וצייר הכרובים בבליטת קצותיו, מקשה בטדי"ץ בלעז כמו דא לדא נקשן. ע"כ. וכך במד' י ב: מן העשת תעשה בהקשת הקורנס. והנה לת"י אפשר ליחס פרוש מקובל, והוא גם מסכים עם אחד מתרגומי השבעים ועקילס ἐλατήν, וכעין זה גם רש"י עפ"י הענין. והחדשים שפרשו ותרגמו gedrehte, gedrechselte, אין להם שום יסוד לזה.

ב·**מִקְשָׁה**[1], ש״נ, — שדה של קִשֻּׁאִים, Gurkenfeld : champ de concombres ; cucumber-field: ונותרה בת ציון כסכה בכרם כמלונה בְּמִקְשָׁה (ישע׳ א ח).—ובתלמ׳: קטן שהניחו אביו במקשה הוא תורם ואביו מקיים על ידו (ר׳ יהודה, תוספת׳ תרומ׳ א ד). המקבל שדה מחבירו לזורעה שעורין וכו׳ לא יעשנה מקשה, מקשה לא יעשנה תלתן (שם ב״מ ט לג).

ג·***מִקְשָׁה**, ש״נ, — אחת השערות הקשות שעל גבי החזיר: המוציא שני נימין מזנב הסוס וכו׳ מקשה של חזיר אחת (שבת נ:).

מִקְשֶׁה[2], ש״ז, — מעשה תקון השערות: והיה תחת בשם מק יהיה ותחת חגרה נקפה ותחת מעשה מִקְשֶׁה [3]) קרחה (ישע׳ ג כד).

··**מַקְשֶׁה**, ש״ז,—מי שמקשה קֻשְׁיוֹת על דבר מהדברים: ואחר הצעת שתוף זה השם נתחיל בזכרון זאת הקושיא אמר המקשה יראה מפשוטו של כתוב כי הכוונה הראשונה באדם שיהיה כשאר בעלי חיים וכו׳ (ר״ש א״ת, מו״נ א ב). וכן אמרו רבותינו ז״ל מזבח מזיח מכפר והקשה המקשה היינו מזיח היינו מכפר ותירץ המתרץ מזיח גזירות מכפר עונות (רד״ק, שרש כפר). ואין בין דברי המקשה והמתרץ אלא מחלוקת בדברי ר׳ ישמעאל (הריטב״א, ר״ה א ז:). ואם יקשה מקשה על אמונתך ויאמר האלהות שנים וכו׳ (רס״ט פלקיירא, המבקש סו). וכמו כן אם יקשה לנו מקשה כמו שנאמתהו או נזייפהו דבר הוא אמתי (הוא, ראשי חכמה ה ב). ואפשר שיקשה לנו מקשה ולא נוכל להבין (שם).—ומ״ר: כשנרצה לעיין באמונות שהן הפכים ונשפוט בין המתוכחים והמקשים זה על זה ובדברים ובראיות שיאמר כל אחד מהם לאמת אמונתו ולזייף אמונת המתוכח עמו (שם).

··**מִקְשִׁי**, ת״ז, מ״ר מִקְשִׁיִּים, מִקְשִׁיּוֹת,—עשוי מִקְשָׁה, לא חלול: שהאוטם הוא הדבר המקשי אשר אין לו חללים (תרג׳ פי׳ המשני׳ לרמב״ם, פרה ג ו). והמין האחד עצמות מקשיים שאין בם מוח והם לחזק הגוף (בעה״ח לאבי הרלב״ג ט). — ורב שמושו הוא במשמ׳ הנגוד לספוגי: העצב והמיתר והקשור כלם הם לבנים ומקשיים חלולים נעדרי הדם (פרקי משה א). ומה שיהיה מאלו העצמות אמנם צריך אליו למשען ומחסה בלבד ולא יצטרך אליו להניע האברים הנה הוא נברא מקשיי (קאנון א א, כלל בעצמות ופרקים). ידמה לאש מתלקח בעץ אחד שטחו ספוגיי ותוכו מקשיי אשר יתלהב מהרה האש בשטח ולא יכנס בפנים (ר״א ביגאגו, דרך אמונה ב ג). צור מקשיי מתדמה החלקים בחוזק ומקשיות לא כצור הרפה מהעורקים הספוגיים (ר״י אברבנאל, נחלת אבות ה). שהכוכבים הם מקשיים והגלגל ספוגיי (הוא, שמים חדשים ב). וזה ממה שיוכרח שהיות החלקים ספוגיים[1]) מטבע הגלגל או מקשיים ומאירים מטבע הכוכב (שם). — וגם במשמ׳ קשה בכלל: שהברזל הוא גשם מקשיי יותר מכל המתכות (מעשה טוביה, יסו״ע ב). — ובמשמ׳ לא מתפלש, ההפך מְזַכִּךְ, שהאור מפלש בו: כאשר יגיעו נצוצי השמשיים ויפגעו איזה גשם מקשיי שאותו הגשם כשיוארו פניו נאמר שהוא אור ישר (ר׳ ישראל זאמושץ, בחבורו קונטרס אחרון, בסוף חבורו על התלמוד נצח ישראל).

··**מִקְשִׁיָּה**, ש״נ,—כמו מִקְדְּשִׁיָּה, כנוי לספרי הקדש של תנ״ך, עי׳ ··מִקְדְּשִׁיָּה.

··**מִקְשִׁיּוּת**, ש״נ,—סגולת דבר מִקְשִׁי: קושי והרכות והספוגיות והמקשיות (קאנון א א א ב). כי הבשר האדום כשיהיה רב יורה על הלחות והחום ויהיה שם מקשיות (שם ב ב ג). והוא עצם שיש לו מן העובי והמקשיות (ראב״ד, אמו״ר א ב). שאם יהיו חלקי הכבדים (של הרכבה רפואית) בעת ההשתנות עד״מ יותר יגדל המקשיות ואם יהיו חלקי הקלים יותר יגדל הספוגיות (רס״ט שפרוט, עין כל 6). וירצה בהרכבת מקשיותם וספוגיותם עקומם וחללותם (שם 8). הכבדות והקלות השעירות והחלקות והספוגיות והמקשיות (ר״י אברבנאל, אגרת היסודות, כ״י בריטי׳ מוז׳). והסבה בזה לעביותה (של הארץ) ומקשיותה וכמו שנתבאר כל זה בארוכה (ר״מ אלבילא, ראש׳ דעת קיה:). הכפור יתילד מהחלק האחד מן האד אשר אין בו חלק חם כלל וזה טעם מקשיותו כי הוא קר מאד (רמב״ח, פרוש בחיני׳ עולם ו ב). וכן הספוגיות והמקשיות הן אכיות החמר (יש״ר מקנדיה, ספר אילם, כתב מין). שבהיותו גוף אוירי במקשיותו יתעבה ויראה לעינים

---

[1]) בערב׳ מקת׳אה a).

[2]) עי׳ הערה לקמן.—[3]) תרגמו השבע׳ κόσμου τῆς κεφαλῆς. מעקילס לא נשאר תרגומו. ת״י: אקפות פתא. רסע״ג: עמל אלמשט, ר״ל מעשה תסרקת. ריב״ג: שוה, וכך רד״ק. רש״י במשמ׳ נקישה. והחדשים במשמ׳ מתלתל, בלי שום סמך.

a) مقثاة

---

[1]) כך צ״ל, ולא ספיריים כמו שנדפס.

ובספוגיותו ובפירוד חלקיו הימנו יתעלם ויתפרד (הוא, מגרף לחכמה לב). שמסבת המקשיות נכונו לקבל האור ולהאיר ובהפרד המקשיות ויהיו ספוגיים האור יעבור (הוא, אגרת. כרמל תרכ"ז, תמוז).

*מַקְשָׁן, ש"ז, — מי שרגיל להקשות קושיות: שכן דרך הש"ס המקשן מהפך הסברא כאן כדי שיקשה ובמקום אחר מהפכו לפי הקושיא (רש"י שבת קד.). משמע שאין נראה למקשן שידברו האמוראים דבבל בשביל בני ארץ ישראל וכו' קים ליה למקשן דבאותה שעה שאמר רב חסדא הא מילתא לא היה לפניו שום תלמיד מא"י (תוספו' ברכ' מד. ד"ה אינהו). וי"ל דודאי המקשן טעה (הס, מגי' כו.). וי"ל דהמקשן דלקמן סבירא ליה וכו' (הס, יומ' מג:). סבר המקשן דחזקה דהביאה סימנין וכו' (הס, נדה מח:). לא נחלקו המקשן והתרצן בכך (שו"ת מהר"י קולון עב). וחזר עתה המקשן להכריע סברתו (ר"מ אלבילא, ראש' דעת קנט:). וכל ס"ד שבתלמוד היא לגלות הסוד שעליו בונה המקשן קושייתו (שו"ת בנימין זאב ב). שהיה מעיין גדול ובקי בחדרי התלמוד ומקשן ועוקר הרים (קורא הדורות נא.). לפעמים המקשן מקשה כמה קושיות בפעם אחת וכו' אבל כשרואה המקשן שהקושיא הראשונה מספקת לבטל סברת שכנגדה אז לא יחוש להרבות בקושיות ללא צרך (של"ה, תורה שבע"פ, כלל אלף). הרבה פעמים תמצא שהמקשן מקשה ומתרץ תירץ לו הכא במאי עסקינן (שם). דרך התלמוד לומר לעולם אימא לך על שקדם המקשן בשתי חלוקות והקשה עליהם ותירץ שאחת היא אמתית ועל תירוץ ההוא חזר המקשן להקשות שאין החלוקה ההיא אמיתית ועל הדין הדר התרצן לעולם אימא לך (שם, אות ל). השואל הספק נקרא מקשן והמשיב נקרא תרצן (צמח דוד, ערך תרן). אין מקום לקושית המקשן (שו"ת מים רבים, או"ח נד). דשפיר הקשו על המקשן בגמרא וכו' (שו"ת חות יאיר טו). נשאר קשה על המקשן דמקשה בגמרא וכו' (שם קעג). וכמאמר המורגל סתם מקשן ע"ה (שם ריט). ודאי המקשן לא רצה להקשות קושיא זו ארשב"ג (מהרש"א, גיט' י. ד"ה שם לעולם). כי על כל מין ומין של קושיא היא תמיהת המקשן ומקשה (ר"ש בן סריליו, כללי שמואל, סקד'). ולמה הקשה המקשן קושיה שתשובתה בצדה ולמה תירץ התרצן תרוץ שקושיה בצדו (שם). ובא רש"י לתת סברא למקשן ולתרצן (שם). לפעמים יקשה המקשן אעפ"י שהתירוץ מקושיתו מבוארת לו וכו' והוא שהכוונה למקשן לדעת אולי יתרצו לו תירוץ אחר יותר מרווח (קלור כללי התלמוד, בש"ס ווילנה מה.). כאשר תראה התוספות משתדלים בכל מקום לישא וליתן בדברי המקשן מפני שהמקשן א' ולא שנים (שם). שלשון תיובתא שייך כשהמקשן משיב על האמורא מכח משנה או ברייתא (שם). האשכנזים עושים בהפך ואומרים סתם מקשן ע"ה (הגה' יעבץ, שם, ג). כשאין התרצן יכול לתרץ את קושיות המקשן יאמר יגדיל תורה ויאדיר (אורי וישעי, שער התפלה יח). קשה מנ"ל להמקשן להקשות או למה לא מתרץ כן (מהר"ם שי"ף, סנה' ב).

א.מַר, בהפס' מָר, לנק' מָרָה, סמי' מָרַת, מ"ל מָרִים, סמי' מָרֵי, — א) ת"ז, טַעַם מַר, ההפך ממתוק, כמו טעם הפלפלים, לַעֲנָה וכיוצא בזה, amer; bitter: ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת מים ממרה כי מָרִים הם על כן קרא שמה מָרָה וכו' ויורהו יי' עץ וישלך (משה) אל המים וימתקו המים (שמות טו כג-כה). וביד הכהן יהיו מי הַמָּרִים המאררים (במד' ה יח). שמים מַר למתוק ומתוק לְמָר (ישע' ה כ). נפש שבעה תבוס נפת ונפש רעבה כל מַר מתוק (משלי כז ז). — ובהשאלה: תיסרך רעתך ומשבותיך תוכחך ודעי וראי כי רע וָמָר עזבך את יי' אלהיך (ירמ' ב יט). — ובמשמ' רוחנית ומוסרית, מה שגרם לאדם לא נעימות כאלו אכל דבר שטעמו מַר, צְעָקָה מָרָה: ויצעק צעקה גדלה וּמָרָה עד מאד (בראש' כז לד). ויזעק זעקה גדולה וּמָרָה (אסת' ד א). — בָּכֹה מַר: מלאכי שלום מַר יבכיון (ישע' לג ז). — צֹרֵחַ מַר: קול יום יי' מַר צרח שם גבור (צפני' א יד). — מִסְפֵּד מַר, עי' לקמן. — פלוני מַר נֶפֶשׁ, א) מלא קצף עז מאד ומסתכן ואינו חושש לדבר: אל תשמע קולך עמנו פן יפגעו בכם אנשים מָרֵי נפש ואספתה נפשך ונפש ביתך (שפט' יח כה). אתה ידעת את אביך ואת אנשיו כי גברים המה וּמָרֵי נפש המה כדב שכול בשדה (ש"ב יז ח). — ב) מלא יגון וצער: ויתקבצו אליו כל איש מצוק וכל איש אשר לו נשא וכל איש מַר נפש ויהי עליהם לשר (ש"א כב ב). והיא (חנה) מָרַת נפש ותתפלל על יי' ובכה תבכה (שם א י). תנו שכר לאובד ויין לְמָרֵי נפש ישתה וישכח רישו (משלי לא ו-ז). למה יתן לעמל אור וחיים לְמָרֵי נפש (איוב ג כ). — ובסהמ"א: ואם היה מר נפש או כועס או מתאבל והיו מבקשין ממנו שישתה כדי לשכח עמלו (רמב"ם נזיר' א יא). — *מַר רוּחַ: צועק מר רוח בכאב נפשו ובקול צעקתו ישמע צורו (בן סירא גני' ג ו). — נֶפֶשׁ מָרָה, מלא עצב וצער: זה ימות בעצם תמו כלו שלאנן ושליו וכו' וזה ימות

בנפש מרה ולא אכל בטובה (איוב כא כג-כה). — וכמו תה"פ, מַר לו לפלוני, הוא בצער גדול, בצרה: אל בנתי כי מַר לי מאד מכם כי יצאה בי יד יי׳ (רות א יג). הנה לשלום מַר לי מָר (ישע׳ לח יז). בתולתיה נוגות והיא מַר לה (איכ׳ א ד). — הלך מַר, בצרה ויגון: ואלך מַר בחמת רוחי (יחזק׳ ג יד). — אדם מַר, קשה, אכזרי: כי הנני מקים את הכשדים הגוי הַמַּר והנמהר ההולך למרחבי ארץ לרשת משכנות לא לו (חבק׳ א ו). — יום מַר: והפכתי חגיכם לאבל וכו׳ ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מָר (עמו׳ ח י). — ומי שגורם צער לחברו: ומוצא אני מַר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה (קהל׳ ז כו). כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה (משלי ה ג-ד). — דבר מָר, תחבולה רעה, קש׳: דרכו חצם דבר מָר (תהל׳ סד ד). — ב) ש"ז, מַר הַדָּבָר, מרירותו, מַר המות וכיוצא בזה: ויאמר אגג אכן סר מַר המות (ש"א טו לב). — מַר נפשו של פלוני, מרירותה, צערה ויגונה: אדדה כל שנותי על מַר נפשי (ישע׳ לח טו). ובכו אליך בְּמַר נפש מספד מָר (יחזק׳ כז לא). אדברה בצר רוחי אשיחה בְּמַר נפשי (איוב ז יא). — ולנק׳ מָרָה: ויקרא אבנר אל יואב ויאמר הלנצח תאכל חרב הלוא ידעתה כי מרה תהיה באחרונה (ש"ב ב כו). — ומצוי בתו"מ במשמ׳ הטעם המר של ירק וכדומ׳: ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין (ר׳ יוחנן, פסח׳ לט). לולבי זרדים וכו׳ ועלי לוף שוטה וכו׳ עד שימתקו למה שהן מרין (ירוש׳ שבי׳ ז ב). והגוים טועמין אותו (את המן) מר וגד (ר׳ יוסי בר"ח, מד"ר שמות ה). רמז רמזה לו (היונה לנח) ואמרה לו מרי נח מר מזה מתחת ידו של הקב"ה ולא מתוק מתחת ידיך (ר׳ איבו, שם ויקר׳ לא). הדסה ריחה מתוק וטעמו מר (שם אסת׳, ויהי אומן). — ובסהמ"א: וכן ישתנה (הדם) בריחו ובטעמו וישוב מר או מלוח או חמוץ (קאנון א א, במהות הלחה). מתוק או מר או חמוץ או מלוח (פי׳ יצירה מיוח׳ לראב"ד א). תשעה טעמים המתוק והדשן והמליח והמר והחריף וכולם חמים (אמונה רמה א ו). — ואמר המשורר במליצה בהשאלה: בין מר ומתוק יעמוד לבי והם רוש הנדוד ודבש נשיקותיך (ר"י הלוי, מה לך צביה). — ואמר המליץ: המר בעת יועיל מתוק ואם הוא מר, אכן בעת יזיק מתוק מאד ימר, על כן חכם לבב המר אשר יועיל יאכל וממתוק מזיק יהי נשמר (ר"י זבארה, ספר השעשוע׳ ח). — ג) ־מַר מָוֶת, כנוי לאחת משלש הטפות המרות שהממונה על נשמת המת מטיף לתוך הכוס שהוא משקה אותה מיד אחרי הפרדה מהגוף: ואיזהו כוס התרעלה בצאת הנשמה מהגוף הממונה הזה הנקרא כוס התרעלה אוחז בו ומשקהו כוס תרעלה ובכוס הזה ג׳ טפות הא׳ חצץ והא׳ מר ממות והא׳ קובעת (ראש׳ חכמה, שער היראה יג).

ב.מַר[1], ש"ז, — טִפָּה, drop ; goutte ; Tropfen: הן גוים כְּמַר[2]) מדלי וכשחק מאזנים נחשבו (ישע׳ מ יט). — ואמר המשורר: ולו ישכיל יהי ממעיט חפציו ואם רבו ודי לו מדלי מר (ר"י חריזי, הענק קעא). יחשב הזמן כדלי ויהיו בעינך נחלי טובו כמריו (שם קמב). למה זה דמע תזלי כמר מדלי עין בו לבבתיני (ר"י נגארה, יעלה קומתך).

ג.*מַר[3]), ש"ז, — כלי מכלי עבודת האדמה יחפרו בו, כעין אֵת: כל מיני מתכת יפין לחלום חוץ ממר[4]) פסל וקרדום (ברכ׳ מז:). — ובסהמ"א: אסטמא הוא דבר שבו מצפין את פי הקרדומות ומר ופסל כדי שיהא חד וחזק (ערוך, ערך אסטמה). וכתתו חרבותם לאתים כמו כתו אתיכם לחרבות הוא הכלי שחופרין בו ונקרא מר בדברי רבותינו ז"ל (רד"ק, ערך את). כתב ר׳ יונה כי (הקרדֻמות) הם המרות ולא יתכן כי המר הוא כלי אחר שיחפרו בו והוא הנקרא בלשון הקדש אֵת (שם, ערך קרדום). המר שחופרין בו נקרא את (שם, ישע׳ ב ד). שהוא (החרחור) אחד מכלי האכר ועשוי כעין מר שחופרים בו את הקרקע (ר"ש כלים יג ג). — ומ"ר ־מָרִים: למוד לשמה ולא ליטול עטרה ולא תעשה פסל קרדום ומרים (ר׳ לוי בר"א, בתי הנפש והלחש׳ א).

---

[1]) לא נתברר מקור מלה זו, ועי׳ הערה לקמן. — [2]) תרגמו השבעים σταγὼν, והוא טפה. ת"י: כטיפא. והביא ריב"ג את ת"י ולא אמר מאין נגזרה מלה זו. רש"י פרש מר: טפה מָרָה, אך אין לזה שום הכרע מן הכתוב. רד"ק בקש לבאר הסתעפות מלה זו ואמר: ויתכן ששרש המלה הזאת מרר מענין ויתמרמר אליו, שימי לך תמרורים, שהוא ענין הגבהות ולזה הענין נקראת הטפה הנופלת מן הדלי אל הבור כשמעלים הדלי מהבור לפי שנופלת מגבוה. ע"כ. אך זה דחוק ורחוק מאד. גם החדשים לא מצאו מקור לזה. Fürst סבר כי הוא נגזר מהשרש מר a) בערב׳ שמשמש במשמ׳ עבר, ואמר כי ממשג זה נסתעף משג הטפה, ובדעה זו אחזו גם אחרים מהחדשים, אך אין זה יותר הסתעפות טבעית מדעתו של רד"ק.

[3]) בארמ׳ מרא, מצוי בגמ׳, וכן בסורית. ובערב׳ מר b), בריש דגושה. גם באשור׳ מרר כלי עבודת האדמה של ברזל. וכבר העיר ס׳ פרנקל (Aram. Fremd. 86) כי מלה זו שאולה בערב׳ מארמ׳, ומקורה ביונית המאוחרה μάρρα. — [4]) בכ"י פ׳: חוץ מן מדה וספסל (ד"ס).

a) مّ b) مّ

מֹר[1], מוֹר, ש״ז, סמי׳ מוקף מָר־, בכנ׳ מוֹרִי, — מין שרף טוב הריח, Myrrhe: צרור הַמֹּר דודי לי בין שדי ילין (שה״ש א יג). מי זאת עלה מן המדבר כתימרות עשן מקטרת מֹר ולבונה מכל אבקת רוכל (שם ג ו). נרד וכרכם קנה וקנמון עם כל עצי לבונה מֹר ואהלות עם כל ראשי בשמים (שם ד יד). באתי לגני אחתי כלה אריתי מוֹרִי עם בשמי (שם ה א). מֹר ואהלות קציעות כל בגדתיך (תהל׳ מה ט). נפתי משכבי מֹר אהלים וקנמון (משלי ז יז). — הַר הַמּוֹר, שגדל בו עץ הַמּוֹר: אלך לי אל הר הַמּוֹר ואל גבעת הלבונה (שה״ש ד ו). — מָר־דְּרוֹר, מין מֻבחר של המֹר: ואתה קח לך בשמים ראש מָר־דְּרוֹר חמש מאות וקנמן בשם מחציתו חמשים ומאתים (שמות ל כג). — מוֹר עֹבֵר, מין ממיני הַמּוֹר[2]: קמתי אני לפתח לדודי וידי נטפו מוֹר ואצבעתי מוֹר עֹבֵר על כפות המנעול (שה״ש ה ה). — שֶׁמֶן הַמֹּר: כי כן ימלאו ימי מרוקיהן ששה חדשים בשמן הַמֹּר וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים (אסת׳ ב יב). — ובתו״מ: ה מ ו ר והקומוס בין בכוס בין בצלוחית וכו׳ הרי אלו חוצצין (תוספת׳ מקוא׳ ו-ז טז). אלו חוצצין בכלים הזפת ו ה מ ו ר בכלי זכוכית (משנה שם ט ה). מ ו ר וקציעה שיבולת נרד וכרכום (ירוש׳ יומ׳ ד ה). — ובסהמ״א: וככה עשהו (את שמן המשחה) משה רבנו לקח מן ה מ ו ר והקנמון והקדה וכו׳ ה מ ו ר הוא הדם הצרור בחיה שבהודו הידוע לכל שמתבשמין בה בני אדם בכ״מ (רמב״ם, כלי המקדש א ב-ג). — ואמר המשורר: ושושנים ריחם כריח מ ו ר דרור בצרו (ר״ש הנגיד, הנה ימי הקור). ולו יתן לי אבר כדרור, לעוף אל תלי לקרא לי דרור, ועפר היכלי ארקח מ ר דרור (ר״י הלוי, יונה). נופת לפי טועם ואור שמש לעין רואה ו מ ו ר עובר לאף מפיח (רמב״ע, מהא׳׳רה b 127, כ״י). בבת כרם ידידי על בנות ימים ימי־עד נרד, אשר טעמו כטעם צוף וזכרו מ ו ר ועינו נרד (הוא, תרשיש ב פס). שחורה היא (הנמלה) כמו ה מ ו ר ו ב מ ו ר לא מקוטרת, בכל בקר מבקרת וכל שחר משחרת (ר״י חריזי, תחכמ׳ ד). — ובהשאלה במליצה: כתב מ מ ר ידידות לב יסודו ומגזרת אהבים חלבנתו, וספר לא ככל ספר למען כתבו אוהבי לי יום רצותו (ר״ש הנגיד, הנרפא הזמן). שכלי הביא גיל אל לבי יום שושן בינתי פרח, בהחבירי ספר שיר ראשון בו מ ו ר י כל אף ירח (ר״מ דרעי, דיואן ב, לקו״ק עג). מ ר דרורנו ומאור דורנו, רבנו ומרנו בשמנו ו מ ר נ ו (ר״י הלוי, מכת׳ לר״י בן דוסה). מ ו ר י ארו ורדו דבשי והן עוד יאמרו תן לי נפש (רמב״ע, מדי תלות, דיואן רנא, כ״י בודלי). תמטיר ימינו למלקוש עולם בעתו ומורו, גן אל והשמט מגדיו לארות בשמיו ו מ ו ר ו (הוא, תרשיש א פה).

***מָר**[1], מָר, (מוֹר), בכנ׳ מָרִי, מֹרִי, (מוֹרִי), מָרַי, מָרַי, (מוֹרַי), מָרֵנוּ, מֹרֵנוּ, (מוֹרֵנוּ), לנקי׳ מָרַת, — תאר כבוד, כמו אדון, גברת, מָר פלוני, מָרַת פלונית, ונרדף עם רַב, והוא גם כנוי של כבוד לנכח, מקטן לגדול, מתלמיד לרבו, רַבִּי, מָרִי, רַבִּי וּמָרִי (ומורי): לאחר

[1]) באשור׳ מֻרֻ. בארמ׳ מורא. בערב׳ מֻר a). ונכנסה מלה זו גם בלשונות יונית ורומית ובלשונות החדשות. ואמרו חוקרי הלשון כי נקרא השרף הזה מר על שום המרירות שלו. —[2]) ואולי הקריאה האמתית היא: ואצבעתי מוֹר, — עֹבֵר על כפות, ואין זה מין מיוחד.

a) مُرّ

[1]) בסור׳ מרא, מָר, כמו אדון, בעל, ומצוי בארמ׳ בתו״מ. גם בקצת כתבות כנעניות בהרכבת קצת שע״פ, כמו מריחי, מרסמך. ואמר ר׳ אליהו בחור (התשבי, ערך מר) וז״ל: ויש נוהגין לקרא מֹר בחולם ותמהתי א״כ למה לא נכתב בויו. ע״כ. ובאמת מר כתוב בכ״מ בתו״מ חסר וו, וכמו״כ מרי ברב המקומות, ובקצת מקומות שבהם גרסת הספרים היא רבי ומורי, מלא וו, יש גרסה מרי חסר. כך בדברי ר׳ יוסי (ברכ׳ ג.), ובקצת מקומות אין המלה מורי נמצאת כלל בכ״י, כך תענית (כ:): והיו אומרין לו שלום עליך רבי רבי מורי מורי, בכ״י אין המלים מורי מורי נמצאות כלל, וכן סנה׳ (נח.): שלום עליך רבי ומורי, בכ״י אין המלה ומורי נמצאת, עי׳ ד״ס בשני אלה המקומות. וכבר ערער שד״ל על הקריאה מוֹרנו, אמר וז״ל: בכל אגרות הדיואן הזה (של ר״י הלוי בכ״י) מלת מ ר נ ו כתובה תמיד בלא ויו אחר המם גם בקצת מקומות מן הדיואן הזה התבה מנוקדת (בהשמ׳ סוף התבה) ותמיד קמץ תחת המם (מָרֵ׳), ומכאן יש ללמוד כי מה שנוהגין לומר ולכתוב מוֹרֵנוּ אינו אלא טעות כי אין המלה מלשון הוראה אלא לשון מרות ואדנות וכו׳ והאשכנזים אשר אינם מבדילים בקריאתם בין קמץ רחב לחטוף אמרו Morenu במקום Marenu (בתולת בת יהודה, הערה על אגרת ר״י הלוי, דף קיא). ואעפי״כ, אין לפסול קריאת מֹר, מֹרִי במם חלומה ולגזר שהיא שבוש סתם, כי אין ספק בדבר שהיא היתה נהוגה בפי הקדמונים, ודוקא אצל הספרדים, כמו שמעיד הכתיב מ ו ר של ההלכות הפסוקות של תלמידי רב יהודאי גאון, ובאמת כך היא הקריאה המְקֻבלה של הספרדים בארצנו בדבורם בעבר׳, שהם אינם אומרים מַר אבי אלא מֹר אבי, וכן: ידבר מֹר, ולא מַר. וגם בכתב, כשהם כתבים על גב המכתב מר פלוני, מנקדים בפרוש את המם בחולם. עכ״פ, בזה הדין עם שד״ל, כי גם בקריאה רבי ו מ ו ר י אין הכונה במורי לענין הוראה, כי אין שם

שסיימתי תפלתי אמר לי שלום עליך רבי ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי[1] (ר׳ יוסי, ברכ׳ ג.). שבשעה שהיה (יהושפט מלך יהודה) רואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו אבי אבי[2]) רבי רבי מרי מרי (מכות כד.). היה (בן שמת אביו) אומר דבר שמועה מפיו (של אביו) לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו (קדוש׳ לא:). למלך שנשא אשה וכו׳ בא שושבינה אצלו ואמר לו מרי אי את יודע מהיכן נטלת אותה לא בין העבדים גדלה (ריב״ז, מד״ר דבר׳ ג). אמר לו (העבד להמלך) מרי הרי שפחתך נתנה לי (ר׳ ינאי, שם ד). אמר לו (העבד לאדוניו) מרי היאך לקחת אותי כעבד טוב או כעבד רע (ר׳ לוי בן פרטא, שם שמות מג). אמר לו אהרן (למשה) מרי מה ראית (ר׳ פנחס הכהן בר חמא, שם במד׳ ה). אמרו לו (הרועים למלך) מרי כמה תישים יש לך כמה כבשים יש לך וכו׳ (שם ח). הלכו אצל המלך ואמרו לו מרי כך אדם עושה לאשתו (ר״י בר׳ סימון, שם דבר׳ א). לאדם שהיה מוכר ארגמן וכו׳ הציץ המלך ושמע את קולו קרא אותו וכו׳ אמר לו (המוכר) מרי אמת ארגמן הוא אלא אצלך אינו כלום (ר׳ תנחומא, שם). אמר אותו תלמיד לרבו (הרופא) מרי כבר לימדת אותי כל סדר של רפיאות (ר״א בר כהנא, שם ו). רמז רמזה (היונה) לנח ואמרה לו מרי נח מר מזה מתחת ידו של הקב״ה ולא מתוק מתחת ידיך (ר׳ אבו, שם שה״ש, הנך יפה). למלך שבקש לישא אשה שלח שלוחיו לראותה אם נאה אם לאו וכו׳ ואמרו לו ראינו אותה ואין כעורה ועזובה כמוה שמע שושבינה ואמר לו לא כן מרי אלא אין אשה נאה ממנה בעולם (תנחומא, ואתחנן א). מיד בא (השושבין) אצל המלך התחיל אומר לו מרי המלך אמור לי מה יש בדעתך (פסיק׳ רבתי לא). כיון

מורה במשמ׳ זו נהוג כלל בתו״מ, אלא רק לענין אדנות, וראיה מפֹרשת לזה גם ברש״י, שפרש מה שאמרו בגמ׳ (קדוש׳ לא:): כי הא דמר בר רב אשי כי הוה דשרי בפירקא איהו אמר אבא מרי ואמוריה אמר הכי אמר רב אשי, וז״ל: איהו אמר לתורגמן כך אמר אבא מורי (כך גרסת הספרים, מלא ו) ואמוריה וכו׳ אומר כך אמר רב אשי ואינו אומר כך אמר אביו אדוניו של חכם. ע״כ. הרי שרש״י בעצמו מפרש את המלה מורי שכתב קודם בהמלה אדוניו. ורגלים לדבר כי קריאה זו מר באה להקדמונים מהסורים המערבים, שהם קוראים הקמץ כמו היהודים האשכנזים דומה לקול החולם. — [1]) בדפוס שונצי׳ וויניציה: ומרי (ד״ס). —[2]) בכ״י אין שתי המלים אבי אבי, וכן בכתובֹ׳ קג:, ובאה״ת רבי ומארי, מלא (ד״ס).

שראו הבכורות שנתיאשו אבותיהם מהם הלכו אצל פרעה אמרו מרי בבקשה ממך ראה היאך לפלטנו (שם, ויהי בחצי הלילה). רבי חייה צוה לדורו כשתשמעו שעמד מלך עז פנים לא תשבו שם וכו׳ אמרו לו מרי להיכן ננצל אמר להם לגליל העליון (פסיק׳ זוטרת׳, ביהמ״ד ילינק ג). — ובסהמ״א: מור בר רב אשי אמר וכו׳ (הלכ׳ פסוק׳ לתלמידי רב יהודאי גאון, הלכ׳ ממונות). שזכר אדונינו לברכה מור רב יהודאי גאון ראש ישיבה (שם, הלכ׳ עליות). שאמר לו מור רב יהודאי לסופר לא תכתוב אלא במותב תלתא (שם). מה ששאל וכו׳ מלפני אדונינו מרנו ורבנו שרירא ראש הישיבה וכו׳ (בראש אגר׳ רש״ג, הוצא׳ הדשה לפי דפוס היוחסין). אבל בהלכות גדולות של מור רב יהודאי גאון אוסר (מעשה הגאוני׳ מב). מרנו ורבנו אדוננו שלמה הכהן ראש ישיבת גאון יעקב וכו׳ מרנו ורבנו אדוננו מצליח וכו׳ (הזכר׳ נשמות מזמן הגאוני׳, JQR N.S. 48). החבר המעולה מרנו ורבנו אהרן הדיין (מכתב ר״י הלוי לר״ש הנגיד). האדון שר הרופאים מרנו ורבנו חנניה (שם, ע״ג המכתב). כעין שאנו קורין עכשיו מר פלוני (רש״י ברכ׳ טז:). חכם הדורש דרשה ברבים וכו׳ לוחש לתורגמן כך אמר אבא מורי כך אמר רבי ומורי (הוא, קדוש׳ לא:). תבואני זאת בשכר שעברתי על דברי מרי (ר״נ על הרי״ף, ביצ׳ כ.). חכם שבא לעיר שיש בה ירא שמים אותו צדיק וחכם צריך לנהג בו כבוד גדול וכו׳ וכמו שמואל למור עוקבא ומור עוקבא לשמואל (ספר חסידים, סי׳ תתרכג). מר יעקב אחי לטוב יהי זכרו (ר״ע פרנסים, מבוא למתק שפת׳). — *מֹרֵנוּ, מוֹרֵנוּ, תאר כבוד לרב מסמך: כי הסמיכות של מורינו הוא דבר שנתחדש בין האשכנזים דבר אשר לא שערום ראשונים וכו׳ נתקנה סמיכה זו לסימן לכל בני תפוצת אשכנז שכל מי שאינו נסמך למורינו לא יהיה לו רשות להתעסק בטיב גיטין וקדושין (ר״ד גאנז, צמח דוד ה׳ קפז). —*מָרִי וְרַבּוֹתַי, קריאה של כבוד רגילה בתחלת הדבור לאנשים רבים. —ונקב׳ מָרַת, מצוי בסהמ״א: כעין שאנו קורין עכשיו מר פלוני מרת פלונית (רש״י ברכ׳ טז:). הוא יתן (צדקה לעניים) בידו ואמו תתן בידה וגם הזקנה החשובה מרת שרה תמ״א תתן בידה (דוד ראובני ע״א יחיאל מפיסא).

א.מרא[1]), ממנו מְרָאָה, מְרִיא.

---

[1]) דומה לו בערב׳ מרי a), במשמ׳ היה בריא.

---

a) [Arabic script]

ב·מרא[1], ממנו מרא.

מרא[2], — קל לא נמצא.

—הפע׳, המריא, תמריא, —המריא העוף במרום, התרומם ועף, to fly ; voler ; fliegen : כנף רננים נעלסה אם אברה חסידה ונצה וכו׳ כי השה אלוה חכמה ולא חלק לה בבינה כעת במרום תמריא[3]) תשחק לסוס ולרכבו (איוב לט יג-יח). — ואמר הפיטן: האדמה חציר הפריא, ועוף המריא ועץ עושה פרי (רסב״ג, אזכיר בפחד, מחז׳ נרפתי). — ובהשאלה: ושם נער אתנו עברי, במרום התבונה ימריא, ועל נחלי אמונה יפריא (ר״י חריזי, תחכמ׳ א). — ואמר המשורר: אדם יעבור ארחות ימים יכלא הרוח, כל תכלית חוקר כל סוד לו פתוח, לשאול יחת ימריא למקור אור זרוח (יל״ג, אדם דו-פרצופין ב).

מראה, ש״ז, סמי׳ מראה, ככנ׳ מראך, מראהו, מראה, מראינו, מראיך, מראם, מראיהם,־הן, —א) שה״פ מן ראה: ויצמח יי׳ אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל (ברא׳ ב ט). וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן (ויקר׳ יג יב). והיית משגע ממראה עיניך אשר תראה (דבר׳ כח לד). מזבח גדול למראה (יהוש׳ כב י). ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח (ישע׳ יא ג). ותעגב עליהם למראה עיניה (יחזק׳ כג טז). והלך בדרכי לבך ובמראי[4]) עיניך (קהל׳ יא ט). — ב) מה שהעין רואה, התאר והצורה, איכות צורת הדבר, ובפרט יפה מראה, שצורת פניו יפה, Aussehen; apparence; appearance: הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את (ברא׳ יב יא). והנער טבת מראה מאד (שם כד טז). והנה מן היאר עלת שבע פרות יפות מראה ובריאת בשר (שם מא ב). ותאכלנה הפרות רעות המראה ודקת הבשר את שבע הפרות יפת המראה והבריאת (שם ד). ותבאנה אל קרבנה ולא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע כאשר בתחלה (שם כא). —וסתם מראה פלוני במשמ׳ זו: אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו (ש״א טז ז). משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם (ישע׳ נב יד). הראיני את מראיך השמיעני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאוה (שה״ש ב יד). ויראו לפניך מראינו ומראה הילדים האכלים את פת בג המלך (דני׳ א יג). ומקצת ימים עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר (שם טו). — ובכלל במשמ׳ צורה, דמות: ומראה כבוד יי׳ כאש אכלת בראש ההר (שמות כד יז). כמראה אשר הראה יי׳ את משה כן עשה את המנרה (במד׳ ח ד). ובערב יהיה על המשכן כמראה אש עד בקר (שם ט טו). איש האלהים בא אלי ומראהו כמראה מלאך האלהים נורא מאד (שפט׳ יג ו). דמות ארבע חיות וזה מראיהן דמות אדם להנה (יחזק׳ א ה). ודמות החיות מראיהם כגחלי אש בערות כמראה הלפדים (שם יג). והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק (שם יד). מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש (שם טז). כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנגה סביב הוא מראה דמות כבוד יי׳ (שם כח). וממתניו ולמעלה כמראה זהר כעין החשמלה (שם ח ב). ואראה והנה אל הרקיע אשר על ראש הכרבים כאבן ספיר כמראה דמות כסא נראה עליהם (שם י א). והנה איש מראהו כמראה נחשת (שם מ ג). בחוצות יתהוללו הרכב ישתקשקון ברחבות מראיהן כלפידים כברקים ירוצצו (נחו׳ ב ה). כמראה סוסים מראהו וכפרשים כן ירוצון (יואל׳ ב ד). מראהו כלבנון בחור כארזים (שה״ש ה טו). וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק (דני׳ י ו). ויסף ויגע בי כמראה אדם ויחזקני (שם יח). ויהי בראתי אני דניאל את החזון ואבקשה בינה והנה עמד לנגדי כמראה גבר (שם ח טו). יעמד ולא אכיר מראהו תמונה לנגד עיני (איוב ד טז). — ובענין גון וכדומה: ומראה הנגע עמק מעור בשרו (ויקר׳ יג ג). ואם בהרת לבנה הוא בעור בשרו ועמק אין מראה מן העור (שם ד). והיה במקום השחין שאת לבנה וכו׳ וראה הכהן והנה מראה שפל מן העור (שם יט-כ). והנה שאת הנגע

---

[1]) שרש מספק, ועי׳ הערה להערך.

[2]) עי׳ הערה לקמן. — [3]) כך בנסחה המסורה. ותרגמו השבעים ὑψώσει, התרומם במרום. ת״י: טיסא. רסע״ג: תרתפע, ר״ל תתרומם. ריב״ג: תשתעלי, ובעבר׳: תתעלה. רש״י: כל לשון המראה כאדם שזונה לבו לצאת ממידתו ומגידולו ומארצו לשוטט לו בארצות ולנסות לו מדות אחרות וכן בן סורר ומורה ובלשון גמרא אימראי כלתיה דרב זביד אימריא ונפקא. ע״כ. ראב״ע: תמריא תגביה ואין לו חבר וי״א כי שור ומריא כמוהו וטעם מריא שמן מעולה מלשון רבנן. ע״כ. וכן רד״ק: תגביה. ובמשמ׳ זו של טיסה והתנשאות בחלל האויר השתמשו בה הסופרים. והחדשים התלבטו במלה זו ולא מצאו לה לא גזרה נכונה ולא פרוש נכון. קצתם אמרו כי הכתוב מדבר בבת היענה, והכונה בתמריא לפעולה מן הפעולות שהעוף הזה עושה בכנפיו כדי למהר במרוצתו. פירסט הביא ממריאי יונים, וע״ז העיר אהרליך כי אין מלה כזאת בתלמוד. והנה באמת יש בתוספתא: זה הממרא את היונים (סנה׳ ה ב, צוק״מ 5—423), ואעפי״כ אין מזה ראיה במשמ׳ עף במרום, כי שם נאמר גם: הממרא שאר בהמה וחיה. וקצתם הגיהו הגהות מתחלפות. ואמנם מליצת הכתוב קשה.

[4]) כך הכתיב. והקרי ובמראה. בס״א ובמראה כתיב וקרי.

לבנה אדמדמת בקרחתו או בגבחתו כמראה צרעת עור בשר (שם מג). והנה הנגע בקירת הבית שקערורת ירקרקת או אדמדמת ומראיהן שפל מן הקיר (שם יד לז).— איש מראה, בעל צורה נאה: והוא הכה את איש מצרי אשר[1] מראה וביד המצרי חנית (ש"ב כג כא). — לא־מראה, שאין לו צורה נאה: ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה לא תאר לו ולא הדר ונראהו ולא־מראה ונחמדהו (ישע' נג ב).— ג) כמו חזיון, מראה שאדם רואה בחלום, ברוח, בדמיון: פה אל פה אדבר בו ומראה[2]) ולא בחידת ותמנת יי' יביט (במד' יב ח). ורוח נשאתני ותבאני כשדימה אל הגולה במראה ברוח אלהים ויעל מעלי המראה אשר ראיתי (יחזק' יא כד). המראה אשר ראיתי כמראה אשר ראיתי בבאי לשחת את העיר וכו' כמראה אשר ראיתי אל נהר כבר (שם מג ג). ויקרא ויאמר גבריאל הבן להלז את המראה (דני' ח טז). ומראה הערב והבקר אשר נאמר אמת הוא ואתה סתם החזון וכו' ואקום ואעשה את מלאכת המלך ואשתומם על המראה ואין מבין (שם כו-כז). — ובתו"מ: כהן שהוא בקי בנגעים ולא בנתקין ולא בקרחות וכו' ולא בבתים במראה ראשון ולא במראה שני במראה שני ולא במראה שלישי לא יראה את הנגעים עד שיהא בקי בהן ובשמותיהן (ר"ע, תוספתי' נגע' א ב). שינה המקום (באדם) מראה פנים דעת וקול מראה פנים ודעת מפני החמסנין והגזלנין וקול מפני הערוה (ר' מאיר, שם סנה' ח ו). מראות נגעים שנים שהן ארבעה בהרת עזה כשלג שניה לה כסיד ההיכל והשאת כקרום ביצה שניה לה כצמר לבן (סוא, נגע' א א). מי הצבע פוסלין אותו בשלשה לוגין ואינן פוסלין אותו בשנוי מראה (ר' יוסי, מקוא' ז ג). אזנו אחת גדולה ואחת קטנה במראה אבל לא במדה (ר"ח בן אנטיגנוס, בכור' ו י). כל שמראיו חשוכים (סוא, שם ז ה). דם שנתערב במים אם יש בו מראה דם חייב לכסות (חול' ו ה). הדיח בו (במקוה) סלי זיתים וסלי ענבים ושנו את מראיו וכו' נפל לתוכו יין ומוחל ושנו את מראיו וכו' כיצד יעשה ימתין עד שירדו לו גשמים ויחזרו מראיהן למראה המים (מקוא' ז ג). שלשה לוגין מים ונפל לתוכן קורטוב יין והרי מראיהן כמראה היין ונפלו למקוה (שם ה). מטילין אותו לחומרו עד שיחזרו מראיו לכמות שהיה (תוספתי' ע"ז ו א). כלי שהוא[3]) מלא יין והטבילו אם בטל מראיו

טהור (שם מקוא' ז ד). ארבע מראות שעור ובשר נטמא בהן וכו' הפסיון מטמא אעפ"י שאינו מאות מראה אלא ממראה אחר ובלבד שיהא מארבע מראות המחייה מטמא בכל מראה וכו' ושער לבן מטמא בכל מראה לבן ואפילו במראה סיבות וכו' והנתקין מטמאין בכל מראה וכו' ומטמאין בשער צהב דק שמראיו כתבנית הזהב (שם נגע' א ד). מראה פתוך מראה גבוה שבהן כמראה צל בחמה מראה עמוק שבהן כמראה חמה בצל (שם ה). מה לשון שאת מובהקת כמראה הצל שהם גבוהים ממראה החמה מה לשון עמוק עמוקה כמראה החמה שהם עמוקים מן הצל (ת"כ תזריע, נגע' א). שני שעירי יוה"כ מצותן שיהיו שניהם שוין במראה ובקומה ובדמים (יומ' ו א). שתי צפרים מצותן שיהו שוות במראה ובקומה ובדמים (נגע' יד ה). מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במראיו (ספרי במד' צט). הפירות לא הילכו בהן לא אחר הריח ולא אחר המראה ולא אחר הטעם (ירוש' דמאי ב א). משובח בגופו משובח במראיו (שם יומ' ו א). ג' משיבין דעתו של אדם אלו הן קול ומראה וריח (ברכ' נז:).— *מראה עינים: טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של מעשה (ריש לקיש, יומ' עד:).— ואמר המליץ: לפי מראהו יהלל איש בבואו ולפי דבריו בצאתו (בן זאב, תרג' ב"ס כז ט).— ומ"ר מַרְאִים: אחרי כן יחזק גופו (של הילד) לראות המראים ולשמוע הקולות וכו' (ר"י א"ת, חו"ה, הבחינה ה). וחשבו קצתם שהעקרבים מהם תשעה מראים הלבן והכרכומי ואדום ואפריי וכו' (קאנו דוה ג). ואולם השכל הפועל יחסו מאלו המושכלות יחס האור אל השגת המראים ולזה לא יחויב מזה זה הבטול (רלב"ג, מלחמ' ה' א ד). שחוש הראות דרך משל אמנם ישיג המראים מופשטים מצד המקרים הנמצאים עמם בנראה (שם ו). כי החוש לא יקיף וישיג רק הגשם בעל המרחקים והמראים (ר"י אברבנאל, וילא). אחרי כן מצאו המראה יותר כולל מן הלובן כי הוא יאמר על הלובן והשחרות ומראים אחרים (ראב"ד, אמונה רמה א א). ונהרות ומבועים ימצאו חלוקי האיכיות בטעמים ובמראים (ר"י זבארה, ספי שעשוע' ט).

מַרְאָה, ש"נ, מ"ר מַרְאוֹת, מַרְאַת, — א) מה שאדם רואה, בפרט בדמיונו, בחלום וכדומ', Gesicht, vision: ויאמר אלהים לישראל במראת הלילה (ברא' מו ב). אם יהיה נביאכם יי' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו (במד' יב ו). וגר אלהים טרם יכבה

[1]) כך הכתיב, והקרי איש. — [2]) בקצת ספרים: במראה.— [3]) בב"י א"פ: שמלא.

ושמואל שכב בהיכל יי׳ אשר שם ארון אלהים ויקרא יי׳ אל שמואל וכו׳ ויאמר יי׳ אל שמואל הנה אנכי עשה דבר בישראל אשר כל שמעו תצלינה שתי אזניו וכו׳ ושמואל ירא מהגיד את הַמַּרְאָה אל עלי (ש״א ג ג-טו). נפתחו השמים ואראה מַרְאוֹת אלהים (יחזק׳ א א). ותבא אתי ירושלמה בְּמַרְאוֹת אלהים אל פתח שער הפנימית (שם ח ג). בְּמַרְאוֹת אלהים הביאני אל ארץ ישראל ויניחני אל הר גבה מאד (שם מ ב). ואשא את עיני וארא והנה איש אחד לבוש בדים ומתניו חגרים בכתם אופז וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש וכו׳ וראיתי אני דניאל לבדי את הַמַּרְאָה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את הַמַּרְאָה אבל חרדה גדלה נפלה עליהם וכו׳ ואראה את הַמַּרְאָה הגדלה הזאת ולא נשאר בי כח (דני׳ י ה-ח).—ובמשמ׳ נבואה, ואמר המשורר: ואין מופת ואין אות, ואין חזות ומראות, ואם אשאל לראות, מתי קץ הפלאות, יענו נבואות, הקשית לשאול (ר״י הלוי, יונה נאלמה).—ב) כלי של מתכת ממֹרט שפניו חלקים או של זכוכית וכדומה וצורת כל דבר עומד כנגדו נראית בו, mirror ; miroir ; Spiegel : ויעש את הכיור נחשת ואת כנו נחשת בְּמַרְאֹת[1]) הצבאת אשר צבאו פתח אהל מועד (שמות לח ח).—ובתו״מ: אין רואין במראה בשבת ואם היתה קבועה בכותל הרי זה מותר (תוספת׳ שבת יג-יד יז). התירו לבית רבן גמליאל להיות רואין במראה מפני שהן קרובין למלכות (שם ע״ז ג ה). ישראל המסתפר מן הגוי רואה במראה (שם). מראה שנשברה אם משמשת כעין מלאכתה ראשונה וכו׳ נטשטשה אם מראה רוב הפנים (שם כלים ב״מ ד יג). כסוי טני של מתכת שעשה בו מראה (משנ׳ כלים יד ו). ר׳ מאיר מתיר (להסתכל) במראה הקבוע בכותל וכו׳ במראה של מתכת (שבת קמט). מפני מה אמרו מראה של מתכת אסורה (להסתכל בה בשבת) מפני שאדם עשוי להשיר בה נימין המדולדלין (רבה בר אבוה, שם). אמר לו (ר״מ לכותי אחד בתשובה על שאלתו) הבא לי מראות גדולות אמר לו ראה בבואה שלך בהן ראה אותה גדולה אמר לו הבא לי מראות קטנות הביא לו מראות קטנות אמר לו ראה בבואה שלך בהן ראה אותה קטנה (מד״ר בראש׳ ד). — ומצוי בסהמ״א: בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן (רש״י שמות לח ח). המסתכל במראה (בשעת התגלחת) כדי שלא יחבול בעצמו וכו׳ הר״ר שמואל מאוירא היה מסתפר במראה (תוספו׳ נזיר נט. ד״ה בעי). ואסור לישראל לראות במראה אם הוא נאה משום לא ילבש גבר שמלת אשה (כלבו, סי׳ נו). ומפני זה נהגו הנשים לראות במראה של זכוכית (ר״נ על הרי״ף, שבת סג:). כמראה אשר תראה לכל המעיינים בה צורה או דבר אשר אין בקרבה (ר״י זבארה, ספ׳ שעשועים ו). לי אשה שחרחורת, ומאהבת החושקים שכורת, ולה מראה בין ידיה וכו׳ ונשמת חשקה כנחל גפרית, ועם המראה כרת ברית, ובכל עת אמצאנה בין ידיה, כאילו לא תוכל לחיות בלעדיה (עמנואל, מחבר׳ כ). וכשנניח מראה חלודה הסתיר החולד זכותה ומנע להחתם צורותינו בה בידוע ששלמות המראה הוא להיותה מוכנת לקבל הצורות ולקחת דמיונם בה (ר״א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי 44). כמו שאי אפשר לאחד שיראה פניו במים עכורים ולא במראה חלודה (מאזני העיונים להכ״ל, כ״י פריז, אוצ״נ ב, קנז). כי הלבבות הם כמראות וכל אשר יקרה לאדם הלב יראנו (רש״ט שפרוט, פרדס רמוני׳ יח:). והראיה על זה שהמראה מזכוכית הזך אם לא היה מכוסה מצד אחד מן העופרת ומן הזפת לא היו נראים בו הצורות מלפניו (ספר מלכיאל יב.). כי נדמה הענין הזה וישוה למראה של זכוכית שמצחצחים אותו תחלה להסיר מעל פניו חלאה וחלודה (ר״י מוסקטו, נפוצ׳ יהודה יח). אסור לאיש לילך אחרי היופי ולקשט את עצמו וכו׳ ולהסתכל במראה וכדומה (פלא יועץ, אות י).—ואמר המליץ: מראה לטושה תהי נגדו כל כתמיו יבעו לך (ב״ז, תרג׳ ב״ס יב יג).—ומ״ל *מַרְאִיּוֹת: ואסור להסתכל במראיות של ברזל ושל נחשת וכו׳ אבל של זכוכית מותר (רב יהודאי גאון, הלכ׳ קצובות, שבת).—*מַרְאָה שְׂרֶפֶת, שיש בה נקודה למרכז האור ושְׂרֶפֶת מה שהוא מול המרכז הזה: כי היה מדרך האור בכח אלהי אשר בו שכאשר יתהפך יחדש החום וזה מבואר במראות השורפות

---

[1]) תרגמו השבע׳ κατόπτρων. אונק׳: במחזית נשיא. וכך רסע״ג: מן מראיא אלנשא. וכן שאר המפרשים הקדמונים והחדשים. ואמר ראב״ע: ובית במראות תחת מם כי נכון הוא בלשון הקדש כמו והנותר בבשר ובלחם וככה בלשון ישמעאל וטעם הצובאות כי משפט כל הנשים להתיפות לראות פניהם בכל בקר במראות נחשת או זכוכית לתקן הפארים שעל ראשיהם זכו׳ והנה היו בישראל נשים עובדות השם שסרו מתאות זה העולם ונתנו מראותיהן נדבה כי אין להן צורך עוד להתיפות רק באות יום יום אל פתח אהל מועד להתפלל ולשמוע דברי המצות וזהו אשר צבאו פתח אהל מועד כי היו רבות. ע״כ. ועי׳ ערך צבא.

(רלב"ג, מלחמ' ה' ה ו). ומהן (מהחכמות) בדרכים מבטיים במלאכת המראות השורפות (מ' ליאטי, מקדש מעט ג). כאשר נאספו קרני שמש במראה שורף אינם מסבבים שום שנוי במראה המזהיר וככה הוא תכונת האור בתולעים המעופפים (למודי הטבע ג א). האופן לאסוף חומר האש למקום אחד הוא ע"י מין זכוכית שורף או מראה שורף וכו' ותחת ששאר מיני מראות יזרקו את קרני השמש לאחור בקוים ישרים יתאספו פה בנקודה האמצעית היא נקודה השורפת (שם ג). — ״מַרְאוֹת הטבע, מה שאדם רואה שמתהוה בטבע, phenomenon ; phénomène ; Phänomen : מסגולות הגשמים להפעיל זה בזה ולהתפעל זה מזה ומתוך כן יולדו פעולות ומראות שונות ושנויי התולדה הרבה והמה נקראים תולדות או מראות הטבע כמו מראות הגשם השלג הכפור והקרח (לאס' למודים, מבוא ח"ב). — ״חכמת המַּרְאוֹת, optics ; optique ; Optik : לדרוש בחכמת הלמודיות והיא חכמה המעיינת בנמצאים הנפשטים מהחומר אשר ישיגם השעור והם חמשה חכמת החשבון וכו' וחכמת התשבורת וכו' וחכמת המראות ומעיינת בקו והשטח והגוף וכו' וחכמת הכוכבים וכו' וחכמת הנגון (רש"ט פלקיירא, המבקש עג). התחבר אל איש חכם בחכמת המראות וישאל ממנו להודיעו עיקר זאת החכמה (שם עה). הפרק השלישי בחכמת המראות וחכמת המראות חוקרת כל מה שתחקור אותו חכמת התשברת מן הצורות והשעורים וההנחות והסדורים והשווי והמותר וזולתי זה (הוא, ראש' חכמה ו ג). וכבר נתבאר לחכמי המראות שאם יגיעו ניצוצי שמש על איזה דבר מקשיי באופן שאינם יכולים לעבור דרך שם הם חוזרים ונכפלים דרך שם (או"נ, כוזרי ב ז).

מֻרְאָה[1], ש"נ, בכנ' מֻרְאָתוֹ, — א) הוא הזפק והוא הכיס של בית הבליעה של עוף ששם מתקבץ המאכל, crop ; jabot ; Kropf : ואם מן העוף עלה קרבנו ליי' והקריב מן התרים או מן בני היונה וכו' והסיר את מֻרְאָתוֹ[2] בנצתה (ויקר' א יד-יו). — ובתו"מ: ביצת תורין ומוראת העוף וקרבנות גויים לא נהנין ולא מועלין (תוספת' מעי' א יח). בא לו (הכה"ג) לגוף (של עולת העוף) והסיר את המוראה ואת הנוצה ואת בני מעים היוצאים עמה והשליכן לבית הדשן (זבח' ו ה). לא הסיר לא את המוראה ולא את הנוצה וכו' (שם ו). צבר את הגחלים ע"ג הרצפה רחוק מן הכבש שלשה טפחים מקום שנותנין מוראת העוף ודישון מזבח הפנימי והמנורה (תמיד א ד). מוראה ונוצה ודישון מזבח הפנימי ודישון המנורה נבלעין במקומן (אביי, יומ' כא.). — ומ"ר ״מוּרְאוֹת: שני בתי דשנין היו וכו' זה שבמזרחו של כבש שם היו נותנין מוראות העוף ודשון מזבח הפנימי והמנורה (ר"י בן אנטיגנוס, ת"כ ויקר' ז ט). — ובסהמ"א: ונתן לקצתם (מבעה"ח) אצטמוכא או כרס או מוראה לבשל בם הכימוס או הלעיסה החזקה (ר' קלונ', אגר' בע"ח ב יא). — ב) ״הקרום שבין העור העליון והבשר, Subcutis[1] : אבל המוראה[2]) והוא הקרום הדק הדבק בעור ומבדיל בינו ובין הבשר[2]) אינו ראוי לאכילה (רמב"ם, פסולי המוקדשים יד ז).

מֹרְאָה, מוראה, — עי' ב. רָאָה.

״מַרְאוֹת, שֵׁם במ"ר, — משקפים: כי המראות שישימו האנשים בין עיניהם לראות בטוב נקראים שם טו אטף גם טטף ליחיד וטטפת וכו' ולטטפות ולמראות מאירות תמידיות בין עיניך לראות תמיד פלאות אלהינו (גלול המור, פרש' כא). והיותר רע כי חצי עור אני כי כבן עשר שנים הייתי כשהוצרכתי להתחיל להשתמש במראות ואין לי יום שאין קללת עיני מרובה משל חברו (מנח' מלונזנו, הקד' דרך חיים, שתי ידות).

״מַרְאִי, (מראיי), ת"ז, לנק' מַרְאִית, (מראיית), מ"ר מַרְאִיִּים, מַרְאִיּוֹת, — של מַרְאֶה: והשעורים המלאכיים והשעורים הכוכביים והשעורים הנגוניים והשעורים המראיים והצטיירות הדברים האלהיים (ר"י א"ת, כוזרי ה יב). — ובמשמ' של נבואה וכדומ': לא היתה ההשגה המראית ההיא במראה הנבואה כמו שבא באברהם (נרבוני, מו"נ א כא).

---

[1]) בערב' מַרִי, אמריה a), מן מרא. — [2]) תרגמו השבע' πρόλοβον, והוא הכיס של בית הבליעה של עופות. אך עקילס σιτίζουσαν, מה שמאכיל, מבריא. אונק': ית זפקיה. וכך בת"כ: והסיר את מראתו בנוצתה זה הזפק (ספרא ויקר' ז ח). וכן כל המפרשים הקדמונים והחדשים. —

a) مري أمرئة

[1]) תרגום ד"ר מזיא. — [2]) בפרוש המשנ' זבח' ו ה אמר הרב בפרוש וז"ל: ומוראה הוא הזפק שבו המאכל והוא בעוף כנגד האצטומכא באדם. ע"כ. ומקור הלכה הנכחית היא בגמ' שם (זבח' לה:), שמנו שם מה שאינו ראוי לאכילה ובתוכם גם את המוראה, ופרש רש"י שם, וכן שאר המפרשים במשמ' הכללית של מוראה שהיא הזפק, אך הרמב"ם פרש השם מוראה כאן במשמ' מיוחדה, וכבר העיר ע"ז ר"י קארו בכ"מ שם. ואעפ"י שלא נתברר על מה סמך הרמב"ם בפרושו זה, מכל מקום שמושו של הרמב"ם, שהיה צח הלשון, במלה מן המלים מכריע ואין אנו רשאים לא לקבל אותו בלשוננו.

***מַרְאִית**, ש"נ. — כמו מַרְאֶה, ובפרט מַרְאִית עין, במשמ' מה שעין הבריות רואה: הגומם את כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית העין (ר' אליעזר, ירוש' כלא' ו ב). העושה כרי מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה חייב בתרומה גדולה מפני מראית העין (ר"א בן יעקב, שם). מפני ארבעה דברים אמרה תורה לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו מפני גזל עניים ומפני בטול עניים ומפני מראית העין ומפני הרמאים (ר"ש, תוספתי פאה א ו). הלוף שעלה תמרות בשביעית אין נוטלין ממנו מפני מראית העין (שם שבי' ב ב). יוה"כ אסור באכילה ובשתייה וכו' הקטנים מותרין בכולן ואסורין בנעילת הסנדל מפני מראית העין (שם יוה"כ ה א). שכל מה שאסרו חכמים לא גזרו אלא מפני מראית העין[1] (כלא' ג ה). השירים והכלך אין בהם משום כלאים אבל אסורים מפני מראית העין (שם ט ב). היתה כל שדהו בית ארבע סאין משייר ממנה מקצת מפני מראית העין (שבי' ג ד). ואם היה (הילד הנמול) בעל בשר מתקנו מפני מראית העין (שבת יט ו). ושניטלו שיניו פסול (לכהונה) מפני מראית העין (בכור' ז ה). כהן לישראל למה הוא אסור לא מפני מראית העין אף ר' יוחנן (יש לו) ישראל לישראל אסור מפני מראית העין (ר' אחא, ירוש' דמאי ו ג). עד כאן חשו למראית העין מיכן ואילך לא חשו למראית העין (שם כלא' ב א). ר' יוסי לא חשש למראית העין ורבנין חששו למראית העין (שם ז). זרעו (את פול המצרי) לזרע ולירק לפני ר"ה השביעית ונכנסה שביעית וכו' ואפי' להאכיל את בהמתו יהא אסור מפני מראית העין (ר' סימון בר זבדא, שם שבי' ב ח). מעתה אפילו משפסקו עובדי עבודה יהא אסור (להוציא זבלים לאשפה) מפני מראית העין שלא יהו אומרים לתוך שדה בית השלחים שלו הוא מוציא (שם ג א). לא חשו לעוברין ולשבין מפני מראית העין (ר' יוסי האמורא, שם). לא חשו למראית העין בספינה (ר' יונה, שם חלה ד יב). אין עושין את האמה בתחילה במועד ובשביעית וכו' מפני מראית העין (ר' בא בר ממל, שם מו"ק א ב). אדם הולך לבית המשתה אינו מוליך בניו עמו מפני מראית העין (ריש לקיש, מד"ר ויקר' כו). — וכמו מַרְאֶה: דומה לנפוח שהוקלה נפיחתו ומראית פניו זעופה (רש"י ויקר' כו טז). שאני מפרש לו דבורי במראית פנים שבו ואיני סותמו לו בחידות (הוא, במד' יב ח). גוף האדם מורכב מיסודות חלוקים וכו' והתחבר מהם גוף עומד מתאחד במראיתו מתחלק בטבעיו (ר"י א"ת, חו"ה, הבחינה ה). — ומַרְאִית לִבּוֹ: במראית לבי וכו' כלומר מה שלבי רואה לעשות (רש"י דבר' כט יח). — מַרְאִית הנפש: ויש בזה שתי השגות האחת השגה במראית הנפש המשכלת וכו' (ר"מ גבאי, עבוה"ק, סתרי התורה כח).

מַרְאָשָׁה[1], ש"נ, מ"ר בכנ' מַרְאֲשֹׁתֵיכֶם, — מעלת מי שהוא ראש העם וכיוצא בזה: השפילו שבו כי ירד מַרְאֲשׁוֹתֵיכֶם[2] עטרת תפארתכם (ירמ' יג יח).

מְרַאֲשׁוֹת, שם במ"ר, בכנ' מְרַאֲשֹׁתָיו, סמי' מְרַאֲשֹׁתֵי, — א) מקום שהראש מונח במטה, אצל הראש, Kopfende; chevet; head-rest pillow: ויקח מאבני המקום וישם מְרַאֲשֹׁתָיו[3] וישכב במקום ההוא (בראש' כח יא). ויקח את האבן אשר שם מְרַאֲשֹׁתָיו וישם אתה מצבה (שם יח). ותקח מיכל את התרפים ותשם אל המטה ואת כביר העזים שמה מְרַאֲשֹׁתָיו ותכס בבגד (ש"א יט יג). והנה שאול שכב ישן במעגל וחניתו מעוכה בארץ מְרַאֲשֹׁתָו[4] ואבנר והעם שכבים סביבתו (שם כו ז). ויבט והנה מְרַאֲשֹׁתָיו עגת רצפים וצפחת מים (מ"א יט ו). — מְרַאֲשֹׁתֵי (ש"א כו יב). עי' רַאֲשׁוֹת. — ובתו"מ: הנכנס לבקר את החולה לא ישב לא על גבי מטה ולא על גבי כסא אלא מתעטף ויושב לפניו מפני ששכינה למעלה

---

[1]) כך בכל הדפוסים הישנים, ובכ"י אין פסקה זו, ובמשנ' שהדפיס התיו"ט בפרג מסגרת פסקה זו בחצאי לבנה, וכך העתיקו כל הדפוסים (ד"ס).

---

[1]) עי' הערה הבאה. — [2]) בהרבה כ"י וקצת דפוסים מראשתיכם כתיב, חסר וו, אך בכלם נקוד המלה הוא כך, וראו הקדמונים במלה זו שם מפשט במשמ' מעלה ורשות. ת"י: יקרכון. ריב"ג: ריאשתכמ, ואמר: וקד אט'הרוא הד'ה אלאלפ פי כי ירד מראשותיכם, ריאשתכמ, — ובעבר': וכבר הראו אלף זו (ר"ל הניעוה בשוא נע) במראשותיכם ופרושו בערב' ריאשתכם (והוא ראשות). וכן פרש"י מלה זו בעלייתכם. וקבע רד"ק בפרוש הצורה מראשה ליחי' ואמר שהיא בפלס ממלכה (מכלול, שער מה"ש, ובהשרשים, ובפרושו לירמ'), ואמר בפרושו וז"ל: האחד מראשה בפלס ממלכה והוא שם לרשות ולממלכה ואמר ירד (לשון יחיד) ואמר מראשותיכם לשון רבים ר"ל שום רשות לא נשאר לכם וכו' עטרת תפארתכם כפל הענין במלות שונות, ואמר ירד לשון זכר ומראשותיכם ועטרת לשון נקבה ר"ל דבר מראשותיכם וכו'. ורוב החדשים הגיהו לפי היוני והסורי מראשכם. ואפשר כי הנקוד האמתי הוא מֵראשותיכם, במם צרויה, וראשותיכם הוא כמו ראשיכם, עי' רַאֲשָׁה, מ"ר ראשות. אעפי"כ דעת רבי הלשון שלנו, ת"י, ריב"ג, רש"י ורד"ק כדים לקבוע הצורה מַרְאָשָׁה בלשון במשמ' ראשות.

[3]) קצת המלונאים קבעו יחיד מְרַאֶשֶׁת. — [4]) לפי

מראשותיו של חולה (שבת יב:). היה נוטל (דוד) נבל וכנור ונותנו מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם (ר״א בר מנחם, ירוש׳ ברכ׳ א א). — תחת מראשותיו: שאלו (תלמידיו) את ר׳ אליעזר עד היכן כבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה נכרי אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד וכו׳ והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביב ולא ציערו (קדוש׳ לא.). מהו שיניח אדם תפיליו תחת מראשותיו (רב יוסף, ברכ׳ כג:). לא יניח אדם תפיליו תחת מרגלותיו מפני שנוהג בהן דרך בזיון אבל מניחן תחת מראשותיו (שם). — בִּמְרַאֲשׁוֹת: רבי היה תולה את התפילין במראשות המטה (ר׳ חנינא, ירוש׳ שם ג ה).—ומראשות בלבד: תפילין תולה אותן מראשות המיטה ואינו תולה אותם מרגלות המיטה (שם). — וכסמי׳: תיבה שהיא מלאה ספרים נותנה מראשותי המטה ואינו נותנה מרגלות המטה (שם).— ומצוי בסהמ״א: ויקם המלך כמקיץ משנתו ויעביר את שתי ידיו על עיניו ויבקש מראשותיו וימצא את מגלת הספר אשר כתבו שלשת הבחורים (יוסיפון לז.). אם היה מקום גבוה שלשה טפחים למעלה מראשותיו ועליו ניתן התפילין או למטה מראשותיו יוצא מקום מן המטה (רש״י ברכ׳ כג:). תולע ותכריך בוץ לגוף צדיק וחור פתן ועמוד שש מראשותים (ר״ע פרנסים, קינה על ר״ש מדינה, מת״ש 93).—ואמר המשורר במליצה: ואשתה עד מראשותַי בלא בין יהיו בסף, וכליל כל יגון לבי בעת הקיץ לרגלו סף (רמב״ע, תרשיש ג ל).— ב) ״כעין חפוי מרקם זהב על הכרים והכסתות שנותן האב לבתו בנדוניתה[1]: עוד אני מניח לביהכ״נ שני מראשות מבגד מוזהב (סו״ת תומת ישרים נה).

*מרבג, — כמו מרבך, עי״ש.

מַרְבַד[2], ש״ז, מ״ר מַרְבַדִּים, — מצעות להמטה לשכב עליו, Bettzeug; literie; bedding: על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך מַרְבַדִּים[3] רבדתי ערשי חטבות אטון מצרים (משלי ז טו-טז). לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבש שנים מַרְבַדִּים עשתה לה שש וארגמן לבושה (שם לא כא-כב).—ואמר המליץ: והישר כערש אל בעליו ובו ישכב במרבדים חטבים (ר״י חריזי, תחכמ׳ קיד). הנה דודי בכל לילה בחדר משכבי פרח, ובבקר מרבדי כשושנים יתנו ריח (גוטלבר, ממגלים 32).— ובמשמ׳ שטיח שעל הרצפה: על הרצפה מרבדים מרוקמים משזר מעשה חושב (ש׳ בלוך, שבי״ע א, מגרים).— ובמליצה בהשאלה: לא לאדמה עוד יהי אדרת, מרבד יהי הטבע, מרבד גדל נוי שבע, על כל מלאכת יד אנוש גוברת (ר״י פרנסים, קינה על מות ר׳ מנחם קאזיס, קומי מלילה).—ואמר המשורר במליצה בהשאלה, כנוי להמקדש: ואדום עם קדר חללו מרבדי, תוך נות אלי דר צר וירח נרדי (ר״י הלוי, יסמו בוסנים). — ובמשמ׳ נחלה ושלטון: ודגלך הרם על דגלי משמעתם, ומחנה כהניך תנה בתוך ארבעתם, ויציעו מרבדן מבאר שבע ועד דן (סוף, יוני גאיות).

מִרְבָּה, ש״נ, — מלה מסֻפקה בספר יחזקאל: כוס אחותך תשתי העמקה והרחבה תהיה לצחק וללעג מִרְבָּה[1] להכיל שכרון ויגון תמלאי וכו׳ (יחזק׳ כג לב-לג).

מַרְבֶּה, תס״פ, סמי׳ מַרְבֵּה, — כמו הרבה: נטשו חבליך בל יחזקו כן תרנם בל פרשו נס אז חלק עד שלל מַרְבֶּה[2] פסחים בזזו בז (ישע׳ לג כג). כי ילד ילד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום לםרבה[3] המשרה ולשלום אין קץ (שם ט ה-ו). — ״מַרְבֵּה רַגְלַיִם,

---

הכתיב מראשתו. — [1]) תרגום מהמלה „קאב׳יסירה״ השגורה בפי היהודים הספרדים.

[2]) מן רבד, עי״ש, ועי׳ הערה הבאה. — [3]) כך, בבית רפויה בכל הספרים, והוא כמו שרביט, וכמו״כ דרבן, קרבן, אולי פעולת הריש, כך .Kö. ותרגמו השבע׳ כאן κειρία, שהוא החבל שסֹרגים בו המטה, ובכתוב לא כב χλαῖνα, שהוא מעיל רחב. ונראה ברור שאין זה פרוש מקֻבל אלא ע״י הסברה לפי המקום. עקילס περιστρώμασι, והוא המכסה שעל המטה וגם כל המסכים והשטיחים שבחדר. ת״י: תשויתא, והן מצעות המטה. ריב״ג תרגם בהמלה הערב׳ נג׳ד, במ״ר נגו׳ד a), שהם המסכים והשטיחים של הבית. רש״י פרש מצעות המטה. ויש קצת דמיון לזה בערב׳ בהשם רפאדה b) מן רפד, במשמ׳ כסת שנותנים תחת אוכף הגמל וכדומ׳, ומרפד c) כסת קטנה שהנשים נותנות על אחוריהן להסתיר רזות עגבותיהן.

[1]) כך בנסחה המסורה, ופרשו הקדמונים וגם החדשים שהוא כמו הרבה, אך מליצת כל זה הפסוק כמו שהוא לפנינו קשה לישבו, ורגלים לדבר שהוא משֻבש.

[2]) כך הנסחה, והמליצה קצת קשה.—[3]) כך הכתיב, במם סתומה, והקריא למרבה, במם פתוחה. אבל המליצה קשה, וכבר העירו החדשים כי המם הסתומה שבכתיב מעידה כי שתי האותיות ל ם שבתחלת מלה זו הן כפל מן שתי האותיות האחרונות של המלה שלום שבפסוק הקודם, ובאמת בהשבעים יש רק תרגום של רבה. אבל, גם בזה עוד לא נרפאה מליצת הכתוב.

a) نجود b) رفادة c) مرفد

בעל חי: ומרבה רגלים יש לו מאתים רגלים (רפאית למוד׳ א ו).—ומין ממיני המורסות שבאף, Polyp המורסא אשר תתחדש באף והוא הנקרא בשם בעלי חיים מרבה רגלים (פי׳ בן רשד על חרוזי אבן סינא). המורסא המתחדשת בתוך האף כאלו הוא כזית בשר אשר יאמר לו בואסי״ר כלומר טחור יאמר לו מרבה רגלים (פרקי משה כג). — ׳מרבה הצלעות, אחת הצורות ההנדסיות: והשטח אשר כל קויו ישרים נחלק למשולש ולמרובע ולמרבה הצלעות (ראב״ח הנסיה, המשיחה והתשברת א טו).

***מַרְבֶּה**, מרובה, פת״נ, — מה שהוא הרבה, בנגוד למְעט, ומשל: תפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת (ר״ה ד:). שהחזיק מועט את המרובה (מד״ר ברא׳ ה).

***מְרֻבֶּה**, (מרובה), ת״ז, לנק׳ מְרֻבָּה, (מרובה), מ״ר מְרֻבִּים, (מרובים), מְרֻבּוֹת, (מרובות), — עי׳ רבה.

מַרְבִּית, ס״נ, (מ״ר מַרְבִּיּוֹת[1]),—א) כמו תַּרְבִּית, רִבִּית: את כספך לא תתן לו בנשך וּבְמַרְבִּית לא תתן אכלך (ויקר׳ כה לז).—ב) מַרְבִּית הבית, מה שנולד ונוסף על בני הבית: וכל מַרְבִּית ביתך ימותו אנשים (ש״א ב לג).—ג) כמו רֹב, הכמות הגדולה, der grösste Teil; la plupart; most: אמת הדבר אשר שמעתי בארצי על דבריך ועל חכמתך ולא האמנתי לדבריהם עד אשר באתי ותראינה עיני והנה לא הגד לי חצי מַרְבִּית חכמתך יספת על השמועה אשר שמעתי (דהי״ב ט ה-ו). — ד) המספר היותר גדול, Mehrzahl; majorité; -rity: כי מַרְבִּית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבלון לא הטהרו (דהי״ב ל יח). ומן בני בנימן אחי שאול שלשת אלפים ועד הנה מַרְבִּיתָם שמרים משמרת בית שאול (דהי״א יב ל). — ובתו״מ, במשמ׳ זו: זנב העגל שאינה מגעת לערקוב אמרו חכמים כל מרבית העגלים כן כל זמן שהן מגדילין הם נמתחות (בכור׳ ו יא).

א.***מָרְבִּית**[2], מֻרְבִּית, ס״נ, מ״ר מָרְבִּיּוֹת[3], מֻרְבִּיּוֹת (מורביות), — מרבית של עֲרָבָה, של תאנה וכיוצא בזה, אילן ילד, ענף רך, Jung. Baum; jeune arbre; young tree: מקום היה למטה מירושלם ונקרא מוצא יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה

[1]) רד״ק מכלול, מה״ש, נפ״ל.

[2]) בארמ׳ וסורית מרביתא, במשמ׳ זו ממש. וכן תרגם הפשיטא יניקותיו. — [3]) כך בכ״י מנקד בנקוד עליון, העתקה ציור אורית בבה״ס שכתר מהכ״י שבהותיקן.

ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח וראשיהן כפופין ע״ג המזבח (סוכ׳ ד ה). כל העצים כשרין למערכה חוץ משל זית ושל גפן אבל באלו רגילין במורביות של תאינה ושל אגוז ושל עץ שמן (תמיד ב ג).—ואמר הפיטן: ענה גשים במורביות ערבה, הדצים בשמחה רבה (רסע״ג, הושע׳ יום ב, ענה אתויים). גאות אלביש לדר במרומים, להללו במורביות שלמים ולא קטומים (יול׳ ב סכית, האמין לנורא).

ב.***מָרְבִּית**, מֻרְבִּית, ס״נ, מ״ר מָרְבִּיּוֹת, מורביות, — צבור של אבנים בתוך המחצב: לא יפתח אדם מחצב בתחילה לתוך שדהו עד שיהיו בו שלש מורביות שהם שלש על שלש על רום שלוש שיעורן עשרים ושבעה אבנים (בבי׳ ג ה, תוספת׳ שם ג א).

***מַרְבַּךְ**, ס״ז, — מַרְבַּךְ של אבנים, — כמו מדבך: אחד חור שחררוהו מים או שרצים או שאכלתו מלחת וכן מרבך[1]) של אבנים וכן סואר של קורות (אהל׳ ג ז).

***מְרֻבָּע**, מרובע, ת״ז, לנק׳ מְרֻבָּעָה, מְרֻבַּעַת, (מרובעת), מ״ר מְרֻבָּעִים, (מרובעים), מְרֻבָּעוֹת, (מרובעות), — שהוא בעל ארבע זויות, square; carré; Viereck: מקדש ט״ז אמה לכל רוח עגולות ולא מרובעות (כלא׳ ה ה). אלפים אמה לכל רוח עגולות וכו׳ וחכ״א מרובעות כטבלא מרובעת (עירוב׳ ד ח). היתה (המחיה) מרובעת ונעשית עגולה או ארוכה וכו׳ היתה עגולה או ארוכה ונעשית מרובעת (נ:ע׳ א ה-ו). גופה של בהרת כגרים הקלקי מרובע (שם ו א). אין לך מרובע מששת ימי בראשית (רסב״ג, תוספת׳ מעש״ר ג יד). היתה אבן מרובעת רואין אותה כל שאילו תיחלק ויש בה ששה טפחים מצד זה וששה טפחים מצד זה (שם עירוב׳ ב-א א). אין בין דברי לדבריך אלא שאתה אומר בעגולה ואני אומר במרובעת (ירוש׳ שם ב א). — ומצוי בסהמ״א: ארץ מרובעת שהיה הנהר מקיף לה מזרח וצפון והדרך דרום ומערב חולקין אותה באלכסון כדי שיגיע לזה נהר ודרך ולזה נהר ודרך (רמב״ם, שכנים יב ג). — ובחשבון, ׳מִסְפָּר מְרֻבָּע: והמספר המרובע הוא המספר הנקבץ מכפל מספר כמספר אחדות הנמצאים בו והמספר הראשון נקרא גדר המרובע כגון מספר תשעה נקרא מספר מרובע מפני שהוא נקבץ מכפל שלשה פעמים שלשה והמספר שלשה נקרא גדר המרובע (ראב״ח הנסיה, המשיח׳ והתשבר׳ א כג). לא יתכן להיות במרובע אחדים כי אם

[1]) כך בנוסח׳ הדפוס. במדב״מ מרבג, וכך בערוך. בגמ׳ סוכ׳ כ: מדבך, וכך גם בר״ש.

מספר מרובע או עגול (ראב"ע, ספר השם ו). וזה המספר הוא מספר מרובעי הזוגות (שם ה). כמו שיהיה המספר מרובע או משוטח או שלם או חסר (רש"ט פלקיירא, ראשית חכמה ו א). המספר המורכב מהמרובעים ההוים ממספרים מונחים שוה למרובע ההוה מהמספר המורכב מהמספרים המונחים ההם (רלב"ג, מעשה חושב 39). נכתוב המספר אשר רצינו לדעת מרובעו בטור אחד (שם 58). דע כי מרובעי המספרים הנמשכים מן האחד עד עשרה הם מספר א' ד' ט' (שם 80). — ׳ובהשברת, צורה בעלת ארבע זויות, ארבע צלעות, quadrangulaire ; Viereckig lar- : כבר אמרו מחצה על מחצה הוא מרובע (משנת המדות א). והשטח אשר כל קויו ישרים נחלק למשולש ולמרובע ולמרבה הצלעות (ראב"ח הנשיא, המשיחה והתשבורת א טו). והמרובע הוא אשר יש לו ארבע צלעות (שם יט). ואם נשים עגול שיהיה אלכסונו עשרה ונעשה יתר בשלישית החץ מפאת הנקודה מב' הפאות אז נמצא מרובע שיהיו שבריו כמדת קו העגול (ראב"ע, ספר השם ו). מותר לאדם לטלטל ברה"ר בתוך ארבע אמות שהוא עומד בצדן ויש לו לטלטל בכל המרובע הזה (רמב"ם, שבת יב טו). והמרובע בעל ארבע צלעים (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר ג כא). שהכל גדול מן החלק ותנועת החלק בכל וקוטר המרובע גדול מצלעו (ר"י א"ת, רוח חן ג). הארוך והקצר והמרובע והמשולש הם ממיני האיכות (שם י). שני משולשין מקבילין נצבים הזויות ושניהם מרובע והמשולש הוא ראשית התמונות בטבע (הלל בן שמואל, פי' יצירה נג). אמר המדבר המרובע אינו נמצא וזה אמת מצד שאין מציאותו טבעית רק המשולש ידו בכל ויד כל בו מצד היותו כל גוף משולש לפי שגדרו ג' קוים (ר"י אבן לטיף, רב פעלים נט). או שיהיה קוטר המרובע שוה לצלעו או שיהיו זויות המשולש יותר משתי נצבות (ר"י אלבו, העקרים א כב). ויחשוב משולש כמבוי מפולש וישוה לקוטר מרובע צלעים (ר"ש בונפיד, תני קול, כספי ד"ת פו). — ׳מרבע נצב הזויות, מרבע מעין, נפתל וכו': כי רבוע הקו בעצמו הוא שתעשה עליו מרובע נצב הזויות ויהיו כל צלעותיו הארבעה שוות לקו ההוא ורבוע הקו בקו אחר הוא שתעשה מרובע נצב הזויות ויהיו שתי צלעותיו הנכחיות שוות לקו האחד (ראב"ח הנשיא, המשיחה והתשבורת א כו). והשלישי מרובע מעויין והוא אשר כל צלעותיו שוות ואין זויותיו נצבות וכו' והחמשי מרובע נפתל והוא אשר אין כל צלעותיו נכוחיות ולא זויותיו שוות (שם יט). המרובע והוא שצלעותיו שוין וזויותיו נצבין ומהן הארוך והוא שזויותיו נצבין וצלעותיו משתנים ומהן המעויין והוא שצלעותיו שוין ואין זויותיו נצבות ומהן הדומה למעויין והוא שצלעותיו וזויותיו המקבילין זה לזה שוין ואין צלעותיו שוין ואין זויותיו נצבות ומה שאינו כמו שאמרנו נקרא הנטויה (הקדי אקלידוס, כ"י ביה"ס קונהגסי). — ׳מרבע מוצק: אם תהיה תושבתו מרובעת קורין לו מרובע מוצק ואם הוא משלש קורין משלש מוצק (ראב"ח הנשיא, המשיחה והתשבורת ד). — ובמשקלי השירים: וזה משקל חכמי לשוננו להיות החרוז מרובע ויהיו השלשה הראשונים באחרונה על אותיות שווים וכו' ויש משקל אחר והוא מרובע ואין בו יתד והוא קל וכו' ויש משקל אחר מרובע בתוספת שוא נע על כל אחד ואחד וכו' ויש מרובע גדול מזה והוא שתי תנועות ויתד ושתי תנועות (ראב"ע, צחות ו:). עוד דע כי יש לנו משקל מרובע ואין לו יתד כלל אלא כלו תנועות (קבלה במלאכי השיר, ניבויאר). השביל הראשון הם המרובעים הפשוטים אשר לא יסכימו חרוזיהם כי אם הטור השני עם הרביעי (רמב"ת, דרכי נעם י). השביל השני הם המרובעים המורכבים משתי תנועות ויתד ושתי תנועות ויתד בכל טור (שם יא). — ובדקדוק, שמות ופעלים מְרֻבָּעִים, שהם בעלי ארבע אותיות: כי שקלו המרובע כמו כרסם על פעלל ואיך ישקל מרובע על מעו"ש (ראב"ע, צחות ה:). כי רוב המרובעים והמחומשים מורכבים במלות ברמז אותיות (רי"ק, ספר הגלוי, פרשגן).

מִרְבָּץ, ש"ז, סמי' מִרְבַּץ, — מקום שרבצים שם צאן ובקר: ונתתי את רבה לנוה גמלים ואת בני עמון למרבץ צאן (יחזק' כה ה).

מַרְבֵּץ, ש"ז, — כמו מִרְבָּץ: זאת העיר העליזה היושבת לבטח האמרה בלבבה אני ואפסי עוד איך היתה לשמה מַרְבֵּץ לחיה (צפני' ב טו). — ואמר הפיטן בהשאלה: שדודים נדודים לציון תקבץ, מכורים בלא הון תשובב למרבץ, השב עבודת לבושי תשבץ (ר' שלמה, שדודים, יוצ' שבת ג' אחה"פ).

מַרְבֵּק[1], ש"ז, — מקום שבו ירבקו העגל שיעמד ויאכל: ולאשה עגל מַרְבֵּק בבית ותמהר ותזבחהו (ש"א כח כד). ואכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מַרְבֵּק (עמו'

[1]) עי' שרש רבק. בערב' רביקה a), עגלה רבוקה

a) رَبِيقَة

ו ד). גם שכריה בקרבה כעגלי מַרְבֵּק (ירמ׳ מו כא). ויצאתם ופשתם כעגלי מַרְבֵּק (מלא׳ ג כ).—ואמר בן סירא: ושקידתו (של האכר) לכלות[1]) מרבק (כ״ס גני׳ לח כו).

***מַרַג**,—קל לא נמצא.

— נפע׳, *נִמְרַג, נִמְרְגָה,—נדושו במורג: כי לא במורג אחד נמרגו (יעקב בן חיים, דרכי הנקוד והנגינות, בסוף מק״ג).

מַרְגּוֹעַ[2]), ש״ז,—מקום ירגע בו האדם: אי זה דרך הטוב ולכו בה ומצאו מַרְגּוֹעַ לנפשכם (ירמ׳ ו יו).— ובסהמ״א במשמ׳ מנוחה: לא יהיה לך שם מרגוע ולא הנאה כי אם צרה וצוקה (יוסיפון קלא). שבת שבתון מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי (כס״י במות לא טו). וישאלו לאבוקרט החסיד מה היא השינה אמר עמק הכחות אל עמק הנפש להמציא הגוף מרגוע ונופש (ר״י זבארה, ספ׳ שעשוע׳ א).—ואמר הפיטן: ואקונן מר עלי הרוגי אשפירה, בשני בשמנה בו ביום מרגוע הוקרה (ר׳ קלוני׳ בר״י, קינה. מי יתן ראשי). אחשבה לדעת עמל ודברים יגעים, למה כאבי נצח אנוש ממרגועים (רשב״י הבבלי, זולת שבת בראש׳, אתחבטה). כבד יום מקדשי, שכלול מרגוע חפושי, עשות חפציך ביום קדשי (ר׳ ליאונטי ב׳ אברהם, יוצ׳ ב׳ שבוע׳, אלהים בהנחילך).— ואמר המשורר: איך אחריך אמצא מרגוע, תנע והלב עמך ינוע (ר׳ הלוי, איך אחריך). ששון לבי ואור עיני ומעוזי וחמדתי, ומרגועי ושעשועי מנוחתי ושלותי (ראב״ע, לך אלי). קמתי לנסוע ולבקש מרגוע כדי שתנוח רוחי ונשמתי (הוא, אגר׳ חי בן מקיץ). שחתי ללבי צא ואולי תהיה כמוצא באלפי הזמן מרגוע, ויענה נוזלים לחסד חרבו כי כל רביביו נמנעו מנוע (רמב״ע, עיני סלעים, כ״י בודלי׳).

***מַרְגָּל**[3]), ש״ז, מ״ר מַרְגָּלִים,— כמו מרגלית: ויענני במלים ממלאים באבני מרגלים ובדברים סדורים כתמים ואורים (ראב״ע, אגר׳ חי בן מקיץ).

מְרַגֵּל, ש״ז, מ״ר מְרַגְּלִים,— מי שֶׁמְּרַגֵּל את הארץ, Kundschafter; espion; spy: ויכר יוסף את אחיו וכו׳ ויאמר אלהם מְרַגְּלִים אתם לראות את ערות הארץ באתם ויאמרו אליו לא אדני וכו׳ כנים אנחנו לא היו עבדיך מְרַגְּלִים (בראש׳ מב ח-יא). וישלח יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים מְרַגְּלִים חרש לאמר לכו ראו את הארץ (יהוש׳ ב א). ויבאו הנערים הַמְרַגְּלִים ויציאו את רחב ואת אביה (שם ו כג). וישלח דוד מְרַגְּלִים וידע כי בא שאול אל נכון (ש״א כו ד). וישלח אבשלום מְרַגְּלִים בכל שבטי ישראל (ש״ב טו י). — ובתו״מ: מרגלים אין להם חלק לעוה״ב (תוספת׳ סנה׳ יג ט). בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע מנלן ממרגלים (ר״א בן פרטא, ערכ׳ טו.). אמר הקב״ה יבא כלב שמרד בעצת מרגלים וישא את בת פרעה שמרדה בגלולי בית אביה (מגי׳ יג:). דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מרגלים על שם מעשיהם נקראו (ר׳ יצחק, סוט׳ לד:). שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות אמר להן אבותיו בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים (רבא, שם). מרגלים לא נתכוונו אלא לבושתה של א״י (ר׳ חייא בר אבא, שם). דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה (ר״ח בר פפא, שם לה.). בשביל מה הקדים (במגלת איכה) פ״ה לעי״ן בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם (ר׳ יוחנן, סנה׳ קד:). שנה ראשונה עשה משה את המשכן שניה הוקם המשכן ושלח משה מרגלים (זבח׳ קיח:). בני אמי נחרו בי אלו מרגלים שהוציאו דבת הארץ וגרמו להם לישראל שיפלו פגריהם במדבר (אדר״נ כ). שעשו עצמן (המרגלים ששלח יהושע) קדרין והיו צווחין הרי קדרות מי שירצה יבא ויקנה כל כך למה שלא ירגיש בהן אדם וכו׳ כדי שלא יאמרו בני אדם שהם מרגלים (מד״ר במד׳ טז). כל מדינה ומדינה שהיו המרגלים נכנסים היה ראש המדינה ניגף או מלכה היה ניגף כדי שיהו עסוקים להוציא מתיהם ואין נותנין דעתם למרגלים שלא יהרגו אותם (שם).

מַרְגְּלוֹת, שֵׁם במ״ר, ככל׳ מַרְגְּלֹתָיו,—א) צד הרגלים במטה: ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מַרְגְּלֹתָיו ושכבתי וכו׳ ותבא בלט ותגל מַרְגְּלֹתָיו ותשכב וכו׳ ויחרד האיש וילפת והנה אשה שכבת מַרְגְּלֹתָיו (רות ג ד-ח).—ב) עצם הרגלים: וזרעתיו וּמַרְגְּלֹתָיו כעין נחשת קלל (דני׳ י ו). — ובתו״מ: שלש נשים שהיו ישנות במטה אחת ונמצא דם וכו׳ בזמן שעברו דרך מרגלות המטה (ר׳ יהודה, נדה נט:). תפילין תולה אותן מראשות המיטה ואינו תולה אותם מרגלות המיטה (ירוש׳ ברכ׳ ג ס). תיבה שהיא מלאה ספרים נותנה מראשותי המטה ואינו נותנה מרגלות המטה (שם). לא יתננו (את סה״ת) על גבי מטה ולא

—[1]) לא נתברר היטב מה הכונה במלה זו.

[2]) בארמ׳ מרגועא (תרג׳ איוב כא יג).

[3]) בארמ׳ בתרגום מ״ר מרגליין. בערב׳ מרג׳אנג[a]).

[a]) مرجان

במרגלות המטה ולא תחת המטה (מס' ס"ת ג י). — וככנ': מצא ראשו של זה בצד מרגלותיו אין לו תפיסה ואין לו שכונת קברות ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה וראשו של זה בצד מרגלותיו של זה וכו' (תוספת' אהל' טז ב). מצא שנים ראשיהם בצד מרגלותיהם (ירוש' נזיר ט ג). לא יניח אדם תפיליו תחת מרגלותיו מפני שנוהג בהם דרך בזיון (בבלי ברכ' כג:).

∴מַרְגְּלוּת, ס"נ, — אמנות המְרַגֵּל: מה שהעליל עליהם (יוסף על אחיו) דוקא במרגלות וכו' (פענח רזא, ויסב).

***מַרְגָּלִית**[1], ס"נ, מ"ר מַרְגָּלִיּוֹת, — פנינה: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד וכו' אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות אמרתי לו בני אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד (ר"י בן קיסמא, אבות ו ט). ספר תורה בהמה ומרגלית אין להם הונאה (ר' יהודה, תוספת' ב"מ ג כד). חוט של מתכת וחוליות של אבנים טובות ומרגליות ושל זכוכית (כלים יא ח). מצרפין שקלים דרכונות וכו' ויעשו אותן מרגלית שמא תזיל המרגלית ונמצא ההקדש מפסיד (ירוש' שקל' ב א). עגול (היה המן) כגידא ולבן כמרגלית (ר' אסי, יומ' עה.). למלך שהיה עובר ממקום למקום ונפלה מרגלית מעל ראשו וכו' ומצאה אמרו מצא המלך את מרגליתו (ר' ברכיה, מד"ר רות ח). שעתיד הקב"ה לעשות שער גדול של בית המקדש ושני פשפשים מאבן טובה של מרגלית אחת (ר' יוחנן, פסיק' רבתי לב). למלך שקידש מטרונא בשתי מרגליות אבדה אחת מהן אמר לה המלך איבדת אחת שמרי את השניה (מד"ר דבר' ג). למלך שהיו לו שתי מרגליות טובות ונתנן בכף מאזנים לא זו גדולה מזו ולא זו גדולה מזו (ר' אבא, שם שה"ש, שני שדיך). מה עטרה הזו מקובעת באבנים טובות ומרגליות כך היה אהל מועד מצויין בתכלת וארגמן וכו' (ר"ה בר יצחק, שם, נאוה). —

[1]) בארמ' מרגליתא, מרגניתא. ביונית μαργαρίτης μαργηλίς. ולא נתברר אם בעברית שאלוה בזמן האחרון מן יונית או שנכנסה ביונית מן הלשון העברית.

ואמר הפיטן: שער המוקד במרגלית תמהר, שער ניקנור בנפך תנהר (ר"י אבן אביתור, סדר האיתון). — ובהשאלה, במשמ' דבר יקר בכלל: אמר להם (ר' יהושע לר"י בן ברוקה ור"א בן חסמא שספרו לו את דרשת ראב"ע) מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני (חגי' ג.). — ואמר המשורר: במי תתפארון היום עלי כל חי וכל חיה, היש בכם אשר ידמה למרגלית פנימיה, אשר אחז בעודו חי בכל חכמה יפיפיה (ר"ש הנגיד, הכמות פליליס). — ובהשאלה, *כנוי לטפות מים: ירד וטבל ועלה וכו' יש עליו משקה מרגליות והזה הזאתו פסולה (ר' יהודה, תוספת' פרה יב-ג). — וטפות הטל: אגלי טל וכו' אלו מרגליות של טל (ר ש בן לקיש, מד"ר בראש' יב). — *וטפות דם צלול: מקור שהזיע כשתי טיפי מרגליות (ר' יוחנן, נדי' מא:). — ∴ודברי חכמה: קולי אליכם בני גליות, מים שכלי לקטו מרגליות, כי הצבתי לכם תלפיות (מכתב ר' אחטובי לרמב"ם, המדה גנוזה כג:). — וכנוי להנפש וכדומ': שהנפש היא המרגלית אשר לא תשורנה עין ולא תקבר בעפר אלא הגוף (תסו' דונש על רסע"ג מא). — וכנוי לאותיות הא"ב: וקשר לו כתר בכ"ב מרגליות בלשונו וגלה לו סודו (ספר יצירה, פרק ו).

מַרְגֵּמָה[1], ס"נ, — גל של אבנים שנזרקו באדם שרגמוהו אבן, Steinhaufen; tas de pierres; heap of stones: כצרור אבן בְּמַרְגֵּמָה [2]) כן נותן לכסיל כבוד (משלי כו ח). — ואמר המשורר: לא אחמד זהב בתוך

[1]) מן שרש רגם, עי"ש, ועי' הערה לקמן. — [2]) כך בנוסחה המסורה והתרגומים העתיקים והתלמוד הם עדות לנוסחה זו בזמנם. ותרגמו השבעי' σφενδόνη, שהוא קלע לקלע בו אבנים. וכן ת"י קילעא. ומדברי רב: כזורק אבן למרקוליס (חול' קלג.) נראה שהוא פרש מרגמה במשמ' גל אבנים. רסע"ג תרגם: מרג'מה. ופרש: ואלמרג'מה הי מוצ'ע יכון פיה חג'ארה מג'תמעה מת'ל תל או רג'ם, ע"כ, — ובעבר': והמרגמה היא מקום שבו אבנים מקֻבצות כמו תל או גל אבנים. ריב"ג: והי חג'ארה מג'מועה, ע"כ, — ובעבר': והיא אבנים מקֻבצות. רש"י: פרונדולא בלעז שאבן שצוררין בו לא להתקיים היא שם שעומד להזרק. ע"כ. ראב"ע: ומרגמה דבר משובח וחברו ארגמן וכן רגמתם שטעמו תפארתם. ע"כ. וכן רי"ק. רד"ק כמו ריב"ג. וכן נחלקו החדשים, קצתם כמו התרגומים העתיקים ורש"י, וקצתם כמו ריב"ג, ויש מי שרצו להגיה מרגלית במקום מרגמה. והנה בערב', שהש"ש רגם a) משמש בה כשמושו בעבר', יש השם רג'מה b), במשמ' גל אבנים שנזרקו באדם שנהרג

a) رجم b) رجمة

הכיס וכסף תוך צרור, כי יקרה נפשי וחשבה כל כמרגמת צרור (רמב״ע, תרשיש ט ע). הכי כל הארצות כאבנים במרגמה ואנכי פנינה, וחכמי האלהים שכנו בי ושכנה תוך לבבם השכינה (ר״י חריזי, תחכמ׳ מז).

·מַרְגֵּמֶת, ס״נ, — כמו מַרְגֵּמָה: לה (לתֵבל) יעמיק אוהב באר שחת ויד חושק עלי גבה ישו מרגמת, אמרו לבניה הכי נפשי מאד הומה לרגלם ומתפעמת (רמב״ע, דיואן קכה, כ״י בודלי׳).

מַרְגֵּעָה, ס״נ, — מנוחה: אשר אמר אליהם זאת המנוחה הניחו לעיף וזאת הַמַּרְגֵּעָה ולא אבוא שמוע (ישעי׳ כח יב). — ואמר המליץ: המוכרים חיי עולם בחיי שעה, דעו כי לא זאת המרגעה, לכן התעתדו ליום הנסיעה, וסורו רדו מן הגבעה (ר״י חריזי, תחכמ׳ ב). שנסתי מתני באזור הנסיעה, ופשטתי סות המרגעה, ולבשתי כסות היגיעה (שם ג). — ומ״ר ·מַרְגֵּעוֹת: שוכן עד וקדוש גם לכתוב מסעות, להודיע חסדו כי הוא רב ישועות, נחה כצאן עמו לאט ובמרגעות (ר״י נג׳ארה, נסע כנאן).

·מֻרְגָּשׁ, (מורגש), ס״ז, מ״ר מֻרְגָּשִׁים, (מורגשים), — בלשון המחקר, מה שיושג ברגש: ואל תאמין למתחכם שיאמר כי מחשבתו מתחברת על סדר עד שיגיע אל כל הענינים הצריכים באלהות בשכלו בלבד מבלתי שיסמוך אל מורגש בראות דמיון ממלות או מכתב או מצורות נראות או מתדמות (ר״י ה״ל, כוזרי ד ס). אם כן אין מעלה במורגשים יתירה על מעלת בני אדם (שם ה מ). הילד הנה הוא מרגיש בכח ומורגשיו בכח ואם יהיה מרגיש בפועל הנה מורגשיו בפעל (כל מלאכ׳ הגיון ז:). ויצייר המגושם בדרך הכולל אשר אינו חושש באיזה חומר יהיה ובאיזה מורגש אלא על דרך כלל (רש״ט פלקיירא, ראש׳ חכמה ו ב). והכח המרגיש הוא המשיג המורגשים בהשגות החמשה חושים הידועים (סוה, המעלות ב). מי מרה כנגד המורגש ומי סוטה כנגד המובחן (יסוד המושכל ט, כספי׳ ד״ה נט). כי הדברים הנודעים יודעו בשלש בחינות ואלו הם המושכל המורגש והמפורסם והמקובל כולל שלשתם (ר״א הקרא׳, ג״ע, ענין קדוס״ח י).

***מֻרְגָּשָׁה**, (מורגשה), ס״נ, מ״ר מֻרְגָּשׁוֹת, (מורגשות), — כמו מֻרְגָּשׁ: כנגד ה׳ הרגשות וה׳ מורגשות (מד״ר במד׳ יד). — ובסהמ״א: שלא יודע הדבר האמתי במציאותו כי אם מארבעה בחינות וכו׳ ואלו הם המורגשות והמושכלות והמפורסמות והמקובלות (מנח׳ גינצ׳, מכת׳ לקהל׳ קסיל, לקו״ק נספח׳ 50). ויישב דעתו על מה שיבטח עליו מן הראיות והמורגשות והעדויות הגלויות האמתיות (ר״י ה״ת, חו״ה, הבטחון ד). הדברים הנודעים בלא מופת ובלא ראיה ארבע מינים המורגשות והמפורסמות והמקובלות והמושכלות ראשונות המין הראשון המורגשות והם הנודעים לאדם באחד מחמשה חושיו (סוה, לוח הן ו). והכח המדמה הוא אשר בו ישארו רשומי המורגשות (רש״ט פלקיירא, המעלות ב). כח השכל ונקרא שופט כי הוא ישפוט על הדמיון כמו שישפוט ההרגש על המורגשות (וני׳ אלדבי, ש״א ד). — ובמשמ׳ מה שנעים להרגש: שהאדם כשיהיה רודף תאוות ומגביר המורגשות על המושכלות ומעביר שכלו לתאוותיו עד יחזר כבהמה וכו׳ אז לא יתודע הכח האלהי ר״ל השכל (ר״י חריזי, הקד׳ רמב״ם לזרעים).

***מַרְגֵּשָׁה**, ס״נ, מ״ר מַרְגֵּשׁוֹת, — בס״פ מן רָגַשׁ, במשמ׳ רעש, קול שאון: הלשון הזה (של תשואות) משמש שלשה לשונות צרות מרגשות אפלה צרות שנאמר תשואות נוגש לא ישמע מרגשות שנאמר תשואות מלאה (ר״א בן יעקב, מד״ר איכ׳, פתיח׳).

מרד[1], ממנו מֶרֶד, מָרַד, מוֹרֵד, מַרְדוּת, *מְרִידָה.

מֶרֶד[2], ס״ז, — בס״פ של אדם שהשליך מעל עצמו עבדות ומשמעת לזולתו, Empörung; révolte; revolt: אם בְּמֶרֶד ואם במעל ביי׳ (עשינו לבנות לנו מזבח לבדנו) אל תושיענו היום הזה (יהוש׳ כב כב). — ובתו״מ: עוונות אלו הזדונות פשעים אלו המרדים חטאים אלו השגגות מאחר שמתוודה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות (תוספת׳ יוה״כ ב א). נמרוד שהעמיד מרד בעולם (מד״ר ברא׳ מב). בארבע עשרה (שנה) למרדן (שם). — ובסהמ״א: פשעים אלו המרדים שאדם עושה להכעיס (רש״י שמות לד ז). כי לא יתכן לסלוח הפשעים שהם המרדים (רמב״ן שם). כי כאשר ישוו כחות הנפשיות כמו המרגיש והמתעורר אל צד החטאים והמרדים אז אין השכל פועל שם

ברגימת אבנים בו, ואין שם מרגם לקלע. ובאמת, רגימה היא זריקת אבנים הרבה באדם להמיתו אך לא בכלי, לא בקלע. ועי׳ צרור.

---

[1]) בערב׳ מרד a), היה קשה ערף, לא נכנע.

[2]) דעת ר״ת כי כנוי נסתר יחיד הוא מֶרֶדוֹ, וע״ז העיר ר״ז הלוי בספר הצבא: ולא הבינותי בדקדוקו זה ואנו אין גורסין אלא במרדו בחירק תחת המם. ובלשון הדבור בא״י פשט המנהג לומר במרדו במם חלומה או קמוצה.

---

a) مرد

כלל (הגמ׳ הנפש טו.). שהם הפליגו כל כך במרדים ובפשעים אשר זדו עליהם (ספ׳ המוסר של ר״מ מ.זירי, כ״י ברי״מ). — ואמר המשורר: הכימים בחרתם במרדים וכלילות חפצתם בבגדים, וכזמן רע אשר יקשור בזדון כמו כן תקשרו על הידידים (ר״ש הנגיד, הכימים). אדון עולם גמלתני חסדים, ועל חסדך גמלתיך מרדים (ר״י חריזי, תחכמ׳ ז). — ואמר הפיטן: חשבון עבור מרדים בעת דין תתן נפש, זכה וטהורה בהיות הנפש (מ.שולש בר׳ קלוני׳, אל ברוב עונות, שחר׳ יוה״כ). ואיש מהם על מרדיו, לשון אש תאכל בדיו (ר׳ יצחק, סליח׳ יום ד, באשמרת הבקר). — ואמר המליץ: למתי תעמדי בעזות מֶרֶדֵךְ [1], ותשרפי את גופי במרדך (עזר׳ הבבלי, ספ׳ מוסר פא.). — ב) *מרי האשה בבעלה, אִגֶּרֶת מֶרֶד: המורדת על בעלה כותבין לו איגרת מרד על כתובתה (ירוש׳ קדוש׳ א ב). ארוסה וחולה נדה ושומרת יבם כותבין לה איגרת מרד על בעלה (ר׳ חייה, שם כתוב׳ ה י). כותבין איגרת מרד על ארוסה ואין כותבין איגרת מרד על שומרת יבם (שמואל, בבלי שם סד.). — ובהשאלה: לא שנו (שמחזירין במועד את התרנגלת שמרדה וברחה מעל הביצים) אלא תוך שלשה למרדה וכו׳ אבל לאחר שלשה למרדה וכו׳ לא (ר׳ הונא, פסח׳ נה:).

מָרַד, מָרַד, מָרַדְתָּ, מָרָדוּ, מָרְדוּ, מָרַדְנוּ, מֹרְדִים, מוֹרְדִים, מֹרְדֵי, לִמְרֹד-, לִמְרוֹד, לְמָרְדְכֶם, יִמְרֹד, יִמְרָד-, תִּמְרְדוּ, תִּמְרֹדוּ, יִמְרְדוּ, — א) פ״ע, מָרַד במלך פלוני, עשה מֶרֶד, התקומם עליו, השליך מעל עצמו שלטונו של פלוני, sich empören; se révolter; to revolt: שתים עשרה שנה עבדו את כדרלעמר ושלש עשרה שנה מָרָדוּ (ברא׳ יד ד). כה אמר המלך הגדול מלך אשור מה הבטחון הזה אשר בטחת וכו׳ עתה על מי בטחת כי מָרַדְתָּ בי (מ״ב יח יט-כ). ויהי לו יהויקים עבד שלש שנים וישב וַיִּמְרָד־בו (שם כד א). וַיִּמְרֹד צדקיהו במלך בבל (שם כ). וַיִּמְרָד־בו לשלח מלאכיו מצרים לתת לו סוסים ועם רב (יחזק׳ יז טו). ויאמרו מה הדבר הזה אשר אתם עשים העל המלך אתם מֹרְדִים (נחמ׳ ב יט). וגם במלך נבוכדנאצר מָרָד אשר השביעו באלהים (דהי״ב לו יג). — וּבֵאלהים, לא שמע למצוותיו: אך ביי׳ אל תִּמְרֹדוּ ואתם אל תיראו את עם הארץ (במד׳ יד ט). כה אמרו כל עדת יי׳ מה המעל הזה אשר מעלתם באלהי ישראל לשוב היום מאחרי יי׳ בבנותכם לכם מזבח לִמְרָדְכֶם היום ביי׳ וכו׳ והיה אתם תִּמְרְדוּ היום ביי׳ ומחר אל כל עדת ישראל יקצף (יהוש׳ כב טז-יח). חלילה לנו ממנו לִמְרֹד ביי׳ ולשוב היום מאחרי יי׳ (שם כט). בן אדם שולח אני אותך אל בני ישראל אל גוים הַמּוֹרְדִים אשר מָרְדוּ בי (יחזק׳ ב ג). וברותי מכם הַמֹּרְדִים והפושעים בי (שם כ לח). וימרו וַיִּמְרְדוּ בך וישלכו את תורתך אחרי גום (נחמ׳ ט כו). ואתפללה ליי׳ אלהי ואתודה ואמרה אנא אדני האל הגדול וכו׳ חטאנו ועוינו והרשענו וּמָרָדְנוּ וסור ממצותך וממשפטיך (דני׳ ט ד-ה). לאדני אלהינו הרחמים והסליחות כי מָרַדְנוּ בו (שם ט). — וּמָרַד עַל: ויקם ירבעם בן נבט עבד שלמה בן דויד וַיִּמְרֹד על אדניו (דהי״ב יג ו). — ובתו״מ: במורד ביום הכפורים (ר׳ לוי, ירוש׳ יומ׳ ח ו). הזהרו שלא תמרדו בהקב״ה שאין אדם מורד בהקב״ה אלא מתוך שביעה (ספרי דבר׳ מג). אמר הקב״ה יבא כלב שמרד בעצת מרגלים וישא את בת פרעה שמרדה בגלולי בית אביה (מגי׳ יג.). שהשביע הקב״ה את ישראל שלא ימרדו באומות העולם (ר׳ יוסי בר חנינא, כתוב׳ קיא.). שלשה דברים צוה אחיתופל את בניו אל תהיו במחלוקת ואל תמרדו במלכות בית דוד וכו׳ (ב״ב קטז.). בשעה שברא הקב״ה את אדם הראשון השליטו על הכל הפרה היתה נשמעת לחורש והתלם נשמע לחורש כיון שחטא אדם מרדו עליו הפרה לא היתה נשמעת לחורש וכו׳ (ר׳ יוחנן, מד״ר בראש׳ כה). שאילולי לא בראתי בו (באדם) יצר הרע לא היה מורד בי (ר׳ איבו, שם כז). מלך בשר ודם שמרדה עליו מדינה ועמדו וקללו את המלך (שם במד׳ יח). — והאשה על בעלה, והאיש על אשתו: המורדת על בעלה זו משנה ראשונה רבותינו התקינו שמתרין בה ארבע שבתות (תוספת׳ כתוב׳ ה ז). עבד כהן שברח ואשת כהן שמרדה הרי אלו אוכלין בתרומה (שם תרומ׳ י ח). המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה וכו׳ וכן המורד על אשתו מוסיפין לה על כתובתה (כתוב׳ ה ז). המורדת על בעלה כותבין לו איגרת מרד על כתובתה וכו׳ אם במשרדה עליו והיא נידה התורה המרידתה עליו וכו׳ כשמרדה עליו עד שלא באה נידה ובאת נידה הרי אינה ראויה למרוד (ירוש׳ קדוש׳ א ב). מרדה הפסידה בלאותיה קיימין (בבלי כתוב׳ סג:). — ובמליצה, מֹרֵד אוֹר: המה היו בְּמֹרְדֵי אוֹר לא הכירו דרכיו ולא ישבו בנתיבתיו (איוב כד יג). — והשתמשו הספרים במליצה זו בכונה של שונאי החכמה והמדעים, עי׳ אור, והוסיפה: אך מה לנו ולמורדי אור סיגי ובזויי עמנו (ר״ש בלוך, הקד׳ שבי״ע, אפריקה). כשבלול טמון בל חזה שמש במורדי אור הוא (א׳ מפו, אה״צ י).

—[1]) כך מנֻקד.

—ובהשאלה, *תרנגלת שֶׁמָּרְדָה, שברחה: אווזין ותרנגולין ויונין הרדסיות שמרדו או שקינננו בפרדס (תוספת׳ חול׳ י ט, ספרי דבר׳ רכח). בתרנגולת שמרדה (נדה נ:).— ובדברים לא בע״ח, עין שֶׁמָּרְדָה, שנתקלקלה, שכאבה: עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת (מר שמואל, ע״ז כח:). עין שמרדה מרפין אותה בשבת (ר׳ יוחנן, ירוש׳ שם ב ג).— *מטבע שֶׁמָּרַד, עי׳ מַטְבֵּעַ.—ב) פ״י, מָרַד את פלוני, עשה שימרד: וביי׳ אל תמרדו ואותנו אל תִּמְרֹדוּ בבנתכם לכם מזבח מבלעדי מזבח יי׳ אלהינו (יהוש׳ כב יט).— ג) *מָרַד [1]) הפצע, השחין וכדומ׳, היה עוד טרי ועוד לא עלתה עליו ארוכה: בשחין ובמכוה ובקרחת המורדין (ת״כ תזריע, נגע׳ א א). עור הראוי לקבל נגע פרט לשחין המורד ולמכוה המורדת (שם ג ד). היו (השחין והמכוה) מורדין טהורים עשו קרום כקליפת השום זו היא צרבת השחין (משנ׳ נגע׳ ט ב).

— הִפעי׳, *הִמְרִיד, — המריד את פלוני על פלוני, עשה שימרד, הסיתו לכך: בשעה שאמר (נבוכדנצר) אעלה על במתי עב אדמה לעליון יצתה בת קול ואמרה לו רשע בן רשע בן בנו של נמרוד הרשע שהמריד את כל העולם כולו עלי במלכותו (ריב״ז, פסח׳ נד:). מתנחם אני שבראתי אותו (את האדם) מלמטה שאלו בראתי אותו מלמעלה כשם שהמריד בי את התחתונים כך היה ממריד בי את העליונים (ר׳ נחמיה, מד״ר בראש׳ כז). אוהבים היו זה לזה זה משלח לזה כתבים וזה משלח לזה דורונות והמרדתי אותם אלו על אלו כדי שיבואו ויפלו תחת ידיך (ר׳ יודן, שם מד). קיפח על ראשו של נמרוד ואמר לו זה המרידן עלי (ר׳ סימון, שם כו).—ואמר הפיטן: נארו ברית ודת והמרידו עם באל ומגרום בלא כח מכהני מלוכה (מוס׳ ב ר״ה, אהללה).—ובהשאלה: המורדת על בעלה וכו׳ אם בשמרדה עליו והיא נידה התורה המרידתה

---

[1]) בפרוש מלה זו אין ספק, וז״ל הרמב״ם: ומעני קולה הנא המורדין אנ תכונ הד׳ה אלג׳ראח טריה למ יאכ׳ד׳ לחמהא פי אלתצלב ואלאנדמאל בל יכונ לחמ טרי מתי למס אלמ ולד׳לכ אסתעיר לה אסמ מורד אנה יפר מנ אללמס ולא יג׳יב אליה, ע״כ.—ובעברי׳ (בתרגומו של דרנבורג): וענין אמרו כאן המורדין שאלו המכות הן טריות אשר לא התחיל בשרן להגליד ולהעלות ארוכה אבל הבשר הוא לח ויכאיב כאשר יגעו בו ולזה נתנו לו שם מורד על דרך העברה מפני שהוא בורח מפני המישוש ואינו רוצה בו (פי׳ המשנ׳ נגע׳ ו ה). וכן ביד החזקה: השחין והמכוה כל זמן שהן מכות טריות הן נקראין מורדין (טומא׳ צרעת ה ג).

עליו (שלא תזקק לו בזמן נדתה) (ירוש׳ קדוש׳ א ג).

*מַרְדֵּה, ס״ז, — כלי לרדות בו הלחם מהתנור: השוכח פת בתנור וקדש עליה היום מצילין הימנה מזון שלש סעודות וכו׳ הרודה רודה בסכין אבל לא במרדה (תוספת׳ שבת יג ח). מרדה ניטל הרודה טמא מפני הצינורות ניטלה הצינורת טמא מפני הרודה (שם כלי׳ ב״מ. ג ז). אף היא להביא מרדה נכנסה מפני שמלומדת בנסים (תענ׳ כה.). — ואמר המליץ: למתי תעמדי בעזות מרדך, ותשרפי את גופי במרדך (עזר׳ הבבלי, תוכח׳ מוסר פא.).

א. מַרְדּוּת[1]), ס״נ, — שם״פ מן מָרַד, נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת, כנוי של קללה לאשה: ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות [2]) הלוא ידעתי כי בחר אתה לבן ישי לבשתך ולבשת ערות אמך (ש״א כ ל).

ב. *מַרְדּוּת, ס״נ, — ענש, פורענות על אדם, כדי להחזירו למוטב [3]): אין אדם אומר פלוני קשה אלא שהוא צריך מרדות ורבותינו אומרים מהו לך רד מרדות הם צריכים (מד״ר שמות מג). מה תלמוד לומר חושך שבטו שונא בנו ללמדך שכל המונע בנו מן המרדות סוף בא לתרבות רעה ושנאהו שכן מצינו בישמעאל שהיו לו געגועים על אברהם אביו ולא רידהו ויצא לתרבות רעה ושנאהו והוציאו מביתו ריקם (שם א). מעולם רצועות מרדות היה עמלק לישראל את מוצא כיון שאמרו היש ה׳ בקרבנו מיד ויבא עמלק, ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה, וירד העמלקי והכנעני (שם במד׳ יט). ישראל באים לידי סרחון והקב״ה כועס עליהם ומביא עליהם מרדות והם באים לידי חיסרון (פסיק׳ רבתי יא).— *מַכּוֹת מַרְדּוּת: מכת תורה ארבעים חסר אחת אומדין אותו אם יש בו (כח) ללקות לוקה ואם לאו אינו לוקה אבל מכות מרדות אינו כן אלא מכין אותו עד שיקבל או עד שתצא נפשו (תוספת׳ מכות ד יז).

---

[1]) עי׳ הערה לקמן.—[2]) דעת רֹב המפרשים הקדמוני׳ והחדשים שהוא מן מרד. וגם השבעים תרגמו במשמ׳ זו (לפי קריאתם: בן נְעָרֹת הַמֹּרְדוֹת). סומכוס ותיאוד׳ במשמ׳ תנועה ונדידה ממקום למקום. ת״י: בר סרבנותא דמרדותא קשיא. ופרש רד״ק: מאמך היה לך זה שהיא מורדת ברצוני וכמו כן אתה מורד במה שאני רוצה ואוהב מה שאני שונא. רש״י גזרו מן רדה: שהיא ראויה לרדות ולייסר. וכך דעת קצת החדשים.

[3]) כבר כונו הגאונים ופרשו: מכת מרדות פי׳ מכת מוסר ותרגום ליסרה אתכם למרדי יתכון (תשו׳ גאו׳ שלוניקו,

נכנס (הכהן) לבית הפרס או למדוד את ארץ העמים או שיצא לחוצה לארץ מלקין אותו מכות מרדות (שם). אם אינה סופגת את הארבעים תספוג מכת מרדות (ר׳ יהודה, נזיר ד ג). — ובסהמ״א: ועמלק מעולם רצועת מרדות לישראל מזומן בכל עת לפורענות (רש״י במד׳ כא א). כלומר רצועת מרדות הבאה להלקותו (המאירי, יומ׳ כב:). — ואמר הפיטן: יען משכתני העבדות, נשפטתי בכל מיני מרדות, הקצר קצרה ידך מפדות (ר׳ אפרים בר״י, אלהי בן אהבק). יצו אורו לבן בכורו חבוש מזורו בכל מרדות, חסדים גמול כמו אתמול במשכנותיך ידידות (הוא, אסר יגל). — ובהשאלה, מַרְדּוּת בלב, יסורים וחרטה על החטא: טובה מרדות[1]) אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות (ר׳ יוסי, ברכ׳ ז.). — ואמר הפיטן: ידענו רשענו ונכנס בלבנו מרדות, כוננו לשוב לאל ברגש וחרדות (ר׳ מנחם בר מכיר, סליח׳, אחלה את).

*מַרְדֵּעַ[2]), ס״ז, — מַלְמַד הבקר: שהאכר עובר והמרדע על כתפו (ר״ע, אהל׳ טז א). המרדע שנתנו על גבי בהמה וראשו אחד נתון על גבי המת וראשו אחד נתון על גבי אדם (תוספת׳ שם טו יד). המרדע שנפלו משקין על מקצתו (שם כלי׳ ב״ב ג ה). — והיה ארכו ועביו של המוט קצוב ולכן השתמשו בו כעין מדה לארך ועֹבִי: אילן שהוא נוטה לשדה חברו קוצץ מלא המרדע על גבי המחרישה (ב״ב כ יג). סרידה שהיא נתונה על פי התנור מוקף צמיד פתיל נסדק מן התנור לסרידה שיעורו מלא פי מרדע שלא נכנס וכו׳ היה עגול אין רואים אותו ארוך אלא שיעורו מלא פי מרדע נכנס (כלים ט ז). כל המטלטלים מביאין את הטומאה על אדם הנושאן בעובי המרדע (ר״ע, אהל׳ טז א). ארבעה שהיו נושאין את הנדבך ואין במוטות כעובי המרדע (תוספת׳ שם ז א). — ומ״ר מַרְדְּעוֹת: ולא יקרא לאור הנר וכו׳ אפילו גבהו שתי קומות ואפילו שתי מרדעות (רבה, שבת יב:). אחד אומר גבוה (הירח, לענין קדוה״ח) ב׳ מרדעות[1]) ואחד אומר ג׳ (ר״ה כד.). — ובסהמ״א: כשיבוא לחרוש ומרים המרדע להכות הבהמה שחורש בה (ערוך, זה הערך). — ואמר הפיטן: דרבוני מלמד מרדעי, נתון רועה דרדעי, דן והוכיח פדעי, אם לא תדעי (ר״ש הבבלי, אור ישע, יוצ׳ א׳ פסח).

*מַרְדַּעַת[2]), ס״נ, — כעין כסת קשה ישימו על החמור תחת משאו, Packsattel; bât; pack-saddle: תכריכי המת ומרדעת של חמור (כלא׳ ט ד). חמור יוצא במרדעת בזמן שהיא קשורה לו (שבת ה ג). חמור וכליו אני מוכר לך מכר את המרדעת ואת האוכף וכו׳ ואת החבק (תוספת׳ ב״ב ד ג). זה שהוא מתמנה (לנשיא) בכסף אין עומדין בפניו ואין קורין אותו רבי והטלית שעליו כמרדעת של חמור (ירוש, ביכור׳ ג ג). — וישתמשו בה גם בני אדם על כתפותיהם תחת המשא וכדומ׳: לא יתן את המרדעת על כתפיו להוציא עליו את הזבל (תוספת׳ כלא׳ ה יח). — ומצוי גם בסהמ״א: ראובן ושמעון שהיו שותפין לעשות מרדעות וחלקו והלך אחד מהם ובא לוי ותובע לאותו הנשאר ואומר נתתי לחברך בגד לעשות מרדעת תנהו לי שאתה שותפו (טוח״מ, סותפ׳ קטו). — ואמר המשורר: איכה חמורים רובצים יוכלו שאת משא והם נלאו נשא מרדעת (ר״י הלוי, לא האמין). ופיהו במלאכת השיר פוער, והוא חמור נוער, ולא יכיר מן

סי׳ טו). — [1]) פרש רה״ג: תוכחה שמוכיח עצמו מחמשים מלקיות מיד אחרים.

[2]) כבר אמרו בירוש׳ (סנה׳ י א) וז״ל: כדרבונות ג׳ שמות יש לו מרדע דרבן ומלמד מרדע שהוא מורה דעה בפרה. ע״כ. וכך גם במד״ר ויקר׳ כט. ובמד״ר במד׳ יד ופסיק׳ רבתי ג הביאו החלק הראשון בשם ר׳ תנחום: א״ר תנחומא המשנה קראת אותו מרדע והמקרא קרא אותו דרבן ומלמד. ע״כ. והחלק השני בשם ר׳ נתן: א״ר נתן למה נקרא מרדע שמורה דעת בפרה. וכך פרש הרמב״ם, אלא שהבדיל בין חלקי הכלי הזה, ואמר: המרדע הוא המלמד והוא עץ ארוך עב וכמו מסמר חד תקוע בקצתו מלמעלה וזה הברזל נקרא דרבן ובקצה השני מלמעלה ממנו ברזל כמו רומח והעץ נכנס וזה הברזל נקרא חרחור (הלכ׳ כלים יא כג). ורב שרירא גאון אמר וז״ל: ופרוש מרדע כלי שהשור חורש בו וארוך הוא יותר מקומה (תשו׳ גאוני מו״מ נג). אך בודאי שלא דקדק בדבר. ואולם אין ספק כי גזרתו של ר׳ נתן שהיא הרכבה מן מורה ומן דעה אינה אלא מדרש מלים המוני, אך בעצם הכונה של מרדע יפה פרש ר׳ נתן, ומקורו במשמ׳ הפעל רדע a) בערב׳ ההמונית, בענין התרה בפלוני, עשה לו אות להעיר דעתו על דבר מה, ואין ספק כי במשמ׳ זו שמש פעל זה בעבר׳ וממנה בא לערבית. — [1]) כך בכל נוסח׳ הדפוס וברוב כ״י. ובכ״י א״פ מדרגות. ובתוספת׳ כ״י א״פ הוצא׳ צוק״מ (ב ב) מרדאיות.

[2]) בערב׳ ברד׳עה a). בסור׳ ברדעתא. וכבר העיר פרנק׳ כי מקורו בפרס׳, אך לא נתברר מה שרשו.

---

a) ردع

a) برذعة

החכמה ולא יבין, כי אם המספוא והתבן, ולא למד מן התבונה והדעת, רק לשאת האוכף והמרדעת (ר"י חריזי, תחכמ' יח). אל הר זמירות יעפילו, היום חמורים נושאי מרדעת, הקוף והינשוף ואיש מך דעת, כל עלגי שפה ברן יצהילו (שמשון כהן, קול מוסר).

מִרְדָּף[1], ש"ז, — שה"פ של אדם רדף אחרי חברו, נגש בו, Verfolger ; persécuteur ; -ecutor: מכה עמים בעברה מכת בלתי סרה רדה באף גוים מֻרְדָּף[2]) בלי חשך (ישע' יד ו).

א. מרה[3]), ממנו א. מָרָה, מֹרֶה, מְרִי, מַמְרֶה, א.*הַמְרָאָה.

א. מָרָה, פ"ע, מָרְתָה, מָרָתָה, מָרִיתִי, מָרִית, מָרוּ, מְרִיתֶם, מָרִינוּ, מָרוּ, מוֹרֶה, מֹרִים, — מָרָה בִּפְלוֹנִי, בְּפִי פְּלוֹנִי, לא עשה כמצותו, widerspenstig, ungehorsam s.; être désobéissant; be refractory: כי יהיה לאיש בן סורר ומוֹרֶה איננו שמע בקול אביו ובקול אמו ויסרו אתו ולא ישמע אליהם ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער מקמו ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר ומֹרֶה איננו שמע בקלנו (דבר' כא יח-כ). ויקהלו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמר להם שמעו נא הַמֹּרִים המן הסלע הזה נוציא לכם מים (במד' כ י). — ובאלהים: תאשם שמרון כי מָרְתָה באלהיה (הוש' יד א). ברב פשעיהם הדיחמו כי מָרוּ בך (תהל' ה יא). — ובלי ב השמוש, מָרָה: אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו וּמְרִיתֶם חרב תאכלו (ישע' א יט-כ). מעי חמרמרו נהפך לבי בקרבי כי מָרוֹ מָרִיתִי מחוץ שכלה חרב (איכ' א כ). נחנו פשענו וּמָרִינוּ אתה לא סלחת (שם ג מב). אדני יי' פתח לי אזן ואנכי לא מָרִיתִי (ישע' נ ה). והמה מָרוּ ועצבו את רוח קדשו (שם סג י). ולא יהיו כאבותם דור סורר וּמֹרֶה דור לא הכין לבו ולא נאמנה את אל רוחו (תהל' עח ח). — ומָרָה אֶת פְּלוֹנִי: כי אתי מָרָתָה נאם יי' (ירמ' ד יז). — וּמָרָה אֶת פִּי פְּלוֹנִי: כי לא יבא אל הארץ אשר נתתי לבני ישראל על אשר מְרִיתֶם את פי למי מריבה (במד' כ כד). ואם לא תשמעו בקול יי' וּמְרִיתֶם את פי יי' והיתה יד יי' בכם ובאבתיכם (ש"א יב טו). יען כי מָרִיתָ פי יי' ולא שמרת את המצוה אשר צוך יי' אלהיך וכו' לא תבוא נבלתך אל קבר אבתיך (מ"א יג כא-כב). איש האלהים הוא אשר מָרָה את פי יי' (שם כו). צדיק הוא יי' כי פיהו מָרִיתִי (איכ' א יח). — ובמליצה, לֵב מוֹרֶה: ולעם הזה היה לב סורר ומוֹרֶה סרו וילכו (ירמ' ה כג). — וגם לדבר לא בע"ח: שלח חשך ויחשך ולא מָרוּ את דבריו (תהל' קה כח).

—הפע', הִמְרָה, הִמְרוּ, מַמְרִים, לַמְרוֹת, בְּהַמְרוֹתָם, יַמְרֶה, תַּמְרוּ, וַתַּמֶר, וַתַּמְרוּ, יַמְרוּ, יַמְרוּהוּ, — א) הִמְרָה בפלוני, את פי פלוני, כמו מָרָה: ולא אביתם לעלת וַתַּמְרוּ את פי יי' אלהיכם (דבר' א כו). וַתַּמְרוּ את פי יי' אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקלו (שם ט כג). כל איש אשר יַמְרֶה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת (יהוש' א יח). ושמעתם בקולו ולא תַמְרוּ את פי יי' (ש"א יב יד). וַיַּמְרוּ בי ולא אבו לשמע אלי (יחזק' כ ח). וַיַּמְרוּ בי בית ישראל במדבר בחקותי לא הלכו ואת משפטי מאסו (שם יג). וַיַּמְרוּ וימרדו בך וישלכו את תורתך אחרי גום (נחמ' ט כו). — והִמְרוּ את פלוני: ויוסיפו עוד לחטא לו לַמְרוֹת עליון בציה (תהל' עח יז). כמה יַמְרוּהוּ במדבר יעציבוהו בישימון (שם מ). וַיַּמְרוּ על ים בים סוף (שם קו ז). — ואת אִמְרֵי פלוני: כי הִמְרוּ אמרי אל ועצת עליון נאצו (שם קז יא). — ואת משפטו: וַתֶּמֶר את משפטי לרשעה מן הגוים (יחזק' ה ו). — ואת רוחו: וירע למשה בעבורם כי הִמְרוּ את רוחו (תהל' קו לב-לג). — ובעצת פלוני: פעמים רבות יצילם והמה יַמְרוּ בעצתם (שם מג). — ואת עיני פלוני: כי לשונם ומעלליהם אל יי' לַמְרוֹת עני כבודו (ישע' ג ח). — היה מַמְרֶה עִם פלוני: זכר אל תשכח את אשר הקצפת את יי' אלהיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה מַמְרִים הייתם עם יי' (דבר' ט ז). ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקלו מַמְרִים הייתם עם יי' מיום דעתי אתכם (שם כג-כד). הן בעודני חי עמכם היום מַמְרִים היתם עם יי' ואף כי אחרי מותי (שם לא כז). — ובתו"מ: שהימרו לאל במעשיהן הרעים (ר' חזקיה, ירוש' קדוש' ד א). שראה שהן עתידין להמרות על ים סוף (ר"ל, מד"ר שמות א). הם (דתן ואבירם) היו שאמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה הם שהמרו על ים סוף (שם). הקב"ה עשה להם נסים ואמר הקב"ה אני גואל אתכם ואעשה לכם נסים ואתם ממרים אותי בוא וראה ז' גאולות שגאלתי אתכם והייתם חייבין לשבחני שבע פעמים וכו' והמריתם אותי בז' ע"ז (שם במד' כ). — הִמְרָה עַל פלוני: מצאן

---

[1]) עי' הערה לקמן. — [2]) כך בנסחה המסורה. וקצת החדשים אמרו כי לפי ההקבלה עם הקודם צריך להיות פה מִרְדַּת, שה"פ לרדה.

[3]) בערבי' מרי a) במשמ' פקפק בדבר, והתקוטט.

---

a) مرى

זקן ממרא (את הסנהדרין) אבי פגי והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה (סוט׳ מה.). — ב) הַמְרֵה, התוכח והתקוטט עם פלוני[1]: אם לא התלים עמדי ובְהַמְּרוֹתָם[2]) תלן עיני (איוב יז ב). — ג) *הַמְרֵה יונים, הפריחם להתחרות מי יקדים למי: ומפריחי יונים אלו שממרין את היונים (סנה׳ כה:). — ד) *הַמְרֵה את פלוני, הַמְרֵו זה את זה, to wager, bet; parier; wetten: מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה אמרו כל מי שילך ויקניט את הלל יטול ד׳ מאות זוז (שבת לא.).

ב. **מֹרֶה**, ממנו מֹרֶה.

מֹרֶה[3]), ת״ז, — עֳנִי מֹרֶה, עני קשה, רע ומר: כי ראה יי׳ את עני ישראל מֹרֶה[4]) מאד ואפס עצור ואפס עזוב ואין עזר לישראל (מ״ב יד כו).

מֹרָה[5]), ש״נ, סמי׳ מֹרַת, — מֹרַת רוּחַ, הוא היה מֹרַת רוּחַ לפלוני, גרם לפלוני במעשיו צער ויגון וכעס, grief; peine; Kummer: ותהיין (נשי עשו) מֹרַת[6]) רוח ליצחק ולרבקה (בראש׳ כו לה).

---

[1]) כך בערב׳, ועי׳ עוד הערה לקמן. — [2]) מ דגושה, לא נתברר למה. ואמר רד״ק: לתפארת הקריאה (מכלול, שדה״פ). בתרגום השבעים אין מלה זו. ת״י: ובפירוגיהון, והוא תמורתם. וכן רסע״ג: ח׳לאף, והעיר בפרוש שהוא מן תמורה. וכן מנחם חִברו עם ההימיר וכו׳. ריב״ג לא הזכיר מלה זו. רש״י מן מרה במשמ׳ מרי, אך הוסיף שהכונה היא בהקנטתם. וכעין זה ראב״ע. רד״ק כמו רסע״ג ומנחם: ובתמורת. ורוב החדשים במשמ׳ מרי, אך קצתם מגיהים הגהות מתחלפות.

[3]) עי׳ הערה לקמן. — [4]) כך בנוסחה המסורה, ותרגמו השבעים πικράν, ר״ל מַר. אך בהיות שהשֵם עני הוא ש״ז, לכן סברים החדשים כי לפני השבע׳ היתה הנוסחה מר הוא. מעקילס לא נשאר תרגומו. ת״י: תקיף לחדא, ר״ל חזק מאד. ר״י חיוג הביא מלה זו בערך מרה במשמ׳ מֶרִי, אך לא באר מה ענין מרי לכאן והביא ריב״ג דעתו ובאר ואמר: אי מח׳אלף לכל עני מבאינ לה פי אלשדה, ע״כ, ובעבר׳: ר״ל שונה מכל עני ידוע לו בתקפו. רש״י: מורה מאד מיצר מאד קונטריאו״ש בלעז כמו אשר ימרה את פיך, ממרים הייתם, ותהיינה מורת רוח, ויש פותרים מורה מאד ירוד מאד לשון ירה בים. רד״ק בפרושו: משתנה ומתחלף מרעה אל רעה. וכך גם בשרשיו. והחדשים, קצתם החליטו כי צריך להגיה מר הוא, ואחרים הגיהו הגהות אחרות.

[5]) עי׳ הערה לקמן. — [6]) כך בנוסחה המסורה. ואמר רד״ק: כאו״א היתה מורה רוחם וכו׳ או יהיה שם בפלס ולדבר על יי׳ תועה. ע״כ. ותרגמו השבעים ἐρίζουσαι, במשמ׳ הקנטה. אונק׳: מסרבן ומרגזן. ובמשמ׳ זו כל הקדמונים והחדשים, וסברים שהוא מן מרה, מרי.

מֹרָה[1]), ש״נ, סמי׳ מֹרַת, — מֹרַת נפשו של פלוני, מרירותה, צערה ויגונה: לב יודע מָרַת[2]) נפשו ובשמחתו לא יתערב זר (משלי יד י).

ב. ***מָרָה**, כמ׳ א. מרא, קל אינו נהוג.

— הפע׳, *הִמְרָה, — הִמְרָה עֵגֶל וכיו״ב, הכניס בידיו המזון בפיהו למקום עמֹק, to fatten; engraisser; mästen: אין אובסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעיטין ואין ממרים[3]) את העגלים אבל מלעיטין (שבת כד ג).

ג. ***מָרָה**[4]), ש״נ, מ״ר מָרוֹת, — אחד החלטים שבקרב גוף בע״ח, יפרישהו הכבד, באדם כמו בבהמה, gall; bile; Galle: אלו טרפות בבהמה וכו׳ ניקבה הקיבה ניקבה המרה ניקבו הדקין וכו׳ (חול׳ ג א). ושט מכנים ומוציא כל מיני מאכל קנה מוציא קול ריאה שואבת כל מיני משקין כבד כועס מרה זורקת בו טפה ומניחתו (מספר רפואות, ב״כ׳ סא:). ששמונים ושלשה חלאים תלויין במרה וכולן פת שחרית במלח וקיתון של מים מבטלתן (שם, ב״מ קז:). עשרה דברים משמשין את הנפש הושט למזון והקנה לקול וכבד לחימה והריאה לשתיה המסס לטחון והטחול לשחוק והקיבה לשינה והמרה לקנאה והכליות מחשבות והלב גומר (מד״ר ויקר׳ ד, שם קהל׳, סהכמה תעוז). תשעים ותשעה מתים במרה ואחד בידי שמים (ר׳ אלעזר, ירוש׳ שבת יד ג). מרה שניקבה וכבד סותמתה (חול׳ לג.). אדם (הוא ראשי תיבות) אפר דם מרה (ר׳ יוחנן, סוט׳ ה.). — ובסהמ״א: ואלו הי״ב מנהיגי הנפש ב׳ ידים ב׳ רגלים ב׳ כליות טחול וכבד מרה והמסס וקיבה וקורקבן (ספר יצירה, פרק ה). ג׳ שונאים הכבד המרה והלשון

וקצת החדשים סברים כי צריך לקרא מָרַת, והוא מן מר, במשמ׳ מרירות.

[1]) עי׳ הערה לקמן. — [2]) כך ברוב הספרים, מ קמוצה וריש דגושה. ובקצת ספרים מ בקמץ חטף. וכבר אמר ר״י חיוג: מורת רוח שם הפועל וראוי גם זה להדגש ולקמוץ המם חטף אבל כשנרפת מפני הריש נמשך הקמץ ונעשה חולם וכבר בא במקום אחר כן בדגש וקמץ חטף נאמר לב יודע מרת נפשו. ע״כ. וכן רד״ק: ונמצאת הריש דגושה במקומות מועטים לא כרת שרך וכו׳ מרת נפשו (מכלול, שדה״פ), וכבר הזכיר שם ר״א בחור מסורה ישנה וז״ל: א״א מצאתי במסורת ישנה כי ז׳ רישין דגושין והם אלו שזכר.

[3]) כך במשנה שבמשניות ובמדב״מ, וכך גם בכ״י ובה״ג וברי״ף ובראש״ש ובפי׳ ר״ח. ובמשנ׳ שבש״ס מאמירין.

[4]) בערב׳ מִרַּה a). בסור׳ מררתא.

---

a) مِرَّة

(שם ו). כי האצטומכא בערך אל עצמה היא קרה ולחה והכבד חם ולח מבשל וחמימותו עומדת כנגד קרירות האצטומכא והושמה המרה ביניהם וכו' והושמו בה שתי פיות הא' שופך אל האצטומכא לעמוד כנגד קרירותה ועוזרה על בשול המזון והפה האחר שופך אל המעיים ועוזרם לדחות מה שהגיע אליהם מן הפסולת (ספל בן תמים, שם ה). שני עליזים הם כבד ומרה וכו' והוא מקום המרה והוא יבשל את המטעם ויקח כח המאכל אל הקרב וימיר את המרה לדם (ר"י ברצלוני, שם, דף 251). גרעינית של תמרה שנמצאת במרה (הלכ' פסוקות, שחיט'). ניטלה המרה לגמרי מעשה היה וקרעו כבד ונמצאת בלועה בתוכה והכשירו (שם). נמצאו שתי מרות בבהמה או שני מססות (וכזכיר, שמיני). מרה היא ליחלוחית מרה היוצאה מן המרירה שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי החדשים ושינוי העתים ולפי המאכל שאוכל ועל ידיה באין חליים ונגעים ומכאובות (רש"י סוט' ה.). ואחרי שיבדל הדם משתי המרות ומהלחלוחית הלבנה משגרת הכבד אותו אל הלב (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר ב יג).—ואמר המליץ: לכו מהר קחו קרני זאבים ומיץ שיש וזהר הלבנה, וחלב תרנגלת בת שנתה ועין אשות ומרת תור ויונה (עמנואל, מחבר' יא).—מָרָה אֲדֻמָּה: ומחום הכבד והמרה האדומה מתבשל המאכל והמשתה בתוך הקרב העליון (חכמוני, פי' יצירה א). ידענו כפי חכמת התולדות כי כל אדם שגברה עליו מרה האדומה יהיה בעל אף כי כן תולדת האש (ראב"ע, שמות כג כה). אמר הגאון כי מי נדה כמו הדבש שיזיק לבעל המרה האדומה ויועיל לבעל הלחה (שוא, במד' יט ב). אב הוא חדש חזקת החמה יעדיף בו המרה האדומה, ושום וצנון ובצלים מהמה אל תאכל פן תגבר החֵמה (שוא, שיר, שמעו נא). אבל ותשבר כד על המבוע הוא אצלי שם מושאל לכיס המרה הדבק לכבד וכו' וזה הכיס הנזכר הוא המקבל המרה האדומה כשפלט אותה הכבד מן הדם (ר"י א"ת, הפרפ' לריב"ג, פרש כד). והלחה הלבנה לעומת המים והמרה האדומה לעומת האש (שוא, תקון מדה"נ לרשב"ג י). החריצות היא ממרה אדומה וכו' כי היא מטבע המרה האדומה (שם, שער החריצות). מי שמזגו חם ובעל מרה אדומה מפני שדרך המרה האדומה ובהמיותה תעזור טבע האדם להתנהג במדה הזאת (שם, שער הגאוה). ואמנם כיס המרה כדי להטמין בו פסולת המרה האדומה אשר היא מרה כלענה והיא הנותרת בזמן הבשול עד שישאר הזך מן הדם להזין בו הגוף (ספל בן תמים, פי' יצירה, בסוף). — מָרָה יְרֻקָּה: ואם מעכב (האכל) הרבה המרה הירוקה גוברת עליו וכחו כחש וכשבא לאכול אינו יכול לאכול הרבה (רס"ג, תשו' הגא', הרכבי שלז). אם היה טבע אותו הגוף חם יבש נולדה מרה ירוקה (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר ב יג). ואם אינו נותן לעיניו תנומה ומונע עצמו מהשינה ירבה בגופו מרה ירוקה ותאר פניו ישונה ומתיבש הגוף (שם טו). המרה הירוקה היא חמה ויבשה כטבע האש ומשכנה בכיס המרה וכשתרבה בגוף כולו נמשך ממנה הירקון (ר"י עמדין, בירת מגדל עז נו.). זמן הקיץ הוא חם ויבש כטבע האש ובו מושלת המרה הירוקה (שם). — מָרָה לְבָנָה: החלק הב' מהדם שבכבד הוא מרה לבנה חלק דם שאינו בשול כל כך קר ולח בערך חלקים אחרים של דם (ר"י לאנון, אוצה"ת ס ד).— מָרָה שְׁחֹרָה: כי בחדש הזה ממשלת המרה השחורה בחזקת תוקפה (אסף הרופא, כ"י, 37). והמרה השחורה יבשה וקרה ושלטונה בכליות וכוכבה שבתאי (ר"י ברצלוני, פי' יציר' 257). וארבעה היסודות והם דם וליחה ומרה אדומה ומרה שחורה (חכמוני, שם סג:). מרחשון חדש שני נקרא, בו יעדיף לעני הצרה, מבלי אש ומלבוש בקרה, בו תגבר המרה השחורה (ראב"ע, שמעו נא). מה שהוא מן המרה האדומה הולך אל כיס המרה ומה שהוא מן המרה השחורה הולך אל הטחול (ר"י א"ת, מו"נ, הקדמה ה). ומשלחת הכבד העבה והשמרים אל הטחול ונזון הטחול מן הראוי לו ממנו הדומה לטבעו והנשאר ממנו הוא הנקרא מרה שחורה (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר ב יג). והושם הטחול קר ויבש לעמוד כנגד חמימות הכבד ולחותו ונשפך אליו מה שנשאר בכבד מן המרה השחורה אשר היא קרה ויבשה (ספל בן תמים, פי' יציר' ה). והטחול הוא אשר ימשוך אל עצמו הפסולת של מרה השחורה אשר יבדלהו הכבד מזכוך הדם וידחהו מעצמו כדי שלא יזון ממנו החי (שם ו). כמו שיתפשט מהטחול כח המרה השחורה בכל הגוף (רש"ט פלקיירא, המבקש פב). אין סכל כאיש ממלא בטנו מכל אשר ימצא וישען לקבר מרה האדומה בדברים החמוצים והבלגם במאכלים המלוחים והמרה השחורה במטעמים שמנים ממוחים וכו' והמרה השחורה כמו השור ינהגהו הנער וכו' והשלם עם המרה השחורה כאשר תשלם עם אויביך והכנע למרה האדומה כאשר תכנע לגדול ממך (ר"י זבארה, ספ' שעשוע' ח).—ויחסו לה פעולה רעה על הגוף: וכמו שיוצאה הרעה לעולם מצפון כן

יוצא כל חלי רע וקשה מן המרה השחורה השוכבת בטחול בצד שמאל (חכמוני, פי׳ יצירה סד:). ואלך מר בחמת רוחי ליחות המרה השחורה הגוברת עלי ולא תתנני השב רוחי ללמד ולהתפלל בישוב הדעת (ראב״ע, מעדני מלך). וי״א (שפרוש רוח רעה הוא) מחשבות רעות שמעלה לו מרה שחורה (ערוך, ערך רוח). ואומר כי טבע המדה הזאת (דאגה) כטבע המרה השחורה אין איש נמלט ממנה (ר״י א״ת, תמדה״נ לרסב״ג, שער הדאגה). רבתה מרה השחורה בגופו עד שנשתוממה נפשו ובעתתו רוח רעה (ר״י אבן עקנין, ספי מוסר ב טז). וטבע כל אלה כטבע המרה השחורה אשר תראה בלילה צורות רעות ומשונות כמו שדים ורוחות רעות (ר״י זבארה, ספי שעשוע׳ ו). כי הטחול מאסף אליו כל המרה השחורה אשר בגוף כמו היגון והאנחה (שם ט). בעבור שהוא מקור המרה שחורה אשר היא מולדת השטות (שם). בהתגבר בגוף מרה שחורה יהי נהפך כשולי קדרה וכו׳ ורוע לב ורוגז ואנחה ולא יישן ואין שקט ובטחה (בן רש״ט פלקיירא, בתי הנהג׳ הגוף, כ״י פלורנצה). כמו אשר יגבר עליהם המרה השחורה אשר יהיו מדומים ובעלי יגון (ר״א ביבאגו, דרך אמונה מח:). שגוברת בהם המרה השחורה מרוב דאגתם (ר״ז מברצלונה, פי׳ משלי יד י).—ובהרחבה, ״כנוי לעצם הנטיה ליגון ודאגות, mélancolie: וכן מי שהתעורר עליו מרה שחורה יסירה בשמיעת הניגונים ובמיני זמר (ר״ש א״ת, ת׳ פרקים לרמב״ם ה). שחריצות לממון ורוב התאוה ורוע הנפש והוא חולי המרה השחורה שיביא האדם למאוס ראות עיניו וישנאהו וייטב לו חברת החיות והתבודדות במדברות וביערות (הוא, פי׳ אבות לרמב״ם ב יא). ואחריו נפטר רב סעדיה בשנת ד׳ אלפים תש״ב והוא כבן חמשים שנה מן המרה השחורה (ראב״ד, ספ׳ הקבלה 66). זה אומר כזב ושקר דברי החלומות וזה אומר כי יקרה זה לבעל המרה השחורה בתנומות (רש״ט פלקיירא, המבקש). וימשיך העצב והיתרון והבהלה והדממה והמרה השחורה (מ׳ אלדבי, ש״א ה). וכן מי שגברה עליו המרה השחורה או שגעון יועיל לו המשגל (שם). — ואמר המשורר: ככה כל הנפשות אשר עשית, הפלת למשואות כחללים דכאת, לא אחת מהן יצאה לראות אורה, אין זה כי אם רע לב ומרה שחורה (יל״ג, אל יאשם יהודה). בעל מרה שחורה עזה הוא ועולם חשך בעדו (הוא, אגרות, ב רעג). — ומ״ר ״מרה שחורות: כל הדאגות והמרה שחורות (נתן מברסלב, עלים לתרופה,

סטרנהרץ, מכתב רעב). ואין לחפש אחר חומרות ומרה שחורות בזה כי לא נאמר כלל בדורות הללו (מגיד שיחות נו).— ״ובכלל, כמו ארס: שיעור המים המגולין כדי שתאבד בהם המרה (תרומ׳ ח ה). אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים בשעת פטירתו של חולה עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו כיון שחולה רואה אותו מזדעזע ופותח פיו וזורקה לתוך פיו ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות (ע״ז כ:). — ובהשאלה, במשמ׳ מורא: כשחלה רבי וכו׳ אמר להן לבני גדול אני צריך נכנס רבן גמליאל אצלו ומסר לו סדרי נשיאות אמר לו בני נהוג נשיאותך ברמים זרוק מרה בתלמידים (כתוב׳ קג:).—ובמשמ׳ העקרית, טעם דבר מַר: תורמוסין כיון ששלקן בטלה מרתן (ירוש׳ ברכ׳ ו א).

״מַרְהֵט, ש״ז, מ״ר מַרְהֲטִים, — צנור ירוצו בו המים להרהטים: לך גשים ושֶׁוע מרהיטים, להקר חרב להטים, מים גבֵּר כמרהטים, בחין פצל ברהטים (ר״א קליר, תפ׳ גשם, יפתח אלך).

״מִרְהַם[1], ש״ז, — כמו רטייה: שאם תהיה התבורה בטוחה מהמורסא החמה הנה ראוי שתעשה ברפואתה המרהם המנגב וכו׳ אחר שתשבר כח זה המרהם כשיתערב עמו שמן ויין (קבוצי גלינוס ב, כ״י פריז). ומהסמים אשר ענינם זה הענין (שהוא מדביק וסוגר הבשר) המרהם המורכב משומן החזיר ישן (שם). המרהמים המנקים ומצמחים הבשר נמסים בשומן הוורד וכו׳ וישים סביב המחלה כלה סמרטוט גדול יכלול עליו מוֹשח באחד מהמרהמים הנזכרים (שם).

מָרוּד[2], נכנ׳ מְרוּדִי, מ״ר מְרוּדִים, נכנ׳ מְרוּדֶיהָ, — א) ש״ז, מעמד רע ושפל של אדם: זכרה ירושלם ימי עניה וּמְרוּדֶיהָ[3] כל מחמדיה אשר היו מימי קדם

---

[1]) כך בערב׳ מַרְהַם a).

[2]) לא נתברר מקורו בודאות ומשמ׳ בדיוק, ועי׳ הערה לקמן.—[3]) תרגמו השבע׳ כאן ובפסוק שלאחרי זה ἀπωσμός, διωγμός, במשמ׳ גרושים. ריב״ג במשמ׳ מרידה, אך אין כאן מקום למשמ׳ זו. רש״י לפי הענין: הוא לשון צער. ע״כ. והוסיף: כמו וירדתי על ההרים, אריד בשיחי ואהימה. אך גזרה זו דחוקה ורחוקה. ראב״ע עי׳ הערה לקמן. רד״ק בשרש מרד: ענינם ענין דלות ושפלות. ובשרש רוד אמר: ויש מפרשים מזה הענין (מן ענין אריד בשיחי) ימי עניה ומרודיה וכו׳ ויש לפרש ומרודי עני

---

a) مرْهم

(איכ׳ א ז). זכר עניי ומרודי לענה וראש (שם ג יט).—ב) ת״ז, לנק׳ מרודה[1]), עני מרוד, עני שעניו מר ומשפילו מאד: הלוא פרס לרעב לחמך ועניים מרודים[2]) תביא בית (ישע׳ נח ז). — ומצוי בסהמ״א: שלא יהוא מונין את ישראל ואומרין להם סכופין אתם מרודין אתם (מדס״ג, תימנ׳, פרש׳ ויש׳). כי לא נאוה לו לעבד למלוך לא על אנשים מרודים ולא על אנשים נכבדים (תשו׳ תלמידי מנחם על דונש, ערך בשריס). — ואמר הפיטן: ובית דין לחמשה הם זקוקין בנכסיהן אפוטרופוס להקים, למשתומם וליתומים מרודים ולשבויים ובורחים ממרדים (רס״ג, שערי ד״מ, לח). והעבדים תחונן בצאתם לדרורים, וכו׳ ולא תשלחם ריקם מרודים ונעורים (רסב״ג, אזהר׳, בלא עדי). מרודים בעוטי בעט, נחרת סוסים ושעט, מתלעות כפירים ולעט, יעזרו עזר מעט (מנחם בר״מ, אהור וקדס, שבת הפסק׳ א). ממך אבודים ילדים חמודים כפז על זאת במרר בכי יללת מרודיך (ר׳ מאיר בר אלעזר, קינה, ציון לפירת).—ואמר המשורר: היקטף יחיד אביו באבו ואביהו מיוחד בין יחידים, וישרש בהגמל ילודו והוא שרש לשר גומל חסדים, ויכשל בזרעו מחזיק יד לנכשלים ולעניים מרודים (ר״ש הנגיד, הכימיס נחרתם). יבכו מרודיה עלי מעון אשר יאספו יחד ויתגוררו, יבכו רעביה עלי שלחן אשר יתעדנו נגדו ויתימרו (רשב״ג, בימי יקותיאל). גאונו למול צר כאריה ולקנות חסדים ירוצץ כאלים מרוצה, ויופע להחיות מרודים ולשפיל מתי מעשקות ולסיר מרוצה (רמב״ע, תרשיש א קנ). חלק חסדים בחלק חסדיו ושבט מרודים בלקט קצירו, ועץ בין בעליו תרופת בעליו ועד ים תעודה ישלח קצירו (שם א שכה). לקשור מפניני מליהם לצוארי הנגידים רבידים, ובזרועות הידידים צמידים, בשעשועיהם ישמחו מרודים, ובעניניהם יעלזו חסידים (ר״י חריזי, הקד׳ תחכמ׳). כמה מרודים הושיע, וכמה נודדים הרגיע, ונפש נענה השביע (שם מו).—ובהשאלה, מרודים בדעת: ועניי דעת מרודים שמו אותותם מפסוק והיו לאותות ולמועדים (ראב״ע, הקד׳ א לפי׳ עה״ת).— וביחס לחכמה וכיוצא בזה, במשמ׳ בזיון וזלזול: ואם התבונה שכולה וגלמודה וזוללה ומרודה (הקד׳ ר״י א״ת לספר הרקמה).—ימים מרודים, של עני וצער: החלו ימי נסיון מרודים ולחץ חלפו בטוב עלומי דוד

טלטול. ועי׳ עוד הערה לקמן.—[1]) רד״ק (מכלול, שמה״ש).—
[2]) תרגמו השבע׳ ἀστέγους, ר״ל שאין להם בית ומחסה. ת״י: מטלטלין. רש״י: נאנחים ונאנקים. ראב״ע: המם שרש והוא כמו מעונים וכמוהו זכור עניי ומרודי.

בנעם עברו (שלום הכהן, ניר דוד א ד).—ואמר המליץ: תשכח ימי מרודך אם עניים מרודים תביא בית (רס״פ, ארבע כוסות, כוס ביד ה׳ א).

∴מְרוּדָה[1]), ש״נ, — יגון וצער, Harm; affliction: אל תמגן למרודה לבך והסר תוגה מנפשך (ב״ז, תרג׳ ב״ס לח יח).

מָרוֹחַ[2]), ת״ז, סמי׳ מְרוֹחַ,—כמו מָעוּךְ, מְרוֹחַ אֶשֶׁךְ, מי שנתמעכו אשכיו, zerquetscht; écrasé, broyé; crushed, bruised: כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור או פסח וכו׳ או גבן או דק או תבלל בעינו או גרב או ילפת או מְרוֹחַ[3]) אשך (ויקר׳ כא יח-כ).

***מֵרוּחַ**, (מירוח), ש״ז, — שה״פ מן מֵרַח: לא יקנח את האספלנית מפני שבא לידי מירוח והממרח בשבת חייב חטאת (תוס׳ פ״ז שבת ה-ו ו). שלא יבואו לידי מירוח (ר׳ עוקבן, ירוש׳ שם טז ח).—ובסהמ״א: להטיח על כל נפח נפוח מפצע או מן מכה או מן מרוח או מכל דבר (אסף הרופא 82, כ״י).—ומֵרוּחַ התבואה: קצירת שיבולת הראשונה דומה למירוחו (ר׳ יוסי, ירוש׳ פאה א א). אחת למירוח ואחת לשליש (בר פדי, שם ד ה). תרומת מעשר וכו׳ אוסרת מן הגורן לא לאחר מירוח (שם, תרומ׳ א י). מירוח הקדש אינו פוטר (רב כהנא, מנח׳ סו:). מירוח העובד כוכבים (שם).

∴מֶרְוַח, ש״ז, — כמו הרוחה: טוב ירד והגיד לחבריו במר ובצוה, ואויב בא ומצאן ודורשין במרוח, וצוה לקסטנר הקדישם לזבח (ר״א קליר, אודך ה׳, סליח׳ יוה״כ).

מְרַוֵּה,—עי׳ רָוָה.

∴מֵרוּט, (מירוט), ש״ז,—שה״פ מן מרט: ולפיכך כל תיקון מלאכה והשלמתה כמו המירוט והחכוך ומיני היפוי כלם תולדות מכה בפטיש (פי׳ המב״נ לרמב״ס שבת ז ב).

מָרוֹם, ש״ז, סמי׳ מְרוֹם, מ״ר מְרוֹמִים, מְרֹמִים, מְרוֹמֵי, מְרֹמֵי, מְרוֹמָיו, — א) מקום גבוה בראש הר וכדומה, Gipfel; cime, hauteur; mountain peak: זבלון

[1]) כמו משובה, מצוקה, מן פעל רוד.
[2]) מן מרח, עי״ש, ועי׳ הערה לקמן.—[3]) כך נקוד בנוסחה המסורה, ותרגמו השבע׳ μόνορχις, ר״ל באשך אחד. אך זה תרגום של שתי המלים מרוח אשך יחד לפי הכונה אך לא תרגום המלה מרוח לבד. אונק׳: מריס פחדין, ומרס בארמ׳ פרושו כמו מעך. וכבר נחלקו בזה ר׳ ישמעאל ור״ע, אמרו במשנה: ר׳ ישמעאל אומר כל שנמרחו אשכיו ר״ע אומר כל שרוח באשכיו (בכור׳ ז ה). והביא ריב״ג חלוק דעות זה ולא הכריע ביניהם, וכן גם קצת החדשים יש שפרשו כר׳ ישמעאל ויש כדעת ר׳ עקיבא.

עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה (שפט' ה יח). ותאמר ברב רכבי אני עליתי מרום הרים ירכתי לבנון וכו' ואבוא מרום קצו יער כרמלו (ישע' לז כד). ובאו ורננו במרום ציון (ירמ' לא יב). שכני בחגוי הסלע תפשי מרום גבעה (שם מט טז). כי תעלה בבל השמים וכי תבצר מרום עזה מאתי יבאו שדדים לה (שם נא נג). שלחה נערתיה תקרא על גפי מרמי קרת (משלי ט ג).—מרום פלוני, המקום הגבוה שלו: בהר מרום ישראל אשתלנו ונשא ענף ועשה פרי (יחזק' יז כג). כי בהר קדשי בהר מרום ישראל נאם אדני יי' שם יעבדני כל בית ישראל (שם כ מ). במרעה טוב ארעה אתם ובהרי מרום ישראל יהיה נוהם (שם לד יד).—במרום, במקום גבוה: הוי בצע בצע רע לביתו לשום במרום קנו להנצל מכף רע (חבק' ב ט). — ובמרום האויר: כעת במרום תמריא תשחק לסוס ולרכבו (איוב לט יח).—ומרומים, סתם, במשמ' מקומות גבוהים, חשובים: הוא מרומים ישכן מצדות סלעים משגבו (ישע' לג טז). בראש מרמים עלי דרך (משלי ח ב).—ומרום, כמו תה"פ, במשמ' במקום רם: חצבי מרום קברו חקקי בסלע משכן לו (ישע' כב טז). כי השח ישבי מרום קריה נשגבה ישפילנה (שם כו ה).—ב) גבהו של דבר, במשמ' מפשטת, מרום העם, היותר חשובים שבו: אמללו מרום[1]) עם הארץ (ישע' כד ד).—שם את פלוני למרום, הרים אותו מדלותו ושפלותו: לשום שפלים למרום וקדרים שגבו ישע (איוב ה יא).—ובמרומים במשמ' זו: נתן הסכל במרומים רבים ועשירים בשפל ישבו (קהל' י ו). — ג) כנוי להשמים: ישלח ממרום יקחני ימשני ממים רבים (ש"ב כב יז). והיה ביום ההוא יפקד יי' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה (ישע' כד כא). כי ארבות ממרום נפתחו וירעשו מוסדי ארץ (שם יח). עד יערה עלינו רוח ממרום והיה מדבר לכרמל (שם לב טו). נשגב יי' כי שכן מרום (שם לג ה). במה אקדם יי' אכף לאלהי מרום (מיכ' ו ו). יי' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו (ירמ' כה ל). ממרום שלח אש בעצמתי (איכ' א יג). לא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם (ישע' נח ד). עלית למרום שבית שבי (תהל' סח יט). אדיר במרום יי' (שם צג ד). כי השקיף ממרום קדשו יי' משמים אל ארץ הביט (שם קב כ). שלח ידיך ממרום פצני והצילני ממים רבים (שם קמד ז).—ומ"ר מרומים במשמ' זו: גם עתה הנה בשמים עדי ושהדי במרומים (איוב טז יט). המשל ופחד עמו עשה שלום במרומיו (שם כה ב). ומה חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים (שם לא ב). הללו את יי' מן השמים הללוהו במרומים (תהל' קמח א). — נשא עיניו מרום, לאלהים: את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימותה קול ותשא מרום עיניך אל קדוש ישראל (ישע' לז כג). שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם (שם מ כו).—דלה עיניו למרום: דלו עיני למרום (ישע' לח יד).—וקריאה: מרום! קריאה לאלהים: כי רבים לחמים לי מרום יום אירא אני אליך אבטח (תהל' נו ג-ד).—ואמר בן סירא: אל תאמר מאל נסתרתי ובמרום מי יזכרני (בגוף הערבי מספ' הגלוי לרסע"ג, בשם ב"ס). כלי צבא נבלי מרום מרצף רקיע מזהירתו תואר שמים והדר כוכב ועדי משריק במרומי אל (ב"ס גני' מג ח-ט).—ובתו"מ, במשמ' גבה וכנוי לשמים, לאלהים: שלשה שנאתי וארבעה לא אהבתי שר הנרגל בבית המשתאות וכו' והמושיב שבת במרומי קרת והאוחז באמה ומשתין מים (נידה טז: בשם ב"ס). כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וכותב וכו' (סנה' יא.). ממרום נחצב עליו שלא תהיה לו קבורה בא"י (מד עוקבה, מד"ר ויקר' ה). דרש פלטיון איש רומי ואמר נתלש הר סיני ונצב בשמי מרום והיו ישראל נתונים תחתיו (שם, שם"ם, מי זאת עולה). — ובנוסח התפלה: עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו (בסוף תפי' י"ח, אלהי נצור).—ואמר המשורר בפנותו אל האלהים: מרום השוכני גבוהים, ממעמקים אקרא נגדך ואהים (רשב"ג, אלהים אלי אתה).—הדר זיו מרום, תאר של כבוד למלאך וכדומ': א"ר ישמעאל סח לי סגנסגאל ואמר לי ידידי שב בחיקי ואגיד לך מה תהא על ישראל, ישבתי בחיקו והיה מסתכל בי ובוכה וכו' ואמרתי לו הדר זיו מרום מפני מה אתה בוכה וכו' כיון ששמעתי קול חזק זה נבעתי ונרדמתי ונפלתי לאחורי עד שבא הדרניאל השר ונתן בי כח ונשמה וכו' אמרתי לו הדר זיו מרום אין להם תקנה לישראל אמר לי ידידי בא ואכניסך אל גנזי נחמות וישועות וכו' אמרתי לו הדר זיו מרום הראני כבודו של דוד (ברייתא מפרקי מרכבה).—ומ"ר מרומות: בשם אדני אדמות ומרומות נקראו, אורות ומזרות על פיו יצאו ובאו (ר"י הלוי, בשם אדני). חיות פליאות ועצומות אחת לאחת משלימות, בשם ה' מתאימות עושה שלומות במרומות (הוא, יקר אדון הנפלאות). וישישו נבכי תהומות, וירקדו צבאות מרומות (ר"י בר' תנחום הירוש', מכתי' לר"ד נגד הרמב"ם). — וכתה"פ, במשמ' למעלה: מהלך באין רגל מרומות ותחתיות וצופה בלי עין לעולם וכנפותיו (ראב"ע, בשם אל).

[1]) קצת החדשים מפקפקים באמתת נוסחה זו.

***מָרוֹן**, מְרוֹן [1],—א) למוד וגם תרגילי אנשי הצבא בסדרי הליכותיהם: בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון [2]) שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם (ר"ה א ב). והיה (אדם הראשון) מוטל גולם ומעבירן (הקב"ה את דור דור ושופטיו וכו') לפניו כבני מרון (אדר"נ נוסחה ב, פרק מב).—ואמר הפיטן: יד שלח אחוז בארון, נעשה בו משפט וחרון, מה יעשו עוברי כבני מרון (ר"א קליר, אמן אדירי, מוס' א' ר"ה). זכור איכה אנו שפתנו, איך אבו פעמי מרון שאפתינו (הוא, זכור איכה, שחרי ת"ב). — והמליץ אמר: יום פקודה וזכרון, יום מעלה ויתרון, יום יעברו היצורים לפני האל כבני מרון, זה יספד וזה ירון (ר"י הריזי, תחכמ' ה).—ב) *כנוי לצאן [1]): העוברים לפניך היום כבני מרון לפני הרועה ואתה סוקר אותנו בסקירה (ר"י אנטולי, מלמד התלמיד', נצבים). — ואמר הפיטן: וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרון, כבקרת רועה עדרו, מעביר צאנו תחת שבטו, כן תעביר ותספור ותמנה ותפקוד נפש כל חי (מוס' א' ר"ה, ונתנה תקף).

***מְרוּפָּה**, ש"נ, מ"ר מְרוּפּוֹת,—כמו *מְאָרוּפָּה, עי"ש: לוף של ערב שביעית שנכנס לשביעית וכן בצלים הקיצונים וכו' בש"א עוקרין אותן במרופות [2]) של עץ (שבי' ה ד).

מֵרוֹץ, ש"ז,—שה"פ מן רוץ: שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים הַמֵּרוֹץ ולא לגבורים המלחמה (קהל' ט יא). —ומצוי בסה"מ גם לדברים לא בע"ח, כמו מים

---

[1]) עי' הערה הבאה.—[2]) כך, בשתי מלים ויוד אחרי הנון במלה הראשונה, בכל נסחא' הדפוס וכ"י במשניות ובגמ' בבלי וירוש', וכך בתוספתא בנסח' הדפו' ובכ"י א"פ. וכך היה בלי ספק לעיני ר"ח והערוך ורש"י, וכך גם לעיני ר"א הקליר, ושאר הפיטנים. אך במשניות מנקד' כ"י קויפמן כבנוּמְרוֹן, וו אחרי נון הראשונה ומלה אחת. ובכ"י כמברג הוצא' ה' לו: כבנו מרון, כמו"כ ו אחרי הנון אך שתי מלים נפרדות, ובתוספת' כ"י וינה נומרין. והנה סגנון כל המאמר הזה מעיד שהוא קדמון, ובאמת אנו רואים כי בימי שמואל וריש לקיש כבר היה ספק בפרוש החלק האחרון של המאמר. בירוש' נחלקו בו ר' אחא ורבנן, וז"ל: כבני מרון, רבי אחא אמר כהדין דירין ורבנן אמרין כהדא במגנימין,—ולא מצאו המפרשים וחוקרי הלשון פרוש מניח הדעת לשתי המלים דירין ובמגנימין. קצתם פרשו דירין במשמ' דיר של צאן, וקצת החדשים שהרגישו עד כמה פרוש זה דחוק לפי הענין, הגיהו דיקין במקום דירין, דיקי ביוני' משפט, וזה בודאי רחוק, והמלה במגנימין היא חידה גמורה. ובבבלי (שם יח.) אמרו: מאי כבני מרון, הכא תרגימו כבני אימרנא ריש לקיש אמר כמעלות בית מרון (וגרסה אחרת בית חורון) רב יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד. ע"כ. ופרשו הקדמונ' (ר"ח, הערוך, רש"י, רמב"ם וכו') אמרנא בכבשים. וכבר הקשה י' לוי על פרוש זה, כי האלף באמרנא במשמ' כבשים היא שרשית ואי אפשר להשמיטה ולאמר מרון. ופרושו של לוי כי הכונה במלת אמרנא היא אדונות, עוד יותר דחוק. על כל פנים, בין לפי תרגום מרון באמרנא ובין לפי פרוש ריש לקיש כמעלות בית מרון או חורון, דבר אחד ברור, כי בזמן ההוא כבר היתה הגרסה בהמשנה מרון תבה בפני עצמה ולא חלק מתבת ...נומרון, כגרסת המשנה כ"י קויפמן והתוספתא כ"י וינה. ואין שתי אלה הגרסות יכולות להכריע את הכף נגד עדות מפורשת זו, וגרסת כל הספרים, ולשוא נפל ש' קרוים במלון המלים המשאלות שלו על מציאה זו והחליט כי זו היא הגרסה האמתית כבנומרון, והוא ברומית numerus, גדוד. אבל, אם אין לפקפק בגוף הגרסה מרון, פרושה מוטל בספק. התרגום אמרנא כבר נדחה למעלה מפני שהאלף באמרא לכבש היא שרשית ואין להפילה, ועוד מה ראה בעל המאמר להשתמש במקום זה לכבשים במרון, שלא מצאנו בכל התו"מ שהשם הזה שמש בלשון העברית של הזמן ההוא במשמ' זו. ופרושו של ריש לקיש דחוק מאד, כי מה יעשה בהשם בני שלפני מרון, כי אין טעם לקרא בנים לא את המעלות ולא את העולים ויורדים בהן. לא נשאר אלא לבחן את פרושו של רב יהודה בשם שמואל שבהשקפה ראשונה יש לתמוה איך עלה על דעתו לפרש בני מרון בחיילות של בית דוד. בשלום המלים אמרנא ומעלות מרון או חורון דומות להמלה מרון שבבני מרון, אך בין מרון וחיילות של בית דוד אין שום קרבה של דמיון. ואולם, כשנתבונן קצת בדבר יתברר לנו כי היא הנותנת לראות בפרושו של שמואל לא סברה סתם אלא דבר שהיה ידוע לו לשמואל אם על פי מה ששמע אולי ממסדר המשנה בעצמו שזו היא הכונה במרון במאמר קדום זה, או על פי שמצא שמואל במגלת סתרים שהיתה לו אולי, כי הוא הלא היה עסקן בדברים גם חוץ מתלמוד תורה, וראה שם כי חיילות של בית דוד היו רגילים ללכת חוצץ בסדר נאה זה אחרי זה בעברם לפני שרי הצבא, והם היו קרואים בני מרון בלכתם בצורה זו. והמקור למשמ' זו של מרון הוא בשרש מרנ [a]) המשמש בלשון הערבית החיה במשמ' למוד והתרגלות בדבר מהדברים, וגם תרגילי אנשי הצבא בסדרי הליכותיהם, והשם מרון יהיה על משקל פָּעוֹל או פְּעוֹל.—[1]) עפ"י התרגום אמרנא, עי' הערה הקודמת.

[2]) כך הגרסה בקטעי כ"י הירוש' מהגניזה שפרסם גינצבורג. ונראה כי כך היתה הגרסה בספרים שהיו בידי ר' שלמה בר' שמואל בעל ספר המליצה, הוצא' דר' בכר. ובנוסח' הדפוס מארופות. ובכ"י חרופות (ד"ק).

---

a) مرن

וכיו״ב: ולעתיד צאת הנחל יפרוץ, בדגת הים יפרוץ במרוץ והיה כל נפש חיה אשר ישרוץ (ר״י טוב עלם, האמיר מסתתר, יוצ׳ לשבה״ג).—ובגרמי השמים וכיו״ב: גלילים וכוכביהם ירוצון ובשמיני חקוקים באין מרוץ גדודי חילותיו (ראב״ע, בשם אל).—ובמשמ׳ ⁖מהלך דבר מהדברים ומנהגו[1]: וממה שירוץ זה המרוץ גם כן (שידביק ויסגר הבשר) מהסמים הדבש המבושל וכו׳ (קבוצי גלינוס ב, כ״י פריז). כי מה שירוץ המירוץ הזה הוא תאוה נערית כי טבע הנערים הוא שיחיו בתאוה ובתקוה אל הדברים הערבים (יוסף כספי, קצור ספר המדות לאריסטו ג, כ״י ותיקן). ואי אפשר לעשות שום מלאכה אם לא שיתנהג האדם בכל הדברים על דרך המירוץ הטבעי כי הטבע הוא דבר גדול ונכבד כולל כל הדברים (ר״י פרוביגלו, שו״ת בלמוד החכמ׳).—ובמשמ׳ ⁖מקום לרוץ ולעבור בו ממקום למקום, Korridor; corridor: ועל זה הלוח הקטן תעשה כעין גשר אחד יקרא מרוץ קורידורי בלעז (מאמר בכלי הנקרא שמימיי, כ״י פלורנצה).

א·**מְרוּצָה**, ש״נ, סמי׳ מְרוּצַת, מְרֻצַת, בכנ׳ מְרוּצָתָם, מְרֻצָתָם, מ״ר בכנ׳ מְרֻצוֹתָם,—שה״פ מן רוץ, כמו מֵרוֹץ: ויקרא הצפה אל השער ויאמר הנה איש רץ לבדו וכו׳ ויאמר הצפה אני ראה את מְרוּצַת הראשון כִּמְרֻצַת אחימעץ בן צדוק (ש״ב יח כו-כז). כלה שב במרצותם[2] כסוס שוטף במלחמה (ירמ׳ ח ו). ותהי מְרוּצָתָם רעה וגבורתם לא כן (שם כג י).—ובמדר׳: ויהי כראות (לבן) את הנזם (ביד אליעזר) מיד הלך לו להמיתו הכיר בו שמרוצתו לרעה (ילקוט, חיי שרה קט).—ומצוי בספה״א: וספור מרוצתו והשתחוייתו לקרוא אותם לסעוד לבם (ר״י אנטולי, מלמד התלמידים, לך לך). — וגם לדברים לא בע״ח, מים וכדומ׳: כמים הללו הממהרים למרוצתם (רש״י בראש׳ מט ד).—ומרוצת גרמי השמים: וכשהיא (החמה) מתגלגלת מגבהה הקטן וכו׳ ממעיטה את מרוצתה ומקצרת את מדת הליכתה (ראב״ח הנשיא, העבור א ו). אם היה אדם אחד יראה השמש לבדו ויראה מקומות זריחתה ומקומות מרוצתה ואנחנו לא ראינוה מעולם (ר״י א״ת, כוזרי ד טו). הואיל ועל ידיהם ר״ל ע״י מרוצת גלגליהם ונסיעתם בהם וכו׳ מתחלק הזמן לפרקים ולעתים ידועים (ר״י הישראלי, יסו״ע ב יז). — ואמר הפיטן: קץ מולדו חל להקצות, ביום רביעי בחצות, ועד שלשים מרוצות, לא נכר בחוצות (ר״א קליר, חי וקים, שבת פרש׳ החדש).—ובמשמ׳ ⁖הליכה מהירה למלחמה על אויב, על ארץ, Ausflug; excursion: וישלח סבאורוס אחד מעבדיו ויצו עליו לתת מרוצה לארם (יוסיפון, הוצ׳ גינצבורג ריב). ויבאו אנשי ירושלם למלחמה על פומפיוס פתאום ויריעו ויתנו מרוצה גדולה על מחנהו וישליכו הרוגים רבים ארצה ויבהל פומפיוס על גבורת האנשים ועל קלות הבחורים (שם רב). ויגש גביניאוס על העיר להלחם עליה ויצא (אלכסנדר) עוד מן העיר ויתן מרוצה על מחנה גיביניאוס וישלך ארצה מהם הרוגים רבים (שם רכה). ויהי בעת ההיא יצא מירושלם איש שודד בחור ושמו חזקיה וכו׳ אשר במרוצתו השחית כל ארם ויהרוג תמיד את בחוריהם וכו׳ ויתבהלו כל אנשי ארם מאימת מרוצתו ולא היתה להם תקומה לפניו (שם רלח).—⁖מְרוּצַת הַסּוּסִים, תחרות סוסים להקדים זה את זה במרוץ: המלאכים אשר שלח הורקנוס אל רומה ישבו עם גואילוס קיסר לפני כל מלאכי הגוים ישבו עמו כנגדו לבושי מכלול לראות במרוצת הסוסים אבירים מריחי מלחמה (שם רמד).—ואמר המליץ: בבית מישור מרוצה יש לסוסים והעובר בראש כלם יהולל (ר״ש הנגיד, בן משלי ב).—ובני אדם: ואולם יופי הנערים שיהיו מוכנים אל חמשה דברים ר״ל מרוצה רכיבה האבקות פזוז כרכור (מסיר ליאון, נופת צופ׳ ב יח). — ובמשמ׳ מִנְהָג: ונראה לי שהגרסנים לפי מרוצתם שגורים להרגיל בגירסתן המלך המשפט וגם המלך הקדוש (סדור רש״י, בובר, סדר ר״ה, קמ). כי כל דבר שנתאמת בנסיון אין בו משום דרכי האמורי כי ירוץ מרוצת הסגולות (ר״מ נרבוני, ארח חיים, בחליי הפרקים, כ״י ביהמ״ד שכטר). מרוצת הטבע (שטיינשנ׳, רשי׳ כ״י המבורג 141).—ובמשמ׳ מהלך: מרוצת משמעות המשנה כשמואל (רש״י כתוב׳ נד.). מפני שהם אשר ילכו מחלקי זה הגדר מרוצת התחלת מופת והמושכל יהיה דרכו תולדת מופת (כל מלאכ׳ ההגיון יג:). — מְרוּצַת הזמן: גם המה מיועדים לעזור ולהועיל להחיש מרוצת הזמן (רנה״ת, עטרת צבי, הלעה). כושים וכו׳ יוצאי ירך הערביים בשנים קדמוניות ובמרוצת הזמן שנו את טעמם מראיהם מנהגיהם וכו׳ (ר״ש בלוך, שבי״ע א, אפריקה). אולם במרוצת הזמן באו עליהן עמים שודדים ויגרשו את תושביהן וכו׳ וישבו תחתם (שם ב, ארצות ברבריא).—ובמשמ׳ מהירות: קרא אותן (את הקללות שבמשנה תורה) במרוצה ובקושי (רש״י מגי׳ לא:). לא יאמר אותם במרוצה רק בנחת מלה במלה (הלבוש, או״ה, ברכ׳ נא ט).—ובמשמ׳ חִפָּזוֹן:

---

[1]) על דרך לשון הערבית מג׳רי a).

[2]) כך הכתיב. והקרי בִּמְרוּצָתָם.

a) مجرى

ולא שמנו לבנו עליו מפני המרוצה וטרדת המחשבה עם ארך המליצה (ר״י א״ת, חתוי הסרט׳ לריב״ג).

ב. מְרוּצָה, — עי׳ מְרֻצָּה.

א. **מָרוּק**, ש״ז, מ״ר מְרוּקִים, בכנ׳ מְרוּקֵיהֶן, — מֵרוּק הגוף, הפעולה למרק את הגוף בשמן ובבשמים וכדומ׳: כי כן ימלאו ימי מְרוּקֵיהֶן ששה חדשים בשמן המר וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים (אסת׳ ב יב).

ב. מָרוּק, ת״ז, לנק׳ מְרוּקָה, מ״ר מְרוּקִים, מְרוּקוֹת, — עי׳ מָרַק.

***מֵרוּק**, (מירוק), ש״ז, — שה״פ מן מֵרַק, א) במשמ׳ גמר דבר, גמר ביאה על אשה: גמר ביאה בשפחה חרופה זו הכנסת עטרה וכו׳ ביאת המירוק וכו׳ מירוק גיד וכו׳ מירוק עטרה (יבמ׳ נה:). — ובסהמ״א: כל זמן שלא גמר הביאה במירוק האבר (ספ׳ סדרי טהרה, בסוף שו״ע יו״ד, נדה קנג). — ב) במשמ׳ נִקָּיוֹן וצחצוח: ותמרוק הנשים כמירוק הנחושים (הכרע׳ ר״ת, דונש על מנחם, ערך תמרוקים). כמו הממרק לכלים שאין עושין אותו המרוק אלא כשנשלם הכלי (ר״י חריזי, פי׳ המשנ׳ לרמב״ם, פאה א ו). כמו שהמראה צריך מירוק וזיכוך לשיתרשמו בו הגוונים (ר״י קארו, תולד׳ יצחק פח:). — ומֵרוּק הגוף: דמה הדברים הטובים והרכים המסירים האיבה והשנאה מן הנפש למרוקים המעבירים הזוהמא (ר״א בדרשי, חותם תכנ׳, מריקה). - ומֵרוּק המֵעַיִם ע״י סמים משלשלים, 12344: אף הן מימיהן מתירין את הבטן ויש בהן מירוק ומועילין לפתח סיכור שבכבד ומועילין בכאב הטחול (תשו׳ הגא׳, הרכבי שלד). דע שהחלב רפואה מועילה למה שיש בו מן המירוק לאט לאט (קאנון ג יד ד יב). מירוק הגוף ונקביו והסך רגליו (ר״י אהלון, אוצ״ה א). — ומֵרוּק הדם: דרך מירוק הדם וזכוכו (ר״י מוסקטו, נפוצ׳ יהודה יט). — ובהשאלה, במשמ׳ נקיון וטהרה מֵעָוֹן על ידי ענש ויסורים וכדומה: שאנחנו מאמינים בשפלותנו שהוא עונש ומרוק על מריינו הקודם (ר״י ספניני, באור למשלי). הרשעים אשר זכר אשר ישים עליהם אופני מרכבתו להביא עליהם חבורות פצע וכו׳ כי הוא המירוק הראוי להם ולאשר כמותם למרק רשעתם (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי כ כד). זה הוא מין ממיני הרעות שאין לו מירוק ונקיון (ר״ז מברצלונה, פי׳ משלי יא טז). והנה ביסוריך אלה נטהרת לקבל אור בקר בלי מירוק גהינם ורמה לגוף (ר״מ אלשיך, איוב לח יב). כי קרוב אני אליך על ידי מירוק יסורים כמדובר (שם יד יח). וכל צדיק שצריך מירוק נתגלגל בדגים (עמק המלך, ריש׳ דז״א). ומתעכבות שם לקבל עונשם למרק נפשם ואחר המירוק חוזרות למעלה התחתונה שתחת הנשמות העליונות (מנוה״מ א ב). כי אין היסורים זולתי זכוך ומירוק המדות הפחותות והמגונות (ר״י מוסקטו, נפוצ׳ יהודה ט). מתגלה אור שבנפשו עד שמכח המירוק מתגדל כ״כ אור שלה עד שמגיע למדרגת נשמה ורוח (ר״א הכהן, שבט מוסר יא). — ואָמר הפיטן: צרוף ומרוק בלי יסורין תורֶה, כי עמך הסליחה למען תורא (הפב״י הבבלי, אב לקהם).

מָרוֹר, ש״ז, מ״ר מְרוֹרִים, מְרֹרִים, — יְרָקוֹת מרי הטעם, bittere Kräuter; herbes amères; bitter herbs: ואכלו את הבשר (של קרבן הפסח) בלילה הזה צלי אש ומצות על מְרֹרִים יאכלהו (שמות יב ח, במד׳ ט יא). — ובהשאלה במליצה במשמ׳ צרות: השביעני בַמְּרוֹרִים הרוני לענה (איכ׳ ג טו). — ובסהמ״א: על כן מנהגם היה לאכול בכל שלחנם מיני מרורים רבים מעשבים וחרדל ואפילו לא יהיה למצרי אלא פת לבדה לעולם המרורים יהיו על שלחנו לטבול בו הפת (ראב״ע שמות יב ח). — ונתיחד בזמן המשנה לעשב אחד מהעשבים המרים: ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת ובעולשין ובתמכא ובחרחבינא ובמרור[1] יוצאין בהן בין לחין בין יבשין (פסח׳ ב ו). נמשלו מצריים כמרור לומר לך מה מרור זה שתחילתו רך וסופו קשה אף מצריים תחילתן רכה וסופן קשה (ר׳ יונתן, גמ׳ שם לט.). — ונתיחד אחר כך לאחד הירקות מר הטעם שהיהודים חיבים לאכל בסעודת לילה הראשון של פסח: שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות הלילה הזה (הראשון של חג הפסח) מרור (פסח׳ י ד, ובסדר מה נשתנה של אגד׳ פסח). מרור (זה שאנו אוכלים על שום מה) על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים (ר״ג, שם ה ובהגדה). מצה צריך להגביה ומרור צריך להגביה (רבא, גמ׳ שם קטז:). — ופשט השמוש בזמן האחרון לכנות בשם מָרוֹר גרידת צונן הבר מְתֻקנה בחמץ וכו׳. — ואמר המליץ במשמ׳ מרירות: תזוב (הגפן) בדם לבועלים אותה ולא תטהר לעולם ממקור דמיה, טועם מריריה כרוש ימצא לחכו צוף דבש פיה ומטעמיה (ר״י חריזי, תחכמ׳ כז)

---

[1]) ופרשו בגמ׳ שם (לט.): חזרת חסא וכו׳ מרור מרירתא. ולא נתברר איזה עשב מר נקרא בזמן ההוא בארמית מרירתא. בגמ׳ ירוש׳ שם גדרוהו אמנם בסימנים: ירק מר ופניו מכסיפין ויש לו שרף. וכך גם בגמ׳ בבלי שם. אך כל ז״ה אינו מגדירו בדיוק.

***מָרוֹר**, ש"ז, —שה"פ מן מָרַר: כי מרים לשון מ י ר ו ר הוא (מד"ר שה"ש, כי הנה הסתיו). ולכך נקרא שמו מררי על מ י ר ו ר (שם במד' ג). —ואמר הפיטן: טרם מ ר ו ר ממענים יֻשבת, ישועה צמחה לנצורי כבבת (ר"י טוב עלם, אלהים בלעדך, יוצ' לשבה"ג).

***מָרוֹר**, ת"ז, מ"ר מְרוֹרִים, — טעם דבר מַר: אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מ ר ו ר י ן כזית ומסורין בידך ואל יהיו מתוקין כדבש ותלויין ביד בשר ודם (ר' ירמ' בן אלעזר, ערובי' יח:). כל הנהרות כשם שהם מהלכין על הארץ הם טובים וברוכים ומתוקים ויש מהן הנייה לעולם נכנסו לים הם מאורים רעים ומרורים ואין מהן הנייה לעולם (פרקי דר"א ט).

מְרוֹרָה, — עי' מְרֹרָה.

***מְרוֹרִיִּי**, ת"ז, —של מרה: וגם כי טבעו אשיי מ ר ו ר י י עכ"ז הוא נוטה שכמו לסבול כל עמל ותלאה (כתב מסה מין לר' זרח, ברא"ש אילס ליפ"ר מקנדיא).

***מָרוּת**, ש"נ, — שהמ"פ מן מָר, במשמ' אדון, ומשמ' השם מָרוּת כמו אדנות, שְׂרָרָה, שלטון: בצפור דרור וכו' שאינה מקבלת מ ר ו ת (רש"י בר רב הונא, שבת קו:). בארץ ש מ ר ו ת ו של עולם בתוכה (ר' פנחס, פסיק' רבתי מ). —ובסהמ"א: לא חבשה (צפור דרור) נפשה בצידה לפי שאינה מקבלת מ ר ו ת אבל צפור אחרת וכו' מקבלת מ ר ו ת (ר"ח שבת קו.). כל אלהים שבמקרא לשון מ ר ו ת (רש"י בראש' ו ב). כי יש הרבה בני אדם שיש אליהם בחייהם כמה מיני אדנות ו מ ר ו ת מכמה בני אדם (חזקוני, בראש'). ויקבל (ברקלאי) את מ ר ו ת קוטווזאוו עליו בהתמכרו לפקד גדוד מלחמה תחת ידו (מא"ג, הלרפתי' ברוסיה 41). —וגם בדברים לא בע"ח: ואף המקום מ ר ו ת [1]) הוא על כל המקומות (ר' פנחס, פסיק' רבתי מ). —ואמר הפיטן: וביום השלישי משולש בזכות זכה, פאר השכינה מקום מ ר ו ת סוככה (ר' מאיר בר יצחק, את הברית, סליח' מוס' יוה"כ).

א. ***מַרְזֵב**[2]), ש"ז, מ"ר מַרְזֵבִים, — א) חלק התחתון של המזחילה, שאפשר להסב אותו הנה והנה לפי הצרך: Speiröhre ; gargouille ; gutterspout: ה מ ר ז ב אין לו חזקה ויש למקומו חזקה המזחילה יש לה חזקה (ב"ב ג ו). עשאן (יעקב את אבני המקום) כמין מ ר ז ב ונתנן תחת ראשו שהיה מתיירא מן החיה (ר' יוסי בר זמרא, מד"ר בראש' סח). (נכרת הגיד ועשוי) כקולמוס כשרה כ מ ר ז ב פסולה (רב הונא, יבמ' עה:). —ובסהמ"א: ומכירה זו שמכרתי לו בדרך יציאה וביאה ותקרה ומעזיבה שבהם בית משפך מימיהם ובית משפך מ ר ז ב ן עם מוצא ומובא (ר"י ברצלוני, ספ' השטרות כז). גידודיו הן שפתותיו הזקופות במקום שהנהר מושך בין גידודיו זקופין והוא כבתוך מ ר ז ב (רש"י ישע' ח ז). שיש לו קצת טענה לבעל ה מ ר ז ב שאין המים מקלחין יפה כבתחילה (טור חו"מ קנג, בשם הרא"ש). — ב) בהשאלה, *קִפּוּל בבגד בצורת מרזב: מהו לעשות מ ר ז ב [1]) בשבת (שבת קמז).

ב. ***מַרְזֵב**[2]), ש"ז, —כמו מַרְזֵף, פטיש: מעשה באדם אחד שרצה לנסות את תקפו והכה עליו ב מ ר ז ב ונשבר ה מ ר ז ב והוא לא נעשה בו רושם כלל (אנק' רוכל לג.).

מַרְזֵחַ[3]), ש"ז, סמי' מִרְזַח, —משתה בשירה וזמרה: לכן עתה יגלו בראש גלים וסר מִרְזַח[4]) סרוחים (עמו' ו

---

[1]) במד"ר בראש' נה בארמ': לאתר מ ר ו ת א דעלמא.

[2]) עי' ערך רזב. בארמ' מרזיבא. בסור' מרזבא. בערב' מרזאב a), וגם מזראב, וכבר אמרו קצת הערבים בעצמם כי מלה זו אינה ערבית בעקרה אלא שאולה מלשון אחרת, ואמרו קצתם כי באה לערבית מלשון פרסית. אך כבר העיר ע"ז ס' פרנקל (Aram. Fremdw. 24) כי אולי להפך באה לפרסית מערב' ושבה אח"כ בצורה קצת משונה, בסרוס מזרב, לערבית, ובתחלה שאלוה הערבים מהארמית. עכ"פ, לא לרזב ולא לזרב אין בערבי' משמ' נזל וכדומ'. גם בסור' משמש השם מרזבא במשמ' זו ממש. ופרש רגמ"ה לאמר: המרזב וכו' היינו צינור קטן כמו שתים או שלש אמות שתולין אותו בסוף צינור גדול כדי שיקלחו מימיו ברחוק מן הכותל וכשתלוי בסוף הצינור גדול יכולין להחזירו לאותו מרזב לקלח מימיו או לימין או לשמאל. ע"כ. וכן הערוך והרמב"ם. — [1]) פרש ר"ח וז"ל: כך קבלנו מרבותינו שיש בידם קבלה כי מ ר ז ב זה כשיתעטף אדם טליתו ויקפל ב' קצוותיה כמין כרך קיפול ויניחה על כתפו השמאלית ויחזור ויקפל שאר הטלית המשולשל בצידו הימין מניחה בכתפו הימין ונמצאת טליתו מקופלת מהנה ומהנה ומופשלת על כתפיו וחלל כנגד השדרה ונראה כמין מרזב.

[2]) בארמ' מַרְזֵף, וארזפתא, וכבר הובאה הצורה מרזב, ב בסוף, במשמ' זו, בערך מלים של ר' שלמה בר' שמואל, בספר המליצה שהוציא דר' בכר: מרזבה הלמ׳ת (שם 25. שורה 26).

[3]) עי' הערה לקמן. —[4]) תרגמו הע' χρεμετισμός, והוא מצהלות סוסים וגם בני אדם, קול שאון והמיה. מעקי' לא נשאר לנו תרגום מלה זו. יונתן תרגם מ ר ז ח י ן. אבל, כבר הוכיח דר' פ' פרנקל (Dr. P. F. Frankl St. Septuag. 34) כי בבבל, בימי רב ענן לא היתה מלה זו רגילה בלשון ארמית המדוברת, וכששלח לו רב הונא שאלה בזה"ל:

a) مرزاب

ז).—ובתו"מ, במשמ' מִשְׁתֶּה: עמדו עמונים ומואבים ובנו להם מקולים מבית הישימות ועד הר השלג והושיבו שם נשים וכו' באחרונה חזרו לעשות להם מרזיחים והיו קוראים להם ואוכלים (ספרי במד' קלא). זה הוא אחד מן המקומות שהיו מלאכי השרת מדדין פיתקין לפני הקב"ה שהיו אומרים לפניו רבש"ע ביהמ"ק חרב ורשע זה יושב ועושה מרזיחין אמר להם תנו ימים כנגד ימים (מד"ר אסת', בימים ההם). הכל סופדין וטופחין על מיתת הצדיק (שמואל) וזה הרשע (נבל הכרמלי) עושה לו מרזיחין (ר"ש בר נחמן, שם קהל', טוב שם). — ובםהמ"א כענין זה: בין המצרים הלז חזרו המין וסיעתו ועשו מרזיחין לכבוד מחותנו הנ"ל (ר"י עמדין, שחוק הכסיל). והרשע עשה מרזיחין ומשתאות והנער רוכב במרכבה (שם). וכאשר שמענו כן ראינו בעלי עושר הרבה עשו מרזחים רבים שתו ישכרו וכו' (נפתלי שמיר ה).

מַרְזֵחַ[1]), ש"ז,—בֵּית מַרְזֵחַ, בית אבל: אל תבוא בית מַרְזֵחַ[2]) ואל תלך לספוד ואל תנד להם (ירמ' יו ה). —ואמר המליץ: תחת חופות חתנים יש לכם בית מרזח ומספד תחת שחוק בכי תמורת הנגינות נהי וקינות (ר' קלוני', אגר' בע"ח מד). וכל איש מאנשי הספינה מתיפח ומשתטח, וצועק וצווח, ושבה האניה כבית מרזח (ר"י הריזי, תחכמ' לח).—ופשט המנהג להשתמש בשם זה לכנוי למסבאה, לבית מכירת ושתית יין ושכר: בבית מרזח אנו יושבים ושלחננו ערוך והבקבוקים קוראים אחרינו מלא (יל"ג, העלמות היבבות).

׃מַרְזֶמֶה, ש"נ, סמי' מַרְזֶמֶת,—כמו רֶמֶז: אשה זונה במרזמת עיניה ובעפעפיה תתודעה (בן זאב, תרג' ב"ס כו י).

מרח[3]), ממנו מָרוּחַ, מָרַח, *מֵרוּחַ, ׃מְרִיחָה, ׃מֶרַח.

מָרַח, פ"י, ע"ע' יִמְרַח, יִמְרָחוּ,—א) מרח שומן וכדומ' על דָּבָר, שָׂם אותו על פני כלו בדחיקה קלה שיתפשט על פני הדבר שמורחים עליו, bestreichen, enduire; besmear: ויאמר ישעיהו ישאו דבלת תאנים וְיִמְרְחוּ על השחין ויחי (ישע' לח כא). — ׃ובהשאלה

מאן יתיב בי מרזיחא ברישא, אמר רב ענן: מרזיחא דשלח לי לא ידענא מאי ניהו (כתוב' סט.). ריב"ג אמר: מעני מרזח הו אעלאנ אלצות באלבכא' ואלתרח או באלע'נא' ואלפרח והו הנא פי אלבכא' עלי מא יבדו מנ אלמעני והו אשמ אלפעל יכונ תרג'מתה לא תדח'ל בית אלרזח אי לא תדח'ל אלי אלמואצ'ע אלתי יעלנונ אלאצואת פיהא באלבכא' ואלנדב ענד אלחזנ ואמא כונה פי אלע'נא' ואלפרח פקולה וסר מרזח סרוחים ומעני מרזח הו אלמרזיח בכשר אלמימ והו אלצות והו אשמ ותלח'יצ הד'א אלמעני אנ אק'ל אנה יקול ענ אלקומ אלמתרפהינ אלמתבטלינ אלמשתע'לינ באלמלאהי ואלטעאמ ואלשראב קולה השכבים על מטות שן וסרוחים על ערשותם ובאקי אלקול יקול אנהמ ראקדון עלי אשרה מנ עאג' מלוכיה ואנהמ מנבשטונ ממתדונ עלי ערושהמ מלאזמונ להא תנעמא ותרפהא יאכלונ וישרבונ וילהונ באצנאפ אלמלאהי ואלאע'אני ולא ירתמצ'ונ למא ינאל אלאמה מן אלשקא' וצ'יק אלחאל ואלהעש פלמא וצפ חאלהמ הד'ה וצפ אלעקובה אלנאזלה בהמ פקאל לכן עתה יגלו בראש גולים וסר מרזח סרוחים יקול שיג'לונ אול אלג'אלינ ויד'הב מרזיח אלמנבשטינ יעני אלד'ינ קאל ענהמ וסרוחים על ערשותם אי תנקטע אע'אניהמ ותד'הב מלאהיהמ, ע"כ.—ובעבר': ענין מרזח הוא הרמת הקול בבכי וביללה או בנגון ובשמחה והוא כאן (בפסוק אל תבוא בית מרזח) בבכי כפי הנראה מן הענין והוא שם הפועל יהיה פרושו אל תכנס לבית הרזח כלומר אל תבוא אל המקומות אשר ירימו שם הקול בבכי וההספד באבל, אך היותו בנגון והשמחה אמרו וסר מרזח סרוחים וענין מרזח הוא (בערבית) אלמרזיח במם חרוקה והוא הקול והוא שם ובאור הענין הזה שהוא אומר על העם המעונגים הבטלים העוסקים בשמחה ובמאכל ובמשתה השכבים על מטות שן וסרוחים על ערשותם ושאר המאמר שהם שוכבים על מטות שן ושהם סרוחים על ערשותם נשארים בהם מתענגים אוכלים ושותים ומשתעשעים בכל מיני שעשועים ושירים ואינם דואגים לסבלות העם ודחק המצב והעני וכאשר ספר ענינם זה ספר הרעה הבאה עליהם בעבור זה ואמר עתה יגלו בראש גולים וסר מרזח סרוחים רוצה לומר אלו שאמר עליהם וסרוחים על ערשותם כלומר שיפסוק נגונם ושמחתם. והביא זאת רי"ק, ורד"ק הזכיר זאת בשם אביו, ולא הזכיר את ריב"ג. ויש לתמוה על Fleischer בהערותיו ללוי (הלק ג דף 317), שאמר שם כי הרי"ק הוא יחיד בעדות זו אדות משמ' מרזיח בערב'. על כל פנים, עדותו של תרג' השבע' מוסיפה כח לפרושו של ריב"ג להמלה מרזח במשמ' קול זמרה של שמחה, שהוא מתישב היטב בלשון הכתוב, ומ"מ אפשר שבהרחבה היו מכנים כך גם עצם המשתה, ובשמוש זה נמצא השם מרזח בתו"מ. בכנעני' הוא שם לחדש מחדשי השנה: בים III I למרזח בשת—III I לעם צדן (כתבת סעטרת, Hoffmann, Phön. Inschriften). וגם אספה של חג לכבוד אלהות: מרזח אלם (כתבת הקרבנות במרסיליון). וכן בכתבות של תדמור: רבנות מרזחות (Dalman, Neue Petra-Forschungen 1912 s. 92-94).

[1]) עי' הערה שלפני זו.—[2]) כאן הרגם היוני θίασον, שהוא אספה של חג לכבוד אלהות וכדומ'. ואולם מדברי הכתוב נראה כי הכונה כאן לבית אֵבֶל, וכך פרשו בגמ' כתוב' (סט.). וכך גם החדשים.

[3]) בערב' מרח' a) כמו משח בשמן וכדומה.

---

a) مرخ

במליצה: וצרי ישע תמרחי על שחין לבם ויחי (ר"י הלוי, אלהים בחרתיך, סליחה). הרימה פעמינו וחבש מכאבינו, תמרח שחין חלינו בך נמצא צרֵינו (סוא, יסריס). ולו אותות כבן אמוץ במתן וימרח על שחין עני דבלות (אליעזר בן יעקב הבבלי, פוזננסקי, Babyl. Geonim, 72). במטה עט יבקע ים תעודות ועמודי אמונה בו סמוכים, ומרח על נשוכי הכסילות צרי מליו וחיו הנשוכים (רס"ע אבן דנאן, ס ר, בספי' ד"ה פב). יעלת חן פוצעה בנדוד אם תמרחי על שחין עבדך ברוק פיך דעי כי בו יחי (סוא, יעלת חן). כי אין מי שיבא אחרי לספר בשבחי, וימרח על שחין לבי ויחי (ר"ז אלנ'אהרי, ספר מוסר). — ב) מעך וכתש, עי' מְרוֹחַ אשך, ובסהמ"א: לצרום באזן ישראל ולהפילם על פניהם ולהלקותם בלי משפט ולהכותם על הלחי ולמרוח אשך (דוד בן זכאי הנשיא, מכת' החרם על רסע"ג).

—פע', *מֵרַח, מְמָרֵחַ, — א) מֵרַח על הַמַּכָּה, כמו מָרַח: לא יקנח את האספלנית מפני שבא לידי מירוח והממרח בשבת חייב חטאת (תוספת' שבת ה ו). הממרח רטייה בשבת חייב משום ממחק (ריב"ל, גמ' שם עה:). — ומצוי בסהמ"א: ותתמיד למרח בטנם בבורק וגפרית ובשמנים החמים הידועים (קאנון ג יד ד יא). ומנהג אלו להנתן על מטלת של בגד ואחר כך ממרחין אותו על המכה (ערוך, ערך אספלנית). וימרח בה (במשיחה) האבר מריחה חזקה (נרבוני, ארח חיים, בחליי הפרקים, כ"י ביהמ"ד שכתר). ותטבול אבר רותח בשעוה מותכת וישים עליה וימרחנה בזבובים חתוכים (מ' אלרבי, ש"א ד א). ל'חיכוך הנעשה באצבעות הרגלים וגם לנפחים יצוק עליהם מים מלוחים חמים או יבא למרחץ וימרחם בשמן ורד (שם ד ג). — וגם מעוך בידים יבשות: ־ואל יאכל מן הפירות זולתי לב בטנים ולוזים וימרח הגוף בידים לבד מריחה יבשה (שם). — ב) *מֵרַח טיט או זפת וכדומ' על כלי לסתם נקב או להדביקו וכיוצא בזה: תנור של סדקין וכו' מירחו בטיט מלמעלה (תוספת' כלי' ב"ק ד י). תנור שבא מחותך מבית האומן וכו' מירחו בטיט (שם יב). חבית שכפאה על הכותל ומירח שפתותיה עם הכותל (שם ז ה). ואם היתה (החבית) נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח (שבת כב ג). ניקבה (הכירה) נפגמה נסדקה וכו' מרחה בטיט בין מבפנים בין מבחוץ (כלים ה יא). הקלתות של בעלי בתים שנפחתה וכו' מירחה בטיט (שם ז א). הכדור והפקעת של גמי שנהגן על פי החבית אם מירח מן הצדדים לא הציל עד שימרח מלמעלן ומלמטן וכו' היתה של ניר או של עור וקשרה במשיחה אם מירח מן הצדדים (שם י ד). חבית שניקבה וכו' פקקה בזמורה עד שימרח מן הצדדים (שם ו). נסר שהוא נתון על פי התנור אם מירח מן הצדדים וכו' עשאן בסינין או בשוגמין אינו צריך למרח מן האמצע (שם). — ומֵרַח טיט שעל הבגד, מעכו באצבעותיו והסירו: נטל טיט על בגדיו הרי זה ממרחו בידו אחת ובלבד שלא יכסכס (רב הונא, ירוש' שבת ז ב). — ג) *מֵרַח כרי התבואה, החליק על פני האדמה: לעולם הוא נותן משום פאה ופטור מן המעשרות עד שימרח[1]) וכו' ונוטל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח (ר"ע, פאה א ו). ללמדך על מקדיש ערימתו עד שלא מירח שהוא פטור מן התרומה ומן המעשרות (ר' ישמעאל, ספרי במד' ה). לא נתן (פאה) מן הגדיש נותן מן הכרי עד שלא מירח ואם מירח מעשר ונותן לו (ר' יהודה, תוספת' פאה א ה). כהן ולוי שלקחו את הגורן המעשרות שלהם עד שימרחו[2]) (משנה שם א ו). המקדיש ופודה חייב במעשרות עד שימרח הגזבר (שם). התבואה (חיבת במעשר) משימרח ואם אינו ממרח עד שיעמיד ערמה הקטניות משיכבור ואם אינו כובר עד שימרח אעפ"י שמירח[3]) נוטל מן המקוטעים ומן הצדדים (מעשר' א ו). הממרח כריו של חבירו שלא מדעתו (ירוש' שם ה ו). עשה כרי והשתחוה לו ומירחו ואח"כ אכלו (שם פסח' ב ג). שיבולת שמרחה בכרי ושתלה (מנח' ע.).

— נפע', *נִמְרַח, — שמרחוהו, א) במשמ' מעך וכתש: כל שנמרחו אשכיו (ר' ישמעאל, בכור' ז ה). — ב) בענין מריחת הכלים: מטלת שנתנה על פי חבית וכו' אינה מצלת עד שתמרח עם השפה (ר' יוסי בר"י, תוספת' כל' ב"ק ז י). — ג) בענין התבואה: מכאן אמרו התבואה משתמרח והיין משתקפה והשמן משירד לעוקה (ספרי במד' קכא). — ובסהמ"א: תבואה הנמרחת (המאירי על מש' יד ב).

—פע' *מֹרַח (מורח), מְמֹרָח (ממורח), —תבואה ממֹרחה: היתה לו ערמה מורחת רצה לעשותה תרומה על

---

[1]) ופרש הרמב"ם: ופירוש מריחה מריקה וזאת המלה מושאלת בדרך המליצה בענין ברירת החטה מן התבן והשלמת צרכי הזרע עד שלא ישאר לעשות בו אלא להוליכו אל האוצר והוא דומה כמו הממרק לכלים שאין עושין אותו המרוק אלא כשנשלם הכלי. ע"כ. וביד החזקה (מעשר ג יג) אמר: ואי זהו ממרח זה המיפה פני הכרי של תבואה ברחת בסוף כל דבר כדרך שעושין כשגומרין כל מעשיה. —[2]) במשנ' מנק' כ"י פרמה מנקד שֶׁיְּמָרֵחוּ, ובנדפס שִׁימָרְחוּ. — [3]) כך במדב"מ, מלא יוד.

מקום אחר עושה (תוספת׳ תרומ׳ ד יס). מצא תבואה ממורחת עשויה כרי (סס מע״ר ב יז). ישראל שהיו לו טבלים ממורחין בתוך ביתו שנפלו מבית אבי אמו כהן (רבה בר אבוה, בכור׳ יא.). הפריש בכורים מכרי ממורח (ר׳ יוחנן, ירוש׳ פאה א ו). מצא פירות ממורחין בשדה מכונסין אסורין משום גזל (סס מע״ש ג ג).

הפע׳, *הִמְרִיחַ,—כמו פִּעֵ׳: התבואה (מתעשרת) משימרח ואם אינו ממריח[1]) עד שיעמיד ערימה (מעשר׳ א ו).—ובסהמ״א: חזר וסידר החוליות זו על גבי זו, והמריח עליהם בטיט (רמב״ם כליס עז ג).—ואמר המקונן: תבא תמריח וחשכי תזריח, וכדשא עצמותינו תפריח (ר״א קליר, איכה ישבה חבצלת).—ואמר המליץ: סמדר יפריחו ומכאוב ימריחו יאירו ויזהיר גהות נזעפו (קטע מזמן הגא׳, סעדיאנה, סכתר 68).

—התפ׳, *הִתְמָרֵחַ,—שמרחוהו: שבלים הפליטות מן הגורן וכו׳ וקצצין של קטניות כיון שנתמרח הגורן לא יאכל עד שיעשר (תוספת׳ מעשר׳ א ו). עד שלא נתמרח הכרי לא נתחייב כריו תרומה (ירוש׳ פאה א א). תבואה (חיבת במעשר) משיתמרח (סס מעשר׳ א ו).—דבר מִתְמָרֵחַ, שסגולתו היא שאפשר למרחו: במה מקיפים בסיד בזפת ובשעוה בטיט ובצואה בחומר ובחרסית ובכל דבר המתמרח (כליס י ב).—ובסהמ״א: וכן הממרח רטיה כל שהוא או שעוה או זפת וכיוצא בהן מדברים המתמרחין עד שיחליק פניהם (רמב״ם שבת יא ו). ואפילו בדבר שאינו מתמרח ואינו בא לידי סחיטה כגון שבא לכתום בקיסם או בצרור (הלכות או״ח, שבת סיד יא).—ובהשאלה במליצה: מאוס לא מאסת חוסיך מעידך, לוקים כסורח ולהתמרח סברם עדיך (רבנ״י הבבלי, תשוב תרחמנו, סליח לצו״ג).

—פעו׳, *מֹרַח, מְרוּחָה,—תבואה מְרוּחָה, כמו מְמֹרַחָה: מצא תבואה מרוחה עושה תרומות ומעשרות על פירות אחרות ואינו חושש (רמב״ם, מעשר ג כב).

*מֹרַח, ש״ז,—רְטִיָּה למרח על המכה: ואחר כך תחבוש עליהם אספלנייא הוא מרח אפוסטוליקון וירפא (אסף הרופא 103, כ״י). ואת בשר (הנחש) הנשאר עם אמוניאקון יודק היטב עד היעשות ממנו מרח ותן ממנו בכל עת על השחין (סס 170).—ובהשאלה במליצה: לא לעשות לי שם אני כותב ולהעלות זכרי וטוב שבחי, אכן לישר נעוה לשון ולנחלה שפה יהי מרחי, וליודעים חן מענה אתן גם לחכמים ארקחה רקחי (רד״ק, מכלול, סיר, הסכל וידוע).

—[1]) כך במשנ׳ יר.ש׳ ובמדב״מ. ובנוסח׳ הדפוס: ממרח.

מֶרְחָב, ש״ז, מ״ר סמי׳ מֶרְחֲבֵי,—איכות חָלָל רחב, weiter Raum; large espace; wide space: עתה ירעם יי׳ ככבש בַּמֶּרְחָב (הוש׳ ד טז). כי הנני מקים את הכשדים הגוי המר והנמהר ההולך לְמֶרְחֲבֵי ארץ לרשת משכנות לא לו (חבק׳ א ו).—ובמליצה, בענין הָרְוָחָה רוחנית: ויצא לַמֶּרְחָב אתי יחלצני כי חפץ בי (ש״ב כב כ). ולא הסגרתני ביד אויב העמדת בַמֶּרְחָב רגלי (תהל׳ לא ט).—ואמר המשורר: כבד אלהיך בעת תשכון תבל בבית מרחב ותוך אורים, כי עמך יהיה ביום תעבור בים, וכי תלך במו אורים (רמב״ע, תרשיש ח א).—ושטח המיושב מן הארץ: שיעור המיושב מן הארץ לצד דרום ולצד צפון הנקרא מרחב (ר׳ ידעי׳ הבדרשי להרשב״א, תיח).

*מֶרְחָץ[1]), מַרְחֵץ, שזו״נ, מ״ר מֶרְחֲצָאוֹת,—כלי ומקום שרוחצים בו, Bad; bain; bath: בנה מרחץ בצד מרחיצו של חבירו (תוספת׳ ב״ב ב יס). המוכר את החצר וכו׳ לא מכר וכו׳ את המרחצאות שלפנים הימנו (סס ג א). המוכר את המרחץ מכר בתים הפנימיים ובתים החיצונים וכו׳ ואם אמר לו מרחץ וכל משמשיה אני מוכר לך כולן מכורים (סס ג). ורוחץ עמו באמבטי גדולה ומזיע עמו במרחץ קטנה (סס נדר׳ ב ז). כל הכתמים הנמצאים במרחצאות של נשים טמאין (ר׳ נחמיה, סס נדה ו טו). בנות כרכין (סימן) התחתון בא תחלה מפני המרחצאות (ר״ש, סס ט). לא ישכיר מרחיצו לגוי מפני שנקראת על שם ישראל ורוחצין בה בשבתות (רסב״ג, סס ע״ז ב ט). מרחץ שהוסקה בתבן או בקש של שביעית (שבי׳ ח יא). לא יכנס אדם (בע״ש סמוך למנחה) למרחץ ולא לבורסקי (שבת א ב). שאל פרוקלוס בן פלוספוס את רבן גמליאל בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי וכו׳ מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי (ע״ז ג ד). עברו אלו ולא נענו ב״ד גוזרין שלש תעניות אחרות על הצבור וכו׳ ונועלין את המרחצאות (תענ׳ א ו). הרי מרחץ פתוחה הכנס ורחוץ (מעי׳ ה ד). מעשה בציפורי באחד ששכר מרחץ מחבירו בשנים עשר זהב לשנה (ב״מ ח ח). ואם יש מרחץ באותה העיר אף מומין שבסתר אינו יכול לטעון מפני שהוא בודק בקרובותיו (כתוב׳ ז ח). חזקת הבתים וכו׳ והמרחצאות ובית

[1]) כך הנקוד לפי הקריאה הרגילה אצל האשכנזים והספרדים. אך בכ״י קויפן מַרְחֵץ (S. Krauss Arch. d. T. I סעיף 85 ,IV), וכך מצאתי גם בכ״י פרמה (או פורינצי, נשמט המקום בפתקה) מקוא׳ ו יא ועוד, וכך בקטע משנ׳ מנק׳ גני׳ ביה״מ שבתר בנויורק, ופעמים מַרְחֵץ, מם

הבדים (ב"ב ג א). המוכר את המרחץ לא מכר את הנסרים ואת הספסלים (שם ד ו). קח לך עבדים וירחצו במרחץ (שם י ז). בונים עמהם בימוסיאות ומרחצאות (ע"ז א ז). ישבו על ספסל של אבן או על האצטבא של מרחץ (נדה ט ג). הנסרין שבמרחץ ששגמן (כלים כב י). ספסלין שבמרחץ ושתי רגליו של עץ (שם). נכנס למרחץ מקום שבני אדם עומדין לבושין וכו' אינו לובשן (את התפילין) עד שיצא מאותה רשות של כל אותה מרחץ (ירוש' ברכ' ב ג). היתה מרחץ מרחצת בימות החמה ואינה מרחצת בימות הגשמים (ר' ירמיה, שם). בתי בדין בורות שיחין ומערות ומרחציות ושובכות ומגדלות (שם מעשר' ג יא). הנכנס למרחץ נותן כבוד ליוצא והיוצא מבית הכסא נותן כבוד לנכנס (שם ב"ק ג ה). מהלכות המרחץ שאלו אלא שאין דרך לענות במרחץ (ר' יודן, שם ע"ז ג ד). שהכל המרחץ רע לשינים (ר' שמואל בר אבדימי, שם). רבותי מפני מה אתם מזלזלין בטבילה זו אי משום צינה אפשר במרחצאות (רב הונא, ברכ' כב.). עושה אדם חנות בצד חנותו של חבירו ומרחץ בצד מרחצו של חבירו ואינו יכול למחות בידו (ב"ב כא:). אומרים לפניו רבש"ע הרבה שוקים תיקננו הרבה מרחצאות עשינו וכו' אמר להם הקב"ה וכו' תיקנתם שווקים להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהן עצמיכם (ע"ז ב:). עשרה דברים מחזירין את החולה לחוליו וחוליו קשה ואלו הן האוכל בשר שור וכו' ותגלחת ומרחץ (שם כט.). בנוהג שבעולם מלך בשר ודם נכנס למדינה וכו' אמר להם למחר אני בונה לכם דימוסיאות ומרחצאות למחר אני מכנים לכם אמה של מים (ר' תנחום ב"ר חנילאי, מד"ר ויקר' כו). לבן מלכים שיצא למדברה של עיר וקפחתו החמה על ראשו ונתכרכמו פניו נכנס למדינה במעט מים ומעט מרחץ מן המרחציות נתלבן גופו וחזר ליופיו כמו שהיה (פס ס"ב, אל תראוני). —ובית המרחץ: בית המרחץ של כותיים מטמא באוהל מפני שקוברין שם את הנפלים (תוספת' נדה ו טו). שואלין הלכות המרחץ בבית המרחץ והלכות ביהכ"ם בביהכ"ם (ריב"ל, ירוש' שבת ג ד). בשבתות וי"ט ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ ובשעת הקזת דם (הוא, בבלי ברכ' מב:). אפילו בתי כנסיות ובתי מרחציות (ירוש' פסח' ד ד). בית הכסא ובית הבורסקי ובית המרחץ ובית הטבילה וכו' פטורים מן המזוזה (יומ' יא.). מביאים בניהם וכו' ומשלחים אותם לבתי מרחצאות שלהן ורואין אי זו אשה מישראל מעוברת (מד"ר שה"ש, אחזו לנו). לא יאכל אדם עד ד' שעות ולא ירחץ בבית המרחץ עד ד' שעות (דא"ר ז). כשהיה הלל יוצא למקום היו אומרים לו להיכן אתה הולך לעשות מצוה אני הולך וכו' לבית המרחץ אני הולך וכו' בשביל לנקות את הגוף (אדר"נ ל, נוסח' ב). מי שהיה בבית הספר וכו' או בבית המרחץ ושכח לחלוץ את תפיליו (מס' תפילין). — ודבור אני מוליך כליו אחריו לבית המרחץ, במשמ' אשמש אותו כעבד את רבו: מי שיפרש לי משנתנו זו וכו' סיפא ורישא בחד תנא אני מוליך לו כליו אחריו לבית המרחץ[1] (ר"ה, ב"מ מא.). —מרחצאות של מים חמים: ויש מרחצאות של מים חמים נובעים מתחת הקרקע והם על שפת הים והם כמו שני מרחצאות שכל אדם שיש בו שום חולי ילך וירחוץ בהם וימצא מרפא ומרגוע (מסע' ר' בנימין מטודילו, גרינהוט 11). —ומשל: כל חכמה שלא תכנס עם בעלה במרחץ אינה חכמה (רס"ט פלקיירא, המבקש עב). — ואומרים אנשים: מי שיכנס למרחץ אי אפשר שלא יזיע (שארית הנחלה קכד).

מֶרְחָק, מֶרְחַק, ש"ז, מ"ר מֶרְחַקִּים, מֶרְחַקִּים, סמי' מֶרְחַקֵּי. —א) מקום רָחוֹק, distance; Ferne: ומה תעשו ליום פקדה ולשואה מִמֶּרְחָק תבוא (ישע' י ג). הנה שם יי' בא מִמֶּרְחָק בער אפו וכבד משאה (שם ל כז). הנני מביא עליכם גוי מִמֶּרְחָק בית ישראל (ירמ' ה טו). שמעו דבר יי' גוים והגידו באיים מִמֶּרְחָק ואמרו מזרה ישראל יקבצנו (שם לא י). לאנשים באים מִמֶּרְחָק (יחזק' כג מ). כי רם יי' ושפל יראה וגבה מִמֶּרְחַק יידע (תהל' קלח ו). היתה כאניות סוחר מִמֶּרְחָק תביא לחמה (משלי לא יד). —וארץ מֶרְחָק: באים מארץ מֶרְחָק מקצה השמים (ישע' יג ה). קרא ממזרח עיט מארץ מֶרְחָק איש עצתו (שם מו יא). למה זה לי לבונה משבא תבוא וקנה הטוב מארץ מֶרְחָק (ירמ' ו כ). נצרים באים מארץ הַמֶּרְחָק (שם ד טז). מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מֶרְחָק (משלי כה כה). —וארץ מֶרְחַקִּים: מלך ביפיו תחזינה עיניך תראינה ארץ מַרְחַקִּים[2] (ישע' לג יז). הנה קול שועת בת עמי מארץ מַרְחַקִּים (ירמ' ח יט). —

קמוצה, וכך בהגדה של פסח מצוירה בריט' מוז' Add. 27210, וכך נראה קצת מהכתיב מרחיצו, יוד אחרי חית בכנוי,

בתוספתא ב"ב ב יה, וכך ע"ז ב ט. — [1]) תרגום דברי ר' יוחנן בארמ' בגמ' שם: מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא מובלנא מאניה בתריה לבי מסותא.

[2]) עוד לא נהפכה פתח לסגול.

וּמֶרְחַקֵּי ארץ: והאזינו כל מֶרְחַקֵּי ארץ (ישע׳ ח ט).— וּמֶרְחַקִּים, ארצות רחוקות: ואזרעם בעמים וּבַמֶּרְחַקִּים יזכרוני (זכר׳ י ט).—ובמדרש: אשת חיל מי ימצא זו שרה וכו׳ שבאת ממרחק (ילקוט, משלי תתקסד).— ואמר המליץ: ידידיך בך ירבון ששונים וצריך יניקון ראש פתנים, ותורתך שמחה בך ושמך במרחקים כריח השמנים (ר״ש הנגיד, ידידיך).—ובחכמת התכונה: אם תרצה לידע מקום הירח האמתי בכל יום שתרצה תוציא תחלה אמצע הירח וכו׳ והנשאר תכפול אותו וזהו הנקרא מרחק הכפול (רמב״ם, קדוש״ח יז א). והואיל והדבר כן התבונן במרחק זה הכפול אם יהיה המרחק הכפול חמש מעלות או קרוב לחמש אין חוששין לתוספת (שם ג). ויש מעברין בדורנו וכו׳ עמדו על סוד העבור ויסתכלו המרחק שיש בין המולד ובין תחלת הלילה וכו׳ עד שידע רגע מולד האמת על ירושלם ויראה כמה מרחק זה המולד מתחלת הלילה שעות וחלקי שעה ויוסיף עליהם שעות מרחק אורך מקומו אם הוא מערבי לירושלם או יחסר אם הוא מזרחי וידע כמה מהלך השמש בשעות המרחק במהלך יומו (ראב״ע, אגר׳ השבת ג). — ב) ״בתשבֹרת, מֶרְחַקֵּי הגוף, האֹרֶךְ, הרֹחַב והגֹּבַהּ (או עֹמֶק), Ausdehnung; dimension: ואנו מתחילין לפרש המין הראשון (של מדידת הגולם) אשר הוא על תמונות רבות והמוקדם מהם אשר כל מרחקיו מרובעות והוא על צורות רבות הראשונה בהם שיהיו כל מרחקיו שוים כגון גולם אשר ארכו עשר אמות ורחבו י׳ ועמקו י׳ או גובהו (ראב״ח הגשיא, המשיח׳ והתשבר׳ ד א). ואם לא תהיה התמונה הזאת שוה בכל מרחקיה אבל היו שני מרחקיה שוים והג׳ הוא נפרד מהם עודף עליהם או פוחת מהם (שם ב). ואם לא יהיה אחד ממרחקיה שוה עם השני כגון גולם שיהיה רחבו ו׳ וארכו ז׳ וגבהו ח׳ אם אתה מונה אחד מהמרחקים האלה בשני וכו׳ (שם ג). אורך ורוחב ועומק והם מרחקי כל בעל גשם (ראב״ע, ספר העצמים). מאזני החוזים שאילו לא השגנוהו בראותנו ויגיד לנו מגיד צורתו ודמותו ומה שיושג בו מתנועת הגלגלים ומקומות הכוכבים וכו׳ וידיעת מרחקי הדברים החלוקים והרבה מן הדברים שאינם ידועים לא נתבררה במחשבתנו ולא עלתה ברעיונינו צורתו (ר״י א״ת, חו״ה, עבוד׳ ס׳ ח). כי הוא (האומן) יתקן הנראה מבחוץ בלבד ויניח מה שבפנים והטבע מוסיף בשלש המרחקים מפני שיש לו יכולת לזון (רפ״ט פלקיירא, המבקש כט). והיא (התשברת) הכמה מפוארה והיא מעיינת במרחקים מופשטים מהחומר (שם עז). אמרו מקצת החכמים כי המרחקים שלשה עצמים (שם עח). והגוף הוא המתפשט בג׳ מרחקים ר״ל באורך וברוחב ובעומק (ר״י היסראלי, יסו״ע ו). שלשה מרחקי הגוף כלומר אורך ורוחב ועומק (תגמ׳ הנפש ד).

״מֶרְחַקִּי, ת״ז, לנק׳ מֶרְחַקִּית,—של מרחק, מטבע המרחק, distant; lointain; entfernt: בעבור שאין שם התחלפות מרחקית דמנשיאונל בלעז כלומר כי אינו גופיית וכו׳ (תגמ׳ הנפש יז).

*מַרְחֶשְׁוָן[1], ש״ז, — שם החדש הראשון אחרי חדש תשרי שבו ראש השנה וחג הסכות, ושמו הקדום העברי בּוּל, ובפי היהודים עתה מקֻצר: חשון, עי׳ שם, name of a month (Nov.-Dec.); nom de mois; Name eines Monats: בעשרים ושלש׳ במרחשון וכו׳ (מגלת תענית, פרק ח). חצי תשרי מרחשוון וחצי כסליו זרע חצי כסליו טבת וחצי שבט חורף (ר׳ דוסא, תוספת׳ תענ׳ א ז). רבי יהודה היה מונה ממרחשוון (שם). אותו היום (שירד המבול) י״ז במרחשון היה יום שמזל כימה עולה ביום ומעיינות מתגברים (ר׳ אליעזר, ר״ה יא:). בחדש השני בי״ז לחדש זה מרחשון שהוא שני לתשרי שבו נברא העולם (הוא, סדר עו״ל ד). ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש זה מרחשון יבשה הארץ ונעשית גריד (שם). בשלשה במרחשון שואלין את הגשמים וכו׳ הגיע שבעה עשר במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענים שלש תעניות (תענ׳ א ג-ד). מלמד שהיו (בני רצפה) תלויין מששה עשר בניסן עד שבעה עשר במרחשון והיו עוברין ושבין ואומרין מה חטאו שנשתנה עליהן מדת הדין (ירוש׳ סנה׳ ו ט). — ובספהמ״א: ואלו הם שנים עשר חדשים בשנה ניסן וכו׳ תשרי מרחשון כסלו וכו׳ (ספ׳ יצירה ה ג). החדש השני הוא מרחשון לחשבון הקדמונים נזהיר לבלתי רחוץ במרחץ ולצוות להאכיל בו תפוחים חמוצים וכו׳ כי בחדש הזה ממשלת המרה

---

[1]) מקור שם זה באשורית, ארח שמנא, ירח השמיני, ואולי ורח שמנא, ונשתנה בפי היהודים למר חשון (סרוס ו-מ), ואולי נדמה אח״כ ליהודים כי מר הוא הוספה לעצם השם ואמרו אח״כ גם חשון בלבד. והנה שם זה להחדש השמיני הזכיר גם יוסף בן מתתיה בקדמ׳ היהוד׳ (א ג ג), רק בקצת שנוי μαρσυάνης. על כל פנים בתחלת השם גם יוסף מעיד שהיהודים הניעו המם בפתח והניחו הריש ואמרו באמת מַר ולא מָר כמו שבדא פרופ׳ דלמן.

השחורה בחזקת כוחה (אסף הרופא 37, כ״י). — ואמר המשורר: מרחשון חדש שני נקרא, בו יעדיף לעני הצרה, מבלי אש ומלבוש בקרה (ראב״ע, שמעו נא). חדש מרחשון יפה וטוב, והוא במיני מעדנים דשן ורטוב (ר״י הריזי, תחכמ׳ ס). אם יינך תשתה במרחשון, החלץ עצמיך וגם הרוָן (שם). במרחשון מאור יעלות וזיון אהי עורך למול אופל ענניו, וקרתו באש חשק אגרש ותמרוריו בנפת צוף עדניו (עמנואל, מחב׳ ט).—והמלאך הממונה עליו: ואם נולד בחדש מרחשון ששם מלאך ראש משמרתו שמזלו זכריאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו (חרס גדול, מימורכוך היסן דק״ק וינה, בספ׳ ברכת אברהם 117).

מַרְחֶשֶׁת, ש״נ, — כעין מַחֲבַת עֲמֻקָּה ויש לה כסוי, יטגנו בה מעשה מאפה וכדומ׳: וכל מנחה אשר תאפה בתנור וכל נעשה בַּמַּרְחֶשֶׁת ועל מחבת (ויקר׳ ז ט). — ובתו״מ: האומר הרי עלי במחבת לא יביא במרחשת, במרחשת לא יביא במחבת ומה בין מחבת למרחשת אלא שהמרחשת יש לה כסוי והמחבת אין לה כסוי (ר״י הגלילי, מנח׳ ה ח). מרחשת עמוקה ומעשיה רוחשים ומחבת צפה ומעשיה קשים (ר׳ חנניה בן גמליאל, שם). כל המנחות שנקמצו שלא לשמן כשרות ועלו לבעלים לשם חובה שאין המנחות דומות לזבחים מחבת לשום מרחשת מעשיה מודיעים עליה לשום מחבת, מרחשת לשום בלילה מעשיה מודיעין עליה לשום מרחשת (ר״ש, תוספת׳ שם א א). ב״ש אומרים האומר הרי עלי מרחשת יהא מונח עד שיבא אליהו וכו׳ וב״ה אומרים כלי היה במקדש ומרחשת שמה וכו׳ (גמ׳ שם סג.).—ובסהמ״א: אם שם שמן באילפס כמו שאנו מטגנין במרחשת ספוגין וצפוחיות וחררות (שבלי הלקט, ברכ׳ קנט). ואם תרצה לצלות אותם (את הדגים) תצלם על הגחלים לא במרחשת ואם תוצרך לעשותם במרחשת כאשר תעשה תמיד מהדגים הקטנים הנה תעשה בזה האופן קח כלי חרס נצבע בתוכו ובלעז קולוראטו ותשים בו שמן כללי ושמן שקדים מבושלים ויבושלו בו הדגים (ספ׳ הקדחת ג ב, כ״י ברלין). האוכל (בחלום) ביצים שלוקות חיים טובים יהיו לו במרחשת רע לו (ר״ש אלמולי, פתרי חלומ׳ מג:).

מרט[1], ממנו מָרַט, *מְרִיטָה, ־מֵרוּט.

[1]) בערב׳ מרט a).

a) مرط

מָרַט, פ״י, — קל לא נמצא בהמקורים היותר עתיקים. — נפע׳, נִמְרַט, יִמָּרֵט, — נִמְרַט ראשו של פלוני, שנשרו שערותיו ונהיה קֵרֵחַ, kahl werden; devenir chauve; become bald: ואיש כי יִמָּרֵט ראשו קרח הוא טהור הוא ואם מפאת פניו יִמָּרֵט ראשו גבח הוא (ויקר׳ יג מ-מא). — ובתו״מ: יכול אפילו נמרט ראשו מחמת חולי יהא טמא (ספרא, תזריע ה י). — נִמְרְטָה הכנף וכדומ׳, שנשרו הנוצות: נשתברו גפיה נשתברו רגליה נמרטו כנפיה ר׳ יהודה אומר אם נטלה הנוצה פסולה (חול׳ ג ד).

— קל, מָרַט, מֹרְטִים, מְרוּטָה, מָרְטָה, אֶמְרְטָה, אֶמְרְטֵם, — א) מָרַט לְחָיו של פלוני וכדומ׳, תלש שערות זקנו, Haare ausraufen; arracher les cheveux; pluck the hair off: גוי נתתי למכים ולחיי לְמֹרְטִים פני לא הסתרתי מכלמות ורק (ישע׳ נ ו). כל ראש מקרח וכל כתף מְרוּטָה (יחזק׳ כט יח). קרעתי את בגדי ומעילי וָאֶמְרְטָה משער ראשי וזקני (עזר׳ ט ג). — מָרַט את פלוני, מָרַט שערותיו: ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים וָאֶמְרְטֵם (נחמ׳ יג כה). — ואמר המשורר: תלהט מלהטי, תפשיט מפשיטי, תקמט מקמטי, ושועטי ובועטי ומורטי (רסב״ג, בזופי פליטי). ותני לחייך למורטים ואל תמנעי מרוק פנים, אולי בכבדת יגונים יקלו הזידונים (ר״י הלוי, ירושלם הבנוי). עד אן כאמה תשבי נמכרת, עד אן למורט תתני הלחי, עד אן גויה לך תהי לגברת (ר״ע פרנסים, שמעו בתקים, הוספ׳ למת״ם 85). — ואמר הפיט: צמותי קדקד מרוטי שער, חלצם בחסדך מכף צר וער (ר״י אבן אביתור, ארשת שפתי). זה מורט וזה שורט וזה פורט ושן חורק, וזה יורה חץ לבבי מוחץ וזה לוחץ ואבן זורק (ר׳ שמואל, שננו לשונם, אהב׳ לפי וילנא). — *ונוצות העוף: התולש כנף מן העוף הקוטמו והמורטו (תוספת׳ שבת ט כ). — *רחל מוֹרֶטֶת, ששערותיה נמרטות: שמין את העזים מפני שחולבות ואת הרחלים מפני שגוזזות ושוטפות ומורטות (ר׳ יוסי ב״י, ב״מ סח:). — ב) מָרַט חרב וכדומ׳, לָטַשׁ אותה ועשאה חלקה ומברקת, glätten; polir; polish: חרב חרב הוחדה וגם מְרוּטָה וכו׳ ויתן אתה לְמָרְטָה לתפש בכף (יחזק׳ כא יד-טז). חרב פתוחה לטבח מְרוּטָה להכיל (שם לג). — ואמר המשורר בשתי המשמעות: אדמה מאפל לילי למשחר קווצה משער עלמה מרוטה, עדי עלה מאור שחר כחרב אשר מתערה יצאה מרוטה (רמב״ע, תרשיש ז ו). — ואמר הפיטן: כפיפת ידים ורגלים אשר על המערכה נעקדה, להב ברזל וקופץ מרוטה וחדה (בנימין בר זרח, אמוניס, סליח׳ מנח׳ יוה״כ).

—פִּע׳,*מֵרֵט, מְמָרֵט,—מֵרֵט השערות,—כמו מָרַט: נזיר שמירט או שסיפסף או שתלש בזוג כל שהוא (תוספתי נזי׳ ד ג). תולש חייב משום גוזז קוטם חייב משום מחתך וממרט חייב משום ממחק (ר״ש בן לקיש, שבת עה:). בשעה שחרב בית המקדש בא אברהם לפני הקב״ה בוכה וממרט זקנו ותולש שערות ראשו (ר״ש בר נחמן, מד״ר איכ׳, פתיח׳).—ואמר המשורר: והייתי כמו נשר אשר בל ברום יגבה וימרט [1]) את אבריו (רסב״ג, כתרם עז). ומה לך אחרי מותך אם יחנטוך או ישרטוך או אם ימרטוך [2]) (ר״י זבארה, ספר שעשוע׳ ב).

—פֻּע׳ מֹרַט, מֹורָט, מֹרְטָה, מְמֹרָט, — א) מתכת מְמֹרָטָה, לטושה ונחלקה ונשופה להיות לה ברק: ואת הסירות ואת היעים וכו׳ אשר עשה חירם למלך שלמה בית יי׳ נחשת מְמֹרָט (מ״א ז מה).—ובמדר׳: וכי כסף היה והלא נחשת היה אלא שהיה נחשת ממורט שוה ככסף (מד״ר במד׳ יב).—והחרב וכדומ׳: חרב חרב הוחדה וגם מרוטה למען טבח טבחה הוחדה למען היה לה ברק מֹרָטָּה [3]) וכו׳ היא הוחדה חרב והיא מֹרָטָּה [3]) לתת אותה ביד הורג (יחזק׳ כא יד-טז).—ואמר הפיטן: בהשתחותו לנסרוך דרכו ירט, ובניו הכוהו בזין ממֹרט, והמה נמלטו ארץ אררט (שמעון בר אבון, אמרו לאלהים, יוצ׳ ז׳ פסח). — ב) הוא מֹרַט, נלחץ ונרדף: לכו מלאכים קלים אל גוי ממשך ומֹורָט אל עם נורא מן הוא והלאה (ישע׳ יח ב).—ג) *במשמ׳ מריטת השערות: נזיר ממורט ב״ש אומרים צריך העברת תער (יומ׳ סא:).

—נתפ׳, *נִתְמָרֵט,—נתמרטה הכנף, כמו נפע׳: הסנה העוף נכנס לתוכו ואינו מרגיש וכשהוא יוצא כנפיו מתמרטות (ר׳ יהודה בר סלום, מד״ר שמות ב). אלף שנים חי (העוף חול) ולסוף אלף שנים גופו כלה כנפיו מתמרטין [4]) ומשתייר בו כביצה וחוזר ומגדל אברים (ר׳ יודן בר״ש, שם בראש׳ יט).

א.**מְרִי**, ש״ז, בהפס׳ מֶרִי, בכנ׳ מֶרְיְךָ, מְרָיִם,—שם״פ מן מָרָה, Widerspenstigkeit; indocilitê; refractoriness: כי חטאת קסם מֶרִי ואון ותרפים הפצר (ש״א טו כג). כי אנכי ידעתי את מֶרְיְךָ ואת ערפך הקשה הן בעודני חי

[1]) אלו היתה כונתו של המשורר לקל היה צריך להיות למרוט, מלא ו. — [2]) קשה להכריע אם כונת המליץ היתה כאן לקל או לפִעֵל.—[3]) כך בכל הספרים ט דגושה, ואמר רד״ק: כי כן דרך העבריים לחזק קריאת האותיות בדגש לתפארת הקריאה בהפסק הטעמים (מכלול, בדה״פ). ויש סברים שזה קל. — [4]) כך בנוסח׳ הדפוס, וכך גם בכ״י רומא. ובכ״י בריט׳ מוז׳ הוצא׳ דר׳ תיהודור: מתמרטטים.

עמכם היום ממרים היתם עם יי׳ ואף כי אחרי מותי (דבר׳ לא כז). ויקשו את ערפם ויתנו ראש לשוב לעבדתם במִרְיָם [1]) (נחמ׳ ט יז).—בני מֶרִי, עם מְרִי, בית מְרִי: השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני מֶרִי ותכל תלונתם מעלי (במד׳ יז כה). כי עם מְרִי הוא בנים כחשים בנים לא אבו שמוע תורת יי׳ (ישע׳ ל ט). והמה אם ישמעו ואם יחדלו כי בית מְרִי המה (יחזק׳ ב ה). בתוך בית הַמֶּרִי אתה ישב אשר עינים להם לראות ולא ראו אזנים להם לשמע ולא שמעו כי בית מרי הם (שם יב ב).—הוא מֶרִי, הוא איש מֶרִי, הוא מֹרֶה: כי מְרִי המה וכו׳ אל תהי מֶרִי כבית המרי (שם ב ז-ח). אך מְרִי יבקש רע (משלי יז יא).—ובסהמ״א: ואח״כ ספר (הנביא ישעיהו) חסדיו ית׳ עלינו וכו׳ אח״כ ספר מריינו ואמר והמה מרו ועצבו את רוח קדשו (ר״ש א״ת, מו״נ ג כט).—ואמר המשורר: אנושים וענושים בקשים, אמלים ועמלים במרים, אף רואיהם יאמרו אים (רסב״ג, אדני מה אדם). סלח לבן ולאשה מריהם (ר״ש הנגיד, בן משלי קמ ו). ואם לא עתה תתנצלי עדיך, מתי תוכלי לשלם את נשיך, מדמי מריך ומחובות קשיך, עונך חליך ותעניתך צריך (ר״י הלוי, יונה פותה). שא נא אל מריי הלא כה צרתני, איך לא אחמולה הלא חמלה אני (אד״ס הכהן, התמלה ס). — והפיטן אמר: ומרוב מרד ומריה, הוצגה ערום ועריה (ר״א קליר, איכה ישבה הבגלת). רחק חטאתן וגם מריין, המה בידך כמו קנין (שמא״ל, סליח׳ לשבת סוכה, סוכה ה׳). — ומ״ר מְרָיוֹת: בטלו נחוחינו מרוב מריות, ולא נתיחסו בנו כהני צדוק ומריות (שם, שחר׳ יוה״כ, תהום הסוטף).

ב.**מְרִי**, ש״ז, — כמו מַר, מרירות: גם היום מְרִי שחי ידי כבדה על אנחתי (איוב כג ב).—ואמר המשורר: מבין עפאים המות יונים כהמיתי, מה זה מרי שיחכם האם לאנחתי (יהודה אבן גיאת, מבין עפאים).

א.**מְרִיא**[2]), ש״ז, מ״ר מְרִיאִים, כמי׳ מְרִיאֵי, בכנ׳ מְרִיאֵיכֶם, — בקר עומד על האבוס וממריאים ומפטמים אותו כדי שישמן, Mastvieh; bétail engraissé; fatling: ויזבח שור ומְרִיא [3]) (ש״ב ו יג). ויזבח אדניהו צאן

[1]) בקצת ספרים במצרים. וכך תרגמו השבעים.
[2]) מן מרא, עי״ש, ועי׳ הערה לקמן.—[3]) השבעים תרגמו לפי הענין: ἄρνες, כבש. וכן סומכוס πρόβατον, צאן. אך עקילס תרגם σιτευτόν, ר״ל בקר שפטמוהו. ת״י בכל מקום: פטים. רסע״ג פרש מריאים כמו בריאים. ריב״ג אמר כי זה מין שור מיוחד ותרגמו אלג׳ואמיש. והוא שור הבר. רש״י: שור של פטם. ראב״ע כמו ריב״ג: מין ממיני

ובקר ומריא (מ״א א ט). ויזבח שור ומריא וצאן לרב (שם יט). למה לי רב זבחיכם יאמר יי׳ שבעתי עלות אילים וחלב מריאים ודם פרים וכבשים (ישע׳ א יא). כי אם תעלו לי עלות ומנחתיכם לא ארצה ושלם מריאיכם לא אביט (עמו׳ ה כב). אילים כרים ועתודים פרים מריאי בשן כלם (יחזק׳ לט יח).—ואמר המשורר: וכמה ישישים כגובה ברושים גדולות מבקשים והם אך נכאים, תמונת גברים תבונת עירים ודעות גמולים וגשמי מ ר י א י ם (רמב״ע, דיואן, כ״י בודל׳ 130).

ב.* **מְרִיא**[1], ש״ז, מ״ר מריאים,—שם למין ממיני השדים שאין להם שום גשם: אלו ה מ ר י א י ם[2] שברא הקב״ה את נפשותם ובא ליבראות גופן וקדש השבת ולא בראן (רבי, מד״ר ברא׳ ז, הוצ׳ ד״ר ת אודור). בו׳ ברא שש אדם וחוה ורמש ובהמה וחיה ו מ ר י א י ם[3] (ר׳ פנחס, שם יא).

מְרִיב, ש״ז, מ״ר סמי׳ מריבי, — כמו יריב, מי שעושה מריבה עם זולתו: אך איש אל ירב ואל יוכח איש ועמך כמריבי[4] כהן (הוש׳ ד ד).—ואמר המשורר: ויסע ויצען ויעבר בצען לארץ כנען למבחר הררים, ותוכחות מ ר י ב י ו חליפות סביביו וישמע ויחריש כלא איש דברים (ר״י הלוי, היוכלו פגרים).

מְרִיבָה, ש״נ, סמי׳ מריבת, מ״ר מריבות —שה״פ מן ריב, כמו ריב, פעולת מי שהוא רב עם חברו, מתקוטט עמו, Hader ; querelle ; strife: ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך ובין רעי ובין רעיך כי אנשים אחים אנחנו (ברא׳ יג ח). כאשר מריתם פי במדבר צן במריבת העדה (במד׳ כז יד).—ובתו״מ: לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מ ר י ב ה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה (ר׳ יהודה, ב״מ נט.). בעון שנאת חנם מ ר י ב ה רבה בתוך ביתו של אדם (ר׳ נחמיה, שבת לב:). בקשו עבדיו (של יצחק) מים לשתות ולא מצאו עד שעשה מ ר י ב ה (ר״א בר׳ יוסי, סנה׳ קיא.). אין שלום יוצא מתוך מ ר י ב ה וכו׳ מי גרם ללוט ליפרש מן הצדיק ההוא הוי אומר זו מ ר י ב ה וכן הוא אומר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב מי גרם לזה ללקות הוי אומר זו מ ר י ב ה (ספרי דבר׳ רפו). בני גד ובני שמעון אף הם היו בעלי מ ר י ב ה (מד״ר במד׳ ג). ישפוט ה׳ ביני ובינך וכו׳ המטילים מ ר י ב ה בינו לבינה (שם). ויצתה בת קול ואמרה לו להדרניאל דעו שמימיכם אנשי מ ר י ב ה אתם (פסיק׳ רבתי, מתן תורה). שמע על בעל ואשתו שעשו מ ר י ב ה הולך אצל הבעל ואומר לו בשביל ששמעתי שנתרצית עם אשתך וכו׳ (כלה רבתי ג).—ומשל: בהיות ה מ ר י ב ה בין שנים השלישי נהנה (דוד רפאל מילדולא, דרכי דוד).

***מְרִיבִי**, ת״ז, — של מריבה: שנפלה מחלוקת בין הקדמונים אם התשובה בשלילה בסוג ה מ ר י ב י תקרא ספור או לא כאלו תאמר המתרעם אומר ראובן הרג את הנפש והמתנצל משיב לא הרגתי אם זאת התשובה וכו׳ היא ספור (מסיר ליאון, נופ׳ צופ׳ א ח).

***מְרִידָה**, ש״נ, שה״פ מן מרד: אח נפשע וכו׳ זה קרח שחלק כנגד משה ומרד וכו׳ ואין נפשע אלא מ ר י ד ה (מד״ר במד׳ יח).

***מְרִיוֹן**, ש״ז, — כמו מרי: שהמשחית השחית ונגף בכורי מצרים שומרי אותו החוק ובכורי ישראל נצלו אע״פ שבטלו אותו החוק ו ה מ ר י ו ן שעשו בו (ר״א הקליר, ג״ע, ענין פסח ט). כאשר סדרה תורתנו הקדושה

השור וגדול ממנו. וכך גם רד״ק: מין ממיני הבקר הגדולים, ע״כ. אבל הביא גם הפרוש האחר: וי״א כי המפוטמים שבבהמות יקראו מריאים ודומה לו בדברי רבותינו ז״ל אין ממרין את העגלים אבל מלעיטין אותם.

[1]) עי׳ הערה הבאה.—[2]) כך ברב כ״י, וכך הובא בערוך, וכך בר׳ בחיי, וכן הגרסה בספר תולדות יצחק לר״י קארו, וכך נדפס בהוצא׳ דר׳ תיאודור. ובקצת כ״י: המריאין, המריאי׳. ובדפוסים הרגילים, אפילו זה של ויניציה, בהוצ׳ ר״א בחור, השדים. אך אין ספק בדבר כי הגרסה מריאים היא העקרית, כי עליה מעידים כתבי היד, הערוך ור׳ בחיי והרי״צ קארו, וכן אפילו בנוסח׳ הדפוסים הרגילים סוף פרשה יא, במאמר ר׳ פנחס שהובא אחרי זה בפנים, והגרסה השדים היתה תקון מעתיקים ומדפיסים במקום מריאים שהיא מלה לא מצויה, אך אין לשער כי באה מלה לא מצויה זו בערוך במקום שדים המצויה. ופרש הערוך מלה זו שדים, ואין לפקפק בפרוש זה כי הענין מעיד עליו, אך לא נתברר מקור השם מריאים במשמ׳ שדים. מוספיא גזרו, כדרכו, מיונית, אך כבר דחו זאת י׳ לוי וקוהוט, אפס כי גם גזרותיהם הם, מן מרא במשמ׳ חזק או מן מרעין בישין בארמ׳ שבזהר וכדומ׳, אינן יותר מתקבלות על הדעת מגזרתו של מוספיא. על כל פנים יש לתמה מה ראה בעל המאמר הזה להשתמש כאן בהשם מריאים במקום השם שדים שהשתמשו בו בכל מקום בכל התלמוד והמדרשים. ולכן צריך לאמר כי ה מ ר י א י ם הם מין מיוחד ממיני השדים, והם רוחות בלי שום מלבוש גשמי, מפני שלא הספיקה השעה לברא את גופם, ואלו שאר השדים יש להם קצת גשם פחות או יותר אוירי. — [3]) בקצת כ״י וראמים.

[4]) כך בנוסחה המסורה, וכבר התלבטו המפרשים בפרוש המלים האלה והחדשים הגיהו הגהות מתחלפות, ונראה כי צ״ל ועמך ריבי כהן, אך לפי הנוסחה המסורה השתמש המשורר בשם זה.

האמתית מיעדים הטובים והרעים בשמירת התורה ומריונה (סוף, עץ חיים ל). העירה התורה שכר הנפש בקיומה והפסדה בשמירת התורה ומריונה כשאמרה ונכרתה הנפש ההיא (שם לו).

⁚**מְרִיחָה**, ש"נ, — שה"פ מן מָרַח: סיכה משיחה טיחה מריחה שיעה ענין אחד הוא (הערוך, ערך מלח). השני מנסי ישעיהו שעשה מריחת השחין בדבלת תאנים (ר"י אברבנאל, מ"ב ח). וימרח בה (במשיחה) מריחה חזקה (גרגוני, ארח חיים, בחליי הפרקים, כ"י הכתר). וימרח הגוף בידים לבד מריחה יבשה (מ' אלדבי, ש"א ד).

*__מְרִיטָה__, ש"נ, — שה"פ מן מָרַט: ואיש כי ימרט ראשו עדיין יש במריטת הראש ממש ספק לטמא ספק לטהר וכו' שחין גדול ממריטת הראש (תנחומ' מצורע ד). — ובסהמ"א: מריטת הראש מן השער כמריטת החרב מעמימות' ומריקת הסיר מחלאתה (דונש על מנחם, מורטה). כי החרב הזאת הוציאה לבחון בה בני אדם וכל המריטה שנעשית להבריקה ולהפסיד בה בני אדם (רד"ק יחזק' כא יח). המשל בזה הסיף הוא בחתיכת ברזל בכח ועם כל זה צריך שיהיה לה אפשרות שתוכל לצאת בה אל הפועל והוא כמו היכולת על ההתכה והרקוע והמריטה והחדוד עד שיהיה סיף בפועל (תגמ' הנפש ו).

⁚**מְרִיסָה**, ש"נ, — שה"פ מן מָרַס: אבל לא יערבנו כדרך מריסה שמריץ התרווד סביבות כל הכלי שבתוכו השתית (ר"ח שבת קנו:). שנשתנו שאר בני מעים ועמדו בשינויין אחר שליקה ומריסה (רמב"ם, שחיט' ז כא). וכשאנו ממרסין במשקה נמצא הפרש בין אופני המריסה כי כשממרסים במרכזו הוא מתמסמס ומתדקדק עוד ביותר (רש"פ, יריעו' שלמה ב ו).

⁚**מְרִיצָה**, ש"נ, — כמו מְרוּצָה: ויש שישתבח בחתוך לשונו ומריצת ניבו והגיונו (אבן כתן עא.). שהסופר במריצת קולמסו בהחסרו בהעדיפו או בהשגתו אפילו אות אחת יגיע מזה טעות והסרון גדול (ר"ד גאנז, הקדי' צמח דוד).

⁚**מְרִיצוּת**, ש"נ, — כמו מְרוּצָה: פעמים היא (החמה) הולכת במתינות פחות ממהלכה השוה ופעמים היא הולכת מהלך בינוני כמהלכה השוה ופעמים היא הולכת במריצות יותר ממהלכה השוה (ראב"ח הנשיא, העבור א ו). ודמה אחד מן החכמים הענין הזה כאלו היה אדם נותן גרגיר חרדל בתוך ביצת בת היענה או בתוך זכוכית שהיא דומה לביצה והיה מעמיד אותה בין שני מסמרות והיה מגלגל את הביצה בין שני המסמרות האלה במריצות רבה היה רואה גרגיר החרדל עומד באמצעית הזכוכית וכו' והוא (הרקיע) סובב על הארץ ממזרח למערב במריצות עצומה וכו' וכח המריצות דוחה את הארץ מכל צד (שם שם ב). כשהחמה חלה בראש גדי וכו' ומהלך החמה בסוף מריצותה וכו' והצל בחצי היום ממעיט את ארכו ומתקצר ומהלך החמה ממעיט את מריצותו ונוהג להקריבו אל המהלך השוה (שם ג ב). כל חכמי אומנות הזאת כשהיו חוקרים על מהלך כוכבי הנבוכה היו מוצאים אותם פעמים הולכים במריצות בגובה הרום ופעמים הולכים בה במתינות (שם, צורת הארץ ב). ונראית (הלבנה) במקום הזה במרחקה הקרוב מן הארץ לסוף מריצותה (מ' אלדבי, ש"א ב ב).

*__מְרִיקָה__, ש"נ, — שה"פ מן מָרַק: קדשים קלים אין טעונין מריקה ושטיפה אבל טעונין הדחה (ר"ש תוספת' זבח' י יא). בישל בו בתחילת הרגל מבשל בו כל הרגל אחר הרגל אין טעון מריקה ושטיפה (ר"ט, שם יג). כיצד מריקתן ושטיפתן וכו' בשל בו קדשי קדשים מורק ושוטף לקדשי קדשים (שם יד). ור' יוסי מטמא בשל מריקה מפני ששפין בו סידקי כלים (שם מקוא' ו יג). ושבירת כלי חרס במקום קדוש ומריקה ושטיפה בכלי נחשת במקום קדוש (זבח' יא ד). מריקה כמריקת הכוס ושטיפה כשטיפת הכוס מריקה ושטיפה בצונן (ספרא, לו ג ז). — ובסהמ"א: מריטת הראש מן השער כמריטת החרב מעמימות' ומריקת הסיר מחלאתה (דונש על מנחם, מורטה). ובענין המריקה והעברת החלודה (רד"ק, שרש מרק). לטש כסף שהיה טמון בקרקע והעלה חלודה עבה באורך הטמנתו צריך אותו הכסף מריקה אחר מריקה עד שישוב הכסף למראהו הנאה (הקד' אורח' לדיקים).

*__מָרִיר__, ת"ז, סמי' מְרִירִי, — כמו מַר, מְרִירֵי יוֹם, כמו מַר יום, קשה יום: אל תהתל ואל תקלס במרירי יום (ב"ס גני' יא ג). — ובסהמ"א: כמו אותם שהם מרירי יום וקשי מזל יהיו מבעתים אותו היום בקללתם (רד"ק, שרש מרר). יגמר זמיר שמחה ושיר ערב, היום בקול נהיה ומספד מר, ולבד מריר יום פה יהי קרב (רע"פ, גזי מליצה, קינה על מות אחיו, מת"ם 76). העניים והאביונים מרירי יום העתידים עורר לויתן (שבתי מביניי, שריד מעיר, דף 15). ובלילה וחתתני בחלומות יבעתוני מרירי יום יבהלוני חזיונות לילה (ר' קלוני', אבן בחן פג.). הן קדם אהלך ואשמע אנחת מרירי יום ואחור והנה

יללת נבשלים לנגדי (רש״פ, ד׳ כוסות, התרעלה א). — *הוא מָרִיר לפלוני. הוא מר לו, מתנגד לו, חולק עליו: ושנים זיתים עליה אלו ת״ח שבבבל שמרירין[1] זה לזה בהלכה כזית (ר׳ יצחק, סנה׳ כד.).

*מְרִירָה, — עי׳ מְרֵרָה.

מְרִירוּת, ש״נ, — איכות דבר מר, amertume; Bitterkeit, bitterness, ובהשאלה במליצה במשמ׳ יגון וצער, Betrübnis; affliction: ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים ובִמְרִירוּת תאנח לעיניהם והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים (יחזק׳ כא יא-יב). — ובמדר׳: בימי משה היה לנו מי שיחלה המרירות שלנו וכו׳ אבל בימי דניאל לא היה לנו מי שיחלה המרירות (ר׳ לוי בן פרטא, מד״ר שמות מג). אותו העץ שאכל ממנו אדם הראשון ענבים היו וכו׳ הללו הביאו מרירות לעולם (ר״י בר אלעאי, שם ויקר׳ יב). — ומצוי בסהמ״א: התלמידים שיושבין ללמוד צריכין להטיף ולהזיל אמרתו של רב באימה ובמרירות (ערוך, ערך טף). הן לחליי ארוכה שלח צור לי רפאות, וחמה נתכה על צר במרירות, להוציא אם נמוכה מעבדות לחרות (ר״י הלוי, יקרו נסיך). בגדים שלחה להלבישו, ולא קבל ממרירות נפשו, ותשלח להתך לחקרו ולדרשו, לרעה מה יעשה לו (הוא, אדון הסדן). הן דורות עוברים ובאים ועם אל עומד במכאובו, כי אלף שנים פלאים ירד ובמרירות לבבו, יאמר אם תגאל גאל ואם לא תגאל הגידה לי (ראב״ע, אם אויבי). וללבן כתמי עונותינו והמתקת מרירותינו (ר״י אנטולי, מלמד התלמיד׳, נצבים). טעמתי מרירות כל הדברים ולא מצאתי מר כטעם השאלה (ר״י א״ת, מבח׳ הפנינ׳ לרשב״ג, שער זולת השאלה). מי שיש בו מן המרירות הגדולה ומן החרדה העצומה פן תבואהו שואה לא ידע שחרה (מסיר ליאון, נופת צופים ב יג). באומרי שמרירות נפשך השיאך ולא תתפס על צערך (ר״מ אלשיך, איוב ה ב). — ובמשמ׳ העקרית, טעם מים מרים וכדומ׳: ומי ידע וכו׳ דבלת התאנים וצרעת נעמן ירפאהו מי הירדן ומרירות המים יסירהו עץ הלענה (יוסיפון, פרק פה). ואיננו סובל מרירות הרפואה אלא מי שהוא נכסף לבריאות אבל מי שאינו נכסף לבריאות לא יסבול קושי הרפואה (ר״י א״ת, הו״ה, עבוד׳ ס׳ ה). והסובל מרירות הרפואה

---

[1]) בקצת כ״י שממרין. ובאה״ת שמרין, וכך בפי׳ ר״ח (ד״ס).

תהיה לשלום אחריתו (ר״י זבארה, ספ׳ שעשוע׳ ח). ויתחזק שריפת השתן באחריתו לחזוק מרירותו (קאנון ג יד ז).

מְרִירִי[1]), ת״ז, — א) קטב מְרִירִי, קטב מר, ארסי, ממית: אספה עלימו רעות חצי אכלה בם מזי רעב ולחמי רשף וקטב מְרִירִי[2]) ושן בהמת אשלח בם עם חמת זחלי עפר (דבר׳ לב כג-כד). — ב) *במשמ׳ קצת מַר: מגזעו יוציאו מין חרצן וכו׳ שמני ומרירי בטעמו אשר אם ילקח בקליפתו ישלשל בחזקה (סינסק, תוה״א, הצמחים עה). הוא צמח שנה אחת גדל בגנים ושדות והוא רב הרפואות בטעמו המרירי ויותר לחזק הקיבה (שם). שרשו מתוק ומעט מרירי בריח נעים (שם פו). — ג) *ש״ז, כמו *מְרִיא, שֵׁד: ומרירי שולט מי״ז בתמוז ועד ט׳ באב (מד״ר במד׳ יב). וכריתות שד ששמו מרירי (רש״י דבר׳ לב כד).

*מְרִישׁ[3]), ש״ז, מ״ר מְרִישׁוֹת, מְרִישִׁים, — קורה שמשימים על עמודים וקצות קורות הגג סומכים עליה אשר אנו קורין אותו בלשון ערבית אלנשף[4]), Balken, poutre; beam: הגוזל את המריש ובנאו בבירה

---

[1]) עי׳ הערה לקמן. — כך בנסחה המסורה, ותרגמו השבע׳ ἀνίατος, ר״ל שאין לו רפואה. עקילס πικρίας, ר״ל מר. אונק׳: וכתישי רוחין בישין, תרגם מרירי ברוחין בישין, רוחות רעים. רסע״ג תרגם במשמ׳ מרירות: וחתף אלמר. ריב״ג לא אמר בו כלום. רש״י: וכריתות שד ששמו מרירי. ראב״ע: מרירות באויר. וכעין זה גם רד״ק: והתאר (מהשם מרירות) וקטב מרירי וכו׳ וענין וקטב מרירי חוזק החום הדומה לסם המות. ע״כ. וגם רב החדשים פרשו מרירי במשמ׳ מר ומרירות, ואמרו כי הכונה בזה היא מסמם בארס של סם המות.

[3]) תרג׳ כְּרָתוֹת (מ״א ו לו) מְרִישׁ, וכן תרג׳ וכפיס מֵעֵץ (חבק׳ ב יא) ושיפא מגו מרישא, ותרג׳ הקרות (הי״ב ג ז) מְרִישַׁיָּא. ובבריתה (ב״ק סו.): והעובים אלו המרישות (כך בנסח׳ הדפוס, ובכ״י מרישין). ולא נתברר מקור מלה זו. י׳ לוי גזר אותה מהשרש הערבי מרש[a]), שהוא יחס לו, עפ״י פריתג, משמ׳ חזק, אך כבר דחה זאת פלישר בהערותיו מפני שלהשרש הערבי הנזכר אין כלל משמע זה. פרלס גזרו מרומית maeremium, ובריל מסורי׳ ארש, במשמ׳ כתיתה, אך כל זה אינו מניח הדעת. ואין להשם מריש אח לא בערב׳ ולא בסורית. — [4]) לשון הרמב״ם בפרושו למשנה זבים ד ב, והוא תרגום לגוף לשונו בערב׳: ומריש הו אלכשבה אלכבירה אלתי תמד עלי אלאעמדה ואטראף כשב אלסקף כלהא ממתדה עליהא אלתי נסמיהא נחנ אלנשף.

[a]) مرس

ב"ש אומרים יקעקע את הבירה ויטול את המריש ובה"א מחשב כמה היה שוה ונותן לבעלים מפני תקנת השבים (תוספת' ב"ק י ס). דף של נחתומים שקבעו במסמר שחיבר במריש או בקורה ר"א מטהר (שם עדי' ב ח). העיד ר' יוחנן בן גודגדה על החרשת שהשיאה אביה שהיא יוצאה בגט וכו' ועל המריש הגזול שבנאו בבירה שיטול את דמיו מפני תקנת השבים (גיט' ה ס). הקיש על המריש על המלבן על הצנור ועל הדף אעפ"י שהוא עשוי בחבלים (זבים ד ג). — ᐧᐧומרישים קטנים: ועשה אצלו לקירות הבית קירוי של נסרים קטנים נתונים על מרישים קטנים וכו' שלשה מרישים זה אצל זה (רמ"י מ"ח ז ד).

מֹרֶךְ[1], ש"ז, — ש"מ מן רַךְ, בלבו מֹרֶךְ, שלבו רַךְ, מִדַּת מי שהוא רַךְ הַלֵּב, ההפך מן אַמֶּץ לֵב: והנשארים בכם והבאתי מֹרֶךְ בלבבם בארצת איביהם ורדף אתם קול עלה נדף ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף (ויקר' כו לו). — ובסהמ"א: ביום רעה תהי מכיר בפנים גבורת איש ומורך הלבבות (ר"ש הנגיד, בן משלי סז). ובהפך זה מי שנראתה בהם מדת המורך והעצלה ולא נשתבחו עליה (ר"י א"ת, תקון מדה"נ לרשב"ג, שער הגבורה). מדת המורך וכו' יותר מה שתמצא בנפשות הפחותות הדלות הנמבזות והיא מדה מגונה (שם, שער המורך). וינתן לאריה כלי הטרף בשנים והצפרנים עם הגבורה וינתן לאיל כלי המנוסה עם המורך וכל נפש תכסוף להשתמש בכחותיה כאשר הוכנו לה (הוא, כוזרי ה י). שיתילד ממדת המורך האחור שלא במקומו והם שתי מדות מגונות (מאזני צדק אלגזלי 95). ולכח החיוני ג"כ שתי קצוות רבוי ומעוט והרבוי הוא המוסר עצמו לסכנות ותגבורות הכעס ומיעוטו הוא מורך הלב והשפלות והממוצע ביניהם הגבורה והגדלת הנפש (ראב"ד, אמונ' רמה ו ג). המורך מדה הפכית אל הגבורה (ר"א מודינא, צמח צדיק כז). ומה נאמר ממורך לבבם שאם ימצאו ברחוב מאה יהודים ויבא נער קטן נכרי וכו' יברחו כלם (ר"ש בן וירגא, שבט יהודה ז). — ואמר הפיטן: יריבי בוססים בפרך, ורוחי נבקה ממורך, ספקתי על ירך (ר"י טוב עלם, אריות הדיחו, שבת ג' אחה"פ). אז בצאתי מפרך בא נחש עלי דרך, על עיף ויגע להביא בלבו מורך, גדעת והכית אותו שוק על ירך (מחזו' ספרד', תעני' אסת', יסירוך).

[1]) סברוהו הקדמונ' (ריב"ג ורד"ק) מן רכך, וכך גם רבים מהחדשים, וקצתם הניחו שרש מרך.

א.*מרך[1], ממנו הפעל *מָרַךְ והשם *הַמְרָכָה.

א.*מָרַךְ, — קל לא נמצא.

—נתפ', *נִתְמָרֵךְ, — נִתְמָרֵךְ הַמֹּחַ וכדומ', נהיה נֹזֵל כמו מים: נתמרך (חוט השדרה) פסול[2] (ריב"ל, חול' מה:).

—נפע', ᐧᐧנִמְרַךְ, — כמו נתמרך: נמרך מוח חוט השדרה ונתמסמס (רמב"ם, שחיט' י ט).

—הפע', ᐧᐧהֻמְרַךְ (הומרך), — כמו נמרך: הומרך המוח ונשפך כמים או כרונג שנמס עד שימצא החוט כשמעמידו אינו עומד (רמב"ם, שחיט' ט ג).

ב.ᐧᐧמרך, מן מֹרֶךְ, — ממנו פעל ב.ᐧᐧמָרַךְ.

ב.ᐧᐧמָרַךְ, — קל לא נמצא.

—הפע', ᐧᐧהֻמְרַךְ, יֻמְרַךְ, — הֻמְרַךְ לבו, אחזתו מֹרֶךְ לֵב: דורשה (את התורה) לבו לא יֻמרך, חוקרה תלמודו לעד מבורך (ב"א, דקדוקי הטעמ' ב).

—הפע', ᐧᐧהִמְרִיךְ, — הִמְרִיךְ לבו, הפיל עליו מֹרֶךְ לֵב: שישמעו ויקבלו דבריו להמריך את הלב (רס"י העני' טז). ואפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור שלא ירגילו נכרים להמריך את הלבבות לכך (הוא, סנהד' עד.).

—נפע', ᐧᐧנִמְרַךְ, — כמו הֻמְרַךְ: עלפו ונסוגו אחור נסיכים, פחות וסגנים נמרכים, צור וצידון וכל אלילי פלשת נבוכים (מסה בר' קלוני', אהרון פסח, מקול מפלת).

מֶרְכָּב, ש"ז, בכנ' מֶרְכָּבוֹ, — א) דבר שישב עליו אדם ברכיבתו, כעין סרג או כסת תחת הרכב: וכל הַמֶּרְכָּב אשר ירכב עליו הזב (ויקר' יה ט). אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מֶרְכָּבוֹ ארגמן (שה"ש ג ט-י). — ב) שם הקבוץ לרכב הברזל למלחמה: ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים לְמֶרְכָּבוֹ ושנים עשר אלף פרשים (מ"א ה ו), ועי' ערך רֶכֶב. — ובמשנה, בהלכות טומאה, טמא מרכב: האיכוף טמא מושב והתופס שלו טמא מרכב (תוספת' כלי' ב"ב ב ז). הנושא את המרכב והנישא עליו והמסיטו מטמא שנים ופוסל אחד (זבים ה ה). אלו טמאין משום מרכב זריז האשקלוני ומדוכה המדית ועביט של גמל וטפיטן של סוס (כלים כג ב). — ג) ᐧᐧכנוי לספינה: כמו שתכלית הספינה לעבור בים ללכת אל מקום חפצו כן תכלית הגוף

[1]) אולי מהשם מֹרֶךְ. ואולי היה באמת שרש מרך לפנים. בארמ' אתמריך, במשמ' מֹרֶךְ.

[2]) ואמרו שם: המרכה כל שנשפך כקיתון.

להיות מרכב[1]) לנפש ומעבר ללכת אל עולמה (רס"ט פלקיירה, אגר' הוכוח א, JQR N.S. I, 471). — ד) ״דבר שיכסו בו את אבני הכתלים של בנין וביוצא בזה: הוא המרכב[2]) המסתיר הקורות מבפנים כי כן דרך ארמוני המלכים (ראב"ע שה"ש ג י).

״מֻרְכָּב, (מורכב), ש"ז, מ"ר מֻרְכָּבִים, — א) דבר מֻרְכָּב מדברים אחדים, בנגוד לפשוט: וההרכבה והחבור נראים בכל העולם ובכל חלקיו בשרשיו ובענפיו בפשוטו ובמורכבו בעליונו ובתחתונו (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד ז). וכל הנמצאים תחת השמים כחם ותולדותם כפי המַעֲרכת העליונה עם השרשים למטה וכן עם המורכבים (ראב"ע, דבר' ה כו). וכל מורכב יש לו תכלית בהתחלת השכל (רמב"ע, ערוג' הבשם, ציון ב 119). כי האדם לפי שהוא המורכב האחרון הרכבתו יותר זכה ופשוטה (ר"י אנטולי, מלמד התלמידים, קדוש'). כי מין האדם יש הבדל רב באישיו בצורותיהם ובמדותיהם וזה לרב ההרכבה שבו אשר בזה המין מפני שהוא המורכב האחרון (שעה"ש לאבי הרלב"ג ד). כי עניני הארץ אשר אנו מוטבעים בה הווים ונפסדים תמיד להיותם מורכבים לא פשוטים וזו סבת הפסדם (תב' רשב"א י). — ואמר המשורר: כי לא תקום פעמים נפש חיה, כל מרכב יתפרד כל חמר ירקב, אלו גם ישוב ולגוף חדש ירכב, הידע ידע כי הוא שכבר היה (יל"ג, האמונה והדעת). — ב) ״בפרט רפואה מרכבת מסממנים רבים: מורכב נפלא להוציא המוגלא (גרבוני, ארח חיים, בחליי הזוה).

״מְרַכְּבִים, ש"ז, מ"ר מְרַכְּבִים, — בלשון חכמי הקראים, כַּת הַמְרַכְּבִים, המחמירים בענין העריות: נפלה חלוקה בין חכמי ישראל הקראים והתלמודיים וגם בין חכמי הקראים היתה החלוקה כי הראשונים הנקראים כת המרכבים אסרו גופים רבים הבלתי נכללים בפ' הנ"ל ולא היוצאים בהקש (ספר אפריון עשהו. פרק כב).

מֶרְכָּבָה, ש"נ, סמי' מִרְכֶּבֶת, בכנ' מֶרְכַּבְתּוֹ, מ"ר מַרְכָּבוֹת, סמי' מַרְכְּבוֹת, בכנ' מַרְכְּבֹתֶיךָ, מַרְכְּבוֹתָיו, מַרְכְּבֹתֵיהֶם, — א) עגלה של ברזל רתומה לסוסים לרכיבת שרים, ובפרט לרכיבת הלוחמים במלחמה, Kriegswagen chariot: ויאסר יוסף מֶרְכַּבְתּוֹ ויעל לקראת ישראל אביו (בראש' מו כט). ויסר את אפן מַרְכְּבֹתָיו וינהגהו בכבדת (שמות יד כה). מַרְכְּבֹת פרעה וחילו ירה בים (שם יה ד). את סוסיהם תעקר ואת מַרְכְּבֹתֵיהֶם תשרף באש (יהוש' יא ו). וירד סיסרא מעל הַמֶּרְכָּבָה וינס ברגליו (שפט' ד יה). מדוע בשש רכבו לבוא מדוע אחרו פעמי מרכבותיו (שם ה כח). את בניכם יקח (המלך) ושם לו במרכבתו ובפרשיו ורצו לפני מֶרְכַּבְתּוֹ (ש"א ח יא). ויעש לו אבשלום מֶרְכָּבָה וססים וחמשים איש רצים לפניו (ש"ב טו א). ומעשה האופנים כמעשה אופן הַמֶּרְכָּבָה (מ"א ז לג). ותעלה ותצא מֶרְכָּבָה ממצרים בשש מאות כסף (שם י כט). והמלך רחבעם התאמץ לעלות בַּמֶּרְכָּבָה לנוס ירושלם (שם יב יח). והמלך היה מעמד בַּמֶּרְכָּבָה נכח ארם (שם כב לה). כאשר הפך איש מעל מֶרְכַּבְתּוֹ לקראתך (מ"ב ה כו). ותמלא ארצו סוסים ואין קצה למַרְכְּבֹתָיו (ישע' ב ז). רתם הַמֶּרְכָּבָה לרכש (מיכ' א יג). והיה ביום ההוא נאם יי' והכרתי סוסיך מקרבך והאבדתי מַרְכְּבֹתֶיךָ (שם ה ט). כקול מַרְכָּבוֹת על ראשי ההרים ירקדון (יואל ב ה). הנה כעננים יעלה וכסופה מַרְכְּבוֹתָיו (של האויב) קלו מנשרים סוסיו (ירמ' ד יג). קול שוט וקול רעש אופן וסוס דהר וּמֶרְכָּבָה מרקדה (נחו' ג ב). והפכתי מֶרְכָּבָה ורכביה וירדו סוסים ורכביהם (חגי ב כב). ואראה והנה ארבע מַרְכָּבוֹת יצאות מבין שני ההרים וכו' בַּמֶּרְכָּבָה הראשנה סוסים אדמים וּבַמֶּרְכָּבָה השנית סוסים שחרים וכו' (זכרי' ו א-ב). ויצא אליהם זרח הכושי בחיל אלף אלפים וּמַרְכָּבוֹת שלש מאות (דהי"ב יד ח). — מִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה: וירכב אתו בְּמִרְכֶּבֶת המשנה אשר לו (בראש' מא מג). — ובמליצה, מַרְכְּבוֹת אלהים: כי תרכב על סוסיך מַרְכְּבֹתֶיךָ ישועה (חבק' ג ח). כי הנה יי' באש יבוא וכסופה מַרְכְּבֹתָיו להשיב בחמה אפו (ישע' סו טו). — ובתו"מ במשמ' העקרית: מחמת האש של מעלה נשרפו הגלגלים של מטה והיו מוטות ומרכבות רצות ונכנסות בעל כרחן שהיו טעונות כלי כסף וכלי זהב ואבנים טובות ומרגליות כדי שיטלו ישראל את הבזה (ר' יהודה, מכי' בשלה ב ה). לשעבר היו הפרדות מושכות המרכבות ועכשיו מרכבות מושכות את הפרדות (ר' נחמיה, שם). אתה מוצא בשעה שרדפו המצרים אחרי ישראל במרכבות משולשות היו (מד"ר שה"ש א, הוצ' גרינהוט). לא תירא מפחד לילה מן אגרת בת מחלת ומרכבתה ולא מכל המזיקים המושלים בלילה (מד"ר במד' יב). בשעה שירד הקב"ה על הר סיני ירדו עמו עשרים ושנים אלף מרכבות וכל מרכבה ומרכבה כמרכבה שראה יחזקאל (ר' ינאי, פסיק' רבתי כא). — ״ובמליצה בהשאלה: בחירי האלהים הברים וכו' הצטידו היראה בדרך הרעה ונצלו ורכבו מרכבות

---

[1]) והעיר שם דר' מלטר המו"ל כי הנוסחה מפוקפקה, והזכיר במאזני צדק של אלגזלי דף 134: הגוף הוא מרכבת הנפש. — [2]) כך מפרש ראב"ע את השם מרכבו ארגמן.

המעשים והגיעו (ר״י א״ת, תו״ס, הפריסות ז). ומפעליו ילווהו לקברו להרגיעו ודרכו התמימה, ומרכבתו אשר רכב לשחת לכלות האנוש מאז רתומה (רמב״ע, הלדה לבסס). ואשרי איש אשר במרכבתה רכב, ובין רגליה כרע נפל שכב (ר״י הריזי, תחכמ׳ ו). ואל תשב בשפל הכסילות עלה לך על שמי שכל ורומה, ומרכבת סעיפך לעלות על מרום חכמה תהי לעד בתומה (רס״ט פלקירלא, המבקש סב). — ב) *בפרט חזיון דמות הַמֶּרְכָּבָה האלהית שראה יחזקאל במראה הנבואה: אין מפטירין במרכבה (מגי׳ ד י). — *ובהרחבה, סודות עניני העולמות העליונים: אין דורשין במרכבה ליחיד אלא אם כן היה חכם מבין מדעתו (ריב״ז, תוספת׳ חגי׳ ב א). אמרו לו (החכמים לר׳ יהודה) הרבה דרשו במרכבה ולא ראו אותה מימיהם (פס מגי׳ ד כח). בן עזאי היה יושב ודורש והאש מלהטת סביבותיו א״ל שמא בסדרי מרכבה אתה עוסק אמר להם לאו אלא מחריז דברי תורה לנביאים וכו׳ (מד״ר ויקר׳ טז). יבא יחזקאל ויגלה להם חדרי מרכבה (ר׳ נלכיס, פס פס״ט, הביאני). — מעשה מֶרְכָּבָה: מעשה בר״א בן ערך שהיה מחמר אחר ר׳ יוחנן בן זכאי אמר לו רבי דרוש לי פרק אחד במעשה מרכבה (תוספת׳ חגי׳ ב א). מיד פתח ר״א בן ערך במעשה המרכבה ודרש וירדה אש מן השמים וכו׳ נענה מלאך מן האש ואמר הן הן מעשה המרכבה עמד ריב״ז ונשקו על ראשו ואמר ברוך ה׳ אלקי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור ולדרוש במעשה מרכבה וכו׳ וכשנאמרו הדברים לפני ר׳ יהושע היה הוא ורבי יוסי הכהן מהלכין בדרך אמרו אף אנו נדרוש במעשה מרכבה (גמ׳ פס יד:). א״ל ר׳ יוחנן לר״א בוא ואלמדך במעשה המרכבה א״ל (ר״א לר״י) לא זקנתי[1]) (פס יג.). עד היכן מעשה המרכבה רבי אומר עד וארא[2]) (פס). — ואמר הפיטן: המתנאה על חיות הקדש ונהדר בכבוד על המרכבה זכות ומישור לפני כסאו (תפ׳ נשמת, אל אדון). זהרי אור כעין מאור פני נשר לארבעתם, חצובי אש יצוקי אש וסוסי אש מרכבותם, שמך יברכון בעת ילכון לא יסבו בלכתם (ר׳ יוסף, אראלים ותשמלים). — ומצוי בסהמ״א בענין סתרי חכמת האלהות: ולמד אחרי כן מעשה מרכבה שקורין להם בלשון ערבי אלאהיאת (ר״י אבן עקנין, ספ׳ מוסר ג יא). — ג) *כמו מֶרְכָּב: המוכר את החמור מכר את המרדעת ואת האוכף אע״פ שאינן עליו אבל לא מכר את השק ולא מרכבת[1]) הנשים ואפילו היו עליו בשעת המכר (רמב״ם, מכיר׳ כז ד). — ד) *כמו הַרְכָּבָה: ואני אומר כי החכמים ההם התחילו במחקרם מצורת האדם ובאו להורות כי הוא היה סוף הנבראות מפני שמצאו בו החיבור והמרכבה מוספת על הנמצא בכל בריה (ראב״ח הנשיא, הגיון הנפש א).

*מֵרְכָה[2]), (מירכא), ש״נ, מ״ר מֵרְכוֹת, (מירכות), — שם לאחד הטעמים וצורתו קו מלמטה מימין לשמאל, והוא מאריך הקול: לפי שבשין מירכא וראוי שתדע שבאלה הג׳ ספרים (אמ״ת) המירכות לא יוסיפו דבר בהכונה (מסה דרעי הקלאי, אגרון, שער פס, לקו״ק קמא). הטפחה אם שרתוה בו המשרתים פעמים שיהיו מרכות (ר״י בן בלעם, טעמי ג׳ הספרים).

*מַרְכּוֹב, — עי׳ מַרְכּוֹף.

*מַרְכּוֹף[3]), ש״ז — א) סוס עץ למשחק: המרכוף[4]) טהור הבטנון והניקטמון והאירוס הרי אלו טמאין (כלים יס ו). — ב) יד המזמרה: ותיק כנורות והאמום של גודלי מצנפות והמרכוף[5]) של זמר ורביעית של

---

[1]) גוף הדברים בארמ׳: תא אגמרך במעשה המרכבה א״ל לא קשאי. — [2]) עד הפסוק וארא כעין חשמל (יחזק׳ א כז). — [1]) בגמ׳ בארמ׳: מרכבתא דנשי (ב״ב עה.).

[2]) צמצום של השם מארכה: שלישית (מהטעמים המשרתים) היא מארכה מחוברת לאחותה בארוכה (דס״ט יז). דרך מארכה ושישלה (פס יט), ועוד פעמים אחדות. בכל מקום ה בסוף, וכן בהורית הקורא בשער הטעמים. ולכן צריך לכתב גם הצמצום ה בסוף ולא אלף. אך אצל ר״י חיוג מארכא, באלף, בלשון אנשי טבריה. וקצת המדקדקים קראו לו מאריך.

[3]) כך נקוד במשנ׳ מנקד׳ כ״י פרמה, וכך גם בקטע משנ׳ מנק׳ כ״י בודלי׳ Ms. heb. d 63, ובעל תויו״ט הביא גרסה ממשנ׳ מנקד׳ ישנ׳: והמרכיף. — [4]) אמר רה״ג וז״ל: פי׳ אמרו שמצאו תלמוד כלים בארץ רומא ומצאו בו פירוש זה הדיבור סוסיא דבר גווייתא דומה לאותה שגרסנו בלאתי דבר צוותאי ואני אומר שזה מרכוף הוא כלי מארז לזמר כדכתיב ושדרות בארזים ומתרגמינן סידרא דריכפת. ע״כ. והזכיר הרא״ש הפרוש הראשון ואמר: והוא כמין סוס של עץ והליצן משים אותו בין שוקיו מכוסה בבגד מצוייר והבגד מגיע עד הארץ. ע״כ. והובאו שני הפרושים האלה בהערוך, והוסיף: ויש ששונין המרכוב טהור ומפרש העץ שבכנור שכורכין עליו החוט ומרכיבין אותו עליו. ע״כ. והרמב״ם תפס בפרוש ראשון ואמר: ומרכוף פרש אלעוד ירכב עליה אלמלהיין וילעבון בה פי אלכיאל והו משהור ענד אהל אללעב. ע״כ. — ובעבר׳: ומרכוף סוס מעץ ירכבו עליו הליצנים וישחקו בו לאחיזת עינים והוא מפורסם אצל המשחקים. — [5]) פרש רה״ג: כלי מרכב של זמר וזה שאמרנו שיש לזמרים כמין סוס מן ארז. ע״כ. והובא פרוש זה בהערוך, והביא גרסה אחרת והמרכוב, ואמר: והמרכוב של זמר פי׳ בית יד של מגל מלשון לא תזמר. והרמב״ם פרש גם כאן:

אליית (כלים יו ז). ר׳ יהודה [1]) אומר מ ר כ ו ף של זמר טהור שלא נעשה לשמש עם הקרקע עשה בראשו מסמר להיות תופס בו ממקום הדייש טהור (תוספת׳ כלי׳ ב״מ ה י).

מֶרְכָּז [2]), ש״ז, מ״ר מֶרְכָּזִים, — הנקודה האמצעית בעגול, שֶׁכָּל הקוים הישרים היוצאים ממנה אל הקו המקיף הם שוים זה אל זה, centre: נוציא עמוד על זוית נצבה מקו אד עד נקדת ט מרכז [3]) העגול וכו׳ מפני שאם נוציא קו מן ה מ ר כ ז עד ראש קו אד וכו׳ יהיה שוה לקו אט (ר״א בר חייא הנשיא, המשיחה והתשברת, סי׳ 33). והנקודה הנקראת מ ר כ ז היא עמוקה מכל הנקודות הנתונות בארץ וכל הקוים הנקראים בריחים עוברים עליה (הוא, הגיון הנפש ג). רמז לענין האלהי המחבר בין ההפכים ודמהו בהנקודה ו ה מ ר כ ז מגוף בעל הששה צדדים ושלשה המשכים (ר״י א״ת, כוזרי ד כה). מ ר כ ז מלה ערבית העתקנוה [4]) אל לשוננו לצרכנו אליה והוא שם לנקודה האמצעית שבתוך העגולה אשר כל הקוים היוצאים ממנה אל איזה חלק שיהיה מן הקו הסובב בעגולה כלם שוים וכן יש בתוך הכדור נקודה באמצע שכל הקוים היוצאים ממנה אל אי זה חלק שיהיה משטח הכדור כלם שוים היא מ ר כ ז הכדור (ר״ש א״ת, פרוש המלים הזרות שבמו״נ). תמונה שטחיית שמגביל אותה קו א׳ עגול וכו׳ יש בתוכה נקודה אחת מכוונת באמצעיתה וכו׳ היא מ ר כ ז ה וכל הקוים הישרים הנמשכים בעגולה משפה אל שפה כ״א מהם נקרא יתר אלא שהעוברים מהם על מ ר כ ז ה כ״א מהם נקרא אלכסון וכולם הם שווים זה לזה (ר״י ישראלי, יסו״ע א ד). הקשתות מהעגולות השוות וכו׳ הן אצל מ ר כ ז י ה ן או אצל איזו נקודה שתהיה מההיקף (שם לט). נקודה המוצגת אשר סביבה תסוב הראשונה היא נקראת מצוק או מ ר כ ז (כליל החשבון ה א ג).—ובהרחבה, לכל דבר שהוא ממש בתוך מכל נקודה של דבר זולתו, מרכז הארץ, מרכז העולם, מרכז הגלגל: והרקיע סובב על מ ר כ ז הארץ ואינו מוסיף בהליכתו ביום אחד על הליכתו ביום שני (ראב״ח הנשיא, העבור א ו). וכדור הארץ מ ר כ ז עומד באמצעיתו מבלי נטיה (ר״י א״ת, כוזרי ב ו). שהיא ב מ ר כ ז הגלגל הגדול ואיננה ב מ ר כ ז גלגל המזלות (שם ד יג). עצם זך דק קל קראהו גלגל האש ואחר כן גלגל האויר ואחר כן גלגל המים ואחר כן כדור הארץ אשר היא ה מ ר כ ז כבדה ועבתה בעבור רחקה ממקום התנועה (שם ה ב). מצד המקיף לצד הנקודה המדומה באמצע כדור הארץ הנקראת מ ר כ ז העולם (ר״ש א״ת, יקוו המים ב). שיהיה הסבוב לא סביב מ ר כ ז העולם (הוא, מו״נ ב כד). וירדה הארץ בכבדותה אל ה מ ר כ ז התיכון ושכנה (נסל בן תמים, פי׳ יצירה נו). לפי שהארץ כלה ב מ ר כ ז אצל הגלגל (ספר העצמים לראב״ע ב). וכל מה שיתרחק החומר מן המקיף לצד ה מ ר כ ז יהיה יותר עב ויותר קשה וקר (שעה״ש לאבי הרלב״ג א). — יוצא מ ר כ ז, יוצא חוץ למרכז וכו׳, excentrik; -rique; -ric: גלגל היקף או גלגל יוצא חוץ ל מ ר כ ז או שניהם יחד (ר״ש א״ת, מו״נ ב כד). והוא שביציאת ה מ ר כ ז ג״כ כבר מצאנו התנועה הסבובית הגלגלית לא סביב האמצע אבל סביב נקודה נחשבת יוצאה חוץ ל מ ר כ ז העולם וכו׳ שכבר התבארו שעורי יציאת ה מ ר כ ז י ם וכו׳ כמה שיעורי יציאת ה מ ר כ ז י ם ההם וכו׳ אמנם שבתי מ ר כ ז גלגלו היוצא יבוא בין גלגלי מאדים וצדק וכו׳ (שם). כי התכוני יניח שני שרשים שעליהם יבנו כל מופתי החכמה ההיא והם גלגל יוצא מ ר כ ז וגלגל הקפה וכו׳ ולהנחת גלגל יוצא מ ר כ ז יתחייב גם כן שתמצא תנועה סבובית סביב גשם שאינו נח קיים שהגלגל היוצא מ ר כ ז יתנועע סביב נקודה מתנועעת תמיד שלפי מה שהתבאר באגרת הרחקים מרכז גלגל יוצא ה מ ר כ ז של הככבים הנבוכים מהם למעלה מן היסודות בגלגל הירחי ומהם למעלה מגלגל הירח (ר״י אלבו, העקרים ד ב). הנה השמש בגלגל יוצא מ ר כ ז ו ממרכז העולם (כל מלאכי ההגיון, הקש). מזה הכדור הנוטה יפרד כדור יוצא ה מ ר כ ז נושא לגלגל הקפת הכוכבים וכו׳ אחר כן מזה הכדור היוצא ה מ ר כ ז יפרד כדור מרכזו בחצי עובי הכדור היוצא מ ר כ ז והוא יקרא גלגל ההקפה

סוס מעץ אשר ישחקו בו המזמרים. וכן כתב ביד החזקה (כלים ד א): וסוס של עץ של זמר שמשחקין בו.— [1]) הר״ש (כלים ס ו) מביא ר׳ יוסי.

[2]) בערב׳ מרכז a). ועי׳ הערה הבאה.— [3]) נראה כי ר׳ אברהם בר חייא היה הראשון שהכנים שם זה מהלשון הערבית לעברית, כי קדם לזה, שם סי׳ 14, הוא אומר: והנקודה הזאת (שבאמצע העגול) נקראת ציר העגול ונקרא בלשון הערבי מ ר כ ז. ע״כ. משמע, שעוד לא היה השם מ ר כ ז נהוג בתור מלה עברית, ועוד לא בא השם מרכז אלא כעין פרוש להשם צ י ר, וגם אחר כך עוד פקפק ראב״ח בשמוש בין שני השמות, עד שיותר ויותר גבר מ ר כ ז ונצח.— [4]) לא דק, ויחס לעצמו מה שכבר הקדימהו בו אחר, והוא ראב״ח, וכבר השתמש בו גם אביו ר״י א״ת.

---

a) مركز

והוא יותר חזק משאר גרם הכדור היוצא המרכז לפי שהוא יקרעהו (ראב"ה, אמונה רמה א ח). כל גלגל מאלה שבעה המשרתים שזכרתי כלם יוצאי המרכז ולכן יש נקודה בגלגל כל אחד מהם רחוקה מאד ממרכז הארץ והיא נקראת גובה הרום (ר"י אברבנאל, שמים חדשים א). שהגלגל הסובל שהוא היוצא מרכז משבתי וכו' מהגלגלים יוצאי המרכזים (שם).—והשתמשו במלה זו בזמן האחרון גם בהשאלה, מֶרְכָּז הממשלה, מֶרְכָּז מסחרי, וכיוצא בזה.

*מֶרְכָּזִי, ת"ז, נקב' מֶרְכָּזִית, מ"ר מֶרְכָּזִיִּים, מֶרְכָּזִיּוֹת, — של מרכז, מטבע המרכז, — מצוי בסהמ"א, אך לא מצאתי פתקאות. ובהשאלה: הממשלה המֶרְכָּזִית.

*מַרְכֹּל, (מרכול), ש"ז,—כמו אמרכל, עי"ש: מרכל חותם ונותנו לקתיליקוס וכו' מרכל רואה חותמו ומתיר (ירוש' שקל' ה ג). ראש משמר קודם לבית אב בית אב קודם למרכל [1]) והמרכל קודם לגזבר (שם הור' ג ז). אין פוחתין משלשה גזברין ומשבעה מרכולין (שם שקל' ה ג). ועשהאל וירימות וכו' ובניהו מרכולין (שם).

מַרְכֹּלֶת, ש"נ, נקב' מַרְכֻּלְתֵּךְ, — מקום הרֹכלים: המה רכליך במכללים בגלומי תכלת ורקמה וכו' בחבלים חבשים וארזים בְּמַרְכֻּלְתֵּךְ [2]) (יחזק' כז כד).

מִרְמָה, ש"נ, מ"ר מִרְמוֹת, — שם"פ של מי שמְּרַמֶּה את חברו, מסבב אותו בכחש ובשקר שיאמין בו, Trug tromperie ; deceit: בא אחיך בְּמִרְמָה ויקח ברכתך (בראש' כז לה). ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו בְּמִרְמָה וידברו (שם לד יג). ויהפך יהורם ידיו וינס ויאמר אל אחזיהו מִרְמָה אחזיה (מ"ב ט כג). סבבני בכחש אפרים וּבְמִרְמָה בית ישראל (הוש' יב א). הממלאים בית אדניהם חמס וּמִרְמָה (צפני א ט). חץ שוחט לשונם מִרְמָה דבר בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו (ירמ' ט ז). ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מִרְמָה על כן גדלו ויעשירו (שם ה כז). על לא חמס עשה ולא מִרְמָה בפיו (ישע' נג ט). נצר לשונך מרע ושפתיך מדבר מִרְמָה (תהל' לד יד). דברי פיו און וּמִרְמָה (שם לו ד). אלה פיהו מלא וּמִרְמוֹת ותֹך (שם י ז). כי לא שלום ידברו ועל רגעי ארץ דברי מִרְמוֹת יחשבון (שם לה כ). וינקשו מבקשי נפשי ודרשי רעתי דברו הוות וּמִרְמוֹת כל היום יהגו (שם לח יג). פיך שלחת ברעה ולשונך תצמיד מִרְמָה (שם נ יט). מחשבות צדיקים משפט תחבלות רשעים מִרְמָה (משלי יב ה). מִרְמָה בלב חרשי רע (שם כ). הרה עמל וילד און ובטנם תכין מִרְמָה (איוב טו לה).—איש מִרְמָה: מאיש מִרְמָה ועולה תפלטני (תהל' מג א). איש דמים וּמִרְמָה יתעב יי' (שם ה ז). אנשי דמים וּמִרְמָה לא יחצו ימיהם (שם נה כד). — אַבְנֵי מִרְמָה, אבני משקלת שלא לפי החק לרמות את הקונה: האזכה במאזני רשע ובכיס אבני מִרְמָה (מיכ' ו יא).—מֹאזְנֵי מִרְמָה: להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מִרְמָה (עמו' ח ה). כנען בידו מאזני מִרְמָה לעשק אהב (הוש' יב ח). מאזני מִרְמָה תועבת יי' ואבן שלמה רצונו (משלי יא א). תועבת יי' אבן ואבן ומאזני מִרְמָה לא טוב (שם כ כג). — לשון מִרְמָה: אהבת כל דברי בלע לשון מִרְמָה (תהל' נב ו). — פי מִרְמָה: כי פי רשע ופי מִרְמָה עלי פתחו דברו אתי לשון שקר (שם קט ב).—שִׂפְתֵי מִרְמָה: שמעה יי' צדק הקשיבה רנתי האזינה תפלתי בלא שפתי מִרְמָה (שם יז א). — ואמר המליץ: כי תמצא בו מרמת שועלים וגנבות חתולים (ר"י חריזי, תחכמ' מו).

*מְרָמָה, (מרומה), דין מְרָמָה,—עי' רמה.

מִרְמָס, ש"ז, סמי' מִרְמַס, — מה שנרמס ברגל: ועתה אודיעה נא אתכם את אשר אני עשה לכרמי הסר משוכתו והיה לבער פרץ גדרו והיה לְמִרְמָס (ישע' ה ה). והיה למשלח שור וּלְמִרְמַס שה (שם ז כה). וצאני מִרְמַס רגליכם תרעינה (יחזק' לד יט). וקדש וצבא מִרְמָס (דני' ח יג). — ובהשאלה במליצה, הוא יהיה לְמִרְמָס, יֻפַּל, יְשֻׁבַּר: עתה תהיה לְמִרְמָס כטיט חוצות (מיכ' ז י).—וּמִרְמַס לשוט שוטף וכדומ': שוט שוטף כי יעבר והייתם לו לְמִרְמָס (ישע' כח יח).—ובמדר': כך יהיה הוא ותולדותיו עשויים מרמס [1]) לפני מלאך המות (מד"ר בראש' כא). החזיק עשיר בדבר טוב תחלתו רעב הוא לו המתישן [2]) בו עשאו למרמס (שם, קהל' סגל הכלים). עד מתי הם מרמס לאוה"ע (ילקוט דני', רמז תתקסו). —ואמר הפיטן: מטע קרן שמן המדושן, מרמס מדוע כחרולי כבשן (רשב"י הבבלי, אין כמדת, סליח' יוה"כ).

א. מַרְמַר, — לא נמצא.

—ספע', הִתְמַרְמֵר, יִתְמַרְמַר,—א) קצף ורגז ומלא עברה: והנה צפיר העזים בא מן המערב וכו' וראיתיו מגיע אצל האיל וַיִּתְמַרְמַר אליו ויך את האיל וישבר את שתי

---

[1]) כך בנוסח' הדפוס, ובשרידי הירוש' גני' מצרים הוצא' גינצבורג: מרכיל.

[2]) בקצת ספרים כ רפה.

[1]) כך בנוסח' הדפוס, ובכ"י הוצ' ד"ר תיאודור דייש. — [2]) יש מגיהים התישן.

קרניו (דני׳ ח ה-ז). וְיִתְמַרְמַר מלך הנגב ויצא ונלחם עמו עם מלך הצפון (שם יא יא).—ובמדר׳: רצונך לידע מה היתה גבורתו של אביקה בן גבייתי כשבאו השונאים להקיף את ירושלים עלה אביקה לראש החומה וכשהיו משלחים את האבן וכו׳ מיד היה מתמרמר ובעט אותה ברגלו ומחזירה עליהם מה עשו השונאים היו משלחים אותה לפנים וכו׳ אביקה היה סבור שהיתה באה בחזקה נתמרמר לצאת לדחותה עליהם ברגלו ונפל בין החומות (פסיק׳ רבתי, נחמו).—ואמר המליץ: ושניהם כשני אריות נלחמים בחזק ידים, או כשני נשרים יתמרמר זה אל זה בחצי השמים (ר״י חריזי, תחכמ׳ ד). ויחר עליו אפו והרתיח כמצולה קצפו ואליו התמרמר וישא משלו ויאמר (רפ״ט פלקיירא, המבקש טו).—ב) ״במשמ׳ העקרית, נעשה מַר: נפל ירקון בענבים ונתמרמרו (רס״ג, תשו׳ הגאו׳ הרכבי מז).

ב.*מְרְמֵר, מן מר,—לא נמצא.

—התפ׳, *הִתְמַרְמֵר,—קלט ריח של מֹר: ומה המור הזה כל מי שליקטו ידיו מתמרמרות[1]) כך אברהם ממרר עצמו ומסגף עצמו ביסורים (ר״י, מד״ר שה״ש, צרור המור).

מֹרֶן[2]), מוֹרָן, מוֹרָן, ש״ז, — חדר בבנין לאצר בו חטה,

יין, וכיוצא בזה, Vorratskammer; grenier, cellier store-room: אין חולקין את החצר עד שיהא בה ארבע אמות לזה וארבע אמות לזה וכו׳ ולא את הטרקלין ולא את המורן[3]) ולא את השובך וכו׳ עד שיהא בהן כדי לזה וכדי לזה (ב״ב א ו).

[1]) כך בדפוס לייפציג, ובדפוס ורשה מתמררות, וכן רד״ק בספר השרשים שרש מור הביא הגרסה מתמררות, וכך רבנו בחיי בפ׳ כי תשא. אך הרמב״ן הביא הגרסה מתמרמרות.

[2]) כך נקוד במשנ׳ מנק׳ ליבורנו, וכך גם בוקסד׳ מֹרֶן. לוי מוֹרָן, יסטר׳ מוֹרָן, ועי׳ הערה הבאה.—[3]) כך בנוסח׳ הדפוס ובערוך, ובכ״י המרון, המירן. ופרש רגמ״ה מגדל, והערוך: מגדל קטן הוא שבונין בגנות. ע״כ. רש״י פרש: טרקלין ומורן מיני פלטין. ע״כ. ורמב״ם פרש: מין ממיני ארמונים. י׳ לוי אמר שהוא מרומית murus, חומה. קוהו׳ בעה״ש, שהוא מיונית μόσυν, ויסטר׳ שהוא צמצום מאורן, מן אור. ש׳ קרויס, שהוא קצור מן השם היוני (Κά)μαρα, במשמ׳ חדר. אבל כבר דחה זאת ע׳ לֶו. אבל נשמט מכלם כי מלה זו כצורתה נמצאת בלשון סורית, מרנא, ופרשוה המלונים הסורים בזה״ל: דוכיתא דחמלון בהין חטא ודקא וחמרא, ע״כ,—ובעברית: מקום ישימו שם חטה וקמח ויין.—ותרגום ערבי: מח׳זנ קמח, אוצר של דגן. וכן במלון הסורי של יעקב הכלדי, שנדפס במוצל, תרגם בערבי הרי a׳, שהוא אוצר של תבואה, וכן מח׳זנ אלקמח.

a) هري

*מרן, ממנו אולי *מְרָן, עי״ש.

*מרס[1]), ממנו *מָרַס, *מְרִיסָה.

*מָרַס, — קל לא נמצא.

— פִּעֵ׳, *מֵרֵס, מְמָרֵס,—א) מֵרֵס את הדם, בחש בו שלא יקפא: הביא אשמו ולא הביא גזילו לא היה ממרס בדמו עד שיביא גזילו (תוספת׳ פסח׳ ג א). מצורע שהביא חטאתו קודם אשמו לא יהא ממרס בדמה עד שיביא אשמו (שם ב״ק י יט). שחטו (את הפסח) קודם לתמיד כשר ובלבד שיהא אחד ממרס בדמו עד שיזרק דם התמיד (פסח׳ ה ג). שחטו וקבל במזרק את דמו ונותנו למי שהוא ממרס בו על הרובד הרביעי שבהיכל כדי שלא יקרוש (יומ׳ ד ג). נטל את הדם ממי שהיה ממרס בו וכו׳ והזה ממנו אחת למעלה ושבע למטה (שם ה ג). ושחט את פר החטאת וכו׳ נותנו לאחר למרס את דמו (ת״כ, אחרי מות ב ג). אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבש״ע כלום הקריבו לפניך כרים בני שנה וכו׳ כלום מירסו בדם לפניך (ר׳ לוי, מגי׳ יב:).—ואמר הפיטן: לשחטו נפנה וקבל דמו וצוה למרסו ברבד העזרה (ר׳ ינאי, סדר עבודה, אתה כוננת). עירה דמו לכלי זהב נטלו ממרס בכלי עוז (רסע״ג, עבודה, באדני ילדקו). קפץ ושחטו וקיבל דמו, קפאיו ימרס ציר מטעמו, וכו׳ שובב הממרס דם לכפרה, שב והזהו פנים בספירה (משולם בר קלוני׳, אבוחה נפלאותיך). ציר יטבחנו ויקח דם בכלי צעירו ימרסנו ביד ולא יקפה (סדר עבודה, אזכר סלה). רמה קרן תפארתו בשחטו פר וקיבל דמו, רץ הממרס בו לקחתו יי׳ אלהיו עמו (סדר עבודה, אמוני לבב, סדור תימני׳). מזבח נהרם דמים מלמרס חלבי אשי על גביו לסדרן (משה בר׳ בנימין, מתני אחזו, סהר׳ יוה״כ). מפרפרים הילדים וזה על זה מפרכסים, ממהרים שחוט אחרים ובדמיהם מתבוססים, נתון על רובד היכלך ואף לממרסים, נגד עיניך לעד יהיו תוכסים (דוד בר משולם, אלהים אל דמי, סליח׳ מוס׳ יוה״כ). — ובסהמ״א: וכל המראות האלו (בריאה) אין אוסרין בהם עד שנופחים אותה וממרס בה בידו אם נשתנית למראה המותר מותרת (רמב״ם, שחיט׳ ז יח).—ובכלל, מֵרֵס התבשיל וכדומ׳, בחש בו בכף: אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבש״ע וכו׳ כלום מירסו

[1]) בערב׳ מרש a).

a) مرس

במנחות לפניך (ר׳ לוי, מגי׳ יב:). מרסנא זה היה ממרס את הסלתות (מד״ר אסת׳, והקרוב אליו). — ובסהמ״א: כף אחת שבה ממרסים תבשילי בשר ואירע שמירסו ממנה קדירה חלובה (סדור רש״י, סי׳ תקלד). וקדירה מלאה בשר היתה מבושלת אצלה על הכירה והיתה שפחה ממרסת בכף בפרור ובקדירה (שם תקלג). ונותנין מים על גבי מורסן ומוליך בו התרווד שתי וערב אבל אינו ממרס בידו שלא יראה כלש (רמב״ם, שבת כא לד). יכרות התפוחים וישרה הכל בב׳ ליט׳ מים יומם ולילה ואח״כ יבשל הכל עד שישוב אל השליש ימרס אותו ויסנן אותו (גתן פלקיירא, צרי הגוף, כ״י ברי״מ). יתיך השומן בשמן ורדים וכו׳ ומעט זעפראן וימרסהו ויעשה (ספר הטחורים להרמב״ם, הוצ׳ ה׳ קרונר). יודק הכל הדק היטב ויולש ביין עפוץ ויועג עוגות וכשתצטרך אליהם תמרס אחת מהן בחמץ מזוג (קאנון ג א ב יא). ולפעמים יצטרך שתמרס לחם סלת במה שתגמיהו (שם שם יא ג ח). — ב) *מֵרֵס עפר וכדומה, מחהו במים ובחש בו עד שיהיה כמו מקפה: ממרסין באורז בשביעית (ר״א בן יעקב, שבי׳ ב י). — ג) *מֵרֵס ענבים, מעך וסחט אותם: ענבים הללו כ״ז שאתה ממרסן אתה מוציא מהן כל מה שבתוכן (מד״ר ויקר׳ יב). — ובהשאלה, במליצה: כי עזה כמות אהבה ובהפרד ממנה בעלה היא עניה צוערה חיי צער תחיה ולפחות יזהר לפייסה בדברים באגרת שלומים למרס בדם האהבה (ר״א פאפו, פלא יועץ, אות א).

— נפע׳, *נִמְרַס, — שמרסוהו: ויש מהם מי שיחבר שניהם במים שנמרס בהם סיד וליטרגיר בבשול (קאנון ד ז א יט). והביצה רבת הבשול נקרא קרושה ואותה שמגיעה מבשול שתתעבה עובי שוה וכו׳ והיא הנמרסת ובלשונינו מגולגלת (פרקי משה כג).

— פעו׳, *מֹרַס, מְמֹרָס, יְמֹרַס (ימורס), — כמו נִמְרַס: פי׳ זה המאכל ממורס הוא (ר״ח שבת קמ.). ושיקח ממנו (מן הטריאק) שעור פול המצרי וכו׳ ימורס בג׳ כפות מים (פרקי משה יז). ואם (יקח הסם הנזכר שם) בשיעור לוז ימורס בשלש כפות מים (גרבוני, ארח חיים, בהנהג׳ הזקנים, כ״י שכתר).

*מֻרְסָא, — עי׳ מֻרְסָה.

*מֻרְסָה, ש״נ, מ״ר מֻרְסוֹת, — שחין וכדומ׳ מלא לֵחָה, boil ; abcès ; Geschwür: המפיס מורסא בשבת אם לקולפה או לעשות לה פה כדרך שהרופאים עושין וכו׳ אם להוציא ממנה לחה (יהושע בן מתיא, תוספת׳ עדי׳ א ח). — ובסהמ״א: מורסא שצומחת בבשר בני אדם כמו ענבה והיא שחורה סכנה (ר״ח, ע״ז כח.). וכמה מהמביטים יחשבו השומן במי ששמרו מורסה או מכה מהמכות (מאזני צדק לאלגזלי 128). שתתעכב בו ליחה שתעשה בו מורסא או סרטן או תבלול או חבורה (ר״י א״ת, כוזרי ב מ). עצבים וכו׳ דקים ולא ישתתפו אלא לענין גדול ממורסות הכבד (קאנון ג יד א). המורסות המתחדשות באצטומכא או בכבד (פרקי משה ז). הזהר מהקיז דם עורק היד במורסות הרחם כי הוא ימנע הנדות (שם עז). ואם מסתום מעבר המקוה כגון שתתחדש בו מורסא כמו המורסה הנקראת פלגמוני והמורסא הקשה או המורסא הרפה (מ׳ אלדבי, ש״א ד). ויתילדו התוספות ההם ויהיה מזה טחורים ומורסות ונגעים (שם). שיש חולאים מתדבקין כמורסא דבריית (ר״י קארו, תולד׳ יצחק, תולדות).

*מֻרְסָן[1], ש״ז, — סֻבִּין גסים, coarse bran ; grobe Kleie ; gros son: הצבעין והפטמין לוקחין מורסן מכל מקום ואין נמנעין (תוספת׳ שבי׳ ה ח). המוציא מורסן לאכילה כגרוגרת (שם שבת ח ט). המוליך חטים לטחון ולא לתתן ועשאן מורסן וסובין (שם ב״ק י ט). ונותנים מים למורסן אבל לא גובלין (שבת כד ג). המוציא אוכלים כגרוגרת וכו׳ חוץ מקליפיהן וגרעיניהן ועוקציהן וסובן ומורסנן (שם ז ד). חמשת רבעים קמח חייבין בחלה הם ושאורן וסובן ומורסנן וכו׳ ניטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן וכו׳ (חלה ב ו). אין שורין את המורסן לתרנגולים אבל חולטין האשה לא תשרה את המורסן שתוליך בידה למרחץ אבל שפה היא על בשרה יבש (פסח׳ ב ז). איזוהי עיסת כלבים ר״ש בן לקיש אמר כל שעירב בה מורסן (ירוש׳ חלה א ט). בראשונה היתה סאה ארבלית מוציאה סאה סולת סאה קמח סאה קיבר סאה סובין סאה מורסן (ר״ח בר בא, שם סוט׳ א ח).

מֵרֵעַ[2], ש״ז, בכנ׳ מֵרֵעֲךָ, מֵרֵעֵהוּ, מֵרֵעֶהוּ, מ״ר מֵרֵעִים, — כמו רֵעַ: ואבימלך הלך אליו מגרר ואחזת מֵרֵעֵהוּ ופיכל שר צבאו (בראש׳ כו כו). היום אעשה חֶסֶד עם בית שאול אביך אל אחיו ואל מֵרֵעֵהוּ ולא המציתך ביד שאול (ש״ב ג ח). — ובפרט רֵעֵי החתן ביום חתונתו ותהי אשת שמשון לְמֵרֵעֵהוּ אשר רעה לו (שפט׳ יד כ).

---

[1]) לא נתברר מקורו.

[2]) מן ב. רעה, עי״ש. ואמר רד״ק (מכלול, מה״ש, נל״פ, מפק׳ פעע) וז״ל: וְרֵעַ וכו׳ ובתוספת מם לְמֵרֵעֵהוּ. ע״כ. וכבר נתלבטו החדשים במשקל מלה זו כי הוא זר בצורתו, ואמרו קצתם (Bö., Olsh.) כי מם מֵרֵעהו היא מם המלה מִן. אך רֻבּם דחו זאת והסכימו כי היא מם המשקל והמלה

ויאמר אביה אמר אמרתי כי שנא שנאתה ואתננה לְמֵרֵעֶךָ (שם טו ב). ויעש שם שמשון משתה כי כן יעשו הבחורים ויהי כראותם אותו ויקחו שלשים מֵרֵעִים ויהיו אתו (שם יד י-יא). — ובשוא המם במשמ' רבים: כל אחי רש שנאהו אף כי מְרֵעֵהוּ[1] רחקו ממנו (משלי יט ז).

מֵרַע[2], ס"ז, מ"ר מְרֵעִים, — א) אדם רע, Bösewicht scélérat; villain: הוי גוי חטא עם כבד עון זרע מְרֵעִים בנים משחיתים (ישעי' א ד), זרע שִׂכלם מְרֵעִים. כי כלו חנף וּמֵרַע וכל פה דבר נבלה (שם ט יו). וקם על בית מְרֵעִים ועל עזרת[3] פעלי און (שם לא ב). שירו ליי' הללו את יי' כי הציל את נפש אביון מיד מְרֵעִים (ירמי' כ יג). ובנבאי ירושלם ראיתי שערורה נאוף והלך בשקר וחזקו ידי מְרֵעִים לבלתי שבו איש מרעתו (שם כג יד). כי סבבוני כלבים עדת מְרֵעִים הקיפוני (תהל' כב יז). שנאתי קהל מְרֵעִים ועם רשעים לא אשב (שם כו ה). בקרב עלי מְרֵעִים לאכל את בשרי (שם כז ב). תסתירני מסוד מְרֵעִים מרגשת פעלי און (שם סד ג). סורו ממני מרעים ואצרה מצות אלהי (שם קיט קטו). אל תתחר בַּמְרֵעִים אל תקנא ברשעים (משלי כד יט).—ואמר המליץ: בגמלו (הזמן) רע לכל מטיב כמותך וגמלו טוב לרעיו המרעים (ר"ש הנגיד, דכליך כתוך לבי). במרע אל תתחר ודרכו אל תבחר בליל פה ובמחר מקומם בקברים (דונש, דעה לבי). — ב) עצם מדת הרע וטבעו, Bosheit méchanceté; wickedness: מֵרַע מקשיב על שפת און שקר מזין על לשון הות (משלי יז ד).—ג) ⁞והתיחד לְרַע עַיִן: יש אומרים כי בלעם היה רע עין הנקרא[4] מרע וברעת עינו היה עושה רעות (ראב"ע, במד' כד ב).

***מְרַע**, ס"ז, — חולי, ואינו משמש אלא בצרוף עם שְׁכִיב: שכיב מרע, שהוא שוכב חולה, עי' ערך שָׁכִיב.—⁞ו מרע בלבד, במשמ' מחלה: כדלא באונס ולא במרע וכו' אלא בידיעה שלימה וכו' (רה"ג, נוסח שטר הלואה, הפסגה ג 48).

מִרְעֶה, ס"ז, סמי' מִרְעֵה, בכנ' מִרְעֵהוּ, מ"ר בכנ' מִרְעֵיכֶם, — מקום שירעו שם צאן ובקר וכדומ', Weide; pâturage; pasture: ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מִרְעֶה לצאן אשר לעבדיך כי כבד הרעב בארץ כנען (בראש' מז ד). עד עולם (יהיה המקום) משוש פראים מִרְעֵה עדרים (ישעי' לב יד). מה נאנחה בהמה נבכו עדרי בקר כי אין מִרְעֶה להם (יואל א יח). כאילים לא מצאו מִרְעֶה (איכ' א ו). בְּמִרְעֶה טוב ארעה אתם וכו' וּמִרְעֶה שמן תרעינה אל הרי ישראל (יחזק' לד יד). המעט מכם הַמִּרְעֶה הטוב תרעו ויתר מִרְעֵיכֶם תרמסו ברגליכם (שם יח). יתור הרים מִרְעֵהוּ ואחר כל ירוק ידרוש (איוב לט ח). וילכו וכו' לבקש מִרְעֶה לצאנם וימצאו מִרְעֶה שמן וטוב וכו' וישבו תחתיהם כי מִרְעֶה לצאנם שם (דהי"א ד לט-מא). איה מעון אריות וּמִרְעֶה[1] הוא לכפרים (נחו' ב יב).—ובמדר': עשרה בקר וכו' ומאה צאן מן המרעה (פסיק' רבתי יו). — ובמשמ' עֵדֶר: כל שבט ושבט וכו' היה מעביר כל המרעה לפניו והיה נוטל השמן שבהם ועומד עליו ושחטו (מד"ר במד' י). —ובסהמ"א: כל מין ומין מן הבהמות אין להם כי אם ולד אחד כמין האדם ולפעמים יש להם תאומים אם יש להם מרעה טוב ושמן (שעס"ש נאבי הרלב"ג ד). והפרים יש להם מנהיג והוא חי יותר מן האחרים לטוב המרעה שימצא (שם).

***מֵרֵעוּת**, (מריעות), ס"נ, — אספת ידידים ורֵעים לשם מגע ומשא של ידידות ורֵעוּת: לשמחה (צריך האבל להמתין) שלשים ולמריעות שלשים (בריית', מו"ק כב:). ולשמחת מריעות מותר ליכנס לאלתר (רבס בכ"ת, שם).—ובסהמ"א: על אביו ועל אמו בין כך ובין כך לא יכנס לשמחת מרעות עד שנים עשר חדש (רמב"ס, אבל ו ז). כמה רע ומר המעשה שעושים קצת אנשים או נשים שמתועדים יחד לשמוח בשמחת מרעות בלילי מוצאי שבת (ר"א פאפו, פלא יועץ, אכילות). — ⁞סעודת מֵרֵעוּת: כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור וכו' לאכול ולשתות ולהשתכר בפני רבים ובכניסת עמי הארץ ובסעודת מרעות (רמב"ס, סנה' כה ד).

מַרְעִית, ס"נ, בכנ' מַרְעִיתִי, מַרְעִיתֶךָ, מַרְעִיתוֹ, מַרְעִיתָם, — א) העֵדֶר הרֹעֶה, ובמליצה כִּנוי להעם: כי נבערו הרעים ואת יי' לא דרשו על כן לא השכילו וכל מַרְעִיתָם נפוצה (ירמ' י כא). ואבד מנוס מן הרעים ופליטה מאדירי הצאן קול צעקת הרעים ויללת אדירי הצאן כי שדד יי' את מַרְעִיתָם (שם כה לה-לו).—וצאן מַרְעִית:

מקצרת מן מרעה, או נוספה על השם רֵעֶה. והיחיד המכרת לפי רד"ק וגם החדשים הוא מֵרֵעַ, והצירי מתקים להבדיל מן מְרֵעִים. עכ"פ, הצורה אינה לפי הקש משקלי השמות הרגילים. — [1]) כך עדותו המפרשת של רד"ק, במכלול ובהשרשים. אך במקצת ספרים בצירי.

[2]) עי' רע. — [3]) עדת? — [4]) לא נתברר לי איה נקרא רע עין מרע.

---

[1]) יש מגיהים ומערה.

הוי רעים מאבדים ומפצים את צאן מַרְעִיתִי נאם יי׳ (שם כג א). ואתן צאני צאן מַרְעִיתִי אדם אתם (יחזק׳ לד לא). למה אלהים זנחת לנצח יעשן אפך בצאן מַרְעִיתֶךָ (תהל׳ עד א). ואנחנו עמך וצאן מַרְעִיתֶךָ (שם עט יג). עמו וצאן מַרְעִיתוֹ (שם ק ג).—ועַם מַרְעִיתוֹ, במשמ׳ זו: כי הוא אלהינו ואנחנו עם מַרְעִיתוֹ וצאן ידו (שם צה ז).—ב) שה״פ, פעולת הבהמה הרֹעָה: אני ידעתיך במדבר בארץ תלאבות כְּמַרְעִיתָם וישבעו (הוש׳ יג ה-ו).—ואמר בן סירא: מאכל ארי פראי מדבר כן מ ר ע י ת עשיר דלים (ב״ס גני׳ יג יט), שהדלים הם כמו מאכלם ופרנסתם של העשירים.—ובתו״מ: מביאין תור מ מ ר ע י ת ו וכו׳ ותרנגולת מאשפתה (ר׳ יוחנן, ב״מ פו:). והיכן היתה מ ר ע י ת ן של ישראל במצרים על ים סוף (ר״ש בר נחמני, מד״ר שה״ש, שני שריך). והיא (ציון) עשויה מ ר ע י ת לחיות השדה (פסיק׳ רבתי כו), מקום של מרעה.—ואמר הפיטן: סר המכפר בעד צאן מ ר ע י ת, סוככנו באברתך כסוכת מראית (יוצ׳ יוה״כ, אז ביום כפור).

*מַרְעָם, ס״ז,—כנוי לאחד הטעמים המפסיקים, המְכֻנה שלשלת: ו ה מ ר ע ם מיוחד מכל טעם ברעש ורעם (דה״ט, סי׳ יז).

מַרְפֵּא, ס״ז,—שה״פ מן רפא, א) במליצה, במשמ׳ ישועה: מדוע הכיתנו ואין לנו מַרְפֵּא קוה לשלום ואין טוב ולעת מַרְפֵּא והנה בעתה (ירמ׳ יד יט). על כן פתאם יבוא אידו פתע ישבר ואין מַרְפֵּא (משלי ו יח). מלאך רשע יפל ברע וציר אמונים מַרְפֵּא (שם יג יז).—ובמשמ׳ מוסר׳ בענין תקון המדות וכדומ׳: בני לדברי הקשיבה וכו׳ כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מַרְפֵּא (שם ד כ-כב).— ובמשמ׳ תענוג ונֹעם: יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מַרְפֵּא (שם יב יח).— ב) מנוחה ושלוה, לֵב מַרְפֵּא, שמח בחלקו, שאינו מקנא ברעהו: חיי בשרים לב מַרְפֵּא ורקב עצמות קנאה (שם יד ל).— מַרְפֵּא לשון, דברים נוחים ורצויים: מַרְפֵּא לשון עץ חיים וסלף בה שבר ברוח (שם יה ד). — ג) כמו מַרְפֵּה, התרפות: אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח כי מַרְפֵּא יניח חטאים גדולים (קהל׳ י ד). — ובתו״מ, מַרְפֵּא, דבור של ברכה למתעטש: האומר (למתעטש) מ ר פ א הרי זה מדרכי האמורי (תוספת׳ שבת ז ס). של בית רבן גמליאל לא היו אומרים (למתעטש) מרפא בבית המדרש מפני בטול בית המדרש (ברכ׳ נג.).— ובסהמ״א: והעלה ארוכה ו מ ר פ א לכל תחלואינו (תפי׳ י״ח, רפאנו). —*ובהשאלה, ברוחניות ומוסריות: ומחיה לנשמות שפתיו בנעימות ו מ ר פ א העצמות וגם חיי בשרים (תפו׳ תלמידי מנחם ב״ס, לגבור בתעודה). כנגוע גרשתו ושמתו מחוץ למחניו, יוחיל מ ר פ א בכל יום ונגעו עומד בעיניו (ר״י הלוי, יום לכ). שמש צדקה תזרח ו מ ר פ א, וכאב מצוקה יכלה ויספה, ועול מועקה ישבור וירפה (רמב״ע, אין כפי מלה). דדוי המון חוגג שאריתם כטל, תרשישים ינהלום ב מ ר פ א כנף טל (ר״א קליר, תחת אילת עפר, תפ׳ טל). בך אגילה ואשמחה מלכת השמים, מ ר פ א כנפיך יכניף את רוחי להתהלך על כנפי רוח חכמה (רש״פ, ד׳ כוסות, כוס ישוע׳ א).

*מְרְפָּדָה[1], ס״נ,—מטלית מְקֻפלה שישימו על המכה, compresse.

מַרְפֵּה, ס״ז,—כמו מַרְפֵּא: קוה לשלום ואין טוב לעת מַרְפֵּה[2]) והנה בעתה (ירמ׳ ח יה).

מִרְפָּס, — עי׳ מִרְפָּשׂ.

*מַרְפֶּסֶת, ס״נ,— נסר וכיוצא בזה קבוע בכתל לפני הפתחים של העליה שעולים עליה בסֻלם וממנה נכנסים דרך הפתחים אל חדרי העליה: ומודים חכמים לר׳ אליעזר בבני חצר ובבני מ ר פ ס ת [3]) (תוספת׳ ערוב׳ ג-ב יה). בני חצר ובני מ ר פ ס ת שעירבו אלו לעצמן ואלו לעצמן (שם י-ז ז). הפתח הפתוח ל מ ר פ ס ת אין לו אלא ארבע אמות מ ר פ ס ת עצמה יש לה ארבע אמות חמשה פתחים הפתוחים ל מ ר פ ס ת אין ל מ ר פ ס ת בחצר אלא ארבע אמות בלבד (שם ב״מ יא יב). בית שער אכסדרה ו מ ר פ ס ת הרי אלו כחצר (מעש׳ ג ו). עושין מעקה לגג ולמרפסת מעשה הדיוט אבל לא מעשה אומן (מו״ק א י). ואלו שאינן חוזרין (מן המלחמה) הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת (סוט׳ ח ג). מעשה בשעת הסכנה שהבאנו נסרים שהיו בהן ארבעה (טפחים) וסיככנו על גבי מרפסת וישבנו תחתיהן (ר״י, סוכ׳ יד:).

*מַרְפֵּק[4], ס״ז, בכנ׳ מַרְפֵּקוֹ (מרפיקו), מ״ר סמי׳ מַרְפְּקֵי,— פרק החבור החיצון בין החלק התחתון וחלק

---

[1]) מן רפד. בערב׳ רפאדה a). חדוש ד״ר מזיא.

[2]) בקצת ספרים מרפֵא.

[3]) וז״ל רגמ״ה (ב״ב יא): עליה שיש לה ד׳ פתחים או יותר בשורה אחת ועושין לפניהם נסר ארוך שרופסין עליו ולסוף אותו נסר סולם שיורדין בו לארץ ולפני אותו סולם יש פתח שנועל בעד המרפסת.

[4]) משרש רפק, עי״ש. בערב׳ מִרְפַק b), במשמ׳ זו. ואין שום ספק בדבר כי הכונה ב מ ר פ ק היא כמו בערב׳, וכבר הביא רה״ג בפרושו (אהל׳ א ח) תרג׳ על אצילי

---

a) رفادة b) مرفق

העליון של הזרוע, Ellbogen ; coude ; elbow : מאתים וארבעים ושמנה אברים באדם שלשים בפיסת הרגל וכו' שלשים בפיסת היד ששה בכל אצבע שנים בקנה ושנים ב מ ר פ ק אחד בזרוע וארבעה בכתף (אהל' א ח). (מי שנדר ואמר) משקל ידי עלי ר' יהודה אומר ממלא חבית מים ומכניסה עד מ ר פ ק ו ושוקל (ערכ' ה א). אין אתה מודה במוציא לאחר ידו וברגלו בפיו וב מ ר פ י ק ו שהוא פטור שלא הוציא כדרך המוציאין (תוספת' שבת ט ט). ברגלו בפיו וב מ ר פ ק ו באזנו ובשערו (מסכ' שם י ג). בשעה שאמר יצחק ליעקב גשה נא ואמושך בני נשפכו מים על שוקיו והיה לבו רפה כשעוה וזימן לו הקב"ה שני מלאכים אחד מימינו ואחד משמאלו והיו אוחזין אותו ב מ ר פ ק ו כדי שלא יפול (ר' הושעיה, מד"ר בראש' מד).

***מַרְפֶּשֶׂת**, ש"נ, — מקום רֶפֶשׁ : קרב ישועה אלי מתאבלים גם פאר תתן ליושבה בתוך אפר ו מ ר פ ש ת (רשב"ל, אכסוף לספר, קובץ על יד ז).

מִרְפָּשׂ, ש"ז, סמי' מִרְפַּשׂ, — מה שנרפס ברגל : וצאני מרמס רגליכם תרעינה ומִרְפַּשׂ רגליכם תשתינה (יחזק' לד יט). — ובסהמ"א : שלא ישתה אדם מישראל מיינם של עובדי כוכבים כי אם מ ר פ ס רגלם (פרקי דר"א מז).

מרץ[1], ממנו מֶרֶץ, א. *מֶרֶץ, *הַמְרָצָה.

מָרַץ, — קל לא נמצא.

— נפע', נִמְרַץ, נִמְרְצוּ, נִמְרָץ, נִמְרֶצֶת, — קללה נִמְרֶצֶת, קללה עַזָּה, חצופה : והנה עמך שמעי בן גרא בן הימיני מבחרים והוא קללני קללה נִמְרֶצֶת (קרא לו צא צא איש הדמים ואיש הבליעל) ביום לכתי מחנים (מ"א ב ח). — ובמשמ' קשה, אכזרי : קומו ולכו כי לא זאת המנוחה בעבור טמאה תחבל וחבל[2] נִמְרָץ (מיכ' ב י). — ובמשמ' חזק, עושה הפעולה הרצויה : הורוני ואני אחריש ומה שגיתי הבינו לי מה־נִּמְרְצוּ[1] אמרי ישר ומה יוכיח הוכח מכם (איוב ו כד-כה). — ופשט השמוש במשמ' זו בסהמ"א : והיד החזקה והזרוע הנטויה אשר להם עלינו תמנענו להדביק לשונם אל חכם במענה נ מ ר ץ וחזון נפרץ (רמב"ע, ערוג' הבשם, ציון ב 137). לשונו במליצות ערב נ מ ר ץ, ועל פיו חזון השיר נפרץ (ר"י חריזי, הקד' תחכמ'). יקצר במהלך לשון נ מ ר ץ ויחרד הלב והרעיון (שם יח). המתבודד ומשכיל בשכל נ מ ר ץ בהשגת שמו הגדול (מ' אלרבי, ש"א א). יוצאים בהפגעה ראשונה מאירין באור נ מ ר ץ וגדול מאד (מס:ת"ו, ע"ח, היכל ז"א טו ד). כי להיות הידיעה בדרך הזה נקנית מדרך החוש ועל פי הנסיון הרב והחקירה ה נ מ ר צ ת היה קנין החכמה קשה מאד (ר"י אברבנאל, מ"א ג). והנה ההצלחה היותר נ מ ר צ ת שיוכלו אנשי המלחמה להגיע אליה היא לתפוש אדם גדול (שם כב). — *קר נמרץ : המים הקרים קרור נ מ ר ץ (קאנון ג ז, שיניס, ה). ויקרשו אותו יתרון הקשאה וקרישה אך אין זה נ מ ר ץ מגיע לגדר קרישת הגשמים הקשים כמו האבן והזכוכית (שם א ג, פרק בשמירת הבריאות). — *קצור נִמְרָץ : מהספרים שרבו בהם המעיינים ונמצאים ביד כל אדם לא העתקתי מהם כל המאמר בשלימות אבל בקצור נ מ ר ץ מאד (הקד' תעודה בישראל). — והשתמשו במלה זו בזמן החדש הרבה במשמ' רב הכח לפעולה וכדומ', energisch ; énergique ; energetic, אדם נ מ ר ץ, וכיוצא בזה.

— הפע', הִמְרִיץ, יַמְרִיץ, יַמְרִיצְךָ, — הִמְרִיץ את פלוני כי יעשה דבר, כי יענה וכדומ', הניעו בכח חזק : שמעתי כאלה רבות מנחמי עמל כלכם הקץ לדברי רוח או מה־יַּמְרִיצְךָ כי תענה (איוב יו ב-ג). — והשתמשו במשמ' זו בסהמ"א : אשר יעצך ובדרך אמת הנחך ובאמרי יושר המריצך כי נטית אחרי רבינו (ר' הלל, מכתב למאיסטרו גאיו, חמדה גנוזה כא). — ופרץ השמוש בסהמ"א במשמ' הגדיל והגביר והרבה בדבר : תהלתך והלתך יהודון מחנות ארבע, זה יעריץ וזה י מ ר י ץ לך זמר ושיר יבע (רשב"ג, שנאנים שאננים). לרעו נבהלו כל רעיונים ותעו בחזות שכלו שעפים, ומה ת מ ר י ץ בעל דעת וחיים עלי ארץ ועד רום לו סעפים (רמב"ע, תרשיש א כל). שאילו היה הענין כן (כפשוטו) לא היו מסתירים אותו אנשי החכמה ולא היו

ידי (יחזק' יג יח) על מרפקי ידיו, ועל סמך זה חשבו קצת המפרשים כי הכונה במרפק היא שחי, מפני שפרשו אצילי במשמ' זו. אך כבר הוכחתי בערך א צ י ל כי אציל הוא פרק כפיפת הזרוע, עי"ש, וכך תרגם הרמב"ם כאן בגוף הערבי באלמרפק בערב', ובתרגום העברי לעזו בקובדו, והוא זה הפרק, וכן הוכיח הר"ש כאן שהכונה היא לפרק הזרוע, וכך הרא"ש : הוא מקום כפיפות הזרוע.

[1]) רק עבר'. וקצת דומה לו בערב' השרש ט'למ a), בחלוף ל—ר, במשמ' עָוֶל וקושי.

[2]) כבר אמרו קצת החדשים כי הכונה כאן חבל, והוא משכון. — [1]) כך הקדמונים. אמר ריב"ג : מענאה אלמבאלע'ה פי אלשי' כאנא מא כאנ אנ ח'ירא ואנ שרא, ע"כ, — ובעבר' : ענינו ההגעה בדבר עד תכלית יהיה מה שיהיה טוב או רע. וקצתם אמרו כי הוא כמו נמלצו.

---

a) ظلم

החכמים ממריצים מליצות בהעלימו ומניעת הספור בו בפני ההמון (ר״ש א״ת, מו״נ ב כט). גם הוא הוליד בן פריץ, הפליא נבלות והמריץ (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג). ונאמר שזה המספר שהמריץ בו דברו היה להעיר אותנו על כונת התורה (ר״י אנטולי, מלמד התלמידי׳, מתן תורה). זה יעריץ וזה ימריץ וזה יהלל וזה יסלסל (ר״י אבן זבארה, ארבעים ותשעים). והרבה הפליג להמריץ רבנו משה למה החליטו האנשים כלם בביאור שהבורא לא ישיג מהו אלא הוא (נרבוני, מו״נ א נט). — ובמשמ׳ נתן לו כח ועז: ולא בא המשל אלא לתקן הדבור וליפותו ולהמריצו להיותו ערב לשומעים (נשמט המראה מקום). — ״המריץ בְּדָבָר, הרבה בו, התמיד בו הרבה זמן, או עשהו בכח: ויושם השורה התחתונה והעליונה מן הכבד ויצלה בתנור ולא ימריץ (קאנון ג ג דג). ולפעמים יועיל הרפואות החזקות הקובצות המזוניות מעט ואף ימריץ המרצה תוביל אל הבריאות (שם יד ד א). ואמנם ראוי שתמריץ בקשירה בלתי הכאבה (שם ד ד ב יז). וראוי שלא תמריץ בענין החבישה כמו זה השבר (שם ה ב ב). וראוי שלא תמריץ בשחיקתו ולא יסכן (שם, לוח הסמים, חנטל). — ״מה המְרִיצוֹ, במשמ׳ מה הועילו: ומה ימריצני איפוא תוצאת בית מלאכתו אשר לא תמשך עיני הקונים עליה (מא״ג, קרית ספר מג). ומה ימריצוה דברי חכמים אחדים המדברים בשבחה והיועצים טוב עליה אחרי אשר הדברים הטובים האלה לא יועילו להותה (יל״ג, אגרות ב רעג). בני אלים מה ימריצכם היחש אם אתם מאין ופעלכם כחש (הנ״ל, משלים, האיל). אדם, דרך אחד לך לעש ולתולעת, היום תחיה מחר נפשך נסעת, ומה ימריצך אם גם תוסיף דעת (הנ״ל, אדם דו פרצופין א). ארבעים יום טרם אמה חבלתה, הכין לה אלופה המזוג זווגיבי ומה ימריצה אם תראנו עתה, מה תתן מה תוסיף אהבת תענוגים (הנ״ל, אפס עבריה). — ובמשמ׳ מה אכפת: עתה קומה נלכה אל תעצרני, לא אוכל חכות לך רב לך חיית, גם מה לי ולך ומה ימריצני, אם צוית ביתך אם לא צוית (הנ״ל, משלים, המות והסולך למות).

א. ״מֶּרֶץ, ש״ז, — שם״מ מן מָרַץ, במשמ׳ כח ועז הרוח וכדומ׳: זה חי ברום ערץ אל חוקר טוחי, חנן חנטה בתאומים במרץ אם כל חי (ר״י בן אביתור, סדר עבודה, אל אלהים). נשמת חוקרי מצותיך המקוים לך במרץ, תחסנך חסין במרומי ערץ (הנ״ל, נשמת ידידים). אל נא סמדריה הניצות במרץ, ופנית לפניה שבעה גויים בערץ (הנ״ל, הושע׳ להושע״ר, אל נא אורכך). ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל במרץ, ואמר להקים גדריה מאין פורץ פרץ (ר״י ברצלוני, אזהר׳, ילד דודי). שמחת חנכה וחנכת הגביר שמחה עלי שמחה ושירי מרץ (ר״י הלוי, יגדל כבוד). וידידים פליטי חרץ, נגינתם יפצחו במרץ[1], בלי צוחה ובלי פרץ (ר׳ יעקב חזן, זמיר׳ למוצ״ש, במוצאי יום מנוחה). וכשרך וצדקתך אודיע במרץ, לקדושים אשר בארץ (רמב״ם, מכתב לר״י אבן עקנין). חכמים נבוני רוח גדולי ארץ, גודרי כל פרץ, משיבי חכמה באמרי נעם ומרץ (הקד׳ מתרגם פי׳ המשנ׳ לרמב״ם על מועד). רק השחור יגדל בהיות לפניו עם גדול ורב במרץ[1], הולכים כעבדים על הארץ (מנסטור אבן יחיא, מליצה על שחוק השקאקי). עליון בחמישי השריץ במרץ, דגת הים משריצי שרץ, ועוף יעופף על הארץ (ר״י טוב עלם, אאמיר מסתתר, יוצ׳ לשבש״ג). נוצרי תעודה אף המה במרץ מעריצים בתודה (אופן לפסח, הגדה מצוירה ומנוקי, כ״י ברי״מ). אב לבנים יודיע שבחך במרץ, ואנחנו נברך יה שבחך להעריץ (סליחי׳ לער״ה, חיים ארוכים). מלכי ארץ כל לאומים, שיר במרץ לך נואמים (פזמ׳ תימני׳, ידידות משכנותיך). ועתה אפתח דברי ואומרה במרץ, בעזרת שוכן שמי ערץ (מ׳ אלדבי, הקד׳ ש״א). שמו שמים על זאת ושערו חרבו מאד במרץ, שמע קולנו ונקום נקמת דם נקי עומד בפרץ (סליח׳ כ״י מסנת ש״ל, הסחר שנה ב 153). — ופשט השמוש בזמן החדש בפרט במשמ׳ כח הנפש, énergie.

ב. ״מֶּרֶץ, ש״ז, — כמו מְרוּצָה: בהקיפך על רקיעי הירח גלגל שני באין יוצאת ופרץ, ובו כוכב וכו׳ ומקיף הגלגל בעשרה ימים במרץ (רשב״ג, כ״מ). ושת בהם תבל תלויה בחבל ושת תלה סבל במאזני מישרים, ובמרוצת מרץ ירוצון מחרץ להעמיד תל ארץ יצוקה מעפרים (הזז, תהלת החכמה). — ואמר הפיטן: זרע קדש החרץ, חכמו קלי מרץ, גזור אצבע קרץ, כותב כתובת פרץ (רשב״י הבבלי, אין צור חלף). — ובמשמ׳ במהירות: כי ארבות שמי ערץ, עד אביב יפתחו בלי פרץ, מים אד להעלות במרץ, טרם יהיה בארץ (ר״א קליר, תפ׳ גשם, יפתח ארץ). כאשר לא תוכל ספור כוכבי ארץ, כן לא יספר זרעם בארץ, להג בשמעו ויען במרץ, אכן כן יעשה ה׳ (רשב״ג, אבן בחן). גוף יענה במרץ, לפני שוכן שמי ערץ, חלילה לך השופט כל הארץ (ר״י ברצלוני, פחדתי מיוצרי). סכת שועי וירץ שלח גודרי פרץ, סונים חבל במרץ, הנצנים נראו בארץ (משולש בר׳ קלוני׳, יוצ׳ ב פסח, אפיק רנן). ואהיה בערץ, ושעשועי ירץ, וקדמני במרץ.

---

[1]) אולי במהירות.

מקדמי ארץ (שמעון בר יצחק, אדון אמנני, ב' שבועו'). והתבוננו קבוע שנים ולתקנם במרץ, אלהיכם המשכילכם לחסר ולעבר בתרץ (ר' מנחם, את פני מלך). זקני שארית אשר נמלטו ביום נקם, חובלו היום עם גדליה בן אחיקם' טורפו עניי עם הארץ, יתר הגזם אכל הארבה במרץ (סליחו' צו"ג, אבלה נפשי). וילך הזקן במרץ, ורגלו תהלך בארץ (ר"ז בן סעדיה, ספר המוסר א, כ"י תימני). שדבר גדול יש אליה לדבר אל המלך במרץ שכל כך הוא דבר נחוץ עד שהוצרכה לשים נפשה בכפה (רשב"ל דולאן, מגל' ספר קמא). ידו יסדה ארץ, וגם טפחה ערץ, סובב סובב במרץ, בלי לאות ויגיעה (ר"י נג'ארה, הנה אל ישועתי). ישן הייתי על ערש, ובמשכבתי דר ערץ, עד אשר קמתי במרץ, להשתחוות לשם קדשך (הוא, נפשי אויתיך).

מְרֻצָה, (מרוצה), ש"נ, — שה"פ מן רצץ, עי"ש: כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך ועל דם הנקי לשפוך ועל העשק ועל המרוצה [1]) לעשות (ירמי' כב יז). — ואמר המשורר: ויופע להחיות מרודים ולשפיל מתי מעשקות ולסיר מרוצה (רמב"ע, תרשיש א קנ). שעה מעל ושמצה וכפר חטא עניים, ועושק ומרצה נא יהיו מחוים (הוא, אחרית ותקוה).

***מְרִצָּה**[2]), (מריצה), ש"נ, — כלי ברזל לרציצת עצמות, אבנים וכדומ': הסל והמגריפה והמריצה [3]) המיוחדין לקברות (ר' יוסי, שקל' ח ב).

מַרְצֵעַ, ש"ז, — כלי אומנות, כעין מחט חדה לתחב בדבר מן הדברים, באזן וכדומ': ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם (שמות כא ו). ולקחת את המרצע ונתתה באזנו ובדלת (דבר' טו יז). — ומ"ר *מרצעין: המרצע מיוחד שבמרצעין (קדוש' כא:).

מַרְצֶפֶת, ש"נ, — כעין דוכן בנוי אבנים: ואת הים הורד מעל הבקר הנחשת אשר תחתיה ויתן אתו על מרצפת אבנים (מ"ב יו יז). — ומ"ר *מרצפות: רצפתי ערשי מרצפות (רש"י ברא"ש מא מב).

---

[1]) ו נחה, במקום הדגש החזק.

[2]) מן רצץ. — [3]) כך בקטע משנ' מנקד' כ"י ביה"מ לרבנים בנויורק, וכך גם במדב"מ. ובכ"י מינכן והמרחצה. ובמשנ' שבירוש' דפוס ויניציה וקראקא אין מלה זו. ופרש הרמב"ם: כלי שהיו מכתתין ומרצצים בו העצמות כדי שיכנסו בסל להוליך אותן ממקום למקום וזה השם מגזרת ותרץ את גלגלתו. ע"כ. וכך שאר המפרשים. ואמרו בירוש': אבא שאול היה קורא אותו (כך בכ"י) צפורן וכו' שהוא דומה לצפורן מ"ד מריצה שהיא מריצה את האבן. ע"כ. ובנוסח' הדפוס נוספו כאן המלים: לבית הקברות, ועי' ד"ס.

א. מרק[1]), ממנו מָרָק.

מָרָק[2]), ש"ז, סמי' מְרַק, — מרק של בשר וכדומ', המים שבהם מתבשל הבשר ונעשה שמן ומתמצה בו כח הבשר וטעמו. Fleischbrühe; bouillon; broth: הבשר שם בסל והמרק[3]) שם בפרור וכו' קח את הבשר ואת המצות והנח אל הסלע הלז ואת המרק[3]) שפוך (שפט' ו יט). האכלים בשר החזיר ומרק[4]) פגלים כליהם (ישע' סה ד). — ועי' הערה. — ומצוי בסהמ"א: הקערות השואבין בהן מרק מהיורות הגדולות בסעודת החתנים (אבן ירחי, המנהיג, הלכ' פסח). ומרק של התרנגול הזקן מועיל מהקדחות הלבניות הנושנות (פרקי משה כ). — ומ"ר *מרקים: והשכילה ואל תדמה מרקים נאלחים לתמרוקים נקיים מנקים (דונש על מנחם, תמרוקיהן). בגרוני תשית פגול המרקים (עזר' הבבלי, תוכח' מוסר יא). — ואמר הרופא אבן סינא בחרוזיו: שימה מזונה (של המעוברת) כמו השמנים, צוה לשתות מרקים דשנים (חרוזי אבן סינא, כ"י ברלין).

ב. מרק[5]), ממנו א. מָרַק, מָרוּק, *מֵרוּק, *מְרִיקָה, תַּמְרוּק.

א. מָרַק, פ"י, מְרקו, מָרוּק, — א) מרק את החרב, הרמח וכדומ', מרט אותו, לטש אותו שיהיה לו ברק: אסרו הסוסים ועלו הפרשים והתיצבו בכובעים מרקו הרמחים לבשו הסרינות (ירמי' מו ד). — נחשת מרוק, כמו נחשת ממרטה, לטושה וחלקה, polished; poli; poliert: ואת כל כליהם עשה חורם אביו למלך שלמה לבית יי' נחשת מרוק[6]) (דהי"ב ד טז). — ואמר המליץ: ובעל חמה חרבו מורק ושניו חורק רמחיו מוכנים וחניתותיו ערוכות (ראב"ע, אגר' חי בן מקיץ). גברים יחשבו מות חיותם ולמות חניתותיהם מרוקים, והם מתחבקים על לוחמיהם כחושקים מהרו לחבוק חשוקים (ר"י חריזי,

---

[1]) עי' הערה להערך.

[2]) בערבי' מַרַק a), כמו בעברית. והפעל מַרַק, מרק אלקדר וכו', היה בקדרה הרבה מרק. ועוד במשמ' נעשה כמו מרק, למשל ביצה שנתקלקלה. גם בסור' מרק, כמו בעברית. — בתו"מ לא באה מלה זו כלל, ורגלים לדבר כי יצאה בזמן ההוא מן השמוש, ובמקומה השתמשו בהמלים זום, זמית, שמקורן ביונית. — [3]) כך ברב הספרים בשני קמצים, ובקצתם חציו קמוץ וחציו פתוח, והעיד רד"ק בפרושו שהוא ראה במחברת בן אשר כלו קמץ. — [4]) כך הקרי, והכתיב ופרק. ובס"א ומרק כתיב וקרי.

[5]) בסור' מרק, במשמ' נקה וטהר. בארמ' במשמ' שפשף.

[6]) במ"א ז מה: נחשת ממרט.

---

a) مرق

תחכמ׳ ז).—ובמליצה, בהשאלה מנחם בן סרוק חניתיו המרוק וחצי הזרוק בלבות הצירים (דונש, לדורש החכמות). חניתות מחשבות שכלו מרוקים וקשתותי סעיף לבו דרוכים (רמב״ע, תרשיש א׳ סה). וימרוק את חנית ישע בקרב קרב צריו וירק את סגורו (שם קלה). במחשבות חצובי להבות לעושי חרבות ושיחים מרוקי שלחים אחוזי רמחים (ר״י חריזי, הקד׳ תחכמ׳). חצי זמן בוגד מרוקים הם ובלב בני אישים מרוקיהם (הוא, הענק קנט). הברו חצי הרעיונים מרקו רמחי המחשבות (עמנואל, הקד׳ למשלי).—*וגוף מָרוּק, נקי, טהור, שאין בו עון וחטא: ומהם מי שלא הגיע אל מדרגת אור אפילו בברק אלא בגוף מרוק וזך (רש״ט פלקייר׳, תרג׳ פתיח׳ מו״נ לרמב״ם).

—ב) *מָרַק את הכלי, שפו בדבר מהדברים לנקותו מחלאת וכיוצא בזה, scour ; frotter ; abreiben : היכן מורקן ושוטפן (את הכלים) בפנים יצא לחוץ מכניסן מורקן ושוטפן בפנים (תוספת׳ זבח׳ י יג). בשל בו קדשי קדשים מורק ושוטף וכו׳ שטף ולא מרק מרק ולא שטף יאכל כחמר שבהן (שם יד). כלי נחשת שיצא חוץ לקלעים נכנס ומורקו ושוטפו במקום קדוש (משנ׳ שם יא ו). שהכניסן (את ידות הכלים) כדרכן ולא מרקן[1] או שמרקן ונשברו (מקוא׳ י א). איקונין של מלכים וכו׳ מי שנתמנה עליהם הוא מורקן ושוטפן (מד״ר ויקר׳ לד). אגוז זה אם נופל לתוך הטנופת אם נטלו ומורקו ושוטפו ומדיחו והוא חוזר כתחילתו והוא יפה לאכילה (ר׳ עזריה, שם בה״ש, א׳ גינת אגוז).—*ומָרַק החטא וכדומ׳, שף ומחק אותו: יהי רצון מלפניך שלא אחטא ומה שחטאתי מרוק[2] ברחמיך אבל לא ע״י יסורין (רב המנונא, יומ׳ פז:).

– פֻּעַ׳, מֹרַק,—ששפו אותו בדבר לנקותו: וכלי חרש אשר תבשל בו (החטאת) ישבר ואם בכלי נחשת בשלה ומֹרַק ושטף במים (ויקר׳ ו כא).

—הפע׳, תַּמְרִיק,—הִמְרִיק את הפֶּצַע בדהן מהדהנים, מרחהו לרככו וכדומה, to rub in ; frictionner ; einreiben: חברות פצע תַּמְרִיק[3] ברע ומכות חדרי בטן (משלי כ ל).— והשתמשו כך בסהמ״א: וגם יועיל לבשר השינים הנמסה להמריק (צ״ל והממריק) בו ירפא השינים (אסף הרופא 71, כ״י).—ולהגוף בסמים: הסמים הממריקות בהם נשים גופותן (דונש על מנחם, תמרוקיהן).

—פִּעֵ׳, *מֵרֵק, מְמָרֵק,—מֵרֵק את הכלי, כמו מָרַק: כל ידות הכלים שהכניסן וכו׳ כדרכן ולא מירקן[1]) או שמירקן[1]) ונשברו (מקוא׳ י א). — ובהשאלה, מֵרֵק הֶעָוֹן וכדומ׳, כמו מָרַק, מחה ונִקָּה: ויום מיתה ממרק שנאמר אם יכפר העון הזה לכם עד תמותון מלמד שיום מיתה ממרק (ר׳ ישמע׳, תוספת׳ יוה״כ ה ח). יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם (ברכ׳ ה.). עבר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה ויוה״כ תולין ויסורין ממרקין וכו׳ אבל מי שיש חלול השם בידו אין כח בתשובה לתלות ולא ביוה״כ לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת (יומ׳ פו.). עשה תשובה ומת מיתה ממרקת (שבוע׳ יג.). — ומֵרֵק הגוף: ר׳ ינאי היה לובשן (את התפלין שהם צריכים גוף נקי) אחר חוליו ג׳ ימים לומר שהחולי ממרק (ירוש׳ ברכ׳ ב ג). יסורין שממרקין כל גופו של אדם (ברכ׳ שם ה.). — *מֵרֵק אכילה שבמעים, דחה אותה ונקה הגוף: למרק אכילה ושתיה שבמעיו לשומו כמלאכי השרת (ר׳ נתן, יומ׳ ד:). חסידים הראשונים היו מתייסרין בחולי מעיים כעשרים יום קודם מיתתן כדי למרק את הכל כדי שיבואו זכאין לעתיד לבוא (ר׳ יהודה, מס׳ שמח׳ ג).—ובסהמ״א, מֵרֵק נַפְשׁוֹ: וכל הנזהר בדברים אלו (של מאכלות אסורות) מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו וממרק נפשו לשם הקב״ה (רמב״ם, מאכ׳ אסור׳ יז לב).—*מֵרֵק חלאה, בהשאלה בענין חטא: יצטרך צער מה למרק איזו חלאה לינצל מגהינם (ר״מ אלשיך, איוב לח יב).—ומֵרֵק חטא, עון: וכשהקב״ה מביא יסורין על הצדיק מזה המין נקראין יסורין של אהבה למרק איזה חטא שצריך כפרה לטהר זוהמת הנפש (מרפא לנפש יז:). ואעפ״י שתורתו וצדקתו תלויה לו עם כל זה לא מירקו העוון כי שם נשתלם לו את גמולו (ר׳ הלל מוירונא, מכת׳ ע״ד ספרי הרמב״ם, חמדה גנוזה כ.). — *רפואה מְמָרֶקֶת: חיבור והרכבת רפואה ממרקת וטובה ללב ושינה ונגד תולעים (ר״י לֹהלון,

—[1]) כך בנוסח׳ הדפוס, ובמדב״מ מירקן, יוד אחר המם. —[2]) כך, מלא וו, הנוסחה כאן בספרי הדפוס, ובברכ׳ (יז.) חסר. ואפשר שהוא פעֻ׳, אך בכ״י ב׳ כמו בדפוס. וברב סדרי התפלה מרק, אך אין לברר אם זו נסחה קדומה, והרמב״ם בנוסח התפלה העתיק מחה.—[3]) כך הכתיב, והקרי תמרוק, והנה, לפי הקרי זה שם כמו תמרוקים, ועכ״פ המליצה קשה וכבר התלבטו בפרוש כתוב זה הקדמונ׳ והחדשים ולא מצאו דבר המניח את הדעת. ורגלים לדבר כי נפל שבוש בנוסחה המסורה, ואולי המלה ב ר ע שלאחרי תמריק היא קטועה וחסרות בה אות אחת או יותר, ובשלמותה היתה שם לדהן שממרחים על המכה כדי לרככה, וגם הכתוב כלו קטוע ואחרי המלה ומכות נשמטו שתים שלש מלים כדי להשלים הכונה, כי המכות הן כמו דהן לחבורות הנפש וכדומ׳. ואולי האותיות החסרות בהמלה ברע... מסתתרות בהמלה ומכות שאחריה והשם היה אולי רעומה. — [1]) כך, יוד אחר המם, במדב״מ, והעיד שם המו״ל בפרוש כי כך בכ״י.

אוצה״ו כג). רפואה מ מ ר ק ת ניתנת ביום ששי ובבקר (סס ו א).—ואמר הפיטן, במשמ׳ מחק: פנקס חוב ימרק חסד, צו סופר כתוב שובר (רסב״י הבבלי, סליח׳, אך כך לדל מעוז).—ובמשמ׳ העקרית, *מֵרֵק אבן, מרטה ולטשה: יצא (ר״ח בן דוסא) למדברה של עירו וראה שם אבן אחת ושבבה וסיתתה ו מ י ר ק ה ואמר הרי עלי להעלותה לירושלם (מד״ר קהל׳ א). מחט שאינה נקובה ויש לה עוקץ וכבר שיפה אותה ו מ י ר ק ה ואע״פ שעדיין לא נקבה (ר״נ גאון, סבת נג.).

—נִפע׳, *נִמְרַק, עת׳ יִמָּרֵק,—נִמְרַק מאכילה וכדומ׳, נטהר: מפני מה נתעכב משה כל ששת ימים ולא שרתה עליו דבור בשביל ש י מ ר ק מכל אכילה ושתיה שהיה במעיו עד שעה שנתקדש ויהא כמלאכי השרת (ר׳ נתן, אדר״נ א). —ובהשאלה, ‥נִמְרַק העון: ובשעה שיצאו ישראל ממצרים עדיין לא נ מ ר ק יפה אותו עון (נפש החכמה, סוד סבת ויו״ט).

—נתפ׳, ‥נִתְמָרֵק,—נִתְמָרְקָה האכילה, נתעכלה: שבששה ימים הללו נ ת מ ר ק ה אכילה שבמעיים (רס״י יומ׳ ד:). — ובמשמ׳ נמס ונפרד: על כן ראה ויחלק הגוף מהנפש למען י ת מ ר ק החומר בכור הארץ (ר״מ אלשיך, מסלי ט ד). ואחר שמואס את הכל יכל בשרו ש י ת מ ר ק ולא שיכלה לגמרי (סס לג כא). והוא כמשל כל זרע הנזרע בארץ שאינו בא לכלל צמיחה כ״א שתתמרק ותסריח (ר״א הכהן, סבט מוסר כג).—והעונות: במי שיש לו קצת חטאים אשר לא נ ת מ ר ק ו בעוה״ז וכו׳ ואם זכתה נפשו ו נ ת מ ר ק ו עונותיה תשוב לאור באור החיים (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 92). כדי שתקבל יסורים וי ת מ ר ק ו עונותיה (סס). כי תחלה י ת מ ר ק קצת עונות ואז יתנו לו מעלה אחת (עמה״מ, ריסא דז״א מה). —ובמשמ׳ טהרה: ודע שכל זמן ש מ ת מ ר ק הגוף ע״, עסק התורה מתגדל אורה של נשמה (ר״א הכהן, סבט מוסר יא). ועל ידי העיון מ ת מ ר ק ומזדכך עד יצא כנוגה אור הצורות המוטבעות בו (ר״י מוסקטו, נפול׳ יהודי ט).

—הפע׳, ‥הָמְרַק, הומרק,—הָמְרַק הסיד וכדומ׳, כמו נִמְרַק, נִתְמָרֵק, במשמ׳ נמח ונמס: ה ו מ ר ק [1] סידו שנימק הסיד (ערוך, ערך סר).

ג.*מרק[2], ממנו ב.*מָרַק.

— [1]) זו גרסת ס״א שהביא הערוך בגמ׳ סנה׳ צב: במקום ונימק סורו שבנוסח׳ הדפוס, ואעפ״י שרגלים לדבר כי אין גרסה זו מדיקה, מכל מקום לעצם הצורה הֻמרק יש זכות בלשון.

[2]) בארמ׳ במשמ׳ זו, וקצת דומה לזה כמל a)

a) كمل

ב.*מָרַק, — קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—פע׳, *מֵרֵק, מְמָרֵק,—מֵרֵק דָּבָר שהתחיל אחר, השלימו, vollenden ; achever ; finish: ישראל ששחט ו מ י ר ק הגוי שחיטה על ידיו וכו׳ גוי ששחט ו מ י ר ק ישראל שחיטה על ידיו (תוספתי חול׳ א ב). הביאו לו את התמיד קרצו ו מ י ר ק אחר שחיטה על ידו (יומ׳ ג ד). היה מפשיט ויורד עד שהוא מגיע לחזה וכו׳ חתך את הכרעים ונתנן למי שזכה בהן מ י ר ק את ההפשט קרע את הלב והוציא את דמו (תמיד ד ב). המחתך לבשל אעפ״י שלא מ י ר ק אינו חבור (עוקצ׳ ב ה). הגיפה (את הדלת) ולא מ י ר ק ה או שפתחתו הרוח (אהל׳ יג ג), שלא סגרה סגירה שלמה, אלא נשארה פתוחה קצת. מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל וכו׳ בשאין בו כדי ל מ ר ק אבל אם יש בו כדי ל מ ר ק מ מ ר ק ואינו חושש (ר׳ אבהו, ירוש׳ סבת יט ה). אם נתנן (את הדמים הפנימיים) בחוץ לא הורצו שאין מזבח מ מ ר ק ן וכו׳ הואיל והקרנות מ מ ר ק ו ת אותן (את הדמים העליונים) וכו׳ מהו אין המזבח הפנימי מ מ ר ק ן וכו׳ שאינו מ מ ר ק ן לעשותן שיריים (סס יומ׳ ה ז). למה לי ל מ ר ק (השחיטה) מצוה ל מ ר ק (חול׳ כט:). מכיון שהתחיל במצוה אומרין לו מ ר ק [1] (ירוש׳ ר״ה א י). כיון שלא התחיל במצוה אין אומר לו מ ר ק (סס מגי׳ ב ז). — ובהשאלה, מֵרֵק הנבואה וכדומ׳, הוציאה לפעולה: ל מ ר ק שתי חזיונות אחת של מיכיהו ואחת של אליהו (ר״א, סנה׳ לט:).—‥ומֵרֵק כחו, התאמץ בכל כחו: על כן מ ר ק שארית כחו להלחם עם הצרפתים בחזקה (מא״ג, הגרפתים ברוסיה 30).—*מֵרֵק חוב שהוא חיב, פרעו כלו: (הודה ר׳ יצחק במי שעזב את אשתו) ולא מ מ ר ק לה (כתובתה) שהוא מעלה לה מזונות עד שעה שהוא מ מ ר ק ה (ירוש׳ כתוב׳ ו א).—*מֵרֵק עצמו לְדָבָר, פנה כל דעתו לְהַדָּבָר, frönen ; s'abandonner à ; indulge in: כל ה מ מ ר ק עצמו לעבירה חבורות ופצעין יוצאין בו (רב אושעי׳, סבת לג.).—‥מֵרֵק עצמו מִדָּבָר, פנה דעתו ולבו מהדבר: מ מ ר ק עצמו משאר עסקים להתעסק בעבירות (רס״י, סס).

— קל, ‥מָרַק, — מָרַק לפלוני מעות וכדומ׳, השלים לו חלקו: שיאמר אחד לחבירו לקחת אתה בשבת כך וכך כספים ואני לא לקחתי בחול אלא פחות מ ר ו ק [2])

בערב׳, בחלוף כ־ק, ל־ר.

[1]) כך, בלי ו, גם בפסח׳ י ו, ביצ׳ א ג, ובמגי׳ סוף פרק ב מרוק. —[2]) בהגהה שם כתוב: אולי צריך לומר מלא לי וכ״ה הלשון בתשובות הגאונים בשם רב שרירא גאון.

לי (ר״ח ע״ז כב.). מפני שבאת לכאן ונתתי לך עשרין ושבעה חרובין עד שאני באתי לדרום אצלך עכשיו באתה לא לכאן עם ...ך ומרקת[1]) אותי חוץ משלושה עשר חרובין (אגר׳ כתובה על גמא, גני׳ קהיר, בבה״ס בודלי׳ ונתפרסמה בקבץ JQR Oct. 1903, 4).—ומשל: מי שהתחיל במצוה אומרים לו מרוק (תוספו׳ חול׳ כט. ד״ה מירק, בשם המדרש, ר״ש. פי׳ עוקצ׳ ב ה).

מֶרְקָח, ש״ז, מ״ר מֶרְקָחִים, — מה שהרוקח רֹקַח: לחייו כערוגת הבשם מגדלות מֶרְקָחִים (שה״ש ה יג).—ואמר הפיטן: והתמיד אזי תעמיד והמנחה תרימנה, והמרקח אשר לוקח ולא ראיתיו עד הנה (רשב״ג, שני זיתים, שבת א חנכה).—ובמשמ׳ מִרְקַחַת: הוא דומה למי שנכנס לבית המרקחים אעפ״י שלא לקח ולא נתן כלום מ״מ לקח ריח טוב והוציא עמו (פרקי דר״א כה). כאשר מלאכת הרפואה ששולטת על מלאכת הרוקח ומסדרת אותה בעבור שהבריאות שמלאכת רפואה היא עליה היא תכלית כל המרקחים הנעשים ממלאכת הרוקח (יוסף כיאנתים, תרג׳ קיצור תומ׳ דאקינה, הקד׳).

מֶרְקָחָה, ש״נ, — מה שנִרְקַח: הרבה העצים הדלק האש התם הבשר והרקח הַמֶּרְקָחָה והעצמות יחרו (יחזק׳ כד י). ירתיח כציר מצולה ים ישים כַּמֶּרְקָחָה (איוב מא כג). — והשתמשו הסופרים בזמן החדש הרבה במליצה זו לדמיון בענין התרגשות חזקה, בלבול וכדומה: העיר כמרקחה, וכיוצא בזה.

מִרְקַחַת, ש״נ,—הדבר הנרקח, בפרט בשמים ושמנים וכיוצא בזה, aromatic oil ; parfum ; Parfüm: ועשית אתו שמן משחת קדש רקח מִרְקַחַת מעשה רקח (שמות ל כה). ומן בני הכהנים רקחי הַמִּרְקַחַת לבשמים (דהי״א ט ל). וישכיבהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מרקחים בְּמִרְקַחַת מעשה (דהי״ב יו יד).—*והתיחד אחר כך להמשיחות לרפואה, ointment ; onguent ; Salbe: אל מארץ ברא סמים וכו׳ בהם רופא יניח מכאוב וכן רוקח עושה מרקחת[2]) (ב״ס גני׳ לח ו-ז). — ומצוי במשמ׳ זו בסהמ״א: זה ספר המרקחות והמשקיות והאבקים והתחבושות (ש׳ דונולו, ספ׳ המרקח׳ א). כי יהיה הדבש עב ונקפא מעט יותר יאריכו ימים ושנים המרקחות להשמר שלא ישחיתו מהרה (שם ה). תשתדל כל אשר תוכל לשום את המרקחות ואת מיני המשקים ערבים אל חיך החולים כי אז ימשיכו אותם האיברים אליהם ויועילום (ר״י הישראלי, מוסר הרופאים עג). וכן הרכבת המרקחת במלאכת הרפואות כי תועלת המרקחת וכח מעשיה יהיה כפי כח הסממנים אשר הורכבה מהם המרקחת (ר״י א״ת, תו״ה, חשבון הנפש ד). אכסנאי הכילי לא יפחד מן הקבסא ולא יצטרך אל מרקחת (הוא, מבח׳ הפנינ׳ לרשב״ג, שער זולת הבאלה). וארא בתוך ההמון זקן כפוף כאגמון וכו׳ ולפניו כפות מלאות במיני רפואות באלה מרקחות ובאלה משיחות (ר״י חריזי, תחכמ׳ ל). הלא אמרו החכמים עזוב הרפואה במרקחת כל אשר תוכל לרפא את החולה במאכל (ר״י זבארה, ספ׳ שעשוע׳ ח). ועשה ממאכליך כמו שאתה עושה במרקחת של רפואה שאין אתה אוכל אותם לתאבה אלא לתועלתך (ספר הרפוא׳ להרמב״ם א). הרופא הטוב המשגיח בבריאות אדם אחד רצונו וחפצו בו שיאכל הדברים הבינונים באיכותם וכמותם המעמידים הבריאות בדרך שלא יחלה ויצטרך למרקחת או למשקה וכו׳ אבל כשיחלה האיש ההוא רצון הרופא וחפצו שיאכל האיש ההוא המרקחת עד שישוב לבריאותו (ר״י אנטולי, מלמד התלמיד׳, ויקר׳).—ובהרחבה, גם למשקה של סמים שישתה החולה לרפואה: שני רוקחים שהובאו לפני חכמי הרפואה לעשות מרקחת התריאק הגדול (ר״י אלבו, העקרים א יח). במיני המרקחות וכו׳ מרקחת מיוחדה לאצטומכא וכו׳ מרקחת האגוז וכו׳ (קאנון ב א ו ו). והראיה ע״ז המרקחת הנקראת טריאקה וכו׳ וכן מרקחות אחרות (מורה המורה 87). משל לרופא שהזהיר לאחד שלא יאכל דבר רע ויחלה והוא לא נזהר צריך למרקחת שלא היה לו צרך בתחלה ואותה המרקחת אי אפשר בלי שעור ובלי משקל ובלי זמן מסוים (המבחר, ויקר׳ א לד). וכבר חברתי לאדוני מרקחת ראוי שיתמיד לקיחתו כל הימים (ספ׳ הטחורים של הרמב״ם, הוצ׳ קרונר). ראיתי מיני מרקחות וכו׳ לקחת בפה ומיני משיחות למשוח הראש (ר״א מודינא, לב האריה א ו).—ובהשאלה במליצה, מִרְקַחַת לרפואת הנפש, מה שצריך לעשות לתקון הנפש וכיוצא בזה: מרקחת בדוקה נעימה ומתוקה לחלשות תשות כח הנשמה, קח שרשי השפלות וענפי השכלות ועשבי המצוה ושבלת הענוה ופרח הצדקה וכו׳ (ר״י חריזי, רפוא׳ הגויה). שדי שחין חטאי לבבי החלה

ע״כ. אך אין ספק כי ר״ח השתמש במלת מרוק, ועי׳ בפע׳ שמוש הירושלמי. — [1]) האות ר במלה מרקת קצת מספקה, ובהערה שם: מרקת is a strange expression but fairly certain. — ובעבר׳: מרקת הוא לשון מוזר במשמ׳ זו, אך כמעט ודאי כי כך הוא. אבל כבר השתמש בזה הר״ח.

[2]) הובא במדרש בקצת שנוי לשון: בר סירא אמר אלוה העלה סמים מן הארץ בהם הרופא מרפא את המכה ובהם הרוקח מרקח את מרקחת (מד״ר בראש׳ י).

ושמך רפואתי וחיי רוחי, לקחו סעיפי מרקחות טוב זכרך וימרחו על השחין ויחי (סוף, תחכמ׳ ט). כי הדת היא למרקחת עשוי למי שחלה מכף רגלו ועד קדקדו והיה הרוקח ההוא מועיל לכל עניני החוליים (סמאירי, בית הבחירה, אבות ד טו). והנה לרפואת הנפש הנני מציג לפניך מרקחת בדוקה וכו׳ וזה המרקחת אשר עמה תתרפא רפואת הנפש והגוף קח ששה שרשים שורש יראת שמים שורש שפלות ושורש ענוה וכו׳ (ר״א הכהן, שבט מוסר ו). — והשתמשו בה הסופרים גם במשמ׳ פֵּרוֹת ותבלים מבשלים בדבש וכיוצא בזה, Eingemachtes ; confiture jam: מיני מרקחת שמשימין בתבשיל (ערוך, ערך אלוס). במרקחות שהן נעשות על ידי דבש (שו״ת רשב״א פ). מרקחת שעושין מזנגבילא וכו׳ ומרקחת שמביאין ממקומות אחרות ואין אדם יודע אם יש בו פרי האדמה או פרי העץ וכו׳ ושבח המרקחת הוא החריפות (ר׳ יונה על הרי״ף, ברכ׳, סי׳ קלט). מיני מרקחת העשויין מבלילת צוקר ודבש (שו״ת תרומ׳ הדשן קיט). מרקחת של חבושים או אתרוגים או וורדים או עשבים או שאר מיני פירות שמרקחין אותן בדבש (הלבוש או״ח, ברכ׳ רד יא). ועבד שני לבוש כאדוניו רק רגליו יחפות הביא אחר זה בספל בדולח יפה מרקחת ומים שנצטננו בקרח (גוטלבר, ממאריס 94).

מרר[1], ממנו מֶמֶר, מַמְרֹרִים, א.מַר, מָרוֹר, מְרִירוּת, מְרִירִי, מֹרֶה, מֹרָה, מְרֵרָה, תַּמְרוּרִים, ג.*מָרָה, *מְרוֹר, *מְרִיר, *מֶרֶר, ‥מְרוֹרִיי, ‥מְרָרָה, ‥מְרָרִי.

מַר, פ״ע, מָרָה, עת׳ יֵמַר, — מַר הַשֵּׁכָר וכדומ׳, היה מַר: בשיר לא ישתו יין יֵמַר[2]) שכר לשתיו (ישע׳ כד ט). — ואמר המליץ: המר בעת יועיל מתוק ואם הוא מר, אכן בעת יזיק מתוק מאד ימר (ר״י זבארה, ספ׳ שעשוע׳ ח). —ובהשאלה, מָרָה לו נפשו, היתה מלאה צער ויגון: ותצר לדוד מאד כי אמרו העם לסקלו כי מָרָה נפש כל העם איש על בנו ועל בנתיו (ש״א ל ו). הרפה לה כי נפשה מָרָה לה (מ״ב ד כז).

פע׳, מֵרַר, פ״י, עת׳ אֲמָרֵר, יְמָרֵר, וַיְמָרְרוּ, וַיְמָרְרֻהוּ, — מֵרַר את פלוני, עשה לו צער גדול, הכעיסו: וַיְמָרְרֻהוּ ורבו וישטמהו בעלי חצים (בראש׳ מט כג). — מֵרַר את חיי פלוני, עשאם מָרִים לו, ע״י עבודה קשה וכדומ׳: וַיְמָרְרוּ את חייהם בעבודה קשה בחמר ובלבנים (שמות א יד). — מֵרַר בַּבֶּכִי, בכה בכי מַר, בכי עז בצער גדול: על כן אמרתי שעו מני אֲמָרֵר בבכי אל תאיצו לנחמני (ישע׳ כב ד). — ובתו״מ: מרור על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים (ר״ג, פסח׳ י ה). — *מֵרֵר עצמו, עשה לעצמו מַר, גרם לעצמו יסורים, צער: אברהם ממרר עצמו ומסגף עצמו ביסורים (ר׳ יהודה, מד״ר שה״ש, אשכול הכופר). —ואמר המשורר: חלפו נעורי ומתק יערי מררו ויתנו לענה וראש בברותי (ר״י אבן גיאת, מכין עפאים).

— הִפע׳, הֵמַר, הָמֵר, — הֵמַר לִפְלוֹנִי, עשה לו מַר, הביא עליו צרה: אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא כי הֵמַר שדי לי מאד (רות א כ). — הֵמַר נפשו של פלוני: חי אל הסיר משפטי ושדי הֵמַר נפשי (איוב כז ב). — הֵמַר על פלוני, בכה עליו בנפש מרה: וספדו עליו כמספד על היחיד וְהָמֵר עליו כְּהָמֵר על הבכור (זכרי׳ יב י). — ואמר בן סירא: המר בני[1]) והתם מספד ושית אבלו כיוצא בו (כ״ס גני׳ לח יז). —וכמו שלמים, ‥הִמְרִיר, הִמְרִיר חייו: מרורות וכו׳ והם היסורין שהם ממרירין חייו (רשב״ל דוראן, אוהב משפט, איוב יג כו). — ואמר הפיטן: הערים סוד בליעל, להוגי חן יעל, מסוך סף רעל, חיימו המרר והרעל (רשב״י הבבלי, אין צור).

— התפ׳ *הִתְמָרֵר, — א) הִתְמָרֵר על דבר, הצטער מאד: בני על המת הזיב דמעה התמרר[2]) ונהה קינה (ב״ס גני׳ לח יז). —ובמדר׳: שנתמררו בגלות והיו מבשמים עצמם בקידוש שם שמים (מד״ר במד׳ יג). — ב) *נִתְמָרְרָה ידו, נהיתה מָרָה: המור הזה כל מי שליקטו ידיו מתמררות[3]) (ר׳ יהודה, מד״ר שה״ש, אשכול הכופר).

***מֶרֶר**, ש״ז, — כמו מְרִירוּת: וכל צבא המרום בוכים במרר ואתם עומדים מנגד ואינכם משגיחים (מד״ר אסת׳, אם על המלך). —ובהשאלה במליצה, ‥מֶרֶר הֶעָוֹן וכדומ׳: מול דביר קדשך מלכי בשועי, מתק מרר צחן רשעי, מחה ומחל כובד פשעי (סליח׳ שחרי׳ יוה״כ, אנא אלהי תהלתי). — וצעק בְּמֶרֶר, כמו צעק מר: ציון תקונני עלי ביתך אשר נשרף, צרחי במרר עלי שממות גפניך (ר׳ אבר כהן, ציון תקונני, קינ׳ לת״ב). —ומ״ר *מְרָרִים: וידי נטפו מור מררים (מד״ר שה״ש, קמתי אני).

[1]) כך בערבי׳ מרר a) בכל השמושים.

[2]) כמו יֵחַם, יֵצַר, תֵּשַׁם, ועוד. ריב״ג ורד״ק רואים בצורה זו עתיד נפעל, אך יותר מסתבר כי הוא קל, וכך דעת רוב החדשים. — [1]) על הגליון בכי. — [2]) על הגליון התמרמר. — [3]) כך בדפוס ורשה, וכך הביא רד״ק הגרסה בשרשים שלו, וכך רבנו בחיי, פרש׳ כי תשא. ובדפוס לייפציג מתמרמרות.

a) مرّ

מְרֹרָה, (מרורה), ב"נ, סמ' מְרוֹרַת, ככני מְרֹרָתוֹ, מ"ר מְרֹרוֹת — א) סם מָוֶת בצמחים וכדומ', Gift; poison: ענבמו ענבי רוש אשכלת מְרֹרֹת למו (דבר' לב לב). — וארס בע"ח, הנחש וכדומה: לחמו במעיו נהפך מְרוֹרַת פתנים בקרבו (איוב כ יד). — ואמר המליץ: אינק מרורה משדי אפעה ולחור בני פתן אהי מובל לשכון (ר"ש הנגיד, בן משלי א). — ובמליצה, מְרוֹרוֹת, דברים רעים, דברים של גנאי וכדומה: העלה נדף תערוץ ואת קש יבש תרדף כי תכתוב עלי מְרֹרוֹת ותורישני עונות נעורי (איוב יג כה-כו). — ואמר המליץ: אני עובר בתוך מים דלני כמגורתי, אני הולך במוקד אש פצני מבערתי, ואם יש לי מרורות מה אני או מה מרֹרתי (ר"ש הנגיד, לאה סיום בארתי). — ב) כמו מְרֵרָה: שלף ויצא מגוה וברק מִמְּרֹרָתוֹ[1] יהלך עליו אמים (איוב כ כה). — ג) *כמו מְרִירוּת: ואל תזכר עונותי זכור לי זכות יצחק ואברהם ושרה, ואבי יעקב הפל תחנה ובן עמרם עמד לי במרֹרה (ר"ש הנגיד, אלוה עז). אלהי אחזתני רעדה בהזכירי פשעי וחם לבי ועצמו מרֹרתיו (ראב"ע, נפש אנ).

מְרֵרָה[2], ש"נ, ככני מְרֵרָתִי, — הַלֵּחָה הירֹקה הַמָּרָה שבגוף בע"ח, Galle; bile; gall: יסבו עליו רביו יפלח כליותי ולא יחמל ישפך לארץ מְרֵרָתִי (איוב יו יג). — ומצוי בסהמ"א: והמררה דבוקה בכבד והיא קרה כשלג (אסף הרופא דף 4, כ"י ברלין). אז ישים במים ההם כל שמנים חמים ומוחים וחלבים מן חיות ועופות ובהמות וחמאה ומרירות של פרים (ס' דונולו, ספ' המרקח' ד). ליחלוחית מרה היוצאה מן המרירה שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי החדשים (רש"י סוט' ה). וכבד כועס בעבור המרירות המתילדות בו (ר"י א"ת, כוזרי ד כה). — ואמר המליץ: ואיש יישן שנת עולם הייקץ מתנומתו, אידו לנגדו אורב ורכבו מלעמתו, ביום תושלך לארץ מררתו וצמתו (ר"י הלוי, מה יתרון לאדם). וימהר השכיר ויאחז בו (בדג) ויפתח את בטנו ויקח כבדו ומררתו וכו' והמררה אם יכחל בה העור את עיניו תפקחנה ותאורנה אישוניו וכו' ויכחל במררה את עיניו (ר"י זכאלה, ספ' טעטוע' ו). כבדי מאד קרה, ולא אפחד מחום המררה (שם ח). וימשחם בדם עורב וכו' או במררת שור מעורבת בדבש (מ' אלדכי, ס"א ד). — *מְרֵרָה שחורה, כמו *מָרָה שחורה: כן המררה השחורה כאשר תמשול על הגוף במרי ממשלת כחה יתגעש כל הגוף וכל איבריו וגם ירעש על כן ירעשו כל מוסדות הגוף וכל איבריו מבית ומחוץ (אסף הרופא כ"י, דף 11). וככח המרירה השחורה השכונה בטחול בצד שמאל (תכמוני, ס' דונולו, פי' יצירה ד). מחשבות רעות שמעלה לו מרירה שחורה (ערוך, ערך לוח). יש שקורים בדברי הרופאים מרירה שחורה ויש שקורין מרירה אדומה (רש"י סוט' ה). ואמנם הטחול להיות אוצר בו הכבד מה שהותיר מן הדם מן המרירה השחורה הארצית (ספר בן תמים, פי' יצירה ו). — *המְרֵרָה האדמה: וככח המרירה האדומה השוכנת בכבד בצד ימין (תכמוני, ס' דונולו, פי יצירה ד). החמה נבערת מרוב חום המרירה האדומה (שם). הם שתי מרירות השחורה והאדומה (ר"י א"ת, חו"ה, עבוד' ה ט). — ומ"ז *מְרֵרָתַיִם: אז יכבד המאכל על הקרב כי נאכל בלא עתו אז תתגרה המרה בגוף וגם תעולל עלילות הנגע ויתעורר החולי כי נעו המררתים גם הדם והליחה (אסף הרופא כ"י, דף 12). לדם ולליחה ולמררתיים השחורה והאדומה (שם 140).

***מְרֵרָה**, ש"נ, מ"ר מְרֵרוֹת, — כמו מְרֵרָה, מְרֵרוֹת: חסרה המרה נמצאו שתי מררות חסרה הקיבה וכו' (רמב"ם, שחיט' י ט). מעשה היו ונמצאו שתי מררות בכבד אחת הנה ואחת הנה (טו"ח רסב"א ד). המררות העבות האדומות הצהובות (פרקי משה ג). גוף הלב ביזון ומתפרנס מדם הכבד וכו' ואחרי כן ינקה השאר ויבדילהו משתי המררות שהם הירוקה והשחורה וישלחהו דרך גידי השוריאן (מ' אלדבי, ס"א ד).

***מָרָרִי**, ת"ז, לנק' מָרָרִית, — של מָרָה, מטבע המרה: וכשיהיה (שֶׁמֶר השתן) בלתי קדחת יורה על מותר חד מררי (נתן פלקיירא, צרי הגוף ג ס). השתן המררי בקדחות המתחדשות מן היגיעה מורה על רע (שם). והמשל בזה כי הדמיי ידמה ויתאוה לאכל וכו' והמררי יחשק בכל דבר קל כמו לעמד נגד האש ולרקד ולשמע במחולות וכו' (קלונ' א ב ג, באותות המזגים). אם יתעמל האדם עמל חזק עד שתגיע היגיעה וישתה יין עמל אחר המאכל התקבץ בגופו מותר מררי מפני העמל (פרקי משה ח). המנע ההקזה בעלת הצד המררית או השחורית (גרבוני, אורח חיים, בחלוי החזה ג, כ"י פטר). בשרו (של השור) קשה מאד לבשל ויוליד דם גס ועב והמרק שלו עם חומץ וכסבר ישלשל המררי ויפסיקנו (מ' אלדבי, ס"א ה ב).

---

[1] קשה המליצה. עכ"פ קצת דמיון בפרק יו פסוק יג שבערך הבא.

[2] כמו *מרה, עי"ש. ובערב' מִרַּה(a).

---

a) مرّة

מרש[1]), ממנו אולי מְרֵשָׁה, שם עיר, ואולי גם מוֹרֶשֶׁת גת, מֹרַשְׁתִּי

מֻרְשֶׁה, (מורשה), ס״ז, מ״ר מֻרְשִׁים, (מורשים). — מי שפלוני נתן לו כח והרשאה לעשות דבר מה בשבילו, לתבוע זכותו בעניני ממונות וכדומ׳. Bevoll-mächtigter; fondé de pouvoir; authorised agent: והעדות שהעידו עליה שני העדים באותו השטר על ה מ ו ר ש ה, בעצמה נכונה ותלויה ועומדת עד שיתקיים שטר ההרשאה בשלשה (תשו׳ הגאו׳, הרכבי קפא). מי שהרשה לאחד ורצה לבטל השליחות ולהרשות לאחר ה״ז מבטל ואין ל מ ו ר ש ה לכתוב הרשאה לאחר שזה אומר אין רצוני שיהיה פקדוני ביד אחר (רמב״ם, שלוחין ג ח). לאה נפטר בעלה והניח בן קטן והניח חובות ופקדונות ושותפין בארץ המערב ומנתה מ ו ר ש ה שיפקח בגביית אותם החובות (שו״ת ר״י אבן מיגאש נב). וקרובי הנערה כמו מ ו ר ש י ם מהנערה היו תמיד מבקשים (שו״ת ריב״ש קכז). ראובן היה לו שטר על שמעון ולוי שהיו שותפין וכו׳ ומת שמעון וכו׳ והרחיקו בני שמעון נדוד למרחק בשביל נגישת החובות ונשארה אמם חולה מוטלת על ערש דוי ותבע מ ו ר ש ה של ראובן ללוי והורידוהו ב״ד לבתים של לוי וכו׳ יצא קול הברה בעיר ששטר הנזכר נפל מיד ה מ ו ר ש ה הנושאו בכיסו (טוהו״מ סה כ, בשם הרא״ש). והאלמנה רצונה לגבות כתובתה והעמידה מ ו ר ש ה על זה (שו״ת פרי הארץ, אה״ע ב). — והשתמשו בזמן החדש במלה זו במשמ׳ מי ש נ ב ח ר ע״י העם להיות בא כחו לחק חקים בעניני המדינה, וכיוצא בזה, Abgeordneter; député, deputy, וב י ת ה מ ו ר ש י ם, הבית שבו נאספים המורשים, ע׳ ערך מִרְשׁוֹן.

מַרְשֶׁה, ס״ז, — מי שממנה מֻרשה: מי שהרשה לאחד ורצה לבטל השליחות ולהרשות לאחר רשאי ואין הנתבע יכל לדחות למורשה לומר שמא ה מ ר ש ה ביטל שליחותך והרשה אחר (בו״ע חו״מ, הגהה קכב ג).

מִרְשׁוֹן, ס״ז, — בית ישיבות המרשים, Parlament; -liament, parlement.

מִרְשַׁעַת, ס״נ, — אשת רֶשַׁע: כי עתליהו הַמִּרְשַׁעַת בניה פרצו את בית האלהים וגם כל קדשי בית

[1]) בערב׳ מרשׂ כמו מרס, אך מרש a) משמש במשמ׳ עפר שהסיח מטר ממקומו, ואולי מזה השם של העיר מְרֵשָׁה.

a) مرش

י״י עשו לבעלים (דהי״ב כד ז). — ואמר המקונן: אהה כי כוס שתיתי ומציתי קבעת, אכלוני אריות חדודי מלתעת, בת בבל השדודה ובת ה מ ר ש ע ת (ר׳ שלמה בר״י גירונדי, קינה, הכורה ולא מיין).

מרת[1]), ממנו אולי שע״פ מָרוֹת, שם עיר מערי יהודה.

מָרַת, ת״נ, — תאר כבוד לאשה, כמו מָר לאיש, האִשָּׁה מָרַת פלונית: ולקדש ולישא מ ר ת פלונית הנזכרת (ר״י ברצלוני, השטרי עב). והניח בת קטנה מ ר ת דונה יתומה (שאלה מר״י מיגש בשו״ת פאר הדור). מוטב ליתומה שיהיו הארבעים זהובים מוחזקים לה על החצר הנז׳ ועל מ ר ת גמילה ועל מר יהושע בעלה (שם ריא). היא מ ר ת בונה (כתבת על מצבה בטוליטולה מסנת קט, אבני זכרון לשד״ל א). היא מ ר ת מרים בת ר׳ שלמה בן הרא״ש ז״ל (שם ג). גם במשפחתנו נשים באות היחס מאירות גברות יקרות מהן מ ר ת סרח בת הרב ר׳ תרח (ר׳ קלוני׳, אבן בחן). החשובה רבת התהלה מ ר ת פלונית (קובץ אגר׳ בוקוסטורף 281). רפאל בלאנקו נ״ע נשא אשתו ראשונה מ ר ת שרה בארץ מרחקים (שו״ת מעשה חייא ט). הרב ר׳ יחיאל בר מנחם הכהן ואשתו מ ר ת חנה וג׳ בניו וכו׳ ור׳ אברהם הפרנס ואשתו מ ר ת בונלין ובתו מ ר ת זושא ושני בניה (רשימ׳ הנרופים, REJ IV 15, 18). וכן כותבים בזה הלשון בשטר סילוק איך אמת היא לאחר שארסתי מ ר ת פלונית הנ״ל וכו׳ (שו״ת חות יאיר נב). סך שמנה עשר אלפים ושלש מאות לבנים שחיבת לו מ ר ת שמחה הנז׳ וכו׳ ומ ר ת שמחה טוענת וכו׳ (שו״ת תורת חסד עו). שבהיות ש מ ר ת קלארה הנ״ל בונה בתים נגד הבתים של הגיסים הנ״ל וכו׳ (שו״ת פרח מטה אהרן ז). — ובכנ׳ מָרָתִי: אמרה בני תושיט לי פלך שלי אמר לה לחייך מ ר ת י (מדר׳ גלית הפלשתי, ביהמ״ד ילינק ד). ואמר לנו דעו רבותי ש מ ר ת י זוגתי דינה נפטרה לב״ע (שו״ת פרח מטה אהרן קיט). — ועי׳ עוד *מָר.

מַרְתִּיָה[2]), ס״נ, — שיר קינה ושבח על מת: וקוננתי בקינת המרתיה הזאת על הלקח גולת עטרת צבי מעל ראשי (יעקב גביסון, בסוף עמר השכחה). מצאתי מ ר ת י ה חמודה בכתיבת יד בני זה (שם). מ ר ת י ה[3])

[1]) בערב׳ מרת a) אדמה קשה בלי צמח.
[2]) בערב׳ מרת׳יה b) מן רת׳י c), קונן, הספיד על מת. — [3]) ובהערה שם: היא מלה ספרדית Mortajo

a) مرت b) مرثية c) رثي

למר יקותיאל וכו׳ (נחל קדומים ח 28). מרתיה על פטירת הגביר ונעלה הישיש הנכבד כבוד רבי ואדוני אבא מארי הנזכר ז״ל (ר״ב אוליוירו, פרשת גבלות נס).

***מַרְתִּיק**[1], ש״ז, — מכת אגרוף וכיוצא בזה: משל לגבור שהוא נוגע באדם מן סטירה אחת ומן מרתיק אחד מיד הורגו (אגדת בראש׳ ח).

***מַרְתֵּךְ**[2], ש״ז,—מין מתכת, חמץ העפרת, Bleiglätte litharge: לסרחון השחין ימשחנו במרתך שחוק מעורב במים או במי ורדים (מ׳ אלדבי, ש״א ד ג). גם יועילהו (להגרב) נפט שחור וגפרית וכו׳ מעורב בחומץ או מרתך שחוק מעורב בחומץ ושמן זית (שם). יערב שעוה ושמן ורד ומעט כרכם ומעט מרתך וישים עליהם (שם).

***מַרְתֵּף**[3], ש״ז, מ״ר מַרְתְּפִים,—בית אוצר ליין, שמן וכדומ׳: המוכר מרתף לחבירו סתם בזה אמרו מקבל עליו עשר קוססות למאה (תוספת׳ ב״ב ו ו). הגונב חבית מן המרתף והחזירה למרתף ואח״כ נגנב כל המרתף כולו (שם ב״ק י לג). לא היו מניחין אותן (את הענבים) לא במרתף ולא בראש הגג (שם מנח׳ ט י). ישראל החשוד שותין ממרתיפו[4] ואין שותין מלגינו אם היה חשוד על השתימה[5]) אף מרתיפו אסור (שם ע״ז ז טו). אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר וכו׳ שתי שורות במרתף מקום שמכניסין בו חמץ (פסח׳ א א). מרתף של יין צריך בדיקה מרתף של שמן אינו צריך בדיקה (ירוש׳ שם שם). אי זהו מרתף כל שנתון עם הלחם בחצר יש מרתף שהוא כאוצר ואוצר שהוא כמרתף מרתף שהוא בוש לוכל בתוכו הרי הוא כאוצר ואוצר שאינו בוש לוכל בתוכו הרי הוא כמרתף (שם). למה הדבר דומה לגונב חבית ממרתף חבירו אעפ״י שלא ידעו הבעלים בגניבה צריכין לידע בחזרה (ר״ה, שם ב״מ ג י). למה הדבר דומה לחבית של יין שהיתה מונחת במרתף של חומץ במקומה ריחה נודף שלא במקומה אין ריחה נודף (ר׳ הנינא, כנס׳ קח.). לאחד שהיה לו מרתף אחד של יין פתח חבית אחת ומצאה של חומץ (מד״ר בראש׳ ג). לאדם שהכנים יינו במרתף נכנסו הגנבים ונטלו החבית והלכו להם ושתו אותו (ר׳ לוי, שם שמות כ). למלך שהיה לו מרתף של יין והושיב בו המלך שומרים מהם נזירים ומהם שכורים וכו׳ (ר׳ אבין, שם ויקר׳ כד). אמרה כנסת ישראל הביאני הקב״ה למרתף גדול של יין זה סיני וכו׳ (שם שה״ש, הביאני).

מַשׁ[1], או מֵשׁ, ש״ז, ככנ׳ מִשָּׁם, — מצבת פֶּסל במזבח וכדומ׳, statue: ואת המזבחות אשר על הגג עלית אחז אשר עשו מלכי יהודה ואת המזבחות אשר עשה מנשה בשתי חצרות בית יי׳ נתץ המלך וירץ מִשָּׁם[2]) והשליך את עפרם אל נחל קדרון (מ״ב כג יב).

ופתרונה שיר על המת. ע״כ. ועי׳ הערה הקודמת.

[1]) מארמ׳ מרתק, מרתיקא: ויהב ליה חד מרתיקא גו ליביה (ירוש׳ מו״ק ג ז).

[2]) בערב׳ מַרְתַּךְ a), אבל לא נתברר מה מקור מלה זו בערב׳, כי שרש רתכ b) בלשון זו משמש במשמ׳ שאין לה כל שיכות להדבר המכנה מרתך.

[3]) מן רתף. בארמ׳ מרתפא. — [4]) כך בכ״י א״פ הוצא׳ צוק״מ. ובנדפס: במרתיפו. — [5]) בנדפס: השתייה.

a) مرتك b) رتك

---

[1]) עי׳ הערה לקמן. — [2]) הקדמונים ורוב החדשים ראו במלה זו את מלת המקום שָׁם בהוספת מִ, במשמ׳ מהמקום ההוא. השבע׳ תרגמו ἐκεῖθεν. ת״י: מתמן. וכך שאר הקדמונים, וכמו״כ רב החדשים. אבל כבר הרגישו כלם בקושי מליצה זו כי אין שום טעם כאן לריצה מהמקום ההוא, ואין דחק מליצה זו מתישב לא בפרוש וירץ משמע׳ וירחק כמו ת״י, ולא בפרוש וירץ במשמ׳ רצץ, כמו רד״ק ואחרים, כמו שכבר העירו ע״ז החדשים, ולכן גם הגהת קצת החדשים: ויתצם שם, אינה מניחה את הדעת, כי אין שום צרך בכפל זה אחר הפעל נתץ. והנה עינו החדה של אחד מהחדשים, הוא פרופ׳ P. Haupt, ראתה כבר, כי התיבה משם שבכאן אינה כלל המלה שָׁם, אלא בה מסתתרת איזו מלה אחרת שהיא ביחס הפעול להפעל וירץ, ושער שהכונה כאן למלה מֵשַׁם, במשמ׳ שממה (P. Haupt, Nahum 3 3). וגם זה אינו נותן להכתוב מליצה טבעית, אלא שבזה צדק שיש כאן שֵׁם דָּבָר, שגם בו עשה המלך איזה מעשה שהתכון לו המְסַפֵּר בהפעל וירץ. והנה כבר ראינו כי רד״ק פרש וירץ זה במשמ׳ רצץ, וכמו ותרץ את גלגלתו וכמו״כ ותרץ גלת הזהב, ורַגלים לדבר כי בהתיבה משם מסתתר העצם שרצץ המלך, והשם הוא מש, והמם האחרונה היא מ הכנוי ומוסבת להמזבחות שנזכרו בכתוב זה שנתץ המלך. והנה בהחרֻתות הכנעניות הפוניות נזכרת המלה מאש אצל המזבחות והמצבות שנטנאו לבעל או לעשתרת. כך בחרֻתת מכפזן מלך משליים נאמר: טנא ת המאש זת (Cooke, North-Semitic Inscript. N. 57, 1, 3), ובחרֻתת חמלכת בן אדנבעל השלכי נאמר: לבנאת ת המקדש זת להרבת לאלת טינא ת המאש זת (שם, N. 60, 1, 4). והנה חרתה זו נחרתה בשתי לשונות, בכנענית ובקצרה גם ברומית, וברומית מתרגמת המלה המאש

מ"שי — ר"ת: מה שאמר, מה שכתב.

מַשָּׂא, ש"ז. — כמו מַשָּׁאָה, מַשֶּׁה: מַשָּׁא איש באחיו אתם נשאים (נחמ' ה ז). וגם אני אחי ונערי נשים בהם כסף ודגן נעזבה נא את המַשָּׁא הזה (שם י). ונטש את השנה השביעית ומַשָּׁא כל יד (שם י לב).

מַשְׁאָב, ש"ז, מ"ר מַשְׁאַבִּים, — א) מקום ששׁאבים שם מים מהבארות או המעינות: מקול מחצצים בין מַשְׁאַבִּים שם יתנו צדקות יי' (שפט' ה יא). — *ובמשמ' צנור וכדומה שדרך בו יעברו המים: שהתעלות והמשאבים יוצאים ממנו (ר"י א"ת, ספרש' לריב"ג, גן). — ואמר המליץ: מתעלם בגנים ורועה בשושנים על משאבי נחלים ותחת סבכי הצללים (ר"י חריזי, תחכמ' כב). וכל דבירי עליות ואשנבים, וכל דרכי גלות ומשאבים (שם מז). ואם תסור אלי להתעדן באשנבי צללי ובמשאבי נחלי תרוה בנוזלי טללי (שם מט).—ובהשאלה במליצה: טללי ישע אשאב במשוש ממשאב, טל טעם אב ישעימנו אל ואב (ר"א קליר, אליס ביוס, תפ' טל). ויום הזה נצבת על עין המים בין משאבים אשר עליו תצאנה היוצאות לשאוב (רש"י, תשו' לר"נ בר' מכיר). בעזבו משאב השכל ומקור המים החיים (רס"ע ספרנוס, פרדי רמוני' נס). — ב) *כלי שבו ישאבו המים: ודלי משאב המים (למה דוד, דלי).—ומ"ר *מַשְׁאֵבִים, כעין מכונה עשויה דליים רבים מחברים בחבל או בשלשלת יעלו וירדו בגלגל: גם ישכילו תושבי אפריקא התיכון להשקות שדותיהם ולעשותם שדי תרומות ע"י מלאכת המשאבים (ספי"ע א, אפריקה בכלל). מרומי שדה אשר שטף היאור אליהם לא יגיע ישקו ברגל ע"י כלי משאבים מעשה חרשים חכמים אשר שורים או אנשים עושי שכר ינהגום (שם, מצרים). בו ימצא באר מהולל בשם באר יוסף (שם מושל אחד מהישמעאלים) מעומק רע"ו רגל חפורה במלאכה נפלאה על הר גדול מאבני גיר מימיו ישאבו שורים בגלגלי משאבים (שם).

מַשְׁאֵבָה, ש"נ, מ"ר מַשְׁאֵבוֹת,—מכונה לשאב מים ע"י שפופרת בכח הרקת האויר מן השפופרת, pompe.

מַשָּׁאָה, ש"נ, סמי' מַשַּׁאת, מ"ר מַשָּׁאוֹת, — חוב שיש לאדם ביד חברו, Schuld; dette; debt: כי תשה ברעך מַשַּׁאת מאומה לא תבא אל ביתו לעבט עבטו (דבר' כד י). אל תהי בתקעי כף בערבים מַשָּׁאוֹת אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך (משלי כב כו-כז). — ובסהמ"א: הלא יום וליל ממונים אנשי חיל כעורבי משאות, ואם זמן יאריכו משפט יעריכו ונגלה צדק עולמים (מגת' ב"ס, אגר' לחסדאי אבן שפרוט).

מַשָּׁאוֹן[1], ש"ז,—רַמָּאוּת, הסתרת המחשבה הפנימית, Betrug; tromperie; deceit: תכסה שנאה בְּמַשָּׁאוֹן[2] תגלה רעתו בקהל (משלי כו כו).— *ובמשמ' מדבר שאין בו ישוב: אשר חלק ישימון לי ושמות ומשאון וצמאון וציה (ר"ש הנגיד, סכל היום נסיעה). כמה שוטם לו משטמת שקר אכן יראה אח, יגל בו תוך עדה ובמשאון מדבר שפתותיו אח (רמב"ע, תרשיש א טו).

***מַשָּׁאִי**[3], שת"ז, מ"ר מַשָּׁאִים,—כנוי להפלסופים תלמידי אריסטו והמחזיקים בדרך פלסופיתו, Peripatetiker; -ticien; -tetic: חמש ועשרים הקדמות כולם בא עליהם המופת אין ספק בדבר מהם כבר עשה אריסטו ומי שאחריו מן המשאיים[4] מופת על כל אחת

statuam. והנה עוד לא נתברר מקור מלה זו, אך בזה אין כל ספק כי פרושה הוא פסל, אלא שכנראה הכונה למין מיוחד מהפסלים, אולי מיוחד בצורתו, או בהחמר שממנו נעשה, אולי לא באבן, או במקומו שעמד שם. והנה לפי הכתיב הכנעני מאש אולי צריך לנקד בעבר' מֵשׁ, ואולי היתה האלף סימן לתנועת צירי, ואולי בעבר' אמרו לא מָשׁ אלא מֵשׁ. עכ"פ. לפי הנקוד של המסורה עדיף להניח צורה זו, ולכן בכנ' מִשָּׁם, כמו עֵז עִזִּים. ואולי מַשׁ, וכמו פַּת פִּתּוֹ.

[1]) עי' הערה לקמן.—[2]) כך בנסחה המסורה. ותרגמו הע' δόλον, לא בכחש. סומכוס λήμματα, שחד. ת"י: במורסתא. אך לא נתברר בודאות מה פרוש מלה זו. רסע"ג: חילותה, ר"ל מקום סתר, שאין בו אנשים, וכעין זה ריב"ג: במשאון פמענאה כאנה קד שתר עדאותה פי מוצ'ע ח'אל לא יטלע עליה, ע"כ. ובעבר': ענינו כאלו הסתיר שנאתו במקום ריק לא יראה. רש"י: במחשך. רד"ק: ענין חרבה ושממה. אבן יחייא: מלשון הנחש השיאני. וכך רב החדשים.

[3]) עי' הערה לקמן.—[4]) בגוף הערבי אלמשאיין, והוא הכנוי שנתנו להם חכמי הערבים, משרש משי a) בערב' במשמ' הליכה, אשר גליתי מציאותו בעבר', עי' הערה לערך ב.מִשּׁוּאָה. וכבר באר מלה זו היטב ר"ש א"ת בפרוש המלים הזרות, וז"ל: משאים שם כת מן הפילוסופים נמשכת אחר דעת אריסטו בכל דעותיו ואריסטו עצמו ראש למשאים ופי' משאים הולכים, כי היו לומדים והם הולכים חוץ למדינה לא יושבים כדי שיתעמלו בהליכה לשמירת הבריאות (ובב"י שנכתב באודרנטו בשנת קל"ז מוסיף כאן: וגם שיפרדו מחבורת בני אדם). וכך גם האפודי שם: פילוסופים הראשונים שהיו הולכים במדברות ובמקום שואה ושממה ללמוד הכמות אריסטו וידיעת הנמצאות. ע"כ. וכבר הזכירו הספרים עוד פרושים אחרים.

a) مشى

מהן (ר"ש א"ת, מו"נ ב, הקדמות, א). אמר אבן רשד בדרושיו הטבעיים וז"ל מחלקת המשאיים כת אריסטו והמדברים מאנשי התורות מבני מחוזנו בענין קדמות העולם וחדושו וכו' (ר"י אברבנאל, מפע' ה' ב א). כי הוא ית' מניע כל הגלגלים בכלל וכו' לא כמו שירא. הפילוסופים המשאיים שיניע תנועה יומית (ר"י מפיסא, מנח' קנא' 20). ולזה הסכימו כל המשאיים שכפי מספרי התנועות יהיה מספר השכלים (שם 32). ולזה יאמרו כת המשאיים שההצלחה האחרונה לאדם והשארות שכלו תהיה בעיון וחקירה מהדברים הנבדלים שהם הסבה הראשונה (שם 69). הנה ראש המשאיים זכר בקצת מאגרותיו ענין קין והבל (ר"י דלמדיגו, בחי' הדת ג).

משא"כ, — ר"ת: מַה שֶּׁאֵין כֵּן.

מִשְׁאָל, ש"ז, — כמו מִשְׁאָלָה: ואם יעלה חברך מעלה אל תקנא בו בכל דבר ומשאל (רס"ג, יכא כאן). משאלך מלאנו נגישת חפצך עשינו (מנח' הקראי, אגר' לעקילס הגר, לקו"ק, נספח' 55). בהפילך מאור פנים במשאל אזי תקל ותרד מגדולה (ר"ש הנגיד, בן משלי ב נג). הלא אם שבילך יישר לפועלך, יהי שכר פעלך כיד המלך, ואין משאלי לפני כלי (ר"י הלוי, יד מעגלי). דל על פתחך שואל לבקש רחמים נואל, איככה יגאל ובחטאתיו מגאל, דברתו שם אל אל וכל משאליו ישאל (סוא, רחמיך שאלתי). יעירוני רעיוני וסוד לבי ומשאלו, הגות דברי תחנוני בזמרת אל ומהללו (סוא, יעירוני רעיוני). טורף נפשי עלי וגבריאל במשאלי נוגע אלי (רמב"ע, יס פעס). רציתי מהללך ובל תאמר במשאלך נפשך מה אעשה לך (שם). ובו ימצא כל שואל משאלו וישיג מתאותו די מחסורו אשר יחסר לו (ר"י חריזי, הקד' תחכמ'). ומכל שואל הפקת זממו כפי משאלו, תאות לבו נתת לו (רש"ט פלקיירא, המבקש מא). ושלח את מעלו והצליחו בקניניו, ותן לו את משאלו ורוה את צמאוניו (ר' ישועה. סמא"ג, אלהים רם).

מִשְׁאָלָה, ש"נ, מ"ר סמי' מִשְׁאֲלוֹת, בכנ' מִשְׁאֲלֹתֶיךָ, — מה שאדם שואל, כמו שְׁאֵלָה: ימלא יי' כל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ (תהל' כ ו). — וּמִשְׁאֲלֹת לִבּוֹ: והתענג על יי' ויתן לך מִשְׁאֲלֹת לבך (שם לז ד). — ובתלמ': ויחונך במשאלותיך וכן הוא אומר וחנותי את אשר אחון (ספרי במד' מא). — ואמר המשורר: ימלא אל מהרה משאלותיו ויהיו משאלותי לו נתונים (רסב"ג, ואת יונים).

מִשְׁאֶלֶת, ש"נ, — כמו מִשְׁאָלָה: כזאת תהיה משאלת, בית והון וממשלת, ואשת נעורים משכלת (ר"י הלוי, כתולות על שירתן). בטחתי בחסד אדני, שיפגיענ בחסד אדוני, והנה סגורה הדלת, והתאחרה המשאלת (סוא, מכתב לר' יוסף בן דוסא). תקח לך אגודה מעשב התקוה, ולענות החשק והתאוה, וסמי התוחלת, ורוש ההכנעה והמשאלת, ועשב האנחות, ועצב הרוחות וכו' (ר"י חריזי, תחכמ' מח). וישאלה הבן לאב משאלת, אי שה מנחת אש מאכל מאכלת (ר' יצחק כהן ישיבה, סמא"ג, סליח' לר"ה, את אסבת אוהב).

מִשְׁאֶרֶת[1], ש"נ, בכנ' מִשְׁאַרְתֶּךָ, מ"ר בכנ' מִשְׁאֲרֹתָם, מִשְׁאֲרוֹתֶיךָ, — כלי שמחמיצים בו הבצק, Backtrog, pétrin; kneading trough: ושרץ היאר צפרדעים ועלו ובאו בביתך וכו' ובתנוריך וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ ובכה ובעמך (שמות ז כח-כט). וישא העם את בצקו טרם יחמץ מִשְׁאֲרֹתָם[2] צררת בשמלתם על שכמם (שם יב לד). ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך וכו' ברוך טנאך וּמִשְׁאַרְתֶּךָ (דבר' כח ד-ה).

בספר המבוא (כ"י מינכן N. 68, דף 198) באר: משאים, פירוש ההולכים בזכרו הנמשכים לדעת אריסטו ונקראו כן ר"ל על למדם החכמה כשהם הולכים בדרכים ממקום למקום ונאמר משאים על נסעם ממקום למקום ויש קורין משאיין בצד ימין מלשון שְׁאִיָּה על לכתם במדברות והתבודדם שם. פירוש אחר כל המתבודדים הולכים להתעמל על צד הבריאות הם דרכים הקודמים וי"א ההולכים חוץ לעירם כדי שלא יתבטלו בצרכי צבור. ע"כ. ואחרים אמרו שהוא על שם שכך היה דרכו של אריסטו כשהיה מלמד את תלמידיו היה מטיל עמם ארוכות וקצרות הנה והנה. והיו מישכנום גם בשם עברי הולכים, כך ר"י חריזי בתרגומו למו"נ. נרבוני: ההולכים הם כת המשאים הנמשכים אחר דעת אריסטו ונקראו כן לפי שהיו מתעמלים בהליכה להנהגת הבריאות. יוסף בן שם טוב: ר"ל כת המתבודדים ההולכים על צד הבריאות הם דרכי הקודמים. ע"כ. ובמקום אחר: כת אריסטו והם הנקראים ההולכים והמשאיים אשר היותם ממנהגם ההליכה והתבודד בשדות ועזיבת העיירות לר"ש הטיול והפרדה מהמזיקים אנשי המדינות המעיקים כל שלמות (שטיינשניידר, המתרגמים העברים בימי הבינים, דף 74).

[1]) לא נתברר בודאות ממה נגזר שם זה, אך כמעט אין ספק שהוא מאותו השרש שממנו השם שְׂאֹר אע"פ שזה בשין ימין וזה בשין שמאל, ומזה יש ללמד אולי הלכה כללית בענין התחלפות האותיות, שמשרש אחד שם אחד נתחלף ושם שני נשאר בהויתו הקדומה. עכ"פ, בעצם הדבר הפרוש המסור בקבלה הוא שהוא הכלי שבו עושים את הבצק, וכך תרגמו גם השבעים, וכך תרגם אונק' אצותא, שהיא בארמ' וסור' העריבה של הבצק וגם הבצק בעצמו. — [2]) המכי' מפרשת במשמ' שארית: אלו שיורי מצה ומרור, וכך גם רש"י, אך אין זה אלא דרך דרש.

—ובתלמ׳: אימתי משארות מצויות אצל תנור הוי אומר בשעה שהתנור חם (פסח׳ נג:).

מִשְׁבָּה,—עי׳ מְשׁוּבָה.

∴מְשֻׁבָּע, סת״ז,—בתשברת, בעל שבע צלעות: והשטח המרבה צלעים נחלק למינים רבים מהם מחומש והוא אשר צלעותיו חמש ומהם משושת או משושה אשר צלעותיו שש וכן המשובע והמשומן כל אחד מהם שמו חצוב מן מנין צלעותיו וכן עד המעושר (רא״בח הנסיא, המשיח׳ והתשבר׳ א 20).

מִשְׁבֶּצֶת[1], ש״נ, מ״ר כמוכרת ובסמי׳ מִשְׁבְּצֹת, מִשְׁבְּצוֹת, — א) צורת בית או עין עשוי מתכת להכנים בתוכו שרשרת וכיוצא בזה: ועשית מִשְׁבְּצֹת[2] זהב ושתי שרשרת זהב טהור מגבלת תעשה אתם מעשה עבת ונתתה את שרשרת העבתת על המִּשְׁבְּצֹת (שמות כח יג-יד). ויעשו על החשן שרשרת גבלת מעשה עבת זהב טהור ויעשו שתי מִשְׁבְּצֹת זהב ושתי טבעת זהב ויתנו את שתי הטבעת על שני קצות החשן ויתנו שתי העבתת הזהב על שתי הטבעת על קצות החשן ואת שתי קצות שתי העבתת נתנו על שתי המִּשְׁבְּצֹת ויתנם על כתפת האפד אל מול פניו (שם לט יז-יח).—ב) כעין צורת עין או בית של מתכת לקבע בתוכו אבן יקרה: מעשה חרש אבן פתוחי חתם תפתח את שתי האבנים על שמת בני ישראל מסבת מִשְׁבְּצוֹת[2] זהב תעשה אתם (שמות כח יא).—והשתמשו בה הסופרים במשמ׳ זו בסהמ״א: יען כי הייתי נושא אותה (את האבן הטובה) במשבצת זהב בצורת טבעת (צמח דוד, ערך יקנטין).—ג) כעין צורות עינים או טבעות קטנות של זהב וכדומ׳ שנארגים בבגד: כל כבודה בת מלך פנימה מִמִּשְׁבְּצוֹת זהב לבושה (תהל׳ מה יד).—ואמר המשורר: וארץ משבצות זהב לבושה ומשי כתנותיה ופסים (רמב״ע, דיואן קכה, כ״י בודל׳).—∴ומשבצות המליצה: כי לא רקמו כמשבצותיה הידים, ולא שמעו כמליצותיה האזנים (ר״י חריזי, תחכמ׳ ח). ושבץ משבצות מלים ארוגים בשכל לא בארגמן ובשרד (שם, סקד׳).

[1]) מן שבץ, עי״ש, ועי׳ הערה לקמן. —[2]) תרגמו השבעים ἀσπιδίσκας, כעין מגן קטן. עקילס σφιγκτῆρας, שהוא כעין פתיל יקשרו בו. אונק׳: מרמצן, אך פרוש רמץ בארמ׳ לא נתברר בודאות. רסע״ג: עיון[a]), וכך ריב״ג. רש״י: כמין גומא למדת האבן. רד״ק הביא תרגום רסע״ג.

[a]) عيون

א. **מַשְׁבֵּר**[1], ש״ז, סמי׳ מַשְׁבַּר, — א) פי הָרֶחֶם, Mutter-scheide; vagin; -na, ובמליצה: יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה כי באו בנים עד מַשְׁבֵּר וכח אין ללדה (ישע׳ לז ג), לאמר הגיעו עד הגבול האחרון של המעמד הקשה ואין כח לצאת ממנו.—הילד לא יעמד במשבר, אין לו כח או דעת לצאת מהמשבר: חבלי יולדה יבאו לו הוא בן לא חכם כי עת לא יעמד בְּמִשְׁבַּר בנים (הוש׳ יג יג).—ב) *הכסא שהיולדת יושבת בשעת הלידה, Gebärstuhl; chaise d'accouchement; chair of delivery: ביושבת על המשבר ומתה ויצאת הימנה רביעית דם (תוספת׳ נדה ט טו). האשה שהיא יוצאת ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד ישבה על המשבר ממתינין לה עד שתלד (ערכ׳ א ד). כסא של כלה ומשבר של חיה וכסא של כובס שהוא כורם עליו את הכלים (כלים כג ד). מאימתי פתיחת הקבר וכו׳ משעה שתשב על המשבר (אביי, שבת קכט.). בשעה שהאשה יושבת על המשבר היא אומרת עוד איני נזקקת לבעלי מעתה (מד״ר בראש׳ כ). מעיה של אשה עשויה קינין קינין וכו׳ בשעה שהיא יושבת על המשבר אינה משליכתו בבת אחת (ר׳ סימון, שם ויקר׳ יד). אפילו עד שעה שתשב על המשבר יתפלל שתלד זכר (תנחומ׳ ויגא ח).—ובסהמ״א: אשה שמתה על המשבר והולד מפרכס במעיה (תשו׳ הגא׳ סי׳ רמח, מהד׳ מנטוכא). ותבא המילדת ותרא כי בא תור הלידה ותמהר ותושיב את המלכה על המשבר ותתפלל (ר״י סטנוב, דברי ריבות ב א).—ואמר המשורר: אשם ואשאף על נודם וגם אפעה תמיד כיולדה ישבה עלי משבר (רמב״ע, תרשיש ז).

ב. **∴מַשְׁבֵּר**, ש״ז, — כלי מלחמה לְשַׁבֵּר החומה: היה בידו כלי המפץ לעשות החומה מבוקעה ומשוברה ובידו המבקע והמשבר (ר״ת על דונש, אקך).—ובזמן האחרון פשט השמוש במלה זו במשמ׳ שנוי פתאום

[1]) מן שבר, עי״ש. בערב׳ מַת׳בַר[a]), מקום שהאשה ילדת. וכבר העיר ע״ז ריב״ג, אמר וז״ל: משבר הו אלמת׳בר והו משקט אלולד עלי אלארצ׳, ע״כ, — ובעבר׳: משבר הוא (בלשון ערב׳) אלמַת׳בר, והוא הפלת הילד על הארץ. והוסיף עוד: וליש ימתנע אנ יכונ הד׳א אלמעני משתקא מן אלמעני אלאול ואמא אללפט׳ אלערבי פמאח׳וד׳ מנ קול אלערב ללחפרה ת׳ברה, ע״כ, — ובעבר׳: ואיננו מן הנמנעות כי יהיה משבר במשמ׳ זו נעזר מן שבר במשמ׳ הראשונה (ר״ל במשמ׳ שבירה הרגילה) אך המלה הערב׳ מת׳בר הנה היא לקוחה מן מה שאומרים הערבים לחפירה ת׳ברה.— ועי׳ עוד הערה לשרש תבר.

[a]) مثبر

לרעה או לטובה במחלה, במצב הדברים אשר לעסק מהעסקים או להנהלת עניני המדינה, Krisis; crise; crisis.

מִשְׁבָּר, ס"ז, מ"ר סמי' מִשְׁבְּרֵי, נכנ' מִשְׁבָּרֶיךָ. — א) גל גדול, נחשול, Brandung; brisants; breakers. — ובמליצה, מִשְׁבְּרֵי מָוֶת: כי אפפני מִשְׁבְּרֵי מות נחלי בליעל יבעתני (ש"ב כב ה). עלי סמכה חמתך וכל מִשְׁבָּרֶיךָ ענית (תהל' פח ח). — ובמשמ' העקרי: ותשליכני מצולה בלבב ימים ונהר יסבבני כל מִשְׁבָּרֶיךָ וגליך עלי עברו (יונ' ב ד). תהום אל תהום קורא לקול צנוריך כל מִשְׁבָּרֶיךָ וגליך עלי עברו (תהל' מב ח). נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים מקלות מים רבים אדירים מִשְׁבְּרֵי ים (שם צג ג-ד). — ובמדר': והראהו מקום משברים וגליו יוצאים ממנו (פדר"א י). — ואמר המליץ: אל אמר למשברי ים, וישאו גליו דכים, והרג את התנין אשר בים (ר"י הלוי, אפתחה שערי). אדמה בלב ים דמעותי לטבוע גלים עלי ראשו עברו ועז משבר (רמב"ע, תרשיש ז מה). מספרד נפרדתי, ואל ארץ יון חרדתי, ומשברים שברתי, ומעברים עברתי (ר"י חריזי, תחכמ' כ). והלכתי מדברים, ובקעתי משברים, ועברתי מעברים (שם מו). והרים רקעתי, וימים ומעברים עברתי, ומשברים שברתי (הוא, אגר' לשון הזהב). — ובהשאלה, במליצה, מִשְׁבְּרֵי שֵׂיבָה: גם משברי שיבה אפפוני, עינות ימי השחרות חרבו (רמב"ע, שבתי, דיואן, כ"י בודלי). — ומִשְׁבְּרֵי ים השירה: והיו בהם שבעה בחורי חמד, ממבחר הקבוץ והלמד, משביחים נבכי ים השיר ומשבריו, ומשגיחים בעד אשנבי מסתריו (ר"י חריזי, תחכמ' יו). — ומִשְׁבְּרֵי תוגה: בעזרם משברי תוגה אשבר ורגלי הזמן אשים בסדים (שלמה דפיירו, שיר בפתי' ספרו אמרי נועם, כ"י ברי"מ). — ב) ·:·בעניני החליים, מִשְׁבְּרֵי הבטן, כאב חזק בבטן: אם יתלה האבן הנקרא דיאמרנו על הבטן יועיל ממשברי הבטן החזקים (ראב"ע, ספר הנסיונות ה ג, כ"י פריז). המאמר השלישי בהתחלת הדבור בכאבי המעים פרק א במשברים המשברים הנה סבתם או רוח נעצר או מותר חד נושך או בורקיי מלוח וכו' וכל משברים חזקים הם דומים הקולנג וכו' אבל המשברים שאינם עם שלשול הנה אם יתחזקו יהיה קולנג ואם יובילו המשברים אל רפיון אברים וקיא ופוקות והסרת השכל יורו על מות (קאנון ד יו ג א). אם יתחדש בו (בגוף) דומה לעקיצה ומשברים וחבלים ואפול יודע שהסם ממין הרפואות החדות (שם ד ו א ג). ואם לא יאכל (מי שיש לו תולעים במעיו) יעקיצו אותו וימצא משברים ועיצור ונעיצה וכאב תחת הטבור בבטנו (מ' אלדבי, ש"א ד, מעים).

מִשְׁבָּת[1], ס"ז, מ"ר נכנ' מִשְׁבַּתֶּיהָ, — מִשְׁבַּת אֻמָּה, הזדעזעות גמורה שמביאה לידי שֶׁבֶר שלם, allgem. Zerrüttung; délabrement; decay: בנפל עמה ביד צר ואין עוזר לה ראוה צרים שחקו על מִשְׁבַּתֶּהָ[2] (איכ' א ז).

מִשְׁגֶּה, ס"ז, — שה"פ, פעולת איש שֹׁגֶה בדבר, טעות: ואת הכסף המושב בפי אמתחתיכם תשיבו בידכם אולי מִשְׁגֶּה הוא (ברא' מג יב). — ואמר המליץ: דברי אמת בל תסרב ומן משגך חדל (ב"ז, תרג' ב"ס ד כח).

·:·**מִשְׁגָּל**[3], סס"פ, — שם לעצם מעשה הזדוגות איש ואשה, זכר ונקבה בכלל, Begattung; coït; sexual intercourse: משגל הוא משכב התשמיש (שבתי דונולו, חכמוני[4], פרוש יצירה ה). ועשה את הערוה לזכר ולנקבה כדי להשתמש במשגל ולהזריע ולהוליד (שם). מוציא רוח תאות המשגל מרוח החיים שלו (שם). תמורת לעיטה רעבון תמורת משגל סריסות (שם). ונפשו תתבענו בכחותיה אשר נטבעה עליהם מהשמע והראיה והדבור והעסק והאכילה והשתיה והמשגל והריוח בממון (ר"י א"ת, כוזרי ג א). ואל תשיבני ממה שיכולים עליו האנשים מבריאת בעלי חיים בעשות הדבורים מבשר הבקר והיתושין מהיין כי זה איננו משעורם וחכמתם אבל הוא מנסיונות שמצאום כאשר מצאו המשגל יהיה ממנו הולד (שם שם כג). ותסר האביונה פירוש המילה ויבטל הרצון והוא כנוי למשגל (הוא, הספס' לריב"ג, אב). הנער כאשר ידע הטוב והרע אז יחל לתאות המשגל (ראב"ע, ברא' ג א). עץ הדעת והוא יוליד תאות המשגל ועל כן כסו האדם ואשתו ערותם (שם ו). וידענו כי המשגל נחלק לג' חלקים האחד לפריה ורביה בלא תאוה והשני להקל מלאות הגוף והשלישי לתאוה הנמשלת לתאות הבהמה (הוא, ויקר' יח כ). ולמה כל הכחות הם עוזרים על המשגל (הוא, שאלות, קלט). הנחת התענוגים הגופיים ובזותם וכו' וכל שכן מאום המשגל מהם וכו' הלא תראה צדקיהו בן מעשיהו ואחאב בן קוליה איך התפארו בנבואה וכו' והתמידו בפחיתות תענוג המשגל עד

---

[1]) אמרו הקדמונ' והחדשים שהוא מן שָׁבַת, ועי' הערה לקמן. — [2]) כך בנוסחה המסורה, ותרגמו השבעים μετοικεσια, ר"ל שִׁביה. ונראה כי קראו מִשְׁבְּיָתָהּ. המפרשים הקדמונ' וגם רב החדשים פרשו מלשון שבת, ר"ל הפסק, אך זה קצת דחוק. קצת החדשים הגיהו מִשְׁבְּרָהּ וכדומ'.

[3]) מן שרש שגל, עי"ש. — [4]) לא מצאתי מלה זו בספר קדום מזה, ורגלים לדבר כי שבתי דונולו חדש אותה.

שזנו בנשי חבריהם (ר״ס א״ת, מו״נ ג מ). וכן זכרו עוד שבעת הרכבת (האילן) מין במין זולתו צריך שיהיה הח:טר אשר ירצה להרכיבו ביד נערה יפה ואיש ישגלנה משגל מגונה רוצה בו שלא כדרכה ובעת חבורם על זה הדרך תרכיב האשה הנטע באילן ואין ספק שזה היה מפורסם וכו׳ למה שהתחבר אליו מהנאת המשגל וכו׳ ומפני זה נאסר הכלאים ר״ל הרכבת אילן באילן בעבור שנתרחק מסבת ע״ז ומתועבות משגליהן היוצאים מדרך הטבע (שם ג לז). שהשיחה עם הנשים על הרוב היא בעניני המשגל (הוא, פי׳ אבות להרמב״ם א ה). אמר משה מיימון בן עובדיה עבד האלקים הישראלי צוני האדון הנכבד יתמיד האל כבודו שאזכיר לו ההנהגה העוזרת על רבוי המשגל כי אמר שיש לו בזה חולשה וכו׳ וזכר לי יגדל כבודו שהוא לא יעזוב מעניינו במשגל כלום ואמנם ירצה ההנהגה הזאת מפחד מרזון גופו ובקשתו התוספת מפני ריבוי העלמות וכו׳ וכבר זכרו הרופאים כי מה שיחלש המשגל בסגולתו בעילת רוב הבתולות והזקנות או קטנה שלא בגרה (המאמר במשגל, כ״י ברלין, Qu. 545). אבל מאכלו ומשקהו ומשגלו ותאותו לכל זה וכן כעסו וכל מדה מגונה אשר תמצא בו הכל הוא נמשך אחרי החומר אשר לו (ר״י חריזי, מו״נ ג ח). ושאלו לאריסטו באיזו שעה יהיה טוב המשגל אמר כשתרצה להחליש גופך (הוא, מוסרי הפלוסופי׳ ב יט). ותשלם התאוה במעשה משגל וימשיך המין ויתמיד המציאות (ר׳ קלונ׳, אגר׳ בע״ח ז). כי הוא יאמר ביראת חטא שהיא מדה אמצעית בין התענוג במאכל והמשתה והמשגל ושאר התענוגים ובין הפרישות יותר מדאי (ר״י אלבו, העקר׳ א ח). אמרו המפרשים כי היה פריו (של עץ הדעת) מוליד תאות המשגל (רמב״ן, ברא׳ ב ט). ואם נמצא בהתענג במאכל ורב משתה עדי שבעו ושכרו, ומלא את כרסו מעדנים והוא שטוף במשגל כחזירו, הלא דומה בזה לשאר בהמות והוא שוה בכל זה לחמורו (רש״ע פלקירא, ספר המבקש). ואלה האנשים נתפזרו באותו האי וכו׳ והתחברו להם אותם הקופים מפני שהיו להם שווי בצורותיהם יותר משאר החיות המזיקות ומפני שהיה בהם רוב התאוה למשגל שכבו עם נקבות הקופים והתערבו בהם וילדו (שם נח). והחכם אמר אל תטה אל המשגל כי הוא מסגולות החזירים והם בו יותר חזקים ממך (הוא, אגר׳ השלוס א, JQR N. S. I, 473). וזה יתכן בהשמר האדם מהדברים המפסידין אותו המטים אותו מהאמצעות או אל הרבוי או אל החסרון כרבוי המשגל ואכילת המאכלים הרעים (שם 472). כמו כן צריך שיתאוה אל המשגל לקיום המין (הוא, ראשית חכמה א). ויש אומרים כי נקראו (הכליות) כן בעבור שיש להם כח בתאוות המשגל (רד״ק, שרש כלה). עשו בה מעשה תועבה ותעלול במשגל (שם, עלל). אם יחבש את אמתו בעת המשגל במררת תרנגול לא תאהב האשה זולתו לעולם (נרבוני, אגרת הייס ג ט, כ״י ביה״מ ססט:). וכאשר הגיע הגשם תכליתו או קרוב יתנועע אליו כח ההולדה ובקש המשגל או ההזרעה (ראב״ד, אמו״ר 25). כי האיש המשועבד לתאוותיו אמנם הוא משועבד אל המאכל והמשתה והמשגל או לקצתם (שם 98). כאשר יבקשו להשאיר מי הפנים ולהשמר מהבוז והקלון בעת תאות המשגל יבחרו לשאת עליו מכאובים ויגיעות (ראב״ה, מאזני צדק לאלגזלי 13). והדבר הראוי על כל אדם הוא שיבדוק תמיד תאוותיו ויגוש אותם וכל שכן המשגל והמאכל (שם 97). ועם היות המלך דוד בטבעו אוהב הנשים ונרדף אחר המשגל הנה היה כבר בחסרון הכחות כל כך שלא ידעה (את אבישג השונמית) ולא קרב אליה לשכב עמה (ר״י אברבנאל, מ״א א). מצד רוב המשגל אשר הוא סבת כליון האדם (רמב״ה, פי׳ בחינ׳ עולם). והוא (הצפור) בע״ח שטוף במשגל יותר מכל בעלי חיים (שער השמים לאבי הרלב״ג ד). כי רב בעלי החיים יש להם עתות הערת חמום ואינם תמידי במשגל (שם). שהאמה המיוחדה למשגל נקראת פלגש (ר״א בדרשי, חות״כ, אמה שפחה). ובענין המשגל נאמר לא נקה כל הנוגע בם (תגמ׳ הנפש כב:). ואל משגל ואל מאכל ומשתה ראה חזיר ראה עגל ופרה (עמג׳, מהב׳ ה). מי שגברה עליו המרה השחורה או שגעון יועיל לו המשגל כי ינקה המרה השחורה (מ׳ אלדבי, ש״א ה ה). ותאות המשגל תבוא מהכליות ויש אומר מהכבד וכו׳ ודע כי החמום והלחות הם הגורמים המשגל לכן מניעת המשגל ר״ל מיעוט הזרע בא מאכילת דברים קרים כמו כסבר רטוב וחזרת (שם ד ג). ולא יקרב למשגל וכ״ש אחר המלוי מן המאכל (שם). והיתה אחותם וינוס אשת וולקאנו והיתה אליל המשגל מפני שהיתה ראשונה להפקיר עצמה (רע״פ, מתק שפת׳ 31). כאשר מונעה מבן אנוש משגל ורגליה לקוף פושקו (הוא, נבי מודח 109). בד׳ מקומות כתיב לשון משגל שהוא לשון מגונה וקרי לשון משכב שהוא לשון נאות (מסורת המסורי א ז). —

ומ״ר מִשְׁגָּלִים: שאני רואה שאין בכל תענוגי הזמן אלא המאכלים והמשקים והמשגלים והמלבושים ומיני הריח (ראב״ת, מאזני צדק לאלגזלי 132).

מְשֻׁגָּלִי, ת״ז, לנק׳ מְשֻׁגָּלִית,—של משגל, מטבע המשגל: ואם (שיארע כאב הראש) בסבת מלוי בגוף שיארע עליו תנועה מ ש ג ל י י ת שהיא מורכבת מהגופיית והנפשיית ותעורר האדים הרעים (קאנון ג א ג כב).

מְשֻׁגָּע, ס״ז, מ״ר מְשֻׁגָּעִים, — מי שנטרפה דעתו עליו, מי שהכה בשגעון, מי שעושה מעשה שטות, wahnsin-nig, verrückt; fou; mad, crazy: והיית מְשֻׁגָּע ממראה עיניך אשר תראה (דבר׳ כח לד). וישנו (דוד) את טעמו בעיניהם ויתהלל בידם ויתו על דלתות השער ויורד רירו אל זקנו ויאמר אכיש אל עבדיו הנה תראו איש משתגע למה תביאו אתו אלי חסר מְשֻׁגָּעִים אני כי הבאתם את זה להשתגע עלי (ש״א כא יד-יו). מדוע בא הַמְשֻׁגָּע הזה אליך (מ״ב ט יא). אויל הנביא מְשֻׁגָּע איש הרוח (הוש׳ ט ז). — ובסהמ״א: באותה שעה חוזרין ישראל לדעת אחרת ומבזין למשיח ואומרים אוי לנו שתעינו אחר מ ש ו ג ע זה אמר להם הקב״ה מ ש ו ג ע אתם קורין אותו עכשיו תראו את האור שלו (פרקי היכלות לה). והדבור המקרי הוא דבור ה מ ש ו ג ע י ם בעת שגעונם לא יסודר ממנו ענין ולא יגיע אל חפץ מכוון (ר״י א״ת, כוזרי ה כ). מי שכעסו חזק ורוגזו אמיץ איננו רחוק מן ה מ ש ו ג ע י ם הנכפים (הוא, תקון מדה״נ לרשב״ג מ). כי המורדים מבני עמנו היו קוראים לנביא מ ש ו ג ע מפני שהיו רואים אותו שחשקה נפשו בדברים האלהיים והיה שטוף בהם (רמ״ע פלקיירא, ראש׳ הכמה 75).

מֹשֶׁד[1], אולי ממנו מְשֹׁד.

מְשֹׁד[2], ס״ז,—הון, נכסים מטלטלין, Vermögen, bewegliches Eigentum; mobilier; movable property: יגזלו מְשֹׁד[3]) יתום ועל עני יחבלו (איוב כד ט).

מֶשֶׁד, מֶשֶׁט, מְשִׁיט, מַשְׁקִיט, — הכל כנוי לצורת האותיות הדקות הרגילות ישתמשו בהן ספרדים ואשכנזים בכתיבת מכתבים וכיוצא בזה, שנסתעפו ברבות הזמן מעט מעט מצורת אותיות האלף־בית של הכתב המרבע[1]).

מְשַׁהֵק, **מְשֻׁחֲקָ**, —עי׳ *שדך, *שדכן.

---

[1]) עי׳ הערה להערך.

[2]) עי׳ הערה לקמן.—[3]) כך בנסחה המסורה. והנה אין ספק בדבר כי בנסחתם של השבעים כבר היתה גרסה זו, כי הם תרגמו ἀπὸ μαστοῦ, ר״ל מֵהַשַּׁד, מהשדים. מעקילם לא נשאר לנו תרגומו לזה הכתוב. וכמו״כ ת״י היתה לו גרסה זו, והוא תרגם מ ב י ז ת, מלשון שד הרגיל. וכך רסע״ג: אלנהב, ר״ל בזה ושד. ריב״ג לא הזכירו. רש״י מסברת עצמו כמו השבעים: יניקת היתום מקום מוצא מאכלו ומזונותיו כמו ושוד מלכים תינקי. ע״כ. וכך רמב״ן: פירשוהו מלשון ושוד מלכים תינקי יאמר כי יגזלו יתום משדי אמם שלא יינקם אותם. ע״כ. וכן ספורנו: מבטלין את אמו מלהניקו. ע״כ. וכעין זה רד״ק: ויתכן לפרש יגזלו משד יתום מענין ושד מלכים תינקי וכו׳. וכך רב החדשים. והנה, אין ספק כי זה פרוש יותר נאות למליצת הכתוב מהפרוש במשמ׳ בזה, ואעפי״כ יש לפקפק באמתותו, כי קשה למה להם להרשעים היתום, ולמה דוקא מ ה ש ד י ם יגזלו ולא ילדים יותר גדולים. ולכן יותר נראה, כי אין המם של משד זה מ השמוש מן אלא מעקר המלה, והוא שֵׁם או ע״מ פְּעָל מְשָׁד או פֶּעֶל מֶשֶׁד, או, כדי לתת כבוד להנק״ד המסור, ע״מ פֹּעֹל, כמו כִּנּוֹר, צִפּוֹר, קִמּוֹשׁ, רק שהוא חסר, ופרושו לפי עניננו, מה שיש לו להיתום, כסף או מטלטלין או מזון וכיוצא בזה. והנה, לא בארמ׳ ואף לא בערב׳ יש חבר למלה זו במשמ׳ זו. עצם הצרוף משד a) וכמו״כ מת׳ד b) ישנו בערב׳, אך משמש במשמ׳ אחרת שאין לה כנראה שום שיכות למשמ׳ זו הנאותה לכאן. אבל, בלשון שמית אחרת, והיותר קרובה להלשון העבר׳, היא הלשון הכנענית, נמצאת מלה זו מ מ ש באחת החרתות הכנעניות, וממש במשמ׳ זו הנאותה כ״כ לפי הענין להכתוב כאן. מלה זו כתובה בהחרתה של תבנת כהן עשתרת מלך צדונים, וז״ל: אל תפתח עלתי ואל תרגזן כ אי אדלן כסף אי אדלנ חרץ וכל מנם מ ש ד בלת אנך שכב בארן ז וכו׳ (Musée Imp. Const.), ובעבר׳: אל תפתח חדרי ואל תרגיזני כי אין אצלי כסף אין אצלנו חרוץ (זהב) וכל דבר מ שד בלתי אני שכב בארון זה.—והנה כבר אמרו כל החוקרים בהכתבות הכנעניות שאינם יודעים לפרש מלה זו משד. אך, לפי ה ע נ י ן אין ספק כי גם כאן הכונה לדברים שוים כסף וכדומ׳, דברים יקרים, כלי זהב וכיוצא בזה. והנה שת המלים האלה, של איוב ושל תבנית, מסיעות זו את זו ומפרשות זו את זו. ועי׳ עוד ערך עָל.

[1]) ז״ל ר״א בחור במכתבו להחכם הנוצרי סיבסטיאנוס מונשטירוס שנדפס בהקבץ Mtschr. f. Gesch. u. Wiss. d. Jud. 1894, 256: עוד שאלת מהו שאנו קוראים הכתיבה הדקה מ ש ד, ידוע תדע כי היהודים האשכנזים לא ידעו לבטא שמה כהוגן כי שם הכתיבה ההיא כתיבה מַשְׁקֵיט וכן קוראין אותו כל היהודים צרפתים ספרדים לועזים ויונים והוא מלשון ע ר ב י כי מהם נלקחה זאת הכתיבה ובאה ראשונה לספרד שהוא קרוב להם ואחר כך נתפשטה בכל היהודים ועוד יש לספרדים כתיבה אחרת שכותבים בה רוב ספריהם וגם היא באה להם מהערביים וקוראין לה כתיבה מועלאק ר״ל כתיבה של חצי אותיות ואחר שגורשו מספרד באה ג״כ בארצות האלו לא ידעתי אם ראית מהם והם משימין היוד והויו בתוך הבית והכף והריש ומי שלא בקי בכתיבה זו הרבה אינו יודע לקרות בה אפילו תיבה אחת והכלל כי משקיט הוא לשון ערבי והוא בלשונם

---

a) مسد b) مثد

מֹשֶׁה[1], ממנו א.מֹשֶׁה.

א.**מָשָׁה**, פ"י, נכנ' מְשִׁיתִיהוּ,—מָשָׁה את הדבר מן המים, הוציאו מן המים: ותרא את התבה בתוך הסוף ותשלח את אמתה ותקחה ותפתח ותראהו את הילד וכו' ותאמר כי מן המים מְשִׁיתִהוּ (שמות ב ה-י).—ומצוי בסהמ"א, במליצה: בלבי אל יהי טפש, בחובי אל יהי עפש, נאוו גאוותיך משות מרפש (רס"ג, פתיח' מנין תרי"ג מצות). ולב עמוק כמו ים סוף ואולם כמשה מלבב הים משיתו (ר"ש הנגיד, הכרפה הזמן). אשר הציף צלוליה (של החכמה) ודלה פניני מעמקיה ומשה (רשב"ג, הספור). רדפונו אריות וסבונו כבשה, ואמרו עזרם סר ואין דלה ומשה (ר"י הלוי, ילוד יעקב). ור' משה בן עזרא מושה הפנינים ממליצות הרעיונים (ר"י חריזי, תחכמ' ג). מי שנפל ביד אדונים קשה, וטבע במצולות ים ואין לו מושה (שם יג).—*מָשׁוּי, כנוי למשה: אז מאז זמות בכל פעל, במספר במשקל כל לך להעל, גדת בכן למשוי ממי שעל, דעת מפקד יפי פעמי נעל (ר"א קליר, אז מאז, שבת פרש' שקל'). זכור משוי בתבת גומא מן המים, נמו דלה דלה והשקה צאן מים (הוא, תפי' גשם, זכור אב). עודדנו בצדק משוי ממים וכפר זדון ומשוגה, פדנו ממהומת מות ואחור בל נסוגה (סדור רע"ג, אל נא רפא נא). ועל כושר מפעלו, משוי ערך פלולו, וחלה פני מחוללו, ברך יי' חילו (יסודס בני מנחס, אמרת רנן, יוצ' לש"ת). דגלים מצוען העלית, העת שנית כלית, גדולה למשוי תלית (הוא, אור ישראל, יוצ' א' שבוע').

—הפע', יַמְשֶׁה, כנו' עתי' יַמְשֵׁנִי,—כמו קל: ישלח ממרום יקחני יַמְשֵׁנִי ממים רבים (ש"ב כב יז, תהל' יח יז).—ומצוי בסהמ"א במליצה: המה למדוני, ומים הסכלות המשוני, ויעוררוני והרשוני, לכתוב זה המעט (ר"י הישראלי, הקד' יסו"ע).—ואמר המשורר: ולבי מחשה אקוה לממשה כעל יד משה אהרן ומרים (ר"י הלוי, יועץ ומקים). על מה ידאג גבר משכיל לזמן עליו רעה חורש, מלב ימשה שהם אמר וביד לשון אותו חורש (רמב"ע, תרשים י כח). ממימי

לשון דקות ורזות ואנחנו האשכנזים מבליעין הקוף ונאמר משיט. ע"כ. אך בספר התשבי ערך משקיט כבר חזר בו מזה והודה ואמר וז"ל: ואח"כ נודע לי שאינו לשון ערבי כלל ושאלתי ליהודים רבים לועזים וצרפתים וספרדים ויונים וערביים וכלם קורין לה כן ולא ידעו לפתרו מה הוא ואנחנו האשכנזים קורין להם מעשט ולא ידענו מה הוא.

[1]) רק בעברית.

שביה המשני ואותי תוציא חפשי, גואלי מגן בעדי כבודי מרים ראשי (ר"י נג'ארה, ימינו תחבקני).

—נפע', *נִמְשָׁה,—שמָּשׁוּ אותו: זכור אבות שלשה, וממים נמשה, ואבן הראשה (אבודר פיר, סדור תימנ' ניוה"כ).

ב.***מָשָׁה**,—קל לא נמצא.

—התפ', בינ' רבים *מִתְמַשִּׁין,—הִתְמַשָּׁה האדם, לחץ ודחק באצבעותיו על בשרו פעם אחר פעם ולש את העצלים כדי לרככם ולהעיר פעולתם, massieren; masser; to massage: סכין ומתמשין [1]) אבל לא מתעמלין ולא מתגרדין (שבת כב ו).

—פע', *מִשָּׁה, יְמַשֶּׁה,—מִשָּׁה את העור וכדומ', כמו התמשה: בתחלה ימשה העור עד שיתאדם ואח"כ ימשח אותו שמן וכו' (נתן פלקיירא, צרי הגוף ג א, חלוי הראש). ואם תראה שסבת החולי מהקירורות תצוה שימשה המקום עד שיתאדם (שם). אמנם משוי הגוף כלו בתחלת היום כשייקץ משנתו ושימשה הקצוות בעת השינה היא מועלת לכל אדם בהנהגת הבריאות וכו' וצריך שיזהר מלמשות האברים כשהם חלשים (שם ג ח).

מַשֶּׁה[2]), ש"ז, סמי' מַשֵּׁה,—כמו מַשָּׁא, מַשָּׁאָה, נְשִׁי, מה שאדם נֹשֶׁה בחברו, מִלְוָה, חוב: וזה דבר השמטה שמוט כל בעל מַשֵּׁה ידו אשר ישה ברעהו (דבר' טו ב).—ועי' מִלְוָה.

***מַשֶּׁהוּ**,—א) כמו מה שהוא, במשמ' איזה דבר שהוא: נתערבו אשמותיהן זה ישחוט לשום משהו [3]) וזה ישחוט לשום משהו (תוספת' נגע' ט ט).—ומצוי בסהמ"א: אותם שמבקעים את התאנים ומולחין אותן כורכין משהו על אצבען שלא יגע בשומן התאנים (ערוך, ערך טן).—ובמשמ' לפי מעמדו, אם הוא עשיר או עני: עני ועשיר שהעריכו את עני ועשיר זה נותן לפי משהו וזה נותן לפי משהו (תוספת' ערכ' ב יב).—ב) מ"ר מַשֶּׁהוּיִים, משהויין, מִלַּת הַכַּמּוּת היותר קטנה, Minimum; moindre quantité; smallest quantity: זה הכלל מין במינו במשהו ושלא במינו בנותן טעם (ע"ז ה ח). שהברזל ממית

[1]) כך הגרסה בכ"י (ד"ס), וכך הגרסה גם במדב"מ. ובנסח' הדפוסים ממשמשין, וכך גם בפרוש הר"ח. ואעפי"כ רגלים לדבר כי הנסחה מתמשין היא נסחה קדומה, וממשמשין היא נסחה יותר מאוחרת שנשתרבבה מהפעל משמש המצוי מאד. ונראה כי הגרסה מתמשין היתה גם בספרי ר"נ פלקיירא, ולכן השתמש בהפעל יִמַשֶּׁה.

[2]) עי' שרש נשה.

[3]) כך בכ"י, תוצא' צוק"מ. ובנסח' הדפוס: מה שהוא.

במשהו (ספרי במד' קס). מה נקובתן במשהו אף ירוקתן במשהו (ר"י בר' יהושע, חול' נו:). ברוח אחת בארבעה משתי רוחות משהו לכאן ומשהו לכאן (ר' זירא, ערוב' יב.). כיצד משתתפין במבוי מביאים חבית של יין וכו' ומגביהה מן הקרקע משהו (שם פ.). היתה (הגזוזטרא) סמוכה לכותל בפחות מג' טפחים צריך שיהא אורכה ד' אמות ורוחבה אחד עשר ומשהו (אביי, שם פז.). (החיט ששייר מן המחט) מלא מחט וחוץ למחט משהו (ב"ק קיט:). נתן משהו שמן על גבי כזית מנחה (ר' יוחנן, מנח' נט:). מקום הדבק ברובו שלא במקום הדבק במשהו (שם, חול' נ.). במשהו בשר גידים ועצמות (רב נחמן, שם קב:). שער ראשו משהו (מד"ר במדב' י). — ומַשֶּׁהוּ מן הזמן: אדם טועה שעה ומשהו (אביי, פסח' יב:). אדם טועה שתי שעות חסר משהו (רבא, שם יג.). ותמתין משהו ותנשא (יבמ' מב.). מאי איריא קשתה שני ימים אפילו משהו בעלמא (רב פפא, נדה סו.).—ומצוי בסהמ"א: שתהיה לוקח מן הקו צ"ט פחות משהו מן ק"מ חלקים בו (ראב"ח הנשיא, המשיחה והתשבורת ג ב). שכן ראוי אותו משהו בגד לאורגים שכשהוא מחליק את המטוה של אריגה בסובין או בשום דבר כדי לחזקו כורך משהו בגד על אצבעו ומחליק את הטווי (רגמ"ה, מעי' יח.). הכל רעוע ורופף כבד של מאזנים שמשהו אחד מכריעו לכאן או לכאן (אגר' תכמה ב). כי לעולם היה לאדם יכולת לדקדק ולומר בכל שיעור שאין מעלה ומוריד בו לפחות או להוסיף ממנו משהו ונמצאו כל השיעורין מתבטלין (ריטב"א, ר"ה טז:).—ומ"ר משהויין: היתה (הגזוזטרא) זקופה צריך שיהא גובהה עשרה טפחים ורוחבה ג' טפחין ושני משהויין (אביי, ערוב' פז.). היתה עומדת בקרן זוית צריך שיהא גובהה י' טפחים ורוחבה שני טפחים ושני משהויין (רב הונא, שם).— ומצוי בסהמ"א: וה"ה לשני משהויין (רש"י שבת ח.). (מקיפין ג' חבלים זה למעלה מזה) על גבי יתידות סביב מן התחתון לקרקע פחות משלשה וכו' וממנו לאמצעי פחות מג' הרי ששה עומד פחות שתי משהויין בשני האוירין ומאמצעי לעליון פחות משלשה הרי בשלשה אוירין תשעה עומד פחות שלשה משהויין (סוה, ערוב' טז:). ולרבי צריך שני פסין של שני משהויין (תוספ' שם יב. ד"ה ולרב נחמן). והחצון של זהב עודף עליו בגבהו טפח ושני משהויין משהו לשוליו וטפח לכפרת ומשהו לזר (עמנואל ריקי, מעשה חושב פז:). שני פסין מב' משהויין או צורת הפתח (הלבוש או"ח, ערוב' שסג

כו).— ומַשֶּׁהוּיוֹת: וכן כח האבן המושכת הברזל שבאבן השואבת שאם תחלק למשהויות לא ימשכו חלקיה את הברזל (תגמ' הנפ' לס:).— וכִנוי להחלקים בלתי נפרדים שכל הגופות מרכבים מהם: אותן הגופים שגזרה חכמתו ית' לכנס בהן שיעור גדול מן המשהויין או נקודות ההיולי הנ"ל (אגר' תכמה ו).

א.**מְשׁוֹאָה**[1], ש"נ,—צרה גדולה, Kalamität; calamité-ty: יום עברה היום ההוא יום צרה ומצוקה יום שאה וּמְשׁוֹאָה יום חשך ואפלה יום ענן וערפל (צפני' א יה). — ואמר המשורר: ונחה המלוכה מן משואתכם ושככה, ואין בכם אשר יצלח למועצות ולמלאכה (ר"ש הנגיד, בן עוסר). ירקב בקנאות, ויועד בשנאות, לשואות ומשואות, ומספד תמרורים (דונש, לדורש החכמות). האש לא עצרה כח להאיר להם ונגה כל כוכבי אור לא יהלו משואת ליל זה (רנש"ו, חכמ' שלמה יז ה).

ב.**מְשׁוֹאָה**[2], מְשֹׁאָה, ש"נ,—מקום שמם, veröd. Platz désolation: הערקים ציה אמש שואה וּמְשֹׁאָה (איוב ל ג). להמטיר על ארץ לא איש מדבר לא אדם בו להשביע שאה וּמְשֹׁאָה[3]) ולהצמיח מצא דשא (שם לח כו-כז).

א.**מַשּׁוּאָה**[4], ש"נ, מ"ר מַשּׁוּאוֹת,—מה שמַשִּׁיא את האדם לראות או לקוות דבר שאינו כך, illusion: אך בחלקות תשית למו הפלתם לְמַשּׁוּאוֹת[5]) איך היו לשמה כרגע ספו תמו מן בלהות (תהל' עג יח).

---

[1]) משרש שוא, עי"ש. בערב' שו', אלשו' a)[ומהשרש הזה בעצמו גם שוא'ה וגם משא'ה b)], ופרשו המלונים הערבים: אלהזימה ואלשר ואלבלא' ואלעד'אב,—ובעבר': מבוסה ורעה וצרה גדולה וענש ויסורים.

[2]) מן שרש שאה, עי"ש.—[3]) בקצת ספרים ומשׁאה.

[4]) מן שרש נשא, הפעיל השיא, עי"ש, ועי' הערה לקמן.—[5]) תרגמו היוני והרומי במשמ' חרבן ושממה, וכך גם ריב"ג ורש"י ורד"ק, וגם רב החדשים. אבל כבר העירו קצת החדשים כי לפי פרוש זה המליצה קצת דחוקה, ת"י: לשחוָתא, ר"ל לשוחות, וגרֶץ הגיה כעין זה בגוף הנסחה למו שוחות. אבל אין צרך בזה, והפרוש האמתי של משואות יש ללמד מחציו הראשון של הפסוק בחלקות תשית למו, והכפל במלות שונות הוא למשואות, והוא שם נגזר מן נשא בהפעיל השיא, כמו אל ישיא לכם חזקיהו וכדומ', והוא ע"מ מפולה. וכבר הביא ראב"ע בפרושו לתהלים בשם י"א: י"א כי למשואות מגזרת הנחש השיאני, ע"כ, ולא נתברר לי למי התכון ראב"ע. והזכיר פרוש זה גם גזני' (Thes. s. v.), וכמו כן Ewald, הביאו Olshausen בשמו.

a) سؤ السؤ b) مساءة

ב.מַשּׁוּאָה[1], ש"נ, מ"ר מַשּׁוּאוֹת,—הליכה, בפרט הליכה לקראת אויב וכיוצא בזה, Marsch; marche; march: למה אלהים זנחת לנצח יעשן אפך בצאן מרעיתך זכר עדתך קנית קדם גאלת שבט נחלתך הר ציון זה שכנת בו הרימה פעמך לְמַשֻּׁאוֹת[2] נצח כל הרע אויב בקדש (תהל' עד א-ג).—ואמר המשורר: מה לי ולתנואות ימים ולילות, באו במשואות הודי לבלות, ויתנוני אות החל וכלות (ראב"ע, מה לי). הופיע להראות פלאות, וגלה כמאז נוראות, הרימה פעמיך למשואות, לעשות נקמה בגוים (ר"י הלוי, אמיץ פודה).

ג.מַשּׁוּאָה[1], ש"נ, מ"ר מַשּׁוּאוֹת,—חרבה, Trümmer; débris; wreckage: היתפאר נופל למשואות, ועל אלהים ידבר נפלאות, כה אמר אדני צבאות (ר"י הלוי, אלהים בקדם). שארית יוסף דעת אל מבקשים, ובעת צרתם לבית קדשו חשים, ולחסות בצלו ועוד רחמיו דורשים, ואז צורר ומשטין יפלו למשואות (הנ"ל, שארית יוסף). הוד והדר לפניו יראה בעיניו בעוד יש בו נשמה, נפל למשואות וחשכו הרואות בשובו אל אדמה (ראב"ע,

וכמו כן הרב רפאל הרש בפרושו לתהלים, אך לא הזכירו את הראב"ע. והנה גם לפי הנסחה המסורה המליצה יפה, אך אולי בכ"ז הנסחה האמתית היא במשואות, ב בראש התבה, במקום למשואות, בהקבלה לבחלקות, והכונה היא: על ידי המשואות הפלתם.

[1]) עי' הערה לקמן.—[2]) כך כמעט בכל הנסחאות, ומה שנמצא בנסחה דפוס שנת 1661 במשׂאות, בשין שמאלית, בודאי טעות הדפוס. ופקפקו כבר הקדמונים בפרוש מלה זו ונחלקו הקדמונים והחדשים בבאור כתוב זה. השבעים תרגמו ὑπερηφανίας, ר"ל יוהרה וחצפה. כנראה שקראו באמת בשין שמאלית מלשון נשׂא. אך אין כל מליצת הכתוב מתישבת לפי משמעה זו. סומכוס תרגם ἠφανίσθη, ר"ל כליה. ת"י: למשווק אומיא. כך בנסח' הדפוס, אך בכ"י וקצת דפוסים ראשונים למשוות, ופעל זה ישמש בסורית במשמ' זוב, ובהשאלה במשמ' כְּלָיָה. וכבר התפלפל במלה זו ריב"ג, אמר וז"ל: אלאצל למנשואות עלי זנה למהלומות וכו' ומעני אלג'מיע אלח'לא' ואלח'ראב ותפשיר הרימה פעמיך למשואות אללהמ אקבל בהתכב וכשרכ עלי אעדאיכ מנ עלו מנ אג'ל ח'ראב אלדהר, ע"כ, — ובעבר': העקר למנשואות על משקל למהלומות וכו' וענין הכל השממון והחרבן ופרוש הרימה פעמיך למשואות הביאה שבריך על אויביך ממרום בעבור חרבן נצח וכו'. רש"י: הגבה פעימות ובהלות שלך שיהיו לאויביך למשואות נצח וכו' למשואות לשון חורבן כמו שאיה תשאה שממה. ע"כ. ראב"ע: אמר ר' משה הכהן כי למשואות שם תחת שם הפועל כאילו כתוב להשאות כל הרע אויב בקדש כל אויב שהרע בקדש וכו' ולפי דעתי כי למ"ד למשוא֗ת כמו בעבור כלמד פן יאמרו לי והנה הוא הרימה פעמיך בעבור נחלתך הנזכרת למעלה שהיא משואות נצח. ע"כ. וכן רד"ק בהשרשים: ענין חרבן ושממה. שמע מכל זה, כי כל קדמונינו, זולתי אולי ת"י, ראו בהשם למשואות שם משרש נשא במשמ' שממה וחרבן, ונדחקו לפרש את הכתוב אך לא עלה בידם לתת למליצתו משמ' טבעית לפי הענין, ולא תמוה הוא שהחדשים לא נתקררה דעתם בבאור קדמונינו ובקשו לו באורים אחרים. וכבר אמר גרֶץ וז"ל: למשואות נצח Kann nicht ewige Verwüstungen bedeuten, denn davon wird nichts erwähnt. והגיה במקום למשאות לתשואות, ופרש בענין קול שאון, והר"ש הירש פרש גם משאות זה במשמ' דמיון מטעה, אלא שאמר כי הכונה כאן במשמ' מקומות, ר"ל למקומות של תקוות כזבות. והנה כל זה דחוק, ועכ"פ המלה נצח במשמ' הרגילה דחוקה מאד כאן, כי אי אפשר שבעל המזמור קרא את החרבנות שעשה האויב בירושלם ובמקדש חרבנות עולמים, וכן אין זה לשון טבעית לאמר לחרבנות נצחיות במשמ' להחריב את הרשעים לעולם, או למקומות של קול שאון נצחי. אך שתי המלים הראשונות, והן: הרימה פעמיך, מרמזות לנו פרושן האמתי של שתי המלים שלאחריהן, והן: משאות נצח. כי אין ספק בדבר כי הכונה כאן בפעמיך היא רגליך, כשמוש השם פעם במשמ' זו גם בעבר', עי' ערך פַּעַם, וכמו שמושו הרגיל בכנענ', וכבר תרגם כך סומכוס: ποδῶν, וכך גם ת"י: אסתוורך. והנה גרץ פקפק בהפעל הרימה ואמר כי אי אפשר לאמר בעבר' הרים רגליו במשמ' הליכה, אלא נשא רגליו, והגיה כאן החישה פעמיך. עכ"פ, הכונה בשתי אלה המלים היא כמו נשא רגליו, ולכן צריך לבוא אחריו שם נרדף לדרך או להליכה, ואין ספק בדבר כי בזו הכונה משמש כאן השם משאות. וא"כ, שלש המלים הראשנות של הפסוק אומרות: שא רגליך לצאת, ואחריהן צריכה לבוא מלה שיהיה במשמעתה: לקראת אויב, להכות האויב, להכריע את האויב. ושוב אין ספק כי במשמ' זו משמשת כאן המלה נֵצַח, ולא במשמ' הרגילה, ומשמ' נֵצַח כאן כמו השם נִצָּחוֹן הרגיל בלשון עברית בדורות הבאים, ובעל המזמור קורא לאלהים: שא רגליך להליכות של נצחון, כי כבר הרע אויב בקדש. זו היא הכונה המכרחת לפי הענין והטבעית לפי דרך לשון בני אדם. צריך רק למצא סעד לפרוש המלים האלה בשאר הלשונות השמיות. והנה, לפרוש השם נֵצַח יש סעד בהשם נצחון הרגיל, כמו שנזכר למעלה, וכך גם בארמ' וסורית. ולהשם משאות במשמ' יציאה והליכה או דרך יש סמך בערב' בהשרש משי a), שהוא משמש בלשון זו במשמ' הרגילה של פעל ההליכה, בכל עניניו. ואין לתמה על השמוש במלים לא רגילות במזמור זה, כי זה דרכו של אסף, כמו שכבר העירותי ע"ז בערך מז, וכך חרצבות, וכשיל וכלפות, ועי' עוד ערך ג.קרב, ועוד.

[1]) עפ"י פרוש המפרשים.

a) مشى

אסרי הא״ס). בתוך משואות כי נפרדת מאתי, עמך פלאות אעש לך בבוא עתי (הוא, יעלה יפת קול). הסיר זעם ופעם הרימה למשואות, במי אהבה מחה חובה וקרע שטרי חטאות (רמב״ע, בלב בר). חרש למשואות עיר מלאה תשואות, ובתי סופרים ומשניות יותר מארבע מאות (ר״א קליר, איך תנחמוני, קינ׳ לת״ב). חלפו עלי ביום זה חמש תלאות, טרפו חיתי וישימוני למשואות, יגעה נפשי יגוע והלאות (אזי בבגדי, סליחי׳ י״ז תמוז).

א. **מְשׁוּבָה**[1], מְשֻׁבָה, ש״נ, סמי׳ מְשׁוּבַת, בכנ׳ מְשׁוּבָתִי, מְשׁוּבָתָם, מְשׁוּבֹתֵינוּ, מְשֻׁבוֹתַיִךְ, מְשׁוּבֹתֵיכֶם, מְשֻׁבֹתֵיהֶם, — א) גערה וקללה ותוכחה בגלל מעשה רע וכיוצא בזה, Schelte ; réprimande ; scolding : ועמי תלואים למשובתי[2]) ואל על יקראהו יחד לא ירומם איך אתנך אפרים אמגנך ישראל וכו׳ נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי לא אעשה חרון אפי לא אשוב לשחת אפרים כי אל אנכי (הוש׳ יא ז-ט). — ב) עצם מעשה רע שבגללו בני אדם גוערים ומקללים את האדם העושה כזאת, verwerfliche That; action condamnable; wicked deed: ולא נאמר עוד אלהינו למעשי ידינו וכו׳ ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו (שס יד ד-ה). מדוע שובבה העם הזה ירושלם משבה נצחת החזיקו בתרמת מאנו לשוב

[1]) עי׳ הערה לקמן. — [2]) השבע׳ תרגמו κατοικίας, ר״ל מושב. אך אין למושב כל מקום כאן. עקילס ἐπιστροφῇ, במשמ׳ פנה, שוב, וכעין זה ת״י: למיתב לאוריתי. וכך גם רב שאר הקדמונ׳, וגם רב החדשים, אך מפני דחק המליצה הגיהו רב החדשים בכתוב זה הגהות מתחלפות והיותר מה שהסכימו רבם היא הגהתו של Oettli : ועמי נלאה ממשובותיו. אבל בלי כל הגהה בעצם הנסחה המסורה מליצת הכתוב מתפרשת יפה במשמע׳ החדשה של המלה משובה הרשומה בפנים, ויש סיוע לזה בלשון ערבי׳ בשרש שׁבּ a), שפרשו הערבים במלוניהם בהפעל שתמ b): שׁבּה ישׁבּה שׁבּא שתמה. ובחדית׳: מנ אכבר אלכבאיר אנ ישׁבּ אלרג׳ל ואלדיה, ע״כ, — ובעבר׳: הגדול בעונות אם יקלל אדם יולדיו. והשם אלשׁבּ אלשתמ. וכן שׁבּה: רג׳ל שׁבּה, אי ישׁבּהו אלנאש, — ובעבר׳: אדם שׁבּה, ר״ל שבני אדם מקללים ומחרפים אותו. וכן בקצת לשונות הערב׳ גם השם משׁבּה c), הביאו Dozy, ולעזו בצרפתית injure, invective. אפס, כי גם המלה תלואים שלפני המלה משובה בכתוב זה, שכבר התחבטו גם בה הקדמונ׳ והחדשים, צריכה גם היא לפרוש חדש, ומשמ׳ היא נבהלים ומשתוממים, כמו שיתבאר להלן בערך תלא, עי״ש, וכונת הכתוב היא: ועמי נבהלים ומשתוממים מפני גערתי ותוכחתי והם קוראים קריאות של חרטה. — ועי׳ שרש ב. שבב.

a) سبّ b) شتم c) مسبّة

(ירמ׳ ח ה). תיסרך רעתך ומשבותיך תוכחך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את יי׳ אלהיך (שס ב יט). קול על שפיים נשמע בכי תחנוני בני ישראל כי העוו את דרכם שכחו את יי׳ אלהיהם שובו בנים שובבים ארפה משובתיכם הננו אתנו לך כי אתה יי׳ אלהינו (שס ג כא-כב). על כן הכם אריה מיער וכו׳ כי רבו פשעיהם עצמו משבותיהם (שס ה ו). כי רבו משובתינו לך חטאנו (שס יד ז). — ג) מי שעושה משובה: הראית אשר עשתה משבה ישראל הלכה היא על כל הר גבה ואל תחת כל עץ רענן ותזני שם וכו׳ כי על כל אדות אשר נאפה משבה ישראל שלחתיה ואתן את ספר כריתתיה אליה ולא יראה בגדה יהודה אחותה ותלך ותזן גם היא וכו׳ צדקה נפשה משבה ישראל מבגדה יהודה וכו׳ שובה משבה ישראל נאם יי׳ (שס ג ו-יב). — ואמר המליץ: מחל נא לעמיתך חטא וחובה, ושובה אל תהי תמיד משובה (רס״ג, ילא סאל). ולאיש אשר אלה לו מתי ימצא עת תשובה, לרחוץ חלאת משובה, והיום קצר והמלאכה מרובה (רסב״ג, כ״מ). ידידי החלתי מאהבות, ועוד לא שב לבבי ממשובות (הוא, קטע כ״י גני׳, ביד ספירא). שלח נא אורך לעיני ורפא לב ממשובה, השיבנו אדני אליך ונשובה (ר״י הלוי, ימינך נשא עוני). רצה רנת מתיחדים ותהיה למנחה חשובה, אמורה בקול מחמדים ובעט אהבה כתובה, יום בבית אל נועדים להודות אנשי משובה (הוא, רנה) חלץ איומה משחת, וטהר משובה נצחת, ושובנו בשובה ונחת, לבית קדשנו ותפארתנו (הוא, אדיר הסכן מרומים). עם אל עזבו משובה, על רעה ועל טובה, אמרו ברוח נדיבה, ברוך יי׳ יום יום (ראב״ע, האספו משכילים). והזיד בחטאתו, ושגה בצדקתו, והמעיט תשובתו, והרבה משובותיו (הוא, בשם אל). כי לא יתכן לך אז עשות טוב ורע ולא יועילך תשובה ממשובה ולא הנחם לך מרשע (ר׳ בחיי, תוכחה, ברכי נפשי). טהרתי רעיוני מדמי עוני ורחצתי דמי המשובה במי התשובה (ר״י חריזי, תחכמ׳ ב). ויהי כי ארכו לי ימי המשובה, נכספה נפשי לשוב לדרך התשובה (שס יג). — ואמר הפיט: אתה ידעת אנוש כי רבו משובותיו, אם רוחץ במי שלג והוזך מטומאותיו (סדור מנא״ל, סליחי׳ לצו״ג, סלוס סלוס תקרא).

ב. **מְשׁוּבָה**[1], ש״נ, סמי׳ מְשׁוּבַת, — עצלות והתרשלות ובטלה מביאה לידי פהוק ולא רצון לפעולה,

[1]) מן ב. שוב, עי״ש. בערב׳ ת׳ובא׳ a), ועי׳ הערה

a) ثؤباء

Faulheit, Fahrlässigkeit ; paresse, nonchalance laziness, idleness : כי מְשׁוּבַת[1]) פתים תהרגם ושלות כסילים תאבדם (משלי א לב).

מְשׁוּגָה, ש״נ, ככנ׳ מְשׁוּגָתִי, — מה ששגה אדם, Irrtum erreur ; error : ואף אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי (איוב יט ד). — ואמר המליץ : וגם בינה אחי כי השוגג בפתרון ולא שם בספר אתו תלין משוגתו, ואצלו תשובב חטאתו, והשם ספר בתועות ומשוגות, נפשות רבות על ידו הרוגות (הקדי׳ תבו׳ דונש על מנחם). ותערוג וערוגה, הביאם במשוגה, לפוקה ולתוגה, כמוהם נחברים (סוף, לדורש החכמות). דחה תדחה משוגה, ותחיה בשמי ערוגה, ותתן לדמעה פוגה, בהפיצך ענן דאגה (ר״י הלוי, ידע תדע).

*__מָשׁוֹחַ__[2]), ש״ז, מ״ר מְשׁוֹחוֹת[3]), — מי שזו מלאכתו למדד את הקרקעות, Feldmesser ; arpenteur surveyor : יתדות אהלים ויתדות המשוחות וכו׳ (כלים יד ג). מי שיצא חוץ לתחום וכו׳ אפילו חמש עשרה אמות יכנס שאין המשוחות ממצין את המדות מפני הטועין (ר״ה, עירוב׳ ד יא). שלשלת דוסקאות הרי זו טהורה ושל משוחות[4]) הרי זו טמאה מפני שממתיח בה את אוהלין (תוספת׳ כלים ב״מ ב ב). חוט של בנאין ושל סיידין חמשים אמה רשב״ג אומר אף של משוחות[5]) חמשים אמה (שם כלי׳ ב״ב ז ב).

מָשׁוֹט[6]), ש״ז, — כלי מכלי האניות, כעין לוח שבו יושיטו המלחים את האניה בתוך המים, Ruder; rame ; oar : וירדו מאניותיהם כל תפשי מָשׁוֹט מלחים כל חבלי הים

לקמן. — [1]) הקדמונים והחדשים פרשו גם משובה זו במשמ׳ הכללית של א. משובה. אך, הכפל ושלות מעיד על משובה זו שהיא משמשת במשמ׳ נרדפה לשלוה, ונגזרה משרש אחר שחברו בלשון הערב׳ השרש ת׳א׳ב a) שהוא משמש במשמ׳ הרשומה בפנים. והשם ת׳ובא׳ פרשוהו הערבים במלוניהם וז״ל : הי מא יציב אלאנשאנ ענד אלכשל ואלנעאש ואלהמ מנ פתח אלפמ ואלתמטי, ע״כ, ובעבר׳ : הוא מה שישיג את האדם מהעצלות והנטיה לישן והפהוק בפתיחת הפה ומתיחת הזרוע.

[2]) מן ב. *משח, עי״ש. — [3]) כך הנקוד בשני כ״י של משניות מנקדות, כ״י פרמה, שהוא עתיק מאד, וכ״י בודליאנה מספר 2826. ואעפ״י שהמם ראויה להיות בשוא בכ״ז אולי כך היו אומרים בחיי הלשון, וכמו בְּגוֹדָה. — [4]) כך בנוסח׳ הדפוס, ובכ״י מושיחות. — [5]) בכ״י משיחות.

[6]) מן שוט, עי״ש.

a) ثأب

(יחזק׳ כז כט). — ובתו״מ : הקיש על הדלת על הנגר על המנעול על המשוט ועל הקלת (זבים ד ג). המים העולים בספינה ובעקל ובמשוטות (מכשי׳ ה ז). מנהיגין (של הספינה) וכו׳ אלו המשוטין[1]) שלה (ר׳ חננ, ב״ב עג.). — ובספהמ״א : ירתח בלי אש ולב מתיאש בעת התבאש במשוט מניפיו (ר״י הלוי, יועץ ומקים). הראית בְרֵכות או רהטים, ועפעפי בתוכם כמשוטים (למב״ע, דיואן סד, כ״י בודלי׳). — ובהשאלה במליצה, *תופשי המשוטים של התורה וכיוצא בזה, החכמים הגדולים : תורה תורה חגרי שק והתפלשי באפרים, אבל יחיד עשי לך ומספד תמרורים, על תופשי משוטיך ופורשי מכמורים (קינ׳ לת״ב, החריבו ממני). — והשתמשו בשם זה גם לרפסד שעוברים בו הנהר מעבר לעבר : וישב דודי הנ״ל על משוט עם משרת נער אחד לשוט את הנהר וכאשר באו מעבר הנהר לקח הנער את הסוסים והוליכם דרך הנהר והוא הלך לתוך המשוט וכאשר בא על המשוט משכו הסוסים משפת הנהר וצוח הנער ר׳ זיסקינד תן לי העץ שמשיטין בו כדי שאדחוק את המשוט לאחור לשפת הנהר (שו״ת נודע ביהודה כח). — ואניות מָשׁוֹט : חיל צבא המלך מאה אלף רגלי וכו׳ גם מאתים ועשרים אניות משוט על הים לגונן על הארץ (שבילי עולם ג, הודו).

מִשּׁוֹט[2]), ש״ז, מ״ר ככנ׳ מִשּׁוֹטַיִךְ, — כמו מָשׁוֹט : אלונים מבשן עשו מִשּׁוֹטָיִךְ קרשך עשו שן (יחזק׳ כז ו).

*__מִשּׁוּי__, ש״ז, — שה״פ מן מִשָּׁה, עי״ש, מִשּׁוּי הגוף, massage : בהנהגת הרחיצה והמשוי וכו׳ אמנם משוי הגוף כלו בתחלת היום כשייקץ משנתו ושימשה הקצוות בעת השינה היא מועלת לכל אדם בהנהגת הבריאות וכו׳ ומיני המשוי לפי מה שזכרו אותם הקדמונים הם וכו׳ האחת היא המשוי הקשה ופועל זה המשוי בגופות וכו׳ ועתות המשוי צריך שיהיה כמו עתות היגיעה לפי שהמשוי הוא מן היגיעה וכו׳ ותואר זה המשוי צריך שימשוך האיברים בנחת ותהיה זה המשוי בתכלית המהירות (נתן פלקיירא, צרי הגוף ג ח). — והובאו אלה הדברים כמעט בלשונם בספר צידה לדרך (א ג יב).

*__מְשַׁוְּיָה__, ש״נ, מ״ר מְשַׁוְּיוֹת, — בחכמת החשבון, Gleichung, équation : פרק שני יתבאר בו ענין המשויות לפי מדרגותיהן טהורות או בלולות וכו׳ כל מחברת

— [1]) בכ״י המשוטות.

[2]) משקל מִקְּטֹל. אמר רד״ק : ובהבלע הנח בדגש והמם בחירק, ועי׳ Olsh. § 203 b, וכמו״כ Kö. 2, 153, 461.

שעורים אשר סימן המשוה ביניהם או גם בהיות כל שעורי׳ בעבר אחד מסימן המשוה ובשני יעמד הציון אפס כמו מחברת כזאת נקראת מ ש ו י ה ושני העברים מתיחסים אל ה מ ש ו י ה לפי מצבתם אל ימינה או אל שמאלה ויאמר על הימיני כתף ימין ה מ ש ו י ה ועל השמאלי כתף שמאל ה מ ש ו י ה (רד״פ, כליל החשבון, כ א). והקדמתי לבאר בפרק ראשון חמשה דרכי החשבון עם האותיות וכלליהם בשעורים המחייבים והשוללים ובזה יכולתי לבאר מיד בפרק השני התרת ה מ ש ו י ו ת ממדרגה הראשונה מהרבה שעורים נעלמים (הוא, מכוא ספר מוסדות תבל). אתה סדרת ה מ ש ו י י ה וכו׳ לזמן המכוון לקשת וכו׳ וטעות גדול הוא בידך רק הדרך. אשר הוריתי הוא הנכון ותואר המשוייה אחרי שהוחלפה מדת הקשת בזמן היא כך (ל״מ פינילים, כרם חמד ט, 89).

*מָשׁוּךְ, סת״ז, מ״ר מְשׁוּכִים,—אדם מהול שמשך עור הערלה כדי להסתיר את המילה: ה מ ש ו ך צריך שימול ר׳ יהודה אומר מ ש ו ך לא ימול מפני שהוא מסוכן (תוספת׳ שבת טז ו). את בריתי הפר לרבות את ה מ ש ו ך (שם). הרבה מ ש ו כ י ן היו בימי בן כוזיבא וכולן מלו וחיו והולידו בנים ובנות (ר׳ יוסי, ירוש׳ שם יט ב). דבר תורה מ ש ו ך אוכל בתרומה ומדבריהם גזרו עליו מפני שנראה כערל (רב הונא, בבלי יבמ׳ עב.).

ּמְשׁוּךְ, ש״ז,—שם״פ מן מְשֵׁךְ, ובחכמת הרפואה, מְשׁוּךְ האברים: המרבה בשתייתו (של היין) יכבה חום הטבעי וכו׳ ומתילדים ממנו הרעש ו מ י ש ו ך העצב והיתרי׳ והבהלה והדממה והמרה השחורה (מ׳ אלדבי, ש״א ס א).

*מְשׁוּנִית, ש״נ,—משונית הים, כמו שונית, עי״ש.

מְשׁוּסָה, ש״נ,—כמו מְשִׁסָּה: מי נתן ל מ ש ו ס ה[1] יעקב וישראל לבוזים (ישע׳ מב כד).

מְשׁוֹרֵר, ש״ז, מ״ר מְשֹׁרְרִים, מְשׁוֹרְרִים,— א) אדם שזו אומנותו לשיר, לזַמר, Sänger; chanteur; singer: הימן הַמְשׁוֹרֵר (דהי״א ו יח). הַמְשֹׁרְרִים בני אסף (עזר׳ ב מא). ויעמד מְשֹׁרְרִים ליי׳ (דהי״ב כ כא). וכל עם הארץ שמח ותוקע בחצצרות וְהַמְשׁוֹרְרִים בכלי השיר (שם כג יג). — ובתו״מ: מעשה בר׳ יהושע בר חנניה שהלך לסייע בהגפת דלתות אצל ר׳ יוחנן בן גודגדא אמר לו בני חזור לאחוריך שאתה מן ה מ ש ו ר ר י ם ולא מן המשוערים (ערכ׳ יא:). מ ש ו ר ר ששיער ומשוער ששורר אינן במיתה אלא באזהרה (שם). מ ש ו ר ר י ם זכרים (מד״ר קהל׳, כנסתי לי). — ובספה״א: השיר אסף והימן ה מ ש ו ר ר כמו שורר אשר מתים יעורר, אשר כאש ילהט מעזוזו וצור חזק וסלע עז יפורר (רשב״ג, השיר אסף). ומה השיר לבד דברי שקרים מ ש ו ר ר יפרטם על פי נבלים (טדרוס הלוי, קטע כ״י גנו׳ ביד ספירא). לענין מה שירויח בו באותו אבר כגון שהוא תורגמן או מ ש ו ר ר (משנה למלך, הלכ׳ אבל יד כא). — ב) מְחַבֵּר שירים, והתיחד בפרט כנוי לבעל מזמורי התהלים: על כן אמר ה מ ש ו ר ר הואיל ואזנים כרית לי וכו׳ (מנחם, לא תזרע כרמך). וכן אמר ה מ ש ו ר ר אחת שאלתי וכו׳ (רי״ק, ספר הגלוי לד). כי אמר המשורר עלי סמכה חמתך (שם לז). ופירוש מלפני אדון חולי ארץ כלומר משיב ה מ ש ו ר ר כנגד השאלה ואומר זה שתחולי לפני אדון הוא שהוא אדון על הכל (רד״ק, שרש חול). — ואמר הפיטן: זכור מ ש ו ר ר המעורר שנתו בחצות לילה, להודות לך ברב גדלך העז והממשלה, בתשבחות משובחות לשמך נורא עלילה (ישראל בחירי אל, ערבית יוה״כ, מחז׳ רומ׳).—ולבעל שיר השירים: וכן מקלס ה מ ש ו ר ר עיני דודי כשהוא מביט על אפיקי מים דומות לנוי עיני יונים (רש״י שה״ש ה יב). חוזר ה מ ש ו ר ר על הראשונות (הוא, שם ב ח).—ובכלל, לכל מליץ מחבר שירים: וכבר נהגו ה מ ש ו ר ר י ם לומר עבור במקום בעבור כמו שאמר ה מ ש ו ר ר והצדק בקש ואל תהיה עקש עבור לא תנקש בלבות המורים (ר״י א״ת, הרקמה ד). אין צריך לתפוש על ה מ ש ו ר ר מה שהביאו הדחק אליו באמרו ואל תתאו חמר זמן ארוך נשמר וכו׳ (שם ס). והערביים גם כן משתמשים בבית בענין הזה אמר קצת מ ש ו ר ר י ה ם כאלו הוא מדבר עם אחד הבתים והוא רק מיושביו (שם ו). וכבר טעה ה מ ש ו ר ר באמרו העירת וכו׳ והגיע ההא בשבא ופתח וכבר השיבותי עליו זה בעלומי בעת שלמדתי לפניו (שם טו). אך לא נקפיד על ה מ ש ו ר ר י ם בכמו זה בדחק המשקל על כן אין אנחנו מגנים דברי ה מ ש ו ר ר עדי נעל יגלי וכו׳ (שם). סמך ה מ ש ו ר ר על אגרת מגילה וכו׳ (מחז׳ ויטרי, סי׳ רמט). ועל סמך אגדה זו יסד ה מ ש ו ר ר שיר זה (שם, סי׳ רפח). מ ש ו ר ר אחד היה מספר שיריו לרעיו וחבריו וכו׳ (ר״י זבארה, ספ׳ שעשוע׳ ז יב). פגע אחד מן ה מ ש ו ר ר י ם בנדיב אחד שבזהו בשיריו (שם שם מט). כי מחבריהם (של האזהרות) היו מ ש ו ר ר י ם לא רבנים (רמב״ם, הקד׳ מנין המצות). מ ש ו ר ר לא ידבר רק התולים, ועל לא נהיה ישא משלים (טדרוס הלוי, קטע כ״י גנו׳ ביד ספירא). ויש ב מ ש ו ר ר י ם קורא זמנו זמן קשה ורע המעללים, והוא בטוב מבלה בו שנותיו

---

[1]) כך הכתיב, והקרי לִמְשִׁסָּה, עי׳ זה הערך.

ונפלו בנעימים לו חבלים (שם). דעו כי השיר הנפלא, אשר בפנינים מלא, היה בתחלה לבני ערב לנחלה, וכו׳ ולהם על משוררי תבל המעלה העליונה וכו׳ ואף על פי שיש גם בכל אומה משוררים, ומתעסקים במלאכת השירים, כל שיריהם לנגד שירי ישמעאלים לא לעזור ולא להועיל (ר״י חריזי, תחכמ׳ יח). כי כל המשוררים הבאים אחריו (אחרי בן גבירול) רצו ללמוד משיריו, ולא השיגו אבק רגליו (שם). צריך למשורר לשמור משקל השיר ותנועותיו, ואל יוסיף ואל יגרע על משקל אמרותיו, פן יהיה כמשוררי דורנו אשר משקלי שירם שבורים פעם חסרים ופעם יתרים (שם). וימצא משורר אשר המליצה היקר בפיו ונכבד ניבו וחזון השיר נפרץ בלבבו (רש״ט פלקירא, המבקש נה). ואינו מהנכון לבלות הימים בהבלי המשוררים אשר פיהם דבר שוא ולשונם תהגה שקרים (שם נו). אמור איך תערוך איש אל משורר, והוא הלב ישמח עת ישורר (שם נז). ולקץ ימים בא משורר גדול במלכותו, מקצוי ארץ אשר אין כמותו (שם נח). ומה הטעם שהיו המלות אשר ידברו בהם המשוררים שקולות (שם ס). ויש שירות אחרות חברו אותן חכמי המשוררים בתושבחות האל ית׳ ומעשיו הנפלאים (שם סא). וגם כן כשירצה להיות משורר מופלג כמה דברים צריך שילמוד וידע באיזה דבר מהדברים יבחין לנפשו ולזולתו מהמשוררים לדעת אם הולך במאמריו דרך המשוררים אם לא (הנ״ל, ראשי חכמה 39). כאשר ימר לבב המשורר ימתק שירו וכאשר תמצאנה אותו הרעות תיטיב מליצתו (ר״י בדרשי, פרדס ח, אוה״ס ג). גם זאת בבוא זאת ישכחו, כמשוררים שיכתבו פה והלום ימחקו (רע״פ, לבי מודה 108). אמת הדבר כי המשורר יעלה שיא האנשים השמים, ויוריד שרים וקצינים בעמקי מים (עמנ׳, מחבר׳ ט). אין ערוך אליו (ליהודה חריזי) בשירות ובמליצה, והוא לבדו במשוררי הזמן נרצה (שם). מעלתך גדלה בעיניך, על כל המשוררים אשר היו לפניך (שם). והמשל בזה בהמשורר רבנו האי ז״ל (שקל הקדש טו). המשוררים הראשונים שנהגו לעשות שיריהם בסדר יתדות ותנועות (ר״מ מלונזנו, בתי הידות, מאמר הליכות שבא). ובעיר עזה היה מרביץ תורה הרב ר׳ ישראל נג׳ארה המשורר שחבר ס׳ זמירות ישראל (קורא הדורות מט:).—ג) °עוזר להחזן: ובבית הכנסת לפני ארון קדש הקדשים שחטו בחלפות המשוררים והחזנים והשמשים (מגי׳ עיפה להר׳ שבתי כהן). בת החבר ר׳ אברהם ראש המשוררים תפילתו לתפארת, והיא גם היא לנשים משוררת בפיוטים ובעתרת (יוסף שמש של וירמייזא, בספר הזכרונות שלו משנת ת״ח).

***מְשׁוֹרֶרֶת**, ש״נ, מ״ר מְשׁוֹרְרוֹת.—אשה מזמרת וכדומ׳: עשיתי לי שרים ושרות משוררים זכרים ומשוררות נקבות (מד״ר קהל׳, כנסתי לי).

°מְשׁוּשׁ[1], ש״ז, מ״ר מְשׁוּשִׁים, — שם־פ מן פעל מִשֵּׁשׁ, Berührung; le toucher; touch: ריאה שדומה לחרות של דקל וכו׳ בין במראה בין במשוש והוא שמשוכה כולה ואין לה חתוך אזנים (והזהיר, שמיני). ואם תכה בבטן לא יהיה לו קול אבל אם תסכסכהו ישמע ממנו קול המים המסוכסכים וכן אם יעתק בעליו מצד אל צד וממשושו כמשוש נאד מלא לא כנאד הנפוח (קאנון ג יד ד ח). כל אשר תכיר ותדע מזג החולה ומדותיו בזמן בריאותו ותתנהג במשוש דפקו ובהבטת שתנו תהיה רפואתו נקלה אצלך (ר״י היפראלי, מוסר הרופא׳ ג). כי בעל מלאכת הספינה יצטרף בהיות הספינה מאתו עם חמרי הלוחות והעצים אל משוש זה בידיו (ראב״ד, אמונה רמה ד ב). אלו לא הזדיין אותם הבורא ית׳ בהרגשה ומשוש מחודד להרגיש בדבר מרחוק וחוש הריח שלהם הוא יותר חריף וחזק (יריע׳ שלמה ב ג).—ובפרט חוש הַמִּשּׁוּשׁ, Tastsinn; sens du toucher; sense of touch: הרגשותינו הגשמיים כראות וכשמע וכטעם וכריח וכמשוש (ר״י א״ת, תו״ה, היחוד י). ולכל חוש מהם ענין מיוחד להשיג מוחשו לא יושג בזולתו וכו׳ מיני המטעמים בחוש הטעם בלבד והחום והקור והרבה מעניני האיכות בחוש המשוש וכו׳ ואי אפשר להשיג מוחש מבלעדי חושו המוכן לו וכו׳ כמו מי שיטרח להשיג הנגון בחוש ראותו והמראים בחוש שמעו והטעמים בחוש מישושו (שם). ותראה אותו בריא ואחר כן חולה וכבר נחלפו מראיו ומשושיו ולחותיו ומדותיו (הנ״ל, כוזרי ד ג). וחוש המישוש סמוך לחוש הטעם והוא ממינו ותאותו (הנ״ל, תקון מדה״נ לרשב״ג ה יג). והמישוש אשר הוא החוש החמשי יש לו ארבע מדות והם הנדיבות והקמצנות והגבורה והמורך (שם יז). ה׳ החושים והם חוש הראות וחוש השמע וחוש הריח וחוש הטעם וחוש המשוש וכו׳ חוש הריח וגם הוא משיג מרחוק בערך אל חוש הטעם וחוש המשוש שהם חושים

---

[1]) בערבי׳ אלמשׁ [a].

[a]) المسّ

גסים ולא ישיגו מושגיהם עד הדבקם בהם ופגעם אותם וחוש המשוש אין לו אבר מיוחד אך הוא נמצא לכל שטח הגוף (סוא, רות חן ב). שהאדם יותר על הבהמה והעוף בעשרה דברים חמשה בגופו וחמשה בנפשו, בגופו ראיה לעינים שמיעה לאזנים וכו' ומשוש ידיו ורגליו ולשאר כל גופו (רבנו נסי בר נח הקראי, פי' י' הדברות). שינה וקיצה שחוק בכי שמיעה ראיה ריח טעם משוש (ספל בן תמים, פי' יצירה נג). כי החוש המשוש הוא חסד מהאל ית' בבעל חיים ולולי הוא לא שוער באש השורפת המפזרת חלקיו ולא בשלג המרדימו (ראב"ד, אמונ' רמה א ו). ורוצים בכח נפשיות החמשה חושים שהם המשוש והטעימה והריח והשמע והראות (מעשה טוביה, ארץ החדשה א ד).—וחוש המשוש בפרט לאבר המשגל: לפי שהמאכל והמשתה ויתר הנאות המישוש יעוררו החומר להמשך אחר התאוה (ספר החנוך, סי' ריג). בחינת התענוג המאכל והמשתה והמשגל ובכלל החוש המשוש כי מי שהתגאל בזה החוש בכל קדש לא יגע (שם טוב, מו"נ ב לו). ורוב ההנאה באבר המשוש הוא סבה לקצה ימי העלומים (ר"ד בן גילא, יסודות המשכיל ז). וכל שכן חוש המשוש אשר הוא חרפה לנו כמו שאמר אריסטו (העקרים א כה, בשם מו"נ ב מ). ואלו היה חוש המשוש חרפה לנו כדברי אריסטו והנמשכים אחריו לא היו מעלים עינינו כל כך רז"ל והאמת כי חוש המשוש כאשר נשתמש בו על צד המותרות והביאות אסורות הוא חרפה על האדם השלם (ר"י מפיסא, מנח' קנאות 83). ויפה אמר האומר כי חוש המשוש חרפה כי בו נשתתף עם הבהמה (רש"ט פלקיירא, אגר' הוכוח ג, JQR N.S. I, 480).

מִשּׁוּשִׁי, ת"ז, — של המשוש: שהמשוש מבדיל בין הנפ' והסלע במה שיהיה שם ממתיחה עם לחיצה בזולת לחות נוזלת משתכשכת או ליחה דבקה כי החוש המשושי מבדיל בין זה (קאנון א ב ג ט).

א·**משח**[1]), ממנו א.מָשַׁח, מִשְׁחָה, מָשְׁחָה, מָשִׁיחַ, מִמְשַׁח, א.*מְשִׁיחָה, *מְשִׁיחוּת. ־הַמְשָׁחָה, ־מְשִׁיחִי.

א·**מָשַׁח**, פ"י, מָשַׁחְתָּ, מָשְׁחוּ, מְשָׁחֲנוּ, מֹשְׁחִים, מָשׁוּחַ, מְשֻׁחִים, מָשׁוֹחַ, לִמְשֹׁחַ, מִשְׁחוּ, תִּמְשַׁח, תִּמְשָׁח, יִמְשַׁח, יִמְשְׁחוּ, מְשָׁחֲךָ, מְשָׁחוֹ, מְשַׁחְתּוֹ, מְשַׁחְתִּיךָ, מְשַׁחְתִּיו, לְמָשְׁחֲךָ, לְמָשָׁחֳךָ, יִמְשָׁחֲךָ, יִמְשָׁחֵם, יִמְשָׁחֵהוּ, מְשָׁחֻהוּ, מְשָׁחוּ,—מָשַׁח דָּבָר בְּשֶׁמֶן, שָׂם שמן על הדבר באצבע או בכלי וכיוצא בזה, salben; oindre; anoint,—מָשַׁח אבן בשמן לְמַצֵּבָה: אנכי האל בית אל אשר מָשַׁחְתָּ שם מצבה (בראש' לא יג).—ואהל וכלים וכיוצא בזה, לקדשם: וּמָשַׁחְתָּ בו את אהל מועד ואת ארון העדת ואת השלחן ואת כל כליו וכו' וקדשת אתם והיו קדש קדשים (שמות ל כו-כט). ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן וַיִּמְשַׁח אתו ויקדש אתו ואת כל כליו ואת המזבח ואת כל כליו וַיִּמְשָׁחֵם ויקדש אתם (במד' ז א).—ועגות וכיוצא בזה לקרבן: ורקיקי מצות מְשֻׁחִים בשמן (שמות כט ב). — ואדם לְכֹהֵן: והלבשת אתם את אהרן אחיך ואת בניו אתו וּמָשַׁחְתָּ אתם וכו' וכהנו לי (שם כח מא). ויצק משמן המשחה על ראש אהרן וַיִּמְשַׁח אתו לקדשו (ויקר' ח יב). ביום הקריב אתם לכהן לוי' וכו' ביום מָשְׁחוֹ אתם (שם ז לה-לו). הכהן אשר יִמְשַׁח אתו וכו' לכהן תחת אביו (שם יו לב). אלה שמות בני אהרן הכהנים הַמְּשֻׁחִים אשר מלא ידם לכהן (במד' ג ג).—וּלְמֶלֶךְ: אם באמת אתם מֹשְׁחִים אתי למלך עליכם באו חסו בצלי (שפט' ט יה). כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן וּמְשַׁחְתּוֹ לנגיד על עמי ישראל (ש"א ט יו). ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו (של שאול) וישקהו ויאמר הלוא כי מְשָׁחֲךָ יי' על נחלתו לנגיד (שם י א). אתי שלח יי' לְמָשָׁחֳךָ[1]) למלך על עמו על ישראל (שם טו א). קום מְשָׁחֵהוּ כי זה הוא ויקח שמואל את קרן השמן וַיִּמְשַׁח אתו בקרב אחיו (שם יו יב-יג). וַיִּמְשְׁחוּ שם את דוד למלך (ש"ב ב ד). וגם אתי מָשְׁחוּ בית יהודה למלך עליהם (שם ז). ואנכי היום רך וּמָשׁוּחַ מלך (שם ג לט). אנכי מְשַׁחְתִּיךָ למלך על ישראל (שם יב ז). ואבשלום אשר מָשַׁחְנוּ עלינו מת במלחמה (שם יט יא). וימלכו אתו וַיִּמְשָׁחֻהוּ ויכו כף ויאמרו יחי המלך (מ"ב יא יב). מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי מְשַׁחְתִּיו (תהל' פט כא).—ולנביא: ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תִּמְשַׁח לנביא תחתיך (מ"א יט יו). רוח אדני יי' עלי יען מָשַׁח יי' אתי לבשר ענוים שלחני לחבש לנשברי לב (ישע' סא א). — ומָשַׁח מגן בשמן שיחלק ממנו החץ: כי שם נגעל מגן גבורים מגן שאול בלי מָשִׁיחַ[2]) בשמן (ש"ב א כא). קומו השרים מִשְׁחוּ מגן (ישע' כא ה).—והאדם את גופו להתעדן: השתים במזרקי יין וראשית שמנים יִמְשָׁחוּ (עמו' ו ו).—ומָשַׁח דָּבָר בְּצֶבַע:

[1]) השין בקמץ רחב והחית בקמץ חטוף (רד"ק).—
[2]) בקצת ספרים מָשׁוּחַ. ובקצתם כתיב משיח וקרי משוח.

[a]) בערב' משח a).

[a]) مسح

וספון בארז ומָשׁוֹחַ בששר (ירמ׳ כב יד).—ובתו״מ: סכין כל מיני סיכות אבל אין מושחין את המעיים ואין חונקין בשבת (תוספת׳ שבת ג ו).—ורקיקים בשמן: כיצד מושחן מושח פני כל הרקיק (שם מנח׳ ח ח).— ואת המלכים: אין מושחין את המלכים אלא מן הקרן (ירוש׳ סוט׳ ח ג). מושחין את המלכים כמין נזר (כרית׳ ה:). אין מושחין את המלכים אלא על המעיין כדי שתימשך מלכותן (שם). ואין מושחין מלך בן מלך ואם תאמר מפני מה משחו את שלמה מפני מחלוקת אדוניה (שם). מלכי בית דוד משוחין מלכי ישראל אין משוחין (הור׳ יא:). — מָשׁוּחַ בשמן המשחה, מָשׁוּחַ מלחמה, הכהן המָשׁוּחַ: משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים ומרובה בגדים קודם למשוח מלחמה ומשוח מלחמה קודם לסגן (תוספת׳ הור׳ ב י). משוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם בלשון הקודש היה מדבר (סוט׳ ח א).—ובסהמ״א: ויקם יהודה מכביי תחתיו ויעזרוהו אחיו וימשחו אותו בשמחה תחת אביו למשוח מלחמה (מספר החשמונאים כ״י פריז, הוצ׳ א׳ שוילר, דף 6).—וברפואה: כל רופא שיחפוץ לרקח מרקחת משיחה המושחים בה מן הזיעות (ס׳ דונולו, ספ׳ המרקח׳ ח). ראיתי מיני מרקחות וכו׳ לקחת בפה ומיני משיחות למשוח הראש (ר״א מודינה, לב האריה א ו).

— נִפע׳, נִמְשַׁח, הִמָּשַׁח,—שמשחו אותו; נִמְשַׁח הכהן: זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לי׳׳ ביום הִמָּשַׁח אתו (ויקר׳ ו יג).—והמלך: וישמעו פלשתים כי נִמְשַׁח דויד למלך על כל ישראל (דהי״א יד ח).—ובתו״מ: שמן המשחה שעשה משה במדבר וכו׳ ובו נמשח משכן וכליו ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים ובו נמשחו כהנים גדולים ומלכים (ר׳ יהודה, הורי׳ יא:). נמצינו למדים שבעשרים ושלשה באדר התחילו אהרן ובניו המשכן וכל הכלים לימשח (ספרי במד׳ מד). שאול ויהוא נמשחו מן הפך שהיתה מלכותן מלכות עוברת דוד ושלמה נמשחו מן הקרן שהיתה מלכותן מלכות קיימת (ירוש׳ סוט׳ ח ג). יהוא בן נמשי לא נמשח אלא מפני מחלוקתו של יורם (הורי׳ יא:). עתניאל ראש למחלקים שמואל למושחים שאול לנמשחים דוד ראש למנגנים (מד״ר אסתר, ויהי).

ב.*מָשַׁח[1], ממנו *מָשׁוֹחַ, ב.*מָשָּׁח, ב.*מְשִׁיחָה.

[1]) גם בארמ׳ וסורית. בערב׳ משח a), והשם מַשַּׁאח b), מי שמלאכתו למדד את הקרקעות.

a) مسح b) مسّاح

ב.*מָשַׁח, פ״י,—מָשַׁח את הקרקע, הבנין וכדומ׳, מָדַד אותם במשיחה לדעת מדת שטחם: מעיקר הגדר מושחין מקום שהחוט כלה אסור והשאר מותר וכו׳ מעיקר הגפנים מושחין אינו אסור אלא שתי אמות (ירוש׳ כלא׳ ו א). — ובסהמ״א: כשפוסקין עם האומנין לבנות במקדש ובעזרות וכו׳ וכשמושחין להן מה שבנו מושחין ומחשבין להן באמה גדולה בת עשרים וארבע אצבעות (רמב״ם, מעי׳ ה ס).

— הִפע׳, *הִמְשִׁיחַ: ראה אותה (משה את המנורה) עם שאר כל הכלים ושכח וראה שנית מיכאל עומד וממשיח[1]) בה (ילק׳ במד׳, רמז תשיט).

מִשְׁחָה, ש״נ, סמי׳ מִשְׁחַת, — א) שם״פ מן א.מָשַׁח: בשמים לשמן הַמִּשְׁחָה (שמות כה ו). ולקחת את שמן הַמִּשְׁחָה ויצקת על ראשו (שם כט ז). ועשית אתו שמן מִשְׁחַת קדש (שם ל כה). — ב) חלק שנקצב לתת לכהן ביום הִמָּשְׁחוֹ: כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ואתן אתם לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל זאת מִשְׁחַת אהרן וּמִשְׁחַת בניו מאשי יי׳ ביום הקריב אתם לכהן לי׳׳ אשר צוה יי׳ לתת להם ביום משחו אתם מאת בני ישראל חקת עולם לדרתם (ויקר׳ ז לד-לו). — ובתו״מ: לא כמשחת אהרן ובניו שלאחר שמלביש היה מושחם וכו׳ אבל משחת כל הכלים כל כלי וכלי בפני עצמו טעון משיחה (ספרא, צו, מלוא׳ א). משנבנה בית הראשון נגנז אהל מועד קרשיו קרסיו וכו׳ ולא היו צריכין שמן המשחה וכו׳ וכיון שבא יאשיהו גנז את הארון וצנצנת המן וצנצנת של שמן המשחה ומקלו של אהרן וארגז (תוספת׳ סוט׳ יג א). ואיזהו המשיח המשוח בשמן המשחה לא המרובה בגדים (הורי׳ ג ב). שמן המשחה שעשה משה במדבר היו שולקים בו את העקרים (ר׳ יהודה, גמ׳ שם יא:). — הַר הַמִּשְׁחָה, הוא הר הזיתים: שהכהן השורף את הפרה עומד בראש הר המשחה ומתכוין ורואה בפתחו של היכל בשעת הזיית הדם (מדות ב ד).

מָשְׁחָה, בכנ׳ מָשְׁחָתָם, — א) מקור, כמו מָשׁוֹחַ: ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו לְמָשְׁחָה בהם ולמלא בם את ידם (שמות כט כט). ומשחת אתם וכו׳ להית להם מָשְׁחָתָם לכהנת עולם (שם מ טו). — ב) במשמ׳ חֵלֶק: ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי לכל קדשי בני ישראל לך נתתים לְמָשְׁחָה ולבניך לחק עולם (במד׳ יח ח).

[1]) בקצת נוסח׳ וממתיח.

*מַשְׁחֶזֶת[1], ש"נ,—דבר של אבן או של עץ שמשחיזים עליו את הסכין וכיוצא בזה, Schleifstein ; pierre à aiguiser; whetstone : משחזת שיש בה בית קבול שמן ופנקס שיש בה בית קבול שעוה (תוספת' כלי' ב"מ ז י). לא שנו (שאין משחיזין את הסכין ביו"ט) אלא במשחזת של אבן אבל במשחזת של עץ מותר (רב הונא, ביצ' כח.). — ובסהמ"א: כסכין זה כל זמן שמשחיזו במשחזת מתמרק החלודה שעליו ומתגלה צחצחות אור בהירותו (ר"א הכהן, שבט מוסר יא).

מַשְׁחִית, ש"ז,—א) מה שמשחית ומזיק, שגורם מגפה וכדומה, Verderber ; destructeur ; - troyer : ולא יהיה בכם נגף לְמַשְׁחִית בהכתי בארץ מצרים (שמות יב יג). ועבר יי' לנגף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזת ופסח יי' על הפתח ולא יתן הַמַּשְׁחִית לבא אל בתיכם לנגף (שם כג). בשלחי את חצי הרעב הרעים בהם אשר היו לְמַשְׁחִית אשר אשלח אותם לשחתכם (יחזק' ה יו).—ב) החיל הראשון המתחיל במערכה: ויצא הַמַּשְׁחִית ממחנה פלשתים שלשה ראשים הראש אחד יפנה אל דרך עפרה וכו' (ש"א יג יז). ותהי חרדה במחנה בשדה ובכל העם המצב וְהַמַּשְׁחִית חרדו גם המה (שם יד טו). הן אנכי בראתי חרש נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו ואנכי בראתי מַשְׁחִית לחבל (ישע' נד יו). — ג) כעין פח ללכד אנשים, Falle; piège ; trap : כי נמצאו בעמי רשעים וכו' הציבו מַשְׁחִית אנשים ילכדו (ירמ' ה כו). ונתתיך ביד אנשים בערים חרשי מַשְׁחִית (יחזק' כא לו). — ואמר המשורר: ועל ימים ושנים עלילה תתעיבו, ותוסיפו עונים ומשחית תציבו (ר"י הלוי, יוס אעטוף). — בַּעַל מַשְׁחִית, מי שמעמיד משחיתים: גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל מַשְׁחִית (משלי יח ט). — ד) לְמַשְׁחִית, כמו תה"פ, במשמ' להשחתה: זקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו לְמַשְׁחִית ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו (יחזק' ט ו). וינקמו נקם בשאט בנפש לְמַשְׁחִית איבת עולם (שם כה טו). כי המה היו לו יועצים אחרי מות אביו לְמַשְׁחִית לו (דהי"ב כב ד). — ה) דבר נִשְׁחָת, מְכֹעָר: ולא נשאר בי כח והודי נהפך עלי לְמַשְׁחִית ולא עצרתי כח (דני' י ח).—ו) בתו"מ, כמו מַזִּיק, מלאך רע, או שֵׁד וכדומ': משנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע (מכי' בא, מס' דפסח' יא). כיון שאמר לו הקב"ה למשה ברקיע קום רד מהר מזה שמעו חמשה מלאכי חבלה וביקשו להזיקו ואלו הן אף וחימה קצף משחית ומכלה וכיון שהזכיר משה זכותן של שלשה אבות וכו' ברחו קצף משחית ומכלה ונשתיירו שנים הקשים אף וחימה (ר' חייא בר אבא, מד"ר דבר' ג). שלח הקב"ה ה' מלאכים להשחית את כל ישראל ואלו הן קצף אף חימה משחית חרון (פרקי דר"א מה). — ומשל: אומרים לאחד למה זקנך מגודל אמר להם יהיה כנגד המשחיתים (ר"א בן עזריה, תוספת' ברכ' א ו). — ובכלל, *כנוי לרשע, מזיק וכדומה: ולענין המשחית שבתי צבי יש"ו וכו' מעשה שהיה כך היה (קיצור ציצת נובל צבי לב.).

*מִשְׁחָל, ש"ז,—שם"פ מן שָׁחַל, עי"ש.

מִשְׁחָר[1], ש"ז,—א) ראשית הַיַּלְדוּת וכחה ועזה, frühe Jugend ; première jeunesse, fleur de l'age ; early youth : עמך נדבת ביום חילך בהדרי קדש מרחם מִשְׁחָר[2]) לך טל ילדתך (תהל' קי ג). — ואמר הפיטן:

---

[3]) בערבי' מִשְׁחַד'ה a).

a) مشحذة

[1]) בערבי' שַׁח'ר a) ושַׁרח' b), ועי' הערה לקמן. —[2]) מליצת הכתוב קשה ונתלבטו בו הקדמונ' והחדשים ולא מצאו לו באור מתקבל ולכן החליטו רב החדשים כי הוא לקוי. עכ"פ, יש עדות כי הנסחה המסורה כבר היתה כך בזמן אוריג' (.Orig), כי הוא העתיק המלים האלה כך: ἰελεδεχέθ λακτὰλ μεσσαὰρ μηρὲμ (Field). ובעצם מלה זו רבו הפרושים למן הקדמונ' ועד החדשים בזמננו. השבעים תרגמו ἑωσφόρου, שהוא שַׁחַר. ובמשמ' זו תרגם גם עקילס: ἐξωρθρισμένης. רסע"ג תרגם אלבחר אלאסואד, הים השחור, ופרש איפוא המלה משחר במשמ' שחור. ובמשמ' זו פרש ריב"ג מלה זו: מנ בטנ אלט'לאמ, ר"ל מתוך החשך. ר' משה הכהן במשמ' שחר, ור' ישועה במשמ' שרה. רש"י במשמ' הטלה: משנפלת מן הרחם, כמו משילין פירות (ביצ' לה:) שיש שונין משחירין. ע"כ. רד"ק במשמ' שחר, וכך רב אותם החדשים, המקימים מלה זו. אבל, כבר העירו כל החדשים כי בשום מקום לא נמצא השם שחר במשקל משחר. ואולם, בעצם כונת המלה משחר בענין ילדות אין לפקפק כי שתי המלים שלפניה ושלאחריה רחם — ילדותך, מעידות על זה, ויש סיוע מלשון ערבי' למשמ' זו להמלה מִשְׁחָר, כי בערב' משמשת המלה שח'ר a) וסרוסה שרח' b) ממש במשמ' זו. לשאן אל ערב: שח'ר אלשבאב אולה וג'דתה כשרח'ה, ע"כ, ובעבר': שחר הילדות הוא ראשיתה, כמו שרח'. — ואת השם שרח' פרשו המלונאים הערבים וז"ל: אלש־ח' אול אלשבאב ונצ'ארתה וקותה, ע"כ, ובעבר': שרח הוא ראשית הילדות וזיוה וכחה. ואמר חשאן בן

a) شخر b) شرخ

אילת השחר אורה בהצחר. ארומם במשחר אמן מובחר (ר״מ נהוראי, אילת השחר, שבת ר״ת). נשואי מרחם משחר, נוחלי בקע והר, נקות בקדוש וטוהר, וירד משה מן ההר (יהודה ברי מנחם, אור ישראל, יוצ׳ א׳ שבוע׳).—ב) ∵במשמ׳ שָׁחוֹר: אדמה מאפל לילי למשחר קווצה משער עלמה מרוטה, עדי עלה מאור שחר כחרב אשר מתערה יצאה מרוטה (רמב״ע, תרשיש ז ג).

מָשְׁחָת, ס״ז, — מה שנשחת ונתקלקל בגוף בע״ח, מוּם, Verderbnis; corruption: ומעוך וכתות ונתוק וכרות לא תקריבו ליי׳ וכו׳ כי מָשְׁחָתָם בהם מום בם לא ירצו לכם (ויקר׳ כב כד-כה).

מִשְׁחַת, — עי׳ שחת.

מַשְׁחֵת, ס״ז, בכנ׳ מַשְׁחֵתוֹ, — כמו מַשְׁחִית: קרבו פקדות העיר ואיש כלי מַשְׁחֵתוֹ בידו (יחזק׳ ט א).

∵**משט**, — עי׳ מֶשֶׁד.

מִשְׁטוֹחַ, ס״ז. — א) מקום ששׁוֹטְחִים שם רשתות וכיוצא בזה: יעמדו עליו דוגים מעין גדי ועד עין עגלים מִשְׁטוֹחַ לחרמים יהיו (יחזק׳ מז י).—ב) בסהמ״א, כעין מִכְסֶה לכסות בו המטה מלמעלה: עור שעושין ממנו משטוח למטה (ר״נ על הרי״ף, שבת נט.).

מִשְׁטָח[1], ס״ז, סמי׳ מִשְׁטַח, — א) כמו מִשְׁטוֹחַ: מִשְׁטַח חרמים תהיה בתוך הים (יחזק׳ כו ה). ונתתיך לצחיח סלע מִשְׁטַח חרמים תהיה (שם יד), ועי׳ *מַשְׁטֵחַ.—ב) ∵השתמשו בו קצת הסופרים במשמ׳ מדת גוף מן הגופים, Ausdehnung; étendue; extent: שהכסיל שאינו יודע החכמה האלהית והמלאכה ההיא בראותו הצלם ההוא בדמות אדם בכל משטחו הגלוי וכתבניתו ובדמותו ובמראהו יחשוב שנעשה כמו שנעשה האדם (אגר׳ תימן להרמב״ם).

***מַשְׁטֵחַ**, ס״ז, מ״ר מַשְׁטֵחִים, — א) מקום ישטחו עליו ענבים או זיתים ליבשם וכדומ׳, מַשְׁטֵחַ של אדמה, שהוא מכסה עפר, של עלים, שמכסה עלים: הלוקח משטיח של אדמה מישראל וכו׳ משטיח של עלין בין מישראל ובין מן הגוי (תוספת׳ טהר׳ יא ח). הלוקח משטיח של אדמה מישראל לעשות צמוקין ה״ז עושה

ת׳אבת: שרח׳ אלשבאב ואלשער אלאשוד מא לם יעאצ׳ כאנ ג׳נונא. והשם שארח׳: אלשארח׳ אלשאב, ובהחדית׳: אקתלוא שיוח׳ אלמשרכינ ואשתחיוא שרח׳הם, ופרש אבו עביד וז״ל: אראד באלשיוח׳ אלרג׳אל אלמשאנ אהל אלג׳לד וכו׳ אלד׳ינ אד׳א שבוא למ ינתפע בהמ פי אלח׳דמה ואראד באלשרח׳ אלשבאב אהל אלג׳לד אלד׳ינ ינתפע בהמ פי אלח׳דמה.

[1]) מן שטח.

זיתין בטהרה (שם ט). הנותן (ענבים לגת) מן הסלים ומן המשטיח[1]) של אדמה וכו׳ מן העביט ומן המשטיח של עלים (מכשי׳ שם יד). האוכל מן הסלים ומן המשטיח של אדמה (שם ה).—ובסהמ״א: ומוקצה הוא משטח ששוטחין שם תאנים וענבים וזולתם ליבש וכו׳ אסור לאכול מה שנמצא באותו משטח ביום שבת עד שיוציאו מעשרותיו (ר״י בן אלופלה, תר׳ג׳ פי׳ המשנ׳ לרמב״ם, ביצ׳ ד ז). — ב) *דברים שטוחים על פני דבר כעין מצע לא בעובי רב, Schicht; couche; layer: שהיתה (השליו) עשויה משטיחים משטיחים סביבות המחנה (רבי, ספרי במד׳ נח). שירד להם משטיחין משטיחין (הוא, יומ׳ עה:).

∵**מִשְׁטָחָה**, ס״נ, — כמו מִשְׁטוֹחַ ב, כסוי על שלחן וכדומ׳: עור שלוק שעושין ממנו משטחות לשלחן ולמטה (רש״י שבת קמא:).

מִשְׁטָר[2]), ס״ז, בכנ׳ מִשְׁטָרוֹ, — פעולה של שררה, Wirkung; effet; effect: הידעת חקות שמים אם תשים מִשְׁטָרוֹ[3]) בארץ התרים לעב קולך ושפעת מים תכסך התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו (איוב לח לג-לה). — ובסהמ״א, א) במשמ׳ כתב, רשימה, כעין מפה, Karte; carte; map: ויצו ויביאו לפניו את משטר הכוכבים אשר לו אשר בו יודע יוסף את כל העתים וכו׳ ויאמר יוסף אל בנימן הבט נא בזה הכלי וכו׳ וירא בנימן את הכלי ההוא עם משטר כוכבי השמים ויתחכם ויבט בו לדעת איפה אחיו (ספר הישר, ויגש).—ב) במשמ׳ תנאי שהותנה בין שני צדדים: להר המור שאו גבעת לבונה ולצבי חן שאו יעלת אהבים, וכתבו משטרי מהר ומתן ברקעי רקיעים לא כתבים (ר״י הלוי שאו כנפי שחרים).—ג) במשמ׳ הוצאה לפעל פסק דין של השלטון, ענש: משפט משמש שלשה לשונות תחלת טענות וכו׳ וגמר הדין וכו׳ ומשטר ששוטרין

[1]) במדב״מ משטח.

[2]) עי׳ הערה לקמן. — [3]) קְרא משטרם. תרגמו השבעים במשמ׳ הסכמה. תרג׳ יונ׳: שטריה גלגליה. אך לא נתברר בודאות מה כונתו במלה זו. רסע״ג תרגם כאן אחכאמה, ר״ל שלטונו. אך בפרוש ע׳ מלים כתב שהוא מן המוציא שטר חוב (בערב׳ שׂטר — כתב). וכן ריב״ג: רשמה (בערב׳) מנ קולהמ שטר חוב. רש״י פרש שטירה, במשמ׳ שלטון: שטירת המזלות הממונים להביא על הארץ קור וחום קיץ וחורף. ע״כ. וכך ראב״ע: ממשלה על הארץ, מן שוטרים. ע״כ. וכך רלב״ג: ממשלת השמים בארץ. רד״ק הביא שני הפרושים. ממשלה וגם כתב. ורוב החדשים במשמ׳ שלטון.

אותו ביסורין (רס״י ישעי׳ נג יז). תחילתו (של המשפט) הוכחת דברים אמצעיתו פסק דין וסופו משטר יסורין (הוא, איוב ט לג). ישת ידו משטר אימתו וניגושו על שנינו שלא יחזק החזק את הרפה (הוא, שם לג).—ד) במשמ׳ שלטון ופעולה: וכי היה לך יתרון בדעת ובחשבון ותשקיף ותופיע על מסלות הרקיע וכי נכספה נפשך להבין שביליו וכו׳ וחקו בארץ ומשטרו וגבהו ורומו (אגר׳ הרמב״ם לתלמידו ר״י אבן עקנין). אח״כ אמר והוא ימשול בך ירמוז לשכל העיוני הנקרא אדם כי החלק הנשאר והוא השוטר והמושל אשר שם האלהים משטרו בארץ ולשבת תחת כסא כבוד אלהים (ר״ד מרוקא, זכות אדם 20). כי היו חכמים גדולים יודעים כח המזל כפי משטרו על הארץ שלהם (ר׳ בחיי, יתרו). על משכיות לב כל ישים משטרו, גם עוזרי רהב שחו עת בא דברו (ליטרים, מסירי סילנר, מנקרות נוריס, בכורי העתים תקפ״א 115). סעד בחסד ומשפט כסאך, והיה הישר אזור ממשלתך, והצדק אזור משטרך (אסף ב, ה יב).—ובמשמ׳ סדר וקצב: משים משטר לדבריו בל יהגה טיח תפל (בן זאב, תרג׳ ב״ס לב כג).—ובמשמ׳ מִשְׁמָר, חובה שהוטל על אדם על פי הָרָשות: וכמו על משטרו נצב איש חיל יום יום בחנותה בת שוע יושבת (יל״ג, קוצו של יוד ג).

מִשְׁטָרָה, ש״נ, — שלטון השוטרים וקבוץ כל השוטרים יחד, Polizei ; police, — משתמש במלה זו כל הצבור המדבר עברית בא״י, וכבר השתמשו בה גם הסופרים וגם בבתי חזיון.

מֶשִׁי[1], ש״ז, — אריג יעשו ממנו בגדים יקרים, רבי היופי: ואלבשך רקמה ואנעלך תחש ואחבשך בשש ואכסך מֶשִׁי[2] ואעדך עדי וכו׳ ומלבושך ששי וּמֶשִׁי ורקמה (יחזק׳ טז י-יג). — ואמר המליץ: אכול עם קִנְּךָ ירק ואזור שק היה חוגר, ותעב פת נקיה עם חגור משי ואתה גר (ר״ש הנגיד, בן משלי א לח). משי ורקמה הם כסות גופך אבל החן והיופי כסות עיניך (ר״י הלוי, מה לך צביה). הוא רך כמשי ויכה מכה כהלמות עמלים, אין קץ למספר צבאיו יש לו עבדים ומושלים (ראב״ע, חידה, אחוד נכנים). לובש לבוש משי ובד ויעטה לו חור ושש, זכרה לך יום גור לבד בין מושבות אבן ושש (רמב״ע, תרשיש ח מ). מה בצע כי תלבש משי ופעמיך תנעל תחש, העת תרכב מסלול עול ואלי מִרמה רגלך תחש (שם ח קנה).—ובהשאלה, מֶשִׁי של דבורים, ארג של מליצה יפה: משי חבר מהדְבֵר, הבין שִׁתרו החום ערבו (ר״י הלוי, תשובה לרמב״ע, דיואן רמב״ע, כ״י בודלי). ימינו על פני ספר תחוקק בפי העט כתב משי ורקמה (רמב״ע, הרדם לבסה). — וּמֶשִׁי של פרחים וכדומ׳: מטר שחק בעת רדתו פני הגן לאט שוה, ועל פניו כסות פסים ומשי הזמן שוה (הוא, תרשיש ג מה). אגן שתה על גן אשר לבש רקמה ועטה את רביד מְשִׁיו (הוא, דיואן, עז, כ״י בודלי). — וּמֶשִׁי העולם, הטובות שלו: חנם אדמה תעדה עדיה אולי פתיים יחמדו יפיה, הבוערים תשיא במשכיות חילה ותסיתם בטיב מֶשְׁיָהּ[1]) (הוא, שם פה). — וּמֶשִׁי הַיֹּפִי, פְּאֵרוֹ: ראיתיך נעים ונאה, ונחמד למראה, תלבב הלבבות ביפיך, ותמשוך הנפשות בזיו לחיך, והיופי הלבישך משיו, ושלם לך נשיו, ועץ ילדותך נתן פריו (ר״י חריזי, תחכמ׳ ו). — ובפרט החוטים שעושה התולעת של עלי התותים, והאריג הנעשה מהם, Seide ; soie ; silk, ומצוי במשמ׳ זו בסהמ״א: שאלה מרב האי ז״ל יש במקומנו עושין תולעת המשי ונהגו קדמונינו להאכיל התולעת וכו׳ (תורתם של ראשונים, הרכווין). ומפרחת (ארץ ספרד) כל מיני עצים אשר מעליהם מגדלים המשי כי המשי לרוב אצלנו (מנחם ב״ס, מכת׳ ר׳ חסדאי למלך כוזר). ושדר לביתיה פיסקא דשיראי דאינון בגדים של משי (שו״ת מהר״י מינץ לג). ראובן ושמעון היה שותפות ביניהם שהיו מוכרין משי בשוק בחנות א׳ (שו״ת הרי״ף עז). שאחד מן המלכים חלק אל עבדיו לוזי המשי לבחון בהם את דעתם (ר״י א״ת, הקד׳ ר׳ בחיי לחו״ה). ויש מפרשים כלך פסולת של משי אותן קליפות שנשארו מן המשי שמוציאין התולעין ואין נוחין לטוות (ערוך, ערך כלך). גושקרא (הוא) פסולת של משי

[1]) לא נתברר מקורו ומשמ׳ בדיוק, ועי׳ הערה לקמן.—[2]) תרגמו השבעים τρίχαπτον, במשמ׳ גדיל של שערות. עקילס במשמ׳ מִשּׁוּשׁ. ת״י: צבעונין. תיאודור׳ הניח המלה כצורתה μεσσὶ. עכ״פ זו עדות כי בזמנו כבר היתה מלה זו. פשיטא: בתכשיתא. ריב״ג: הו צנף מן אלחריר,—ובעבר׳: הוא מִין ממה שנקרא בערבי׳ חריר, והוא חוטי התולעת הידועה. רד״ק: פרוש בגדי משי והוא ידוע, ע״כ, והכונה כמו״כ להדבר הזה. וכך בעל הזהר: כהאי תולעת דמשי דסיסטרא דמנהא נפקין כל לבושי יקר (זהר, וישלח). והנה, דבר תמוה הוא שלא נזכר המשי בסחורות צור. עכ״פ, הכל מודים כי בזמן יחזקאל כבר היה אריג זה ידוע בארצות של שפת ים התיכון, והשתמשו בו בפרט הנשים לכסותיהן, והיה מובא שמה מארץ סין, והסינים קראו להתולעת סי, או שי, ומזה בתלמוד שיראין, ואפשר באמת כי על שם זה קראו לו היהודים מ-שי, בהוספת מם, לסבה שלא נתבררה לנו, וכמו שהיונים קראו לו σήρ, והליפים σηρικόν, שממנו באנגלית silk. — [1]) כך נקוד בכ״י, מֶשְׁיָהּ, ולא מִשְׁיָהּ כמו בשיר אחר, והנקוד

העשוי ככובעים והוא בית התולעת וקורין לו פול:יו"ל ונופצים אותו וטווהו ועושה ממנו בגד (רש"י שבת כ׳). שיראין מעיל העשוי מעיקר המשי סיריקון עשוי מן המשי הרך המתפצל (הוא, שם). ביצי תולעים העושים משי שהנשים מחממות אותן בחיקן והם נוצרים (הוא, כתוב' סו.). והנה חכם המסורת שלא למד חכמה אחרת דומה לגמל נושא משי והוא לא יועיל למשי גם המשי לא יועילנו (ראב"ע, יסוד מורא א). ואינכם יודעים שהמשי מריר התולעת ואינו מפעולות בני האדם (ר׳ קלונימ׳, אגר׳ בע"ח מו.). הסתכל בתולעת המשי היאך תארוג לבושה עליה (רש"ע פלקיירא, המבקש). והיא עיר גדולה מאד ובה כמו חמש מאות יהודים וכו׳ והם מתעסקים במלאכת המשי (מסע׳ ר׳ בנימין מטודילו 17). האומר לאשה הרי את מקודשת לי בבגדים אלו שהם שווים חמשים זוז והיו של משי וכיוצא בזה שהאשה מתאוה להם (סמ"ג, מ"ע, סי׳ מח). אשר שאלת על אותן הבגדים שהשתי הוא של פשתן והערב של משי והנשים תופרות אותם על סרבליהם (תשו׳ הרא"ש ב ה). ומהם שני אחים סוחרים עושי משי (ר"א זכות, יוחסין ד). שנמשלו ישראל לתולעת שבפיהם עושים להם לבוש מלכות כתולעת המשי (ספר חרדים עו.). קהל א׳ הסכימו ביניהם שכל יחיד מהקהל שיקנה משי שיתן מכל ליטרא משי לבן אחד לקופת הקהל (שו"ת מהרשד"ס, יו"ד נג). כי רבים נוהגים להטיל ציצית של צמר בטלית של משי (האגור, לנדא ג:). אדמך לתולעת משי טווה ורוקעת ולה בונה וקובעת בחייה מקום קבר (ר"ע פרנסים, נבי מודח 113). ושם יתחייב הגוי ליתן כך וכך משי לפרעון אותם הסחורות (דברי יוסף איגגיוס ו). וראובן מתעסק באומנותו בתיקון המשי לקשור כריכותיו ולשונותיו ואגדותיו (שם כא). תולעת המשי אשר רק חינא והודו מזרחית ארצות מכורתו ומבלי עמל אנוש יהנו תושביהם מחוטי אריגתו (שבילי עולם ג, חינא). — מֶשִׁי חַי[1]: ומשי חי וזרע גד (נרבוני, ארח חיים, שער השליון, כ"י ביהמ"ד שכתר). — והשתמשו קצת הסופרים במשי בלשון נקבה: שני שותפים שקנו משי במשקל ולקחה האחד לביתו וכשבאו למכרה חסרת מהמשקל והאחד טוען לקחנו המשי במשקל והיתה אצלך יהי החסרון לך לבדך (הלבוש, שותפי קיבו מח). ואמר לו שמעון שהמשי אינה טובה כמו שכתב לו ראובן (דברי יוסף איגגיוס ו). — ומ"ר: קצת יהודים הולכים מעירם למקום אחר וקונים משיות וכו׳ מישמעאלים ומערלים בכפרים (שו"ת מהרי"ט, חו"מ ג יג). והגיע המשי הנ"ל לויניציאה ויהי בלכת המשיות לויניציאה ביד לוי שליח שמעון וכו׳ (שו"ת מהרשד"ס, חו"מ ג). ושמעון השיב לו ואמר שאני לטובה נתכונתי לסיבה שאני לא יכולתי למוכרו וידעתי שלוי הוא איש מורגל למכר משיות יותר ממני (שם).

מְשִׁיבָת, ת"נ, — כנוי להתורה: וזכר ברוך נשבת, ונרו נדעך ונכבת, שלא הניח עוסק במשיבת, ולא היה לו בן כי אם בת (יוחסי של אחימעץ מאיטליה. ניבויאר 125). — ואמר הפיטן: דבקו אור לאור, דפקו יחד לֵאור, החדש ושבת, הנחה להוגי משיבת, ואורו כמשנַים, וטוב לעינים (מחז׳ איטלי׳, יוצ׳ שבת ור"ח, תאמת).

מָשִׁיחַ, סמי׳ מְשִׁיחַ, — א) ת"ז, כמו מָשׁוּחַ: מגן שאול בלי מָשִׁיחַ[1] בשמן (ש"ב א כא). — וכהן מָשִׁיחַ בשמן המשחה: אם הכהן הַמָּשִׁיחַ יחטא (ויקר׳ ד ג). והכהן הַמָּשִׁיחַ תחתיו מבניו (שם ו יה). — וּמֶלֶךְ: חלילה לי מיי׳ אם אעשה את הדבר הזה לאדני לִמְשִׁיחַ יי׳ לשלח ידי בו (ש"א כד ו). חי יי׳ כי בני מות אתם אשר לא שמרתם על אדניכם על מְשִׁיחַ יי׳ (שם כו יו). איך לא יראת לשלח ידך לשחת את מְשִׁיחַ יי׳ (ש"ב א יד). נאם דוד בן ישי וכו׳ מְשִׁיחַ אלהי יעקב (שם כג א) רוח אפינו מְשִׁיחַ יי׳ נלכד בשחיתותם (איכ׳ ד כ). — ב) ש"ז, ככנ׳ מְשִׁיחִי, מְשִׁיחֶךָ, מְשִׁיחוֹ, מְשִׁיחָי, — אדם מָשׁוּחַ להיות מלך: וירא את אליאב ויאמר אך נגד יי׳ מְשִׁיחוֹ (ש"א יו ו). — וכנוי למלך: והקימתי לי כהן נאמן וכו׳ והתהלך לפני מְשִׁיחִי כל הימים (שם ב לה). ויתן עז למלכו וירם קרן מְשִׁיחוֹ (שם י). הנני ענו בי נגד יי׳ ונגד מְשִׁיחוֹ את שור מי לקחתי (שם יב ג). מגדיל ישועות מלכו ועשה חסד לִמְשִׁיחוֹ לדוד ולזרעו עד עולם (ש"ב כב נא). יצאת לישע עמך לישע את מְשִׁיחֶךָ (חבק׳ ג יג). כה אמר יי׳ לִמְשִׁיחוֹ לכורש (ישע׳ מה א). יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על יי׳ ועל מְשִׁיחוֹ (תהל׳ ב ב). עתה ידעתי כי הושיע יי׳ מְשִׁיחוֹ יענהו משמי קדשו (שם כ ז). ואתה זנחת ותמאס התעברת עם מְשִׁיחֶךָ נארתה ברית עבדך חללת לארץ נזרו (שם פט לט-מ). בעבור דוד עבדך אל תשב פני מְשִׁיחֶךָ (שם קלב י). — ובהשאלה, כנוי להאבות, אברהם יצחק ויעקב: לא הניח אדם לעשקם ויוכח עליהם מלכים אל תגעו בִמְשִׁיחָי ולנביאי אל תרעו (תהל׳ קה יד-יה). —

קדום. — [1]) ובספר הטהורים של הרמב"ם בתרגום העברי נזכר משי נא, והעיר שם המו"ל ה׳ קרונר שיותר נכון משי חי, עי"ש.

[1]) עי׳ ערך א.מָשַׁח, הערה 2.

ג) הנגיד שיחלו לו היהודים שיגאלם מידי היונים בזמן אנטיוכוס: להשיב ולבנות ירושלם עד מָשִׁיחַ נגיד שבעים שבעה (דני׳ ט כה).— ד) *הגואל שמיחלים לו היהודים שיגאלם מגלותם וישיבם לארץ ישראל ולתפארתם כבימי קדם: מ ש י ח בן דוד שעתיד להגלות במהרה בימינו אומר לו הקב״ה שאל ממני ואתן לך וכו׳ וכיון שראה מ ש י ח בן יוסף שנהרג אומר לפניו רבש״ע איני מבקש ממך אלא חיים (סוכ׳ נב.). איזהו מלך מיוחד הוי אומר זה מ ש י ח (ר״א בן עזריה, סנה׳ נט). עתיד מצרים שתביא דורון ל מ ש י ח כסבור אינו מקבל מהם אמר לו הקב״ה ל מ ש י ח קבל מהם אכסניא עשו לבניי במצרים (ר׳ יוסי, פסח׳ קיח:). אין להם מ ש י ח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה (ר׳ הילל, סנה׳ צט.). שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה וגן עדן וגיהנם וכסא הכבוד וביהמ״ק ושמו של מ ש י ח (פסח׳ נד.). (כתוב ויראני ה׳ ארבעה חרשים וכו׳ (מי הם) מ ש י ח בן דוד ו מ ש י ח בן יוסף ואליהו וכהן צדק (ר״ש חסידא, סוכ׳ נב:). וספדה הארץ וכו׳ (שבנבואת זכריה) על משיח בן יוסף שנהרג (שם נב.). לכשיבא מלך ה מ ש י ח ויבשר לאבות העולם תחילה והם אומרים מי הוא זה שבא לנדד את שנתנו מעינינו והוא אומר להן אני מלך ה מ ש י ח מבני בניכם (מדר׳ שה״ש, קול דודי, הוצ׳ גרינהוט). — יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ: ימות ה מ ש י ח ארבעים שנה (ר׳ אליעזר, סנה׳ צט.). וכי מזכירין יציאת מצרים לימות ה מ ש י ח (בן זומא, ברכ׳ יב:). והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ אלו ימי ה מ ש י ח שאין בהם לא זכות ולא חובה (רשב״א, שבת קנא:). אין בין העולם הזה לימות ה מ ש י ח אלא שעבוד מלכיות בלבד (שמואל, ברכ׳ לד:). ימות ה מ ש י ח כמיום שנברא העולם ועד עכשיו (סוא, סנה׳ צט.). כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעוה״ב עין לא ראתה אלהים זולתך (ר׳ יוחנן, ברכ׳ לד:). ששת אלפים שנה (הוא העולם) שני אלפים תוהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות ה מ ש י ח ובעוונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו (סנה׳ צז.). שלח לו רב חנן בר תחליפא לרב יוסף מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת כתובה אשורית ולשון קדש וכו׳ וכתוב בה לאחר ד׳ אלפים ומאתים ותשעים ואחד שנה לבריאתו של עולם העולם יתום מהן מלחמות תנינים מהן מלחמות גוג ומגוג והשאר ימות ה מ ש י ח ואין הקב״ה מחדש את עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה (שם:). ימות ה מ ש י ח לישראל שבעת אלפים שנה (אבימי בן ר׳ אבהו, שם צט.), ועי׳ יוֹם.—חֶבְלֵי מָשִׁיחַ: שאלו תלמידיו את ר״א מה יעשה אדם וינצל מחבלו של מ ש י ח (סנה׳ צח:). כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות מחבלו של מ ש י ח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג (בר קפרא, שבת קיח.).—ומצוי מאד בספה״א, והשיב רה״ג לשואליו בענין זה: ובעת ההיא יעמוד איש מבני יוסף בדברא ויקרא מ ש י ח יי׳ ויקבצו אליו אנשים רבים ויהיה להם למלך וכו׳ ואז יעלה מ ש י ח בן יוסף עם האנשים המתלקטים אליו מן הגליל לירושלם ויהרגו את הפקידים אשר למלך אדום וכו׳ ושמע ארמילוס וכו׳ ויקצח את מ ש י ח בן יוסף וכו׳ וגם מ ש י ח בן דוד יגלה לאלה הנשארים בארץ פתרוס וכו׳ (תשו׳ רס״ג על הישועה).—ובאגדות: אותו שבוע ש ה מ ש י ח בא בו וכו׳ מרעיש ארבע פנות העולם ובא ומבטיח את ישראל ואומר להם כבר גאלה ומתקבצים אנשים ונשים וטף ומבקשים רחמים גדולים וכו׳ מיד עומד שרו של מ ש י ח משתבח לפני הקב״ה ואומר לפניו רבש״ע אם יש לך יסורין גדולים מאלו יסרני וכו׳ מיד נוטל הקב״ה שני קולרין של ברזל ומניחן על כתפו של מ ש י ח וכו׳ באותה שעה חוזרין ישראל לדעת אחרת ומבזין ל מ ש י ח ואומרים אוי לנו שתעינו אחר משוגע זה וכו׳ באותה שעה משתתק ואין לו תשובה ל מ ש י ח ואפילו מיכאל שר הגדול משתתק ואין לו תשובה וכו׳ מיד מתגלגלין רחמיו של הקב״ה על מ ש י ח ועונה אותו ביום צרה אמר להם שוטים שבעולם אחר בני מהרהרין אתם (פרקי היכלות לה-לו). וצריך אתה ללמד מ ש י ח כשהוא מגלה כבשר ודם הוא מגלה וכו׳ וכיון שרואין אותו אוה״ע באותה שעה אומרים זה לזה שמא זהו שאומרים עליו משיח הוא והוא אומר להם אני הוא מ ש י ח שכולם נופלים תחת כפות רגליו (שם לח). ובזמן ש מ ש י ח יתגלה בגבורתו דור הולך ונופל בחייו מפני גזירות קשות ומשונות ומבוהלות (מדרש אותות המשיח). ויבוא (ארמילוס) אצל אדום הרשעה ויאמר להם מ ש י ח אני (שם). באותה שעה מלביש הקב״ה ל מ ש י ח עטרה וישים כובע ישועה בראשו ויתן עליו זיו והדר וכו׳ (פרקי משיח).—ואמר הרמב״ם: המלך ה מ ש י ח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה וכו׳ (רמב״ם, מלכ׳ יא א). ואל יעלה על דעתך שהמלך ה מ ש י ח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם וכו׳ אל יעלה על דעתך שבימות ה מ ש י ח יבטל דבר ממנהגו של עולם וכו׳ (שם ג, יב א-ג). — ואמר המשורר: ומבשר

טוב נדחף כגלגל, אומר לעירי עורי עורי, שירך שירי משיחך שורי, קומי אורי מלכך ראי נדגל (ר״י הלוי, הפעת מלכי).—ואמר המליץ: חושה משיח אל ולמה תעמוד, הנה מחכים לך דמעות נוטפים, היו דמי דמעם נחלים שוטפים, וכו׳ עורה משיחנו צלח כיום רכב על סוס אשר דוהר ומרכבה רתום, וכו׳ אם על חמור תרכב אדוני שוב ושב איעצך השר משיחנו בתום לבי סתום הקץ והחזון חתום (עמנ׳, מחבר׳ ט).—⁂עד שיבא מָשִׁיחַ, לאמר אחרי זמן רב מאד: כאדם שאומר לחבירו עד שיבא משיח (רשב״ס ב״ב קלג:).—ומְשִׁיחַ הנוצרים, כנוי לישו בן מרים מנצרת, J. Christus; J. Christ: כי מאנו (היהודים) להאמין במשיח אשר בא אל עולם הזה ויגאל את כל אדם מחטאתו וכו׳ היהודים לא רצו לקבל ולהאמין במשיחנו באו בגלות עולמית (ס׳ מינסתר, וכוח בין נוצרי ויהודי בזה, Anno MDXXXIX). ואשר דתיהם שונות מדת משיחנו ישתדל (המלך) להמיר דתם בדת משיחנו למען יצלחו גם המה (דברי ההגמון אל המלך, בספר דברי ריבות לר״י סטנוב ד:). והנה אני נשבע בחיי משיחנו אשר באתי לחסות תחת כנפיו שאין בעלילה זו שום ממש (דברי מומר, שם, פרק כה).

א.*מְשִׁיחָה, ש״נ.—א) שה״פ מן א.מָשַׁח: אין משיחה אלא שמן המשחה (ר׳ יצחק, ספרי במד׳ קיז). כל כלי וכלי טעון משיחה בפני עצמו (ספרא צו, מלוא׳ א). מלך בתחילה טעון משיחה מלך בן מלך אין טעון משיחה וכו׳ אבל כה״ג בן כה״ג אפילו עד עשרה דורות טעון משיחה (ירוש׳ הור׳ ג ג). ריבוי שבעה ומשיחה שבעה (רבינא, יומ׳ ה.). משיחת אהרן כיצד כל שבעת ימי המלואים היה משה מפשיט את אהרן את בגדיו ומרחיצו וסכו בין עיניו וכו׳ (מד״ר במד׳ יב). מגיד שבמשיחתן של אלו הוקדשו כל הכלים לעתיד לבא (שם).—ומצוי בסהמ״א. ומְשִׁיחָה לרפואה וכיוצא בזה: ואולם (הרפואות) אשר יעשו מחוץ (הגוף) הנה הוא ממנו מה שיקרא משיחה וחפיפה ונטילה ורחיצה ושיפה וכו׳ (פי׳ אבן רשד על הרוזי א״ס).—ב) ⁂כל דבר שמושחים בו כל מכה וכיוצא בזה, Salbe; onguent; ointment: כל רופא שיחפוץ לרקוח מרקחת משיחה המושחים בו מן הזיעות (שבתי דונולו, ספ׳ המרקח׳ ב). ולפניו כפות מלאות במיני רפואות באלה מרקחות ובאלה משיחות (ר״י חריזי, תחכמ׳ ל). משיחה חברתיה אני לרכך החזה (נרבוני, אורח חיים, בחליי החזה, כ״י ביהמ״ד שכתר). ואחרי כן ימשחנו במשיחות הנאותים לכל מכה (מ׳ אלדבי, ש״א ד). ורובם נתרפאו במשיחה המעורבת בכסף חי (ר״ד גאנז, צמח דוד ו׳ רנ״ד).

ב.*מְשִׁיחָה, ש״נ, מ״ר מְשִׁיחוֹת,—חבל דק של פשתים וכדומה, rope; corde; Seil: (אוגדין את הלולב) אפילו במשיחה (ר״מ, סוכ׳ ג ח). לא יצא החייט במחטו וכו׳ ולא הצבע בדוגמא שבאזנו [1]) ולא השולחני בדינר שבאזנו ולא הסורק במשיחה שבצוארו (הוא, תוספת׳ שבת א ח). משיחות של ארגמן אסורות מפני שהוא מולל עד שלא קושר (ר׳ יוסי, כלא׳ ט ט). לובש אדם שתי חלוקות זו על גבי זו וכו׳ ובלבד שיתן את המשיחה ויקשור בה בין כתיפיו (תוספת׳ כלא׳ ה טו). ואינו מודד לא בחוט ולא בשלשלת ולא בשוח של גמי אלא במשיחה והמודד מותח בכל כחו ומודד (שם עירוב׳ ו יג). איזה הוא תכריך של שטרות כל שחוט או משיחה או דבר אחר כרוך עליו מבחוץ (שם ב״מ א יד). המשיחות והרצועות שתפרן לספר (שם ידים ב יב). כיצד היו משיאין משואות מביאין כלונסאות של ארז ארוכין וקנים ועצי שמן ונעורת של פשתן וכורך במשיחה ועולה לראש ההר ומצית בהן את האור (ר״ה ב ג). היתה של ניר או של עור וקשרה במשיחה אם מירח מן הצדדין הציל (כלים י ד). העושה כלים מן הגדל בים וחבר להם מן הגדל בארץ אפילו חוט אפילו משיחה (שם יז יג). הנוגע ביד מגרה וכו׳ בחוט ובמשיחה באמה ובסניפין (שם כא ג). הסל והכלכלה שמלאן תבן או מוכין וכו׳ סרגן בגמי או במשיחה (שם כב ט). והלא הוא אומר במת וכל מעשה עזים יכול יטמא חבלים ומשיחות (ספרא, שמיני ו ח). היה כרוך עליה (על הטלית) חוט או משיחה מותר לנטותה לכתחלה (רמי בר יחזקאל, שבת קלח.). גט בידה ומשיחה בידו אם יכול לנתקו ולהביאו אצלו אינה מגורשת (רב חסדא, גיט׳ עח:). לבאר עמוקה מלאה מים והיו מימיה צוננין ומתוקים וטובים ולא היתה בריה יכולה לשתות ממנה בא אדם אחד וספק לה חבל בחבל משיחה במשיחה ודלה ממנה ושתה התחילו הכל דולין ושותין (ר׳ חנינא, מד״ר שה״ש א, שם ברא׳ לג).—ומצוי בסהמ״א: וקושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו (רמב״ם שבת י ג). וצריך להעביר בתוך כל חריץ וחריץ על גבי העור חוט או משיחה להבדיל בין בית לבית (הוא, תפלין ג יא). בני אדם הרגילין לתפור בתי זרועותיהם

[1]) כך בכ״י א״פ הוצא׳ צוק״מ. ובכ״י וינה

בחוט או במשיחה וכשפושט עצמו מתיר אותם ומרחינה וכו׳ וכן מנהג נשים לאחר שלבשו קמיזא״ש שלהן מהדקין אותם במשיחות לולאות דופני הכתונת מימין לשמאל (מ״דלכי, סבת, סי׳ כסח).—ואמר המליץ: משיחה זאת מאד דקה לנשאו, תלו אותו בחבל די לכבדו (ר״ע פרנסים, נבי מודה 104).—ובמשמ׳ שה״פ מן ב.*מְשַׁח: מותחין לו (לעוף) חוט של משיחה[1]) אם חולק את רגליו שתים לכאן ושתים לכאן טמא שלש לכאן ואחת לכאן טהור (ר״א בר׳ גדוק, חול׳ סס.).— ובתשברת, מדת שטח אדמה וכיוצא בזה, ושם מלאכת מדידת הקרקעות, area ; superficie ; Flächeninhalt: כיצד מודדין את המשיחה במנין אתה מחשב אחד על אחד זהו המשיחה והיא אמה על אמה (מסכת המדות א, כ״י מינכן, הוצ׳ ה׳ שפירא). הרוצה למוד השדות המרבעות בשוים ובחלופים מצרף הארך על הרחב והעולה משניהם הוא המשיחה (שם ב). הרוצה למוד את הגג המרובע וכו׳ מצרף ארך בתוך רחב בתוך העמק והעולה משלשתן היא משיחת הגג והוא הגוף ואם היה עגול או משולש וכו׳ מודד הגג במדד שלו במדה שאמרו ותדע המשיחה והיודע אותה מצרפו בתוך העומק הוא משיחת הגוף (שם). הצריך למוד התל או דבר מקובה ובלבד שיהיו דופנותיו שוות מכל צד כחצי כדור או כדומה לו מצרף א׳ מן החוטין מן הקצה אל הקצה בתוך חצי האחד והעולה משניהם היא המשיחה (שם). עמוד מרובע וסופו ד׳ אמות וכו׳ וראשו שתי אמות על שתי אמות רבוע וצריך אתה לידע כמה משיחתו וכמה קומתו (שם). הרי שהוצאת השוה וכן הדומה לו אבל חשבון חלופים אין לך מהם בחשבון המשיחה והמדקדק בהם ישכיל בין בצלעים בין בעמוד עם הקבע (שם ד). אי זו היא התלויה זו העומדת עקר העגולה מכל צד כדור או שהיתה המשיחה כאבטיח שהיא עגולה לסביבותיה (שם ה). ולפני שאתחיל בפירוש משיחת המשלשות אני נותן לך דמיונות בתשבורת המרובעות (ראב״ח הנשיא, ספר המשיחה והתשברת ב מה). והצורה הזאת קורין לה מעוקב או צורת עקב ודרך תשברתה שתמנה י׳ בי׳ ויהיה ק׳ והוא משיחת האורך והרוחב (שם ד א). וכן המשלש המרויח הזויות או מחדד הזויות אם הוא ראש ותושבת החצוייה היא נקראת על שם המשלש ההוא ודרך משיחתם כלם דרך אחת היא (שם ד).—וכנוי לחכמת

וכמו״כ בנדפס: שבצוארו.—') בתוספתא (שם ג כב) על גבי משיחה. אבל כל נסחת מאמר זה יותר מתוקנה בגמ׳.

התשברת: למד מלאכת החשבון ומלאכת המשיחה ומלאכת חשבון התקופות ומזלות ומלאכת הנגון (ר״י אבן עקנין, ספר מוסר ג יא). המדעות שנשיג אותם ונקנה ידיעתם הם המדעות שנפרד מהם הצורה ונשיג ידיעתם כמו מלאכת המשיחה שמדברת על הנקודות והם שאין להם אורך ורוחב ורום (שם כא).

***מְשִׁיחוּת,** ס״נ, —א) מעמד ומשרת הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ:

כהן משיח שחטא ואחר כך עבר ממשיחותו וכן נשיא שחטא ואחר כך עבר מגדולתו (הור׳ ג א). אחד משוח בשמן המשחה וכו׳ ואחד שעבר ממשיחותו[1]) (מכות ב ו). — ובסהמ״א: אם אירע פסול בכ״ג ומינו אחר תחתיו ולאחר זמן חזר ראשון לעבודתו ועבר זה ממשיחותו (רש״י יומ׳ עג.). כי אז יגלם טיטוס ואין לו מלכות ומשיחות למלך על ישראל (ר״ת על דונש, ובלוק). — ב) ∴סגולת מי שהוא המשיח המקוה: ובעודנו תמהים על האגרת הזאת וכתבים הבאים לקיים משיחותו והנה כתבים באו מירושלם וכו׳ (יעקב ששפורטש, ציצת נובל צבי). שמו לוודאי את משיחות זה ועל ביאת משיח האמת סופקו (ר״ע פרנסים, צבי מודח 109). חוש המשוש אשר היא חרפה לנו כל היום היא שיחתו כי זה לו אות בריא כנביא שקר להתם ולכלה נשמות שבגוף להצמית קרן משיחותו בכחשי אפרים (ספ׳ מריבת קדש נגד ש״צ, הוצ׳ מק״נ 7). בהעטר לראשו עטרת המשיחות (שם 15).—והשתמשו בזמן החדש במלה זו לענין עצם התקוה לביאת המשיח, Messianism.

∴מְשִׁיחִי, ת״ז, מ״ר מְשִׁיחִיִּים, — מי שמאמין בִּמְשִׁיחַ הנוצרים, Christian ; Chrétien ; Christ: יצא לנו מזה שהמשיחיים הנקראים קריסטיאני עם היותם מאמינים השלוש והתלבשות הבשר וכו׳ אינם בכלל ע״ז (ר׳ ישמעאל חנניה מן ולנטונו, שנת סכה, השחר ב יז). ולפי דעתי השם המיוחד להם ולא לזולתם בלשוננו הוא משיחיים על שם משיחם (שם). ועוד אנו משיחיים לא היינו משתחוים ועובדים את צלמים כמו שאתם יהודים חושבים (ס׳ מיניסתר, וכוח נוצרי ויהודי). אם כעורים אנחנו למה אתם משיחיים כל כך אוהבים את נשינו והן יפות בעיניכם מנשיכם (שם). ובאו המשיחיים הנקראים בלשון אשכנז היידן (ספר המוגה, REJ 1882, Jan.-Mars 82). לא היתה כונתי ח״ו לדבר על המשיחיים הנקראים בלעז קריסטיאין (הקד׳ פחד יצחק לאות ה).

[1]) כך במדב״מ. ובנוסח׳ הדפוס: ממשיחתו.

∵מְשִׁיט, מְשִׁיטָא, — כמו מֶשֶׁד [1]), הכתב הרגיל שלנו הנהוג בכתיבה: בספרים שלנו הכתובים בכתב משיט שאינו כתב אשורי אשר נכתב בספרים (שו"ת רמ"א לד). כעין אות ז' של כתב משיטא שלנו (שו"ת נודע ביהודה, אה"ע לא). ועוד לא התיר אלא כתב משיטא שלנו כיון דבעי כתיבה תמה אבל כתב גלחות כתב גמור הוא (שו"ת חתם סופר, חו"מ קנה).

***מְשִׁיכָה**, ש"נ, —שה"פ מן מָשַׁךְ, בפרט בהלכות מקח וממכר, מעשה שמביא את הדבר הקנוי ברשותו של הקונה, וע"י מעשה זה יש להקנין כח חקי: כל המטלטלין נקנין במשיכה (שבי' י ט). בהמה דקה נקנית במשיכה (קדוש' א ד). נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה ושאין להם אחריות אין נקנין אלא במשיכה (שם ה). ספינה ואותיות נקנות במשיכה ובשטר (ר' נתן, תוספת' שם א ז). איזו היא משיכה בין שמשך ובין שהנהיג ובין שקורא לה והיא באה אחריו הרי זו משיכה (שם). אימתי אמרו המטלטלין נקנין במשיכה ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהן (ירוש' שביעי' י ט). לעולם משיכתו של מעשר שני היא פדיונו (רשב"ג, שם מע"ש ג ו). —וכל פעולה של מְשִׁיכָה, מְשִׁיכַת המחט: החיט ששייר מן החוט וכו' מלא משיכת המחט (בר קפרא, ירוש' ב"ק י יא). כפליים במשיכת המחט (שם). —ובהשאלה: משיכת הדברים רכים שנמשכו כל גדולי ישראל והסנדראות אחריו (מד"ר במד' יח). —ובסהמ"א גם במשמ' העקרית וגם בהשאלה, מְשִׁיכַת קוים בעט על גבי הגליון: והקוים הנכוחיים הם קוים שיהיה המרחק ביניהם שוה ושמור במשיכתן ואין אחד מהם פוגש את חבירו בהלוכו (ראב"ח הנדסה, ספר המשיח' והתשבר' א יב). —ובמשמ' קו קטן רשום על הגליון, Strich; trait; stroke: קמץ גדול כך הוא תחת המשיכה נקודה כזה (ָ) וקמץ קטן שתי נקודות תחת האות כזה (ֵ) ופתח גדול משיכה בלא נקודה תחת האות כזה (ַ) (קטע ממלונו של ר"א הבבלי, נזכר בדברי ראב"ע ור"ת, ופרסם קטעים ממנו ניבויאר, Notice sur la lexicogr. 9). — ∵מְשִׁיכַת הַלְּבָבוֹת: כי צריך שיהיה ממשיכת הלבבות מה שאפשר שירגיש הנוכח כי לתועלתו ולאשרו אמר לו המוכיח זה הדבר (רלב"ג משלי כח). —והפעולה שפועלת אבן השואבת על הברזל וכדומ' למשכו ולקרבו אליה: כמו משיכת אבן המגניטס את הברזל שלא יוכל השכל לתת סבת מציאותו (ר"י אלבו, עקרים א כג). —וכאב שמתחדש באבר מהאברים שירגיש האדם כאלו האבר נמשך: א"א (אמר אבוקרט) מי שיקרהו קיווץ או משיכה ואח"כ תמצאהו קדחת יותך בו חוליו א"ג (אמר גלינוס) המשיכה מין ממיני הקיווץ אלא שהוא לא יראה בה האיברים מקובצים כי היא משיכה לאחור ומשיכה לפנים משיכה שוה ולזה יגבלו אותה בשם משיכה (יעקב בן יוסף זבארה, תרג' פרקי אבוקרט, כ"י ביהמ"ד שכטר 31).

[1]) עי"ש בדבר מקור המלה.

***מְשִׁיפָה**, ש"נ, — רפואה כעין משיחה ששפין בה המכה וכדומה, Einreibung; friction; embrocation: חלב של אשה ולובן של ביצה כדי ליתן במשיפה [1]) של קילור (שבת עז:).

∵מְשִׁישָׁה, ש"נ, — שה"פ מן מָשַׁשׁ: וגם על אותות משישת בשר הבטן אם מששת את בטן האדם וראית והנה בשר בטנו רך וכו' (אסף הרופא, כ"י, דף 142). שיהיה מראה הנגע עמוק מעור הבשר לא עמוק במשישתו אלא במראית העין כמראה החמה הנראית לעין עמוקה מן הצל (רמב"ם, טומא' צרעת א יו).

משך [2]), ממנו מָשַׁךְ, מֶשֶׁךְ, מוֹשְׁכוֹת, *מָשׁוּךְ, *מְשִׁיכָה, ∵מִשּׁוּךְ, ∵הַמְשָׁכָה, ∵הִתְמַשְּׁכוּת.

מָשַׁךְ, פ"י, מָשְׁכָה, מָשַׁכְתִּי, מָשַׁכְתָּ, מֹשֵׁךְ, מֹשְׁכִים, מְשֹׁךְ, מִשְׁכוּ, תִּמְשֹׁךְ, מָשְׁכוּ, יִמְשְׁכוּ, מְשָׁכַתִּיךָ, מָשְׁכוֹ, מְשָׁכֵנִי, אֶמְשְׁכֵם, תִּמְשְׁכֵנִי, —א) מָשַׁךְ את פלוני, הסיעו ממקומו בכח והקריבו למקום אחר, ziehen; tirer; draw: וַיִּמְשְׁכוּ ויעלו את יוסף מן הבור (בראש' לז כח). וַיִּמְשְׁכוּ את ירמיהו בחבלים ויעלו אתו מן הבור (ירמ' לח יג). מִשְׁכוּ וקחו לכם צאן (שמות יב כא). ונגש חורש בקוצר ודרך ענבים בְּמֹשֵׁךְ הזרע (עמו' ט יג). בחבלי אדם אֶמְשְׁכֵם (הוש' יא ד). תִּמְשֹׁךְ לויתן בחכה (איוב מ כה). — מָשַׁךְ השור בעֹל, מָשַׁךְ את העגלה וכדומה ע"י העֹל שבצוארו: ולקחו זקני העיר ההוא עגלת בקר אשר לא עבד בה אשר לא מָשְׁכָה בעל (דבר' כא ג). — ובהרחבה, מָשַׁךְ את פלוני אחריו, גרם שילך אחריו בדברים וכדומ': וּמָשַׁכְתִּי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין

[1]) גרסת ספרי הדפוס בפנים היא משיפא, באלף בסוף, אך רש"י שם בהא בסוף, וכך גם הרמב"ם שבת יח ד, וכן הרא"ש.

[2]) בערבי' משכ a).

a) مسك

ואת רכבו (שפט' ד ז). מָשְׁכֵנִי אחריך נרוצה (שה"ש א ד). מָשְׁכוּ[1] אותה וכל המוניה (יחז' לב כ). אל תִּמְשְׁכֵנִי עם רשעים ועם פעלי און (תהל' כח ג).—מָשְׁכוֹ ברשת, עשה בתחבולה שיבוא ויפול בתוך הרשת: יחטף עני בְּמָשְׁכוֹ ברשתו (תהל' י ט). — מָשַׁךְ בקשת, מָשַׁךְ את היתר כדי לכפף את הקשת: ואיש מָשַׁךְ בקשת לתמו ויכה את מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין (מ"א כב לד). פול ולוד מֹשְׁכֵי קשת (ישע' סו יט).—ובהרחבה, לדברים מפשטים, מָשַׁךְ העון וכדומ', אמץ את כחו שיבוא העון לידו: הוי מֹשְׁכֵי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה (ישע' ה יח). — וכמו"כ מָשַׁךְ את פלוני חסד, התאמץ לעשות לו חסד: ואהבת עולם אהבתיך על כן מְשַׁכְתִּיךְ חסד (ירמ' לא ג).—ומָשַׁךְ לפלוני חסד: מְשֹׁךְ חסדך לידעיך וצדקתך לישרי לב (תהל' לו יא). אל יהי לו מֹשֵׁךְ חסד ואל יהי חונן ליתומיו (שם קט יב). — מָשַׁךְ ידו את פלוני, התחבר אליו: מָשַׁךְ ידו את לצצים (הוש' ז ה). —ובהשאלה, מָשַׁךְ בעט: מני מכיר ירדו מחקקים ומזבולן מֹשְׁכִים בשבט ספר (שפט' ה יד). — ב) מָשַׁךְ היובל, תקע התוקע תקיעה ארוכה ביובל: בִּמְשֹׁךְ היבל המה יעלו בהר (שמות יט יג). — ומָשַׁךְ בְּקֶרֶן הַיֹּבֵל: והיה בִּמְשֹׁךְ בקרן היובל בשמעכם את קול השופר יריעו כל העם תרועה גדולה (יהוש' ו ה). — ומָשַׁךְ לבד, בלי השם יובל, כמו"כ במשמ' זו: לך ומָשַׁכְתָּ בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבלון (שפט' ד ו). והארב החישו ויפשטו אל הגבעה וַיִּמְשֹׁךְ הארב ויך את כל העיר לפי חרב (שם כ לז).—ג) מָשַׁךְ, עשה שיארך דבר זמן מה, verlängern; allonger; lengthen, מָשַׁךְ אפו, כמו האריך אפו, האריך כעסו, כעס על פלוני זמן רב: הלעולם תאנף בנו תִּמְשֹׁךְ אפך לדר ודר (תהל' פה ו). — ומָשַׁךְ על פלוני, כמו האריך אפו במשמ' האריך רוחו, לא הענישו מיד: ויתנו כתף סוררת וערפם הקשו ולא שמעו וַתִּמְשֹׁךְ עליהם שנים רבות ותעד בם ברוחך ביד נביאיך ולא האזינו (נחמ' ט כט-ל). — ד) מָשַׁךְ את בשרו ביין וכדומה, הנהיג את גופו בזה: תרתי בלבי לִמְשׁוֹךְ ביין את בשרי ולבי נהג בחכמה (קהל' ב ג). — ובתו"מ, במשמ' העקרית: לא יקשור גמלים זה בזה וימשוך אבל מכניס חבלים לתוך ידו וימשוך ובלבד שלא יכרוך (שבת ה ג). מעשה בסומא שירד לטבול במערה וירד מושכו אחריו ושהה כדי שתצא נפשם והשיאו נשותיהם (ר' יוסי, יבמ' ט ד). גנב וטבח ומכר ברשותם פטור היה מושכו ויוצא ומת ברשות הבעלים פטור (ב"ק ז ה-ו). מצות הנשרפין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותנין סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שפותח את פיו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו (סנה' ז ב). היה מושך במעגילה ונפלה עליו והרגתו (מכות ב א). מי שזכה בתמיד מושכו והולך לבית המטבחים (תמיד ג ה). שנים שנתערבו פסחיהן זה מושך לו אחד וזה מושך לו אחד וכו' (תוספת' פסח' ט א). עומד הייתי בראש גגי וראיתיך מושך שני שוורים קשורים (ירוש' גיט' ה ג). לפרה שהיו מושכין אותה למקולין ולא היתה נמשכת מה עשו לה משכו את בנה לפניה והיתה מהלכת אחריו על כרחה שלא בטובתה (ר"י בר סימון, מד"ר ברא' פו). כדי שלא יהיו המינים וכו' אומרים הואיל ואנו מהולין אין אנו יורדין לגיהנם מה הקב"ה עושה משלח מלאך ומושך ערלתן והם יורדין לגיהנם (ר' ברכיה, שם שמות יט). והיה המצרי אומר לסוסו אתמול הייתי מושכך להשקותך מים ולא היית בא אחרי עכשיו אתה בא לשקעני בים (שם כג). — ומָשַׁךְ מים, עשה שילכו המים ממקום למקום: מושכין את המים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקה את כל השדה (ר"א בן יעקב, מו"ק א ג). המסנק את הטיט (מקרקעית המקוה) לצדדין ומשכו ממנו שלשה לוגין (מים) וכו' היה תולש ומשכו ממנו שלשה לוגין (מקוא' ב ו). כיון שחמה זורחת עליו (על המן) היה פושר והולך ונחלים היו מושכין ממנו ומוליכין לים הגדול (מכי' בשלח ד ד). נהרות המושכין מים מן האגמים מותר להשקות מהן בחולו של מועד (שמוא', מו"ק ד.).—מָשַׁךְ שמן מזיתים וכדומ': זיתים שמשך מהן שמן וענבים שמשך מהן יין וכו' תותים שמשך מהן מים ורימונים שמשך מהן יין (ר' יהודה, שבת קמג:). —מָשַׁךְ את פלוני מן, לקחו ממנו: הרי אני מושך את מניקתו ממנו ומעצמו הוא מת (ר' אלעזר, ירוש' סנה' י ב). — מָשַׁךְ ידיו מִדָּבָר, הניח את הדבר: פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת עשתה לי פולין וכו' הקדיחתן במלח כיון שטעמתי משכתי ידי מהן אמרה לי רבי מפני מה אינך סועד אמרתי לה כבר סעדתי מבעוד יום אמרה לי היה לך למשוך ידך מן הפת (ר' יהושע בן חנניה, ערוב' נג:). יורדין הייגו

[1]) ריב"ג וכן רד"ק שהוא צווי, ואמר רד"ק בפרוש: וכן קבלנו קריאתה בקמץ חטף וכן מצאתי בספר מדוייק במסורת עליו לית חטף.

לסידקי של אשקלון ולוקחין חטין ועולין לעירנו וטובלין ואוכלין בתרומתינו למחר נמנו עליה לפוטרה מן המעשרות משך רבי ישמעאל בי רבי יוסי את ידיו שהיה מסתמך על בן הקפר אמר לו בני למה לא אמרת לי מפני מה משכת את ידיך ממנו הייתי אומר לך אתמול אני הוא שטימאתי אני הוא שטיהרתי (ר׳ פנחס בן יאיר, ירוש׳ שבי׳ ו א). משמת שמעון הצדיק ניטלה ברכה משתי הלחם ומלחם הפנים והיה נופל לכל אחד ואחד מהן עד כאפון הצנועים היו מושכין את ידיהן והגרגרנים היו פושטין את ידיהן (שם׳ יומ׳ ו ג). ר׳ ור׳ יוסי בי ר׳ יהודה נכנסו לאכל במסוייפות וצווח בהן השומר ומשך ר׳ יוסי בי ר׳ יודה את ידיו אמר לו רבי אכול שכבר נתייאשו הבעלים מהן (ר׳ יוחנן, שם דמאי א א). האשה שלשה בעריבה וידיה עסוקות בבצק וכו׳ משכה ידיה הימנה והחזירתו (תוספת׳ אהל׳ ס יא). למלך שעשה סעודה וכו׳ שאילו משך המלך את ידו היו הכל מושכין את ידיהם (ר׳ ברכיה, מד״ר שה״ש, באתי לגני).—ובמשמ׳ נסתלק מהדבר: שחטו (את הפסח) ונודע שמשכו הבעלים את ידיהם או שמתו (פסח׳ ו ו). סעודתך שהנאתך ממנה משוך ידך הימנה (ר׳ חייא, גיט׳ ע.).—ובמקח וממכר, מִשֵּׁךְ הדבר הקנוי, עשה בו מְשִׁיכָה שעל ידיה הדבר נקנה על פי הדין: משך הימנו פירות ולא נתן לו מעות אינו יכול לחזור בו (ב״מ ד ב). המוכר פירות לחבירו משך ולא מדד קנה מדד ולא משך לא קנה (ב״ב ה ז). היה עומד ולוקח וראה טוען אחר יפה ממנו מותר להחזיר מפני שלא משך (דמאי ג ב). לזה פרה ולזה חמור והחליפו זה בזה ומשך בעל החמור את הפרה ובא בעל הפרה למשוך החמור ומצאה שבורה בעל החמור עליו להביא הראייה שהיה החמור שלם בשעה שמשך (שמואל, ירוש׳ ב״מ ד א).—מַשְׁכֵי הרוק, עי׳ רוק. — ומִשֵּׁךְ בשופר: תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת (ר״ה ד ט).—ומִשֵּׁךְ לִבּוֹ בדברים, וכיוצא בזה: ואקח את ראשי שבטיכם וכו׳ משכתים בדברים אמרתי להם אשריכם וכו׳ (ספרי דבר׳ טו). וכל משען מים אלו בעלי אגדה שמושכין לבו של אדם כמים באגדה (רב דימי, חגי׳ יד.). ויקח קרח שבדברים רכים משך לבם (מד״ר במד׳ יח).—ובסהמ״א: שאם לאדם בנים גדולים אל יניחם לאכול בבית אחר שלא ימשכו לבם להיות זוללים וסובאים (ספר חסידים, סי׳ תתרפד). ולמה נצטוה (משה) לדבר עם הנשים תחלה מפני שהן שולחות בניהן לבית הספר וכו׳ ומרחמות עליהם בבואם מבית הספר ומושכות לבם בדברים טובים (ר״א די וידאש, ראש׳ חכמה, פ׳ ד״א ד). — מִשְׁכוּ לְכַךְ וְכַךְ, גרם שיהיה כך וכך: קרבנות ציבור סכין מושכתן למה שהן (שמואל, זבח׳ ו:). — וכמו פ״ע, נָהָר מוֹשֵׁךְ, שמימיו הולכים: אין לי אלא ימים ונחלים שמושכים בימות החמה ובימות הגשמים מנין לרבות שאר ימים ושאר נחלים שמושכים בימות הגשמים ואין מושכים בימות החמה (ספרא שמיני ג ד). החופר בצד המעיין כל זמן שהן באין מחמת המעיין אעפ״י שפוסקין וחוזרין ומושכין הרי הן כמי מעין חזרו מלהיות מושכין הרי הן כמי גבאין (תוספת׳ מקוא׳ א יד). מעיין שהוא מושך כנדל וריבה עליו והרחיבו (שם ד ט). הנהרות והמעיינות המושכין הרי הן כרגלי הממלא (שם כיל׳ ד ח). מעיין כל זמן שהוא מושך אין בו משום גילוי (ירוש׳ תרומ׳ ח ו). כנחל זה שמושך בימות הגשמים ופוסק בימות החמה (ילק׳ שמעוני, בלק תשעא). —ובסהמ״א: היתה שדהו זרועה כלה מין אחד והיה נחל בתוך השדה אע״פ שאינו מושך או אמת המים וכו׳ והוא שתהיה מושכת וקבועה (רמב״ם, מתנ׳ עניים ג ב).—נהר מֹשֵׁךְ אבנים: הרי נהר סמבטיון יוכיח שמושך אבנים כל ימות השבת ובשבת הוא נח (ר״ע, מד״ר בראש׳ יא).—הארץ מֹשֶׁכֶת שמן, השמן נוזל בה: שארצו של אשר מושכת שמן כמעין (ספרי דבר׳ שנה). — *ויין: נתנבא על ארץ יהודה שתהא מושכת יין כמעיין (רש״י בראש׳ מט יא). — *וזהב: בקעה בקעה מלאי דינרי זהב התחילה מושכת דינרי זהב לפניהן (מד״ר שמות נב). - *הדד מֹשֵׁךְ חלב, נוזל החלב ממנו: כל אחד ואחד מכיר את אמו והוא עולה ונוטל את דדו ונותנו בפיו שמא ימשוך לו חלב והוא אינו מושך ונפשו מטרפת והוא מת אל חיק אמו (פסיק׳ רבתי כו).—אשה מֹשֶׁכֶת דמים, שדמים נוזלים ממנה: מעשה נס הקב״ה עושה עם התינוק הזה כיצד עד שלא ילדה היתה מושכת דמים וכשהיא יולדת דמים מסתלקים לשדים ונעשה חלב והתינוק יונק מהן (ר״מ, תנחומ׳ תזריע ג). —התחיל דבר לִמְשׁוֹךְ, התחיל להתפשט מנקודה אחת בְּאֹרֶךְ: מוח כל מה שבקדירה נדון כמוח התחיל למשוך נדון כחוט השדרה (בר קפרא, חול׳ מה.). —ובסהמ״א, בדברים מפשטים בסגנון המחקרי: אתה חכם ומחכמתך אצלת חפץ מזומן כפועל ואמן למשוך משך היש מן האין (רשב״ג, כתר מלכות). משך נבואה משך

ליודעיו, ורוח נדיבה שפך על שומעיו (ר"י הלוי, אלהים אל מי אמשילך).—ובמשמ׳ ״הֵכֵב וגָרֵם דבר: שכל אותם דברים של גזרת הכוכבים שהם אומרים יארע כך ולא יארע כך ומולדו של אדם ימשוך ויהיה כך ויארע לו כך ולא כך כל אותם הדברים אינם דברי חכמה כלל אלא טפשות (אגרות רמב"ם, תשו׳ לחכמי מרסיליה).— כֹּחַ הַמּשֵׁךְ, המשך את כח המזון אל הגוף: ותקן בתוכו (בתוך היכל האדם) עוד ארבעה אוצרות לארבעה פקידים ר"ל הכח המושך והכח המחזיק והכח המעכל והכח הדוחה (ר"י א"ת, חו"ה, עבוד׳ ה׳ ט). והתאוה אשר באדם מחוברת מכחות הטבע ומזג היסודות והיא בעולם יסודה ומעין שרשה מושכים אליה המאכלים כח ומחזקים אותה ההנאות הגופיות (שם, ג). כח הזן וכו׳ והרופאים חלקוהו לארבע כחות והם כח המושך וכח המחזיק וכח המעכל וכח הדוחה למותרות (הוא, רוח חן ג). ושלשת העיכולים הללו משמשין אותם ארבע כחות א׳ המושך וכו׳ מושך כל אבר המזון הראוי לו (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר ג יג). כל ימי חיותו כשתמשוך המושכת המזון אליה ותחזיקנו המחזקת בכליה (ר"י חריזי, אגר׳ לשון הזהב). כח הזן בכללו ארבעה כחות והם המושך והמחזיק והמעכל והדוחה למותרות והמושך הוא שימשוך מזונו וידבק בו ויתערב עמו (שער השמים ג א). — וכֹחַ הטמיר של האבן השֹאבת וכיוצא בזה: והמשיכה תשלם אם בפעל כח המושך כמו במגנטיס אשר בו ימשך הברזל (קאנון א א ו ג). לזה יקרא הכח המושך מכדור הארץ גם כח המכביד להיותו משתדל למשוך כל הגשמים אל מרכז הכדור (ראפ׳ למודים ג ד).—ובדקדוק, אות אחת מַשֶּׁכֶת אות אחרת אחריה: פירושו בנבל עשור בנבל בעשור כמו ככבש אלוף ככבש באלוף כי האות הראשון מושך עצמו ואחר עמו והנה הוא כמו כרע כאח לי התהלכתי (ראב"ע, צחות, שער השמות, עברה). וכן נתמה מִפֶּעַל וכל אשר בא על משקלו מלעיל משוך הפה והוא בסגול עד שנחשוב שאם לא משכו הפה היה מביא צורך הדבור העברי למשוך העין וישוב מלרע (ר"י א"ת, כוזרי ב פ).

--פעו׳, *מָשׁוּךְ, מְשׁוּכָה, מְשׁוּכִים, מְשׁוּכוֹת, — א) מָשׁוּךְ מִן מָקוֹם, מָשׁוּךְ לְמָקוֹם, מרוחק קצת מן המקום, מקורב קצת להמקום: היו (הזרעים) משוכין[1] מן הגדר שלשה טפחים (תוספת׳ כלא׳ ב ו). היתה (המחִצה) משוכה אחת עשרה אמה (שם ג ב). עשה לחיים למבוי גבוהים מן הארץ שלשה טפחים או משוכין מן הכותל שלשה טפחים (שם ערוב׳ א ח). היתה מוכני שלו משוכה לאחריו שלש אצבעות (שם אהל׳ ה ז). הכיור היה בין האולם ולמזבח ומשוך כלפי הדרום (מדות ג ו). היו (פטפוטי הכירה) משוכים מן השפה בתוך שלש אצבעות (כלים ז ה). משה אמר לפני המקום רבש"ע כל עצמי איני משוך מארץ ישראל אלא מלא הירדן הזה מלא חבל של ב׳ אמה (ספרי דבר׳ כט). לחיים שאמרו וכו׳ במשוכין מן הכותל אבל אם היו סמוכין לכותל וכו׳ (ירוש׳ ערוב׳ א ב). אותה (דופן) של טפח צריכה שתהא משוכה מן הכותל טפח (רב, שם סוכ׳ א א). היתה קורתו משוכה או תלויה (ערוב׳ ח:). שלחן בצפון משוך מן הכותל שתי אמות ומחצה ומנורה בדרום משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה. מזבח ממוצע ועומד באמצע ומשוך כלפי חוץ קימעא (יומ׳ נג:).—ובסהמ"א: יסוד המזבח לא היה מקיף מארבע רוחותיו כמו הסובב אלא היה היסוד משוך כנגד כל רוח צפון (רמב"ם, בית הבחי׳ ב ו). היה הזיז שהוציא רחבו טפח ומשוך באויר חצרו של חבירו ארבעה טפחים (הוא, שכנים ח ג). — ב) ידיו מְשׁוּכוֹת מִדָּבָר, שהסתלק מהדָּבָר: כל מי שהוא לו פסח זה ידינו משוכות משלנו ונמנינו על שלו (תוספת׳ פסח׳ ט א). אם שלנו הוא הפסח הזה ידיך משוכות משלך ונמנית על שלנו ואם שלך הוא הפסח הזה ידינו משוכות משלנו ונמנינו על שלך (משנה שם ט י).—ג) דבר מָשׁוּךְ, קצת מְאֹרָךְ, לא עָגֹל: בזמן שהקרע שלו עגול אסור משוך מותר (רשב"ג, ע"ז ב ב). עד שהיה נתון תחת הכר ונמצא עליו דם אם עגול טהור ואם משוך טמא (נדה נז:). —ובסהמ"א: שחיטה מפורעת שהיא משוכה ואתה יכול לפרעה כאחד ולראות כולה (תשו׳ הגאו׳, הרכבי סעו). —ד) במשמ׳ העקר׳ בהשאלה: אסתר ירקרוקת היתה וחוט של חסד משוך עליה (ר"י בן קרחה, מגי׳ יג.).—ובמליצה: ברא אל פלכים בתים לשבעה מלכים, הולכים על דרכים ישרו ואם הם הפוכים, בימינו תמוכים ובאהבתו משוכים (ראב"ע, פעם על שמאלס).—הוא מָשׁוּךְ, שאדם משֵׁךְ אותו בכח, מכריח אותו לעשות דבר וכדומ׳, ואמר המשורר: דרוכת כל נעל ובכל יד משוכה, תשתה כוס רעל באהבתך מסוכה (ר"י הלוי, ירמון מסלותי).—ה) ״דבר לח מָשׁוּךְ, קצת עָבֶה, כמו מקפה: דברים הלחין המשוכין שטופלין בהן הפטסין של מים כדי שלא ידלוף הכלי (רמב"ם, כלים כ ד).—ו) ״בדקדוק, נקוד בנקודה ארוכה:

[1]) כך בכ"י א"פ, הוצא׳ צוק"מ. ובכ"י וינה משוכות, ובנוסח׳ הדפוס מושכות.

נפעל עומד שהוא מ ש ו ך בקמצות (ר״י א״ת, הרקמה יע). והקמץ יהיה סמוך לו נח מ שו ך ולא יהיה סמוך ו דגש וכו׳ הצירי יבא אחריו נח מ ש ו ך ונחו אלף או יוד (הוא, כוזרי ב פ).

— נפע׳, נמשך, תמשך, ימשכו. — נמשכו ימי פלוני, האריך ימים, חי זמן רב: וקרוב לבוא עתה וימיה לא ימשכו (ישע׳ יג כב). — נמשך הדבר, האריך זמן עד שבא הדבר, לא בא במהרה: כי אני יי׳ אדבר את אשר אדבר דבר ויעשה לא תמשך עוד (יחזק׳ יב כה). לא תמשך עוד כל דברי (שם כח).—ובתו״מ, במשמ׳ העקרית, נמשך, שמשך אותו אדם: וכל בעלי השיר יוצאים בשיר ונמשכים בשיר (שבת ה א). — ובמשמ׳ נשמע והלך אחרי המושך: לפרה שהיו מושכין אותה למקולין ולא היתה נ מ ש כ ת מה עשו לה משכו את בנה לפניה וכו׳ (ר״י בר סימון, מד״ר בראש׳ פו). — ונהיה ארוך: בשעה שביקש אותו רשע לעשות לאותו צדיק כך נ מ ש כ ה ערלתו שלש מאות אמה והיתה מחזרת על כל המסיבה כולה (רב, שבת קמט:). משך לו אחר ערלה או ש נ מ ש כ ה מאליה (ירוש׳ יבמ׳ ח א). — ובמשמ׳ האריך ימים: דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן (הור׳ יב.). אין מושחים את המלכים אלא על המעיין כדי ש ת מ ש ך מלכותם (שם). — נמשך האדם אחרי דבר, העתיק את עצמו קרוב להדבר: בסוכה גדולה וכו׳ (והוא יושב בפתח הסוכה) ושולחנו בתוך הבית וכו׳ (בית שמאי סברים) שמא י מ ש ך אחר שולחנו (ר״י בר יצחק, סוכ׳ ג.). — והדבר נמשך אחריו, נדבק בו: כשאדם הולך ללמוד תורה בתחילה אינו יודע מה לעשות עד ששונה שני סדרים או שני ספרים ואחר כך נ מ ש כ ת אחריו כרביבים (ספרי דבר׳ שו). — נמשך אחר פלוני, הלך אחריו על כרחו, נשמע לו: ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל בלק היה בעל קסמים ונחשים יותר מבלעם שהיה בלעם נ מ ש ך אחריו כסומא (תנחומ׳ בלק יא). —נמשך היין וכדומ׳, נזל: יין כיון שהתחיל להימשך עושה יין נסך (רב הונא, ע״ז נה:). שהגת עשויה במדרון ומשעה שהוא נמשך מצד העליון לצד התחתון קרוי יין (נ״ש״י שם). — נמשך מפלוני, לקח ממנו: כבוד היה לי כשהיה בנו של מלך אצלי שהיה המלך כותב אגרת לי והיה זקוק לי וכו׳ עכשיו ש נ מ ש ך בנו של מלך מאצלי ואינו נזקק לי בדבר לכך אני צועק (מד״ר שמות כ). — ובסהמ״א, נמשך הדבר, ארך: ורבתה ביניהם מחלקת וכו׳ ו נ מ ש ך הדבר מכמו עשרים שנה (תשו׳ הגא׳, הרכבי רלה). וכמה עיני אשא ואשב בחשך, ותחת מעמסה זמני י מ ש ך, במשא בני משא ובמשך עול משך (ר״י הלוי, ירמון מסלותי). — ובמשמ׳ התקים ולא נפסק: לך יצריו נעבדים בעוד חייו נ מ ש כ י ם, וכל אבריו מודים ומתודים ומברכים (הוא, יעירוני רעיוני). ואנחנו יחוייב לנו קבול העדות והקבלה הנמשכת אשר היא כראיה (ר״י א״ת, כוזרי ה יד). ותהיה נדיבותו מתמדת וחסדו נ מ ש ך לא יכרת ולא יפסק (הוא, חו״ה, הבטחון ג). שהטובה ההיא שאולה בידם וכו׳ וטובתם אינה תמידית ולא נדיבותם נ מ ש כ ת וחסידותם מעורבת עם כונת תועלת נפשם (שם, עבוד׳ ה׳ א). — ״נמשך לצדדים, וכיוצא בזה, התרחק ממקום אחד והתקרב לצד אחר: גש הלאה ה מ ש ך להלן וכו׳ וכן גשה לי ואשבה ה מ ש ך לצדדין ואשב אצלך (רש״י בראש׳ יט ט). עתה ה מ ש כ ו לצד הים ותסבבו את הר שעיר כל דרומו מן המערב למזרח (הוא, דבר׳ א ג). — ״נמשך לבו לדבר, רצה בו: שכל דורש שידרוש ברבים יביא ממנו ענינים בדרוש מה שלא פירשו המפרשים ובזה י מ ש ך לב השומעים לדבריו (הקד׳ ספורי ספר היטל). — נמשך אחרי פלוני, הסכים לדעתו: והתמה מהאיש החכם הזה ו ה נ מ ש כ י ם אחריו (ר״י אברבנאל, מפע׳ ה׳ י ח). כי המובן מדברי הר״מ ז״ל ו ה נ מ ש כ י ם אחריו הוא וכו׳ (ר״ד מרוקא, זכות אדם 15). — ואחר דעת פלוני, הסכים לה: וזה ל ה מ ש כ ם אחר דעת הכופרים האומרים כי העולם קדמון (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 86). — ונמשך אחרי דרך, הלך בדרך ההוא, התנהג במנהג ההוא: להיותם נ מ ש כ י ם אחר דרכי ההיקש (שם 20). ההסכמה ה נ מ ש כ ת בזה אחר החכמה והעיון (ר״ז מברלגונה, הקד׳ פי׳ משלי). — ״נמשך מדבר, יצא מהדבר, נתהוה ממנו, הדבר גרם זאת: ברכי ברה מנהלי בור נ מ ש כ ת, את שם בוחרך לפניו ללכת (ר״י הלוי, ברכי נפשי). ומהסבות החמריות שכלל בשם ארץ נ מ ש ך מה ש נ מ ש ך (ר״י אברבנאל, בראש׳ ב ד). הנה הקדים בעל הספר להודיע בהתחלת זה הספור שלא היה מלך בישראל לפי שמזה נמשך כל הרע ש נ מ ש ך (הוא, שפט׳ יח א). ואמרו שהיהודים היו משליכים סם מות בנהרות ושמשם נ מ ש כ ה המגפה (ר״ש בן וירגא, שבט יהודה כו). כי סבת שנאתם היתה ויכוח אשר עשה אחד מהם עם יהודי אחד ו נ מ ש כ ה מריבה ביניהם (שם ו). ו י מ ש ך להם מקרים כמו קרירת המים וחום האויר (ראב״ד, אמונה רמה א ג). וכאשר יכבוש מבקש המעלה מדותיו הבהמיות וימשל עליהם אפילו מעט י מ ש ך לו כוסף בזה

(שם ד ב). — וכמו כן נִמְשַׁךְ אחר דבר: אחר כן בא להזכיר הגמול הנמשך אחר השכל האמתי (ר"י א"ת, רוח חן ג).—ובהשאלה, בענין מה שעולה מדבר כמסקנה הכרחית, כתוצאה הגיונית: האם ידע השי"ת הדברים הנמצאים ואם היה שידעם על איזה צד ידעם כי איך שהונח ימשכו לו ספקות מבוכות ובלבולים (רלב"ג, הקד' מלחמ' ה'). כי התועלת הנמשך מזה הלשון הוא גדול והכרחי לתורה (ר"י אלבו, העקר' א יא). וידענו שיש סבה טבעית בכל אחד מהם מפני התועלת הנמשך לב"ה ממנו (ר"י אברבנאל, שמים חדשים א). ולכן תאמר סיעת פיתאגורש שלא ימשך שכל הדברים הנמצאים בגופים השפלים ימצאו בעליונים (שם ב). עם כל זה לא ימשך מזה שלא נברא ביום ראשון אלא האור (ר"י קארו, תולד' יצחק, בראש'). וימשך מזה שיהיה כל נמצא משתוקק אליו בטבע (רשב"ל דוראן, מג"א, חלק אלוה ממעל א). הנו המקור אשר ממנו כל הנגדיים נמשכים (ר"א אירירו, שעה"ש ד ה). — ונִמְשַׁךְ לְדָבָר, במשמ' שַׁיָּךְ לזה: ולהיות קבלת הדברים באדם נמשכת אל שמיעת האזנים אמר תהיינה אזניך קשובות (ר"י אלבו, העקר' ביד). ובסדור פרשיות המחוברות מפסיקים רבים נמשכים אל ענין אחד (ר"י ערמאה, הקד' יד אבשלום על משלי). והנכון לומר שיהיה מאמר יפול עם נמשך אל אומרו ותשועה ברוב יועץ (שם יא יד). והוא נמשך בזה אל מה שאמר וצדקה תציל וכו' (שם ה). — ובמשמ' נוסף לְדָבָר: הרוחות והשדים והם אינם עצם הבריאה אבל הם נמשכים לבריאה (מהר"ל מפראג, באה"ג ב).
— ובדקדוק, נִמְשָׁכָה הָאוֹת, נקראה בתנועה ארכה: וכאשר ידבק בכנוי הפעול תהיה העין נמשכת גם כן כמו ולמה תשאָלני וכו' (ר"י א"ת, הרקמה טו). קבוץ שתי תנועות זאת אחר זאת נמשכות כשיעור שני נחים וכו' הלא תראה פָּעַל וחבריו הדבור בו בהפך הנקוד תמשך העין והיא פתח ותנוח הפא והיא קמץ (הוא, כוזרי ב פ).

— פע', מִשֵּׁךְ, מְמֻשָּׁךְ, מְמֻשָּׁכָה,—א) גוי מְמֻשָּׁךְ . . .[1]: לכו מלאכים קלים אל גוי מְמֻשָּׁךְ ומורט אל עם נורא מן הוא והלאה גוי קו קו ומבוסה אשר בזאו נהרים ארצו (ישע' יח ב). בעת ההיא יובל שי לי"י צבאות עם מְמֻשָּׁךְ ומורט (שם ז).—ב) דבר מְמֻשָּׁךְ, שנמשך זמן רב עד שבא הדבר, תוחלת מְמֻשָּׁכָה: תוחלת מְמֻשָּׁכָה מחלה לב ועץ חיים תאוה באה (משלי יג יב).

— הפע', *הִמְשִׁיךְ,—עשה שימשך, הִמְשִׁיךְ מים, יין וכדומ', עשה שימשך, שיזל: ממשיכין יין ושמן בצינורות לפני חתנים וכלות (תוספת' שבת ז יז). מעשה ביהודה והילל בניו של רבן גמליאל שנכנסו לכבול והמשיכו אנשי אותה העיר לפניהם בצינורות יין ושמן (שם יז). וכל מקוה שאין בו ארבעים סאה ממשיכין לו אמת המים ומשלימין לו ארבעים סאה (שם שקל' א ב). מעין שהוא משוך כנדל ריבה עליו והמשיכו הרי הוא כמו שהיה היה עומד וריבה עליו והמשיכו שוה למקוה (מקוא' ה ג). מושכין את המים מאילן לאילן וכו' במרווחין אסור להשקות ומותר להמשיך (ירוש' שבי' ב י). בריכה שנתמלאת מן הקילון והמשיך המעיין לתוכה מהו להשקות ממנה (שם מו"ק א א). (מקוה) שאובה שהמשיכוה כולה טהורה (ר' יוחנן, תמור' יב:). — והִמְשִׁיךְ לְתוֹכוֹ, עשה שיבוא שמה מעט: שחליים ששחקן מע"ש למחר נותן לתוכן שמן וחומץ וממשיך לתוכן אמיתא ולא יטרוף אלא מערב (שבת קמ.). — וכמו מָשַׁךְ, במשמ' העקרית: הנהיגה (את הבהמה) המשיכה קרא לה ובאת אחריו (ירוש' כלא' ח ב). לחמור שהיה אדם רוכב עליו ראה את התינוק בשוק קפץ עליו ולא הזיקו התחילו משבחין לחמור וכו' אמר להם בעליו חייכם אילולי אני שהמשכתיו ברסן של פיו היה מזיקו (מד"ר שמות כ). מביא שני דגים אחד אספרון ואחד מוורון וקושרן בגמי וממשיכן (שם בראש' ז, הוצא' דר' תיאודור). — ובמשמ' עשה שיארך: מטר משקה מרוה ומזבל (את האדמה) ומעדן וממשיך (את הפֵּרות) (רב חנא בגדתאה, כתוב' י:).— *ועשה שפלוני יִמְשֹׁךְ, שיעשה מעשה של משיכה בכדי לקַיֵּם את הקנין: השליח שקנה או שמכר וכו' אע"פ שמשך או שהמשיך ונמצא שעבר על דעת המשלח בטל המקח (רמב"ם, שלוח' ושותפ' ב ד). — *הִמְשִׁיךְ האכילה, גרם תאבון: שאל אפוטרופוס של אגריפס המלך את רבי אליעזר כגון אני שאיני רגיל לאכול אלא סעודה אחת ביום מהו שאוכל סעודה אחת (ביום בסוכה) ואפטר אמר לו בכל יום ויום אתה ממשיך כמה פרפראות לכבוד עצמך ועכשיו אי את ממשיך[1] פרפרת אחת לכבוד קונך (סוכ' כז.). — ובסהמ"א: פרפרת היינו דברים הממשיכים האכילה

[[1]] המחבר לא הגדיר, ורשם על הגליון: אולי כמו בערב' מִשְׁח' a) במשמ' מכוער (בעקרו, אדם שנהפך לחיה רעה), ואולי באמת הכושים מפני שחשבום למגולגלים?].

a) مسخ

—[1]) בכ"י: אין אתה יכול למשוך.

כגון דגים קטנים ותמרים וירקות וכו' תאנים וענבים שאינן באין להמשיך המאכל ולא ללפת אלא לתענוג (תוספו' פסח' קטו.). ממשכת (הפרפרת) המאכל וכו' שהירקות ממשיכות הלב למאכל (הס, שם קיד.).— ‹‹ובמשמ' הוסיף לעשות דבר: ואם נמשיך דרכי ההגיון לקיים הדעות בם ולבטלם יכלו החיים בלעדי תולדה (ר"י א"ת, כוזרי ה יד). ואמר שהאלוה שהוא הסבה הראשונה ההיא הוא עושה נפלאות גדולות לבדו וכו' וכמו שהמשיך (שהוסיף לאמר) למכה ימצרים בבכוריהם וכל המזמור ההוא (ר"י אברבנאל, מפע' ה' י ח). כבר קבל כל יניקתו הצריכה להביא הפרי לכלל שלימות ומעצמו הוא ממשיך יניקתו וגומר פריו מכאן ואילך (הריטב"א, ר"ה א יב:).— והִמְשִׁיךְ את לבו, כמו משך את לבו: דע שתכלית המשורר הוא להביא את זולתו למכוונו ויען שאהבת הערב והמועיל הם ב' עבותות הממשיכות לבות האנשים להמשיכם בהם וכו' בקשו המצאות בהפתחת שירים בהפלגת דברים (ר"ע פרנסים, מתק שפתים 35).

—הָפעַ', ‹‹הָמְשַׁךְ,—הָמְשַׁךְ אחרי פלוני, כמו נִמְשַׁךְ, הלך אחריו: הָמשכו אחריך במדבר כבהמה, וצנוריהם הממת בשלוש מהומה (ר"א קליר, אסיריס אשר, יוצ' ב' פסח). - והָמְשְׁכוּ הַמַּיִם למקום מהמקומות: שאם היה כל המקוה מים שאובין שהומשכו לא פוסלין (סמ"ג, מ"ע, סי' רמט).— והָמְשַׁךְ מִדְּבָר, שהמשיכוהו מן הדבר, סלקוהו ממנו: נמצא אם החליפו (את קרבן הפסח) הרי זה הומשכו כל חבורה וחבורה משלהן ונמנו על אותו שבוררו (רש"י פסח' נח:).

—הִתפ', ‹‹הִתְמַשֵּׁךְ,—הִתְמַשֵּׁךְ הנהר, התפשט: יש נהרות גדולים מאד המתמשכים והולכים לתוך מקום גדול (למודי הטבע קנא).

א. מֶשֶׁךְ[1]), ש"ז, — מֶשֶׁךְ הַזֶּרַע, כעין סל מהוצי התמר שהַזֶּרַע נתן בו הזרע שנצרך לו לזריעת חלקת השדה: הזרעים בדמעה ברנה יקצרו הלוך ילך ובכה נשא מֶשֶׁךְ [2]) הזרע בא יבא ברנה נשא אלמתיו (תהל' קכו ה-ו).

[1]) עי' הערה לקמן.—[2]) הפעל נֹשֵׂא שלפניה מעיד כי מֶשֶׁךְ אינו שה"פ מן מָשַׁךְ, אלא דבר ממשי שאפשר לִשׂא, ולכן אמרו קצת החדשים כי הכתוב מְשַׁבֵּשׁ ומתקו המלה נשא ונקדו מֵשַׁךְ, כמו מֵשַׁךְ הזרע בעמוס. אך לפי הנסחה המסורה, מליצת הכתוב דורשת לפרש את השם מֶשֶׁךְ במשמ' ממשית, וככר פרשו רסע"ג בענין זה ותרגמו עפיצה אלבד'אר, ואמר בפרושו: ועפיצה אלבד'אר הי אלזנביל אלד'י יג'על פיה אלחב, ע"כ, ובעבר': עפיצה אלבד'אר היא סל מהוצי תמרים שיושם בו גרעיני הזרע. וכך ריב"ג: עפאצ אלבד'ר והו אלועא' אלד'י תחמל פיה אלזריעה ללזרע, ע"כ, ובעבר': הוא הכלי שנושאים בו הזרע להזריעה. וכך גם ראב"ע. והנה דעת ריב"ג כי גם משמ' זו נסתעפה מן המשמ' העקרית של משך, אך זה קצת קשה. ואולי צריך לנקד מלה זו מֵשַׁךְ, והמלה נגזרה מן שרש שׂכך, שבלשון ערבית נגזר ממנו השם שכיכה a) שהוא משמש במשמ' סל של פֵּרות. אמר אבן עבאד: אלשכיכה אלשלה אלתי תכונ פיה אלפאכהה,—ובעבר': שכיכה היא סל שיהיו בה מיני פֵּרות.

ב. מֶשֶׁךְ[1]), ש"ז,—מְחִיר, מקח, price ; prix ; Preis : לא יערכנה (את החכמה) זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז ראמות וגביש לא יזכר וּמֶשֶׁךְ [2]) חכמה מפנינים (איוב כח יז-יח).

ג. *מֶשֶׁךְ, ש"ז,—א) מדת התפשטות דבר מהדברים לאחד משלשה רחקיו, ארך, רֹחב ועֹמק, Ausdehnung dimension : משך מבוי בארבע אמות וכו' משך סוכה בארבע אמות (ערובי' ג:). עושה פס גבוה עשרה במשך ארבע אמות ומעמידו לארכו של מבוי (לוי, שם י:). לא שנו (שהחוטט בגדיש לעשות לו סוכה אינה סוכה) אלא שאין שם חלל טפח במשך[3]) שבעה אבל יש שם חלל טפח במשך שבעה הרי זה סוכה (רב הונא, ס"כ' טו.). שיעור משך סוכה קטנה שבעה (שם:). — ובסהמ"א: שאם היה דעתו לסומכו היום ומחר כולו כנגד אותו כותל לא היה בונה משך בנינו לצד אחר (רג:מ"ה ב"ב ו.). אם יש שם במיעוטו ארבעה אורך בצד משך הכותל (רש"י ערובי' עז.). נתמעט התבן על כל החצר או במשך עשר אמות (הוא, שם עט.). שלא שיערו חכמים עשרה לשבת אלא בגובה ולא שיערו ארבעה אלא במשך (הוא, שם פד:). באיסקופה ארוכה שיש לה משך גדול ברחבה מרשות הרבים עד תוך הבית (הוא, שם נז.). שמונה אמות משך בליטתו לתוך עזרת נשים (הוא, יחזק' מ יא). גם העיר אם מובלעת תוך תחום העירוב נחשבת לו כמשהו ואין מפסיד כלום במשך העיר (תוספו' ערובי' ס: ד"ה כאן). רק שלא

[1]) עי' הערה לקמן.—[2]) פרשו הקדמונ' ורב החדשים במשמ' משיכה, וקצת החדשים פרשו במשמ' קנין, וקצתם הגיהו הגהות מתחלפות. אך לפי הנסחה המסורה, המשמ' היותר נאותה לפי הענין היא הרשומה בפנים, וככר פרשו כך קצת החדשים (בֶּטכר ואחרים).

[3]) ופרש"י: גובה במשך אורך ורחב.

a) شكيكة

יוסיף עליו בנין חדש לא בגובה ולא במשך (טור חו"מ, נזקי שכנים קנד ג).—ובמשמ' מרחק: כי ביניהם (בין הלב והמח) משך גדול ולא יתחברו המחשבה והבינה מהרה (ר"י זבארה, ספ' שעשוע' ב).—ב) ∗מֶשֶׁךְ זמן מה, מדה: וששאל בשביל כרמים שלכם זמירה וחרישה שלהם מגיע בר"ח ניסן ופעמים שגשמים באים ומשך זמן שלהם עד פסח וכו' (רב נטורנאי גאון, תשו' גאוני מז"מ, סי' פו). ועד אימת הוי משך זמן הזריעה (רש"י ב"מ קו:). הרי זה נשבע ונוטל אפילו עבר זמנו עד כדי משך זמנו (טור חו"מ פט ז). גם נעשה ביניהם שלא ימשוך הכח וההרשאה לשני המבוררים הנ"ל רק על משך שתי שנים רצופות מהיום (פנקס ק"ק במברג). ובאותו משך הזמן הקצר יצק מים ע"י אליהו ולמד אצלו (יס"ר מקנדיה, מצרף לחכמה, בתחלתו). ומשך זמן ק"ש של ערבית מן התורה הוא מזמן שכיבה עד זמן קימה (הלבוש, או"ח, הלכ' רלה ג). להיות שם כל ימי משך זמן המצוה שהם שבעת ימי החג (שם, סוכ' תרלג ד). אין ספק כי ירמיהו נמנע מעשות הדברים האלה לא בחלום אבל בהקיץ ומשך ימים ושנים הרבה (רשד"ל, פי' ירמ' טז ב). — ואמר המשורר: אקרא אלוה בקולי יום יום במשך שנתי, ירחיב בעדן גבולי אשכב וערבה שנתי (ר"פ ארקוולטי, ערוג' הבשם לב). — ∗ומֶשֶׁךְ דבר, מֶשֶׁךְ הזמן שארך הדבר: אפילו בעל כל ימי משך קטנות (תוספ' נדה שם. ד"ה אלא). שמיום נשואיה לבעלה עד יום לידתה שילדה הבן הזה לא היה משך זמן שיהיה בן קימא (שו"ת הר"י מינץ והר"מ פאדוא לג). וכל ימי משך השידוכים היו דרים ביחד (שו"ת ר"מ אלשקר ג). — ∗מֶשֶׁךְ הדירות, הזמן הקבוע להעתקת הדירות בא"י, נהוג בדבור העברי בא"י. — ג) שם"פ מן מָשַׁךְ, ובמשגים מפשטים: אתה חכם ומחכמתך אצלת חפץ מזומן כפועל ואמן למשוך משך היש מן האין (רשב"ג, כתר מלכות). ויורד כבודו למקדש הדומו, ויעל נביאו לעננו מרומו, משך נבואה משך ליודעיו, ורוח נדיבה שפך על שומעיו (ר"י הלוי, אלהים אל מי אמשילך). — ומֶשֶׁךְ הנהר, נזילתו, מרוצו: סתם נהרות שיש להם משך להלאה ממקום מקור נביעתן (רש"י ביצ' לט.). במקום משך הנהר למטה (ר"נ נדר' מא.). — ובמשמ' ההפך מן הֶפְסֵק: כי עור הוא דבר אחד שאינו מחובר חבורים כענין חוטין אלא כולו הוא משך אחד (ספר הקנה, נשמע לנביא). — מֶשֶׁךְ הדברים, חבורם: ומכל משך הדברים יש לנו ראיה בתחית המתים שתהיה בלי ספק (מרפא לנפש לט:).—ד) ∗בלשון המחקרית, מֶשֶׁךְ החכמה, מֶשֶׁךְ האמת, כמו יסוד: צריך שנדבר הנה על משכי[1] האמת ונותני הברור אשר הם מוצא כל ידוע וכו' ונאמר שהם שלשה משכים (ר"י א"ת, הקד' או"ד לרסע"ג). אנחנו קהל המיחדים מאמינים באלה השלשה משכים אשר למדעים ונחבר אליהם משך הרביעי הוצאנו אותו בשלש ראיות (שם). — ובמשמ' כח הַמֵּשֵׁךְ שבין שני גופים וכדומ': תפחי רוח דודים בגלמים סלה, ויחולל ביניהם משך לא ילה (אדם הכהן, אהבת קדש).—ה) בדקדוק' הארכת הקול והברת האותיות והתנועות, ואותיות הַמֶּשֶׁךְ, האותיות המשמשות לזה: אותיות הסתר והמשך שלש והם או"י (כאב"ע, דקדוק ר"י חיוג, דף 20). ומפני מה נקראו אותיות משך מפני שיהיו מוספים על עקרי המלים ולא יהיו משרשיהם כי אם מחמת המשך אשר יקרה בתנועות בלבד כמו ו שכור וגבור כי עקרם שין כף ריש (הוא, שם 21). ואותיות המשך כנגד המבטא הם או"י לבדם רק כנגד המקרא הם ארבעה (הוא, צחות ג.). ומצינו יו"ד נעלם למשך (הוא, שפת יתר 27). והצווי לאחד ולרבים מאלה הפעלים כשהוא דבק בכנוי יהיה במשך עין הפעל בקמץ (ר"י א"ת, הרקמה טו). נח המשך הנמצא במלות האל השניות הנפרדות (הוא, הערב' לריב"ג, הקדמו'). וכן נתמה מִפֶּעֶל וכל אשר בא על משקלו מלעיל משוך הפא וכו' והמשך ההוא שהוא מלעיל וכו' וראינו צורך המשך כאשר אמרו בשַׁמתי ושָׂמתי וכו' ונראה שעין הפעל לא נבנה על משך אבל על נח נראה עם פתח לעולם (הוא, כוזרי ב פ). וכן תכשיר התכונה הראשונה קבוץ שתי תנועות זאת אחר זאת נמשכות כשיעור שני נחים וראתה התכונה השנית כי הדבור בזה לא יהיה נאה והפילה אחד משני המשכים והשאירה השני (שם). כי הוא מטבע הלשון להרים הברה אחת מהמלה להעמיד בה משך המבטא (בן זאב, תל"ע א ג).—ובכלל, בהארכת הקול: שבחות בביהכ"נ וכו' וברכות בקול רם במשך (ספר חסידים, סי' תתתקעח).

מש"כ, — ר"ת: מה שאין כן, מה שכתוב כאן.

מִשְׁכָּב, ש"ז, סמי' מִשְׁכַּב, בכנ' מִשְׁכָּבִי, מִשְׁכָּבְךָ, מִשְׁכָּבֵךְ, מִשְׁכַּבְכֶם, מִשְׁכָּבוֹ, מִשְׁכָּבָהּ, מִשְׁכָּבָם, מ"ר סמי' מִשְׁכְּבֵי, בכנ' מִשְׁכְּבוֹתָם, — א) שה"פ מן שָׁכַב, כמו שכיבה: ובאו (הצפרדעים) בביתך ובחדר מִשְׁכָּבְךָ ועל מטתך (שמות ז כח). והוא שכב על מטתו בחדר מִשְׁכָּבוֹ (ש"ב ד ז). כי אלישע הנביא אשר בישראל יגיד למלך

— [1]) תרגום המלה הערב' מואד שבגוף הערבי.

ישראל את הדברים אשר תדבר בחדר מִשְׁכָּבֶךָ (מ״ב ו יב). ובחדרי מִשְׁכָּבְךָ אל תקלל עשיר (קהל׳ י כ). והוא שכב את מִשְׁכַּב הצהרים (ש״ב ד ה). — מִשְׁכַּב זָכָר, שכיבה עם זכר, הזדווגות עם זכר: וכל הטף בנשים אשר לא ידעו מִשְׁכַּב זכר החיו לכם (במד׳ לא יח). וכל אשה ידעת מִשְׁכַּב זכר תחרימו (שפט׳ כא יא). — מִשְׁכַּב דּוֹדִים, שכיבה של הזדווגות זכר ונקבה: ויבאו אליה בני בבל לְמִשְׁכַּב דדים ויטמאו אותה בתזנותם (יחזק׳ כג יז). — מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה, כמו שְׁכֹב זכר עם אשה: ואת זכר לא תשכב מִשְׁכְּבֵי אשה תועבה הוא (ויקר׳ יח כב). — *מִשְׁכַּב זָכוּר, עי׳ זָכוּר. — ב) דָּבָר שאדם שֹׁכֵב עליו, Lager ; couche ; bed: כי עלית מִשְׁכְּבֵי אביך (בראש׳ מט ד). כל הַמִּשְׁכָּב אשר ישכב עליו הזב יטמא (ויקר׳ יה ד). כל הַמִּשְׁכָּב אשר תשכב עליו כל ימי זובה כְּמִשְׁכַּב נדתה יהיה לה (שם כו). אנשים רשעים הרגו את איש צדיק בביתו על מִשְׁכָּבוֹ (ש״ב ד יא). ויקם דוד מעל מִשְׁכָּבוֹ ויתהלך על גג בית המלך (שם יא ב). ויצא בערב לשכב בְּמִשְׁכָּבוֹ עם עבדי אדניו (שם יג). שכב על מִשְׁכָּבְךָ והתחל (שם יג ה). מִשְׁכָּב וספות וכו׳ הגישו לדוד (שם כח-כט). וישתחו המלך על הַמִּשְׁכָּב (מ״א א מז). כי ייליליו על מִשְׁכְּבוֹתָם (הוש׳ ז יד). הוי חשבי און ופעלי רע על מִשְׁכְּבוֹתָם (מיכ׳ ב א). הרחבת מִשְׁכָּבֵךְ ותכרת לך מהם אהבת מִשְׁכָּבָם יד חזית (ישע׳ נז ח). על מִשְׁכָּבִי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי (שה״ש ג א). און יחשב על מִשְׁכָּבוֹ (תהל׳ לו ה). יי׳ יסעדנו על ערש דוי כל מִשְׁכָּבוֹ הפכת בחליו (שם מא ד). יעלזו חסידים בכבוד ירננו על מִשְׁכְּבוֹתָם (שם קמט ה). נפתי מִשְׁכָּבִי מר אהלים וקנמון (משלי ז יז). אם אין לך לשלם למה יקח מִשְׁכָּבְךָ מתחתיך (שם כב כז). כי אמרתי תנחמני ערשי ישא בשיחי מִשְׁכָּבִי (איוב ז יג). והוכח במכאוב על מִשְׁכָּבוֹ וריב עצמיו אתן (שם לג יט). — נָפַל לְמִשְׁכָּב, נחלה: וכי יריבן אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות ונפל לְמִשְׁכָּב אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה (שמות כא יח-יט). — ומִשְׁכָּב של אדם מת, קֶבֶר: בתוך חללים נתנו מִשְׁכָּב לה בכל המונה סביבותיו קברתה (יחזק׳ לב כה). כי מפני הרעה נאסף הצדיק יבוא שלום ינוחו על מִשְׁכְּבוֹתָם [1]) הלך נכחו (ישע׳ נז א-ב). — ובתו״מ, במשמ׳ הדבר שאדם שֹׁכֵב עליו: האוכלים והמשקים וכלי חרס הפתוחים טמאים אבל המשכבות והמושבות וכלי חרס המוקפין צמיד פתיל טהורים (עטר׳ ז ה). ומה היא מטמאה משכבות ומושבות אוכלין

[1]) הגהת גרץ: ינוח על משכבו, תם וכו׳.

ומשקין וכלי חרס (נדה ו.). — ובסהמ״א: פשפש רמש הוא ויש לו דם הרבה ומצוי במשכבות (ערוך, ערך פשפש). — ובהלכות טמאה, ביחוד מה ששוכב עליו הטמא: והכותים מטמאין משכב התחתון כעליון מפני שהן בועלי נדות (תוספת׳ נדה ה א). למעלה מהן בועל נדה שהוא מטמא משכב תחתון כעליון וכו׳ למעלה מן המרכב משכב ששוה מגעו למשאו למעלה מן המשכב הזב שהזב עושה משכב ואין משכב עושה משכב (כלים א ג). — ובענין שכיבה עם אשה: שהפך (דוד) משכבו של לילה למשכבו של יום ונתעלמה ממנו הלכה אבר קטן יש באדם משביעו רעב ומרעיבו שבע (ר׳ יהודה, סנה׳ קז.). — ואמר המשורר: לכן אלה יהיו לך לאויבים, מאכל חם מרחץ גם משכבים, עם נשים כי כלם מעציבים, כי דם עם האדמה מתערבים (ראב״ע, שמעו נא). — וכנוי לאותו מקום: אי זהו זכר שיש בו שני משכבות הוי אומר זה אנדרוגינוס (יבמ׳ פג:). מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה (סנה׳ נד.). — ומצוי גם בסהמ״א: כי שתי משכבות יש לאשה וכו׳ הערוה הטבעית למשכב בשם גל והערוה הבלתי טבעית כי אם לפעמים ולתאבון מהמתפרצים בשם מעין חתום (ר״י דון יחייא, שה״ש ד יב). — וכנוי להקבר: במותו כיצד (מכבד אדם את אביו) היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו (קדוש׳ לא:). — והשתמשו בו על המצבות: [מ]שכב רבי ברוך וכו׳ בן רבי יונה נוח נפש ינוח נפשו (על) משכבו בשלום (מצבת מבריגדיזי, Ascoli Inscricioni N. 23). נוח נפש שלום על משכבו (שם, N. 17). — ובנסח תפלה: יבוא שלום וינוח על משכבו יבא שלום וינוח על קבורתו יבא שלום וינוח על מנוחתו (תפל׳ צדוק הדין, סדור תמיד, כ״י, בסדר לע״ג סי׳ קנו). בעל הרחמים יסתירהו בסתר כנפיו לעולמים ויצרור בצרור החיים את נשמתו ה׳ הוא נחלתו וינוח בשלום על משכבו ונאמר אמן (תפ׳ אל מלא רחמים).

מִשְׁכָּבָה, מ״ר מִשְׁכָּבוֹת, — עי׳ מִשְׁכָּב.

*מַשְׁכּוֹכִית [1]), ש״נ, — כל דבר שמשכים בו את עֵדֶר הצאן, התיש ההלך בראש העדר או קרקשת קטנה שבידי נוהג העדר או חטר שבידו. וכיוצא בזה: המוכר צאן לחבירו כיון שמסר לו משכוכית [2]) קנה

[1]) מן מָשַׁךְ, עי׳ הערה הבאה. — [2]) ופרשו שם: מאי משכוכית אית דמרין חוטרא ואית דמרין פנדודה ואית דמרין תיישא רבא. ע״כ. ושם קדוש׳ א ד: אית דאמרין חוטרא ואית דאמרין שרקוקיתה (כמין חליל) ואית דאמרי

(ליש לקיש, ירוש׳ ב״ב ג א). המוכר עדר לחבירו כיון שמסר לו משכוכית קנה (ר׳ ינאי, בבלי ב״ק נב.). —ובסהמ״א: המוכר עדר לחבירו או שנתן לו במתנה כיון שמסר משכוכית היא הבהמה המהלכת בראש העדר והכל נמשכים אחריה אין צריך לומר לו משוך וקנה שמסירת בהמה זו כמי שאמר לו לך משוך וקנה וכיון שמשך לו העדר קנה (רמב״ם, מכיר׳ ב ז).

*מַשְׁכּוֹן, ש״ז, מ״ר מַשְׁכּוֹנוֹת, מַשְׁכּוֹנִים, — דבר שהלֹוֶה נותן לְהַמַּלְוֶה שיהיה בידו של המלוה לבטחון שהלֹוֶה יפרע את חובו, Pfand ; gage ; pledge: רשאי אדם להשכיר משכונו של עני להיות פוסק עליו והולך מפני שהוא כמשיב אבדה (אבא שאול, ב״מ ו ז). המלוה את חבירו על המשכון ואבד המשכון ישבע ויטול מעותיו (ר׳ אליעזר, גמ׳ שם פא:). (המלוה את חבירו על המשכון ואבד המשכון) יכול לומר לו כלום הלויתני אלא על המשכון אבד המשכון אבדו מעותיך (ר״ע, שם). האומר איני מתפרנס משל אחרים וכו׳ אומרים לו הבא משכון כדי לגוס דעתו (ר״ש, תוספת׳ פאה ד יב). הלוהו על המשכון שומר שכר (ב״מ ו ז). ולא יכנס לביתו של (הלֹוֶה) ליטול משכונו שנאמר בחוץ תעמוד היו לו שני כלים נוטל אחד ומניח אחד (שם ט יג). למדו קרקעות מן המשכונות וכו׳ ילמדו משכונות מקרקעות (ירוש׳ שם ט יד). מכאן לבעל חוב שקונה משכון (ר׳ יצחק, בבלי שם פב.). משכנני אחריך נרוצה ממשכוני שנטלת ממני אחריך נרוצה ממשכון גדול שנטלת ממני אחריך נרוצה (מד״ר שה״ש, משכני). — ומצוי בסהמ״א: ומי שהלוה מעות לחבירו ונטל ממנו בית במשכון ונותן לו שכר הבית וכו׳ (הלכ׳ פסוקות, ממונות). מאחר שנשפט לפניך צוה שמעון ואשתו שיפדו משכונם עד זמן קבוע (מעשה הגא׳, תשו׳ ר׳ שלמה, ענין משכון). מכרתי זה המחזור וכו׳ ונשארו אתי משכון בדמים יקרים (מחזור כ״י פירינלי, משנת ה׳ רכ״א, JQR Oct. 1903, 74). ועוד אומר שמעון שהמשכונות לא היו שוים יותר ממאה דינרין (שערי צדק, תשו׳ הגא׳ לה). וקבע שמעון לראובן שיפדה משכונותיו והיה דוחה אותו מיום ליום (שו״ת מהרי״ט ב מו). — וגם מ״ר מַשְׁכּוֹנִים: ראובן היו לו בידו משכונות משל שמעון ומת שמעון וכו׳ ואמר ראובן אותם משכונים אני תופס בשביל שאמר לי לוי שותף שמעון שהיה חייב לו שמעון מדמי השותפות ורוצה לישבע על משכונים שבידי (שו״ת הרא״ש פט ה). אלו המעות שאני חייב לכותי וכו׳ תקח אותם ועשה שטר חוב עליך לכותי ואתן לו שטרך וגם משכונים תתן ואתנם לכותי במקום משכונים שלי (שם קח יג). —ומשל: ולכן אמרו משכון בבית שלום בבית (פלא יועץ, הלואה).

:מַשְׁכּוֹנָה, ש״נ, בכנ׳ מַשְׁכּוֹנְתוֹ, — קרקעות, בתים וכרומ׳ הנִתּנים במשכון, hypothèque: אינו יכול שמעון לתבעו לראובן במעות של משכון עד שיתם שני משכונתו (הלכ׳ פסוקות, ממונות). והגוי לא יכול לבקש ממך כי אם מה שהיה כתוב בכתב המשכונה שלו (תשו׳ גא׳ קדמ׳ נא). המעשה למשכן כל משכונה אשר לא באר תחלה שתמשך משכונה זו בידו כל זמן שלא יגמר ממונו (תשו׳ ר״י אבן מיגש בתשו׳ הרמב״ם, סי׳ רמ). ומעכשיו ילך פלוני זה ויזכה ויחזיק ויקנה במשכונה זו ויהא רשאי לעבוד ולנטוע ולחרוש ולזרוע ולהוציא ארים ולהכנים ארים ולאכול פירות משכונה זו בכל שנה ושנה (ר״י ברצלוני, השטרות מב). ראובן היה לו קרקע ממושכן חציו אצל שמעון וחציו אצל לוי והוצרך לממון עוד והוסיף לו שמעון בתורת משכונה וקבל ראובן אחריות (שו״ת הרי״ף לה). המשכונה במקום שמנהגם לסלק המלוה בכל עת שיביא מעותיו אין בעל חוב של מלוה גובה ממנה כדרך שגובה מן הקרקע (רמב״ם, מלוה ולוה ז ד). למה היה זה משתמש שנה אחר שנה בקרקעך ואין לך עליו לא שטר שכירות ולא שטר משכונה ולא מחית בו (הוא, טוען ונטען יא ב). ובמשכונה של קרקע במקום שאין מנהג לישראל הולכין אחר מנהג של ע״א (תשו׳ ראב״ד, תמים דעים ג). ראובן היה חייב ללוי שבעה אלפים במשכונה על קרקעות ידועים בשני שטרות (תשו׳ ריב״ש קנו). ראובן מִשֵּׁכֵן חצרו אצל שמעון וכו׳ ואחר שעבר זמן המשכונה וכו׳ מת ראובן ולאחר זמן מת שמעון ואחר מיתת שמעון באו יורשיו והוציאו שטר המשכונה בב״ד ותבעו ליורשי ראובן שיפרעו להם סכום המשכונה הנזכרת (שם עח). עוד שאלת בעל משכונה שלא כתב שטר ולא קבע זמן וכו׳ (תשב״ץ לט). מי שהחזיק בנכסי קטן שנים רבות וטען ואמר משכונה הן בידי ויש לי עליהן חוב כך וכך (סמ״ג, מ״ע, סוף סי׳ לה). בנידון שלפנינו ג״כ בעל המשכונה יכול לחזור בו וכו׳

נגדתא (התיש שהולך בראש). ובגמ׳ בבלי ב״ק שם: הכא תרגימו קרקשתא (כעין פעמון) ר׳ יעקב אומר עיזא דאזלא בריש עדרא (עז ההולך בראש העדר). ובתשובות הגאונים: מהוא משכוכית עז או תייש שהוא מהלך בראש הצאן והיא נמשכת אחריו (תשו׳ הגא׳, גני׳ מצרים 246).

ומיהו אם המלוה זה ירד למשכונתו וזכה בקרקע וכו' (הרשב"א, אלף נד). וי"א שאם עבר הזמן שקבע לו לפרוע או שהיא משכונה מוחזקת ביד המלוה יכול למכרה (טור חו"מ, גבי' מלוה קג). עוד פשט מנהג בכל המקומות שאין יכול לפדות משכונתו כי אם מתחלת שנה לתחלת שנה (התרומות מו כ).

מִשְׁכָּן, ש"ז, סמי' משכן, בכנ' משכני, משכנו, ת"ר סמי' משכני, בכנ' משכניהם, ונ"ר משכנות, סמי' משכנות, בכנ' משכנתינו, משכנותיך, משכנותיך, משכנותיו, משכנתיה, משכנתם,—מקום שישכן אדם בו, מדור, בפרט אהל עשוי מיריעות וכדומ', Wohnung; demeure; dwelling. העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם (במד' יו כד). מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל (שם כד ה). אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים (שה"ש א ח). וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחת שאננות (ישע' לב יח). בשנו מאד כי עזבנו ארץ כי השליכו משכנותינו (ירמ' ט יח). הנני שב שבות אהלי יעקוב ומשכנותיו ארחם (שם ל יח). חדלו גבורי בבל להלחם ישבו במצדות נשתה גבורתם היו לנשים הציתו משכנתיה נשברו בריחיה (שם נא ל). כי הנני מקים את הכשדים הגוי המר והנמהר ההולך למרחבי ארץ לרשת משכנות לא לו (חבק' א ו). לכן הנני נתנך לבני קדם למורשה וישבו טירותיהם בך ונתנו בך משכניהם (יחזק' כה ד). הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי (ישע' נד ב). קרבם בתימו לעולם משכנתם לדור ודר (תהל' מט יב). אך אלה משכנות עול (איוב יח כא). כי תאמרו איה בית נדיב ואיה אהל משכנות רשעים (שם כא כח). אשר שמתי ערבה ביתו ומשכנתיו מלחה (שם לט ו). — ובהשאלה לקבר: חצבי מרום קברו חקקי בסלע משכן לו (ישע' כב יו).—ובפרט האהל שעשו בני ישראל במדבר להופעת אלהים שם ולשום שם את העדות והחקים ולהועד שם משה: ואת המשכן תעשה עשר יריעת וכו' וחברת את היריעת אשה אל אחתה בקרסים והיה המשכן אחד ועשית יריעת עזים לאהל על המשכן (שמות כו א־ז). אלה פקודי המשכן משכן העדת (שם לח כא). ויכס הענן את אהל מועד וכבוד יי' מלא את המשכן (שם מ לד). בטמאם את משכני אשר בתוכם (ויקר' יה לא). ונתתי משכני בתוככם (שם כו יא). ואתה הפקד את הלוים על משכן העדת ועל כל כליו ועל כל אשר לו המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם ישרתהו וסביב למשכן יחנו (במד' א נ). ויהי דבר יי' אל נתן לאמר וכו' כי לא ישבתי בבית למיום העלתי את בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן (ש"ב ז ד־ו). — ומשכן יי': לעבד את עבדת משכן יי' (במד' יו ט). עברו לכם אל ארץ אחזת יי' אשר שכן שם משכן יי' (יהוש' כב יט). מזבח יי' אלהינו אשר לפני משכנו (שם כט). מה ידידות משכנותיך יי' צבאות נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות יי' (תהל' פד ב־ג). עד אמצא מקום ליי' משכנות לאביר יעקב (שם קלב ה). נבואה למשכנותיו נשתחוה להדם רגליו (שם ז). — משכן שלו, שהיה בעיר שילו: ויטש משכן שלו אהל שכן באדם (תהל' עח ס). — משכן כבודו: יי' אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך (תהל' כו ח). —משכן שמו: שלחו באש מקדשך לארץ חללו משכן שמך (שם עד ז).— ומצוי שם זה להמקדש בתו"מ. ואמרו: אדם ששלט על מלאכת המשכן אין אתה מבקש שיהא עשיר (ר' חמא, מד"ר שמות נא). — ואמר הפיטן: טרם ראותך בצל קירות לבבי מקום משכנך לא בצל ספי וקורתי, נשבע לבלתי שכון אחר מקומך אבל אם לא עניתו ונקה משבועתי (ר"י אבן גיאת, מכין עפאים). — ובמליצה: רוח לרוחי זכרו והעצים כוחי, הוא בית מנוחי הוא משכנות מבטחי, אדבק בגוחי הוא בהקיצי שיחי (ראב"ע, אל חי בקרבי).— ובהשאלה, משכן השכל וכיוצא בזה, מקום שדבר מן הדברים נמצא שם: והלב משכן החום הטבעי ומבוע החיים והמוח משכן הכחות הרוחניים ומבוע ההרגש (ר"י א"ת, הו"ה, הנהיגה ה). וכן הלב הוא משכן השכל האנושי (אגר' מיוח' להרמב"ם, בראש אגרות הרמב"ם). התפילין להיותם מונחין כנגד איברי האדם הידועים בו למשכן השכל והם הלב והמוח (ספ' החנוך, מצוה תכד). — והשתמשו בו קצת הספרים בזמן החדש בכתיבת הארץ וכדומה במשמ' מקום שארץ מהארצות נמצאת שם, Lage; situation: בפאת קדמה יקיפהו לשון ים ערב וכו' מתכונת משכנו הנזכר נתבונן כי החום גדול שם יותר מבשאר חלקי תבל (ב' בלוך, בני"ע א, אפריקה בכלל). מצרים הנמוכה וכו' משכנו בפאת צפונית וכולל כל המישור אשר בין ים התיכון ורצועת ארץ זועץ (שם, מצרים). מחוז אלג'יר והבירה אשר בתוכו וכו' משכנה במורד פסגה אחת בדמות הצי אגן הסהר (שם ב, אלגייר).

*__מִשְׁכֵּן__[1], פ"י,—א) משכן דבר, נתן הדבר במשכון, verpfänden; mettre en gage; to pledge;

[1]) מן משכון.

מעשר שני אין מוכרין אותו ואין ממשכנין אותו אין מרהינין אותו ואין מחליפין אותו (תוספתי מע"ש א א). מכרה כתובתה מישכנה כתובתה עשתה את כתובתה אפותיקי איבדה מזונותיה (שם כתוב׳ יא א). מישכן לו בית ומישכן לו שדה ואמר לו אם לא נתתי לך מיכן ועד יום פלוני אין לי בידך כלום הגיע זמן ולא נתן יתקיים תנאו (ר׳ יוסי, שם ב"מ א יז). מישכן לו בית ומישכן לו שדה ופרען לו (שם גיט׳ ב י). מישכן לו בית ומישכן לו שדה ואמר לו כשתמכרם מוכרם לי בדמים הללו (שם ב"מ ד ו). שדה זו שמשכנתי לך לכשאפדנה ממך תקדיש (רב פפא, נדרי פו.). ויאמר לאברם ידוע תדע וכו׳ שאני מפזרן וכו׳ שאני מכנסן וכו׳ שאני ממשכנן וכו׳ שאני גואלן (מד"ר ברא׳ מד). לא מפני שאני חייב לאומות אני ממשכן להם משכני אלא עונותיכם גרמו לכם שאמשכן להם מקדשי (שם שמות לא). אני נוטל מהם צדיק אחד וממשכנו בעדם ומכפר אני עליהם על כל עונותיהם (ר׳ הושעיא, שם לה). — ומצוי שמוש זה בסהמ"א: לוה ממנו מעות ומשכן לו שדהו בהם לזמן קצוב (ר"י ברצלוני, ספ׳ השטרות מב). המעשה למשכן כל משכונה אשר לא באר תחלה שתמשך משכונה זו בידו כל זמן שלא יגמר ממונו (תשו׳ ר"י אבן מיגש, בתשוב׳ הרמב"ם, סי׳ רמ). אם מכר או משכן או שהעביר המתנה לאחר (שו"ת הרי"ף י). אמר הלוה הריני משלם קבעו לי זמן כדי שאלוה מאחר או אמשכן או אמכור ואביא המעות קובעין לו זמן שלשים יום (רמב"ם, מלוה ולוה כב א). הורו רבותי שהמלוה את חבירו ומשכן לו (הלוה) שדהו על מנת שיאכל (המלוה) פירותיה (הוא, שם ו ז). ראובן משכן חצרו אצל שמעון וכו׳ ולאחר זמן מת שמעון (תשו׳ ריב"ש עח). ראובן שמשכן משכון ביד שמעון והלך שמעון ומשכנו ללוי או נתנו לו במתנה (טור חו"מ עב כד). משכן הגניבה בין שמשכנה יתר על דמיה או בפחות מדמיה הבעלים נותנים לבעל המשכון (מעותיו) וחוזרים ועושים דין עם הגנב (שו"ע חו"מ שנו). — ב) *מִשְׁכֵּן את פלוני, לקח ממנו משכון, ein Pfand nehmen; prendre un gage; to take a pledge: להודיע שבחן של ישראל שכשעמדו כולן על הר סיני לקבל התורה השוו כלם לב אחד לקבל מלכות שמים בשמחה ולא עוד אלא שממשכנין [1]) זה על זה (רבי, מכי׳ יתרו, בחדש ה). המלוה את חבירו אינו רשאי למשכנו ואם מישכנו צריך להחזיר לו וכו׳ הבא למשכן הוא עומד בחוץ והן מוציאין לו את המשכון וכו׳ מישכנו בשני כלים אחד שצריך לו ואחד שאינו צריך לו (תוספת׳ ב"מ י ח-ט). משישבו במקדש התחילו למשכן את מי ממשכנין לויים וישראלים וכו׳ ואין ממשכנין את הכהנים מפני דרכי שלום (שקל׳ א ג). אעפ"י שאמרו אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים אם שקלו מקבלין מידן (שם ה). בראשונה היו ממשכנין את מוציאה (המוצא קרבן) עד שהוא מביא נסכיה (שם ז ה). זה היה פיקח שמכר לו את הקרקע מפני שהוא יכול למשכנו (כתוב׳ יג ח). המלוה את חבירו לא ימשכננו אלא בבית דין (ב"מ ט יג). אלמנה בין שהיא עניה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה (שם). חייבי ערכין ממשכנין אותן חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותן (ערכ׳ ה ו). אעפ"י שאמרו חייבי ערכין ממשכנין אותן נותנין לו מזון שלשים יום וכסות שנים עשר חדש וכו׳ (שם ו ג). מישכנו שלא ברשות עובר על כל שם ושם שיש לו וכו׳ מישכנו וחזר ונתן לו מידת הדין בידו שיהא גובה מנכסים משועבדין (ירוש׳ ב"מ ט יד). מכיון שבי"ד ראויין למשכן ולא מישכנו כמי שנהנה (שם שקל׳ ב ב). כאן שמשכנו בשעת הלוואתו כאן שמשכנו שלא בשעת הלוואתו (ב"מ פא:). בע"ח שבא למשכנו לא יכנס לביתו למשכנו אלא עומד בחוץ והלה נכנס ומוציא לו משכונו וכו׳ ושליח בי"ד שבא למשכנו הרי זה נכנס לביתו וממשכנו ולא ימשכננו דברים שעושין בהן אוכל נפש (שם קיג:). שלא תאמר הריני ממשכן בגד אלמנה בסתר (מדר׳ תנאים, דבר׳ כד יח). — ומצוי בסהמ"א: הא לנודת שהממשכן את העני דבר שהוא צריך לו ולא החזירו לו בזמנו עובר משום שלשה שמות (רמב"ם, מלוה ולוה ג ה). ענינו בזה כענין הסוחר שהוא מוכר באשראי למי שאינו מאמינו וימשכנהו בעת המכר מפני יראתו ממעוט אמונתו ושלא תמצא ידו לפרעו וכו׳ שהממשכן את חבירו איננו ממשכן אותו אלא אם לא קדם לו חוב שהוא חייב בו (ר"י א"ת, חו"ה, הבטחון ו). רשות ביד גבאי המלך למשכן אחד בשביל כל המס (טור חו"מ, קסג י).

— פע׳, *מְמַשְׁכֵּן, מְמַשְׁכֶּנֶת, מְמַשְׁכְּנִים, מְמַשְׁכְּנוֹת. — מִשְׁכַּן הדבר, נִתַּן, לֻקַּח בְּמַשְׁכּוֹן: היתה לו שדהו ממושכנת בעיר כותבין עליה פרוזבול (שבי׳ י ו). מי שיש לו מאתים זוז וכו׳ היו ממושכנין לבעל חובו או

— [1]) בתנחומ׳ יתרו הגרסה: שהיו ממשכנין עצמן זה על זה. ובילקוט: שהיו משתעשעין זה על זה.

לכתובת אשתו ה"ז יטול (פאה ח ח). אין תורמין לא על הגבוי ולא על הממושכן (ירוש' שקל' ב א). גדיים הממושכנים על הרועים (שבת נג:). ואם תעברו על המצות האלו אני ממשכן שני משכונות וכו' אמר לו משה ולעולם הם ממושכנים אמר לו לאו (מד"ר שמות לא).—ובסהמ"א: משועבדין שממושכנין או שמכורין יבא מלוה ראשון וטורף (הלכ' פסוקות, ממונות). ראובן היה לו קרקע ממושכן חציו אצל שמעון וחציו אצל לוי והוצרך לממון עוד (שו"ת הרי"ף לה). ראובן שקנה שתי שפחות משמעון ונתן לו מקצת הדמים ומשכן לו אצלו השפחה האחת במקצת וברחה אותה הממושכנת (שם ס). הרי שהיתה שדה זו ממושכנת לו במאה דינר ושדה אחרת ממושכנת לו בשטר אחר במאה דינר וכו' (רמב"ם, מלוה ולוה ז א). שהמלוה נזהר בשטר המשכונא שצריך לו לראיה שממושכנת בידו (טור חו"מ קנ ט). — ובמשמ' מי שנתן המשכון, מי שלקח ממנו המשכון: אין לו לבקש ממנו משכון בשום פנים ולא יהיה ראוי לקחתו ממנו אפילו אם יתנדב הממושכן כל שכן הבורא וכו' (ר"י א"ת, חו"ה, הבטחון ו). כנהוג שעושה הממשכן שטר מכירה מוחלטת לממושכן ואח"כ הממושכן עושה לממשכן שטר שאומר שמעכשיו מקנה לי הקרקע (שו"ת תורת חסד קו). — *ובהשאלה, מי שהוא עצור על כרחו בידי זולתו: וכל ימים שישראל ממושכנין בעולם הזה אף ימינו של הקב"ה ממושכנת עמהם (פסיק' רבתי לא).— ואמר הפיטן: ביד צר רהונה, לאויב ממושכנה, ונפשה כצפור בפח מסוכנה (סמא"ל, סלית' לר"ה, נלכה כיונה).

— נִתְפ', *נִתְמַשְׁכֵּן, מִתְמַשְׁכֵּן,—א) נִתְמַשְׁכֵּן האדם, לֻקח ממנו משכון: משישבו במקדש התחילו למשכן (את מי שלא הביא שקלו) נתמשכנו[1]) ישראל על שקליהן כדי שיהו קרבנות ציבור קריבין מהם במקדש וכו' אמר הקב"ה יתמשכנו[1]) ישראל על שקליהם וכו' (תוספת' שקל' א ו). על הגלויין אנו כורתים ברית עמך ולא על הסתרים שלא יהא אחד ממנו חוטא בסתר ויהא הצבור מתמשכן (לקי, מכי' יתרו, בחדש ה). אלו גדולי ישראל שמתמשכנים על ישראל (ספרי דבר' שמד).—ובסהמ"א: מי שנתמשכן על ידי נאמני הקהל על חלקו המגיע מהמס (שו"ע חו"מ, הלוא' עב ה).—ב) *נִתְמַשְׁכֵּן דָּבָר, נִתַּן, לֻקח במשכון, ובהשאלה: אמר הקב"ה אעפ"כ תנאי התניתי עמהם אם יחטאו יהא בהמ"ק מתמשכן עליהם (מד"ר שמות לא). על ידי שנתמשכן (המשכן) על ידינו וכו' המשכן נתמשכן על ידיהם (ר' חייא בר אבא, שם נא). אמר לו הקב"ה למשה אמור להם לישראל שיעשו לי משכן שאם יחטאו יהא מתמשכן על ידיהם (שם במד' יב).—ובהשאלה: שעל ידי העגל ירדו ישראל שעבדוהו עד לקרקע ונתמשכנו בידי המות (מד"ר במד' ט).

א.מֹשֵׁל[1]), ממנו מָשָׁל, א.מוֹשֵׁל, ב.מָשַׁל, ב.מִשֵּׁל, *מִמְשָׁלָה, *מִשְׁלָה, *מִשְׁלָן, *הִמְשֵׁל.

מָשָׁל[2]), ש"ז, סמי' מְשַׁל, בכנ' מְשָׁלוֹ, מ"ר מְשָׁלִים, סמי' מִשְׁלֵי,—א) דברים אמורים במליצה, בקצב ומשקל: וישא (בלעם) מְשָׁלוֹ ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם לכה ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם יי' וכו' (במד' כג ז-ח). וישא (בלעם) מְשָׁלוֹ ויאמר קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפר לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה (שם יח-יט). וישא (בלעם) מְשָׁלוֹ ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין נאם שמע אמרי אל וכו' מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל כנחלים נטיו כגנת עלי נהר וכו' (שם כד ג-ו). וישא (בלעם) מְשָׁלוֹ ויאמר נאם בלעם וכו' אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב וכו' (שם יה-יז). וירא את הקיני וישא מְשָׁלוֹ ויאמר איתן מושבך ושים בסלע קנך וכו' וישא מְשָׁלוֹ ויאמר אוי מי יחיה משמו אל וצים מיד כתים וענו אשור וענו עבר (שם כא-כד). ביום ההוא ישא עליכם מָשָׁל ונהה נהי וכו' (מיכ' ב ד). אפתחה במָשָׁל פי אביעה חידות מני קדם אשר שמענו ונדעם ואבותינו ספרו לנו וכו' למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקמו ויספרו לבניהם וכו' בני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב לא שמרו ברית אלהים ובתורתו מאנו ללכת וכו' (תהל' עח ב-י). אטה לְמָשָׁל אזני אפתח בכנור חידתי למה אירא בימי רע וכו' (שם מט ה-ו). ויסף איוב שאת מְשָׁלוֹ ויאמר חי אל הסיר משפטי ושדי המר נפשי כי כל עוד נשמתי בי ורוח אלוה באפי אם תדברנה שפתי עולה ולשוני אם יהגה רמיה וכו' (איוב כז א-ד). ויסף איוב שאת מְשָׁלוֹ ויאמר מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך וכו' (שם כט א-ג). — ובפרט בקצת לעג ושנינה: ונשאת הַמָּשָׁל הזה על מלך בבל

---

[1]) כך בכ"י א"פ. ובכ"י וינה ובנדפס: משכנו.

---

[1]) בעבר' מת'ל a). בארמ' מתל. באשור' משל.
[2]) בערב' מַתַ'ל b). בארמ' מְתַל.

a) مثل b) مَثَل

ואמרת איך שבת נגש שבתה מדהבה וכו׳ נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה גם ברושים שמחו לך ארזי לבנון מאז שכבת לא יעלה הכרת עלינו שאול מתחת רגזה לך לקראת בואך עורר לך רפאים כל עתודי ארץ הקים מכסאותם כל מלכי גוים כלם יענו ויאמרו אליך גם אתה חלית כמונו וכו׳ (ישע׳ יד ד-י). הלוא אלה כלם עליו משל ישאו ומליצה חידות לו ויאמר הוי המרבה לא לו עד מתי ומכביד עליו עבטיט הלוא פתע יקומו נשכיך ויקצו מזעזעיך והיית למשסות למו (חבק׳ ב ו-ז). —פלוני היה למשל, שהכל מדברים עליו בלעג ושנינה: והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהגך יי׳ שמה (דבר׳ כח לז). והכרתי את ישראל מעל פני האדמה וכו׳ והיה ישראל למשל ולשנינה בכל העמים (מ״א ט ז). ואתנה לבושי שק ואהי להם למשל ישיחו בי ישבי שער ונגינות שותי שכר (תהל׳ סט יב-יג). — נתנו למשל: ונתתים לזועה לרעה לכל ממלכות הארץ לחרפה ולמשל לשנינה ולקללה בכל המקמות אשר אדיחם שם (ירמ׳ כד ט).—שמו למשל: תשימנו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו תשימנו משל בגוים מנוד ראש בלאמים (תהל׳ מד יד-יח). — ושמו למשל, במשמ׳ העניש קשה כדי שילמדו ממנו ויזהרו: ונתתי פני באיש ההוא והשמתיהו לאות ולמשלים והכרתיו מתוך עמי (יחזק׳ יד ח).—ב) דבור פחות או יותר קצר שיש בו רעיון שנתברר עפ״י הנסיון או ע״י הסתכלות שכלית ואמור בקצת חדוד ושאפשר להשתמש בו לענינים רבים ונהיה שגור בפי הבריות, Sprichwort, Spruch; proverbe; proverb: כאשר יאמר משל הקדמני מרשעים יצא רשע (ש״א כד יג). ויהי כל יודעו (את שאול) מאתמול שלשם ויראו והנה עם נבאים נבא ויאמר העם איש אל רעהו מה זה היה לבן קיש הגם שאול בנביאים וכו׳ על כן היתה למשל הגם שאול בנבאים (שם י יא-יב). בן אדם מה המשל הזה לכם על אדמת ישראל לאמר יארכו הימים ואבד כל חזון וכו׳ השבתי את המשל הזה (יחזק׳ יב כב-כג). מה לכם אתם משלים את המשל הזה על אדמת ישראל לאמר אבות יאכלו בסר ושני הבנים תקהינה חי אני נאם אדני יי׳ אם יהיה לכם עוד משל המשל הזה בישראל (שם יח ב-ג). — ג) דברי חכמה ומוסר במאמרים פחות או יותר קצרים ומחדדים: ויחכם (שלמה) מכל האדם מאיתן האזרחי וכו׳ וידבר שלשת אלפים משל (מ״א ה יא-יב). משלי שלמה בן דוד מלך ישראל לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה (משלי א א-ב). להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידתם (שם ו). משלי שלמה בן חכם ישמח אב ובן כסיל תוגת אמו (שם י א). גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה כבד אלהים הסתר דבר וכבד מלכים חקר דבר שמים לרום וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר (שם כה א-ג). ויתר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם ואזן וחקר תקן משלים הרבה (קהל׳ יב ט). — ד) דברים אמורים במלים שמסתירות בתוכן כונה לא לפי המשמ׳ החיצונה של המלים: בן אדם חוד חידה ומשל משל אל בית ישראל ואמרת כה אמר אדני יי׳ הנשר הגדול גדול הכנפים ארך האבר מלא הנוצה אשר לו הרקמה בא אל הלבנון ויקח את צמרת הארז את ראש יניקותיו קטף וכו׳ ויקח מזרע הארץ ויתנהו בשדה זרע וכו׳ ויצמח ויהי לגפן סרחת וכו׳ אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה אמר הנה בא מלך בבל ירושלם ויקח את מלכה ואת שריה ויבא אותם אליו בבלה וכו׳ כה אמר אדני יי׳ ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה וכו׳ ושתלתי אני על הר גבה ותלול בהר מרום ישראל אשתלנו ונשא ענף ועשה פרי (יחזק׳ יז ב-כג).—ובמשמ׳ דבר שנאמר לא בכונה אמתית, רק לשם חדוד בעולם: אהה אדני יי׳ המה אמרים לי הלא ממשל משלים הוא (שם כא ה).— ה) דמיון, Ähnlichkeit; ressemblance; resemblance: זכרניכם משלי[1]) אפר לגבי חמר גביכם (איוב יג יב).— ובתו״מ כמו במקרא, במשמ׳ מעשה שלא היה אלא בדוי לכונה מן הכונות: (מתים שהחיה יחזקאל) אמת משל היה (ר׳ יהודה, סנה׳ צב:). אם אמת למה משל ואם משל למה אמת אלא באמת משל היה (ר׳ נחמיה, שם). איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה (אחד התלמידים, ב״ב טו.). — ומה שאינו לפי פשוטם של דברים: ופרשו השמלה הכל משל (ירוש׳ כתוב׳ ד ה). וזה אחד מן הדברים שהיה רבי ישמעאל דורש מן התורה כמשל (ספרי דבר רלא).—ובסהמ״א בענין זה: אם זרחה השמש עליו אין זה אלא כמין משל אם ברור לך הדבר וכו׳ (רש״י שמות כב ב).—וספור מעשה בדוי להבין על ידיו הדבר

—[1]) ת״י: מתיל לקטמא. וכך כל הקדמונים שלנו. ופרוש החדשים במשמ׳ הקודמות של משל אינו מתישב על ענין הכתוב, והדבור משל של אפר במשמ׳ דברים שאין להם טעם שבדאו החדשים אינו מתקבל על הדעת. ועי׳ הערה לערך זכרון משמ׳ זכרון, וכבר נזכר שם כי הדבור משלי אפר הוא כמו הפעל ואתמשל כעפר ואפר, שהשתמש בו כמו״כ מחבר ספר איוב. והנה אמנם, גם במשמ׳ זו הלשון קצת דחוק, והיה צריך לאמר משולים לאפר, ואולי באמת כך היתה כונת המחבר: משלי אפר.

הרצוי: מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של תורה שלשת אלפים מ ש ל (רב המנונא, ערובי׳ כא:). אל יהי המשל הזה קל בעיניך שעל ידי המשל הזה אדם יכול לעמוד על דברי תורה (מד״ר שה״ש א). ועם בלעם לא היה מדבר אלא במשלים (שם במד׳ יד).—משל ומליצה: את מוצא צדיק מוליד צדיק וכו׳ רשע מוליד צדיק וכולן יש להם מקרא ויש להם משל ויש להם מליצה (מד״ר שה״ש א). —ובמשמ׳ דמיון, ונהוג הדבור מְשַׁל לְדָבָר פְּלוֹנִי, מְשָׁלוֹ מָשָׁל למה הדבר דומה: מ ש ל למה הדבר דומה לאדם שנשא אשה על אשתו חשובה ממנה אין מתקנאה בה פחותה ממנה מתקנאה בה (ר״ג, ע״ז נה.). מ ש ל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום וכו׳ אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם אמרו לו וכו׳ טפש אתה ומה במקום חיותנו אנו מתיראין במקום מיתתנו עאכו״כ (ר״ע, ברכ׳ סא:). משלו מ ש ל למה הדבר דומה לאחד שפגע בו זאב וניצל מידו וכו׳ (תוספת׳ בם א יא). משלו מ ש ל למה הדבר דומה לאחד שעלתה לו מכה ברגלו והיה רופא כופתו ומחתך ברגלו כדי לראותו (שם שקל׳ א ו). משלו מ ש ל למה הדבר דומה לעד שהיו נותנין בצד השקוף כיון שיצא השמש ונכנס העד מיד זהו וסת (שם נדה ג ה). מ ש ל למה הדבר דומה לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו (סוכ׳ ב ט). מ ש ל למה הדבר דומה לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב ועיף וצמא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו וכו׳ (ר׳ יצחק, תעני׳ ה:). מ ש ל למה הדבר דומה לאחד שזימן את חבירו לסעודה והכיר בו שהיה מבקש להרגו (מד״ר בראשי׳ עה). מ ש ל למה הדבר דומה לפיקח וסומא שהיו מהלכין בדרך אמר לו פיקח לסומא כשנכנס לתוך הבית צא והדליק לי את הנר הזה והאיר לי (שם במד׳ קו). מ ש ל למלך שזימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן פיקחין שבהם קישטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך וכו׳ טפשים שבהם הלכו למלאכתם וכו׳ בפתאום בקש המלך את עבדיו פיקחין שבהן נכנסו לפניו כשהן מקושטין והטיפשין נכנסו לפניו כשהן מלוכלכין (ר׳ יוחנן בן זכאי, שבת קנג.). מ ש ל לאדם שאבדה לו אבידה מי חוזר על מי בעל אבידה מחזר על אבידתו (ר״ש, קדוש׳ ב:). מ ש ל לסופר שבא לבית הספר ורצועה בידו מי דואג מי שרגיל ללקות בכל יום ויום הוא דואג (ר״מ, סוכ׳ כט.). מ ש ל למלך בשר ודם שהיה עובר על בית המכס אמר לעבדיו תנו מכס למוכסים וכו׳ ממני ילמדו כל עוברי דרכים ולא יבריחו עצמן מן המכס (רשב״י, שם ל.). מ ש ל לאדם שעשה חופה לבנו והתקין מכל מיני סעודה לימים מת בנו עמד ובלבל את חופתו אמר כלום עשיתי אלא בשביל בני עכשיו שמת חופה למה לי (ר״י בן קרחה, סנה׳ קח.). מ ש ל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה ומתיירא מן הקוצין ומן הפחתים ומן הברקנים ומחיה רעה ומן הליסטין וכו׳ נזדמנה לו אבוקה של אור ניצול מן הקוצין ומן הפחתים וכו׳ (ר׳ מנחם בר׳ יוסי, סוט׳ כא.). מ ש ל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו וכו׳ (ר׳ אושעיה, ברכ׳ לב.). מ ש ל לאדם אחד שהיה לו בן הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס על צוארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן שלא יחטא (ר׳ יוחנן, שם). מ ש ל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חטין לעלייה וכו׳ (רבא, שבת לא.). מ ש ל לאדם שאבדה לו מרגלית כל מקום שהיא מרגלית שמה לא אבדה אלא לבעליה (ר׳ חנינא, מגי׳ טו.). מ ש ל לשתי רחילות שהיו עוברות במים אחת גזוזה ואחת אינה גזוזה גזוזה עברה ושאינה גזוזה לא עברה (גיט׳ ז.). מ ש ל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהובין זה לזה בא זאב על האחד אמר האחר אם איני עוזרו היום הורג אותו ולמחר בא אלי הלכו שניהם והרגו הזאב (סנה׳ קה.). מ ש ל לשתי מטרוניות שהיו באות זו על גב זו ואין אתה יודע אי זו גדולה מחבירתה (ירוש׳ נדר׳ ג יד). מ ש ל לאחד שהיה מהלך בדרך וראה כת של כלבים ונתיירא מהם וישב לו ביניהם (ר׳ סוניא, מד״ר בראשי׳ פד). מ ש ל לאשה שהיתה מצפה לבעלה שפירש למדינת הים וכו׳ (שם שמות יח), ועוד הרבה. —ובמשמ׳ דבר חכמה קצר: זהו המשל שאומרים בני אדם מטוב אדוני לא טוב לי ומרעתו רע לי (מד ר איכ׳, פתיח׳).—משל הדיוט: מ ש ל הדיוט אומר לטובתי נשברה רגל פרתי (ר׳ ישמעאל, ספרי במד׳ קיט). משל הדיוט אומר נתת פת לתינוק הודיע לאמו (מד״ר במד׳ יט). — ואמר המשורר: אחוד לבנים אצילים חידה בדרכי משלים, מי איש אלהים אשר לא כל עת ועת איש אלילים (ראב״ע, אחוד לבנים). —בדרך מָשָׁל, מה שלקוח רק להיות לְמָשָׁל לאחרים, שיש עוד כמו זה: כי הדברים אשר בהם נפש זנה אחת במין לא יתכן שיהיה נזון האחד מן האחר שאם היה אפשר זה היה

דרך משל נזון החלק האחד מהבשר אשר ביד מהחלק האחר ממנו וזה בתכלית הבטול (רלב"ג, מלחמ' ס' א ו). שחוש הראות דרך משל אמנם ישיג המראים מופשטים מצד המקרים הנמצאים עמם בנראה וכו' (שם). — ומשלים למשל: דברי חכמה יפים במשל שמצוי תמיד וידוע לכל (ערוך, ערך כפל). משל בלי שכל כגוף בלי רגל (ראב"ע, משלי כו ז). ע"כ יאמר המושל לא חיים בצללים ולא אמת במשלים (ר"י סטנוב, דברי ריבות ט). — *משל הכותי, שמתחיל במעט ואחר הולך ומגדיל בקשתו: כמשל הכותי תחלה מבקש מעט והולך ומוסיף[1] (דף 303 ,Catal. Brit. Mus. N. 667).

ב. **משל**[2]), ממנו א. משל, ב. מושל, ממשל, ממשלה, א. משל.

א. **משל**, מושל, משל, מש ים, משלה, משלת, משלו, משול, משל, משל-, למשול, למשל, למשל-, אמשל, תמשל, ימשל, ימשול, ימשל-, ימשלו, ימשלו. — א) משל בפלוני, היה אדון לו, היה לו הכח להכריח את פלוני להשמע לו, להכנע לו, לעבדו, herrschen, dominer; to rule, הבעל באשתו: ואל אישך תשוקתך והוא ימשל-בך (בראש' ג יו). — השר על הארץ, לעשות כטוב וכישר בעיניו: ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים (בראש' מה כו). — ומלך על העם: ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו (שם לז ח). סיחון מלך האמרי היושב בחשבון משל מערער אשר על שפת נחל ארנון וכו' עוג מלך הבשן מיתר הרפאים היושב בעשתרות ובאדרעי ומשל בהר חרמון ובסלכה ובכל הבשן (יהוש' יב ב-ה). ויאמרו איש ישראל אל גדעון משל-בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך כי הושעתנו מיד מדין ויאמר אלהם גדעון לא אמשל אני בכם ולא ימשל בני בכם יי' ימשל בכם (שפט' ח כב-כג). מה טוב לכם המשל בכם שבעים איש כל בני ירבעל אם משל בכם איש אחד (שם ט ב). ושלמה היה מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים (מ"א ה א). וסכרתי את מצרים ביד אדנים קשה ומלך עז ימשל-בם (ישע' יט ד). והוא ישא הוד וישב ומשל על כסאו (זכר' ו יג). ובמשל רשע יאנח עם (משלי כט ב).

— ואלהים: יי' ימשל בכם (שפט' ח כג). מעולם לא משלת בם לא נקרא שמך עליהם (ישע' סג יט). כי ליי' המלוכה ומשל בגוים (תהל' כב כט). וידעו כי אלהים משל ביעקב (שם נט יד). יי' בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה (שם קג יט). לך יי' הגדלה והגבורה וכו' ואתה מושל בכל (דהי"א כט יא-יב). — ואדם בחברו, לעשות בו כטוב בעיניו: ונתתי נערים שריהם ותעלולים ימשלו בם (ישע' ג ד). עמי נגשיו מעולל ונשים משלו בו (שם יב). עבדים משלו בנו פרק אין מידם (איכ' ה ח). גם מזדים חשך עבדך אל ימשלו בי (תהל' יט יד). עבד משכיל ימשל בבן מביש (משלי יז ב). לא נאוה לכסיל תענוג אף כי לעבד משל בשרים (שם יט י). עשיר ברשים ימשול (שם כב ז). ועל גויתנו משלים ובבהמתנו כרצונם (נחמ' ט לז). — ועם בעם אחר: ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו (דבר' טו ו). ובעת ההיא פלשתים משלים בישראל (שפט' יד ד). הלא ידעת כי משלים בנו פלשתים (שם יה יא). ואל תתן נחלתך לחרפה למשל-בם גוים (יואל ב יז). ויתנם ביד גוים וימשלו בהם שנאיהם וילחצום אויביהם (תהל' קו מא-מב). — ומשל בדבר, ברכוש פלוני, לעשות לפי ראות עיניו: ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו (בראש' כד ב). ומשל במכמני הזהב והכסף ובכל חמדות מצרים (דני' יא מג). — משל בגאות הים, לצוות לה להיות סערת או לשקט: אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם (תהל' פט י). — משל לעשות דבר, היה לו הכח והרשות לעשות הדבר: לעם נכרי לא ימשל למכרה (שמות כא ח). — ומשל, היה לו כח ועז, ויאמר לאברי האדם, ידו משלה, זרועו משלה: הנה אדני יי' בחזק יבוא וזרעו משלה לו (ישע' מ י). יד חרוצים תמשול (משלי יב כד), תגיע לכח ושלטון. — ובהשאלה, השמש משל ביום והירח בלילה, מאירים ופועלים פעולה: ויתן אתם אלהים (את המאורות) ברקיע השמים להאיר על הארץ ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החשך (בראש' א יז-יח). — ובתו"מ: שלשה צועקין ואינן נענין ואלו הן מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים והקונה אדון לעצמו ומי שאשתו מושלת עליו (ב"מ עה:). — ומשל בדבר פלוני, התגבר עליו: אלו המושלים ביצרם (ר' יוחנן, ב"ב עח:). — ואמר החכם: החסיד הוא מי שהוא מושל נשמע בחושיו וכחותיו הנפשיים והגופיים ומנהיגם ההנהגה הגופיית (ר"י ה"ת, כוזרי ג ה). — ובהשאלה, *משלה האש בדבר, התחילה לאכל בו:

—[1]) כמו הספור הידוע בהמליץ שבקש מהאמיר כלב ציד קטן, ואחר בקש עבד קטן לשמור עליו, ואחר בית קטן להם, ואחר שפחה להכין להם מזון, ואחר בית לכלם וכו'.

[2]) כך גם בכנענית.

לא שנו אלא שלא משלה בהן האור אבל משלה בהן האור יעלו (רבא, זבח׳ פט:).—*והכוכבים וכדומ׳ בעולם, היה להם כח פעולה בעולם: וזה כי הירח היא המושלת בעולם השפל והנהגתו על ידה (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 101). —*ומשל במלים, היה לו כח עליהן, היה מליץ גדול: ועת משל עלי מלים טהורים כספירים ועינינים יגעים (ר״ש הנגיד, דבריך בתוך לבי).

— הפע׳, המשיל, המשילם, תמשילהו, המשל, — עשה שימשל, נתן לו כח ועז למשל, עשהו לשליט: תמשילהו במעשי ידיך כל שתה תחת רגליו (תהל׳ ח ז). והמשילם ברבים (דני׳ יא לט).—ומקור במשמ׳ שם, המשל, שלטון: המשל ופחד עמו עשה שלום במרומיו (איוב כה ב).

א. **מֹשֶׁל**, ש״ז, בכנ׳ משלו,—שלטון: ודבר (מלך ירושלם) שלום לגוים ומשלו מים עד ים ומנהר עד אפסי א״ץ (זכר׳ ט י). ולא כמשלו אשר משל (דני׳ יא ד).

ב. **מֹשֶׁל**, ש״ז, בכנ׳ משלו,—דמיון: אין על עפר משלו העשו לבלי חת (איוב מא כה).

ב. **מָשַׁל**, פ״י, משל, משלים, משל, ימשל, ימשלו,— משל משל, אמר משל: כה אמר אדני יי׳ השבתי את המשל הזה ולא ימשלו אתו עוד בישראל (יחזק׳ יב כג). בן אדם חוד חידה ומשל משל אל בית ישראל ואמרת כה אמר אדני יי׳ הנשר הגדול גדול הכנפים וכו׳ (שם יז ב–ג). מה לכם אתם משלים את המשל הזה על אדמת ישראל לאמר אבות יאכלו בסר ושני הבנים תקהינה (שם יח ב). ומשל אל בית המרי משל ואמרת אליהם כה אמר אדני יי׳ שפת הסיר שפת וגם יצק בו מים (שם כד ג).—ומשל סתם, אמר משל: על כן יאמרו המשלים באו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון (במד׳ כא כז). הנה כל המשל עליך ימשל לאמר כאמה בתה (יחזק׳ יז מד). — ובתו״מ בענין זה, אמר משל: אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפילה וכו׳ (ר״ג, כתוב׳ י.). אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך הגיע זמן ולא פרעו וכו׳ (ר׳ יוסי הכהן, ר״ה יז:). אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין וכו׳ (ר״ע, ב״ב י.). שאלו תלמידיו את רשב״י מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שיש לו בן אחד פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה עמד ופסק מזונותיו בכל יום והיה מקביל פני אביו כל יום (רשב״י, יומ׳ עו.). אמשול לכם משל למה הדבר דומה לאדם שיש לו שתי נשים אחת ילדה ואחת זקינה ילדה מלקטת לו (שערות) לבנות זקינה מלקטת לו שחורות נמצא קרח מכאן ומכאן (ר׳ יצחק, ב״ק ס:). אמשול לך משל למה הדבר דומה לבעל הבית שגדל יתום בתוך ביתו לימים העשיר אותו יתום ואמר אהניהו לבעל הבית מנכסי (ר״ש בר נחמני, ב״ב קכג.).—*משל את פלוני ב. . . , דמה אותו כך וכך, כנה אותו במשל לדבר מהדברים: ערומים היו המצריים לפיכך הוא מושלן בשועלים מה שועל זה מביט לאחוריו כך היו המצריים מביטים לאחוריהם וכו׳ (ר׳ אלעזר בר׳ שמעון, מד״ר שה״ש, אחזו). שלא היתה מלכות ירודה משל מצרים אלא שנטלה שררה לשעה בשביל כבודן של ישראל וכשהוא מושל את המלכיות אינו מושל אותם אלא בארזים (מכי׳ בשלח, שירה ו). למה הוא מושל כל באי העולם בחולדה (ר׳ אחא, ירוש׳ שבת יד א). — משל משל, עשה משל, בדא משל, חבר משל: משמת ר׳ מאיר בטלו מושלי משלים (סוט׳ ט טו). רבי מושלו (מה שאמרו שם שהמתים יורשים את החיים) משל למה הדבר דומה לשני אחים שותפין וכו׳ (ירוש׳ ב״ב ח ג). התחילו מושלין לפניו משלות חבית שקינן נחש בתוכה (מד״ר איכה, סוף גליס).— ובמשמ׳ דמה וכנה דבר בכנוי מליצי בהשאלה: משל משלו חכמים באשה החדר והפרוזדור והעליה (נדה ב ה).

— פעו׳. *משול, משולה, משולים, משולות,—שמדמים אותו, שמכנים אותו: אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים כשהן יורדין יורדין עד עפר וכשהן עולין עולין עד לכוכבים (ר״י בר אלעאי, מגי׳ יו.). בעולם הזה משולים (ישראל) בעפר לימות המשיח הם משולים לחול הים (מד״ר במד׳ ב). נשארתי יתומה בלי אב ואם ומשולה לעניה שואלת מבית לבית (שם אסת׳, ותאמר אסתר). — ואמר המשורר: לעולמך פני לילך ויומך ולמה תרדפי הבל ולמה, משולה את בחיותך לאל חי אשר נעלם כמו את נעלמה (רשב״ג, שחי נאל). שחת משולי קש באסר, שלום קרנות עשר (ר״א קליר, אסירים, יוצ׳ ב׳ פסח). ידועת חלאים משולת פראים חלוצת עדיים לבושת בלויים (ר״י הלוי, אהה אדני).

— נפע׳, נמשל, נמשלתי, נמשלת, — נמשל פלוני לדבר, נדמה לו, ähnlich sein; ressembler; to resemble: כלם יענו ויאמרו אליך גם אתה חלית כמונו אלינו נמשלת

הורד שאול גאונך (ישע׳ יד י-יא). — וְנִמְשַׁל עם דבר, כמו״כ במשמ׳ זו: פן תחשה ממני וְנִמְשַׁלְתִּי עם יורדי בור (תהל׳ כח א). אל תסתר פניך ממני וְנִמְשַׁלְתִּי עם ירדי בור (שם קמג ז). — וְנִמְשַׁל כַּדָּבָר, בזו המשמ׳: אדם ביקר ולא יבין נִמְשַׁל כבהמות נדמו (שם מט כא). — ובתו״מ: למה נמשלו מצריים כמרור לומר לך מה מרור זה שתחילתו רך וסופו קשה אף מצריים תחלתן רכה וסופן קשה (ר׳ יונתן, פסח׳ לט.). למה נמשלו דברי תורה כאש וכו׳ לומר לך מה אש אינו דולק יחידי אף ד״ת אין מתקיימין ביחידי (רבה בב״ח, תענ׳ ז.). למה נמשלו דברי תורה כעץ וכו׳ לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול אף ת״ח קטנים מחדדים את הגדולים (ר״נ בר יצחק, שם). למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו במים וביין ובחלב וכו׳ לומר לך מה שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים אף ד״ת אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה (ר׳ אושעיא, שם). למה נמשלו ישראל לתפוח לומר לך מה תפוח זה פריו קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע (ר׳ חמא ברי״ח, שבת פח.). אמרו לו (המילדות העבריות לפרעה) אומה זו כחיה נמשלו (סוט׳ יא:). נמשלה התורה כמלח והמשנה כפלפלין והש״ס כבשמים ואי אפשר לעולם בלא מלח (מס׳ סופר׳ טו ח). ישראל אינן מתברכין אלא בזכות התורה שנמשלה למים (מד״ר בראש׳ מא). למה נמשלה תפילתן של צדיקים לעתר לומר לך מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכין מדת אכזריות למדת רחמניות (ר״ש בן לקיש, שם במד׳ י). — ובסהמ״א: בורא ניב שפתים לדבר צחות, השם כח במשכיל להוציא מפיו מלין נמשלים לגופות וטעמיהם כנשמות (ראב״ע, הקד׳ יסוד דקדוק, כ״י).

— פִּעֵ׳, מִשֵּׁל, מְמַשֵּׁל, — מִשֵּׁל מָשָׁל, — כמו מָשַׁל: ואמר אהה אדני יי׳ המה אמרים לי הלא מְמַשֵּׁל משלים הוא (יחזק׳ כא ה). — ובסהמ״א: והרי אנו ממשלים מזה הענין משלים כדי שיתבאר היטב (ר״י אבן עקנין, ספר מוסר ב טז). — ובמשמ׳ דִּמָּה: וכאן מישל הבינה למודע שהוא קריבות שלישי לאם (ר״י ברצלוני, פי׳ יצירה 61). וכמטמונים תחפשנה מישל ג״כ חיפוש החכמה לחיפוש הממון (ר״ז מברצלונה, פי׳ משלי ב ד).

— הִפְעִ׳, הִמְשִׁיל, תַּמְשִׁלֻנִי, — הִמְשִׁילוֹ לְדָבָר, דִּמָּהוּ לו, אמר שהוא דומה להדבר: למי תדמיוני ותשוו ותַמְשִׁלֻנִי ונדמה (ישע׳ מו ה). — ובסהמ״א: ויבוא להגשים הבורא ולהמשילהו בצורה ובדמות מפני שאיננו יודע אמתת יחודו וענין מציאותו (ר״י א״ת, חו״ה, היחוד א). — ואמר הפיטן: דמו אותך ולא כפי ישך, וישווך לפי מעשיך, המשילוך ברוב חזיונות, הנך אחד בכל דמיונות (שיר הכבוד לשבת). — *והמשיל מָשָׁל: ואני אמשיל לך משל על דרך התואר מכל סוג מהם (ר״ש א״ת, מו״נ א נג). — ואמר המליץ: חלילה חלילה, אם ארמה אותך ואם אכשילה, ואם אפתה אותך במלי ואם אמשילה, אבל כל אשר דברתי בפה ושפתים, תמצאנו כפלים (ר״י חריזי, תחכמ׳ ו).

— התפ׳, הִתְמַשֵּׁל, אֶתְמַשֵּׁל, — הִתְמַשֵּׁל כַּדָּבָר, כמו נִמְשַׁל, נהיה דומה להדבר: הרני לחמר וָאֶתְמַשֵּׁל כעפר ואפר (איוב ל יט). — ובסהמ״א: ולא רצה להתמשל בראובן ושמעון ונתמשל בצבעון וענה (ערוך, ערך ענה).

***מְשָׁלָה**, ש״נ, מ״ר מְשָׁלוֹת, סמי׳ מִשְׁלוֹת, בכנ׳ מִשְׁלוֹתָיו, — כמו מָשָׁל, בפרט ספור מעשה אדות בע״ח וכדומ׳: שלש מאות משלות [1]) שועלים היו לו לר״מ ואנו אין לנו אלא שלש אבות יאכלו בוסר ושני הבנים תקהינה, מאזני צדק אבני צדק, צדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו (ר׳ יוחנן, סנה׳ לח:). התחילו מושלין לפניו משלות חבית שקינן נחש בתוכה כיצד עושין לו (מד״ר איכה, סין לריש). כשאדם נער אומר דברי זמר הגדיל אומר דברי משלות הזקין אומר דברי הבלים (ר׳ יונתן, שם שה״ש, א). על ידי משלותיו של שלמה עמד על דברי תורה (ר׳ חנינא, שם). בראשונה היו אומרים משלי ושיר השירים וקהלת גנוזים היו שהם היו אומרים משלות ואינן מן הכתובים ועמדו וגנזו אותם (אדר״נ א). אלא שאני אומר במשלות ושיר השירים וקהלת גנוזים היו עד שהן בכתובים (שם, נוסחה ב). אמרו עליו על הלל שלא עזב דברי חכמים וכו׳ שיחת חיות ובהמות שיחת שדים ומשלות הכל למד (מס׳ סופר׳ טז ט). — ובסהמ״א: אח מאב וכו׳ משלות הן ורגילין בני אדם לאומרן (רש״י יבמ׳ מז:). בעל משלות ודומיות היה לוי וקאמר לו ר׳ משול לי פרסיים למה הם דומים (תוס׳, קדוש׳ עב.).

מִשְׁלוֹחַ, מִשְׁלַח, ש״ז, — שה״פ מן שָׁלַח, מִשְׁלוֹחַ יָד, דבר שאדם שֹׁלֵחַ בו ידו, נגע בו, תפש בו: ועפו בכתף פלשתים ימה יחדו יבזו את בני קדם אדום ומואב מִשְׁלוֹחַ ידם ובני עמון משמעתם (ישע׳ יא יד). — מִשְׁלוֹחַ מָנוֹת, שליחת מתנות: על כן היהודים הפרוזים הישבים בערי הפרזות עשים את יום ארבעה עשר

[1]) כך בנוסח׳ הדפוס, ובכ״י ממשלה.

לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב וּמִשְׁלוֹחַ[1]) מנות איש לרעהו (אסת׳ ט יט). לעשות אותם ימי משתה ושמחה וּמִשְׁלֹחַ [1]) מנות איש לרעהו (שם כב). — ובסהמ״א, במשמ׳ חֹפֶשׁ, ואמר המשורר: ובא נוח לידי העמלה ומשלוח לרגלי העקודה, אני נתפש בעד זרים כאלו אני שני לאיש צלה ועדה (ר״ש הנגיד, ואל תנחי). — ובמשמ׳ ״דבר שאדם שולח לחברו, Sendung; envoi: על פי המקח אשר נקציב לו בכל משלוח ומשלוח (מא״ג, קרית ספר א). אקוה לדבריך ביד העגלון אשר הביא את דודתי לריגא וכן המשלוח אשר הבטחת לי (אגרי יל״ג א יב). ומאז והלאה אנכי נושא את נפשי לתת את המשלוח את דברי ואת ברכתי לך בידי המוכ״ז (שם יא). כל מכתביך ומשלוחיך קבלתי אל נכון (שם יד).

מִשְׁלָח, ש״ז, סמי׳ מִשְׁלַח, — א) שה״פ מן שָׁלַח, מִשְׁלַח יַד, שליחת יד, פעולה, עֵסֶק: ושמחתם בכל מִשְׁלַח ידכם אתם ובתיכם (דבר׳ יב ז). נתון תתן לו (להעני) ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יי׳ אלהיך בכל מעשך ובכל מִשְׁלַח ידך (שם טו י). ולאחיך לא תשיך למען יברכך יי׳ אלהיך בכל מִשְׁלַח ידך על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה (שם כג כא). יצו יי׳ אתך את הברכה באסמיך ובכל מִשְׁלַח ידך וברכך בארץ אשר יי׳ אלהיך נתן לך (שם כח ח). ישלח יי׳ בך את המארה את המהומה ואת המגערת בכל מִשְׁלַח ידך אשר תעשה (שם כ). — ב) מקום שישלח שם אדם בהמה וכדומ׳: וכל ההרים אשר במעדר יעדרון לא תבוא שמה יראת שמיר ושית והיה לְמִשְׁלַח שור ולמרמס שה (ישע׳ ז כה). —ואמר הפיטן: הרצה לפניו כל המשלח, והשיבו שלח נא ביד תשלח, ויפצר בו בזאת להשתלח, וילך הוא ונבחר למפלח (יהודה בר״מ, אני תומה, יוצ׳ לשבה״ג). העז יהיר ונאץ מול שלוחך וגם מי יי׳ אשר שלחך, זעם ועברה בו באף בשלחך חזר בעל כרחו עשות משלחך (מסה בר קלוני׳, אימת נוראותיך, אחרון פסח).

מִשְׁלָה,—עי׳ שלח.

מִשְׁלַחַת, ש״נ, — שה״פ, א) שליחה: ישלח בם חרון אפו עברה וזעם וצרה מִשְׁלַחַת מלאכי רעים (תהל׳ עח מט). — ובמדר׳: לפי שנפתלי כיבד את אביו יותר מדאי שהיה אביו שולחו לכל מקום שירצה והיה זריז במשלחתו ומצא קורת רוח ממנו וכו׳ ולכך בירכו אביו כאילה שלוחה שהיה רץ במשלחתו כאיל (ר׳ יודן, מד״ר במד׳ יד). — ואמר הפיטן: זמַן נעשים רוחות בלכתם במשלחות, זרם מים מתחלפים בשרתם לאלהי הרוחות (רשב״י הבבלי, אמן דר, שבת ג אחה״פ). —ב) מִשְׁלַחַת איש צבא וכדומ׳, במשמ׳ פטורים, discharge; congé; Entlassung: אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות ואין מִשְׁלַחַת במלחמה (קהל׳ ח ח). —ג) ״מִשְׁלַחַת חיות רעות וכדומ׳, שהן באות תדיר לטרף טרף: בשעת משלחת זאבים אף זאב אחד אונס (ר׳ יהודה, ב״מ ז ט). שעת משלחת זאבים היתה ולא עמד בית דין וביטל (ירוש׳ שבי׳ ד ב). — ד) ״השתמשו בזה בזמן החדש במשמ׳ מלאכות, חֶבר אנשים שנשלחו למקום מן המקומות למטרה מן המטרות, mission.

***מִשְׁלַחַת**, (משולחת), ש״נ, — אשה גרושה, שנשאה לאחר: בת משולחת מה היא לכהן (נדה סט:).

״מִשְׁלִי, מִשְׁלִיִי, ת״ז, —מֶטֶבַע הַמָּשָׁל: שנהיתה ההערה והרמז במשכן וכליו לדבר יחוייב שנאמינהו בחוק התורה ומצותיה באופן שיהיה המשלי והרמז מדריך האדם למה שיעשה וכו׳ ולכן אמר (יחזקאל) שיתבודדו ויבינו ענין הבית וימדדו את תכניתו שהוא המשליי יורה להם טעותם (ר״י אברבנאל, תרומה). שהיה דברו בכל זה דבור המשליי אשר לא יוליד מאומה לסתירת מה שגזרנו (ר״י מוסקטו, נפוצ׳ יהודה ב). לו הוא דבור המשליי אשר לא יוליד ואם היה שיוליד אין לו מקום רק במדות האנושיות לא במצות האלהיות (שם יח). וזה הוא תערובות מין בשאינו מינו מין שיר ידידות במין שיר משליי (רפ״ז, פיורי ברכה 25).

״מַשְׁלִים, ת״ז, —מי שהוא מַשְׁלִים דָּבָר, שהוא האחרון בדבר, ובפרט האחרון בהנקראים לקריאת התורה בצבור: ואם הפסיק שליח צבור בקדיש בין משלים ובין המפטיר אינו עולה מן המנין (רמב״ם, תפלה יב יז). — ובדרך מליצה: בין נכבדי תבל נגלים ונפלים, נמצא שמו כתוב ראשון ומשלים (ראב״ע, הודות עלי נבל). כאשר תעלה לתורה עלה בכלל העולים, ואל תפנה אל האלילים להיות מתחיל או משלים (ר״ש אלעמי, אגר׳ המוסר).

***מַשְׁלִית**[1]), ש״נ, — כעין אַגְמוֹן ששולים בו מהבור הדלי שנפל המימה: משלשלין את המשלית[2]) לעלות בה דלי או קיתון (תוספת׳ שבת יד ג).

---

[1]) בקצת ספרים חסר.

[1]) מן שלה, עי״ש. וכעין זה בערב׳ מנשל a) ובסור׳ משליא. ועי׳ הערה הבאה. —[2]) כך בנסח׳ כ״י א״פ, הוצא׳ צוק״מ. ובדפוס וילנה משליא, ותנחו׳ ירוש׳ הביא גרסה משולת,

a) منشل

משלם[1], ש"ז. —שה"פ מן שלם, עד משלם כך וכך, עד כלות הזמן: ועומדים במלחמה עד משלם שלשה חדשים ובמשלם שלשה חדשים באים עם כל השלל למלך עדיאל (אגד הדני, מהדורי אפשטין). ואם אדם מיושב הוא מיחד לה בית עד משלם שבעה ימים הראשונים (תורתם של ראשוני, הורוין, מחבי ב, הלכי נדה).

משלן, ש"ז, מ"ר משלנים. —כמו משל: ולזה במסכת בראשית רבא פתרונים, ובאותיות דר' עקיבא משלנים (שלמון בן ירוחים, לקו"ק, נספח' 19).

משלש[2], —זמן של שלשה, משלש חדשים וכדומי: ויהי כמשלש [2] חדשים ויגד ליהודה (ברא' לח כד).

משלש, ש"ז, מ"ר משלשים, משלשות, —צורה מצורות התשברת, שיש לה שלש צלעות ושלש זויות, Dreieck; triangle: והמשלש הוא שטח אשר יש לו שלשה צדדים ושלש זויות ויקיפו אותו שלשה קוים וכל קו וקו מהם נקרא צלע והמשלש הוא ראשון לכל השטחים הישרים (ראב"ח הנשיא, המשיחי והתשברת א יו). והמשלש נחלק לשלשה מינים מהם משלש שכל צלעותיו שוות ונקרא משלש שוה הצלעות וזויותיו לעולם חדות ושוות כאשר בצורה הזאת ומהם משלש אשר שתים מצלעותיו בלבד שוות ונקרא משלש שוה השוקים כאשר בצורה הזאת ומהם משלש שאין צלע מצלעותיו שוה לשנית ונקרא משלש מתחלף הצלעות וכו' (שם שם יז). וכל שני משלשים שהם על תושבת אחת ובין שני קוים נכוחיים הם שוים בשיעורם וכו' וכן אם יהיו שני משלשים על שתי תושבות שוות (שם לו-לז). כל משלש שיצא ממרבע נכוחי שוה עם משלש אחר שיצא מאותו המרבע אם יהיו על תושבת אחת ושוים בקומתן (שם לח). ואני מתחיל לפרש מדידת המשלש השוה בצלעותיו והמשלש הזה זויותיו לעולם הם חדות כלם והם שוים בשיעורם ותשברת כל משלש הוא רבוע העמוד היוצא בו במחצית התושבת (שם ב נח). והמשלש השני משני המשלשים שאמרנו כי ימצאו המשלש הנצב הוא מתחלף זכרנו אותו קודם המשלש השוה (שם סח). —ומ"ר משלשות: החלק השני במדידת המשלשות והמשלשות כאשר סדרתי בראש הספר נחלקות לשלשה חלקים לשוה הצלעות ולשוה השוקים ולמתחלף הצלעות (שם ב א). וכבר פרשנו לך דרך רבוע המשלשות בכל מיניהם וחלקיהם אשר הם מתחלקים מצד צלעותם (שם סו). ולמשלש הזה מדה שהוא מתיחד בה משאר המשלשות (שם סט).

משלש, ת"ז, לנק' משלשת, מ"ר משלשים, (משולשים), משלשות, (משולשות), —א) איל משלש וכדו', בן שלש שנים, dreijährig; agé de trois ans; three years old: קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש ותור וגוזל (ברא' טו ט). —ובתו"מ: מקבלין עגלין וחיודין למחצה ומגדלין אותן עד שיהו משולשין וחמור עד שתהא טוענת (ב"מ ה ד). — ב) שיש בו שלשה, dreifach; triple; threefold: והלשכות העליונת קצרות וכו' כי משלשות הנה (יחזק' מב ה-ו). והחוט המשלש לא במהרה ינתק (קהל' ד יב). —ובסהמ"א, מלה משלשת, שיש בה שלש אותיות: לפי שלשון ייאוש עברי מן המלה המשולשת המסתכן (תשו' דונש על רסע"ג 51). והחריב מלה משולשת שלימה ועשאה מסוכנת (שם). — ושיש לו שלש צלעות: והשטח אשר כל קויו ישרים נחלק למשולש ולמרובע ולמרבה הצלעות (ראב"ח הנשיא, המשיחי והתשברת א טו). השער השני במדידת הארץ הבתים והשדות על חלופי צורתן בין מרובעות בין משולשות או מעוגלות וכל שאר מיני הצורות (שם, הקדמה). וכל צורה משולשת שהיא תחלת הצורות ועליה תתחלק כל צורה (ראב"ע, ספי האחד 12). וכן אם היתה העיר משולשת או שיש לה צלעות רבות מרבעין אותה (רמב"ם, שבת כח ז). — ג) כמו משלש: ידוע כי צלעי המשולש השוה בתוך העגול כמרובע עמוד (ראב"ע, יסוד מורא יא). וכל עגול שאלכסונו פחות מעשרה יהיו שברי המשולש השוה לקו העגול (שם). וכן כל שנים מצלע המשולש ביחד גדולים מהצלע השלישי (ר"י אבן עקנין, ספי מוסר ב טז). ולא יסובבו אותו מהקוים הישרים פחות משלשה קוים והוא הנקרא משולש והמרובע בעל ארבע צלעים (שם ג כא). ראה בעין שכלך אתה הקורא ספרי זה איך יצא לך מן הסדר הנפלא בצורת שני משולשין מקבילין נצבים הזויות ושניהם מרובע והמשולש הוא ראשית התמונות בטבע ולזה התחילו בו בספר התשבורת (תרגי פיי יצירי לשבל בן תמים נב). אמר המדבר המרובע אינו

אמר שהוא מנשל בערבי, כעין מזלג להוציא בשר מן הקדרה.

[1]) בגמ' בארמ': במשלם שניא אילין תיפוק ארעא דא בלא כסף (ב"מ סז:).

[2]) כמו משלח, ועי' הערה לקמן.—[3]) ת"א: כתלתות ירחיא. רש"י: ולשון כמשלש חדשים כהשתלש החדשים כמו ומשלוח מנות ומשלוח ידם. ע"כ. ראב"ע: בתוספת מם קודם שלש ובימים (ר"ל שלשם) בתוספת מם אחר שלש. החדשים כופרים במציאות שם זה.

נמצא וזה אמת מצד שאין מציאותו טבעית רק המשולש ידו בכל ויד כל בו מצד היותו כל גוף משולש לפי שגדרו ג׳ קוים (ר״י אבן לטיף, רב פעלים נט). כמו שני משולשים אשר כשיחוברו יהיה מהם מרובע וכו׳ או המרובע כשיוסר חציו יהיה משולש (ראב״ד, אמונה רמה א א). כמו שאין דרך שיגיעו ימים יאמן בהם אמונה אמתית שכל משולש זויותיו השלשה גדולות או קטנות יותר משתי נצבות (שם ד ג). כאשר נאמר לנו בזה המשולש וכו׳ למה היו זויותיו שוות לשתי נצבות לא נאמר בתשובת זה מפני שהוא מעץ או מנחשת אלא מפני שהוא משולש (כל מלאכי ההגיון, מופת). משולש שוה הצלעות והוא ששלשת צלעיו שוין זה לזה (אוקליד׳ ליסודה הכהן, במדרי החכמה). — ד) ˙צורה מצורות המזלות ברקיע: והכ״א (הצורה האחת ועשרים של המזלות) המשולש וכוכביו ד׳ (ראב״ע, ראשית חכמה). ראיתי לבאר במקום הזה שמות השלשים וששה צורות הנוספות ואוציא במספר צבאם ואלו הן א׳ הדוב הקטן וכו׳ כ׳ האשה בלי בעל כ״א המשולש (דוד גנז, נחמ׳ ונעים, סי׳ כה).

˙**מְשֻׁלֶּשֶׁת**, ש״נ, מ״ר מְשֻׁלָּשׁוֹת, — כמו מְשֻׁלָּשׁ, מְשֻׁלָּשׁ: בארבעה דרכים המדידה נקבצת ואלו הן המרבעת והמשלשת והעגלה והקשותה וכו׳ והמשלשת בד׳ פנים בשני הצלע בקבע בעמוד בגג (משנת המדות, הוצ׳ שפירא א). שלש מדות במשלשות ואלו הן הנצבה החדה הפתוחה (שם ד). וכן אתה מודד חשבון המשנה בכל עקר וכל המרבעות המשונות עשה אותם ממשלשותיהן כזה (שם ג).

˙מְשֹׁלֶת, — עי׳ *מְשֹׁלִית.

***מְשֻׁמָּד**[1], ש״ז, מ״ר מְשֻׁמָּדִים, — מומר, מי שעזב את הצבור היהודי ואת הדת היהודית וכו׳ ונתחבר על צבור נכרי ומתנהג במנהגיו וקבל את הדת הנכרית והמנהגים הנכרים, apostat; -te: מי שפרשו מדרכי צבור כגון המינין והמסורות והמשומדין והאפיקורסים ושנתנו חתתם בארץ החיים ושכפרו בתחיית המתים והאומרים אין תורה מן השמים והמלעיגים על דברי חכמים גיהנם ננעלת בפניהם (סדר עולם רבה ג). כל בן נכר לא יאכל בו אחד ישראל משומד ואחד גוי במשמע (מכי׳ בא טו). כי תצא למלחמה על אויבך וכו׳ בישראל משומד הכתוב מדבר (ר״י ינחק, שם משפט׳ כ). אדם לרבות את הגרים מכם להוציא את המשומדים וכו׳ מה ישראל מקבלי ברית אף הגרים מקבלי ברית יצאו המשומדים שאינן מקבלי ברית שהרי הפרו ברית (ספרא, ויקר׳ ב ב). גוי שקיבל עליו דברי תורה ונחשד על דבר אחד וכו׳ הרי הוא כישראל משומד[1] (תוספת׳ דמאי ב ד). המינין והמשומדים והמסורות מורידין ולא מעלין (שם ב״מ ב לג). האוכל שקצים הרי זה משומד[1]) (שם הור׳ א ה). הכל כשרין לשחוט אפילו כותי אפילו ערל ואפילו ישראל משומד[1]) (שם חול׳ א א). גר ומשומד משומד קודם מפני מעשה שאירע (ר׳ אבון, ירוש׳ הור׳ ג ט). כדי שלא יהיו המינין והמשומדין ורשעי ישראל אומרים הואיל ואנו מהולין אין אנו יורדין לגיהנם (ר׳ ברכיה, מד״ר שמות יט). שכל המקשה עצמו לדעת הרי הוא משומד (מדה״ג, כ״י תימני׳, וישב). — ובסהמ״א: הוא דור עני שאין לו זכות אלא עומדין ומתריזין כנגדם ומבזים אותם בשוקים וברחובות שקורין לסטים ומשומדים ואומרים עליו דברים שאין האזן יכולה לשמוע (פרקי היכלות לג). בעסק האיש המשומד הנפטר בלי בנים (תשו׳ הגא׳, הרכון לו). המינין והמשומדין והמסורות וכו׳ משומד לאכול נבלות לתיאבון משומד אוכל נבלות להכעיס (הלכות גדולות, סי׳ תקפד). ובאמת סגנון הדברים האלה מורה שהיה רבשקה משומד יהודי (ר״י אברבנאל, מ״ב יח יט). שאסור להושיט דבר איסור למשומדים (סמ״ג, סי׳ קסח). כל זמן שהם נבדלים ונכרים שהם זרע ישראל נחשבים מרשעי ישראל ואינם משומדים גמורים (רס״ע אבן דנאן, שאלה ע״ד האנוסים, חמדה גנוזה יג.). שאנחנו נתנהג עם המשומדים כמו שנתנהג עם הגוים הגמורים (שם). משומד שנתן הירושה שהיה לו לירש מאביו לאמו

[1]) כבר העיד רמב״ע בשם רב האי גאון כי זו מלה מקצרה מן משועמד, במשמ׳ טבל, מן עמד בסורי׳ במשמ׳ זו, אמר וז״ל: וזעם בעצ׳ אהל אלהגדה אן רבשקה כאן משומד והד׳א גיר סאיג פאן מחץ׳ הד׳ה אללפט׳ה עלי מא פסר ר׳ האיי ואלמכתצרה אלעין ואצלהא משועמד אי מעתקד דין אלמעמודיה ואלתעמד ענד אצחאב הד׳א אלמד׳הב אלאנגמאס פי אלמא׳ חסב מא פעל יחיי בן זכריא בצאחבהם פי אלארדן (כתאב אלמחא׳רה REJ XXII, 242). וכך תנחו׳ ירוש׳: וקל רבי׳ האיי ז״ל אן משומד מכתצר יעני אנה אנתקל אלי מד׳הב אלמעמודיה. ע״כ. וכן הרמב״ן בפרושו עה״ת (שמות יא). וז״ל: משומד פירושו מנוכר מלשון ואשתמדע יוסף וחסרי העין כמו שהבליעה במלות רבות ואמרו מדם במקום מדעם וכו׳. וקבלו פרוש זה רבים מהחדשים. אבל אין ספק בדבר, כי אין זה המקור האמתי של השם משמד, כי כבר היה נהוג בין היהודים לפני צמיחת הנצרות, וצריך להסכים לדעת פלישר (הערות ללוי, ערך משומד) כי מקורו במשמ׳ שרש שמד בסור׳, שמשמש גם בענין התרחקות מדבר וגדוף וכדומה. — [1]) כך

ומת אביו ותבעה אמו הנכסים ויורשי בת המשומד תבעו גם כן הנכסים הנה כתב הר' יהודה בספר הדינין תשובה אחת לרבינו משולם שמשומד אינו יורש את אביו וכו' וכיון שאינו יורשו מיד כשמת אבי המשומד זכתה בת המשומד בנכסי אבי אביה (תשוב' הלא"ש, מובא בטוח"מ רפג ה). ועל גט של משומד שגירש את אשתו כבר שאלו את ר"ת צריך לכתוב בגט שם גיות עם שם יהודות (התרומה, גיט' קכח). — ובסדר התפלות: ולמשומדים[1]) אל תהי תקוה והמינים יכלו כרגע וכל אויבינו וכל שונאינו מהרה יכרתו (סדור רע"ג כ"י, בהערות א' מארכס).

·מְשֻׁמֶּדֶת, ש"נ,—אשה שפרשה מן הצבור היהודי ודת ישראל ונתחברה לדת נכריה: וששאלתם על המשומדת ראובן נשא אשה והכניסה לו שדות וכרמים ולבסוף נשתמדה וכו' כך הוא הדין שיורשי אותה המשומדת נוטלין כל מה שהכניסה (תשו' גאוני מו"מ פז). ואם קדש (המומר) בת ישראל קדושיו קדושין וזרעו מאשתו המשומדת בר ישראל הוא לכל דבר (רס"ע אבן דנאן, שאלה ע"ד האנוסים, בסס הרי"ף). ראובן היה נשוי ללאה ונשתמדה ונשאת לגוי וכו' ומת ראובן בלא בנים פטורה רחל מזיקותה מחמת המשומדת (שו"ת תרומ' הדשן, סי' ריט). על דבר עלילה אחת שהעלילה על אודות אשה משומדת שברחה (השבת אבדה, קכן על יד ז).

*מְשֻׁמָּדוּת, ש"נ,—מעמד המשמד: בו משומדות[2]) פוסלת ואין משומדות[2]) פוסלת בתרומה (פסח' נו.).

מְשַׁמָּה, ש"נ, מ"ר מְשַׁמּוֹת,—כמו שַׁמָּה: כי מי נמרים מְשַׁמּוֹת יהיו כי יבש חציר כלה דשא ירק לא היה (ישע' יסו). והיתה חרפה וגדופה מוסר וּמְשַׁמָּה לגוים אשר סביבותיך בעשותי בך שפטים באף ובחמה (יחזק' ה יה). ונתתי את הארץ שממה וּמְשַׁמָּה ממדבר דבלתה (שם ו יד). ונתתי את הארץ שממה וּמְשַׁמָּה ונשבת גאון עזה (שם לג כח).

*מִשְׁמוּשׁ, ש"ז, — א) שה"פ מן מִשְׁמֵשׁ: מפני שהוא רוצה במשמושן[3]) (עוקצ' א ה). (צואה) אפילו עשויה כעצם אסורה מפני שמשמושה[4]) קיים מים אין משמושן[4]) קיים (ירוש' ברכ' ג ה). ואבימלך לא קרב אליה וכו' משמוש ידים היה (מד"ר ברא' נב). —ובסהמ"א: והוא משמוש ביד בקלות (ר"ת שבת קמז:). כיון שישב כבר מלוכלכים בגדיו ומה יועיל משמושו (רש"י ברכ' סב.). אותם (היונים) הנראים שמנים למראה עיניו נמצאין כחושים במשמושן והכחושים נמצאים שמנים (הוא, ביצ' י:). ולא ידבר מענין התאוה חשקים ונשוקים ומשמושים ומיני אהבות וחשק (הרוקח י, תשובת המשקל). דדי בתוליהן שהן קשות במשמוש ועתה הן נשים גדולות (ר"א מבלגנצי, יחזק' כג ג). שיש רופאים אחרים עובדי כוכבים וכן עושים שאר מיני משמושים עפ"י דרכי הרפואה (סדרי טהרה, הלכ' נדה קנה). שאם יוכל למשמש (את הגורלות בקלפי) בריוח ירגיש במשמושו איזהו של שם ונוטלו בימין (המאירי, יומ' ד א). — ב) ·שְׁטַר מִשְׁמוּשׁ, רשימת כל החפצים הנמצאים במקום מן המקומות, Inventar; inventaire; -tory: האפטרופ' שנתמנה בצואת המת אם צריך לעשות שטר משמוש הנקרא בלעז אינוינטרי בנכסי המת (תשו' הר"נ גירונדי י). כותבין שני שטרות אחד לאפטרופוס ואחד לקרובים אות באות והוא הנקרא שטר משמוש וכל אלו הדברים הם לומר שהבית דין כשהם ממנים אפטרופוס בנכסי יתומים ראוי להן שיעשו כך (שם). אפוטרופוס שעשה שטר משמוש בעדים ואחר זמן סמוך למיתתו עשה צואה וכתב רשימה ממה שיש בידו מעזבון יתומים שנתמנה עליהם לאפוטרופוס ונמצא שמה שצוה וכתב באחרונה הוא פחות הרבה מסך הכולל שנמצא בשטר משמוש ממה שקבל (שאל' יעבץ ב סב). — ג) ·בהלכות נחלאות, הזכות שיש ליורש בנכסי מורישיו: ורז"ל יקראו לזכות החזקה שיש ליורש בנכסי מורישו בלשון משמוש כלשון אמרם בהרבה מקומות נחלה ממשמשת והולכת (ספ' החנוך, מצוה ת). (גם במקום שהנחלה) באה מכח משמוש יכול להנחיל לאחד מהם (פתחי תשובה, שו"ע חו"מ רפא).

מִשְׁמָן, ש"ז, סמי' מִשְׁמַן, מ"ר סמי' מִשְׁמַנֵּי, בכנ' מִשְׁמַנֶּיהָ, מִשְׁמַנֵּיהֶם, — מקום שָׁמֵן, מִשְׁמַן הארץ, אדמה שמנה: הנה מִשְׁמַנֵּי הארץ יהיה מושבך (ברא' כז לט). — מִשְׁמַן הבשר, המקום השמן שבגוף: והיה ביום ההוא ידל כבוד יעקב וּמִשְׁמַן בשרו ירזה (ישע' יז ד). לכן ישלח האדון יי' צבאות בְּמִשְׁמַנָּיו רזון (שם י יו). — ואמר המשורר: מי דחהו ממשמן אל רזה, מי קרא עלי מחזה, מי עשה את הדבר הזה, הלא אנכי יי' (ר"י הלוי, מי כמוך). האל יום שלח במשמני רזון

בכ"י א"פ, הוצא' צוק"מ. ובנדפס מומר. — [1]) כך גם בסדור תימני בנקוד עליון, כ"י בריט' מוזאום, מספר 2227.

[2]) כך בכ"י, וכך בדפוסים הישנים בגמ' וברש"י (ד"ס), ובנוסח' הדפוס: המרת דת.

[3]) כך בדפוס' וכמו"כ במדב"מ. ובגמ' חול' (קיט.) במשמישן, יוד אחרי המם. אך ברגמ"ה שם משמוש. — [4]) כך בכ"י, ובנוסח' הדפוס: שמשמשה, משמשה.

לסכל כל עצה ולחתום כל חזון (ראב"ע, אמרו נבכי).— ובהרחבה, אנשים שמנים, חזקים: ואף אלהים עלה בהם ויהרג במשמניהם ובחורי ישראל הכריע (תהל' עח לא). — משמני מדינה, מקום היותר עשיר במדינה: בשלוה ובמשמני מדינה יבוא ועשה אשר לא עשו אבתיו ואבות אבתיו בזה ושלל ורכוש להם יבזור (דני' יא כד).

מַשְׁמָן, ש"ז, מ"ר מַשְׁמַנִּים, — מאכל שמן וטוב: לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים (נחמ' ח י). —ואמר המשורר: רדי מדבשי ממתקים שתי מעדני משמנים, דודך דגול מרבבה הרועה בשושנים (ר"י הלוי, יונאת אל סתרכה).

מִשְׁמָע, ש"ז, — מה שאדם שֹׁמֵעַ: ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח (ישע' יא ג). — ובתו"מ, משמע דבר, כונתו, פרושו: (מה שנאמר בכתוב) וצאן משמע כל צאן אחד (בכור' ט א). כל הפרשה כולה (של פרה אדמה) משמע[1] מוציא מיד משמע (עולא, יומ' מג:). (מה שכתוב תשמרו להקריב לי במועדו כונתו היא ואפילו בשבת) נאם לו ר' יונתן כמשמע[2] זה עדין לא שמענו (ספרי במד' קמב). — במשמע, בתוך כונת המלה: בכל אדם הכתוב מדבר אחד גדולים ואחד קטנים במשמע אתה אומר אחד גדולים ואחד קטנים במשמע או אינו אלא כענין שענש וכו' (ספרי במד' א). צריך היה הדבר לאומרו (ונאחזו בתוככם בארץ כנען) שאלמלא כן יש במשמע שאפילו בארץ כנען לא ינחלו (ר"ח בן גמליאל, קדוש' ג ד). – ממשמע שנאמר, מכונת הדבר: ממשמע שנאמר סקל יסקל השור וכי אין אנו יודעים שבשרו אסור באכילה מה ת"ל לא יאכל את בשרו בא להודיעך שכשם הוא אסור באכילה כך הוא אסור בהנייה (ירוש' פסח' ב א). ממשמע שנאמר חלב שור וכשב ועז לא תאכלו לאי זה דבר נאמר וחלב נבילה וחלב טריפה יעשה לכל מלאכה אפילו למלאכת גבוה ממשמע שנאמר רק הדם לא תאכלו לאי זה דבר נאמר על הארץ תשפכנו כמים מה המים מכשירין אף הדם יהא מכשיר ממשמע שנאמר לא תאכלו כל נבילה לאי זה דבר נאמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה בא להודיעך גר תושב אוכל נבילות ממשמע שנאמר ובשר בשדה טריפה לא תאכלו מה ת"ל לכלב תשליכון אותו אותו את משליך לכלב ואי את משליך לכלב

[1] ופרש רש"י: כשתדקדק בה אינך יכול להשוות שיטת הפרשה בשוה שיהיו כל מקראותיה שוים זה עם זה אלא יש בהן שמשמע מקרא זה מוציא מכלל משמע מקרא שלפניו. — [2] בכ"י: במשמע זה. —

חולין שנשחטו בעזרה (שם). ממשמע שנאמר בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות מלמד שקידשה ישמעאל ומת והשיאה נביות אחיה (מגי' יז.). ממשמע שנאמר בחוץ תעמוד איני יודע שהאיש אשר אתה נושה בו יוציא אלא מה ת"ל והאיש לרבות שליח בי"ד (ב"מ קיג.). ממשמע שנאמר בת עמינדב איני יודע שאחות נחשון היא מה ת"ל אחות נחשון מכאן שהנושא אשה צריך שיבדוק באחיה (ב"ב קי.). ממשמע שנאמר אכול את שיש לו (סנפיר וקשקשת) שומע אני אל תאכל את שאין לו ממשמע שנאמר אל תאכל את שאין לו שומע אני אכול את שיש לו ולמה שנאן (חול' סו:) ממשמע שנאמר שמעון ולוי ידענו שבני יעקב הם אלא בני יעקב שלא נטלו עצה מיעקב (מד"ר בראש' פ).— כמשמעו, דבר כמשמעו, כמו שאתה שומע אותו, בכונה הפשוטה: הירא ורך הלבב כמשמעו[1] שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה (ר"ע, סוט' ח ה), וההפך מזה ר"י הגלילי, שהוא מתירא מן העבירות שבידו. בבתיכם למה נאמר לפי שנאמר בכל גבולך שומע אני כמשמעו ת"ל בבתיכם מה בתיכם ברשותכם אף גבולך ברשותך יצא חמצו של ישראל שהוא ברשות נכרי (מכי' בא י). ועבדו לעולם עד היובל או ועבדו לעולם כמשמעו ת"ל ושבתם איש אל אחוזתו וכו' (שם, משפט' ב). איזהו טיט היון זה טיט הבורות וכו' טיט היוצרים כמשמעו[2] (מקוא' ט ב). והוציא את בתולי הנערה כמשמעה[3] (ספרי דבר' רלה). מזבח כמשמעו וכו' הכהנים כמשמען (יומ' סא.). תאלמנה שפתי שקר וכו' אשתתקין כמשמעו (בר קפרא, מד"ר בראש' א).— ובסהמ"א: והנה טעם פא כמשמעו שהוא פתחון (ראב"ע, אותיות ב). ובעץ הדעת סוד ינעם, גם הדברים הם אמת כמשמעם (סוא. הקדי' א לפעס"ת). והפרש יש בין הלשון הראשון ובין הלשון האחרון אע"פ שנראין כדומין זה לזה במשמעם (רז"ה, ספ' הנבא ג). ויתכן לפרשו כמשמעו כלומר טוב הוא שתעבדו גלוליכם לבד (רד"ק, מכלול, שרש"פ טו:). — ואמר הפיטן: ואם בכל אלה סוד ינעם, הן דברים כמשמעם (לך אנסי הכותות, כנף רננים נא.).—ומצוי מאד השמוש בו בסהמ"א בענין פרוש המלה וכונתה: עני משמעו אביון (ערוך, ערך אביון). והקריבו זו קבלה שהיא הראשונה ומשמעה לשון הולכה (רש"י ויקר' א ה). שרץ בכל

[1] במדב"מ כשמועו, וכן במשנ' שבירוש' של הדפוסים. — [2] במדב"מ כשמועו. — [3] בגמ' כתוב' (מו.) דברים ככתבן.

מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ (הוא, שם יא י). אגורה היא מעה כגרה משמעה (ר"ת על דונש, אגורה). — ומשמע הלשון: אין ביניהם הפרש במשמע הלשון (ראב"ח הגשיא, הגיון הנפש ג). ואין זה משמע הלשון (ראב"ע שמות כ כא). — ובכלל בענין כַּוָּנַת הַמְדַבֵּר: סדר כל משמע אומץ המקרא (בן אשר, דה"ט, סי' עא). למדך כאן שחובשים אותו עד שנראה אם יתרפא זה וכן משמעו כשקם זה והולך על משענתו אז נקה המכה (רש"י שמות כא יט). והוציא דברים מפיו שמשמען שלא נשאר לו עליו שעבוד כלל (רמב"ם, עבדים ח יז). — ובענין שרש שממנו נסתעפה מלה מן המלות: כל רחבה לסביבות מקום מיוחד קורא עזרה ואיני יודע בו משמע (ר"א מבלגנצי, יחזק' מג יד). — ׃מדבריך מַשְׁמַע כך וכך, לפי מה שאני שֹׁמֵעַ דבריך הדבר היה כך וכך: ומיהו לפי שאלתך משמע שמנהג בעיר שכל אדם מוציא זיזין וגזוזטראות ואין יכולין למחות בו (תשו' הרא"ש, מובא בטוחו"מ קנד יא). —*וכמו מִשְׁמַעַת בענין הִשָּׁמֵעַ לקול פלוני: (וישמעו אליו בני ישראל) אין לך משמע גדול מזה (ספרי דבר' בנז). — ובלשון הקראים כמו שמועה, מה שנמסר מפה לאזן בקבלה איש מפי איש: וגם ידענו בו כי משפט השכל צדק למשפט המשמע כי בו יודע משפט העונש במספר במדה בשקל כי לא יצא זה ולא יקום מן השכל ולא יקום המשמע בנפשו כי זה צריך לזה וזה צריך לזה (אהל הכהן הקראי, אגר' תוכחה, לקו"ק נספח' 34). כאשר יהיה הדבר בנוי על ב' החלקים יחד יע' (יעני) של דעת ושל משמע יהיה גלוי יותר וברור (ישועה בן יהודה הקראי, ספר העריו' 3). יקל בעיניו הלך הבינה והחקש ולהשיב הפרחים אל העקרים של דעת ושל משמע יחד (שם). יאמר להם כי משמע נסמכתם עליו תחלה יחליף אשר אמרתם בזה המקום (שם 18). — ׃וכמו שֵׁמַע, חוש הַשֵּׁמַע: ואלו הן חמש הרגשות אשר בראם יוצרנו להועילנו המאכל והמשתה וחיך הטעם וכו' והריח והמראה והמשמע (ר"ש בן חפני, שערי ברכ', בי"ת ב 378).

׃**מַשְׁמָעוּת**, ש"נ, — כמו מַשְׁמָע, בענין כַּוָּנַת ופרוש המלה: בזק בזיק אין לו משמעות אלא כך הוא הלחש (רש"י שבת סז.). מרוצת משמעות המשנה כשמואל (הוא, כתו' נד.). משמעות הלשון שמצילין הנרדף בנפשו של רודף (תוספו' סנה' עג.). כי היה רוצה לתת משמעות ופתרון לאגורה וגרה וכו' ונתן מנחם משמעות לגרגר ולאגורה (הכרע' ר"ת, דונש על מנחם 46). כשכיר יומו שמשמעותו עד שישלים יומו כשכיר (ר"י אנטולי, מלמד התלמידי', בהר). ואין המשמעות הזה כדברי הרב (רמב"ן שמות ד ט). ממשלים מישלים המה להרוס המקרא ולצייר הספורים וכו' להוציאם ממשמעותם עשו ספרים הרבה (אבא מארי, מנח' קנא' לח). כי באמרנו תמיד בברכות בא"י או יתברך אין המשמעות לפי הדומה להוסיף ברכה במי שאינו צריך לשום תוספת חלילה (ספ' החנוך, מצוה תל). ואודיע המחלוקת שיש לרבותינו במשמעותו (שם). שאין במשמעותו אלא חשד (נ"י על הרי"ף, סנה' ב:). אם בא לתקן טענה ראשונה ולומר כך נתכוונתי ויש במשמעותה לשון שסובל זה התיקון (שו"ע חו"מ, הלוא' פ). וחטאה לא הזכיר שמשמעות שוגג והם הזידו (פענח רזא, שלח). ולפי דעתו (של רד"ק) המשמעות יהיה אולי יש לאלהיכם אויבים וירדפם וכו' (ר"ד מן התפוחים, נמה דוד, ערך היג). ותראה היבשה אינו בנשמע שנבראה ויותר צודק המשמעות שמצויה היתה אלא שגזר עליה להגלות כשיקוו המים (אור החיים, בראש' א ט). עדיף לקחת הדברים כפשטן ומשמעותם המורגל יותר (ר"י מוסקטו, קול יהודה, כוזרי א יד). ומזאת המשמעות יש קצת סמך לדברי הר"י אברבנאל (ר"ש פפנהים, יריעו' שלמה א). — ומ"ר מַשְׁמָעוֹת, ומשמעיוֹת: כי הודעתיך כי יש כמה מלים פעלים למשמעות אחד וכן יש כמה משמעות לפעל אחד (ר"ת, גזרה השבית, ידס ינה). רשות נתונה לנו לפרש משמעות הכתובים בנתיבי העיון (אור החיים, בראש' א א). אם יטעון ראובן על אלה הק' דוקא' מכח אחד מאלה המשמעיות וכשנגדו מתנצל מכח המשמעות האח' (מסיר ליאון, נופת צופים א י). דאית בה משמעיות הרבה (פי' מבעל ס' חרדים על ירוש', ברכ' ד ד).

מִשְׁמַעַת, ש"נ, בכנ' מִשְׁמַעְתֶּךָ, מִשְׁמַעְתּוֹ, מִשְׁמַעְתָּם. — א) שמיעה בקולו של פלוני: ומי בכל עבדיך כדוד נאמן וחתן המלך וסר אל מִשְׁמַעְתֶּךָ ונכבד בביתך (ש"א כב יד). — והשתמשו בו במשמ' זו בספהמ"א: תשוקתך משמעתך והטעם שתשמעי כל אשר יצוה עליך (ראב"ע, בראש' ג טז). שיסורו גויים למשמעתו וכן היו עמים רבים תחת יד דוד ושלמה בנו (הוא, שם מט י). ופי' שניהם משמעת וקבול המצוה (רד"ק, פרש יקס). ועתה באו נא וסורו נא אל משמעת של מלך והצלתם את נפשותיכם ממות (חמדת הימים ב, הנכה ב). — מִשְׁמַעְתּוֹ של פלוני, נכנע לו: אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון מִשְׁמַעְתָּם (ישע' יא יד).

—ב) גדוד מיוחד של אנשי לויתו של המלך: מן השלשים נכבד וכו׳ וישמהו דוד אל משמעתו (ש״ב כג כג). וישימהו דויד על משמעתו (דהי״א יא כה). —ג) ־כמו משמע בענין שמיעה, ומשמעת נעימה, הסכמת הקולות, Harmonie consonance: שמעתי שפילוסוף אחד נקרא פיטאגורה בשמעו קולות פטיש נפח א׳ שקל כל או״א מהם ומצא שמפני שמהם היו כבדים ומהם קלים נעשתה קול הברתם משמעת נעימה היא הנקרא׳ קונסונאנצה ומשם המציא חכמת הנגון (רע״פ, מתק שפתים 31).

מִשְׁמָר, ש״ז, סמי׳ משמר, נכנ׳ משמרו, משמריו, —א) מקום ישמר שם אדם חשוד וכדומ׳ לבלתי יברח, כלא, prison ; Gefängnis: ויאסף אתם אל משמר שלשת ימים (ברא׳ מב יז). ויתן אתם במשמר בית שר הטבחים אל בית הסהר וכו׳ ויהיו ימים במשמר (שם מ ג-ד). וישאל את סריסי פרעה אשר אתו במשמר בית אדניו (שם ז). ויניחהו (את האיש שקלל את השם) במשמר לפרש להם על פי יי׳ (ויקר׳ כד יב). ויניחו אתו (את המקושש בשבת) במשמר כי לא פרש מה יעשה לו (במד׳ יט לד). —ומצוי השמוש גם בספה״א: ותצוה המלכה ללכוד את אשת אריסתובלו׳ ואת בניו ואת כל משפחת אשתו ויתן אותם ב מ ש מ ר מן ה מ ש מ ר ו ת אשר כנגד ההיכל לבלתי ימצאו מנוסה (יוסיפון, דף רנ). —ובית משמר: אם כנים אתם אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם ואתם לכו הביאו שבר רעבון בתיכם (ברא׳ מב יט). —ב) מקום עמידת חיל השמר על החומה וכדומ׳, post ; poste ; Wachtposten: אל חומת בבל שאו נס החזיקו המשמר הקימו שמרים הכינו הארבים (ירמ׳ נא יב). —ג) שמירה: הים אני אם תנין כי תשים עלי משמר (איוב ז יב). והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה (נחמ׳ ד טו). ואין אני ואחי ונערי ואנשי המשמר אשר אחרי אין אנחנו פשטים בגדינו (שם יז). —ועצם השומרים: ונעמיד משמר עליהם יומם ולילה (נחמ׳ ד ג). —ומחלקת אנשים ממונים לשמר או לשרת שרות מה: ואחיהם לנגדם להלל להודות במצות דויד איש האלהים משמר לעמת משמר (נחמ׳ יב כד). שמרים שוערים משמר באספי השערים (שם כה). והעמיד משמרות ישבי ירושלם איש במשמרו ואיש נגד ביתו (שם ז ג). זכרה לי אלהי על זאת ואל תמח חסדי אשר עשיתי בבית אלהי ובמשמריו (שם יג יד). —ד) מה שאדם שמר: מכל משמר נצר לבך (משלי ד כג). —ובתו״מ, כל או״א מכ״ד מחלקות הכהנים והלוים שהיו במקדש [1]: ארבעה מ ש מ ר ו ת עלו מן הגולה ידעיה וחרים ופשחור ואימר עמדו נביאים שבירושלם ועשאום עשרים וארבעה מ ש מ ר ו ת וכו׳ עמדו ראשי מ ש מ ר ו ת וקבעו את עצמן בבתי אבות (תוספת׳ תעני׳ ב א). וסגן קודם לראש ה מ ש מ ר וראש ה מ ש מ ר קודם לראש בית אב (שם הורי׳ ב י). איש הר הבית היה מחזר על כל מ ש מ ר ו מ ש מ ר ואבוקות דולקות לפניו וכל מ ש מ ר שאינו עומד אומר לו איש הר הבית שלום עליך ניכר שהוא ישן חובטו במקלו ורשות היה לו לשרוף את כסותו והם אומרים מה קול בעזרה קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפין שישן לו על מ ש מ ר ו (מדות א ב). נשתירו שם ארבעה עשר כבשים לשמונה מ ש מ ר ו ת (סוכ׳ ה ו). בשלשה פרקים בשנה היו כל ה מ ש מ ר ו ת שוות וכו׳ מ ש מ ר שזמנו קבוע הוא מקריב תמידין נדרים ונדבות וכו׳ יום טוב הסמוך לשבת בין מלפניה בין לאחריה היו כל ה מ ש מ ר ו ת שוות בחלוק לחם הפנים חל להיות יום אחד להפסיק בינתים מ ש מ ר שזמנו קבוע היה נוטל עשר חלות והמתעכב נוטל שתים (שם ז-ח). היו שניהם כהנים הוא אונן

[1] אמר ר״ח ז״ל: הכהנים היו חלוקים כ״ד חלקים משמש שבוע ומתחלף יוצא זה נכנס אחר ואותו החלק המשמש שבוע נקרא משמר וכל המשמר היו חולקין ז׳ חלקים כל אחד משמש יומו ויצא ונכנס אחר משמש למחר ונקרא חלק שהוא אחד משבעה במשמר בית אב וכן הוא מפורש בתוספתא (דמכילתין) משמר שיש בו ד׳ בתי אבות או ז׳ בתי אבות או ח׳ או ט׳ משמר שיש בו ד׳ בתי אבות ג׳ מהן מקריבין כל אחד ב׳ ימים והרביעי מקריב יום אחד ומשמר שיש בו ח׳ בתי אבות וכו׳ משמר שיש בו ז׳ בתי אבות כל אחד משמר יומו והן כל אחד ואחד ועל זה הסדר שנו בחיצונה אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות אבל לא בימים שמא יזדמנו אותו היום זבחים הרבה ותכבד העבודה על אנשי בית אב ויסייעו אותן אבל אנשי בית אב אסורין לשתות יין בין ביום בין בלילה מפני שהן תדירין בעבודה ויש באלו כ״ד משמרות שהפילו גורלות מי שעלה גורלו ביום ראשון נקבע במשמרתו להיות הוא משמש ביום ראשון לעולם ומי שנקבע ביום שני כמוהו כגון שהיא משמרת יהויריב בתחלת ניסן בית אב פלוני באחד בשבת בית אב פלוני בשני בשבת וכן כולן לפיכך אמרו המכיר משמרתו באיזה חדש ובאיזה שבוע זמנו ובית אב שלו באיזה היום מן השבוע זמנו והוא מן הקבועים לעולם אסורין לשתות יין בו ביום מ״ט אמרינן שמא יבנה הבית ויהיה שתוי ואינו יכול לשמש בו ביום ומי שאינו מכיר בית אב שלו אבל מכיר באיזה שבוע זמן משמרתו אסור לשתות יין כל אותו שבוע ומי שאינו מכיר לא זה ולא זה אבל יודע שבתי אבותיו קבועין בעבודה אסור לשתות יין לעולם דבכל יום חיישינן שמא יומו הוא (ר״ח תעני׳ יז).

עליהם והם אוננים עליו וכו׳ ופטור על מכתו ועל קללתו של זה ושל זה ועולה במשמרו של זה ושל זה ואינו חולק אם היו שניהם במשמר אחד נוטלין חלק אחד (יבמ׳ יא ז). אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת וכו׳ ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא (תמיד ה א). התקינו נביאים הראשונים עשרים וארבעה משמרות על כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלם של כהנים ושל לוים ושל ישראלים הגיע זמן משמר לעלות כהנים ולוים עולים לירושלם (תעני׳ כז.). עשרים וארבעה משמרות בארץ ישראל וכו׳ שתים עשרה מהן ביריחו הגיע זמן המשמר לעלות חצי המשמר היה עולה מא״י לירושלם וחצי המשמר היה עולה מיריחו כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבירושלם (שם). גלתה סנהדרין ולא גלתה שכינה עמהם גלו משמרות ולא גלתה שכינה עמהם וכיון שגלו תינוקות גלתה שכינה עמהם (ר׳ יהודה, מד״ר איכ׳, ויצא מכת ציון). אמרו רבותינו אלו ח׳ משמרות שהתקין משה מפי הקב״ה עד שעמד דוד ועשה אותן כ״ד (שם במד׳ ג). — אַנְשֵׁי מִשְׁמָר: נותנין אותם (את הבִּכּוּרים) לאנשי משמר והם מחלקין ביניהם כקדשי המקדש (ביכור׳ ג יב). שלש תעניות הראשונות אנשי משמר מתענין ולא משלימין ואנשי בית אב לא היו מתענין כלל שלש שניות אנשי משמר מתענין ומשלימין (ר׳ יהושע, תעני׳ ב ו). אנשי משמר מותרים לשתות יין בלילות אבל לא בימים וכו׳ אנשי משמר ואנשי מעמד אסורים מלספר ומלכבס (שם ז). נתן הכסף לאנשי משמר ומת אין היורשין יכולין להוציא מידם (ב״ק ט יב). שנה שגשמיה מרובין אנשי משמר שולחין לאנשי מעמד תנו עיניכם באחיכם שבגולה שלא יהיה בתיהם קבריהם (תעני׳ כב:). — ה) ∵מחלקות מלאכי השרת: וברום עולם נצבים לאלפים ולרבבות נחלקים למשמרות ביום ובלילה לאשמורות (רשב״ג, כתר מלכות). במרומי ערץ שם שדי נגמר, וכל לבב יתר וכל בשר סמר, שואלים אי מקומו משמר מול משמר, וקרא זה אל זה ואמר (ר״י הלוי, קדושה ליוה״כ, במרומי ערץ). — ו) *חלק מהחיל השומר על המחנה: הגיעו (שמעון הצדיק ואנשיו) למשמר הראשון (של חיל אלכסנדר מוקדון) נפגעו זה בזה (מגי׳ תענית, כסלו).

*מִשְׁמָרָה, ש״נ, מ״ר מִשְׁמָרוֹת, — א) כמו אַשְׁמוּרָה: שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר[1]) ומשמר[1]) יושב הקב״ה ושואג כארי וכו׳ משמרה ראשונה חמור נוער שניה כלבים צועקים שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה (ר׳ אליעזר, ברכ׳ ג.). שאלו את אימא שלום אשתו של ר׳ אליעזר וכו׳ מפני מה בניך יפין וכו׳ אמרה להם לא היה מספר עמי לא במשמרה[1]) ראשונה ולא במשמרה אחרונה אלא בבינונית (מס׳ כלה א). — ∵וכמו מִשְׁמָר, בענין מחלקות הכהנים: מכיר משמרתו שיודע מאיזה משמרה הוא וכו׳ שיודע שמשמרה שלו קבועין ועובדין בשבת זו (רגמ״ה תעני׳ יז.). — ∵ובענין האנשים העומדים על הַמִּשְׁמָר: ופרושו מחסה המשמרה כלומר המקום אשר יחסו בו אנשי המשמרה (ר״י א״ת, הפרש׳ לריב״ג, סכך). ורוצים בה המערכה והמשמרה (שם, שרש יד). וביום הששי שלח אחרי המשמרה לעלות ולחפור הקבר מבעוד יום (ר״י סמברי, לקוט׳ 81). ומאותו העצם נאצל עצם אחר בלעדיו פחות ממנו במשמרה נקרא הכללית (ר״י חריזי, סוד הסודות, מיוח׳ לאריסטו ד). הפרשים הם עדי המלכים וכבוד הממשלה ויאות שתשען על העדי הנאה והמשמרה הטובה במערכת הפרשים (שם ח). ויהיו כל הפרשים כל אחד עושה מצוות מי שהוא למעלה ממנו משמרה על משמרה (שם). — ∵ובמשמ׳ חבורה של אנשים שהם נועדים לעתים קבועות לתפלה וכדומ׳: מה שנהגו קצת בני אדם להתענות בכל ערב ר״ח שקורין אותו תענית משמרה וקובעין ברכת עננו בין גואל לרופא ומוציאין ס״ת וקורין ויחל (טו״ת מיס רבים, או״ח מח). התענית של משמרת ר״ח אשר לא נקהלו בבית הכנסת עשרה מהמתענים וכו׳ ובפרק אחר הודעתיך על הוצאת ס״ת בני המשמרה המתענים (שם מט). — ב) ∵מִצְוָה וחֹק: כל אשר תוסיף להזכיר בו צרות, תוסיף בשבחו כי לא היטוהו מן המשמרות (סעדי׳ על חוי, הוצ׳ דוידסון 70). וכל התורה כולה נימוסין ומשמרות לנפש להתהלך באלה (תלמיד הרמב״ס, אגר׳ לר׳ חסדאי). והאופן אשר נעשהו מחבב מצד עצמנו אם נשכח משמרתנו ומעשנו בלתי ההנשאות והמשמרה היא לפי ויטורינו המפרש בהלצה הישנה הדבר המוטל עלינו להשלימו אם מצד הדת ואם מצד הטבע (ר״י מסיר ליאון, נופ׳ נופ׳ א ג). ונתן לכל מדרגה חקה ומשמרה וזה משל מה שנעשה מזה היפוי בדברים אמנם משל מה בערך אל פרטי מיוחד ר״ל היאך תהיינה משמרות האנשים בערכו (שם ד מח).

---

[1]) צ״ל משמרה.

— [1]) בגמ׳ ב״מ (כ:) הנוסחה: לא בתחילת הלילה ולא בסוף הלילה אלא בחצות הלילה.

משמרת, ש"נ, בהפס' משמרת, בכנ' משמרתי, משמרתו, משמרתך, משמרתם, מ"ר משמרות, משמרות, משמרותם, משמרותיהם, — א) מה שאדם צריך לשמר, שהוא חיב לשמר: עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי (בראש' כו ה). ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבת אשר נעשו לפניכם (ויקר' יח ל). ואהבת את יי' אלהיך ושמרת משמרתו וחקתיו ומשפטיו ומצותיו (דבר' יא א). כה אמר יי' צבאות אם בדרכי תלך ואם את משמרתי תשמר וכו' ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה (זכר' ג ז). אמרתם שוא עבד אלהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדרנית מפני יי' צבאות (מלא' ג יד). — ומשמרת מצוה: ושמרתם את משמרת מצות יי' אלהיכם (יהוש' כב ג). — משמרת פלוני, מה שצוה פלוני לשמר: ושמרת את משמרת יי' אלהיך ללכת בדרכיו לשמר חקתיו (מ"א ב ג). — ב) שמירת דבר לזמן הבא, Aufbewahrung; conservation; preservation: והיה (השה שנצטוו לקחת בראש חדש) לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה (שמות יב ו). ואת כל העדף הניחו לכם למשמרת עד הבקר (שם יו כג). מלא העמר ממנו (תניחו) למשמרת לדרתיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר וכו' ויניחהו אהרן לפני העדת למשמרת (שם לב-לד). השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני מרי (במד' יז כה). ואסף איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה (שם יט ט). — בית משמרת: ויקח המלך את עשר נשים פלגשים אשר הניח לשמר הבית ויתנם בית משמרת ויכלכלם (ש"ב כ ג). — ג) דבר יקר שאדם שמר שלא יאבד, שלא יקרהו מקרה רע; הוא משמרת עם פלוני, פלוני ישמרהו לבלתי יגע בו איש: שבה אתי אל תירא כי אשר יבקש את נפשי יבקש את נפשך כי משמרת אתה עמדי (ש"א כב כג). — ד) עבודת שמירה המוטלת על אדם בדבר שהוא ממנה עליו, Besorgung, superintendence; soins: והלוים יחנו סביב למשכן העדת וכו' ושמרו הלוים את משמרת משכן העדות (במד' א נג). הקרב את מטה לוי והעמדת אתו לפני אהרן הכהן ושרתו אתו ושמרו את משמרתו ואת משמרת כל העדה לפני אהל מועד לעבד את עבדת המשכן (שם ג ו-ז). ומשמרתם הארן והשלחן והמנרה והמזבחת וכלי הקדש אשר ישרתו בהם והמסך וכל עבדתו (שם לא). ואהרן ובניו שמרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל (שם לח). ושרת את אחיו באהל מועד לשמר משמרת ועבדה לא יעבד ככה תעשה ללוים במשמרתם (שם ח כו). ושמרי משמרת בית המלך (מ"ב יא ה). ושמרו את משמרת בית יי' (שם ז). לכהנים שמרי משמרת הבית וכו' לכהנים שמרי משמרת המזבח (יחזק' מ מה-מו). — ה) מקום מעמד השומרים, Wachtposten; poste d'observation; post: על מצפה אדני אנכי עמד תמיד יומם ועל משמרתי אנכי נצב כל הלילות (ישע' כא ח). על משמרתי אעמדה ואתיצבה על מצור ואצפה לראות מה ידבר בי (חבק' ב א). — ומקום עמידת שומרי משמרת המשכן וכדומה: ובקבקיה וענו אחיהם לנגדם למשמרות (נחמ' יב ט). והכהנים על משמרותם עמדים (דהי"ב ז ו). ויעמד כמשפט דויד אביו את מחלקות הכהנים על עבדתם והלוים על משמרותם להלל ולשרת (שם ח יד). ויעמד הכהנים על משמרותם ויחזקם לעבודת בית יי' (שם לה ב). — ובתו"מ: עשו משמרת למשמרתי (רב אשי, מו"ק ה.). הזהירה (המלאך את אשת מנוח) שלא תשתה חומץ יין וחומץ שכר וכל משרת ענבים שאילו אינם אלא משמרת ליין כדי שלא יבא הנזיר לשתות יין (מד"ר במד' י). — וכמו משמר, בענין מחלקות הכהנים: כל כהן שמכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו ויודע שבתי אבותיו קבועין שם אסור לשתות יין כל אותו היום (תעני' יז.). (אנשי משמר מותרין להסתפר בחמשי בשבת) כדי שלא יכנסו למשמרתן כשהן מנוולין (ר' יוחנן, שם). כהן גדול (מסתפר) מערב שבת הואיל ומשמרות מתחדשות (סוט', כנה' כב:). — ומקום מעמד השומרים: בלשת שבאה לעיר וכו' כשמשמרות רואות זו את זו וכו' (שמואל, כתוב' כז.). — ומצוי בסהמ"א: ויאמרו הכהנים איש אל רעהו (כשהתחילו הרומאים להחריב המקדש) חזקו ונתחזקה כהני ה' ונהרג לפני מזבחו כי טוב למות במשמרתו ולא נעזוב את משמרת ה' ולא נשליך את עבודתו מנגד (יוסיפון, דף רכא). — ובמשמ' חיל המצב: ויאסף יד גדולה מבחורי יהודה ויפשוט בהר גריזים ויך את משמרת רומיי' אשר עזב גביניאוס שם (יוסיפון, דף רכח). ויתקע בשופר ויערוך מלחמה מול חיל רומנים אשר היו צובאים במשמרותם לשמור את ירושלם (שם, דף שפד). — ומשמרות הכוכבים והמזלות: חשכה וגם אורה יחדיו מתאמים, חלקם (את שני המאורות) למשמרותם וגזרה מקיימים (ר"י טוב עלם, ארכן חסדך). כי נודע להם כל מעלותיהם ומשמרתם בכל רקיע ורקיע (ר"י מפיסא, מנח' קנא' 103).

***מִשְׁמֶרֶת**[1], ש"נ, — דְּדָ מנקב נקבים דקים ישימו בו היין עם השמרים שלו והיין הצלול עבר דרך הנקבים והשמרים ישארו במקומם, Seiher; passoire strainer: תולין את המשמרת ביו"ט ונותנין לתלויה בשבת וחכ"א אין תולין את המשמרת ביו"ט ואין נותנין לתלויה וכו' (ר' אליעזר, שבת כ א). משמרת אסורה משום גלוי (תוספת' תרומ' ז יג). ומסננת של חרדל ומשמרת של יין (כלים כה ג). נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת (זעירי, שבת קט.). ארבע מדות ביושבי לפני חכמים ספוג ומשפך משמרת ונפה וכו' משמרת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים (אבות ה טו). מערים אדם על המשמרת בי"ט לתלות בה רמונים ותולה בה שמרים (רבה בר ר"ה, שבת קלט:). המשמרת של יין וכו' אם היתה פקוקה מלמעלן אע"פ שהיא פתוחה מלמטן (ירוש' תרומ' ח ה). תיפתר במשמרת חדשה שמכשירה לכלי (ר"א בר כהנא, שם שבת כ א). — ומצוי בסהמ"א: משמרת של יין של עכו"ם אם היתה של שער מדיחה ומשמר בה (רמב"ם, מאכ' אסורי' יא כג). — ובהשאלה, קרום המח אצל החטם: ולכן מקיפין אותו (את המוח) שני קרומין האחד קשה והוא דבוק לעצם הגלגלת ונדבק במוח במקומות והוא נקוב נקבים רבים בשני מקומות המקום האחד אצל הנקב שבקצה החוטם ונקרא משמרת והאחד אצל העצם שבחיך (מ' אלדבי, ש"א ד א).

***מִשְׁמֵשׁ**, פ"ע, — א) כמו מִשֵּׁשׁ, נגע נגיעות קלות באצבעותיו, betasten; toucher, tâter, palper; to feel, touch: מועד (הוא) שהעידו בו שלש פעמים ותם (הוא) כל שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח (ר"מ, ב"ק ב ד). איזה הוא תם וכו' שיחזרו תינוקות למשמש בין קרניו (תוספת' שם ב ב). אסור למשמש בצרור בשבת כדרך שממשמש בחול (רבא, שבת פא.). אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה (ר' יצחק, ב"ק קיח:). דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב (ר"ש בר נחמני, ערוב' נד:). תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים (ר' יוחנן, שם). חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה (רבה בר ר"ה, מנח' לו:). היה משכים לצאת לדרך ומתיירא שמא יאבדו (התפלין) מניחן וכשיגיע זמנו ממשמש בהן ומברך עליהן (שם.). כל זמן שהיו ידי קוניהם ממשמשין בהם היו מותחין והולכין (ר"י בר' נהוראי, מד"ר בראש' י). ידיו (של יוסף) שלא משמשו בעבירה (רשב"ג, שם ל). שהיה (יוסף) עושה מעשה נערות ממשמש בעיניו מתלה בעקיבו מתקן בשערו (שם פד). התחיל (בעז) ממשמש בשערה (של רות) אמר רוחות אין להם שער (שם, רות, תנות לילה). — *מִשְׁמֵשׁ בִּבְנֵי מֵעַיִם, כמו מִשֵּׁה: סכין וממשמשין[1] בבני מעים אבל לא מתעמלין ולא מתגרדין (שבת כב ו, וכגמ' שם קמז:). — ובסהמ"א: מה שנוהגים למשמש איברי האדם במרחץ לישבם ולתקנם (כסף משנה, תרומ' יא ח). — מִשְׁמְשָׁה בו בהמה, נגעה בו בפיה, בלשונה וכיוצא בזה: שהיו משרתי ע"א נותנים עיניהם בבעלי ממון ומרעיבים את העגלים ועושין דמות עצבים ומעמידין בצד אבוסיהן ומוציאין אותן לחוץ כיון שראו אותן רצין אחריהן וממשמשין בהן אומרים לו ע"א חפץ בך יבוא ויזבח עצמו לו (ר' יצחק, סנה' סג:). — ב) הלך לאט לאט, מִשְׁמֵשׁ ובא, הלך והתקרב מעט מעט, sich langsam nähern; s'approcher lentement; feel one's way: שניהם רצין ושניהם מהלכין ושניהם ממשמשין[2] והזיקו זה את זה (תוספת' ב"ק ב יא). היורד לנכסי שבויים ושמע בהם שממשמשין ובאים (שם כתוב' ה ג). ראה עדים שממשמשין ובאין אמר גנבתי אבל לא טבחתי ולא מכרתי (שבוע' ח ד). אבא שאול היה קורא אותן (את הזקנים) משושות וכו' שהן ממשמשין ובאין (ירוש' פאה ה א). אמר לו (מוכר השמן) המתן עד שאגמור את הזית משגמר את זיתיו נטל הכלים והיה ממשמש ובא (ספרי דבר' שנה). וכיון שראה (אלכסנדר) שהיו ממשמשין[3] ובאין אמר להם צאו וקדמו לפניהם (מגי' תעני' יא). — וגם דברים לא בע"ח: וראה דליקה ממשמשת ובאה בתוך שלו (תוספת' ב"ק י לב). ראה קציעות המלך ממשמשין ובאין ראה דליקה ממשמשת ובאה (ירוש' נדר' ג ו). — והעשן: כיון שמגיע (העשן) לשמי קורה ממשמש ויורד בכתלים עד שנתמלא הבית עשן (יומ' נג.). — והחשך: כיון ששקעה החמה במוצאי שבת התחיל החשך ממשמש ובא ונתיירא אדם הראשון (ר' זעירא, מד"ר בראש' יא). — ודברים: כך אבינו יעקב סבר רואה דברים ממשמשין ובאין (בענין חלומו של יוסף) אמר אם נתבקרה פינקסו מה יכול אני לעשות (ר' חמא בר"ח, מד"ר בראש' פד). — ומחלה: כל מכה ומכה שהיתה באה על המצריים

---

[1]) כך מנקד בקטע כ"י משנ' מנק' מהגניזה כ"י אדלר, מספר 2182.

[1]) כך גרסת הדפו' וקצת כ"י. אך במדב"מ וכ"י אחרים ומתמשין, עי' ב.*משה. — [2]) כך בכ"י א"פ, הוצ' צוק"מ. ובנדפס ממששין. — [3]) בנוסח' אחרות משמשין. —

במצרים היה הדבר ממשמש ובא עמה (ריב"ל, שם שמות י).—ושרביט: אין שרביטו של הקב"ה ממשמש ובא אלא בבני אדם שלבם רך כשושנים (ר' יוחנן, שה"ש רבה, דודי לי). — והגלות: ואף כשראיתם שגלות ממשמשת ובאה שהתחיל עמי לגלות לא תקנתם את הנותרים שלא יגלו (ר"א מבלגנצי, יחזק' לד ה). — *ונחלה ממשמשת והולכת עד פלוני, שמי שאין לו בן זכר לירש אותו מבקשים לו יורש זכר לאחוריו עד כמה וכמה דורות: נחלה ממשמשת[1]) והולכת עד ראובן (ב"ב קטו:).—ובסהמ"א: והרמב"ן ז"ל דחה ראיה זו ואמר דודאי ר' יהודה לא מן הירושה הביא ראיה לדבריו שהרי נחלה ממשמשת עד סוף כל הדורות (ר"נ על הרי"ף, סוכ' יד.). — *מְשַׁמֵּשׁ השושבין את החתן, מְשַׁמֵּשׁ את הכלה, השגיח שלא יעשו דבר שלא כהגן בעת החתונה: ביהודה בראשונה היו מעמידין להם שני שושבינין אחד לו ואחד לה כדי למשמש את החתן ואת הכלה בשעת כניסתן לחופה וכו' וכל שלא נהג כמנהג הזה אינו יכול לטעון טענת בתולים (ר' יהודה, כתוב' יב.). — ג) *מְשַׁמֵּשׁ על פלוני דבר, בקש והשתדל לעשות לו דבר: מי ששמע צבור ממשמשין עליו לגזור גזירתם עליו וקפץ ונשבע שלא לקיים גזירתם (האורה, בובר, סי' קלט).—מְשַׁמֵּשׁ הרוח בריאה של בהמה שחוטה וכיוצא בזה, עבר בה ונפח אותה: ריאה שנופחין אותה ויש בה מקום שמטומטם ואין הרוח נכנס בה ואינו ממשמש[2]) בה הרוח חיישי' שמא יבשה וטרפה (הלכ' פסוקות, שחיט').

—פֻעַ', *מְשֻׁמָּשׁ,—שמשמשו השושבין: כל שלא מושמש (כתוב' יב.). — ובסהמ"א במשמ' מָשׁוּשׁ: ענין הבטחון אינו בדבר המושמש כי אם בלב בלבד וכו' נשען ענינו בדבר המושמש כמו והוא נשען על ידי וכו' והוא כמשענת המושמשת (ר"א בדרשי, חותם תכנית, בוטח).

*מְשַׁמֵּשׁ, ש"ז, מ"ר מְשַׁמְּשִׁים, כנ' מְשַׁמְּשֶׁיהָ,—מה שהוא משמש לדבר אחר, מְשַׁמְּשֵׁי מרחץ, כל הכלים המשמשים במרחץ לרחיצה: אמר לו מרחץ וכל משמשיה אני מוכר לך (תוספת' ב"ב ג ג). המבטל עבודת אלילים מבטל משמשיה ביטל משמשיה משמשיה מותרין והיא אסורה (ע"ז ד ד). עבודה זרה כנידה ומשמשיה כשרץ (ירוש' שם ג ח). גדולים

[1]) ופרש רשב"ם: שאם אין לו אב ולא אח ולא בן אח וכו' מחזירין למטה ולמעלה על קרובי אבותיו עד ראובן (בן יעקב).—[2]) תרגום המלה הארמית: ולא קא משמשא זיקא, שבהלכ' גדולות סי' תקנו.

יודעין בטיב עכו"ם ומשמשיה קטנים אינם יודעים בטיב עכו"ם ומשמשיה (בבלי שם נז.).—ובהשאלה, בדקדוק, כמו מְשָׁרֵת, אות נוספת על השרש בפעלים וכדומ' לנוי וכדומ': אם אין אתה מצרף משמש עשיתיני (תבו' דונש על רסע"ג 102).

*מִשְׁמֵשׁ[1]), ש"ז,—פרי העץ ממין תפוח, צהוב המראה, טוב הריח, וגרעין גס וקשה בקרבו, Aprikose; abricot; apricot: ואם תהיה הליחה אדומית מעופשת באצטומכא או בכל הפה אין דבר יותר מועיל מן המשמש ואפרסקים לחים וכש"כ צמוקי המשמש (קאנון ג ו יט). יש מן הצמחים מתרכבים זה מזה כתפוחים ואפרסקים ושקדים עם משמש (רסב"ג דוראן, מג"א, חלק יעקב ד).

*מְשַׁמְשָׁן, ת"ז,—מי שהוא רגיל למשמש בידיו בכל דבר, נקב' מְשַׁמְשָׁנִית: למה (חפש לבן) באהל רחל שתי פעמים שהיה מכיר שהיא משמשנית (מד"ר בראש' עד).—ודדים מְשַׁמְשָׁנִיּוֹת: דידים משמשניות הן (תקוני, ויקרא יו ד).

מִשְׁנֶה, ש"ז, סמי' מִשְׁנֵה, כנוי מִשְׁנֵהוּ, מ"ר מִשְׁנִים,— א) כסף מִשְׁנֶה, לחם מִשְׁנֶה, פי שנים בהכמות, כפול, das Doppelte; le double; the double: וכסף משנה קחו בידכם (בראש' מג יב). ומשנה כסף לקחו בידם (שם טו). והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיה משנה על אשר ילקטו יום יום (שמות יו ה). ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העמר לאחד (שם כב). כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים (דבר' טו יח). הביא עליהם יום רעה ומשנה שברון שברם (ירמ' יז יח). לכן בארצם משנה יירשו שמחת עולם תהיה להם (ישע' סא ז). גם היום מגיד משנה אשיב לך (זכר' ט יב). ויסף יי' את כל אשר לאיוב למשנה (איוב מב י).—וסמי' מִשְׁנֵה: ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם (ירמ' יו יח).— ב) שני לדבר, משנה התורה, שנאמר בו עוד פעם מה שכבר נאמר קודם: וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר (דבר' יז יח). ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה (יהוש' ח לב).—מִשְׁנֵה פלוני, השני אחריו: ויהי שם בנו הבכור יואל ושם משנהו אביה (ש"א ח ב). אליאב הבכור ומשנהו אבינדב והשלשי שמה (שם יז יג). יואל הראש ושפם המשנה (דהי"א ה יב). ועמהם אחיהם

[1]) כך בערב' מִשְׁמִשׁ a).

a) مشمش

המשנים זכריה וכו' (שם יח יח).—משנה למלך, השני אחרי המלך: ואתה תמלך על ישראל ואנכי אהיה לך למשנה (ש"א כג יז). כי מרדכי היהודי משנה למלך אחשורוש (אסת' י ג). ואת עזריקם נגיד הבית ואת אלקנה משנה המלך (דהי"ב כח ז). — כהן משנה, השני שאחרי כהן הראש: ויקח רב טבחים את שריה כהן הראש ואת צפניה כהן המשנה (ירמ' נב כד). ויצו המלך את חלקיהו הכהן הגדול ואת כהני המשנה ואת שמרי הסף וכו' (מ"ב כג ד). — מרכבת משנה, רכב משנה: וילבש אתו בגדי שש וישם רבד הזהב על צוארו וירכב אתו במרכבת המשנה אשר לו ויקראו לפניו אברך (בראש' מא מב-מג). ויעבירהו עבדיו מן המרכבה וירכיבהו על רכב המשנה אשר לו (דהי"ב לה כד).—וכפור משנה: כפורי זהב שלשים כפורי כסף משנים ארבע מאות ועשרה (עזר' א י).—ובמדר': מלמד שהראהו הקב"ה למשה דור דור ושופטיו וכו' דור דור ומנהיגיו דור דור ומשניו דור דור ושוטריו (ר' לוי, מד"ר ויקר' כו). הקב"ה אינו כן אין לו לא דוכוס ולא אפרכוס ולא משנה וכו' אין אחר עושה מלאכתו אלא הוא (מדר' תהל' קמט).— ואמר המליץ: ומשנה זה ידבר בי גדולות ורעות מבלי חתית ומורא, וחבר את כזביו העצומים והרבים באגרת חקורה (ר"ש הנגיד, אלוה עז). והמשנה אשר יעץ וחתך להרגני וגזר הגזרה, וכו' תפשתיו והביאותיו בחבלי לבית סהר ושמתיו במגורה (שם). — ג) הצאן והעגלים הנולדים בשנה השנית: ויחמל שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן והבקר והמשנים[1]) ועל הכרים (ש"א טו ט).—ד) כנוי למקום בעיר וכדומ': והיא ישבת בירושלם במשנה וידברו אליה (מ"ב כב יד). והיה ביום ההוא נאם יי' קול צעקה משער הדגים ויללה מן המשנה ושבר גדול מהגבעות (צפני' א י).

***מִשְׁנָה**, ש"נ, סמי' משנת, כנו' משנתו, וכו', מ"ר משניות, ¨משנאות, — א) מה שאדם שונה, לומד וחוזר עליו, בפרט מתורה שבע"פ ששמע מרבותיו, Studium, Wiederholung; étude, répétition; repeated study: כל השוכח דבר אחד ממשנתו[2]) מעלה עליו

[1]) כך ריב"ג: אלד'י הו מנ אלבטנ אלת'אני והו אפצ'ל ממא קבלה ובעדה מנ אלבטונ, ע"כ,—ובעבר': אשר הוא מהבטן השני והוא יותר חשוב מאשר לפניו ואשר לאחריו. וכך רד"ק. אבל מתרגומו של יונתן, שתרגם שמיניא, נראה כי בנוסחת המקרא שהיתה בידו היה והשמנים.

[2]) במדב"מ הנסח: תלמיד חכם שהוא יושב ושונה ושכח דבר אחד ממשנתו מעלין עליו כאילו מתחייב בנפשו.

הכתוב כאלו מתחייב בנפשו (ר"מ, אבות ג ח). המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו[1]) ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה (ר' יעקב, שם ז). איזהו רבו וכו' כל שהאיר עיניו במשנתו אפילו בדבר אחד (ר' יוסי, ירוש' מו"ק ג ז). כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו נסתלק אהרן וישב לשמאל משה נכנסו בניו ושנה להן משה פירקן נסתלקו בניו אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן וכו' נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקן נסתלקו זקנים נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקן נמצאו ביד אהרן ארבעה ביד בניו שלשה וביד הזקנים שנים וביד כל העם אחד נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו נסתלק אהרן שנו להן בניו פירקן נסתלקו בניו שנו להן זקנים פירקן נמצא ביד הכל ארבעה (ערובי' נד:). אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל בשביל משנתו שאינה סדורה עליו וכו' ירבה בישיבה שנאמר וחילים יגבר ויתרון הכשיר חכמה כל שכן אם משנתו סדורה עליו (ר"ש לקיש, תעני' ח.). שלום אתה ושלמה משנתך ששמת שלום בין התלמידים (ר"נ בר יצחק, ברכ' לט:). איזהו תלמיד חכם וכו' כל שהוא מבטל עסקיו מפני משנתו (ר' יוחנן, מד"ר קהל', כי הטוסק). כל ששואלין אותו הלכה ממשנתו ומשיב עליה (שם). — וביחוד שם לקבץ ההלכות וכו' של תורה שבע"פ שנמסרה לחכמים מדור לדור, Traditionelle Lehre; loi traditionelle; trad. law: כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא (קדוש' א י). שניתם משנתכם כרבי יוחנן בן ברוקה (ר' נתן, ב"ב קלא.). זו משנת רבי עקיבה אבל משנה ראשונה דודו ובן דודו וכו' (ר' יוסי, סנה' ג ד). לא כמשנה הראשונה ולא כמשנה האחרונה אלא כמשנה האמצעית (ירוש' כתוב' ה ד). עשתה ששה חדשים בפני הבעל וששה חדשים בפני היבם וכו' אינה אוכלת בתרומה זו משנה ראשונה ב"ד של אחריהן אמרו אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה (כתוב' ה ג). משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי (שמעון בן עזאי בשם מגל' יוחסין, יבמ' מט:). כל מקום ששנה סתם משניות דרבנן עד שיפרש לו רבו (ר' יוחנן, ירוש' יבמ' ד יא). כל סתם משניות דר"מ עד שיפרש לו רבו (ר"ש בן לקיש, שם). כך פירשה רבי הושעיה אבי המשנה (הוא, שם ב"ק ד ז). אלו משניות גדולות כגון משנתו של ר' עקיבא ומשנתו של ר' אושעיה ומשנתו.

— [1]) במדב"מ: משנתו.

של בר קפרא (מד"ר איכ׳, פתי׳). — ובפרט הַמִּשְׁנָה שסדר רַבִּי: משנה שלימה שנה לנו ר׳ (ר"ש בן לקיש, ירוש׳ כלא׳ א ו). כָּל המשניות מחוברות במשנה זו (ר׳ יוחנן, שם כתוב׳ ז ז). מי שסידר את המשנה סמכה למקרא (הוא, פסח׳ ד א). לשונות שבררו להן משניות אין רשות לבריה להוסיף עליהן (ר׳ שילא, שם נזיר א א). משׁשיקע רבי רוב משניות הוי רץ אחר התלמוד יותר מן המשנה (שם, הור׳ ג ט). נמשלה המקרא כמים והמשנה כיין וכו׳ אי אפשר לעולם בלא מקרא ובלא משנה (סופר׳ טו ז). ועוד נמשלה התורה כמלח והמשנה כפילפלין והש"ס כבשמים (שם ח). בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסין למקרא יוצאין מהן ק׳ למשנה יוצאין מהן עשרה לתלמוד יוצא מהם אחד להוראה (מד"ר קהל׳, אחר עוד). — מִשְׁנָה עשיתי, עשיתי כמו שנאמר במשנה: א"ל (ריב"ל לאליהו) ולא משנה עשיתי א"ל וזו משנת החסידים (ירוש׳ תרומ׳ ח ח). — ומצוי בסהמ"א: ולא היו להם דברים מתוקנים ומשנה ידועה שהכל שונין אותה בפה אחד ולשון אחד (אגר׳ רב שרירא גאון א). ויאספו (החכמים) כל מלה אשר העתיקו מני קדם וימלאום במדע מלואת תכן ויקראו את שמם משנה (רסע"ג, גוף ספר הגלוי, בסעדיאנה של שכטר). רבינו הקדוש חיבר המשנה וכו׳ קיבץ כל השמועות וכל הדינים וכל הביאורים והפירושים ששמעו ממשה רבינו ושלמדו בית דין שבכל דור ודור בכל התורה כולה וחיבר מהכל ספר המשנה וכו׳ וישב כל ימיו הוא ובית דינו ולמדו המשנה ברבים (למב"ם, הקד׳ יד החזקה). רבי נתן ורבי יהושע בן קרחה וזולתם רבים והם האחרונים מבעלי המשנה הנקראים תנאים וכו׳ והשתדלו במשנה כהשתדלותם בתורה מחברם אותה וסדורה ומספר סדריה ופרקיה והלכותיה (ר"י א"ת, כוזרי ג סז).—ומ"ר ·מִשְׁנָאוֹת: וכל המשנאות שציוה וכתב מראשו של פרק (קטעי בן מאיר, JQR N.S. V 1915, 546). וכל משכיל יאהב פרק הזהב, וראש כל המשנאות אלו מציאות (משא גי חזיון, מרב בנימין 10). — ואמר המקונן: חרש למשואות עיר מלאה תשואות, ובתי סופרים ומשניות יותר מארבע מאות (ר"א קליר, קינ׳ לת"ב, איך תנחמוני).—והמשורר אמר: ואודה כי אמת היא התחיה בבוא קץ השבועה הסתומה, וכו׳ וכי דברי חכמינו ישרים ותלמודם ומשנתם נעימה (ר"ש הנגיד, הלכוחל ולנופל). ובא יומה ונד עמה וגם היתה כאלמנה, באין תורה ואין מקרא והמשנה נטמנה (ראב"ע, אהה ירד).

ושח עמוד והתלמוד והבניה נהרסה, והמשנה לשנינה ברגלים נרמסה (שם). — מִשְׁנִיּוֹת מְנֻקָּדוֹת: אמנם הצורות שאנו משתמשים בהן בכתבי הקדש וכן במשניות הקדומות המנוקדות שמצינו שהם מנוגנות כמו כתבי הקדש (רשב"ל דונאן, מג"א, ח"י ד). אבל במשניות ישנות שבאו מארץ ישראל שהן מנוקדות יש גירסא יותר מדוקדקת (שם ה).

***מַשְׁנֶה**, ש"ז, מ"ר מַשְׁנִים, — מַשְׁנֵי ההלכות וכדומ׳: אם ראית עיירות שנתלשו ממקומן בארץ ישראל דע שלא החזיקו בשכר סופרים ומשנים (רשב"י, ירוש׳ חגי׳ א ז). לכך התקינו חכמים שיהו המשנין יושבין בבקר ובערב (מד"ר שמות מז). אלו סופרים ומשנים שהן מלמדין את התינוקות באמונה (שם, ויקר׳ ט). אלו סופרים ומשנים שהם הוגים ומשנים ומשמרין את התורה ביום ובלילה (שם איכ׳, פתיח׳).

··מַשְׁנִי, ת"ז, מ"ר מַשְׁנִים, מַשְׁנִיִּים, — מי שמחזיק בדעת השְׁנִיּוּת באלהות וכדומ׳: החוזה והקוסם ועובד האש ועובד השמש והמשנים וזולתם (ר"י א"ת, כוזרי א לה). המשנים ואנשי הקדמות ובעלי הרוחניות והנגזרים בהרים ושורפי בניהם באש משתדלים להתקרב אל האלהים (שם ג כג). ומן הראיות יבא אדם לאפיקורסות ולדעות מופסדות וכי מה הביא המשנים לאמר בשתי סבות קדומות אלא הראיות (שם ד ג). בזה טעו המשנים אשר יאבדו כי שמו לעולם ב׳ פעלים הא׳ מאיר והב׳ מחשיך ויחסו המאיר לטוב והמחשיך לרע (ספל בן תמים, פי׳ יצירה ל). וכמה חטאו המשנים אשר שמו לטוב עלה ולרע עלה (שם לג).

מְשִׁסָּה[3]), ש"נ, מ"ר מְשִׁסּוֹת,—היה לִמְשִׁסָּה, שהאויב שסה אותו: ונטשתי את שארית נחלתי ונתתים ביד איביהם והיו לבז ולִמְשִׁסָּה לכל איביהם (מ"ב כא יד). והיו שאסיך לִמְשִׁסָּה וכל בזזיך אתן לבז (ירמ׳ ל יו). היו לבז ואין מציל מְשִׁסָּה ואין אמר השב (ישע׳ מב כב). והיה חילם לִמְשִׁסָּה ובתיהם לשממה (צפנ׳ א יג). הלוא פתע יקומו נשכיך ויקצו מזעזעיך והיית לִמְשִׁסּוֹת למו (חבק׳ ב ז). — נתן את פלוני לִמְשִׁסָּה, עשה שישסו אותו: מי נתן לִמְשִׁסָּה [2]) יעקב וישראל לבזזים (ישע׳ מב כד). — ואמר הפיטן: זכור את אשר עשה, ויהי לבז ולמשסה, וגזעו יעקר בכעיסה (ר"א קליר, זכור את). והיו למשסה שוסיך, ורחקו כל מבלעיך, ישיש ה׳ עליך, כמשוש חתן על כלה (ר"ש הלוי אלקובץ, לכה דודי).

---

[1]) מן שסה, עי"ש.—[2]) כך הקרי, והכתיב למשוסה.

מֹשַׁע[1], ממנו אולי מִשְׁעִי.

*מְשֻׁעְבָּד, (משועבד),—עי' שִׁעְבֵּד.

*מְשֻׁעְבָּז, — עי' שִׁעְבֵּז.

מִשְׁעוֹל, ש"ז,—נתיב צר בין גדרי הכרמים: ויעמד מלאך יי' בְּמִשְׁעוֹל הכרמים גדר מזה וגדר מזה (במד' כב כד). — ואמר הפיטן: ממותי שחותי מכובד העול, וכהצר לי הוספתי למעול, ומנוסי סגר דלתותי לנעול, והמבוא נסתם ולא פלש מִשְׁעוֹל (סדור תימני ליוה"כ, דפוס כעוני).—ובהשאלה, מִשְׁעוֹלִים טובים, כמו בדרכים טובים, במוסריות: מתאמץ ללכת בְּמִשְׁעוֹלִים מעולים במסלות סגולות ותמיד דורך נתיבות טובות (ר"ש אוליויירו, אגר' אילת אהבים ז:). — ובמשמ' רצועת ארץ בין שני ימים: ויש בתוך הנהר אי גדול ומהלך סביבות האי מהלך שנה תמימה והנהר מסבב האי ואין דרך לעבור אלינו כי אם בְּמִשְׁעוֹל אחד (יוסיפון, דף יג).

מִשְׁעִי[2], — שה"פ, נִקּוּי דָּבָר מְטֻנָּף, Reinigung ; purification ; cleansing: ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת לְמִשְׁעִי[3] והמלח לא המלחת והחתל לא חתלת לא חסה עליך עין לעשות לך אחת מאלה וכו' וארחצך במים ואשטף דמיך מעליך (יחזק' יו ד-ט).

---

[1]) בערב' משע a), ועי' הערה לערך משעי.

[2]) משק' שְׁכוּי, כְּרֵתִי, ועי' הערה לקמן.—[3]) תרגום השבעים דלג על מלה זו, אם מפני שבאמת לא היתה כתובה בנסחה של בעלי תרגום זה, או מפני סבה אחרת. (רק בנסחת .Alex : τοῦ χριστοῦ. אך כבר העירו חכמי אה"ע כי זה זיוף של הנוצרים בכונה להוכיח מזה ענין הטבילה הנוצרית, עי' Field, Fragmenta Hexaplorum). אך אין ספק בדבר שבנסחה המקבלה של ראשוני חכמי התלמוד כבר היתה קבועה כאן מלה, שהיתה לפחות דומה למלה זו, הואיל ועקילס כבר תרגם אותה ביונית σωτηρίαν, במשמ' ישועה. וכך גם סומכוס. רב הביא כתוב זה כלו (שבת קכט:), ושם באה גם המלה משעי כצורתה, אך מדבריו: „מכאן שרוחצין הולד בשבת", אין ללמוד כלום אם המלה מִשְׁעִי הכתובה כאן בגמר' כך הביאה כבר רב בזו הצורה או אולי הוגהה אח"כ עפ"י הכתיב בנוסחת המקרא המקבלה בידינו. וכמו"כ אין ללמד כלום מר' עוירא שהביא כתוב זה (סוט' יא:), אעפ"י שגם כאן כתובה המלה משעי כצורתה בנסחה המסורה שלנו של המקרא. רק במה שדרש שם: והקב"ה שולח משמי מרום מי שמנקיר ומשפיר אותן, אפשר לומר שבהמלה מנקיר התכון ר' עוירא למלה שהיתה כתובה במקום המלה משעי, אלא שאין אנו יכולים להוכיח שזו המלה היתה המלה מִשְׁעִי כצורתה. ת"י: ובמיא לא אשתטיף לאיתנקרא. כך בנסח' הדפוס, אך בכ"י לאיתנקדא, בדלת. אבל ריב"ג, שהביא דברי התרגום, הביא הגרסה בריש, ופרש מלה ארמית זו במשמ' נקיון, והביא סיוע לזה מהתלמוד לנקר חצרו. והנה, מתרגומו של יונתן אנו רואים כי גם בנוסחת המקרא שהיתה בידו היה במקום המלה משעי שבנסחאותינו מלה שהוא תרגם במשמ' נקיון, אך צורתה של המלה שהיתה בנסחה שלו אין אנו יודעים בודאות, אם באמת היה כתוב שם משעי או איזו מלה אחרת דומה לזו. המסורה רשמה על מלה זו ל', ר"ל שאין לה חבר בכל המקרא, אבל גם ממנה איננו יודעים מה היתה צורת מלה זו בנוסחה שלהם. העדות הראשונה למלה זו כצורתה אנו מוצאים בהשרשים של ריב"ג, אמר וז"ל: אלמימ ואלשינ ואלעינ לא רחצת למשעי אליאֹ פיה זאידה ותפסירה עלי שביל אלתנט'יפ ואלתנקיה וכד'לכ קאל פיה אלתרגום וכו' והד'ה אללפט'ה אעני למשעי מג'אנשה ללפט' אלערבי פאנ אלתנט'יפ ענד אלערב יקאל לה תמשיע וכו' ויקולונ איצ'א ללאשתנג'א' תמשיע ואלאשתנג'א' הו אלתנט'פ במא' או במדר וממא יויד קולנא פי למשעי אנה תנט'יפ קולה וארחצך במים ואשטף דמיך מעליך פהד'ה הי אלתנקיה אלתי כאנת ח'לה מנהא אולא. ע"כ.— ובעבר': היוד בו נוספת ופרושו על דרך הנקיון וכן אמר בו התרגום לאיתנקרא כלומר להתנקות וכו' והמלה הזאת ר"ל למשעי דומה ללשון הערבי כי הנקוי אצל הערב יאמרו לו תמשיע וכו' ויאמרו גם לאשתנג'א' (בערב') תמשיע ואשתנג'א' (בערב') הוא ההתנקות במים או בעפר וממה שמחזק מאמרי בלמשעי שהוא נקוי אמרו וארחצך במים ואשטף דמיך מעליך וזהו הנקוי אשר געדר אצלה תחלה.—ובאמת, השרש משע a) בערב' משמש בלשון זו גם במשמ' נרדפה למשמ' אשתנג'א. לשאן אלערב: ואלתמשע אלאשתנג'א'.— ואשתנג'א פרש אלאצמעי: משח מוצ'ע אלנג'וא' וע'שלה.—ובעבר': קנח מקום הטנפת ורחצהו. ומלבד פרוש זה הביא ריב"ג שם עוד פרוש אחר, אמר וז"ל: וקד פשר פי למשעי ללתליינ ואלתרטיב משתק מנ קול אלתרגום ועל שעיעות צוריה ולהד'א אלתצריפ מג'אז ענדנא לולא אנ אלמעני אלאול אקוי ואחשנ, ע"כ,— ובעבר': וכבר פרשו למשעי לרכך ולהחליק, ממה שאמר התרגום שעיעות צואריה וזה הפרוש מתקבל אצלנו אלא שהראשון יותר חזק ויותר נכון. — מנחם חבר משעי עם שעשע. רש"י בפרושו ליחזקאל: למשעי לצחצוח, צחיח הסלע שעיעות כיפא. ע"כ. ובגמ' בשני המקומות שהובאו למעלה: לטוח ולהחליק בשרו (שבת קכט:), להחליק בשר כמו חלקת צואריו שעיעות. רי"ק ורד"ק גזרו מלה זו משרש שוע או שעה ואמרו כי משעי הוא במקום משעֶה, כמו מקנֶה, מרעֶה. ר"י אבן כספי (בפרושו ליחזק', הוצא' לאסט): למשעי היוד ליחס כמו מצרי עברי

a) مشع

a) مشع

מְשֻׁעְמָד, ס״ז, מ״ר מְשֻׁעְמָדִים, — טבול, בפרט לשם הדת הנוצרית, baztised ; baptisé ; getauft : ואמנם ישו וחבריו הם ה מ ש ו ע מ ד י ם הנכנסים בתורת המעמודית הטבולים בירדן (ר״י ה״ת, כוזרי ג סה). והאומה המתדמה בנו ובתורתנו כשהם מטבילים ומשעמדים מכניסים ה מ ש ו ע מ ד בברית אמונתם (ר״י הנטולי, מלמד התלמיד׳, לך לך). — ועי׳ מְשֻׁמָּד.

מִשְׁעָן, ס״ז, סמי׳ מִשְׁעַן, — דבר שֶׁיִּשָּׁעֵן עליו אדם, support ; soutien ; Stütze, ובהשאלה בענין עֵזר : ויהי יי׳ מִשְׁעָן[1] לי ויצא למרחב אתי (ש״ב כב יט-כ). כל מִשְׁעַן לחם וכל מִשְׁעַן מים (ישע׳ ג א). — ואמר בן סירא : פועל טוב יקראנו בדרכיו ובעת מוטו ימצא מ ש ע ן (ב״ס גני׳ ג לא). קונה אשה ראשית קנין עזר כנגדו ועמוד מ ש ע ן (שם לג כט). — ובתפלה : כי בך בטחנו ועל חסדך הגדול באמת נשעננו ברוך אתה ה׳ מ ש ע ן ומבטח לצדיקים (תפ׳ י״ח ברכות, על הצדיקים). — והשתמשו בו בסהמ״א : המתנים הם מסעד לצדי הגוף ו מ ש ע ן לצלעות (מ׳ אלדבי, ש״א ד). — ומשען הַבְּרִיחַ, בחכמת הטבע : והגוף אשר עליו תנוח ציר התנועה יקרא מ ש ע ן הבריח (ראשי למוד׳ ב ד).

והטעם ל ה ו ש ע ולהמלט ממות ומהרע. וכך בספרו שרשרות כסף, בשרש י ש ע : ומשקל אחר לא רחצת למשעי כי הרחיצה לילדים היא הצלה לגופם לנקותם מן הטנוף כמפורסם והיוד ליחס ואין תימה כי נפלה היוד משרש כי יש כן למאות. ע״כ. והחדשים, קצתם מביאים פרושי קדמונינו, וקצתם מפקפקים בדיוק הנסחה ואומרים כי הכתוב משבש, ומסתיעים בזה בתרגום השבעי׳ שאין בו שום תרגום למלה זו. אך כבר נזכר למעלה כי תרגומי עקילס וסומכוס מעידים כי בימיהם היתה כאן מלה לפחות ד ו מ ה להמלה משעי, וכן מעיד על מציאות מלה כאן גם ת״י, וכך המסורה. וכתובה מלה זו במחברת מנחם, ובריב״ג הגויה המלה באותיותיה, ולכן אין אנו רשאים לפוסלה, ולפרושו של ריב״ג יש סיוע מלשון הערב׳ שעכ״פ השרש משע משמש במשמ׳ נקיון מטנוף, ורגלים לדבר שזו היתה מלה מיוחדה לענין הרחיצה מטנוף, מדם וכיוצא בו, והכתוב בעצמו מזכיר אח״כ שטיפת הדם. ולמשקל שם זה יש חבר במקרא בשמות עצם פרטים רבים כמו נחבי וכיוצא בזה, וכמו״כ בשם כללי שְׁבִי, לפי הנסחה המסורה, ובמשנה כַּרְתִּי (לפי הגרסה בתלמוד בבלי, אך בנוסח׳ אחרות כרתה, כרתן). אמנם, כל אלה אינם שמות לְמשג מפשט, אך אפשר בכ״ז שגם לְמשג מפשט היה משקל זה משמש בחיי הלשון ואח״כ נפסק שמושו זה ולא נשאר ממנו אלא השם משעי.

[1]) בקצת ספרים לְמִשְׁעָן.

מַשְׁעֵן, ס״ז, מַשְׁעֵנָה, ס״נ, — כמו מִשְׁעָן ; מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֵנָה, כל מין מִשְׁעָן : כי הנה האדון יי׳ צבאות מסיר מירושלם ומיהודה מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֵנָה כל משען לחם וכל משען מים (ישע׳ ג א). — ואמר המקונן : נפלה עטרת עוז מ ש ע נ ם, וצר בשבעה דינים דנם, והתודו עונם (ר״א קליר, קינ׳ לת״ב, איכה אספתו). — והמשורר אמר : גור תוך חורי פתן ושכון אל צר נחש עפר זוחל, ואחוז מ ש ע ן[1]) מיראת אל מאדם לא תהיה זוחל (רמב״ע, תרשיש ח מה). — ובכנ׳ : שלא יכשלו בלשונם, ולא ינקשו בשנונם, ואל יבושו במ ש ע נ ם[2]), ואל יכלמו בם שאונם (ערב׳ ליל כפור, הו״א היה עם פיפיות). מפחדי מפשעי שמתיך מ ש ע נ י, שובבי אדני וסלחת לעוני (שמא״ג, סליח׳ נו״ג, שערי רחמים).

מַשְׁעֵנָה, ס״נ, — עי׳ מַשְׁעֵן ; ואמר הפיטן : מבן עשרים שנה יתנדבו בחנינה פני שוכן מעונה, נשיאים ודכים ב מ ש ע נ ה כלם ישוו בנתינה בלי עוד להתמתנה (יוצ׳ שבת שקלי׳, אל מתנשא). — ובהשאלה, בדקדוק : וענין מאמרנו אות נבלעת כלומר אין לה תנועה מבדלת בין הנבלעת ובין אשר נבלעת בה אך ישענו בהם בלשון מ ש ע נ ה אחת כי המוצא אחד ואין הפרש ביניהם (ר״י ה״ת, הקדמה כב).

מִשְׁעֶנֶת, ס״נ, בכנ׳ מִשְׁעַנְתִּי, מִשְׁעַנְתֶּךָ, מִשְׁעַנְתּוֹ, מ״ר בכנ׳ מִשְׁעֲנֹתָם, — מקל שישען עליו אדם חולה או זקן בהליכה, staff ; bâton ; Stab : אם יקום (החולה ממשכבו) והתהלך בחוץ על מִשְׁעַנְתּוֹ ונקה המכה (שמות כא יט). באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחקק בְּמִשְׁעֲנֹתָם (במד׳ כא יח). וישלח מלאך יי׳ את קצה הַמִּשְׁעֶנֶת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות (שפט׳ ו כא). חגר מתניך וקח מִשְׁעַנְתִּי בידך ולך וכו׳ ושמת מִשְׁעַנְתִּי על פני הנער וכו׳ וישם את הַמִּשְׁעֶנֶת על פני הנער (מ״ב ד כט-לא). עד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם ואיש מִשְׁעַנְתּוֹ בידו מרב ימים (זכר׳ ח ד). — מִשְׁעֶנֶת קָנֶה רָצוּץ, משל לבטחון שיבטח אדם במי שאינו יכול להושיעו : הנה בטחת על מִשְׁעֶנֶת הקנה הרצוץ הזה על מצרים אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה כן פרעה מלך מצרים לכל הבטחים עליו (ישע׳ לו ו). — וּמִשְׁעֶנֶת קָנֶה לבד, במשמ׳ זו : יען היותם מִשְׁעֶנֶת קנה לבית ישראל בתפשם בך בכפך תרוץ ובקעת להם כל כתף ובהשענם עליך תשבר והעמדת להם כל מתנים

[1]) כך נקד המו״ל. — [2]) כך נקוד במחז׳ איטלי׳, הוצא׳ שד״ל.

(יחזק׳ כט ו-ז). — מִשְׁעַנְתּוֹ של פלוני, עזרתו: גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי שבטך וּמִשְׁעַנְתֶּךָ המה ינחמני (תהל׳ כג ד). — ובתלמ׳: הסוס מטמא ברגליו והחמור בידיו שמשענת הסוס על רגליו ומשענת החמור על ידיו (ר׳ יוסי, זבים ד ז). זה גיטך מהיום אם מתי מחולי זה ועמד והלך בשוק וכו׳ הלך על משענתו (גיט׳ עג:). — ובסהמ״א: ותשם יד ימינה על הנערה האחת ותשען עליה כחק המלכות ללכת על משענת הנערות (יוסיפון, פרק ד). — ־:ובמשמ׳ מקל: ראו גבי כקשת שח ורגלי אסורות מבלי כבל ורשת, ראו אותי ומשענתי בידי כאלו היתה יתר לקשת (ר״ש הנגיד, בן המלך והנזיר ו). שממשש (הזקן) במשענתו אילך ואילך בשביל שלא יכשל (ערוך, ערך נתש). — ואמר המליץ: על משענותם תעמדי בשעריך, ובעקבותם תרעי את עדריך (רלב״ע, יעלה יפת קול). — וברפואה, ־:מִשְׁעֶנֶת המדבר: אפופנק לב הטווסית ואשכיה ויסי קרסיני משענת המדבר מ״א דר׳ (נרבוני, אורח חיים ג יא, כ״י ביה״מ פכתל). אבק הטווסית משענת המדבר שחוקה (שם).

־:**מִשְׁעָר**, ס״ז, — כמו שִׁעוּר: די ארבעים סאה משער מקוה מים, תמימיך איך בו יטהרו אם אין בו שעור מים (ר״א קליר, תפ׳ גשם, תכנס). חיל פריצים בבוא לחלל בית היער, חיל סרג היה גבהו עשרה במשער, פרצו ויעברו שער (מנח׳ בר׳ מכיר, אודך כי עניתני). ובנסוע מקדם יושבי שנער, בבנין המגדל לכם נבער, ויזמו להגביהו לאין משער (רשב״י בר אבון, אמרו לאלהים). גדולתו מאד נאוה באין משער ומשורה (מחז׳ ויטרי, סי׳ תעט).

*__מַשְׁעָר__ או מְשַׁעֵר, ס״ז, — מי שממונה על השערים, על המקחים: לאחד שחשדוהו מוכר תרומה בשל חולין בדקו אחריו וראו ולא מצאו בדברים ממש ומינו אותו משער בשוק (רפב״י, מד״ר ברא׳ נח). — ובסהמ״א, במשמ׳ בעל שעורים, בעל חכמת השעורים, החשבון: ויארוג (הטבע) ויבנה הוא לבדו בתכלית הציור והדקות הרקמה והחקוק וסדר מתוקן והקש יותר נאה מכל חכם חרשים ומשער כשיהיו אצלו כל הכלים שבעולם (ספר העצמים, מיוח׳ לראב״ע).

־:**מִשְׁפָּה**, ס״נ, — כעין שְׁפִין לשפה את השנים: ואם יהיה (העפוש) בעצם השנים הנה רפואתו חכוכם ואם יהיה בקצותם ישפם במשפה או תעקר השן (קאנון ג ו יט). בשן הארוכה ראוי שתוקח בשתי אצבעות או בכלי קובץ ואחר תשפה במשיפה (שם שם ז טו).

מִשְׁפָּחָה, ס״נ, סמי׳ מִשְׁפַּחַת, בכנ׳ מִשְׁפַּחְתִּי, מ״ר מִשְׁפָּחוֹת, סמי׳ מִשְׁפְּחוֹת, — א) שם קבוץ לכל האנשים הקרובים זה לזה קרבת מולדת ואבות, Familie, famille; -ily: לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי ישב בארצו אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי ולקחת אשה לבני וכו׳ ולקחת אשה לבני ממשפחתי ומבית אבי אז תנקה מאלתי כי תבוא אל משפחתי ואם לא יתנו לך והיית נקי מאלתי (בראש׳ כד לז-מא). אלה בני חם למשפחתם וכו׳ בני שם למשפחתם (שם י כ-לא). אלה משפחת בני נח לתולדתם (שם לב). משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח (שמות יב כא). ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אתו ואת כל הזנים אחריו (ויקר׳ כ ה). ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו (שם כה י). או לעקר משפחת גר (שם מז). או דדו או בן דדו יגאלנו או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו (שם מט). וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם (שם מה). למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן (במד׳ כז ד). ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרב אליו ממשפחתו וירש אתה (שם יא). ויכו את העיר לפי חרב ואת האיש ואת כל משפחתו שלחו (שפט׳ א כה). וילך אבימלך בן ירבעל שכמה אל אחי אמו וידבר אליהם ואל כל משפחת בית אבי אמו וכו׳ וזכרתם כי עצמכם ובשרכם אני (שם ט א-ג). מי אנכי ומי חיי משפחת אבי בישראל כי אהיה חתן למלך (ש״א יח יח). נשאל נשאל ממני דוד לרוץ בית לחם עירו כי זבח הימים שם לכל המשפחה (שם כ ו). שלחני נא כי זבח משפחה לנו בעיר (שם כט). והנה קמה כל המשפחה על שפחתך ויאמרו תני את מכה אחיו (ש״ב יד ז). והנה משם איש יוצא ממשפחת בית שאול (שם טז ה). ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון (ירמ׳ ג יד). וישגב אביון מעוני וישם כצאן משפחות (תהל׳ קז מא). ובוז משפחות יחתני (איוב לא לד). והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר (אסת׳ ט כח). — משפחות, במשמ׳ בני המשפחה: ויציאו את רחב ואת אביה ואת אמה ואת אחיה ואת כל אשר לה ואת כל משפחותיה הוציאו (יהוש׳ ו כג). — ב) כל מחלקה ממחלקות השבט: אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים (במד׳ לו ו). פן

יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה היום מעם יי' אלהינו (דבר' כט יז). ונקרבתם בבקר לשבטיכם והיה השבט אשר ילכדנו יי' יקרב למשפחות והמשפחה אשר ילכדנה יי' תקרב לבתים (יהוש' ז יד). ויקרב את משפחת יהודה וילכד את משפחת הזרחי (שם יז). וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דויד לבד ונשיהם לבד משפחת בית נתן לבד ונשיהם לבד משפחת בית לוי לבד ונשיהם לבד משפחת השמעי לבד ונשיהם לבד (זכר' יב יב-יג). — ג) בהשאלה, חבורת אנשים בכלל, כנוי לעם, לגוי: מאלה נפרדו איי הגוים בארצתם איש ללשנו למשפחתם בגויהם (בראש' י ה). ואלה שמות אלופי עשו למשפחתם למקמתם (שם לו מ). שמעו את הדבר הזה אשר דבר יי' עליכם בני ישראל על כל המשפחה אשר העליתי מארץ מצרים לאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה (עמו' ג א-ב). הנני חשב על המשפחה הזאת רעה (מיכ' ב ג). המכרת גוים בזנוניה ומשפחות בכשפיה (נחו' ג ד). כי הנני קרא לכל משפחות ממלכות צפונה (ירמ' א יה). שמעו דבר יי' בית יעקב וכל משפחות בית ישראל (שם ב ד). ונבחר מות מחיים לכל השארית הנשארים מן המשפחה הרעה הזאת (שם ח ג). שפך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל משפחות אשר בשמך לא קראו (שם י כה). הנני שלח ולקחתי את כל משפחות צפון נאם יי' ואל נבוכדראצר מלך בבל עבדי והבאתים על הארץ הזאת ועל ישביה (שם כה ט). שתי המשפחות אשר בחר יי' בהם וימאסם (שם לג כד). והיה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ אל ירושלם להשתחות וכו' ואם משפחת מצרים לא תעלה וכו' (זכר' יד יז-יח). הבו ליי' משפחות עמים הבו ליי' כבוד ועז (תהל' צו ז).—ד) בהשאלה, כל מין ומין של דברים, species ; espèce ; Art: ופקדתי עליהם ארבע משפחות נאם יי' את החרב להרג ואת הכלבים לסחב ואת עוף השמים ואת בהמת הארץ לאכל ולהשחית (ירמ' טו ג). — ובתו"מ, במשמ' העקרית הראשונה: מעיד אני על משפחת בית ענובייי מבית צבועים ועל משפחת בית נקיפי מבית קושט שהיו בני צרות והיו בני בניהם כהנים גדולים עומדים ומקריבין על גבי המזבח (ר' יהושע, יבמ' א ו). מעשה במשפחת בית ממל ומשפחת בית גוריון מרומה שהיו מחלקין גרוגרות לעניים בשני בצורת (ר' יהודה, שם ערובי' ד יא). משפחות בית הפגרים ובית צפריה ומאמאום היו משיאין לכהונה (ר' יוסי, ערכי' ב ד). משפחת בית צריפה היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון בזרוע (עדי' ח ז). הריני נזיר אם לא אגלה משפחות יהא נזיר ולא יגלה משפחות (תוספת' נזיר' א ג). צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שמשפחה שנטמעה נטמעה (ר' יצחק, קדוש' עא.). בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה (דברי בנות ירושלם ביוה"כ וט"ו באב, תענ' ד ח). ת"ר משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתים כבן י"ח שנה באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם וכו' לכו ועסקו בתורה ותחיו הלכו ועסקו בתורה וחיו והיו קוראין אותן משפחת יוחנן על שמו (יבמ' קה.). משפחה אחת היתה בירושלים שהיו פסיעותיהן גסות והיו בתולותיהן נושרות עשו להן כבלים והטילו שלשלת ביניהן שלא יהיו פסיעותיהן גסות (ר' יוחנן, שבת סג:). מעשה בבני ברק באחד שמכר בנכסי אביו ומת ובאו בני משפחה וערערו לומר קטן היה וכו' (ב"ב קנד.). ואם אין אחים לאביו וכו' ממשפחת אביו או אימו אלא ממשפחת אמו וכו' מגיד שמשפחות הולכת אחרי אבות (ספרי במד' קלד). — ואמר החכם לכסיל שבזהו בפחיתות משפחתו: אתה מום משפחתך ומשפחתי מום בי (מבחר הפנינים, סי' עד). — ובהשאלה, *משפחות של כנים וכיוצא בזה, כמות מרבה: העלה על ראשם משפחות משפחות של כנים (ר' יוסי בר"ח, מד"ר ויקר' יו). — ··משפחת לשונות, לשונות שהן ממקור אחד, ולכן דומות זו לזו, כמו עברית וארמית וערבית: והגאון אמר כי לוז שקדים בעבור שנקרא כן בלשון ישמעאל כי הב' לשונות והארמית ממשפחה אחת היו (ראב"ע בראש' ל לז). — ··משפחת מלים, שהן ממקור אחד: והנה מלות רבות בלי משפחה (ראב"ע, שפה ברורה ד:).

··משפחתי, ת"ז, נקב' משפחתית, — של משפחה:

שרש ההוראה האחת להוראת הקורבה המשפחתית הנקרא שאר בשר (רש"פ, יריעו' שלמה ב א).

משפט, ש"ז, סמי' משפט, בכנ' משפטי, משפטך, משפטה, משפטו, משפטם, משפטן, מ"ר משפטים, סמי' משפטי, בכנ' משפטי, משפטיך, משפטיך, משפטיה, משפטיו, משפטיהם, -הן, — א) שם"פ מן שפט: שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר יי' אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק (דבר' טז יח). לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול (ויקר' יט טו). לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא

(דבר׳ א יז). כה אמר יי׳ צבאות לאמר משפט אמת שפטו וחסד ורחמים עשו איש את אחיו (זכר׳ ז ט). דברו אמת איש את רעהו אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם (שם ח יז). — הטה משפט, הטהו מן הדרך הצדה, לא שפט בצדק: לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד (דבר׳ יו יט). לא תטה משפט גר יתום ולא תחבל בגד אלמנה (שם כד יז). ארור מטה משפט גר יתום ואלמנה (שם כז יט). ולא הלכו בניו בדרכו ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד ויטו משפט (ש״א ח ג).—עמד למשפט, נגש למשפט, עמד, בא להשפט: ולא ימות הרצח עד עמדו לפני העדה למשפט (במד׳ לה יב). כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דבר׳ כה א). וישב בעיר ההיא עד עמדו לפני העדה למשפט עד מות הכהן הגדול אשר יהיה בימים ההם (יהוש׳ כ ו). ויעלו אליה (אל דבורה) בני ישראל למשפט (שפט׳ ד ה).—וקרב למשפט: החרישו אלי איים ולאמים יחליפו כח יגשו אז ידברו יחדו למשפט נקרבה (ישע׳ מא א). — היה לפלוני משפט, תבע ממנו אדם או תבע הוא מאדם אצל השופט: ויאמר אבשלום מי ישמני שפט בארץ ועלי יבוא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (ש״ב טו ד). האיש אשר יהיה לו ריב לבוא אל המלך למשפט (שם ב). —בעל משפטו של פלוני, מי שיש לו דין ודברים עמו: מי יריב אתי נעמדה יחד מי בעל משפטי יגש אלי (ישע׳ נ ח).—עשה משפט בין אנשים, שפט אותם: כי אם היטיב תיטיבו את דרכיכם ואת מעלליכם אם עשו תעשו משפט בין איש ובין רעהו (ירמ׳ ז ה).—ב) גזרות קבועות בכח שלטון עליון, אלהי או אנושי, במגע ומשא של בני אדם בין אדם לחברו או להצבור או להאלהות, בדברים שבממון או בנזקי הגוף וכיוצא בזה, Gesetz law ; loi : שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו (שמות טו כה). ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם וכו׳ מכה איש ומת מות יומת וכו׳ וכי יריבן אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות ונפל למשכב וכו׳ רק שבתו יתן ורפא ירפא וכו׳ (שם כא א-יח). ויבא משה ויספר לעם את כל דברי יי׳ ואת כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר יי׳ נעשה (שם כד ג). ויקרב משה את משפטן (של בנות צלפחד שתבעו חלק בירושת אביהן) לפני יי׳ (במד׳ כז ה). כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע וכו׳ ובאת אל הכהנים הלוים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט וכו׳ על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה (דבר׳ יז ח-יא). —ועצם פסק הדין של השופט, Urteil ; jugement ; judgement sentence : וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך (מ״א ג כח). ויהי המלך עבר והוא צעק אל המלך ויאמר עבדך יצא בקרב המלחמה והנה איש סר ויבא אלי איש ויאמר שמר את האיש הזה אם הפקד יפקד והיתה נפשך תחת נפשו או ככר כסף תשקול ויהי עבדך עשה הנה והנה והוא איננו ויאמר אליו מלך ישראל כן משפטך אתה חרצת (שם כ לט-מ). על כן תפוג תורה ולא יצא לנצח משפט כי רשע מכתיר את הצדיק על כן יצא משפט מעקל (חבק׳ א ד). מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים (תהל׳ יז ב). —ומשפט כך וכך לפלוני, צריך לדון אותו בכך: ויאמרו הכהנים והנבאים אל השרים ואל כל העם לאמר משפט מות לאיש הזה כי נבא אל העיר הזאת כאשר שמעתם באזניכם (ירמ׳ כו יא). ויאמרו השרים וכל העם אל הכהנים ואל הנביאים אין לאיש הזה משפט מות כי בשם יי׳ אלהינו דבר אלינו (שם יו). ואנשים צדיקם המה ישפטו אותהם משפט נאפות ומשפט שפכות דם כי נאפת הנה ודם בידיהן (יחזק׳ כג מה). — דבר אתו משפטים, דבר אתו קשות, גזר עליו דין קשה: וישגו את צדקיהו בערבות ירחו ויקחו אתו ויעלהו אל נבוכדראצר מלך בבל רבלתה בארץ חמת וידבר אתו משפטים וישחט מלך בבל את בני צדקיהו ברבלה לעיניו (ירמ׳ לט ה-ו). ודברתי משפטי אותם על כל רעתם אשר עזבוני ויקטרו לאלהים אחרים (שם א יו). עתה גם אני אדבר משפטים אותם (שם ד יב). —ובמשמ׳ התוכח עמו, קבל והתרעם עליו: צדיק אתה יי׳ כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בגדי בגד (שם יב א). —ג) בכלל, כמו חק, ונרדף אתו: את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו ללכת בהם (ויקר׳ יח ד). ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם (שם ה). ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם ולא תקיא אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם שמה (שם כ כב). משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח יהיה (שם כד כב). ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי להפרכם את בריתי אף אני אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה וכו׳ (שם כו טו-טז). ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקם ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום (דבר׳ ד ח). ויהי

מהיום ההוא ומעלה וישמה לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה (ש"א ל כה). למען בחקותי ילכו ואת משפטי ישמרו ועשו אתם והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים (יחזק' יא כ). כי כל משפטיו לנגדי וחקתיו לא אסיר מני (תהל' יח כג). — עשה דבר כמשפט: ויקרב את העלה ויעשה כמשפט (ויקר' ט טז). ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו וכו' ככל חקתיו וככל משפטיו תעשו אתו (במד' ט ג). ועשה פסח ליי' כחקת הפסח וכמשפטו כן יעשה (שם יד). ועשו כל העדה פר בן בקר אחד לעלה לריח ניחח ליי' ומנחתו ונסכו כמשפט (שם כד). — ובמשמ' משפט צדק, ונרדף עם צדק: למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ שפטו יתום ריבו אלמנה (ישעי' א יז). איכה היתה לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים (שם כא). ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה (שם כז). כי כרם יי' צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו ויקו למשפט והנה משפח לצדקה והנה צעקה (שם ה ז). על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אתה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם (שם ט ו). והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת באהל דוד שפט ודרש משפט ומהר צדק (שם טז ה). ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת (שם כח יז). הן לצדק ימלך מלך ולשרים[1] למשפט ישרו (שם לב א). ההפכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו (עמו' ה ז). שנאו רע ואהבו טוב והציגו בשער משפט אולי יחנן יי' אלהי צבאות שארית יוסף (שם טו). ויגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן (שם כד). וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים (הוש' ב כא). שמעו נא זאת ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל המתעבים משפט ואת כל הישרה יעקשו (מיכ' ג ט). שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה ואסלח לה (ירמ' ה א). יסרני יי' אך במשפט אל באפך פן תמעטני (שם י כד). דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק (שם כא יב). הוי בנה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט ברעהו יעבד חנם ופעלו לא יתן לו (שם כב יג). שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות (ישע' נו א). דרך שלום לא ידעו ואין משפט במעגלתם נתיבותיהם עקשו להם וכו' על כן רחק משפט ממנו ולא תשיגנו צדקה (שם נט ח-ט). וירא יי' וירע בעיניו כי אין משפט וכו' וילבש צדקה כשרין (שם טו-יז). אהב צדקה ומשפט חסד יי' מלאה הארץ (תהל' לג ה).

[1]) צ"ל ושרים.

כי יי' אהב משפט ולא יעזב את חסידיו (שם לז כח). ידין עמך בצדק ועניך במשפט (שם עב ב). — עשה משפט פלוני, רב ריבו, נפרע מאיש ריבו: עשה משפט יתום ואלמנה ואהב גר (דבר' י יח). כי יצא עמך למלחמה על איבו בדרך אשר תשלחם והתפללו אל יי' וכו' ושמעת השמים את תפלתם ואת תחנתם ועשית משפטם (מ"א ח מד-מה). זעף יי' אשא כי חטאתי לו עד אשר יריב ריבי ועשה משפטי (מיכ' ז ט). כי עשית משפטי ודיני ישבת לכסא שופט צדק (תהל' ט ה). ידעת כי יעשה יי' דין עני משפט אבינים (שם קמ יג). — ד) זכות חקית שיש לו לאדם על דבר מהדברים, Recht, droit ; right: את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה (דבר' כא יז). וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זבחי הזבח אם שור אם שה ונתן לכהן הזרע והלחיים והקבה (שם יח ג). קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאלה לקנות וכו' כי לך משפט הירשה ולך הגאלה (ירמ' לב ז-ח). — ה) סדר ומנהג קבוע: ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית משקהו (בראש' מ יג). והקמת את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר (שמות כו ל). ויסבו את העיר כמשפט הזה שבע פעמים (יהוש' ו טו). והגדת להם משפט המלך אשר ימלך עליהם וכו' זה יהיה משפט המלך אשר ימלך עליכם את בניכם יקח ושם לו במרכבתו ובפרשיו וכו' (ש"א ח ט-יא). וידבר שמואל אל העם את משפט המלכה ויכתב בספר (שם י כה). והנה המלך עמד על העמוד כמשפט והשרים והחצצרות אל המלך (מ"ב יא יד). — ובמשמ' מנהגו ודרכו של אדם: ויראו את העם אשר בקרבה יושבת לבטח כמשפט צדנים שקט ובטח (שפט' יח ז). ומשפט הכהנים את העם כל איש זבח זבח ובא נער הכהן כבשל הבשר והמזלג שלש השנים בידו והכה בכיור וכו' כל אשר יעלה המזלג יקח הכהן בו (ש"א ב יג-ד). ואיש ואשה לא יחיה דוד וכו' כה עשה דוד וכה משפטו כל הימים אשר ישב בשדה פלשתים (שם כז יא). ויתגדדו כמשפטם בחרבות וברמחים עד שפך דם עליהם (מ"א יח כח). את יי' היו יראים ואת אלהיהם היו עבדים כמשפט הגוים אשר הגלו אתם משם (מ"ב יז לג). כה אמר יי' הנה אשר אין משפטם לשתות הכוס שתו ישתו (ירמ' מט יב). כי משפטי לאסף גוים לקבצי ממלכות לשפך עליהם זעמי (צפני' ג ח). — ובמשמ' אפיו ותכונתו של אדם: ויאמר מנוח עתה יבא דבריך מה יהיה משפט הנער ומעשהו (שפט' יג יב). —

ובתו"מ: משפט דור המבול שנים עשר חדש וכו' משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש (ר"ע, עדיי ב י). כל העושה צדקה ומשפט כאילו מלא כל העולם כולו חסד (ר' אלעזר, סוכ' מט:). באשר משפטו שם פעלו (ריש לקיש, יבמ' עח:). שעל ידי המשפטים שנתת להם הם עושים מריבה זה עם זה ובאין לידי משפט והם עושין שלום (מד"ר שמות ל). ומצוי הרבה בסהמ"א.— ∵בֵּית הַמִּשְׁפָּט, הבית שבו יושבים השופטים ומעיינים במשפטים ופוסקים הדין. — ∵מִשְׁפַּט הנעלם: שעוד היום הזה יש שם (במדינת ושטפלן) המשפט הנעלם ודנין בפרהסיא דוקא תחת אויר הרקיע אחת בשנה ולא יותר וכו' ודע שדייני משפט הנעלם הנקראים וכו' שופטים חורים יש ביניהם עוד היום סימן וסוד גדול (ר"ד גאנז, צמח דוד, ד תקסא).— ∵חכמת המשפט, jurisprudence ; Rechtskunde: החלק התשיעי בחכמת המדינית וחכמת המשפט וחכמת הדברים וכו' וחכמת המשפט היא אשר בה יוכל האדם להוציא שיעור דבר ודבר ממה שלא גלהו העושה אותו הדת ושישתדל לאמת זו כפי כוונת העושה הדת (רש"ט פלקירא, ראש' חכמ' ב ט).— ∵מִשְׁפַּט הלשון: דע כי מלת אֶחָד גם אַחַת מלשון נקבה הפך משפט הלשון כי הפתח הקטן וכו' ישוב בפתח גדול באתנח (ראב"ע, צחות כו:). — ∵מִשְׁפַּט הכוכבים, שלפי דעת הקדמונים היתה להם שליטה על העולם: ומהם משפטי הכוכבים והיא חכמה מדינית והכונה בה לקחת ראיות מצורות הכוכבים והקש קצתם לקצתם והקשם למדרגות המזלות והקש כל זה אל הארץ אל מה שיאות ממסיבות העולם והממשלות והבחירות והשאלות (רש"ט פלקיירא, ראש' חכמ' ב ז). ודע כי חכמת משפטי הכוכבים היא אמדנית ורוב עניניה אין להם אמתה (סוא, המבקש פו). שהיה זה הגורל מצד משפטי הכוכבים והוא לקוח מהמשרת המושל בעם ומהמזל הצומח (רלב"ג, אסת' ג ז). ויכוונו (החוזים בכוכבים) וכו' איך הוא אז סדר מערכת ככבי הרקיע זה אצל זה וזה לצורך אומנותם במשפטי גזרת הכוכבים (ר"י היטראלי, יסו"ע ג יא). לא שיתלנו במקרה ויאמר כך וכך נגזר מאת המערכות ומשפטי הכוכבים (רפאל מנורלי, סאה סלת, הכנע' הלב).— ∵חכמי המשפט, בעלי המשפט, מי שבקי בחכמת משפטי הכוכבים והמזלות: וששאלת מענין מחנות הלבנה חכמי המשפט נתעסקו בענינים אלו ורוצים לומר כי הלבנה נעתקת ממקום למקום בכל לילה וכו' (סו"ת תשב"ץ א, ענין קו). וקלל (איוב) ליל ההריון להיותו מורה על איכות מה שיקרה לעובר ברחם ועת צאתו מרחם וכבר זכרו זה בעלי המשפט וכו' כי אלו המקרים הם לפי מערכת הכוכבים ברגע רדת הטפה ברחם לפי מה שאמרו בעלי המשפט (רלב"ג איוב ג). וגם כפי בעלי המשפט תהיה ממשלת הכוכבים במולדות בני אדם (ר"י אברבנאל, נראש' א יו).—ו) ∵בהגיון ומחקר, מאמר קצר שיש בו החלקים ההגיוניים, sentence ; proposition ; Satz: וכלל הדבור המורכב מהספור והמסופר ממנו היה חיוב או שלילה ר"ל הנושא והנשוא יחד יקרא משפט או גזרה ויקרא ג"כ המאמר הפוסק והמשפט ג"כ יש לו שני חלקים הנושא והנשוא (מלות הגיון, שער א). כל שני משפטים אשר נשואם ונושאם אחד בעצמו זולת שהאחד מחיב והאחד שולל הנה נקרא אלו שני המשפטים מתנגדים (שם, שער ד). ויסודר המשפט כן לשון תהפוכות תכרת ולשון רשעים תהפוכות (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי י). ופי' זה המשפט בדבר נאות ואמר כי בבית שאין שם אלפים וכו' (שם יד).— ∵משפט קדום, préjugé ; Vorurtheil prejudice: עת נחזה אנשים גדולים מורמים מעם אשר יעשו לפעמים זר מעשיהם ואשר במקום גדולתם שם גם עותתם במקום השכלתם שם גם משפטם המעוקלים או הקדומים ואז נוכל בצדק לאמר עלימו אחד מהפתגמים הנאמרים ממנו בראשית דבריגו (י' לוינזון, הצופה להמגיד יז, מחזה מול מחזה).

∵מִשְׁפָּטִי, ת"ז, לנק' מִשְׁפָּטִית, מ"ר נ. שְׁפָּטִיִּים, מִשְׁפָּטִיּוֹת, —של מִשְׁפָּט: כי הצורות ההנדסיות והמספריות והמשפטיות בלתי בעלות תכלית (ר"י א"ת, כוזרי ה יב). ענין התקועית נבנה על התעוררות החנינה והמחילה לחוטא שהוא דבר יבוקש ממנו בדבור משפטי (מסיר ליאון, נופת צופי ב יג). והטענה תחלק אל ג' חלקים ר"ל סבריית ראויה ומשפטית וכו' אמנם הטענה המשפטית היא כאשר יודה המתנצל על עשית הדבר אבל אם נעשה בדין או לא זה ישאר במחלקת (שם א י). הוברי השמים החוזים בככבים שהיו משתמשים בחכמת התכונה המשפטית (כסא' נבית דוד ג יז). והחבורים המדברים בתכונה משפטית מוחרמים הם אצלם משום תולדה דתוכן משפטיו (שם).

*מַשְׁפֵּךְ, ש"ז, מ"ר מַשְׁפְּכִים, — א) כלי רחב למעלה והולך וצר למטה יכניסו קצהו הצר לתוך צואר של בקבוק וכדומ' וישפכו דרך בו המשקה, Trichter funnel ; entonnoir: מביא משפך שאין בפיו כביצה ומניחו על פי חבית (ר' אליעזר, תוספת' תרומ' ג יח). סיב וכו'

כדי ליתן על פי משפך לסנן בו את היין (שם, שבת ח-ט י). משפך של מתכת בין של בעלי בתים ובין של רוכלין (שם כלי' ב"ק כ ד). ומסמר שהוא תולה בו את המשפכים טהור והמשפכין טמאין (שם כלי' ב"מ כ ז). נטל את המשפך ומדד לתוך צלוחיתו של ע"א וחזר ומדד לתוך צלוחיתו של ישראל (ע"ז ה ז). משפך של עץ ושל חרס שפקקו בזפת (כליס ג ח). משפך של בעלי בתים וכו' ושל רוכלין (שם כ ד). שנעשית הארץ (בענין קרח) כמשפך וכל היכן שהיה אחד מהם היה מתגלגל ויורד ובא עמו (מד"ר במד' יח). — ומַשְׁפֵּךְ של גִּתּוֹת: משפך של גיתות אע"פ שהוא עשוי ככברה (תוספת' כלי' ב"כ ה יג). הדרדורין (הם) כלים שקובעין אותן בקרקע והיין נשפך ממשפך הגת ובא לתוכן (תשו' הגא', הרכבי מז). — ומשל לאדם ששוכח מה שהוא שומע: ארבע מדות ביושבים לפני חכמים ספוג ומשפך משמרת ונפה וכו' ומשפך שמכניס בזו ומוציא בזו (אבות ה טו). — ב) ⁘מקום שפיכת המים בבית וכיוצא בזה: הכל מכרתי לו לפלוני זה בדינרין אלו בעפר ובאדמה בעצים ובאבנים ובכותלים ובבנינין ובתקראות ובקורות ובמשפך מימות וכו' ומכירה זו שמכרתי לו בדרך יציאה וביאה ותקרה ומעזיבה שבהם בית משפך מימיהם ובית משפך מרזבן עם מוצא ומובא (ר"י ברגלוני, ספ' השטרות כז). ואין לאחד ממנו בחלק חבירו שום שיור בעולם יציאה וביאה ולא משפך מים ולא סולמות ולא חלונות (שם לב). — ג) ⁘משפך השתן, מעבר השתן בגיד: והושם לשתן משפך מיוחד כי אלו נשאר בגוף לא יסבלהו הגוף לשרפתו וחדותו (קאנון ג כא א ב). ומבשרנו נחזה שני מבועים אלה במעבר הזרע הטהור והקדוש ובמשפך המטיל מים ושניהם באמה וביניהם קרום דק (פלח. הרמון ז ח).—⁘ומשפך הזיעה, amnion[1]: והעובר יקיפו בו קרומים שלשה השליה וכו' והשלישי יאמר לו אמנס והוא משפך הזיעה (קאנון ג כא א ב).

⁘מִשְׁפָּךְ, ש"ז, — מִשְׁפַּךְ הנהר וכדומה, מקום שהנהר שופך מימיו אל הים, Mündung ; embouchure mouth (of river): ואשר הנחלים משפך[2] הנחל (ר"י א"ת, הפרפ' לריב"ג, שרש אשד). וכשיצאו הנהרות ההם או זולתם במקום שלא היו שם לפנים ויתחדשו במקום משפכם אז ירבה הים הסמוך למקום ההוא ויחריב מקומות (סוה, אותות השמים, שער בענן ובמטר, כ"י פריז).

[1]) תרגום ד"ר מזיא.

[2]) תרגום מערב' מַצַּב, מן צב — שפך.

***מַשְׁפֶּלֶת[1])**, ש"נ, מ"ר מַשְׁפְּלוֹת, — סל גדול ישמש להוציא הזבל להאשפתות וכדומ' ולשאת בו תבן וכדומה, gr. Korb ; banne ; big basket: אין מוסיפין לא על המשפלות ולא על האשפות (ר"מ, תוספת' שבי' ב יד). משפלת שאמצעיתה גבוהה וזויותיה יורדות ונפחתה מצד אחד (שם, כלי' ב"מ ו ט). עד כמה מזבלין עד שלש שלש אשפתות לבית סאה של עשר עשר משפלות[2]) של לתך לתך מוסיפין על המשפלות ואין מוסיפין על האשפתות (שבי' ג ב). משפלת שנפחתה מלקבל רמונים (כליס יט י). שלש משפלות הן של זבל טמאה מדרס של תבן טמאה טמא מת והפוחלץ של גמלים טהור מכלום (שם כד ט). מוכרין ומוציאין זבלים וכו' ובלבד שלא יפרוק את המשפלות (ירוש' שבי' ג א). בפוחת מן המשפלות (ר' ירמי', שם). עד שיוציא עשר משפלות באחת (ר' בא בר ממל, שם ב). בתלולית זו של עפר מי שטיפש מהו אומר מי יכול לקצות את זו מי שפקח מהו אומר הריני קוצץ שתי משפלות היום שתי משפלות למחר עד שאני קוצץ את כולה (ר' חנין מציפורין, מד"ר ויקר' יט). שאין בעל הבית משגיח לא על משפלות של זבל ולא על משפלות של תבן ולא על הקש ולא על המוץ וכו' (ר' הוניה, שם שה"ש, פרלך). תן דעתך כמה משפלות של תבן אתה מכנים לאוצר או כמה משפלות קש או כמה משפלות של קוצים אתה מכנים לאוצר (ר' לוי, פסיק' דר"כ, כי תשא).

מִשְׁפְּתַיִם[3]), ־תַיִם, ש"ז, — כמו אַשְׁפַּתּוֹת, צבורי הזבל בשדה, ששמה מביא החמור הזבלים במשפלות: יששכר חמר גרם רבץ בין הַמִּשְׁפְּתָיִם[4]) וירא מנחה

[1]) לא נתברר מקור שם זה. הערוך אמר וז"ל: קופות שמוציאין בהן זבלין ובלשון ישמעאל נקראת אלמשפל (ובכ"י אלמשאפל), ע"כ, אבל כבר העיר ע"ז פלישר בהגהותיו ללוי, כי אין מלה זו בערב' במשמ' קפה או סל. והגהתו של בעה"ש אלמזבל או אלזביל במקום אלמשפל היא פשוטה, ואעפ"כ הדעת מהססת בה קצת. ור' תנחום ירוש' אומר בהחלט: הי אלמשפלה אלתי ישאל פיהא אלזבל ואלתראב עלי אלבהאים. ע"כ. וכבר העיר לוי ואחרים כי בערב' משפלה a) הוא שם לזפק, ולא נתברר מקורה, ואולי יש קצת יחס בין משפל זה למשפלת. —[2]) במדב"מ משלפות. אבל בהבבה שלאחריה משפלות כמו בדפוס.

[3]) עי' הערה לקמן. —[4]) תרגם עקילס κλήρων.

a) مشفلة

כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבל ויהי למס עבד (בראש׳ מט יד-יה). למה ישבת בין הַמִּשְׁפְּתַיִם לשמע שרקות עדרים (שפט׳ ה יז). — ואמר הפיטן: קמתי מ מ ש פ ת י ם להפגיע בעד לָנִי שפתים, קול מה אתן בשפתותים הן אני ערל שפתים (ר״א קליר, תפ׳ טל, ארשה). ואל אם הדרך עמד בין ה מ ש פ ת י ם, ובא לאדמתו בהרע כפים (שלמה אבן גיאת, שחותי ונדכיתי).

א.**מֶשֶׁק**[1], ש״ז, — מִלָּה מספקה במקרא: ויאמר אברם אדני יי׳ מה תתן לי ואנכי הולך ערירי ובן מֶשֶׁק [2]) ביתי הוא דמשק אליעזר (בראש׳ יה ב). — והשתמשו בו בספרות החדשה: כי ימות איש ויניח יתרו לעולליו והיה הבן הבכור הגדול מאחיו מ ש ק הבית הוא לבדו ישא טרחם משאם וריבם והם ישמעו בקולו (ר״ש בלוך, שבי״ע ג, הודו). ויעש לה יורם בית לבד למען לא תצור אותה חגית צרתה ועכן היה בן מ ש ק בית יורם (א, מפו, אש״ל א). — ואמר המשורר בהשאלה במליצה: הלכתי עם שוא ואעש לי עשק, ויאבד כל הוני או אז נואשתי, ואמר מר לי מר כי עתה רששתי, ובביתי יהיה העָני בן משק (יל״ג, כאבוד עשרי בענין רע).

ב.**מֶשֶׁק**[1], ש״ז, —שֵׁם הכתב הדק הנהוג אצל היהודים בכתיבה: שאלת גט שכתוב בכתיבה שאנו קוראין מ ש ק וכן שאין הקלף מסורגל אם הוא כשר (תשו׳ רשב״א, אלף קכא). ושאין צריך שרטוט ואפילו בכתיבת משק (ר״א מלוניל, ארחות חיים ב, גיטי׳ לה, בשם רשב״א).

ר״ל חלקת אדמה, בפרט מה שקבל אדם בגורל, ובהרחבה כל אחזת נחלה. סומכוס γειτονία, שכנות. תיאודו׳ הניח המלה כמו שהיא והעתיקה Μωσφεθαΐμ. ת״א: תח מיא. רסע״ג תרגם כאן בערב׳ צפיג, שהוא שורות. ריב״ג: חוזינ a), והוא מקום מוקף גדר. והוסיף: וליש יח׳רג׳ בין המשפתים מנ הד׳א אלמעני איצ׳א לאנ אלחוזינ מעלומאנ מנצובאנ ללעיאנ.—ובעבר׳: ואיננו יוצא בין המשפתים חוץ לענין הזה עוד כי ה„חוזין״ ידועים נצבים לעין. רש״י כמו ת״א. ראב״ע: בין המערכות ויתכן היותו מגזרת יי׳ תשפות שלום לנו. ע״כ. רד״ק בהשרשים: בין שתי המערכות והם שתי משאות שעומסים עליו מזה אחד ומזה אחד ובלעז בל״ש והוא כל כך חזק שרובץ בין המשפתים וקם עמהם. ע״כ. ובשופט׳: והם מערכות וגדרות הצאן.

[1]) עי׳ הערה לקמן.—[2]) בזמן תרגום השבעים כבר היתה מלה זו כתובה כצורתה בנסחה המסורה, כי השבעי׳ העתיקוה כצורתה ביונית Μασέκ. עקילס ποτίζοντος, ר״ל מַשְׁקֶה, כנראה עפ״י דרשת ר״א (יומ׳ כח:) את השם דמשק שדולה ו מ ש ק ה מתורתו של רבו לאחרים. ת״א: פרנסא, הפרנס. רסע״ג: קיאד בערב׳, ר״ל הנהגה. ריב״ג: וד׳ו לזומ ביתי אי אלמלאזמ לה אלחאכמ פיה, ע״כ, ובעבר׳: בעל דבקות ביתי כלומר השוקד עליו ושולט בו. רש״י כמו ת״א: כל ביתי נזון על פיו. ע״כ. ראב״ע: על משקל מכס והוא מפעלי הכפל מגזרת שוקק בו כטעם דבק. ע״כ. רי״ק פרש משק בענין עזיבה: ובן משק ביתי בן שאעזב כל אשר לי בידו. ע״כ. רד״ק גזרו כמו ראב״ע משרש שקק, אמר וז״ל: ומשקל אחר (משרש שקק) ובן משק ביתי וכולו סגול בשקל מכס וממר ליולדתו וכו׳ ענינם ענין ההליכה בהתמדה. והחדשים קצתם אחזו כאחד הפרושים הקדמונים, אך קצתם פקפקו בהנוסחה. ובאמת לפי דרך הלשון הקבוע בן ביתי הוא שֵׁם רגיל לעבד שנולד בבית, וכך נאמר בפסוק שלאחרי זה: והנה בן בית יורש אתי, ואפשר כי המלה משק בפסוק הקודם נתכפלה ונשתרבבה לתוכו מהשם דמשק שלאחריה. אך לפי הנוסחה המסורה נקבעה מלה זו בשמוש הלשון אח״כ במשמ׳ פרושו של ת״א ושאר הקדמונים, ובפרט בזמן האחרון התחילו להשתמש בשם זה במשמ׳ administration, וכדומה. ועי׳ עוד ערך ממשק.

[1]) ר׳ אליהו בחור (נדפס בגנזי ישראל בפריז, אפז) כתב וז״ל: מה שאנו קוראים הכתיבה דקה משק ידע תדע כי היהודים האשכנזים לא ידעו לבטא שמה כהגן כי שם הכתיבה ההיא משקיט וכן קוראים אותו כל היהודים צרפתים ספרדים לועזים ויונים והוא מלשון ערבי כי מהם נלקחה זאת הכתיבה ובאה ראשונה לספרד שהוא קרוב להם ואחר כך נתפשטה בכל היהודים ועוד יש להספרדים כתיבה מועאלק ר״ל כתיבה של חצי אותיות ואחר שגורשו מספרד באה ג״כ בארצות האלה והם משימים היוד והוו בתוך הבית והכף והריש ומי שלא בקי בכתיבה זו הרבה אינו יודע לקרות בה אפילו תיבה אחת והכלל כי משקיט הוא לשון ערבית והוא בלשונם לשון דקות ורזות ואנחנו האשכנזים מבליעים הקוף ונאמר משיט. ע״כ. ובתשבי ערך משקיט כתב וז״ל: קורין לכתיבה דקה רוצה לומר שאינה כתיבה מרובעת משקיט וזה ימים רבים שהגד לי שהוא לשון ערבי פירוש רזה וכחושה ואחר כך נודע לי שאינו לשון ערבי כלל ושאלתי ליהודים רבים לועזים וצרפתים וספרדים ויונים וערביים וכלם קורין לה כן ולא ידעו לפתרו מה הוא ואנחנו האשכנזים קורין לה מעשט ולא ידענו מה הוא. ע״כ. אך האמת היא כי צדקו מי שאמרו לו כי מקור מלה זו הוא בלשון הערבית, כי משק a) בערב׳ משמש גם במשמ׳ האריך, ובפרט בענין הכתיבה: ופי אלכתאבה מד חרופהא, ר״ל: ובכתיבה פרוש משק משמש גם במשמ׳ ארך ודקות. ורגלים לדבר כי השם משקיט הוא מִשְׁבָּשׁ ועקרו הוא משקית, בתָו, והכונה היא כתיבה ארוכה ודקה.

---

a) حوزين

a) مشق

מַשָּׁק[1], ש"ז, סמי' מַשַּׁק, — שה"פ מן שקק[1]: ואסף שללכם אסף החסיל כְּמַשַּׁק[2] גבים שקק בו (ישע' לג ד). — ואמר הפיטן: יראך מלון כפה ודבוקת רגביך, נסים מגערתך זיב מַשַּׁק גביך (יוצר יוה"כ, ירחך אדון).— והשתמשו בו הסופרים במשמ' זו בספרות החדשה: והנה בין נטישות הגפנים נערה אחת מעוללת פרט הכרם מבלי שים לב אל משק בני הנעורים ואל מצהלותיהם (א' מפו, אה"צ ה). כהו עיני ותחרשנה אזני למשק נשיקותיהם (שם יז). זאבי ערב מיללים וחזירי יער חורקי שן ואחריהן משק בעלי כנף מורדי אור (שם כג). מי זה אל משק גביע ייננו שירו ישמיע לשמח נפשנו (גוטלבר, ממגריס 30). ותתעטף בצעיף ואזניה קשובות לקול המקוננים אל משק החרבות וכלי נשק אשר נשמע ברחובות (שם 201). — ואמר המשורר: ונהר מי שחו כבדלח לטהר, על עפרות זהב יחצה לב היער, וכרעם אדיר סואן משמי זהר, משק המוגן מערוץ כפים יער (יל"ג, אדו"מ א).

מַשְׁקֶה, ש"ז, סמי' מַשְׁקֵה, כנכ' מַשְׁקֵהוּ, מ"ר מַשְׁקִים, כנכ' מַשְׁקָיו, — א) אדמה מַשְׁקָה מים: וירא את כל ככר הירדן כי כלה מַשְׁקֶה לפני שחת יי' את סדם ואת עמרה כגן יי' כארץ מצרים (ברא' יג י).—ואמר

[1]) עי' הערה לקמן.—[2]) השבע' תרגמו συναγάγῃ, במשמ' אסיפה. ת"י: וְאִזְן במאני זיינא כמא דאזן בזירקתא, ע"כ, תרגם כמשק במשמ' הַסָּקָה ושרפה. רסע"ג וכקוד אלג'ראד כד'אך יקאד, ע"כ, ר"ל כהנשא הארבה כך ינשא, ותרגם איפוא משק במשמ' הובלה. מנחם חברו במחברת בעיר ישקו וכו' ואמר: ענין מרוץ המה. ריב"ג התפלפל בזה בהמשתלחק, אמר וז"ל: וקריב מנ הד'א אלוזנ איצ'א פי ד'ואת אלמת'ליג כמשק גבים פאנה ענדי מנ שקק ואלוג'ה פיה אנ יכונ כמשקק עלי זנה מכלל יפי ועלי זנה מהללו ואלשדה פיה ענדי ללתעויצ' מנ אלנקצאנ וכד'לכ אדח'לה א"ז פי באב שקק ולמא אנכר קום כונה מן שקק מע אנהמ למ יאתונא פיה בוג'ה י'וח וזעמוא אנה למ יכנ ע'רצ' א"ז פי אדח'אלה לה פ' הד'א אלבאב אלא אנ יצל בה אלי ד'כר שקק בו ארי אנ אפשרה לכ לאת'בת ענדכ כונה מנ ד'ואת אלמת'ליג פאקול אנ הד'א אלקול מקול פי אלעדו אלמתקדמ ד'כרה אלד'י קיל פיה הוי שודד ואתה לא שדוד פקאל יח'אטב ד'לכ אלעדו ואסף שללכם אסף החסיל תפשירה ויג'מע שלבכמ ג'מע אלדמי יעני כת'רה ת'מ קאל יח'בר ענהמ כמשק גבים שקק בו תפשירה כדרש אלג'ראד ידרשונ פיה יעני פי ד'לכ אלמכאנ ופאידתנא מנ קול כדרש אלג'ראד ידרשונ הו עלמנא בצ'עפהמ וקלה מנתהמ אלי אלדפע ענ אנפשהמ ואנ כאנ שקק פאעלא פי אללפט' פהו פי אלמעני מפעול או מנפעל, ע"כ,—ובעבר': וקרוב מן זה המשקל כמו"כ מן הכפולים כמשק גבים והוא אצלי מן שקק והראוי שיהיה כמשקק ע"מ מכלל ומהלל והדגש בו אצלי במקום האות החסרה, וכך הכניס אבו זכריה (ר"י חיוג) בשער שקק ומפני שנכרו קצת אנשים שהוא מן שקק אע"פ שלא בארוהו באופן מתקבל וסברו כי לא היתה כונת א"ז בהכניסו אותו בזה השער אלא מפני הזכירו שקק בו, ראיתי לפרשהו לך כדי שיתברר היטב אצלך כי משק הוא מן הכפולים ואמַר כי אלה הדברים נאמרו על האויב שנזכר קדם שנאמר בו הוי שודד וכו' ופנה פתאם להאויב הזה ואמר לו נאסף שללכם וכו' ר"ל יִלָּקַח הרבה שלל ואח"כ אמר כמשק וכו' פרושו כמו הגובים נדרסים כן תִּדָּרְסוּן שם במקום ההוא, ונודע לנו בדברים האלה עד כמה יחלש האויב, ואעפ"י שהמלה שקק היא בקריאה פועל משמעתה היא פעול.—ובשרשים, שרש שקק, הזכיר מה שדבר ע"ז במשתלחק. רש"י פרש משק במשמ' קול המיה ואמר: כקול נהם מים הנאספים ונופלים בגיבים בנהם כן ינהמו הבאים לשלול ולבוז. משק לשון נהם, כמו ארי נוהם ודוב שוקק וכן ממשק חרול כשהרוח מנשבת בחרולים והם מכים זע"ז נותנים קול וכן בעיר ישוקו. ע"כ. ראב"ע: משק כמו אסף, ע"כ, והוא כמו השבעים. רד"ק בהשרשים: והשם כמשק גבים וכו' ענינם ההליכה בהתמדה והם מלשון שוק. ע"כ. וכן בפרושו: ומשק ושוקק ענין הליכה. ע"כ. וכך ר"ב החדשים. יש לנו איפוא חמשה פרושים למַשָּׁק: א) קבוץ (השבעים וראב"ע). ב) הובלה (רסע"ג). ג) הליכה ומרוץ (מנחם, רד"ק ורב החדשים). ד) דריסה ותבוסה (ריב"ג). ה) קול נהימה (רש"י). וכלם כנראה אינם פרוש מקֻבל, אלא סברת כ"א מהמפרשים. והנה, דבר ברור הוא, כי משק הוא שה"פ מן שקק שנאמר מיד אחריו, אעפ"י שאין חבר לצורה זו במשקלי השמות של הכפולים במקרא, שיהיה מם המשקל פתוח ופה"פ דגוש, ורבם הם ע"מ מֵפַע. והנה גם השם גֵּבִים הוא מסֻפק באיזו משמע' שמש כאן, וכבר ראינו כי רש"י פרשו במשמ' גֶּבֶא, והוא עפ"י דרש התלמוד: מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה וכו' (סנה' צה:), אך ממה שבא הפעל יָשֹׁקּוּ בענין הארבה: בעיר ישקו (יוא' ב ט), יש לחשב באמת כדעת רסע"ג והנמשכים אחריו כי גם כאן הכונה בגבים היא כמו"כ למין ממיני הארבה, כמו גוֹב, גּוֹבַי, גובאי, ולפי הדברים בעמוס (ז א): והנה יוצר גבי בתחלת עלות הלקש, נראה שהם הקטנים הנולדים מהביצים המוטלים באדמה, ועי' ערך גֹּב, גובי. ולפי זה רגלים לדבר כי הכונה בהפעל שקק בענין הארבה היתה הזיזה והדחיקה שהארבה בכלל והגוב בפרט זזים ונדחקים זל"ז ברבוי עצום כשהם על האדמה בפרט, ושה"פ מזה הוא מַשָּׁק, והכונה בהמלה בו היא להשלל, ור"ל שיאסף כל כך ברבוי עצום שידמה כמו משק הגוב כשהם זזים ודוחקים זא"ז בעצם הרבוי שלהם. אך לא מצאתי למשמ' זו אח בלשון הערבית לשרש דומה לשקק.

בן סירא: כן זעמו גוים יוריש ויהפך למלח. . . . משקה (כ״ס גני׳ לט כג). —ב) מי שמַשְׁקֶה, מי שמביא מים לשתות: חטאו מַשְׁקֵה מלך מצרים והאפה לאדניהם למלך מצרים ויקצף פרעה על שני סריסיו על שר הַמַּשְׁקִים ועל שר האופים (כרא׳ מ א-ב). ונתת כוס פרעה בידו כמשפט הראשון אשר היית מַשְׁקֵהוּ (שם יג). — ג) פקודתו של המַשְׁקֶה: וישב את שר המשקים על מַשְׁקֵהוּ ויתן הכוס על כף פרעה (שם כא). —ד) כל מה שישתה אדם, מים, יין וכדומ׳, beverage; boisson; Getränk: מכל האכל אשר יאכל וכו׳ וכל מַשְׁקֶה אשר ישתה (ויקר׳ יא לד). וכל כלי מַשְׁקֵה המלך שלמה זהב (מ״א י כא). ומאכל שלחנו וכו׳ וּמַשְׁקָיו ועלתו אשר יעלה בית יי׳ (שם ה). להריק נפש רעב וּמַשְׁקֵה צמא יחסיר (ישע׳ לב ו). — ובתו״מ: שנים שהיו באין ממדינת הים אעפ״י שמשאן ומתנן ומאכלן ומשקן כאחד ומת אחד מהם אין חבירו יורשו (תוספת׳ ב״ב ח ה). כל ישראל בירושלם כולהם אוכלין מאכל אחד וכולהם שותין משקה אחד וכולהם מתפללין לאל אחד אבל אומות העולם אינן כן אלא שלא כמאכלו של זה מאכלו של זה ולא כמשקיו של זה משקיו של זה (מדר׳ תהלים, דבר׳ לג יט). השותה משקין מזוגין שעבר עליהן הלילה דמו בראשו (ירוש׳ ברכ׳ ז ו). ואתם בני אושא שקדמתם רבותינו במאכלכם ומשקיכם ומטותיכם הקב״ה יפרע לכם שכר טוב (ר׳ נחמיה, מד״ר שה״ש, סמכוני). נטל קורדום ושיבר את החביות של משקים שהיו לו (פסיק׳ דר״כ, עשר תעשר). — ובהרחבה לכל דבר נוזל, liquid: שבעה משקין הן הטל והמים והיין והשמן והדם והחלב ודבש דבורים (מכשיר׳ ו ד). עיסה שהוכשרה במשקה ונילושה במי פירות (טבו״י ג ד). אוכל מעשר שהוכשר במשקה ונגע בו טבול יום (שם ד א). אין טומאה למשקים כל עיקר (ר׳ אליעזר, ת״כ שמיני ט ח). לא מנו חכמים שבעה משקין כמוני פטמים אלא אמרו שבעה משקין טמאים ושאר כל המשקין טהורים (ר׳ יהושע, תרומ׳ יא ב). כל האגודות של בית השווקים טמאין וכו׳ וכי מפני מה טמאום אלא מפני משקה הפה (ר״מ, מכשיר׳ ו ב). ואין מביאין ביכורים משקין אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים (תרומ׳ יא ג). כתב במשקין במי פירות וכו׳ ובכל דבר שאינו מתקיים (שבת יב ה). אין כותבין (גט) לא במשקין ולא במי פירות (גיט׳ ב ג). ושאר כל הנידוכין שדכן במשקין אבל את שדרכן לדוך במשקין ודכן שלא במשקין והן גוש בקערה הרי אלו כעיגול של דבלה (טבו״י ב ג). היה שותה בכוס שאחוריו טמאים אינו חושש שמא נטמא המשקה שבפיו באחורי הכוס וכו׳ קומקום שהוא מרתיח אינו חושש שמא יצאו משקין מתוכו ונגעו באחוריו וחזרו לתוכו (כלים כה ח). סלי זיתים וענבים יוכיחו שהמשקין היוצאין מהן לרצון טמאים שלא לרצון טהורים (שבת קמד.). — משקה סרוח: אשר ישתה פרט למשקה סרוח (ר׳ אליעזר, ת״כ שמיני ט ח). אין משקה סורח יותר ממשקה זה שתחת הלשון (ר׳ ברכיה, מד״ר שה״ש, נפת). — ובסהמ״א: לא כל משקה הבא מן החדר מטמא אלא הדם בלבד וכו׳ לפיכך אם שתת מן הרחם לובן או משקה ירוק אעפ״י שסמיכתו כדם (רמב״ם, איסורי ביאה ה ו). — ובפרט ״דבר נוזל שישתה אדם לרפואה, potion: ואשר יחפוץ הרופא ללוש המשקה עם הדבש (ש׳ דונולו, ספר המרקח׳ ה). ומן המשקים משקה בתאר הזה יוקח נחשת שרוף משקל יודק היטב וישחק וצואת יונים משקל וכו׳ ישתה זה ביין (קאנון ג יד ד יב). המאמר הששי במשקים הנקראים אישרובאת ובלשונם שירופי והעסיסים הקרושים וכו׳ והמשקים הם שליקות או סחיטות מבושלות במתיקה (שם, ה ו). — ואמר המליץ: שיר חברתי עת נתתי אל יוסף משקה איזוביון, חשבתי כי יריק מעין יפדנו מיד כליון (עמנו׳, מחב׳ כג). — ״מַשְׁקֵה המלכים, potun imperialis[1]: משקה הראסן חלביץ בלה״ק וכו׳ נקרא משקה המלכים מועיל לזקנים ולרטובים וכו׳ ומעורר התאוה ומעיר למשגל (גרבוני, אלה חיים, בהנהג׳ הזקנים, כ״י שכתר). — ״מַשְׁקֵה משמח, potion cordiale[1]: תאר משקה משמח מועיל לכל תחלואי השחורה וכו׳ וזה נקרא משקה משמח (גרבוני. שם ג ח). — ומ״ר ״מַשְׁקִיּוֹת: זה ספר המרקחות והמשקיות והאבקים והתחבושות וכו׳ (ש׳ דונולו, הקד׳ ספ׳ המרקח׳). ונאה לחכם לידע עוד לבחור את הדבש שיחפץ לשום במשקיות להיות חדש ומתוק למאד ועב (שם א). וירפאהו מאד פליפוס הרופא במשקיות ובתמרוקים (יוסיפון, דף פח). ויתכן להיות ובשל מבושל כמאכל המלכים על דרך המשקיות כי ישימו על האש כלי נחשת רחב וימלאו חציו מים וכאשר ירתיחו המים ישימו סיר הבשר עם מים קרים על המים הרותחים (ראב״ע, שמות יב ט). כי חלקי הרפואה הם שלשה שבאמצעותם יוכל הרופא מסבת החולי לעזור הראשון הנהגת שמירה הב׳ הנהגת המשקיות הג׳ הכריתות (ספ׳ הכריתות, תגמ׳ הנפ׳ מג:).

מִשְׁקוֹל, ש״ז, — כמו מִשְׁקָל: ומאכלך אשר תאכלנו בְּמִשְׁקוֹל עשרים שקל ליום (יחזק׳ ד י).

---

[1]) תרגום ד״ר מזיא.

מִשְׁקוֹלֶת,—עי׳ מִשְׁקֶלֶת.

מַשְׁקוֹף[1], ס״ז,—הקורה המחברת שתי המזוזות מעל להדלת: ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל הַמַּשְׁקוֹף (שמות יב ז). והגעתם אל הַמַּשְׁקוֹף ואל שתי המזוזות (שם כב).—ובתו״מ: היתה עומדת בתוך הפתח ואין בינה לבין המשקוף [2]) פותח טפח (אהל׳ ט י). היתה נתונה בצד האסקופה שאם תעלה היא נוגעת במשקוף [2]) (שם י ז). ששה נסים נעשו לו לפנחס אחד שהיה לו לזמרי לפרוש ולא פירש וכו׳ ואחד שלא נשמטו מן הרומח ואחד שבא מלאך והגביה את המשקוף (ר׳ יוחנן, סנה׳ פב:). משל לשמש ועד שעומדין בצד המשקוף ביציאת שמש נכנס עד (נדה יז:). אל תהא כמשקוף העליון שאין יד בני אדם יכולה ליגע בו (כ״א הקפר, אדר״נ כו).—ואמר המליץ: כוכב אשר דרך במשקופנו, החשיך באורו כוכבי נשפנו (רשב״ג, כוכב אשר).—ובהשאלה, ״מַשְׁקוֹף המוח, trabs cerebri; corpus collosum [3]): ושתי התוספות האלה (שיש במח) נקראות שני המשקופים (קאנון א א א ב).

״מַשְׁקִית,— כתיבה משקית, עי׳ למעלה, הערה לערך ב.״מֶשֶׁק.

מִשְׁקָל, ס״ז, סמי׳ מִשְׁקַל, כנוי מִשְׁקָלוֹ, מִשְׁקָלָהּ, מִשְׁקָלָם,—כמות הַכֹּבֶד של דָּבָר, Gewicht; poids; weight: ויקח האיש נזם זהב בקע מִשְׁקָלוֹ ושני צמידים על ידיה עשרה זהב מִשְׁקָלָם (בראש׳ כד כב). לא תעשו עול במשפט במדה בַּמִּשְׁקָל ובמשורה (ויקר׳ יט לה). קערת כסף אחת שלשים ומאה מִשְׁקָלָהּ (במדב׳ ז יג). ולשון זהב אחד חמשים שקלים מִשְׁקָלוֹ (יהוש׳ ז כא). ויהי מִשְׁקַל נזמי הזהב אשר שאל אלף ושבע מאות (שפט׳ ח כו). וּמִשְׁקַל השריון חמשת אלפים שקלים נחשת (ש״א יז ה). ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו וּמִשְׁקָלָהּ ככר זהב (ש״ב יב ל). וּמִשְׁקַל קינו שלש מאות מִשְׁקַל נחשת (שם כא יו). לא נחקר מִשְׁקַל הנחשת (מ״א ז מז). ויהי מִשְׁקַל הזהב אשר בא לשלמה בשנה אחת שש מאות ששים ושש ככר זהב (שם י יד). וביום הרביעי נשקל הכסף והזהב וכו׳ במספר בְּמִשְׁקָל לכל ויכתב כל הַמִּשְׁקָל בעת ההיא (עזר׳ ח לג-לד). — אכל לחם בְּמִשְׁקָל: והשיבו לחמכם בַּמִּשְׁקָל ואכלתם ולא תשבעו (ויקר׳ כו כו). הנני שבר מטה לחם בירושלם ואכלו לחם בְּמִשְׁקָל ובדאגה (יחזק׳ ד יז).—הדבר בְּמִשְׁקָלוֹ, בהמשקל שהיה לו, כמו שהיה: והנה כסף איש בפי אמתחתו כספנו בְּמִשְׁקָלוֹ ונשב אתו בידנו (בראש׳ מג כא). —אין מִשְׁקָל לדבר, רב מאד, שאי אפשר לשקלו: לא היה מִשְׁקָל לנחשת כל הכלים האלה (מ״ב כה טז). ונחשת לרב אין מִשְׁקָל (דהי״א כב ג).—מֹאזְנֵי מִשְׁקָל: ולקחת לך מאזני מִשְׁקָל וחלקתם (יחזק׳ ה א).—עָשָׂה מִשְׁקָל לדבר, עשה שיהיה הדבר בְּמִשְׁקָל, בכמות קבועה: לעשות לרוח מִשְׁקָל ומים תכן במדה (איוב כח כה).— ואמר בן סירא: לאוהב אמונה אין מחיר ואין משקל לטובתו (ב״ס גני׳ ו יט). — ובתו״מ: לקח הימנו במשקל נותנן לכהן (תוספת׳ חול׳ ט ט). אין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין ולא תאנים במנין ולא ירק במשקל (שבי׳ ח ג). האומר משקלי עלי נותן משקלו אם כסף כסף אם זהב זהב מעשה באמה של ירמטיה שאמרה משקל בתי עלי ועלתה לירושלם ושקלוה ונתנה משקלה זהב (ערכ׳ ה א). ומה היא עושה לו (האשה לבעלה) משקל חמש סלעים שתי ביהודה (כתוב׳ ה ט). ומקנח (החנוני) מאזנים על כל משקל ומשקל (רשב״ג, ב״ב ה י), בכל פעם שהוא שוקל. לעולם אינו חייב עד שיטעננו בדבר שבמדה שבמשקל ושבמנין ויודה לו בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין (רבה, שבוע׳ מג.). אדם היה משקלו חציו מים וחציו דם (מד״ר ויקר׳ טו).—ובהשאלה, במשמ׳ כמות קצובה: בשלשה מקומות יצא הרוח שלא במשקל וביקש להחריב את העולם כולו (רב הונא, ירוש׳ ברכ׳ ט ג).—ומ״ר מִשְׁקָלוֹת: כל המשקלות שאמרו כשיעור לטומאתן כך שיעור להכריען (ר׳ נתן, תוספת׳ ב״ב ה ג).— וכנוי מִשְׁקְלוֹתָיו: מידת ארכו ומידת רחבו ומידת משקלותיו ונתן למידת משקלותיו (ב״מ כח.).—ומ״ר מִשְׁקָלוֹת במשמ׳ אבני המשקל: החנוני מקנח מדותיו פעמים בשבת וממחה משקלותיו פעם אחת בשבת (רשב״ג, ב״ב ה י). ולא יהא נותן מדותיו ומשקלותיו במלח מפני שהן חסירין (תוספת׳ שם ה ז). לא יעשה משקלותיו של בעץ ושל אבר ושל קסטירון ושל מתכת אלא של זכוכית (שם ט). חוט המשקלות שנים עשר ושל חרשים שמונה עשר (שם כלי׳ ב״ב ז ב). עור שעשאו חפוי לכלים טהור למשקלות טמא (כליס כו ו). אפילו משקלות שהיו בימי שלמה של זהב היו (רשב״י, מד״ר שה״ש א). — ובסהמ״א: משקלות שנשתברו

[1]) מן שקף, עי״ש. בארמ׳ שקפא. בערב׳ אִשְׁכַּפַּה a), אך לפי דעת ס׳ פרנקל שאולה מארמ׳.—[2]) במדב״מ: בשקוף. —[3]) תרגום ד״ר מזיא.

a) اسكفة

אע״פ שהחזירן ושוקל בהן (רמב״ס כליס ט ט).—ואמר הפיטן: דחה האלילים ונתצתם ורעיך כמוך תחשקם, הביאה כפר וצדק תרדוף ומשקלותיך לצדקם הקם (רסע״ג, תרי״ג מצות, את יי׳).—ובמשמ׳ מִשְׁקָל מיוחד, קצוב: ראובן שקנה זהב מכותת משמעון פתוראה בהקפה לחדש אלול כל משקל בי״ב זוז (שערי צדק, תשו׳ סגא׳ ג ד).—ובמשמ׳ משא כבד: ויכריחום למשוך קרונות טעונות משקל כמנהג אשר יעשו בארצם (ר׳ קלוני׳, אגר׳ בע״ח ב). ושירכבו על גבנו ושיעמסו משקלם עלינו (שם ו).—ב) ·:במלאכת השירים, מספר התנועות ואיכותן וסדרן וקצב ההברות זו אחר זו: לשון קדש הכרית, אשר הוא לשארית, בשקלו העברית, במשקלים זרים (תשו׳ תלמידי מנחס על דונש, לגבור). וירב חרזים מעֻותים ונלוזים בעבור הודיע חכמתו בשוקלו לשון יהודית במשקל הערב אמנם זה המשקל מעֻות ומעוקל (שם, 20). ואיך תאמר כי משקל הערב נכון בלשון יהודית והנה הראיות האלה מכזיבים אמריך וכו׳ הלא רב סעדיה ז״ל יש לו כמה שירים וכמה חרזים ולא נשקלו במשקל הערב והיית בעת ההיא צעיר תלמידיו בכל שכל ובלשון הערב ומשקליה וכו׳ ולו ראה הוא כי יתכן להביא משקל הערב ביהודית היה מקדמך (שם 27). ועשה לדוחק המשקל תשפוט ותשמור ותעבור (תשו׳ דונש על רסע״ג 108). יקרה (אגרתך) בעיני כאשר יקר לנפשי חק מעשר ראשון ולכהן תנופה, מכתב יהודה והגות עבר וחכמת יון ועל משקל בני עפר ועיפה (ר״ש הנגיד, לכל זמן). כי יש מ׳ה זרה שתהיה שמורה ולא תלך תמיד ההקשה עליה אך לא נקפיד על המשוררים בכמו זה בדחק המשקל (ר״י א״ת, הקדמה לריב״ג טו). כאשר נראה מאשר לומדים מקצבי השיר ומדקדקים במשקלם (הוא, כוזרי ה יו). ואחר שדברתי על התנועות אדבר על המשקלים והם על שני דרכים הדרך האחד משקל בעלי הדקדוק שישקלו לעולם תנועה כנגד תנועה וכו׳ והדרך השנית של משקל הפעלים והשמות היא על דרך בעלי החרוזים ושוה הוא במשקל איזו היא תנועה שתהיה או שיהי האות השורש או נוסף אינם חוששין כי לא ישמרו רק מספר התנועות וכו׳ וזה משקל חכמי לשוננו להיות החרוז מרובע וכו׳ ויש מי שהוסיף על זה המשקל באחרונה יתד ותנועה (ראב״ע, צחות ה-ז). והנה ר׳ שלמה הספרדי מנוחתו כבוד חבר שירים על שני המשקלים וכו׳ אעפ״י שלא עשה כהוגן במלת תשבי כי השין הוא נח נראה

והוא הניעו בעבור המשקל (שם). צריך למשורר לשמור משקל השיר ותנועותיו, ואל יוסיף ואל יגרע על משקל אמרותיו, פן יהיה כמשוררי דורנו אשר משקלי שירם שבורים, פעם חסרים ופעם יתרים, ולא ישימו לב למשקל, ולא ידעו אם יכבד אם יקל (ר״י חריזי, תחכמ׳ יח). וידיעת סדרי השירים שלשה חלקים הראשון במשקל והשני בחרוז וכו׳ (רמ״ע פלקיירא, ראש׳ חכמה ב ג). ולא זה בלבד אבל שיהיה הדבור בו במשקל רצוני שיש לנו לשקל כל תנועותיו השלמות והבלתי שלמות לשתהיינה בבית אחד מבתי השיר שוות לאשר תהיינה בשאר הבתים (רי״ק, שקל הקדש). משקל שירים הנבחרים בלשון עברים כמה ינעם, חרו׳ נאה ויפה מראה אל כל רואה ולחיך יטעם (רמב״ה, הקדמ דרכי נעס). אך המשוררים הבאים אחריהם וכו׳ הסבו ענין המשקל בשירים לכונה אחרת והיא לשקול מדות הצלעות לפי מספר ההברות וכו׳ (בן זאב, תל״ע, סי׳ פעו). ואילו הבאתי כל מיני משקליהם לא יכילם ספר (שם, סי׳ פפ).—·:מִשְׁקָל מְרֻבָּע: ויש משקל אחר מרובע בתוספת שוא נע על כל אחד ואחד (ראב״ע, צחות ו). עוד יש לנו משקל מרובע והוא שתי תנועות ויתד ושתי תנועות (קבלה במלאכ׳ השיר, ניכוילאר).—משקל קטן, משקל גדול: דע כי משקל קטן הוא יתד ושתי תנועות ויתד ושתי תנועות דע כי משקל גדול הוא שתי תנועות ויתד ושתי תנועות ויתד ושתי תנועות ויתד ויתד ושלש תנועות (שם).—ובדקדוק, הצורה הדקדוקית של השם או הפעל: כי לו היה כדבריך היה חונך במשקל קרא נא היש עונך וכו׳ כי חונה ועונה ועושה ופודה ורועה משקל אחד להם (דונש, ערך חונך). הלשון הצחה על משקל הזה היא בנויה ומהיוצאים מהמשקל הזה הם כמו תבות הענינים ואותיות הדבקים וכו׳ ועל המשקל הזה נבנתה הלשון הארמית (שם). וכבר בארתי בספר ההשגה כי העקר בתת תנת כי הוא מקור מן נתן על משקל גשת מן נגש (ר״י א״ת, הקדמה לריב״ג יז). וקראתי שם הקל הבא על משקל פעלתי שהוא קל מכל הבנינים (ראב״ע, ספר דקדוק לר״י חיוג 28). משקל בעלי הדקדוק שישקלו לעולם תנועה כנגד תנועה וכו׳ והנה שמרו על משקל פעלו וכו׳ ורבים השתבשו בפעלי הכפל כמו תמם שנמצא פועל עבר כי אם תם הכסף וכן מן חרבו ודללו דל והנה אמרו שמשקלו פע שהוא חסר למד (הוא, צחות ה-ו). כי משקל השמות משתנים (הוא, שפת יתר 14). ומצוי בכל ספרי הדקדוק. — ובנגינה, מדת הקולות וסדרם.

tact: כי תנועת המלחמה שקולה במשקל המוסיקה וזה מאמר ידוע אצל גבורי המלחמה (מוסרי הפלסופ׳ א ג).—•תשובת המשקל, שיהיה צער החרטה לפי טבע העון וההנאה שהגיעה ממנו: ומה גם עתה אם תהיה תשובת המשקל כפי דרכי הרב האלהי מהר״ר יצחק האשכנזי זלה״ה אז אלהינו ית׳ ירבה לסלוח אליו (רסב״ל דולאן, מגל׳ ספר). וד׳ עניני תשובה אלו הן תשובת הנאה תשובת הגדר תשובת המשקל תשובת הכתוב וכו׳ תשובת המשקל יש לו לשקול שיסבול צער כנגד הנאה שבאה (הרוקח, סי׳ כו). תשובת המשקל והיא שיש לשקול צערו כנגד הנאתו (זכרי חכמ׳ ודעת חכמה ב יב).—ומשקל הדפק: והמשקל הטבעי מהם (מהדפקים) הוא אשר ימצא במזג השוה וכו׳ הנה זהו הדפק השקול (פי׳ אבן רשד על חרוזי אבן סינא).—ובחכמת ההגיון, במשמ׳ משפט, מאמר שלם שיש בו החלקים ההגיוניים: וכשתחבר ישני עקרין הללו לעשות מהם משקל תאמר כל אדם יש באפיו נשמת רוח חיים ומי שבאפיו נשמת חיים מרגיש יצא לך מכללם שהאדם מרגיש (ר״י אבן עקנין, ספר מוסר ב טו). —מִשְׁקְלוֹת הַסְּבָרוֹת, חכמת ההגיון: ולפי שהענינים יש מהם אמת ויש מהם שקר הצרכנו לידע חכמת משקלות הסברות וידיעת המדעות וכו׳ מפני שאין מביאין את הראיות ומבינין את התשובות על שתי חכמות הללו אלא בידיעת אותן המשקלות ובהכרת אותן הבחינות וכו׳ ואע״פ שיש מי שחלק על דבר זה ואמר שמלאכת משקלות הסברות צריכה לגופה וחכמה בפני עצמה היא (שם ד ז).

מִשְׁקֹלֶת, ש״נ,—חתיכת עפרת הקשורה בקצה קו הבנאים, — ,Setzwage; fil à plomb; plumb-line נטה עליו מִשְׁקֹלֶת פלוני, עשה לו כמו שעשה לפלוני: ונטיתי על ירושלם את קו שמרון ואת מִשְׁקֹלֶת בית אחאב (מ״ב כא יג).—ובתו״מ: אילן שהוא נוטה לשדה חברו קוצץ מלא המרדע על גבי המחרישה ובחרוב ובשקמה כנגד המשקולת בית השלחין כל האילן כנגד המשקולת אבא שאול אומר כל אילן סרק כנגד המשקולת (ב״ב ב יג). חוט משקולת שנים עשר של חרשין שמונה עשר של בניין חמשים אמה (כלים כט ג). לא שנו (שמקדיר במדידת הגיא) אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו אבל חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה (שמואל, עירוב׳ נח.). — ובסהמ״א: והקו אין בו תועלת במשקולת הבנין כי אם למשוך את כובד האבן המראה את תיקון הבנין או עיותו (ראב״ח הגסיא, הגיון הנפש א). שכשמניח חוט משקולת הבנאים אצל שפתו (של הגיא) והיא יורדת לעומקו מנקפת בשיפוע ומעכבת המדרון מלירד כנגדו וכו׳ שירחיק השיפוע את המשקולת לקרקעיתו (רש״י עירוב׳ נח.). ואת צדקה אשים שתהא משקולת המיישרת בנין הבונים בחומות (הוא, ישע׳ כח יז). — ובמליצה: ועשה דין כמו מסין ומסיני למדהו, וכל דבר בעתו על אמתו העמידהו, ומשפטו כמשקלת לכל עמו יסדהו, וזד יהיר אשר עקש דרכיו האבידהו (ר״ש הנגיד, אהוב נפשי). — ובמשמ׳ שִׁוְיוֹן, •זמן המשקלת, הזמן שהיום והלילה שוים במדתם: וי״ב שעות היה אותו היום הואיל והוא זמן המשקולת (תשו׳ הג״א, כ״ית ד 284).— וכמו מִשְׁקָל, בענין השירים: המתקני חרז אשר שיריהם מלאה הארץ ולא נמצא לאחד מהם שיר במשקולת הערב (תשו׳ תלמידי מנחם 27). — ובדקדוק: הלמד לעצמו הוא ממשקולת לשון קל וכו׳ אבל המלמד לאחרים הוא ממשקולת לשון כבד המדגיש (רש״י ישע׳ א יז).

מִשְׁקֶלֶת, ש״נ, כמשק׳ דָּקֶלֶת,— כמו מִשְׁקֹלֶת: הנני יסד בציון אבן וכו׳ ושמתי משפט לקו וצדקה לְמִשְׁקָלֶת (ישע׳ כח יו־יז).

מִשְׁקָע, ש״ז, סמי׳ מִשְׁקַע.—שה״פ מן שָׁקַע; מִשְׁקַע מים, מים צלולים ששקע העפר שבתוכם: המעט מכם המרעה הטוב תרעו ויתר מרעיכם תרמסו ברגליכם ומִשְׁקַע מים תשתו ואת הנותרים ברגליכם תרפשון (יחזק׳ לד יח).—ורגילים עתה להשתמש במלה זו במשמ׳ מה שֶׁשָּׁקַע.

•**מִשְׁקָפַיִם**, ש״ז, — שתי זכוכיות מלטשות, גבנוניות או שקערוריות, ירכיבן האדם על אפו וישקיף בהן, lunettes, רגיל בפי כל מדברי עברית וכבר השתמשו בו בספרות (הזמן א יט, תרגום מלך הקבצנים א א).

•**מִשְׁקֶפֶת**, ש״נ, — מִשְׁקֶפֶת הַמֶּרְחָק, שפופרת של הבטה למרחוק, télescope, נהוג בדבור העברי בא״י, ופשט השמוש בשם זה גם במשמ׳ lorgnette.

***מִשְׁר**[1], מֶשֶׁר, ש״ז, — בעבודת האדמה, רצועה של אדמה מעֻבדה, זרועה זרע, Beet; planche; bed: הרוצה לעשות שדהו משר משר מכל מין בש״א שלשה תלמים של פתיח ובה״א מלוא העול השרוני

---

[1]) כך נקוד במדרב״מ, הוצא׳ ויליאם לו. ובמשני׳ מנק׳ נדפסות בסגול. ולא נתברר מקור השם. גזרת קצת החכמים, מן ישר, אינה נכונה. בארמ׳ משרא: כי הוו

(כלא' ב ו). בעשויה (השדה) משרין משרין אבל בעשויה משר אחד לא (ר' יונה, ירוש' שם). — ובסהמ"א: הרוצה לעשות שדהו משר משר מכל מין ומין מרחיק בין כל משר ומשר שתי אמות על שתי אמות ומיצר והולך עד שלא ישאר ביניהן בסוף משר אלא כל שהוא וכו' ומה בין המשר לקרחת שהמשר ארוך והקרחת מרובעת (רמב"ם, כלא' ד ו-ח). —ואמר המליץ: לביתי תחפור כמשרים[1]), ותרחיקני מצדק ומישרים (עזרי' הבבלי, תוכח' מוסר סט:).

מִשְׁרָה, ש"נ, סמי' מִשְׁרַת. — מַשְׁקֶה שנשרה בו פרי מה: חמץ יין וחמץ שכר לא ישתה (הנזיר) וכל מִשְׁרַת ענבים לא ישתה וענבים לחים ויבשים לא יאכל (במד' ו ג). — ואמר המליץ: ואמהר לכת הנה לא אלי החדרה, לטעום משרת פת שחר פתות במרק גרש (אדס, או"א ה). — ובתו"מ, מים ששורין בהם פשתן וכדומ': פירות שביעית אין נותנין אותן לא לתוך המשרה ולא לתוך הכבוסה (תוספת' שבי' ו כה). מרחיקין את המשרה מן הירק ואת הכרישין מן הבצלים ואת החרדל מן הדבורים (שם ב"ב א ט). לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים (ברכ' ג ה). מכנים אדם פירותיו מפני הגנבים ושולה פשתנו מן המשרה בשביל שלא תאבד (מו"ק ב ג). שכר את החמר ואת הקדר להביא פרייפרין וחלילים לכלה או למת ופועלין להעלות פשתנו מן המשרה (ב"מ ו א). תיפתר במשרה של כובסין (ירוש' ברכ' ג ה). למלך שעשה סעודה וזמן אצלו אורחים וכו' והלך הסייד לסידו ויוצר לטיטו נפח לפחמו כובס לבית המשרה שלו (ר"י הנפוא, מד"ר קהל', בכל עת). —ובסהמ"א: מי שבא לעשות משרה של פשתן בצד ירק של חבירו שהרי מי המשרה נבלעין בארץ והולכין ומפסידין את הירק וכו' (רמב"ם, שכנים י ה). — ומ"כ: והרע שבהם (שברוחות) הוא מה שיתנשב מן היאורים והאגמים והמשרות (פרקי משה ח).

מֵשָׁרִים, — עי' מֵישָׁר.

˙˙מִשְׁרָשׁ, ש"ז, מ"ר מִשְׁרָשִׁים, —כמו שֹׁרֶשׁ, במשמ' חקים עקריים: וכל איש עושה ספר ולא יבין באלה המשרשים והגבולות והחקים אשר כתבנו והנשארים אשר לא חקקנו הוא מן מחוקקי חקקי און (דונש על מנחם).

עקרי פוגלי ממשרא הוה קיימא בירא מליאה מיא (ב"מ פה.). —[1]) הערת המו"ל שם: כמשרים מענין העושה שדהו משר משר.

***מַשְׁשֶׁרֶת**, ש"נ, —מה שמשיר את השערות: (לא יחוף הנזיר את ראשו באדמה) מפני המששרת (נזיר מב.).

***מְשָׁרֵת**, ש"ז, לנק' מְשָׁרֶתֶת, מ"ר מְשָׁרְתִים, מְשָׁרְתוֹת, —א) מי שאומנותו בכך לְשָׁרֵת אדם, לעשות כל מלאכה שהוא מצוה לו. Diener; serviteur; servant: משרת ר' מאיר הייתי בברחו שנים (קה"ר, ירוש' כתו' ע א). שהיו משרתי ע"א נותנים עיניהם בבעלי ממון (סנה' סג:). — ואמר המליץ: ואם אמסור ביד צריו משרתי תהי נפשי ביד צרי מסורה (ר"ש הנגיד, אלוה עז). —וכנוי להמלאכים: ישתבח שמך לעד מלכנו יוצר משרתים ואשר משרתיו כלם עומדים ברום עולם (תפלת יוצר אור). —ומשל: הזהר במשרתך ובן משק ביתך (ר"ש אלעמי, אגר' המוסר). —ומצוי בסהמ"א במשמ' העקר': לא יהיו רשאין לשכור משרת או משרתת אשר היו בזמן העבר אצל אחד מתושבי קהלתנו וכו' אבל אם יהיו משרת או משרתת הנ"ל במקום אחר משך זמן חצי שנה לא פחות ואח"כ רשאי לשוכרן מי שירצה (פנקס כמבורג, סי' יו, קנן על יד ז). מלמד או משרת שחלה וכו' צריך ליתן לו שכרו (מהר"מ מרוט', שערי תשו' יז). ומפני רוב הנגפים רחמנא ליצלן לא היה בנמצא משרת או משרתת שישמשנה בחוליה חוץ ממשרת של קצב אחד יפה תואר ובעל קומה (שו"ת חות יאיר ס). כי עלה אז המות בחלוני ביתי ומתה המשרתת שלי במגפה בר מנן (ר"ת כר' בצלאל, הקד' ספר החיים). —ב) ˙˙בחכמת הכוכבים, כנוי לקצת המזלות: ברא משרתים בשבעה מעלות, יתרוצצו יום וליל במסלות, צפון וימין סביב מזלות (ראב"ע, מתנות עליונים). ולמטה ממנו (מגלגל העליון) ז' כוכבים יקראו משרתים בעבור שהם קרובים אל הארץ ויקרו להם מקרים שלא יקרו לעליונים בתנועותיהם (סוא, ראש' חכמה, הטעמים א). הממסך בהתחבר כוכב עם כוכב והם מהמשרתים אז יולד מתולדותיהם שניהם על תולדת אחרת כמו שבתאי ומאדים שכל אחד הוא מזיק ובהתחברם אמרו הקדמונים שיורה על טוב והאמת שהאחד יבטל מעשה חברו (שם ז). וראשית תקון המשרתים מרגע מחברתם עם השמש כי אז יהיה המשרת בגבהות גלגלו הקטן (סוא, אגר' השבת א). שהיה זה הגורל מצד משפטי הכוכבים והוא לקוח מהמשרת המושל בעם ומהמזל הצומח (רלב"ג, אסתי' ג ז). —ג) ˙˙בדקדוק, כנוי לקצת אותיות האלף בית שהן מתחברות לשרש המלה לשמוש מהשמושים הדקדוקיים.

כמו אית"ן בהפעלים וכו': אלף תחלת אותיות המשרתים (מנחם, פתיחה). נטועים כמלכים נצבו ומשרתים עבדים בלי מעברת, תתים אגודה ואשימם על שמי להיות לכל משכיל לאות משמרת, שבט משרתים אנ"י של"מה וגם כו"תב הקושרים בתוך מסגרת (רסב"ג, הענק). כי עשתי עשרה מהן (מהאותיות) שרשיות וכו' וכי עשתי עשרה מהן יש שתהיינה משרתות רצוני לומר שיוספו על שרשי השמות והפעלים (ר"י א"ת, הרקמה לריב"ג ה). וכבר קבצו האותיות השרשיות והאותיות המשרתות הרבה מהמחברים אשר היו לפני במלות וכו' ושמו לכל מין מהם סימן בעבור שיקל על התלמידים לזכרם (שם). וכבר הסכימה דעת מחבר לשון הקודש להיות חצי האותיות עיקרים לעולם וכו' וחצי האותיות פעם עיקרים ופעם משרתים וכו' והנה בעבור היות האלף וההא קלים על הלשון שמים משרתים ולא כן החית והעין (ראב"ע, צחות, שער האותיות). אחת מאותיות בוכ"ל שהם משרתים לטעם כמו בשמעון כשמעון לשמעון ושמעון (שם א). — וכנוי לקצת הטעמים: ואלו שבעה טעמים משרתים לאחיהם החרותים וכו' ראשון אזלה לעולם עולה וכו' זה הוא כלל הטעמים ומשרתים נעימים מגולים ולא סתומים (בן אשר, דה"ט, סי' יז). והטעם מהם משרת והרבה מאד מעולה (שם יו). ולא ימצא פסוק במקרא כולל כל הטעמים והמשרתים אלא שני פסוקים נמצא בכל אחד מהם אחד עשר מן השרים ורוב המשרתים (הורי' הקורא 73). שער טעמי המקרא ומשרתיהם (מ' ג'יקטיליה, בספר ר"י חיוג). — ועי' שרת.

א. **משש**[1]), ממנו א.משש, *ממש, *מישוש, ::מישושי, ::משישה, ::התמששות.

א. **משש**, פ"י, עתי' בכנ' אמשך, ימשני, ימשהו, — משש הדבר בידיו, נגע פעמים אחדות באצבעות ידיו בהדבר לדעת מהותו וכיוצא בזה, betasten; palper, toucher; to feel: הן עשו אחי איש שער ואנכי איש חלק אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע (בראש' כז יא־יב). ויאמר יצחק אל יעקב גשה נא ואמשך[2]) בני האתה זה בני עשו אם לא ויגש יעקב אל יצחק אביו וימשהו (יצחק) ויאמר הקל קול יעקב והידים ידי עשו (שם כא־כב).

— פע', מישש, מיששת, ממשש, ימשש, ימששו, — מישש את הבית וכדומה, חפש וממשש בכל מקום בידיו אם לא נמצא שם מה שהוא מחפש: ורחל לקחה את התרפים ותשמם בכר הגמל ותשב עליהם וימשש לבן את כל האהל ולא מצא (בראש' לא לד). כי מששת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך (שם לז). — ואמר הפיטן: והכלים תמשש, והחמץ תרושש, ותשרפנו בשש (רסב"ג, אזהרו', בגל שדי). — ואמר המשורר: בידם נפקדה נפשי בצאתם ואיך אותה אמשש בין כליהם, אחונן את עפר רגלם ואשק בדרך צעדו בה שעליהם (רמב"ע, דיואן נא, כ"י בודלי'). — מישש בחשך, מישש העור, מישש בידיו למצא דבר מה, או במקלו וכדומ' לדעת איך ישים רגלו: והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה (דבר' כח כט). יומם יפגשו חשך וכלילה ימששו[1]) בצהרים (איוב ה יד). ימששו[2]) חשך ולא אור (שם יב כה). — ואמר המליץ: וזאת המלאכה אשר אני בה בוחן וחוקר, לעולם לא תכזב ולעד לא תשקר, כי היא לאמת כמאזנים, ולרואה כעינים, והמניח אותה ימשש בצהרים (ראב"ע, אגר' חי בן מקיץ), ר"ל יהי כמו עור. — ומשל: הזקן ממשש מה שלא אבד (ערוך, ערך נחש). — ובחכמת התשברת, גוף ממשש לגוף זולתו, נוגע בו: עד אשר יהיה הגוף הממשש לגופים הגלגליים דבר ידוע (רס"ט פלקירא, ראש' חכמה ג ג). הגוף הצף על שאר הגופים והוא הממשש באחד שטחיו הגופים הגלגליים (שם). שבתמונת הששיות יתמלא כל השטח והפנוי אשר במוגשים ממששים סמוכים זה לזה כדי שלא ישאר מקום פנוי וריקם ביניהם (ר"י אלבו, העקרים). העגולות הממששות אלו לאלו ולא תחצוב אחת לאחרת יאמר להן העגולות הממששות (אקליד' ליהודה הכהן, במדר' החכמה ג). — ::ממשש, במלאכת הרפואה, כעין מכחול ימששו בו בתוך הפצע: והמכה אם בתחלה נסגרה פתח אותה עד שיצא משם הטרי ואם עמד זמן רב והטרי יחיה רק העצם מקולקל באמת ושים ממשש בפנים וכשתמצא נקב המכה פתח עד העצם (ספ' אלמנצור ו ט, בפצעים ומכות).

— הפע' המיש, הימשני, המישני, — המישהו דבר, עשה שימשש אותו: ויאמר שמשון אל הנער המחזיק בידו הניחה אותי והמישני[3]) את העמדים אשר הבית נכון עליהם (שפט' יו כו).

— קל, ::משש, משש, מששים, — בתשברת, כמו מישש, במשמ' נגיעה: שני קוים שיהיו נוגעים על עוקם התמונה וממששים אותם מבחוץ (ראב"ח, הנסיה, גוס"א טז). ואם הגוף המאיר יהיה יותר גדול מהמחשיך יהיה

---

[1]) בערב' משׂ a).

[2]) העיד ריב"ג כי הוקלה השין בואמשך.

a) مسس

—[1]) מ"ש: קלה השין ברב הספרים, והיוד בגעיה. —[2]) כך גם כאן בכל הספרים. —[3]) הכתיב הימשני והקרי המישני.

מוצא כל הניצוצות המוששים את כל הגוף המחשיך עוברים על זויות חדות (שם יז). כי קו א"ה שהוא נכוחי לקו בג"ד שהוא תושבת המשלשין מושש על שני ראשי המשלשים מלמעלה (הוא, המשיח' והתשבר' א מא). כל תבנית וכל צורה אשר לה קוים ישרים אם אתה מעגל בתוכה עגול שיהיה מושש לצלעיה וכו' ואם אין זויותיה וצלעיה שוות יש מהם שלא יתכן לחוג בה עגול שיהיה מושש לכל צלעיה ואם תבא לידך צורה מכל התמונות מן משלש או מן מרובע או מחומש או למעלה מהם ואתה מחוג בתוכה עגולה מוששת לכל צלעיה (שם ב קכה).

— פע', ׳מִשֵּׁשׁ, מְמַשֵּׁשׁ, — א) כתשברת, במשמ' נגיעה, גוף מְמֻשָּׁשׁ, שגוף זולתו ממשש אותו: הנה הנקודה הממוששת מפאת מזרח נקראת עכוב ראשון והנקודה הממוששת מפאת מערב נקראת עכוב שני (ראב"ח הנשיא, אספירת ד). — ב) ׳גוף מְמֻשָּׁשׁ, שאפשר למשש אותו בידים: וענין אמרנו שהוא יתעלה רואה כלומר ישיג הנראים ושומע כלומר ישיג הנשמעים וכן היה יכול לתארו בטעם ובמשוש ויפורש בו שהוא ישיג הנטעמים והממוששים (ר"ש א"ת, מו"נ א מז). רוב המשכילים סוברים כי המשוש כחות רבים ר"ל כחות ארבעה ומיחדים כל סוג מהממוששים הארבעה לכל אחד לבדו (קאנון א א ו ס). והאיכיות ההתפעליות הם רשמים אשר יגיעו בחושינו ממוחשיהם כרשמים שיקבלו ממה שימושש מן החם והקר והלח והיבש והקשה והרך והכבד והקל (ראב"ד, אמונה רמה א א). ומהם אמרו שהיו שנים ר"ל הארץ והמים כי משניהם יתהוה גשם המורכב הממושש (ר"י אברבנאל, בראש' א). ואעפ"י שהממושש הוא דבק עם הבשר הממשש אותו א"א שלא ישאר לחות האויר ביניהם בין הממשש והממושש (רשב"ץ דוראן, מג"א, ח"י ד). וכן הממוששים כענין הקור והחום והלח והיבש (אגר' ר"א אבולעפיא, גנזי הקבלה, ילינק 22). ולפיכך יהיה ההרגש בממוששים שלם מאד (ר"י מוסקטו, קול יהודה להכוזרי ג ה).

— התפ', ׳הִתְמַשֵּׁשׁ, — הִתְמַשֵּׁשׁ הַגֶּשֶׁם, נהיה דבר שאפשר למששו: אלו השעורים וכו' מצד שהם שעורים ובעלי גודל כולם מתדמים ויחוייב שאפשר שיתמששו ואם יתמששו נעשה מהכל מהם גשם בב"ת (שם טוב, פרוש מו"נ ב הקד' ב). — ואמר המליץ: אני שמתי מגמת פני לדעת מן האנשים והנשים, טבע אברי הגוף וכחות הנפשים, ומספר החושים הפנימיים והמורגשים, והטבעים החזקים והחלשים, ומה בין הנמזגים והמתמששים, ובין הנגשים והנפגשים (עמנו', מחב' יח). — ובמשמ' נהיה נוגע בזולתו: המדובקים הם אשר קצוותיהם אחד והמתמששים הם אשר קצוותיהם יחדו וכשלא יהיה בהם התמששות והדבקות לא יתחבר מהם מדובק (רשב"ץ דוראן, מגן אבות, ח"י ד).

ב. מוֹשׁ, ממנו ב. מָשַׁשׁ.

ב. מָשַׁשׁ, — קל לא נמצא.

— הפע', הֵמִשׁ, יָמֵשׁ, — יָמֵשׁ חֹשֶׁךְ, יחזק החשך, יהי חשך מאד: נטה ידך על השמים ויהי חשך על ארץ מצרים וְיָמֵשׁ [1]) חשך (שמות י כא).

---

[1]) אין ספק בדבר כי מלה זו, או לפחות דומה לה, היתה כתובה בנסחה שהיתה בידי היהודים באלכסנדריה, כי כבר השבעי' תרגמוה במשמ' מִשּׁוּשׁ: ψηλαφητὸν σκότος, וכן ולגט': tenebrae tam densae ut palpari queant. ת"א: ויהי חשוכא על ארעא דמצרים בתר דיעדי קבל ליליא, ע"כ, ר"ל אחרי עבר חשכת הלילה, ופרש איפוא וימש במשמ' מוש, בענין סר ממקומו. במדרש רבה דרשוהו בענין ממש, אמרו: כמה היה אותו חושך רבותינו אמרו עבה כדינר היה שנאמר וימש חשך שהיה בו ממש (מד"ר שמות יד). רסע"ג כמו ת"א: בעד זואל צ'לאם אלליל. ריב"ג לא הזכירו. רש"י: כמו ויאמש, מן אמש, במשמ' חשך. ראב"ע הביא בשם יפת שהוא פרש וימש כמו ת"א, והביא פרוש רש"י, ודחה שני הפרושים ואמר: ולפי דעתי כי וימש מגזרת ימשש וכו' וימש שב על מצרים וכו' שימששו בידם החשך שכל כך יהיה עב. רד"ק הביאו בשרש מוש וגם בשרש מישׁ, ואמר: ואפשר לפרש מזה וימש חשך. וכך רב החדשים, וקצתם מפקפקים בדיוק הנסחה המסורה, ויש מי שאמר כי צריך להגיה וימשך חשך, והכונה שיהיה החשך ימים אחדים. ובאמת קצת קשה להניח כי העברים השתמשו בהשאלה כזאת בענין החשך לאמר מִשֵּׁשׁ החשך במשג רב חשך. גם קצת קשה קצר חלק הזה של הפסוק, שלפי החלק הראשון היה צריך להיות קצת יותר ארוך, כמו בשאר המכות. ולכן יש לשער כי שתי אלה המלים וימש חשך הן כפל של המלים ויהי חשך שבחלק הראשון של הפסוק, והמלה וימש היא השתבשות המלה ויהי, והשתבשות זו נעשתה עוד כשהיה המקרא כתוב בכתב העברי שבו האותיות ה־מ ש־י, בפרט כשקצת עוקציהן מטשטשים, דומות קצת זו לזו. וקודם השתבשות זו נגמר הפסוק בהמלים ויהי חשך על ארץ מצרים, כמו במכת הכנים שהפסוק גמר בהמלים והיה לכנם בכל ארץ מצרים. — ואולם, הנסחה המקבלה הכשירה עכ"פ את הדבור וימש חשך במשג של חשך חזק מאד, וצריך לקבלה כמִלָּה מיוחדה משמשת במשמ' זו, אך אין לה שום יחס להשרש משש במשמ' משוש באצבעות.

מִשְׁתֶּה, ס"ז, סמי' מִשְׁתֵּה, מ"ר ככנ' מִשְׁתָּיו, מִשְׁתֵּיכֶם, מִשְׁתֵּיהֶם, — א) סעודה גדולה לכבוד אורחים או לכבוד מקרה של שמחה וכדומה, שישתו בה יין וכיוצא בזה, Gastmahl ; banquet ; banquet: ויבאו (האורחים) אל ביתו ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו (בראש' יט ג). ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק (שם כא ח). ויעש להם (יצחק לאבימלך ואנשיו) משתה ויאכלו וישתו (שם כו ל). ויאסף לבן את כל אנשי המקום (ביום נשואי בתו) ויעש משתה (שם כט כב). ויהי ביום השלישי יום הלדת את פרעה ויעש משתה לכל עבדיו (שם מ כ). ויעש שם שמשון משתה (ביום חתונתו) כי כן יעשו הבחורים וכו' ותבך עליו שבעת הימים אשר היה להם המשתה (שפט' יד י-יז). והנה לו (ביום גזת צאנו) משתה בביתו כמשתה המלך (ש"א כה לו). ויבא אבנר אל דוד חברון ואתו עשרים אנשים ויעש דוד לאבנר ולאנשים אשר אתו משתה (ש"ב ג כ). ויקץ שלמה והנה חלום ויבוא ירושלם וכו' ויעש משתה לכל עבדיו (מ"א ג יה). ועשה יי' צבאות לכל העמים בהר הזה משתה שמנים משתה שמרים (ישעי' כה ו). והיה כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם ואת פעל יי' לא יביטו (שם ה יב). כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד (משלי יה יה). והלכו בניו ועשו משתה בית איש יומו ושלחו וקראו לשלשת אחיתיהם לאכל ולשתות עמהם ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם (איוב א ד-ה). בשנת שלוש למלכו עשה משתה לכל שריו ועבדיו וכו' עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן הבירה למגדול ועד קטן משתה שבעת ימים (אסת' א ג-ה). גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים (שם ט). יבוא המלך והמן היום אל המשתה אשר עשיתי לו (שם ה ד). ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע שמחה וששון ליהודים משתה ויום טוב (שם ח יז). ועשה אתו יום משתה ושמחה (שם ט יח). — מִשְׁתֵּה הַיַּיִן, כמו משתה: ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה שאלתך וינתן לך (שם ה ו). והמלך קם בחמתו ממשתה היין אל גנת הביתן (שם ז ז). — בֵּית מִשְׁתֶּה, בית שעושים שם משתה: ובית משתה לא תבוא לשבת אותם לאכל ולשתות (ירמ' יו ח). טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה (קהל' ז ב). — ובתו"מ, בפרט משתה החתונה: שאלתי את רבן גמליאל ואת רבי יהושע באטלים של אמאום שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו (ר"ע, כריתו' ג ז). מעשה שבאו בניו (של רבן גמליאל) מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע (ברכ' א א). מדליקין בבית המשתה אבל לא בבית האבל (ר' יהודה, תרומ' יא י). מעשה בר' עקיבא שעשה משתה לבנו ועל כל כוס וכוס שהביא אמר חמרא וחיי לפום רבנן (שבת סז:). הרי שהיה פיתו אפוי וטבחו טבוח ויינו מזוג ומת אביו וכו' ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות (כתוב' ג:). יום משתה של גוים אסור (ר' חייא, ירוש' גיט' ה ט). — וככנ' מִשְׁתָּאוֹ: לא ישתמש חבר במשתאו[1]) של עם הארץ ולא בסעודת עם הארץ אלא א"כ היו מתוקנין וכו' לפיכך חבר ששימש במשתאו[1]) של עם הארץ ובסעודתו הרי זו חזקה למעשרות (תוספת' דמאי ג ו). בן חבר שהיה מיסב במשתאו ובסעודתו של עם הארץ (שם ח). — ומ"ר: שלשה שנאתי וארבעה לא אהבתי שר הנרגל בבית המשתאות וכו' והמושיב שבת במרומי קרת (ב"ס, נדה יו:). משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות[2]) (סוט' ט יא). מאה ועשרים משתאות עשה בעז לבניו (רב, ב"ב נא.). מיכן לבית זה שהן ממנין זקנים בבית המשתאות שלהן (ר' פינחס, מד"ר רות, ויקח בעז). — ואמר החכם: במקום המשתה והשחוק לא תשכון החכמה אבל היא מגורשת משם (ר"י א"ת, מבח' הפנינ' לרשב"ג, שער החכמה). — ב) מה שאדם שותה, כמו משקה: בחמם אשית את משתיהם והשכרתים (ירמ' נא לט). ויתנו כסף לחצבים ולחרשים ומאכל ומשתה ושמן לצדנים ולצרים (עזר' ג ז). וימן להם המלך דבר יום ביומו מפת בג המלך ומיין משתיו ולגדלם שנים שלוש (דני' א ה). ירא אני את אדני המלך אשר מנה את מאכלכם ואת משתיכם (שם י). — ובתו"מ: שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משוי ג' חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים (נחום איש גמזו, תעני' כא.). — ובהשאלה, משתה פלוני, במשמ' גורלו, מה שקרה לו, ואמר המקונן: אחינו המיוגעים המדוכאין באבל הזה תנו לבבכם לחקור את זאת, זאת היא עומדת לעד נתיב הוא מששת ימי בראשית רבים שתו רבים ישתו כמשתה ראשונים כך משתה אחרונים (יהודה בר נחמני, כתוב' ח:).

*__מִשְׁתִּית__, ב"ג, — כמו שְׁתָוֹת, ונרדף עם יסוד, אשיות: אלף וחמש מאות אמות חפר דוד

[1]) כך בכ"י א"פ הוצא' צוק"מ, וכך גם בנוסח' הדפוס. ובירוש' שם ב ב: במשתה עם הארץ. — [2]) בגמ' ירוש' שם: המשתיות.

לעמוד על משתיתה של ארץ וכו' וכיון שחפר דוד אלף וחמש מאות אמה מצא בה חרס (ר"פ בן לקיש, מדרש שמואל כו).—ובמשמ' טבעו וטיבו של דבר: עמד שלמה בחכמתו על משתיתה של ארץ וראה איזה משתיתה מופנה לשם ונטע בה על משתיתה של ארץ וכך היתה עושה פירות (ר' ינאי, מד"ר קהל', עסיתי לי). אם יאמר לך אדם יכול אני לעמוד על משתיתו של עולם אמור לו אחרי המלך בשר ודם אי אתה יכול לעמוד אחר מלך מלכי המלכים הקב"ה אתה יכול לעמוד (ר' סימון, שם, ופניתי). — ובהשאלה, מַשְׁתִּיתָהּ של אֻמה, יסוד קיומה של האֻמה: בא מי שעתיד לגדד משתיתן של אומות העולם ומנו אליהו (מד"ר בראש' עא). רבון העולמים אם רחקת ונטשתה את יעקב שהוא משתיתו ויסודו של עולם (שם עס). ומגדל גד שמשם הקב"ה יוצא ומגדיד משתיתן על אומות העולם (שם שמות מ). כנגד שבטו של גד שאליהו זכור לטוב עומד ממנו שהוא משתיתו של עולם (מדרי תהל', הל' נקמות).

מַשְׁתֵּלָה, ש"נ, — מקום ישתלו שם נטעים רכים הרבה, לשתלם אחרי כן במקומם, נהוג בדבור העברי בא"י וכבר השתמשו בו הרבה בספרות החדשה ובעתונים,

מַשָּׂא, ש"ז, בכנ' מַשָּׂאוֹ, מַשַּׂאֲכֶם, מַשָּׂאָם, מ"ר סמי' מַשְׂאוֹת,—א) שם"פ מן נָשָׂא, d. Tragen; le port: ואחרי כן יבאו בני קהת לשאת וכו' אלה מַשָּׂא בני קהת באהל מועד (במד' ד יס). ושמו אותם איש איש על עבדתו ואל מַשָּׂאוֹ (שם יט). זאת עבדת משפחת הגרשני לעבד וּלְמַשָּׂא ונשאו את יריעת המשכן וכו' על פי אהרן ובניו תהיה כל עבדת בני הגרשני לכל מַשָּׂאָם ולכל עבדתם (שם כד־כז). כל הבא לעבד עבדת עבדה ועבדת מַשָּׂא באהל מועד (שם מז). אין לכם מַשָּׂא בכתף (דהי"ב לה ג). — ובהשאלה, מַשָּׂא נַפְשׁוֹ, דבר שאדם נושא לו נפשו, דבר יקר לו: ביום קחתי מהם את מעזם משוש תפארתם את מחמד עיניהם ואת מַשָּׂא נפשם בניהם ובנותיהם (יחזק' כד כה).—והשתמשו בדבור זה בזמן החדש במשמ' רעיון נעלה, רגש יפה, תקוה לעתיד וכיוצא בזה, ואמר המשורר: מארץ העברים אלינו באת, ובזמירותיך רוחה שפכת, על כל משא נפש חזון נשאת (יל"ג, ברכת יפריס). — ב) הדבר שאדם או בהמה נֹשֵׂא, Last; charge; burden: כי תראה חמור שנאך רבץ תחת מַשָּׂאוֹ וכו' עזב תעזב עמו שמות כג ה). יתן נא לעבדך מַשָּׂא צמד פרדים אדמה (מ"ב ה יז). ויקח מנחה בידו וכל טוב דמשק מַשָּׂא ארבעים גמל (שם ח ט). נשאתיכם עמוסות מַשָּׂא לעיפה קרסו כרעו יחדו ולא יכלו מלט מַשָּׂא (ישע' מו א־ב). ואל תשאו מַשָּׂא ביום השבת וכו' ולא תוציאו מַשָּׂא מבתיכם ביום השבת (ירמ' יז כא־כב). לבלתי הביא מַשָּׂא בשערי העיר הזאת ביום השבת (שם כד). ולבלתי שאת מַשָּׂא (שם כז). — ובפרט מה שנֹּשֵׂא אדם למקום מהמקומות לִמְכִירָה: ומביאים הערמות ועמסים על החמרים ואף יין ענבים ותאנים וכל מַשָּׂא ומביאים ירושלם (נחמ' יג יס). ומנערי העמדתי על השערים לא יבוא מַשָּׂא ביום השבת (שם יט). — ובפרט מַשָּׂא כבד: ביום ההוא נאם יי' צבאות תמוש היתד התקועה במקום נאמן ונגדעה ונפלה ונכרת הַמַּשָּׂא אשר עליה (ישע' כב כה). כְּמַשָּׂא כבד יכבדו ממני (תהל' לח ה).—ובהשאלה, דבר שקשה לאדם לסבלו: למה הרעת לעבדך וכו' לשום את מַשָּׂא כל העם הזה עלי (במד' יא יא). אספה לי שבעים איש מזקני ישראל וכו' ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך בְּמַשָּׂא העם ולא תשא אתה לבדך (שם יו־יז). איכה אשא לבדי טרחכם וּמַשַּׂאֲכֶם וריבכם (דבר' א יב). — היה לְמַשָּׂא על פלוני, שהיה קשה לפלוני לסבלו: אם עברת אתי והית עלי לְמַשָּׂא (ש"ב יה לג). ולמה יהיה עבדך עוד לְמַשָּׂא אל אדני המלך (שם יט לו). כי הַמַּשָּׂא יהיה לאיש דברו (ירמ' כג לו). ואהיה עלי לְמַשָּׂא (איוב ז כ). — ג) דברים אשר יֵאָמְרוּ על אדם, על גוי וארץ, נשא על פלוני מַשָּׂא, אמר עליו מה שיקרה לו: ויהוא מלא ידו בקשת ויך את יהורם וכו' ויאמר אל בדקר שלשה שא השלכהו בחלקת שדה נבות היזרעאלי כי זכר אני ואתה את רכבים צמדים אחרי אחאב אביו ויי' נשא עליו את הַמַּשָּׂא הזה אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש וכו' (מ"ב ט כד־כו).—ובפרט מַשָּׂא של נביא שהוא נֹשֵׂא על עם וארץ: מַשָּׂא בבל אשר חזה ישעיהו בן אמוץ על הר נשפה שאו נס הרימו קול להם הניפו יד ויבאו פתחי נדיבים (ישע' יג א־ב). בשנת מות המלך אחז היה הַמַּשָּׂא הזה אל תשמחי פלשת כלך כי נשבר שבט מכך כי משרש נחש יצא צפע ופריו שרף מעופף (שם יד כח־כט). מַשָּׂא מואב כי בליל שדד ער מואב נדמה (שם יס א). מַשָּׂא דמשק הנה דמשק מוסר מעיר והיתה מעי מפלה (שם יז א). מַשָּׂא מצרים הנה יי' רכב על עב קל ובא מצרים ונעו אלילי מצרים מפניו ולבב מצרים ימס בקרבו (שם יט א). מַשָּׂא גיא חזיון

מה לך אפוא כי עלית כלך לגגות (שם כב א). משא צר הילילו אניות תרשיש כי שדד מבית מבוא (שם כג א). המשא אשר חזה חבקוק הנביא עד אנא יי' שועתי ולא תשמע אזעק אליך חמס ולא תושיע וכו' (חבק' א א־ב). משא נינוה ספר חזון נחום האלקשי אל קנוא ונקם יי' וכו' (נחום א א־ב). — משא דבר יי': משא דבר יי' בארץ חדרך ודמשק מנחתו וכו' (זכר' ט א). משא דבר יי' על ישראל נאם יי' נטה שמים ויסד ארץ וכו' (שם יב א). משא דבר יי' אל ישראל ביד מלאכי אהבתי אתכם אמר יי' וכו' (מלא' א א-ב).—וקרא הנביא בלשון נפל על לשון: וכי ישאלך העם הזה או הנביא או כהן לאמר מה־משא יי' ואמרת אליהם את מה־משא ונטשתי אתכם וכו' כה תאמרו איש על רעהו ואיש אל אחיו מה ענה יי' ומה דבר יי' ומשא יי' לא תזכרו עוד כי המשא יהיה לאיש דברו וכו' ואם משא יי' תאמרו וכו' לכן הנני ונשיתי אתכם נשא (ירמ' כג לג־לט). - משאות שוא, נבואות שקר: נביאיך חזו לך שוא ותפל וכו' ויחזו לך משאות[1]) שוא ומדוחים (איכ' ב יד). — ד) כמו מנחה: ומן פלשתים מביאים ליהושפט מנחה וכסף משא (דהי"ב יז יא). —ה) אחת ממשרות המשוררים במקדש: ויעיאל ועזיהו בכנרות על השמינית לנצח וכנניהו שר הלוים במשא יסר במשא כי מבין הוא (דהי"א יה כא-כב). וכנניה השר המשא המשררים (שם כז). — ובתו"מ: אם היה עליו יתר על משאו אין זקוק לו (ר' יוסי, ב"מ ב י). שיהא משאו בצדו (מכי' משפט' כ). כתף אע"פ שמשאו על כתיפו ה"ז קורא (תוספת' ברכ' ב ז). ספינה שהיתה באה בים ועמד עליה נחשול והיקלו ממשאה (שם ב"מ ז יד). הרוצה לחזום עלי ירק להקל ממשאו (דמאי ג ב). אבות הטומאות השרץ ושכבת זרע וכו' ואינן מטמאין במשא (כלים א א). זובו של זב וכו' ודם הנדה שהן מטמאין במגע ובמשא (שם ג). למעלה מן המרכב משכב ששוה מגעו למשאו (שם). על אלו טומאות הנזיר מגלח וכו' ועל מגען ועל משאן ועל אוהלן ועל עצם כשעורה על מגעו ועל משאו (נזיר ז ב). מלך ב"ו עושה סרגלא שלו חזקה שתשא כל משאו ועושה אותה ברזל (מד"ר שמות טו). — ובהשאלה: בנוהג שבעולם מלך ב"ו מתקלס במדינה וגדולי המדינה מתקלסין עמו שנושאין עמו במשאו אבל הקב"ה אינו כן אלא הוא לבדו ברא את העולם וכו' (ר' יצחק, שם ברא' א).—ומ"ר: צוהו על הגבעונים צוהו על המשאות ועל הטרחות ועל הריבות (ר' יהודה, ספרי במד' קלו). — ומצוי בסהמ"א: וישאוהו כל ישי' (את הגאון המת) במשא הכתף ולא על הסוסים (קטע מכתב לאביתר הכהן, סעדיאנה, סכתר 89). — ואמר המשורר: חשבתיו על שני גבי כמשא וכל טעון מנוחתו פריקה (ר"ש הנגיד, ידידותך). התורה אמרה שבו איש תחתיו נרפים, והם יצאו במשאותיהם עיפים (יפת הלוי, אמר פיוטים, לקו"ק, נספ' 21). — ומ"ר ל"ז משאים: אשר הזהיר הענתותי לדור פתלתול קרואים, השמרו בנפשותיכם ואל תשאו ביום שבת משאים (הוא, שם).—ובמשמ' חבילה של סחורה במשקל קצוב: לקח החכם השלם וכו' על ידי מקח אחד משר אחד בסכום תשעה משאות והתנה עמו שיקח הר' שלמה רביע הריוח (שו"ת מהרי"ט, חו"מ ג יט). ושאל את פיו על הי"ד משאות וחצי שאמר שלא נכנסו בידו וכו' והוא אומר שלחלק בני דודי עכבו י"ד משאות וחצי וכו' שחלקי היה מג' משאות וחצי (שם מו). הנה שלחתי זה היום כעשרת הימים כ"ב משאות שעוה (שו"ת דברי יוסף איירגאס מז). ראובן הפקיד ביד שמעון משא מצנפות לסוכרן לו בעיר פלונית (שו"ת ר"מ אלשיך נו). בהיות כי ראובן נעשה שליח לקבל משאות האוג'יצה (אגנציה) ונאבדה משא אחת מידו (שו"ת מוהרש"ך ב רכח). איש יהודי הביא עמו משא של חטים והניח בתוכם נוד אחד מלא חמאה (שו"ת פרי האלן, יו"ד יא). ועי' *משאוי, משוי.—משא ומתן, כמו מקח וממכר, מסחר, עסק, trade; commerce; Handel: אלמלא אנו צריכין להם (לעמי הארץ) למשא ומתן[1]) היו הורגין אותנו (ר' אליעזר, פסח' מט:). שנים שהיו באין ממדינת הים אעפ"י שמשאן ומתנן ומאכלן ומשקן כאחד ומת אחד מהם אין חבירו יורשו (תוספת' ב"ב ח ה). ממעטין (בשעת בצרת) במשא ומתן בבנין ובנטיעה באירוסין ובנשואין (תעני' א ה). אם ברך תברכני בפריה ורביה והרבית את גבולי בבנים ובנות והיתה ידך עמדי במשא ומתן (ר"י הנשיא, תמורי טז.). אמר להן (משה להמלאכים) וכו' כלום אתם עושים מלאכה וכו' משא ומתן יש ביניכם (ריב"ל, שבת פט.). כאן בדברי תורה כאן במשא ומתן (שם קכ.). העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות (רב, ברכ' יז.). אם יאמר לך אדם וכו' יגעתי ומצאתי האמן (כל זה) בדברי תורה אבל במשא ומתן (נצרך סיוע מן השמים)

[1]) אולי צריך לנקד משאות, עי' ערך משואה.—

[1]) כך בנסח' הדפוסים. ובכ"י אין המלים למו"מ.

(רבי יצחק, מגי׳ ו:). בשעה שהגשמים יורדין אף משא ומתן מתברך (ר"ﭏ בן יעקב, מד"ר דבר׳ ז). יהי רצון מלפניך שתהא שנה זו גשומה וכו׳ שנת שובע שנת משא ומתן ואל יצטרכו בה עמך ישראל אלו לאלו (תפ׳ כ"ג ביוה"כ, סס ויקר׳ כ). מהם בעלי מקרא מהם בעלי משנה מהם בעלי משא ומתן (סס במד׳ ח). — ומצוי בסהמ"א: וכל מה שיעשה לצרכן עשוי עד שיגדלו היתומים ויהיו בעסקי משאות ומתנות ויקבלו מידו את שלהן (ר"י ברצלוני, ספ׳ הסטר׳ ג). ועל כן הזהירה (התורה) במקומות רבים על הגניבה ועל העושק ועל האונאה ועל שאר הדברים התלויים במשא ובמתן כי הצורך הגדול להיות המשא והמתן באמונה בין בני אדם כי בזה קיומם (רס"ט פלקייר׳, ראס׳ חכמה ה ﭏ). והוא מה שישתמשו בו ההמון במשאם ומתנם בשוקים ובמדינות (סס ו ﭏ). — ובכלל, כל מה שמעסיק דעת האדם, כל שיחה עם בני אדם, וכיוצא בזה: עשם (את דברי התורה) עיקר ואל תעשם טפילה שלא יהיה משאך ומתנך אלא עליהם (ספרי דבר׳ לד). שיהא (אדם) קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות (ﭏביי, יומ׳ פו.). לא שנו (שבדיני נפשות מי שלמד זכות אינו חוזר ומלמד חובה) אלא בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין מלמד זכות חוזר ומלמד חובה (רב, סנס׳ לד.). ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרין בידו (של יצה"ר) וכו׳ ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך (קדוש׳ ל:).

מַשֹּׂא, ס"ז, — כמו מַשָּׂא משמ׳ א, ובהשאלה מַשֹּׂא פָּנִים, שה"פ של מי שנֹּשֵׂא פנים לחברו: כי אין עם יי׳ אלהינו עולה ומַשֹּׂא פנים ומקח שחד (דהי"ב יט ז). — ואמר בן סירא: כי אלהי משפט הוא ואין עמו משוא פנים (ב"ס גני׳ לב יח). — ובתו"מ: שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד (ר"ﭏ הקפר, ﭏבות ד כב). רשות של מטן שיש בה כזב ושקר וגניבות דעת ומשוא פנים ומקח שוחד וכו׳ רשות של מעלן שאין בה לא כזב ולא שקר ולא גניבות דעת ולא משוא פנים ולא מקח שוחד (ר׳ ﭏבהו, ירוש׳ סנה׳ ו יב). (כתוב) ויחמול המלך על מפיבושת בן יהונתן וכו׳ וכי משוא פנים יש בדבר (רב הנﭏ בר קטינﭏ, יבמ׳ עט.). היו אומות העולם קוראין תגר ואומרים משוא פנים יש כאן וכו׳ (ר׳ יצחק, מד"ר במד׳ ט). אין מלאך המות אומר הואיל וזה מלך נוותר לו עוד יום אחד או שני ימים אין לפניו באותו היום משוא פנים (סס דבר׳ ט). ואומר (הרשע שלא חזר בתשובה) אוי לי שמא משוא פנים יש בדבר אני וזה גנבנו אני וזה הרגנו כאחת זה עומד בחבורת צדיקים ואני בחבורת רשעים (סס, רות ג). — ובסהמ"א: וביום שמת (ר"ש בן לקיש) מתו שני ריעיו השודדים בהרים ונתנו לר"ש בן לקיש חלק החיים ולשני ריעיו בשאול תחתית ואמרו שניהם רבש"ע יש משא פנים לפניך זה היה שודד עמנו בהרים והוא באוצר החיים ואנו בשאול תחתית (פרקי דר"ﭏ מג). — ובמשמ׳ העקר׳, כמו מַשָּׂא: הרוצה להחזיר עלי ירקו ולהשליך ממשואו [1]) לא ישליך עד שיעשר (תוספת׳ דמﭏי ד ב). ואם תאמר מפני שאין לו מי שישא משואו הרי יש לו מי שישא משואו (ירוש׳ ברכ׳ ג ﭏ). שהיו פניו הפוכות לכותל ומשואו לאחריו ובכך יצא משואו תחילה (ר׳ יוסי, סס שבת ﭏ ﭏ). ובלבד כדרך משואו (סס ב"ב ו ﭏ). — ומ"ר מַשּׂוֹאִים: הביא שלשה משואין כאחת אין זה תגר (ר׳ יונה, סס דמﭏי ב ﭏ). — ובהשאלה: בנוהג העולם מלך מתקלס במדינה וגדולי מדינה מתקלסין עמו למה שנושאין עמו במשואו[2]) (ר׳ יצחק, מד"ר ברﭏש׳ ﭏ). מלך בשר ודם שיש לו מדינה והוא משלח בני אדם גדולים לתוכה שיהו נושאים משואיהם ועושין משפטיהם מי צריך להיות זקוק למזונותיהם (ר׳ לוי, סס במד׳ ﭏ). — ומ"ר מַשּׂוֹאוֹת: הכניס המשואות כמו שהן בכליו של מוכר (רגמ"ה ב"ב פו.). בני אדם שנושאין משואות (רש"י, חול׳ קה:). ראובן שלח ביד שמעון ממון בדרך ונפלו עליו ליסטים ונטלו כל אשר בשיירה והמשואות של שמעון וגם ממון של ראובן (תשו׳ הגﭏ׳, תבלון ז). כשהגעתי לאגר׳ שכרתי על כל משואות שהיו עמי מן הערביים וכל זהובים שהיו עמי שיגרתים ביד פל׳ גוי מפני סכנת הדרך (תשו׳ הגﭏ׳ תקב, גני׳ מגריס, הוצ׳ גינצבורג). המקדימין פירות לבעלי הכרמים בזמורות בכך וכך משואות (ערוך, ערך סבס). אם הביא פעם אחת אפילו הביא שלש משואות בבת אחת או שהביא הוא ובנו ופועל עדיין לא הוחזק תגר (רמב"ם מעשר יג ט). שפעמים יורדים (המים) בקילוח על המשואות העוברות ברה"ר ומתקלקלות (הלבוש חו"מ קנג ט).

מש"א, — ר"ת: ממון, שמלות, אכילה: והחכם הגדול שלמה אפרים ע"ה היה נותן בהם סימנין בפסוק כי עונותי עברו ראשי כמשא כבד יכבדו ממני מש"א שהוא ר"ת ממון שמלות אכילה אשר המה אבות נזיקין המטרידים את האדם מהשגת שלימותו (חמד׳ הימים ﭏ ﭏ).

---

[1]) כך בכ"י א"פ, הוצא׳ צוק"מ. ובנדפס ממשאו. — [2]) כך בכ"י, הוצא׳ ד"ר תיאודור, ובנסח׳ הדפוס במשאו.

מִשֹּׂא[1]), ממנו מִשֵּׂא.

מִשֹּׂא[2]), פ"י, מקור מַשְׂאוֹת,—מִשֵּׂא את הנטע משרשיו, תלשהו ועקרהו ונסחהו ממקומו, ausreissen arracher, extirper ; to tear out: הלוא את שרשיה (של הגפן השתולה) ינתק ואת פריה יקוסס ויבש כל טרפי צמחה תיבש ולא בזרע גדולה ובעם רב לְמַשְׂאוֹת[3]) אותה משרשיה (יחזק' יז ט).

מַשָּׂאָה[1]), ש"נ, — כמו מַשְׂאֵת, משמ' ב: הנה שם יי' בא ממרחק בער אפו וכבד מַשָּׂאָה[2]) שפתיו מלאו זעם ולשונו כאש אכלת (ישעי' ל כז).

***מַשְׂאוֹי**, וגם מַשּׂוֹי, ש"ז,—כמו מַשָּׂא: סנדל שנפסקה אחת מאזניו וכו' (ואם נפסקו) שתים אסור (לצאת בו) מפני משאוי[3]) שבת (תוספת' שבת יב-יג יד). בהמה שנכנסה מאיליה לרשות היחיד והזיקה בידה וברגלה ובקרנה ובעול שעליה ובשליף שעליה ובמשאוי[3]) שעל גבה בעגלה שהיא מושכת (שם ב"ק א ו). ספינה שהיתה באה בים ועמד עליה נחשול והיקלו ממשאה מחשבין לפי משאוי ואין מחשבין לפי נפשות (שם ב"מ ז יד). חמור וגמל אוכלין ממשאוי שעל גבן בדרך הליכתן (שם ח ה). גדר שיש בו עשרה אבנים של משאוי שנים (שבי' ג ו). מצרפין שקלים לדרכונות מפני משאוי[4]) הדרך (שקל' ב א). (כתוב) תחת משאו משאוי שהוא יכול לעמוד בו (ר"י הגלילי, ב"מ ב י). היה אביו ורבו נושאין משאוי[5]) מניח את של רבו ואח"כ מניח את של אביו (שם יא). השוכר את החמור להביא עליה חטים והביא עליה שעורים חייב וכו' מפני שהנפח קשה כמשאוי (שם ו ה). המוציא משאוי למעלה מעשרה טפחים (ר' אלעזר, שבת צב.). משאוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות בית גנזיו של קרח (ר' לוי, פסח' קיט.). מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה וכו' מפני משאוי[6]) הדרך (יומ' עו.). הנושא משאוי על כתיפו והגיע זמן תפלה (ב"מ קה:). היה נושא משאוי על ראשו והפילין בראשו וכו' באיזו משאוי אמרו במשאוי

---

[1]) עי' הערה להערך.

[2]) עי' הערה לקמן.—[3]) אין לברר בודאות גמורה אם מלה זו כמו שהיא בנסחה המסורה היתה בנסחאות שלפני המסורה, כי השבע' תרגמוה ἐκσπάσαι, ר"ל לעקר. ומעקילס ושאר המתרגמים היונים לא נשאר לנו תרגום חלק זה של הפסוק, וכמו"כ לא הובא כתוב זה בתלמוד. והנה המפרשים הקדמונים שלנו וכמו"כ רב החדשים ראו בה מקור מן נשא, ופרשוה במשמ' נשאהו ממקומו. אמר ריב"ג: ויקלעכמ מנ מואצ'עכמ כמא קיל למשאות אותה משרשיה אצלה למנשאות פחד'פת אלנונ אשתח'פאפא ואלואו ואלתא' פיה מת'להמא פי להעלות ומן התחברות ופי איש מחזיונו בהנבאתו ופי להשמעות אזנים והו אעני למשאות מצדר מתעד אלי אותה ואלמימ פיה מת'להא פי ע'ירה מן אלמצאדר מת'ל את משכב הצהרים למשכב זכר ומקח שחד ולמסע את המחנות, ע"כ, — ובעבר': יעתיק אתכם ממקומכם כאשר נאמר למשאות אותה משרשיה עקרו למנשאות וחסרו הנון להקל והואו והתו בו כמו שהם בלהעלות ובהתחברות אליו ובאיש מחזיונו בהנבאתו ובלהשמעות אזנים ולמשאות מקור מתעבר אל אותה והמם בו כמו שהיא בזולתו מן המקורים אשר יבאו במם כמו את משכב הצהרים למשכב זכר ומקח שחד ולמסע את המחנות. וכעין זה רד"ק, וכמו"כ רב החדשים. והנה, אעפ"י שבעצם הדבר מקור בהוספת מם בראשו ע"ד לשון ארמית נמצא בעבר', כמו למסע את המחנות, בכ"ז דחוק הוא לאמר כי למשאות הוא מקור מן נָשָׂא במשמ' הרגילה, כי המלה משרשיה שלאחריה מעידה כי הכונה כאן תלישה ועקירה. ובאמת ת"י תרגם: למיעקר יתה משורשהא. ואין שום ספק בדבר כי למושג זה של תלישה ועקירה נתכון יחזקאל בהפעל שהשתמש בו לפני השם שרשים. ולכן, אם באמת אמר אמר יחזקאל, כמו שהוא בנסחה המסורה שלנו, למשאות אותה משרשיה ודאי שפעל זה שנשש בזמן ההוא ב[illegible]רית במשמ' עקירת הנטע משרשיו, אולי ב[illegible]חוד בענין עקירה בכח ובזעף, ובהיות שבשום מקום שבא שם השרש נשא במקרא אין יסוד לפרשו במשמ' עקירה, גם לא אותם המקומות שפרשם ריב"ג במשמ' זו, עי' ערך נשא, היותר קרוב הוא לקבע שרש מיוחד משא במשמ' זו, ולמשאות הוא מקור פעל, ממש כמו מַלְאוֹת (שמות לא ה. דני' ט ב), והיא אחת המלים הבודדות במקרא שאין להן חבר. ואם אמנם בצרוף זה ממש אין לו סעד מלשונות האחיות, אך צרוף קרוב לו, והוא נשע a), משמש בערב' במשמ' זו של עקירה בכח וזעף.

[1]) עי' הערה הבאה. — [2]) ה רפה ומלרע, והוא איפוא שֵׁם ע"מ מַעֲלָה, כמו מַפָּלָה. ותרגמו השבעים δόξης, במשמ' משא נבואה וכדומה. וכך גם ריב"ג. ת"י במשמ' מַשָּׂא כבד, וכך רד"ק. רסע"ג: הולה, ר"ל אימתו. ראב"ע: כמו והמשאת החלה כי שמות הם לעשן, ע"כ. וכך גם רב החדשים, ואמרו קצתם כי צריך לקרא משאה, ה במקום ו לכנוי נסתר ומוסב להאף, ר"ל המשא של אפו. אך כבר הסכימו הקדמונים שלנו לנקוד של המסורה והחליטוהו לשם ע"מ מַעֲלָה.

[3]) כך בכ"י א"פ, הוצא' צוק"מ. ובנוסח' הדפוס משוי.—[4]) כך גם במדב"מ. ובמשנ' שבגמ' בבלית משוי. —[5]) כך גם במשנ' שבירוש'. ובמדב"מ משא.—[6]) בכ"י

---

a) نشع

של ארבעת קבין (שם). לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי (ע"ז ה:). שעשה (מנשה) דמות משאוי אלף בני אדם וכו' (סנה' קג:). אין מקום בארץ ישראל עושה משאוי אחד צימוקין (ר' בא בר כהנא, ירוש' נדר' ה ס). משל לאדם שנתן עליו משאוי גדול וקורא פלוני פלוני קרובי פרוק מעלי משוי זה (מד"ר שמות ב).—ומצויה צורה זו גם בסהמ"א: ראובן שמכר לשמעון משאוי של פואה או של פלפלין וכו' ונטל שמעון המשאוי ומצא בו חמשים ליטרא (תשו' הגא', מהד' מנטובא, סי' רל). זה הכלל כל מה שיוסיף במשאוי יותר על סאה לגמל וכו' (תשו' הגא', הרכון נא). אוכף של עצים נתון על המרדעת של חמור כדי למנוע חיכוך המשאוי על גבי החמור (ערוך, ערך אכפא). שצריך להעלותן (את השקלים) לירושלם ומפני משאוי הדרך התירו לצרפן לדרכונות שהן זהובין (שם, ערך דרכון). למה זה דומה למשאוי שעל החמור עודהו על החמור אחד תופס בו ומעמידו נפל לארץ חמשה אין מעמידין אותו (רש"י ויקר' כה לה). ואם חפץ אתה לידע כמה משאוי אחד מהם צא ולמד מאבנים שהקימו בגלגל (סוא, במד' יג כג). המוציא משאוי על ראשו אם היה משאוי כבד כגון שק מלא או תיבה ומגדל וכו' (רמב"ם שבת יב יד). —וגם מַשּׂוֹי: שפעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי והיה עמי משוי ג' חמורים אחד של מאכל ואחד של משתה ואחד של מיני מגדים (נחום איש גמזו, תענ' כא). (איזוהי תפלת קבע) כל שתפלתו דומה עליו כמשוי (ר' אושעיא, ברכ' כט:). המוציא משוי[1]) על ראשו (שבת נג.). פעם אחת נתארחתי אצל בעל הבית בלודקיא והביאו לפניו שלחן של זהב משוי ששה עשר בני אדם (ר"ח בר אבא, שם קיט.). נטל בעה"ב שכרו בידו ועמו משוי ג' חמורים (שם קכז:). כאדם שנושא משוי[2]) על פניו ומבקש להשליכו ממנו (ריב"ל, ערוב' כב.). אין לך כל אילן סרק שבא"י שאינו מוציא משוי שתי אתונות (רב דימי, כתוב' קיא:). ראה (משה) משוי גדול על קטן ומשוי קטן על גדול ומשוי איש על אשה ומשוי אשה על איש ומשוי זקן על בחור ומשוי בחור על זקן (ר"א בן ריה"ג, מד"ר שמות א). כל זמן שיוסף היה קיים לא היה להם משוי על מצריים מת יוסף נהגו עליהם משוי (ר' אבהו, שם). אדם נושא משוי לעצמו מגביה סאה (אם) מגביה עליו חבירו נושא סאתים (שם במד' טו).

ב' פורח הדרך.—[1]) בכ"י משאוי.—[2]) בכ"י א"פ מסנה.

מַשְׂאֵת[1]), ש"נ, סמי' מַשְׂאַת, מ"ר מַשְׂאֹת, ככנ' מַשְׂאוֹתֵיכֶם,—א) מתנה וחלק הנתן לאורח בסעודה וכדומ', Geschenk, Portion; présent; gift: וישבו לפניו הבכר כבכרתו והצעיר כצערתו וכו' וישא מַשְׂאֹת מאת פניו אליהם ותרב מַשְׂאַת בנימן מִמַּשְׂאֹת כלם חמש ידות (בראש' מג לג-לד). ויצא אוריה מבית המלך ותצא אחריו מַשְׂאַת המלך (ש"ב יא ח). ויתן לו רב טבחים ארחה וּמַשְׂאֵת וישלחהו (ירמ' מ ה). והנחה למדינות עשה ויתן מַשְׂאֵת כיד המלך (אסת' ב יח). — ב) חלק קצוב הנתן למנחה וכדומ', כמו תרומה: יען בושסכם על דל וּמַשְׂאַת בר תקחו ממנו בתי גזית בניתם ולא תשבו בם (עמו' ה יא). שם ארצם ושם אדרוש את תרומתיכם ואת ראשית מַשְׂאוֹתֵיכֶם[2]) בכל קדשיכם (יחזק' כ מ). מדוע לא דרשת על הלוים להביא מיהודה ומירושלם את מַשְׂאַת משה עבד יי' (דהי"ב כד ו). ויתנו קול ביהודה ובירושלם להביא ליי' מַשְׂאַת משה עבד האלהים על ישראל במדבר (שם ט).—ואמר בן סירא: מאת אל יחכם רופא ומאת מלך ישא משאות (כ"ס גני' לח ב). — ובתלמ': וכן הכלה שמשגרת לפני הכלה משאות השולחן (כלה רבתי א). —ובסהמ"א: ויחלל הוא את השם גם את השבתות להביא משאות לפחות והסגנים (מחב' כלף בן סרגאדו נגד רסע"ג, זכרו' לראש' רכז). אנחנו לא שכחנוכם כי כרוח חיינו אתם נחשבים לנו ואיך ישכח איש את רוח חייו ומשאותיכם אשר שמענו ונדעם ואבותינו ספרו לנו כי חק לחמכם מאתכם היה וכו' (קטע גני' מזמן הגאו', JQR N.S. IX, 146). — ואמר המשורר: לדם יהפך כבד אכליו ושל פגרו ישלח ארוחותיו בכל עת ומשאותיו (ראב"ע, בשם אל). שמעו נגידי שיר שרי זמן מאל, ושאו חמודיהם מנחה ומשאת אל אב כל המון גוים שר יש בידו אל (רמב"ע, הרשים א א). צבאות שחקים וחילם אשר מעולם ישאו משאות שלומים וחסד ורחמים (ר"י הריזי, תחכמ' יה).—ג) עֲלִיַּת עמודי עָשָׁן משרפה וכדומ', Rauchsäule; colonne de fumée; pillar of smoke: והמועד היה לאיש ישראל עם הארב הרב להעלותם מַשְׂאַת העשן מן העיר וכו' וְהַמַּשְׂאֵת החלה לעלות מן העיר עמוד עשן (שפט' כ לח-מ). העזו בני בנימן מקרב ירושלם ובתקוע תקעו שופר ועל בית הכרם שאו

[1]) מן נשא. בכנענ' משאת, מ"ר משאתת, במשמ' מתנה להאלהות, מנחה וכדומה: כל כהן איש יקח משאת (כתבת CIS I, 165). בעת המשאתת איש טנא (כתבת CIS I, 167).—[2]) ס"א משאתיכם, חסר ו.

משאת כי רעה נשקפה מצפון ושבר גדול (ירמ׳ ו א). — ואמר המשורר בשתי המשמעות: שואפים כל יום אל טרפיהם מאת פניו ישאו מ ש א ו ת, אך אם ימרו את מאמרו מפניו ינשאו מ ש א ו ת (רמב״ע, תרשיש א קנה). — ד) שה״פ, כמו משא: תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב (תהל׳ קמא ב). נוגי ממועד אספתי ממך היו משאת עליה[1]) חרפה (צפנ׳ ג יח).

*משג[2]), (מושג), ש״ז, מ״ר משגים, (מושגים), — מה שהאדם משיג בשכלו, Wahrnehmung; perception; conception: וממעלות השכל שבו ישיג האדם כל מ ו ש ג י ו[3]) המוחשים והמושכלים (ר״י א״ת, תו״ס, הבחינה ס). כי הכחות הגשמיות יחלשו ב מ ו ש ג י ה ם[4]) החזקים (הוא, כוזרי ה יב). חוש הטעם וחוש המשוש שהם חושים גסים ולא ישיגו מ ו ש ג י ה ם עד הדבקם בהם ופגעם אותם (הוא, רוח חן ב). שלא נשיג ממנו אמתת עצמו כשאר ה מ ו ש ג י ם לרב גדולתו ועצמותו (ר״י אנטולי, מלמד התלמיד׳, ואתחנן). וכן האדים העולים מהאצטומכה יבלבלו כחות המוח מהשיג מ ו ש ג י ה ם כמו שיקרה זה לשכורים (ר״י אלבו, העקרים ב כד). וכן בשאר ה מ ו ש ג י ם אשר יושגו בכלי גשמי (ראב״ד, אמונה רמה א ז). ומושגי זה הכח אצל הפילוסוף הוא הנמצא העיוני ואולם בעל תורה יקרא מ ו ש ג י זה הכח עץ החיים כי חיים הוא לשכל המחזיק בם (ר״ד מרוקא, זכות אדם י).

משגב, ש״ז, סמי׳ משגב בכנ׳ משגבו, — א) מקום שישגב בו אדם, כמו מצודה בראש הר וכיוצא בזה, castle; acropole; Hochburg: ומבצר משגב חמתיך השח השפיל הגיע לארץ עד עפר (ישע׳ כה יב). הוא מרומים ישכן מצדות סלעים משגבו (שם לג יו). הוי אל נבו כי שדדה הבישה נלכדה קריתים הבישה המשגב[5]) וחתה (ירמ׳ מח א). — ובהשאלה, במשמ׳ מחסה, הוא משגבו של פלוני, פלוני חוסה בו: אלהי צורי אחסה בו מגני וקרן ישעי משגבי ומנוסי (ש״ב כב ג) ויהי יי׳ משגב לדך משגב לעתות בצרה (תהל׳ ט י). יי׳ צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב (שם מו ח). אלהים בארמנותיה נודע למשגב (שם מח ד). ואני אשיר עזך וארנן לבקר חסדך כי היית משגב לי ומנוס ביום צר לי עזי אליך אזמרה כי אלהים משגבי (שם נט יז־יח). אך הוא צורי וישועתי משגבי לא אמוט (שם סב ג). — ואמר הפיטן: רחם עלינו אדון עוזנו צור משגבנו מגן ישענו משגב בעדנו (סדר׳ לשבת, יוצר אור). הנמצא בקרבים, אפסי ארץ הקים, המשגב לקרובים, המבטח לרחוקים, אתה יושב כרובים, אתה שוכן שחקים (ר״י הלוי, יה אנה אמצאך). הנה לשונות מקצתם להגידם נלאו ולא מצאו ערך ל מ ש ג ב י (הוא, יקרה תהלתך). — ובהשאלה, *משגבי הטבע, הכחות החזקים של הטבע: והוא (האנוש) ב מ ש ג ב י הטבע יתקלס והאיתנים מוסדי ארץ משחק לו (רש״פ, ד׳ כוסות, כוס ישוע׳ ב). — ב) ״ שם משמות סמי הרפואה, sublimé: ולכן צריך להזהר לא לכבד את רצפות החדרים במטאטא יבש כי אם לקנח בסמרטוט רטוב טבול במשרה רפה של מ ש ג ב (הסקפה, שנה ה, גליון לט).

*משגת, ש״נ, — כמו השגה: כל אדם ישיג נחת במצוא טוב אחרי יגיעת בשר ומעט יתענגו ב מ ש ג ת אמת בעמל רעיונם (משלי אסף ב, ו ז־ח). שלשה המה יקלו להמצא וארבעה יתנו ל מ ש ג ת (שם כח יג). אל תעצל מהיטיב לנפשך בהיות לאל ידך לעשות פן בהאריך הזמן ייקר ולא יתן למשגת (שם א, י יד־טו).

*משואה[1]), ש״נ, מ״ר משואות, — אבוקה של אש בראש בד ארוך שנושאין לסימן ל׳ רח ן, Signalfackel; signal torch; flambeau de signalisation: בראשונה היו משיאין מ ש ו א ו ת משקלקלו הכותים התקינו שיהו שלוחין יוצאין כיצד היו משיאין משואות מביאין כלונסאות של ארז ארוכין וקנים ועצי שמן ונעורת של פשתן וכורך במשיחה ועולה לראש ההר ומצית בהן את האור ומוליך ומביא ומעלה ומוריד עד שהוא רואה את חבירו שהוא עושה כן בראש ההר השני וכן בראש ההר השלישי ומאין היו משיאין מ ש ו א ו ת מהר המשחה לסרטבא וכו׳ (ר״ה ב ב־ד). אין משיאין משואות אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו ואימתי משיאין לאור עיבורו (ברייתא׳ בגמ׳ שם כב:). מי ביטל את המשואות[2]) רבי ביטל את המשואות (ירוש׳ שם ב ב).

—[1]) בקצת ספרים עליך.

[2]) בערבית מדרכ a). — [3]) בגוף הערבי שם: מדרכאתה. — [4]) בגוף הערבי שם: במדרכאתהא.

[5]) י״א כי זה שם פרטי למקום שנקרא המשגב.

a) مدرك

[1]) מן ב. נשא, עי״ש. כך, בשין שמאלית, נקוד בקטע כ״י משנה מנק׳ גנ׳ כ״י ביהמ״ד שכטר. — [2]) בקטעי גני׳ מצרים, שרידי הירוש׳: מסואות, בסמך. ובתוספת׳ (שם ב ב) כ״י א״פ, הוצא׳ צוק״מ: מסיעין מסעיות, מסעות.

מְשׂוּכָה[1], ש"נ, בכנ' מְשׂוּכָתוֹ, — כמו מְסוּכָה, סִיָג של קוצים וכדומה, Do nhecke; haie d'épines; thornhedge: ועתה אודיעה נא אתכם את אשר אני עשה לכרמי הסר מְשׂוּכָתוֹ והיה לבער פרץ גדרו והיה למרמס (ישע' ה ה).

מַשּׂוֹר[2], ש"ז, —כלי מלאכת הנגר, להב שפיו פגימות פגימות כמו שִׁנַּיִם חדות, יחתכו בו עץ בהוליכה הנה והנה על פני העץ, saw; scie; Säge: היתפאר הגרזן על החצב בו אם יתגדל הַמַּשּׂוֹר על מניפו (ישע' י יה), ועי' *מֶסֶר. —*דַּג הַמַּשּׂוֹר, עי' דַּג.

*מָשׂוֹר, ש"ז, מ"ר מְשׂוֹרִים, בכנ' מְשׂוֹרָיו, —כמו מְשׂוּרָה: ולא תעשה רעות במדות קרקעות ומשקל המעות וגם לא במשורים (רסב"ג, אזהר', בגל שדי). כל כיל לח ויבש ומשוריו, כל קו וקצב ומדד ושעוריו (ר"א קליר, אז ראית, שבת שקלי). ספות חלק בנר דולק ולא יכבה ככל חבריו, עריכתו כמדתו חצי רובע במשוריו (ר' אפרים בר"י, אשר יצר, שבת ב חנכה).

מְשׂוּרָה[3], ש"נ, — מדת הלח, אחד משׁשה ושלשים בלוג, Flüssigkeitsmass; mesure de capacité; liquid measure: לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובַמְּשׂוּרָה (ויקר' יט לה). ומאכלך אשר תאכלנו במשקול עשרים שקל ליום וכו' ומים בִּמְשׂוּרָה תשתה ששית ההין מעת עד עת תשתה (יחזק' ד יא) ולכל מְשׂוּרָה ומדה (דהי"א כג כט). — ובתלמ': כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל (אבות ו ד). ק"ו ומה משורה שהיא אחד משלשים וששה בלוג הקפידה עליו תורה ק"ו להין וכו' (ב"ב פט:). — ובסהמ"א: צמאי רוה ואל אשת במשורה (סדור תימני ליוה"כ, כ"י, אבסו בעוני). איש טעם יאכל במדה וישתה במשורה ישכב ושנתו ערבה עליו (בן זאב, תרג' ב"ס לא כה).

*מַשּׂוֹרִי, ת"ז, — דֶּפֶק מַשּׂוֹרִי, כצורת המשור, מלא פגימות: והמשורי הוא (דפק) אשר חלקיו דומים כשיני המשור וכו' (פי' אבן רשד על חרוזי אבן סינא). ומהם מורים על מקום החולי כדפק המשורי כשיהי' הכאב בצדי החזה (קאנון א ב ג א). והדפק לא יהיה משורי מאד ויושג ביד (שם ג יד ג ד). והדפק יותר קשה ויותר דומה למשוריי (שם שם ה).

[1]) מן שוך או שכך. בודאי אמרו גם משוכה וים משׂבה.

[2]) מן נשׂר, עי"ש.

[3]) עי' שׂוּר.

מָשׂוֹשׂ, ש"ז, סמי' מְשׂוֹשׂ, בכנ' מְשׂוֹשִׂי, מְשׂוֹשָׂהּ, — שמחה: והשבתי כל מְשׂוֹשָׂהּ חגה חדשה ושבתה וכל מועדה (הוש' ב יג). שבת מְשׂוֹשׂ תפים חדל שאון עליזים שבת מְשׂוֹשׂ כנור (ישע' כד ח). ערבה כל שמחה גלה מְשׂוֹשׂ הארץ (שם יא). בתי מָשׂוֹשׂ קריה עליזה וכו' (היה למקום) מְשׂוֹשׂ פראים מרעה עדרים (שם לב יג-יד). עיר תהלה קרית מְשׂוֹשִׂי (ירמ' מט כה). הזאת העיר שיאמרו כלילת יפי מָשׂוֹשׂ לכל הארץ (איכ' ב יה). שבת מְשׂוֹשׂ לבנו נהפך לאבל מחולנו (שם ה יה). ביום קחתי מהם את מעזם מְשׂוֹשׂ תפארתם וכו' בניהם ובנותיהם (יחזק' כד כה). תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיך לגאון עולם מְשׂוֹשׂ דור ודור (ישע' ס יה). וּמְשׂוֹשׂ חתן על כלה ישיש עליך אלהיך (שם סב ה). כי הנני בורא את ירושלם גילה ועמה מָשׂוֹשׂ וגלתי בירושלם וששתי בעמי (שם סה יח-יט). שמחו את ירושלם וגילו בה כל אהביה שישו אתה מָשׂוֹשׂ כל המתאבלים עליה (שם סו י). יפה נוף מְשׂוֹשׂ כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב (תהל' מח ג). הן הוא מְשׂוֹשׂ דרכו (איוב ח יט). — ובסמי' עם את אחריו, מְשׂוֹשׂ אֶת פלוני, שש עליו, רצה בו: יען כי מאס העם הזה את מי השלח ההלכים לאט וּמְשׂוֹשׂ[1]) את רצין ובן רמליהו (ישע' ח ו). — ואמר הפיטן: צלצלי משושים אקראה בניב שיחי, אזכרה לנסים נפלאו בתוך אחי, יטפו עסיסים יזלו במלקוחי (ר"י אבן גיאת, יוס פאת ויתר). טללי ישע אשאב במשוש ממשאב, טל טעם אב יטעימנו אל ואב (ר"א קליר, תפי טל, אליס כיוס). ובו שיות הדחויות חל הנגף בהן, ובו סמך מנאץ שמך על קרית משושיהן (ר' יחיאל מונדולפו, סעה אביון, סלי' י' טבת). — ואמר המשורר: משושי בך תמיד וכל אחלי נפשי היותי לעולם חי למען אזמרך (ראב"ע, אלהי תהלתי). אני הגבר ראה שבר ומשושו גלה. הה פקדתי פרי בטני ועל לבי לא עלה (הוא, אבי הבן). פני שמש אשר הבהיל לבבי ורואותיו עזבוני בלי און, אניקהו דבש משוש ואך הוא ירוני בלא חטא בחלב און (רמב"ע, תרשיש א כ). עדה גאון משוש ארץ וגובה והתגדל עלי ארץ יפה נוף, הכי זכרך נעים שרים בבבל ושמך שעשועי יושבי נוף (כס שם רטו). ובעת

[1]) כך בנסחה המסורה, והחדשים נתקשו במליצה זו וקצתם פקפקו באמתות הנסחה.

ישכל הזמן אתו אזי אמר משוש בנים בעולם זה רע (ר"י חריזי, הענק).

מִשְׂחָק, ש"ז, — א) כמו צחוק: והוא במלכים יתקלס ורזנים משחק לו (חבק' א י). — ב) ·מ"ר משחקים, מה שאנשים משחקים בו לתענוג וכדומ', או לנצח את חברו, או להרויח ממנו דבר, Spiel; jeu; play, מצ.י בספרות החדשה.

··**מְשַׂחֵק**, ש"ז, נקב' משחקת, מ"ר משחקים, משחקות, — מי שאומנותו לשחק, לנגן וכדומ', Spieler; joueur; player: מה עשה שכם בן חמור הביא משחקות נערות חוצה לה מתופפות בתופים יצאה דינה לראות בבנות המשחקות ושללה (פרקי דר"א לח). והנה החסידים והישרים והטהורים בקשו להשכיר להם משחק לחול במחולות כדי לעבוד את ה' בשמחה (קטע ממנהגי וירמייזא, הוצ' אפשטיין). — ונתפשט שמושו בזמן החדש בפרט בענין המשחקים בבתי החזיון וכיוצא בהם.

··**מְשַׂטְּנָן**, ש"ז, מ"ר משטינים, — מי שמשטין על חברו, אויב: אבינו מלכנו כלה כל צר ומשטין מעלינו (תפ' אבינו מלכנו בר"ה ויוה"כ). — ואמר המשורר: וסרה אחרי זאת כל תביעה והיתה בה למשטיני שתיקה (ר"ש הנגיד, ידידותך).

מַשְׂטֵמָה[1], ש"נ, — איבה ושנאה: באו ימי הפקדה באו ימי השלם ידעו ישראל אויל הנביא משגע איש הרוח על רב עונך ורבה משטמה[2] צפה אפרים עם אלהי נביא פח יקוש על כל דרכיו משטמה[2] בבית אלהיו (הוש' ט ז-ח). — ואמר המליץ: בה יתכפרו כל האשמות, יסורו מן הלב המשטמות, ובה ישיג איש חפציו הרחוקים, ואלו היו בשחקים (ר"י חריזי, תחכמ' יט). — וקצת במשמ' איום לעשות לו רעה: שעושה משטמה לחברו ואומר לו עתה תראה (פלא יועץ, דבור).

··**מַשְׂטֵמֶת**, ש"נ, — כמו משטמה: כמה שוטם לו משטמת שקר אכן יראה אח, יגל בו תוך עדה ובמשאון מדבר שפתותיו אח (רמב"ע, תרשיש א טו).

---

[1]) עי' הערה לקמן. — [2]) כך בנסחה המסורה, ותרגמו השבעי' μανία, ועקילס לפי הירונ' ἐγκότησις, שהוא זעף, ובשארי' Hexapla: ἔκστασις. ופרשו הקדמונ' במשמ' איבה, מן שטם. וקצת החדשים אמרו כי לפי ההקבלה עם פח יקוש נראה כי הכונה במשטמה השנית לפחות מין פח או מלכדת והסתיעו בהפעל סטם בסורית.

··**מְשִׂים**, — נהוג בספרות החדשה בדבור: מבלי משים[1], במשמ' בהסח הדעת, מבלי ששם אדם את לבו להדבר.

*·**מִשִׂימָה**, ש"נ, מ"ר משימות, — א) שה"פ מן שים, בפרט במשמ' מנוי אדם במשרה מן המשרות בממשלה וכדומ', Anstellung; placement; appointement: שום תשים עליך מלך כל משימות שאתה משים אל יהו אלא מקרב אחיך (יבמ' מה:). — ובסהמ"א: אין מעמידין אשה במלכות וכו' וכן כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש (רמב"ם, מלכ' א ה). — ב) ·אחד הקרומים שבעין, קרום השליה, Chorioidea: והנקראת משימה שהיא בשליה הושמה לזון הענבית במה שבה מן הורידים (נתן פלקיירא, צרי הגוף, כ"י בריט"מ).

מְשֻׂכָּה, ש"נ, — כמו משוכה: דרך עצל כמשכת חדק וארח ישרים סללה (משלי יה יט). — ואמר המשורר: אזרח רענן פרח כשושנה, במשכת חדק מעקשי נכונה, גבר בהשכל ויהי לראש פנה, בחכמה ובתבונה וברחב לב (רמב"ע, אזרח רענן).

··**מַשְׂכִּיָּה**[2], ש"נ, — כמו משכית: ואשמיעכם אגרת חמודה יפה־פיה, כתפוחי זהב במשכיה, חצובה מהררי תושיה, בנויה לתלפיה (ר"י חריזי, תחכמ' ח).

מַשְׂכִּיל, ש"ז, מ"ר משכילים, — א) מי שהוא משכיל בדבר: לראות היש משכיל דרש את אלהים (תהל' יד ב). הלאל יסכן גבר כי יסכן עלימו משכיל (איוב כב ב). ומן המשכילים יכשלו לצרוף בהם (דני'

---

[1]) מקור דבור זה הוא באיוב (ד כ), שכתוב שם, בנסחה המסורתית: מבקר לערב יכתו מבלי משים לנצח יאבדו, שפרשוהו הקדמונ' וגם רבים מהחדשים במשמ' מבלי שים לב. אך זה דחוק מאד מבחי' הדקדוקית וגם לפי ענין הדברים שבכתוב זה. וכבר פקפקו קצת החדשים באמתת הנסחה, וקצתם הגיהו הגהות מתחלפות. אך כבר נהיה זה דבור קבוע בסגנון הסופרים החדשים.

[2]) צורה זו קבע ריב"ג, אמר (הרקמה, שער ז) וז"ל: ויש לנו בתענית ועלית ומשכית הקשה אחרת עוד היא יותר ראויה להם והיא שנאמר כי משפט תענית להיות תעניה ע"מ תאניה ואניה וקרה לה מה שקרה באמרם שערוריה ושערורית יהודיה ויהודית תחתיה ותחתית והיא ההקשה בעליה ועלית ומשכיה ומשכית ומשקל עליה פעילה כמו בצפיתנו צפינו ומשקל משכיה מפעילה על דמיון אני מנגינתם והבליעו יוד המשך ביוד הנהפכת מהא אשר היא לכד הפעל. ע"כ. ואעפ"י שיותר מסתבר כי הצורה משכית היא העקרית, יש לקבל גם צורת משכיה, ובפרט שכבר השתמש בה ר"י חריזי.

יא לה). וְהַמַּשְׂכִּילִים יזהירו כזהר הרקיע (שם יב ג). וְהַמַּשְׂכִּלִים יבינו (שם י).—ומצוי בספה"מ במשמ' תאר לאדם חכם: הדיין המשכיל המופלא החכם וכו' (הזכר' נפש' מזמן הרמב"ם גני', JQR N.S.I, 50). והארכתי להזכיר כל זה בעבור שבקש ממני אחד ממשכילי הדור שאפרש לו סוד נולד קודם חצות (ראב"ע, אגרי השבת ב). הסדור וההרכבה הנראים בחי ובצמח ובגלגלים אשר לא יתכן למשכיל המשתכל שיחסהו אל המקרה אך אל כונת עושה חכם (ר"י א"ת, כוזרי ה כ). שאפילו משכיל שבמשכילים צריך לעצת זולתו (המאירי, בית הבחירה על אבות א ז). — ואמר החכם: קרן המשכיל ענוה קרן הכסיל עזות (ר"י א"ת, מבחר הפנינים לרשב"ג, שער הענוה). — ואמר המשורר: מחץ לשון הנבונים משכיל יפחד ויחת, כי בו יכתת גאון כל גאה בלי בין ויחת (רמב"ע, הרבים י כ). על מה ידאג גבר משכיל לזמן עליו רעה חורש, מלב ימשה שהם אמר וביד לשון אותו חורש (שם שם כה). — •ובפרט מַשְׂכִּיל, מַשְׂכִּילִים, בעל •הַשְׂכָּלָה, בדורו של הרמבמ"ן ואחריו: היום ישתחוו לפניך החכם אחוזת מרעים משכילים דורשי האמת יבקשון מעמך תורה ובנועם מליצתך תתמכם (המאסף שנת תקמ"ד, מכת' לרנה"ו). זה ימים לא כביר ואגודת בחורים משכילים מהם תורניים ומהם יודעי לשונות זרים יון ורומי ויתר העמים ומביני ענין בחכמות השמושיות והרמות הסכימו יחד לחקור ולדרוש אחרי מהלכי לשון הקודש בספרי תורה נביאים וכתובים (שם). וכאשר ידעתי כי עם משכילים ויראי אלהים אני דובר ומוסרי אך למותר וכו' (תשו' לרנה"ו, שם). דברי ידידכם הדורש טוב לעמו ודובר שלום לכל משכילי עם (ר"י סטנוב, שם נה). אבן חברת משכילים העת ראיתי, מתק חברתם גם טעום אויתי (שם, פיוט, דברי לעיל לחברת דל"ע). ועוד זאת נודיע להמשכילים כי בחדש כסליו הבע"ל נתחיל להדפים ס' מורה נבוכים עם פירוש הנרבוני ופי' גבעת המורה (שם, שנת תקמ"ט סד). אחים המשכילים הלא לכם לב להבין כי עצתי ישרה ודבר בעתו מה טוב נא אל תאחרו ואל תתמהמהו (יהודה ייטלס, בה"ע תקצט 148). ועתה עליכם המצוה הזאת כהני המשכילים שפטו נא ביני ובין אהובי הנהפך לאיש ריבי (ר"ש בלוך, מכת' לרי"ש ביק, אוצה"ס ד 255). כי נגיד אחד וכו' יחרף את כל צעירי המשכילים וחניכי בית החכמה לאמר בוערים אתם מדעת ולא בינת נבונים לכם (הוא, שם). ובהיותי פעם אחת בשבת בבית ידידנו הגאון רש"ל רפפורט תוך קבוץ כמה משכילים נתגלגל הדבר לדבר מספר הזוהר (ריב"ל, כס' כת' ילחק 115, בהערה). כמוני כמוך ראינו למאות המכונים בשם משכילים המשתבחים בידיעת הספרות העברית והם ריקים ונעורים מכל מה שבפנימיותה (ר"א גוטל', סקי' בעי"ר ד). ובזה דעתם (של החסידים) מסכמת לדעת המשכילים (שם ג, הפקפה לטובה). חבילת המשכילים בימינו נתפרדה לשלשה ראשים (שם). ואעפ"י שנמצאו מהמכונים משכילים שחושבים להשכיח שפתנו וספריה (שם), שאינה מבדלת (חברת כי"ח) בין משכיל לחסיד (שם). — ואמר המשורר: ואהה משכיל אני טעמתי מפרי כחש, בסגולות לא אאמין לא קסם בי לא נחש, אוי אוי לי משכיל עברי אין מזור אל שברי, רפא לא ארפא עד בואי אלי קברי (יל"ג, רפואה בדוקה). את מי אשלח מי ירד לי בגבורים, את רבנינו הגאונים המאורים, את צדיקינו הקדושים בארץ, העשירים גבורי ציד וטרף, המשכילים הנותנים לנו ערף, הצבועים הטובלים ובידם שרץ (הוא, דור המדבר). הוי משכילים לאכול טרפות ובקוביא לשחוק אנשי מופת (שם).— ב) שֵׁם למין ממזמורי תהלים, עפי"ר שיטפר בו דבר מדברי הימים הקדמונים וכיוצא בזה[1]: לדוד מַשְׂכִּיל אשרי נשוי פשע (תהל' לב א). לַמְנַצֵּחַ מַשְׂכִּיל לבני קרח (שם מב א). למנצח לבני קרח מַשְׂכִּיל אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם (שם מד א-ג). למנצח על ששנים לבני קרח מַשְׂכִּיל שיר ידידת רחש לבי דבר טוב וכו' (שם מה א-ב). למנצח על מחלת מַשְׂכִּיל לדוד אמר נבל בלבו אין אלהים (שם נג א-ב). למנצח בנגינת מַשְׂכִּיל לדוד בבוא הזיפים וכו' אלהים בשמך הושיעני (שם נד א-ג). למנצח בנגינת מַשְׂכִּיל לדוד האזינה אלהים תפלתי (שם נה א-ב). מַשְׂכִּיל לאסף למה אלהים זנחת לנצח וכו' (שם עד א). מַשְׂכִּיל לאסף האזינה עמי תורתי הטו אזנכם לאמרי פי אפתחה במשל פי אביעה חידות מני קדם אשר שמענו ונדעם ואבותינו ספרו לנו וכו' (שם עח א-ג). מַשְׂכִּיל להימן האזרחי יי' אלהי ישועתי יום צעקתי בלילה נגדך (שם פח א-ב). מַשְׂכִּיל לאיתן האזרחי חסדי יי' עולם אשירה לדר ודר

---

[1]) אמרו בתלמוד: בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים בניצוח בניגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בתפלה בהודאה בהללויה (ריב"ל, פסח' קיז). והוסיפו: ניצוח וניגון לעתיד לבא משכיל על ידי תורגמן (שם).

אודיע אמונתך בפי (תה פט א-ב). מַשְׂכִּיל לדוד בהיותו במערה תפלה (תה קמב א). —ג) ״בלשון המחקרי, הכח ה מ ש כ י ל שבנפש האדם: אתן עז למלמד אדם דעת לחשוב מחשבות, בורא ניב שפתים לדבר צחות. השם כח במשכיל להוציא מפיו מלין נמשלים לגופות וטעמיהם כנשמות (ראב״ע, הקדמת ספר היסוד). שכל האדם משכיל בכח וכשיצא מן הכח אל הפועל ישיג הצורות מופשטות מחומריהם (ר״י א״ת, רוח חן ג). ואם כן עצמותו שהוא השכל ה מ ש כ י ל הוא המושכל וא״כ השכל המשכיל והמושכל בראשון ית׳ הם אחד בלי שום צד רבוי כלל (מ׳ אלדבי, ש״א א).

״מַשְׂכִּילִי, ת״ז, — של המַשְׂכִּיל: והמשכילי יוחד לאדם לבדו (המאירי, משלי א לב).

א. מַשְׂכִּית[1]), ש״נ, מ״ר מַשְׂכִּיּוֹת, בכנ׳ מַשְׂכִּיֹתָם, — אֶבֶן מַשְׂכִּית, אבן שטוחה להשתחוות עליה לפני האלהות: לא תעשו לכם אלילם ופסל ומצבה לא תקימו לכם ואבן מַשְׂכִּית [2]) לא תתנו בארצכם להשתחות עליה (ויקר׳ כו א). והורשתם את כל ישבי הארץ

[1]) עי׳ הערה לקמן.—[2]) בעצם צורת המלה, כמו שהיא בנסחה המסורה שלנו, אעפ״י שאין לנו שום עדות מחוץ להנסחה המסורה עליה, אין מקום לפקפק, הואיל והיא באה בעצם זו הצורה עוד פעם בספר במדבר. והנה המקרא בעצמו אמר לנו מה היתה אבן זו משמשת: להשתחות עליה. אך עצם משמ׳ מלה זו לא נתברר בודאות, ולא גזרתה ומשקלה. לפי צורתה יוכל להיות משקל מפעית מן שכה, כמו מרבית, ויוכל להיות פעלית מן משך, כמו אחרית. וכמו״כ אין אנו יכולים ללמד דבר ברור בדבר מקורה ומשמ׳ מהתרגומים והפרושים הקדמונים. השבעים תרגמו כאן λίθον σκοπόν, ר״ל אבן רְאִיָה וּצְפִיָה. ואין לברר אם תרגום זה היה אצלם בקבלה או זו סברתם הם. ומה שנתן מקום לפקפק בזה הוא, שאין לתרגום זה חבר בשאר התרגומים הקדומים. מ ע ק י ל ס לא נשאר לנו אמנם תרגומו למלה זו, אך תרגום אונקלוס, שבו עכ״פ בודאי נשמרה לנו המסורה היהודית, אינו סועד תרגום השבעים, כי הוא תרגם כאן ואבן ס ג י ד א, ר״ל אבן של השתחויה, וכן בספר במדבר: בית סיגדתהון, ר״ל בתי השתחויות שלהם. וכן נראה מדברי חכמי התלמוד שהיה מקבל אצלם שאבן משכית היא אבן סתם נתונה ברצפת הבית. אמרו בת״כ: לא תקימו אילו המרקולים שעל גבי הדרכים רשב״ג אומר אילו החמנים שבראשי הגגות ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה בארצכם אי אתם משתחוים על האבנים אבל אתם משתחוים על האבנים שבמקדש (ת״כ בהר ו ט), ומהלשון על האבנים שבמקדש ולא על אבני משכית במקדש אנו שמעים כי הם ראו באבן משכית אבן סתם לרצפה. וכן אמרו בפרוש בגמ׳ בבלי (מגי׳ כב:): רב איקלע לבבל בתענית צבור קם קרא בספרא פתח בריך חתם ולא בריך נפול כולי עלמא אאנפייהו ורב לא נפל על אנפיה מ״ט רב לא נפיל על אפיה רצפה של אבנים היתה ותניא ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה, עליה אי אתה משתחוה בארצכם אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש כדעולא דאמר עולא לא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים בלבד וכו׳ לא אסרה תורה אלא פישוט ידים ורגלים בלבד. ע״כ. מכל הדברים האלה נראה ברור כי לפי הקבלה שלהם לא היתה הכונה באבן משכית אלא אבן של רצפה פשוטה, כי לולא זאת היה צריך לאמר בפרוש כי רצפה של אבני מ ש כ י ת היתה שם. ולכן רגלים לדבר, כי היהודים היונים שלא ידעו מהותה של אבן משכית, דמו מסברת עצמם את המלה משכית להשם שכיות שהם פרשוהו עפ״י הלשון הארמית סכי, כי לשון הארמית היתה שגורה בפיהם, אך באמת אין כל מקום למושג של צ פ י ה כאן, כי בעבר׳ אין לנו שום רמז ששרש שׂכי היה נהוג בה בשמוש זה, ושכיות החמדה בודאי אינו ממושג זה, עי׳ שׂכיה. מזמן שאחרי התלמוד, היותר קדמון שנשאר לנו ממנו פרוש מלה זו הוא רסע״ג, שתרגם אבן משכית בערב׳ חג׳ר מזח׳רף, וזח׳רף [a]) בערב׳ הוא צִיֵּר וקִשֵּׁט בצבע נוצץ. ואין ספק בדבר כי גם פרוש זה אינו אלא ס ב ר ת ו של רסע״ג ולא בקבלה בא לו, כי כבר ראינו כי הקבלה התלמודית סותרת לזה, ובודאי פרש כך רסע״ג כמו״כ עפ״י הדמיון עם ש כ י ו ת, שהוא תרגם מזח׳רף, במשמ׳ ציורים וקשוטים. מנחם חבר משכית עם ושכותי את כפי, במשמ׳ כסוי. ריב״ג תרגם זח׳רף כמו רסע״ג. רש״י כמו מנחם: לשון כסוי כמו ושכותי כפי שמכסין הקרקע ברצפת אבנים. ע״כ. ראב״ע כמו רסע״ג: אבן מצויירת. וכן רד״ק: ענינם ענין ציור וענינם מלשון הבטה כי הדבר המצוייר יביט בו האדם. ע״כ. וכן רב החדשים, אך קצתם הודו שאינם יודעים מה היתה אבן מ ש כ י ת. גם בלשון הערבית אין למצא סמך לפרוש נאות להמלה משכית, כי לא שרשי שכי, שׂכי, ולא שרשי משׂכ, מסׂכ וצרופיהם אינם משמשים בלשון זו במשמ׳ שאפשר לבאר על ידן הכונה באבן משכית. ולכן אין לנו אלא לקבל קבלת חכמי התלמוד כי באבן משכית היתה הכונה לאבן סתם שהושמה בארץ כדי להשתחוות עליה, בפרט בפשוט ידים ורגלים, וזו היא הכונה בהמלה מ שׂ כ י ת. וכך דעת הפוסקים, וכמו שכתב הרמב״ם (הלכ׳ עכו״ס ו ו-ז): שנאמר ואבן משכית וכו׳ מפני שהיה דרך עובדי כוכבים להניח אבן לפניה להשתחות עליה לפיכך אין עושין כן לה׳ ואינו לוקה עד שיפשוט ידיו ורגליו על האבן וכו׳ ומפני זה נהגו כל ישראל להציע מחצלאות בבתי כנסיות הרצופות באבנים. ע״כ. ואולי האבן השחורה (אלחג׳ר אלאשוד) המפרסמת שבהכעבה הערבית במֶכּה היא היא אבן מ ש כ י ת שהיתה נהוגה לפנים ואח״כ נבדו הגדות

[a]) زخرف

 משכית

מפניכם ואבדתם את כל מַשְׂכִּיתָם ואת כל צלמי מסכתם תאבדו ואת כל במותם תשמידו (במד׳ לג נב).

ב׳ **מַשְׂכִּית**[1], ש״נ, כנ׳ מַשְׂכִּיתוֹ, מַשְׂכִּתוֹ, מ״ר מַשְׂכִּיּוֹת, — א) מקום חבוי פחות או יותר נסתר, להסתתר שם מעיני אנשים או לשמר שם הון וכיוצא בו: ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב ושבעים איש מזקני בית ישראל וגו׳ ואיש מקטרתו בידו ועתר ענן הקטרת עלה ויאמר אלי הראית בן אדם אשר זקני בית ישראל עשים בחשך איש בחדרי מַשְׂכִּיתוֹ[2] כי אמרים אין יי׳ ראה אתנו (יחזק׳ ח י-יב). הון עשיר קרית עזו וכחומה נשגבה בְּמַשְׂכִּתוֹ[3] (משלי יח יא). — ב) מה שטמון במקום סתר, ובהשאלה מַשְׂכִּיּוֹת הַלֵּב, המזמות הנסתרות שבלב: לכן ענקתמו גאוה יעטף שית חמס

מתחלפות על דבר ראשיתה שהיא מלאך שנתאבן וכיוצא בזה. [כאן רשם המחבר על הגליון: ואולי הוא באמת כמו מַשְׂגַּד בערב׳, דבר (שטיח וכדומ׳) שאדם סגד עליו להתפלל לפני אלֹהים].

[1]) הקודמים הכניסו המלים שבערך זה בערך הקודם, ועי׳ לקמן. —[2]) השבעי׳ תרגמו ἐν τῷ κοιτῶνι τῷ κρυπτῷ, ר״ל בחדר משכבו החבוי, וכך ת״י: באדרון בית משכביה. והנה אין לברר אם כך היה כתוב בנסחה שלהם בחדר משכבו או שכך פרשו המלה משכיתו כאן. עכ״פ אנו רואים כי לא עלה כלל על דעתם לפרש במשמ׳ ציור. מנחם וריב״ג לא הזכירו משכית זו. רש״י: משוכה ברצפת אבני שיש. והחדשים במשמ׳ ציור. והנה, אעפ״י שנזכר כאן קודם שהיו שם צורות מחקות על הקיר, אעפי״כ אין יסוד לפרש במשמ׳ זו משכיתו, הואיל וכל פרוש משכית במשמ׳ ציור מוטל בספק ובדוי מעקרו, וגם מעצם דברי הכתוב יותר נאות לפי הענין לפרש כאן חדר משכית במשמ׳ חדר שאדם מסתתר בו שלא יראו מעשיו. וכבר פרש במשמ׳ זו ר״א מבלגנצי וז״ל: ומה הם עושים בחדר משכית הסתום וסגור יפה מראיית העין וחלונותיהם למעלה שאין העין מגעת שם. ע״כ. —[3]) כך בנוסחה המסורה. אך מת״י נראה כי הוא קרא משכתו בלי ב. — השבעי׳ תרגמו במשמ׳ סכוך. ת״י: וכשורה יורם משריה, ע״כ, ר״ל כחומה יגבה מחנהו, כנראה קרא משכתו ולא במשכתו, והסמיך נשגבה למשכתו, כמו חומה כך נשגבה משכתו. רסע״ג תרגם גם כאן זח׳רפ: וכחצן מניע פי זכרפתה, ר״ל בציוריו, וזה דחוק מאד. ריב״ג לא הביא כתוב זה. רש״י: מפני שהבית נרצף ברצפת אבנים הסוככין על הארץ. ע״כ. ראב״ע: בבית משכיתו תרגום וישקף ואסתכי, ע״כ, ולא פרש מה כונתו בזה. ורב החדשים פרשו גם כאן בענין ציור ואמרו שהכונה היא ־דמיונו, אבל כבר דחו זאת קצת החדשים ואמרו שאין זה ברוח לשון המקרא. והנה הדלת של כתוב זה שמתחיל בהון מעידה על הסוגר שהוא צריך לגמר בהון,

למו יצא מחלב עינמו עברו מַשְׂכִּיּוֹת[1] לבב ימיקו וידברו ברע עשק ממרום ידברו (תהל׳ עג ו-ח).

ג׳ **מַשְׂכִּית**[2], ש״נ, מ״ר מַשְׂכִּיּוֹת, — מלאכת נוי וקשוט בכסף וכדומ׳, ornèmentation; Ausschmückung: תפוחי זהב בְּמַשְׂכִּיּוֹת[3] כסף דבר דבר על אפניו (משלי כה יא). — ופשט השמוש במלה זו בסהמ״א במשמ׳

ולכן הפרוש האחד הנאות כאן לפי הענין הוא שהכונה במשכת כאן מטמון, ר״ל מקום שמטמין אדם שם את הונו. —[1]) כאן תרגמו רב התרגומים הקדמוני׳ במשמ׳ מראה. השבעי׳ διάθεσιν; עקילס σκοπιὰς; סומכוס φαινόμενα. רק ת״י באופן אחר: עברו חוטביהון חפורת ליבא, ע״כ, אך יש לפקפק בכונתו. ריב״ג גם כאן בענין ציור, אמר וז״ל: ומנ הד׳א אלמעני עבדי עברו משכיות לבב תפשירה תג׳אוזוא תזח׳רפ קלובהמ אי תג׳אוזוא מא זינתה להמ נפושהמ מנ אלקבאיח אי ארבוא עליה. ע״כ. ובעבר׳: ומזה הענין אצלי עברו משכיות לבב פרושו עברו ציורי לבביהם ר״ל עברו מה שצירו להם נפשותיהם מן המעשים הרעים כלומר הוסיפו עליו. רש״י: יותר ממה שלבם מייחל ומצפה באה להם תאותם. ע״כ. ראב״ע: ומלת משכיות על דעת ר׳ משה כמו מחשבות וכו׳ כאלו משכיות מראות וכו׳ או יהיה כטעם ואבן משכית מצויירת והציורים הם המחשבות. ע״כ. וכן רד״ק. וכך רב החדשים. ובעצם הדבר כמעט הכל מסכימים כי הכונה כאן למזמות של עמקי הלב. וזה נכון גם לפי פרוש משכית בענין הטמנה והסתרה. ועי׳ ערך מַחֲלָב.

[2]) עי׳ הערה לקמן. —[3]) תרגמו השבעי׳ ὁρμίσκῳ. שהוא רביד על הצואר. תרגומו של עקילס ביונית לא נשמר לנו, אך מד״ר (כלאב׳ לג) מביא בשמו תרגום בלשון ארמית: תרגום עקילס (כך בקצת דפוסים, והערוך הביא אונקל׳, אך אין תרגום אונקל׳ לכתובים, וכבר העירו החכמים כי צריך להיות עקילס) הגר חזורין דדהב בגו דיסקרין דכסף. והנה דיסקרין הוא δισκάριον ביונית, והוא קערה. ואעפ״י שכל מאמר זה קצת תמוה, כי הלא עקילס תרגם ביונית ולא בארמ׳, אך אי אפשר כמו״כ לאמר כי זה דבר בדוי, ולכן צריך להניח כי היתה להם מסורה של תרגום ארמי זה לפסוק הנזכר שהיה מיוחס לעקילס. ת״י תרגם במשכיות כסף בנגודי דסאמא, וכן הפשיטא, אך עצם פרוש המלה נגודי מוטל בספק. ת״א השתמש בהמלה נגיד לתרגם בה המלה מקשה בענין מלאכת המנורה. והמלונים הסורים בארו נגודא בערב׳: קצ׳יב מנ ד׳הב או פצ׳ה, וקאל קומ ג׳אמ או כוז או אבריק, ע״כ, ובעבר׳: קנה של זהב או של כסף, וי״א כוס, כוז או קיתון. רסע״ג תרגם כאן כמו בכל מקום זח׳רפ, ר״ל ציורים וקשוטים. וכן ריב״ג. רש״י, כדרכו בשאר המקומות, מענין כסוי וצפוי: משכיות כלים המצופין בכסף כמו ושכותי כפי. ע״כ. ראב״ע: במצפוני כסף. ע״כ. רמב״ם, מלאכת נקבים: משכיות הם הגופות המפותחים בפתוחים משובכים ר״ל אשר בהם מקומות פתוחים דקי העינים מאד כמעשה

מתחלפות לפי הפרושים הרבים. במשמ׳ צורה והמונה: טורח מלכיות, עובדי משכיות, טמאו חמד שכיות, בגאוה למלוך (ר״א קליר, אנסיכה מלכי, מוס׳ א ר״ה).—ובמשמ׳ קשוט לאבנים יקרות: ויוציא נקתניבור מחיקו אבן יקרה משוהם במשכיות מיני מרגליות (יוסיפון, פרק ו). —ובכלל תכשיטים: ועמי לחשה תבל בסודה כאלו השקתה נפשי אשישה, ישימוה כמשכיות אנשים ואינה פז אבל בפז כבושה (רשב״ג, הספור או דרור). ויעתק משם עד בואו בירת ארתחששתא המלך וימצא בתוכה כלים נפלאים ומשכיות נפלאות (תולדות אלכסנדר, ישראל לוי, דף 50). — ובכלל ציורים וקשוטים בכתלי הבית וכדומ׳: יסודנו עפר ובעפר נקברים, ומה יתרון להתגאות במשכיות חדרים (ר״י הלוי, און זרענו). משי ורקמה הם כסות גופך אבל החן והיפי כסות עיניך, משכית עלמות מעשה יד איש ואת ההוד והחמדה שכיותיך (הוא, מה לך צביה). מאד יסכל אשר נשים ירבה ולא יזכור מחונן אלמנותיו, ויבנה ארמנות משכית ואיים למהר יענו תוך אלמנותיו (רמב״ע, תרשיש ח י). מודה לאל על חוק טרפו אם קט או רב לבו שכן, גם עוצם עין שכלו משור משכית אולם בטח שכן (שם ט פה). ושים עיניך על יפי הקירות והקורות, והכירות והטירות, והשכיות והעליות, ופתוחי המשכיות, עשויים במיני צבעים, לארבעת רביעים (ר״י חריזי, תחכמ׳ לד). ובין גלות עליות, טירות יפה פיות, וחדרי משכיות (שם מט). נשימה הנבלים אל החסידים כתמרות עשן במשכיות טירות המלכים (ידע׳ בדרשי, פרדס ב, אוה״ס ג). ואחר שמת הבכור היו מציירים דמותו בכותל חדרי משכיתם ומשתחוים אליו (כתב ר׳ משולם מרומי, בסוף ספר שבט יהודה). —ומצוי שמוש זה בלשון הפשוטה: ותשכיבהו (את חולה השרסם) בבית שוה באויר פשוט אין משכיות בו ולא תמונות כי דמיונו יאלצהו להביט בהם (קאנון ג א ג א). ובדקו ומצאו צורות שחורות במשכיות אותו החדר ששמשה בו (ר״י אבוהב, מנורת המאור ג ד ו ו). —ובמשמ׳ קשוט ותכשיט: וילבשו כלם כלי יופי ויתקנו אותם בכל לבושי שש ומשי ורקמה וכל מיני משכיות כסף איש איש כאשר תשיג ידו ויעשו כן וכל איש ישמח בביתו וילבש ויצא בכל מיני לבושים ומשכיות (מעשה אברהם, בספר שבט מוסר). ובזהב ובדברים הקשים עושים משכיות וציורים בכסף (מלור המוב, ויגא). — ובהשאלה: אם המטר עקב חורף טרפי שיחים בגן יחמוס, יחל כי חוא ילביש אותו משכיות אם אותו יחמוס (רמב״ע, תרשיש ג כה). משכית שירים הבט איכה אומן בפז אותם הדביק, אלו גלגל ירוץ לשיג הודם אותם עד לא הדביק (שם י י). מסוה צבעים מעלי שער הסר ומשכית השקרים גל, כי אחרי שיבה בתבל אין חלק והתעתד לך אל גל (שם ה י). — ובמשמ׳ הבלי העולם הזה ושעשועיו: הן אעזב הונה (של תבל) ומשכיתה כעזב נשמה את פגריה (ר״י הלוי, יונה תקנן). הבלי תבל לבבוך, ואל משכיותם סבבוך (רמב״ע, תוכחה, אבכך את ה׳). חנם אדמה תעדה עדיה אולי פתיים יחמדו יפיה, הבוערים תשיא במשכיות חילה ותסיתם בטיב משיה (הוא, דיואן פה, כ״י בודל׳). אם רצונכם לנצח לחיות, רחצו הנשמות במימי תושיות, ועזבו משכיות והבלי גויות, כי תועבת יי׳ כל עושה אלה (ראב״ע, אותות אל). ויעזוב שאר מותרי העולם ומשכיותיו[1] המטרידים את הלבבות מן האלהים (ר״י א״ת, תו״ה, הבחינה ג). —ובמשמ׳ הוספה לא נצרכה, אלא לקשוט בעולם: כי לא זכר מכל הענין ההוא זולת ההלצה ושתק מן חשאר כאלו הבין שאר הדברים הנזכרים עמה משכית לבד לא שהיה צריך אליהם בכונה ואמת (ר״ש א״ת, יקוו המים 108). ובאמת כי נתערבו בספור כמה משכיות אשר אינם מהמכוון הכללי (ר׳ קלוני, בסוף סקד׳ אגרי בע״ח). להשקיף מחדרי משכיותיה (של התורה) אל כוונותיה הפנימיות (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי ח). —נקבי הַמַּשְׂכִּיּוֹת, בהשאלה, הכונה הפנימית, הסודית של דָּבָר: ובו יסור עונך וחטאתך תכופר אפשר שרוצה בהסרת העון הסרת הטומאה נעתק ממלת טומאה למלת עון להרחיב נקבי המשכיות כי נטיית הדעות מדרך האמת הוא מעוה בלי ספק כנטיית המעשים מדרך הטוב (ר״ש א״ת, יקוו המים ח). מה שקרא דוד ע״ה תקרה של מים קרא החכם אבני שיש טהור להרחיב נקבי המשכיות והזכיר שלא להבין מדברי

הצורפים (פתיח׳ מו״נ). וכן רלב״ג. רד״ק וכן המאירי: ציור. וכך רב החדשים. מכל זה אנו רואים כי אין פרוש מספם, ולפי הנראה מסגנון הכתוב ומהמלים תפוחי זהב, עי׳ ערך תפוח, נראה באמת כי הכונה במשכיות כאן מלאכה ממלאכות כלי כסף, ולא לכלי, כי הכונה בתפוחי בלי שום ספק לא לתפוחים באמת, אלא לציור ופתּוּח, והכונה אולי באמת למלאכת נוי וקשוט. ובמשנה פִּתּוּחַ, במשמ׳ קִשּׁוּט בולט: העטרות והפיתוחין (אהל׳ יד א), עי״ש פרוש הרמב״ם. וממש כך בכנעג׳, פִּתֻּחַ חרץ, ר״ל פתּוּח זהב: המזבח נחשת זנ אש בח[צ]ר ז והפתח חרץ זנ אש על פנ פתחי ז והערת חרץ אש בתכת אבנ אש על פתח חרץ זנ (כתבת יחומלך מלך גבל, CIS I, 1). ועי׳ ערך שׂ כ י.

— [1]) תרגום המלה הערבית זח'ארפ.

משה ע״ה באמרו המים אשר מעל השמים וכו׳ (שם כ). ומתועלותיה היותר מבוארים ונגלים הבנת נקבי משכיות רבים בספרי הנבואה והם הנקראים סתרי תורה (ר״י הספניני, אגר׳ ההתנצלות, מובא בספי מנח׳ קנא׳ לר״י מפיסא 102). ולהרחיב נקבי המשכית (המאירי משלי ל א). ואסדר רזי בראשית ומעשה מרכבה לחכמים ואם ארחיב נקבי המשכית לפעמים ואפרש לפי דרכי כמה פסוקים ומדרשים בראש פרקים וארמז על כונתם וכו׳ (ר׳ לוי ב״ר אברהם, הקד׳ ס׳ פרדס החכמה, אוצה״ס ג). —ובמשמ׳ המחשבות הטמירות: הנה ראית משכיותי, מיום בנית את אשיותי, כי את קנית את כליותי (ר״י הלוי, כל עצמותי). משכית לבבם עברו (הרשעים) בראות כי צערו רבים ומעטו (רמב״ע, דיואן סד, כ״י בודל׳). על משכיות לב כל ישים משטרו, גם עוזרי רהב שחו עת בא דברו (מ׳ ליטריס, עצמת הזמרה, בכה״ע תקפא 115).—ובמשמ׳ רצפת אבנים קטנות, mosaïque: ראש ארח רשע על משכית שש ואחריתו שוחה עמוקה (בן זאב, תרג׳ ב״ס כא יב); — ופשט שמושו במשמ׳ זו בספרות החדשה.

מֻשְׂכָּל, (מושכל), ש״ז, מ״ר מֻשְׂכָּלִים (מושכלים), מֻשְׂכָּלוֹת (מושכלות),—מה שאדם משיג בכח השֵׂכל, בנגוד למוחש, מה שהוא משיג באחד מחוּשיו: זה מושכל יגיע אדם אליו בחכמת הכוכבים כחות הגופות העליונות (יוסיפון, פרק ו). ולכן נאמר שהשכל בפועל משכיל ומושכל יחד (ר״י ה״ת. כוזרי ה יב). איך לא ישכילו מושכליהם פתאום כמו שהם אצל האל ואצל השכל הפועל (שם שם יד). מצאו בהם החכמים הרכבה מצד מושכליהם שכל אחד מהם משיג עצמו ומשיג זולתו (הוא, רות תן ט). ויהיו האותיות והמלות סמנים למורגשים אפשר לרמוז אליהם כי כל מושכל שהוא כללי יש לו אישים זולתי אישי המושכל האחר ואז יתחדשו קולות פנים משונים מקצתם סמנים למורגשים והם כנוי האישים ומקצתם מורים על המושכלים כללים להם אישים מורגשים (רש״ט פלקירא, ראשי חכמ׳ ב ג). שיתפעל והוא ענין יתחדש מהתנועעות מן המניע והוא מושכל שוה אל הקודם ומיניו כמיניו (ראב״ד, אמונה רמה א א). אם הנפש שהשכילה המושכל הזה שהתבאר שם בספר היסודות שהמשולש זויתיו שוות לשתי נצבות ולא השכילה זולתו האם המושכל הזה לבד יתעצם וישאר נצחי (ר״ח קרשקש, אור ה׳ ב ה ה). ומה שהשכל מתעצם במושכליו כמו שנתבאר במקומות הנזכרים ופי׳ שאם היה השם מתעצם במושכליו וידיעתו מתרבה בהתרבות היודעים הנה א״כ אינו אחד (רמב״ה, פי׳ בחינ׳ עולם ה). והם אנשים שאעפ״י שמאמינים מה שסדרו לנו האבות לא יבינו מושכל מן המושכלים (ר״ז מברצלונה, הקד׳ פי׳ משלי).—ותדיר בל״נ מֻשְׂכָּלוֹת (מושכלות): חכמת האלהות והיא דעת האל ית׳ ודעת תורתו ושאר המושכלות כנפש וכשכל וכו׳ (ר״י א״ת, הקד׳ לבנו בחיי לתו״ה). שכל הנקנה ובו ידע האדם אמתת המציאות בתכונת הגלגלים ומהלכם ומספרם ומציאות ארבעה היסודות וכיוצא בהם וזו היא המדרגה השניה ר״ל החכמות שיצטרך עליהם המופת ויקראו מושכלות סתם (הוא, רות תן ג). וקצת מצות התורה הם מזה המין- ר״ל מכח המושכלות והם מצות עיוניות שאין בהם מעשה כלל (שם ו). הגבה למעלה שכלך לקצה חוג המושכלות עד אשר כאלו נפשך נפשטת מן החומר (רמב״ע, ערוג׳ הבושם, ציון ב 121). תהלה לאל נורא עלילות ועלת העלילות החונן לאדם המושכלות המעיר אותו להדמות במפעליו (רש״ט פלקיירא, הקד׳ ראשי חכמה). כי במושכלות דברים אי אפשר שיטעה השכל בהם כלל (שם ב ה). המושכלות המגיעות בכח השכלי המעשי והמגיעות בחלק העיוני ברצון ובמחשבה (שם ג, בסוף). ואם היתה הנפש מתעצמת מאמתות המושכלות הנה בספר היסודות ובספר החרוטים מושכלות הרבה מאד וכו׳ (ר״ח קרשקש, אור ה׳ ב ה ה). היה אופן הגעת המושכלות אליו בדרך החושים (ר״י אברבנאל, מ״א ג, חכמת שלמה). הנה המעלה הגדולה אשר תיוחס לנפש השכלית היא בהשכילה המושכלות אשר בזה יתדבק השכל האנושי עם השכל הפועל (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 71). וכל זה יצדק בחכמת ההגיון המדברת על המושכלות (בעגריפע Idee) בבחינת מה שהן בעצמן (שד״ל, הערות להקדמה בראש הספר, לשער א). — מֻשְׂכָּל ראשון, מֻשְׂכָּלוֹת ראשונות, מה שאין לפקפק בו ושאינו צריך לראיות, Axiome: והמֻשכלות הראשונות כידיעתנו שהכל יותר גדול מן החלק וכו׳ (מלות הגיון ח). כל אדם מרגיש וכל מרגיש חי וכל חי עצם ושהכל יותר רב מהחלק וזולת זה מהמושכלות הראשונות (ר״י ה״ת, כוזרי ה יב). הכח אשר בו ישיג האדם המושכלות הראשונות והם הדברים שלא יצטרך לו מופת על: מתתם והם מטבע האנושים שידעם כמו שנודע לכל אדם שהכל גדול מן החלק ותנועת החלק בכל וכו׳ (הוא, רות תן ג). הדברים הנודעים בלא מופת ובלא ראיה ארבע מינים המורגשות והמפורסמות והמקובלות והמושכלות ראשונות וכו׳ המין הרביעי הם

המושכלות ראשונות ונופל בזה המין האמת והשקר לא טוב ורע כמו שתאמר קוטר המרובע שוה לצלעו או התקבץ שני הפכים בנושא אחד בזמן אחד שקר הכל גדול מן החלק וקוטר כרוב; גדול מצלעו אמת וכל אילו הם מושכלות ראשונות שלא יצטרך אדם לאמתם במופת כי בטבע כל אדם לדעת אותם (שם ו). לפי שהמושכלות הראשונות המפורסמות הן גלויות לכל משכיל (ר״א אגטולי, מלמד התלמידי׳, ויגש). מושכלות ראשונות שידעהו האדם בלא למוד ואינו צריך בידיעתו לזולתו (ר״ש א״ת, פי׳ מלים זרות שבמו״נ). דברי חכמי המחקר האמתיים מהם המורים על אמתת דבריהם המושכלות הראשונות ויש אומרים כי אמתת אלה המושכלות יודע מצד החוש והחוש נותן אותם ואחרים אומרים כי הן נאצלות מהנותן השכל לאדם (רס״ט פלקיירא, אגרי׳ הוכוח, JQR N.S. I, 490). אמר החכם מהמושכלות הראשונות שאדם יודע אותן בתחלת המחשבה בלי עיון ויש שמצטרכים לעיין (הוא, אגרי׳ הויכוח). לפי שאין כל ידיעה מגעת תמיד וכו׳ אלא מידיעה שהיא לאדם ביסודות השכל וכו׳ וקראו אותה ידיעה שהיא ביסוד השכל מושכלות ראשונות ר״ל שהם ראשונות שלא הגיעו מידיעה אחרת אבל נוצרו עמו בטבע ואותן המושכלות הן יסודות לחכמה כי מהן תשתלשל הידיעה (ר״י אלבו, העקרים א יו). שלא תשער הנפש (סתירת) המושכלות הראשונות והדברים שמחשבתו של אדם גוברת בהם (שם יט). כי לא תכריח התורה להאמין דבר שהוא כנגד המושכלות הראשונות ולא דעת בדוי שלא יצוייר מציאותו אצל השכל (שם כ). הדברים אשר הם התחלות העיון והם המחשבה והמושכלות הראשונות (רלב״ג משלי א ב). — ומשכלים ראשונים: המדרגה השנית שיגיעו אליה קצת מהמושכלים הראשונים ההכרחיים כענין (הנער) המכיר הקרוב לקרי (ר״א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי 33)·

מֻשְׂכָּלִי, (מושכלי), ת״ז, מ״ר לנק׳ מֻשְׂכָּלִיּוֹת (מושכליות), — של מֻשכל, מטבע המֻשכל, במשמ׳ השכלה ומחקר: מידתו של יעקב שלימה בטבעיות מדעיות מושכליות אלהיות ידו בכל רב לו וכו׳ (תפילת יעבץ ג קיא). ירא אנכי גרעון המדות המושכליות של היהדות הרבנית ומפחד מפחיתות המדות המוסריות של ההשכלה האירופיית (יל״ג, אגרות, א ל).

מַשְׂכֹּרֶת, ס״נ, בכנ׳ מַשְׂכֻּרְתִּי, מַשְׂכֻּרְתֶּךָ, ־תֵּךְ, — כמו שָׂכָר: הכי אחי אתה ועבדתני חנם הגידה לי מה־מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ וכו׳ ויאמר (יעקב) אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה (בראש׳ כט יה־יח). ואביכן התל בי והחלף את מַשְׂכֻּרְתִּי עשרת מנים וכו׳ אם כה יאמר נקדים יהיה שכרך וילדו כל הצאן נקדים ואם כה יאמר עקדים יהיה שכרך וילדו כל הצאן עקדים (שם לא ז־ח). ישלם יי׳ פעלך ותהי מַשְׂכֻּרְתֵּךְ שלמה מעם יי׳ אלהי ישראל (רות ב יב).

מַשְׂמֵר, ס״ז, מ״ר מַשְׂמְרוֹת, — כמו מַסְמֵר: דברי חכמים כדרבנות וּכְמַשְׂמְרוֹת נטועים (קהל׳ יב יא).

·**מַשְׂפּוֹן**, ס״ז, מ״ר מַשְׂפּוּנִים, — מה שֶּׁשָּׂפוּן וטמון: והיה צדק אזור מתניו משפונים חושף, מארבע פאות צאן נהלאות אליו יאסף (* נג׳ארה, ירוס ונכח).

מִשְׂפָּח[1], ס״ז, — כמו מִסְפַּחַת: ויקו למשפט והנה מִשְׂפָּח[2] לצדקה והנה צעקה (ישעי׳ ה ז).

⁂ **מִשְׂרָד**, ס״ז, מ״ר מִשְׂרָדִים, — מקום, בית או חדר, להנהגת עסק מה, Bureau, נהוג בדבור העברי בא״י, וכבר השתמשו בו בעתונים, בשלטים, וכיוצא בזה.

⁂ מִשְׂרָדִי, ת״ז מהקודם, — של משרד, מטבע משרד וכדומ׳.

---

[1]) עי׳ הערה לקמן. — [2]) תרגמו השבעי׳ ἀνομίαν, שהוא פריצת גדרי החק, חמס ועול. עקילס (לפי עדות הירונימוס) תרגם במשמ׳ פזור, ואין למצא יסוד לפרוש זה. ת״י: אנוסין, ר״ל אַנָּסִים, כמו השבעים. וכן רסע״ג: בעסף, והוא בערב׳ עשף a), והוא חמס ועול ועריצות. רש״י שני פרושים, הא׳ במשמ׳ אסיפה, מלשון ספחני נא, והכונה אסיפת חטא על חטא, והוא דומה קצת להשבעים ות״י ורסע״ג, והשני כמו ריב״ג: ד״א לשון נגע. ע״כ. ראב״ע: מספח מגזרת שאת המספחת היא. ע״כ. וכן רד״ק: פי׳ נגע כמו ספחת. ורב החדשים במשמ׳ שפיכת דם, מפני שבערב׳ משמש שרש שפח b) במשמ׳ זו. והנה לפי הענין והנגוד למשפט בודאי פרושם של השבעים נאות מאד, אלא ששמושו של ישעי׳ בזה השרש שפח בעצמו בבנין פִּעל במשמ׳ מספחת בקריאתו: וְשִׂפַּח יי׳ קדקד בנות ציון, מסיע להמפרשים משפח כמו״כ בזו המשמ׳. ואעפי״כ, פרושם של השבעים, שגם ת״י ורסע״ג וגם פרוש א׳ של רש״י מסכימים לו, מכריע את הכף מפני שהוא מקביל למשפט, ומפני שיש לו גם סמך מלשון ערב׳ בהשרש פחש c), שמשמש במשמ׳ של עול ואכזריות ופריצת גדר הצניעות. אמר אבן שידה: אלפחש ואלפחשא׳ ואלפאחשה אלקביח מנ אלקול ואלפעל, ובעבר׳: אלפחש ואלפחשא׳ ואלפאחשה הוא הרע בדבור ובמעשה. ובחדית׳: קאל לעאישה לא תקולי ד׳לכ פאנ אללה לא יחב אלפחש, ע״כ, ובעבר׳: אמר לעאישה אל תדברי זאת כי אלהים לא יאהב פחש. ואמרו על מעשי שבט ע׳ז במלחמה לאמר: אפחש אלע׳ז פי אהל אלמוצל קתלא ונהבא ועית׳א פי אלחרמ, ע״כ, — ובעבר׳: עשו אנשי ע׳ז פחש באנשי מוצל בהרג ובזה וענוי נשים. — ועי׳ עוד ערך ספח.

a) عسف b) سفح c) فحش

מִשְׂרָה[1], ש״נ,—שררה ושלטון, Herrschaft; domination, sway: כי ילד ילד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו וכו׳ לםרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו (ישע׳ ט ה־ו). — ומצוי בסהמ״א, ואמר המשורר: לך משרה לך כתר כהונה ותפארת לעולמים נכונים (ר״ש הנגיד, ידידן). וכל יעש מלאכת אל ברפיון יד וברמיה, ויתנשא אלי משרה בלא דין כאדניה (סוף, הכמות פלילים). משרת מלכים על כתפיו היתה ולפי דברו הגבירים שרו (רסב״ג, בימי יקותיאל). יוציאהו מכלאו, ויושיבהו על כסאו, על כפי מלאכיו ישאהו, ואל עמו יביאהו, ובאורו יאורו, ובמשרתו ישרו (ר״י הלוי, מכת׳ לר״י בן דוסא). ואהבת הגדולה והמשרה חלי הנפש (רש״ט פלקירי, אגרי׳ התלוי, JQR N.S. I, 485).

מַשְׂרֵט, ש״ז,—כלי אומנות הרופאים, לעשות שריטה בבשר האדם: השריטה במשרט ממנה מה שיהי׳ קרעו קצר אין עומק לו (קבוצי גלינוס ג, כ״י פריז). הנה נריקהו (את הליחה מהמורסא) מיד בדברים המרפים והמתיכים בחמומם ולחלוחם ובדברים המקבצים המוגלא ובשריטה במשרטים (שם). והחמרה (מין מורסה) ההווה מסבה מתחילה יצטרך בתחלת ענינה בדברים מרפים ומריקים מה שבו כמו התחבושות הלקוח׳ מקמח השעורה וכל שכן מאחר שריטת המקום במשרט (שם).

מִשְׂרֵף,—בלשון סופרי הקראים, אחי האם, ומִשְׂרֶפֶת, אחות האם: כי ואשה אל אחותה יש בו בת המשרף והמשרפת כמו בת הדוד והדודה ואין בכי ישבו אחים יחדו בני המשרף והמשרפת כי אם בני דוד לבד (יפת הלוי, לקו״ק, נספח׳ 67). והדבור בצרת הדודות והמשרפות ונשים הדודים והמשרפים וזולתם מן הצרות (ישועה בן יהודה הקראי, ספר היסר, העריות 67). ואחר שהזכיר הדודה הזכיר המשרפת שהיא אחות האם שגם היא שאר (ר״א הקראי, ג״ע, ענין עריות ז). הקדים (הכתוב) הדודה שהיא שאר אמיתית והמשרפת שהיא ג״כ אמתית ואחר כן הזכיר אשת הדוד וכו׳ לא כגון מה שאמרו קצתם כי הזכיר תחלה הדודה והמשרפת כדי להסמיך נקבה אל נקבה וכו׳ כי הדודה והמשרפת הן קרובות (אבה בשייצי, ספר עריות א, הקדש ג א־ג). הזכיר הכתוב אחות האב הנקראת דודה ואחות האם הנקראת משרפת כדעת חכמי הקראין (שם).

[1]) משרש שרה, עי״ש. — ובכנעני משרת: לעשתר אית שמעבעל וכו׳ כ בנ אית חצר בת אלמ ופעל אית כל אש עלתי משרת וכו׳ לכנ ידע הצדנים כ ידע הגו לשלמ חלפת אית אדממ אש פעל משרת את פנ גו (תכנית העטרה לשמעבעל, Lidzbarski, Kanaan. Inschr. N. 52) הוא ק״א מִשְׂרֵת, אך עי׳ הערה שם.

מִשְׂרָפָה, ש״נ, מ״ר מִשְׂרָפוֹת, סמי׳ מִשְׂרְפוֹת. — שם״פ מן שרף, והמקום ששם שורפים השידים: והיו עמים משרפות שיד קוצים[1]) כסוחים באש יצתו (ישע׳ לג יב). — ומה ששורפים דברים לכבוד מת וכדומ׳: בשלום תמות ובמשרפות[2]) אבותיך המלכים הראשנים אשר היו לפניך כן ישרפו לך (ירמ׳ לד ה). — ״מִשְׂרְפוֹת מים, מקום עשיית מלח על שפת הים: על שפת הים חריצין עשויין שמי הים נכנסין בהן והחמה מייבשתן ועושין מלח והן משרפות מים האמורים במקרא (רש״י כתוב׳ עט:).

״מִשְׂרֶפֶת,—עי׳ מִשְׂרֵף.

מַשְׂרֵת[3]), ש״ז,—כעין מחבת עמקה לבשל בה, Tiegel, saucepan; poêle: ותקח את הבצק ותלוש ותלבב לעיניו ותבשל את הלבבות ותקח את המשרת[4]) ותצק לפניו (ש״ב יג ח־ט). — ובתלמ׳: הסופגנין והדובשנין והאסקריטין וחלת המשרת[5]) והמדומע (חלה א ד). וחלות משרת ואשישה (מכי׳ בא, מס׳ פסח׳ י). לחם עוני פרט לסורסין ולחלת המסרת ולאשישה (ירוש׳ פסח׳ ב ד). — ומצוי בסהמ״א: אתמול נקראנו כלנו לאכול אתם לחם בצהרים וכו׳ וכשמזגו לו המרק במשרת וצוו עליו לחכות עד אשר יצטנן אמר וכו׳ (אגרי׳ יל״ג א קנא).

מֵת, ש״ז, מ״ר מֵתִים, בכנ׳ מֵתִי, מֵתְךָ מֵתֶךְ, מֵתוֹ, מ״ר סמי׳ מֵתֵי, בכנ׳ מֵתֶיךָ, — אדם שֶׁמֵּת, שנפסקו חייו בדרך טבעי או שנהרג וכדומ׳, Toter; mort; dead: ותמת שרה וכו׳ ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת לאמר גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה

[1]) גם עתה ישרפו השיד פה בקוצים כסוחים. — [2]) בקצת ספרים וכמשרפות.

[3]) בארמ׳ מסרית, ועי׳ הערה לקמן. — [4]) השבעי׳ תרגמו τήγανον, שהוא כלי בשול כעין מחבת עמקה, saucepan. ת״י: מסריתא. והנה במלה זו תרגם אונקלוס בכל מקום את מחבת, אך ברור הדבר כי בעברית היה הבדל בין מחבת ובין מַשְׂרֵת, ומדברי הכתוב בעצמו כאן נראה ברור, כי המשרת היה כלי לבשל בו לביבות, וא״כ היא יותר עמקה ממחבת ומרחשת שעקר שמושן היה לטגן בהן בשמן, והמשרת היה משמש גם לבשול וגם לטגן בשמן. ולא נתברר מקורו, ועי׳ שרש שרת. — [5]) בכ״י מסרת, בסמך. ושאלו בגמ׳ (פסח׳ לז.): מאי חלת המסרת אמר רבי יהושע בן לוי זה דלוט של בעלי בתים. ע״כ. ופרש ר״ח: והן הלות אפויות במסרת על ידי שמן כגון טגון ומפני שאינן אפויות בתנור אלא במסרת נקראו הלת המסרת.

מתי מלפני ויענו בני חת וכו׳ במבחר קברינו קבר את מתך איש ממנו את קברו לא יכלה ממך מקבר מתך (בראש׳ כג ג־ו). ואת מתך קבר (שם יח). כל הנגע במת בנפש האדם אשר ימות (במד׳ יט יג). בחלל חרב או במת או בעצם אדם (שם יו). אל נא תהי כמת (שם יב יב). לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת (דבר׳ יד א). לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר (שם כה ה). אשת המת קניתי להקים שם המת על נחלתו (רות ד ה).—ומ״ר: ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים (דבר׳ יח יא). בעד החיים אל המתים (ישע׳ ח יט). יחיו מתיך נבלתי יקומון (שם כו יט). כשלנו בצהרים כנשף באשמנים כמתים (שם נט י). והמתים אינם יודעים מאומה (קהל׳ ט ה). הלמתים תעשה פלא אם רפאים יקומו יודוך (תהל׳ פח יא). לא המתים יהללו יה ולא כל ירדי דומה (שם קיה יז).—ומצוי בתו״מ: הניחו נר על הארץ כדי שיצטערו המתים אל תניחו נר על הארץ כדי שלא יצטערו המתים וכו׳ הרי זה מדרכי האמורי (תוספת׳ שבת ו ג). שאין הנאה למתים (שם נדר׳ ב ז). אל תרצה את חבירך בשעת כעסו ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו (רשב״א, אבות ד יח). כל הרואה המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש (ר׳ יהודה, ברכ׳ יח.). מת שאין לו מנחמין הולכין עשרה בני אדם ויושבין במקומו (הוא, שבת קנב.). המשמר את המת אע״פ שאינו מתו פטור מק״ש (תניא, ברכ׳ יח.). שלשה דברים עלו במחשבה לבראות ואם לא עלו דין הוא שיעלו על המת שיסריח ועל המת שישתכח מן הלב ועל התבואה שתרקב (ת״ר, פסח׳ נד:). ארבעה חשובין כמת עני ומצורע וסומא ומי שאין ל בנים (תניא, נדר׳ סד:). אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת (ריב״ל, ברכ׳ ג:). ג׳ דברים סח לי מלאך המות אל תטול חלוקך מיד השמש ותלבש וכו׳ ואל תעמוד לפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת מפני שאני מרקד ובא לפניהן (הוא, שם נא.). מתים שבחו״ל אינם חיים (ר׳ אלעזר, כתוב׳ קיא.). מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו (הוא, סנה׳ צב.). רשעים שבחייהן קרויין מתים (בי רב, ברכ׳ יח:). הרוצה שלא יסריח מתו יהפכנו על פניו (הוא, ע״ז כ:). קשה רמה למת כמחט בבשר חי (ר׳ יצחק, ברכ׳ יח:). כל המספר אחרי המת כאלו מספר אחר האבן (הוא, שם יט.). כל שאומרים בפני המת יודע עד שיסתם הגולל (ר׳ אבהו, שבת קנב:). הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום אלא לך בשלום (ר׳ אבין הלוי, ברכ׳ סד.). למה יוצאין לבית הקברות (בתענית, חולקים בה ר׳ לוי בר חמא ור׳ חנינא, אחד אמר) הרי אנו חשובין לפניך כמתים (ואחר אמר) כדי שיבקשו עלינו מתים רחמים (תעני׳ טז.). בעון חיים מתים מתרשטין (יבמ׳ סג:).—מת מצוה, שאין אדם לטפל בקבורתו, וכיוצא בזה: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת מצוה ונטפלתי בו כארבעת מיל עד שהבאתיו למקום הקברות וקברתיו (ר״ע, ירוש׳ נזיר ז א). בה״כ שמחשבין בו חשבונות וכו׳ לסוף שילינו בו מת מצוה (בבלי מגי׳ כח:), ועי׳ עוד מצוה.—מתי מדבר, יוצאי מצרים שמתו במסעיהם במדבר: יום שכלו בו מתי מדבר (רבב״ח בשם ר׳ יוחנן [1]), תעני׳ ל:).—מתי יחזקאל: לעתיד לבא מתחיל בגידים ועצמות וכו׳ שכך כתוב במתי יחזקאל ראיתי והנה עליהם גידים וכו׳ ולמה היו מתי יחזקאל דומים לזה שהוא נכנס למרחץ מה שהוא פושט ראשון הוא לובש אחרון (ב״ש, מד״ר בראש׳ יד). אין למדין ממתי יחזקאל (ר׳ יונתן, שם).—ודבור, יברך המת בסדינו, במשמ׳ אין לעשות מאומה, יהיה מה שיהיה: (ר׳ איסי נצוד בספסופה אמר ר׳ יונתן) יברך המת בסדינו (ירוש׳ תרומ׳ ח י).—עד שיחיו המתים, עד זמן רב: כאדם שהוא אומר עד שיחיו המתים עד שיבוא בן דוד (ירוש׳ קדוש׳ ד א).—תחית המתים, עי׳ תחיה.—ובהשאלה לאבר הזכרות: המשמש (באבר) מת בעריות פטור (רבא, שבוע׳ יח.). — *לשון מתה, שחדלו לדבר בה: אכן בהוכחת אמתת מבטא אחת הלשונות אשר כעת במספר הלשונות המתות תחשב תהיינה היסודות נשענות על דברי קבלה (משה טרייטל, אמרה צרופה, תקסח). —ועי׳ מות.

מת[2], ש״ז, מ״ר מתים, מתם, סמי׳ מתי, בכנ׳ מתיך, מתיו, — כמו איש, Mann; homme; man, מתי מספר, מתי מעט, אנשים מספר: עכרתם אתי להבאישני בישב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני (בראש׳ לד ל). והפיץ יי׳ אתכם בעמים ונשארתם מתי מספר בגוים (דבר׳ ד כז). בהיותם מתי מספר כמעט וגרים בה (תהל׳ קה יב). ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול (דבר׳ כו ה). ונשארתם במתי מעט תחת אשר הייתם ככוכבי השמים לרב (שם כח סב).—*והיו מתיו מספר, במשמ׳ הפך, יהיו רבים: יחי ראובן ואל ימת ויהי מתיו מספר (דבר׳ לג ו). — מתים, אנשים, זכרים: ונחרם את כל עיר מתם והנשים והטף (שם ב לד). החרם כל עיר מתם הנשים והטף (שם

---

[1] בגמ׳ ב״ב קכא: רב דימי בר יוסף בשם רב נחמן.
[2] באשור׳ מת, בעל. וכעין זה גם באתאפ׳. —

ג ו). מתיך בחרב יפלו וגבורתך במלחמה (ישע׳ ג כה). לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא (שם ה יג). אל תיראי תולעת יעקב מתי[1]) ישראל אני עזרתיך (שם מא יד). — מתי אהלו, מתי און, מתי שוא וכדומה: אם לא אמרו מתי אהלי מי יתן מבשרו לא נשבע (א׳ וב לא לא). אשר דרכו מתי און (שם כב יה). כי הוא ידע מתי שוא (שם יא יא). לא ישבתי עם מתי שוא ועם נעלמים לא אבוא (תהל׳ כו ד). תעבוני כל מתי סודי וזה אהבתי נהפכו בי (איוב יט יט). — ומצוי בסהמ״א: בימי נחמיהו הפחה וכל מתיו ראה ראנו מדברים אשדודית ויחר לו ויגער בעם וירב בם (רסע״ג, הסקדמ׳ הטברי להאגרון). — ואמר המשורר: דור לדור יחודו יעידון מעשיו כי יכלון ויאבדון, והוא לבדו ישאר וידון על מתים בסתר יזידון (ר״י הלוי, שם אלהים). מתי רוחות עצובות ואישים עגומים, שוחרים בתשואות לצור עולמים (ראב״ע, מתי רוחות). — מתי און: וקרני כל מתי און גדע ושמם כעפר ארץ מדשה (רשב״ג הנפור). — מתי מוסר: שמחו מתי מוסר במלך שלמה, כל שר וכל מספר ישאל שלומו (ראב״ע, הודות עלי נבל). — מתי מעשקות: ויופע להחיות מרודים ולשפיל מתי מעשקות ולסיר מרוצה (רמב״ע, תרשיש א קג). — מתי שיר: ונעים זמירות כל מתי שיר ואדון השיר ומבצר אויבים קורע (רשב״ג, לבי באימה). — מתי שכל: למען על כסיל תשור בהונך, ותשור על מתי שכל בשכלך (ר״ש הנגיד, בן משלי ב נה). שמעוני מתי שכל ואישים, בני מדע וכל חכמי חרשים (ר׳ שלמה מז״ט, שיר על בחוק האבקאק). — והשתמשו בו במשמ׳ יושבי העיר בכלל: מה יפה פה הר הזיתים, עצי רענן דליות פוריות, מים נשקפה עיר ומתים, שאון קריה וראשי הומיות (א׳ מפו, אה״צ י).

מַתְבֵּן, ש״ז, — צבור של תבן, Haufen Stroh; tas de paille; heap of straw: ונדוש מואב תחתיו כהדוש מתבן במי מדמנה (ישע׳ כה י). — ובתו״מ: מתבן[2]) שבין שתי חצרות גבוה עשרה טפחים (ערוב׳ ז ה). — וגם במשמ׳ בית התבן: חורי בית וכו׳ ורפת בקר ולולין ומתבן[3]) ואוצרות יין ואוצרות שמן אין צריכין בדיקה (פסח׳ ה.). אחד שערי בתים וכו׳ ואחד שערי עיירות ורפת ולולין ומתבן[4]) ואוצרות יין ואוצרות שמן חייבין במזוזה (יומ׳ יא.). — ואמר הפיטן: כאלמנות ענונו לדוש, סער מתבן כהדוש, למה תהיה כעומד ברחיק קדוש (ר״א קליר, זכור איכה, בחר ט״ב). חדש ששונים לי חדש ובנה ביתך נאוה קדש, ובמו מתבן אויבי הדש (ר״י גג׳ארה, חדש יבוצם).

[1]) יש מגיהים רִמַּת.

[2]) ופרש״י גדיש של תבן. — [3]) פרש״י בית התבן. — [4]) בספרי (דבר׳ לו) הגרסה: שערי בתים והלולים והרפת ומתבן ובית התבן וכו׳. ואין ספק כי המלים ובית התבן הם הגהה על הגליון לפרוש למתבן.

מֶתֶג[1]), ש״ז, בכנ׳ מִתְגִּי, — כעין חכה שתוחבים בשפתי השבוי וכדומה להטותו לכל צד: ושמתי חחי באפך ומתגי[2]) בשפתיך והשיבתיך בדרך אשר באת בה (מ״ב יט כח, ישע׳ לז כט). — ואמר המשורר: יפו בך ימים כמו כלה אשר תתיף בחח, אך מתגך תשים עלי אפס וימשכו בחח (רמב״ע, תרשיש א מה).

א. מֶתֶג[3]), ש״ז, בכנ׳ מִתְגִּי, — א) כעין יתד חד של עץ או של ברזל, יעקצו בו את החמור לזרזו בהליכה: שוט לסוס מֶתֶג[4]) לחמור ושבט לגו כסילים (משלי כו ג). — ב)

[1]) הנטיה בכנוי מתגי, במם חרוקה, מרשה אותנו לחשב כי המכרת היה במם צרויה, ע״מ ספר ספרי, ועי׳ הערה לקמן. — [2]) השבעי׳ תרגמו χαλινός, שהוא כעין רסן. ת״י וזמם. וכבר פרש״י הכונה בזמם כאן ואמר: והוא של ברזל ותוחבין אותו בנחירי הנאקה ונמשכ׳ בו לפי שעסקיה רעים והוא ששנינו והנאקה בחטם. ע״כ. אבל כאן הכונה לדבר כזה שתוחבין בהשפה. רסע״ג תרגם לג׳אם בערב׳, אבל את זה אינם נותנים בהשפה כי אם בהפה, וכבר דיק ריב״ג והבדיל ואמר בפרוש כי כאן הכונה צנארה a) בערב׳, והוא כעין חכה. רד״ק אמר: ומתגי בשפתיך הוא הברזל הארוך שמשימין בפי הבהמה להנהיגה והוא שקורין לו בלעז פרי״ן. ע״כ. וזהו לג׳אם שתרגם רסע״ג, וכבר העירותי למעלה כי לזה אינו שיך לומר ושמתי בשפתיך, כי אם בפיך. והנה לא נתברר מה מקור מלה זו ומאיזה מושג של שרש מתג נסתעף מושג השם מֶתֶג במשמ׳ זו. בערב׳ מתג׳, מת׳ג׳ משמשים במשמ׳ רחוקות מזה. רק משרש מתכ יש שם מתכ b), והוא במשמ׳ עקץ.

[3]) המלונים הקודמים קבעו רק ערך אחד למתג וכללו בתוכו כל מה שנמצא ממנו במקרא, אעפ״י שאין ספק בדבר כי אין הכונה בכל מקום לדבר אחד בעצמו, כמו שכבר הרגיש בזה ריב״ג, עי׳ לקמן. והנה כבר אמרתי בהערה לערך הקודם כי המם החרוקה של מִתְגִּי מרשה אותנו לחשב כי המכרת שלו היה מֵתֶג, שהוא במקום מִתְג הקדום, ובהיות שבמשמ׳ אחרת מהמשמ׳ של מֶתֶג הקודם נמצא מתג בשש נקודות, שהוא עפי״ר במקום פַּעַל הקדום, הדין נותן שהכנ׳ שלו יהיה מַתְגִּי, כמו כַּלְבִּי, מַלְכִּי. ועי׳ הערה לקמן. — [4]) תרגמו השבעים κέντρον, שהוא באמת כעין יתד חד. עקילס תרגם אמנם κημός, שהוא זמם, או מחסום, אך ת״י: מגלבא, שהוא כעין רצועה של מלקות.

a) صنارة b) مَتَكٌ

נרדף עם רסן: אל תהיו כסוס כפרד אין הבין בְּמֶתֶג [1]) ורסן עדיו לבלום (תהל׳ לב ט).—והשתמשו בו בסהמ״א בשתי המשמ׳: מושכים השוגים בשוטים ומתגים ומשפט מציגים בצדק בשערים (תשו׳ תלמידי דונש, את מי תרפא). וראה את השר שלהם רוכב על ארי ומתג בפי הארי ואותו מתג היה נחש ארוך (ספר חסידים, סי׳ תתתתרעא). גימון (פרושו) מתג בפיו של עגל שלא יוכל לשתות החלב (צמח דוד, ערך גימון). כמו הבהמות שיפחדו רק בעת שיניפו יד עליהם בקיפוץ או באבן או שיצעקו עליהם ויעקצם במתג (ר׳ הלל מוירונא, תגמ׳ הנפש כו:).—ובהשאלה: וכמה ראתה עיני אהובים השיבם השחוק שונאים וערים, לזאת מתג ורסן שים לפיך וידיך בשחקך שים אסורים (מפס דלעי הקראי, דיואן א נב, לקו״ק פד). פתי במתג דום עדי סכלך בלום, של נעלך של ואל תקרב הלום (שיר בספר דברי חכמים פ).— ואמר המשורר בשתי המשמ׳ יחד: יעופף ליל ראות עופר כאלו בגבו נתנו דרבן ומתג, ויארך ליל פרידתו כאלו בחחים משכו לחיו ומתג (רמב״ע, תרשיש ז כ).

ב.־מֶתֶג [2]), ש״ז, מ״ר מְתָגִים,—אחד מסימני הקריאה בעברית, יורה להעמיד ולהאריך קצת התנועה:

נשאר לי לבאר תמונה אחת שהיא דומה לתמונת טעם אבל אינה טעם והוא קו אחד פשוט שלא יטה ימין ושמאל תחת אות ושתים שבתיבה זולת הטעם של אותה התיבה ויש קורין לו מאריך וכו׳ ויש שקורין לו געיא וכו׳ ויש קורין לו מתג וכן אקראהו גם אני וחלקתי לששה מינים ונתתי בהם סימנים מת״ג ורסן פירוש מ׳לכים ת׳נועות ג׳רונית ר׳אשים ס׳מוכים נ׳כרים וע״ז אמרתי בשירי פרק רב טובו גם יפיו. אכתוב על ספר בדיו. בו ימצא האדם דיו, במת״ג ורסן עדיו (ר״א בחור, טוב טעם, פרק ז, שנת רעז). והכלל מי שאינו קורא המתגים כמשפטן אינו בטוח מן המכשול וישגה במבטא ובכונה (שם). קצתי בחיי מפני רוב הגעיות היתרות כנטולות דמי ששמו האשכנזים בספריהם וקוראים מתג (ר״מ מלונזנו, אור תורה, ברא׳ ה ז, שנת שלד). והוא קו ישר תחת האות נקרא ג״כ מירכא או געיא או מתג (ר״ש ארקוולטי, ערוג׳ הבשם, שנת שסב). ואם תהיה התיבה אשר בה התביר במתג וחטף כגון צדי לפני חטף המניע או חולם לפני חטף שהוא מתוג וכו׳ אז יהי׳ המשר׳ (המשרת) מרכא במקום המתג (שער הנגינות, בסוף מסורה מערכתית, שנת שעט). המתג הוא קו נצב לארכו כזה (ו) ושמו יגיד על תכונתו כי כמתג בלחי הסוס מעכב מהירות מרוצתו כן הוא מעכב מהירות מבטא ההברה (בן זאב, תל״ע, סעיף סג).—ובזמן האחרון פשט השמוש בשם זה במשמ׳ כנוי להחידקים המסבבים קצת נגעי העור וכדומ׳, עפ״י הצעתו של דר׳ בקי בן יגלי, במאמר נגעי העור, היקב, המליץ נה.

א.*מָתַג,—קל לא נמצא.

— פִּע׳, *מִתֵּג, מְמַתֵּג,—פעל נגזר מן מֶתֶג: הסוס הזה את ממתגו [1]) והוא בולם (פסי׳ דר״כ, זכור).

—הָפע׳, ־הָמְתַּג, — הושם עליו המתג. ואמר הפיטן: אי כה פץ לקוב עם וברך עם קדושיך, בשוב וכה תדבר הומתג [2]) לקדושיך, והן עתה צרו על עיר קדשך, שלחו באש מקדשך (ר״א קליר, קיני לת״ב, אי כה).

וכן רסע״ג מקרעה a). וריב״ג תרגם מתג זה בערב׳ מנח׳ש ומהמאז, ע״כ, ותרגם ר״י א״ת: מַפֵּשׁ, והוא כעין תד בעקץ של ברזל בראשו, שהחמר עוקץ בו את החמיר לזרזו להליכה. וכן רש״י (ש״ב ח א) תרגם מתג אגויילו״ן בלעז. וכן רד״ק: ומתג לחמור הוא דרבן הברזל התחוב בקצה העץ שדוקרין בו החמור למהרו. ע״כ. וכן הרלב״ג: וינהיג (האדם) החמור כשיעקוץ אותו האדם במתג כמנהג החמרים. ע״כ. וכן מנחם המאירי: ומתג הוא השבט שבראשו ברזל תחוב ודוקרין בו החמור ונקרא בלשון לעז אגולין.—[1]) השבעי׳ תרגמו כאן κημός, כמו זמם, וכך גם עקילס. ת״י כאן: זממא.—ועוד במקום אחד באה מלה זו: ויך דוד את פלשתים ויכניעם ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים (ש״ב ח א), ותרגמו השבעים ἀφωρισμένην, ואמר ולהויזן כי אולי קראו מתגרשה. ת״י: תיקון אמתא. ואמר רד״ק כי אולי היתה בעיר אמת המים ולקח דוד התקון מידם. רש״י אמר כי מתג האמה הוא כנוי לעיר הראשית מפני שהיא השלטת בכל הארץ: שהיא מקל רודה בכל פלשתים, מטרופולין של מלכים. רלב״ג: ואולי היה זה המחוז נקרא מתג האמה. רד״ק: גת ובנותיה היו נקראין בכלל מתג האמה. ע״כ. והיותר נראה שהעקר הוא כמו בדה״י: גת ובנותיה.

[2]) לא מצאתי בין פתקאותי מראה מקום יותר קדום מדברי ר״א בחור הבאים, ואינני יודע מי קודם לו קרא לסימן זה מתג, וכמדמני כי הוא הוא הממציא ויחסו לאחרים. והנה שם באותו הפרק, בסעיף מתגים נכרים. אמר הבחור וז״ל: והגאון רב סעדיא קרא לקצתם מתגים מתנכרים, ע״כ, אך לא נתברר לי אם באמת השתמש רסע״ג במלת מתגים, או אין זאת אלא תרגומו של הבחור למלה אחרת שהשתמש בה הגאון.

[1]) אין לברר לאיזו משמ׳ של מתג נתכון בעל המאמר.—[2]) בנוסח׳ הדפוס הגמר. אך כבר העיר ע״ז צונץ ואמר שבכ״י הומתג.

---

a) مقرعة

⁘מָתַג, פ״י, מִתֵּג, מָתוּג, מְתוּגָה.—בדקדוק, מָתַג את האות במֶתֶג: וכשתבוא אות נקודה בפתח לפני אות המתוגה תהיה אות המתוגה דגושה (רא״ב טוב טעם ז). וכלם מתוגים לפני החטף להפריד בין הקמץ והחטף (יעב״ה, דרכי הנקוד והנגינות, בסוף מק״ג)* המכסה אני מתוג בחוץ כי היה ראוי להיות בשבא וכו׳ (שם). יש מותגים אותם בכל מקום ויש שמותגים אותם אך עם מלכי הנגינה ויש שלא ימתגו אותם כ״א עם הפשטא (דרכי הנקוד לר׳ יקותיאל, Merx, Arch. 65 בהערה). נהגו האשכנזים בשלשת המלכים האלה למתוג אפילו במקום שאינם מתוגים וכו׳ ואפילו לפני אותם השבאים שאינם ראוים למתיגה מותגים (יהבי הנקדן, אזהרי עין הקורא בהומש מאור עינים).

— נפע׳, ⁘נִמְתַּג: והשוא בהם הוא נע וכו׳ ולא נמתג לפניו כדין בתנועה קלה (מ׳ ליכרזון, חס״ם קלו).

מְתוּ,—מתחבר לשמות פרטים: מתושלח וכו׳.

*מְתוּחַ, ס״ז,—בס״פ מן מָתַח: סירוג שתי וערב מיתוח או שתי או ערב (הזקיה, ירוש׳ מו״ק א ח). סירוג או שתי או ערב מיתוח היתה רפה ממתחת (ר׳ יוחנן, שם).—ומחט של מִתּוּחַ: מחט שניטל חרירה או עוקצה טהורה אם התקינה למיתוח[1]) טמאה (כלי׳ יג ה). נטלו ממנו (מן המסרק) שתים ועשאן למלקטת וכו׳ אחת והתקינה לנר או למיתוח (שם ח). אילן שנעקר ונשתייר בו שורש וכו׳ כמחט של מיתוח[2]) (כאב״י איש כרתותא, ערל׳ א ד).

— ⁘בית מִתּוּחַ: אבל אם יש לכם יכולת להחזיר את יריעות לבתי מיתוח ולהעביר עליהם מעט סיד לשמה הרי יצאתם ידי עיבוד לשמה (תשו׳ הגא׳, הרכבי תלג).

⁘מְתוֹךְ.—כמו מִגּוֹ, עי׳ תּוֹךְ.

⁘מְתַוֵּךְ, ת״ז,—מי שמתוך בדבר.

מְתוֹם,—עי׳ מְתֹם.

*מָתוּן, ת״ז, לנק׳ מְתוּנָה, מ״ר מְתוּנִים, מְתוּנוֹת,—מי שאינו ממהר, בפרט שאינו מהיר חֵמָה, וכיוצא בזה: אין לך בכל העממין מתון יותר מן האמרי שכן מצינו שהאמינו בהקב״ה וגלו לאפריקי ונתן להם המקום ארץ יפה כארצם והיתה ארץ ישראל נקראת על שמם (רשב״ג, תוספת׳ שבת ז-ח כה).—ומי שאינו עושה דבר בלי ישוב הדעת, וכיוצא בזה: הם (אנשי כנסת הגדולה) אמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים

[1]) במדב״מ מיתון, וכך במשנ׳ עם גוף הפרוש הערבי של הרמב״ם. וככר העיר תנחום ירושלמי כי בקצת ספרים הגרסה מיתון במקום מיתוח, והוא הוא. — [2]) במשנ׳ שבש״ס מיתון, ובכ״י מיתין.

הרבה ועשו סיג לתורה (אבות א א). ואצוה את שופטיכם וכו׳ אמרתי להם הוו מתונים בדין שאם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני ושניתיו ושלשתיו אלא הוו מתונים בדין (ספרי, דברי טז). אלו המדות הטובות שלמדו ישראל ע״י הצרות והשמדות וכו׳ שנעשו סבלנים מתונים צייתנים (מדר׳ שס״ם, הדודאים, הוצ׳ גרינהוט). — ובהרחבה, עיר מְתוּנָה, שיושביה מתונים: אין לך בכל הכרכים יותר מתון מן הסודמי שכן מצינו שחזר לו לוט על כל המקומות ולא מצא מתונה כסדום (ר׳ נהוראי, תוספת׳ שבת ז-ח כד).—וגם דבר לא בע״ח, במשמ׳ ההפך ממהירות: הטורף את גגו והמכבס את כסותו אימתי יודע אם רבו הגשמים אם לאו וכו׳ בתחלה הוא מנטף טיפין מתונות ועכשיו יורד טפה אחר טפה (ר׳ יהודה, תוספת׳ מכשיר׳ א ח).—ובסהמ״א: קלקול הדין שלא היו מתונין בו לעיין כל צרכן ונתקלקל (רש״י שבת לג.). שכל מעשה ארץ מתונים ומעשה שמים במהירות (הוא, חגי׳ יב:).—מהלך מָתוּן: ויהיה העודף בין המהלך הנחוץ והמתון כפל זויות (ראב״ח הנשיא, צורת הארץ יב). ימצאו לבנה בכל חלק מחלקי הרקיע הולכת בכל סדרי המהלך המתון והמהיר והשוה (שם יג). — ומשל: מתון מתון ארבע מאות זוז שוה[1]).

⁘מָתוּן, ס״ז,— שה״פ, ההפך מן מהירות: יש להם עסקים רבים ובאים לדין ואין לי מתון לעיין בדינם (רש״י מ״א ג ט). שאין שהות ומתון לדבר (ס״א, כתוב׳ פז.). מהרתי בראשונה וכו׳ ובעיני היה גנאי לתת מתון ופנאי (תשו׳ ר״ת קמו). כמי ששקל מממונו אלף זוז לחמשה וכו׳ ורוצה לאמת אצלם במהרה מה שנשאר מן הכל וכו׳ התחייבו להאמין מה שאמר להם ויש להם מתון לדעתו מדרך החשבון (ר״י א״ת, הקד׳ או״ד לרסע״ג). ואמר החכם המתון שאחריתו השגה טובה טוב מן המהירות שאחריתו חסרון (הוא, מבח׳ הפנינ׳ לרשב״ג, שער המהירות). כמו שאדון הבית מוכיח אנשי ביתו ומלמדם כמו מלמד התינוקות והקטנים וכמו שכל אחד מאלו מוכיח מקצת מה שיוכיחהו במתון ולאט ובספוק ובמקצתם בעל כרחם כמו כן המלך (רש״ט פלקיירא, ראש׳ חכמ׳ ג א). והשיר היה נחמד מזהב ומפז ולא הייתי יכול לקראו במתון, ופי יהלך אל טוריו כפי האתון ולבי ישוב אחור וילך עקלתון (עמנואל, מחבר׳ יג). וכל איש משכיל שיקרא בו אני משביע בנפשו שלא יעבור עליו בשילוח רק

[1]) בגמ׳ בארמית: מתון מתון ארבע מאה זוזי שויא (רב אדא בר אהבה, ברכ׳ כ.).

יתבונן בו במתון התבוננות מופשטת מתאוה ומקנאה (ר׳ הלל מויכונא, הקדמ׳ תגמ׳ הנפש). — בְּמִתּוּן, כמו במתינות: והמשמש מטתו בהיות גופו ממוצע בין הקור והחום אז יוכלו טבעיו לנוח ולא יזריע מהר ויוכל לבעול במתון ואז האשה מקדמת לזרוע תחלה (ר״י אבוהב, מנורת המאור ג ב ו ו). ולא ימחוק (את המדה) בבת אחת מפני שהוא מפחית למוכר אלא בפעם אחת במתון (שו״ע חו״מ רלא ה). ואמר שכל עוד שהיה לוקח מועד והשערה במיתון והשגחה ועיון לצדדי כל עיון ועיון מהם אז היה משפטו יוצא לאור (רשב״ל דולאן, הק׳ תפארי ישראל). כי לרוב המיתון נדמיתי לשוכן (ר״מ אלשיך, איוב כט כה). שלא יקח מתון בעצמו בלימוד התורה (המאירי, בית הבחירה על אבות ב ד).

מְתוּנִי, ת״ז, לנק׳ מְתוּנִית, — מטבע הַמָּתוּן: זמן התנועה המתונית אשר מפני תנועת החלוף יותר ארוך בירח מזמן התנועה המהירה (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ה ב ז). תנועת האורך ברב הככבים מתחלפת עד שתהיה פעם מהירה ופעם מתונית (שם שם ט). ולזה גם כן היתה תנועת החלוף יותר מתונית בנגה ממה שהיא בככב (שם). דפק מתוני הפך תכופי יורה על קור (שלמה רופא בדגוים, תרג׳ חרוזי אבן סינא). וכן אם היתה תנועת השמש המיוחדה אליו יותר מתונית היה מפסיד ברוב חום (ר״י אברבנאל, ברא׳ש). במספרם (של הגרמים השמימיים) ובתנועת דרכם פשוטה מורכבת ואיך תחזור ישרה ומתונית (מ׳ ריאטי, מקדש מעט ג). מי שיהיו פסיעותיו רחבות ומאוחרות הוא מתוני מצליח ומי שיהיו פסיעותיו קצרות מהירות הוא נמהר ונחפז (תולד׳ אדם ג לג, כ״י ברי״מ).

מָתוֹק, ת״ז, לנק׳ מְתוּקָה, מ״ר מְתוּקִים, — א) טַעַם כטעם דְּבַשׁ, וההפך ממנו מַר, süss; doux; sweet: מה מָתוֹק מדבש ומה עז מארי (שפט׳ יד יח). ופריו מָתוֹק לחכי (שה״ש ב ג). ותהי בפי כדבש לְמָתוֹק (יחזק׳ ג ג). אכל בני דבש כי טוב ונפת מָתוֹק על חכך (משלי כד יג). נפש שבעה תבוס נפת ונפש רעבה כל מר מָתוֹק (שם כז ז). — ובהשאלה במוסר׳, במשמ׳ טוב ונעים: הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר לְמָתוֹק וּמָתוֹק למר (ישעי׳ ה כ). — דְּבָרִים מְתוּקִים וכדומ׳: וּמְתוּקִים מדבש ונפת צופים (תהל׳ יט יא). צוף דבש אמרי נעם מָתוֹק לנפש ומרפא לעצם (משלי יו כד). — והאור: וּמָתוֹק האור וטוב לעינים (קהל׳ יא ז). — והשֵּׁנָה, מְתוּקָה לו, יָשֵׁן במנוחה, בתענוג: מְתוּקָה שנת העבד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון (שם ה יא). — ובתו״מ: החייב בשקדים המרים פטור במתוקים החייב במתוקים פטור במרים (חול׳ א ה). רבש״ע יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך ואל יהו מתוקין כדבש ותלוין ביד בשר ודם (ר׳ ירמיה בן אלעזר, ערובי׳ יח:). מתוק אין בו לא משום גילוי ולא משום יין נסך (ר״ש בן לקיש, תרומ׳ ח ה). יש לך חיך גדול מתוק מזה (מד״ר שה״ש, חכו ממתקים). — ואמר המליץ: המר בעת יועיל מתוק ואם הוא מר אכן בעת יזיק מתוק מאד ימר, על כן חכם לבב המר אשר יועיל יאכל וממתוק מזיק יהי נשמר (ר״י זבארה, ספ׳ שעשוע׳ ח). — ובהרחבה, מה שנעים לאדם, מה שהוא מוצא בו עונג: גומר בת דבלים וכו׳ שמתוקה בפי הכל כדבלה (שמואל, פסח׳ פז:). לפי שהערו ישראל נפשם למיתה בגלות וכו׳ והיו עוסקין בתורה המתוקה מדבש לפיכך עתיד הקב״ה להשקותם יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית (מד״ר במד׳ יג). — ומצוי בסהמ״א בכל המשמ׳: מה תמרה זו נאה במראיה וכל פירותיה מתוקים וטובים כך בן דוד נאה במראהו וכבודו וכל מעשיו טובים ומתוקים לפני הקב״ה (פרקי דר״א יט). והכל הולך אחר הזרע אם מתוק למתוק ואם מר למר (שם מח). — ומשל: ואמרו אל תהיה מתוק פן יבלעוך (ר״י עמדין, מגדל עוז קב.). — ובהרחבה, במשמ׳ רפה, רך: החום בקדחת זו יותר בינוני ומתוק משאר קדחות (ר״י זהלון, אוצה״ח ב). החום הטוב בקדחות הוא המזוג מתוק ושוה בכל חלקי הגוף (שם ה ו). — ב) *שם פרי מפרי האדמה מר הטעם[1], coloquinte: מאימתי מוציאין זבלים לאשפתות משיפסקו עוברי עבירה דברי ר״מ רבי יהודה אומר משייבש המתוק (שביעי׳ ג א). המלקט עשבים לחים עד שייבש המתוק והמגבב ביבש עד שתרד רביעה שניה (שם ט ו).

מִתּוּק, ש״ז, — שה״פ מן מִתֵּק: ובהשאלה, מִתּוּק הדינים: הגבורות חשובים יותר מהחסדים וכו׳ בזמן מיתוק

---

[1]) בגמ׳ ירוש׳ (שבי׳ ג א) פרשו: המתוק פקועה. ואמר רבי מנא: ההן פקועה דבקעתה. אך לא נתברר עוד בודאות איזה פרי מפרי האדמה קראו היהודים לפנים פקועה, עי׳ זה הערך. מזמן הגאונים לא נשאר לנו פרוש שבא להם בקבלה, רק הרמב״ם בפרושו תרגם מלה זו בחנטל בערב׳, והוא הפרי הנקוב פה בפנים. ולא נתברר אם זה בא לו בקבלה, או הוא על סמך פרוש הירושל׳ פקועה. ואמר ר׳ תנחום ירושלמי כי נקרא כך ע״ש מרירותו והוא בלשון סגי נהור. ולא מצאתי סמך לזה בשמות הפרי הזה בערב׳.

הגבורה אבל כשעדיין אינן נמתקין אז ודאי החסדים חשובים מהגבורות (מסלת״ו, ע״ח, נוקב׳ דז״א ו ס ג). ואין לגבורות כל כך מיתוק כמו בא״א וכו׳ והגבורות הם במיתוק החסדים מקושרים יחד (עמס״מ, עולם התהו ד). ונקרא זה פנים שוחקות והם המעמידים הדינים למטה באותו המיתוק הצריך להם ולא יתגברו להחריב העולם ח״ו (רמח״ל, פתחי תשובה ב טו).

׃מְתוּקָה, ש״נ, מ״ר בכנ׳ מְתוּקוֹתָיו,—הדברים המתוקים: ולמה בתאותו כל אדם שונה ולא יזכור כי אם ימנה יכפלו יגונותיו יותר ממתוקותיו אלף אלפים ימר (שאל׳ הרלב״ע קנט-קס).

׃מְתוּקִי, ת״ז,—מטבע המתוק, קצת מתוק: עץ גדול במצרים וכו׳ פריו אדום בגודל פרי הזית ומתוקי נתן לרפאות חולי החזה (שינסק, תוס״א ב, הנמחים כד).

מתח, ממנו מָתַח, *מִתּוּחַ, ׃מְתִיחָה, ׃מֶתַח, ואולי אַמְתַּחַת.

מָתַח[1], פ״י, עתי׳ בכנ׳ יִמְתָּחֵם, — מָתַח דבר, משך בכח שיהיה יותר ארוך, ausdehnen ; étendre stretch out : הנטה כדק שמים וַיִּמְתָּחֵם כאהל לשבת (ישעי׳ מ כב). — ובתו״מ: כדיין הזה שהוא מותח את הוילון מבפנים ואינו רואה מה נעשה מבחוץ (ר׳ מאיר, מד״ר ויקר׳ ס). המותח זמורה מאילן לאילן (כלא׳ ו ט). ואינו מודד לא בחוט ולא בשלשלת ולא בשוח של גמי אלא במשיחה והמודד מותח (המשיחה) בכל כחו ומודד (תוספת׳ ערוב׳ ו יג). מותח החוט על גבי גפנים אם היו כולן נוגעות כאחת הרי זה כרם אחת נכנסת אחת יוצאה אינו כרם (שם כלא׳ ג ד). כיצד מולק בחטאת העוף נותן שתי גפיה בין שתי אצבעותיו ושתי רגליה בין שתי אצבעותיו והיה מותח צוארה על גבי אצבעותיו (שם זבח׳ ז ד). בנוהג שבעולם אדם מותח אהל על ידי שהות רפה (ר׳ יוחנן, ירוש׳ ברכ׳ א א). מעשה באשה אחת שהיתה אורגת בגד אחד בטהרה ובאת אצל ר׳ ישמעאל להישאל לו וכו׳ אמרה לו נדה באת ומתחה עמי בחבל (שם, חגי׳ ג ב). המותח חוט של תפירה בשבת (רב, שבת עה.). מעשה באדם אחד מבקעת בית חורתן שנעץ ד׳ קונדיסין בארבע פינות השדה ומתח זמורה עליהם (ר׳ יצחק, ערוב׳ יא.). שלא תאמר מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע וגבריאל בצפונו (הונא, מד״ר בראש׳ ג). הביאו לו מטה ארוכה התחיל פושט עצמו ומותח איבריו (ר״י בר׳ סימון, שם בס״ב, הנך יפה). העמיד (שמואל) ארבע קונדסין ומתחו (את אגג) עליהן (תנחומ׳ תצא י).—ובסהמ״א: דרך האורגין שמותחין החוטין תחלה באורך היריעה וברחבה ושנים אוחזין זה מכאן וזה מכאן (רמב״ם, שבת ט יז). — ׃מָתַח אותו על העמוד, להלקותו: שרבי אפרים לא טוב עשה בעמו וראוי למתוח אותו על העמוד כי הלך בערכאות כותים (מרדכי, ב״ק קנה, בשם מהר״מ).—ובמשמ׳ פ״ע: אני שאמרתי לשמים ולארץ די שאלמלא כן היו מותחין והולכין עד עכשיו (ר׳ יצחק, מד״ר בראש׳ ה). כל זמן שהיו ידי קוניהם ממשמשין בהם (בהשמים) היו מותחים והולכים כיון שנחו ידי קוניהם ניתן להם ניחה (ר״י בר׳ נהוראי, שם י).—ואמר הפיטן: ושעור הקנה שש אמות וזרת, וכל אמה מודדת שליש בזרת, והזרת מותחת עד שנים בסיט, וארבע אצבעות הוא הטפח והסיט (ר״א קליר, אז ראית, שבת שקל׳).

— פָּעוּ׳, *מָתוּחַ, מְתוּחָה, מְתוּחִים, מְתוּחוֹת: האניסין שבים רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהם מטורוס אמנוס ועד נחל מצרים מן החוט ולפנים ארץ ישראל מן החוט ולחוץ חו״ל (תוספת׳ תרומ׳ ב יב). רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהן ומודד ממנו ולהלן אלפים אמה (ערוב׳ נה.).—ונסר מָתוּחַ: נסר שהוא מתוח מגג לגג אפי׳ רחב כמה אסור להלך עליו (ר׳ בא, ירוש׳ שבת ב ג).—קשת מְתוּחָה: הנוגע ביתר ובקשת אעפ״י שהיא מתוחה (כלים כא ג). מצודת האישות וכו׳ כל זמן שהיא מתוחה חבור (ר׳ יהודה, שם).—ואמר המקונן: אם תוקענה שלש מאות יונקים על שוכה אחת מתוחים אללי לי (קינ׳ לט״ב, אם תאכלנה). — ובהשאלה, *דִּין מָתוּחַ: שכל אותה השנה הדין מתוח כנגד המשפחה (ירוש׳ מו״ק ג ז). אותה מדת הדין שהיתה מתוחה כנגד ישראל הפכה הקב״ה ומתחה כנגד המצרים (מד״ר בראש׳ נה). יצחק תבע יסורין אמר לפניו רבון כל העולמים אדם מת בלא יסורין מדת הדין מתוחה כנגדו מתוך שאתה מביא עליו יסורין אין מדת הדין מתוחה כנגדו (ר״י בר סימון, שם סה). כל זמן שהיה איוב עומד כנגד חביריו וחביריו כנגדו היתה מידת הדין מתוחה (פסיק׳ רבתי לח).

—נפע׳, *נִמְתַּח: זנב העגל שאינה מגעת לערקוב אמרו חכמים כל מרבית העגלים כן כל זמן שהן מגדילין הם נמתחות (בכור׳ ו יא). (שעה) שלישית נמתחו אבריו

---

[1]) גם בארמ׳. בערב׳ מתאח a), ארוך, למשל לילה. מתיח׳ b) ארוך ודק, למשל מקל.

a) متاح b) متيخ

(של אדה"ר) רביעית נזרקה בו נשמה (ר' יוחנן בר"ת, סנה' לח:). גגו של זפק נידון כושט וכו' כל שנמתח עמו (רב איבי בן אביי, חול' נו:). שאלולי שאמרתי להם (להשמים) די עד עכשיו היו נ מ ת ח י ם והולכים (ר' יצחק, מד"ר בראש' מו). יקרש הרקיע יגלד הרקיע י מ ת ח הרקיע (רב, ירוש' ברכ' א א). — ובהשאלה, נִמְתְּחָה הקשת, במשמ' נזדקף האבר: נ מ ת ח ה הקשת וחזרה (ר"ש בר נחמן, ירוש' הורי' ב ה). — נִמְתַּח על העמוד, להלקותו: אמרו לו (חכמים לאותו האיש ששכרוהו להעיד על הלבנה עדות שקר) מאתים זוז נתונין לך במתנה והשוכרך י מ ת ח על העמוד (ר"ה כב:). — ובסהמ"א: ועל מה שעשה כבר ענש יענש או י מ ת ח על העמוד או יתן ממון ויתכפר לו (מהר"מ מרוטנ', שערי תשוב' רלד).

—פִּעֵ', *מִתַּח, מְמַתֵּחַ: ומסרגין את המטות ר' יוסי אומר מ מ ת ח י ן (ביו"ט) (מו"ק א ח). ושפה של סדין צריך ל מ ת ח (מקוא' י ד). אם היתה רפה מ מ ת ח ה (ירוש' מו"ק א ח). מסרגין שתי וערב וממתחין שתי בלא ערב (בבלי שם י.). שאם היה רפוי ממתחו (שם).—ובסהמ"א: וסבת כאב ה מ מ ת ח רוח או ליחה מותחים העצבים והעצלים כאלו הם מושכים אל שני קצוותיהם (קאנון א ב ב כ).

—הִפְעִ', *הִמְתִּיחַ, — כמו מתח, בנחץ הפעלה: מפני ש מ מ ת י ח בה (בהשלשלת) את אוהלין (תוספת' כלי' ב"מ ב ג). הממתיח צדדיו בשבת (רב, ירוש' כלא' ט ז). —ובסהמ"א: כי יתרככו איבריו הנקשחים והמיובשים ו י מ ת י ח את הגידים אשר קפדו מרוב ימים (אסף הרופא, כ"י 134). וגם ממתיחים (החזירים או העזים) ראשם כנגד צד צפון וכו' יגיד על סתו וגשם (רזיאל כא.). — ואמר הפיטן: סידרו למערבית המזבח, בין האולם ולמזבח, ראשו דרומית המתיח, וגופו צפונית השטיח (סדר עבודה, כ"י, Elbogen 173).

—הִתְפַּ', *הִתְמַתֵּחַ: ללמדך שאין כל העולמים חשובין לפניו ככלום שהרי בחצי השם נבראו והיו הולכין ומתמתחין עד סוף כל העולמים אלא שאמר להם די (תנחומ' חיי שרה ג). —ובסהמ"א: ביום שתחל (הקדחת) לאחוז אותו תשכון על האדם עצלות כמו כובד תרדמה ו י ת מ ת ח ויתפתל כאדם אשר שקד כל הלילה (אסף הרופא, כ"י 148). כי בעת גידול הנער וצמיחתו משך תשעה חדשים יתפשטו ו י ת מ ת ח ו עצלי האם (ר"ד מרוקא, זכות אדם 6). בינתים פנה היום ובנימין עמד מתמתח בפשוט אבריו ועוקר רגליו לחזור לביתו (מנדלי מו"ס, מסע' בנימין ד).

מֵתַח, ש"ז, —בה"פ מן מָתַח: זה הים הגדול כשליש יושב, במאה וששים ושש ועוד מתחשב, ועמקו בעשרים וארבעה ל מ ת ח סוף, וסוף בשבעים ושנים לעגל גיהון (ר"א קליר, אז ראית, סבת שקלי'). — ובהשאלה, מֵתַח דין: מתח דיניך אם ביצורים תמצה, מלפניך משפטי יצא (שמעון בר יצחק, מדבר בצדקה, ב' ר"ה). מ ת ח דינך הפר לעם מתבוססים, נצח ישראל תושיע מנוגשים (סליח' שחרי' יוה"כ, יי' אלהי הצבאות). אך ב מ ת ח דין ומרוץ חבל, בני אמוניך אל תחבל (סליח' ער"ה, אך במתח).

מָתַי[1], —מִלַּת שאלת הזמן, כמו אימתי, כשהשואל אינו יודע באיזה זמן יהיה דבר מהדברים, אם במהרה או לאחר הרבה זמן, אם ביום או בלילה, וכיוצא בזה, when; quand; wann: ועתה מָתַי אעשה גם אנכי לביתי (בראש' ל ל). לאמר מָתַי יעבר החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר (עמו' ח ה). אויבי יאמרו רע לי מָתַי ימות ואבד שמו (תהל' מא ו). צמאה נפשי לאלהים לאל חי מָתַי אבוא ואראה פני אלהים (שם מב ג). בינו בערים בעם וכסילים מָתַי תשכילו (שם צד ח). אשכילה בדרך תמים מָתַי תבוא אלי (שם קא ב). כלו עיני לאמרתך לאמר מָתַי תנחמני (שם קיט פב). כמה ימי עבדך מָתַי תעשה ברדפי משפט (שם שם פד). מָתַי תקום משנתך (משלי ו ט). אם שכבתי ואמרתי מָתַי אקום ומדד ערב (איוב ז ד). ומָתַי תשוב (נחמ' ב ו). — לְמָתַי, לאיזה זמן: התפאר עלי לְמָתַי אעתיר לך (שמות ח ה). — עד מָתַי[2], עד איזה זמן: ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מָתַי יהיה זה לנו למוקש (שמות י ז). עד מָתַי לעדה הרעה הזאת (במד' יד כז). ויאמר אליה עלי עד מָתַי תשתכרין (ש"א א יד). ויאמר יי' אל שמואל עד מָתַי אתה מתאבל אל שאול (שם יו א). ויאמר עד מָתַי אתם פסחים על שתי הסעפים (מ"א יח כא). עד מָתַי לא יוכלו נקיון כי מישראל (הוש' ח ה-ו). עד מָתַי תלין בקרבך מחשבות אונך (ירמ' ד יד). עד מָתַי אראה נס אשמעה קול שופר (שם כא). עד מָתַי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש (שם יב ד). עד מָתַי תתחמקין הבת השובבה (שם לא כב). עד מָתַי תתגודדי הוי חרב ליי' עד אנה לא תשקטי (שם מז ה-ו). עד מָתַי אתה לא תרחם את ירושלם (זכר' א יב). עד מָתַי אלהים יחרף צר (תהל' עד י). עד מָתַי תשפטו עול (שם פב ב). עד מָתַי רשעים יי' עד מָתַי רשעים יעלזו (שם צד ג). עד מָתַי פתים תאהבו פתי (משלי א כב). עד מָתַי עצל תשכב (שם ו ט). עד מָתַי

---

[1]) בערב' מתי a), כמו בעבר'. —[2]) בערב' חתי מתי b).

a) متى b) حتى متى

החזון התמיד והפשע שמם (דני' ח יג). עד מָתַי קץ הפלאות (שם יב ו). — ועם עבר: כה אמר יי' אלהי העברים עד מָתַי מאנת לענת מפני (שמות י ג). עד מָתַי עשנת בתפלת עמך (תהל' פ ה). — ובלי פעל אחריו: ואמר עד מָתַי אדני (ישע' ו יא). עד מָתַי היש בלב הנבאים נבאי השקר (ירמ' כג כו). הוי המרבה לא לו עד מָתַי ומכביד עליו עבטיט (חבק' ב ו). ונפשי נבהלה מאד ואת יי' עד מָתָי (תהל' ו ד). שובה יי' עד מָתָי (שם צ יג). — ובמשמ' כשיבוא הזמן: הכוני בל חליתי הלמוני בל ידעתי[1]) מָתַי אקיץ אוסיף אבקשנו עוד (משלי כג לה). — ובתו"מ: מאמתי[2]) קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן (ברכ' א א). — ומצוי מאד הדבור עַד מָתַי: עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת (ר"ג, גמי' שם לז.). ועד מתי חייב להכריז עד כדי שידעו בו שכניו (ר"מ, ב"מ ב ו). עד מתי מותר להחזיר בכרכין עד כדי שיראה לשולחני (תוספת' שם ג כ). עד מתי אתה מפזר חלוגלוגך (מגי' יח.). עד מתי אתה מסלסל בשערך (שם). — ובמשמ' עד איזה שיעור: עד מתי הוא פוחת עד כנגד כתובתה (כתוב' ה ז), ועי' *אימתי. — *מאמר הַמָּתַי, בחכמת ההגיון: תשעה מאמרות והם מן המקרים מאמר הכמות כו' ומאמר המתי ומאמר האנה (ר"י א"ת, רוח חן י). מאמר המתי הוא בתארך הגוף ביחוסו לזמן אחר (שם).

***מְתִיחָה**, ש"נ, — שה"פ מן מָתַח: כשמותח חוט הערב מכה בכרכר עליו במקומות מקומות ליישבן שלא יהא מתוח יותר מדאי שהמתיחה מעכבתו מהתחבר יפה עם הארג (רש"י שבת עה:). מלאתי אפרים כמו מלא ידו בקשת והוא מתיחת הקשת בכל כחו לירות החץ (רד"ק זכר' ט יג). — ואמר הפיטן: הבדלת בין מים למים, במתיחת רקיע השמים (שיר היחוד ליום ו). — ושֵם משמות המחלות והכאבים: ירגיש הכאב והמתיחה בשרשי העינים (נרבוני, אלת חיים, בחליי הראש ב). התופיי יצא בו הטבור לחוץ יציאה רבה ולא יהיה שם מן הכובד מה שיהיה בנאדיי אבל יהיה בו מהמתיחה מה שאין בנאדיי (קאנון ג יד ד י). ובכל קדחת מפסקת קודם עונתה יקרה לבעל הקדחת הסימור והזירור והמתיחה וכובד האברים וכאב הפרקים ומגינת לב ונפש מצרה (טוביה הרופא, מעשה טוביה, מאמר' הבית א).

***מְתִינָה**, ש"נ, — שה"פ מן מתן: בא לו עשו במתינה אמר מה אני מכריע את אבא אלא יקרבו ימי אבל אבי ואהרגהו (ר' יהודה, מד"ר בראש' סז).

***מְתִינוּת**, ש"נ, — שה"פ, ההפך מן מהירות: עד שלא חטא אדם הראשון היו המזלות מהלכין דרך קצרה ובמהירות משחטא סיבבן דרך ארוכה ובמתינות (ר' אפס, מד"ר בראש' י). — ובספהמ"א: ומהלך החמה ממעיט את מתינותה ורץ להגיעו אל המהלך השוה (ראב"ח, ספ' העבור ב). אם לא תשיג שאלתך במתינות ובהתאפקות באיזה דבר תשיגנה (ר"י חריזי, מוסרי הפלסופי' ב א). המתינות ימלט מן המכשול (שם). הראשון מן הענינים כשהיא (הלבנה) במהלך השוה והמרחק הבינוני והשני כשהיא במהלך המתינות ובמרחק הקצה (מי אלדבי, ש"א ב ג). וכשהיא מתגלגלת מרום גבהה נראית כאלו היא יורדת ומתקרבת מן הארץ והיא למראית עין ממעיטה את מתינותה (שם). וזה שאין אנו מרגישין ולא מכירין שום תנועה להכוכבים המיושבים הוא מעוצם מתינותה (ר"י הישראלי, יסו"ע כח.). יועץ החכמה המתינות (ר"י עמדין, מגד' עז, עליית המדע).

***מְתִיקָה**, ש"נ, — שה"פ, עצם סגולת הדבר המתוק: כשם שהפכת את מי המרה למתיקה ומי יריחו על ידי אלישע למתיקה ואת קללת בן בעור לברכה כן תהפוך את כל חלומותי הקשין (ר' הנחום בר' חייא, ירוש' ברכ' ה א). — ובמשמ' מאכל מתוק: בא להם מתיקה בתוך המזון מברך על המזון ופוטר את המתיקה (תוספת' ברכ' ה יג). השוכר את הפועלים וכו' מקום שנהגו לזון יזון לספק במתיקה יספק הכל כמנהג המדינה (ב"מ ז א). שהיו (היהודים) להוטים אחר מתיקה שהיא מרגלת הלשון לתורה (ר' חנינה, ירוש' תעני' ד ח). — ובפרט מיני מתיקה, במשמ' זו: הנודר מן התירוש אסור בכל מיני מתיקה ומותר ביין (תוספת' נדר' ד ג). מיני מתיקה ע"י שדרכן להשתער בבצל ובקפלוט משערין אותן כילו בצל כילו קפלוט (ירוש' ערל' ב ו). מיני מתיקה שהן בודקין היין היפה (שם פסח' א א). במיני מתיקה שנו הואיל וראוין למתק קדרה (שבת ל.). מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו דבש וכל מיני מתיקה שהדבש וכל מיני מתיקה

— [1]) לפי הטעמים זה הפעל מְחֻבר למלת השאלה והפעל אקיץ מטעם באתנח, והמלה מתי משמשת גם כאן במשמ' השאלה הרגילה. אך ההקבלה הכוני בל חליתי מעידה על בת זוגה כי היא גומרת בבל ידעתי, וכאן צריך להיות האתנח, וחצי השני של הכתוב מתחיל במתי אקיץ, והכונה בה כשאקיץ. וכבר הרגישו בזה החדשים. — [2]) כך גרסת הערוך, דפוס ראשון, והוסיף: ויש ששונין מאימתי והא' תוספת כמו א' דאזרוע זרוע.

מאירין מאור עיניו של אדם (יומ׳ פג:). — ובסהמ״א: דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה כגון מיני מתיקה וכו׳ שבאין למתיקה ולא ללפות (ערוך, ערך דנק). דבש וכל מיני מתיקה שקשים למכה (רש״י קדוש׳ לג:). מתיקה נקראת גוביא יוקח גרגרי צינובר נקיים ב׳ חלקים זרע גד גרגיר זרע אבטיח שעור מספיק ויעשה מתיקה (קאנון ג כ א כא). ומהלבבות כמו לב השקדים וכו׳ והמתיקה בגרגרי אלבצרא וכו׳ נפרדים ומתובלים (שם שם יו). כשהולכים לבקר בשמחות וגיל והבית ימלא ומכבדים אותם במתיקה ומשקה וכדומה ויש כמה וכמה שנותנים המתיקה והמשקה לפיהם בלא ברכה (ר״א פאפו, פלא יועץ, אות ב).—ואמר המשורר, בהשאלה, בענין תענוגי העולם: ואין לי בזמן הרע מתיקה אשר לא תהיה בראש כלולה (עמנו׳, מחב׳ א).

·מְתִיקוּת, ש״נ, — עצם טעם הדבר המתוק: אלא שאין הפרש אצלם בין התייחד זה הצמח באדמימות מבלתי הלובן או במתיקות מבלתי המרירות (ר״ש א״ת, מו״נ ב יט). והוא שיקרה ללבנה המתיקה הנזכרת או מה שהיא בדרך המתיקות מה שיקרה לשאר העסיסים (קאנון א א, במהות הל׳ זה). וכמו השתנות הבוסר מהחמיצות אל המתיקות (רמב״ל דורא, מג״א א). שהם (המלחים) יודעים טעם הים כאלו הם מרגישים במליחותו ובמתיקותו (רמב״ן, שמות ל לה). — ובהשאלה, תענוג גדול: ויהיה גמולי בעולם הזה השמחה במתיקות עבודת יי׳ (ר״י א״ת, חו״ה, עבוד׳ ה׳ ג). ולא יתדמה לו כי אם תמונתו ולא יעור אלא במתיקות זכרו (שם ה).

·מַתַּכוּתִי,— עי׳ ·מַתַּכְתִּי.

·מַתְכֻּנָה, (מתכונה), ש״נ,—כמו מַתְכֹּנֶת: מרוב הצער יאמר המצטער מקולל יהא היום שנולד בו והשעה שנולד בה גם יש ימים שיהיו כן בהיות שני המאורות על מתכונה קשה (ראב״ע, איוב ג יד).

מַתְכֹּנֶת[1], ש״נ, נכנ׳ מַתְכֻּנְתּוֹ, ־תָּהּ, — א) כַּמּוּת של דבר במספר או במשקל, Quantität; -té; -ty: לא תאספון לתת תבן לעם ללבן הלבנים כתמול שלשם הם ילכו וקששו להם תבן ואת מַתְכֹּנֶת הלבנים אשר הם עשים תמול שלשם תשימו עליהם לא תגרעו ממנו (שמות ה ז־ח). — ואמר בן סירא: למי חיים היין לאנוש אם ישתנו במתכנתו[2] (כ״ס גני׳ לד כז).

— ב) כַּמּוּת של כל חלק וחלק שהדבר מֻרכב מהם, הרכבת דבר, composition: על בשר אדם לא ייסך (שמן המשחה) וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לא תעשו כמהו (שמות ל לב). והקטרת אשר תעשה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לא תעשו לכם (שם לז). —ובתלמ׳ במשמ׳ זו: המפטם את הקטורת במתכונתה הרי זה חייב והמריח בה פטור (תוספת׳ מכות ד ב). בכל יום מתקן (את הקטרת) במתכונתה והיה מכנים (כרית׳ ו:). — ובמשמ׳ ערך היחסי של כמות דבר לדבר אחר, proportion ; Verhältnis: ועשירת החמר האיפה אל החמר יהיה מַתְכֻּנְתּוֹ (יחזק׳ מה יא). — ג) האיכות הנכונה והעקרית של דבר, טבעו וטיבו, normal state; état normal; normal. Zustand: ויעשו עשי המלאכה (בתקון בית המקדש) ותעל ארוכה למלאכה בידם ויעמידו את בית האלהים על מַתְכֻּנְתּוֹ ויאמצהו (דהי״ב כד יג). — ומצוי בסהמ״א: ויכן אותו לחוד חידות ולמשול משלים ולהכין כל מתכונת ולחרוז כל מחרוזת (רסע״ג, הסקד׳ העבר׳ לספ׳ האגרון). היסודות המה העומדים על מתכנתם והנוספות נהפכו הפך (שם). בתחלה בראה תהו ובהו והפך מתכונתו ועשאו ארץ (נסים בר נח הקראי, פי׳ י׳ הדבר׳, לקו״ק, נספח׳ 7). וישתנה אותו האבר מברייתו אז יצר ברוח החיים במדה קשה וגדולה כי לא יוכל להיות במתכונתו וכמתחלתו (שבתי דונלו ס). והנה אנחנו עבדיך באנו אל המקום הזה ונכונן את מזבחך במתכונתו וזבחנו זבח (יוסיפון, פרק ס). הבחינה בברואים היא העיון בפנות העולם וכו׳ ובתכונת חלקי כל מורכב ואופני תועלתו וסימני החכמה בבריאתו ובמתכונתו ודמותו (ר״י א״ת, חו״ה, הבחינה ג).—והרבה להשתמש בו ראב״ע: והאמת כי יש שכר לפעולות בעלי המסורה וכו׳ כי בעבורם עמדה תורת השם וספרי הקודש על מתכונתם בלי תוספת ומגרעת (ראב״ע, יסוד מורא א). על כן בכל החכמות ובכל אמונות אין אדם מבקש לדעת הפרטים כי אין כח באדם לדעת תכליתם וכמה מספרם כי לא יעמדו רגע אחד על מתכונת אחת לעולם (שם ב). וכל דבר שהדעת לא תכחישנו, כפשוטו ומשפטו נפרשנו, ונעמידנו על מתכנתו, ונאמין כי ככה אמתו (הוא, הקד׳ א לפעה״ת). ואשר נשאו לבו ללמוד חכמות וכו׳ יכיר מעשה השם במתכות ובצמחים וכו׳ ולמה היה על זאת המתכונת (הוא, שמות כ א). כי בהשחת המתכונת המולידה ימות הילוד ותתחדש מתכונת תעשירנו (הוא, קהל׳ ג א). שהכל עשה האלהים יפה בעתו המות בעת הזוקן וכל דבר

[1]) מן תכן, עי״ש. [2]) שתי האותיות כ נ אינן נכרות בגוף הכ״י מפני שמקומן לקוי, אך אין ספק בצורת המלה, והיוני והסורי תרגמוה במשמ׳ מדה.

בעתו עפ"י מתכונת החכמה העליונה (שם יא).—ואמר בשיריו: נוצר הכל בעתו, ויעמידהו על מתכנתו, ויכל כל מלאכתו, ביום השביעי כטוב לב המלך (הוא, מי כמוך אפס). בארץ שת מתכונת להוציא דשא ועץ רטוב, במאזני צדק מאוזנת גם יי' יתן הטוב (הוא, אמוני לבב). —ומצוי גם אצל שאר הסופרים: ושלמות הגוף הוא שיהיה על מתכונת טובה מבריאות בהשיגו לחם לאכול ובגד ללבוש (ר"י אנטולי, מלמ' התלמ', מתן תורה). וכשהנפש על מתכונת ישרה יאמר לפי הדרכים האלה שהיא בשלום לבריאותה ושלותה (שם, פנחס). וזה כולו כשהאיש הוא במתכנת הבריאות (שם, דבר'). כי שלום הגוף יגיע לאדם בהיות כחותיו על מתכונת השלמות (רש"ט פלקירי, אגרי' הוכוח, JQR N.S. I, 472). ויש מהחוקרים שגזרו ואמרו כי אי אפשר בשום פנים ולא יכול בשום מערכת ידועה מהעליונים או שום מתכונת מהתחתונים שתשנה ותשוב למנהגה ההוא לעולם (ר"י ישראלי, יסו"ע ב יא). שהאדם במתכונת גופו ואבריו ונשמתו האלהית אשר תחופף עליו יהיה דוגמת עולם העליון (ר"י מפיסא, מנח' קנא' 84).—׃מַתְכֹּנֶת הלשון, איכותה וטבעה: ומתכונת לשון עברי עמוקה וקשה לאחי מוסר ובינים, ובינה מפלאי התבונות ואינה כי לחדי הרעיונים (רסב"ג, עטה הוד).—ובמשמ' צורה ומשקל: והנה רוחב שנפתח עי"ן הפועל כאשר יסמך הנו על מתכונת אֹרֶךְ רחבו רחָבה (ראב"ע, צחות, שער השמות). והנכון בעיני שהיא (מלת אגרטלי) מלה פרסית והובאה על מתכונת לשון הקודש (שם, שער הרביעיים). — ובהגיון: והמופת נחלק שלשה חלקים החלק הראשון נותן אמתת דברים חוץ לנפש כמו שהם בנפש ונקרא זה המופת מופת המציאה וגם קורין לו מופת המתכונת וכו' והמופת השלישי נותן אמתת שניהם נותן אמתת מתכונתם ותבניתם ונותן עלותם למה היו כך (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר ב טז).

*מַתֶּכֶת[1]), ש"נ, מ"ר מַתָּכוֹת, בכנ' מַתְּכוֹתָיו. — גוף טבעי שנמצא עפי"ר במעמקי האדמה, ממין הברזל והנחשת, הבדיל והעפרת, הכסף והזהב, וכיוצא באלה, métal: פואה של עידית בש"א עוקרין אותן במארופות של עץ ובה"א בקרדומות של מתכת ומודים בפואה של צלעות שעוקרין אותה בקרדומות של מתכת (שבי' ה ד). כסוי טני של מתכות[2]) של בעלי בתים ותלוי המגרדות וגלמי כלי מתכות

[1]) משרש נתך, ע"ש שרוב המתכות נתכים באש. — [2]) במדב"מ מתכת.

(עדי' ג ט). פיקה של מתכת רבי עקיבא מטמא (כלי' יא ו). וכי מה מטמא לו אם תאמר כלי עציו ובגדיו ומתכותיו[1]) מטבילן והם טהורים (ר"מ, נגע' יב ה). כשם ששפוד של עץ אינו נשרף כך שפוד של מתכת אינו מרתיח (ר' יהודה, תוספת' פסח' ה ח). לא יעשה משקלותיו של בעץ וכו' ושל מתכת אלא של זכוכית (שם ב"ב ה ט). (המוציא) מיני בשמים ומיני מתכות[2]) כל שהן (שבת ט ו). היתה (הקורה) של קש או של קנים רואין אותה כאלו היא של מתכת (ערובי' א ה). תנור של אבן ושל מתכת וכו' כירה של אבן ושל מתכת (כלי' ה יב). קטלא שחוליות שלה של מתכת בחוט של פשתן או של צמר וכו' חוט של מתכת וחוליות של אבנים טובות ומרגליות ושל זכוכית (שם יא ח). קנה מאזנים והמחוק שיש בהן בית קבול מתכות[3]) (שם יז טז). עץ המשמש את המתכת טמא והמתכת המשמשת את העץ טהורה כיצד פותחת של עץ והפין שלה של מתכת וכו' פותחת של מתכת והפין שלה של עץ וכו' טבעת של מתכת וחותם שלה של אלמוג וכו' טבעת של אלמוג וחותם שלה של מתכת (שם יג ו). מסרק של ראש שניטלה אחת משניהן ועשאן של מתכת (שם ז). כלי מתכות כמה הוא שיעורן הדלי כדי למלאות בו קומקום כדי ליחם בו וכו' (שם יד א). השותה משקין מזוגין שעבר עליהן הלילה דמו בראשו אמר ר' יוחנן והן שלנו בכלי מתכות (ירוש' תרומ' ח ו). עפר הארץ מבלה את כלי מתכות והוא קיים לעולם (מד"ר בראש' מא). — ומצוי בסהמ"א: קנינך מלכים וממלכות ועורכי מערכות באונך, וששה מתכות בעפר נסוכות בגאונך (ר"י אבן גיאת, וככן מלאה הארץ קנינך). אתה חוקר על גדר האבנים והמתכות וגם ימים ונהרות והרים וגבעות ושאר הגופים אשר הם בארץ נמצאות (ראב"ח הגשיא, הגיון הנפש א). מיני מתכות הקשים כגון נחשת וברזל (רמב"ם, שבת יח ה). גזל לשון של מתכת ועשאהו מטבע (הוא, גזלה ואבדה ב יא). ואשר נשאו לבו ללמוד חכמות וכו' יכיר מעשה השם במתכות ובצמחים ובחיות ובגוף האדם (ראב"ע, שמות כ א).

׃מַתַּכְתִּי, מתכתי (מתכותי), ת"ז,—מטבע המתכת: ויש עצמים מתכותיים ממין אחר ויתחלק למינים כמיני המלחים (מעה"ש לאבי הרלב"ג ב ב א). ואם יגבר הכסף החי יותר על הגפרית והחום חלוש בהם יהיה

—[1]) במדב"מ ומתכתו, וכן גם בת"כ, מצורע פרש' ה. — [2]) בקצת כ"י מתכת, ובקצתם מתכותיהם. וכן במדב"מ. —[3]) במדב"מ מתכת.

מהם העופרת וע"ז ההקש יתחלפו העצמות המתכותיים בסבות שיקרו להם (שם).

מַתְּלָאָה[1], ש"נ, — השתוממות וצער, ובשמוש של מלת קריאה להגות לא־רצון וזלזול וכעס: ואתם מחללים אותו באמרכם שלחן אדני מגאל הוא וניבו נבזה אכלו ואמרתם הנה מַתְּלָאָה[2] והפחתם אותו אמר יי' צבאות והבאתם גזול ואת הפסח ואת החולה (מלאכי א יב-יג). — ואמר הפיטן: הונוני מוני בתלאה, וטנפוני ברבת חלאה, ואמרו הנה מ ת ל א ה (רסג"י בר אבון, אל אל חי ארנן, שבת ב אחה"פ). —והשתמשו קצת הסופרים במשמ' קטטה וכדומ': ואל תחשה בדבר מריבה ומתלאה (מכתב לר"א בן עטא, JQR N.S. I, 235). — ובמשמ' דבר מְקלקל: מכשפה מלהחיות ומלאחר דמעה ומלאה, לא ימיר בהמה בטובה מתלאה (אזהר' לר"א הזקן, אמת יהגה חכי). — והשתמשו בה קצת הסופרים במשמ' שאלה מיגעת: חופש אש פחם במי תהום רבה שואל מ ת ל א ה (משלי אסף א, כט ג).

[1]) משרש תלא, עי"ש, ועי' הערה לקמן. —[2]) תו דגושה, ואמר ראב"ע כי הוא כמו מַזֶּה, זין דגושה להשלים ההא. וכך רוב החדשים, ומביאים עוד דמיון מַלְכֶּם, וכדומ'. ותרגמו השבעים κακοπαθίας, במשמ' סֵבֶל. ת"י: הא דאיתינא מליאותנא. ע"כ. ריב"ג לא הביאו, אך במשתלחק (דף 69) אמר וז"ל: והד'א כאנ מד'הבהמ פי תשדיד אלתא' מנ הנה מתלאה פאנהמ תוהמוהא כאלאצליה פאג'רוהא מג'ראהא, ע"כ, —ובעבר': וזה היה מנהגם בדגש התו בהנה מתלאה שהם חשבוה (את התו) בטעות לשרשית ונהגו בה מנהג (אות שרשית). רש"י: מתלאה בהמה כחושה ואנו עניים ואין יכולת להשיג למבחר נדרים וכן ת"י הא דאיתינא מליאותנא. ע"כ. ואינו מבואר לי. ראב"ע: מתלאה חסר הא כמו מזה בידך מה זאת התלאה בעבור המארה אין לחם לשים בשלחן. ע"כ. רד"ק בשרשים (ערך לאה): ובתוספת שתי אותיות (על השרש לאה) המם והתיו הנה מתלאה ותרגם יונתן וכו' ולפירושו הוא כמו מתלאה המם בחירק ובא הפתח במקומו כמו למבראשונה, חלקו מחמאות פיו. ע"כ. ורב החדשים כמו ראב"ע, ומסתיעים מתהל' קלג א: הנה מה־טוב ומה נעים, כי אפשר הנה לפני מה. אך הרכבת המלה מה עם שֵׁם בענין כזה לא מצאנו במקום אחר בעבר', ולכן יותר נראה כי זה שֵׁם ע"מ מַפְעֵלָה, כמו ממלכה, ונגזר משרש תלא, שממנו תלואים למשובתי (הוש' יא ז), והוא כמו בערב' תַלִהַ, במשמ' השתומם והצטער, והתאר מתלוה [a]), מתלוה אלעקל, שנתבלבלה דעתו, שאינו יודע מה לעשות, והדגש בהתו הוא כמו הדגש בממגֻּרָה, עי"ש.

[a]) متلوه

מְתַלְּעָה[1], ש"נ, מ"ר מְתַלְּעוֹת, —כמו מַלְתָּעָה, השנים החדות של האריה: שניו שני אריה וּמְתַלְּעוֹת לביא לו (יואל א ו). דור חרבות שניו ומאכלות מְתַלְּעֹתָיו לאכל עניים מארץ ואביונים מאדם (משלי ל יד). ואשברה מְתַלְּעוֹת עול ומשניו אשליך טרף (איוב כט יז). — ובסהמ"א: עשה לו שנים ו מ ת ל ע ו ת לטחון בהם את המאכל (חכמוני, פי' יצירה א). — ואמר הפיטן: כנוים שפני סלע, הומרו לתניני בלע, לבאי שן ו מ ת ל ע, תבואת קדש ילע (רסג"י הבבלי, אין צור חלף, שבת א חנכה). —והמשורר אמר: נולדו לנעקד תאומים, הצעיר איש תמים, והרב איש דמים, ומתלעות לביא לו (ראב"ע, מי כמוך אל). — ובהשאלה במליצה, מתלעות ימים: מסתופפים בכנף שלומיו יישנו ב מ ת ל ע ו ת ימים ולא ייראו (־מב"ע, דיואן, עד מה בגרון, כ"י בודלי').

א. **מְתֹם**[2], ש"ז, — מקום בָּרִיא בגוף, שאין בו פצע וחבורה, gesunde Stelle; place saine (au corps) sound place: מכף רגל ועד ראש אין בו מְתֹם פצע וחבורה ומכה טריה (ישע' א ו). אין מְתֹם בבשרי מפני זעמך אין שלום בעצמי מפני חטאתי (תהל' לח ד). כי כסלי מלאו נקלה ואין מְתֹם בבשרי (שם ח). — ואמר המשורר: חדלו רפואותיו וחדל ה מ ת ו ם, ויהי זמן מכה שחין צרוע (ר"י הלוי, גבר זמן). — ואמר המשורר בגנות מי שעוזב מעלות חברו ומחפש מומיו: והבער בעזבו את חמודות חברו עד יגלה את קלונו, דמותו כזבוב עת יעזב כל מ ת ו ם הגוף ויפול על שחינו (מסס דרעי הקראי, דיואן א קכד, לקו"ק נג).

ב. **מְתֹם**[3], —כמו מְתִים, במשמ' אנשים, בנגוד לבהמה: ואיש ישראל שבו אל בני בנימן ויכום לפי חרב מעיר מְתֹם[4]) עד בהמה עד כל הנמצא (שפט' כ מח). —ועי' עיר.

[1]) משרש תלע, עי"ש.

[2]) משקל מְאֹם. לפי דעת הקדמונ' והחדשים מן תַּם, ואמרו קצת החדשים שהוא במקום מְתֹם, וקצתם כי הוא במקום מֶתֶם כמו מֹרֶךְ, ואמרו מְתֹם מפני הדמיון עם השם תֹּם. וכל זה דחוק, ולא נתבאר מקור מלה זו בודאות, אך במשמ' אין לפקפק.

[3]) עי' הערה לקמן. —[4]) נמסר בפרוש: ד' בקריא' חסרים וסימניהון מעיר מתם עד בהמה, אין בו מתם פצע וחבורה, אין מתם בבשרי מפני, כי כסלי מלאו נקלה ואין מתם בבשרי. ע"כ. ומ"ש: יש ספרים שהתיו בחירק ואין לסמוך עליהם שזהו א' מן ד' מתם בחולם בקריאה וחסר ואו על פי המסורת. ותרגמו השבע' πόλεως Μεθλά, ובכ"י, אחר ἑξῆς. ת"י: גמרינון. ריב"ג: ואמא מעיר מתום פאנה צפה ללעיר ואלואו ואלמימ דאח'לתאנ פיה כדח'ולהמא פי אתמול

מָתְנַיִם, ש״ז, מ״ז מתנים, בהפס׳ -נים, סמי׳ מתני, בכנ׳ מתני, מתניך, מתניו, מתניה, מתנינו, מתניכם, מתניהם, —המקום בגוף האדם מעל להירך, Hüften, Taille ; taille waist : ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה ממתנים ועד ירכים יהיו (שמות כח מב). מחץ מתנים קמיו (דבר׳ לג יא). קטני עבה ממתני אבי (מ״א יב י). כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה וממראה מתניו ולמטה ראיתי כמראה אש ונגה לו סביב (יחזק׳ א כז). חזק מתנים אמץ כח מאד (נחום ב ב). הנה נא כחו במתניו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ יו).—והוא מקום חגירת האזור על הגוף : מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם (שמות יב יא). בחגרתו אשר במתניו (מ״א ב ה). איש בעל שער ואזור עור אזור במתניו (מ״ב א ח). חגר מתניך וקח משענתי בידך ולך (שם ד כט). הלוך וקנית לך אזור פשתים ושמתו על מתניך וכו׳ ואקנה את האזור כדבר יי׳ ואשם על מתני וכו׳ קח את האזור אשר קנית אשר על מתניך וקום לך פרתה (ירמ׳ יג א-ד). כאשר ידבק האזור אל מתני איש (שם יא). חגורי אזור במתניהם סרוחי טבולים בראשיהם (יחזק׳ כג יס). ויאסר אזור במתניהם (איוב יב יח).—וחגר בעוז מתניו, התחזק : חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועתיה (משלי לא יז). — ושנס מתניו : וישנס מתניו וירץ לפני אחאב (מ״א יח מו). — ומקום צמידת החרב אל הגוף : חגור חרב מצמדת על מתניו בתערה (ש״ב כ ח). והבונים איש חרבו אסורים על מתניו (נחמ׳ ד יב).—וחגירת שק לצער ואבל : וישם שק במתניו ויתאבל על בנו (בראש׳ לז לד). נשימה נא שקים במתנינו וחבלים בראשנו וכו׳ ויחגרו שקים במתניהם וחבלים בראשיהם (מ״א כ לא-לב). והעליתי על כל מתנים שק ועל כל ראש קרחה (עמו׳ ח י). על כל ידים גדדת ועל מתנים שק (ירמ׳ מח לז).— ומקום הנחת קסת הסופרים לפנים : וקסת הספר במתניו (יחזק׳ ט ב). — ובמליצה, אזר מתניו, התחזק : ואתה תאזר מתניך וקמת ודברת אליהם את כל אשר אנכי אצוך אל תחת מפניהם (ירמ׳ א יז). — צדק אזור מתניו : והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו (ישע׳ יא ה). — ופתח את מתני פלוני, החליש כחו : לרד לפניו גוים ומתני מלכים אפתח (שם מה א). —מלאו מתניו חלחלה : על כן מלאו מתני חלחלה צירים אחזוני כצירי יולדה (שם כא ג). ולב נמס ופק ברכים וחלחלה בכל מתנים ופני כלם קבצו פארור (נחו׳ ב יא).—שם מועקה במתניו : הבאתנו במצודה שמת מועקה במתנינו (תהל׳ סו יא). —המעיד מתניו, הפילו : תחשכנה עיניהם מראות ומתניהם תמיד המעד (שם סט כד). — מי מתנים, מים שמגיעים עד המתנים : וימד אלף ויעברני במים מים ברכים וימד אלף ויעברני מי מתנים (יחזק׳ מז ד). — *בקע מתניו : כיף ראשו (של הנער) בנערותו ובקע מתניו כשהוא קטן (ב״ס גני׳ ל יב).—ובתו״מ : לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו אעפ״י שהרצועה באמצע (כלא׳ ט ט). שירי פסיקיא כדי לחגור על מותנה של קטנה (תוספת׳ כלי׳ ב״ב ה יז). החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ (שבת יד ד). בית הסקילה היה גבוה שתי קומות אחד מן העדים דוחפו (את הנדון לסקילה) על מתניו (סנה׳ ו ד). נתכוון להכותו על מתניו ולא היה בה כדי להמיתו וכו׳ נתכוון להכותו על לבו וכו׳ והלכה לו על מתניו (שם ט ב). מכנסי כהנים למה הן דומין כמין פלמניא של פרשים למעלה עד מתנים למטה עד ירכים ויש להם שנצים (נדה יג:). — ובהשאלה, חגר מתניו נגד פלוני, עמד נגדו בעז וכח : אמרה לו (רחל ליעקב) כך עשה אביך לאמך לא חגר מתניו כנגדה וכו׳ וזקינך לא היה לו בנים וחגר מתניו כנגד שרה (מד״ר בראש׳ עא).— ובסהמ״א : ולקח (אברהם) את הדרדור וקשר במתניה (של הגר) כדי שיהא סוחף אחריה לידע שהיא שפחה (פדר״א ל). ויסגרו את העיר ביד רמה ואזרוה באנשי מלחמה כאזור אשר במתנים (יוסיפון, דף רה). וכאשר יראה (היצר הרע) חפצנו ורצוננו בזה (בבקשת התענוגים) יאמר שנס מתניך חשוף זרועך האיש הנפתח (ר״י א״ת, תו״ה, יחוד המעש׳ ה).—ואמר המשורר : לא אשאלה מהון זמן חלקי לבד מחוט שפתיך חגור מתניך. יערי ודבשי בין שפתיך כמו נרדי ומרי בין שני שדיך (ר״י הלוי, מה לך צביה). צביה בעלת פנים כשמש ומתן דק עלי ירך מאד עב (רמב״ע, תרשיש ד עה). ולבבוך העינים ותאמי השדים וחולש המתנים וחמוקי הירכים

שלשום ואצלה אנ יכונ מתיום עלי זנה שלשום והד׳א איצ׳א ידל עלי אנ מתום ת׳לאת׳י אעני כונ מתום פי אלאצל מתיום עלי זנה שלשום אד׳ ליש פי אלאשמא׳ אלת׳נאיה מא יכונ עלי מת׳אל מתום, פאמא תפשירה פאלאקרב אנ יכונ מנ מדינה אהלה אי ד׳את אהל ורהט. ע״כ.—ובעבר׳ : אבל מעיר מתום הוא תאר לעיר והוו והמם נכנסות בו כהכנסן באתמול שלשום ועקרו שיהיה מתיום ע״מ שלשום וזה יורה עוד שמתום שלשי ר״ל שעקרו מתיום ע״מ שלשום מפני שאין בשמות השניים מה שיהיה על דמיון מתום, אך פרושו הקרוב בו הוא שיהיה מעיר נושבת כלומר שיש בה עם ומתים. ורוב החדשים סוברים כי צריך לקרא מְתֹם, כמו שבאמת בקצת כ״י נקוד כך, והוא חסר כמו מתים.

(ר״י חריזי, תחכמ׳ לא). — ואמר הפיטן: יגול ערוה, חפות בד הנאוה, ממותן ועד ירך לחברן (מעמ׳ בר׳ בנימין, מתני אתוו תלתלה, סחרי׳ יוה״כ). במותן אזור, עגול כחזור, הרהורי הלב מתוניו לטהרן (שם).

מַתָּן, ש״ז, בכנ׳ מַתָּנָם.—א) כמו מַתָּנָה: הרבו עלי מאד מהר ומַתָּן ואתנה כאשר תאמרו אלי (ברא׳ לד יב). תרומת מַתָּנָם לכל תנופת בני ישראל לך נתתים (במד׳ יח יא). מַתָּן אדם ירחיב לו ולפני גדלים ינחנו (משלי יח יו). מַתָּן בסתר יכפה אף ושחד בחק חמה עזה (שם כא יד). — איש מַתָּן, נדיב: רבים יחלו פני נדיב וכל הרע לאיש מַתָּן (שם יט ו).—ואמר בן סירא: קרב עני אל תכאיב ואל תמנע מתן ממסכין (ב״ס ג׳ י׳ ד ג). בני חיי מתן אל תחי טוב נאסף ממסתולל, איש משגיח על שלחן זר אין חייו למנות חיים (שם מ כח־כט), ר״ל חיים על מתנות חנם.—ב) *שה״פ: רבי חביב אתה לישראל ממתן גשמים שהגשמים נותנים חיים בעולם הזה ואתה נתת להם חיים בעוה״ז ובעוה״ב (ר׳ יהושע, ספרי דבר׳ לג). לך ה׳ הגדולה זו קריעת ים סוף ודגבורה זו מכת בכורות והתפארת זו מתן תורה (ר״ע ברכ׳ נח.). ודע מתן[1]) שכרן של צדיקים לעתיד לבוא (ר״ט, אבות ב יו). והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות (רבי, שם א). כיצד מתן דמים שלהם בא לו לקרן מזרחית צפונית נותן (תוספת׳ זבח׳ י יב). ומתן שמן בכלי קודם לעשייתה (שם מנח׳ ח ה). כל שנשתנה שמו קודם מתן תורה ובאתה תורה והקפידה עליו בידוע שיש לו שם לוו, (אביי, סוכ׳ יג.). חשבתי מתן שכרן של מצות והפסידן של עבירות (ר׳ אחא, מד״ר ויקר׳ לה). שכר ד״א מן התורה אין כל בריה יכולה ליתן מתן שכרה (ר״י בן נהוראי, שם ו).—*משא וּמַתָּן, עי׳ משא.—ובסהמ״א: לשונו הוא מרפא, לכל אובד נספה, וניבו אף יכפה, כמתן בסתרים (תשו׳ תלמידי דונש, את מי תרפא). ותן חלק לכל חסר בהונך, ועת־ מתן זכור את מחסורך (ר״ש הנגיד, יהוסף). וכשנותנין פקידות לאדם קורין למתן רישוושטי״ר בלע״ז (רש״י שופטי׳ יז ה). אם תשאל לך מבלעדיו חפץ יאמר כי לו שיגים, נוזלי ידיו כתם אופיר יום מתן כל גבר סיגים (רמב״ע, תרשיש א כג). גביר פתח במתן יד לכל בא ולו רצה לקפצו לא אספו (שם ו).—ומ״ר בכנ׳ ־מַתָּנָיו: נדיב לב אשר אין ים בעת יהמו גליו ולא מי שחקים עת יריקון, כמתניו (מכת׳ לר״א בן עטא, JQR N.S. I, 241).—־מַתָּן בסתר, צדקה שנותנים בסתר, שאין איש יודע ממי זה בא: הגבאים הגבוהים יתנו חלק עשירית לחברה זו ממה שימצאו של מתן בסתר בבהכ״נ (פנק׳ קראקא, אוצה״ס ד 581).

[1]) כך גם בכ״י. ובמשנ׳ שבש״ס: שמתן.

א.*מתן[1]), ממנו א.*מָתַן, *מִתּוּן, *מָתוּן, *מְתִינָה, *מְתִינוּת, *הַמְתָּנָה.

א.*מָתַן, — קל עבר, אינו נהוג.

—פָּעוּ׳, *מָתוּן,—עי׳ זה הערך.

—הִפְעִ׳, *הִמְתִּין, מַמְתִּין וכו׳, הַמְתֵּן, הַמְתִּינִי וכו׳, — הִמְתִּין, הִמְתִּין לפלוני, לְדָבָר פלוני, הִמְתִּין את פלוני. עשה זמן מה עד שֶׁבָּא פלוני, שבא דבר פלוני, Warten; attendre; to wait: לא יאמר לו היכן אתה שרוי במקום עבודה זרה פלונית אתה ממתין לי אצל עבודה זרה פלונית (מכי׳ משפט׳ כ). שנים ממתינין זה לזה בקערה שלשה אין ממתינין (תוספת׳ ברכ׳ ה ח). אמר לו (ר׳ גמליאל למי ששאלו דבר הלכה) המתן עד שנהיה בהלכה (שם תרומ׳ ב יג). אמר לשנים תנו גט לאשתי על מנת שתמתין לי שתי שנים (שם גיט׳ ו ז). אומרים לי המתן עד שתכנס לספק (בבא בן בוטא, כריתו׳ ו ג). בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי רבי פרנסני אמרתי לו המתן עד שאפרק מן החמור לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצתה נשמתו (נחום איש גמזו, תענ׳ כא.). אמר לו הקב״ה למשה המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך (ר׳ יוסי, ברכ׳ ז.). והמפלת אחר מיתת בעלה ושאינה ראויה לילד כולן צריכות להמתין שלשה חדשים (ר״מ, כתוב׳ ס:). פעם אחת הלכתי לכרכי הים ובאת אשה לפני שמלה בנה ראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתיו שהוא אדום אמרתי לה המתיני לו עד שיבלע בו דמו המתינה לו עד שנבלע בו דמו ומלה אותו וחיה (ר׳ נתן, שבת קל.). היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזורעה שעורים ימתין לה עד שתתליע ויופך ואח״כ יזרע (כלא׳ ב ג). מרים המתינה למשה שעה אחת שנאמר ותתצב אחותו מרחוק לפיכך נתעכבו לה ישראל שבעה ימים במדבר (סוט׳ א ט). אומרים לו (למי שקדש אחותה של שומרת יבם) המתן עד שיעשה אחיך הגדול מעשה (יבמ׳ ד ט). האשה שהיא יוצאה ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד ישבה על המשבר ממתינין

[1]) גם בארמית וסורית.

לה עד שתלד (ערכ׳ א ד). ואשה שהיתה יושבת וממתנת לאיש כל זמן שהיתה בדעתו להינשא לה היתה יושבת וממתנת לו כיון שהפליג דעתו ממנה היא היתה הולכת ונישאת לאחר (ירוש׳ ברכ׳ ט ח). חרדל בג׳ מקומות וכו׳ מפני שאין הראשון שבהן ממתין לאחרון שבהם (שמואל, שם פאה ג ב). מיאנה בו אינה צריכה להמתין ג׳ חדשים נתן לה גט צריכה להמתין ג׳ חדשים (הוא, בבלי יבמ׳ לה.). שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חבירו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו (אבא בנימין, ברכ׳ ה:). מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא שר אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום המתין לו עד שסיים תפלתו לאחר שסיים תפלתו וכו׳ אמר לו (החסיד) המתן לי עד שאפייסך בדברים (שם לב:). מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה אמרו כל מי שילך ויקניט את הלל יטול ד׳ מאות זוז אמר אחד מהם אני אקניטנו וכו׳ הלך והמתין שעה אחת חזר ואמר מי כאן הלל (שבת לא.). אין קטן יכול לומר לגדול המתן עד שאבא אצלך (ר׳ אלעזר, שם קכז.). מעשה באדם אחד שהפקיד דיסקיא מלאה חמץ אצל יוחנן חקוקאה ונקבוה עכברים והיה חמץ מבצבץ ויוצא ובא לפני רבי שעה ראשונה אמר לו המתן שניה אמר לו המתן שלישית אמר לו המתן רביעית אמר לו המתן חמישית אמר לו צא ומוכרה בשוק (פסח׳ יג.). מחמין חמין לחולה בשבת וכו׳ ואין אומרים נמתין לו שמא יבריא (יומ׳ פד:). אמרה נשביתי וטהורה אני ויש לי עדים שטהורה אני אין אומרים נמתין עד שיבואו עדים אלא מתירין אותה מיד (כתוב׳ כג.). פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי מהלך בשוק ראה ריבה אחת שמלקטת שעורים מתחת רגלי בהמתן של ערביים אמר לה בתי מי את וכו׳ אמרה לו המתן לי נתעטפה בשערה וישבה לפניו אמרה לו רבי בתו של נקדימון בן גוריון אני (אדר״נ, פרק יז). מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון שלא יכולת לעמוד בציוויך אפי׳ שעה אחת והרי בניך ממתינין לערלה ג׳ שנים (ר״י בן פדיי׳, מד״ר בראש׳ כא). ר׳ יצחק ור׳ יונתן ור׳ יודן בר גיורי הלכו לשמוע פרשת תורה מפי ר״ש בן יוחאי וכו׳ נטלו ממנו רשות והמתינו שם עוד יום אחד (שם לה). אמר לפניו רבש״ע עניה זו זה שכרה לאחר י״ג שנה שהמתינה לי (ר׳ חנינא, שם ויקר׳ כא). אם רואה אני ששכינה ממתנת עליהם אני יודע שהן בני אדם גדולים (ר׳ לוי, שם שמות מח). מלאכי רחמים היו והיו ממתינים וסבורים שמא ימצא להם זכות (שם כלאפ׳ ג). התולדות הללו היו ממתינות עד שנולד יוסף (שם פד). היה בוכה ואומר שמא לא אזכה ואראה אחותי הממתנת לי (שם שמות א). עבד בשר ודם שאמר לו אדונו המתן לי בשוק ולא אמר לו היכן ימתין התחיל העבד אומר שמא אצל בסילקי אמר לי להמתינו או שמא אצל בית המרחץ אמר לי (שם טו). מעשה באחד מגדולי כבול שהיה משיא את בנו וכו׳ אמר לבנו עלה והביא לנו חבית אחת מן העליה כיון שעלה הכישו נחש ומת המתין לו לירד ולא ירד וכו׳ עלה ומצאו שהכישו נחש ומת מוטל בין החביות המתין עד שגמרו סעודתן וכו׳ (שם כ). מעשה באשה אחת בקיסרין שהוליכה את בנה אצל נחתום אחד אמרה לו למד את בני אומנות אמר לה ימתין אצלי חמש שנים ואני מלמדו חמש מאות מינין בחטה (ר׳ חנניה בן ר׳ אבהו, שם איכ׳, ויגרס בחלן). למלך שנשא מטרונא וכו׳ הניחה המלך והלך לו למדינת הים וכו׳ לימים בא המלך אמר לה בתי אני תמה איך המתנת לי כל אותן השנים (ר׳ יוחנן, שם, זכר עניי). לאחד שהיה מהלך בדרך עד דמדומי חמה ובא אחד והדליק לו את הנר וכבה וכו׳ אמר מכאן ואילך איני ממתין אלא לאורו של בקר (הוא, פסיק׳ דר״כ, קומי אורי). התבן והמוץ והקש היו מדיינין זה עם זה זה אומר בשבילי נזרעה הארץ וזה אומר בשבילי נזרעה הארץ אמר להן החטים המתינו לי עד שתבא הגרן ואנו יודעים בשל מי נזרעה הארץ (ר׳ אבון, מד״ר שה״ש, סרכן). וכיון שראה אברהם אבינו את מלאכי השרת באתה שכינה ועמדה למעלה הימנו אמר להם רבותי המתינו עד שאפטר משכינה שהיא גדולה מכם (מס׳ ד״א ד).— ומצוי מאד בסהמ״א, וגם בשמוש את: ואצא אליהם לפייסם ולרצותם ולחלות פניהם כדי למחול על כבודם להמתין אותי עד כדי שאוכל אכילת עראי (הרמב״ם, מכתב לר״ש א״ת).—ובמשמ׳ לא מהר: שיהא אדם ממתין בדין שכל הממתין בדין מיושב בדין (אדר״נ א). — ובמשמ׳ ״הלך לאט: ואם היתה הלבנה ממתנת בהליכתה תגיע אל המרובע (ראב״ע, ספ׳ המאורות, כ״י ברלין).

—התפ׳, ״התמתן,—במשמ׳ עשה לאט לאט: מבן עשרים שנה, יתנדבו בחנינה, פני שוכן מעונה, נשיאים ודכים במשענה, כלם ישוו בנתינה, בלי עוד להתמתנה (ר״א קליר, אל מתנשא, יוצ׳ שבת שקל׳). מי שמביאי לום

קיתון של מים או כוס ונופח בו ו מ ת מ ת ן הרי זה מתעסק וידוע שאינו צמא (תוס׳ הגה׳, הרכבי פט).

— הִפע׳, יְמַתֵּן, (יומתן). — יְמַתֵּן הדבר, ימתינו לו: ודע כי ההקזה כשתהיה הכונה הוצאת הדם איננה מהין מה שיומתן בו הבשול כהמתנה במשלשלים ואמנם יומתן הבשול לליחות אחרות (קאנון ד א ב ז).

ב.*מתן[1], ממנו ב.*מָתַן.

ג.*מָתַן, פ״ע. עתי׳ יִמְתּוֹנוּ, וכו׳,— מָתְנוּ הזיתים בכלי, הרטיבו ונתרככו קצת, feucht u. weich werden :dev. frais, moite et mou; become moist and soft המניח את זיתיו בכותש שימתונו שיהו נוחין לכתוש הרי אלו מוכשרין, ש י מ ת ו נ ו שימלחם בש״א מוכשרים בה״א אינן מוכשרין (טהר׳ ט ה). — ועל הגג, שירטבו בטל: המעלה את האגודות ואת הקציעות ואת השום לגג בשביל ש י מ ת ו נ ו[2] אינו בכי יותן (מכשיר׳ ו ב).

— הִפע׳, *הִמְתִּין, יַמְתִּין: עושין כל צרכי המת וכו׳ שומטין את הכר מתחתיו ומטילין אותו על החול בשביל ש י מ ת י ן[3] (שבת כג ה).

מִתְנַגֵּד, ס״ז, מ״ר מִתְנַגְּדִים,— מה ומי שמִּתְנַגֵּד לדבר מה; בחכמת ההגיון: כל שני משפטים אשר נשואם ונושאם אחד בעצמו זולת שהאחד מחייב והאחד שולל הנה נקרא אלו שני משפטים מ ת נ ג ד י ם ונקרא החיוב והשלילה ה מ ת נ ג ד (מלות הגיון ד). —ומתנגד לדעה מהדעות, לתורה מהתורות וכדומה: לא נעשה כן לענן ולא לקרקסנאי ראשי ה מ ת נ ג ד י ם (ראב״ד, ספ׳ הקבלה). ש ה מ ת נ ג ד י ם הם הקראים (המאירי, משלי טו כה). — ובפרט בזמן החדש בלשון ה„חסידים״ כנוי למי שהתנגדו להם: וספרתי להם המעשה מהגויה כך ש מ ת נ ג ד אחד במדינה שלנו נאף עם גויה אחת ונעשה מעוברת ממנו (מגלה טמירין קב). והרב הנ״ל סיפר לי כל זאת בכוון כי אצלו הדבר ברור שהגויה נתעברה ממתנגדים מחמת שידוע שהמתנגדים הם נואפים (שם נד). ושמעתי ג״כ ש ה מ ת נ ג ד וואלף שלח את המשרתת מביתו (שם כה). כי ה מ ת נ ג ד י ם רוצים למנוע מחיים אמתיים (מכתבי נתן מברסלב, עלים לתרופה, בערדיטשב, סכב). ואין שום הפרש ניכר ומורגש בין החסיד וה מ ת נ ג ד והמשכיל (ר״א גוטל, פע״י ג כב). והחציפה (החב״דיות) והעיזה פניה כלפי ה מ ת נ ג ד י ם מצד אחד וכלפי רוב אנשי החסידות מצד השני (שם כג.). כי פה מצאתי אנשים שונים וכו׳ שאינם לא חסידים ולא מ ת נ ג ד י ם ולא לומדים ולא בריות (בוהן צדיק, מכתב י).

מַתָּנָה, ס״נ, סמי׳ מַתְּנַת, מ״ר מַתָּנוֹת, מַתָּנֹת, סמי׳ מַתְּנֹת, בכנ׳ מַתְּנוֹתֵיכֶם, מַתְּנֹתָם,—מה שאדם נותן לחברו, בפרט חִנָּם, לאות רצון וחסד וכיוצא בזה, gift ; don ; Geschenk: ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מַתָּנֹת וישלחם (בראש׳ כה ו). כי יתן הנשיא מַתָּנָה לאיש מבניו וכו׳ וכי יתן מַתָּנָה מנחלתו לאחד מעבדיו (יחזק׳ מו יו-יז). ומשלח מנות איש לרעהו וּמַתָּנוֹת לאבינים (אסת׳ ט כב). ושונא מַתָּנֹת יחיה (משלי טו כז).—וּמַתְּנוֹת אדם לאלהים, קרבן וכדומ׳: לכל מַתְּנֹת קדשיהם (שמות כח לח). ומלבד מַתְּנוֹתֵיכֶם ומלבד כל נדריכם ומלבד כל נדבתיכם אשר תתנו ליי׳ (ויקר׳ כג לח). לכם מַתָּנָה נתנים ליי׳ לעבד את עבדת אהל מועד (במד׳ יח ו). מכל מַתְּנֹתֵיכֶם תרימו את כל תרומת יי׳ (שם כט). ולא יראה את פני יי׳ ריקם איש כְּמַתְּנַת ידו (דבר׳ יו יו-יז). ואטמא אותם בְּמַתְּנוֹתָם בהעביר כל פטר רחם (יחזק׳ כ כו). ובשאת מַתְּנֹתֵיכֶם בהעביר בניכם באש (שם לא). ואת שם קדשי לא תחללו עוד בְּמַתְּנוֹתֵיכֶם ובגלוליכם (שם לט).—עֲבֹדַת מַתָּנָה, עבודה חנם, בלי קבלת שכר: עבדת מַתָּנָה אתן את כהנתכם (במד׳ יח ז). — לֵב מַתָּנָה: כי העשק יהולל חכם ויאבד את לב מַתָּנָה (קהל׳ ז ז). — ובתו״מ: העני שנתנו לו פרוסות פת וכו׳ בולל ונוטל וכו׳ אימתי בזמן ש מ ת נ ה מרובה אבל בזמן ש מ ת נ ה מועטת מעשר מכל אחד ואחד (ר׳ יהודה, דמאי ה ה). נותנים (את הפרות) זה לזה מ ת נ ת חנם (מע״ש ג א). היו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל נותן לאחר לשם מ ת נ ה והלה מותר בה (נדר׳ ד ח). אחד הבונה ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד שניתן לו ב מ ת נ ה (סוט׳ ח ב). שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים ושייר קרקע כל שהוא מ ת נ ת ו קימת לא שייר קרקע כל שהוא אין מ ת נ ת ו קימת (ב״ב ט ו). ואל תצריכנו לידי מ ת נ ת בשר ודם ואל תמסור מזונותינו בידי בשר ודם שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה (ירוש׳ ברכ׳ ד ב). בו ביום גזרו על פיתן ועל גבינתן וכו׳ ועל לשונן ועל עדותן ועל מ ת נ ו ת י ה ן ועל בניהם ועל בנותיהן (ר״ש בן יוחי, שם שבת א ז). ג׳ מ ת נ ו ת טובות נתן הקב״ה לישראל וכולן לא נתנן אלא ע״י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא (סוה, בבלי ברכ׳ ה:). שלש מ ת נ ו ת טובות נתן

---

[1]) בסור׳ מתן גם במשמ׳ רך. אך נראה כי זה שרש בפ״ע ולא נסתעף משרש א.מתן.

[2]) כך גרסת הר״ש. במדב״מ שימותנו, ובנוסח׳ הדפוס שימתינו. —[3]) בב״י א״פ שיצטנן. ואמרו המפרשים כי הכונה היא שלא יקשה בשר הגוף.

הקב"ה לישראל רחמנין ובויישנין וגומלי חסדים (ירוש' קדוש' ד א). הנותן מתנה לחברו צריך להודיעו (בב, שבת י:). אמר לו הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם (שם). האומר לחברו מתנה אני נותן לך יכול לחזור בו (ר' יוחנן, ב"מ מט.). משרבו מקבלי מתנות נתמעטו הימים ונתקצרו השנים (סוט' מז:). מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה (קדוש' ו:). מתנת שכיב מרע (ב"ב קמז.).—ומַתְּנוֹת כהונה: מתנות כהונה ולויה כגון הזרוע והלחיים והקיבה יש בהן משום טובה ונותנן לכל כהן שירצה (תוספת' פאה ג יג). בן לוי שקבל עליו כל עבודת לויה חוץ מדבר אחד וכו' יכול אין דוחין אותו אלא ממתנות מקדש בלבד מנין אף ממתנות גבולין ת"ל ראשית דגנך וכו' המקבל עליו לשרת יש לו במתנות ושאין מקבל עליו לשרת אין לו מתנות (ר' שמעון, שם דמאי ב ז"ח). עשרים וארבעה מתנות כהונה ניתנו לאהרן ולבניו בכלל ובפרט (שם חלה ב ז). (בני שמואל) מתנות נטלו בזרוע (ר' יצחק, שם סוט' יד ו). כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם (ר"א בר זבדא, ערובי' סג.). כל האוכל מבהמה שלא הורמו מתנותיה כאילו אוכל טבלים (ר' יצחק, מגי' כח.).—ומַתְּנוֹת עניים: ושאר מתנות עני שבשדות שאין העני מקפיד עליהן הרי אילו של בעה"ב (תוספת' פאה ב יח). ארבע מתנות עניים שבכרם הפרט והעוללות והשכחה והפאה (חול' קלא.). — ובפרט מַתַּן הדם על קרנות המזבח: הקדים דם השעיר לדם הפר וכו' ואם עד שלא גמר את המתנות שבפנים נשפך הדם יביא דם אחר ויחזור ויזה (יומ' ה ז). הניתנין מתנה אחת שנתערבו בניתנין מתנה אחת ינתנו מתנה אחת (זבח' ח י). שעירי ראשי חדשים ושל מועדות שחיטתן בצפון וכו' ודמן טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות (שם ה ג). — ומצוי בסהמ"א, ואמר המשורר: לך הטוב לך יושר לך תם, לך המה במתנה נתונים (ר"ש הנגיד, ידידך). — וכנוי להתורה: ויהי כי מלאו למתנה אלף שנים מימי משה איש האלהים וכו' (רסע"ג, גוף ספר הגלוי, הול' שכטר). — ·מתנת השם, מין מרקחת רפואות: המורכבי' מרקחת מתנת השם (גרגוני, אלה חיים, בתלוי הרחם, כ"י שכטר).

***מַתְנָה**[1]), ש"נ,—פתיל, חבל דק, כעין החבלים שכפות המאזנים תלויות בהם: נפש מאזנים תלויה באויר ג' טפחים וגבוהה מן הארץ שלשה טפחים וקנה ומתנה[1]) שלה שנים עשר טפחים ושל צמרים ושל זגגין תלויה באויר שני טפחים וכו' וקנה ומתנה[1]) שלה ט' טפחים (ב"ב פט.).—וכך גם בסהמ"א: ומתנה (שבמאזנים) היינו הרצועות שתלויין בהן הכפות (ערוך, ערך נפש).—ומ"ר: וקנה הוא שיש לו שתי מיתנות ששני כפות מאזנים תלויין בו (רשב"ם ב"ב פט.).

[1]) בארמ' מיתנא, וכך בסורית. בערב' תמתאנ a),

a) تمتان

מִתְנַקֵּם, אויב ומתנקם,—עי' נָקַם.

·מַתְנֶנֶת[2]), ש"נ,—כאב המתנים, Lumbago.

·מַתְעִי[3]), ת"ז,—מי שהוא במעמד של חלשה גופנית, קרוב להתעלפות, מפני רוב תאוה וכיוצא בזה, languishing; languissant: באותות ההריון ומשפטו יורה עליו מה שקדם מצדדי שני ההזרעות וענין עריבות מתעי[4]) אחר המשגל ותהיה העטרה כאלו ימיץ אותה הרחם בעת הזרעתה והיא נוטה ויבא אחריו חוזק סגירת פי הרחם ולא יכנס בה המכחול (קאנון ג כא א י).

א.מָתֹק[5]), ממנו מָתוֹק, א.מָתַק, מֶתֶק, מֹתֶק, מַמְתַּק, ·מִתּוּק, ·מְתִיקָה, ·מְתִיקוּת, ··הַמְתָּקָה.

א.מָתַק, פ"ע, מָתְקוּ, יִמְתְּקוּ, יִמְתָּקוּ, — מתק הדבר, היה מָתוֹק, היה לו טעם ההפך מן מר, süss sein; être doux; be sweet: ולא יכלו לשתת מים ממרה כי מרים הם וכו' וישלך אל המים וַיִּמְתְּקוּ המים (שמות טו כג-כה).—ובתו"מ: לולבי זרדים ושל עדל ועלי הלוף השוטה אינן מטמאין טומאת אוכלים עד שימתוקו (עוקצ' ג ד).

מיתרי האהל.—[1]) בקצת דפוס' מתנא, ובכ"י ר' מיתנה (ד"ס).

[2]) מן השם מֹתֶן, חדש ד"ר מזיא.

[3]) עי' הערה הבאה. — [4]) כך בנוסחת תרגום הקאנון, ולא נמצא בין פתקאותי פתקה אחרת במלה דומה לזו מהקאנון או מספר אחר מספרי הרפואה של הזמן ההוא. והנה בגוף הערבי של הקאנון כתוב במקום המלה מתעי: אלפתור a), שהוא דומה להשרש פשר בערב', במשמ' הפשרת שלגים, ומשמש במשמ' חלשה אחרי חזק ורפיון אחרי כח ובמשמ' חלשה בכלל עם רגש של נעימות. ולא נתברר לי מה טיבה של מלה זו, אם זו פשוט טעות הדפוס, או אולי באמת השתמש המתרגם בצרוף כעין זה על סמך דבר שאין אנו יודעים מקורו, עכ"פ לא ראיתי לי רשות לדחות מלה זו כיון שהיא נמצאת בספר המסמך הזה, שאפילו אם בטעות השתמש בה המתרגם כבר קנתה לה זכות מלה בין מלות הלשון.

[5]) באשור' מתק, דבש. באתפ' מטק במשמ' זו. בערב' מטק b) טעם, התענג על הטעם.

a) الفتور b) مطق

תורמוסין שעיקרן אוכל אדם וכו׳ שאין קדושת שביעית חלה עליהם עד שימתקו (ירוש׳ שביע׳ ז ב). לליסטים שנכנסו למרתף אחד של יין נטלו קנקן אחד ושתו הציץ עליהם בעל המרתף אמר להם יערב לכם יבושם לכם ימתק לכם שתיתם את היין החזירו את הקנקן למקומה (מד״ר בראש׳ פס). — וּמָתַק עליו: שאכלו את המאכל ומתק עליהם וכו׳ (סדר אליהו רבא יח). — ובהשאלה, במשמ׳ היה לו הדבר נעים, לנחת רוח, לתענוג: מים גנובים יִמְתָּקוּ ולחם סתרים ינעם (משלי ט יז).—ובמליצה: והוא לקברות יובל ועל גדיש ישקוד מָתְקוּ לו רגבי נחל (איוב כא לב-לג). — ואמר המשורר: יערה בתבל הלכה בסמי מות מסוכה, ואם מתקה ראשונה מרה תהיה באחרונה (ר״י אבן גיאת, מה יתרון לאדם). כבר שלמו שנים עשר חדשים ואין מנוס לך מפח יקושים, המתקו לך רגבים או התבחר לך רקב ורמה על אנשים (ר״ש הנגיד, כבר שלמו). רעות בפיהם מתקו תמיד ואש קנאה במורשי לבבם צפנו (רמב״ע, אם אסלי).

—הפע׳, הִמְתִּיק, תַּמְתִּיק,—א) פ״ע, היה מָתוֹק, ובהשאלה לדבר מפשט, היה לו נעים: אם תַּמְתִּיק בפיו רעה יכחידנה תחת לשונו יחמל עליה ולא יעזבנה וימנענה בתוך חכו (איוב כ יב־יג).—ואמר המליץ: ואיש ימתיק בפיו שחוק בתוך חכו ימנעהו (עמנ׳, מחב׳ ב).—⁘ובמשמ׳ העקר׳: לולבי זרדין והחרובין עד שלא ימתיקו אין נלקחין אחר שימתיקו נלקחין אבל הלוף והחרדל והתרמוסין ושאר כל הנכבשין בין שימתיקו בין עד שלא המתיקו נלקחין (רמב״ם, מע״ש ונטע״ר ז ח). והחרובין עד שלא ימתיקו כגרוגרת ומשימתיקו כמלא פי גדי (הוא, שבת יח ו).—ב) פ״י, *הִמְתִּיק את החרדל וכיוצא בזה, עשהו מָתוֹק: היאך ממתיקין את החרדל וממתיקין את התורמסין (מד״ר קהל׳, ונתתי את לבי).— ובהשאלה, הִמְתִּיק הדבור: באותה שעה חזר הקב״ה והמתיק להם את הדיבור (ר׳ יוחנן, מד״ר במד׳ י). כשדיבר הקב״ה אנכי ה׳ אלהיך מיד פרחה נשמתן וכו׳ והקב״ה ממתיק בחכו הדיבור ואומר להם לא בני אתם וכו׳ (שם שה״ש, חכו ממתקים).—ואמר המליץ: פתי את אישך והמתיקי לו את דבריך ותחליקי לו אמריך (ר״י זבארה, ספר שעשוע׳ יב).—⁘והִמְתִּיק את הדין, עשהו פחות קשה: ישראל הנותרים בגלות המר היה רועה אותן וממתיק הדינים מהם לרחמים (נועם אלימלך, ויצא).

—פע׳, *מִתֵּק, מְמַתֵּק,—מִתֵּק את החרדל וכיוצא בזה, עשהו מָתוֹק: אין ממתקין את החרדל בגחלת (תוספת׳ יו״ט ג יח). שכל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכים עשייה כגון החרדל צריך למתק והתורמסין צריכין לשלוק וחטים צריכין ליטחן (מד״ר במד׳ יג). מלח ממתקת את הבשר (ר״ש בן לקיש, ברכ׳ ה.). במיני מתיקה עסקי׳ הואיל וראוין למתק בהן את הקדרה (חזקיה, ע״ז סו.).—מִתֵּק את הים, עשהו לא מלוח: אדם גדול הוא והוא יודע למתק את הים הגדול (ר׳ חייא בר בא, ירוש׳ ע״ז ב ט).— ובהשאלה, מִתֵּק את פלוני, רִצָּה אותו, שכך חמתו וכדומ׳: תמר תמרורים בתמרוריה היא עומדת וביקשנו למתקה ולשוא צרף צרוף (ר׳ אבהו, ירוש׳ מגי׳ ג ב).—ובסהמ״א: אבל בנדון שלפנינו שהיא אינה רוצה לעמוד תחתיו בקשוה למתקה ולשוא וכו׳ (ר״נ גירונדי, תשו׳ יז).

—התפ׳, *הִתְמַתֵּק,—נעשה מָתוֹק: אמר לו ר׳ יהושע (לר׳ אליעזר) מימי אוקינוס לא מים מלוחין הן אמר לו מתמתקין הן בעבים (מד״ר קהל׳, כל הנחלים). ובשעה שהמים מקלסין את בוראן הן מתמתקין (ר׳ יוחנן, ירוש׳ ע״ז ב ט).—הִתְמַתֵּק פלוני בְּדָבָר, עשה שע״י הדבר יהיה לו מתוק, ובהשאלה: אלו שנים עשר חדש שעשו ישראל לפני הר סיני מתמתקים בדברי תורה (ר׳ יצחק, מד״ר שה״ש, כתפוח).

—נפע׳, *נִמְתַּק,— נעשה מתוק: החטים צריכים להטחן, והחרדל והתרמוסין צריכין להמתק (מד״ר אסת׳ א א).— ובסהמ״א: בצלו חמדתי וישבתי ולא אעתק, כי פריו לחיך ערב ונמתק (ראב״ע, אגר׳ חי בן מקיץ).—ובהשאלה, ⁘נִמְתְּקוּ הדינים: ונתחדשו ונמתקו עתה הגבורות כי הרי הם דינין יותר ממותקים (מהרח״ו, ע״ח, נוקבא דז״א ו א ב). וכשיורדין מהחזה ולמטה מתגלים החסדים ונמתקים הדינים (שם, שער הצלית ה).

—פע׳, ⁘מֻתַּק, ממֻתק, ממֻתקים, ממֻתקות,—בהשאלה, דינים מְמֻתָּקִים: כי הרי הם דינין יותר ממותקים וכו׳ צריכות ב׳ מיני גבורות קשות וממותקות (מהרח״ו, ע״ח, היכ׳ נוק׳ דז״א ו א ב). הנשמה שהיא מן הגבורה הממותקת לא הרבה זוכים אליה (עמה״מ, שעשועי המלך סא).—שפע מְמֻתָּק: וגם השפע שהיה ראוי לבא אל ז׳ ספירות היה ממותק ביותר ולא היה מזיק בסוד שבירה (שם, עולם התהו יז).

ב. **מָתַק**, — . . . *) : ישכחהו רחם מְתָקוֹ רמה עוד לא יזכר ותשבר כעץ עולה (איוב כד כ).—ובמדר׳: מתקו רמה שמתק[1] רימה מהם (מד״ר בראש׳ לג).—ובסהמ״א:

[*) המחבר לא הגדיר, ורשם על הגליון: בערב׳ מתכ a), החרטום של הרמה.]—[1]) כך בקצת כ״י, וכך

a) مَتْك

נמלה תורישני, תולעת תאכלני. רגב ורמה תמתקני (תוכח' מיוחי' לר"י החסיד, הזכרה יום מותי, בספר אור קדמון).

ג. מָתַק, — קל לא נמצא.

—הפע' הִמְתִּיק,—הִמְתִּיק סוד: ואתה אנוש כערכי אלופי ומידעי אשר יחדיו נַמְתִּיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש (תהל' נה יד-טו). — ואמר המשורר: וסוד אמתיק עמך, ללמד את עמך, כמתנשא כמך, כרבם כצעירם (ר"פ הנגיד, באשמרת ערב). בכן יחד בלי כחד, בפחד נמתיק סודו (רמב"ע, תחנון, מתי הכל). תעודת חולפים שמתי מנתי וספריהם צרי צירי יגוני, ועמהם אני ממתיק לסודי ביען הם סגולת נאמני (הוא, הקילותי תנומת לעיוני). כי נכסוף נכספתי לשוב אל ארצי ולמולדתי, ולמתיק סודי עם יודעי ואנשי משפחתי (ר"י זבארה, ספר שעשוע' יג).—ומצוי בסהח"ד: ראוים הם לבטוח בהם ולהמתיק עמהם סוד כי באמונה הם עושים (ר"י סטנוב, דברי ריבות ג). אצאה נא אל יראיה אחי ואמתיק עמו סוד כי הוא עובד את יי' מנעוריו (שם נ).—והִמְתִּיק עצה: על כן הורנו את משולחנו זה ביד מע"ל למתיק עצה אתו במשפט מה יעשה לטובת המו"מ (מא"ג, קרית ספר ד).

מֶתֶק, ש"ז,—טעם המָתוק, Süssigkeit; douceur; sweetness. ובהשאלה, מֶתֶק שְׂפָתַיִם, דברים טובים ונעימים, וכדומ': לחכם לב יקרא נבון ומֶתֶק שפתים יסיף לקח (משלי יו כא).—מֶתֶק רֵעַ, טובו ונעמו: שמן וקטרת ישמח לב ומֶתֶק [1] רעהו מעצת נפש (שם כז ט).—ואמר המשורר: חלפו נעורי ומתק יערי מררו ויתנו לענה וראש בברותי (ר"י אבן גיאת, מבין עפאים). — ומ"ר מְתָקִים, בכנ' מתקיו, ואמר המשורר: חשב טוב הזמן כרע ויהיו מתקיו נחשבים לך כמריו (ספ' הענק, אות כ).

מֹתֶק, ש"ז, בכנ' מָתְקִי,—כמו מֶתֶק, במשמ' דבר מָתוק: ותאמר להם התאנה החדלתי את מָתְקִי ואת תנובתי הטובה והלכתי לנוע על העצים (שפט' ט יא).

***מְתַרְגֵּם**, ש"ז,—מי שמתרגם דברים מלשון ללשון, מליץ: אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן

בילקוט איוב, רמז תתקי. ובכ"י בריט"מ, הוצא' דר' תיאודור, שמיתק, וכך בנוסח' הדפוס. ובקצת נוסח' שמיתקו.

[1]) השבעים תרגמו καταρρήγνυται, במשמ' נפילה וכדומ', ונראה כי היתה בנוסחתם מלה אחרת במקום זו. וקצת החדשי' סברו כי הם קראו מתקרע במקום מֶתֶק רֵעַ. ועי' הערה לערך מֵעֵצָה.

הקורא ואם א"א למתרגם להגביה קולו כנגד הקורא ימעך הקורא קולו ויקרא (ברכ' מה.).—ובסהמ"א: ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי הקורא (רמב"ם, תפלה יב יא). ואם היה (הרב) מלמד על פי מתרגם עומד (המתרגם) בינו ובין התלמידים והרב אומר למתרגם והמתרגם משמיע לכל התלמידים וכשהם שואלין למתרגם הוא שואל לרב והרב משיב למתרגם והמתרגם משיב לשואל וכו' אין המתרגם רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות (הוא, הלכ' ת"ת ד ג). ראיתי זה המחבר עשה עצמו מעתיק לשון גמרא אל לשון עברית ובמליצה אחרת וכו' שכתב המתרגם הזה שהמלמד נדר שלא יהנה מהם כאשר לא ימצאו מלמד כמותו (ראב"ד בהשגות, שבוע' ו ט).

***מְתֻרְגְּמָן**, (מתורגמן), ש"ז, מ"ר מְתֻרְגְּמָנִים, — כמו מתרגם: קראה (את המגלה) בין עומד בין יושב העמיד לה מתורגמן בירך לפניה ולא בירך לאחריה וכו' יצא (תוספת' מגי' ב ה). הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים לא יקרא למתורגמן[1]) יותר מפסוק אחד וכו' ועד כמה הוא מדלג עד כדי שלא יפסוק המתורגמן[1]) (מגי' שם ד ד). ומעשה ברבי חנינא בן גמליאל שהלך לכבול והיה קורא חזן הכנסת ויהי בשכון ישראל ואמר לו למתורגמן הפסק אל תתרגם אלא אחרון (מגי' כה:). ארבעה פרוטות אין בהן סימן ברכה לעולם שכר כותבין ושכר מתורגמנין ושכר יתומים ומעות הבאות ממדינת הים (פסח' נ:). טוב לשמוע גערת חכם אלו הדרשנים מאיש שומע שיר כסילים אלו המתורגמנין שמגביהין קולם בשיר להשמיע את העם (מד"ר קהל', טוב לשמוע). דברי חכמים בנחת נשמעים אלו הדרשנים מזעקת מושל בכסילים אלו המתורגמנין שעומדין על הצבור (שם, דברי חכמים).

:מְתָרֵץ,—עי' תרץ.

מַתָּת, ש"נ, סמי' מַתַּת,—כמו מַתָּנָה: באה אתי הביתה וסעדה ואתנה לך מַתָּת (מ"א יג ז). וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל עמלו מַתַּת אלהים היא (קהל' ג יג).—מַתַּת יָד, מה שידו נותנת: מנחה מַתַּת ידו (יחזק' מו ה).—מַתַּת שֶׁקֶר, שאדם יעד לתת ואינו נותן: נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל בְּמַתַּת שקר (משלי כה יד).

[1]) בכ"י תורגמן.

שער הנון

נ

נ האות הארבע עשרה [1] באותיות האלף־בית העברי, ושמה נוּן, עי׳ זה הערך.

היא אחת מאותיות מ נ צ פ ך, שיש להן שתי צורות, האחת באמצע התיבה, היא נ כ פ ו פ ה, והשנית בסוף התיבה, והיא ן פ ש ו ט ה, סופית: מעשה ביום סגריר שלא נכנסו חכמים לבית הועד ונכנסו התינוקות וכו׳ (אמרו מפני מה כתוב) מם מם נון נון צדי צדי פה פה כף כף (ירוש׳ מגי׳ א יא׳). מם פתוחה מם סתומה מאמר פתוח מאמר סתום נון כפופה נון פשוטה נאמן כפוף נאמן פשוט (בבלי שבת קד.). נ ו נ ו ן מפני מה אחד רובץ ואחד זקוף ועומד מפני שנבראת בו נשמה לבריות שכל נשמה ונשמה פעם שהיא רובצת פעם שהיא זקופה (מדר׳ א״ב דר״ע, אות נ), ועי׳ ערך מנצפך.

היא אחת מאותיות אית״ן השמושיות, ונוספת בשמות בראש השרש ובסופו לסמן המשקל: נפתח, נפתול, נחלמי, נפתלי, *נחשול, *נִבְרֶכֶת, עי׳ זה הערך. ובמשקל פעלון, פִעלן: קדמון, שלחן, ענין, קנין, גרזן, צפרן. ובסוף השם לסמן הקנין של נקבות רבות, ובניב הצפוני ואח״כ בזמן מאוחר בכלל למ״ר גם במין זכר. בפעלים בעבר בסוף הפעל למדברים בעדם: פָּעַלְנוּ. ולרבות נקבות: פעלתֶן, ולרבים נסתרים פעלון: יָדְעוּן. ובעתיד מדברים בעדם זו״נ: נִפְעַל, ובסוף עתיד נכחים: תפעלון, ולנקבה תפעלין: תִּדְבָּקִין, תִּתְחַמְּקִין, ולנסתרים יפעלון, ולנסתרות תפעלנָה. ובעתיד ובנסתר להורות הפעול הנסתר יפקדֶנּוּ, בדגש, יפקדנְהוּ. ולהורות המב״ע: פעלֵני, יפעלֵני. ובמקור: לְפַעֲלֵני, להַרְגֵני, לְנַחֲמֵני, לְשַׁלְּחֵני. ובראש הפעל בבנין נִפְעַל לסמן הבנין, וכמו״כ לבנין מרבעים. ובקצת מקורים כמו לתתֵן (מ״א ו יט). ובקצת מלים נוספת בלא צרך: ת־חיב צעדי תַּחְתֵּנִי (ש״ב כב לז), במקום תחתָי. שִׁבְעָנָה בנים (איוב מב יג), במקום שבעה. וכמו״כ לפי דעת קצתם במעֻזניה (ישע׳ כג יא), במקום מעֻזֶּיהָ. וביש: ישנו. וכן בקצת פעלים: תמנו (איכ׳ ג כב), במקום תמו. ידה ליתד תשלחנה (שפט׳ ה כו). ברגלים תרמסנה עטרת (ישע׳ כח ג). כי תקראנה מלחמה (שמות א י).

נון פה״פ נבלעת בעתיד אחרי אית״ן בעה״פ ונשלמת ע״י דגש: אֶגַּשׁ וכו׳, וכן בשמות ע״מ מַפָּל, אך לפני ה ח ע אינה נבלעת. וכן נון ל״פ נבלעת בעבר לפני נ מדברים בעדם ונשלמת ע״י דגש, כמו: וְנָתַנּוּ את בנתינו (בראש׳ לד יז), וְלַנּוּ בגבעה (שפט׳ יט יג), כי עליך בִשְׁעַנּוּ (דהי״ב יד י), שמשפטם נתננו, לננו, נשעננו. וכמו״כ בחבור עם נ נסתרות: בצל דליותיו תִּשְׁכֹּנָּה (יחזק׳ יז כג), במקום תשכֹּננה. וכמו״כ נון בנין נִפעל נבלעת בעתיד בפה״פ ונשלמת ע״י דגש: יִפָּקֵד, יִמָּצֵא וכו׳. במלת מִן, כשבאה בחבור עם מלות טעם אחרות או עם שמות ופעלים, הנון נבלעת בתוך האות הראשונה שלאחריה ותשלם בדגש חזק, עי׳ ערך מִן.

היא מאותיות ד ט ל נ ת, ממוצא הלשון, והיא כמו״כ אחת מאותיות ה ד ל י ק ה [1], ויש ביציאתה

---

[1]) בהפרשיות והמזמורים המסודרים עפ״י סדר א״ב באו הפסוקים המתחילים באות נ אחרי הפסוקים המתחילים באות מ, איכה א יג־יד: מ מ ר ו ם שלח אש בעצמתי וכו׳ נ ש ק ד על פשעי בידו. ושם ב יג־יד: מ ה אעודך מה אדמה לך וכו׳ נ ב י א י ך חזו לך שוא ותפל. וכן בשאר הפרשיות. וכמו״כ באותם מזמורי תהלים שפסוקיהם מסודרים עפ״י א״ב: מ י האיש החפץ חיים וכו׳ נ צ ר לשונך מרע (תהל׳ לד יג־יד). וכן במשלי לא: מ ר ב ד י ם עשתה לה וכו׳ נ ו ד ע בשערים בעלה.—

[1]) ריב״ג: ואותיות

ממוצאות הדבור שני דרכים, כשהיא מונעת היא יוצאת מקצה הלשון ובעזרת השפתים, וכשהיא נחה (ר״ל בלי תנועה) היא יוצאת גם בעזרת הנחירים, והיא אז מגֻנֶּנֶת.

היא נחלפת בלשון העברית בעצמה באותיות מ, ל, ד, ר, וכמו״כ בינה ובין הלשונות האחיות, כמו: זָרַח דְּנַח, שְׁנַיִם תרין, בן בר בארמ׳. וכמו״כ עם י: נצב יצב, נתן יתן בכנעני.

נ משמשת שמוש אות המספר למספר חמשים: ה׳ (של המלה הן) חמשה נ׳ חמשים (ר׳ איכו, מד״ר דבר׳ יא). נ׳ (של המלה אנכי) חמשים שבן חמשים הכיר אברהם את בוראו (פסיק׳ רבתי כא). יוד יוד (של המלה יין) עשרים נון חמשים הרי שבעים (תנחומ׳ במד׳ י).

ן׳,—קצור במקום בן: אברהם ן׳ עזרא, במקום בן עזרא.

א. **נָא**[1], — מלת בקשה וזרוז והערה לשים לב להמדבר, וישמש א) לדבור לנכח אחרי הפעל בבקשה עֲשֵׂה לזו״נ ליחיד ורבים: אמרי־נָא אחתי את (בראש׳ יב יג). הפרד נָא מעלי (שם יג ט). שא נָא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה (שם יד), הבט־נָא השמימה וספר הכוכבים (שם יה ה). בא־נָא אל שפחתי (שם יו ב). קח־נָא את בנך וכו׳ ולך לך אל ארץ המריה (שם כב ב). שים־נָא ידך תחת ירכי (שם כד ב). הקרה־נָא לפני היום ועשה חסד עם אדני אברהם (שם יב). הטי־נָא כדך ואשתה (שם יד). הגמיאיני נָא מעט מים מכדך (שם יז). הגידי נָא לי היש בית אביך מקום לנו ללין (שם כג). הלעיטני נָא מן האדם האדם הזה (שם כה ל); ועתה שא־נָא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי צידה (שם כז ג). לך־נָא אל הצאן (שם ט). קום נָא שבה ואכלה מצידי (שם יט). גשה־נָא ואמשך בני (שם כא). תני־נָא לי מדודאי בנך (שם ל יד). שא־נָא עיניך וראה (שם לא יב). הצילני נָא מיד אחי (שם לב יב). הגידה־נָא שמך (שם ל). קח־נָא את ברכתי (שם לג יא). תנו נָא אתה לו לאשה (שם לד ח). שמעו־נָא החלום הזה (שם לז ו). לך־נָא ראה את שלום אחיך (שם יד). הגידה־נָא לי איפה הם רעים (שם יו). הכר־נָא הכתנת בנך הוא (שם לב). הכר־נָא למי החתמת והפתילים והמטה האלה (שם לח כה). ספרו־נָא לי (שם מ ח). גשו־נָא אלי (שם מה ד). קחם־נָא אלי ואברכם (שם מח ט). דברו־נָא באזני פרעה (שם נ ד). אנא שא נָא פשע אחיך וכו׳ שא נָא לפשע עבדי אלהי אביך (שם יז). הבא־נָא ידך בחיקך (שמות ד ו). שלח־נָא ביד תשלח (שם יג). לכו־נָא הגברים ועבדו את יי׳ (שם י יא). שא נָא חטאתי אך הפעם (שם יז). דבר־נָא באזני העם (שם יא ב). מחני נָא מספרך אשר כתבת (שם לב לב). הודעני נָא את דרכך (שם לג יג). הראני נָא את כבדך (שם יח). הרגני נָא הרג אם מצאתי חן בעיניך (במד׳ יא יה). שמעו־נָא דברי (שם יב ו). סלח־נָא לעון העם הזה (שם יד יט). סורו נָא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה (שם יו כו). שמעו־נָא המרים (שם כ י). לכה־נָא ארה לי את העם הזה (שם כב ו). ולכה־נָא קבה לי את העם הזה (שם יז). ועתה שבו נָא בזה (שם יט). לכה־נָא אקחך אל מקום אחר (שם כג כז). כי שאל־נָא לימים ראשנים (דבר׳ ד לב). השבעו־נָא לי ביי׳ (יהוש׳ ב יב). שים־נָא כבוד ליי׳ אלהי ישראל וכו׳ והגד־נָא לי מה עשית (שם ז יט). הראנו נָא את מבוא העיר (שפט׳ א כד). קרא נָא באזני העם (שם ז ג). תנו־נָא ככרות לחם לעם אשר ברגלי (שם ח ה). דברו־נָא באזני כל בעלי שכם (שם ט ב). אך הצילנו נָא היום הזה (שם י יה). אמר־נָא שבלת (שם יב ו). השמרי נָא ואל תשתי יין ושכר (שם יג ד). הגידה־נָא לי במה כחך גדול (שם יו ו). זכרני נָא וחזקני נָא אך הפעם הזה (שם כח). שאל־נָא באלהים (שם יח ה). הואל־נָא ולין וייטב לבך (שם יט ו). סעד־נָא לבבך (שם ח). לינו־נָא הנה חנות היום (שם ט). לכה־נָא ונסורה אל עיר היבוסי הזאת (שם יא). ספחני נָא אל אחת הכהנות (ש״א ב לו). קח־נָא אתך את אחד מהנערים (שם ט ג). הגידה־נָא לי אי זה בית הראה (שם יח). פקדו־נָא וראו מי הלך מעמנו (שם יד יז). שא נָא את חטאתי ושוב עמי (שם יה כה). כבדני נָא נגד זקני עמי (שם ל). ראו־נָא לי איש מיטיב לנגן (שם יו יז). קח־נָא לאחיך איפת הקליא הזה (שם יז יז). שלחני נָא כי זבח משפחה לנו בעיר (שם כ כט). מצא־נָא את החצים (שם לו). היסגרני בעלי קעילה וכו׳ הגד־נָא לעבדך (שם כג יא). לכו־נָא הכינו עוד (שם כב). תנה־נָא את אשר תמצא ידך (שם כה ח). שא נָא לפשע אמתך (שם כח). קח־נָא את החנית אשר מראשתו (שם כו יא). קסומי־נָא לי באוב (שם כח ח).

הדליקה שבע אלה השלש רצוני לומר הלמד והנון והרש וכו׳ כי מוצא הלמד מקצה הלשון נוגע בשרשי השנים המשנים וכו׳ והקרוב שבמוצאים אליו מוצא הנון הנעה אבל הנון הנחה מוצאה מהנחירים (הרקמה, שער ב).

[1]) כבר אמרו בתלמוד: אין נא אלא לשון בקשה (ברכ׳ ט.). בסור׳ נא, ני, קצת דומה לזה. וכבר העיר ראב״ע (במד׳ י לא) על קצת הדמיון שיש בין מלה זו ובין המלה אִנַּ a) בערב׳.

---

a) إِنَّ

שמע־נָא גם אתה בקול שפחתך (שם כב). הגישה־נָא לי האפוד (שם ל ז). מה היה הדבר הגד־נָא לי (ש״ב א ד). עמד־נָא עלי ומתתני (שם ט). לכי נָא בית אמנון אחיך (שם יג ז). דבר־נָא אל המלך (שם יג). סכל־נָא את עצת אחיתפל (שם טו לא). קרא נָא גם לחושי הארכי (שם יז ה). אמרו־נָא אל יואב קרב עד הנה ואדברה אליך (שם כ טז). העבר־נָא את עון עבדך (שם כד י). אמרי־נָא לשלמה המלך (מ״א ב יז). חל־נָא את פני יי׳ אלהיך (שם יג ו). קומי נָא והשתנית (שם יד ב). קחי־נָא לי מעט מים (שם יז י). לקחי־נָא לי פת לחם בידך (שם יא). עלה־נָא הבט דרך ים (שם יח מג). ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר יי׳ הכיני נָא (שם כ לה). דרש־נָא כיום את דבר יי׳ (שם כב ה). ויאמר לו אליהו אלישע שב־נָא פה כי יי׳ שלחני יריחו (מ״ב ב ד). אמר־נָא אליה הנה חרדת אלינו את כל החרדה הזאת (שם ד יג). שלחה נָא לי אחד מן הנערים (שם כב). עתה רוץ־נָא לקראתה (שם כו). קח־נָא ברכה מאת עבדך (שם ה טו). תנה־נָא להם ככר כסף (שם כב). הואל נָא ולך את עבדיך (שם ו ג). פקח־נָא את עיניו ויראה (שם יז). הך־נָא את הגוי הזה בסנורים (שם יח). ספרה־נָא לי את כל הגדלות אשר עשה אלישע (שם ח ד). פקדו־נָא את הארורה הזאת (שם ט לד). דבר־נָא אל עבדיך ארמית (שם יח כו). ועתה יי׳ אלהינו הושיענו נָא מידו (שם יט יט). אנא יי׳ זכר־נָא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם (שם כ ג). אדני יי׳ סלח־נָא מי יקום יעקב כי קטן הוא (עמו׳ ז ב). אדני יי׳ חדל־נָא מי יקום יעקב כי קטן הוא (שם ה). שמעו־נָא זאת ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל (מיכ׳ ג ט). שמעו־נָא את אשר יי׳ אמר (שם ו א). זכר־נָא מה יעץ בלק מלך מואב (שם ה). לכו־נָא ונוכחה (ישע׳ א יח). שפטו־נָא ביני ובין כרמי (שם ה ג). צא־נָא לקראת אחז (שם ז ג). כדברי הספר החתום אשר יתנו אתו אל יודע הספר לאמר קרא נָא זה ואמר לא אוכל כי חתום הוא (שם כט יא). לכן שמעי־נָא זאת עניה (שם נא כא). הן הבט־נָא עמך כלנו (שם סד ח). שמעו־נָא זאת עם סכל ואין לב (ירמ׳ ה כא). ועתה אמר־נָא אל איש יהודה וכו׳ שובו נָא איש מדרכו הרעה (שם יח יא). שאלו־נָא בגוים מי שמע כאלה (שם יג). דרש־נָא בעדנו את יי׳ (שם כא ב). אך שמע־נָא הדבר הזה אשר אנכי דבר באזניך (שם כח ז). קנה נָא את שדי אשר בענתות (שם לב ח). שב נָא וקראנה באזנינו (שם לו טו). הגד־נָא לנו איך כתבת את כל הדברים האלה מפיו (שם יז). התפלל־נָא בעדנו אל יי׳ אלהינו (שם לז ג). שים נָא בלואי הסחבות והמלחים תחת אצלות ידיך (שם לח יב). שמע־נָא בקול יי׳ (שם כ). הגידה־נָא לנו מה דברת אל המלך (שם כה). בן אדם שא־נָא עיניך דרך צפונה (יחזק׳ ח ה). חתר־נָא בקיר (שם ח). אמר־נָא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה (שם יז יב). באו־נָא ושמעו מה הדבר היוצא מאת יי׳ (שם לג ל). אמר־נָא אל זרבבל בן שלתיאל (חגי ב ב). שאל־נָא את הכהנים תורה (שם יא). ועתה שימו־נָא לבבכם מן היום הזה ומעלה (שם טו). קח־נָא את נפשי ממני (יונ׳ ד ג). שמע־נָא יהושע הכהן הגדול (זכר׳ ג ח). שא נָא עיניך וראה מה היוצאת הזאת (שם ה ה). ועתה חלו־נָא פני אל (מלא׳ א ט). הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נָא בזאת (שם ג י). אלהים צבאות שוב נָא הבט משמים וראה (תהל׳ פ טו). אנא יי׳ הושיעה נָא אנא יי׳ הצליחה נָא (שם קיח כה). נדבות פי רצה־נָא יי׳ (שם קיט קח). שלח־נָא ידך וגע בכל אשר לו (איוב א יא). זכר־נָא מי הוא נקי אבד (שם ד ז). קרא־נָא היש עונך (שם ה א). שבו נָא אל תהי עולה (שם ו כט). כי שאל־נָא לדר רישון (שם ח ח). זכר־נָא כי כחמר עשיתני (שם י ט). ואולם שאל־נָא בהמות ותרך (שם יב ז). שמעו־נָא תוכחתי (שם יג ו). שימה נָא ערבני עמך (שם יז ג). ואלם כלם תשבו ובאו נָא ולא אמצא בכם חכם (שם י). הסכן־נָא עמו ושלם (שם כב כא). קח־נָא מפיו תורה (שם כב). ואולם שמע־נָא איוב מלי (שם לג א). שמע־נָא ואנכי אדבר (שם מב ד). שמעו־נָא כל עמים וראו מכאבי (איכ׳ א יח). נס־נָא את עבדיך ימים עשרה (דני׳ א יב). זכר־נָא את הדבר אשר צוית את משה עבדך (נחמ׳ א ח). והצליחה־נָא לעבדך היום (שם יא). השיבו נָא להם כהיום שדתיהם (שם ה יא). ברכו נָא את יי׳ אלהיכם (דה״א כט כ).—

ועם פעל עבר עם ו המהפך בבקשה: כי אם זכרתני אתך כאשר ייטב לך ועשית־נָא עמדי חסד (בראש׳ מ יד). —

ואחר פעל מדבר בעדו לבקשה מהנכח על הפעולה: אוציאה־נָא אתהן אליכם (בראש׳ יט ח). אמלטה נָא שמה (שם כ). אציגה־נָא עמך מן העם אשר אתי (שם לג טו). אעלה־נָא ואקברה את אבי (שם נ ה). נלכה־נָא דרך שלשת ימים (שמות ג יח). אלכה נָא ואשובה אל אחי אשר במצרים (שם ד יח). נעברה־נָא בארצך (במד׳ כ יז). אעברה־נָא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן (דבר׳ ג כה). נעשה־נָא לנו לבנות את המזבח (יהוש׳ כב כו). אנסה נָא רק הפעם בגזה (שפט׳ ו לט). נעברה־נָא בארצך עד מקומי (שם יא יט). ויאמר מנוח אל מלאך יי׳ נעצרה־נָא אותך ונעשה לפניך גדי עזים (שם יג טו). אחודה־נָא לכם חידה (שם יד יב). הנה בתי הבתולה ופילגשהו אוציאה־

נא אותם (שם יט כד). אמלטה נא ואראה את אחי (ש״א כ כט). אכנו נא בחנית (שם כו ח). אדברה־נא אל המלך (ש״ב יד יו). אלכה נא ואשלם את נדרי (שם טו ז). אעברה־נא ואסירה את ראשו (שם טז ט). אבחרה־נא שנים עשר אלף איש (שם יז א). ארוצה נא ואבשרה את המלך (שם יח יט). אשקה־נא לאבי ולאמי (מ״א יט כ). נשימה נא שקים במתנינו (שם כ לא). נעשה־נא עלית קיר קטנה (מ״ב ד י). נלכה־נא עד הירדן (שם ו ב). ועתה אודיעה־נא אתכם את אשר אני עשה לכרמי (ישע׳ ה ה). אלכה נא ואכה את ישמעאל בן נתניה (ירמ׳ מ יה). אלכה־נא השדה ואלקטה בשבלים (רות ב ב). ותאמר אלקטה־נא ואספתי בעמרים (שם ז). נעזבה־נא את המשא הזה (נחמ׳ ה י). — וגם למדבר לעצמו, בענין הרצון והכונה לעשות דבר: ויאמר יי׳ זעקת סדם ועמרה כי רבה וכו׳ ארדה־נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי (ברא׳ יח כ־כא). ויאמר משה (לעצמו) אסרה־נא ואראה את המראה הגדל הזה מדוע לא יבער הסנה (שמות ג ג). אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו (ישע׳ ה א). על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחבות אבקשה את שאהבה נפשי (שה״ש ג א-ב). אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו ויהיו־נא שדיך כאשכלות הגפן (שם ז ט). אמרתי אני בלבי לכה־נא אנסכה בשמחה (קהל׳ ב א). — ואחר פעל לנסתר לבקשת הפעולה: תהי נא אלה בינותינו (ברא׳ כו כח). בי אדני ידבר־נא עבדך דבר (שם מד יח). ישב־נא עבדך תחת הנער (שם לג). ישבו־נא עבדיך בארץ גשן (שם מז ד). ילך־נא אדני בקרבנו (שמות לד ט). יהי־נא חרב אל הגזה לבדה (שפט׳ ו לט). יבוא־נא עוד אלינו (שם יג ח). תהי־נא לך תחתיה (שם טו ב). יאמר־נא אדננו (ש״א יו יו). יצא־נא אבי ואמי אתכם (שם כב ג). ישמע־נא אדני המלך (שם כו יט). תבא נא תמר אחותי (ש״ב יג ה). ילך־נא המלך ועבדיו עם עבדיך (שם כד). ילך־נא אתנו אמנון אחי (שם כו). יזכר־נא המלך את יי׳ (שם יד יא). יהיה־נא דבר אדני המלך למנחה (שם יז). ידבר־נא אדני המלך (שם יח). ישב־נא עבדך (שם יט לח). ועתה אלהי ישראל יאמן נא דבריך אשר דברת לעבדך דוד אבי (מ״א ח כו). תשב־נא נפש הילד הזה על קרבו (שם יז כא). תחי־נא נפשי (שם כ לב). יהי־נא דבריך כדבר אחד מהם (שם כב יג). תיקר־נא נפשי ונפש עבדיך אלה חמשים בעיניך (מ״ב א יג). ויהי־נא פי שנים ברוחך אלי (שם ב ט). ילכו נא ויבקשו את אדניך (שם יו). יבא־נא אלי וידע כי יש נביא בישראל (שם ה ח). אם אפוא חכמיך ויגידו נא לך (ישע׳ יט יב). יפגעו־נא ביי׳ צבאות (ירמ׳ כז יח). תפל־נא תחנתי לפניך (שם לז כ). יגמר־נא רע רשעים (תהל׳ ז י). יהי־נא חסדך לנחמני (שם קיט עו). ישב־נא אפך וחמתך מעירך ירושלם (דני׳ ט יו). תהי נא אזנך קשבת (נחמ׳ א ו). תהי נא ידך בי ובבית אבי (דהי״א כא יז). יהיו־נא עיניך פתחות (דהי״ב ו מ). — ולנסתר בפעל: יקח־נא מעט מים ורחצו רגליכם (ברא׳ יח ד). יתן־נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה (מ״ב ה יז). יומת נא את האיש הזה (ירמ׳ לח ד). — ואחרי מלת השלילה אל, אל־נא, לנכחים ונסתרים ומדברים בעדם: ויאמר אברם אל לוט אל־נא תהי מריבה ביני ובינך (ברא׳ יג ח). אל־נא תעבר מעל עבדך (שם יח ג). אל־נא יחר לאדני (שם ל). אל־נא אחי תרעו (שם יט ז). אל־נא תקברני במצרים (שם מז כט). אל־נא תעזב אתנו (במד׳ י לא). אל־נא תשת עלינו חטאת (שם יב יא). אל־נא תהי כמת (שם יב). אל־נא תמנע מהלך אלי (שם כב יו). אל־נא תמש מזה (שפט׳ ו יח). אל־נא תכחד ממני (ש״א ג יז). אל־נא ישים אדני את לבו אל איש הבליעל הזה (שם כה כה). אל־נא נלך כלנו ולא נכבד עליך (ש״ב יג כה). אל־נא תעשו את דבר התעבה הזאת (ירמ׳ מד ד). אל־נא נאבדה בנפש האיש הזה (יונ׳ א יד). — ואחרי הפעל: אל אחי אל־תרעו נא (שפט׳ יט כג). — ב) לדבור לנכח אחרי הפעל לזרוז והערה לשים לב להמדבר: ויאמר משה אל קרח שמעו־נא בני לוי המעט מכם כי הבדיל אלהי ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו וכו׳ ובקשתם גם כהנה (במד׳ טז ח-י). הלא זה העם אשר מאסתה בו צא־נא עתה והלחם בו (שפט׳ ט לח). עכר אבי את הארץ ראו־נא כי ארו עיני (ש״א יד כט). מבקש שאול אבי להמיתך ועתה השמר־נא בבקר וישבת בסתר ונחבאת (שם יט ב). שמעו־נא בני ימיני גם לכלכם יתן בן ישי שדות וכרמים (שם כב ז). ויאמר שאול שמע־נא בן אחיטוב וכו׳ למה קשרתם עלי (שם יב-יג). ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים ישב בתוך היריעה (ש״ב ז ב). שלחו־נא את זאת מעלי החוצה (שם יג יז). ראו־נא כטוב לב אמנון ביין וכו׳ והמתם אתו (שם כח). התאבלי־נא ולבשי־נא בגדי אבל ואל תסוכי שמן (שם יד ב). שוט־נא בכל שבטי ישראל מדן ועד באר שבע ופקדו את העם (שם כד ב). דעו־נא וראו כי רעה זה מבקש (מ״א כ ז). אמרו־נא אל חזקיהו כה אמר המלך הגדול מלך אשור מה הבטחון הזה אשר בטחת (מ״ב יח יט). ועתה התערב נא את אדני את מלך אשור ואתנה לך אלפים סוסים אם תוכל לתת לך רכבים

עליהם (שם כג). שמעו־נא ראשי יעקב וקציני בית ישראל הלוא לכם לדעת את המשפט (מיכ׳ ג א). שמעו־נא בות דוד המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי (ישעי׳ ז יג). עמדי־נא בחבריך וברב כשפיך באשר יגעת מנעוריך אולי תוכלי הועיל (שם מז יב). שוטטו בחוצות ירושלם וראו־נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עשה משפט (ירמי׳ ה א). כי לכו־נא אל מקומי אשר בשילו וכו׳ וראו את אשר עשיתי לו (שם ז יב). שמע־נא חנניה לא שלחך יי׳ (שם כח יט). שאלו־נא וראו אם ילד זכר (שם ל ו). שובו נא מדרכיכם הרעים (זכרי׳ א ד). וכי תגישו פסח וחלה אין רע הקריבהו נא לפחתך (מלא׳ א ח). בינו־נא זאת שכחי אלוה פן אטרף ואין מציל (תהל׳ נ כב). אזר־נא כגבר חלציך ואשאלך והודיעני (איוב לח ג). עדה־נא גאון וגבה (שם מ י).—ועם עתיד: ויאמר אבנר אל יואב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (ש״ב ב יד). ויקחו־נא חמשה מן הסוסים הנשארים וכו׳ ונשלחה ונראה (מ״ב ז יג). יעמדו־נא ויושיעך הברו שמים (ישעי׳ מז יג). איה דבר יי׳ יבוא נא (ירמי׳ יז יח). יאמר־נא ישראל כי לעולם חסדו יאמרו־נא בית אהרן וכו׳ יאמרו־נא יראי יי׳ (תהל׳ קיח ב-ד). יעמדו־נא שרינו (עזר׳ י יד).—ואחרי מלת השלילה אַל: אפתח שפתי ואענה אל־נא אשא פני איש (איוב לב כא-כב). — ואחרי מלת הִנֵּה, לזרוז והערה על הדבר: הנה־נא ידעתי כי אשה יפת מראה את (בראש׳ יב יא). הנה־נא עצרני יי׳ מלדת (שם יו ב). הנה־נא הואלתי לדבר אל אדני (שם יח כז). הנה נא אדני סורו נא (שם יט ב). הנה־נא לי שתי בנות אשר לא ידעו איש (שם ח). הנה־נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי וכו׳ הנה־נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה (שם יט-כ). הנה־נא זקנתי לא ידעתי יום מותי (שם כז ב). הנה־נא את עקרה ולא ילדת והרית וילדת בן (שפט׳ יג ג). הנה נא רפה היום לערוב (שם יט ט). הנה־נא איש אלהים בעיר הזאת וכו׳ נלכה שם אולי יגיד לנו את דרכנו (ש״א ט ו). ויאמרו עבדי שאול אליו הנה־נא רוח אלהים רעה מבעתך (שם יו יס). ויבא אבשלום אל המלך ויאמר הנה־נא גוזים לעבדך ילך נא המלך ועבדיו (ש״ב יג כד). שמעו שמוע מלתי ואחותי באזניכם הנה־נא ערכתי משפט ידעתי כי אני אצדק (איוב יג יז-יח). שמע נא איוב מלי וכל דברי האזינה הנה־נא פתחתי פי דברה לשוני בחכי (שם לי א-ב). הנה־נא בהמות אשר עשיתי עמך חציר כבקר יאכל (שם מ יס).—ואחרי אִם: ויאמר (אברהם) אדני אִם־נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך (בראש׳ יח ג). ויאמר אליו לבן אם־נא מצאתי חן בעיניך נחשתי ויברכני יי׳ בגללך (שם ל כז). ויאמר יעקב אל נא אם־נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי (שם לג י). ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם־נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים (שם מז כט). וידבר יוסף אל בית פרעה לאמר אם־נא מצאתי חן בעיניכם דברו נא באזני פרעה (שם נ ד). ועתה אם־נא מצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכך ואדעך (שמות לג יג). ויאמר אליו אם־נא מצאתי חן בעיניך ועשית לי אות שאתה מדבר עמי (שפט׳ ו יז). ויאמר דוד אל אכיש אם־נא מצאתי חן בעיניך יתנו לי מקום באחת ערי השדה ואשבה שם (ש״א כז ה). — ואחרי יֶשְׁךָ: ואמר יי׳ אלהי אדני אברהם אם ישך־נא מצליח דרכי אשר אנכי הלך עליה הנה אנכי נצב על עין המים וכו׳ (בראש׳ כד מב-מג).— ואחרי אוי: קול בת ציון תתיפח תפרש כפיה אוי־נא לי כי עיפה נפשי להרגים (ירמי׳ ד לא). אוי־נא לי כי יסף יי׳ יגון על מכאבי (ברוך הסופר, שם מה ג). נפלה עטרת ראשנו אוי־נא לנו כי חטאנו (איכ׳ ה יו). — ואחרי אָנָּה, אנה־נא: למה יאמרו הגוים איה־נא אלהיהם (תהל׳ קיה ב).—ואחרי נגדה: נדרי ליי׳ אשלם נגדה־נא לכל עמו (שם קיו יד). — ואמר בן סירא: אזכר נא מעשי אל וזה חזיתי אספרה (כ״ס גני׳ מב יה). אהללה נא אנשי חסד את אבותינו בדורותם (שם מד א).

ב. נָא[1], ת״ז,—דבר לא מבֻשל או צלי או אפוי כל צרכו, חצי חַי׳ rare ; à moitié cru (saignant) ; halbroh: אל תאכלו ממנו (מן בשר הפסח) נָא ובשל מבשל במים כי אם צלי אש (שמות יב ט). — ובתו״מ: השוחט את הפסח בארבעה עשר כשר לאוכלו נא שלוק ומבושל (תוספת׳ פסח׳ ג־ד ז). אכל הימנו כזית נא ומבושל עד שלא חשיכה (שם ו י). האוכל מן הפסח כזית חי כזית נא כזית שלוק כזית מבושל (שם מכות ד א). אכלו נא לוקה שתים מבושל לוקה שתים נא ומבושל לוקה ג׳ (רבא, פסח׳ מא.). ומעשה בר״ע שעשה סעודה לתלמידיו הביאו לפניהם שני תבשילין אחד נא ואחד מבושל בתחילה הביאו לפניהם נא וכו׳ ואח״כ הביא לפניהם מבושל (מס׳ ד״א ז). יוצאין במצה נא[2] ובמצה העשויה באילפס

---

[1]) בערב׳ נא׳ a), במשמ׳ זו. וכבר אמרו בתלמ׳: אין נא אלא חי (מכי׳ בא, מס׳ דפסח׳ ו). — [2]) בכ״י

a) نَاءٌ

מאי מצה נא וכו׳ כל שפורסה ואין חוטין נמשכין הימנה (מנח׳ עח:). — ובסהמ״א: ואם יהיה הדבש מלוחלח ונא ישחתו מהרה המרקחות ולא יאריכו ימים להישמר (ס׳ דונולו, ספר המרקחות 5).—וגם לא לדבר מאכל ומשתה, כלי חרש נא: הוסקו (כלי החרס) והן נאין [1]) טמאין (תוספת׳ כלי׳ ב״ק ב ט). מקום שמשקעין את (הקדרות) הנאות בטיט הלבן (שם ג יד, שם פרה ה ב). — ובסהמ״א: אם ישיגהו (את כלי נתר) חום מעט מהאש יתבקע הכלי ויפסד ואם לא הכהו החום ג״כ בכלל חלקיו יצא נא [2]) וכשיגיע הכלי במים יותך ונפסד (פי׳ המשנ׳ לרמב״ם, כלים ב א). — ־שתן נא, שלא הגיע עדין למדרגת הויתו האחרונה: המאכל שלא יתבשל באצטומכא ויצא השתן נא לבן רקיק יורה על העדר הבשול (נתן פלקירא, צרי הגוף ג ה). השתן כשהוא יוצא בלתי מבושל והוא נא בתחלת הקדחת (שם). באותות השתן הנא, השתן הנא כשיהיה בתחלת חולי הקדחת נא פי׳ בלתי מבושל (ספר השתן, כ״י ברלין, דף 75).

נאד, ממנו נאד, ־נאדי.

נאד[3]), נאוד, ש״ז, בכנ׳ נאדְךָ, מ״ר נאדות, — כעין שק מעור שלם של גדי וכדומ׳ יחזיקו בו חלב ויין וכיוצא בזה, leather bottle ; outre ; Schlauch: ויקחו שקים בלים לחמוריהם ונאדות יין בלים ומבקעים ומצררים (יהוש׳ ט ד). ואלה נאדות היין אשר מלאנו חדשים והנה התבקעו (שם יג). ותפתח את נאוד החלב ותשקהו (שפט׳ ד יט). ויקח ישי חמור לחם ונאד יין וגדי עזים אחד וישלח ביד דוד בנו אל שאול (ש״א יו כ). שימה דמעתי בנאדך (תהל׳ נו ט). — נאד בקיטור, משל לגוף מצמק מיגון וכדומ׳: כלו עיני לאמרתך לאמר מתי תנחמני כי הייתי כנאד בקיטור (שם קיט פב-פג). — ובתלמוד גם להחזקת קמח וכדומ׳: אמרו עליו על ר״א בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים ובכל יום ויום נוטל נאד [4]) של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה (יומ׳ לה:). — ומצוי בסהמ״א: והיו המצרים צפים כנאדות

הינא, וכך בגמ׳ פסח׳ (לז.) גם בנוסח׳ הדפוס.—[1]) בנוסח׳ והנאין. אך כבר אמר ר״ש (כלים ג ב) וז״ל: פירוש כמו והן נאין שלא הוסקו יפה מלשון אל תאכלו ממנו נא. ע״כ. וכך הגיה הגר״א.—[2]) כצ״ל, ולא „אצל מה". ובגוף הערבי כ׳רג׳ ני. וכן תרגם דרנבורג נא.

[3]) לפי דעת המדקדקים עקר משקלו נאוד, והונח האלף. באשור׳ נדֻ. ועי׳ נוד.—[4]) כך בנוסח׳ הדפוס. בכ״י מינכן אין מלה זו, ובקצת כ״י: משאוי של קמח.

על פני המים ויצאה רוח צפון והשליך אותן כנגד מחנה ישראל (פדר״א מב).—ואמר המשורר: ופה עמוק ורחב כמערה תער נהר אלי תוכו בצמא, ובשפתות כנאד על נאד נפוחים וביניהם כפי תחרא פרומה (ר״ש הנגיד, הלכוסל). ברחמיו יהי פונה לעבדו ואל יבזה ענותו בגרותו וצוקיו וקורותיו, ונודו יהי סופר וישים בנאדו את דמעיו ויעבר על המוני עונותיו (ר״...ע, כשם אל). בפרוד אם אהי נלכד ואם יאחז עקבי גוד, תרופתי בפי הכד וכל צריו בבטן נאד (רמב״ע, תרשיש ב עה). — ונאד המפוח: שהפועל הזה הוא למפוח והוא נאד הנפח שנופח בו האש וכו׳ ופרושו הוציא המפוח נחרותיו והוא הנאד שנופח בו הנפח (ר״י א״ת, השרש׳ לריב״ג, נחר).

אוב, אובות.—־בוק.—*גוד.—*זִק—חֵמֶת.

־נֹאדִי, ת״ז,—בצורת נאד: ואם שיהיה הקול נעשה בו בדפיקה כמו שיובדל בין השקוי הנאדי והתופי בזכאה (קאנון א ב ב ט). סבות השקוי הנאדיי אחר סבות המשתתפות הם הסבה המדבקת בו שתתברר המימיות וכו׳ (שם ג יד ד ד). השקוי הבשרי נקרא ג״כ הלבנה והלבו נקרא שקוי הנאדיי ממנו קבוץ המים (פרקי מבה כג).

נאה, ממנו *נָאֶה, ב.*נָאָה, נָאוֶה, א.*נָאוֹת, ־הִתְנָאוּת.

***נָאֶה**,—כמו יפה, ותה״פ, נָאֶה עושה, נָאֶה לעשות וכדומ׳, יפה וטוב לעשות, passend, angemessen; convenable, décent ; suited, becoming: לא כל בשת נאה לשמר ולא כל הכלם באמת נבחר (ב״ס נגי׳ מא טז). יש נאה דורש ואין נאה מקיים נאה מקיים ואין נאה דורש אתה נאה דורש ונאה מקיים (ריב״ז, חגי׳ יד:). וכשמת שמואל הקטן תלו מפתחו ופנקסו בארונו מפני שלא היה לו בן והיו ר״ג הזקן ור״א מספידין עליו ואומרים על זה נאה לבכות על זה נאה להתאבל (מס׳ שמח׳ ח). יש נאה דורש ונאה מקיים בן עזאי נאה דורש ואין נאה מקיים (ראב״ע, תוספת׳ יבמ׳ ח ד). שמיתתן של רשעים נאה[1]) להם ונאה לעולם (ר׳ יוסי, ספרי דבר׳ רכ). הנוי והכח והעושר וכו׳ והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם (רשב״י, אבות ו ח). אמר לו (אותו תלמיד לר׳ יוחנן) דרוש רבי לך נאה לדרוש (ב״ב עה.). לזה נאה לומר את הכל עשה יפה בעתו (ר׳ תמא בר״ח, מד״ר דבר׳ א). למלך שכעס על מטרונא ודחפה וכו׳ אמרה לו אדוני המלך כך יפה לי וכך נאה וכך ראוי לי שלא קבלה אותך אשה אחרת אלא אני (ר׳ לוי, שם איכ׳, אני הגבר). כיון שברא (הקב״ה

---

[1]) בגמ׳ סנה׳ (עב.) הנאה להם והנאה לעולם.

את) אדם הראשון כינס כל בהמה חיה ועוף והעבירן לפניו אמר לו מה שמותם של אלו אמר לזה נאה לקרותו שור ולזה נאה לקרותו סוס ולזה גמל וכו׳ (פסיק׳ דר״כ, פרס).—וכמו תאר במשמ׳ זו: כרביד זהב ובו נפך וספיר כך נאים דברים יופים על משתה היין[1] (ב״ס גנוי׳ לב (לה) ו).—ופ״ז, לנק׳ נָאֶה, מ״ר נָאִים, נָאוֹת, נרדף עם יָפֶה, אָדָם נָאֶה, אִשָּׁה נָאָה, פֵּרוֹת נָאִים, schön; beau, joli; pretty: פעם אחת בא אדם אחד נזיר מן הדרום וראיתיו שהוא יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים אמרתי לו בני מה ראית להשחית את שערך זה הנאה (שמעון הצדיק, נדר׳ ט:). בנות ישראל נאות הן אלא שהעניות מנוולתן (ר׳ ישמעאל, משנה שם ט י). מעשה ברשב״ג שהיה על גב מעלה בהר הבית וראה נכרית אחת נאה ביותר אמר מה רבו מעשיך ה׳ (ע״ז כ.). ברוך שבּרא החפץ הזה מה נאה הוא זה (ר״מ, ירוש׳ ברכ׳ ו ב). המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו (ר״ש, אבות ג ז). אם היה לבה (של הסוטה) נאה לא היה מגלהו ואם היה שערה נאה לא היה סותרו (ר׳ יהודה, סוט׳ א ה). שמא ראשה נאה וכו׳ שמא שערה נאה וכו׳ שמא פניה נאות וכו׳ שמא רגליה נאות (ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי, נדר׳ סו:). כמה נאה פת זו (רבי, ע״ז לה:). ראה בני אדם נאין ואילנות נאין אומר ברוך שככה לו בעולמו בריות נאות (תוספת׳ ברכ׳ ז ז). כל אומות שבעולם אומרים שבחו של הקב״ה אבל שלי נעים ונאה לפניו יותר משלהם (מכי׳ בשלח, שירה ג). הכאורות היו אומרות אל תתן עיניך בנוי והנאות היו אומרות תן עיניך במשפחה (ירוש׳ תענ׳ ד יא). שלשה מרחיבין דעתו של אדם אלו הן דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים (בבלי ברכ׳ נז:). אסור לאדם שיאמר כמה נאה נכרית זו (רב, ע״ז כ.). שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה (שם). אין לך נאה בישיבה אלא זקן ואין לך נאה במלחמה אלא בחור (חגי׳ יד.). עני ועשיר ורשע באין לדין וכו׳ רשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר נאה הייתי וטרוד ביצרי אומרים לו כלום נאה היית מיוסף (יומא לה:). פעם אחת היתה בתו (של ר״ח בן תרדיון) מהלכת לפני גדולי רומא אמרו כמה נאות פסיעותיה של ריבה זו (ר׳ יוחנן, ע״ז יח.). כיון שראה אותו (את האילן) נאה ופירותיו מתוקים וענפיו נאין ישב לו ונתקרר בצילו וכו׳ כיון שעמד לילך אמר לאילן מה לי לברכך ומה יש לי לומר לך שיהא עצך נאה נאה הוא שיהא צלך נאה כבר הוא נאה שיהיו ענפיך נאים נאים הם (כוח, מד״ר במד׳ ב). הלכנו בארם נהרים ובארם נחור לא מצינו אשה נאה כמותך עכשיו שאנו נכנסים למקום כעורים ושחורים אמרי נא אחותי את (ר׳ סימון, שם ברא׳ מ). יום שהוקם המשכן נכנס משה והיה שומע קול הדר קול נאה קול משובח (ר״י בר סימון, תנחומ׳ נשא כה). יש אדם שהוא נאה ולבושו כעור הוא כעור ולבושו נאה (מד״ר במד׳ כב). אמורה הייתי להנשא לאחי אמי ועל ידי שגדלתי עמו בבית התכערתי בעיניו והלך ונשא לו אשה אחרת ואינה נאה כמוני (שם ברא׳ יז). כשאדם משבח את אשתו אומר לה נאה קומתך כתרצה (מד״ז שה״ש, בובר 36).—ובמשמ׳ נָאֶה במעשים: שמדד הקב״ה את כל בני אדם ולא מצא אדם נאה שיצאו ישראל ממצרים על ידו אלא משה רבינו מדד הקב״ה את כל הימים ולא מצא נאה להעביר ישראל בתוכו אלא מי ים סוף מדד כל הדורות ולא מצא דור נאה שיתן להם תורה אלא דור המדבר (רשב״י, פסיק׳ רבתי, סוכה). למלך שקדש מטרונה וכו׳ טרדה מביתו בא לו שושבינה לפייס למלך אמר אדוני המלך אימתי אתה מוצא משובחת ונאה כמותה (ריב״ל, מד״ר שמות מג). ושאול שנדבק ולא נמצא נאה בפיקודו (שם במד׳ א). לעולם תהא נאה בכניסתך ונאה ביציאתך (מס׳ ד״א ד). איך אתם מסטינים על הדור ההוא שהוא חמוד ונאה ואני שמח בו (פסיק׳ רבתי לו).—ומצוי בסהמ״א, וההפך ממנו מגנה: אמנם הנאה והמגונה הוא במפורסמות לא במושכלות וכו׳ וכן בלשוננו יאמר על הקושט ועל הבטל אמת ושקר ועל הנאה והמגונה טוב ורע (ר״ם א״ת, מו״נ א ב). הדת הנימוסית תקצר מן האלהית בפנים רבים וכו׳ לפי שהיא לא תקיף אלא בנאה ובמגונה בלבד (ר״י אלבו, העקרי א ח).

א. נָאָה[1], ס״נ, מ״ר נָאוֹת, סמי׳ נְאוֹת,—מקום צמח ומרעה במדבר וכדומ׳, נְאוֹת הרועים: יי׳ מציון ישאג ומירושלם יתן קולו ואבלו נְאוֹת הרעים ויבש ראש הכרמל (עמו׳ א ב).—נְאוֹת מדבר: כי אש אכלה נְאוֹת מדבר ולהבה

—[1]) יש מפקפקים אם פסוק זה הוא באמת מבן סירא בעצמו או הוספה מאוחרת.

[1]) בערב׳ נַוֵי a), במשמ׳ הלך לגור במקום מן המקומות, וי״א כי באשור׳ נוו במשמ׳ מקום מרעה, מדבר. ועי׳ עוד נָוֶה.

a) نوى

להטה כל עצי השדה (יואל׳ א יט). אל תיראו בהמות שדי כי דשאו נְאוֹת מדבר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם ובני ציון גילו ושמחו ביי׳ אלהיכם כי נתן לכם את המורה לצדקה (שם ב כב-כג). על ההרים אשא בכי ונהי ועל נְאוֹת מִדבר קינה כי נצתו מבלי איש עבר ולא שמעו קול מקנה (ירמ׳ ט ט). כי מפני אלה אבלה הארץ יבשו נְאוֹת מדבר (שם כג י). יי׳ רעי לא אחסר בִּנְאוֹת דשא ירביצני על מי מנחות ינהלני (תהל׳ כג א-ב). עטרת שנת טובתך ומעגליך ירעפון דשן ירעפו נְאוֹת מדבר וגיל גבעות תחגרנה (שם סה יב-יג). — ובהשאלה במליצה, נְאוֹת שלום: ונדמו נְאוֹת השלום מפני חרון אף יי׳ (ירמ׳ כה לז). — נְאוֹת יעקב: בלע אדני לא חמל את כל נְאוֹת יעקב (איכ׳ ב ב). — נְאוֹת אלהים: אשר אמרו נירשה לנו את נְאוֹת אלהים (תהל׳ פג יג). — נְאוֹת חמס: כי מלאו מחשכי ארץ נְאוֹת חמס (שם עד כ). — ובתו״מ: ורחקנו ממכאובינו ודשננו ב נ א ו ת ארצך (שמואל, נוסח תפלה, ברכ׳ כט.). היו מתענגים (בני ישראל במדבר) ב נ א ו ת דשאים של באר (ר״ש בן יוסי, מד״ר דבר׳ ז). ובסהמ״א: המדבר אשר בני הרכבים נחתים שם בשלש נ א ו ת דשא (מא״ג, דביר, בית הרכבים).

ב. *נָאָה, פ״ע, נָאֲתָה, — נָאֲתָה תהלה, היתה נָאָה: לא נ א ת ה [1]) תהלה בפי רשע כי לא מאל נחלקה לו (ב״ס גני׳ יה ט). — ובסהמ״א: נ א ת ה ללשונו תמימת תם, כל תפלה כל תחנה כל שיר ומכתם (קטע כ״י מזמן הגא׳, סעדיאנה, הוצ׳ שכטר 72).

— התפ׳, *הִתְנָאָה, — הִתְנָאָה בְּדָבָר, עשה את עצמו נָאֶה בדבר זה, הראה א״ע נָאֶה: משכיר אדם מעותיו לשולחני ל ה ת נ א ו ת בהן להתלמד בהן ולהתעטר בהן (רשב״ג, תוספת׳ ב״מ ד ב). ה ת נ א ה לפניו במצות עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה וכו׳ (שבת קלג:). (רב שישא בר׳ אידי) מ ת נ א ה בסדינו הוה (שבת קמז.). הוי שש בחלקך והתנאה במיעוטך (מס׳ דא״זג). שהיה הקב״ה מ ת נ א ה ומשתבח במעשיו (תנחומ׳ שמיני ג). — ובסהמ״א: והעדר יראת האלהים מלבו בעת התערבו עם בני אדם ושיחתו עמהם וכו׳ ל ה ת נ א ו ת להם ולהתגדל אצלם במה שהוא יודע ובמה שאינו יודע ממיני החכמות (ר״י א״ת, חו״ה, חשבון הנפש ג). ולא ירבה לו כסף וזהב להניח בגנזיו

[1]) פסוק זה נשמט כנראה בעת ההעתקה ונכתב אח״כ באותיות קטנות ע״ג השורה. אך הכתב אחד הוא צורת האות ת היא ברורה, וממש כצורת שאר התוים שבכ״י זה ואין לפקפק בה.

ולהתגאות בו או ל ה ת נ א ו ת בו אלא כדי שיתן לחיילותיו ולעבדיו ולשמשיו (רמב״ם, מלכים ג ד). המלך מסתפר בכל יום ומתקן עצמו ו מ ת נ א ה במלבושין נאים ומפוארים (שם ב ה). — ואמר הפיטן: שמרו להנחילו לעם נחילו מן בהשחילו השמיעו התחילו, התענג ל ה ת נ א ו ת קלוש יציאות טוען משאות נוח מללאות (רשב״י הבבלי, אל נשא, שבת בראש׳). נחית פניניך בעזך עמך ל ה ת נ א ו ת, צורריהם הממת במכות להלאות (יקותיאל בר יוסף, פסח אסרו, מערי׳ אחרון פסח). גבר יחיה הלא יראה שלשה ספרים נפתחים, בשנים טוב ורע נאה צדיק ורשע נכתבים, אך ספר של בינוניים עד יום עשירי ישתאה, אולי יזכה ו י ת נ א ה ולטוב וחן ירגיעהו (כנף רננים, פזמון לר״ה, קול קורא). — ואמר המשורר: וכל בת שיר לזולתי בודאי היא כמו דינה, בעת יצאה ל ה ת נ א ו ת לחרפה היא ולשבינה (רמב״ח, נאם משה, דרכי נעם ד).

— פע׳, *נֵאָה, מקו׳ נָאוֹת, לְנָאוֹת, — עשה שיהיה נָאֶה: לא שנו (שאסור לפרוס סדין על הסוכה) אלא מפני הנשר אבל ל נ א ו ת ה כשירה (רב חסדא, סוכ׳ י.). — ובסהמ״א: ואסור לטבח לפרוש חלב הכסלים על הבשר כדי ל נ א ו ת ו (רמב״ם, מאכ׳ אסור׳ ז יט). להיות כל איש הירא מתעסק בערב סוכות בהדור הסוכה ומושבה ול נאותה בכלים ומצעות נאים כפי כחו (חמד׳ הימים ג, חג הסוכות ג). — ואמר הפיטן: קְבצו עירות הסמוכות עסק גדול ל נָ א ו ת, חשכה קצרוהו ונתנוהו בקופה ולעזרה מובאות (ר״מ זהורא׳, אור יום הנף, ליל ב׳ פסח).

— נפע׳ עתי׳, *אֲנָאֶה: א נ א ה [1]) לפניו במצות אעשה לפניו סוכה נאה לולב נאה ציצית נאה (נזי׳ ב:).

נָאָה, פ״ע, נָאֲוָה, ובהנחת האלף נָאוָה, — היה נָאוֶה: נָאווּ לחייך בתרים צוארך בחרוזים (שה״ש א י). מה נָּאווּ על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום (ישע׳ נב ז).

*נֵאוֹב [2]), (ניאוב, ניאב), ש״ז, — כלי חרס, שהרועֶה מחזיק בו מים לשתיתו וכדומ׳: רועה הייתי בעירי והלכתי למלאות את ה נ י א ו ב [3]) מים (שמעון הצדיק בשם נער מן הדרום, ירוש׳ נזיר א ו, מד״ר במד׳ י).

[1]) במכי׳ בשלח, שירה ג: א ת נ א ה.

[2]) כמו אזור, ועי׳ הערה הבאה. — [3]) כך בספרי הדפוס (בירוש׳ הניאב), ובירוש׳ נדר׳ א א: השאוב, ובתוספת׳ נזיר ד ובספרי נשא כב ובגמ׳ (נדר׳ ט: נזיר ד:) אין מלה זו, אך יותר אפשר הדבר כי נשמטה המלה המוזרה, משנוספה מלה לא רגילה כזו. והנה משמ׳ נראה מהענין, אך מקורה לא נתברר, ואולי היא ממקור המלה נעוא בארמ׳, ואולי זו מלה ד ר ו מ י ת.

נָאוֶה[1], ת״ז, לנק׳ נָאוָה,—מה שהוא יפה ונחמד, lieblich schön; joli, aimable; nice, pretty: שחורה אני ונָאוָה בנות ירושלם כאהלי קדר כיריעות שלמה (שה״ש א ה). הראיני את מראיך השמיעני את קולך כי קולך ערב ומראיך נָאוֶה (שם ב יד). כחוט השני שפתותיך ומדברך נָאוֶה כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך (שם ד ג). יפה את רעיתי כתרצה נָאוָה כירושלם (שם ו ד).—ובמשמ׳ נָאוֹת, יָאֶה: לישרים נָאוָה תהלה (תהל׳ לג א). הללויה כי טוב זמרה אלהינו כי נעים נָאוָה תהלה (שם קמז א). לא נָאוֶה לכסיל תענוג (משלי יט י). כשלג בקיץ וכמטר בקציר כן לא נָאוֶה לכסיל כבוד (שם כו א). לא נָאוָה לנבל שפת יתר אף כי לנדיב שפת שקר (שם יז ז). — ואמר בן סירא: ללב קטן לא נ א ו ה עושר ולאיש רע עין למה זה חרוץ (כ״ס גני׳ יד ג).

נַאֲוָה[2], ש״נ,—מדור, מקום דירה, Wohnung; logement; habitation: עדתיך נאמנו מאד לביתך נַאֲוָה [3]) קדש (תהל׳ לג ה).

∴נָאָה, פ״ע, נָאוֵיתִי,—הייתי נָאֶה: ושלותי ושקטתי, ואכלתי ושתיתי, ושמנתי ועביתי, ויפיתי ונאויתי (ר״מ מלונזנו, אני אחת ליולדתי, כספי סתי הידות).

נְאֻם,—עי׳ נְאֻם.

נְאֹף,—עי׳ נְאֻף.

***נִאוּץ**, ש״ז, מ״ר נִאוּצִים,—בס״פ מן נִאֵץ: שאתה שומע ניאוצו וגידופו של אותו רשע (של טיטוס) ושותק (אבא חנן, גיט׳ נו:). אמר הקב״ה למלאכי השרת ניחומין אלו שאתם אומרים לפני ביאוצין הן לי (ר״ל, מד״ר איכ׳ פתיח׳). תנחומיכם הללו שאתם מנחמים אותי ניאוצים הם לפני (פסיק׳ רבתי כח).

---

[1]) דעת רד״ק שהוא נפעל מן אוה, והראשון שאמר זה הוא ר״י חיוג, שרשם כל אלה בשרש אוה. אך רד״ק בשרש אוה מניח שאפשר שהוא מן נאה, כמו ג א ו ה מן גאה.

[2]) משקל גַאֲוָה, ועי׳ הערה לקמן.—[3]) כך ברב הכ״י והדפוסים, נ פתוחה ואלף חטופה, ובדבר נקוד האלף עדות המסורה מפרשה, שהיא חשבה מלה זו בין המלים במפיק א. וראה הרד״ק גם במלה זו כמו בנָאוֶה וכו׳ נִפע׳ מן אוה, אך כבר נזכר למעלה כי הניח גם האפשרות שכלם הם מן נאה, וכך החדשים פלוגים בזה, אך כאן עכ״פ המליצה קשה, כי אין טעם במאמר לביתך נֵאָה קדש. ולכן יותר נראה פרושו של רש״י שראה במלה זו שם ואמר: לביתך שהוא נאוה קדש וכו׳ נאוה כמו נאות אלהים לשון נוה ותדע שכל נאוה שבמקרא אינן מפקין אלף לפי שהם לשון נוי וזה מפיק אלף.

נָאוֹר[1], ת״ז,—א) תאר לאלהים: נָאוֹר [2]) אתה אדיר מהררי טרף (תהל׳ עו ה).—ומצוי כנוי זה לאלהים בפרט אצל הפיטנים, במשמ׳ בעל האור: צפופים פני נאור, משפטם תת לאור, צחן רוע שאור, בריב בל יזכור (ר״א קליר, זכר תחלת, מוס׳ א ר״ה). מה אילו פלאי נסיך, מתנוסס בם את מנוסיך, נ א ו ר רחמיך על כל מעשיך (הוא, אסירים, יוצר ב פסח). נ א ו ר ממעונך, אל תעלם עינך, ונקום בימינך, אל ממתקוממים (יצחק בן קפרון, יגרתי מפני). נאור שח איפה משיח נסכי, ויען כי עירם אנכי (ר״י הלוי, אהאר קנה). אדיר ונאור בורא דוק וחלד מי אל כמוך (סליח׳ יוה״כ, מחז׳ ספרד׳, אדיר). נ א ו ר דמותם לעם זו התאיר, וינחם יומם בענן מבעיר, ולילה בעמדו אש להאיר (ר״י טוב עלם, אאמיר מסתתר, יוצ׳ לשבה״ג). טכוס עשר חפות טללו מגלה טמר, נ א ו ר צוהו ועבר ונתחיב להגמר (רסב״י הבבלי, אמן דר, שבת ג אחס״פ). נאור אליך מי יחבר, נוהג שבעולם אין משתמש בכלי משבר, ולא תבזה לב נדכה ונשבר (ר״י הלוי מבונה, אל אלוה, סליח׳ ער״ה).—ב) ∴השתמשו בו הסופרים בכלל במשמ׳ דבר של אור, שיש בו אור: נראוי הוא שיהיה זה האור הרבה בהיר ונאור כרב כח המלאכים על כח בני אדם (ר״י ברצלוני, פי׳ יצירה 21).—ואמר המשורר: צואר כמגדל עוז בנוי לתלפיות, תלוי כתפוחי זהב במשכיות, כל ארחו נ א ו ר כי צור בראו לאור ולמחיה (ראב״ע, אם הנדוד תלקי).—ואמר הפיטן: שחר כהקרין והבקר אור, שאגו בקול חזק ובאור [3]), שמע ישראל יי׳ לבאור (יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, שבת א חנוכה).—ובספרות החדשה בימי ההשכלה, השתמשו בו הרבה בענין תאר לאדם, אדם נָאוֹר. בעל אור ההשכלה והדעת, ר״ל אדם משכיל, aufgeklärt; éclairé; enlightened, civilised.

א. ***נָאוֹת**, ש״נ,—סגולת דבר נָאֶה: אדבר בנאות שלו (ר״ע, מסכ׳ ס״ת, ירוש׳, הוצא׳ קירכהי׳ ג י).

ב. **∴נָאוּת**[4]), נֵאוּת, (ניאות), ת״ז, לנק׳ נְאוּתָה, מ״ר נְאוּתִים, נְאוּתוֹת,— כמו יָאוּת, במשמ׳ טוב ונאה ובהסכמה

---

[1]) עי׳ הערה הבאה.—[2]) כך בנוסחה המסורה, ופרשו הקדמונים וגם רב החדשים במשמ׳ אור, בעל האור. אך אין זה לפי הענין, לא לפי התאר אדיר שלאחריו, ולא לפי סוף הפסוק שבודאי הוא משפש ובמקום מהררי צ״ל מחיות. ולכן כבר הגיהו קצת החדשים נורא במקום נאור, וכך תרגום, וכן המליצה פסוק ח: אתה נורא אתה.—[3]) ואולי זה נרדף עם חזק.

[4]) מן יאה, ולא נתברר לי מי היה הראשון שהשתמש בצורה זו, כי לא מצאתי בין הפתקאות מראה מקום ומקור מקדם מר״י א״ת.

עם צרכו, וכדומ׳, fitting; convenable; passend: וזה הדמיון איננו נאות בכל אלא אם היתה השמש בלתי מושגת (ר״י א״ת, כוזרי ד ג). הלשונות והמכתבים יש לקצתם יתרון על קצתם מהם מה ששמותם נאותים הרבה בקרואים וכו׳ והלשון האלהית הברואה אשר למדה האלהים לאדם ושמה על לשונו ובלבבו היא מבלי ספק השלימה מכל הלשונות והנאותה לקרואיה יותר מכולם כמו שאמר וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו רצה לומר שהוא ראוי לשם ההוא ונאות לו ומלמד על טבעו וכו׳ ועל זה נאמר במכתב כי צורות אותיותיו אינם בלא כונה ובמקרה אבל לענין נאות עם המכוון מכל אות ואות (סס כס). ואם תצא לידך מלה מן המלות מענין מן הענינים ולא תבין ענינה שלח ידך אל השרש אשר היא ממנו וכו׳ הסב אותה על כל מה שיש בשרש ההוא מן הענינים ותלה אותה בנאות שבענינים לה והקרוב שבהם אליה (סוס, הסרס׳ לריב״ג, הקד׳). תכונות שתעשה בהן תדיר הטובות והפעולות הנאותות (ר״ש א״ת, ח׳ פרקים לרמב״ם ג). צורך התנועה לבעלי החיים הוא לכוין אל הנאות ולברוח ממה שהוא כנגדו ואמנם צורך החושים הוא להכיר מה שהוא כנגדו ומה שהוא נאות לו (סוס, מו״נ א מו). אביא דעותיו וראיותיו עד שאלקט מהם מה שהוא ניאות לתורה מסכים לדברי החכמים ז״ל (סס ב ג). הניאות להבין באמרו יהי רקיע בתוך המים (סוס, יקוו המים 138). והלא היה נאות יותר שיתן האדם שקל שלם (ר״י אנטולי, מלמד התלמיד׳, כי תשא). הנביאים והחכמים יעירו האדם ויכלימוהו בפעולות שאר בעלי חיים הנאותות לו (סס, שופט׳). כי דבריהם (של הצדיקים) נאותים ועריבים להם (רלב״ג, משלי י לב). והנה היה זה המאמר נאות עוד מצד המשל כי מדרך המרוצה שתחליש האדם (סוס, סס יח י). להיותם נאותים אל שיהיו חברים לו (סוס, סס כו י). יתיך האומן הגביע כאשר היתה תמונתו בלתי נאותה לעשותו בתמונה אחרת יותר שלמה (סוס, מלחמ׳ ה׳ ו טז). מן ההכרה שיסודר נימוס מחכם או חכמים וכו׳ כדי שיושלם על ידו הקבוץ המדיני באופן נאות (ר״י אלבו, העקרי׳ א ט). כשדרכי האיש הם נאותים וטובים עד שירצם האל (ר״י בדרשי, פרדס א, אוצ״ס ג). שיוקח מהמוקדמות הראשונות הנאותות לזה הסוג ואז יתבאר לחוקר שאי אפשר להיות לדבר מהם חמר כלל (רש״ט פלקיירא, ראש׳ חכמ׳ ג א). וכמו כן צריך לחקור מקומות בעלי חיים וכו׳

ומפני מה מצטרך בע״ח אל המקום ומה המקום הנאות לכל בעלי החיים (סס סס ג). וחולק (הרמב״ם) על דעת המדברים ואחר מניח הקדמותיהם וכו׳ ויפה עשה כשישתמש מהם במקומות הנאותים (סס טוב, מו״נ ב, הקד׳ ח). שאין האבן השואבת מניעה הברזל אלא שהצורה הברזליית הולכת ומניעה הגשם בכללה אל האבן להיותה נאותה לטבעו (אפודי, סס, הקדמ׳ ט). ואכתוב בזה מה שנראה טוב ונאות לפי הכונה (מעשה אפוד, הקד׳). והאמת כי הפסוק הזה דחוק מאד ואין דרך לפרש בו פירוש נאות אלא למה שפרשת, (ר״ז מברצלונה, פי׳ משלי יא ז). ותניעהו נפשו לדברים הנאותים לו וכו׳ ותראה לו בעין הדברים אשר אינם נאותים לו ולטבעו (ספ׳ העצמים, מיוח׳ לראב״ע). במה שנרצה בנגלה בענינים הנאותים מצד החמר ובנסתר אל הענינים הנאותים מצד הצורה (ר״י ערמאה, פתי׳ יד אבשלום על משלי). אע״פ שירבו עליה טענות רבות ונאותות הנה הם כמים הקרים על נפש עיפה ומיד תחזור לסורה (סס כה כד). ונתחסד עמו (עם אברהם) הקב״ה להורידו בסבות יותר נאותות ובעלילות מצעדי הבנים (ר״י אברבנאל, זבח פסח, בלוך שומר). כי הוא המקום הנאות העצמי לביאור זה (סוס, ראש אמנה יז). להיות המקום ההוא ר״ל פי׳ המשנה בלתי נאות לחקור בו איזה מהם עקר ואיזה מהם יסוד (סס יו). הצחות היא הבאת התבות או המאמרים הנאותים בענין (מסיר ליאון, נופ׳ צופים א ד). הכלימה או הבישנות הוא עצבון או ערבוב יקרה אצל עשיית הפעולות בלתי נאותות (סס ג ח). המרגיש להט ולהבה באצטומכא נאות לו לשתותם על הצום (מ׳ אלדבי, ש״א ס ד). וכתב גאלינוס אין לך דבר יותר נאות בהפלגה להתיך החלטים הרעים כמו השינה תיכף אחר המרחץ (סס סס ז). והנה בשר החזיר נאות הוא למזג האדם וטבעו (ר״ש בן וירגא, שבט יהודה ז). והאדם שהוא במדרגה יותר מן החי אינו ניזון מן העשבים כי אם מן הנאותים למזגו (סס). נתנו החכמים טעם לכדורי השמים והארץ מפני שאין לך צורה נאותה ממנה (ר״ד גנז, נחמד ונעים א כח). וכל סדר מהם חלק לחלקים ידועים וקראם בשמם לכל אחת ואחת כפי הנאות מסכת פלונית (מגהס בר זבח, הקד׳ לידה לדרך). יקררו הדם ויכבו חומו במאכלים הנאותים לזה (סס א ג יג). ויהיה זה השלמות נמנע כאשר תהיה הבחירה האישיית בלתי נאותה (ספורנו, אור עמים מז). ראוי שידרוך בהגעתו בסבות הנאותות

להגעת הדבר ההוא (נכר פיסון מא.). לכן אני מצוה אתכם שתרחיבו ידיכם להוציאם בדברים נאותים (ר״א מודינא, לממ לדיק טו). אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם בזריזות ובמוסר נאות וחי בהם בבריאות ושלוה ויהא אהוב לאל יתברך (ר״י אבוהב, מנוס״מ רלג). וכדי שיתבוננו בו רבים נערוך עליו משל נאות ומסכים לרי עינינו (של״ה, מאמ׳ ב). הפלך הממוזג שבפלכים כמו שהוא הרביעי הוא נאות לכל ישרי המזג (ר״י עמדין, בירת מגדל עז, לז). ורק כי יהיו דברים הנאותים לו לפי ענינו ולא יפגעו בכבוד מי (יל״ג, אגרות א יא). — ובסמי׳ רבים זכרים נְאוֹתִי: ויתחייב החלוק אם שיעשה זה בדברים נאותי ההספקה וכו׳ אם שיעשה זה בהצטרף אל העתיד (מסיר ליאון, נופ׳ צופים א ה).

⁺נְאוֹתִי, ת״ז, לנק׳ נְאוֹתִית, — שהוא נָאוֹת: תנועה רצוניית תצטרך אל הנשימה הגדולה התכופה הנאותית (קאנון א ג ב א). כי ההסכמה גיאותית לצד החלומות (רסב״ל דולאן, מג״א, ת״י ד). אכן עם העצבון ושברון הרוח הנכאה הנאותית והראויה תמצא אצל הבנים בני איש אחד ומיוחד הללו נחמה ראויה (מכתי קסלי פיסא, REJ 1893 Avril 222).

⁺נְאִימָה, ש״נ,—שס״פ מן נאם, במשמ׳ דבור: ושטה (החיה) מסביבות לספינה ואין מגיד ואין נואם נאימה, והגיעה לצדיה ועמדה עלי זנב כארז או שדמה (ר״ש הנגיד, הלכושל ולנופל).—ואמר הפיטן: רב חסד ואמת, לעם נוצרי תומת, חשוב נא לנאימת, שפתיו כשלמים (סמא״ל, סליח׳ לצו״ג, שחר אעירה).

⁺נְאִיפָה, ש״נ,—שס״פ מן נאף: על רציחה על נאיפה, על גניבה וחנפה, פקד כי בם יושג חרפה (הנגיס אליקים, אביעה שיר, פיוט לשבועי, אילת השחר קלג.).

נאם[1], ממנו נְאֻם, נָאַם, ⁺נְאִימָה, ⁺⁺מִנְאָם.

נְאֻם, ש״ז,—נאם פלוני, דבורו, דבריו כמו שיצאו מפיו, Spruch ; parole, saying : ויאמר בי נשבעתי נְאֻם יי׳ כי יען אשר עשית את הדבר הזה וכו׳ כי ברך אברכך (בראש׳ כב יו-יז). אמר אלהם חי אני נְאֻם יי׳ אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה לכם (במדי׳ יד כח). וישא (בלעם) משלו ויאמר נְאֻם בלעם בנו בער וּנְאֻם הגבר שתם העין נְאֻם שמע אמרי אל וכו׳ מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל וכו׳ (שם כד ג-ס). לכן נְאֻם יי׳ אלהי ישראל אמור אמרתי ביתך ובית אביך יתהלכו לפני עד עולם ועתה נְאֻם יי׳ חלילה לי (ש״א ב ל). ואלה דברי דוד האחרנים נְאֻם דוד בן ישי וּנְאֻם הגבר הקם על וכו׳ רוח יי׳ דבר בי ומלתו על לשוני (ש״ב כג א-ב). ושלמתי לך בחלקה הזאת נְאֻם יי׳ (מ״ב ט כו). לכן כה אמר יי׳ אל מלך אשור לא יבא אל העיר הזאת וכו׳ בדרך אשר יבא בה ישוב ואל העיר הזאת לא יבא נְאֻם יי׳ וגנותי אל העיר הזאת (שם יט לב-לד). וגם אנכי שמעתי נְאֻם יי׳ לכן הנני אספך על אבתיך (שם כב יט-כ). ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזרים האף אין זאת בני ישראל נְאֻם יי׳ ותשקו את הנזרים יין (עמו׳ ב יא-יב). ואמיץ לבו בגבורים ערום ינוס ביום ההוא נְאֻם יי׳ (שם יו). ולא ידעו עשות נכחה נְאֻם יי׳ האצרים חמס ושד בארמנותיהם (שם ג י). שמעו והעידו בבית יעקב נְאֻם אדני יי׳ אלהי הצבאות כי ביום פקדי פשעי ישראל עליו ופקדתי על מזבחות בית אל וכו׳ וספו בתים רבים נְאֻם יי׳ (שם יג-יה). כי כן אהבתם בני ישראל נְאֻם אדני יי׳ וגם אני נתתי לכם נקיון שנים בכל עריכם וכו׳ ולא שבתם עדי נְאֻם יי׳ וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם וכו׳ (שם ד ה-ז). נשבע אדני יי׳ בנפשו נְאֻם יי׳ אלהי צבאות מתאב אנכי את גאון יעקב (שם ו ח). אפס כי לא השמיד אשמיד את בית יעקב נְאֻם יי׳ (שם ט ח). הנה ימים באים נְאֻם יי׳ ונגש חורש בקוצר ודרך ענבים במשך הזרע (שם יג). ותעד נזמה וחליתה ותלך אחרי מאהביה ואתי שכחה נְאֻם יי׳ לכן הנה אנכי מפתיה והלכתיה המדבר (הוש׳ ב יה-יו). והיה ביום ההוא נְאֻם יי׳ תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי (שם יח). והיה ביום ההוא אענה נְאֻם יי׳ אענה את השמים והם יענו את הארץ (שם כג). לכן נְאֻם האדון יי׳ צבאות אביר ישראל הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי (ישע׳ א כד). מלכם תדכאו עמי ופני עניים תטחנו נְאֻם אדני יי׳ צבאות (שם ג יה). וקמתי עליהם נְאֻם יי׳ צבאות והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נְאֻם יי׳ (שם יד כב). ונשאר בו עוללת כנקף זית וכו׳ ארבעה חמשה בסעפיה פריה נְאֻם יי׳ אלהי ישראל (שם יז ו). ביום ההוא נְאֻם יי׳ צבאות תמוש היתד התקועה במקום נאמן ונגדעה ונפלה (שם כב כה). הוי בנים סוררים נְאֻם יי׳ לעשות עצה ולא מני (שם ל א). וגם עתה נְאֻם יי׳ שבו עדי בכל לבבכם (יוא׳ ב יב). ביום ההוא נְאֻם יי׳ אספה הצלעה והנדחה אקבצה (מיכ׳ ד ו). אל תירא מפניהם כי אתך אני להצלך נְאֻם יי׳ (ירמ׳ א ח). כי הנני קרא לכל משפחות ממלכות צפונה נְאֻם יי׳ ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלם (שם יה). ונלחמו אליך ולא יוכלו לך כי

---

[1]) בערב׳ נאמ a) במשמ׳ הוצאת קול המיה.

a) نأم

אתך אני נְאֻם יי׳ להצילך (שם יט). לכן עד אריב אתכם נְאֻם יי׳ ואת בני בניכם אריב (שם ב ט). שמו שמים על זאת ושערו חרבו מאד נְאֻם יי׳ כי שתים רעות עשה עמי (שם יב-יג). שובה משבה ישראל נְאֻם יי׳ לוא אפיל פני בכם כי חסיד אני נְאֻם יי׳ לא אטור לעולם (שם ג יב). שובו בנים שובבים נְאֻם יי׳ כי אנכי בעלתי בכם (שם יד). והיה כי תרבו ופריתם בארץ בימים ההמה נְאֻם יי׳ לא יאמרו עוד ארון ברית יי׳ (שם יו). אם תשוב ישראל נְאֻם יי׳ אלי תשוב (שם ד א). והיה ביום ההוא נְאֻם יי׳ יאבד לב המלך ולב השרים (שם ט). העל אלה לוא אפקד נְאֻם יי׳ ואם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי (שם ה ט). הנני מביא עליכם גוי ממרחק בית ישראל נְאֻם יי׳ גוי איתן הוא גוי מעולם הוא (שם יה). וגם בימים ההמה נְאֻם יי׳ לא אעשה אתכם כלה (שם יח). האותי לא תיראו נְאֻם יי׳ אם מפני לא תחילו (שם כב). ועתה יען עשותכם את כל המעשים האלה נְאֻם יי׳ ואדבר אליכם השכם ודבר ולא שמעתם (שם ז יג). האתי הם מכעסים נְאֻם יי׳ הלא אתם (שם יט). אסף אסיפם נְאֻם יי׳ אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה נבל (שם ח יג). דבר כה נְאֻם יי׳ ונפלה נבלת האדם כדמן על פני השדה (שם ט כא). כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל ואת כל בית יהודה נְאֻם יי׳ להיות לי לעם (שם יג יא). ופקדתי עליהם ארבע משפחות נְאֻם יי׳ את החרב להרג ואת הכלבים לסחב וכו׳ (שם טו ג). את נטשת אתי נְאֻם יי׳ אחור תלכי (שם ו). כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נְאֻם יי׳ את החסד ואת הרחמים (שם יו ה). ואמרת אליהם על אשר עזבו אבותיכם אותי נְאֻם יי׳ וילכו אחרי אלהים אחרים (שם יא). הנני שלח לדוגים רבים נְאֻם יי׳ ודיגום (שם יו). והיה אם שמע תשמעון אלי נְאֻם יי׳ לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום השבת וכו׳ ובאו בשערי העיר הזאת מלכים וכו׳ (שם יז כד-כה). כן אעשה למקום הזה נְאֻם יי׳ וליושביו (שם יט יב). ואחרי כן נְאֻם יי׳ אתן את צדקיהו מלך יהודה וכו׳ ביד נבוכדראצר (שם כא ז). כי נשבעתי נְאֻם יי׳ כי לחרבה יהיה הבית הזה (שם כב ה). חי אני נְאֻם יי׳ כי אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני כי משם אתקנך (שם כד). ולא שמעתם אלי נְאֻם יי׳ למען הכעסוני במעשה ידיכם לרע לכם (שם כה ז). אפקד על מלך בבל ועל הגוי ההוא נְאֻם יי׳ את עונם (שם יב). בחרב וברעב ובדבר אפקד על הגוי ההוא נְאֻם יי׳ עד תמי אתם בידו (שם כז ח).

והנחתיו על אדמתו נְאֻם יי׳ ועבדה וישב בה (שם יא). כי לא שלחתים נְאֻם יי׳ והם נבאים בשמי לשקר (שם יה). ונמצאתי לכם נְאֻם יי׳ ושבתי את שביתכם (שם כט יד). והיה ביום ההוא נְאֻם יי׳ צבאות אשבר עלו מעל צוארך (שם ל ח). ואתה אל תירא עבדי יעקב נְאֻם יי׳ ואל תחת ישראל וכו׳ כי אתך אני נְאֻם יי׳ להושיעך (שם י-יא). הנני מצוה נְאֻם יי׳ והשבתים אל העיר הזאת (שם לד כב). והצלתיך ביום ההוא נְאֻם יי׳ ולא תנתן ביד האנשים אשר אתה יגור מפניהם (שם לט יז). וזאת לכם האות נְאֻם יי׳ כי פקד אני עליכם במקום הזה (שם מד כט). חי אני נְאֻם המלך יי׳ צבאות שמו כי כתבור בהרים וככרמל בים יבוא (שם מו יח). אני ידעתי נְאֻם יי׳ עברתו (שם מח ל). והשבתי למואב נְאֻם יי׳ מעלה במה ומקטיר לאלהיו (שם לה). כי בי נשבעתי נְאֻם יי׳ כי לשמה לחרפה לחרב ולקללה תהיה בצרה (שם מט יג). בימים ההמה ובעת ההיא נְאֻם יי׳ יבאו בני ישראל המה ובני יהודה יחדו (שם נ ד). חרב על כשדים נְאֻם יי׳ ואל ישבי בבל (שם לה). הנני אליך הר המשחית נְאֻם יי׳ המשחית את כל הארץ (שם נא כה). חי אני נְאֻם אדני יי׳ אם לא יען את מקדשי טמאת וכו׳ וגם אני לא אחמול (יחזק׳ ה יא). חרב יראתם וחרב אביא עליכם נְאֻם אדני יי׳ (שם יא ח). כי בימיכם בית המרי אדבר דבר ועשיתיו נְאֻם אדני יי׳ (שם יב כה). שלשת האנשים האלה בתוכה חי אני נְאֻם אדני יי׳ אם בנים ואם בנות יצילו (שם יד יו). ואבוא בברית אתך נְאֻם אדני יי׳ ותהיי לי (שם יו ח). ויהי אחרי כל רעתך אוי אוי לך נְאֻם אדני יי׳ ותבני לך גב ותעשי לך רמה בכל רחוב (שם כג-כד). מה אמלה לבתך נְאֻם אדני יי׳ בעשותך את כל אלה (שם ל). חי אני נְאֻם אדני יי׳ אם עשתה סדם אחותך היא ובנותיה כאשר עשית את ובנותיך (שם מח). החפץ אחפץ מות רשע נְאֻם אדני יי׳ הלוא בשובו מדרכיו וחיה (שם יח כג). כי בהר קדשי בהר מרום ישראל נְאֻם אדני יי׳ שם יעבדני כל בית ישראל כלה (שם כ מ). ביום בוא גוג על אדמת ישראל נְאֻם אדני יי׳ תעלה חמתי באפי (שם לח יח). ונתתה אל הכהנים הלוים אשר הם מזרע צרוק הקרבים אלי נְאֻם אדני יי׳ לשרתני פר בן בקר לחטאת (שם מג יט). על כן נשאתי ידי עליהם נְאֻם אדני יי׳ ונשאו עונם (שם מד יב). אני עזרתיך נְאֻם יי׳ וגאלך קדוש ישראל (ישע׳ מא יד). אתם עדי נְאֻם יי׳ ועבדי אשר בחרתי (שם מג י). חי אני נְאֻם יי׳ כי כלם כעדי תלבשי (שם מט יח). ועתה מה לי פה נְאֻם יי׳ כי לקח עמי חנם משלו

יהילילו נאם יי' ותמיד כל היום שמי מנאץ (שם נב ה). נאם אדני יי' מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו (שם נו ח). כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם יי' כן יעמד זרעכם ושמכם (שם סו כב). הנני אליך נאם יי' צבאות וגליתי שוליך על פניך (נחו' ג ה). יען מה נאם יי' צבאות יען ביתי אשר הוא חרב (חגי א ט). אני אתכם נאם יי' (שם יג). שובו אלי נאם יי' צבאות ואשוב אליכם (זכר' א ג). שבתי לירושלם ברחמים ביתי יבנה בה נאם יי' צבאות וקוה ינטה על ירושלם (שם יו). ואני אהיה לה נאם יי' חומת אש סביב (שם ב ט). הנני מפתח פתחה נאם יי' צבאות ומשתי את עון הארץ ההיא (שם ג ט). ביום ההוא נאם יי' צבאות תקראו איש לרעהו אל תחת גפן ואל תחת תאנה (שם י). הוצאתיה נאם יי' צבאות ובאה אל בית הגנב (שם ה ד). נאם יי' נטה שמים ויסד ארץ וכו' הנה אנכי שם את ירושלם סף רעל לכל העמים סביב (שם יב א-ב). והיה בכל הארץ נאם יי' פי שנים בה יכרתו יגועו (שם יג ח). הלוא אח עשו ליעקב נאם יי' ואהב את יעקב (מלאכי א ב). — ובסהמ"א: כי נעדר נעדר מפנינו הגות קדש מעוזינו ותהי לנו חזות כל משאותיו ונאמי דבר פיהו כדברי הספר החתום (רסע"ג, הקדמ' עברי' לספר האגרון). דברה על לבב מיחליך מדברי רחמים, שכחם בהדר פעליך לועגים זועמים, המחכים שנת גאוליך אל נאם נואמים (ר"י הלוי, יזכרו פלאך). יחיד בעולמו ורם על רמים, בורא בנאומו שני עולמים (סמח"ל, סומך לבבנו, סליח' לשבת סוכה). — ומ"ר נאמים: נפשי לך תקריב נאמים במקום שלמים (ר"י הלוי, מודים לך). — וקצת במשמ' רבוי דברים, וכיוצא בזה: התלמיד היושב לפני רבו ללמוד הזוכר כל הדברים ששומע מפי רבו ואין דעתו יכולה להבחין מהם ולהבין הדברים הנכונים מהנאומים[1]) שיש בהם שוא ודופי (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר ה יז). — ונהגו הסופרים לכתב בסוף מכתביהם במקום דברי פלוני נאם[2]): נאם דורש שלומכם נאמן אהבתכם יצחק בר ששת זלה"ה (תשו' בר ששת, שמח). — ובפרט לפני שמות עדים או חתומים אחרים על כתב מסמך, נאם פלוני, ונאם פלוני: באנו עה"ח בעצמנו כ"ה טבת שצ"ח לפ"ק נאם הק' יואל סירקיש וכו' ונאם הק' אורי פייבש (פנק' קראקא, שנת שצ"ה, אוצה"ס ד).

[1]) בכ"י הניחומים. — [2]) לא מצאתי בין פתקאותי אלא פתקא זו בלבד, ולא נתברר לי מאימתי התחיל מנהג זה.

נָאַם, פ"י, עתי' יִנְאַמוּ, — נָאַם נְאֻם, הוציא מפיו הנְאֻם: הנני על הנביאם נאם יי' הלקחים לשונם וַיִּנְאֲמוּ נאם (ירמ' כג לא). — ובתלמ': כשבא (נזיר) אחד מן הדרום יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו תלתלים נאמתי[1]) לו מה ראית להשחית שער נאה ונאם לי רועה הייתי בעירי והלכתי למלאות מים מן המעין ונסתכלת' בבואה שלי פחז לבי עלי בקש להעבירני מן העולם נאמתי לו רשע הרי את מתגאה בשאינו שלך וכו' ונשקתיו על ראשו נאמתי לו כמותך ירבו בישראל עושים רצון המקום (שמעון הצדיק, ספרי במד' כב). (כתוב ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו, במועדו ואפילו בשבת דברי רבי יאשיה נאם[2]) לו רבי יונתן כמשמע זה עדין לא שמענו נאם[2]) לו ר' יאשיה לפי שהוא אומר צו את בני ישראל וכו' (שם קמב). — והשתמשו בו בו תדיר המליצים והמשוררים: והנשים עלו עמם כבושים וגם חורשות עלי ערפו וגבו, כאלו בא זמן בו האלהים לעם נאם ונשים משלו בו (מבה דרעי הקראי, זמן נהפך, לקו"ק פח). ותמורת קרבנותיה פרי שפתיה הגישה, נואמת באימה בפחד בזחל ברעד משלשת קדושה (ר"י הלוי, אהה אדני). סוד אבן הקימו, וגל לעד השימו, וזה וזה נאמו, לא אוסיף עוד עבור לו (ראב"ע, מי כמוך אל). נואם לבבי כי פאר זקן שיבות וכי הן מלבד נזרו, דומות עלי לחיו למו טורי אבן בראש מלך עלי נזרו (רמב"ע, תרשיש ה סה). — ואמר הפיטן: צור ישראל, קומה בעזרת ישראל, ופדה כנואמך יהודה וישראל (תפ' שחרית, עזרת אבותינו, מחזור ויניציה). יצאה שכינה מהיכל לפני, ונאמה אלכה ואשובה למכוני, עד אשר יאשמו ובקשו פני (שכינה צועקת, קינ' לת"ב, מחז' ספרד'). הם השיבוהו ומת הגנב ההוא, נאם איה אבותיכם אשר אחיכם מכרוהו (שם, אלה אזכרה). הם נחלתך ועמך ומתמידים לרוממך, זכור ברית נאמך חמול וקרב להם יומך (אתה אהבת, זול' שבת שקל'). מה לצביה נאמה למה בגלות אשכבה תקוה הלא מה נעמה (רני ושמחי, מה לצביה).

נְאֻמָּן, — נפע' מן אמן, עי"ש. — *וסת"ז, במשמ' אדם שיש להאמין בו בדבר מן הדברים, וביחוד סריס הממנה לשמור על הנשים בחצרות המלכים לפנים: כן נאמן[3]) לן עם בתולה כן עושה באונס משפט

[1]) כך הגרסה כאן, ובתוספתא נזיר ד: נמתי. ובירוש' שם א ה, ובגמ' בבלי נדר' ט, נזיר ד: אמרתי. — [2]) במכי' בא ה: אמר, נם.

[3]) בגוף המלה אין לפקפק, כי היא כתובה בהכ"י

(כ״ס גני׳ כ ד).—ובתו״מ במשמ׳ העקרית, אדם שהכל מאמינים בו: נאמן אחד בעירנו והכל מפקידין אצלו בחשאי והוא מחזיר להם בפרהסיא (ר״מ, מד״ר קהל׳, ברכות הטובה). לאחד נאמן שהיה בעיר והיו הכל מפקידים אצלו פקדון וכשבא אחד מהן לתבוע את שלו היה מוציא ונותן לו (ספרי דבר׳ שמז). — וביחוד בזמן התלמוד, נאמן בעניני מעשרות וכדומ׳: המקבל עליו להיות נאמן מעשר את שהוא אוכל (ר״מ, תוספת׳ דמאי ב ב). היה עומד בתוך בני אדם ואמר מי כן נאמן מי כן מעשר ואמר לו אחד אני (שם ה ה). האומר למי שאינו נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא נאמן וממי שהוא מעשר וכו׳ ואמר לו לא מצאתיו ולקחתי לך מאחר שהוא נאמן (משנ׳ שם ד ה).—ובסהמ״א, נאמן למלך: הנה לך איש תחתי כערכי וכו׳ ויהיה לך לנאמן וליועץ כמוני (יוסיפון לה). כי מי יבוא אחר נאמן המלך לאמר לו לא טוב המעשה אשר אתה עושה (שו״ת לחם רב קנז).—ובעניני ממונות: ויש לך שטר אחד שכותבין בית דין על האפטרופוס בסך עזבון הנפטר ומניחין אותו אצל נאמן (ר״י ברצלוני, ספר השטר׳ נח). ועתה בני שמע בקולי ולך שכור לי איש וכו׳ ואשלחך עמו אל הנאמן אשר הפקדתי אתו כספי וזהבי (ר״י זבארה, שעשוע׳ ו).—ונאמן בית דין, שבי״ד הפקידו: גם עתה יכול הלוה לפרוע מן המטבע ההוא ביד נאמן בית דין כדרך שהיו עושין מקדם (תשו׳ בר ששת קנז). —ומי ששתפים בוררים לעצמם: שלשה שותפין חכרו הכירות והעמידו בשבילם נאמן סופר לקבל חשבונם ולכתוב הכל בפנקס וכו׳ כיון שבררו הנאמן לקבל חשבונות לכותבם בפנקס לא חלתה שבועה עליו (שו״ת הרא״ש יא ד).— ומי שמנו הצבור: נאמני הצבור שמשימין עליהן לגבות המס (תשו׳ הגא׳, מהד׳ מנטובה, סי׳ רלו).—נאמני הקהל: וליום שני אמרתי לנאמן של הקהל שהיה נותנם לי מיד וכו׳ שבקש מנאמן הקהל להחזיר לו המשכונות והשטרות (שו״ת הרא״ש יג כ). מי שנתמשכן על ידי נאמני הקהל על חלקו המגיעו מהמס ונגנב המשכון אין לקהל ולא לנאמן דין שומר שכר (שו״ע חו״מ, הלוא׳ עב ה). בקשנו מכבוד ראשים מנהיגי הקהלה לבקש מהם הכתבים הנמצאים בפנקסאות הקודמין ונתנו רשות להנאמן לחפש מאת אשר ימצא וכו׳ וכן עשה כבוד הנאמן ומסר לנו אלה הכתבים המועתקים פה (פנק׳ ישנים, שנת שיא, אוצה״ס ד, סי׳ א). אברהם פנחס הלוי איש הורוויץ סופר ונאמן ק״ק קראקא (פנק׳ קראקא, שנת שנ״ה, אוצה״ס ד 583).

נֶאֱמָנוּת, ש״נ,—סגולת הנאמן ומדתו: וסבור הייתי שתלך עמי בנאמנות וביושר (תשו׳ סגא׳, הרכבי לה). את כל זה ראיתי ונתון אל לבי אדוני ומלמדי להודיעך בנאמנות באשר עלי לעשות כחובה (יוסיפון, פרק יא). ויש נוכל בכנענים ויש עושה בנאמנות (ר״ש הנגיד, בן משלי א לו). שקודם דבר זה לא האמינו בו (במשה) נאמנות שהיא עומדת לעולם אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה (רמב״ם, יסוה״ת ח א). המדות החמודות עושר דבר אמת ואהבת בני אדם ותת לשאול והגמול הטוב והנאמנות והכניעה לשכן והכניעה לחבר (ר״י א״ת, מבח׳ הפנינ׳ לרשב״ג, שער מדות החמודות). ושאלו לאדם גדול במה הגעת אל כל הכבוד הזה ואתה מן הכושיים ואמר בדבר אמת והנאמנות והמנע מן העיקש (שם, שער השתיקות). והחברה מתחלקת לשלשה מינין חברת הנאה וחברת מנוחה וכו׳ חברת נאמנות כמו חברת אדם עם חבירו (ר״י אבן עקנין, ספר מוסר א ו). והנאמנות הכניסני במקום שלא הכניסוני קרובי וירשתי מה שלא הורישוני אבותי (צואה מיוחס׳ להרמב״ם). שראובן כשיטעון על שמעון שיש לו אצלו ממון והוציא שטר וכו׳ ואמר אין לו אצלי כלום והשטר ההוא היה בידו בנאמנות (ר״י חריזי, פי׳ המשנ׳ לרמב״ם, שבוע׳ ו ה). וחבר התועלת צריך שתהיינה בו שלש מדות הנאמנות והשנית ההשתדלות להועיל חברו והשלישית שיכיר היאך יועילהו (רש״ט פלקירא, ראשי׳ חכמה א א). וכשינצח השכל אהבת השררה יוליד ממנה הנאמנות והנאמנות יוליד הענוה והנאמנות עיקר המהללים (סוד הסודות יג, הוצא׳ גסטר). כן הוא הציר הנאמן לשולחיו כי הגעת שליחותו והמצא קורת רוח בנאמנותו יגיעו יחד וישיבו את נפשו (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי כה יג). שכל מלך שיתן עול המשפט למי שרואה שאינו ראוי בעד חמדת ממון וכו׳ יראה כבודו לחרפה ונאמנותו נאבדה (ר״ש בן וירגא, שבט יהודה יב). וכשם שצריך אתה להתנהג בנאמנות עם ישראל כך עם הגוים (ספר חסידים, סי׳ תתתמז). מה אוחיל עוד אחרי

בכתיבה ברורה במקומה בשורה, והיא מכונה להנסח הסורי, ששם כתוב מהימנא (מתרגרג מהימנא למדמך עם בתולתא), שהיא הצורה הסורית של נאמן, והיא משמשת בתרגום הסורי של התנ״ך בכל מקום שיש בעבר׳ המלה סריס, וכן בתרגום היוני של בן סירא. עכ״פ, אין ספק בדבר כי זו מלה שהיתה נהוגה בזמנו של בן סירא בדבור העברי במשמ׳ זו, כי אלו היה כאן תרגום פשוט מסורית בודאי לא היה המתרגם משתמש במלה זו הואיל ויש בעבר׳ במשמ׳ זו המלה סריס שהיא ידועה וקדומה.

אשר המסכנות הביאתני לזנוח הנאמנות, והתחלתי בשבח וסיימתי בגנות (עמנ׳, מחב׳ א). והכח אשר יהיה על הכפרות זולת הכח אשר יהיה על הנאמנות (ר״א הקלאי, ע״ח ו). היה יודע פרעה ענותנותו של יוסף ונאמנותו שלא היה שולח כלום לאביו ולאחיו זולתי אם יצוה עליו (ר׳ בחיי, וישב). שמדת נאמנות משובחת בכל אדם וכל אדם צריך לה (המאירי, יומי כב:). והנה רבותינו ז״ל דברו בשבח הנמלה ובשלשה דברים המה כללו יפיה א׳ זהירותה וכו׳ ב׳ בנאמנותה ואוהבה את רעה כמוה וכו׳ (ר״מ אלשיך, רב פנינים, משלי ו ו). באו וראו כמה גדול כח הנאמנות שבמקום שבעלי אמונה עומדין אף מלאכי השרת אין זוכין (יחיא הרופא, מעלות המדות לז.). בני הדבקו בנאמנות ובצדק (שם :). המאבד נאמנותו אין לו עוד מה לאבד (ר״א מודינא, צמח צדיק כב). וכן ראוי לעשות בכל משאו ומתנו ובכל דבר ללכת בנאמנות וביושר (שם). מי שישבע להביא את המס בנאמנות ואינו עושה כן הרי זה עבריין (רפאל מנורלי, שאה סלת ו:). האפוטרופסים יהא להם כל הנאמנות שבעולם נגד שאר יורשים (פנק׳ קראקא משנ׳ ת, אוצה״ס ד 608). ויהיה להם נאמנות נגד ליטא בענין הוצאות (פנק׳ ליטא משנ׳ תמ״ח, הא״יף תרכ״ד 159).—וביחוד בדיני ממונות, נאמנות, בין מלוה ולוה וכיוצא בזה, אם הותנה ביניהם בפרוש שהצד האחד מאמין לחברו על דבורו בלבד אין עדים נגד זה יכולים להפקיע את הנאמנות: ושטר משכונא זו היא בהתראה ובנאמנות וכלבד שישאלו העדים הנאמנות בעת הקנין ללוה ואם שאלוהו מועיל אותו הנאמנות לגבות מן היתומים בלא שבועה (ר״י ברצלוני, ספר השטרות מב). ומניתי אותו אפטרופוס מעכשיו למכור הכל עפ״י עצמו וכו׳ ויהא נאמן בדבורו וכו׳ יעשה מן הכל חפצת נפשו בנאמנות גמורה וכו׳ שכך קנינו ממנו אנו עדים מפלוני זה בפירוש על נאמנות זו וכו׳ ואפילו אתה פורעו בפני שני עדים אם עשית לו נאמנות אין מועיל העדות כלום אלא כל זמן שתפרענו קבל מידו השטר וכו׳ והתרינו בו אנו עדים והודענוהו כח הנאמנות ואמרנו לו לפלוני זה דע שככר האמנתו על עצמך (שם). יורש שבא להפרע מן הלוה בשטר שיש בו נאמנות ללוה כל זמן שיאמר פרעתי הרי הלוה נשבע (רמב״ם, מלוה ולוה יז ז). ומה שאמרתי דין אמת הוא כתורה וכהלכה שאין הנאמנות מועלת אלא ליורשין שאינן מפסידין כלום (הוא, שו״ת). ומנהג המקום שסופרים כותבין נאמנות לשופרא דשטרא (העיטור, מאמ׳ י). כיון שתפשו השלטון ונפרע ממנו חובו ע״י חבישה וזלזול הורע כחו שבאותו נאמנות והעמיד עצמו בחזקת אנס ואנס לאו בר נאמנות הוא (ר׳ משה כ״ר חנוך, תשו׳ גאוני מז״מ רי). אם הדבר כמו שטוענות האלמנות שלא נסתלקו בעליהן מן החנות אלא לאחר שחרבה ולא היה לה שכירות ויש בשטר נאמנות שהאמינו בעל החנות בגביית ממון וכו׳ אם כתוב בשטר המשכונה נאמנות שיפרע בלא שבועה לא היה מחויב שבועה (שם רכב). כיון שמת ראובן הרי נתחייב יהודה מלוה של ראובן ללוי שבועה אם אין בשטר נאמנות על היתומים (שו״ת הרא״ש ע א). ואעפ״י שיש נאמנות בשטרו בכלו ובמקצתו הרי אין הנאמנות מועיל כלום (התרומות כא ד ה).

נאף[1], ממנו נאף, נאף, מנאף, נאף, נאפוף, ־נאיפה.

נאף, פעו״י, נאוף, נאף, תנאף, ינאף, ינאפו.—נאף האיש, בעל אשה זרה, בפרט אשת איש, ונאפה האשה, נבעלה לאיש זר, ehebrechen, v. Manne u. v. Weibe; adultérer; to commit adultery: לא תרצח לא תנאף לא תגנב (שמות כ יג). ואיש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת הנאף והנאפת (ויקר׳ כ י). אלה וכחש ורצח וגנב ונאף פרצו (הוש׳ ד ב). ואשבע אותם וינאפו ובית זונה יתגודדו (ירמ׳ ה ז). ובנבאי ירושלם ראיתי שערורה נאוף והלך בשקר (שם כג יד). נאף אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה (משלי ו לב).—ובמליצה: והיה מקל זנותה ותחנף את הארץ ותנאף את האבן ואת העץ (ירמ׳ ג ט).—ובמדר׳: שהיא (הסוטה) נואפת ואומרת (לבעלה) ממך אני מעוברת ומשקרת לו (ריה״ג, מד״ר במד׳ ט). שכל הנואף באשת חבירו כופר בהקב״ה (שם). ממזר מאשת איש פעמים שאינו מכיר לא אביו ולא אמו אימתי בזמן שנאפה ובעלה במדינת הים והיא משלכת אותו (שם). אין המנאפים נואפים עד שתכנס בהם רוח שטות (תנחומ׳ נשא ה).—ובסהמ״א: חכמים אסרו על מי שנאף עם אשה לישא אחת מן השבע נשים קרובותיה כל זמן שהזונה קיימת (רמב״ם, איסורי ביאה ב יא). שהאוהב חבירו כנפשו לא יגנוב ממונו ולא ינאף את אשתו ולא יונהו בממון (ספ׳ החינוך, ויקר׳ רמג).

—פע׳, נאף, נאפה, נאפו, מנאפת, ינאפו, תנאפנה,—כמו קל, נאף, הרבה לנאף: אהב אשה אהבת רע ומנאפת (הוש׳ ג א). על כן תזנינה בנותיכם וכלותיכם תנאפנה לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי

[1]) רק בעברית וארמית.

תנאפנה כי הם עם הזנות יפרדו (שם ד יג-יד). כלם מנאפים [1]) כמו תנור בערה (שם ז ד). האשה המנאפת תחת אישה (יחזק׳ יו לב). כי נאפו ודם בידיהן (שם כג לז). כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און (משלי ל כ).—ובהשאלה, נאף העם וכדומ׳, בגד באלהיו, זנה אחרי אלהים אחרים: נאפה משבה ישראל (ירמ׳ ג ח). ואת גלוליהן נאפו וגם את בניהן אשר ילדו לי העבירו להם לאכלה (יחזק׳ כג לז).—ואמר בן סירא: דל גאה ועשיר מכחש וזקן מנאף (ב״ס גני׳ כה ב).—ובתו״מ: משרבו המנאפים פסקו המים המרים (סוט׳ ט ט). ארבעה אין הדעת סובלתן אלו הן דל גאה ועשיר מכחש וזקן מנאף ופרנס מתגאה על הצבור בחנם (פסח׳ קיג:). עד שיראו (העדים) כדרך המנאפים (שמואל, ב״מ נא.). שהוא מנאף ונשבע שלא עשה (מד״ר במד׳ ט). שהיא מנאפת עם איש אחר ומתעברת ממנו ומשקרת לבעלה ואומרת ממך אני מעוברת (תנחומ׳ נשא א).—ומשל: מנאפת בתפוחים וחולקת לחולים (ר׳ יצחק, מד״ר שמות לא).—ובסהמ״א: שמנאפת בפני אמה ואינה חוששת (ערוך, ערך שולגאי).

—הפע׳, *הנאיף: אזהרה לעוקב אחר נואף מנין ת״ל לא תנאף לא תנאיף (ר״ש בן טרפון, שבוע׳ מז:).—ובסהמ״א: גפתה לאמה (פרוש) הנאיפה אמה כלומר הוציאה שם גפייתה על אמה שכיון שזינתה קורין אותה זונה בת זונה (רש״י סנה׳ פב:).

נאף, ש״ז, מ״ר נאפים, לנק׳ נאפת, מ״ר נאפות, — איש שהוא נאף אשה ואשה שהיא נאפת עם איש: מות יומת הנאף והנאפת (ויקר׳ כ י). ושפטתיך משפטי נאפות ושפכת דם (יחזק׳ יו לח). המה ישפטו אותהם משפט נאפות ומשפט שפכות דם כי נאפת הנה ודם בידיהן (שם כג מה). ועין נאף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין (איוב כד יה).—ובתו״מ: הנואף אשת חברו הבעל שומע ושונאו ואף הנואף אינו יכול לראותו (ריה״ג, מד״ר במד׳ ט). שהנואף נכנס על מנת שאם נתפס יהרוג או יהרג וכו׳ שהנואף והנואפת אין מחשבותם בכל שעה אלא עון (הוא, שם). אזהרה לעוקב אחר הנואף[2]) מנין ת״ל לא תנאף לא תנאיף (ר״ש בן טרפון, שבוע׳ מז:). כל הפרשה כולה לא נאמרה אלא בנואף ונואפת (ר״י בן נחמני סוט׳ לז:). פעמים כהן יש לו אשה וישראל נואף בא עליה והיא יולדת בן סבורים בו שהוא בנו של כהן וכו׳ הרי שעברו

[1]) בקצת ספרים נ פתוחה.

[2]) בכ״י מנאף, וכך גם גרסת רש״י והערוך.

הנואף והנואפת על עשרת הדברות (ר׳ הונא, מד״ר במד׳ ט). הקב״ה שהוא יושב סתר ישים פנים של נואף באותו העובר לפי שהנואף והנואפת רוצין שלא תתעבר אלא שיעשו תאותן בלבד והקב״ה מפרסמן בעולם כדי שיראו הבריות ויאמרו פנים של זה הם פני הנואף וכו׳ אפילו היא מעוברת מבעלה ובא עליה הנואף הקב״ה מהפך צורת הולד לצורת הנואף (שם). אימתי מכיר אמו בזמן שהממזר הוא מניאוף אשת איש לפי שהנואפת תולה אותו בבעלה (שם).—ובסהמ״א: ולהתרחק מעריות אסר לבעול ממזר בת ישראל להודיע הנואף והנואפת שאם יעשו יפסידו בזרעם הפסד שאין לו תקנה (ר״מ א״ת, מו״נ ג מט). דע שממזר לא יהיה לבד מנואף ונואפת והניאוף לא יהיה כי אם מאהבת שניהם זה לזה (ר״י זכאלס, שעשוע׳ ט). שהעד ראה את הנואף יוצא מלפני הוילונות (שו״ת נודע ביהודה, אה״ע כג).

ניאף, נאוף, ש״ז, מ״ר נאפים, בכנ׳ נאפיך, — מעשה נאף ונאפת: נאפיך ומצהלותיך זמת זנותך (ירמ׳ יג כז). ואמר לבלה נאופים[1]) עת יזנה תזנותיה (יחזק׳ כג מג). —ובתו״מ: שלא יהיו בני המלך אומרים דומה שנמצא בה דבר ניאוף או שנמצא בה דבר כישוף (ספרי דבר׳ כו). ואל תרבה שיחה עם האשה שסופך לבוא לידי ניאוף (נדר׳ כ.). לא תהא בך ניאוף בין ביד בין ברגל (נדה יג:). תחלת קלות ראש בנשים פתח לניאוף (מס׳ דא״ז ג). בזמן שהאשה מיוחדת עם בעלה והיא משמשת עמו ולבה לאיש אחר שראתה בדרך אין לך ניאוף גדול מזה (מד״ר במד׳ ט). אמר להם משה לישראל בשעה שאתם יוצאים למלחמה הזהרו שלא יהיה בכם עון ניאוף (שם). אימתי מכיר אמו בזמן שהממזר הוא מניאוף אשת איש לפי שהנואפת תולה אותו בבעלה (שם).—ובסהמ״א: והניאוף לא יהיה כי אם מאהבת שניהם זה לזה (ר״י זכאלס, שעשוע׳ ט).

נאפוף[2]), ש״ז, מ״ר בכנ׳ נאפופיה, — כמו נאוף, בהגדלת הפעולה, נאופים גדולים ורבים: ריבו באמכם ריבו כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה ותסר זנוניה מפניה ונאפופיה מבין שדיה (הוש׳ ב ד).—ואמר הפיטן: ותזנח רוח בחטא נאפוף זהם, ויגרס הוד בתולה מקדרות פחם (ר״א קליר, קינ׳ לת״ב, זכור איכה אנו). הוכשל בנאפוף, בזרת גפוף, הצג בריב צפוף, בקול חרדת

[1]) בקצת ספרים נאפים.

[2]) מן נאף, משקל גבנון, שערורה, קמצוץ שבלול וכו׳.

שופר (הוח, נוס׳ ה ר״ה, השה דעי). ושם אל מזרע נאפופים נגרע, לבב שומעיו יקרע, כי הוציא שם רע, על בתולת ישראל (רהב״ע, המרר בבכי).

נאץ[1], ממנו נאץ, נאצה, נאצה, נאצה, *נאוץ.

א.נאץ, פ״ע, נאצו, נאצו, תנאץ, ינאץ, ינאצון, — א) חש נאצה וחרה אפו בגלל זה, sich beleidigt fühlen; sentir une insulte; feel insulted: וירא יי׳ וינאץ מכעס בניו ובנתיו ויאמר אסתירה פני מהם אראה מה אחריתם כי דור תהפכת המה בנים לא אמן בם (דבר׳ לב יט-כ). ידענו יי׳ רשענו עון אבותינו כי חטאנו לך אל תנאץ למען שמך (ירמ׳ יד כ-כא).—ב) נאץ את פלוני, בזהו וגדפו בדברים או במעשים, beleidigen; insulter; to insult, נאצו מדבר, נאצו ואמר כי לא יהיה לו הדבר: הלוא ראית מה העם הזה דברו לאמר שתי המשפחות אשר בחר יי׳ בהם וימאסם ואת עמי ינאצון מהיות עוד גוי לפניהם (ירמ׳ לג כד). — ובמשמ׳ לא רצה בו ודחהו בחמה ובוז, verwerfen; rejeter; to reject: שכח יי׳ בציון מועד ושבת וינאץ בזעם אפו מלך וכהן (איכ׳ ב ו). לא אבו לעצתי נאצו כל תוכחתי (משלי א ל). ואמרת איך שנאתי מוסר ותוכחת נאץ לבי ולא שמעתי בקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אזני (שם ה יב-יג). אויל ינאץ מוסר אביו ושמר תוכחת יערם (שם יה ה).—ואמר הפיטן: נ ו א צ י נ ו אם מקטרגים ונואמים, סנגורים אם שותקים ודוממים, עמוד מכסא הדין ושב על כסא רחמים (רגמ״ס, הספוק סיתי, סליחי מנח׳ יוה״כ).

—פע׳, נאץ, נאצת, נאצו, נאצו, ינאץ, נאצוני, ינאצני, מנאצי, מנאציך, — א) כמו הקל, במשמ׳ חרוף וגדוף, בנחץ הפעולה: עד אנה ינאצני העם הזה (קרח ועדתו) ועד אנה לא יאמינו בי (במד׳ יד יא). וכל מנאצי לא יראוה (את הארץ) (שם כג). וידעתם כי נאצו האנשים האלה את יי׳ (שם יו ל). ופנה (ישראל) אל אלהים אחרים ועבדום ונאצוני והפר את בריתי (דבר׳ לא כ). ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את פני יי׳ כי נאצו האנשים את מנחת יי׳ (ש״א ב יז). אפס כי נאץ נאצת את איבי יי׳ בדבר הזה (ש״ב יב יד). הוי גוי חטא עם כבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את יי׳ נאצו את קדוש ישראל (ישע׳ א ד). כי מאסו את תורת יי׳ צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו (שם ה כד). אמרים אמור למנאצי דבר יי׳ שלום יהיה לכם (ירמ׳ כג יז). והלכו אליך שחוח בני מעניך והשתחוו על כפות רגליך כל

[1]) גם בארמ׳ השם ניאוצא, וי״א באשור׳ נצ במשמ׳ זו.

מנאציך (ישע׳ ס יד). כי הלל רשע על תאות נפשו ובצע ברך נאץ יי׳ (תהל׳ י ג). על מה נאץ רשע אלהים אמר בלבו לא תדרש (שם יג). עד מתי אלהים יחרף צר ינאץ אויב שמך לנצח (שם עד י). זכר זאת אויב חרף יי׳ ועם נבל נאצו שמך (שם יח).—ובתו״מ: שכשהיו המצרים רודפים אחרי ישראל היו מ נ א צ י ם ומחרפים ומגדפים (מכי׳ בשלח ב א). חמשה דברים היה פרעה מ נ א ץ בתוך ארץ מצרים וכו׳ משל ללסטים שהיה עומד ו מ נ א ץ אחר פלטרין של מלך וכו׳ כך פרעה עמד ו נ א ץ בארץ מצרים (שם, שירה ז). ממה שהם נאים לו מ נ א צ י ם לפניו (ר׳ יהודה, ספרי דבר׳ שכ). הרי שגזל סאה של חטין טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מ נ א ץ (ר״א בן יעקב, ב״ק צד.). שלטון משל מלכות יון היה עובר לאלכסנדריאה וראה את ירושלם וחירף וגידף ו נ י א ץ ואמר בשובי בשלום אתוץ את המגדל הזה (ירוש׳ תענ׳ ב יג). כמה אותות ונפלאות עשיתי בקרביהן והן מ נ א צ י ן אותי (רשב״י, מד״ר במד׳ ז). באותה שעה נתן להם האלהים בשר וכו׳ ומי שהיה מ נ א ץ לפני האלהים היה אוכלו והיה בודקו ויוצא מאפו (סוה, שם). דור שאבות מ נ א צ י ם להקב״ה כועס על בניהם ועל בנותיהם ומתים כשהם קטנים (יהודה בר נחמני, כתוב׳ ח:). כל מי ש נ י א ץ לאלהים נעשה זר וכו׳ אמר לו האלהים למה הם נ י א צ ו אותי הרי הם זרים מן הקהל (ר״י ב״ר סימון, מד״ר במד׳ ז). שאומות העולם אוכלין ושותין ומחרפין ו מ נ א צ י ן להקב״ה בעריות (ר׳ לוי, שם שה״ש, בית דוד׳). מי מודיע עלי לאומות העולם שעשיתי רצונך יהו מ נ א צ י ם ומחרפים אותי ומכלימים אותי (פסיקי רבתי, נחמו). — ואמר הפיטן: חשך תאדו כ נ א צ ו רחוקים, בבצע מואסי דת וחקים (ר״א קליר, קינ׳, איכה אלי). זדים מאד הליצוני, כעצב נבזה הפיצוני, מה תחכה נ א צ ו נ י (ר״י טוב עלם, אריות הדיחו). אהה אדני אלהים הלעד זנחתנו פרצתנו, ורחמיך לעמך מרחוק עמדו, נ א צ ת[1]) בן לפנים אמצת (ר״י הלוי, אהה אדני). בעטו באד עולה מן הארץ, ו נ א צ ו למטיר על הארץ, מה לנו למטרות ערץ (משולם בר קלונימ׳, מה מועיל). זכור כסא כבוד גדלך, אשר מגרו ו נ א צ ו למולך (בנימ׳ בר זרח, אלהים אל דמי לך). עד כי גמרו רשעם כאשר גזרת, ו נ א צ ו למול ציר אשר בחרת, וגם מי יי׳ אשר אמרת (יוצר ב פסח, בעשר מכות).—ובסהמ״א בכלל: ובזה העיר שהכהנים בני עלי היו מ נ א צ י ם העבודה האלקית (ר״י אברבנאל, ש״א ב יז). ואולם הכת אשר יודע באל חשריה הנה י נ א צ ו זה

[1]) ואולי הוא קל.

(כל מלאכ׳ הגיון, הלוה).—ב) בהשאלה, ״מגלה מנאצת, קשה, רעה: הנה יקרה לריאה ברתיחה בהתערב האויר במוגלא המנאצת הנשפכת אל הריאה והחזה (קאנון ג יד א).—ושמרים מנאצים: ויחקן בהם חקן חזק אם יהיה שם שמרים מנאצים קשים עם לבניות חזקות הדבקות בתכלית החזק והנאצה (שם ג יו ד ג).—התפע׳, ובהבלעת התו הפעל, מנאץ[1]), — שנאצו אותו: ועתה מה לי פה נאם יי׳ כי לקח עמי חנם משלו יהילילו נאם יי׳ ותמיד כל היום שמי מנאץ (ישע׳ נב ה).—פע׳, ״נאץ,— עי׳ הערה לקמן, והשתמש בו רד״ק בדבריו.

ב.נאץ, וינאץ השקד (משלי יב ה), עי׳ ב.נצץ.

נְאָצָה, ש״נ, מ״ר נאצות, — מעשה מנאץ, מעלה אף, מכעיס ומרגיז, חרוף וגדוף: כה אמר חזקיהו יום צרה ותוכחה ונאצה היום הזה וכו׳ אולי ישמע יי׳ אלהיך את דברי רב־שקה אשר שלחו מלך אשור אדניו לחרף אלהים חי (ישע׳ לז ג-ד).—ואמר הפיטן: קט ושן חרק, ונאצות שרק, זמורה באפו הרק, וחרבו הברק (ר״א קליר, אן קונן, שבת זכור). אמר אויב עומד אחרי פלטין נאצות להרבות, בן המלך לתפוש להמיתו בקרבות (ר״מ נסוראי, וישע אור, שבת א אחה״פ). פוצים לעמך איה אלהיהם, צפר וערב מרבים נאצותיהם, האשימם אלהים יפלו ממועצותיהם (בנימין בר זרח, אין לי בטחון, סליח׳ שחר׳ יוה״כ).—והמליץ אמר: והנה הוא חבר הקיני, אבי התחבולות הגדולות, וראש הנאצות והנבלות (ר״י חריזי, תחכמ׳ כ).

נְאָצָה[1]), ש״נ, מ״ר ככנ׳ נאצותיך, — כמו נאצה: וידעת כי אני יי׳ שמעתי את כל נאצותיך[2]) אשר אמרת על הרי ישראל לאמר שממה לנו נתנו לאכלה (יחזק׳ לה יב).

נֶאָצָה[3]), ש״נ, מ״ר נאצות,—כמו הקודם: אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים ויעשו נאצות גדלות (נחמ׳ ט יח).

נאק[4]), (מפיק אלף), ממנו נאק, נאקה, ״נאק.

נָאַק[5]), פ״ע, ינאקו,—נאק החלל, הוציא קול אנחה וזעקה מפני מכאוביו, ächzen, wehklagen; gémir; to groan and moan: ושברתי את זרעות פרעה ונאק נאקות חלל לפניו (יחזק׳ ל כד). מעיר מתים ינאקו ונפש חללים תשוע (איוב כד יב).—ובסהמ״א: שיח נואקיך עת שם הסכת, עברים באברתך סכת (ר״א קליר, אסירים, יוצ׳ ב׳ פסח). נאקו זרע ישרים, ואיש אל רעהו אומרים, קחו עמכם דברים, ואל תתנו דמי לו (אהב״ע, מי כמוך אל). מכבידים עול להכשיל כחם, נואקים אליך בהתעטף רוחם (סליח׳ ה עי״ת, אזון תחן). ואפשר שינאק (החולה) נאקה ויתעלף בו נפשו ארבע ועשרים שעות ויחשבוהו מת ויקברוהו והוא חי (ר״י חריזי, מוסרי הפלסופ׳ ב ח).

״נַאַק, ש״ז, — כמו נאקה: ויגדל וכבד נאק רצחי, ובקדקדי עלה צוחי (ר״א קליר, קינ׳ לת״ב, איכה אשפתו). ישבו מבכים מנאק מתיכם, בארבע מיתות הפיל מתיכם (הוא, שם, איכה תפארתי). נאק נושאי לך עינים, לענותם הט אזנים (הוא, אליס, תפ׳ טל).—ובכנ׳: ענה נאקי דלתיך בדפקי ראה צורי רפא צירי וחילי (יצחק בן שאול, אלהי אל תדינני כמעלי).

א.**נְאָקָה**, ש״נ, סמי׳ נאקת, בכנ׳ נאקתם, מ״ר סמי׳ נאקות,— נאקת העבד עבודת פרך או החלל וכדומה, אנחתו, זעקתו: ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבדה וישמע אלהים את נאקתם ויזכר אלהים את בריתו (שמות ב כג-כד). וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי (שם ו ה). והיה יי׳ עם השפט והושיעם מיד איביהם כל ימי השופט כי ינחם יי׳ מנאקתם מפני לחציהם ודחקיהם (שפט׳ ב יח). ושברתי את זרעות פרעה

---

[1]) כך ר״י חיוג. אמר ריב״ג: וזעם אבו זכריא אנ אלאצל פי מנאץ מתנואץ פאדע׳מת תא׳ אלאפתעאל פי אלנון פאקול פי תלח׳יצ ד׳לכ אנה אפתעאל מן פעל ת׳קיל עלי ע׳יר בניה כי נאצו האנשים בל מנ בניה נואץ פי אלמאצ׳י, ע״כ, ובעבר׳: וסבר ר׳ יהודה כי העקר במנאץ מתנואץ ונבלעה תו התפעל בנון ואומר בבאור זה כי הוא התפעל מבנין הכבד זולת בנין כי נאצו האנשים האלה אך מבנין נואץ בחולף. וכן רש״י: מנאץ מתנאץ והרי זה דוגמת וישמע את הקול מדבר אליו. ע״כ. וכן ראב״ע: התו מבולע וכן הוא מתנואץ. ע״כ. וכן הרד״ק בתוספת באור. אמר וז״ל: ויש מלה מורכבת מזה הטור (טור הרביעי, בנין פעל) והטור השמיני שהוא התפעל, שמי מנאץ, שהדגש בו לחסרון תי״ו התפעל והראוי מתנאץ והוא מורכב מבינוני מהטור השמיני שהוא מתנאץ ומהבינוני בטור הזה שהוא נאץ וסבת שני הטורים האלה בפירוש המלה הזאת רוצה לומר השם יתברך סבב להיות שמו נאץ בגוים שהגוים ינאצוהו ויחללוהו וכו׳ הנה שמי מתנאץ ונואץ (מכלול, בדה״פ, בנין פעל). וכך רב החדשים. אך שד״ל אמר כי זה תקון סופרים, וז״ל: היה ראוי להנקד מנאץ כמו מברך אלא שהיה במשמע ראוי לנאצה כמו מבורך ראוי לברכה והתחכמו בעלי הנקוד לשנות מראהו.

[1]) משק׳ בקשה.—[2]) בס״א נאצתיך, חסר.

[3]) משקל אחר. כך רד״ק. והחדשים כי הוא משקל אחד.

[4]) כמו אנח, אנק, נהק. באשור׳ נוק, במשמ׳ הוציא קול אנחה.

[5]) עי׳ הערה להשרש.

ונאק נְאָקוֹת חלל לפניו (יחזק' ל כד).—ובמדרש: וישמע אלהים את נאקתם נאקת החללים (מד"ר שמות א).—וכנוי לתפלה: עשרה לשונות נקראת תפלה זעקה שועה נאקה צרה רנה ופגיעה וכו' חנון (ספרי דבר' כו).—ואמר המליץ: ונאקתי לך רבה וגדלה ועדי אל אשר ישמע נאקה (ילחק אבן קפרון, נדיבותך לחכם). אני אעיד בצרתך לצירי וכי תחיל בעת אנאק נאקה, ואצדיק על אשר בא אל אמונה במוסרו בעתותי מצוקה (ר"ש הנגיד, ידידותך). ואפשר שינאק (החולה) נאקה ויתעלף בו נפשו ארבע ועשרים שעות ויחשבוהו מת ויקברוהו (ר"י חריזי. מוסרי הפלסופ' ב ח).

ב. *נְאָקָה[1], ש"נ,—נקבת הגמל: יוצא הגמל באפסר ונאקה[2] בחטם (שבת ה א).

נאר[3], ממנו הפעל נאר.

נָאַר, — קל לא נמצא.

—פִּע', נֵאֵר, נֵאַרְתָּה, — נאר דָּבָר, עזבו והשליכו מפני כעס וחמה: זנח אדני מזבחו נֵאֵר מקדשו הסגיר ביד אויב חומת ארמנותיה (איכ' ב ז).—ואמר הפיטן: הזכר לערים נוה נארו, צרים אשר חומות ערערו (אלילי מרעי. יוצ' שבת זכור).—וְנֵאֵר ברית, בִּטֵּל אותו: ואתה זנחת ותמאס התעברת עם משיחך נֵאַרְתָּה ברית עבדך חללת לארץ נזרו (תהל' פט לט-מ).—ובסהמ"א: ולנצח עדי סלה בריתו לא ינארה, ויצפין לו להקיצו פעלתו ומשכורה (רס"ג לר' יסודה אלוף, כ"י גנזי, גינצבורג 278). — ואמר הפיטן: מאסת וזנחת ונטשת דבקים, נארת ברית שלשת החשוקים (אליה בר שמעיה, אויתיך, סליח' יום ג').—נִפע', נָאָר, בינ' נֵאָר, מ"ר נֵאָרִים[4]: במארה אתם נֵאָרִים[5] ואתי אתם קבעים הגוי כלו (מלא' ג ט).

[1]) בערב' נאקה a).—[2]) בערוך ובקצת כ"י נקה.

[3]) אין לו חבר בשאר הלשונות האחיות, ויש מפקפקים באמתות שרש זה גם בעברית, ועי' הערה להפעל.

[4]) עי' הערה לקמן.—[5]) כך דעת ר"י חיוג, שהוא נפע' מן נאר, אמר וז"ל: ואמא ואתם נֵאָרִים פליש מנ הד'א אלאצל בל מנ נאר מקדשו ולולא מכאנ אלאלפ לכאן משדדא לאנדע'אמ נונ אלפעל (בהגוף אלאנפעאל. אך כב' הגיה ריב"ג בהשרשים) ואצלה נגארים. ע"כ.—ובעבר': אך אתם נארים אינו בא מעקר זה כי אם מעקר נאר מקדשו ולולי האלף אז היה עין הפועל בדגש מפני הבלע פא הפועל בתוכו ועקרו נגארים (תרג' ר' משה ג'יקטליס). והנה, אעפ"י שריב"ג ושאר המדקדקים והמפרשים לא

a) ناقة

נבא[1], ממנו נָבָא, נְבוּאָה, נָבִיא, נְבִיאָה, *נְבִיאוּת, *הִתְנַבְּאוּת, *נְבוּאִי.

נָבָא[2],—קל לא נמצא.

—התפ', הִתְנַבֵּא, הִנַּבֵּא, הִנַּבֵּאתִי, מִתְנַבֵּא, מִתְנַבְּאִים, מִתְנַבְּאוֹת, מִתְנַבּוֹת, הִתְנַבּוֹת, יִתְנַבֵּא, יִתְנַבְּאוּ. — א) הִתְנַבֵּא פלוני, עשה מעשי נָבִיא, התנהג מנהגי נביא, דִּבֵּר כמו נביא, sich wie ein Prophet benehmen, als Prophet weissagen; se conduire comme un prophète; to speak like a prophet: ויהי כנוח עליהם הרוח וַיִּתְנַבְּאוּ ולא יספו וכו' ותנח עליהם (על אלדד ומידד) הרוח והמה בכתבים ולא יצאו האהלה וַיִּתְנַבְּאוּ במחנה וכו' אלדד ומידד מִתְנַבְּאִים במחנה (במד' יא כה-כז). ופגעת חבל נבאים ירדים מהבמה ולפניהם נבל ותף וחליל וכנור והמה מִתְנַבְּאִים וכו' והנה חבל נבאים לקראתו ותצלח עליו רוח אלהים וַיִּתְנַבֵּא בתוכם (ש"א י ה-י). ותצלח רוח אלהים רעה אל שאול וַיִּתְנַבֵּא בתוך הבית (שם יח י). ותהי על מלאכי שאול רוח אלהים וַיִּתְנַבְּאוּ גם המה (שם יט כ). וילך (שאול) הלוך וַיִּתְנַבֵּא[3] עד באו בנוית ברמה ויפשט גם הוא בגדיו וַיִּתְנַבֵּא

הסכימו לדעת ר"י חיוג בענין המלה נארים שבכתוב, עי' ערך ארר, עכ"פ כדי הוא אבי המדקדקים לסמוך עליו בענין כשרות נפעל מן נאר בדרך זה.

[1]) בערב' נבא' a), ועי' הערה להפעל.

[2]) בערב' משמש השרש נבא' a) במשמ' הודעת הדשות ובמשמ' הלך מארץ לארץ. אלנבא' אלח'בר. ונבא' מנ ארצ' אלי ארצ'. ואולי ההליכה מארץ לארץ זוהי המשמ' הראשונה העקרית וממנה נסתעף משג הודעת החדשות, מפני שעפי"ר העוברים ושבים מארץ לארץ יודעים ומספרים חדשות. ואמרו הערבים שממשמ' הודעת חדשות נסתעף משג הנבואה, מפני שהנביא מודיע דברים בשם יי'. אך נראה כי הסתעפות זו היא סברת הערבים שאח"כ כשכבר ענין הנבואה נקבע גם אצלם. ומהמקרא נראה יותר כי עקר המשג היה מעשה ההתרגשות וההתלהבות, כמו המספר אצל נביאי הבעל אצל אליהו וענין להקות הנביאים של שמואל, ומזה הסתעף ענין הנבואה, שבתחלה היה נקרא חֹזֶה ורֹאֶה, והשרש נבא שמש כנראה במשג זה, אך אין לו חבר בערב', קצת החדשים אמרו כי משג הנבואה נסתעף ממשמ' קול המיה שהשרש נבא משמש בו כמו כן בערב'. אך אין זה מתקבל. ואולי עקר השרש הוא מה שבערב' נבה b), הקיץ משנתו, ושם פתאם לבו לדבר והעיר את לבו פתאם על דבר. — [3]) אולי ומתנבא. חלוף י במם, בכתב העתיק.

a) نبأ b) نبه

גם הוא לפני שמואל ויפל ערם כל היום ההוא וכל הלילה (שם כג-כד). ויקראו (נביאי הבעל) בקול גדול ויתגדדו כמשפטם בחרבות וברמחים עד שפך דם עליהם ויחי כעבר הצהרים וַיִּתְנַבְּאוּ עד לעלות המנחה (מ"א יח כח-כט). יי' נתנך כהן תחת יהוידע הכהן להיות פקדים בית יי' לכל איש משגע וּמִתְנַבֵּא ונתתה אתו אל המהפכת ואל הצינק ועתה למה לא גערת בירמיהו הענתתי הַמִּתְנַבֵּא לכם (ירמ' כט כו-כז).—וכמו נל"ה: וצלחה עליך רוח יי' וְהִתְנַבִּיתָ עמם ונהפכת לאיש אחר (ש"א י ו). ויכל מֵהִתְנַבּוֹת ויבא הבמה (שם יג).—ב) דִּבֵּר דברי נביאות, to prophesy ; prophétiser ; weissagen: ויאמר מלך ישראל אל יהושפט עוד איש אחד לדרש את יי' מאתו ואני שנאתיו כי לא יִתְנַבֵּא עלי טוב כי אם רע (מ"א כב ח). וכל הנביאים מִתְנַבְּאִים לפניהם (שם י). חזון שקר וקסם ואלול ותרמות לבם המה מִתְנַבְּאִים לכם (ירמ' יד יד). וגם איש היה מִתְנַבֵּא בשם יי' אוריהו בן שמעיהו (שם כו כ). שים פניך אל בנות עמך הַמִּתְנַבְּאוֹת מלבהן (יחזק' יג יז).—ובהבלעת התו, הִנַּבְּאוּ וכו': ובנביאי שמרון ראיתי תפלה הִנַּבְּאוּ בבעל ויתעו את עמי את ישראל (ירמ' כג יג). וְהִנַּבֵּאתִי כאשר צוני (יחזק' לז י).—ובתו"מ: המתנבא מה שלא שמע כצדקיהו בן כנענה והמתנבא מה שלא נאמר לו כחנניה בן עזור שהיה שומע דברים מפי ירמיהו הנביא שהוא היה מתנבא בשוק העליון וחוזר הוא ומתנבא בשוק התחתון (תוספת' סנה' יד יד). המתנבא לעקור דבר מדברי תורה וכו' אם מתנבא לבטל מקצת ולקיים מקצת (ר' שמעון, שם יג). בשבעים זקנים אמר ויתנבאו ולא יספו נתנבאו לפי שעה באלדד ומידד הוא אומר ויתנבאו במחנה שהיו מתנבאים עד יום מותן (סוה, ספרי במד' נט). המתנבא בשם עבודת אלילים ואומר כך אמרה (סנה' יא ו). אמר לו אני מתנבא לרעה ואיני יכול ליתן סימן לדברי שהקב"ה אומר להביא רעה ומתנחם ואתה מתנבא לטובה וכו' צריך ליתן סימן לדבריך (ירוש' שם). שהיתה (מרים) מתנבאה כשהיא אחות אהרן ואומרת עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל (רב, מגי' יד.). כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח (ר' יוחנן, ברכ' לד:). אפשר יובל בטל ונביא מתנבא עליו שיבטל (סוה, מגי' יד:). מלמד שנתנבאה (בת פרעה) שלא מדעתה זה נופל (ליאור) ואין אחר נופל (הוה, סוט' יב:). ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה (מגי' יד.). משיח בן דוד שעתיו להגלות וכו' אומר לפניו רבש"ע איני מבקש ממך אלא חיים אומר לו חיים עד שלא אמרת כבר התנבא עליך דוד אביך (סוכ' נב.). (כתוב) ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה וכו' מתנבאה ואינה יודעת מה נתנבאה היליכי הא שליכי (ר' חמא בר"ח, סוט' יב:). ואין שני נביאים מתנבאין בסגנון אחד (ר' יצחק, סנה' פט.). מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני וכו' שכבר היתה הנבואה בידו (של מלאכי) מהר סיני ועד אותה שעה לא נתנה לו רשות להתנבאות (הוה, מד"ר שמות כח). כמה ביקש ירמיה שלא להתנבאות ונתנבא שלא בטובתו (שם ד). שני דברים נתנבא בארי ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו בישעיה (ר' סימון, שם ויקר' טו). אפילו רוח הקדש ששורה על הנביאים אינו שורה אלא במשקל יש שמתנבא ספר אחד ויש שנים (ר' אחא, שם). מלמד שנתנבאו על עצמן שעתידין להעשות מחנות מחנות דגלים דגלים שורות שורות (ר' נחמן, שם שה"ש, כתפוח). אמר לו הקב"ה וכו' עד שלא יצרתיך במעי אמך מניתך להיות מתנבא על עמי ענה ירמיה ואמר לפני הקב"ה רבש"ע איני יכול להתנבאות עליהן איזה נביא יצא להם ולא בקשו להורגו (פסיק' רבתי כו).—ומצוי בסהמ"א: כל הנביאים אין מתנבאין בכל עת שירצו אלא מכוונים דעתם ויושבים שמחים וטובי לב ומתבודדים (רמב"ם, יסוה"ת ז ד). וכולן כשמתנבאים אבריהן מזדעזעין וכח הגוף כשל ועשתונותיהם מתטרפות ותשאר הדעת פנויה להבין מה שתראה (שם ב). כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות (סוה, עכו"ס א ג). כל מי שנתנבא לא נתנבא כי אם בה (בארץ ישראל) או בעבורה (ר"י ה"ת, כוזרי ב יד). שאנחנו נאמין שהראוי לנבואה המכין עצמו לה אפשר שלא יתנבא וזה ברצון אלהי וכו' הנה תדע זה מענין ברוך בן נריה שהוא הלך אחרי ירמיהו והכינו ולמדו והיה מקוה להתנבא ונמנע (ר"מ ה"ת, מו"נ ב לב).

— נִפע', נִבָּא, נִבֵּאתָ, נִבֵּאתִי, נִבְּאוּ, נִבָּאוּ, נִבְּאִים, הִנָּבֵא, הִנָּבְאוֹ, תִּנָּבֵא, יִנָּבֵא, תִּנָּבְאוּ, יִנָּבְאוּ, הִנָּבְאתוֹ.—א) כמו הִתפע' א: ויהי כל יודעו (את שאול) מאתמול שלשם ויראו והנה עם נבאים נִבָּא ויאמר העם איש אל רעהו מה זה היה לבן קיש (ש"א י יא). וירא את להקת הנביאים נִבְּאִים ושמואל עמד נצב עליהם (שם יט כ). — ב) כמו הִתפע' ב: וכל הנבאים נִבְּאִים כן לאמר עלה רמת גלעד והצלח (מ"א כב יב). ועל הנביאים

צויתם לאמר לא תנבאו (עמוס ב יב). אריה שאג מי לא יירא אדני יי׳ דבר מי לא ינבא (שם ג ח). חזה לך ברח לך אל ארץ יהודה ואכל שם לחם ושם תנבא ובית אל לא תוסיף עוד להנבא כי מקדש מלך הוא (שם ז יב-יג). ויאמר אלי יי׳ לך הנבא אל עמי ישראל וכו׳ אתה אמר לא תנבא על ישראל (שם יה-יו). והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם זקניכם חלמות יחלמון בחוריכם חזינות יראו (יואל׳ ג א). לא תנבא בשם יי׳ ולא תמות בידנו (ירמ׳ יא כא). ויאמר יי׳ אלי שקר הנבאים נבאים בשמי לא שלחתים ולא צויתים ולא דברתי אליהם וכו׳ כה אמר יי׳ על הנבאים הנבאים בשמי ואני לא שלחתים (שם יד יד-יה). ויבא ירמיהו מהתפת אשר שלחו יי׳ שם להנבא (שם יט יד). וישמע פשחור וכו׳ את ירמיהו נבא את הדברים האלה (שם כ א). ושם תקבר אתה וכל אהביך אשר נבאת להם בשקר (שם ו). לא שלחתי את הנבאים והם רצו לא דברתי אליהם והם נבאו (שם כג כא). הנבאים נבאי *) השקר (שם כו). הנני על נבאי [1]) חלמות שקר נאם יי׳ (שם לב). משפט מות לאיש הזה כי נבא אל העיר הזאת כאשר שמעתם באזניכם (שם כו יא). יי׳ שלחני להנבא אל הבית הזה ואל העיר הזאת את כל הדברים אשר שמעתם (שם יב). מיכיה המורשתי היה נבא בימי חזקיהו מלך יהודה (שם יח). כי שקר הם נבאים לכם למען הרחיק אתכם מעל אדמתכם (שם כז י). כי לא שלחתים נאם יי׳ והם נבאים בשמי לשקר (שם יה). יקם יי׳ את דבריך אשר נבאת להשיב כלי בית יי׳ וכל הגולה מבבל (שם כח ו). הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן העולם ויגבאו אל ארצות רבות ועל ממלכות גדלות למלחמה ולרעה ולדבר הנביא אשר ינבא לשלום בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו יי׳ באמת (שם ח-ט). יען אשר נבא לכם שמעיה ואני לא שלחתיו (שם כט לא). מדוע אתה נבא לאמר כה אמר יי׳ הנני נתן את העיר הזאת ביד מלך בבל ולכדה (שם לב ג). ואיו נביאיכם אשר נבאו לכם לאמר לא יבא מלך בבל עליכם (שם לז יט). ואל מצור ירושלם תכין פניך וזרעך חשופה ונבאת עליה (יחזק׳ ד ז). שים פניך אל הרי ישראל והנבא אליהם ואמרת הרי ישראל שמעו דבר אדני יי׳ (שם ו ב-ג). לכן הנבא עליהם הנבא בן אדם (שם יא ד). ויהי כהנבאי ופלטיהו בן בניה מת (שם יג). החזון אשר הוא חזה לימים רבים ולעתים רחוקות הוא נבא (שם יב כז). בן אדם הנבא אל נביאי ישראל הנבאים ואמרת לנביאי מלבם שמעו דבר יי׳ (שם יג ב). נביאי ישראל הנבאים אל ירושלם והחזים לה חזון שלם ואין שלם (שם יו). והנבא אל אדמת ישראל ואמרת לאדמת ישראל כה אמר יי׳ הנני אליך והוצאתי חרבי מתערה והכרתי ממך צדיק ורשע (שם כא ז-ח). בן אדם הנבא ואמרת כה אמר אדני וכו׳ (שם יד). ואתה בן אדם הנבא והך כף אל כף (שם יט). בן אדם הנבא על רועי ישראל הנבא ואמרת אליהם לרעים כה אמר אדני יי׳ הוי רעי ישראל (שם לד ב). ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל ואמרת הרי ישראל שמעו דבר יי׳ (שם לו א). ויאמר אלי הנבא על העצמות ואמרת אליהם העצמות היבשות שמעו דבר יי׳ (שם לז ד). ונבאתי כאשר צויתי ויהי קול כהנבאי והנה רעש (שם ז). ויאמר אלי הנבא אל הרוח הנבא בן אדם ואמרת אל הרוח כה אמר אדני יי׳ מארבע רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו (שם ט). בן אדם שים פניך אל גוג וכו׳ והנבא עליו ואמרת כה אמר אדני יי׳ הנני אליך גוג וכו׳ (שם לח ב-ג). והיה כי ינבא איש עוד ואמרו אליו אביו ואמו ילדיו לא תחיה כי שקר דברת בשם יי׳ ודקרהו אביהו ואמו ילדיו בהנבאו והיה ביום ההוא יבשו הנביאים איש מחזינו בהנבאתו ולא ילבשו אדרת שער למען כחש (זכר׳ יג ג-ד).—וכמו נל״ה: מדוע נבית בשם יי׳ לאמר כשלו יהיה הבית הזה והעיר הזאת תחרב מאין יושב (ירמ׳ כו ט).—ובתלמ׳: אמר הקב״ה יבא עובדיהו הדר בין שני רשעים ולא לימד ממעשיהם ויִנבא על עשיו הרשע שדר בין שני צדיקים ולא לימד ממעשיהם (ר׳ יצחק, סנה׳ לט:).—ובספהמ״א: וכבר נִבְּאוּ מאדם הראשון ועד משה בארץ אחרת (ר״י הל״ו, כוזרי ב יג). לא ברח (יונה) כי אם ממקום הנבואה והשיב אותו האלהים אליה ממעי הדגה ונִבָּא בה (שם יד). — ואמר המשורר: ברא נפשות נִבָּאוֹת לבוא לפניו נקראות, נתן יכלת בם לפגש המחזות הנוראות (ר״י הלוי, יקר אדון). — ״והנבא מפלוני, קבל ממנו הכח להיות נביא: לפי שעדין לא היה (משה) ראוי להִנָּבֵא מאתו יתברך בלי אמצעות מלאך (ר״י אברבנאל, שמות).

— פע׳, ״נבא, מנבא, — נבא את פלוני, עשהו לנביא, השפיע עליו הרוח להיות נביא: מיסודי הדת לידע שהאל מְנַבֵּא את בני האדם ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה גבור במדותיו (רמב״ם, יסוה״ת ז א). ואחד מן התנאים שיש אצלנו ידועים לכל נביא שיהיה בתכלית המדע ואז יְנַבֵּא אותו הקב״ה

[*) כאן רשם המחבר על הגליון: אולי הוא שם מיוחד, נבא, כמו נביא.]—[1]) בקצת ספרים נְבִיאֵי.

לפי שהוא עקר אצלנו שאין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר (הוא, אגרי תימן). וכל מי שבא ואמר שהשי"ת נבאו ושלחו לא נאמינהו (רסב"א, מאמר על ישמעאל). הוא עצמו המשפיע נבואתו בנביאים והוא מנבא אותם ע"י אמצעי ומבלי אמצעי (ר"י אברבנאל, מפע' ס' י ה). האמינו שהשכל הפועל הוא המנבא והמשפיע בנביאים (שם). אומרים שהשם יתברך ינבא אי זה שיקרה מבני אדם לבד שיהיה בעל מדות לפי ישרות ההנהגה וכו' עד שהפליגו בזה הענין כי השם ינבא אי זה שיקרה וישרה נבואתו על איש בליעל כדי שיחזירנו בתשובה שלמה (ר"א הקלאי, עץ חיים לז). וכבר נמצא בספרי דברי הימים שהשם יתברך ניבא אותו (את אריסטו) ואמר לו קרוב לקרוא לך מלאך מלקרוא לך אדם (סוד הסודות, הול' גסטר ב).

נבב[1], ממנו נָבוּב, *נְבוּבִי, ואולי *אֲבוּב.

נָבַב, — קל לא נמצא.

—הִפע', *הִנְבִּיב,—כמו הֵנִיב, מן נוב: עדנים להנביב, מקדיחות שביב, עבים להלביב, לרוות עם חביב (ר"א קליר, אפיק מען, תפ' גשם).

***נְבֵב**, ש"ז,—כמו נִיב, במשמ' דִבּוּר: נצבתי לחלותך בעני, נבבי להאריש במעני, נואמי ענני יי' ענני (ר"א קליר, אדפק בלסרים, כ"י בודלי', Elbogen 120).

***נִבְדָּל**, ש"ז, מ"ר נִבְדָּלִים,—עי' בדל. ובתור שֵׁם: ואם אין המניע בו אין המלט משיהיה גשם או נבדל (ר"ח קרשקש, אור ס' א כז). ורומז אל הנבדלים המופשטים מחומר (ר"י ערמאה, פי' משלי יא). הצורה שהיא נבדלת לעצמה כגון השכלים הנבדלים והצורה הנשואה בחמר ונפסדת בהפסד הגוף כגון צורות הטבעיות (ר"א הקלאי, עץ חיים קט). מטטרון שהוא הנבדל הראשון אשר באמצעיתו ברא השם כל הברואים (רמ"ע מפנו, פרדס רמוני' לח:).

א. **נבה**[2], ממנו א.נבה, כמו נבא, עי"ש.

ב. **נבה**[3], ממנו ב.נבה.

[1]) בארמית. — בערב' הפעל נבּ a) משמש במשמ' היה לו אבוב, אך זה כנראה נגזר מהשם אנבוב, שהוא אולי שאול מעבר' וארמית, כי השרש נב איננו משמש בערב' במשמ' חלול.

[2]) קבע ריב"ג שרש זה (משתלחק, דף 155 וכהבפיס).

[3]) עי' הערה להערך.

a) نبّ

ב. **נָבָה**[1], פ"י, עתי' יִבֶּה, מקו' בָּה,—הלך הליכה מהירה וחזקה, למשל חיל ברדפו את האויב, einen strammen Marsch machen; marcher rapidement et fortement march energetically: ויקמו ישראל ויכו את מואב וינסו מפניהם וַיִּבּוֹ[2]) בָה והכות את מואב והערים יהרסו וכל חלקה טובה ישליכו איש אבנו ומלאוה וכו' (מ"ב ג כד-כה).

ג. ***נבה**, ממנו ג.*נבה.

ג. ***נָבָה**, — קל לא נמצא.

—פִּעֵ', נִבָּה, נִבָּתוֹ, לְנַבּוֹת.—נִבָּה הרוח את האש, כמו

[1]) עי' הערה לקמן.—[2]) כך הכתיב, והקרי ויכו, בכף, במשמ' הכאה. והנה אין ספק בדבר כי הכתיב ויבו בבית היה כבר בזמן השבעים, כי הם תרגמו εἰσῆλθον, ר"ל נכנסו, מפני שראו במלה זו עתיד מן בוא, וכמו"כ היתה אחרי ויבו המלה בה, שהם תרגמו εἰσπορευόμενοι, ר"ל לתוכה. והנה לפי הענין זו גרסה מסתברת, כי אחרי שהכו ישראל את חיל מואב שבאו למחנה ישראל והמואבים נסו רדפו אחריהם ישראל ויבאו לתוך מואב ויכוה והרסו את הערים וכו'. אלא שלפי זה חסר כאן לפחות מלה אחת, כי לפני והכות עכ"פ חסר מקור של איזה פעל, למשל: הלך והכות וכיוצא בו. וכדי לישב קושי המליצה אמרו קצת החדשים כי המלה בה היא במקום בוא, ושעור הכתוב הוא ויבואו בוא והכות את מואב. אבל, ראשית אין דרך הלשון לאמר בוא והכות אלא הלך והכות וכיוצא בזה, ושנית לפי זה העקר חסר מן הכתוב: ויבואו אל מואב, וכיוצא בזה. ולכן, בהיות שתרגום השבעים מעיד על הכתיב שכבר היה כך בזמנם, אלא שאין פרושם מתישב במליצת הכתוב, אם לא שנאמר כי היה כתוב ויבאו להכות את מואב, ובהיות שהקרי כמו"כ איננו מרפא את מליצת הכתוב אין לנו אלא לקבל את הכתיב כמו שהוא, אפס לא לראות בו הפעל בוא אלא פעל מיוחד נבה במשמ' נאותה לפי הענין, וכבר הרגיש בזה Fürst והחליט כך במלונו, ובהמלה בה מקור חסר מזה הפעל בעצמו, כמו טל, פל, מן נטל, נפל, לטל, לפל. ומשמ' פעל נבה זה לפי הענין היא קצת דומה לרדף, ויש קצת דמיון לזה בערב' בשני השרשים נהב a) ונעב b), ששניהם משמשים במשמ' הליכה מהירה וחזקה, למשל של הגמל והסוס. ושעור הכתוב הוא ויבו, בה והכות את מואב, ר"ל הלכו הליכה מהירה הלך מהרה והכות את מואב. והנה השרש נהב a) משמש בערב' גם במשמ' שלל ובז, וגם משג זה אפשרי כאן, אפס כי היה צריך לאמר להפך, הכות ושלל, לא שלל והכות. ועוד שאין לראות למה השתמש הכותב כאן בפעל זה למשג שלל.

a) نهب b) نعب

לִבָּה: ניבה וניבתו[1]) הרוח אם יש בשלו כדי לִנְבּוֹת[2]) הרי זה חייב (תוספת' ב״ק ו כב).

נְבוּאָה, ש״נ, סמי' נבוּאַת,—מה שנִּבָּא הנביא, Prophetie; prophétie; prophecy: כי הַנְּבוּאָה דבר עלי (נחמי' ו יב). הלא הם כתובים על דברי נתן הנביא ועל נְבוּאַת אחיה השילוני (דהי״ב ט כט). וכשמע אסא הדברים האלה וְהַנְּבוּאָה עדד הנביא התחזק (שם טו ח).—ובתו״מ: דבר יי' זו נבואה (תוספת' עדי' א א). הכובש את נבואתו כיונה בן אמתי והמוותר על נבואתו כחבירו של מיכה ונביא שעבר על דברי עצמו כעידו והמשנה את נבואתו (שם סנה' יד טו). תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה וכו' עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת (ר״ע, מכות כד:). יש הפרש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם (ספרי דבר' שנז). כל המתיהר וכו' אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו (בב, פסח' סו:). וכיון שנולד משה וכו' עמד אביה ונשקה (את מרים) על ראשה אמר לה בתי נתקיימה נבואתיך וכיון שהטילוהו ליאור עמד אביה וטפחה על ראשה אמר לה בתי היכן נבואתיך והיינו דכתיב ותתצב אחותו וכו' לידע מה יהא בסוף נבואתה (הוא, סוט' יג.). הרבה נביאים עמדו להם לישראל כפלים כיוצאי מצרים אלא נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה ושלא הוצרכה לא נכתבה (מגי' יד.). מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לשוטים ולתינוקות (ר' יוחנן, ב״ב יב:). השכים ונפל לו פסוק לתוך פיו הרי זו נבואה קטנה (הוא, ברכ' נה:). באותה שעה (שנהרג עשו) נתקיימה נבואתה של רבקה (סוט' יג.).

אמר לו הקב״ה ישעיה וכו' חייך שכל הנביאים מתנבאים נבואות פשוטות ואת נחמות כפולות (ר״י בר סימון, מד״ר ויקר' י). נתקבצו כל ישראל אצל דניאל ואמרו לו רבינו דניאל כל הנבואות הרעות והקשות שנתנבא ירמיה באו עלינו נבואה אחת טובה שנתנבא עלינו כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה עדיין לא באה (שם שה״ש, כמעט שעברתי). שלשה נביאים על ידי שהיתה נבואתן דברי קנתרין נתלה נבואתן בעצמן (שם, קהל' א א).

נְבוּאִי, ת״ז, נקב' נְבוּאִית, מ״ר נְבוּאִיִּים, נְבוּאִיּוֹת,—של נבואה, מטבע הנבואה: רומזים אליו ברמיזה הנבואית ובראיה הרוחנית (ר״י א״ת, כוזרי ד ג). אשר יאצל עליו רוח אלהי נבואי אם יהיה ראוי לנבואה (שם ה י). לגדולי הפלוסופים כאלפטון וארסטו שהם מקיימים הדתות ומודים שהנפש הנבואית למעלה מן הנפש הפלוסופית (רשב״א, מאמר על ישמעאל כו). והנפש הנבואית היא המעולה ויקרה מכל הכחות הנפשיות (מנח' בר זרח, צידה לדרך א יט). ובמה תבדל המדרגה הנבואיית ממדרגת רוח הקדש וכו' ואומר שהיתה צורת אלה הספרים נבואיית משלשה בחינות (ר״י אברבנאל, הקד' פרושו על נביא' א). ומפני זה היו צריכים להודיע שאותם ההתודעיות הנבואיות שהם היו מספרים בדבריהם ולשונם הגיעו אליהם מאת האלהים (הוא, מפע' ה' א ג). לא היה ענינו של אברהם אע״ה בדרך צווי נבואיי (המאירי, פתיח' בית הבחירה' על אבות). ואין ספק שדברים אלו שזכר דניאל הם מכת הדברים שזכרו שאר הנביאים בהשגותיהם הנבואיות ר״ל שהם רמז ומשל לענינים טבעיים אשר הבורא ית' סבה למציאותם (ר״ז מברצלונה, פי' משלי א ו). ואח״כ קין והבל קבלוהו מאביהם בראיה הנבואיית וקראו שם ה' בראייתם הנבואיית (רשב״ל דולאן, מג״א, חלק אלוה ממעל א). זה מתיר הספק בדרך המוני וזה מתירו בדרך עיוני שכלי וזה אומר בדרך נבואי כדי שימצאו בו תועלת ההמוני והשלם יחד (הוא, אוצר משפט ב). ואמנם ענין חלום הסולם היא מראה נבואיית (ר״י מפיסא, מנח' קנאו' 106). אין שפע נבואיי ממקור הקדש בא דרך ישרה אם לא אל עם בני ישראל (ר״מ אלשיך, איוב ד יב). כי בנפשות קצת האדם כח נבואיי ידעו בו העתידות לא ידע האיש ההוא מאין יבא לו (הריקנטי ע״פ אבן יקרה ב מט.). וישיג (הנביא) היות הדמיונות אשר נצטיירו בו דמיונות נבואיים (רמח״ל, דרך ה' ג ד).

---

1) כך בתוספתא בנוסח' הדפוס' וגם בכ״י א״פ. אך במשנה (שם ו ד) וליבה, ליבתה, בלמד. ואעפי״כ אין ספק בדבר כי אין נוסחת התוספתא פשוט טעות סופר, כי כבר העידו בירוש' בפרוש: אית תניי תני ליבה אית תניי תני וניבה מאן דמר וליבה דכתיב בלבת אש מאן דמר וניבה והיה בלבי כאש בוערת. וכמו״כ בגמ' בבלי שם (דף ס.): אמר ר״נ בר יצחק מאן דתני ליבה לא משתבש ומאן דתני ניבה לא משתבש, מאן דתני ליבה לא משתבש דכתיב בלבת אש ומאן דתני ניבה לא משתבש דכתיב בורא ניב שפתים. והנה לא גזרת הירוש' ואף לא של רנב״י להפעל נבה במשמ' זו אינן מתקבלות על הדעת, ודברי כל המפרשים דחוקים; ואולי יש להוכיח מדברי הירושלמי כי בירמיה היתה נוסחה והיה בניבי במקום בלבי.—

2) בגמ' שם: אם יש בלבויו כדי ללבותה.

נָבוּב, ת"ז, סמי' נְבוּב,—דָּבָר נָבוּב, חָלוּל, שיש בתוכו ריקות, כמו שפופרת וכדומה, hollow; creux; hohl: נְבוּב [1]) לחת תעשה אתו (את המזבח) (שמות כז ח). והעמודים שמנה עשרה אמה קומה העמד האחד וחוט שתים עשרה אמה יסבנו ועביו ארבע אצבעות נָבוּב (ירמי' נב כא).—ובהשאלה, אִישׁ נָבוּב, שאין בו לב, דעת: ואיש נָבוּב ילבב (איוב יא יב). — ובסהמ"א, במשמ' העקרית הטבעית: האומן של זכוכית כשיחפוץ לעשות כלי זכוכית לוקח כלי ברזל שהוא נ ב ו ב מקצה אל קצה וכו' ונותן בפיו את קצה הכלי ההוא ה נ ב ו ב ונופח רוח בפיו (ס' דונולו, פי' יצירה א). והם (הערדסקאות) נ ב ו ב י ם ומנוקבים (רש"י ביצ' כב:). חלל הוא כל גוף נ ב ו ב (ר"י חריזי, פי' מלים הזרות שבמו"נ). שני גידי העינים למה הם נ ב ו ב י ם מכל שאר גידי הגוף (ר"י זכאריה, שעשוע' ט). בעד גידים שנים הם נ ב ו ב י ם, ואין בגוף לבד אלה נקובים (הוא, בתי הנפש). שיעשו כלי להשתעשע בו זרת ארכו וזרת רחבו נ ב ו ב ויעשו באמצעיתו מחיצה מפסקת לסתיר עצתו (עמנו', מחב' כב). ולבב ההר חלל נבוב כנבל, ומחלת עפר קרבו ומבוא סתר (יל"ג, אדו"מ ו); — ובהשאלה, לֵב נָבוּב: ולב נ ב ו ב ותושיה סתומה, וגוף נראה ונפש נעלמה (רשב"ג, ולב נבוב). כי היה הסוס כאחד האדם נבוב הלב להתגאות במכסהו (א' מפו, אה"צ ט). ומדות הללו אינן ראויות כלל לנו ולאנשים שכמונו כ"א ל נ ב ו ב י לב וריקי מוח (ר"א נויפלד, שלום על ישראל ב יא). — ואיש נָבוּב: שמחה למתאבל מסעד לנופלים, לבב לאיש נ ב ו ב ברך לכושלים (ראב"ע, הודות עלי נבל). ראה איש נ ב ו ב נמשל כזבוב ריה מור יבאיש, וישכח סופו יום תוך גופו המון רמה יפריש (הוא, אפתח שפתי). אולת קשורה היא בלב איש נבוב (ס' בלוך, שבי"ע א, מגרים).

·נְבוּבִי, ת"ז, — אִישׁ נְבוּבִי, כמו איש נבוב: במותו אחריו מלך כסיל קם והוא אדוק בדתו איש נ ב ו ב י, ואנס כל עדת יעקב והעביר עלי דת כל בני עמי נדיבי (ר"י אברבנאל, זמן הכה בחן, או"ג ב 72).

·נָבוֹךְ, נָבוֹךְ,—עי' בוך. ות"ז, לנק' נְבוֹכָה, מ"ר נְבוֹכִים, נְבוֹכוֹת, מי שהוא במבוכה: אלהים אלי אתה נגדך עלומי נחשפו, נפשי ועצמותי מפחדך שספו, בקראי ענני יום נ ב ו כ י ם לישעך נכספו (רשב"ג, אלהים אלי). חזות מרפא וארוכה, יזכור לצולעה ו נ ב ו כ ה, והיתה לייי' המלוכה (רמב"ע, אנשי אמונה). וכשנבאר לו המשל ההוא או נעורר על היותו משל ימלט וינצל מן המבוכה ההיא ולזה נקרא המאמר הזה מורה ה נ ב ו כ י ם [1]) (ר"ש א"ת, פתיח' מו"נ). וזהו הענין שנבוכו בו כל ה נ ב ו כ י ם (ר"י כרי' אנטולי, הקד' מלמד התלמיד'). יקרה לנו שנהיה נ ב ו כ י ם בכל האמונות ולא נדע איזו מהן שקר או אמת (רש"ט פלקירא, ראש' חכמ' ה ב). והרבה זמן הייתי נבוך על שלמה המלך ע"ה שכתוב בו ויחכם מכל אדם ואהוב מאלהיו איך נאבדו ממנו זוהרי החכמות השכליות כי לעת זקנתו נשיו הטו את לבבו (הויקנטי, ע"פ אבן יקרה ב ג).—והמחשבות: לכן נ ב ו כ ו ת כל עשתונות, ונבהלות כל החשבונות (פסי"ת ליוס ה).—וְדֶרֶךְ נְבוֹכָה, דרך של טעות: אמר החסיד אלהים ישיבך מדרך הפילוסופים ה נ ב ו כ ה (רש"ט פלקירא, אגרי' הוכיח).—ובמשמ' הליכה ממקום למקום, וכנוי לכוכבי הלכת, planètes: אין מדינות בה ולא מחנות ר"ל לא תתחלק לחלקים ולא ילכו בה דרך המדינות כמו שהיה זה בגלגלי ה נ ב ו כ י ם [2]) (תרג' פי' אבן זולא לאגרי' חי בן מקיץ).—וכוכבים נְבוֹכִים, ההולכים ממקום למקום, כוכבי שֶׁבֶת וכוכבים נְבוֹכִים: לכוכבים ה נ ב ו כ י ם הנקראים כוכבי לכת ההולכים פעם לצפון פעם לדרום (ר"ש א"ת, יקוו המים ג). למר נמצא לככבים ה נ ב ו כ י ם מהירות התנועה בהיותם בהתחלת תנועת החלוף ואחורה בהיותם במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף (רלב"ג, מלחמ' ה' ה ב ז). ויתחיב לפי זה שיהיו בתוך גלגלי ההקפה המונחין לכוכבים ה נ ב ו כ י ם ארצות אחרות שיתנועעו סביבם (ר"י אלבו, העקרים ד ב). עוד קוראים לאלה שבעת הכוכבים (כוכבי לכת) כוכבים נ ב ו כ י ם מפני שהם הולכים פעם לפנים פעם לאחור כאדם שהוא נבוך בארץ (מ' אלדבי, ש"א ב ב). הכוכבים ה נ ב ו כ י ם קרובים אצלינו יותר מן הקיימים (ר' הלל מוירונא, תגמ' הנפש ב י).

·נְבוּכָה [3]), ש"נ,—הליכה ממקום למקום: השער הששי במהלך הנזירה הקורה לחמשה כוכבי ה נ ב ו כ ה וכו' נקראו הכוכבים האלה בשם זה מפני שאין מהלכם נראה לבני עולם על סדר א' אלא לפעמים הוא ישר

---

[1]) תרגמו השבעי' κοῖλος. ת"א: חליל לוחין.

[1]) תרגום השם הערבי דלאלה אלחאירין, מערב' חאר a), נבוך בדרכו וכדומ'.—[2]) והעיר שם דוד קויפמן ז"ל: מלת נבוכים היא העתקת המלה הערבית סיארה πλανήτης והם הכוכבים הנקראים ג"כ כוכבי הנבוכה וכוכבי לכת. עכ"ל. אך העיקר הוא תרגום מן הערבי' אלמתחירה.

[3]) כאלו היתה הנון שרשית.

---

a) حار

כמהלך השמש והירח ממערב למזרח ולפעמים הוא נזור. במהלך הגלגל היומי ממזרח למערב והן נחשבין כאיש הנבוך בארץ אשר לפעמים הולך לפניו ופעמים חוזר לאחוריו עד שהוא מתקן את דרכו וע״ז נקראו ה׳ כוכבים האלה כוכבי הנבוכה (ראב״ח הגשמה, צורת הארץ כז). כל חכמי אומנות הזאת כשהיו חוקרים על מהלך כוכבי הנבוכה היו מוצאים אותם פעמים הולכים במריצות בגובה הרום ופעמים הולכים בה במתינות (שם כ). ומזה עלה לשבעה גלגלי כוכבי הנבוכה והוא אשר כנה ברעש (רש״ט ספרות, פרד׳ רמונ׳, מועד). גלגל שבעה כוכבי הנבוכה והרקיע אשר עליהם היה הגלגל השמיני (ר״י אברבנאל, בראש׳). ובפרשת יהי מאורות, כל עניני חכמת התכונה נזכרות, ומהלכי השמש והירח וכוכבי הנבוכה, מהם בקצרה ומהם בארוכה (ר״י מפישא, מגה׳ קנא׳ 10). שכל שבעה כוכבי נבוכה פעם יעלו וירחיקו מכדור או ממרכז הארץ ופעם יקרבו וירדו אליה (ר״ד גנז, נחמ׳ ונעים קסג). — ובכנ׳: וידוע כי לחמשה הכוכבים פעולה בתנועת הרוחות ולחלוף תנועתם ושובם ועקמימותם וישרונם ונבוכתם שהם פעם לצפון פעם לדרום יתחלפו הרוחות (בעש״ם לאבי הרלב״ג א ס).

א.*נִבּוּל, ש״ז,—ספ״מ מן נִבֵּל: אשה לא תסוד מפני שניבול [1]) הוא לה (ר׳ יסודה, ירוש׳ ע״ז א א). בע״ז של ישראל מפני מה הכל פורשין הימנה מפני שניבולה רע (שם ג יג).—ובפרט נִבּוּל פֶּה: ולא יראה בך ערות דבר וכו׳ זה נבול הפה (ר״ש בר נחמן, מד״ר ויקר׳ כד).

ב.*נִבּוּל[2]), ש״ז. — יום החג של עליית היאור אצל המצרים הקדמונים: יום נבול של נילוס היה והלכו הכל לראות והוא לא הלך (ר׳ יסודס, מד״ר בראש׳ פז).—ועי׳ *זִבּוּל.

נָבוֹן, ת״ז, סמי׳ נְבוֹן, מ״ר נְבוֹנִים, נְבֹנִים, ככנ׳ נְבֹנָיו.— מי שיש בו בינה, מי שמשיג ומבין דבר בכח השכל, verständig; raisonnable; sensible: ועתה ירא פרעה איש נָבוֹן וחכם וישיתהו על ארץ מצרים (בראש׳ מא לג). אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נָבוֹן וחכם כמוך (שם לט). רק עם חכם ונָבוֹן הגוי הגדול הזה (דבר׳ ד ו). נתתי לך לב חכם ונָבוֹן אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך (מ״א ג יב). מי חכם ויבן אלה נָבוֹן וידעם כי ישרים דרכי יי׳ (הוש׳ יד י). ישמע חכם ויוסף לקח ונָבוֹן תחבולות יקנה (משלי א ה). בשפתי נָבוֹן תמצא חכמה (שם י יג). בקש לץ חכמה ואין ודעת לנָבוֹן נקל (שם יד ו). בלב נָבוֹן תנוח חכמה (שם לג). לב נָבוֹן יבקש דעת (שם טו יד). לחכם לב יקרא נָבוֹן ומתק שפתים יסיף לקח (שם יו כא). גם אויל מחריש חכם יחשב אטם שפתיו נָבוֹן (שם יז כח). לץ תכה ופתי יערם והוכיח לנָבוֹן יבין דעת (שם יט כה).—ובסמי׳: הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונְבוֹן דבר ואיש תאר (ש״א יו יח). שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונְבוֹן לחש (ישע׳ ג ג).—ומ״ר: הבו לכם אנשים חכמים ונְבֹנִים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם (דבר׳ א יג). הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נְבֹנִים (ישע׳ ה כא). בנים סכלים המה ולא נְבוֹנִים (ירמ׳ ד כב). לא לחכמים לחם וגם לא לנְבֹנִים עשר (קהל׳ ט יא).—ובכנ׳: ואבדה חכמת חכמיו ובינת נְבֹנָיו תסתתר (ישע׳ כט יד).

נבח[1]), ממנו נָבַח, נֹבַח, נִבְחָה, נְבִיחָה, נַבְחָן.

נָבַח, פ״ע, מקו׳ נְבֹחַ, ועם ל לִנְבֹּחַ, עתי׳ אֶנְבַּח, יִנְבַּח, אֶבַּח, תִּבַּח, נִבַּח[2]),—נבח הכלב, הוציא הקול המיוחד לו כשהוא זעק בקצפו וכדומ׳, bellen; aboyer; bark: כלם כלבים אלמים לא יוכלו לנְבֹּחַ הזים שכבים אהבי לנום (ישע׳ נו י).—ובתו״מ: איזהו מנחש האומר נפלה מקלי מידי וכו׳ וקרא לי עורב ונבח בי כלב (תוספת׳ שבת ז יג). סימני כלב שוטה פיו פתוח רירו יורד וכו׳ מהלך לצדדין והכלבים נובחין בו וי״א אף הוא נובח ואין קולו נשמע (ירוש׳ יומ׳ ח ה). הכלבים אחד נובח וכלם מתקבצים ונובחים על חנם (מד״ר שמות לא). שבשעה שהרגתי בכורי מצרים והיו המצריים יושבין כל הלילה וקוברין מתיהם והכלבין נובחין להם ולישראל אינן נובחין (שם). בתוך הפלטורין היה קבור (יוסף) כדרך שהמלכים קבורים ועשו מצרים כלבים של זהב בכשפים שאם יבא אדם לשם יהיו נובחים וקולן הולך בכל ארץ מצרים (שם כ).—ואמר המשורר: איך שאגת אריה ידמה האנוש אל קול כלבים חרצו לנבוח (רמב״ע, דיואן נט, כ״י בודלי׳). — ומשלים: כלב[3]) לא בעירו שבע שנים אינו נובח (ערוב׳ סא.). אומרים[4])

---

[1]) במשנה מו״ק א ז: שנוול.

[2]) לא נתברר מקורו. את חג עליית היאור תאר הסופר הכנעני הליודור בספרו בלשון יונית ט׳ ט׳, ואמר שהחג הזה נקרא נילו, בודאי ביונית.

[1]) באשור׳, בארמ׳, בערב׳[a]) ובכוש׳ בזו המשמ׳ בעצמה.

[2]) רד״ק, מכלול, שדה״פ.—[3]) גוף המשל בארמ׳: כלבא בלא מתיה שב שנין לא נבח. — [4]) גוף המשל בארמ׳: אמרי אינשי נבח בך כלבא עול נבח

[a]) نبح

אנשים נבח בך כלב הכנס (הביתה) נבחה בך גורית (כלבה קטנה) צא (רג, שם פו.). אל [1]) תדור בעיר שאין סוס צונף בה ואין כלב נובח בה (סוט, פסח׳ קיג.).—*וכנוי לכלב: אומרין הערב אין לו לא צועק ולא נובח (כ״י א״ת, הספס׳ לריב״ג, ספן).—ובהשאלה, *בזלזול לקול אדם: שירים כקול הסירים, וניבים כצעקת הכלבים, והוא נובח בשירתו בין בני עמו (ר״י חריזי, תחכמ׳ מו).

—פע׳,*נבח, מנבח,—בהשאלה בזלזול לאדם: גפן אדרת אשר בה תשתבח, מחוץ מכרסמה ובה זר ינבח, ענה דורשיך והצל לקוחים לזבח (סמא״ג, אשמר תשועתך, שחרי יוה״כ). לעת תכין מטבח, מצר המנבח (ר׳ מרדכי, מעוז צור ישועתי).—ובמשמ׳ העקרית: ולא ינבח (הכלב השוטה) אלא מעט עם צרידות הקול (נרבוני, ארח חיים, בסמי מות, כ״י בהמ״ד ספטר).

***נבח**, ש״ז, מ״ר נבחים,—בהשאלה, בזלזול לדברי אויב וכיוצא בזה: אלה בקרני נבחים, ואלה בקול צוחים, ואנחנו בקול מי שבחים (רסב״י הבבלי, הננו יי׳, סליח׳ ליום ז).

נבחז [2]), ש״ז,—שם אלהי העוים: והעוים עשו נבחז [3]) ואת תרתק (מ״ב יז לא).

נבחן,—ע׳ נבחז הערה 3.

***נבחן**, ת״ז, מ״ר נבחנים,—מי שמרבה לנבח, ובהשאלה בזלזול לאדם: והלא אנו רואים בכל יום הנבחנין שמנבחין להם ונותנין להם כפרה (ספ׳ יוסף המקנא, REJ 1881 Juillet-Sept. 13).

נבט [4]), ממנו נבט, מבט, *הבטה.

נבט,—קל לא נמצא.

— הפע׳, הביט, פ״ע, הבטת, הביטו, הבטתם, אביט, אביטה, תביט, תבט, יביט, יביטו, הביט, מביט, הבט, הבט־, הביטה, הביטי, הביטו, הביטם,—הביט האדם למקום מן המקומות או הביט דבר מהדברים, הסב עיניו לראות היטב, aufblicken; porter le regard vers q.q. ch. to direct one's gaze at: ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט־נא השמימה וספר הכוכבים (ברא׳ יח ה). ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים (שמות ג ו). והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי (במד׳ כא ט). אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו (ש״א יו ז). ויאמר אלישע חי יי׳ צבאות אשר עמדתי לפניו כי לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט אליך ואם אראך (מ״ב ג יד). ואל ארץ יביט והנה צרה וחשכה (ישע׳ ח כב). ותבט ביום ההוא אל נשק בית היער (שם כב ח). ולא הבטתם אל עשיה ויצרה מרחוק לא ראיתם (שם יא). טהור עינים מראות רע והביט אל עמל לא תוכל (חבק׳ א יג). הוי משקה רעהו מספח חמתך ואף שכר למען הביט על מעוריהם (שם ב טו). ואני אמרתי נגרשתי מנגד עיניך אך אוסיף להביט אל היכל קדשך (יונ׳ ב ה). הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם (ישע׳ נא א־ב). ואל זה אביט אל עני ונכה רוח (שם סו ב). והביטו אלי את אשר דקרו (זכר׳ יב י). הביטו אליו ונהרו (תהל׳ לד ו). יי׳ משמים אל ארץ הביט (שם קב כ). המביט לארץ ותרעד (שם קד לב). אז לא אבוש בהביטי אל כל מצותיך (שם קיט ו). כי הוא לקצות הארץ יביט תחת כל השמים יראה (איוב כח כד). למרחוק עיניו יביטו (שם לט כט). עיניך לנכח יביטו (משלי ד כה).

—הביט אחריו, מאחריו, הסב עיניו מאחוריו: המלט על נפשך אל תביט אחריך (ברא׳ יט יז). ותבט אשתו מאחריו (שם כו). ויבט שאול אחריו (ש״א כד ח). — והביט אחרי פלוני: והיה כצאת משה אל האהל יקומו כל העם ונצבו איש פתח אהלו והביטו אחרי משה עד באו האהלה (שמות לג ח).—הביט בדבר: לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל (במד׳ כג כא).—והביט בפלוני, ראה בו נקמה וכדומ׳: ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני (תהל׳ נב יב). עדת מרעים הקיפוני כארי ידי ורגלי אספר כל עצמותי המה יביטו יראו בי (שם כב יח). — והביט סתם: ותמנת יי׳ יביט (במד׳ יב ח). והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את ישראל (ש״א ב לב). ויבט הפלשתי ויראה את דוד ויבזהו (שם יז מג). עלה נא הבט דרך ים ויעל ויבט ויאמר אין מאומה (מ״א יח מג). ויבט והנה מראשתיו עגת רצפים וצפחת מים (שם יט ו). ואת פעל יי׳ לא יביטו ומעשי ידיו לא ראו (ישע׳ ה יב). אשקוטה ואביטה במכוני (שם יח ד). אמרתי לא אראה יה יה בארץ החיים לא אביט אדם עוד עם יושבי חדל (שם לח יא). ושלם מריאיכם לא אביט (עמו׳ ה כב). למה תראני און ועמל תביט ושד וחמס לנגדי (חבק׳ א ג). ראו בגוים והביטו והתמהו (שם ה). למה תביט בוגדים תחריש בבלע רשע צדיק ממנו (שם יג).

בך גורייתא פוק.—[1]) גוף המשל בארמ׳: לא תדור במתא דלא צניף בה סוסיא ולא נבח בה כלבא.

[2]) לא נתברר מקורו ומשמ׳. קצת החוקרים מדמים שם זה להשם נבאז במנד׳, שהוא משמש שם במשמ׳ שר החשך. אך אין זה מכריע. ועי׳ עוד הערה הבאה.—[3]) כך בנוסח׳ המסורה, אך ז׳ רבתי. ובקצת נסחאות נבחן.

[4]) רק בעבר׳ במשמ׳ זו.

ראה יי׳ והביטה כי הייתי זוללה (איכה א יא). הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאבי (שם יב). שבתם וקימתם הביטה (שם ג סג). החרשים שמעו והעורים הביטו לראות (ישע׳ מב יח). ואביט ואין עזר (שם סג ה). הן הבט־נא עמך כלנו (שם סד ח). כי אתה עמל וכעס תביט לתת בידך (תהל׳ י יד). מגננו ראה אלהים והבט פני משיחך (שם פד י). רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה (שם צא ח). הנטע אזן הלא ישמע אם יצר עין הלא יביט (שם צד ט). בפקודיך אשיחה ואביטה ארחתיך (שם קיט יה). גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (שם יח). הביטו ארחות תמא (איוב ו יט). הבט שמים וראה ושור שחקים גבהו ממך (שם לה ה). אנוש יביט מרחוק (שם לו כה). ויבט ארנן וירא את דויד (דהי״א כא כא). — וככנ׳: פני יי׳ חלקם לא יוסיף להביטם (איכ׳ ד יו). — ובתו״מ: ולמה נקרא שמו רבינו הקדוש שלא הביט במילתו מימיו ולמה נקרא נחום איש קודש הקדשים שלא הביט בצורת מטבע מימיו (ירוש׳ מגי׳ א יג). שיביט בך בפנים מאירות ולא בפנים זעומות (מד״ר במד׳ יא). האיקונין הזו אלף בני אדם מביטים בה כל אחד ואחד אומר בי היא מבטת כך הקב״ה היה מביט בכל אחד ואחד מישראל ואומר אנכי ה׳ אלהיך (ר׳ יוחנן, פסיק׳ רבתי כא). למלך שהניח אשתו עוברה והלך לו למדינת הים ושה שנים הרבה ילדה בן וגידלה אותו כשבא המלך ממדינת הים הוציאה את בנו לאנפטי של מלך אביו והיה רואה דוכוס ומביט בו אפרוכוס ומביט בו ואומר זה הוא זה הוא נתבונן המלך אמר לו בני מה לך מביט באלו אין הנייה מהם אלא אתה בני ואני אביך (ריב״ל, שם). — וקצת במשמ׳ השגיח בדבר, שם לבו, חשש: אמר להם (משה לישראל) הואיל וחפץ בגאולתכם אינו מביט במעשיכם הרעים ובמי הוא מביט בצדיקים שבכם ובמעשיהם (ר׳ נחמיה, מד״ר שה״ש, קול דודי). — ׳׳ובהשאלה, החלון מביט מזרחה, הוא פתוח מול עבר המזרח: והנה ביתו של שמעון היתה כל כך שפלה באופן שהחלונות ההם מביטות דוקא על גג ותקרת הבית השפל ההוא (שו״ת מים רבים, חו״מ יו).

—נפע׳, נבט, — א) כמו הפע׳ הביט, נבט למקום פלוני: ונבט לארץ והנה חשך (ישע׳ ה ל). — ובתלמ׳: בן נבט בן שניבט ולא ראה (סנה׳ קא:). שלשה ניבטו ולא ראו אלו הן נבט ואחיתופל ואיצטגניני פרעה (שם). —ב) ׳׳במשמ׳ פעול, כמו נראה: התולעים הנבטים בכלי זכוכית (ר״ש פפנ׳ ס, יריע׳ שלמה א ח). — ואמר המשורר: אך דומיה עצומה בינימו שלטה, עדי בית לחם העיר מרחוק נבטה (יל״ג, מלחמ׳ דוד בפלשת׳ ב). ופיו כתהום רבה לטרף טרף פתוח, כל סוביו שממו כל רואיו שערו שער, פניו נבטו כפני דוד נפוח, ושאון קולו נשמע כשאון רוח הסער (שם).

—פע׳, ׳׳הבט, מבט, — מה שהאדם מביט ורואה: באגם דלא הובט ולא הוכר (ערוך, ערך אגס). והמעלה הזאת מגיעים אליה במצוע הראות מן המביט והמובט (ר״י א״ת, תקון מדה״נ לרשב״ג). כי הכוכב שיובט בשמים ר״ל בכלי ההבטה מן הכוכבים הקיימים הוא גדול מן הארץ (שעה״ש לאבי הרלב״ג יג). כי הרעם ישמע אחר הברק זמן מה לפי שהמובט מגיע אל הראות בזולת זמן והקול מגיע אל חוש השמע בזמן (רלב״ג איוב לז). יש אנשים שאין להם עין הרע וכו׳ ומהבטתם בעין החמלה הם משפיעים טובה וברכה למובטים מהם (רשב״ל דוראן, מגל׳ ספר קנד.). שראוי שיביטו אל הפלגת חכמת זה החוטא ומלאכתו היקרה יותר ממה שיובט אליו (מ׳ ליאון, נופ׳ צופ׳ ז). ואם היה כדברי הנוצרים שאומרים שהמובט. הוא הנדקר אז היה לו לומר וספדו עלי והכר עלי כמ״ש והביטו אלי (ר׳ יצחק בר״א, חזוק אמונה א לו). והידיעה תבא אליו מן המובט אל המביט (ר״י מודינא, קול סכל ד).

נָבִיא, ס״ז, בכנ׳ נביאך, נביאכם, מ״ר נביאים, נבאים, סמי׳ נביאי, בכנ׳ נביאי, נביאינו, נביאיך, נביאיך. נביאיכם, נביאיו, נביאיה, — מי שמדבר בשם אלהים, מי שמגיד עתידות וכיוצא בזה, Prophet; prophète ;-phet: ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחיה (בראש׳ כ ז). נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצונו וכו׳ אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר ואשר ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא וכו׳ אשר ידבר הנביא בשם יי׳ ולא יהיה הדבר ולא יבא הוא הדבר אשר לא דברו יי׳ בזדון דברו הנביא לא תגור ממנו (דבר׳ יח יח־כב). כי יקום בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות או מופת וכו׳ לאמר נלכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם לא תשמע אל דברי הנביא ההוא (שם יג ב-ד). ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו יי׳ פנים אל פנים (שם לד י). ויהי כי זעקו בני ישראל אל יי׳ על אדות מדין וישלח יי׳ איש נביא אל בני ישראל ויאמר להם כה אמר יי׳ וכו׳ (שפט׳ ו ז-ח). וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל לנביא ליי׳ (ש״א ג כ). כי לנביא היום יקרא לפנים הראה (שם ט ט). גם אני נביא

 נביא

כמוך ומלאך יי׳ דבר אלי בדבר יי׳ (מ״א יג יח). ויאמר אליהו אל העם אני נותרתי נביא ליי׳ לבדי (סס יח כב). ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשח לנביא תחתיך (סס יט יו). והנה נביא אחד נגש אל אחאב מלך ישראל ויאמר כה אמר יי׳ הראית את כל ההמון הגדול הזה הנני נתנו בידך היום (סס כ יג). ויאמר יהושפט האין פה נביא ליי׳ עוד ונדרשה מאתו (סס כב ז). כי אלישע הנביא אשר בישראל יגיד למלך ישראל את הדברים אשר תדבר בחדר משכבך (מ״ב ו יב). אויל הנביא משגע איש הרוח (הוש׳ ט ז). ויען עמוס ויאמר אל אמציה לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי כי בוקר אנכי ובולס שקמים (עמו׳ ז יד). גבור ואיש מלחמה שופט ונביא וקסם וזקן (ישע׳ ג ב). כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן היין תעו מן השכר שגו בראה (סס כח ז). כי מקטנם ועד גדולם כלו בוצע בצע ומנביא ועד כהן כלו עשה שקר (ירמ׳ ו יג). כי לא תאבד תורה מכהן ועצה מחכם ודבר מנביא (סס יח יח). הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת (סס כג כח). הנביא אשר ינבא לשלום בבוא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו יי׳ באמת (סס כח ט). אם יהרג במקדש אדני כהן ונביא (איכ׳ ב כ). ובקשו חזון מנביא ותורה תאבד מכהן ועצה מזקנים (יחזק׳ ז כו). לא נביא אנכי איש עבד אדמה אנכי (זכר׳ יג ה). אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה (תהל׳ עד ט). ויחר אף יי׳ באמציהו וישלח אליו נביא ויאמר לו למה דרשת את אלהי העם וכו׳ (דהי״ב כה טו). — וככנ׳: ויאמר יי׳ אל משה ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך[1] (שמות ז א). אם יהיה נביאכם יי׳ במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו (במד׳ יב ו). — ומ״ר: ומי יתן כל עם יי׳ נביאים כי יתן יי׳ את רוחו עליהם (במד׳ יא כט). ויאמר העם איש אל רעהו מה זה היה לבן קיש הגם שאול בנביאים (ש״א י יא). וישאל שאול ביי׳ ולא ענהו יי׳ גם בחלמות גם באורים גם בנביאם (סס כח ו). ויהי בהכרית איזבל את נביאי יי׳ ויקח עבדיהו מאה נביאים ויחביאם (מ״א יח ד). ויקבץ מלך ישראל את הנביאים כארבע מאות איש ויאמר אלהם האלך על רמת גלעד למלחמה אם אחדל (סס כב ו). ודברתי על הנביאים ואנכי חזון הרביתי וביד הנביאים אדמה (הוש׳ יב יא). ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזרים וכו׳ ותשקו את הנזרים יין ועל הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו (עמו׳ ב יא־יב). ובאה השמש על הנביאים וקדר עליהם היום (מיכ׳ ג ו). אהה אדני יי׳ הנה הנבאים אמרים להם לא תראו חרב וכו׳ ויאמר יי׳ אלי שקר הנבאים נבאים בשמי לא שלחתים ולא צויתים ולא דברתי אליהם (ירמ׳ יד יג־יד). ובנבאי ירושלם ראיתי שערורה נאוף והלך בשקר וחזקו ידי מרעים וכו׳ כי מאת נביאי ירושלם יצאה חנפה לכל הארץ (סס כג יד־טו). לא שלחתי את הנבאים והם רצו לא דברתי אליהם והם נבאו (סס כא). הנביאים אשר היו לפני ולפניך מן העולם ויגבאו אל ארצות רבות ועל ממלכות גדלות למלחמה ולרעה ולדבר (סס כח ח). כי אמרתם הקים לנו יי׳ נבאים בבלה (סס כט טו). בן אדם הנבא אל נביאי ישראל הנבאים ואמרת לנביאי מלבם שמעו דבר יי׳ כה אמר אדני יי׳ הוי על הנביאים הנבלים אשר הלכים אחר רוחם ולבלתי ראו (יחזק׳ יג ב-ג). והיתה ידי אל הנביאים החזים שוא והקסמים כזב (סס ט). נביאי ישראל הנבאים אל ירושלם והחזים לה חזון שלם ואין שלם (סס יו). אל תהיו כאבתיכם אשר קראו אליהם הנביאים הראשנים לאמר כה אמר יי׳ צבאות שובו נא מדרכיכם הרעים (זכר׳ א ד). אבותיכם איה הם והנבאים הלעולם יחיו (סס ה). והיה ביום ההוא יבשו הנביאים איש מחזינו בהנבאתו ולא ילבשו אדרת שער למען כחש (סס יג ד). ולא שמענו אל עבדיך הנביאים אשר דברו בשמך אל מלכינו שרינו ואבתינו (דני׳ ט ו). לנועדיה הנביאה וליתר הנביאים אשר היו מיראים אותי (נחמ׳ ו יד). וישלח בהם נבאים להשיבם אל יי׳ ויעידו בם ולא האזינו (דהי״ב כד יט). — וככנ׳: כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחתיך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב (מ״א יט י). ויצא הרוח ויעמד לפני יי׳ ויאמר אני אפתנו וכו׳ והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו וכו׳ ועתה הנה נתן יי׳ רוח שקר בפי כל נביאיך אלה (סס כב כא-כג). ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו (מיכ׳ ג יא). כבשת גנב כי ימצא כן הבישו בית ישראל המה מלכיהם שריהם וכהניהם ונביאיהם (ירמ׳ ב כו). אל ישיאו לכם נביאיכם אשר בקרבכם וקסמיכם (סס כט ח). ואיו נביאיכם אשר נבאו לכם לאמר לא יבא מלך בבל עליכם ועל הארץ הזאת (סס לז יט). מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מיי׳ (איכ׳ ב ט). נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא גלו על עונך להשיב שביתך ויחזו לך משאות שוא ומדוחם (סס ב יד). מחטאות נביאיה

---

[1]) ת״א: מתורגמנך.

עונת כהניה השפכים בקרבה דם צדיקים (שם ד יג). כשעלים בחרבות נביאיך ישראל היו (יחזק' יג ד). ונביאיה טחו להם תפל חזים שוא וקסמים להם כזב אמרים כה אמר אדני יי' ויי' לא דבר (שם כב כח). נביאיה פחזים אנשי בגדות כהניה חללו קדש חמסו תורה (צפנ' ג ד). וימרו וימרדו בך וישלכו את תורתך אחרי גום ואת נביאיך הרגו אשר העידו בם להשיבם אליך (נחמ' ט כו). אל ימעט לפניך את כל התלאה אשר מצאתנו למלכינו לשרינו ולכהנינו ולנביאינו (שם לב). האמינו ביי' אלהיכם ותאמנו האמינו בנביאיו והצליחו (דהי"ב כ כ). ויהיו מלעבים במלאכי האלהים ובוזים דבריו ומתעתעים בנבאיו עד עלות חמת יי' בעמו (שם לו יו). — וכנוי להאבות, אברהם יצחק ויעקב: לא הניח אדם לעשקם ויוכח עליהם מלכים אל תגעו במשיחי ולנביאי אל תרעו (תהל' קה יד-טו). — בן־נביא, בני הנביאים, חבל נביאים, להקת נביאים, עי' בן, חבל, להקה. — ונביאי אלילי הגוים: ועתה שלח קבץ אלי את כל ישראל אל הר הכרמל ואת נביאי הבעל ארבע מאות וחמשים ונביאי האשרה ארבע מאות אכלי שלחן איזבל (מ"א יח יט). ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו לכם הפר האחד וכו' וקראו בשם אלהיכם (שם כה). תפשו את נביאי הבעל איש אל ימלט מהם (שם מ). ועתה כל נביאי הבעל כל עבדיו וכל כהניו קראו אלי איש אל יפקד כי זבח גדול לי לבעל (מ"ב י יט). — ואמר בן סירא: עד אשר קם נביא כאש ודבריו כתנור בוער וישבר להם מטה לחם ובקנאתו המעיטם (ב"ס גני' מח א-ג). — ומצוי הרבה בתו"מ, א) כמו במקרא: הנח להן לישראל אם אין נביאים הן בני נביאים הן (הלל, פסח' סו.). אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא יצאו ממנו נביאים שבט יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביאים (ר' אליעזר, סוכ' כז:). הוא עשך ויכוננך וכו' ממנו כהניו ממנו נביאיו ממנו שריו ממנו מלכיו (ר"מ, חול' נו:). הכובש את נבואתו והמוותר על דברי נביא ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים (סנה' יא ס). שלשה נביאים עלו עמהן מן הגולה וכו' (ראב"י, זבח' סב.). כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים (ר' יונתן, מגי' י:). המגביה קולו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר (ברכ' כד:). כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח וכו' (ר' יוחנן, שם לד:). אוי לה לרבנות שמקברת את בעלה שאין לך כל נביא ונביא שלא קיפח ארבעה מלכים בימיו (הוש', פסח' פז:). כל

הנביאים עשירים היו (הוש', נדר' לח.). עתידין כל הנביאים כולן אומרים שירה בקול אחד (הוש', סנה' צא:). שאין הנביא רשאי לחדש דבר (שבת קד.). כל אדם שכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו (ר"ל, פסח' סו:). בפרק אחד נתנבאו ד' נביאים וגדול שבכולן הושע (שם פז.). שגזירת נביא חוזרת (יומא עג:). ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל (מגי' יד.). שמונה נביאים והם כהנים יצאו מרחב הזונה (שם:). כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה (יבמ' מט:). מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים (ר' אבדימי, ב"ב יב.). וחכם עדיף מנביא (אמימר, שם). שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם (שם טו:). סיגנון אחד לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאין בסיגנון אחד (ר' יצחק, סנה' פט.). צא ולמד ממשה אבי החכמה אבי הנביאים שהוציא ישראל ממצרים וכו' (מד"ר ויקר' א). — נביאים ראשונים, נביאים אחרונים: משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים (סוט' ט יב). משמת חגי זכריה ומלאכי נביאים האחרונים פסקה רוח הקודש מישראל (תוספת' שם יג ג). —ב) כנוי להספרים יהושע, שופטים, שמואל ומלכים (נביאים ראשונים), ישעיה, ירמיה, יחזקאל ותרי עשר (נביאים אחרונים): אין מפטירין בנביא יותר משלשה פסוקין בכרך אחד (תוספת' מגי' ד-ג יח). מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה ואין מדלגין מנביא לנביא ובנביא של שנים עשר מדלגין (שם). (נותנין) תורה וחומש על גבי נביאים אבל לא נביאים על גבי תורה וחומשים (שם יט). שאלו צדוקין את רבן גמליאל מניין שהקב"ה מחיה מתים אמר להם מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים (סנה' צ:). מדביק אדם תורה נביאים וכתובים כאחד (ר"מ, ב"ב יג:). תורה בפני עצמה נביאים בפני עצמן וכתובים בפני עצמן (ר' יהודה, שם). שכתובה (פרשת בלעם ובלק) בתורה בנביאים ובכתובים (ר' אלעזר, ירוש' ברכ' א ח). תרגום של נביאים יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי (מגי' ג.). כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה אתה מוצא ענוותנותו דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים (ר' יוחנן, שם לא.). זה הכותב תורה נביאים וכתובין ומשאילן לאחרים (כתוב' נ.). מעשה בביתוס בן זונין שהיו לו שמנה נביאים מדובקין כאחד (רב יהודה,

כ"כ יג:). סדרן של נביאים יהושע ושופטים שמואל ומלכים ירמיה ויחזקאל ישעיה ושנים עשר (שם יד:).

נְבִיאָה, ש"נ, — אִשָּׁה מדברת בשם יי׳: ותקח מרים הַנְּבִיאָה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלת ותען להם מרים שירו ליי׳ כי גאה גאה (שמות יט כ־כא). ודבורה אשה נְבִיאָה אשת לפידות היא שפטה את ישראל בעת ההיא (שפט׳ ד ד). וילך חלקיהו הכהן וכו׳ אל חלדה הַנְּבִיאָה אשת שלם ותאמר אליהם כה אמר יי׳ אלהי ישראל וכו׳ הנני מביא רעה אל המקום הזה (מ"ב כב יד־יו). וגם לנועדיה הַנְּבִיאָה וליתר הנביאים אשר היו מיראים אותי (נחמ׳ ו יד).—ואֵשֶׁת הנביא: ואקרב אל הַנְּבִיאָה ותהר ותלד בן (ישע׳ ח ג).— ובתו"מ: ארבעים ושמונה נביאים ושבע נ ב י א ו ת נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה (מגי׳ יד.). וכי היכן מצינו ש נ ב י א ה היתה מרים אלא שאמרה לאביה סופך אתה מוליד בן שמושיע את ישראל מיד מצרים (מכי׳ בשלח י). וכי חולדה נ ב י א ה היא (פסח׳ ט:). אמהות נ ב י א ו ת היו (ר"ח בן פזי, מד"ר בראש׳ עב). נגע בצדיקים ובצדיקות ובנביאים ובנ ב י א ו ת שהן עתידין לעמוד ממנו (שם עז).—ובספהמ"א: תדע שהגר המצרית אינה נ ב י א ה ולא מנוח ואשתו נביאים (ר"י ה"ת, כוזרי ב מב).

***נְבִיאוּת**, ש"נ, — בס"מ מן נָבִיא, סגולת הנביא, מה שהנביא מנבא, prophecy ;prophétie ;Prophetie : אין אלו אלא דברי נ ב י א ו ת (ר׳ יוסי, ב"ב יב.). ותרא אותו כי טוב הוא וכו׳ הגון לנ ב י א ו ת (ר׳ נחמיה, סוט׳ יב.). מפני מה זכה עובדיהו ל נ ב י א ו ת מפני שהחביא מאה נביאים במערה (ר׳ יצחק, סנה׳ ט:). כל מקום ששמו ושם אביו ב נ ב י א ו ת בידוע שהוא נביא בן נביא (עולא, מגי׳ טו.). עשו דבריהם כדברי נ ב י א ו ת (ר׳ יוחנן, בכור׳ מה.). כל נביא שהיה עומד היה אומר נ ב י א ו ת ו של חבירו ולמה היה אומר דבר חבירו לברר נ ב י א ו ת ו (ר"ש בר נחמן, מד"ר שמות מג). אמר לו הקב"ה (לישעיה) חייך כל הנביאים קבלו נ ב י א ו ת נביא מן נביא וכו׳ אבל את מפי הקב"ה (ר"י בר סימון, שם ויקר׳ י).

נְבִיאִי, ת"ז, נקב׳ נְבִיאִית, מ"ר נְבִיאִיִּים, — של נביא, מטבע הנביא: כחות הנפש הכללית חמשה על דעת הפילוסופים והם הנפש הצומחת והחיה והמדברת והפילוסופית ו ה נ ב י א י ת (ר"י אבן לטיף, רב פעלים ג ה). הספורים התוריים או ה נ ב י א י י ם אשר אין מצוה להם דין אחר (ר"ד מרוקה, זכות אדם 11).

א.***נְבִיָּה**[1], ש"נ,—נביה בְּעֵץ, הקָשֶׁה, העגל בגזע העץ, כעין מסמר תקוע בו, knot ;noeud ;Knorren: הגזברים שלקחו את העצים מועלין בעצים ואין מועלין לא בשפוי ולא ב נ ב י ה[2] (מעי׳ ג ח). גזברים ששפו עצי הקדש וקצצו אותן מועלין באותן העצים הקטנים שחתכו מעת שקצצו אבל אין מועלין לא בשפוי ולא בנסורת ולא ב נ ב י ה[3]) של עצים והוא הגוף הקשה העגול שבתוך העץ הדומה ליבלת שלא יצלח למלאכה (רמב"ם, הלכ׳ מעי׳ ה ט).

ב.***נְבִיָּה**, ש"נ, — עלי האילן בכללם, feuillage ;Laub foliage *) : אף לא (זורעין תחת האשרה) ירקות בימות הגשמים מפני שהנ ב י ה[4]) נושרת עליהן והווה להן לזבל (ר׳ יוסי, ע"ז ג ח).

נְבִיחָה, ש"נ,—שס"פ מן נָבַח: צעקת הכלבים תקרא נ ב י ח ה (רד"ק, שרש נבח).

נְבִיעָה, ש"נ,—שס"פ מן נבע: נקבים קטנים שהמים מבצבצין בהם כמו נ ב י ע ת מים (ר"ח חגי׳ כב.). נהרות המושכין היינו סתם נהרות שיש להם משך להלאה ממקום מקור נביעתן (רש"י ביל׳ לט.). נביעה היא מלמטה ונזילה היא מלמעלה (ר"מ אלשיך, רב פניני׳, משלי ה טו).

נְבִיעוּת, ש"נ,—כמו נְבִיעָה: נהרות המושכין היינו סתם נהרות שיש להם משך וכו׳ ומעינות הנובעין ואין יוצאין מגומות נביעותן ימשך הלאה (רש"י ביל׳ לט.).

---

[1]) עי׳ הערה הבאה.—[2]) כך הגרסה במשנה שבגמ׳ בבלי. אך במשנה שבמשניות ה נ מ י ה, ובקצת נסח׳ הנויה, וכן במדב"מ. והרמב"ם גרס נביה כמו במשנה שבגמ׳ בבלי, וכך כתב ביד החזקה שלו. ובפרוש מלה זו יש שתי דעות. יש שפרשו כמו נביה במשנה ע"ז ג ח, עי׳ ב.נביה, אך הרמב"ם פרש כאן כמו הרשום בפנים, ועי׳ הערה הבאה.—[3]) השיג הראב"ד על פרוש זה ואמר וז"ל: אינו כן אלא העלה הנובל שהרי שנינו שהנביה נושרת עליהן. ע"כ. וכבר השיב על דבריו בעל כסף משנה כי להרמב"ם היתה שם גרסה אחרת, והביא בשם ר"י קורקוס שהרמב"ם בפי׳ המשנה כתב שיש גורסין נויה ופרש כאן נביה כמו נויה, שהוא בערב׳ הגרעין של הפרי.

[*) המחבר לא הגד־ר, ורשם על הגליון: „עי׳ נ מ י ה". ובערך נמיה כת: „כמו נביה, עי"ש". והנה במלונו הקטן „מלון עברי", המתרגם אשכנזית המדברת בין היהודים, תרגם: בליטהע, בלאטער, ל ו י ב.].

[4]) כך בכ"י ובמדב"מ, וכך במשנה שבגמ׳ בבלית, בדפוס׳ הרגילים. אך בדפוס פיזרו ובמשניות ובירוש׳ ובר"ף בדפוס קושטא וויניציה ובהרא"ש נ מ י ה (ד"כ), ועי׳ ערך נמיה.

נבך[1]), ממנו נֶבֶךְ.

נֶבֶךְ[2]), ש"ז, מ"ר סמי' נִבְכֵי, — נִבְכֵי הַיָּם, כעין פיות בקרקע הים, שהאמינו הקדמונים שמשם מי הים יוצאים: הבאת עד נִבְכֵי[3]) ים ובחקר תהום התהלכת (איוב לח יו). — ואמר המליץ: ומה יועילו ללב כופר כל מימי נ ב ך והאל אמר כבסי מרעה לבך (רסע"ג על חוי הבלכי, הוצ' דוידזון 46). בעת אשר נחלי הששונות שטפו, ורגלי היגונות נדחפו, וכו' וישישו נ ב כ י תהומות, וירקדו צבאות מרומות (ר"י בר' תנחום הירוש', מכת' לר"ד נכד הרמב"ם). —ואמר הפיטן: מי ים סוף הוצפו, נ ב כ י ה ם לראשם צפו, סלית צרים ונשטפו (שמעון ב"ר יצחק, שבת והודאה, יוצ' ז' פסח). גם יערות עד הסיעו ממוסדות למו ותהומות מצולה מבין נ ב כ י ה ן גרשו (אדם הכהן, מראה הערב והבקר ב ו). — ובהשאלה, נִבְכֵי המליצה והשיר: ובידי מצולות פניני תהלות ומור ואהלות נ ב כ י ו מקיאים (רמב"ע, לאנשי לבבות, כ"י בודלי'). והיו בהם שבעה בחורי חמד, ממבחר הקבוץ והלמד, משביחים נ ב כ י ים השיר ומשבריו, ומשגיחים בעד אשנבי מסתריו (ר"י חריזי, תחכמ' יו). —ונִבְכֵי עונות: נ ב כ י עונותם על ראשם נשאו (מחז' אוויניון, מגן ליוה"כ, אחוס).

נֶבֶל[4]), ש"ז, מ"ר נְבָלִים, סמי' נִבְלֵי, — כלי חרש יחזיקו בו יין, jug ; cruche ; (für Wein) Krug ird.: ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה ואיפה אחת קמח וְנֵבֶל יין (ש"א א כד). אחד נשא שלשה גדיים ואחד נשא שלשת ככרות לחם ואחד נשא נֵבֶל יין (שם י ג). ותמהר אבוגיל ותקח מאתים לחם ושנים נִבְלֵי יין וחמש צאן (שם כה יח). וצמד חמרים ועליהם מאתים לחם ומאה צמוקים ומאה קיץ וְנֵבֶל יין (ש"ב יו א). ושברה כשבר נֵבֶל יוצרים (ישע' ל יד). מכלי האגנות ועד כל כלי הַנְּבָלִים (שם כב כד). כל נֵבֶל ימלא יין (ירמ' יג יב). שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו וכו' ושלחתי לו צעים וצעהו וכליו יריקו וְנִבְלֵיהֶם ינפצו (שם מח יא-יב). איכה נחשבו לְנִבְלֵי חרש מעשה ידי יוצר (איכ' ד ב).—ואמר המשורר: אשר לקחו מעט כסף וצוו במי זהב למלאות הנבלים (רמב"ע, תרשיש ב כה).—ובהשאלה במליצה, נִבְלֵי השמים, כנוי להעננים: מי יספר שחקים בחכמה וְנִבְלֵי שמים מי ישכיב (איוב לח לז). — ואמר בן סירא: כלי צבא נ ב ל י[1]) מרום מרצף רקיע מזהירתו (ב"ס גני' מג ח). — ואמר המשורר: תשמע שאון רעמו כהוללת ארץ יבקע קול חליליה, דומה חזיז קולות בהרעימו בעב לנפץ את נ ב ל י ה (ר"ש הנגיד, הנה יתידתי). שם הררי אל רמו עד מפרשי עב עד נ ב ל י שמים (רמח"ל, שיר הלולים, הלגון ב 107).—ובהשאלה, כנוי לשלחופית השתן, Vesica urinaria[2]): ובאשר מתחת לכליות שם נ ב ל מקוות השתן הוא מי רגלים וכו' ולולי קרתו של נ ב ל הכליות לא היה הגוף עומד מפני חמתן של כליות (אסף הרופא, כ"י, 4). וכמו שעשה (מקוה) ימים בעולם כן עשה מקוה מי רגלים ת נ ב ל היא השלחופית (שבתי דונולו י). עשה לו המעים לקבל את שמרי המאכל והמשתה ולהוליכו בבטן התחתון אל הטחור ואל השלפוחית הוא נ ב ל מקות השתן מי רגלים להוציאו חוץ כדרך האדם (הוא, חכמוני א).

נֵבֶל[3]), ש"ז, מ"ר נְבָלִים, כנ' נִבְלֶךָ, — אחד מכלי הנגינה, מכלי הנימים, שהיו בו עשרה, או שנים עשר נימים, Laute ; luth ; -te: ודוד וכל בית ישראל משחקים לפני יי' בכל עצי ברושים ובכנרות וּבִנְבָלִים ובתפים ובמנענעים ובצלצלים (ש"ב ו ה). ויעש המלך (שלמה) את

---

[1]) אולי כמו בארמ' נבג וכמו"כ בערב' נבג' (a), במשמ' נבע.

[2]) עי' הערה לקמן. — [3]) תרגמו השבעי' πηγῆ, ר"ל מעין. ת"י: מ ע ר ב ל י ס ג ו ר ימא, ר"ל ערבוב סגירת הים. והנה אונק' תרגם נִבְכִים הם בארץ (שמות יד ג) מערבלין אינון בארעא, ונראה כי יונ' ראה בנבכי ים שֵׁם נגזר מן נבכים הם, אך הוסיף כאן עוד סגור. רסע"ג תרגם מע'יצ', ר"ל מקום מים מעטים, ויצמחו שם קנה וסוף, ורצה בזה כנראה קרקע הים. מנחם חבר יחד מבכי, נבכי, בכה, נבוכו. ר"י חיוג הביא נבכי בשרש בכה, ואמר שהוא נפעל, והכונה מקור מוצא הים כמו דמעות מהעינים, וכך הביאו גם ריב"ג בשרשיו. רש"י חבר נבך עם נְבֻכִים, כמו ת"י, אך פרש כאן ושם בענין סגירה, ונבכי ים מסגרי ים. ראב"ע, בפרושו על התורה, פרש נִבְכֵי ים מעמקי ים, וכאן פרש: כמו גלי ים שירוצו. והרד"ק כמו ר"י חיוג. והחדשים רֻבם קבעו שרש מיוחד נבך כמו נבע במשמ' מקור הים.

[4]) לא נתברר מקורו.

(a نبج

—[1]) כך בגוף הנוסחה, ואעפ"י שהחדשים פקפקו מפני שהמליצה קשה והגיהו הגהות מתחלפות, בכ"ז גרסת גוף הנסחה מכרעת. —[2]) תרגום ד"ר מזיא.

[3]) לא נתברר מקור מלה זו, אם באמת היא היא המלה נֵבֶל שלפני זה וע"ש צורת הכלי, או זו מלה אחרת. ר' חייא בר אבא אמר: למה נקרא שמו נבל שהוא מלבין כמה מיני זמר (ירוש' סוכה ה ו), אך אין זה אלא דרוש בעולם. ואדות מהותו וצורתו, הנה אין ספק ב־בר שגם הוא כלי נימים כמו הכנור, וכבר אמרו בגמ' (ערכ' ג:)

עצי האלמגים מסעד לבית יי׳ ולבית המלך וכנרות ונבלים לשרים (מ״א י יב). הפרטים על פי הנבל כדויד חשבו להם כלי שיר (עמו׳ ו ה). הסר מעלי המון שריך וזמרת נבליך לא אשמע (שם ה כג). והיה כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם (ישעי׳ ה יב). הורד שאול גאונך המית נבליך (שם יד י). הודו ליי׳ בכנור בנבל [1]) עשור זמרו לו (תהל׳ לג ב). עורה הנבל וכנור אעירה שחר (שם נז ט). גם אני אודך בכלי נבל (שם עא כב). שאו זמרה ותנו תף כנור נעים עם נבל (שם פא ג). עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור (שם צב ד). לעשת חנכה ושמחה ובתודות ובשיר מצלתים נבלים ובכנרות (נחמ׳ יב כז). בנבלים על עלמות (דהי״א יה כ). —ואמר בן סירא: (והודו ליי׳ על כל מעשיו) [בש]ירות נ ב ל וכלי מינים וכן תאמרו בתרועה (כ״ס גני׳ לט יה). חליל ו נ ב ל יעריבו שיר ומשניהם לשון ברה (שם מ כא). — ובתו״מ: אין פוחתין משנים עשר לוים העומדים על הדוכן ומוסיפין עד עולם כנגד תשעה כנורות ושני נ ב ל י ם וצלצל אחד וכו׳ לא היו אומרין ב נ ב ל וכנור אלא בפה (תוספתי ערכי׳ ב א-ב). ולא היו אומרים [2]) ב נ ב ל וכנור אלא בפה כדי ליתן תבל בנעימה (מגלה שם, סוף פרק ב). עורו (של האיל) לתוף מעיו ל נ ב ל י ם בני מעיו לכנורות (ר׳ יהושע, קנים ג ו). נ ב ל י השרה [3]) טמאין ו נ ב ל י בני לוי טהורין (כלים יה ו). היה (דוד) נוטל נ ב ל וכינור ונותנו מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם (ר״א בר מנחם, ירוש׳ ברכ׳ א א). —ואמר המשורר: ולרעות כוכבי נשף ולתעות בעי מדבר מעון פחד ואימה, ולצאת מחדרים אל חרדה ומהמית נ ב ל י ם אל מהומה (יוסף

כי ר׳ יהודה סבר שאין הבדל בין כנור ונבל, ור׳ חייא בר בא אמר וז״ל: הוא נבל הוא כנור נימין יתירות בין זה לזה (ירוש׳ סוכ׳ שם). וזה בהסכמה עם עדותו של יוסף בן מתתיהו (עתיק׳ ז יב ג) שבכנור היו עשרה נימים ובנבל (ביונ׳ νάβλα) שנים עשר, אלא שהוא מבדיל ביניהם, שבכנור היה המנגן מכיש על הנימים במכוש (πλήκτρῳ), ובנבל היה המנגן פורט באצבעותיו. ומדברי ר׳ יהושע (במשנה קנים) נראה עוד כי הנימים של הנבל היו יותר גסים, שהם היו עשויים ממעים ואלו של הכנור מבני מעים, עי״ש פרוש הראב״ד (שחסרה שם המלה „הגסים״) ותויו״ט. ולפי הציורים מכלי הנגינה של האשורים והמצריים, נראה כי הנבל היה כעין מה שקוראים בלעז luth. —[1]) ס״א בנבל, הנון בסגול.— [2]) בגמ׳ שם (יג:) לא בנבל ולא בכנור.— [3]) כך בנס״ז׳, ופרשו המפרשים במשמ׳ שיר וזמרה. ובמדב״מ השדה, בדלת. ואולי הוא מלשון שדה ושדות.

בן חסדאי, הלגלני חן). בכו עמי חגרו שק וחבל, ושברו כל כלי נ ב ל כנבל (רשב״ג, בשרש ענ). שבי פה יעלת החן לנגדי והעירי לדודך הששונים, קחי התף וה נ ב ל ושירי בנגונך עלי עשור ומנים (הוא, ואת יונה). ושרתיך ואת תגאה ותצרח ותריע ותפיק החילים, ונגלית והמו כל קרבים בתוך צרי כמו המית נ ב ל י ם (ר״ש הנגיד, הלי תעם). הבלי נעורים בלבי קשורים, ושוכני קברים אינם זכורים, כהמית נבלי והבלי הבלי (ר״י הלוי, יד מעגלי). הודות עלי נ ב ל ומשוך ביובלים, לקרוא בשם נקוב שרים כחוללים (ראב״ע, סודות עלי). אהה לשר ושירותיו אשר שר אשר על פי נ ב ל י לא פרטן, אשר אם שר בקרב הכסילים חשבוהו למו חזן ופיטן (יצחק אבן עזרא, פניני פיר). אחי חמת תנין בלחמי נתנו או ענבי רוש בכלי שחטו, ימר לפי שכר ואשתומם לשיר על פי נבלים אשר פרטו (רמב״ע, דיואן קב, כ״י בודלי). סור אל שתה יין והשקני בכד ואת כוסי תנה נבל. כי חדשו כיום נעורי גיל וינעמו עוגב וקול נ ב ל (הוא, תרשיש א רכה). ומה השיר לבד דברי שקרים משורר יפרטם על פי נ ב ל י ם (טדרוס הלוי, קטע כ״י גני׳ ביד ספירא). ואתנה לבי לשוטט בתבל, ולקחת השמחות לחבל, ולהתעלם בכנור ו נ ב ל (ר״י חריזי, תחכמ׳ לו). ואמאס שיר ושברתי נ ב ל י וכנורי תליתיו על ערבי, והפכתי לקול בוכים זמירי ועוגבי במכאובי כאובי (ר״י אברבנאל, זמן הכה חן, או״כ ב 73). שים מלתך בלשוני ובלבי רוחך, ו ב נ ב ל י החלש השפיע נא כחך. כי חלש נ ב ל י ומיתריו לא כוננו, ובנות שירתי גם הן אברותן מה רפו (יל״ג, מלחמ׳ דוד בפלשת׳ א). - ובלשון הדבור בארצנו פשט שמושו להכלי Lyre.

א. נבל[1]), ממנו נבל, א. נבל, נבלה, נבלת, *נבול.

נבל, מ״ר נבלים. —א) ת״ז, רע, שפל, עשה מעשים מגנים, vile ; vil ; niederträchtig : הליי׳ תגמלו זאת עם נבל ולא חכם הלוא הוא אביך קנך הוא עשך ויכננך (דבר׳ לב ו). הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם (שם כא). הוי על הנביאים הנבלים אשר הלכים אחר רוחם (יחזק׳ יג ג). זכר זאת אויב חרף יי׳ ועם נבל נאצו שמך (תהל׳ עד יח). —ב) ש״ז, אדם נבל: הכמות נבל ימות אבנר (ש״ב ג לג). ותאמר לו (תמר לאמנון) אל אחי אל תענני כי

[1]) גם בארמ׳. בערב׳ נבל a) במשמ׳ נגדית, אדם נדיב ונעלה.

a) نبل

לא יעשה כן בישראל וכו' ואני אנה אוליך את חרפתי ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל (שם יג יב-יג). לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע (ישע' לב ה). קרא דגר ולא ילד עשה עשר ולא במשפט בחצי ימו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל (ירמ' יז יא). לא נאוה לנבל שפת יתר אף כי לנדיב שפת שקר (משלי יז ז). ילד כסיל לתוגה לו ולא ישמח אבי נבל (שם כא). תחת שלוש רגזה ארץ וכו' תחת עבד כי ימלוך ונבל כי ישבע לחם (שם ל כא-כב). אמר נבל בלבו אין אלהים השחיתו התעיבו עלילה אין עשה טוב (תהל' יד א). מכל פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימני (שם לט ט). קומה אלהים ריבה ריבך זכר חרפתך מני נבל כל היום (שם עד כב).—ואמר המשורר: וכף רגל אשר לא הצגה על ארמה הכתה בנהללים, וגבורים מחללים נחורים ומשלכים פגרים כ נ ב ל י ם (ר"ש הנגיד, הלי תעב). הנה שתיהן נקבצו היום בבנו שמואל בן אציליה, לישה ולא טרף רחליה שועה ושונא את נ ב ל י ה (סוא, הנה יהידתי).—ובמשמ' כלי וקמצן: דעה כי כל אנוש נמצא בעולם לבד מסובאים הם ה נ ב ל י ם, אשר לקחו מעט כסף וצוו במו זהב למלאות הנבלים (רמב"ע, תרשיש ב כח). אנוש יחיל נדבות מ נ ב ל י ם כתוקע בתוך תבן יתדות (חרוזים בסוף מלחמ' החכמ' והעשר). כי ה נ ב ל הוא חס על כל פרוטה ופרוטה (ר"י בר' אנטולי, מלמ' התלמי', גנבים).

א. **נָבֵל,** פ"ע,—היה נבל, היה שפל: אם נבלת *) בהתנשא ואם זמות יד לפה (משלי ל לב).

—פע', נבל, תנבל, ינבל, מנבל, נבלתיך,—נבל את פלוני, בזהו: ויטש אלוה עשהו וינבל צור ישעתו (דברי לב יח). אל תנאץ למען שמך אל תנבל כסא כבודך (ירמ' יד כא).—ובמשמ' גדף, השליך עליו חרפה: כי בן מנבל אב בת קמה באמה (מיכ' ז ו).—ובמשמ' לכלך ועשהו לא נקי: והשלכתי עליך שקצים ונבלתיך ושמתיך כראי (נחו' ג ו).—ובתו"מ, נבל עצמו, עשה עצמו נבל, שפל, מלער: אם מנבל אדם עצמו על דברי תורה ואוכל תמרים חרובים ולובש בגדים צואים וכו' כל התורה כולה עמו (בן עזאי, אדר"נ יא). כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא (ר"ש בר נחמני, ברכ' סג:). בנוהג שבעולם פועל עושה עם בעל הבית ע"י שהוא מ נ ב ל עצמו בטיט הוא נותן לו שכרו אבל הקב"ה מזהיר את ישראל ואומר להן אל ת נ ב ל ו עצמכם בדבר רע ואני נותן לכם שכרכם (ר"ח בר אבא, מד"ר במד' י).

[*) המחבר רשם על הגליון: אולי נ פ ל ת? ואולי להפך, כאן במשמ' של נבל בערבי', בעל מעלות חשיבות?].

כל ה מ נ ב ל ת עצמה בימי נדתה רוח חכמים נוחה הימנה (שם). אל תהיה כפתח גדול שמכניס את הרוח ולא כפתח קטן ש מ נ ב ל את היקרים (מס' דא"ז א).—נבל אשה, עשה לה נבלה, אנסה: זו יון שגזרו ל נ ב ל [1]) נשותיהן של ישראל (מדר' משלי ג).—ובפרט נבל פיו, הוציא מפיו דברים של נבול פה: הכל יודעין כלה למה נכנסה להופה אלא כל ה מ נ ב ל פיו ומוציא דבר נבלה מפיו אפילו נחתם לו גזר דינו של שבעים שנה לטובה נהפך עליו לרעה (רב חנן, כתוב' ח:). כל ה מ נ ב ל את פיו מעמיקין לו גיהנם (רב חסדא, שבת לג.). מסיח עם אשה בשוק מ נ ב ל פיו דברים רעים בשכרות ואינו מתבייש (מד"ר במד' י).—ובסהמ"א: עונות נבלו נפשי ונהפך יקרך בוז והם שמוך כראי (ר"י חריזי, הענק קמ. בני לעולם הוי מ נ ב ל עצמך בבית המדרש ואפילו שישחקו עליך חבריך (ר"א הכהן, שבט מוסר טז).

—התפ', *התנבל,—נבל עצמו: מי גרם לך להתנבל בדברי תורה על ידי שנשאת את עצמך בהון (ר"ע, מד"ר בראש' פא). הפרש בין אדם ה מ ת נ ב ל במקום שמכיר לאדם ה מ ת נ ב ל במקום שאין מכיר (שם במד' ט). אחר שזה הנזיר אסר עצמו מן היין כדי להרחיק עצמו מן הזמה יגדל שערו שי ת נ ב ל ויצטער כדי שלא יהא יצר הרע קופץ עליו (שם י).—ואמר המליץ: הרב נצור בת מבישה כי לא תשקוט עד עשות המזמתה תנה עינך עליה ולא תרף פן תרפה ות ת נ ב ל (נ"ז, תרג' כ"ס כו יא-יב).

ב. **נבל,** ממנו נבל, נבלת, ולד"ק נבלה, ב.*נבל.

נָבֵל, פ"ע, נבלה, נבל, נבלת, נבל, תבל, יבל, יבול, יבלו, יבולון,—א) נבל הציץ, הפרח, העלה, נכמש ויבש, כמו צמח כשאין די מים באדמתו, verwelken ; se faner ; to fade: כי תהיו כאלה נבלת עלה (ישע' א ל). וציץ נבל צבי תפארתו (שם כח א). כנבל עלה מגפן וכנבלת מתאנה (שם לד ד). אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה נבל (ירמ' ח יג). ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו (יחזק' מז יב). יבש חציר נבל ציץ כי רוח יי' נשבה בו (ישע' מ ז). והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול (תהל' א ג).—ב) בהשאלה, נבל האדם, רפה כחו, נחלש, erschöpft werden; dev. exténué; become exhausted: ויאמר חתן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עשה (לשבת לבדו לשפט כל היום מן הבקר עד הערב) נבל תבל

—[1]) בקצת ספרים לבטל.

גם אתה גם העם הזה אשר עמך כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשהו לבדך (שמות יח יז־יח). בני נכר יִבֹּלוּ ויחגרו ממסגרותם (ש"ב כב מו). ונבל כעלה כלנו ועוננו כרוח ישאנו (ישע' סד ה). כי כחציר מהרה ימלו וכירק דשא יִבּוֹלוּן (תהל' לז ב). — ודברים לא בע"ח, נָבְלָה הארץ וכדומ', במשמ' נחרבה: אבלה נָבְלָה הארץ אמללה נבלה תבל (ישע' כד ד). — וצבא השמים, יחשכו: ונמקו כל צבא השמים ונגלו כספר השמים וכל צבאם יִבּוֹל כנבל עלה מגפן (שם לד ד). — והַר: ואולם הר נופל יִבּוֹל[1]) וצור יעתק ממקמו (איוב יד יח). — ובַיִת, יִבּוֹל הבית, יחרב וכדומ': יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו יגל יבול[2]) ביתו נגרות ביום אפו (שם כ כז־כח). — ובתו"מ: בני האדם דומים לעשבי השדה הללו נוצצין והללו נובלין (בב, ערוב' נד.). יבש חצירו של אבימלך ונבל ציצו (מד"ר בראש' נג). — ואמר המשורר: והתעלה עלי צרי והיו כמֹץ גרן ונבלו שם כעלים, והבהילם והרקידם כמו בן ראם וכמו גדי וכמו עגלים (ר"ש הנגיד, הלי תעס). ואדם נחשב כציצת נבל מהר יבול כנבל עלה (ר"י הלוי, מי כמוך עמקית גולה).

—פע', *נִבֵּל, מְנַבֵּל, — נִבֵּל האילן פֵּרוֹתָיו, השיר פרותיו כשהם בסר: אילן שהוא מנבל[3]) פירותיו סוקרין אותו בסיקרא ומטעינין אותו אבנים (ירוש' שבי' ד ד, שם מע"ש ה א).

ב. *נָבַל, — קל לא נמצא.

— פע', *נִבֵּל, — נִבֵּל בהמה, עשאה בשחיטה וכדומה נְבֵלָה: המוסר בהמה לטבח וניבלה אומן פטור הדיוט חייב (תוספת' ב"ק י י, גמ' שם לט:).

— נתפ', *נִתְנַבֵּל, — נִתְנַבְּלָה הבהמה, נהיתה נְבֵלָה ע"י שחיטה פסולה וכדומ': כל שנתנבלה בשחיטתה נבלה ומטמאה במשא (ר' יהושע, תוספת' חול' ב ט). השוחט ונתנבלה בידו והנוחר והמעקר (שם ב טו, משנה ב"ק ז ה, חול' ה ג, ו ב). שחיטה אימתי הוא מברך עליה וכו' משישחוט למה שמא תתנבל שחיטתה (יוסי בן נהוראי, ירוש' ברכ' ט ד). — ובסהמ"א: אבד לו גדי או תרנגול ומצאו שחוט וכו' בשוק אסור שמא נתנבל ולפיכך הושלך (רמב"ם, שחיט' ד ח).

נְבָלָה, ש"נ, מ"ר נְבָלוֹת, — א) מעשה מגנה מאד, תּוֹעֵבָה, villainy ; infamie ; Niederträchtigkeit: ויחר להם מאד כי נבלה עשה (שכם בן חמור) בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה (בראש' לד ז). והוציאו את הנער (שלא נמצאו לה בתולים) אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך (דבר' כב כא). והיה הנלכד בחרם ישרף באש וכו' כי עבר את ברית יי' וכי עשה נבלה בישראל (יהוש' ז יה). ויאמר אלהם אל אחי אל תרעו נא (לבקש את האורח למעשה רע) וכו' אל תעשו את הנבלה הזאת וכו' ולאיש הזה לא תעשו דבר הנבלה הזאת (שפט' יט כג־כד). כי עשו זמה ונבלה בישראל (שם כ ו). ככל הנבלה אשר עשה בישראל (שם י). כי כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו (ש"א כה כה). ותאמר לו (תמר לאמנון) אל אחי אל תענני כי לא יעשה כן בישראל אל תעשה את הנבלה הזאת (ש"ב יג יב). כי נבל נבלה ידבר ולבו יעשה און (ישע' לב ו). יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם (ירמ' כט כג). — ועשה עם פלוני נבלה, במשמ' הרע לו, הזיק לו וכדומ': ואיוב עבדי יתפלל עליכם כי אם פניו אשא לבלתי עשות עמכם נבלה כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב (איוב מב ח). — ובתלמ': גסי הרוח ומספרי לשון הרע ומדברי נבלה וחכמים בעיניהם (מס' דא"ר ב). והדר בנבלה עם אשתו והמוציא עליה עלילות דברים בשביל לגרשה (שם). — ובסהמ"א: כי לא אשא את החרפה הזאת עד אשר אעשה נקמה בך ובארקוליאוס אחי אשר עשה עמך נבלה (יוסיפון, דף סנו). לא לבד ביהודה נעשו נבלות כי אם ברומה בעיר מלכותו נעשו נבלות הרבה ועתה אספר אחת מן הנבלות אשר נעשו בימי תבריאוס קיסר וכו' (שם). — ובמשמ' כילות וקמצנות: למען יש מקום מולד ובית אב לנדבות יד ומקור לנבלה (ר"ש הנגיד, בן משלי ב). אמנם ניחס הנבלה למשתדלים אחר הממון יתר מן הראוי (ספ' המדות לאריסטו א). — ב) אִשָּׁה רָעָה, עוֹשָׂה מעשים מגנים: ותאמר לו אשתו (לאיוב) עדך מחזיק בתמתך ברך אלהים ומת ויאמר אליה כדבר אחת הנבלות תדברי (איוב ב י).

---

[1]) קצת החדשים מפקפקים בדיוק סחה זו, ומגיהים הגהות מתחלפות. — [2]) בנסחה המסורה מנקד יבּוֹל, ותרגם יונ': עבור בייתיה, במשמ' תבואה, וכך רסע"ג והבאים אחריו, וגם רב החדשים. אבל כבר העירו קצת החדשים כי זה דחוק, ובאמת אי אפשר כלל, כי אי אפשר לאמר יבול הבית, אלא יבול האדמה, הארץ. והנה השבע' תרגמו ἀπώλεια, ר"ל חרבן, ואין ספק שהם קראו יִבּוֹל, כמו הר נופל יבול. ויגל הוא פעל מן גל, והכונה יהי גל ויפול ביתו. — [3]) בגמ' בבלי (פסח סד. חול' עז:) אילן שמשיר פירותיו.

נְבֵלָה[1], ש"נ, סמי' נִבְלַת, ככנ' נִבְלָתִי, נִבְלָתְךָ, נִבְלָתוֹ, נִבְלָתָהּ, נִבְלָתָם.—גוף מת של אדם ובהמה, Leiche, cadavre, charogne; corpse, של בהמה וחיה: נְבֵלָה וטרפה לא יאכל (ויקר' כב ח). או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה או בְּנִבְלַת בהמה טמאה או בְּנִבְלַת שרץ טמא (שם ה ב). וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה הנגע בְּנִבְלָתָהּ יטמא עד הערב (שם יא לט). מבשרם לא תאכלו וּבְנִבְלָתָם לא תגעו (שם ח). הנה נפשי לא מטמאה וּנְבֵלָה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה (יחזק' ד יד).—ושל אדם: וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אתו על עץ לא תלין נִבְלָתוֹ על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא (דבר' כא כב-כג). והיתה נִבְלָתְךָ למאכל לכל עוף השמים (שם כח כו). ואת מלך העי תלה על העץ עד עת הערב וכבוא השמש צוה יהושע וירידו את נִבְלָתוֹ מן העץ (יהוש' ח כט). וילך (הנביא) וימצאהו אריה בדרך וימיתהו ותהי נִבְלָתוֹ משלכת בדרך והחמור עמד אצלה והאריה עמד אצל הַנְּבֵלָה (מ"א יג כד). וישא הנביא את נִבְלַת איש האלהים וכו' וינח את נִבְלָתוֹ בקברו (שם כט-ל). לא תבוא נִבְלָתְךָ אל קבר אבתיך (שם כב). והית נִבְלַת איזבל כדמן על פני השדה בחלק יזרעאל אשר לא יאמרו זאת איזבל (מ"ב ט לז). ותהי נִבְלָתָם כסוחה בקרב חוצות (ישע' ה כה). יחיו מתיך נְבֵלָתִי[2] יקומון (שם כו יט). והיתה נִבְלַת העם הזה למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ ואין מחריד (ירמ' ז לג). ונפלה נִבְלַת האדם כדמן על פני השדה (שם ט כא). ובחרב וברעב יכלו והיתה נִבְלָתָם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ (שם יו ד). ויכהו (יהויקים את אוריהו) בחרב וישלך את נִבְלָתוֹ אל קברי בני העם (שם כו כג). וְנִבְלָתוֹ (של יהויקים) תהיה משלכת לחרב ביום ולקרח בלילה (שם לו ל). נתנו את נִבְלַת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ (תהל' עט ב).—ובהשאלה, נִבְלַת אליל: על חללם את ארצי בְּנִבְלַת שקוציהם (ירמ' יו יח).—ובתו"מ: מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים רבי יהודה אומר אם לא היתה נבלה מע"ש אסורה (שבת כד ד). מרחיקין את הנבלות ואת הקברות ואת הבורסקי מן העיר חמשים אמה (ב"ב ב ח). נבלת בהמה טמאה בכל מקום ונבלת העוף הטהור בכפרים צריכין מחשבה ואינן צריכין הכשר (עוקצ' ג ג). נבילה שנסרחה צריך להרחיק ממנה ארבע אמות (ר' זעירה, ירוש' ברכ' ג ה). אתם דומים לכלב שהיה להוט אחר הנבלה (ר' ישמעאל בר"י, מד"ר בראש' פא). כל תלמיד חכם שאין בו דעת נבלה טובה הימנו (שם ויקר' א). ואל תאמר איש פלוני נאה ואני מכוער שבשעת המיתה אדם נעשה כנבלה ולא עוד אלא שהנבלה מוכרה לנכרי או נותנה בחנם ונבלת אדם אין כל בריה יכולה להשגיח עליה (מס' דא"ז ד).—ובמשמ' בהמה שנשחטה לא עפ"י הדין: כל שנפסלה בשחיטתה נבלה כל ששחיטתה כראוי ודבר אחר גרם לה ליפסל טריפה (ר' יהושע, חול' ב ד). האכילכם עקיבא נבלות (ר' יוחנן בן נורי, תוספת' בכור' ד ה). שחט את הושט ושהה כדי שחיטה וכו' נבלה (ר' ישבב, שם חול' ב ט). אין מוכרין בשר של נבלה ושל טרפה לגוי מפני שחוזר ומאכילן לישראל (שם ז ג). מעשה בטבח אחד בציפורין שהיה מאכיל את ישראל נבילות וטריפות וכו' (ירוש' ע"ז ב ג).—ומצוי בסהמ"א: חדד סכינך ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה (רש"י בראש' כז ג). כל השוחט צריך לבדוק הסימנין לאחר שחיטה ואם לא בדק ונחתך הראש קודם שיבדק הרי זו נבלה ואפילו היה השוחט זריז ומהיר (רמב"ם, שחיט' א יב). כל מקום שאמרנו בשחיטה פסולה הרי זו נבלה ואם אכל ממנה כזית לוקה משום אוכל נבלה שאין מוציא מידי נבלה אלא שחיטה כשרה וכו' וכל ספק בשחיטה הרי הוא ספק נבלה (שם ג יח).—ועי' פֶּגֶר, מָוֶת.

נִבְלִי, ת"ז,—של נֶבֶל, דומה לנבל: יתחדש ממנו זה המין מן אלאסתסקא הנקרא נבלי לפי שכשהחולה מתנועע יתנועעו המים בבטנו כמו המים הנעצרים בנאד (נתן פלקיר', גדרי הגוף, בחליי הכבד, כ"י בריט"מ).

נַבְלוּת, (נבלוּת), ש"נ, ככנ' נַבְלֻתָהּ,—שה"מ מן נְבָלָה, כנוי למקום התרפה של האשה: ועתה אגלה את נַבְלֻתָהּ לעיני מאהביה (הוש' ב יב).— ואמר הפיטן: הערמו (אדם וחוה) בנבלות וכסו בנובלות (סדר עבוד' ליוסי בן יוסי, אתה כוננת).— *ובפרט נַבְלוּת פה, כמו נִבּוּל פה, דברי פריצות בעניני זכר ונקבה: בעון נבלות פה צרות רבות וגזירות קשות מתחדשות (שבת לג.).— ואמר הפיטן: קצפת בנבלות פה וקלונך נתגלה, קדושנו רב חילו ומפואר בעגולה (ר"י

[1]) בערב' נבילה a), אך אולי זה שאול מעבר', כי אין בערב' שרש נבל במשמ' שיסתעף ממנו משג נבלה.—[2]) כך בכל הספרים, וקצת החדשים מגיהים נִבְלָתָם.

a) نبيلة

טוב עלם, אז כהרסת, זולת (סנה״ג). —ובסהמ״א: וקצת בני קהלנו הולכים בלא כסות וקצתן אומרין נבלות הפה וקצתן מתערבין עם הגוים (ר״י ברגלוני, ספ׳ הסטרי׳ ג). וכבר ידעת גודל האיסור שבא אצלנו בנבלות הפה[1] (רמב״ם, מו״נ ג ח). הדברים שאסור לדבר בהן כגון עדות שקר ודברי כזב ורכילות ולשון הרע וקללת אלהים וקללת אב ואם וקללת חרש ונבלות הפה (ר״י אבן עקנין, ספר מוסר א יז). ואחר זה בא לגנות אבק לשון הרע ונבלות הפה וכל שיחה בטלה (ר״י בר׳ אנטולי, בלח). ומתנאי הקדושה לשמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ובדבור הנמאס כמו נבלות הפה או דברים בטלים (ר״י חגיז, אורח מישור ד). —ונבלות בלבד במשמ׳ זו: אך כשבעה נפשי ועלי קבעה לו אפגעה בת נוסעה לקראתי, אשמר לניב פי בנתיב תמיד ונבלות אדיב אזני בריב תאותי (ר״מ דרעי, כלם כלילת חן. לקו״ק פה). —ובמשמ׳ כילות, ההפך מן נדיבות: בני אדם בנבלות או נדבה עלי דרך אבותם הסלולה (ר״ש הנגיד, בן משלי ב).

נֹבֶלֶת[2], (נובלת), ש״נ, מ״ר נֹבְלוֹת, (נובלות). — נֹבֶלֶת של תאנה, של תָּמָר, תאנה ותמר שלא בשלו על האילן ונשרו ממנו כשהם בסר ונכמרו באדמה ובשלו שם: כנבל עלה מגפן וכנֹבֶלֶת מתאנה (ישע׳ לד ד). — ובתו״מ: הנובלות הנמכרות עם התמרה (ר׳ יוסי בר׳ יהודה, תוספת׳ דמאי א א). צנון ונובלת מברך על הצנון ופוטר את הנובלת (שם ברכ׳ ד י). הקלים שבדמאי השיתין והרימין וכו׳ ונובלות התמרה והגופנין והנצפה (דמאי א א). ראה נובלות שנשרו אומר ברוך דיין האמת בא לאוכלן אומר ברוך שהכל נהיה בדברו (ירוש׳ ברכ׳ ו ג). התמר הזה עושה תמרים רוטבי׳ ניקלווסין ונובלות ועושה סולין (מד״ר במד׳ ג).

[1]) גוף לשונו בתוך הערבית.

[2]) בגמ׳ (ברכ׳ מ:) נחלקו ר׳ זירא ור׳ אלעי במה שאמרו במשנה שם על הנובלות מברך שהכל, שאחד מהם פרש נובלות בושלי כמרא ואחד פרש תמרי דזיקא, ואח״כ אמרו שם: בנובלות סתמא כולי עלמא לא פליגי דבושלי כמרא נינהו כי פליגי בנובלות תמרה. והנה בפרוש המלה כמרא אין ספק, כי היא משמשת בערב׳ בענין הבסר שנשר מהאילן ונכמר באדמה ובשל שם, אמר אלעצמאי: אלכמר מנ אלרטב מא למ ירטב עלי שג׳רה בל מא שקט בשרא פארטב פי אלארצ׳. ע״כ. וכך בלשאן אלערב: ואלכמר מנ אלבשר מא למ ירטב עלי נח׳לה ולכנה שקט פארטב פי אלארצ׳. ע״כ. וכבר פרשו הקדמונים את המלה נובלת במשמ׳ זו.

התמרה הזו יש בהם נובלות שאינן נכנסות לאוצר (שם). שעתיד הקב״ה להשירו כנובלת הזו שמנשרת מן האילן (ר׳ יעקב, מדר׳ תהל׳ יד). — ובהשאלה: שלש נובלות הן נובלת מיתה שינה נובלת נבואה חלום נובלת העולם הבא שבת (ר׳ חנינא בר יצחק, מד״ר בראש׳ מד). נובלת אורה של מעלה גלגל חמה נובלת חכמה של מעלה תורה (ר׳ אבין, שם). —ואמר המליץ: הבוסר והנובלות כלתה נפשם לעלות על שלחן המלך בכלי חמדה ותעבר חית השדה ותרמסם (משלי אסף כא ט).

א. **נָבַע**[1], ממנו א. נָבַע, מַבּוּעַ, ״נביעָה, ״נביעוּת, ״הַבָּעָה.

א. **נָבַע**, פ״ע, נֹבֵעַ, — נָבְעוּ הַמַּיִם מהמעין, יצאו בכח מפי המעין מתחת האדמה, sprudeln ; jaillir, to gush, נָבַע הַנַּחַל, יצא ממקורו והלך ונזל. ובמליצה דמיון לדברים מחכמים יוצאים בשפע: מים עמקים דברי פי איש נחל נֹבֵעַ מקור חכמה (משלי יח ד). — ובתו״מ: הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה גדול מהן שהן כמעין הנובע (ר׳ ישמעאל, ב״ב י ח). נהרות המושכין ומעיינות הנובעין (שבת קכא:). למה נקרא שמו בורדם שהוא כמעין הנובע (ר׳ אלעזר, נדר׳ מא:). ותהום אחד שהוא אצל גיהנם נובע ומוציא מים חמים תענוג לבני האדם (פדר״א ה). —ובהשאלה: ומהיכן למד (אברהם) את התורה אלא זימן לו הקב״ה שתי כליותיו כמין שני רבנים והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה (ר״ש, מד״ר בראש׳ סא). נעשו שתי כליותיו כשני כדים של מים והיו נובעין תורה (רש״י, תנחומ׳ ויגש יא). —הפע׳, הִבִּיעַ[2], אַבִּיעָה, יַבִּיעַ, יַבִּיעוּן, תַּבַּעְנָה, — רק בהשאלה, הִבִּיעַ דְּבָרִים, עשה שיצאו מהפה, דִּבֵּר, אָמַר: השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע יום ליום יַבִּיעַ אמר ולילה ללילה יחוה דעת (תהל׳ יט ב־ג). הנה יַבִּיעוּן בפיהם חרבות בשפתותיהם (שם נט ח). עד מתי רשעים יי׳ עד מתי רשעים יעלזו יַבִּיעוּ ידברו עתק יתאמרו כל פעלי און (שם צד ג־ד). זכר רב טובך יַבִּיעוּ וצדקתך ירננו (שם קמה ז). תַּבַּעְנָה שפתי תהלה כי תלמדני חקיך (שם קיט קעא). לשון

[1]) בערב׳ נבע a), נבע׳ b).

[2]) קצת החרשים מפקפקים אם הפעי׳ זה הוא מהשרש נבע שלמעלה, וקצתם סברים שהוא שרש מיוחד במשמ׳ דבר. אך אין לזה סמך מהלשונות האחיות.

a) نبع b) نبغ

חכמים תיטיב דעת ופי כסילים יביע אולת (משלי יה ב). לב צדיק יהגה לענות ופי רשעים יביע רעות (שם כט). — והביע חידות, ספר: אפתחה במשל פי אביעה חידות מני קדם (תהלי עח ב). — הביע רוחו: תשובו לתוכחתי הנה אביעה לכם רוחי אודיעה דברי אתכם (משלי א כג).—ואמר בן סירא, בהשאלה: כי מקוה זדון חטא ומקורו יביע זמה (ב"ס גני' י יג). שמעו אלי וקחו שכלי ועל דברי שימו לב, אביעה במשקל רוחי ובהצנע אחוה דעי (שם יו כד־כה).—ומצוי שמוש זה בסהמ"א: וגזר ויבע, היות כסאו נקבע, ובגלל זה נשבע, אדני אל דוד (ר"י חריזי, תחכמ' א). כי החכמה קוראה לאנשים בקול גדול שיחקרו בה כי היא מבעת להם רוחה (רלב"ג משלי ב). בה נבאו נביאים בה משוררים ישורו בה גם איש לרעו כל חפצו הביע (כ"ז, תל"ע, שיר למעלות). ידע את לא ידע כל פה לשמיע. גם פיו דעותיו לא יוכל יביע (אדם הכהן, הדעת והמות א).

ב·נבע[1]) ממנו ב.נבע.

ב·נבע[2]), — קל לא נמצא.

—הפע', הביע, — הביע השמן, קלקל אותו: זבובי מות יבאיש יביע[3]) שמן רוקח (קהל' י א).

נבק[4]), פ"ע, נבקה, —נבקה רוחו של פלוני, נתבלבלה, נזדעזעה, verwirrt sein; être déconcerté; to be perplexed: וסכסכתי מצרים במצרים ונלחמו איש באחיו ואיש ברעהו עיר בעיר ממלכה בממלכה ונבקה [1]) רוח מצרים בקרבו ועצתו אבלע (ישע' יט ב־ג).—ואמר הפיטן: ירובי בוססים בפרך, ורוחי נבקה ממרך, ספקתי על ירך (ר"י טוב עלם, אליות הדיחו, שבת ג' אחה"פ).

נבק[2]), ש"ז, — פרי סיר המדבר, fruit du lotus: גם פרי סיר המדבר הנקראים נבקים מחזיקים את הבטן (אסף, כ"י, 30). ומזה קלפת נבק הוא קורניאה וזרניק וחלב תישים (קאנון ג י ה ו).

א·נבר[3]), ממנו נבר, א.נבר.

נבר[4]), ש"ז, — א) אדם יהיר, ערם, רמאי: עם חסיד תתחסד עם גבור תמים תתמם עם נבר[5]) תתבר[6])

---

[1]) עי' הערה להערך.

[2]) עי' הערה לקמן.—[3]) השבעי' תרגמו σκευασία, ר"ל התקין. אך אין לזה יסוד ואינו מתישב לפי הענין. וכבר נשא ונתן ריב"ג במלה זו, אמר וז"ל: וקד אשתעארוהא איצ'א למא נשׁ מנ אלראיחה עלי ד'י אלראיחה קאל זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקול אנ אלד'באב אלד'י ישקט פי דהנ אלעטאר אלנפיש אלג'ליל יפשד ראיחתה וינתנהא פכאנהא תנטק ותנאדי עליה בפשאדה, ע"כ.—ובעברי': וכבר הפילו הלשון הזה גם כן על מה שהוא נותן ריח מהדברים שיש להם ריח נאמר זבובי מות וכו' אומר כי הזבוב שיפול בשמן הבושם הטוב יפסיד ריחו ויבאישו וכאלו הוא מדבר ומכריז עליו בהפסדו. ראב"ע פרש במשמ' א.נבע, בענין התמיד: ולא יפסק הביאוש כי הזבובים יביעוהו. ע"כ. וכן רד"ק. אך זה דחוק, והיותר נכון מה שאמר בו ר"י גיאת, שהביאו גם רד"ק, שהוא מבעלי הכפל, כי כאשר יבאיש השמן יעשה אבעבועות. וכן רש"י: והוא מעלה קצף שקורין אשקומ"א בלעז ונראה בו כמין אבעבועות וזהו משמעו של יביע. ע"כ. וכעין זה רב החדשים. וקצת החדשים מוחקים אותו לגמרה ואומרים שה"א כפל משבש מן יבאיש.

[4]) עי' הערה לקמן.

—[1]) תרגמו השבע' ταραχθήσεται, במשמ' בלבול וערבוב הדעת. עקילס πλαδαρωθήσεται, במשמ' רך ורפה וחלש. וכעין זה ת"י: ותתמסי רוחא דמצראי במעיהון. ע"כ. וכעין זה רסע"ג: ותתהרי ארואחהם פי אג'ואפהם. ע"כ. מנחם חברו עם בוקק ואמר: ענין ריק המה. ר"י חיוג לא הזכיר מלה זו, וכמו"כ ריב"ג לא הביאה, לא במשתלחק ולא בהשרשים. אבו זכרי' בן בלעם כמו מנחם: ונבקה אנפעאל מנ ד'ואת אלמת'לינ מת'ל ורחבה ונסבה ומענה אלבוק, ע"כ, ובעברי': נפעל מכפולים כמו ונסבה, ופרושו רקות. וכן רש"י: ונבקה רוח, תתרוקן חכמתו כמו בוקק הארץ. ע"כ. וכך ראב"ע: ונבקה מגזרת בוקק בטעם מריק, ונבקה מבנין נפעל מפעלי הכפל כמו ונסבה. ע"כ. וכך רד"ק בפרושו: ונבקה מבנין נפעל מענין גפן בוקק והוא ענין רקות. ע"כ. וכך בהשרשים. וכך רב החדשים, ואומרים שהוא במקום ונבקה. אבל משג של התרוקנות אינו עולה יפה כאן, כי היה צריך לאמ׳ ונבקה רוח מצרים מקרבו, ולא בקרבו, ויותר נאות פרושם של השבעים ועקילס ות"י ורסע"ג, שכלם מסכימים בעצם הדבר שהכונה כאן בלבול הדעת ורפיונו, ובאין לנו במשמ' זו שרש בקק, הלא יתר נכון לקבע שרש נבק למשג זה ביחוד ולראות בונבקה עבר קל לנסתרת כדינו ולהנצל מנפעל שלא כדינו.

[2]) בערב' נבק a), חמל שג'ר אלשדר,—ובעברי': פרי אילן השדר b).

[3]) עי' הערה להערך.

[4]) עי' הערה הבאה. — [5]) כך בכל הנסח' כאן, וכך גם בתהל' (יח כז), וראו בו הקדמונ' והחדשים נפע' מן ברר, אך זה דחוק מאד, כי בכל מקום משמש השם בר ולא נבר, והעקר כי נראה כי פסוק זה הוא כלו ההפך מהפסוק הקודם, ולכן נבר כמו עקש, ולמשמ' זו יש סמך בערב', שהשרש נבר c), משמש בה גם במשמ' הרשומה בפנים.—[6]) כך כאן, אך בתהלים תתברר. וכבר

---

a) نبق b) سدر c) نبر

ועם עקש תתפל (ש"ב כב כו). — ב) ׳בספה"מ״א פשט שמושו במשמ׳ בר הלבב, ובפרט השתמשו במשמ׳ זו הפיטנים והמשוררים: קנינך ומדתך להרים ולהשפיל לנבר ומעפיל באונך, והאיר והאפיל והקים והפיל בגאונך (ר"י אבן גיאת, קנינך). יום נברים נכרים לפני יי׳ צבאות, ונפשים בקדושים יהיו למופת ולאות (רמב"ע, מדי ימי ובני). כמקרה הכסיל יקרה חכמים ופגע זד יהי פגע נבריו (הוא, יריבי, דיואן פ, כ"י בודלי). זרע נברים לאדיר אדירים אומרים ברוך, חצובי גחלים חיילים חיילים אומרים קדוש (ר"י הלוי, אפודי שש, קדושה ליוה"כ). ירדו אחיו לשבר בר, וצור סבב את פני הדבר, להיות לו סגולה עם נבר, לעם נחלה כיום (הוא, מי כמוך יחיד). המנוס ימצא לגבר, העת יבדיל בין נבל לנבר, היצלח בכסף צבר, הימלט מאל אם יתעבר (הוא, אלהי מעשיו). ועלי בחיריו רוח קדשו שכן, כי בלב נבריו רוח ברה תכן (הוא, יה בפי קדושים). כי כל השתדלות התורה על זה הדבר, ועל זה יודע האדם אם עקש הוא אם נבר (מנחם גילני, מכת׳ לר"ד הבבלי, לקו"ק נספח׳ 48). בשמך יתפארו נברים יתבוננו, רגלם עמדה במישור ואשורים יכוננו (ראב"ע, אסכון עמך). אני אוהב וחושק לכל בר וכן נפשי לכל נבר אהובה (קטע כ"י גני׳ קסיל, העתק׳ בפירא). עץ נקיון השנים, יערב ריחו לאפים, נקי ובר, זך ונבר, אהוב וחביב (ר"י חריזי, תיתיאל ז). נקרא נקראתי בקרית יערים, עם חברים נברים, מילדי העברים, מליהם ספירים (הוא, תחכמי א, כ"י בריט"מ). שמעתי כי איש אחד מן החכמים, ביניני ובינו מהלך ג׳ ימים, הוא חכם ונבון ונבר, ויודע פשר דבר (ר"י זבארה, ספ׳ שעשוע׳ ג). אבי ז"ל היה איש תם ונבר, רופא חכם ומשכיל בכל דבר (שם יא). יי׳ אויב גבר על עם קדוש ונבר בימי אחשורוש (מחז׳ ספרד׳, סליח׳ לצום אסת׳, יי׳ אויב גבר). שבטי פליטי ישראל הכונו בלב נבר, תום החזיקו ותחן הפיקו נשקו בר (אליה בר שמעיה, איככה אפנה פה, סליח׳ שחר׳ יוה"כ). זך היה ונבר ואיש אמונה, וראוי להשתעשע במתן צפונה (שמעון בר יצחק, שעשוע יום, יוצ׳ ב׳ שבוע׳). אקונן במרה בצום ועצרה על התורה ועל הנביאים, נברים קדושים זקנים ישישים אנשים ונשים במסגר מביאים (עמנו׳ בן יוסף, אקונן במרה, אגר׳ שד"ל ד 500). נא קומי לך בת נבר, רעיה יפתי ולכי לך (ר"י נג׳ארה, יונה מה לך). להבין ולהשכיל לטובים ולישרים, דעות נכונות ומשפטים נכבדים ונברים (ר"ש דפיירי, הקדי אמרי נועם, כ"י בריט"מ). ויאמר לו הצבי הנבר, אדוני איכה היה הדבר (משל הקדמוני א). שא נא ואורך להבדיל בין נבר לעקש הלא לא אלמן יהודה בימים האלה מצדיקים תמימי דרך (א׳ מפו, אה"צ יא).

א. נָבַר, —קל אין במקורות קדומים.

—נפע׳ עתי׳, תִּנָּבֵר, —התנהג כמו נבר[1]).

—קל, ׳נָבַר, — נִקָּה וּטָהֵר: סקל מפחד את נתיביו אל מכון אשר נבר וגם פנה, רגלו לבל תגוף באבני חטא אולי יהי שמה לראש פנה (רמב"ע, תרשיש ח קכה).

—התפ׳, ׳הִתְנַבֵּר, —כמו נפע׳: יתגברו יתנברו משרתי עליון, יתנשאו יתעלו בעלי זהיון (ראב"ן, אזולי אימה, יוצ׳ לברית מילה). אך ללמוד גם כן בחכמות נטפל, עם נבר התנבר ועם עקש התפל (ספ׳ מריבת קדש נגד ש"ל, הוצ׳ מק"נ 9).

ב.*נבר[2]), ממנו ב.*נִבַּר.

ב.*נָבַר, פ"י, נִבֵּר, — נִבַּר החזיר באשפה, חפר בה בחרטומו והפך הנה והנה למצא דבר, wühlen fouir; to root (the swine with his snout): חזיר שהיה נוביר[3]) והזיק בחוטמו (סומכוס, תוספת׳ ב"ק א ח). וחזיר שהיה נובר באשפה והתיז והזיק (גמ׳ שם יז:). —ואמר הפיטן בהשאלה: שדי קנא לתורתך, לבש נקמתך וקנאתך, ועוררה את גבורתך, תגער חית נוברה, בכליון שוד ושבר, אותו ואת עמו בדבר (יצחק ב׳ שלום, אין כמוך באלמים, שבת א אהה"פ).

*נִבְרֶכֶת[4]), ש"נ, —כעין בְּרֵכָה קטנה עשויה לכבוס לבנים וכיוצא בזה, Wasch-Teich; étang pour la lessive

הרגישו החדשים בקושי המליצה והגיהו תתגבר וכדומ׳, אך לפי הפרוש האמתי של נבר, צריך תִּנָּבֵר. ועי׳ ברה.

[1]) עי׳ הערה הקודמת.

[2]) גם בארמית וסורית נבר, במשמ׳ חָפַר, והשם נבורה חרטום החזיר וכדומ׳: נבר בארעא. וגם בערב׳ בלשון הדבור ההמונית.

[3]) בנדפס נובר.

[4]) סברים כי נגזר שם זה מן בְּרֵכָה והנון היא נ המשקל, אמר ריב"ג וז"ל: וקד אסתעמל פי אלמשנה מת׳ל הד׳א פי קולהם נברכת הכובסין אי ברכת הכובסין פג׳א נברכת עלי זנה נשאת לאן אלאצל ננשאת באט׳הר אלנון אלמנדגמה פי אלשין ובתחריק אלאלף (למע. כאב יד, דף 165), ובעבר׳: וכבר שמשו במשנה על הדרך הזה באמרם נברכת הכובסין כלומר בְּרֵכַת הכובסין ובא נברכת ע"מ אם נִשֵּׂאת כי עקרו ננשאת בהראות הנון הנבלעת בשין ובהניח האלף (ר"י א"ת, הרקמה שם, דף 95). והוא קצת תמוה, כי אין לו דמיון בצורות משקלי השמות שבמקרא ובמשנה, זולתי השם נֶפְתּוֹח,

wash-pond : מרחיקין את ה נ ב ר כ ת[1]) ואת הבקיע ואת הירקות מכותלו של חבירו שלשה טפחים (תוספת׳ ב״ב א ג). ועושין נ ב ר כ ת במועד (מו״ק א ו). לא יחפור אדם בור סמוך לבורו של חבירו ולא שיח ולא מערה ולא אמת המים ולא נ ב ר כ ת כובסין אלא אם כן הרחיק מכותל חבירו שלשה טפחים (ב״ב ב א). נ ב ר כ ת הכובסין (מרחיקין מן הכתל) ד׳ אמות (גמ׳ שם יט.).

***נִבְרֶשֶׁת**[2]), ש״נ, — מְנוֹרָה מפארה : הילני אמו (של מונבז) עשתה נ ב ר ש ת של זהב שעל פתח היכל (תוספת׳ יומ׳ ב ג ומשנ׳ שם ג י). — ואמר הפיטן : אמנה שכינה בתוך עמה ועדות באש שחק ואור מערב מאיר כ נ ב ר ש ת (רשב״ג דורא, אכסוף לספר, קובץ על יד ז).

נבש[3]), ממנו שם העיר נִבְשָׁן.

נֶגֶב[4]), ש״ז, עם ה המקום נֶגְבָּה, — א) פְּאַת דָּרוֹם, Süden; sud; south : שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה (בראש׳ יג יד). ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה (שם כח יד). ועשית את הקרשים למשכן עשרים קרש לפאת נגבה תימנה וכו׳ ולצלע המשכן השנית לפאת צ פ ו ן עשרים קרש (שמות כו יח־כ). ועשית את חצר המשכן לפאת נֶגֶב תימנה וכו׳ וכן לפאת צפון (שם כז ט־יא). וישם את המנרה באהל מועד נכח השלחן על ירך המשכן נגבה ויעל הנרת (שם מ כד־כה). ומדתם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה ואת פאת נֶגֶב אלפים באמה ואת פאת ים אלפים באמה ואת פאת צפון אלפים באמה והעיר בתוך (במד׳ לה ה). והיה לכם פאת נֶגֶב ממדבר צן על ידי אדום והיה לכם גבול נֶגֶב מקצה ים המלח קדמה ונסב לכם הגבול מִנֶּגֶב למעלה עקרבים ועבר צנה והיה תוצאתיו מִנֶּגֶב לקדש ברנע וכו׳ וזה יהיה לכם גבול צפון (שם לד ג־ז). ואל המלכים אשר מצפון בהר ובערבה נֶגֶב כנרות ובשפלה (יהוש׳ יא ב). יהודה יעמד על גבולו מִנֶּגֶב ובית יוסף יעמדו על גבולם מצפון (שם יח ה). ועבר משם הגבול לוזה אל כתף לוזה נגבה היא בית אל וירד הגבול עטרות אדר על ההר אשר מִנֶּגֶב לבית חרון תחתון ותאר הגבול ונסב לפאת ים נגבה מן ההר (שם יג־יד). והיו תוצאותיו הגבול אל לשון ים המלח צפונה אל קצה הירדן נגבה זה גבול נֶגֶב והירדן יגבל אתו לפאת קדמה (שם יט־כ). אשר נכח למעלה אדמים אשר מִנֶּגֶב לנחל (שם טו ז). ועלה הגבול גי בן הנם אל כתף היבוסי מִנֶּגֶב היא ירושלם (שם ח). נגבה לאפרים וצפונה למנשה (שם יז י). ופגע (הגבול) בזבלון מִנֶּגֶב ובאשר פגע מים (שם יט לד). השן האחד מצוק מצפון מול מכמש והאחד מִנֶּגֶב מול גבע (ש״א יד ה). הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער נֶגֶב והבא דרך שער נֶגֶב יצא דרך שער צפונה (יחזק׳ מו ט). ופאת נֶגֶב תימנה מתמר וכו׳ ואת פאת תימנה נגבה (שם מז יט). ותגדל יתר אל הַנֶּגֶב ואל המזרח וכו׳ (דני׳ ח ט). ויחזק מלך הַנֶּגֶב וכו׳ ובת מלך הַנֶּגֶב תבוא אל מלך הצפון לעשות מישרים (שם יא ה־ו). — ב) כנוי לארץ בדרום ארץ ישראל.

***נָגַב**, פעו״י, נָגוּב, יִנְגַּב, יְגַב, — נִגְּבוּ המים וכיוצא בזה, יבשו, נתנדפו וכלו, austrocknen, trocken sein; dessécher; to dry : הממלא (מים) בקילון וכו׳ אם נ ג ב ו מיד טהורים ואם לא נ ג ב ו אפילו עד שלשים יום טמאים (ר״ע, מכשיר׳ ד ט). המים היורדין

---

[1]) אם הוא באמת נגזר מן פתח, ונפתגל, שמכל מקום אין זה דמיון גמור. באשור׳ משמש נפעל במקום מפעל, ואעפי״כ תמוה מדוע רק במלה זו בא שמוש זה בעברית, אלא שנניח שלפנים היה מנהג זה גם בעברית, והיו הרבה שמות בצורה זו, ואחר כך יצא מנהג זה משמוש הלשון, והשם נברכת היא מלה קדומה שנשארה מהזמן של המנהג ההוא. ועי׳ הערה הבאה. — [1]) באמתות הצורה אין לפקפק, כי כך בכל הספרים בכל הנסחאות בדפוס ובכ״י, בתוספתא ובמשנה ובגמ׳ ירוש׳ ובבלי, וכל הקדמונים. ואמרו בגמ׳ (מו״ק ה:) : מאי נברכת אמר רב יהודה זו בקיע והתניא הנברכת והבקיע אמר אביי ואיתימא רב כהנא גיהא ובר גיהא. ע״כ. אנו למדים מזה כי בבבל לא היתה מלה דומה לנברכת נהוגה בדבור בארמית. אלא המלה גיהא. ועי׳ א.בקיע, *מחמצן, *נדיין.

[2]) בארמ׳ נברשתא (דני׳ ה ה), והעידו בירוש׳ (יומ׳ ג ח) כי עקילס תרגם למפרס. ובערב׳ נבראש a), אך כבר ראו גם הערבים שאינה מלה ערבי׳, וצורת המלה מעידה שהיא פרסית, אך עד כה לא נמצאה בלשון פרסית. והרכבת נר אשתא שהמציא ברנשתין אינה אלה דרשה בעולם.

[3]) בערב׳ שני שרשים, נבת׳ b) ונבש c). משמשים במשמעות קרובות, בענין חפירה באדמה והוצאת בוץ מקרקע באר או נחל וכדומה. ורגלים לדבר שממנו נגזר שם העיר הנבשן (יהוש׳ טו סב), לאמר מקום של חפירות באדמה, או מקום של אדמת בוץ וכדומ׳. ואעפ״י שאפשר שהנון בנבשן היא שמושית והשרש הוא בשן, בכ״ז יותר מסתבר כי הנון היא שרשית, כי בשמות ערים משקל נפעל אינו מצוי, רק נפתוח, ומשקל פעלון מצוי מאד : עקרון, חברון וכו׳.

[4]) לפי דעת החדשים משרש נגב במשמ׳ יבש, מפני שבדרום א״י מדבר יבש.

---

a) نِبْراس b) نَبَثَ c) نَبَشَ.

מלמעלה נ ג ב ה אותן הרוח (סד׳ עו״ר ד). כדי שישתום (את כד היין) ויסתום ו י ג ו ב (ע״ז ס ג׳. כדי שיפתח את החבית ויגוף ו ת י ג ו ב [1]) (תסב״ג, סס ד). הביאו לו סדין ושראו במים ופרשו על גביו ונמצא מקום צדדיו לח ומקום אמצע נ ג ו ב (ר׳ יוסי, תוספת׳ נדה ח ז). אוכלין אוכלין נ ג ו ב י ם בידים מסואבות לתרומה (סס חגי׳ ג יא). וכי יש נ ג ו ב י ם לקודש (ר״ה בן אנטיגנס, סס יב). ובגדים שהטבילן מכובסין עד שיבעבעו הטבילן נ ג ו ב י ן עד שיבעבעו ויגוחו מבעבוען (מקוא׳ י ד). האשה שהיתה כובשת ירק בקדרה ונגעה בעלה חוץ לקדרה או במקום ה נ ג ו ב (טהר׳ כ א). היה אוכל זיתים נ ג ו ב י ן ותמרים יבשות (טבו״י ג ו). יד נ ג ו ב ה מטמא את חברתה (רבי, חגי׳ כד:). התחץ במי טבריא מסתפג אפילו בעשר אלונטאות וכו׳ ואם היה צריך להן ימתין עד ש י נ ג ו ב ו ונוטל (תוספת׳ שבת טו״יז טו). מטפחת היה לו (לריב״ל) בערב יוה״כ ושורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נ ג ו ב י ן ולמחר מקנח בה פניו ידיו ורגליו (זעירא, יומ׳ עח.). — ומצוי בסהמ״א: יכולני להביא לכם שמונים בחורים עטופי טליתות נגובות ואע״פ שהוא יום גשמים (רס״י סנה׳ מד:). — וגם במשמ׳ יבש סתם, גבינה נגובה וכיוצא בזה, ואמר המשורר: הקנקן ריקן בלי יין, והגבינה נגובה בלי זין, והגברת עורת בלי עין (ראב״ע, הקנקן ריקן).

—פע׳, *נִגֵּב, מְנַגֵּב, פ״י, — נִגֵּב את הכד וכדומ׳: המניח קנקנים בראש הגג ל נ ג ב ן ונתמלאו מים (מקוא׳ ב ז). גת של אבן שזפתה גוי מ נ ג ב ה והיא טהורה ושל עץ רבי אומר י נ ג ב (ע״ז ס יא). הדפין והלולבין והעדשות מ נ ג ב ן והן טהורין העקלין של נצרין ושל בצבוץ צריך ל נ ג ב (תוספת׳ סס ח־ט ג). שבקדש (המטביל בגד קשור) מתיר ו מ נ ג ב [2]) ומטביל ואחר כך קושר (חגי׳ ג א). בנוהג שבעולם אדם מכבס כסותו בימות הגשמים כמה יגיעות הוא יגע עד שלא י נ ג ב ה והבריות ישנין על מטותיהן והקב״ה מוציא מעט רוח ו מ נ ג ב את הארץ (ר׳ פנחס, מד״ר ויקר׳ כח). שהבריות ישנין על מטותיהן והקב״ה משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומגדל צמחים ו מ נ ג ב ן ומעריך שולחן לפני כל אחד ואחד (ר׳ חגי, סס יד). — ומצוי בסהמ״א: שמרי שכר תמרים ו מ נ ג ב י ן אותן כעין יין קרוש ומאכילין לחמורים (רס״י ב״ק לא.).

---

[1]) במדב״מ ו ת י ג ב. — [2]) כך במשנ׳ שבמשנ׳, וכך גם במדב״מ. ובמשנ׳ שבש״ס ומנגיב.

—הִפע׳, *הִנְגִּיב, — כמו מְנַגֵּב: מתיר (את הבגד) ו מ נ ג י ב [3]) ומטביל ואחר כך קושר (חגי׳ כא.).

— נִתפ׳, *נִתְנַגֵּב, נִתְנַגְּבָה, — נתנגבה האדמה מהגשמים, נתיבשה: מעשה בימי הורודוס שהיו גשמים יורדים בלילות בשחרית זרחה חמה ונשבה הרוח ו נ ת נ ג ב ה הארץ והפועלים יוצאים למלאכתם (ת״כ, בחקותי א א). מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחה החמה ו נ ת נ ג ב ה הארץ ויצאו ומצאו מדבר מלא כמהים (ירוש׳ תענ׳ ג יא).

א. **נגד**, ממנו נֶגֶד, א. נגד, נָגִיד, *אַגָּדָה, *הַגָּדָה, מַגִּיד, *מַגִּידוּת.

נֶגֶד, — מלת הטעם, בכנ׳ נֶגְדִּי, נֶגְדְּךָ, נֶגְדֵּךְ, נֶגְדּוֹ, ובהוס׳ ה בסוף נֶגְדָּה, ועם כל״מ כְּנֶגֶד, לְנֶגֶד, מִנֶּגֶד, א) נֶגֶד פלוני, לְעֵינָיו, בְּפָנָיו, in Gegenwart von; en présence de; in presence of: עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה נֶגֶד אחינו הכר לך מה עמדי וקח לך (בראש׳ לא לב). כי משָשת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך שים כה נֶגֶד אחי ואחיך ויוכיחו בין שנינו (סס לז). נֶגֶד כל עמך אעשה נפלאת (שמות לד י). קח את כל ראשי העם והוקע אותם ליי׳ נֶגֶד השמש (במד׳ כה ד). בבוא כל ישראל לראות את פני יי׳ וכו׳ תקרא את התורה הזאת נֶגֶד כל ישראל באזניהם (דבר׳ לא יא). לא היה דבר מכל אשר צוה משה אשר לא קרא יהושע נֶגֶד כל קהל ישראל (יהוש׳ ח לה). הנני ענו בי נֶגֶד יי׳ וְנֶגֶד משיחו את שור מי לקחתי (ש״א יב ג). חטאתי עתה כבדני נא נֶגֶד זקני עמי וְנֶגֶד ישראל ושב עמי (סס טו ל). כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נֶגֶד כל ישראל וְנֶגֶד השמש (ש״ב יב יב). ויעמד שלמה לפני מזבח יי׳ נֶגֶד כל קהל ישראל ויפרש כפיו השמים (מ״א ח כב). ויעדהו אנשי הבליעל את נבות נֶגֶד העם (סס כא יג). ואם יסתרו מִנֶּגֶד עיני בקרקע הים משם אצוה את הנחש ונשכם (עמו׳ ט ג). ובל יאמרו ללבבם כל רעתם זכרתי עתה סבבום מעלליהם נֶגֶד פני היו (הוש׳ ז ב). רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מִנֶּגֶד עיני חדלו הרע (ישע׳ א טז). הוי חכמים בעיניהם וְנֶגֶד פניהם נבנים (סס ה כא). כי מלך יי׳ צבאות בהר ציון ובירושלם וְנֶגֶד זקניו כבוד (סס כד כג). ואני אמרתי אגלה אזנך לאמר קנה נֶגֶד הישבים וְנֶגֶד זקני עמי (רות ד ד). כי עיני על כל דרכיהם לא נסתרו מלפני ולא נצפן עונם מִנֶּגֶד עיני (ירמ׳ טז יז). להטות משפט גבר נֶגֶד פני עליון (איכ׳ ג לה). הלוא נֶגֶד עינינו אכל נכרת מבית אלהינו שמחה וגיל (יואל א

— [3]) בכ״י מטביל ומנגיב.

טז). אדני יוי יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים (ישע׳ סא יא). ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים מן האור עד מחצית היום נגד האנשים והנשים (נחמ׳ ח ג). נדרי אשלם נגד יראיו (תהל׳ כב כו). תערך לפני שלחן נגד צררי (שם כג ה). מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם (שם לא כ). אודך לעולם כי עשית ואקוה שמך כי טוב נגד חסידיך (שם נב יא). נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים שדה צען (שם עח יב). יהיו נגד יוי תמיד ויכרת מארץ זכרם (שם קט טו). נדרי ליוי אשלם נגדה נא לכל עמו (שם קטז יד). ואדברה בעדתיך נגד מלכים ולא אבוש (שם קיט מו). אודך בכל לבי נגד אלהים [1] אזמרך (שם קלח א). שאול ואבדון נגד יוי אף כי לבות בני אדם (משלי טו יא).—וככנ׳: ויבאו כל מצרים אל יוסף לאמר הבה לנו לחם ולמה נמות נגדך כי אפס כסף (בראש׳ מז טו). הן על כפים חקתיך חומתיך נגדי תמיד (ישע׳ מט טז). יחילו דרכו בכל עת מרום משפטיך מנגדו כל צורריו יפיח בהם (תהל׳ י ה). אדני נגדך כל תאותי ואנחתי ממך לא נסתרה (שם לח י). כי אני לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד (שם יח). כל היום כלמתי נגדי ובשת פני כסתני (שם מד טז). כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד (שם נא ה). אתה ידעת חרפתי ובשתי וכלמתי נגדך כל צוררי (שם סט כ). זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי (שם פט לז). שמרתי פקודיך ועדתיך כי כל דרכי נגדך (שם קיט קסח). הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבני (שה״ש ו ה). ערום שאול נגדו ואין כסות לאבדון (איוב כו ו).—נגדו, במשמ׳ בעיניו, במחשבתו: כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשב לו (ישע׳ מ יז). — כנגדו, במשמ׳ ל...: ויאמר יוי אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו (בראש׳ ב יח). ולאדם לא מצא עזר כנגדו (שם כ). — לנגד, לנגדי, לנגדך וכו׳: וישא עיניו וירא והנה איש עמד לנגדו וחרבו שלופה בידו (יהוש׳ ה יג). וישב יוי לי כצדקתי כברי לנגד עיניו (ש״ב כב כה). ויבא שר החמשים השלישי ויכרע על ברכיו לנגד אליהו ויתחנן אליו (מ״ב א יג). אדמתכם לנגדכם זרים אכלים אתה (ישע׳ א ז). למה תראני און ועמל תביט ושד וחמס לנגדי (חבק׳ א ג). לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך (תהל׳ ה ו). שויתי יוי לנגדי תמיד (שם טז ח). כי כל משפטיו לנגדי וחקתיו לא אסיר מני (שם יח כג). וישב יוי לי כצדקי כבר ידי לנגד עיניו (שם כה). כי חסדך לנגד עיני (שם כו ג). אין פחד אלהים לנגד עיניו (שם לו ב). אשמרה לפי מחסום בעד רשע לנגדי (שם לט ב). לא על זבחיך אוכיחך ועולתיך לנגדי תמיד (שם נ ח). לא שמו אלהים לנגדם סלה (שם נד ה). שת עונתינו לנגדך עלמנו למאור פניך (שם צ ח). לא אשית לנגד עיני דבר בליעל (שם קא ג). דבר שקרים לא יכון לנגד עיני (שם ז). יעמד ולא אכיר מראהו תמונה לנגד עיני (איוב ד טז). והנה עמד לנגדי כמראה גבר (דני׳ ח טו). ואמרה אל העמד לנגדי אדני וכו׳ (שם י טז).—ונגד פני פלוני, במשמ׳ לו: ראו כי רעה נגד פניכם (שמות י י). — ב) עמד נגדו וכדומ׳, במשמ׳ ממולו, לעומתו, opposite ;vis à vis ;gegenüber: וכל ישראל וזקניו ושטרים ושפטיו עמדים מזה ומזה לא ון נגד הכהנים הלוים (יהוש׳ ח לג). ויחנו בני ישראל נגדם כשני חשפי עזים (מ״א כ כז). והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו ויעדהו לאמר ברכת אלהים ומלך (שם כא י). והלוים בכלי שיר וכו׳ והכהנים מחצצרים נגדם וכל ישראל עמדים (דהי״ב ז ו).—נגד הר, עיר וכדומ׳: ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר (שמות יט ב). והעם עברו נגד יריחו (יהוש׳ ג טז). ויגשו ויבאו נגד העיר (שם ח יא). ויבאו מנגד לגבעה (שופט׳ כ לד). ונבנתה העיר ממגדל חננאל וכו׳ ויצא עוד קוה המדה נגדו על גבעת גרב (ירמי׳ לא לח-לט). אין גחלת לחמם אור לשבת נגדו (ישע׳ מז יד). פתח נגד פתח (יחזק׳ מ יג). ושער לחצר הפנימי נגד השער לצפון ולקדים (שם כג). הספים והחלונים האטמות והאתיקים סביב לשלשתם נגד הסף (שם מא טז). ויבאני אל הלשכה אשר נגד הגזרה ואשר נגד הבנין אל הצפון (שם מב א). נגד העשרים אשר לחצר הפנימי ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה (שם ג). ועל ידם החזיק ידיה בן חרומף ונגד [1] ביתו (נחמ׳ ג י). אחריו החזיק נחמיה בן עזבוק וכו׳ עד נגד קברי דויד (שם טז). והנתינים היו ישבים בעפל עד נגד שער המים למזרח (שם כו). אחרי החזיק מלכיה בן הצרפי עד בית הנתינים והרכלים נגד שער המפקד (שם לא). והעמיד משמרות ישבי ירושלם איש במשמרו ואיש נגד ביתו (שם ז ג). מדוע אתם לנים נגד החומה (שם יג כא). ויחזק על ידו עזר בן ישוע שר המצפה מדה שנית מנגד עלת הנשק המקצע (שם ג יט). פלל בן אוזי מנגד המקצוע והמגדל היוצא מבית המלך (שם כה). אחריו החזיקו התקעים מדה שנית מנגד המגדל הגדול היוצא ועד חומת העפל (שם כז). —לנגד: ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך (בראש׳

---

[1]) קרא: אודך בכל לבי אלהים נגד כל גוים אזמרך.

—[1]) ס״א נגד.

נג יג). מעל שער הסוסים החזיקו הכהנים איש לנגד ביתו (נחמ׳ ג כח). ובקבקיה וענו אחיהם לנגדם למשמרות (שם יב ט). וראשי הלוים וכו׳ ואחיהם לנגדם להלל להודות (שם כד). ובני גד לנגדם ישבו בארץ הבשן עד סלכה (דהי״א ה יא). — ג) הלך נגדו, מלעומת פניו והלאה, geradeaus gehen; aller devant soi; walk straight ahead: בשמעכם את קול השופר יריעו כל העם תרועה גדולה ונפלה חומת העיר תחתיה ועלו העם איש נגדו (יהוש׳ ו ה). ויעל העם העירה איש נגדו וילכדו את העיר (שם כ). ופרצים תצאנה אשה נגדה והשלכתנה ההרמונה נאם יי׳ (עמו׳ ד ג). עיניך לנכח יביטו ועפעפיך יישרו נגדך (משלי ד כה). — ד) מנגד, קצת במשמ׳ מן הצד, מרחוק, seitwärts; de coté; sidelong: ותלך ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת כי אמרה אל אראה במות הילד ותשב מנגד ותשא את קלה ותבך (בראש׳ כא טז). איש על דגלו באתת לבית אבתם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל מועד יחנו (במד׳ ב ב). כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא (דבר׳ לב נב). או עשיתי בנפשו שקר וכל דבר לא יכחד מן המלך ואתה תתיצב מנגד (ש״ב יח יג). וחמשים איש מבני הנביאים הלכו ויעמדו מנגד מרחוק ושניהם עמדו על הירדן (מ״ב ב ז). ויראהו בני הנביאים אשר ביריחו מנגד ויאמרו נחה רוח אליהו על אלישע (שם טו). וישכימו בבקר והשמש זרחה על המים ויראו מואב מנגד את המים אדמים כדם (שם ג כב). ויהי כראות איש האלהים אותה מנגד ויאמר אל גיחזי נערו הנה השונמית הלז (שם ד כה). ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים באו שערו (עובד׳ יא). אהבי ורעי מנגד נגעי יעמדו וקרובי מרחק עמדו (תהל׳ לח יב). לך מנגד לאיש כסיל (משלי יד ז). — חייו תלואים לו מנגד: והיו חייך תלאים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייך (דבר׳ כח סו). — השליך נפשו מנגד: וישלך את נפשו מנגד ויצל אתכם מיד מדין (שפט׳ ט יז). — ה) במשמ׳ בכונה רעה ואיבה לפלוני, gegen; contre; against: כי רבו פשעינו נגדך וחטאותינו ענתה בנו (ישע׳ נט יב). תחדש עדיך נגדי ותרב כעשך עמדי (איוב י יז). ואם יתקפו האחד השנים יעמדו נגדו והחוט המשלש לא במהרה ינתק (קהל׳ ד יב). — וכמו״כ לנגד: הנה אנכי יצאתי לשטן כי ירט הדרך לנגדי (במד׳ כב לב). אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד יי׳ (משלי כא ל). ואל תכס על עונם וחטאתם מלפניך אל תמחה כי הכעיסו לנגד הבונים (נחמ׳ ג לז). ושר מלכות פרס עמד לנגדי וכו׳ והנה מיכאל אחד השרים הראשונים בא לעזרני (דני׳ י יג). — ובתו״מ כנגד, במשמ׳ מול: ממלא אדם צלוחית של שמן ונותנה כ נ ג ד המדורה (ר׳ יסודה, תוספתי שבת ג-ד ס). האשה מדיחה ידה שמן ומחממתה כ נ ג ד הנר וסכה את בנה (רשב״ג, שם). לא יקל אדם את ראשו כ נ ג ד שער המזרח שהוא מכוון כ נ ג ד בית קדשי הקדשים (ברכ׳ ט ה). ראשי שורות העומר ש כ נ ג ד ו מוכיח (פאה ו ג). לא יפתח אדם לחצר השותפין פתח כ נ ג ד פתח וחלון כ נ ג ד חלון (ב״ב ג ז). היו בה (בגסטרה) חרודים יוצאין כל המקבל עמה בזיתים מטמא במגע ו כ נ ג ד ו מטמא באויר וכל שאינו מקבל עמה בזיתים מטמא במגע ואין כנגדו מטמא באויר (כלי׳ ד ג). כוורת שהיא בתוך הפתח וכו׳ כל שהוא כנגד הזית תחתיה וגבה טמא וכל שאינו כנגד הזית תוכה והבית טהור (אהל׳ ט ה). לא יקרא אדם ק״ש לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת תרנגולים ולא כנגד אשפה שריחה רע (ברכ׳ כה.). מתחמם אדם כ נ ג ד המדורה (שבת מ:). — מכנגד: ובשעה שהוא בונה והיתה למעלה מחצירו של חבירו לא יאמר הריני מייסד עמו מ כ נ ג ד חצירי ולמעלה אלא מייסד עמו מלמטה ועולה (תוספת׳ ב״מ יא ד). בררו משם עצי תאנה יפין לסדר המערכה שניה לקטורת מכנגד קרן מערבית דרומית (תמיד ב ה). נמצאו (מחט או טבעת) במגופת החבית מצדיה טמאים מכנגד פיה טהורים (כל״ס ט ה). שתי חצרות זו למעלה מזו לא יאמר העליון הריני בונה מ כ נ ג ד י ועולה אלא מסייע מלמטה ובונה (ב״ב ו:). בשעה שבא הקב״ה לבראת את אדם הראשון ראה צדיקים ורשעים יוצאים ממנו וכו׳ מה עשה הקב״ה הפליג דרכן של רשעים מ כ נ ג ד פניו ושיתף בו מדת רחמים ובראו (ר׳ ברכיה, מד״ר בראש׳ ח). — ובמשמ׳ לקראתו: היו מהלכין בדרך ואחד בא כנגדן (נזיר ה ה). — וכנגד עיניו, כמו לפני עיניו: כל הנותן ד׳ דברים כנגד עיניו ועל לבו שוב אינו חוטא לעולם (בן עזאי, מס׳ דא״ר ג). — כנגד דבר, לפי מספרו וכמותו ומדתו: ונותנו (את מע״ש של דמאי) לעם הארץ ויאכל כנגדו (דמאי א ב). עור שסכו בשמן של שביעית ר״א אומר ידלק וחכ״א יאכל כ נ ג ד ו (שביע׳ ח ט). מי שהוא מבקש נסכים הולך לו אצל יוחנן שהוא ממונה על החותמות נותן לו מעות ומקבל ממנו חותם בא לו אצל אחיה שהוא ממונה על הנסכים ונותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים ולערב באין זה אצל זה ואחיה מוציא

את החותמות ומקבל כנגדן מעות (שקל' ה ד). הנותן ערבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי ערבוני מחול לך והלה אמר לו אם אני אחזור בי אכפול לך ערבונך וכו' דיו שיקנה כנגד ערבונו (ר' יהודה, ב"מ מח :). הרי שמכר שדה לחבירו באלף זוז ונתן לו מעות מהן מאתים זוז בזמן שהמוכר חוזר בו יד לוקח על העליונה רצה אומר לו תן לי מעותי או תן לי קרקע כנגד מעותי וכו' ובזמן שלוקח חוזר בו יד מוכר על העליונה רצה אומר לו הילך מעותיך רצה אומר לו הילך קרקע כנגד מעותיך (שם עז:). והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה (רבי, אבות ב א). משכונו של גר ביד ישראל ומת הגר ובא ישראל אחר והחזיק בו זה קנה כנגד מעותיו וזה קנה את השאר (רבה, ב"ק מט :).—ובמשמ' בְּיַחַס לְ: כסבור אותו הגמון שלא אמר אלא לו ולא נתכוין אלא כנגד אביו שבשמים (תוספת' חול' ב כד). כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהל' ר"א אומר כנגד עצמו אמרן ר' יהושע אומר כנגד ציבור אמרן וחכ"א יש מהן כנגד ציבור ויש מהן כנגד עצמו האמורות בלשון יחיד כנגד עצמו האמורות בלשון רבים כנגד ציבור (פסח' קיז.). (כתוב) פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד דוד אביו (רשב"י, ברכ' י.). ואם אי אפשר למתרגם להגביה קולו כנגד הקורא ימעך הקורא קולו ויקרא (שם מה.). שלש תפילות וכו' כנגד ג' פעמים שהיום משתנה על הבריות (ר"ש בר נחמני, ירוש' שם ד א). שמנה עשרה פעמים מזכיר האבות בתורה וכנגד כן קבעו חכמים י"ח ברכות שבתפלה (ר' פנחס, מד"ר בראש' סט). כנגד מי אמר בחוץ לא ילין גר (ר' ברכיה, שם שמות יט).—ובמשמ' של איבה: ואם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך (ר' מאיר, אבות ד י). אחד דן כנגד שנים ושנים דנין כנגד אחד (תוספת' סנה' ז ו). לפי שבא קרח כנגד אהרן וערער על הכהונה (ספרי במד' קיז). למלך בשר ודם שהיה לו בן בית ונתן לו שדה אחוזה במתנה ולא כתב ולא חתם וכו' בא אחד וערער כנגדו על השדה אמר לו המלך כל מי שירצה יבוא ויערער כנגדך על השדה בוא ואני כותב ואני חותם (שם). המחלוקת הזו אינה כנגדנו אלא כנגד הקב"ה (מד"ר במד' יח). למלך שהיו לו עבדים הרבה ורצה לעשות אחד מהן בן חורין וכו' עמדו חביריו כנגדו (שם). אף אנו נבוא כנגדן עם אדם שכחו בפיו (שם כ). — ומשל: משל לאחד שאומרים לו זקנך מגדל אמר להם יהיה כנגד המשחיתים (ראב"ע, ברכ' יא.).— שֶׁכְּנֶגְדִּי, שֶׁכְּנֶגְדּוֹ, שאינו מסכים לו: מה אעשה שכנגדי חולק עלי (ר' יוחנן, כתוב' פד :). ואלו נשבעין ונוטלין השכיר והנגזל והנחבל ושכנגדו חשוד על השבועה (שבוע' ז א). היה אחד מהן משחק בקוביא ומלוה ברבית וכו' שכנגדו נשבע ונוטל (שם ד). — ומצוי בסהמ"א, ורב שמושו במשמ' איבה ובמשמ' ההפך מן דבר: והיה זה כנגד סברת סומכוס (ר"י אבן מיגש, סי' יד). כמו שלא יסתפק אחד ממנו בקיום הנסים שנעשו לאבות כנגד הטבע כקריעת ים סוף (תשו' רשב"א). והנה דרך מווכחים שאם אחד יערוך דבריו ושכנגדו לא יחשיבהו להשיב כי אם ישתוק וילעיג יקשה עליו (ר"מ אלשיך, איוב כא ג).—וכמו"כ במשמ' ביחס לְ: כי כן מנהג המקרא כשמדבר כנגד כנסת ישראל כשמדבר בלשון רבים מדבר כנגד הפרטים וכשמדבר בלשון יחיד מדבר כנגד הכלל (רד"ק ישע' נא יב).

א.נָגַד, — קל לא נמצא.

—הפע', הִגִּיד, הִגִּידָה, הִגַּדְתָּ, הִגַּדְתָּה, הִגַּדְתִּי, הִגִּידוּ, הִגַּדְתֶּם, מַגִּיד, מַגֶּדֶת, הַגֵּד, הַגֶּד־, הַגִּידָה, הַגִּידִי, הַגִּידוּ, אַגִּיד, אַגִּידָה, תַּגִּיד, תַּגֵּד, תַּגֶּד־, תַּגִּידִי, תַּגִּידוּ, יַגִּיד, יַגֵּד, יַגֶּד־, נַגִּיד, נַגִּידָה, יַגִּידוּ, אַגִּידֶנּוּ, יַגִּדְךָ, יַגִּידֶהָ, יַגִּדָה, נַגִּידֶנּוּ, — הִגִּיד דָּבָר, אָמַר, סִפֵּר, sagen, erzählen; dire, raconter; to say, to tell: ויאמר מי הִגִּיד לך כי עירם אתה (בראש' ג יא). וירא חם אבי כנען את ערות אביו וַיַּגֵּד לשני אחיו בחוץ (שם ט כב). ויקרא פרעה לאברם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הִגַּדְתָּ לי כי אשתך הוא (שם יב יח). ויאמר בת מי את הַגִּידִי נא לי היש בית אביך מקום לנו ללין (שם כד כג). ותרץ הנער וַתַּגֵּד לבית אמה כדברים האלה (שם כח). ועתה אם ישכם עשים חסד ואמת את אדני הַגִּידוּ לי ואם לא הַגִּידוּ לי ואפנה על ימין או על שמאל (שם מט). ויבאו עבדי יצחק וַיַּגִּדוּ לו על אדות הבאר אשר חפרו (שם כו לב). ויאמר לבן ליעקב הכי אחי אתה ועבדתני חנם הַגִּידָה לי מה משכרתך (שם כט טו). ויגנב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הִגִּיד לו כי ברח הוא (שם לא כ). למה נחבאת לברח ותגנב אתי ולא הִגַּדְתָּ לי ואשלחך בשמחה (שם כז). ואשלחה לְהַגִּיד לארני למצא חן בעיניך (שם לב ו). וישאל יעקב ויאמר הַגִּידָה נא שמך (שם ל). ויאמר את אחי אנכי מבקש הַגִּידָה נא לי איפה הם רעים (שם לז טז). ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא את אשר האלהים

עשה הִגִּיד לפרעה (שם מא כה). ויבאו אל יעקב אביהם ארצה כנען וַיַּגִּידוּ לו את כל הקרת אתם (שם מב כט). ויאמר ישראל למה הרעתם לי לְהַגִּיד לאיש העוד לכם אח ויאמרו שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו לאמר העוד אביכם חי היש לכם אח וַנַּגֶּד־לו על פי הדברים האלה (שם מג ו־ז). וְהִגַּדְתֶּם לאבי את כל כבודי במצרים (שם מה יג). ויעלו ממצרים ויבאו ארץ כנען אל יעקב אביהם וַיַּגִּדוּ לו לאמר עוד יוסף חי (שם כה־כו). ויאמר יוסף אל אחיו ואל בית אביו אעלה וְאַגִּידָה לפרעה ואמרה אליו אחי ובית אבי אשר בארץ כנען באו אלי (שם מו לא). ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו וְאַגִּידָה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים (שם מט א). וַיַּגֵּד משה לאהרן את כל דברי יי׳ (שמות ד כח). וְהִגַּדְתָּ לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יי׳ לי בצאתי ממצרים (שם יג ח). ויהי ביום הששי לקחו לחם משנה שני העמר לאחד ויבאו כל נשיאי העדה וַיַּגִּידוּ למשה (שם יו כב). וַיַּגֵּד משה את דברי העם אל יי׳ (שם יט ט). כה תאמר לבית יעקב וְתַגִּיד [1]) לבני ישראל (שם ג). ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לוא יַגִּיד ונשא עונו (ויקר׳ ה א). ובא אשר לו הבית וְהִגִּיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית (שם יד לה). וירץ הנער וַיַּגֵּד למשה ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה (במדב׳ יא כז). ויאמר בלעם לבלק התיצב על עלתך ואלכה אולי יקרה יי׳ לקראתי ודבר מה יראני וְהִגַּדְתִּי לך (שם כג ג). וידבר יי׳ אליכם מתוך האש וכו׳ וַיַּגֵּד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות (דבר׳ ד יב־יג). אנכי עמד בין יי׳ וביניכם בעת ההוא לְהַגִּיד לכם את דבר יי׳ (שם ה ה). כי יפלא ממך דבר למשפט וכו׳ ובאת אל הכהנים הלוים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת וְהִגִּידוּ לך את דבר המשפט ועשית על פי הדבר אשר יַגִּידוּ לך וכו׳ לא תסור מן הדבר אשר יַגִּידוּ לך ימין ושמאל (שם יז ח־יא). ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הִגַּדְתִּי היום ליי׳ אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע יי׳ לאבתינו לתת לנו (שם כו ג). ואם יפנה לבבך ולא תשמע ונדחת והשתחוית לאלהים אחרים ועבדתם הִגַּדְתִּי לכם היום כי אבד תאבדון (שם ל יז־יח). ויאמרו לה האנשים נפשנו תחתיכם למות אם לא תַגִּידוּ את דברנו זה (יהוש׳ ב יד). ואם תַּגִּידִי את דברנו זה והיינו נקים משבעתך אשר השבעתנו (שם כ). ויאמר יהושע אל עכן בני שים נא כבוד ליי׳ אלהי ישראל ותן לו תודה וְהַגֶּד־נא לי מה עשית (שם ז יט). וַיַּגִּדוּ לסיסרא כי עלה ברק בן אבינעם הר תבור (שפט׳ ד יב). וילכו וימליכו את אבימלך וכו׳ וַיַּגִּדוּ ליותם וילך ויעמד בראש הר גרזים וישא קולו ויקרא (שם ט ו־ז). ולא שאלתיהו אי מזה הוא ואת שמו לא הִגִּיד לי (שם יג ו). ותמהר האשה ותרץ וַתַּגֵּד לאישה ותאמר אליו הנה נראה אלי האיש אשר בא ביום אלי (שם י). ויעל וַיַּגֵּד לאביו ולאמו ויאמר אשה ראיתי בתמנתה מבנות פלשתים ועתה קחו אותה לי לאשה (שם יד ב). וישסעהו (את הארי) כשסע הגדי ומאומה אין בידו ולא הִגִּיד לאביו ולאמו את אשר עשה (שם ו). אחודה נא לכם חידה אם הַגֵּד תַּגִּידוּ אותה לי שבעת ימי המשתה ומצאתם ונתתי לכם שלשים סדינים ושלשים חלפת בגדים ואם לא תוכלו לְהַגִּיד לי ונתתם אתם לי שלשים סדינים ושלשים חליפות וכו׳ ולא יכלו לְהַגִּיד החידה שלשת ימים וכו׳ ויאמרו לאשת שמשון פתי את אישך וְיַגֶּד־לנו את החידה וכו׳ החידה חדתה לבני עמי ולי לא הִגַּדְתָּה ויאמר לה הנה לאבי ולאמי לא הִגַּדְתִּי ולך אַגִּיד וכו׳ ויהי ביום השביעי וַיַּגֶּד־לה כי הציקתהו וַתַּגֵּד החידה לבני עמה (שם יב־יז). ויתן החליפות לְמַגִּידֵי החידה (שם יט). ותאמר דלילה אל שמשון הַגִּידָה נא לי במה כחך גדול (שם טז ו). ותרא דלילה כי הִגִּיד לה את כל לבו (שם יח). ביום ההוא אקים אל עלי וכו׳ וְהִגַּדְתִּי לו כי שפט אני את ביתו (ש״א ג יב־יג). ושמואל ירא מֵהַגִּיד את המראה אל עלי ויקרא עלי את שמואל וכו׳ ויאמר מה הדבר אשר דבר אליך וכו׳ וַיַּגֶּד־לו שמואל את כל הדברים (שם טו־יח). והאיש בא לְהַגִּיד בעיר (כי נלקח הארון) ותזעק כל העיר וכו׳ והאיש מהר ויבא וַיַּגֵּד לעלי (שם ד יג־יד). ועתה שמע בקולם אך כי העד תעיד בהם וְהִגַּדְתָּ להם משפט המלך אשר ימלך עליהם (שם ח ט). עתה נלכה שם אולי יַגִּיד לנו את דרכנו אשר הלכנו עליה וכו׳ הנה נמצא בידי רבע שקל כסף ונתתי לאיש האלהים וְהִגִּיד לנו את דרכנו (שם ט ו־ח). ויאמר הַגִּידָה נא לי אי זה בית הראה (שם יח). עלה לפני הבמה ואכלתם עמי היום ושלחתיך בבקר וכל אשר בלבבך אַגִּיד לך (שם יט). ויאמר דוד שאול הַגִּידָה נא לי מה אמר לכם שמואל ויאמר שאול אל דודו הַגֵּד הִגִּיד לנו כי נמצאו האתנות (שם י טו־טז). וַיַּגִּידוּ לשאול לאמר הנה העם חטאים ליי׳ לאכל על הדם (שם יד לג). ויאמר שאול אל יונתן הַגִּידָה לי מה עשיתה וַיַּגֶּד־לו יונתן ויאמר טעם טעמתי וכו׳ (שם מג). ויאמר שמואל אל שאול הרף

[1]) כך, מלא יוד, בכל הספרים, ונמסר: ג׳ מלאים בלוש׳ וסי׳ ותגיד לבני ישראל, הגיד נגיד דבר, ובעל כנפים יגיד.

ואגידה לך את אשר דבר יי׳ אלי הלילה (שם טו טז). וישמעו הדברים אשר דבר דוד ויגידו לפני שאול (שם יז לא). ותאהב מיכל בת שאול את דוד ויגדו לשאול ויישר הדבר בעיניו (שם יח כ). ויגדו עבדיו לדוד את הדברים האלה ויישר הדבר בעיני דוד להתחתן במלך (שם כו). ויגד יהונתן לדוד לאמר מבקש שאול אבי להמיתך (שם יט ב). ואני אדבר בך אל אבי וראיתי מה והגדתי לך (שם ג). ותגד לדוד מיכל אשתו לאמר אם אינך ממלט את נפשך הלילה מחר אתה מומת (שם יא). ויגד אביתר לדוד כי הרג שאול את כהני יי׳ (שם כב כא). ויהי כאשר שב שאול מאחרי פלשתים ויגדו לו לאמר הנה דוד במדבר עין גדי (שם כד א). ואת הגדת היום את אשר עשיתה אתי טובה את אשר סגרני יי׳ בידך ולא הרגתני (שם יח). שאל את נעריך ויגידו לך (שם כה ח). וישבו ויבאו ויגדו לו ככל הדברים האלה (שם יב). ולאביגיל אשת נבל הגיד נער אחד מהנערים לאמר וכו׳ (שם יד). ולא הגידה לו דבר קטן וגדול עד אור הבקר ויהי בבקר בצאת היין מנבל ותגד־לו אשתו את הדברים האלה (שם לו-לז). פן יגדו עלינו לאמר כה עשה דוד (שם כז יא). ויאמר אליו דוד מה היה הדבר הגד־נא לי (ש״ב א ד). ויאמר דוד אל הנער המגיד לו איך ידעת כי מת שאול ויהונתן בנו (שם ה). אל תגידו בגת אל תבשרו בחוצת אשקלון פן תשמחנה בנות פלשתים פן תעלזנה בנות הערלים (שם כ). כי המגיד לי לאמר הנה מת שאול והוא היה כמבשר בעיניו (שם ד י). ותהר האשה ותשלח ותגד לדוד ותאמר הרה אנכי (שם יא ה). וישלח יואב ויגד לדוד את כל דברי המלחמה (שם יח). ויראו עבדי דוד להגיד לו כי מת הילד (שם יב יח). ויאמר לו מדוע אתה ככה דל בן המלך בבקר בבקר הלוא תגיד לי (שם יג ד). ויבא יואב אל המלך ויגד־לו (שם יד לג). ראו אנכי מתמהמה בעברות המדבר עד בוא דבר מעמכם להגיד לי (שם טו כח). והיה כל הדבר אשר תשמע מבית המלך תגיד לצדוק ולאביתר הכהנים (שם לה). ועתה שלחו מהרה והגידו לדוד לאמר אל תלן הלילה בערבות המדבר (שם יז טז). ויהונתן ואחימעץ עמדים בעין רגל והלכה השפחה והגידה להם והם ילכו והגידו למלך דוד (שם יז). וירא אתם נער ויגד לאבשלם (שם יח). ויהי אחרי לכתם ויעלו מהבאר וילכו ויגדו למלך דוד (שם כא). ויאמר יואב לאיש המגיד לו והנה ראית ומדוע לא הכיתו שם ארצה (שם יח יא). ויאמר יואב לכושי לך הגד למלך אשר ראיתה (שם כא). וילך הצפה אל גג השער אל החומה וישא את עיניו וירא והנה איש רץ לבדו ויקרא הצפה ויגד למלך (שם כד-כה). ולכל העם הגידו לאמר הנה המלך יושב בשער (שם יט ט). ואתה אדני המלך עיני כל ישראל עליך להגיד להם מי ישב על כסא אדני המלך אחריו (מ״א א כ). ויגידו לשמעי לאמר הנה עבדיך בגת (שם ב לט). ויגד־לה שלמה את כל דבריה לא היה דבר נעלם מן המלך אשר לא הגיד לה (שם י ג). הוא יגיד לך מה יהיה לנער (שם יד ג). ויגד אחאב לאיזבל את כל אשר עשה אליהו (שם יט א). ויאמר אליה אלישע מה אעשה לך הגידי לי מה יש לכי בבית (מ״ב ד ב). ותבא ותגד לאיש האלהים (שם ז). ויבא ויגד לאדניו לאמר כזאת וכזאת דברה הנערה אשר מארץ ישראל (שם ה ד). ויקרא אל עבדיו ויאמר אליהם הלא תגידו לי מי משלנו אל מלך ישראל (שם ו יא). אלישע הנביא אשר בישראל יגיד למלך ישראל את הדברים אשר תדבר בחדר משכבך (שם יב). ועתה לכו ונבאה ונגידה בית המלך (שם ז ט). ויקרא השערים ויגידו בית המלך פנימה (שם יא). ויאמרו שקר הגד־נא לנו (שם ט יב). ויגד הצפה לאמר בא המלאך עד הם ולא שב (שם יח). ויבא המלאך ויגד־לו לאמר הביאו ראשי בני המלך (שם י ח). ויבא אליקים בן חלקיה אשר על הבית ושבנא הספר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים ויגדו לו דברי רב־שקה (שם יח לז). ויגד שפן הספר למלך לאמר ספר נתן לי חלקיה הכהן (שם כב י). הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים (שה״ש א ז). השבעתי אתכם בנות ירושלם אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני (שם ה ח). ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו (רות ג יט). והוא יגיד לך את אשר תעשין (שם ג ד). אם תגאל גאל ואם לא יגאל הגידה לי ואדע (שם ד ד). כי הנה יוצר הרים וברא רוח ומגיד לאדם מה שחו (עמו׳ ד יג). הכרת פניהם ענתה בם וחטאתם כסדם הגידו לא כחדו (ישע׳ ג ט). אים אפוא חכמיך ויגידו נא לך וידעו מה יעץ יי׳ צבאות על מצרים (שם יט יב). כי כה אמר אלי אדני לך העמד המצפה אשר יראה יגיד (שם כא ו). אשר שמעתי מאת יי׳ צבאות אלהי ישראל הגדתי לכם (שם י). בגת אל תגידו בכו אל תבכו (מיכ׳ א י). ואולם אנכי מלאתי כח את רוח יי׳ ומשפט וגבורה להגיד ליעקב פשעו ולישראל חטאתו (שם ג ח). הגיד לך אדם מה טוב ומה יי׳ דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד (שם ו ח). הגידו ביהודה ובירושלם השמיעו וכו׳ ואמרו האספו ונבואה אל ערי

המבצר (ירמ' ד ה). כי קול מגיד מדן ומשמיע און מהר אפרים (סס טו). הגידו זאת בבית יעקב והשמיעוה ביהודה לאמר שמעו נא זאת עם סכל ואין לב וכו' (סס ה כ-כא). והיה כי תגיד לעם הזה את כל הדברים האלה ואמרו אליך על מה דבר יי' עלינו את כל הרעה הגדולה הזאת וכו' (סס טז י). כי שמעתי דבת רבים מגור מסביב הגידו ונגידנו כל אנוש שלמי שמרי צלעי (סס כ י). שמעו דבר יי' גוים והגידו באיים ממרחק (סס לא י). קרא אלי ואענך ואגידה לך גדלות (סס לג ג). ויגד להם מכיהו את כל הדברים אשר שמע (סס לו יג). ויאמרו אל ברוך הגיד נגיד למלך את כל הדברים האלה ואת ברוך שאלו לאמר הגד־נא לנו איך כתבת את כל הדברים האלה מפיו (סס יו-יז). ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד לך הלוא המת תמיתני (סס לח טו). ובאו אליך ואמרו אליך הגידה נא לנו מה דברת אל המלך (סס כה). ויבאו כל השרים אל ירמיהו וישאלו אתו ויגד להם ככל הדברים האלה (סס כז). והתפלל בעדנו אל יי' אלהיך וכו' ויגד־לנו יי' אלהיך את הדרך אשר נלך בה (סס מב ג). אתם שלחתם אתי אל יי' אלהיכם לאמר התפלל בעדנו אל יי' אלהינו וככל אשר יאמר יי' אלהינו כן הגד־לנו ועשינו ואגיד לכם היום ולא שמעתם בקול יי' אלהיכם (סס כ-כא). הגידו במצרים והשמיעו במגדול (סס מו יד). הגידו בארנון כי שדד מואב (סס מח כ). קול נסים ופלטים מארץ בבל להגיד בציון את נקמת יי' אלהינו נקמת היכלו (סס נ כח). ויאמר יי' אלי בן אדם התשפוט את אהלה ואת אהליבה והגד להן את תועבותיהן (יחזק' כג לו). ויאמרו אלי העם הלא תגיד לנו מה אלה לנו (סס כד יט). הגד את כל אשר אתה ראה לבית ישראל (סס מ ד). אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית (סס מג י). הגישו עצמותיכם יאמר מלך יעקב יגישו ויגידו לנו את אשר תקרינה הראשנות מה הנה הגידו ונשימה לבנו וכו' הגידו האתיות לאחור ונדעה כי אלהים אתם (ישע' מא כא-כג). מי הגיד מראש ונדעה ומלפנים ונאמר צדיק אף אין מגיד אף אין משמיע (סס כו). הראשנות הנה באו וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע אתכם (סס מב ט). ישימו ליי' כבוד ותהלתו באיים יגידו (סס יב). כל הגוים נקבצו יחדו ויאספו לאמים מי בהם יגיד זאת (סס מג ט). אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי (סס יב). אני יי' דבר צדק מגיד מישרים (סס מה יט). מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו (סס מו י). צאו מבבל ברחו מכשדים בקול רנה הגידו השמיעו זאת הוציאוה עד קצה הארץ אמרו גאל יי' עבדו יעקב (סס מח כ). קרא בגרון אל תחשך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם (סס נח א). זמרו ליי' ישב ציון הגידו בעמים עלילותיו (תהל' ט יב). יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה (סס כב לב). כי עוני אגיד אדאג מחטאתי (סס לח יט). רבות עשית אתה יי' אלהי וכו' אין ערך אליך אגידה ואדברה עצמו מספר (סס מ ו). אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך (סס נא יז). וייראו כל אדם ויגידו פעל אלהים (סס סד י). טוב להדות ליי' ולזמר לשמך עליון להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות (סס צב ב-ג). עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו להגיד כי ישר יי' צורי ולא עלתה בו (סס טו-טז). כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (סס קיא ו). אשפך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד (סס קמב ג). דור לדור ישבח מעשיך וגבורתיך יגידו (סס קמה ד). מגיד דברו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל (סס קמז יט). יפיח אמונה יגיד צדק ועד שקרים מרמה (משלי יב יז). ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חרשות והאתנות רעות על ידיהם ותפל שבא ותקחם וכו' ואמלטה רק אני לבדי להגיד לך (איוב א יד-טו). מי יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך ויגד־לך תעלמות חכמה (סס יא ה-ו). שאל נא בהמות ותרך ועוף השמים ויגד־לך (סס יב ז). אחוך שמע לי וזה חזיתי ואספרה אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם (סס טו יז-יח). מי יגיד על פניו דרכו (סס כא לא). את מי הגדת מלין ונשמת מי יצאה ממך (סס כו ד). אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו (סס לג כג). איפה היית ביסדי ארץ הגד אם ידעת בינה (סס לח ד). ואלה העלים מתל מלח וכו' ולא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם אם מישראל הם (עזר' ב נט). ואגיד להם את יד אלהי אשר היא טובה עלי (נחמ' ב יח). מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו תחת השמש (קהל' ו יב). כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל הכנפים יגיד דבר (סס י כ). לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד (אסת' ב י). אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי (סס כ). ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה (סס כב). ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי (סס ג ד). ואני באתי להגיד כי חמודות אתה (דני' ט כג). — ובמשמ' פרש, באר: ואמר (את החלום) אל החרטמים ואין מגיד לי (בראש' מא כד). — ובמשמ' עשה דבר שמעיד עליו כך וכך: הבשת היום את פני כל עבדיך וכו' לאהבה את שנאיך ולשנא את אהביך כי הגדת היום כי אין לך שרים

ועבדים כי ידעתי היום כי לא אבשלום חי וכלנו היום מתים כי אז ישר בעיניך (ש"ב יט ו-ז).—ובמליצה לדברים לא בעה"ח: עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו (הוש' ד יב). השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע (תהל' יט ב). מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך (שם ל י). ויגידו שמים צדקו כי אלהים שפט הוא סלה (שם נ ו). הגידו השמים צדקו וראו כל העמים כבודו (שם צז ו).—וככנ': שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך (דבר' לב ז). מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי יי' אליו ויגדה על מה אבדה הארץ (ירמ' ט יא). כי שמעתי דבת רבים מגור מסביב הגידו ונגידנו כל אנוש שלמי שמרי צלעי (שם כ י). ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי (ישע' מד ז). מי השמיע זאת מקדם מאז הגידה הלוא אני יי' ואין עוד אלהים מבלעדי (שם מה כא). מספר צעדי אגידנו כמו נגיד אקרבנו (איוב לא לז).—ובתו"מ: כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד (סנה' מד:). ידעה מרים (שפרש משה מאשתו) והגידה לאהרן (תנחומ' צו יג). — להגיד, במשמ' להודיע, להוכיח: לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא וכו' ולהגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחברו (סנה' ד ה).—מגיד שכך וכך, הכתוב מתכון בזה כך וכך: וראיתם אותה אין כתוב כאן אלא וראיתם אותו מגיד שכל המקיים מצות ציצית כאילו מקבל פני שכינה (ר' מאיר, ירוש' ברכ' א ה). ואתם לא תצאו מגיד משנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע (מכי' בא, מס' דפסח' יא). וישא העם את בצקו טרם יחמץ מגיד שלשו את העיסה ולא הספיקו לחמצה (שם יג). ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד שטובת הנאת קדשים לבעליהם (ספרי במד' ו). אשה כושית מגיד שהכל מודים ביופיה כשם שהכל דוברים בשחרותו של כושי (תנחו' צו יג).—ומצוי שמוש פעל זה גם בסהמ"א. וככנ': נערות אסתר הגידוה דבר, שמענו צעקה כיענים במדבר (ר"י הלוי, אדון חסדך). והיותר מופלא בשמחות שיבא לפניהם חכם ומבין ויספר להם לפניהם ספורים ויגידם הגדות מעניני חדושי הפלסופיא (נרבוני, אורח חיים, בהנהג' הזקנים, כ"י ביהמ"ד שכטר).

—פע', הגד, יגד, מקו' הגד, — הגד לו, איש הגיד לו: ויהי אחר הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם הוא בנים לנחור אחיך (בראש' כב כ). ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדול (שם כז מב). ויגד ללבן ביום השלישי כי ברח יעקב (שם לא כב). ויגד לתמר לאמר הנה חמיך עלה תמנתה לגז צאנו (שם לח יג). ויגד למלך מצרים כי ברח העם (שמות יד ה). כי ימצא בקרבך וכו' איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני יי' אלהיך וכו' והגד לך ושמעת ודרשת היטב (דבר' יז ב-ד). ויענו את יהושע ויאמרו כי הגד הגד לעבדיך את אשר צוה יי' אלהיך (יהוש' ט כד). ויגד לאבימלך כי התקבצו כל בעלי מגדל שכם (שפט' ט מז). ולשאול הגד כי נמלט דוד מקעילה (ש"א כג יג). וירא ארם כי נגף לפני ישראל ויאספו יחד וכו' ויגד לדוד ויאסף את כל ישראל (ש"ב י טו-יז). ויגד ליואב הנה המלך בכה (שם יט ב). ויגד לדוד את אשר עשתה רצפה בת איה פלגש שאול (שם כא יא). ויגד לשלמה כי הלך שמעי מירושלם (מ"א ב מא). ולא האמנתי לדברים עד אשר באתי ותראינה עיני והנה לא הגד לי החצי (שם י ז). הלא הגד לאדני את אשר עשיתי בהרג איזבל את נביאי יי' (שם יח יג). ויאמר לכו וראו איכה הוא ואשלח ואקחהו ויגד לו לאמר הנה בדתן (מ"ב ו יג). ויען בעז ויאמר לה הגד הגד לי כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך (רות ב יא). ויגד לבית דוד לאמר נחה ארם על אפרים (ישע' ז ב). חזות קשה הגד לי הבוגד בוגד והשודד שודד (שם כא ב). הלוא תדעו הלוא תשמעו הלוא הגד מראש לכם (שם מ כא).—ואמר בן סירא: זכור כי מות לא יתמהמה וחוק שאול לא הגד לך (ב"ס גני' יד יב).—ובסהמ"א, ביני' המגד: וכאשר כוונתי לנסותם דרך הבוחן התאמת המוגד מהם (תרג' אגרי חי בן מקיץ לאבן סינא, קובץ על יד ב). ולדבר המוגד אנחנו נושאים פנים לא לעצם המגיד (ר"א סקלאי, ג"ע, ענין קדוש"ה י).

—פע', ינגד, נגדו, — היה באיבה לו: ויש אל גלגלי הככבים אשר תחת זה תנועה אחרת נוטה ומנגדת לזאת על שני קטבים רחוקים מקטבי התנועה הראשונה כ"ג מעלות (ראב"ח הגשיא, צפירת א). כאשר ירצה הפחמי שיתלהב (האש) מיד ישליך עליו מים והטעם הוא מפני שבטבע יתחזק האש בהרגש המנגד (יוסף בן וירגא, בסוף שבט יהודה). ואחר שהקדים זה מה שיחייבהו לעמד כנגד המנגד הקהה את שניו ואמר משיב דבר וכו' (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי יח יב). שכל מצוייר יפסד לעתיד לפי שהציור ינגד לענין הנצחיות ויסתור אותו (ר"י אברבנאל, מפע' ה' ט ע). ופן יאמר איש

מה תועיל חריצותי אם עוני או רוע מזלי ינגדוני לזה אמר ובא כמהלך רשיך (ר"מ אלשיך, רב פנינים, משלי ו יא). אעשה לו עזר דבר שינגדהו שהוא החומ' ומן שתי הקצוות יבא מיצועו (ר"י אבוהב, נהר פישון יט:). יסוד האש קר ולח יסוד הארץ קר ויבש והוא כבד מכולן ואיך יסכימו אלה ההפכים ואיך יתאהבו אלה המנגדים ואיך ישלימו אלה השונאים (ר"י פרוביניגלו, שו"ת בלמוד החכמ').

—התפ', *התנגד,—הִתְנַגֵּד לפלוני, היה להפך ממנו: להסביר ולישב את שני הסיבובים המתנגדים הנ"ל מה מאד קשה ציורו (ר"ד גנז, נחמ' ונעים א יג). —ובפרט מצוי השמוש במשמ' של התיחסות של איבה, ולא נמצאו בין פתקאותי יותר מראי-מקום. ועי' *מִתְנַגֵּד.

ב*נגד, ממנו ב.*נִגֵּד.

ב.*נִגֵּד,—קל לא נמצא.

—פע', *נִגֵּד. — נִגֵּד אותו, הִכָּהוּ: מה עשה לו הקב"ה (לנבוכדנצר) מסרו למלאך השטן והתחיל מנגדו ואומר לו רשע ליחה סרוחה אמור מה ראית (ר' ברכיה, מד"ר שמות כ). זכה (האדם אשתו היא) כנגדו לא זכה מנגדתו (יבמ' סג.). אם זכה תהיה לו עזר ואם לאו לנגדו להלחם (פדר"א יב).—ומצוי בסהמ"א: ותחת פרדו הביא הארי וניגדו וכפתו בריחיים לטעון בעדו (יוחסין של אחימעץ מאיטליא, ניבויאר 112). מיד צוה המלך לאסרם בזיקים ואסרום ונגדום בכל יום וכו' עד שמתו במיתה משונה (מעשיות, ביהמ"ד ילינק ה).

*נַגְּדָה, ש"נ,—שם אחד הטעמים: שלישית היא הנגדה, יוצאת ביד ברעדה, מוכפלת בפה בלמידה (ב"א, דס"ט יז, שער הטעמים). התשיעי נקרא רביע וגם נקרא נגדה, והוא נקודה אחת למעלה נקודה, ויוצאת בנחת וברעדה (הורי' הקורא, בענין הטעמים 72).

*נַגְּדוּת, ש"נ,—כמו נֶגְדִּיּוּת: כל שני כוכבים נחברים יחד או עומדים על תמונה אחת מארבע התמונות האלה אתה אומר עליהם שהם נראין זה אל זה ומשתתפין בנגדותם ונאותים וקשורים זה עם זה (ראב"ח הנשיא, חשבון המהלכ' ב, כ"י בריט"מ).

*נֶגְדִּי, ת"ז, לנק' נֶגְדִּית, מ"ר נֶגְדִּיִּים, נֶגְדִּיּוֹת, — שהוא נגד הדבר ולהפך ממנו: ומיוסד (העולם) בד' טבעים עגולים ומרובעים, נגדיים ומהופכים, משוני דרכים (מנח' גילוני, מכתי' לר"ד הבבלי, לקו"ק נספח' 59). כי הכחות הם נגדיים מהפעולות אשר עליהם (רלב"ג, מלחמ' ה' א ט). ולזה ברא השם ית' מה שבין אלו היסודות ההפכיות והם האש והמים שתים אחרות נגדיות כמוהם וכו' ונעשה (הרוח) בין האש והמים כדי לבטל מחלוקת אשר בין ב' הנגדיים (ת"ג פי' יצירה לאבו סהל בן תמים נד:). שהפרוד והחבור שני נגדיים ואיך אפשר היות נושא אחד לשני נגדיים (ר"א הקראי, ע"ח ג). שהחכמה והסכלות נגדיים ואין ביניהם אמצעי כשאר מיני הנגדיים כמו הראות והעורון וכו' (ר"ז מברצלונה, פי' משלי ה יז). עשיר ורש נפגשו ר"ל בנגדיות ובהפוכות ושניהם סיבתם ית' (שם כב ב).—ובתשברת: ונזדמן שנעשית על ידי החיתוך הזה זויות כז"ח הפנימית של צד שמאל שוה לזויות ח' הפנימית של צד ימין שהיא נגדיית לה (ר"י היספאני, יסו"ע א ד יח). שכל א' ממיני המרובעים האלה יש לו סגולות והוא שאלכסונו הוא חולק אותו לב' חצאין כלומר לשני משולשים שוים זה לזה ושני צלעיו הנגדיים הם מקבילים זה לזה ושתי זויותיו הנגדיות שוות זו לזו (שם שם כא).

*נֶגְדִּיּוּת, ש"נ, — סגולת מה שהוא נגדי: החמר שאין בו נגדיות איך לא יהיה בו נצחיות ותמידיות (מנח' גילוני, מכתי' לר"ד הבבלי, לקו"ק נספח' 49). שראוי להיות הנגדיות מאודית מכל צד ופנה בכלל האכיות ואנחנו מצאנו הנגדיות בכלל האכיות אינה מאודית כגון נגדיות האש למים ואין תנועתם בתכלית הנגדיות (ר"א הקראי, ע"ח ו). והסגולות הסתומות והשווי המזגי ונגדיותו (אילס ליס"ר מקנדיאה, כתב ג לזרח).

א.*נגה[1]), ממנו נֹגַהּ. א.נָגַהּ.

נֹגַהּ, ש"ז, ככנ' נָגְהָם,—א) אור, זיו האור, Lichtglanz éclat ; brightness : הלא חשך יום יי' ולא אור ואפל ולא נֹגַהּ לו (עמו' ה כ). וברא יי' על כל מכון הר ציון ועל מקראה ענן יומם ועשן וְנֹגַהּ אש להבה לילה (ישע' ד ה). וְנֹגַהּ כאור תהיה קרנים מידו לו (חבק' ג ד). מִנֹּגַהּ נגדו בערו גחלי אש (ש"ב כב יג). וכאור בקר יזרח שמש בקר לא עבות מִנֹּגַהּ ממטר[2]) דשא מארץ (שם כג ד). ענן גדול ואש מתלקחת וְנֹגַהּ לו סביב (יחזק' א ד). וְנֹגַהּ לאש ומן האש יוצא ברק (שם יג). כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הַנֹּגַהּ סביב (שם כח). וימלא הבית את הענן והחצר מלאה את נֹגַהּ כבוד יי' (שם י ד). והלכו גוים לאורך ומלכים לְנֹגַהּ זרחך (ישע' ס ג). לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם וּלְנֹגַהּ הירח לא יאיר

---

[1]) בארמית כמו בעברית.

[2]) ס"א וממטר.

לך (שם יט).—ובהשאלה: מי בכם ירא יי׳ שמע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נֹגַהּ לו יבטח בשם יי׳ וישען באלהיו (שם נ י). עד יצא כַנֹּגַהּ צדקה וישועתה כלפיד יבער (שם סב א).—ואור הכוכבים: שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נָגְהָם (יואל ב י).—ואור ברק חנית וכדומ׳: לאור חציך יהלכו לְנֹגַהּ ברק חניתך (חבק׳ ג יא). — ב) *כנוי לכוכב משבעה המזלות, Venus: יש מזל שגומר הלוכו לי״ב חדש כגון כוכב חמה וכו׳ ויש מזל שהוא גומר הלוכו לשלשים שנה והוא שבתי חוץ מן כוכב נוגה ומאדים שאין הלוכן אלא לארבע מאות ושמונים שנה (ר׳ אפס, מד״ר ברא׳ י). (מי שנולד בכוכב) נוגה יהי איש עשיר וזנאי [1] (שבת קנו.). ואחריו מה אתה בורא כוכב הנוגה לפי שצפה הקב״ה שעתיד דור המבול לזנות וכו׳ עמד ועירבן זה בזה כוכב זה איש הנוגה זה האשה (פסיק׳ רבתי כ). ואלו הן כוכבים בעולם שבעה חמה נוגה כוכב לבנה שבתאי צדק מאדים (ספ׳ יצירה ד ד). כל הכוכבים משרתים לשבעה כוכבים של שעות ושמן כל״ש צמח״ן כוכב לבנה שבתאי צדק מאדים חמה נוגה והם משרתים לשבעה ימי השבוע יום א׳ כוכב חמה יום ב׳ צדק וכו׳ יום ו׳ לבנה נוגה (פדר״א ו). ולאחר ג׳ שנים של מחזור הקטן יום שלאחריו תחלת ליל ג׳ ראש מולד הלבנה בשעת נוגה (שם ז). נוגה וצדק במנוד לבנה כנרות בקנים (ברייתי דשמואל הקטן א). ואלו הם המשמשין שבתי צדק מאדים חמה נוגה כוכב לבנה (שם ב). נוגה מהלך את המזל לכ״ה יום נמצא גומר את המזלות לשלש מאות יום (שם). ביתו של נוגה שור ומאזנים (שם). כוכב הנוגה במאזנים ג׳ חלקים רחוקה מ״ח חלקים (שם ו). ונוגה בשור בחלק ראשון נמצא רחוקה שלשים חלקים (שם). נוגה ומאדים שניהם שותפין בטריגון דרומי היום לנוגה והלילה למאדים נמצאת הנוגה חולקת ומשתתפת בשני טריגונין בטריגון דרומי ביום ובטריגון צפוני בלילה (שם). נוגה גובהו דגים ושפלותו בתולה (שם ח). נוגה מן כ״ח חלקים בדגים עד ז״ך חלקים בתאומים שהם צ׳ חלקים זהו גובה שפלותו (שם). נוגה ממונה על החן והחסד והאהבה ועל התאוה ועל החמדה ועל פרייה ועל וולדי אדם ועל וולדי בהמה ועל פירות הארץ ועל פירות האילן (שם ט). וגלגלי עיניהם דומין לגלגלי כוכב הנוגה (מדר׳ א״ב דר״ע, אות ק, ביהמ״ק ילינק). ויבן לו היכל לוציפר והוא היכל כוכב הנוגה (יוסיפון, דף י). והבט וראה כוכב צדק ונוגה איך יהלו אורם וזהרם (שם עז). מהלך נוגה מתחבר מג׳ מהלכות הא׳ מהם מהלך הכדור כולו אשר הוא סובב ומתגלגל את גובה הרום לפאת מזרח מעלה אחת בכל ק׳ שנה (ראב״ח הנשיא, צוה״א כג). נוגה על אשר היא קרה ולחה כמים ומתחממת מעט מחום החמה שעליה נתמנה על התאוה ועל השמחה ועל חן וחסד ואהבה וכו׳ ועל כן נתמנה על תאות היצר והמשגל ועל הזרע ועל פריה ורביה באדם ובבהמה ועל פירות הארץ ועל פירות האילן ועל הצמחים וכו׳ ונתמנה על הגילה ושמחה ושחוק כי אם יהיה דואג וקודר ולא ישמח לבו לשמוח ולגיל איננו מתאוה המשגל וע״כ נתמנה על יום ו׳ שנבראו בו אדם וחוה ונת:ה להם שמחה וגילה וששון ותאות הדבוק ומשגל ופריה ורביה ונתמנה על הטובה (שבתי דונולו, תכמוני, פי׳ יצירי׳ 65). ונוגה בחדר תימן ככלה אשר מלך הביאה בחדריו (ר״ש הנגיד, עלי כל אים). מי יבין סודותיך בהקיפך על גלגל השני גלגל השלישי ובו נוגה כגברת בין חיליה וככלה תעדה כליה ובעשתי עשר חדש תסוב גליליה וכו׳ והיא מחדשת בעולם ברצון בוראה השקט ושלוה ודיצה וחדוה ושירות ורננים ומצהלות חפות חתנים והיא מקשרת פרי תנובות ושאר הצמחים ממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים (רשב״ג, כ״מ). שעה ראשונה של ד׳ בשבת שימש שבתאי ובשנייה צדק ואחריו מאדים ואחריו חמה ואחריו נוגה ואחריו לבנה (רש״י שבת קכט:). ושבעה רקיעים הובאו זה בזה להיות מגורות לכוכבים ולשני מאורותיו, בליל שבתאי גם חול לצדק וחוג מאדים ושמש ואת אפלם יכסה באורותיו, ונגה וחוג כוכב וסהר אשר יזהיר ברחקו ואם יקרב ילבש באפלותיו (ראב״ע, כסא אל). ומאדים מפני אדם פניו נרדם, מגן גבוריהו מאדם, ויכסוף כוכב הנגה לאותותיך, לנגה ברק חניתך (הוא, ארי קם, מכת׳ לר״ש אבן גאמע). והם תשעה גלגלים גלגל הקרוב ממנו הוא גלגל הירח והשני שלמעלה ממנו הוא גלגל שבו הכוכב הנקרא כוכב וגלגל שלישי שלמעלה ממנו שבו נוגה וגלגל רביעי שבו חמה וכו׳ (רמב״ם, יסוה״ת ג א). נוגה למקח וממכר יפה בעוד אשה לארוס ובגד חדש ללבוש וכסף וזהב להתקשט ולרחוץ במים ומי שנולד בה יעלה לגדולה ואח״כ ירד מגדולתו ויהיה חכם בתורה (ספר הטעות, כ״י בריט״מ). כי השחרות מיוחס לשבתאי והאדום למאדים והירוק

---

[1] גוף המאמר בארמ׳: האי מאן דבכוכב נוגה יהי גבר עתיר וזנאי יהי.

לצדק והתכלת לנוגה (שעה״ש לאבי הרלב״ג ג ג). אם ימשול על הנולד אחד משלשה כוכבים יהיה מוכן לדעת בכל מלאכה והם מאדים ונוגה וכוכב כי אי אפשר לכל מלאכה מבלתי תנועה וחדות וזריזות והתנועה למאדים והזריזות לנוגה והחדות לכוכב (רס״ע פלקיירא, המבקש ל). ואמרו כי ישפע מנגה כח רוחני יתפשט בכל גופות העולם ובו תהיה טובת סדר ותפאר׳ הנמצאים וכו׳ (שם פג). נוגה קר ולח טוב וישר ובחלקו הנפש המתאוה ופריה ורביה (מנח׳ כר זרח, צדה לדרך א א). לנוגה אהבת נשים ונגון ומנעמים, ולו רופאים וסוחרים בתכשיט ועדי וזני בשמים (כתי הנפ׳ והלחש׳, מאמ׳ בתכונה, כ״י פריז). ויחס מאדים להשמש כיחס שר צבא למלך וצדק כשופט ושבתאי כסוכן וכוכב כמשנה ונגה כמשרת (ר׳ קלוני׳, אגר׳ בע״ח ג טו). ונבחן שעשו העוים הוא נוגה אשר ממנו החן (ר״א ביבאגו, דרך אמונה ג). כתבו המספרים האמתיים שיש באיי הים הרוקים עבודת נוגה ושם היכל בנוי וצלם מוטל ופניו למעלה וכו׳ (ר״ש בן וירגא, שבט יהודה ז). שנות שבתאי אחת עשרה שנה שנות צדק י״ב שנות מאדים ז׳ שנות השמש י״א שנות נוגה ט׳ שנות כוכב י״ב שנות הלבנה ט׳ (שם). קפציאל (ממונה) על רקיע שבתאי וכו׳ רפאל על רקיע חמה ענמל על רקיע נוגה מיכאל על רקיע ככב (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 34). ומגלגל שבתאי כח השפיטה והבחינה ומגלגל צדק כח הנדיבות ומגלגל מאדים כח הגבורה והכעס ומגלגל חמה כח הידיעה והזכירה ומגלגל נוגה כח התאוה ומגלגל כוכב כח השמחה והעצבון (שם 55). הגלגל השלישי הוא שבו הכוכב הנקרא נוגה ובלשון ערב אל זהרה וכו׳ ועל ידו פועל הבורא ית׳ בעולם השקט ושלוה ומיני זמר ושירות ורננים וקול מצהלות חופות חתנים ובו יתעוררו כל תופש כנור ועוגב לשמוח ולהתהלל והרחבת הלב וטהרת העינים ושמים זכים והארץ צהלה ושמחה בהיות כל הלבבות מתעוררים לנבל וכנור תוף ומחול ומינים ועוגב וכן בכל מיני שמחות והתאוה (מ׳ אלדבי, ש״א ג ב). מפני מה קוראים לאיזה אנשים בעלי נוגה לפי שטבע כוכב הלז חם ולח אף שעודף בחמימות וכל שטבעו נוטה לכך ראוי הוא ליחסו לנוגה וכו׳ שממשלתו על הבחורים ויפי תאר והמשוררים ובעלי שחוק והזמה ועל כלם שבנקל עושים פועל הנשים (מעשה טוביה, עולם הגלגלים ט). — ואמר המשורר: צדקו האומרים, אל לבי אמרתי, כי הירח ארץ לא נושבת, עד לגבול נגה הארץ עברתי, אין עקבות עיר מושב רק שואת מות (יל״ג, בירח בלילה).

נָגַהּ, פ״ע, יִגַּהּ, — נָגַהּ הָאוֹר, עשה נֹגַהּ, האיר: העם ההלכים בחשך ראו אור גדול ישבי בארץ צלמות אור נָגַהּ עליהם (ישע׳ ט א). ותגזר אמר ויקם לך ועל דרכיך נָגַהּ אור (איוב כב כח). גם אור רשעים ידעך ולא יִגַּהּ שביב אשו (שם יח ה). — ואמר המשורר: אור כבוד אחד אין לגדלו חקר, צח ויופיעו בו גלילים נוגהים (ראב״ע, אור כבוד). — ובהשאלה: שומר מצוה וחוק יהיה הולכים ונוגהים אוהבי דת סיני (ראב״ע, אנכי לא ידיס). וממערב וארצות ערב בני איש לו ינהו, וממזרח בכל אורח מאורותיו נגהו (ר״י חריזי, תחכמ׳ נה, כ״י בריט״מ). ויהי מקץ ימים אחרים, נגהו עיני העורים, ונתערבו לי כלם זה עם זה, לא ידעתי השמן מן הרזה (ר״א בר חסדאי הלוי, בן המלך והנזיר ג). — והשתמשו בו קצת הסופרים במשמ׳ פ״י: האיר מחשכי מהלכיו, ואש נגה על דרכיו (ר״י הלוי, אל נעלה). שהחמה נוגהת את זוהר שלה ללבנה שכנגדה (ספ׳ חסידים, סי׳ תתרל״ג).

— הִפעִ׳, הִגִּיהַּ, יַגִּיהַּ, — הִגִּיהַּ הַיָּרֵחַ אור, עשה שאורו יִגַּהּ, יאיר: חשך השמש בצאתו וירח לא יַגִּיהַּ אורו (ישע׳ יג י). — ובהשאלה, הִגִּיהַּ חשכו של פלוני, הושיעו, הצילו: כי אתה נירי יי׳ ויי׳ יַגִּיהַּ חשכי (ש״ב כב כט). — ובמדר׳: ראה יהושע בשנים עשר אבנים של כהן גדול שהן כנגד י״ב שבטים וכל שבט שהיה מצוה בידו היתה (אבנו) מגיהה[1] אורה וכל שבט שהיה בידו דבר עבירה לא היתה מגיהה[2] אורה וידע ששבט יהודה מעל בחרם (פדר״א לח).

ב.* **נָגַהּ**[3], ממנו ב.*נְגַהּ, *מַגִּיהַּ, *הַגָּהָה.

ב.* **נָגַהּ**[4], — קל אינו נהוג.

— הִפעִ׳, *הִגִּיהַּ, — הִגִּיהַּ[5] סֵפֶר, עַיֵּן בו אם אינו משבש, ותִקֵּן אם מצא שבוש, korrigieren; corriger; correct:

---

[1]) בילק׳ (יהוש׳ יח) מגביה. — [2]) בילק׳ שם: היתה אבנו מכהה את אורה.

[3]) רב בעלי השרשים לא קבעו שרש מיוחד זה, ועי׳ הערה להערך.

[4]) עי׳ הערה הבאה. — [5]) בעל הערוך הביאו בערך גה, ומ״מ רגלים לדבר כי הוא ראה בו את ההפעיל הגיה אורו, כי גם לפעל זה קבע שרש גה, כמו שכתב בערך נגה (נגהי) וז״ל: והעיקר גה ולא יגה שביב אשו, ע״כ, והוא על דעת ר׳ מנחם בן סרוק, שהביא ולא יגה והגיה אורו במחברת גה. ונראה כי כך היתה דעת שאר הקדמוני׳, וכך תנחום ירושלמי בפרוש בערך נגה, מגיהי ספרים וכו׳, אמר וז״ל: והו מוסתעאר מן מעני נגה אור

וכותב לו ספר תורה לשמו וכו׳ ומגיהין אותו בבית דין של כהנים ובבי״ד של לוים ובבי״ד של ישראל (תוספת׳ ס״ס׳ ד ז). אין כותבין ספרים תפלין ומזוזות במועד ואין מגיהין אות אחת אפילו בספר עזרא (מו״ק ג ד). היה כותבה (את המגלה) דורשה ומגיהה אם כיון לבו יצא (מגי׳ ב ב). הוציא דיו אם בקולמוס כדי לכתוב שתי אותיות אם להגיה כדי להגיה אות אחת (ירוש׳ שבת ז ב). ומגיהין אותו (את ספר התורה) מספר עזרה על פי ב״ד של ע״א (שם סנה׳ ב ו). בקורא (בספר) להגיה (כלכ׳ יג.). מגיהי ספרים שבירושלם היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה (ר׳ יוחנן, כתוב׳ קו.). — ומצוי בסהמ״א: ראיתי לכתוב הנה כל פרשיות התורה הסתומות והפתוחות וצורת השירות כדי לתקן עליהם כל הספרים ולהגיה מהם וספר שסמכנו עליו בדברים אלו הוא הספר הידוע במצרים שהוא כולל ארבעה ועשרים ספרים שהיה בירושלם מכמה שנים להגיה ממנו הספרים ועליו היו הכל סומכין לפי שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים הרבה והגיהו פעמים רבות כמו שהעתיקו (רמב״ם, ס״ת ח ד). כי חפצתי שתגיה ספרי הנדפסים להסיר מהם מוקשי הטעיות (יעקב בן חיים, הקד׳ המסורה). וכבר הזהירו והרביצו אלה הרמב״ן והרשב״ם בחידושיהם לבלתי הגיה מסברא (שם). ובהגהת הפסוקים לא היה אפשר שהייתי יכול להגיה אלא א״כ שהייתי יודע כל העשרים וארבע על פה (שם).

—ספע׳, *מֻגָּה, מוגה, — שהגיהוהו: וכשאתה מלמד את בנך למדהו בספר מוגה (ר״ע, פסח׳ קיב.). ספר שאינו מוגה אמר ר׳ אמי עד שלשים יום מותר לשהותו מכאן ואילך אסור לשהותו (כתוב׳ יט:). — ובסהמ״א: וכל תיבה מקצתה מטושטשת אין אותיותיה המוגהות עולות למנין פ״ה (ר״ח שבת קטו:). מן

וכו׳. ובעבר׳: והוא משאל מן משמ׳ נגה אור. אבל, כבר העיר י׳ לוי במלונו כי הסתעפות משג עיון ותקון ספר ממשג אור איננה טבעית. ואולם גם גזרתו מן שרש נגה בערב׳ במשמ׳ הרחיק אינה טבעית, וכן דמיונו עם שרש הגה דחוק, כמו שהעיר שם פלישר, כי אלה שרשים שאין ביניהם שום דמיון. ויש מי שגזרוהו מן יגהה מזור, ולפי הענין זה מתקבל על הדעת, אך לא לפי הקש הדקדוקי, כי היה צ״ל מגהיה ולא מגיה. ולכן נראה כי זה אמנם שרש נגה, אך שרש מיוחד, שעקרו היה נקח, בקוף, והוא בערב׳ נקח [a]), שהוא משמש במשמ׳ הגהת ספרים.

[a]) نقح

הספרים המוגהים המבואר׳ אשר עשה המלמד אהרן בן משה בן אשר (מחזור כ״י פטרבורג משנת 1009, דס״ט, מבוא, דף IX). ספר שאינו מוגה במלא וחסר אפשר לתקנו ולהגיהו (רמב״ם, ס״ת ח ג). אבל מצאתי אחרי כן מוגה במשנה דווקנית שהוגה ממשנת ר׳ אפרים עשר מכות וכו׳ (מחזור ויטרי, פי׳ אבות ה ד, דף 536). ואת מלכי האי אין בו (המלה) כל בספר מוגה (רד״ק ירמ׳ כה כב).

נְגֹהָה, ש״נ, מ״ר נְגֹהוֹת, — כמו נֹגַהּ, קרני אור: נקוה לאור והנה חשך לִנְגֹהוֹת באפלות נהלך (ישע׳ נט ט).

∴נגה״ש, — ר״ת: נס גדול היה שם: הרב ר׳ נחמן בעל לקוטי מהר״ן נכד הבעש״ט שאצלו נמצאו דרשות זרות בתכלית על מנהגים שאין בהם ממש כמו על רקודים ידועים ועל הנגה״שים שמשחקים בהם התינקות בחנוכה (ר״א נויפלד, סעי״ ח״ג, דף 37).

***נִגּוּב**, (ניגוב), ש״ז, — שה״פ מן נִגֵּב: הגת והמחץ והמשפך של נכרים רבי מתיר בניגוב (ע״ז עה.). —נִגּוּב ידים: כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא (ר׳ אבהו, סוט׳ ד:). — ובסהמ״א: ולא ינגב השמיש הלחות לבד אך תנגב גם הארץ ניגוב חזק (ר״ש א״ת, אותות השמים, כ״י ביה״ס כזנתנסי). ואולם סיג הברזל הנה גאלינוס יאמר שהוא ינוגב ניגוב חזק ויסבול שיהיה נגובו בשלישית או בתחלת הרביעית (פי׳ אבן רשד על חרוזי אבן סינא).

***נָגוֹד**[1]), ש״ז, — מנהיג, ובהשאלה, מכריע, עיקר: משפטי אלו הדינים חוקותי אלו המדרשות תשמורו זו המשנה ללכת בהם זה המעשה תשמרו ללכת בהם לא המשנה נגוד[2]) אלא המעשה נגוד[2]) (ספרא, אחרי מות יג, פרש׳ ט).

∴**נִגּוּד**, ש״ז, — שה״פ מן נִגֵּד, במשמ׳ עֲמִידָה נֶגֶד: הרוצה לדעת לקות הלבנה יהיה מעיין בעת הנגוד והיא עת היות הלבנה עומדת לנוכח החמה (ראב״ח הנשיא, חשב׳ מהלך הכוכב׳ יג, כ״י פריז ובריט״מ). תמונת הנגוד כשיהי׳ בין שני כוכבים ששה מזלות שלמות שהן ק״פ מעלה ויהיה כ״א מהן פני אחיו מכנגד (שם כ). לפי שאור השמש הוא תמיד גדול ואור הירח לא ימצא שלם אלא בעת הנגוד (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ה ג ח). והיה מצבם (של הכוכבים) בחלקים מיוחדים מהגלגל למען ימשכו מחבוריהם ונגודיהם וכו׳ ועלותם על האופק (ר״י אברבנאל, שמים הדשים ג). וגם בהוראת הקבוצים

[1]) בארמ׳ וסור׳ נגודא, מנהיג. — [2]) כך בנוסח׳ הספרים, אך נוסח ראב״ד נגיד.

והנגודים במצבי הכוכבים (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי ח ו). ובב׳ רביעי שמשני צדי הנגוד שהוא חצי חדש חלק המזהיר לנו יעדיף על חלק הקדרות (כ״ד גנז, נחמד ונעים כט). ואמנם הירח בדבוקו עם השמש הוא יותר קרוב לו שבניגודו נרחק יותר הימנו (אילם לש״ר מקנדיה, מעין חתום סח). היודע חכמת המשלשים וכו׳ ידע כל המאורעות בשמים כגון הלקיות והמקומות במזלות הדבוקים והנגודים והמבטים (שם, כתב ג לזרח). ויש לזה דמיון עם ניצוץ השמש המכה לפעמים בכדור הארץ והוא מתמצע בשעת הנגוד בינו לירח (רמ״ע מפאנו, אמרי טהור׳, אם כל חי ג ב).—ובמשמ׳ של התנגדות לפלוני: לזה יש יותר פני הנגוד לתשובת בעל ריבנו אלא שגם הוא ישיר כפי שטתו ודעתו (ר״י אברבנאל, מפע׳ ה׳ ט ט).

*נִגּוּן, (ניגון), ש״ז,—א) שה״פ מן נִגֵּן: בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים בניצוח בניגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בתפלה בהודאה בהללויה (ריב״ל, פסח׳ קיז. וירוש׳ סוכ׳ ג יב, מגי׳ א יא). — ואמר המשורר: שבי פה יעלת החן לנגדי והעירי לדודך הששונים, קחי התף והנבל ושירי בנגונך עלי עשור ומנים (רשב״ג, ואת יונה). ברואי ברק מזמרים זמירות, ומכל רנון וניגון כנורות, נהרי שמחה משתפכים בצנורות (יצחק בר יהודה, ידודון ידודון). ברנוניו ונגוניו בנועם שיר ותהלה (סמא״ג, ישראל בהירי אל). ויתחברו המנגנים והמרננים, ומן הנגונים ימשוך אדם לתזנונים, באישון לילה ובאפלה, וקרב זה אל זה כל הלילה (ר״י חריזי, תחכמ׳ כז). — ב) בפרט הכמת הנִגּוּן, מלאכת הנִגּוּן, שם כללי לקולות עֲרבים של זמרה או נגינה, ערוכים ומחברים במדה וקצב, והחכמה והמלאכה להשמיעם בזמרה ובנגינה, Musik -sic; -sique: תחילת מה שילמד החכם לתלמידיו בשנה הראשונה עם הכתיבה היונית וכו׳ אחרי כן בשנה שמינית לחכמת המוסיקא היא חכמת הניגון (ר״י חריזי, מוסרי הפלסופ׳ א יא). ואשר ישתווה בו הפעל עם הדבור הוא מלאכת הנגון ועל כן היא מבחר המלאכות והוא שיהיה דבורו ומעשהו דבר אחד כמו תופש הכנור אשר נגונו כפי תנועותיו (שם יט). מנהג אנשי רומי כשיכבד החולי על החולה ישמיעוהו הנגון ויקל מעליו (שם) ושם רבי יצחק משרת משה מבחוריו, ולומד מלאכת הנגון מנעוריו, והוא איש משכיל ומבין (שם, תחכמ׳ מו). כמו שאמרו הכמי לב כי כונת חכמת הנגון וסבתה, כדי לשמח הנפש והנוח מגיעתה (רש״ט פלקיירי, המבקש יג). ואז החכמה נחלקת לשנים חלקים האחד חכמת הנגון המעשית והיא תמציא מיני הנגונים מוחשים בכלי זמר ככנורות והנבלים וזולתם והשנית חכמת הנגון העיונית והיא תודיע הנגונים בכלל וכו׳ והנגון הוא נעימות זו אחר זו בלי הפסק והנעימות קולות שוות (שם פו). ומנין ותשבורת ומראות וניגון חן וחכמת צבא שחק ודעת תכונתו (סוא, שיר בראש ספ׳ ראש׳ חכמ׳). יתחלף חתוך הרוח בהתחלפות כלי הקול וחדוד מוציא הקול בהכרעת הרוח וחתוכו וחבור הנעימות הנחתכות ביחס מיוחס להתפעלות הנפש וזהו חכמת הנגון וזוהי המעולה שבחכמות הלמודיות (תרג׳ פי׳ יצירה לאבו סהל בן תמים). הלימודים אשר בכללם ד׳ חכמות שהם חכמת ההשבון הגימטריא שהוא בערבי אלהנדסה המוסיקא בלשוננו ניגון וחכמת הכוכבים (ר״ז מברצלונה, פי׳ משלי ט א). —*ובמשמ׳ לַחַן, סדר ואופן מיוחד של חבור קולות בנעימה, Melodie: הקורא מקרא בעינוגו ובניגונו עליו נאמר דבש וחלב תחת לשונך (ר׳ לוי, מד״ר שה״ש, נפת).—ומצוי בסהמ״א בענין זה: מה הוא הנגון תנועה מרכבת משני קולות ובלתי שני קולות אי אפשר להיות שום נגון (יהודה ב״ר יצחק, ספר המוסיקה, כ״י פריז). כמו דוד שהיה יודע נגן והיה יודע מיני הנגון בכל כלי שיר (רד״ק עמו׳ ו ו). וידיעת מספר הנעימות וכו׳ למען יקח הלוקח מהם מה שירצה וירכיב מהם הנגונים וכו׳ והרביעי במאמר במיני הנגונים הטבעיים אשר הם משקלות הנעימות והחמשי בחבור הנגונים השלמים והם המונחים במאמרות השיריות המחוברות על ערך וסדר (רש״ט פלקירא, ראש׳ חכמ׳ ב ו ה). אחת מהסבות שהוציאו החכמים הכמת הנגון מפני שהם היו משמשים אותם בהבלי עבודותיהם כשהיו מקריבים קרבנותיהם והיו אומרים נגונים בתפלותיהם ובשבח הבורא ית׳ (סוא, המבקש פו). סדר הנגון הנמשך באורך קראוהו לבנה והנמשך בקצור קראוהו אריח שהוא חצי לבנה בשיעור גופה וכו׳ וכפי זה השתנו ג״כ ערכי הנגונים ההם הידועים בשמותיהם (ר״י אברבנאל, נחלת, אז ישיר). וצריכה המינקת לעשות לילד תמיד דברים המשמחים אותו ותסיר ממנו הדברים המבכים אותו ותזמר לו נגונים לשמחו ולהביאו לידי שינה (מ׳ אלדבי, ש״א ה א). כי הנפש תתענג בשירים המופלגים והנגונים הערבים (רמב״ת, הקדי דרכי נעם). אופן גם (זה?) לרבינו שמעון הגדול בניגון מגטלה (?) קבלתי שהניגון מסר לו בעל החלום והו׳

כעין ניגון שיר של מלאכים (A. Epstein, Wormser Minhagb. XXII). שום חזן לא ירבה לשורר בשבת יותר מג' נגונים (תקנ' הקהלות, הלסיף תרנ"ד 176).—ובמשמ' תנועה אחת מתנועות הקולות: ועל כרחנו שבר ותקיעה קול פשוט ואין בהם כדי שנוי בנגון ואין שנוי בהם אלא באריכות הקול (הריטב"א, ר"ה לג:).—ג) כמו ״נגינה, במשמ' הגבהת הקול בקריאת המלים: כל לשון כהן לשון פועל עובד ממש לפיכך ניגון תביר נמשך לפניו (רש"י שמות כט ל). ויאמר אשר נגונו בראשו (הכר' ר"ת נגד דונש 41). וכל שר או משרת יש לו ניגון ונעימה לבדו (הול' הקורא, שער הטעמים 75). ואמרו רז"ל מפני מה שלשת ספרים אלו כלומר איוב תלים ומשלי הם שוים בניגונם מפני ששלשתם ירדו מגדולתן וחזרו (מעין גנים לאיוב ג).

״נגוני, ת"ז, לנק' נגונית, מ"ר נגוניים, נגוניות, — של נגון, מטבע הנגון: והשעורים הכוכביים והשעורים הניגוניים והצטיירות הדברים האלהיים (ר"י א"ת, כוזרי ה יב). כי יש להם (להגלגלים) קול נגוניי כמו המוסיקא (רשב"ג דורלן, מג"א, ת"י ד). כי לא ישיב על דרך משל על שאלה נגונית תשובה תכונית (ר"א ביבאגו, דרך אמונה ג). שתנועות הגלגלים והכוכבים תחדש בחינת נגונים ערבים מכח הרכבת מספרים נערכים נגוניים אשר בנפשותיהם סדור נערך בתנועתם (ר"ש ארקואלטי, ערוג' הבש' כז). וממנה (ממלאכת הנגינה) הכרעות טבעיות ומיני טיולים מתחלפים ידמו להדרגות נגוניות (משה ריאטי, מקדש מעט ג). יחסים וערכים נגוניים שלמים (ר"י מוסקאטו, נפוצ' יסודי א). יכלול המספר הזה כל הערכים הנגוניים (שם).—ובמשמ' חכם בחכמת הנגון: ויהי כאשר כלה המבקש לדבר עם בעל חכמת הכוכבים הלך לדרוש חכם בחכמת הנגון וכו' השיב הנגוני דע בני כי אחת מהסבות שהוציאו החכמים חכמת הנגון מפני שהם היו משמשים אותם בהבלי עבודותיהם כשהיו מקריבים קרבנותיהם (רש"ט פלקיירא, המבקש פו). אמר לו המבקש רצוני שתשיב לי על ארבע שאלות ויען הנגוני שאל (שם פז).

״נגוף, ש"ז, — שה"פ מן נגף: שכל הגבורות יהיו נגוף לאומות ורפוא לישראל (עמק המלך קנא.).

״נגור, ש"ז, — שה"פ מן נגר: החלקים הקשים שיש בעצים הניתזין בשעת הניגור והחלק שמנגרין ומחליקין אותו ישאר מקומן כמין גומא בעץ (נתנאל הרופא בן אלמלי, ת"ג' פי' המשנ' לרמב"ם, מעי' ג ח).

״נגוש, ש"ז, — שה"פ מן נגש: ישת ידו משטר אימתו וניגושו על שנינו שלא יחזק החזק את הרפה (רש"י איוב ט לג). פעם שתחסר מגאות הכעס וחצי חמת השנונים בפרוש עליו מצודת התאוה ורשתה ופעם בנגוש התאוה ולהכריחה בהשליט הכעס עליה (ר"א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי 65).

נגח[1]

ממנו נגח, נגח, ״נגחן, ״נגיחה, ״התנגחות.

נגח, פ"י, יגח, יגח, ״לגח,—נגח השור או האיל בקרניו, הכה בהקרנים שלו, stossen (m. d. Hörnern), frapper des cornes; to butt: וכי יגח שור את איש או את אשה ומת וכו' או בן יגח או בת יגח וכו' אם עבד יגח השור או אמה (שמות כא כח-לב). — ובתו"מ: מועד (הוא) שהעידו בו שלש פעמים ותם (הוא) כל שיהו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח (ר"מ, ב"ק ב ד). שור שוה מנה שנגח שור שוה מאתים וכו' שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים (שם ג ט). שור שנגח ארבעה וחמשה שוורים זה אחר זה (שם ד א). שור של ישראל שנגח לשור של הקדש ושל הקדש שנגח לשור של ישראל (שם ג). שור שנגח את האדם ומת (שם ה). שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה וכו' וכן פרה שנגחה את השור (שם ה א). הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא ליגוף ולא לישוך (תוספת' שם א ה). עד שיתכוין ליגח (שם ד ו). יש בנוגח שאין ברובע וברובע שאין בנוגח נוגח משלם את הכופר לאחר מיתה וכו' (שם י). למלך שאמר לעבדיו שמרו לי ב' כוסות הללו וכו' היה עגל אחד שרוי על פתח הפלטין נגח העבד ונשבר אחד מהם והיה העבד עומד ומרתית לפני המלך אמר למה את מרתת אמר לו שנגחני העגל ושבר אחד משני הכוסות (מד"ר שמות כז). — והפעול ״נגוחה, בהשאלה, ואמר הפיטן: דמעתה מצויה בלחייה למשכה, דרוסה בעוטה נגוחה נשוכה (ר' שמעון בר יצחק, סליח' עשי"ת, גנז ספ"ר ג, דף 377).

—פע', נגח, תנגח, ינגח, ננגח, תנגחו, מנגח,—כמו קל בנחץ הפעולה, ובהשאלה לאדם במשמ' הכה כמו שור בקרניו: בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדו אפסי ארץ (דבר' לג יז). ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר יי' באלה

---

[1]) רק בעבר' וארמ' במשמ' זו. בערב' במשמ' אחרת.

תנגח את ארם עד כלתם (מ"א כב יא). בך צרינו ננגח בשמך נבוס קמינו (תהל' מד ו). — ובמשמ' העקר' לאיל וכדומ': יען בצד ובכתף תהדפו ובקרניכם תנגחו כל הנחלות (יחזק' לד כא). ראיתי את האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה וכל חיות לא יעמדו לפניו (דני' ח ד). — ובתו"מ: זכרים המנגחין זה את זה אין חוששין משום ריסוקי איברים (רב הונא, חול' נא.). — ובהשאלה: בקש משה לירד ומצא מלאכי חבלה ונתיירא מהם וכו' בא וראה כמה גדולים העונות אתמול מנגח אותם ועתה מתיירא מהם (מד"ר שמות מא). בנים שמנגחים בתורה (ברכ' נו:). מה שור מנגח בקרניו אף אלו מנגחין בתפלתן (מד"ר במד' כ). — ובסהמ"א בהשאלה: בך ובמכרי, אנגח צרי, לך יתרון שירי, ועלי מחסורם (ר"ש הנגיד, באמרת ערב). — ׃נגח החומה באיל הברזל, הכה בחומה בקרני מכונת המלחמה: וגם פומפיוס הקריב את איל הברזל לנגח את מגדל ההיכל (יוסיפון, דף רב). וימשכו את איל הקורה וישלחוה לנגח את קיר החומה (שם ת). הגישו נא אלינו את איל הברזל וננגחוה כי נפול תפול גם החומה הזאת במהרה (שם תק).

— פע', *מנגח: שור שהיה רועה ויצא שור אחר אחריו נמצא הרועה זה שמת אפילו זה מנוגח וזה מועד לנגיחה או מנושך וזה מועד לנשיכה פטור (תוספת' ב"ק ג ו). — ובסהמ"א: או רצה לפרש שאמר הכתוב וגם בעליו יומת יהרג כאשר נהרג האיש המנוגח (רמב"ן שמות כא כט). — ובהשאלה: והם רבבות אפרים אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפוים (רש"י דבר' לג יז).

— הפע', *הגיחו, — למדו והרגילו לנגח: שור האצטדין אינו חייב מיתה שנאמר כי יגח ולא שיגיחוהו (ב"ק ד ד).

— התפ', התנגח, יתנגח, — התנגח עם פלוני, נאבק ונפתל עמו, נלחם אתו: ובעת קץ יתנגח עמו מלך הנגב וישתער עליו מלך הצפון ברכב ובפרשים ובאניות רבות (דני' יא מ). — ובמדר': בשעה שהיו יהודה ויוסף מתוכחין זה עם זה אמרו מלאכי השרת זה לזה בואו נרד למטה ונראה שור וארי מתנגחין זה עם זה בנוהג שבעולם שור מתירא מפני ארי ועכשיו שור וארי מתנגחין ועומדין והקנאה ביניהן (ר' יונתן, תנחומ' ויגש ד). — ׃ובהשאלה: אל תחטף ידך כל מאכל אשר תראה ולא תתנגח בעמיתך בקערה (ב"ז, תרג' ב"ס לא כא). ואל ידמה כבוד מע"ל כי שה תם אני הדל כח אני כי לעת מצוא קרני ברזל לי להתנגח על ארבע רוחות שמים (מא"ג, קרית ספר פז).

נגח, ש"ז, — שור נגח, שטבעו ודרכו לגח: ואם שור נגח הוא מתמל שלשם (שמות כא כט). או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו בעליו (שם לו). — ובסהמ"א, במליצה: ושור נגח אשר אין לו שמירה כבר אמרו שחיטתו שמירה (ר"ש הנגיד, אגוס עז).

***נגחן**, נגחן (נוגחן), ש"ז, מ"ר נגחנים, לנק' נגחניות, — כמו נגח: המוכר פרה לחבירו על מנת שיש בה מומין ואמר לו נגחנית היא נשכנית היא בעטנית היא (תוספת' ב"ב ד ו). המוכר שור לחבירו ונמצא נוגחן [1]) (ירוש' שביע' ה ח). שהכיר בו שהוא נגחן (רב, ב"ק מ.). שור של חרש שוטה וקטן שנגח וכו' ואם הוחזקו נגחנין מעמידים להם אפוטרופוס ומעידים להן בפני אפוטרופוס (רבא, שם לט.). — ובסהמ"א בהשאלה, ואמר הפיטן: מה כחי ליחל וכו' נטל נשכנית נגחנית עשר שלטנית (רבב"י הבבלי, אמרנו נגזרנו, סליח' ד עי"ת).

א. **נגיד** [2]), ש"ז, סמי' נגיד, מ"ר נגידים, סמי' נגידי, — א) מושל, מי שיש בידו כח ורשות לצות לעשות מה שצריך, prince; souverain; Herrscher: כעת מחר אשלח אליך איש מארץ בנימן ומשחתו לנגיד על עמי ישראל (ש"א ט יו). הלוא כי משחך יי' על נחלתו לנגיד (שם י א). אתה תרעה את עמי את ישראל ואתה תהיה לנגיד על ישראל (ש"ב ה ב). ועתה כה תאמר לעבדי לדוד כה אמר יי' צבאות אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן להיות נגיד על עמי על ישראל (שם ז ח). והוא ימלך תחתי ואתו צויתי להיות נגיד על ישראל ועל יהודה (מ"א א לה). שוב ואמרת אל חזקיהו נגיד עמי (מ"ב כ ה). בן אדם אמר לנגיד צר כה אמר אדני יי' יען גבה לבך וכו' (יחזק' כח ב). הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאמים (ישע' נה ד). יבצר רוח נגידים נורא למלכי ארץ (תהל' עו יג). — ועל שבט: ועל שבטי ישראל לראובני נגיד אליעזר בן זכרי (דהי"א כז יו). וזבדיהו בן ישמעאל הנגיד לבית יהודה (דהי"ב יט יא). — צוהו לנגיד על העם: בקש יי' לו איש כלבבו ויצוהו יי' לנגיד על עמו (ש"א יג יד). והיה כי יעשה יי' לאדני ככל אשר דבר את הטובה עליך וצוך לנגיד על ישראל (שם כה ל). לפני יי' אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו לצות אתי נגיד על עם יי' על ישראל (ש"ב ו כא). —

---

[1]) בגמ' בבלי (ב"ק מו.) נגחן.

[2]) בערב' נג'יד a) במשמ' אמיץ הלב, שאינו

a) نجيد

נתנו נגיד: יען אשר הרמתיך מתוך העם ואתנך נגיד על עמי ישראל (מ״א יד ז).—ובן המלך המיעד להיות יורש הכסא: ויעמד לראש רחבעם את אביה בן מעכה לנגיד באחיו כי להמליכו (דה״ב יא כב). —ב) פקיד, ממונה על בית המקדש: פשחור בן אמר הכהן והוא פקיד נגיד בבית יי׳ (ירמ׳ כ א). שריה בן חלקיה וכו׳ נגד בית האלהים (נחמ׳ יא יא). ועזריה בן חלקיה וכו׳ נגיד בית האלהים (דה״א ט יא).—ומ״כ: וזכריהו ויחיאל נגידי בית האלהים (דה״ב לה ח).—וראש מחלקת הכהנים וכדומ׳: ופינחס בן אלעזר נגיד היה עליהם (דה״א ט כ).—וממונה על בית המלך: ויהרג זכרי גבור אפרים את מעשיהו בן המלך ואת עזריקם נגיד הבית ואת אלקנה משנה המלך (דה״ב כח ז).—וממונה על האוצרות: ושבאל בן גרשום בן משה נגיד על האצרות (דה״א כו כד).—ועל המשגיחים על מתנות הכהונה: ויביאו את התרומה והמעשר והקדשים באמונה ועליהם נגיד כונניהו הלוי (דה״ב לא יב). — וממונה על הרי מבצר: ויחזק את המצורות ויתן בהם נגידים ואצרות מאכל ושמן ויין (שם יא יא). — ושר משרי הצבא: ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור (שם לב כא).—משיח נגיד: עד משיח נגיד שבעים שבעה (דנ׳ ט כה).—ג) בכלל אדם חשוב, נכבד. שר: כמו נגיד אקרבנו (איוב לא לז). שרים עצרו במלים וכף ישימו לפיהם קול נגידים נחבאו ולשונם לחכם דבקה (שם כט ט־י). — ואמר בן סירא: סלסליה ותרוממך ובין נגידים [1] תושיבך (שמעון בן שטח בשמו, ירוש׳ ברכ׳ ז ב). — ובמדר׳: מלאך אחד שנוטל אודות של ברזל ועליהם גחלי ריגיון ומעמידם כנגד המלכים ונגד נגידים כדי שתפול אימתם בעולם (פסיק׳ רבתי כ).—ואמר המליץ: ויקראני לסעודתו איש מבני הנגידים, ומאצילי ארץ הנכבדים (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג).—ומצוי שמושו בספה״א במשמ׳ שר ממנה על חלק מחלקי הארץ: וישם (אנטיפטר) את בניו על כל יהודה על פי הורקנוס וישלח פסילו (בנו) הגדול וישימהו נגיד על ירושלם ויקח בנו השני אשר נרתע מפני סכנה ובדוכה. —

[1]) כך גרס׳ הדפו׳ וכך גם כ״י רומא (עי׳ ציוני של ראמ״ל), והובא מאמר זה גם בגמ׳ בבלי (ברכ׳ מח.), אלא שבדפו׳ האחרונים הובא שם רק הציו הראשון כמו בירוש׳ ובמקום חציו השני הובא שם חציו השני של פסוק ד ח במשלי, תכבדך כי תחבקנה, וכבר העיר מהרש״א שם כי בספרו של רש״י לא היה זה בגוף הגמ׳, ונ׳סף אח״כ עפ״י רש״י. אבל בדפו׳ שונצינו, וויניציה, בסיליאה וקראקא הגרסה היא: ותרוממך ובין נגידים תושיבך, וכן במד״ר בראש׳ פר׳ צא, ובילק׳ משלי ד, וכן בעין יעקב כאן, אלא שבמקום ובין נגידים כתוב ובין נדיבים, וכן הובא סוף פסוק זה בתוספות ערוב׳ סה. וב״ק צב: כמו״כ נדיבים במקום נגידים (ד״ס). ויש עדות מפורשת מזמן הגאונים, כי בספרים שלהם היה כתוב בדברי ר״ש בן שטח בשם בן סירא החלק השני שבירוש׳, בקצת שנויים אבל עכ״פ נגידים ולא נדיבים. עדות זו באה בשאלה לרה״ג (תנ״ק סי׳ עח), וז״ל: הוצרכנו לתשובת אדונינו בפסוקים שמצינו בתלמוד ואינם במקרא וכו׳ אחד בברכות סלסליה ותרוממך בנגידים תושיבך אל תיקרא בנגידים אלא בין נגידים ולא מצינו בלתי תחבקנה וכו׳ דע שלא היו חכמ׳ טועין בפסוק וכו׳ דכ׳ סלסליה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה כך אנו גורסין הפסוק כולו וגם כך הוא כתוב בנוסחאות שלנו הפסוק כולו ואחריו אנו אומרי׳ בין נגידים כלומר שזה פתרון זה ואנו לא גורסין אל תיקרא בנגידים אלא בין נגידים אעפ״י שיש בין חכמים מי שגורס כן וכו׳ אלא אחר הפסוק התחיל דברים אחרים כלומר שאף במשלי חכמים הרי אמור כן. ע״כ. עכ״פ בין לפי גרסת השואלים ובין לפי גרסת הגאון, בחצי הפסוק שהובא בדברי ר״ש בן שטח בשם בן סירא היתה המלה נגידים. אלא שבכ״ז יש לפקפק אם באמת פסוק זה כצורתו פה יצא מפי בן סירא, יען בגוף בן סירא של הגניזה אין פסוק זה, וכן איננו בתרגום היוני, והעדות שהובאה כאן בשם ר״ש בן שטח אינה מכרעת, כי כל ספור המעשה והשיחה בין ינאי המלך ואחיה של המלכה חשוד בין מטבע עצם הדברים ובין מצד הלשון. כי כבר הוכחתי (בהמבוא, פרק עד אימתי דברו עברית) כי שמעון בן שטח וינאי המלך היו מדברים עברית. ואפילו אם נניח כי הפעם סחו ארמית מפני האורחים רבי מלכות פרס שהיו באותו מעמד עכ״פ אי אפשר שמלך וחכם גדול אחי המלכה יוציאו מפיהם לפני אורחים דברים בטלים ונלעגים כאלה. ורגלים לדבר כי כל הספור הוא מזמן מאוחר, ואין לדעת אם יש בו קרט של מעשה שהיה או כלו בדוי. ואולם, גם אם אין שמעון בן שטח בעל העדות הזאת, לא הורע כחה מכל וכל, ויש עדות אחרת המאמתת אותה בעקרה, והוא התרגום הסורי של בן סירא, שבו בא הפסוק הזה בלשון ארמית, והוא פסוק לב פרשה ו, וז״ל: חבביה ותרוממונך ובינת שליטנא הותביונך. והנה, המלה שליטנא משמשת בהפשיטא לתרגום הרבה מלים עבריות: קצינים, רוזנים, שליטים, מושלים, וכמו״כ נדיבים (איוב לד יח), אבל גם נגידים (תהל׳ עו יג), ולכן אפשר כי בגוף העברי היה כתוב או נגידים או נדיבים, וקצת יש להכריע לצד נדיבים מפני שבמקומות אחרים השתמש ב״ס באמת בהמלה נדיבים, כמו יא א: חכמת דל תשא ראשו ובין נדיבים תושיבנו, וכאן אין ספק בהגרסה, כי הכ״י כאן בהיר וברור. וכן לח ג: דעת רופא תרים ראשו ולפני נדיבים יתיצב. —אך כאן יש הגהה עה״ג מלכים. ומכל מקום, הגרסה של הירוש׳ וגרסת הגאו׳ והדפוס׳ הקדו׳ גם בבבלי היא עדות שהיתה גרסה זו לפחות בקצת

שמו הורדוס וישם אותו נגיד בגליל (יוסיפון, דף רלו). הנה חזקיהו שר הפריצים אשר מארצכם ישחית את כל ארץ ארם אשר אני נגיד עליהם (שם רלח). — ושר הצבא: ופתח אהלו נצב כנגיד למלחמה יאסוף את גבוריו (רשב״ג, בשורש ען). — וגדול בעמו: לבי הלא נחלל מאין הפוגות אשר הומר ונחלף למר מתק מגדיך, מלא דמעות כמים נשטפו נמלאו לחיי וכל עיני נגידיך (ר׳ מאיר הדרשן, קינ׳ לת״ב, ציון לפירת). — וכנוי לדוד המלך: מלבות הכינות במטה לנגידי, נאם להיות כסאו כשמש נגדי (ראב״ע, אל מי מקדושים). — ולהכהן הגדול: נגיד בתורת אל מעטיר יזרוק דם כדת קרבני (הוא, סדר עבודה, אמוני לבב). — ״נגיד המאמינים [1], כנוי אצל המשלמים למלכיהם: גם היום יקרא כל מלך גדול על ישמעאל נגיד המאמינים (ראב״ע בראש׳ מא י). — ד) דברים מחכמים, חשובים: הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב שמעו כי נגידים [2]) אדבר ומפתח שפתי מישרים (משלי ח ה-ו). — ואמר המליץ: דברי ראש לכל ראשי דברים ועל שיחים נגידים הם נגידים (ר״ש הנגיד, הכימים בחרתם). ללמד לכל נמהרי לב תבונות ועמק, שפתות לדבר בצחות, ולשור נגידי אמרים במעבה לבבי יצקתים צרפתים בטוחות (רמב״ע, תנו לין, פתיחה להתרכים). מה לי ולידידים ימי חרפי על כל לזות פי אמרו חסד, אכן בהתהפך זמן עלי לנגיד דברי קראו חסד (שם ו כ). והיו שיריו (של ר׳ שמואל הנגיד) נגידים וראשים, ועניניו חזקים וחדשים (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג). אנשי לבב שמעו לי, והאזינו נגידי שכלי (שם מג). ולאורו של רבינו משה וכו׳ הלכו כל ישראל ממזרח שמש עד מבואו וחבוריו בכל חכמה הם נגידי החבורים (רס״ע אבן דנאן, מאמ׳ על סדר הדורות, חמדה גנוזה ל:). — ונגידות, בל״נ: ודברתי נגידות, וחברתי ידידות, ונסמכתי על איש חמודות (ר״י הלוי, מכתב לר״א אלעמני). — ה) ״תאר כבוד לראשי ישראל בגולה, בפרט במצרים, ספרד ותורקיה [3]): כי לא מלכנו מלך חסד לבדו תכון ממשלתו הורישני משרת נגידי באמרו זה יעצור בעם יי׳ אחריו וגם לא הוא לבד קראני נגיד בשמו כי אם מלפניו משנים רבות מימי נגידי (אבי) וכו׳ (קטע גני׳, פרסם אלח׳ אדלר ב״גנזי מצרים״ מט). כי נאמן בית נגידי להיות לפני יי׳ עד עולם (שם). שמע נא דברי, אדוני הנגיד הגדול, מחמר קרצת כמוני, ועשני עשך ועפר יסודתנו (מנחם ב״ש, אגרי׳ לר״ש הנגיד). אבל ריח ישובב הנפשות ומור עובר יחיה הנשמה, בשם נגיד ויחיד רב שמואל אשר מלא פני כל האדמה (יוסף בן חסדאי, הגלגי תן). לזכר המשפחות המיוחסות משפחת נגידי ישראל ואיתניהם וכו׳ מרנו ורבנו אדוננו יהודה הנגיד (הזכר׳ נשמ׳ מזמן הגא׳ והרמב״ם מהגני׳, JQR N. S. I, 49). אצל כבוד שר השרים ונגיד הנגידים (ר״י הלוי, מכת׳ לר״א אלעמני). והגדי נאסרו ידיו במעיו, ראשו על כרעיו, ונגידנו הסיר כל צורר קם להכחידי, וישסעהו כשסע הגדי (ראב״ע, מכת׳ לר״ש אבן גאמע). עד בוא הנגיד הגדול רבי שמואל הלוי זצ״ל (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג). כי אין כשירי ר׳ שלמה חזקים, ולא כשירי הנגיד עמוקים (שם). והיה לו (להנגיד במצרים) הרמנותא דמלכא ומאמר המלך לרדות את העם במקל ורצועה וכו׳ ולאחר המוסף משימין שלחן לפני ההיכל וחומש עליו והנגיד יושב וקורא בו וכו׳ עכ״ל יאודה הנשיא הנגיד שהוא מזרע דוד המלך ע״ה וכו׳ ובבא הנגיד אל ארץ מצרים וילבש אותו השר בגדי מלכות וכו׳ ומהיום ההוא ומעלה (שהרב בצלאל אשכנזי הלשין לפני המלכות על הנגיד ר׳ יעקב בן חיים תלמיד ואמר כי פרוש נגיד הוא כמו מלך) וישימה (השר) לחק בישראל לבל יכנו לשום יאודי אשר יבוא מקושטנדינה נגיד (לקוטי יוסף סמברי, ברלינר, דף 2-4). — ובהרחבה, ״אדם בעל נכסים רבים: ברכו כאחד הנגידים [1]), בצאן ושפחות ועבדים (ראב״ע, מי כמוך אל). — ונרדף עם עשיר: חי נפשי כי באחת מערי ארצנו התפאר לפני זה ו׳ שנה בערך נגיד חסר תבונות אחד בבנו בן ד׳ שנים כי החל ללמוד גמרא (ש׳ בלוך, שבי״ע ב, אג׳יר). משאי ומתני בסחורות כאלה עם הנגידים מהר״ץ ומהר״ג יקירי רעזינאי עולה לאלפים ולרבבות (מא״ג, קרית ספר כה). יודיעני מע״ל אם חפצו לתת אותה גם לי בהקפה על ערבות הנגיד מהר״י כהן (שם). כי לא היו אז נגידים ועשירים גדולים כמו עכשיו ומה שמוציא בעל הבית פשוט ואפילו מקבל חשוב הוא יותר מהוצאות של הנגידים שבשנים הקודמים (מגיד שיחות, דף קסח). כי כל העשירים והנגידים הגדולים מודים שהעוה״ז מלא יגונות ויסורים (שם קע).

נוסחאות ספר בן סירא. — [1]) בערב׳ אמיר אלמומנין. — [2]) קצת החרשים מגיהים נכחים. — [3]) לפי עדות יוסף סמברי התחילה משרת הנגיד בימי מלכותו של עצר אלדולה, ד׳ תשמ״ה ליצירה, עי׳ ערך נגידות. — [1]) אפשר כי גם כאן השתמש ראב״ע בשם זה במשמ׳ הרגילה, שעפי״ר יש להם נכסים רבים, עכ״פ אנו רואים מקור ההרחבה והשמוש המאוחר.

כל הנגידים דקהלתנו נסעו לקראתו (מגלה טמירין, דף סו:). אודות רכושו של רוטשילד ורוב עשרו כנגד הרוזנים הגדולים ושאר הנגידים המפורסמים (מ' מו"ס, מסע' בנימין השליש'). — ו) ·:·בחכמת המזלות: והכוכב ההווה באחד המזלות הישרים יקרא הנגיד וההוה כנגד מעלתו באחד המזלות המעוותים הוא העבד (ראב"ע, ראש' חכמה, כ"י פריז). וענין מה שאמר שומעין מה שעתיד להיות כי בטיסתם באויר השמים יקבלו העתידות משרי המזלות השוכנים באויר והם נגידי התלי ומשם יגידו גם בעלי הכנפים כאשר הוא מנוסה בנחשים (מ' אלדבי, ש"א ט). ושרי זנב התלי הקרובים לארץ והם הנקראים נגידי התלי ומהם נעשים סימנים בעופות (הרקנטי ב ג).

ב. ***נָגִיד**[1]), ש"ז, מ"ר נְגִידִים, — בהמה כחושה, דלה, שאינה שוה הרבה, hinfälliges Tier; un animal maigre; lean animal: יכול גנב שור שוה מנה ישלם תחתיו[2]) נגידין; ת"ל תחתיו (ב"ק סז:).

ג. ***נָגִיד**, — עי' *נָגוֹד.

·:·**נְגִידוּת**, ש"נ, — שררת הנגיד: ותחל רוח הנגידות אשר היתה על נגידי להאצל עלי (קטע גני', פרסם אלח' הרכבי ב"גנזי מצרים" נח). ויראו העינים, כפלי כפלים, מאשר שמעו האזנים, אצל כבוד שר השרים, ונגיד הנגידים, מעון הנגידות, ומשכן הידידות (ר"י הלוי, מכתי' לר"א אלעמני). שלא אבקש מהמלך ושריו מאמר ציווי נגידות עליהם (תשב"ץ קנח). ומשם והלאה נשתלשל הנגידות במצרים (לקוטי ר"י סמברי, בלינגר 2). וכשנפסק שלשלת העבאסיים מבבל ואז התחיל אור העותמאנלים חזרה הנגידות למי שראוי לה מצד חכמתו ומעשיו ועשרו וכו' ונמשך זה הנגידות עד זמן הנגיד הר' יעקב בן חיים תלמיד (שם 3).

***נְגִיחָה**, ש"נ, — שה"פ מן נָגַח: ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כל שכן (ר"מ, ב"ק כג:). על נגיחה ועל נשיכה ועל רביעה ועל בעיטה מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק (רשב"א, תוספת' שם א ט). שור שהיה רועה ויצא שור אחר

---

[1]) לא נתברר מקורו, ועי' הערה הבאה. —[2]) בכ"י חמשה נגידין, והכונה ברורה שהיא במשמ' בהמה גרועה מהבהמה שגנב, אך מקור משמ' זו לנגיד לא נתברר. דעת רש"י שהוא מן אתנגיד בארמ' אינה נהירה. בסורי' ובערב' אין חבר, רק אולי נחיל a) בערב'.

---

a) نحيل

אחריו נמצא הרועה זה שמת אפילו זה מנוגח וזה מועד לנגיחה או מנושך וזה מועד לנשיכה פטור (שם ג ו). אם למדת על המועד שעשה בו כל המיתות כנגיחה אף התם נעשה כל המיתות כנגיחה (מכי' משפט', נזיק' י). תולדות הקרן נגיחה נגיפה וכו' (ירוש' ב"ק א א). אין נגיחה אלא בקרן (בבלי שם ב:). — ובסהמ"א: לא שמרו ונגח נגיחה רביעית (רש"י ב"ק כג:). לא היה תם אלא נודע כי שור נגח הוא היום ומתמול שלשום הרי שלש נגיחות (הוא, שמות כא לו). — ומצוי עוד.

נְגִינָה, ש"נ, סמי' נְגִינַת, בכנ' נְגִינָתָם, מ"ר נְגִינוֹת, נְגִינוֹתַי, — א) שה"פ מן נגן ועצם פעולת הנַגֵּן, Saitenspiel; jeu (mus.); string-music: יי' להושיעני וּנְגִנוֹתַי[1]) ננגן כל ימי חיינו (ישע' לח כ). זקנים משער שבתו בחורים מִנְּגִינָתָם (איכ' ה יד). אזכרה נְגִינָתִי בלילה (תהל' עז ז). — ב) בפרט שירה או נגינה של צחוק ולעג על אדם: הייתי שחק לכל עמי נְגִינָתָם כל היום (איכ' ג יד). ועתה נְגִינָתָם הייתי ואהי להם למלה (איוב ל ט). ואתנה לבושי שק ואהי להם למשל ישיחו בי ישבי שער וּנְגִינוֹת שותי שכר (תהל' סט יב-יג). — מְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת: למנצח בִּנְגִינוֹת מזמור לדוד (תהל' ד א, ו א וכו'), עי' מְנַצֵּחַ. — ומצוי בסהמ"א במשמ' שה"פ מן נגן: ואומרים דברי שירות ותשבחות לפני הקב"ה וכו' בקול נגינות ובבתי חתנים וכלות (שו"ת הגא', הרכבי ס). כגון נגינות של אהבת אדם לחבירו ולשבח יפה ביפיו כגון שהישמעאלים קורים להם אשעא"ר (הרי"ף ברכ' כא:). אעורר שפתי רננות ואאריך לשון מהללי, ואיטיב שיר ונגינות לאל גמל עלי (ר"י הלוי, אלהים מהרתיך). אפתח שפתי בנגינותי אל תוך ביתך, כי מבשרי אלהי צורי אחזה גבורתך (ראב"ע, אפתח שפתי). הנפש כשתתבודד תנגן בנגינות המעציבות (ר"י חריזי, מוסרי הפלסופי' א יח). כל שכן שראוי למנוע נגינות הערלים שהם כלם זמה ונבלות הפה והם בנויים על יסוד התעות הנשים (ר"י בר' אגטולי, נסא). — ג) ·:·הגבהת הקול והטעמתו על הברה מהברות המלה, בתנועה מהתנועות, accent: וכאלה הרבה כלם נגינתם מלרע (מנחם, ערך אפן). והחרוזים שיש להם טעם נגינות ראויים להיות משקל כל חרוז וחרוז שוה (ראב"ע, צחות ז:). הנגינות קרויין טעמים (רפ"י מגי' ג.). הנרצה בשירי לשון הקדש הוא להטעים איזו דבר חכמה ומדה טובה בלשון צח וערב שקול ושוה הנגינות והחרוזים כי הנפש תתענג בשירים המופלגים

---

[1]) בקצת ספרים מלא י.

(רמב"ה, הקד' דרכי נעם). ולכן ראוי לנו לדבר בטעמים משמם וצורתם ו נ ג י נ ת ם וכו' מחלקים המאמר ומסדרים כל פסוקי המקרא להבנה טובה ב נ ג י נ ה נכונה (ר' קלוני', בער בטעמי המקרא, בסוף ספ' מקנ"א לר"א בלמגי). ושמו וצורתו (של הזרקא) דומים ל נ ג י נ ת ו כי הנגינה שלו מתחלת בקול נמוך וכו' (שם). ונגינתו (של השופר) נ ג י נ ת הישר על פי ההמון (שם).

*אַבּוּב. – אילת השחר. – *אֶירוֹס. – *בַּטְנוֹן. – גִּתִּית. – הֵימַן. – חָלִיל. – חִלֵּל, נגן בחליל. – חלק, *החליק באבוב. חמת, *חמת חלילים. – חֲצֵר. – חֲצֹצְרָה. – ידותון. – יוֹבֵל. – יוֹנַת אֵלֶם. – יָתֵד, °יתדות הכנור. – כִּנּוֹר. – °כִּנּוֹרֶת. – *מַגְרֵפָה. – מוּת לַבֵּן. – מָחוֹל, *מין תֹף. – מֵיתָר, °מיתרי הכנור וכדומ'. – °°מַכּוֹשׁ. – °°מַכּוֹשִׁית. – מֵן, מִנִּים. – מְנַעֲנֵעַ, מְנַעַנְעִים. – °°מַפּוּחִית. – מְצִלְתַּיִם. – נֶבֶל. – נְגִינַת. – *נים, *נִימָה, נימי הכנור וכדומ'. – עוּגָב. – עֲלָמוֹת. – עָשׂוֹר. – °פְּסַנְתֵּר. – פָּרַט. – צִלְצַל, צֶלְצְלִים. – קרן. – שופר. – שושן, שושנים. – שליש, שלישים. – שמינית. – תֹּף. – תפף. – תקע.

נְגִינַת, — כמו נְגִינָה, שֵׁם כלי נגינה: למנצח על נְגִינַת[1] לדוד (תהל' סא א).

***נְגִיעָה,** ש"נ, — שה"פ מן נָגַע: כל הנוגע באמה ומשתין מים כאילו מביא מבול לעולם מ"ט נ ג י ע ה מביאה לידי חימום (כלה רבתי ב). — ובסהמ"א: אם תחב אדם טומאה בכוש והכניסה לתוך גרונו של אדם טהור ולא נגעה בלשונו וכו' לא נטמא הבולע משום מגע זה שהרי לא נגעה בבשרו שנגיעת פנים אינה נגיעה (רמב"ם, טומא' מת א ג). וכלי זה הכח כל אברי הגוף ככח היד על לקיחת דבר ו נ ג י ע ת ו וכח הרגל על ההליכה (ר"ם א"ת, ה' פרקים להרמב"ם א). נפש אשר תגע ונפש כי תחטא לפי שהיא בעלת הרצון והתאוה תלה החטא והמעל בה וכן נ ג י ע ת הגוף כי פעל הגוף בשתופה (רד"ק, שרש נפש). שמעתי שאנו (הנוצרים) בעיניכם טמאים לכן נשמרתם מ נ ג י ע ת נו בייננכם (ר"ש אבן וירגא, שבט יהודה ז). — ובהשאלה, כמו מַגָּע ומשא, יחס ונטיה לאיזה דבר: שלא יעלה על לב שום אדם בעולם מבני הקהלה לתת דעתו בקבלת הרב לקבל איזה שיש לו צד או נ ג י ע ה (שו"ת פרח מטה אהרן מד).

***נְגִיפָה,** ש"נ, — שה"פ מן נגף: על נגיחה ועל נגיפה ועל נשיכה ועל רביצה ועל בעיטה מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק (רסב"א, תוספת' ב"ק א ט). נ ג י פ ה נשיכה רביצה ובעיטה (גמ' שם ב:). פתח ב נ ג י פ ה וסיים בנגיחה לומר לך זו היא נ ג י פ ה זו היא נגיחה (שם). — ובסהמ"א: וטרם בא צרי גלעד הימות אנוש נכאב ויגגף נ ג י פ ה (רסב"ג, מגילתי). ידחוף בין בקרניו בין בגופו בין ברגלו בין שנשכו בשניו כלן בכלל נ ג י פ ה הם שאין נ ג י פ ה אלא לשון מכה (רש"י שמות כא לה). שהמלאכים משתמשים בצרכי האדם הצדיק וכו' ובעזרת הצדיקים ו נ ג י פ ת שונאיהם (ר"י א"ת, תקון מדה"נ לרסב"ג א).

°נְגִירְסִיאֵל, — שֵׁם שר הגיהנם: תנא נ ג י ר ס י א ל שרו של גיהנם עומד לפני נשמת הצדיקים שלא יתפללו על הרשעים (הרקנטי, לך לך).

***נְגִישָׁה,** ש"נ, — שה"פ מן נָגַשׁ: נאמר כאן נ ג י ש ה ונאמר להלן ונגשו הכהנים בני לוי מה נגישה שנא' להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש (ר' חגי, ירוש' סוט' ח א). נאמר כאן נ ג י ש ה ונאמר להלן ונגש משה אל הערפל מה נְגִישָׁה שנאמר להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש (ר' חייה בר אבא, שם).

°°נְגִישָׂה, ש"נ, — שה"פ מן נָגַשׂ: והוא מעצמו מכר שדהו לפדות בו עצמו מן ה נ ג י ש ה ומן האונס (שו"ת הרי"ף ק). שדרך הקדמונים היה לחקור האמת במכות ו נ ג י ש ו ת גדולות כדי שיאמרו מה שידעו וכו' שהקדמונים בחרו ה נ ג י ש ו ת כדי שיודו בדברים הודאים לא במסופקים וחשודים וכו' והנה ישפך דם נקי הרבה וירבה העול אם נלך אחר ה נ ג י ש ו ת (מסיר ליאון, נופ' צופים ב ז). והרחיקו בני שמעון נדוד למרחוק בשביל נ ג י ש ת החובות (הרא"ש, טור חו"מ שם כ). ואיך הוציאו כל כך ממון מידם בעין יפה בבת אחת בלא נ ג י ש ה ודוחק (שם). עשו אתה כטוב בעיניכם אם להחרימה ולבזותה מיני בזוי' או להכותה בשבט או לסוגרה בבית אפל וכיוצא ממיני ה נ ג י ש ו ת עד אשר תשוב מדרכה הרע (שו"ת בשמים ראש פא).

א.°נגל[1], ממנו מַגָּל.

---

[1]) בקצת ספרים נְגִינֹת, נגינות.

[1]) בערב' נג'ל a). וכבר קבע ריב"ג שרש זה להשם מַגָּל, וכך גם רד"ק, וכך גם החדשים, ועי' ערך מַגָּל. אבל, בכל המשמ' אשר שרש נגל משמש בערב' אין אף אחת שיכול להסתעף ממנה משג הקצירה בדרך טבעי, ולכן אפשר כי שמושו במשמ' קצר נסתעף מן השם מגל, שהוא קדום מאד.

a) نجل

ב.נגל[1], ממנו נגל.

נגל, פ"ע, עתי' יגל,—נגלו המים, יגלו, נבעו ונזלו בכח, hervorquellen, fliessen; jaillir, couler; to spring forth, to flow: ויגל[2] כמים משפט וצדקה כנחל איתן (עמו' ה כד).

נגן, ממנו נגינה, נגן, נגן, מנגן, מנגינה, *נגון, *נגוני.

נגן, —קל לא נמצא הפעל במקרא אלא בבינוני בתור שם. — ואמר הפיטן: לך נגנים המלות שרפים בהגיון, ודרי מטה ישוררו בשגיון (ר"י הלוי, לך אדר ויקר).

—פע', נגן, נגן, ננגן, מנגן,—נגן בכנור, בנבל, בחליל וכדומ', הכה בהנימים, או תקע בחליל, למען תת קול נעים, spielen; jouer; to play: יבקשו איש ידע מנגן בכנור והיה בהיות עליך רוח אלהים רעה ונגן בידו וטוב לך וכו' ראו נא לי איש מיטיב לנגן והביאותם אלי וכו' ראיתי בן לישי בית הלחמי ידע נגן וגבור חיל (ש"א טז יז-יח). ולקח דוד את הכנור ונגן בידו (שם כג). ודוד מנגן בידו כיום ביום (שם יח י). והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד יי' (מ"ב ג יט). קחי כנור סבי עיר זונה נשכחה היטיבי נגן הרבי שיר למען תזכרי (ישע' כג יו). ונגנותי ננגן כל ימי חיינו (שם לח כ). והנך להם כשיר עגבים יפה קול ומטב נגן (יחזק' לג לב). שירו לו' שיר חדש היטיבו נגן בתרועה (תהל' לג ג).—ובתו"מ: היה (דוד) נוטל נבל וכינור ונותנו מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם (ר"א בר מנחם, ירוש' ברכ' א א). כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה באה רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו (ר"ש חסידא, בבלי שם ג:). אחיה יבנה מזבח חנניה ינגן בכנור ויכפרו כולם ויאמרו אין להם חלק באלהי ישראל (שם סג:). שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו ליצים (סנה' קא.). אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה נזכרתי אני שעשית לי נסים במצרים והייתי מנגנת לך על ידי אותן נסים ואמרתי לך שירים וזמרים באותה הלילה (ר"י בר' סימון, מדרי תהל' קיג, ילקו' שם תתעב).

[1]) אין בעלי השרשים שקדמוני מודים בשרש מיוחד זה, ועי' הערה הבאה.

[2]) כך בנוסחה של המסורה, ופרשוהו הקדמונים והחדשים קצתם מן גלה וקצתם מן גלל, אך זה וזה רחוק, ויותר מסתבר הוא כי יגל זה הוא עתיד מן נגל במשמ' נביעה ונזילה, וגם בערב' משמש שרש זה במשמ' מים נוזלים. ואולי הוא כמו נזל בחלוף ז בגימל לחזק הפעולה.

—ומצוי בסהמ"א. ואמר המליץ: לשנן בשנונים, לנגן בניגונים (יוחסין של אחימעץ מאיטליה, נויבואר 111). —וגם במשמ' שיר וזמרה: כהנים המנגנים ברכת כהנים הרי אלו משובחים (הלבוש, או"ח קכח כב). — ובמשמ' הנחת הטעמים והנגינות כהלכה: שכר פיסוק טעמים ל גן המקראות כהלכתן (הרא"ש נדרי לז.).

—פע', *נגן, מנגן,—שהנגינה של הטעמים קבועה בו: תאפו אפו היה לו לומר בחטף פתח קטן וכו' אלא בשביל שאינו מחובר לאחריו אלא מנוגן ברביע שהוא מנגוני המלכים לכן נקוד בצירי (רשב"ם שמות טו כג). כל בן המנוגן בקמץ במ"ז פתחין (בן חיים, מסורה ויקר' א ה).

—התפ', *התנגן,—יתנגן השיר, וכדומ': אבל בידינו חכמת המושיקא ערבה ומתוקה ובה יתנגנו כל שיר ברון יחד בלי ערבוב (יהודה ב"ר יצחק, ספר מוסיקא, כ"י פריז). והקטנים (האותיות) מתנגנים בגרון בפה בקול רם וצלול (שם). לבו של בנימין שמח כל כך עד שנפתחו שפתיו וזמר מלך עליון יוצא מגרונו ומתנגן מאליו בנעימה דקה (מ' מו"ס, מסע' בנימן השלישי). — ובמשמ' הנחת הנגינה במלה מן המלים: ומ"מ הקדמא יתנגן במקומו ולא במקום הזקף וכו' שב' הטעמים יתנגנו על אות א' וכו' מסתמא יש נ"מ שהוא מתנגן במקום עמדו (תל"ע, סי' סט, בהערה).

נגן, (נוגן), ש"ז, מ"ר נגנים,—מי שאומנותו לנגן: קדמו שרים אחר נגנים בתוך עלמות תופפות (תהל' סח כו). —ואמר המשורר: אני השר והשיר לי לעבד אני כנור לכל שרים ונוגנים, וגוי יהלוך על האדמה ורוחי תעלה על הענכים (רשב"ג, אני השר). נוגן אשר פיהו הדר יפיו בשיר עלי נבל ישבח (רמב"ע, תרשיש ב ו). שמעה זמר מפי נוגן משירים אל אותו פוצה (שם ק). ומצאו בעיניו זאבי יערים כחן הבתולות בעיני נערים, וחשב יענים לשרים ונגנים ושאגת כפירים שריקות עדרים (ר"י הלוי, היוכלו פגרים). קול נשאו שרי ונוגני שובע שמחות כגן רטוב. קול אומרים הודו לו' לעולם כי טוב (ראב"ע, אמוני לבב). נשאו קול יחד פדויים, נוגנים ושרים בשירים רצויים (סוא, אותות אל).

***נגם[1]**, ממנו *נגם.

***נגם**, פי', עתי' יגם,—נשך חתיכה מאכל, abbeissen, arracher avec les dents; to bite off: טהור שנגם מן האוכל ונפל על בגדיו ועל ככר של תרומה (טבו"י ג ו).—ונגם ביצה מגלגלת, פתח הקלפה לגמוע משם

[1]) בארמית נגם, במשמ' אכילה.

או לקחת משם בכף: ביצה מגולגלת עד שיגוס[1] ושלוקה עד שירסס (עוקצ׳ ב ו).

א. נגע[2], ממנו א. נָגַע, *נְגִיעָה, *מַגָּע, *הַגָּעָה.

א. נָגַע, פ״ע, נָגְעָה, נָגְעוּ, נֹגֵעַ, נוֹגֵעַ, נֹגְעִים, נֹגַעַת, נֹגְעֹת, נְגֹעַ, לִנְגֹּעַ, גַּעַת, כְּגַעַת, לָגַעַת, *לִגַּע, גַּע, יִגַּע, תִּגַּע, תִּגְּעוּ, תִּגָּעוּ, יִגְּעוּ, נְגָעֵךְ, נְגָעוֹ, נְגַעֲנוּךָ, — א) נָגַע בְּדָבָר, אֶל דבר, וְאֶת דבר בְּיָדוֹ וכדומ׳, הקריב את ידו אל עצם הדבר ממש עד שלא היה שום רֶוַח בין היד ובין הדבר, berühren; toucher; to touch: ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תִגְּעוּ בו (בראש׳ ג ג). וַיִּגַּע בכף ירכו (שם לב כו). כי נָגַע בכף ירך יעקב (שם לג). השמרו לכם עלות בהר וּנְגֹעַ בקצהו כל הַנֹּגֵעַ בהר מות יומת לא תִגַּע בו יד (שמות יט יב־יג). כל הַנֹּגֵעַ במזבח יקדש (שם כט ז). או נפש אשר תִּגַּע בכל דבר טמא (ויקר׳ ה ב). מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תִגָּעוּ (שם יא ח). כל הַנֹּגֵעַ בהם יטמא (שם כו). בכל קדש לא תִגָּע (שם יב ד). או על הכלי אשר הוא ישבת עליו בְּנָגְעוֹ יטמא (שם טו כג). ולא יִגְּעוּ אל הקדש (במד׳ ד טו). וכל אשר יִגַּע על פני השדה בחלל חרב (שם יט טז). וכל אשר יִגַּע בו הטמא יטמא והנפש הַנֹּגַעַת תטמא (שם כב). וכל נֹגֵעַ בחלל (שם לא יט). וישלח מלאך יי׳ את קצה המשענת אשר בידו וַיִּגַּע בבשר ובמצות (שפט׳ ו כא). כל מכה יבוסי וְיִגַּע בצנור (ש״ב ה ח). ואיש יִגַּע בהם (בהקוצים) ימלא ברזל (שם כג ז). ויפרשו את כנפי הכרבים וַתִּגַּע כנף האחד בקיר וכנף הכרוב השני נֹגַעַת בקיר השני וכנפיהם אל תוך הבית נֹגְעֹת כנף אל כנף (מ״א ו כז). וישכב ויישן תחת רתם אחד והנה זה מלאך נֹגֵעַ בו (שם יט ה). וילך וַיִּגַּע האיש בעצמות אלישע (מ״ב יג כא). ודמים בדמים נָגָעוּ (הוש׳ ד ב). הַנּוֹגֵעַ בארץ ותמוג (עמו׳ ט ה). הנה נָגַע זה על שפתיך (ישע׳ ו ז). נגאלו בדם בלא יוכלו יִגְּעוּ בלבשיהם סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תִּגָּעוּ (איכ׳ ד יד-יה). וְנָגַע בכנפו אל הלחם (חגי ב יב). נֹגֵעַ בבבת עינו (זכר׳ ב יב). ותקרב אסתר וַתִּגַּע בראש השרביט (אסת׳ ה ב).

ואין נוֹגֵעַ בארץ (דני׳ ח ה). והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מעף ביעף נֹגֵעַ אלי (שם ט כא). והנה יד נָגְעָה בי (שם י י). והנה כדמות בני אדם נֹגֵעַ על שפתי (שם יז). מאנה לִנְגּוֹעַ נפשי המה כדוי לחמי (איוב ו ז). גַּע בהרים ויעשנו (תהל׳ קמד ה). המביט לארץ ותרעד יִגַּע בהרים ויעשנו (שם קד לב). — ורוח: הלא כְּגַעַת בה רוח הקדים תיבש (יחזק׳ יז י). והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר וַיִּגַּע בארבע פנות הבית (איוב א יט). — ב) נָגַע בִּפְלוֹנִי לְרָעָה, בכונה רעה, עשה לו רעה: ויצו אבימלך את כל העם לאמר הַנֹּגֵעַ באיש הזה ובאשתו מות יומת (בראש׳ כו יא). אם תעשה עמנו רעה כאשר לא נְגַעֲנוּךָ וכאשר עשינו עמך רק טוב (שם כט). אנחנו נשבענו להם ביי׳ אלהי ישראל ועתה לא נוכל לִנְגֹּעַ בהם זאת נעשה להם והחיה אותם (יהוש׳ ט יט-כ). וראיתם אם דרך גבולו יעלה בית שמש הוא עשה לנו את הרעה הגדולה הזאת ואם לא וידענו כי לא ידו נָגְעָה בנו (ש״א ו ט). ויאמר המלך (להאשה התקועית שבני משפחתה רצו להמית את בנה) המדבר אליך והבאתו אלי ולא יסיף עוד לָגַעַת בך (ש״ב יד י). ויאמר בעז אל רות הלוא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר וכו׳ הלוא צויתי את הנערים לבלתי נָגְעֵךְ (רות ב ח-ט). כי הַנֹּגֵעַ בכם נגע בבבת עינו (זכר׳ ב יב). אל תִּגְּעוּ במשיחי ולנביאי אל תרעו (תהל׳ קה יה). ואולם שלח נא ידך וְגַע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך (איוב א יא). אולם שלח נא ידך וְגַע אל עצמו ואל בשרו אם לא אל פניך יברכך (שם ב ה). בשש צרות יצילך ובשבע לא יִגַּע בך רע (שם ה יט). חנני חנני אתם רעי כי יד אלוה נָגְעָה בי (שם יט כא). — וגם בדבר לא בע״ח: כה אמר יי׳ על כל שכני הרעים הַנֹּגְעִים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל הנני נתשם מעל אדמתם (ירמ׳ יב יד). — וְנָגַע באשה, במשמ׳ נְגִיעָה של פריצות: ויאמר אליו האלהים בחלם גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת (שאמרת לקחת לך את שרה) ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי על כן לא נתתיך לִנְגֹּעַ אליה (בראש׳ כ ו). כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הַנֹּגֵעַ בה (משלי ו כט). — ג) נָגַע הזמן, היום, הדבר וכיוצא בזה, נָגַע אֶל, עַל ועַד פלוני, התקרב וּבָא: והמלחמה כבדה והם לא ידעו כי נֹגַעַת עליהם הרעה (שפט׳ כ לד). גפן שבמה מעלי גוים הלמו שרוקיה עד יעזר נָגָעוּ תעו מדבר (ישע׳ יו ח). כי אנושה מכותיה כי באה עד יהודה נָגַע עד שער עמי עד ירושלם (מיכ׳ א ט). אכן השא השאת לעם

---

[1]) פרש רה״ג במשמ׳ הגיס, אך יותר מסתבר פרוש הרמב״ם ככתוב בפנים.

[2]) רק עבר׳, וגם ארמ׳ יהוד׳. בערב׳ משמש צרוף זה a) במשמ׳ אחרת.

---

a) نجع

הזה ולירושלם לאמר שלום יהיה לכם ונגעה חרב עד הנפש (ירמ' ד י). נטישתיך עברו ים עד ים יעזר נגעו (שם מח לב). כי נגע אל השמים משפטה ונשא עד שחקים (שם נא ט). כי עתה תבוא אליך ותלא תגע עדיך ותבהל (איוב ד ה). ויגע החדש השביעי (עזר' ג א). ויגע הדבר אל מלך נינוה (יונ' ג ו). — ונגע הדבר בלבו, עשה עליו רשם חזק: וגם שאול הלך לביתו גבעתה וילכו עמו החיל אשר נגע אלהים בלבם (ש"א י כו). זאת רעתך כי מר כי נגע עד לבך (ירמ' ד יח). — ובתו"מ: גדיש שלא לוקט תחתיו כל הנוגע [1]) בארץ הרי הוא של עניים (פאה ה א). המסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ (שבי' ג ז). אחד שאמר נגעתי בזה וכו' נגעתי ואיני יודע באיזה משניהם נגעתי וכו' שדרך בני אדם להלוך ואין דרכן ליגע (טהר' ה ב). מקום שהן יכולין לפשוט את ידן וליגע (שם ז ד). לא יטול אדם מי חטאת ואפר חטאת ויהא רכוב על גבי חברו או על גבי בהמה מקום שאין רגליו נוגעות בארץ (תוספת' פרה ט-ח ט). מולייר הגרוף שותין ממנו בשבת הא אם אינו גרוף לא וכו' מפני שהגחלים נוגעות בגופו (ר' פינ, ירוש' שבת ג א). הלך הנחש ואמר לאשה הריני נגעתי באילן ולא מתי אף את געי [2]) בו ולא תמותי (פדר"א יג). אמרו לאותה אשה געי [3]) בה במטלית זו בראש אצבע צרדה של יד (פרקי היכלות כ ב). — ונגע באשה, במשמ' נגיעה של פריצות: אמרה לי חס ושלום אפילו באצבע קטנה לא נגע בי (שבת יג:). כל הנוגע באצבע קטנה של אשה כאילו נוגע באותו מקום (מס' כלה). שמא הסכתה לו את שמן בידך וכו' ונגע ביך אפילו באצבעו הקטנה (סדר אליהו רבה טו-טז). משלו נתנו לו (ליוסף) פיו שלא נשק בעבירה ועל פיך ישק כל עמי גופו שלא נגע בעבירה וילבש אותו בגדי שש (רסב"ג, מד"ר בראש' נ). זה היה יוסף שנקרא חכם וכו' והיה יודע שעתיד ליתן הדין אלו נגע באשת פוטיפר לפיכך פירש ממנה וכו' שלט ביצרו ולא נגע בה (שם במד' יד). — מכה נגעה בו, דבקה בו, ובהשאלה: זה מכת פרושים נגעו בו (רבי, ירוש' פאה ח ח). — נגע בדבר, עסק בו: עד שלא בא מעשה אצל בית הלל היו בית שמאי נוגעין בו משבא מעשה אצל ב"ה לא היו ב"ש נוגעין בו (ר' יוסי ב"ר בון, ירוש' קדוש' א א). — ונגע בפלוני, במשמ' של איבה, הרע לו: אמר לו בלק הואיל ואינך יכול ליגע בהן מפני משה משמשן ראה זה שעומד אחריו מה יהיה (מד"ר במד' כ). — נגע בדבר, נגע בעדות, וכיוצא בזה, יש לו הנאה בזה, מוצא טובת נפשו בזה: (מפני שנראה כנוגע בעדותו (ריש לקיש, סנה' לד.). (המעידין זה לזה) נוגעין בעדותן הן (ב"ב מג.). — דברים נוגעים בלב: שלחה (המלכה ושתי) ואמרה לו דברים שהן נוגעין בלבו אמרה לו אם רואין אותי נאה הן נותנין עיניהם להשתמש בי והורגים אותך (מד"ר אסת', ותמאן). — ומצוי בסהמ"א: בקש לדבר רע ואמר לי גע, גשתי אני כאשר לשונו ענה (ר"ש הנגיד, אוס נבי עלג). בואו לגן עדן מתים וגעו בעץ דעת ועץ חיים ואל תשתעו (ראב"ע, גנבי פחקים). רוצו לעץ חיים ואם לא תוכלו לאכול צרי עדנו בעלהו געו (ספר הענק, אות ג). כשם שאני רוקד כנגדך ולא אוכל לנגע [1]) בך כך לא יוכלו כל אויבי לנגע בי לרעה (סדר ברכי הלבנה). — ובמשמ' נטיה לדבר: מחילה מכבודך אתה נוגע בדבר הזה מאחר כי אתה ספרדי (רי"מ חזן, אחרית הנחלה ט). — בנגע לדבר, בענין הדבר, במה ששיך להדבר: וכל מדות הטובות רחמנים ביישנים גומלי חסדים נמצאו מאז אצלנו הן בנוגע לפרט והן בנוגע לכלל (עטרי נבי לרלה"ח ב). שני דברים עומדים לשטן לך האחד הקרקע אשר חלקת לגסנו והשנית המזון אשר תאבה לקבל בפעם אחת את הנוגע לדבר הראשון הן אמת גם אני הסכמתי לתת ניר לאחותי בגבול נחלתנו וכו' ואת הנוגע בדבר השני הנני מפיק רצונך וכו' (מא"ג, דביר ב עט).

— הפע', הגיע, הגעת, הגיעו, הגעתם, מגיע, מגיעי, מגעת, הגיע, הגיענו, יגיע, יגע, תגיע, תגע, יגיעו, הגעתיהו, יגיענה.

א. פ"ע, — א) הגיע הדבר שמה, כמו נגע, היה זה אצל זה ממש בלא רוח ביניהם: והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה (בראש' כח יב). אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע (איוב כ ו). כנף האחד לאמות חמש מגעת לקיר הבית והכנף האחרת אמות חמש מגיע לכנף הכרוב האחר וכנף הכרוב האחד אמות חמש מגיע לקיר הבית (דהי"ב ג יא-יב). — ב) הגיע פלוני אל פלוני או למקום פלוני, קרב ובא: דמו עד הגיענו אליכם (ש"א יד ט). כי היו בצען שריו ומלאכיו חנס יגיעו (ישע' ל ד). וראיתיו מגיע

---

[1]) כך בקצת דפוס' ובכ"י סיריליו, ובקצת ספרים הנוגעות. — [2]) כך גם בהוס' ב' לנסח' א' לאדר"נ, שכטר, ובקצת ספרים נגעי. — [3]) ובספר עמה"מ לנפתלי ברי יעקב אלחנן, דף קמ, גרסה נגעי בה. — [1]) והעיר ע"ז רש"ז הונא בספ' שערי תפלה: כך מצאתי בסדור ישן נושן כתוב בקלף ונכון הוא כי לשון המקרא הוא ובכל

אצל האיל (דני׳ ח ז). עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהלו להביא את המן (אסת׳ ו יד).—ובהשאלה, הגיע פלוני עד דבר, בא עד הדבר, היה לו הדבר: כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שערי מות (תהל׳ קז יח). ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות (אסת׳ ד יד). — והגיע דבר, קרב ובא: וחלף (הנהר) ביהודה שטף ועבר עד צואר יגיע והיה מטות כנפיו מלא רחב ארצך עמנו אל (ישע׳ ח ח). רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו (תהל׳ לב ו).—ובהשאלה: כי שבעה ברעות נפשי וחיי לשאול הגיעו (שם פח ד). ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים (אסת׳ ד ג). אשר הגיע דבר המלך ודתו להעשות (שם ט א).—והגיע הזמן וכיוצא בזה: כי הנה הסתו עבר הגשם חלף הלך לו הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע (שה״ש ב יא-יב). בא העת הגיע היום (יחזק׳ ז יב). עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ (קהל׳ יב א). ובהגיע תר נערה ונערה לבוא אל המלך (אסת׳ ב יב). ובהגיע תר אסתר בת אביחיל (שם טו). — והגיע לזמן: אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה (דני׳ יב יב).—הגיע לפלוני, סתם, קרה לו, נעשה לו: יש צדיקים אשר מגיע אלהם כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אלהם כמעשה הצדיקים (קהל׳ ח יד). על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור על כן על כל דברי האגרת הזאת ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם (אסת׳ ט כו). —ובהשאלה, הגיעה ידו די דבר, היה לו כמה שצריך לעשות הדבר: והביא את אשמו וכו׳ כשבה או שעירת עזים וכו׳ ואם לא תגיע ידו די שה והביא את אשמו אשר חטא שתי תרים וכו׳ (ויקר׳ ה ו-ז).

ב. פ״י,—הגיע את הדבר אל דבר, עשה שיגע בו: ותכרת את ערלת בנה ותגע לרגליו (שמות ד כה). ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזת (שם יב כב). הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה יקריבו (ישע׳ ה ח). ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה וכו׳ ויגע על פי ויאמר הנה נגע זה על שפתיך (שם ו ו-ז). ומבצר משגב חמתיך השח השפיל הגיע לארץ עד עפר (שם כה יב). ישפילה עד ארץ יגיענה עד עפר (שם כו ה). וישלח יי׳ את ידו ויגע על פי (ירמ׳ א ט). מבצרי בת יהודה הגיע לארץ (איכ׳ ב ב).—ובתו״מ, פ״ע, הגיע אצל פלוני, בא עדיו: כשאתה מגיע [1] אצל ר׳ עקיבא אמור לו עד מתי וכו׳ (חנינא בן חכינאי, נדה נב:). — ולמקום, לדבר: מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי וכו׳ הגיע לחצר החיצונה נוטל את הכלים וכו׳ בגוי שאין מכירו מהלך אחריו עד שמגיע לביתו (תוספת׳ שבת יח א). אבר שיצא מקצתו חותך עד שמגיע לעצם וקולף עד שמגיע לפרק וחותך (פסח׳ ז יב). היו בודקין והולכין עד שמגיעין למקום עושי חביתים (תמיד א ג). היה מפשיט ויורד עד שהוא מגיע לחזה הגיע לחזה חתך את הראש (שם ד ב). היה עולה בכבש והסגן בימינו הגיע למחצית הכבש אחז הסגן בימינו והעלהו (שם ז ג). ודברו הלויים בשיר הגיעו לפרק תקעו (שם). אירע קרי באחד מהם יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירה והנרות דולקים מכאן ומכאן עד שהוא מגיע לבית הטבילה (מדו׳ א ט). היה עולה במסיבה ופניו למערב הלך על כל פני הצפון עד שהוא מגיע למערב וכו׳ היה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עליה (שם ד ה). — ובהשאלה, הגיע למקומו של פלוני, נהיה דומה לו בדבר מהדברים: ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו (הלל, אבות ב ד).—והגיעה הרצועה וכיוצא בזה עד, היתה ארוכה כך וכך שנגע הקצה האחד במקום ...: ורצועה של עגל בידו וכו׳ ידה טפח ורחבה טפח וראשה [1] מגעת על [2] פי כרסו (מכו׳ ג יב-יג). מחלוקת במחיצות המגיעות לתקרה אבל מחיצות שאין מגיעות לתקרה דברי הכל עירוב אחד לכולן (ערוב׳ עב.). וצריך שיגיע חריץ (שבין בית לבית של התפלין) למקום התפר (אביי, מנח׳ לה.).—והגיע הזמן: היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא (ברכ׳ ב א). פעם אחת הייתי מהלך אחר ר׳ עקיבא ואחר ר׳ אלעזר בן עזריה והגיע זמן קרית שמע כמדומה אני שנתיאשו מלקרות מפני שהן עסוקין בצורכי ציבור (ר׳ יהודה, תוספת׳ שם א ב). היתה למודה להיות רואה מיום עשרים ליום עשרים משש שעות לשש שעות הגיע יום עשרים ולא ראת (הוא, שם נדה ט ב). מעשה ברבי ישמעאל ור׳ אלעזר בן עזריה שהיו שרויין במקום אחד והיה ר׳ ישמעאל מוטה ור׳ אלעזר בן עזריה זקוף והגיע זמן קרית שמע נזקף ר׳ ישמעאל וכו׳ (שם ברכ׳ א ד). ימתין עד שתגיע גורן (שם ב״מ ט כד). מי שהיה בלן לרבים וכו׳ והגיע שעת הרגל ומבקש לילך לתוך ביתו (שם יא כז). תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונשאת (שם נדה ט ז). תגיע יום שנים עשר חדש ולא נגאל (ערכ׳ ט ד). לא היו

*הנוסחאות מצאתי ואיני יכול ליגע בך וכו׳.—[1]) בתוספת׳ שם וו כשתלך.—[1]) בכ״י אין מלה זו.—[2]) בכ״י ומגיעה עד.

רואין אותו ולא שומעין את קולו עד ששומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור והן אומרים הגיע עת (תמיד א ד). הגיע זמן הנעילה הגביה את הטבלה בטבעת ונטל את המפתחות (מדו׳ א ח). כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה באה רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו (ר״ש חסידא, ברכ׳ ג:). לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך הגיע זמן ולא פרעו וכו׳ (ר״י הכהן, ר״ה יז:). הרי שהיה נושה בחבירו מנה והלך ועמד על גרנו וכו׳ הגיע זמן חטין למכור אמר לו תן לי חטין וכו׳ (ר׳ הושעיא, ב״מ סג.). אמר לו (המלאך ליעקב) מלאך אני ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו (חול׳ נא:). היה משכים לצאת לדרך ומתיירא שמא יאבדו (התפלין) מניחן וכשיגיע זמנן ממשמש בהן ומברך עליהן (מנח׳ לו.). ומרביצים שדהו (של האבֵל) משתגיע עונת המים שלו (מו״ק יא:). כיצד אדם מת באים עליו שלשה מלאכי השרת אחד שהוא מלאך של מות והשני סופר והשלישי שממונה עליו אומר לו קום הגיע קצך (ריב״ל, מס׳ כלה רבתי ג). בשעה שמלך המשיח נגלה בא ועומד על הגג של בית המקדש והוא משמיע להם לישראל ואומר להם ענוים הגיע זמן גאולתכם (פסיק׳ רבתי לו). — הִגִּיעַ לסוף דעתו של פלוני, ירד לסוף דעתו, הבין סוף דעתו: וכי מפני שאכל זה זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לב״ד ליסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שסוף מגמר נכסי אביו וכו׳ (ריה״ג, סנה׳ עב.). כלום הגענו לסוף דעתו של ר״ש (ר׳ אסי, מנח׳ ד.). — הִגִּיעוּ הגוזלות וכיוצא בזה, גדלו שיכולות לפרוח ולעוף וכיוצא בזה: אין מעברין את השנים לא מפני הגדיים ולא מפני הטלאים ולא מפני גוזלות שלא הגיעו[1] וכולן עושין אותן סעד לשנה (תוספת׳ סנה׳ ב ד). — הִגִּיעַ לו מֵהַדָּבָר כך וכך, היה הדבר מספיק שינתן לו בזו המדה: כל שאילו מחלקו למזון שתי סעודות ביניהן ואין מגיעות גרוגרת לכל אחד ואחד (רב יהודה, ערובי׳ פ:). — הִגִּיעַ בִּפְלוֹנִי, הִשִּׂיג אותו: השולח גט לאשתו והגיע בשליח או ששלח אחריו שליח ואמר לו גט שנתתי לך בטל הוא (גיט׳ ד א). קובר מתים הייתי פעם אחת רצתי אחר צבי ונכנסתי בקולית של מת ורצתי אחריו ג׳ פרסאות וצבי לא הגעתי וקוליא לא כלתה (אבא שאול, וי״א ר׳ יוחנן, נדה כד:). מעשה בגוי אחד שרדף אחר ישראל להורגו ולא הגיעו עד שבא נחש וסיבבו והפילו (פסיק׳ רבתי ל). — הִגִּיעַ לִפְלוֹנִי, קָרָה לו: שהוא נותן רמז לבני קהת ואומר להם תנו דעתיכם שלא לנהוג בקלות ראש ולהכנס אצל הארון וכו׳ שלא יגיע לכם כשם שהגיע לבני אהרן (ר׳ לוי, מד״ר במד׳ ה). שכל הנשים לוטות כך תגיע ליך כשם שהגיע לפלונית וכו׳ שיהיו הכל נשבעות כך תגיע לי כמו שאירע לפלונית אם לא אעשה כך וכך (שם ט). המן שבקש להרוג את כל היהודים הם ובניהם ולבוז את ממונם ובקש לתלות את מרדכי לכך הגיע לו מדה כנגד מדה שמת הוא ובניו ולקח מרדכי ממונו (שם י). ע״י עון אחד שהיה ביד משה שהוכיח את בניך ואמר להם שמעו נא המורים יסרת אותו והוכחת אותו וכו׳ ואם כך הגיע למשה הצדיק עאכ״ו שאר כל הבריות (שם דבר׳ ב). מעשה באדם אחד שהיה חופר שיחין לרבים ובתו היתה הולכת בדרך ובאתה לעבור בנהר ושטפה באו ואמרו לו לר׳ פנחס (בן יאיר) כך הגיע לבתו של פלוני (שם ג). כביכול אמר הקב״ה כשם שהוא (ירמיהו בוכה) למטן אף לפניי בבכיה למעלן על מה שהגיע (פסיק׳ רבתי כט). אחד מהם עומד עם חבירו בבוקר ואומר לו אין אתה יודע מה היה לי הלילה הזה כך וכך הגיעני ואותו אומר לו אף אני כך (שם מב). — הִגִּיעוֹ, הִגִּיעֲךָ, הִגִּיעָתְךָ, וכו׳, דִּבּוּר במשמ׳ נשאר הדבר בידו, אינו יכול לחזור בו: המוכר יין לחבירו ונמצא קוסס הגיעו (רשב״א, תוספת׳ ב״ב ו י). (האומר לחבירו) חבית זו אני מוכר לך אפילו חומץ הגיעו (שם ז). (האומר לחבירו) פרדס אני מוכר לך אעפ״י שאין בו אילנות הגיעו וכו׳ כרם אני מוכר לך אעפ״י שאין בו גפנים הגיעו וכו׳ בית כור אני מוכר לך בין שהוא כבן עשרים בין שהוא כבית ארבעים סאה הגיעו שלא אמר לו אלא שמ (שם יח). מי שהיה כותלו סמוך לגינת חבירו ונפל ואמר לו פנה את אבניך אמר לו (בעל האבנים) הגיעוך[1] אין שומעין לו (ב״מ י ה). (האומר לחבירו) בית כור עפר אני מוכר לך וכו׳ הן חסר הן יתר אפילו פיחת רובע לסאה או הותיר רובע לסאה הגיעו יותר מכאן יעשה חשבון (ב״ב ז ב). (האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך) בסימניו ובמצריו פחות משתות הגיעו עד שתות ינכה (שם ג). (האומר לחבירו) מרתף זה אני מוכר לך אפילו כולו חומץ

— [1]) בגמ׳ בבלי שם (סנה׳ יא.) שלא פירחו, והוא הוא.

— [1]) ופרש רש״י: הם שלך ופנה אותן לעצמך.

הגיעו (גמ׳ שם נה.). פיחת שבעת קבין ומחצה לכור או הותיר שבעת קבין ומחצה לכור הגיעו יותר מכאן כופין את המוכר למכור ואת הלוקח ליקח (שם קד.). מעשה באחד שהקדיש את שדהו מפני רעתה אמרו לו פתח אתה ראשון אמר הרי היא שלי באיסר וכו׳ אמרו לו הגיעתך[1]) נמצא מפסיד איסר ושדהו לפניו וכו׳ אמר אחד הרי היא שלי בעשרים ושש אם רצו הבעלים ליתן שלשים ואחד דינר הבעלים קודמים ואם לאו אומרים לו הגיעתך[1]) (ערכי׳ ח ה-ג). — לא הִגִּיעוֹ, אינו שלו, לא נשאר בידו: מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו נטלה ונתן להם מן הצד מה שנתן נתן ושלו לא הגיעו (ב״ב ו ז). — ובמשמ׳ פעל יוצא: צרם באזנו תלש בשערו רקק והגיע בו רוקו וכו׳ נותן ארבע מאות זוז (ב״ק ח ו). בנה בית חדש וקנה כלים חדשים אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה (ברכ׳ ט ג). כן יי׳ אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים (ר״ע, פסח׳ י ו). א״ר עקיבא כשהייתי בא בים ראיתי ספינה ששבעה בים ונצטערתי על תלמיד חכם אחד שהיה בה ונטבע וכשבאתי למדינת קפוטקיא ראיתיו שהיה יושב לפני ושואל שאלות נמתי לו בני היאך עלית מן הים אמר לי רבי בצלותך טרדני הגל לחבירו וחבירו לחבירו עד שהגיעוני[2]) ליבשה (מד״ר קהל׳, שלח לחמך). — ובהשאלה: האומר על[3]) קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך (ברכ׳ ה ג). — הִגִּיעוּהָ, הביאוך, הכריחוך לדבר הזה: הגיעוך סוף מלאכת המים שאינם מחוורים דבר תורה (ר׳ יוחנן, ירוש׳ ברכ׳ ב ה). הגיעוך סוף תחומי שבת שאינן מחוורין מדבר תורה (ר׳ הושעיא, שם ערוב׳ ג ד). — ומצוי בסהמ״א: מצא מעות בשוק לא יתנם לתוך כיסו אלא נותנן לתוך ארנקי של צדקה ולכשיגיע לביתו ישלם (הרי״ף ב״ב, סי׳ תרל״ה). — הִגִּיעַ לו, קרה לו: כשיעורבו יחד טובות העולם הזה המגיעות לרשע עם הרעות והעונשים המגיעות לו בעולם הבא וכן הרעות המגיעות לצדיק בעולם הזה עם הטובות המגיעות לו בעולם הבא נמצא שני הגמולים צודקים יחד (ר״י אלבו, העקרי׳ ד ח). והיו אלו הדברים אמנם הם מגיעים לאדם מצד חומרו (ר״י ערמאה, פתי׳ יד אבשלום על משלי). יש צדיקים שמגיע אליהם

— [1]) במשני׳ שבגמ׳ הגעתיך, ט״ס, וכן לשון הרמב״ם הגיעתך. — [2]) בגמ׳ יבמ׳ (דף קכא.) שהקיאני. — [3]) ואמרו בירוש׳ שם: אית תניי תני על ואית תניי תני עד.

כמעשה הרשעים בקצרות שנים (שם י ה). — ובמשמ׳ נודע לו דבר: שאנחנו נמצא מושכלות רבות הגיעו בשינה בזולת סבותיהם בחכמת הרפואה (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ב ד). ונתאמת אצלי בשנים שלשה עדים מה שהגיעני מזה החכם המחבר ומתכונת חכמתו האלהית אצל הענינים התוריים (ר״י ערמאה, הקד׳ יד אבשלום על משלי). — ובמשמ׳ סכום שאדם חַיָּב לחברו: וראובן אומר השטר נשאר בידי לאודות כ״ה זהובים המגיעך מן ההפסד (תשו׳ הגא׳, הרכבי רלה מס). ומשביעין את שמעון לראובן שכבר פרע לו כל המגיע אליו (שם). ראובן היתה לו חצר בהכרזה ומכרה שמעון באותן דמים שהגיעה ולא היה לשמעון תשלום הדמים (שו״ת הרי״ף קח). כשבא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו הגוי מן דמיו (רש״י ויקר׳ כה נ). — הִגִּיעוּ הזיתים וכדומ׳, בשלו ומלאו שמן: רגילין גוים לשבור את הזיתים ועדיין לא הגיעו ואין בהם שמן ולא טעם וכו׳ אם זיתים הללו כשהן כובשין אותן רגילין גוים שמזלפין עליהן יין או חומץ של יין בין גדולים בין קטנים אסורין ובין הגיעו ובין שלא הגיעו אסורים (רב פלטוי גאון, תשו׳ הגא׳ נח, המד׳ גנוזה). — ובמשמ׳ פעל יוצא: אפילו היתה הרוח הוא שמסייע אותו בעת שעושה מלאכתו ומוליכה את העפר או נעורת הפשתן והמוץ וכיוצא בהן ומגיעתן לחבירו (רמב״ם, שכנ׳ יא א). וזה הספק הגיע הפילוסוף להאמין שהשם ית׳ בלתי יודע דבר מאלו הדברים הפרטיים (רלב״ג, הקד׳ פרושו לאיוב). כי לפי הסדור והנימוס ההוא היה ראוי שיגיעך השם יתברך מהרע כפלים על מה שהביא עליך (שם יא). שאפשר שימצאו שתי תורות אלהיות בזמן אחד לאומות מתחלפות וכל אחת מהן מגעת המונהגים על פיה אל ההצלחה האנושית (ר״י אלבו, העקרי׳ א כה). כי התורה הקדושה לא תתלה החיים הנצחיים בעיון המושכלות כי אם בלמוד התורה ועשיית המצות כי הם יגיעו הנפש אל ההצלחה האמתית (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 72). — *הַגַּע עצמך, משרש יגע, עי״ש.

— הפע׳, *הֻגַּע, (הוגע), — הֻגַּע לְדָבָר, הובא, שהצריכו אדם לדבר הזה: נתגעלו (בגדי כהונה) אין מכבסין לא בנתר ולא באהל וכו׳ הוגעו[1]) במים[2]) מכבסין אותו בנתר ואהל הוגעו[2]) לנתר ואהל אף במים אין מכבסים (אביי, זבח׳ פח.).

— [1]) בילקוט שמות רמז שפ״א הוגעלו. — [2]) כך בנסח׳ הדפוס, ובקצת כ״י למים, וכך הגיה שט״מ.

ב·נגע[1], ממנו ב.נגע, נֶגַע, *נגעי.

ב·נָגַע,—קל פועל לא נמצא.

—פע׳, נִגַּע, פ״י, יְנַגַּע, נִגְּעוֹ.—נִגַּע את פלוני, עָשָׂה בו נֶגַע: וַיְנַגַּע יי׳ את פרעה נגעים גדלים (בראש׳ יב יז). וַיְנַגַּע יי׳ את המלך ויהי מצרע עד יום מתו (מ״ב יה ס). והנה הוא (המלך) מצרע במצחו ויבהלוהו משם וגם הוא נדחף לצאת כי נִגְּעוֹ יי׳ (דהי״ב כו כ). — ובסהמ״א, בהשאלה: ועוד תשתה עסיס רמון ותשכב במטות שן ומקלעת פקעים, ועוד תכה, כמכה הכך, את זמנך או תנגע נגעים (ר״ש הנגיד, דכרין). אשל אשר כורת בגרזן יצמח וחבורת חרבות תחיה ולא תחיה חבורות לשון ינגע הלבבות (הוא, בן משלי א). — ובמשמ׳ הטבעית: המנגעים פני העור (בספר השלמ׳ הטבע, רשי׳ שטינשנ׳ כ״י המבורג, N. 308,6 דף 135).

—נפע׳, נֻגַּע, יְנֻגְּעוּ,—נֻגַּע פלוני, הֻכָּה במלחמה וכדומ׳: וַיְנֻגְּעוּ יהושע וכל ישראל לפניהם וינסו דרך המדבר (יהוש׳ ח יה).

—פע׳, נֻגַּע, יְנֻגְּעוּ, — שֶׁנֻּגְּעוּ אותו, שבאה עליו צרה: בעמל אנוש אינימו ועם אדם לא יְנֻגָּעוּ (תהל׳ עג ה). —ובתו״מ: בית המנוגע מטילין עליו אפר מקלה (תוספת׳ מע״ש ה יג). בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות (שם נגע׳ ו א). מקום היה בגליל שהיו מציינין אותו שהיו אומרים אבנים מנוגעות היו בו (ר״ש בן יהודה, שם). מי שנכנס לבית המנוגע וכליו על כתפו וסנדליו וטבעותיו בידיו הוא והן טמאין מיד (משנ׳ שם יג ט). חציה (של ככר שעורו) לבית המנוגע וחצי חציה לפסול את הגויה (ערובי׳ ח ב). לפי שמצינו בנכנס לבית המנוגע שאינו מטמא בגדים עד שישהא בכדי אכילת פרס (ת״כ מצורע, נגע׳ ה). והיתה בתיה בת פרעה מנוגעת בנגעים קשים ולא היתה יכולה לרחוץ בחמין וירדה לרחוץ ביאור (פדר״א מח). — ובהשאלה, במליצה, מלכות מְנֻגַּעַת, לקויה, לא הגונה: (כתוב) בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם מלך ישראל מלך עזריה בן אמציה וגו׳ איפשר לומר כן והלא שניהם מלכו כאחד אלא שמלך מלכות מנוגעת (סדר עולם רבה יט). — ואמר המליץ: ומי שאוהב אותה הוא נחשב בעיני בני אדם מהולל ומשוגע, ובנגע סכלות מנוגע (ר״י חריזי, תחכמ׳ מב). מה לי ולמנוגע הזה הגרוע כי אכסוף לכספו ולזהבו (ר״י בדרשי, הפרדס א, אונה״ס ג).—*ובמשמ׳ לֻקָּה בנגע מן הנגעים: ועשה לו הלב להיות לו בית מכון לרוח החיים ואם ינוגע הלב ימות האדם (ש׳ דונולו, חכמוני א א).

—פעו׳, נָגוּעַ, — מֻכֶּה, חוֹלֶה: נבזה וחדל אישים איש מכאבות וידוע חלי וכו׳ אכן חלינו הוא נשא ומכאבינו סבלם ואנחנו חשבנהו נָגוּעַ מכה אלהים ומענה (ישע׳ נג ג-ד). ואהי נָגוּעַ כל היום ותוכחתי לבקרים (תהל׳ עג יד). — ובסהמ״א, במליצה: דבריכם יקרים מפנינים, בעיני הנבונים, וכו׳ גם מרוים הצמאים, והנגועים מתחלואים (מנחם הגולה, מכת׳ לקס׳ קסיר, לקו״ק נספח׳ 52). —ואמר המשורר: הלעולמים יזנח עם נוקש בעוניו, חלפו ימיו ושניו אך לא חלפו יגוניו, כנגוע גרשתו ושמתו מחוץ למחניו (ר״י הלוי, יום נל). בוגד ידמה כי אין צרי עוד לנגועים לעד וחכמי גוים ישיחון תעתועים (ראב״ע, אל אל וטובו). —ונְגוּעַ לב: ואמרתי לעם יצא להלות נגוע לב ומתמוגג כמו צי, היצאת להלוני בלכתי חפוי ראש אל מקום שבני ורבצי (ר״ש הנגיד, אהוב נפשי).

—נתפ׳, *נִתְנַגַּע,—באו עליו נגעים: אפר בתים שנתנגעו ועפר בגזים שנתנגעו אסורין בהנאה (תוספת׳ ערל׳ א ז). המשכיר בית לחבירו ונתנגע אומר לו הרי שלך לפניך (שם ב״מ ח ל). מצורע שנתנגע וחזר ונתנגע (שם נגע׳ ט ז). ומצורע שנתנגע נגעים הרבה (כרית׳ ב ג). הביא צפוריו ונתנגע לא עלו לו עד שיביא את חטאתו (שם). עתיד ליתן את החשבון כל מי שאמר נתנגע אהרן (ר״י בן בתירה, ספרי במד׳ קה). — ובסהמ״א: ופרעה המושל היה מתנגע ומתכאב במכאובות ונגעים (יוסיפון, פרק פה). ותחת הקוצים והחרולים יתנגעו ויתנגפו להכנס בקלות הקוצים בבשרם להיותם ערומים (רלב״ג איוב ל). —ואמר המליץ: בחלאת העריות אל תתנגע, ונגע אליך לא יגע (עזר׳ הבבלי, תוכח׳ מוסר לב:).

נֶגַע, ש״ז, בספס׳ נָגַע, בכנ׳ נִגְעִי, נִגְעֲךָ, נִגְעוֹ, מ״ר נְגָעִים, סמי׳ נִגְעֵי,—א) נֶגַע שינגע בו אדם, כל מכה וצרה שבאה עליו, Plage; fléau ; plague: וינגע יי׳ את פרעה נְגָעִים גדלים ואת ביתו (בראש׳ יב יז). עוד נֶגַע אחד אביא על פרעה ועל מצרים וכו׳ כחצת הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים (שמות יא א-ה). כל נֶגַע כל מחלה וכו׳ אשר תהיה לכל האדם (מ״א ח לז-לח). אשר בהעותו והכחתיו בשבט אנשים וּבְנִגְעֵי בני אדם (ש״ב ז יד). לא תאנה אליך רעה וְנֶגַע לא יקרב באהלך (תהל׳ צא י). הסר מעלי נִגְעֶךָ מתגרת ידך אני כליתי (שם לט יא). אם

[1] רק בעבר׳ וארמ׳.

חקתי יחללו ומצותי לא ישמרו ופקדתי בשבט פשעם וּבִנְגָעִים עונם (שם פט לב־לג). נאף אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה נֶגַע וקלון ימצא וחרפתו לא תמחה (משלי ו לב־לג). כל תפלה כל תחנה אשר יהיה לכל האדם וכו׳ אשר ידעו איש נִגְעוֹ ומכאבו ופרש כפיו אל הבית הזה (דהי״ב ו כט).—נֶגַע הַלֵּב, כאב או צער רוחני שאדם מרגיש: אשר ידעון איש נֶגַע לבבו (מ״א ח לח).—ב) ביחוד נֶגַע בבשר הגוף וכדומ׳, מכה שנגלעת בבשר הגוף, שחין, שאת או ספחת או נתק וכו׳, leprosy; lèpre; Aussatz: אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לְנֶגַע צרעת וכו׳ וראה הכהן את הַנֶּגַע בעור הבשר ושער בַּנֶּגַע הפך לבן ומראה הַנֶּגַע עמק מעור בשרו נֶגַע צרעת הוא וכו׳ ואם בהרת לבנה הוא וכו׳ והסגיר הכהן את הַנֶּגַע וכו׳ והנה הַנֶּגַע עמד בעיניו לא פשה הַנֶּגַע בעור וכו׳ והנה כהה הַנֶּגַע (ויקר׳ יג ב־ו). ואיש או אשה כי יהיה בו נָגַע בראש או בזקן וכו׳ (שם כט). וכי יהיה בקרחת או בגבחת נֶגַע לבן אדמדם וכו׳ והנה שאת הַנֶּגַע לבנה אדמדמת וכו׳ (שם מב־מג). טמא יטמאנו הכהן בראשו נִגְעוֹ (שם מד).—ובבגד: והבגד כי יהיה בו נֶגַע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים וכו׳ או בעור או בכל מלאכת עור והיה הַנֶּגַע ירקרק או אדמדם וכו׳ צרעת ממארת הַנֶּגַע טמא הוא (שם מז־נא).—ובבתים, בעץ או באבן: ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כְּנֶגַע נראה לי בבית וכו׳ וראה את הַנֶּגַע והנה הַנֶּגַע בקירת הבית שקערורת ירקרקת או אדמדמת וכו׳ וראה והנה פשה הַנֶּגַע בקירת הבית וצוה הכהן וחלצו את האבנים אשר בהן הַנָּגַע וכו׳ ואם ישוב הַנֶּגַע ופרח בבית אחר חלץ את האבנים וכו׳ (שם יד לה־מג).—ובתו״מ: כהן שהוא בקי בנגעים ולא בנתקים ולא בקרחות וכו׳ לא יראה את הנגעים עד שיהא בקי בהן ובשמותיהן (ר״ע, תוספת׳ נגע׳ א ב). כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו (ר״מ, שם א י). אף על גסות הרוח נגעין באין (סוט׳, שם ו ז). צא ופשפש בעצמך והזור בך שאין הנגעים באין אלא על לשון הרע (שם). בית אפל אין פותחים בו חלונות לראות את נגעו (ת״כ, מצורע, פרש׳ ה). מראות נגעים שנים שהן ארבעה בהרת עזה כשלג שניה לה כסיד ההיכל והשאת כקרום ביצה שניה לה כצמר לבן (נגע׳ א א). אדם אומר לחבירו השאילני קב חטים ואומר לו אין לי קב שעורים אין לי וכו׳ מה הקב״ה עושה מגרה נגעים בתוך ביתו ומתוך שהוא מוציא את כליו הבריות רואות ואומרים לא היה אומר אין לי כלום ראו כמה חטים יש כאן וכו׳ (מד״ר ויקר׳ יז). — ומשל: חזר איש פלוני למקומו כשיחזור הנגע לאותם האבנים (ספרא מצורע, פרש׳ ז).—ובסהמ״א: אין בטובה למעלה מענג ואין ברעה למטה מנגע (ר״מ בוטריל פי׳ יצירה ב ד). — ומצוי במליצה בהשאלה: והיו תוך לבבינו נגעים כנגעי איש אשר עמקה שאתו, ושמנו אגרותינו שתי צפרים חיות וזה יום טהרתו (ר״ש הנגיד, הנרפא הזמן). ואין רגע, בלי נגע, ולא פגע, בלא חרדה (ר״י הלוי, יצו האל). שלח בצען צעיו, ובפתרום הרבה פצעיו, ובפי־בסת חדש נגעיו (הוא, מי כמוך יחיד). הנה בארץ עניי תורתך שעשועי, היא המרפא לחליי ותתחבשת לנגעי (הוא, יום לסיטיב). ואחבוש פצעי במלאי גביעי וחפש נגעי באורם ובקר (רמב״ע, תרשיש ב ל). נגע פרידה בלבי פשה ועמקה שאתו (שם ז ס). רבו נגעי כמעט קט אני נספה, יראה צלעי צר ילעג וירחיב פה (ראב״ע, יעלה יפת קול). וכל אלה בני הנבלות, מוכים מנגעי הרכילות (ר״י זבארה, ספ׳ שעשוע׳ יג).—ומשל: ועל צד המליצה אני אומר כל נגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו, שלו אינו רואה אבל הוא רואה של אחרים (מנהם המאירי, בית הבחירה א ז). כי כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעיו (עקד׳ מעבר יבק). — ובמשמ׳ העקרית הטבעית: מה היא רפואת נגעים צריך לסדר סדר נכון במזון טוב והרקת וטהרת הגוף בכלל וכו׳ (ר״י נסלון, אוצה״ח י ג). ויתילדו התוספות ההם ויהיה מזה טחורים ומורסות ונגעים (מ׳ אלדבי, ש״א ד ג).

אֲבַעְבֻּעוֹת. — *אוּם. — *אִכּוּל. — בֹּהַק. — *בַּהֶקֶת. — בַּהֶרֶת. — גַּבַּחַת. — *גִּדְּמוּת. — *גַּחֶלֶת. — גָּרָב. — *חֲזָזִית. — *חֲזִיר. — *חָטָט. — *חִכּוּךְ. — *חלי הנמלה. — *חלי הפיל. — חלי השועל. — *חֲפָפִית. — חַרְחֻר. — *חָרֶלֶת. — חֶרֶס. — יַבֶּלֶת. — יַלֶּפֶת. — מִחְיָה. — מַכָּה. — מִכְוָה. — מִסְפַּחַת. — *מֻרְסָה. — נֶתֶק. — סַפַּחַת. — *סַרְטָן. — פְּחֶתֶת. — *פִּשָּׁיוֹן. — קָרַחַת. — *צמחים. — צָרֶבֶת. — צָרַעַת. — שְׁחִין. — שְׂאֵת. — *תְּלְתּוּל.

*נְגָעָה, ש״נ, סמי׳ נִגְעַת, — כמו נֶגַע, ובהשאלה, דבר של גנאי: דבר כאן (שר המשקים) בנגעת[1] יוסף ג׳ דברים נער שהוא שוטה וכו׳ עברי (שהוא) שונא עבד שאינו ראוי למלכות (מד״ר במד׳ יד).

---

[1]) כך הנוסחה בספרי הדפו׳, ויש מפקפקים באמתות הנוסחה ומגיהים בגנות. ובמד״ר בראש׳ פמ ותנחומ׳ פרש׳ מקץ ובילקוט הובא מאמר זה בשנוי לשון.

נִגְעִי, ת״ז, לנק׳ נִגְעִית, — של נֶגַע, מטבע הנגע: מיני היגיעה ג׳ וכו׳ הם הנגעיית והמתוחיית והמורסיית והנוסף בהם היא היגיעה הנקראת הלכלוכיית והיבשיית והכחושיית והנגעיית היא יגיעה יוחש ממנה בחיצוני העור דומה לכאב הנגעים (קאנון א ג ב יב). ליתה סולדת ונקרא מה שיתחדש ממנה היגיעה הנגעיית (שם א ב ב כ).

נגף[1], ממנו נֶגֶף, נָגַף, מַגֵּפָה, *נְגִיפָה, נִגּוּף.

נֶגֶף, ש״ז, — א) מיתה במספר רב, בסבת מחלה וכיוצא בזה, Seuche; épidémie; -mic: ולא יהיה בכם נֶגֶף למשחית בהכתי בארץ מצרים (שמות יב יג). ונתנו איש כפר נפשו ליי׳ בפקד אתם ולא יהיה בהם נֶגֶף בפקד אתם (שם ל יב). ולא יהיה בבני ישראל נֶגֶף בגשת בני ישראל אל הקדש (במד׳ ח יט). כי יצא הקצף מלפני יי׳ החל הַנָּגֶף וכו׳ וירץ אל תוך הקהל והנה החל הַנֶּגֶף בעם וכו׳ ויעמד בין המתים ובין החיים (שם יז יא-יג). המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הזה ויהי הַנֶּגֶף בעדת יי׳ (יהוש׳ כב יז). — ב) נגיעה חזקה ופתאמית בדבר מהדברים, אבן נֶגֶף, שהרגל נגעת בה פתאם ובחזקה, Anstoss; choc; shock: ולאבן נֶגֶף ולצור מכשול לשני בתי ישראל (ישע׳ ח יד). — ואמר בן סירא במשמ׳ אבן נגף: בדרך מוקשת אל תלך ואל תתקל בנגף[2] פעמים (ב״ס גני׳ לב (לה) כ). — ובמדר׳, במשמ׳ חלי ומות: המצריים מבקשים ומחזירין היאך לברוח מן הנגף ולא היו מוצאין (ר׳ ברכיה, מד״ר שמות טו). עד שהוא (פינחס) נוטל עצה בינו לבין עצמו הנגף נוגף (שם לג). ובארץ כנען לא הכנסתנו אלא הרי אנו מתים במדבר והנגף משתלח בנו בכל יום (תנחומ׳ קרח טז). — ואמר הפיטן: זנחו בחרון אף לנגף וגעל, חל בעדם חבר והצרי תעל (ר״א קליר, אז מאז זמות, שבת שקל׳). מעתיק פלוסים צר ובורא רוח, ממדד ומשקל נזל עם רוח, נגף לבל יזיק לנדכאי רוח (שם). ובו שיות הדחויות חל הנגף בהן, ובו סמך מנאץ שמך על קרית משושיהן (ר׳ יחיאל מונדולפו, שעה עליון, סליח׳ י׳ טבת). — ומ״ר *נְגָפִים: להסיר הנגפים והמכשולים מכל משכנותינו (ספ׳ ההינוך, מאוס תקמו). — *ואבן נֶגֶף, כנוי לשדים ורוחות רעים: ידוע שהחיצונים נקראים אבן נגף הם מעכבים השפע וזהו וגללו את האבן מעל פי הבאר (נועם אלימלך, ויצא).

[1]) רק בעבר׳ וארמ׳ יהוד׳.

[2]) אין שנוי בנסחאות, והמלה ברורה. אך בתרגום הסורי הנסחה אחרת קצת.

נָגַף, פ״י, נָגְפוּ, נֹגֵף, נְגֹף, לִנְגֹּף, *לִגּוֹף, אֶגּוֹף, אֶגֹּף, תִּגּוֹף, יִגֹּף, נְגָפוֹ, נְגָפָנוּ, בְּנָגְפוֹ, יִגְּפֵהוּ, יִגְּפֶנּוּ, — א) נָגַף את העם וכדומ׳, הביא עליו צרה קשה: הנה אנכי נֹגֵף את כל גבולך בצפרדעים ושרץ היאר צפרדעים ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך וכו׳ (שמות ז כז-כח). — ב) הביא עליו נֶגֶף, מיתה: ועבר יי׳ לִנְגֹּף את מצרים וכו׳ ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לִנְגֹּף (שמות יב כג). אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בְּנָגְפוֹ את מצרים (שם כז). וַיִּגֹּף יי׳ את העם על אשר עשו את העגל (שם לב לה). וָאֶגֹּף את מצרים (יהוש׳ כד ה). — והביא עליו מחלה רעה: ויהי כעשרת הימים וַיִּגֹּף יי׳ את נבל וימת (ש״א כה לח). חי יי׳ כי אם יי׳ יִגָּפֶנּוּ או יומו יבא ומת (שם כו י). וַיִּגֹּף יי׳ את הילד אשר ילדה אשת אוריה לדוד ויאנש (ש״ב יב יה). וְנָגַף יי׳ את מצרים נָגֹף ורפוא (ישע׳ יט כב). וזאת תהיה המגפה אשר יִגֹּף יי׳ את כל העמים אשר צבאו על ירושלם המק בשרו והוא עמד על רגליו וכו׳ (זכר׳ יד יב). וַיִּגְּפֵהוּ יי׳ וימת (דהי״ב יג כ). הנה יי׳ נֹגֵף מגפה גדולה בעמך ובבניך ובנשיך ובכל רכושך ואתה בחליים רבים וכו׳ (שם כא יד). ואחרי כל זאת נְגָפוֹ יי׳ במעיו לחלי לאין מרפא (שם יח). — ג) נָגַף אדם, נָגַע בו בחזקה פתאם, בכח גדול, Stossen heurter; hurt: וכי ינצו אנשים וְנָגְפוּ אשה הרה ויצאו ילדיה (שמות כא כב). וכי יִגֹּף שור איש את שור רעהו ומת (שם לה). — ונָגַף רגלו באבן וכדומ׳, נגע בה פתאם ובחזקה: על כפים ישאונך פן תִּגֹּף באבן רגלך (תהל׳ צא יב). אז תלך לבטח דרכך ורגלך לא תִגּוֹף (משלי ג כג). — ד) נָגְפוֹ במלחמה, הכהו, עשה שיפול לפני אויבו במערכת המלחמה: וַיִּגֹּף יי׳ את בנימן לפני ישראל וישחיתו בני ישראל בבנימן ביום ההוא עשרים וחמשה אלף ומאה איש (שפט׳ כ לה). ויאמרו זקני ישראל למה נְגָפָנוּ יי׳ היום לפני פלשתים (ש״א ד ג). וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אֶגּוֹף (תהל׳ פט כד). ויריעו איש יהודה ויהי בהריע איש יהודה והאלהים נָגַף את ירבעם וכל ישראל לפני אביה ויהודה (דהי״ב יג יה). וַיִּגֹּף יי׳ את הכושים לפני אסא ולפני יהודה וינסו הכושים (שם יד יא). — ובתו״מ, בענין נגיפת בהמה: הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא ליגוף ולא לישוך ולא לרבוץ ולא לבעוט (תוספתי ב״ק א ד). שור המזיק ברשות הניזק כיצד נגח נגף נשך רבץ בעט וכו׳ (משנ׳ שם א ט). — והנגף נֹגֵף: עד שהוא (פינחס) נוטל עצה בינו לבין עצמו הנגף נוגף (מד״ר שמות לג). — ובמשמ׳ הרג: (כהן אחד בא לפני

ר׳ תנינה) אמר לו מהו לצאת לצור לעשות דבר מצוה לחלוץ או לייבם אמר לו אחיו של אותו האיש יצא ברוך המקום שנגפו ואת מבקש לעשות כיוצא בו (ירוש׳ מו״ק ג א). בחצי הלילה יצא המלאך ונגפן לחיילותיו של סנחריב (ר׳ יוסי, מד״ר שה״ש, אתי מלבנון). כיון שנכנס הקב״ה כביכול נגף את הבכורות וכו׳ כיון שנגף אותם במכת בכורות מה עשו נטלו בניהם והטמינום בבתי ע״ז שלהם (שם שמות טו). ונגף הקב״ה עושי מעשה העגל ולא נגף שבט לוי (שם במד׳ ה).—ומקו׳ לנגוף: אמר לו אהרן (למשה) מרי מה ראית אמר לו ראיתי למלאך המות שיצא לנגוף לשונאי ישראל (ר׳ פנחס הכהן, שם).—ופעול נגוף: כשיראו אוה״ע את ישראל בשלוה לעתיד לבוא יהיו אומרים אינן אלו הנגופין וישראל משיבין אותם אתם תמהים עלינו ואנו תמהים על עצמנו יותר מכם (מדר׳ תהל׳ קיח כג). לפי שהיה נגוף בתחלואים רבים (רש״י מ״ב ע כט). — ובהשאלה, ־־הגוף הנגוף, הלקוי, החסר, רפה כח: השכל יהיה עכור ומשתומם ואם זה לנו כלו אם שלימות ואם חסרון בסבת הגוף הנגוף הלז (ר״א ביבאגו, דרך אמונה שם:). — *נגפה ידו, פ״ע: מי שנגפה [1]) ידו או רגלו צומתה ביין ואינו חושש (מר עוקבא, שבת קט.). כדם אצבע קטנה של יד שנגפה וחייתה וחזרה ונגפה (ר׳ אבהו, נדה יט:).

—נפע׳, נגף, נגפו, נגפו, נגפתם, נגף, נגפים, נגוף, הנגף, ינגף, תנגפו, ינגפו, ינגפו,—נגף לפני האויב במלחמה, הכה, נפל לפניו: ונתתי פני בכם ונגפתם לפני איביכם ורדו בכם שנאיכם ונסתם ואין רדף אתכם (ויקר׳ כו יז). אל תעלו כי אין יי׳ בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם (במד׳ יד מב). ולא תלחמו כי אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם (דבר׳ א מב). יתן יי׳ את איביך הקמים עליך נגפים לפניך (שם כח ז). יתנך יי׳ נגף לפני איביך בדרך אחד תצא אליו ובשבעה דרכים תנוס לפניו (שם כה). ויאמרו בני בנימן נגפים הם לפנינו כבראשנה (שפט׳ כ לב). ויראו בני בנימן כי נגפו ויתנו איש ישראל מקום לבנימן (שם לו). ובנימן החל להכות חללים באיש ישראל כשלשים איש כי אמרו אך נגוף נגף הוא לפנינו כמלחמה הראשנה (שם לט). ותטש המלחמה וינגף ישראל לפני פלשתים (ש״א ד ב). וילחמו פלשתים וינגף ישראל וינסו איש לאהליו (שם י). וירעם יי׳ בקול גדול ביום ההוא על פלשתים ויהמם וינגפו לפני ישראל (שם ז י).

ותהי המלחמה קשה עד מאד ביום ההוא וינגף אבנר ואנשי ישראל לפני עבדי דוד (ש״ב ב יז). וירא ארם כי נגף לפני ישראל ויאספו יחד (שם י טו). ויראו כל המלכים עבדי הדדעזר כי נגפו לפני ישראל וישלמו את ישראל ויעבדום (שם יט). ותהי המלחמה ביער אפרים וינגפו שם עם ישראל לפני עבדי דוד (שם יח ו-ז). בהנגף עמך ישראל לפני אויב (מ״א ח לג). וינגף יהודה לפני ישראל (מ״ב יד יב). ואם ינגף עמך ישראל לפני אויב (דהי״ב ו כד). נתן יי׳ מארבים על בני עמון מואב והר שעיר הבאים ליהודה וינגפו (שם כ כב).—ובתו״מ, נגפת הבתולה, שיוצא ממנה דם בתולים: תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונשאת ב״ש אומרים נותנין לה ארבעה לילות מסורגין אפילו ארבעה חדשים וב״ה אומרים כל זמן שניגפת (תוספת׳ נדה ט ז). — ונגף פלוני, הכה, הומת: מעשה בצדוקי אחד שהתקין (את הקטרת) מבחוץ והכניס וכו׳ ביציאתו ניגף (יומא יט:). מה אתה סבור שירבעם ניגף והלא לא ניגף אלא אביה (ר״ש בר נחמן, מד״ר בראש׳ סה). והלא דברים קל וחומר ומה אם המלך שהונה את המלך כמוהו ניגף הדיוט שהוא מונה את הדיוט עאכו״כ (שם עג). כל מדינה ומדינה שהיו המרגלים נכנסים היה ראש המדינה ניגף או מלכה היה ניגף כדי שיהו עסוקים להוציא מתיהם ואין נותנין דעתם למרגלים (שם במד׳ טז).

—התפ׳, התנגף, יתנגפו,—התנגפו רגליו באבן וכדומ׳, כמו נגף באבן: תנו ליי׳ אלהיכם כבוד בטרם יחשך ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף (ירמ׳ יג טז). — ובמדר׳: אמר להם ירמיה מה אם בשעה שהצעתם טפטיות מפתח בתיכם עד קברי בני דוד נתיחפו רגליכם לכשיתנגפו רגליכם על הרי נשף על אחת כמה וכמה (מד״ר איכ׳, פתיח׳).—־־ובהשאלה, במשמ׳ הכה: שהם (הפלשתים) היו מתנגפים מעצמם (ר״י אברבנאל, ש״א ז י). —ואמר המליץ: כי המות הממנו אכלנו בכל פה עד כי הידים רפות והרגלים בהרי נשף מתנגפות והעשתונות מטרפות (ספ׳ המוסר לר״ז בן סעדי׳ אלנ׳אהרי מה).

—פע׳, *נגף, — מנגף הרגלים: ולא (תהיה) כאסקופה האמצעית שמנגפת הרגלים (ר״א הקפר, אדר״נ כו).

—פע׳, ־־נגף,—נגף האדם, הכה, הומת: הם יעצו לאבד בן בכור, לכן חצות לילה נגף בם כל בכור (ר״א קליר, בעשר מכות, יוצ׳ ב פסח).—ובמשמ׳ חלה במגפה: ואני הצעיר נסיתי אותה (את האבן הטובה) פעמים אין מספר בשלשה שנים רצופים ותמידים של מגפה וכו׳ ופעמים רבות על צד הקרי והזדמן הוצרכתי לנגוע המנוגפים

---

[1]) פרש״י: נכשלה ולקתה.

שמתו תכף אחר שפקדתים וכו' (נמח דוד, ערך יקנטין).

—הפע', *ההגף, (הוגף), — מת ממגפה: ב' או ג' ימים קודם שחלה והוגף הר' ר' מצליח הנז' פגעתי אותו בשוק (שו"ת מוסכס"ך ב קלו). ובאותה העיר נשמרים הרבה מחולי זה ומפרישים ומבדילים המוגף משאר העם (שו"ת דברי ריבות קכט).

נגר¹), ממנו נגר, *הגרה.

נגר, — קל לא נמצא.

—נפע', נגר, נגרה, נגרים, נגרות, — נגרו המים ארצה, נשפכו, ירדו למטה, ausgegossen s.; être versé; be poured out: וכמים הנגרים ארצה אשר לא יאספו (ש"ב יד יד). — והעין נגרה, ירדו דמעות ממנה: פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי עיני נגרה ולא תדמה מאין הפגות (איכ' ג מח-מט). ביום צרתי אדני דרשתי ידי [2] לילה נגרה ולא תפוג (תהל' עז ג). — ובמדר': וירא מרדכי והנה מעין מים אחד קטן עבר בין שני התנינים האלה ויפריד ביניהם מן המלחמה אשר היו נלחמים והמעין נ ג ר ויהי לנחל שוטף (מד"ר אסתי, ויגד לו). — ואמר המשורר: גל יהלוך בגן כמותו לא עבר בתוך תרצה ולא בצר, חולו כברקת ועת י ג ר ידמה למו כסף על בצר (רמב"ע, תרשיש ג ח-ט). מטרות נעצרות, לקצף ועברות, ומהם נגרות [3]), רבות ברכותיהם (הוא, דיואן נב, כ"י בודלי'). — ומצוי בסהמ"א במליצה, לדמעות וכדומ': ליל נ ג ר ו עיני כאלו הדמי בשכר עמידת כוכביו לקחו (רשב"ג, אולי דמעות). עיני בדמעי נ ג ר ו מאין דמי לדמי ימותי עם תמול ארחו (רמב"ע, אם קדמו). עיני בחם לבי נ ג ר ה ולא תדמה, לקאת מדבר אני דומה, יומם במסתרים נפשי תהמה (הוא, נפשי אויתיך בלילה). ותאמר למה נפלו פניך, ונ ג ר ו עיניך, החרישי ואל תורידי דמעתך, כי אני אעשה לך דבר לאהבתך (ר"י זכאלה, ספ' שעשוע' יב). ועיני תמר נ ג ר ו ת דמעה מאין הפוגות בדבר אביה את דבריו (א' מפו, אה"צ יד). — ונגר מן, נשפך, נתך: ואם קלט מן המשקין ה נ י ג ר י ן מן האויר הרי זה שקלט טהור (רמב"ס, טומא' אוכל' ז א). — נגרות, עי' נגרה.

—הפע', הגיר, הגרתי, יגר, תגר, יגירהו, הגרם, — הגיר משקה מכלי אל כלי וכדומ', ערה, שפך, giessen; verser; to pour: כי כוס ביד יי' ויין חמר מלא מסך ויגר מזה אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ (תהל' עה ט). — והגיר אבנים למטה, שפך, עשה שיתגלגלו למטה: ושמתי שמרון לעי השדה למטעי כרם והגרתי לגי אבניה ויסדיה אגלה (מיכ' א ו). — ובהשאלה, הגירו על ידי חרב, הפילו, השליכו ארצה: לכן תן את בניהם לרעב והגרם על ידי חרב ותהינה נשיהם שכלות ואלמנות ואנשיהם יהיו הרגי מות (ירמ' יח כא). יען היות לך איבת עולם ותגר את בני ישראל על ידי חרב בעת אידם (יחזק' לה ה). יגירהו על ידי חרב מנת שעלים יהיו (תהל' סג יא). — ואמר הפיטן: אלהים בצעדך הכות פתרוס, בתקת חילם מבצריהם להרוס, וכו' הגרת לגיא המון פי־בסת, ונקתה לארץ בטריה נחבסת (ר"י טוב עלם, אלהים בצעדך, יוצ' שבה"ג).

—הפע', הגר, מגרים, — מים מגרים וכדומ', שהגירו אותם, שפכום: ונמסו ההרים תחתיו והעמקים יתבקעו כדונג מפני האש כמים מגרים במורד (מיכ' א ד).

***נגר¹)**, נגר, נגר, ש"ז, — קורה של עץ ישימוה לרחבה של דלת סגורה ויכנס הקצה האחד של הקורה בחור המזוזה מעבר מזה והקצה השני בחור המזוזה מעבר מזה ותמנע את הדלת מהפתח [2]), ויעשוהו גם ברזל וכדומ', ויש שיקבעוהו בכתל למעלה מהדלת וכשנועלין

---

¹) רק עברית.

²) כבר ת"י: זלגת עיני. וכן ראב"ע בשם חכם אחד. וכן החדשים. — ³) הנקוד קדמון.

---

¹) כך, נון צרויה וגימל סגולה, מנקדה מלה זו בכלי' יא ב במשנ' מנקד' כ"י פרמה, שהוא כ"י קדום מאד, והנקוד גם הוא עתיק. ואעפ"י שקצת קשה שבכל מקום בכל הספרים, בדפוסים כמו בכ"י, המלה כתובה חסר, בלי יוד בין הנון והגימל, וכך גם בנוסח מתניתא דבני מערבא, וכך בגוף הנוסח שעם פרוש המשניות להרמב"ם בגוף הערבי, בכ"ז נקוד כ"י של פרמה הוא כ"כ בן סמך, שהוא מכריע גם נגד הכתיב. וכמעט כן נקודה מלה זו במשנ' המנקד' הנדפסות בפרט דפוס ליבורנו. אך בוקסד' ואחריו לוי נקדו נגר, כמו שם בעל המלאכה בעץ, ויסטרוב נגר. — ²) לשון תרגום פרוש המשנה להרמב"ם ערוב' י י: נגר היא קורה שעושין אותה בשתי וערב ונותנין אותה בדלתות ונועלין בה השערים וקוראין אותן בני אדם בלשון ערבי מערץ. וכך בגוף לשונו בערב' כלים יא ב: ונגר הוא אלמתרץ אלד'י נסמיה באלמגרב מעראצ' והו עמוד יצלב עלי אבואב מן אלטרף אלי אלטרף, ע"כ, — ובעברי: ונגר הוא בערב' אלמתרץ (אלמתרס) והוא מה שאנו קוראים במע'רב מעראצ' והוא קורה תצלב על הדלתות מקצה אל קצה. והנה הרמב"ם הביא את המלה הערב' הכללית מתרס והמלה המע'רבית ביחוד מעראצ', אבל בלשון ההמונית בסוריה וא"י קוראים קורה זו ממש כמו בעבר' נגר, וז"ל מחיט אלמחיט בערך נגר: ואלעאמה תקול נג'ר אלבאב, אי שדה באלנג'ר והו ענדהמ ח'שבה תג'על ח'לפ אלבאב תמנעה מנ אלפתח. ע"כ, ובעבר': וההמון יאמר נג'ר (נגר)

הדלת יורד הנגר חזה עד להמפתן ונועלה[1]: מי שיש לו בית בחצר אחרת בני חצר משעבדין אותו לעשות עמהן דלת נגר ומנעול לחצר (תוספת׳ ב״מ יא יז). המוכר את הבית מכר את הדלת ואת הנגר ואת המנעול (שם ב״ב ג א). נגר אם נשמט כולו אסור נקמז מותר וכו׳ איזה הוא נגר שאינו נגרר כל שקשור ותלוי וראשו אחד מונח בארץ (שם עירובי׳ יא יח). נגר שיש בראשו גלוסטרא (משנה שם י י). נגר הנגרר נועלים בו במקדש אבל לא במדינה והמונח כאן וכאן אסור (שם יא). המשכיר בית לחבירו המשכיר חייב בדלת בנגר ובמנעול ובכל דבר שמעשה אומן (ב״מ ח ז). הגיע לשער הגדול העביר את הנגר ואת הפותחות ופתחו (תמיד ג ז). כל כלי מתכת שיש לו שם בפני עצמו טמא חוץ מן הדלת ומן הנגר ומן המנעול וכו׳ (כלים יא ב). הקיש על הדלת על הנגר על המנעול וכו׳ (זבי׳ ד ג). בית מזוזתו של רבי היה עשוי כמין נגר (ר״ס בן רב יצחק, ירוש׳ מגי׳ ד יב).— בית הנגר. מקום שהנגר מֻנח שם: בית הנגר בית המנעול ובית המזוזה (כלים יז ז). — ובמליצה, נִגְרָהּ של ארץ, שסוגר את הארץ בפני אויב: יריחו היתה נגרה[2] של ארץ ישראל אמרו אם יריחו נכבשת כל הארץ נכבשת לפיכך נתכנסו לתוכה שבע אומות (ר״ס בר נחמני, תנחומ׳ בהעלותך יח).—ובסהמ״א, בהשאלה כנוי ליתדות וכדומ׳: יתדות כמין נגרי נחשת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן (רש״י שמות כז יט).

*נַגָּר, ש״ז, מ״ר נַגָּרִים, — חָרָשׁ עֵץ, Zimmermann : Tischler; menuisier, charpentier; joiner, carpenter נגר שקבע מסמר בשידה בתיבה ומגדל ונשבר (תוספת׳ ב״ק י ח). חולץ של נגר שהוא מוציא בו את המסמרים (שם כלי׳ ב״מ ד ה). מכבש של נגר בזמן שהוא קבוע (שם כלי׳ ב״ב א ח).—חֲנוּתוֹ של נַגָּר, שהוא עושה בה מלאכתו ומוכרה: נכנס לחנותו של נגר שלא ברשות יצתה[3]) בקעת וטפחה לו בפניו (תוספת׳ ב״ק ו כח). —

ובהשאלה, אדם חכם, נבון, בעל תחבולות: מה נגרין הם ישראל שהם יודעים לרצות את בוראם (ר״ס, מד״ר ויקר׳ ה).—ומצוי בסהמ״א: ברזל נתן בתוך העץ והוא עשוי לשוע ולהחליק הנסרים והוא מכלי הנגרים (ערוך, ערך רקן). מה מלאכתו של פלוני נגר (וסוכיל, שמות). השכל אשר בו יסתכל האדם בדבר שרוצה לעשותו איך יערים לעשותו כמו הנגרים והמלחים ועובדי האדמה ויתר בעלי המלאכה (ר״י א״ת, רוח חן ג).

*נִגֵּר, פ״י,— פעל נגזר מהשם נַגָּר: ובו ידע החכמות והמלאכות ובו בעצמו יתפור וינגר ויארג ויבנה וילמוד וידע התשבורת וינהיג המדינה וכו׳ (ר״ש א״ת, מו״נ א נג).—ונִגּוּר העץ: החלקים הקשים שיש בעצים הניתזין בשעת הניגור והחלק שמנגרין ומחליקין אותו ישאר מקומן כמין גומא בעץ (תרג׳ פי׳ המשני לרמב״ם, מעי׳ ג ח). ואתה לא תוכל לנגר כי אם בידך הימנית (ר״י זכארה, ספ׳ שעשוע׳ ג).

— קל, *נָגַר, נֹגֵר,— נָגַר העץ: אבי ז״ל היה במלאכה הזאת יותר אומן ממך כי הוא היה נוגר עציו בשתי ידיו ועת תיגע האחת עושה בשניה ואתה לא תוכל לנגר כי אם בידך הימנית (ר״י זכארה, ספ׳ שעשוע׳ ב).

*נֶגֶר, ש״ז, מ״ר נְגָרִים, — כעין בְּרֵכָה קטנה של מים, לשתיית בע״ח, וקרפיף שיש שם נגר כזה: שוחטין מן הנגרין (ביו״ט) ולא מן המצודות ולא מן המכמורות (תוספת׳ ביצ׳ ג א, ירוש׳ שם ג א, בבלי שם כד:).—ובסהמ״א: דלכל אחת יש לה נגר שלה וזה אמת המים שמשקין אותה ממנו (רגמ״ה ב״ב יב:). נחלוק כל שדה וכל נגר לשנים (שם). שהיו שניהן מסתפקות מנגר אחד (שם). שנים שיש להם שדה אחת לחלוק ולצד מזרח של שדה היה מושך נהר ולצד דרום של שדה יש שם נגר משוך לאורך השדה שמשקין ממנו השדה וכו׳ משום דנהר יפה מנגר ונגר יפה מיבשה (שם יג.). חפירה גדולה שחופרין ליכנס שם מים הרבה להשקות ממנה שדות ע״י דלייה ודרך נגרים (הוא, שם ח.). לחלוחית המים שמשקין הזרעים בנגר ודאי קשין לכותל שמקלקלין המים יסוד הכותל (הוא, שם יח.). עושין נגר קטן משפת המעיין לגנה (רש״י שבת יח.). שעושין נגרים על שפת הים להמשיך מים לבריכות רחבותה עשויות לכך (הוא, שם סו:). שדה של ב׳ אחים שיש נהר על פני מזרה ונגר על פני צפונה וכו׳ לפי שהנהר טוב מן הנגר והסמוך למים טוב מן הרחוק ואם תחלקנה מן הצפון (לדרום) נמצא כל הנהר לאחד והשני אין לו אלא נגר

אלבאב, ר״ל סגר אותו בהנגר והוא אצלם קורה תושם מאחורי הדלת תמנעה מהפָּתח. ואין ספק בדבר כי שמוש זה בא להלשון הערבי׳ מארמית.—[1]) רגמ״ה (ב״ב שם:): היינו בריח שקבוע בכותל למעלה מן הדלת וכשנועל הדלת נופל הנגר עד לארץ ונועלו.—[2]) כך בתנחומ׳ הוצ׳ ר״ש בובר, וכך גם בילקוט יהושי׳ לב, ובנוסח׳ הדפו׳ סוגרה; במד״ר במדי׳ טו נגרא.

[3]) בגמ׳ ב״ק לב: נתזה.

בצפונו ופעמים שהוא יבש ואם תתחלקנה מן המזרח למערב יהיה לאחד הנהר על פני מזרחו ו נ ג ר על פני צפונו ולשני אין לו אלא נהר במזרחו לפיכך יחלקוה לח' חלקים שיהא לשניהם בשוה סמוך לנהר ו ל נ ג ר וכאשר ירחק מזה (תוס' ב"ב יג.). כשהנהר גדול פעמים שהוא יוצא לשדות שעל אגפיו כעין נ י ג ר י ם וצינורות קטנים (תוס' סנה' ז.).

נִגְרָה[1], ש"נ, מ"ר נִגְרוֹת, — גל של אבנים, של חרבה וכדומ', Steinhaufen; tas de pierres; heap of stones: יגלו שמים עונו (של הרשע) וארץ מתקוממה לו יגל יבול ביתו נִגְרוֹת[2]) ביום אפו (איוב כ כז-כח).

***נַגָּרוּת**, ש"נ, — מלאכת הנגר: כלי נגרות היה בידם (ר' יהודה, מד"ר רות ב). לנגר שהיו לו כלי נגרות כיון שעמד בנו מסרם לו (ר' חייה בר בא, ירוש' ר"ה א ג). — ומצוי בסהמ"א: ויקראו כל אחת מהנגרות והחצבות ומה שדומה להן מלאכה מעשית (ר"י א"ת, מלות הגיון יד). הכח אשר בו ילמד המלאכות כנגרות ועבודת האדמה והרפואות והמלחות (ר"ש א"ת, ח' פרקי' לרמב"ם א). שמלאכת הנגרות תתתוך הקורות אשר תעשה מהם הספינה (רלב"ג, מלחמ' ה' א ו). ובן האופה מיד עושה תנורים והנער בן הנגר מיד יבקש כלי נגרות (יוסף אבן וירגא, בסוף ספ' שבט יהודה). מהם (מהכחות המחשביים) מעשיי כנגרות ומלחות וכדומה להם ומהם עיוני כולל החכמות למיניהם (מנח' בר זרח, צידה לדרך א א יז). שבכל ספרי הרפואות לא נמצא שום רמז על מלאכת המלחות והנגרות (ר"י מודינא, ארי נוהם יא).

נגש[3]), ממנו נָגַשׁ, *נְגִישָׁה, *הַגָּשָׁה, *הִתְנַגְּשׁוּת, **מַגָּשׁ.

[1]) משקל פְּעָלָה, פִּעְלָה, ועי' הערה לקמן. — [2]) בארו הקדמונ' ורב החדשים במשמ' נָגַר, בענין שפיכה, כי נשפכו אוצרותיו. אבל כבר העירו החדשים על קושי המליצה, וכבר בארתי למעלה בערך נבל כי לא נזכר כלל כאן יבול, כי אם הכתוב מדבר על ח ר ב ן ביתו שיהיה לגל ויבול, וגם המלה נִגְרוֹת בודאי משלמת את הציור, והיא משרש י ג ר בארמ' וסור' במשמ' גל של אבנים, יגר שהדותא, תרגום של גל־עד, וכן לגלים (ירמי' ט י) ת"י: ליגרין, וכן מיכ' א ו: ליגרי חקלן. וכן השתמש הכתוב בספר זה במליצה זו לענין חרבן בתי הרשעים: בתים לא ישבו למו אשר התעתדו ל ג ל י ם (יה כח). וכאן השתמש אחרי שכבר אמר יֶגֶל במשמ' יהי ל ג ל, והוסיף כי יהיו נִגְרוֹת, לאמר גלים גמורים.

[3]) רק בעבר'. בערב' משמש זה השרש במשמעות אחרות.

נָגַשׁ, פ"ע, גַּשׁ, גֶּשׁ־, גְּשָׁה, גְּשׁוּ, גֹּשׁוּ, גְּשִׁי, תִּגַּשׁ, יִגַּשׁ, תִּגְּשׁוּ, תִּגַּשְׁנָה, יִגְּשׁוּ, יִגָּשׁוּ, תִּגַּשְׁן, גֶּשֶׁת, גִּשְׁתּוֹ, גִּשְׁתְּכֶם, — א) נגש אל דבר ועד הדבר, התקרב אליו, בא קרוב אליו עד שהוא כמעט נגע בו, sich nähern, hinzutreten: s'approcher; to come near, approach: ויגש אברהם ויאמר (בראש' יח כג). ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לשבר הדלת (שם יט ט). ויאמר יצחק אל יעקב גשה נא ואמשך בני וכו' ויגש יעקב אל יצחק אביו וימשהו (שם כז כא-כב). ויגש יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר (שם כט י). וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו (שם לג ג). ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין ותגש גם לאה וילדיה וישתחוו (שם ו-ז). ויגשו אל האיש אשר על בית יוסף (שם מג יט). ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו (שם מה ד). מי בעל דברים יגש אלהם (שמות כד יד). והיו על אהרן ועל בניו בבאם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש (שם כח מג). וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו (שם לד ל). כל איש אשר בו מום וכו' לא יגש להקריב את אשי יי' (ויקר' כא כא). וחיו ולא ימתו בגשתם את[1]) קדש הקדשים (במד' ד יט). ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל אל הקדש (שם ח יט). ויגשו אליו ויאמרו (שם לב טז). ויאמר יהושע אל בני ישראל גשו הנה ושמעו את דברי יי' אלהיכם (יהוש' ג ט). ויגשו ויבאו נגד העיר (שם ח יא). ויגש עד פתח המגדל לשרפו באש (שפט' ט נב). ויאמר שאול גשו הלם כל פנות העם (ש"א יד לח). ויגש הפלשתי השכם והערב (שם יז טז). ויגש (דוד) אל הפלשתי (שם מ). ויגש דוד את[1]) העם וישאל להם לשלום (שם ל כא). ויקרא דוד לאחד מהנערים ויאמר גש פגע בו (ש"ב א טו). ויאמר אליהו לכל העם גשו אלי ויגשו כל העם אליו (מ"א יח ל). ויגש צדקיהו בן כנענה ויכה את מיכיהו על הלחי (שם כב כד). ויגש גיחזי להדפה (מ"ב ד כז). ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלם ואכלת מן הלחם (רות ב יד). כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי (ירמי' ל כא). ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו וממקדשי תחלו (יחזק' ט ו). ולא יגשו אלי לכהן לי ולגשת על כל קדשי (שם מד יג). החרישו אלי איים ולאמים יחליפו כח יגשו אז ידברו יחדו למשפט נקרבה (ישע' מא א). מי בעל משפטי יגש אלי (שם נ ח). יפל מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש (תהל' צא ז). ויגשו

[1]) ס"א אל.

אל זרבבל ואל ראשי האבות ויאמרו להם (עזר׳ ד ב). ויאמר עתה מלאתם ידכם לי״י גשו והביאו זבחים ותודות לבית י״י (דהי״ב כט לא). — ונגש למלחמה: האוסיף לגשת למלחמה עם בני בנימן אחי (שפט׳ כ כג). ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה (ש״ב י יג). ערכו מגן וצנה וגשו למלחמה (ירמ׳ מו ג). העירו הגבורים יגשו יעלו כל אנשי המלחמה (יואל ד ט). — נגש אל אשה, שמש מטתו אתה: ויאמר (משה) אל העם היו נכנים לשלשת ימים (למתן תורה) אל תגשו אל אשה (שמות יט יה). — גש־הלאה, במשמ׳ התרחק ממני: ויאמרו (האנשים אל לוט) גש־הלאה ויאמרו האחד בא לגור וישפט שפוט (בראש׳ יט ט).—וגם גשה־לי, במשמ׳ התרחק: עוד יאמרו באזניך בני שכליך צר לי המקום גשה־לי[1]) ואשבה (ישע׳ מט כ).—ב) כמו פגש: ויגש[2]) שאול את שמואל בתוך השער ויאמר הגידה נא לי אי זה בית הראה (ש״א ט יח). — ג) כמו נגע: האמרים קרב אליך אל תגש[3]) בי כי קדשתיך (ישע׳ סה ה).— ודבר׳ לא בע״ח: גאוה אפיקי מגנים סגור חותם צר אחד באחד יגשו[4]) ורוח לא יבא ביניהם (איוב מא ז-ח).

— נפע׳, נגש, נגשה, נגשו, נגשתם, נגשים, — נגש פלוני אל, ל, כמו נגש: ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו (בראש׳ לג ז). וגם הכהנים הנגשים אל י״י יתקדשו (שמות יט כב). ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים (שם כ יח). ואחרי כן נגשו כל בני ישראל (שם לד לב). והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם (דבר׳ כ ב). ונגשו הכהנים בני לוי (שם כא ה). ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים (שם כה ט). מדוע נגשתם אל העיר להלחם (ש״ב יא כ). והנה נביא אחד נגש אל אחאב מלך ישראל ויאמר (מ״א כ יג). והקרבתיו ונגש אלי (ירמ׳ ל כא). וככלות אלה נגשו אלי השרים לאמר (עזר׳ ט א).—ונגש למלחמה: ויהי שמואל מעלה העולה ופלשתים נגשו למלחמה בישראל (ש״א ז י).—ובמליצה, נגש בפיו: כי נגש[5]) העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני (ישע׳ כט יג).—נגש בפלוני, בא מיד אחריו: הנה ימים באים נאם י״י ונגש חורש בקוצר ודרך ענבים במשך הזרע (עמו׳ ט יג).

—הפע׳, הגיש, הגישו, הגשתם, מגיש, מגשים, מגישים, מגישי, הגשה, הגישה, הגישו, תגיש, יגש, יגש־, ויגש, ותגש, תגישו, תגישון, יגישו, ויגשו, הגישו, הגישה, — הגיש אותו לפלוני, עד פלוני, הקריבו, עשה, גרם שיגש, שיקרב: ויאמר (יצחק ליעקב) הגשה לי (מה שצדת) ואכלה מציד בני וכו׳ ויגש־לו ויאכל (בראש׳ כז כה). ויגש אתם (יוסף את בניו) אליו (שם מח י). והגישו אדניו (את העבד) אל האלהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה (שמות כא ו). וישכימו ממחרת ויעלו עלת ויגשו שלמים (שם לב ו). והקריבה (את המנחה) אל הכהן והגישה אל המזבח (ויקר׳ ב ח). ויגש את פר החטאת (שם ח יד). ויעש גדי עזים וכו׳ ויוצא אליו אל תחת האלה ויגש (שפט׳ ו יט). ויאמר שאול הגשו אלי העלה והשלמים (ש״א יג ט). ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים (שם יד יח). הגישו אלי איש שורו וכו׳ ויגשו כל העם איש שורו בידו (שם לד). ויאמר שמואל הגישו אלי את אגג מלך עמלק (שם יה לב). ויאמר דוד אל אביתר הכהן בן אחימלך הגישה נא לי האפוד ויגש אביתר את האפוד אל דוד (שם ל ז). ותקח תמר את הלבבות אשר עשתה ותבא לאמנון אחיה החדרה ותגש אליו לאכל (ש״ב יג י־יא). ודבש וחמאה וצאן ושפות בקר הגישו לדוד ולעם אשר אתו לאכול (שם יז כט). מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים מגשים מנחה (מ״א ה א). הם מגישים אליה (את הכלים) והיא מיצקת ויהי כמלאת הכלים ותאמר אל בנה הגישה אלי עוד כלי (מ״ב ד ה־ו). הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר (עמו׳ ה כה). המנדים ליום רע ותגישון[1]) שבת חמס (שם ו יג). לא תגיש ותקדים בעדינו[2]) הרעה (שם ט י). קרבו ריבכם יאמר י״י הגישו עצמותיכם יאמר מלך יעקב יגישו ויגידו לנו את אשר תקרינה (ישע׳ מא כא־כב). הגידו והגישו אף יועצו יחדו (שם מה כא). מגישים על מזבחי לחם מגאל וכו׳ וכי תגישון עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח וחלה אין רע (מלא׳ א ז־ח). ומגיש מנחה לי״י צבאות (שם ב יב). והיו לי״י מגישי מנחה בצדקה (שם ג ג).—והגיש לפניו: ותקח קמח ותלש ותפהו מצות ותגש לפני שאול ולפני

— [1]) אולי לך, כמו קרב אליך (שם סה ה). — [2]) אין ספק כי הכונה כאן ויפגש, ואולי הוא טעות סופר.—[3]) בודאי כמו תגע.—[4]) ג בפתח, והעיר בעל מנחת שי: במקצת ספרים מדויקים הגימל קמוצה כמנהג בהפסק ורד״ק כתב במכלול כ״ג שהיא פתוחה וכן מצאתי בס״א כ״י שנמסר עליו לית. — [5]) בקצת ספרים נגש, בשין שמאלית. ואמר רד״ק: יש מחלוקת בקריאת המלה הזאת יש קוראים אותה בשי״ן הנקודה לצד ימין כמו נגש יוסף ורחל ענין קריבה וכן הוא לפי המסרה אשר עליו שאמר לית כוותיה בספרא וכו׳ אבל י״ת בסי״ן כמו והנוגשים אצים שתרגם חלף דאתרברב וכן נמצא במקצת ספרים נגש בסי״ן.— [1]) ס״א ותגשון, חסר יוד.—[2]) ס״א בעדנו. וי״א שצריך לקרא עדינו.

עבדיו ויאכלו (ש"א כח כד־כה). ויגישו את שעירי החטאת לפני המלך והקהל (דהי"ב כט כג).

—הפע', הגש הגשו, מגש, — הגש הדבר, שהגישו אותו: ידיך לא אסרות ורגליך לא לנחשתים הגשו (ש"ב ג לד). ובכל מקום מקטר מגש לשמי (מלא' א יא).

—התפ', התנגש, התנגשו, — התנגשו יחד, נקרבו זה אל זה: הקבצו ובאו התנגשו יחדו פליטי הגוים (ישע' מה כ).

נגש[1]), ממנו נגש, נוגש, *נגוש, *נגישה.

נגש, פ"י, נגש, נגשים, תגש, יגש, תנגשו, — נגש בפלוני ואת פלוני, דחק ואלץ את פלוני לעשות דבר, בפרט לעבד עבודה או לשלם נשיו, drängen, treiben; pousser, presser; urge, drive: ויצו פרעה ביום ההוא את הנגשים בעם ואת שטריו לאמר לא תאספון לתת תבן לעם וכו' ואת מתכנת הלבנים אשר הם עשים תמול שלשם תשימו עליהם לא תגרעו ממנו (שמות ה ו־ח). — ובדבר פריעת חוב: וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו וכו' את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך (דבר' טו ב־ג). — ובכלל בענין לחץ: הן ביום צמכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגשו (ישע' נח ג). — ומצוי בסהמ"א: ואם שמא חס ושלום הייתי מעכב לזה הזמן הנזכר שקבלתי עלי לפרעון מיד יהא רשאי לכופני ולנגשני בין בדיני ישראל בין בדיני אוה"ע (ר"י ברצלוני, ספ' השטר' נס). כל הנוגש העני והוא יודע שאין לו מה יחזיר לו עובר בלא תעשה (רמב"ם, מלוה ולוה א ב). — ופעול: ויאות להיות שאר כחות הגוף נגושים ומנוצחים לאלה הכחות הפועלים (ר"א בר חסדאי, מאזני צדק לאלגזלי 32). — ובמשמ' הכריח, חיב דבר: וזה יגוש להעביר האסור מעל האם (ישועה בן יהודה הקראי, ספ' הישר 72). כי האם כבר נתקיים בה שני אופנים יגשו איסורה הא' היותה ערוה להאב וכו' (שם).

— נפע', נגש, — נגש פלוני, שנגשו אותו, האויב וכדומ': ואיש ישראל ראו כי צר לו כי נגש העם ויתחבאו העם במערות (ש"א יג ו). ואיש ישראל נגש[2]) ביום ההוא (שם יד כד). — ובמשמ' חש א"ע דחוק: ויי' הפגיע בו את עון כלנו נגש[2]) והוא נענה ולא יפתח פיו (ישע' נג ו־ז). — נגש זה בזה, שדחקים זא"ז: ונגש[2]) העם איש באיש ואיש ברעהו ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד (שם ג ה). — ואמר המשורר: ואיך יוכל יציר חמר נגש ונענה, לפניך די לערוך ומחר בקבר יחנה (ר"י הלוי, ישן מתי תקיץ).

נגש, — עי' נוגש.

נד[1]), ש"ז, (מ"ר נדים[2]), — גבעה צבורה מעפר וכדומ', Hügel; colline; mound: וברוח אפך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהמת בלב ים (שמות יה ח). מי הירדן יכרתון המים הירדים מלמעלה ויעמדו נד אחד (יהוש' ג יג). ויעמדו המים הירדים מלמעלה קמו נד אחד (שם יו). כנס כנד מי הים (תהל' לג ז). בקע ים ויעבירם ויצב מים כמו נד (שם עח יג). — ובהשאלה לצבור אלמי התבואה, גדיש: ביום נטעך תשגשגי ובבקר זרעך תפריחי נד[3]) קציר ביום נחלה וכאב אנוש (ישע' יז יא).

א. נד, בכנ' נדי, — עי' נוד.

ב.* **נד**, ש"ז, — כמו נאד, *נוד: מה נד צרור אינו לא מוציא ולא מכנים כך היתה נפשם של מצרים צרורה בהם ולא מוציאין ולא מכניסין (מכי' בשלח, שירה ו). הוי כנד נפוח שאינו נפתח להכנים את הרוח (מס' כלה רבתי ג).

נדא, ממנו נדא.

נדא, פ"י, עתי' ידא, — כמו נדח, הרחיק, דחה: וידא[4]) ירבעם את ישראל מאחרי יי' והחטיאם חטאה גדולה (מ"ב יז כא).

נדב[5]), ממנו נדב, נדבה, נדיב, נדיבה, *נדיבות, *נדבן, *התנדבות.

נדב, פעו"י, נדבה, ידבנו, — נדב לבו, נדב רוחו אותו, הטה אותו לתת דבר ברצונו הטוב חנם, בלי תשלום גמול, freiwillig geben, spendieren; faire don; to donate: וכל אשר נדבה רוחו אתו הביאו את תרומת יי' למלאכת אהל מועד (שמות לה כא). כל איש ואשה אשר נדב לבם

---

[1]) בערב' נגש a) במשמ' רדף אחר הציד, אך אין זה יחס קרוב. בכוש' הכריח, שלט.

[2]) בקצת ספרים נגש, ונגש, בשין ימנית. ונמסר: נגש ד וסימ' ואיש ישראל ראו כי צר לו, ואיש ישראל נגש, ונגש העם איש באיש, נגש והוא נענה.

[1]) בערב' נד a) גבעה מעפר וכדומה. — [2]) רד"ק, מכלול. — [3]) יש סברים שהוא בינוני מן נוד, כמו מת מן מות, ור"ל נד הקציר.

[4]) כך הכתיב, והקרי וידח. ובאמת זהו הפעל הרגיל בכל המקרא במשמ' הרחיק אדם מאחרי פלוני, ואעפי"כ לא מהנמנעות הוא כי שמש קצת במשמ' זו גם צרוף נדא, וכן בערב' יש שרש נדה b) במשמ' הרחקה.

[5]) רק בעבר' וארמ' יהודית.

a) نجش

a) نَدّ b) ندہ

אתם להביא לכל המלאכה אשר צוה יי׳ לעשות ביד משה (שם כט). מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי (שם כה ב). — ובתו״מ: נדב בנזיר ובקרבן (נדר׳ ט:). נודב ומקיים (שם י.). (כתוב) כל איש אשר ידבנו לבו יצא שוטה שאין לבו נודבו (רשב״ל, תנחומ׳ תרומ׳ ג).

—התפ׳, התנדב, התנדבתי, התנדבו, מתנדב, מתנדבים, יתנדבו, התנדבם, — התנדב פלוני לעשות דבר, החליט לעשות מרצון עצמו חנם, בלי מכריח ובלי שום קבלת שכר, sich freiwillig erbieten; faire qch. volontairement; to volunteer: בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו יי׳ (שפט׳ ה ב). לבי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם (שם ט). ומראשי האבות בבואם לבית יי׳ אשר בירושלם התנדבו לבית האלהים להעמידו על מכונו (עזר׳ ב סח). ויברכו העם לכל האנשים המתנדבים לשבת בירושלם (נחמ׳ יא ב). ועל ידו עמסיה בן זכרי המתנדב ליי׳ (דהי״ב יז יו). — והתנדב נדבה: ולכל מתנדב נדבה ליי׳ (עזר׳ ג ה). ומי מתנדב למלאות ידו היום ליי׳ ויתנדבו שרי האבות ושרי שבטי ישראל וכו׳ ויתנו לעבודת בית האלהים זהב ככרים חמשת אלפים וכו׳ וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו ליי׳ (דהי״א כט ה-ט). וכי מי אני ומי עמי כי נעצר כח להתנדב כזאת (שם יד). אני בישר לבבי התנדבתי כל אלה (שם יז). — ובתו״מ: ואם נתנדבו לעצמן כשרים ובלבד שימסרם לציבור (תוספת׳ שקל׳ ב ז). הרי עלי מנחה מן השעורין וכו׳ שלא התנדב כדרך המתנדבים (מנח׳ יב ג). מתנדבים יין ואין מתנדבים שמן (ר״ע, שם ה). חסידים הראשונים היו מתאוין להביא קרבן חטאת וכו׳ מה היו עושין עומדין ומתנדבין נזירות למקום (ר׳ יהודה, נדר׳ י.). הרוצה להביא עולה מתנדב ומביא שלמים מתנדב ומביא וכו׳ אבל בנזירות לא התנדבו כדי שלא יקראו חוטאין (ר״ש, שם). גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלת ע״ג כלונסות כל מי שהוא מתנדב עלה או גרגיר או אשכול מביא ותולה בה (מדו׳ ג ח). בשעה שצוה אדון העולם להתנדב בדבר המקדש דחקו ישראל איש איש והביאו וכו׳ שלא יתנדב אדם גזל למקדש (ת״כ נו, מלוא׳ א). וכי מה ראו נשיאים להתנדב בתחילה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחילה אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו ישראל מה שמתנדבים ומה שמחסרים אנו משלימים (ר׳ נתן, ספרי במד׳ מה). ישראל שהתנדב מנורה או נר לבית הכנסת אסור לשנותה (ערכ׳ ו:). בשעה שעלו ישראל מן הגולה ולא מצאו עצים בלשכה ועמדו אלו ונתנדבו עצים משל עצמן ומסרום לציבור (ירוש׳ שקל׳ ד א). נשים יקרות שבירושלם היו מתנדבות ומביאות אותן לא התנדבו נשים יקרות משל מי וכו׳ משל צבור (סנה׳ מג.). מלמד (הכתוב) שנתנדבו (נשיאי ישראל) מעצמן והיה קרבן כולן שוה (ר״ש, מד״ר במד׳ יד).

—נפע׳, *נדב (נידב), — שמנדבים אותו: כל שנידר ונידב קרב בבמת יחיד כל שאין נידר ונידב אין קרב בבמת יחיד (ר״מ, תוספת׳ זבח׳ יג יב).

נְדָבָה, ש״נ, סמי׳ נדבת, מ״ר נדבות, סמי׳ נדבות, בכנ׳ נדבתיך, נדבתיכם, נדבתיהם, נדבותם, — א) נדב אדם נדבה, הדבר שנתן מרצונו הטוב חנם וכו׳, freiwillige Gabe; don; donation: כל איש ואשה אשר נדב לבם אתם להביא לכל המלאכה אשר צוה יי׳ לעשות ביד משה הביאו בני ישראל נדבה ליי׳ (שמות לה כט). ויקחו מלפני משה את כל התרומה אשר הביאו בני ישראל למלאכת עבדת הקדש לעשת אתה והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר (שם לו ג). ועשית חג שבעות ליי׳ אלהיך מסת נדבת ידך אשר תתן כאשר יברכך יי׳ אלהיך (דבר׳ יו י). וכל הנשאר מכל המקמות אשר הוא גר שם ינשאוהו אנשי מקמו בכסף ובזהב וברכוש ובבהמה עם הנדבה לבית האלהים אשר בירושלם (עזר׳ א ד). והכסף והזהב נדבה ליי׳ אלהי אבתיכם (שם ח כח). וקורא בן ימנה הלוי השוער למזרחה על נדבות האלהים לתת תרומת יי׳ וקדשי הקדשים (דהי״ב לא יד). — ב) בפרט קרבן להמזבח שאדם מתנדב מרצון עצמו, לא מפני החובה המוטלת עליו עפ״י התורה: ואם נדר או נדבה זבח קרבנו (ויקר׳ ז יו). ואיש כי יקריב זבח שלמים ליי׳ לפלא נדר או לנדבה בבקר או בצאן (שם כב כא). ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אתו ולנדר לא ירצה (שם כג). אלה מועדי יי׳ אשר תקראו אתם מקראי קדש להקריב אשה ליי׳ עלה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו מלבד שבתת יי׳ ומלבד מתנותיכם ומלבד כל נדריכם ומלבד כל נדבתיכם אשר תתנו ליי׳ (שם כג לז-לח). לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקריבו ליי׳ לעלה (שם כב יח). ועשית כאשר נדרת ליי׳ אלהיך נדבה אשר דברת בפיך (דבר׳ כג כד). והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם וכו׳ ונדריכם ונדבתיכם ובכרת בקרכם וצאנכם (שם יב ו). לא תוכל לאכל בשעריך מעשר דגנך וכו׳ וכל נדריך אשר תדר ונדבתיך ותרומת ידך (שם יז). והביאו לבקר זבחיכם לשלשת ימים מעשרתיכם וקטר מחמץ תודה וקראו נדבות השמיעו (עמו׳ ד ד-ה). וכי יעשה הנשיא נדבה עולה או שלמים נדבה ליי׳

(יחזק' מו יב). ואחרי כן עלת תמיד וכו' ולכל מתנדב נְדָבָה ליי' (עזר' ג ה). ושריו לִנְדָבָה לעם לכהנים וללוים הרימו (דהי"ב לה ח).—נִדְבוֹת פיו: נִדְבוֹת פי רצה נא יי' (תהל' קיט קח).—גֶּשֶׁם נְדָבוֹת, בשפע, בחבה: גשם נְדָבוֹת תניף אלהים (תהל' סח י). — ובמשנה: מעשה שאמרו לו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים וכו' התחילו לירד בזעף אמר לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה (תענ' ג ח).—ואמר המשורר: ירוו ארצכם עבי שחקים כמו לבי אשר ירוה מצוקיו, ואל נא תשאלו גשמי נדבות לעב כי שעלי יצחק מריקיו (רשב"ג, כאין נשאו). — ג) כמו תה"פ, אהב את פלוני נְדָבָה, אהבו בכל נפשו: ארפא משובתם אהבם נְדָבָה כי שב אפי ממנו (הוש' יד ה). — בִּנְדָבָה עשה, ברצון, באהבה: בִּנְדָבָה אזבחה לך אודה שמך יי' כי טוב (תהל' נד ח). — ומ"ר בטעם זה, נְדָבוֹת, בנדבה: עמך נְדָבֹת ביום חילך (שם קי ג).—ובתו"מ, במשמ' קרבן נְדָבָה: איזהו נדר האומר הרי עלי עולה ואיזו היא נדבה האומר הרי זו עולה מה בין נדרים לנדבות וכו' ונדבות מתו או נגנבו אין חייבים באחריותן (קנים א א).—ובסהמ"א במשמ' נְדִיבוּת: השואל כלי מחבירו להשתמש בו ואמר לו השאילני דבר פלוני בטובתך כלומר אין אתה משאיל לי דבר זה כדרך כל המשאילין אלא כפי טובת לבך ונדבותיך שאינך מקפיד על הזמן אם ארך (רמב"ם, שאל' ופקד' א ח). — ואמר המליץ: אמת בבני זמן מדות חמודות ועל כלן מעלה הנדבה, וכל מדה ואם תהיה חמודה הלא מהנדבה היא גנובה (ר"י חריזי, תחכמ' יט). אמת כי הנדבה היא גבירה, לכל מדה וזולתה צעירה (שם מב). בזאת תדעו כי אין בכל המדות כמו הנדבה, וכל חפצים לא ישוו בה (שם). וזאת המשפחה היא נכתרת מימי האבות, בכל מדות טובות, ביחס נעלה עד לב השמים, ונדבת לב כים גדול ורחב ידים (שם מו).—ומצוי בסהמ"א במשמ' סכום כסף שאדם נותן ברצונו הטוב חנם לדבר מהדברים: נהגו ברוב מקומות לעשות לב"ד קופה שפוסקין מזון ב"ד ופרנסתן וכו' וגם אם יש שם נדבות או הקדשות סתם לוקחים מהם (טור חו"מ ט, בשם ר"י ברצלוני). והלך בכל גלילי ארץ ישראל ובעכו ובכל שאר גלילות להוליך נדבה גדולה למדרש הגדול (אלה סימני, הוצ' ד"ר גרינהוט, בסוף ספר מסעי' ר' בנימין). יהא גבאי מיוחד למען היות בידו למשמרת כל כסף הנדבה המובא מכ"א אשר נשאו לבו ונדבה רוחו (פנק' ק"ק במכרג, סי' א, שנת תמ).

נְדָבָה,—עי' נְדִיבָה.

א.*נִדְבָּךְ[1], ש"ז, מ"ר נִדְבָּכִים, נִדְבָּכוֹת,—טור אבנים או קורות בבנין, Bauschichte; rangée de pierres d'une construction; course of stone in structure: זכור הייתי ברבן גמליאל הזקן אבי אביך שהיה יושב על גבי מעלה בהר הבית והביאו לפניו ספר איוב תרגום ואמר לבנאי ובנאו תחת הנדבך (ר' חלפתא, תוספת' שבת יג-יד ב). האומנין קורין בראש האילן או בראש הנדבך (ברכ' ב ד). ונדבך של אבנים היה בין כל אחת ואחת (מדות ג ז). כופת שקבעו בנדבך קבעו ולא בנה עליו בנה עליו ולא קבעו (כלים כ ה). אצבעו של זב תחת הנדבך (זבי' ה ב). פעם אחת הלך רבי למקום אחד ומצא נדבך[2] של אבנים ואמר לתלמידיו צאו וחשבו כדי שנשב עליהן למחר (ר' חנינה, שבת קכז:). זה שהוא מקבל נדבך מחבירו צריך לעשות לו ארבעה טפחים כדי מקום (ר' חייה בר בא, ירוש' שבי' ג ה). — ומ"ר: שלשה נדבכות[3] שהם שנים עשר טפחים (תוספת' אהל' יד א).

ב.*נדבך,—עי' *נִדְוָה.

*נַדְבָן[4], ש"ז, — מי שאוהב לנדב, לתת לאחר: עני מקבל על עצמו להיות נדבן ולפזר ממון לצדקה וכאשר מתעשר אינו נותן כלום (אורי ויסעי, שער התפלה יד).

*נִדְגָּלָה[5], ש"נ, מ"ר נִדְגָּלוֹת, — חַיִל מסדר בדגלים ערוכים למלחמה: איומה בגבוריה כנדגלות של מלכים (רש"י שה"ש ו י).—ואמר המליץ: שבע נערות, כשבע מאורות, וכו' וכלן בקומות נעימות, כנדגלות איומות (ר"י חריזי, תחכמ' כ).

נדד[6], ממנו נֵדָה, נְדֻדִים, נוֹדֵה, נְדוֹד, *נְדִידָה, ואולי נִדָּה.

נָדַד, פעו"י, נָדְדָה, נָדְדוּ, נָדָדוּ, נֹדֵד, נֹדֶדֶת, נֹדְדִים, נֹדֵד, יִדּוֹד, תִּדַּד, יִדְּדוּן,—בכלל עשה תנועה ונתרחק, weichen; s'écarter; to withdraw, ומשמש א) נָדַד מפני פלוני, נתרחק ממנו, ברח ממנו, s. entfernen, fliehen; s'éloigner, s'enfuir; to absent o.s., to flee: אוי

1) בארמ' נדבך. בערב' מדמאכ a). ואולי מאשור' בנון במקום מם. — 2) בכ"י מדבך. — 3) במשנ' (שם יד א) נדבכין.

4) בית רפה, כך הקריאה הרגילה המקבלה.

5) עי' דָּגַל.

6) בערב' נַדّ b) ברח.

a) مدماك b) ندّ

להם כי נדדו ממני שד להם כי פשעו בי (הוש׳ ז יג). והיה כל ראיך ידוד ממך (נחום ג ז). ראי בחוץ נדדו ממני (תהל׳ לא יב). — ונדד סתם, הלך לו, נתרחק: חרדה הרמה גבעת שאול נסה וכו׳ נדדה מדמנה ישבי הגבים העיזו (ישע׳ י כט-לא). כי מפני חרבות נדדו מפני חרב נטושה (שם כא יה). כל קציניך נדדו יחד (שם כב ג). מקול המון נדדו עמים מרוממתך נפצו גוים (שם לג ג). ראיתי והנה אין האדם וכל עוף השמים נדדו (ירמ׳ ד כה). על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה כי נצתו מבלי איש עבר ולא שמעו קול מקנה מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו (שם ט ט). מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה הנה ארחיק נדד [1]) אלין במדבר (תהל׳ נה ז-ח). מלכי צבאות ידדון ידדון [2]) ונות בית תחלק שלל (שם סח יג). כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו (משלי כז ח). — ואמר המשורר: ומארצי נדחתי, וממקדש נדדתי, לקצבי הרים ירדתי (ראב״ע, איך אזלת ידי).—ב) נדדה השנה מעיני פלוני, נסתלקה השנה ממנו, לא יכול לישן: הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני (בראש׳ לא מ). בלילה ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא את ספר הזכרנות דברי הימים ויהיו נקראים לפני המלך (אסת׳ ו א). —ואמר המשורר: ובנפול עלי עיני תנומה ותרדמה תעופף שנת עיני ותדד תנומתי, אשוטט ואראה כוכבי רום ומזריו כאילו חקר סודם מלאכת עבודתי (רשב״ג, ידידי שעו מני). — ובתלמ׳, במשמ׳ פעל יוצא: ארץ מצרים אם אינו עמל בה בפסל ובקורדום ונודד שנת עיניו עליה אין לו בה כלום אבל א״י אינה כן אלא הם ישנים על מטותיהם והמקום מוריד להם גשמים (ספרי דבר׳ לח).—ומצוי במשמ׳ זו גם בסהמ״א: ואם הואלנו כל ימי חיינו, ואף נדדנו כל שנה מעינינו, והתיצבנו כארזים, ושפכנו שיח ככל המים שבימים (תפ׳ השחר לרסע״ג, אתה הוא ה׳).—ג) נדה, ונדד במקום, כמו נוד, הלך ועבר ממקום למקום, תעה, umherirren ; errer çà et là ; to wander about : ימאסם אלהי כי לא שמעו לו ויהיו נדדים בגוים (הוש׳ ט יז). נדד הוא ללחם איה (איוב טו כג). — ועוף וכדומ׳: והיה כעוף נודד קן משלח (ישע׳ יו ב).—ואמר המשורר: יונה נשאתה על כנפי נשרים, וקננה בחיקך בחדרי חדרים, למה נטשתה נודדה ביערים, ומכל עברים פורשי מכמרים (ר״י הלוי, יונה נשאתה). ושניהם לשתי הרחלים נמשלו,

[1]) בקצת ספרים נדוד, מלא. ויש סברים שהוא שם, עי׳ נדוד.—[2]) בקצת ספרים ידודון ידודון, מלא.

שיחד בדרך נדדו אזלו (יל״ג, משלים, שתי הרחלים).— *ובמשמ׳ פעל יוצא, עשה שידד: אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע מחול לי על אותו עון שלא יאמרו הר שבכם צפור נדדתו (רבה, סנה׳ קז.).—ואמר המליץ: מי נודד בניך ללחם ארץ אחרת להעשות שמה שלישים ונכבדי ארץ כי אם רעבון ביתך (רס״פ, ד׳ כוסות, כוס תנחומ׳ ד).—ד) פ״י, נדד כנף וכדומ׳, עשה תנועה בהכנף, כמו העוף לעוף, bewegen (d. Flügel) ; remuer (l'aile) ; to flap the wings : ותמצא כקן ידי לחיל העמים וכאסף ביצים עזבות כל הארץ אני אספתי ולא היה נדד כנף ופצה פה ומצפצף (ישע׳ י יד).—ומצוי בתלמ׳ במשמ׳ תנועה ונדנוד: הכהו על עינו וכהת על שינו ונדדה וכו׳ היתה עינו כהה וסימאה שינו נדודה [1]) ועקרה (תוספתי ב״ק ט כז).

—הפע׳, הנד, עתי׳ נסת׳ בכנ׳ ינדהו,—הנד אותו ממקום, עשה שידד, שילך לו, שיסתלק: יהדפהו מאור אל חשך ומתבל ינדהו (איוב יח יח).

—פוע׳, נודד,—כמו נדד: כגוב גובי החונים בגדרות ביום קרה שמש זרחה ונודד [2]) ולא נודע מקומו אים (נחו׳ ג יז).

—הפע׳, הדד, עתי׳ ידד,—הדד החלום וכדומ׳, חלף הלך לו, לא נשאר ממנו כלום: כחלום יעוף ולא ימצאהו וידד כחזיון לילה (איוב כ ח).

—התפוע׳, התנודד,—עי׳ נוד.

—פע׳, *נדד, מנדד, פ״י, — נדד שנה מעיניו, כמו קל בנחץ הפעולה: אלו ת״ח שמנדדין שינה מעיניהם בעוה״ז והקב״ה משביען מזיו השכינה לעוה״ב (רב נחמן בר יצחק, ב״ב י.). אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנדדות שינה מעיניהם בעולם הזה ובאות לחיי העולם הבא (רב יצחק, כתוב׳ סב.). כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו ומנגן מאליו מיד היה עומד דוד וכל התלמידים שהיו עוסקין בתורה והיו יגעים ומנדדים שינה מעיניהם והוגין בתורה עד עמוד השחר (ר׳ פנחס הכהן, מד״ר במד׳ טו). לכשיבא מלך המשיח ויבשר לאבות העולם תחילה והם אומרים מי הוא זה שבא לנדד את שנתינו מעינינו (מדר׳ שה״ש, קול דודי, הוצ׳ גרינהוט). באותה שעה אומרים לאדם הראשון דייך תנומה והוא אומר מי זה שמנדד שינה מעיני (סדר אליהו ופרקי משיח, ביהמ״ד ילינק ג 73).—ובסהמ״א: מצינו מהחסידים הראשונים אנשים היו צמים כל

—[1]) כך בנסח׳ הדפו׳, וכן גם בגמ׳ קדוש׳ (כד:), ובתוספתי כ״י א״פ הוצ׳ צוק״מ נדדה.—[2]) בקצת ספרים ונדד, חסר,

ימותיהם ומסוגפים בתעניות ואינם אוכלים ולא שותים יין ומנדדים שינתם מעליהם ופרשו מנשותיהם ושכנו במדברות (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר ג ה).—ואמר המליץ: בני נדד השינה מעפעפי עיניך, והודה לאל בשיר מעניך (עזר' הבבלי, תוכח' מוסר ז).

—התפ', *התנדד, מתנדד, מתנדדת,— א) כמו מתנדנד: המת בבית אין כהן גדול נכנס לשם אבל נדה כהן גדול נכנס עמה בבית ויושב עמה על האיסטווא ובלבד שלא תהא (האצטבה) מתנדדת[1] (תנחומ' מצורע יח).—ב) *התנדדה השנה: הילדים הקטנים אם יקדיחו ויקשו מעיהם ישקדו מתנומתם ויתנדד שנתם ויבואם פחד (אסף הרופא, כ"י, 145). וגם השתן יסגר עד הכאיב ברכיו ויריכיו עד היתנדד שנתו (שם 138).

*נֶדֶד[2]), נֶדֶד, ס"ז,— כמו נְדֻדִים: מכאוב ונדד ישינה[3]) וצער ותשניק ופני הפוכות עם איש כסיל (ב"ס גני' לד כ). נדד שנה חלי בטן וקרס מעי לממלא בטנו בקר יקום ולבו בל עמו (ב"ז, תרג' ב"ס לא כז).

נְדֹד,—עי' נְדוֹד.

נְדֻדִים,— העדר שֵׁנָה מאדם, Schlaflosigkeit; insomnie sleeplessness: אם שכבתי ואמרתי מתי אקום ומדד ערב ושבעתי נדדים עדי נשף (איוב ז ד).—ואמר המשורר: ולולי כי אלהים אל אמונה וכל מעשיו ומשפטיו חסדים, וכו' אזי מאן להתנחם לבבי ושבעתי עדי גוע נדדים (ר"ש הנגיד, הכימיס בתרתס). לזאת אשם וישתומם לבבי ושבעתי עדי נשף נדדים (רסב"ג, אהה לי מזמן). שבעתי נדדים על ערשות אנושים, הריצוני פעמי למעונות קדושים, בנפל תרדמה על אנשים (רמב"ע, נפשי אויתיך).

נדה[4]), ממנו נִדָּה, *נִדּוּי.

נָדָה, — קל לא נמצא.

—פע', נִדָּה, מְנַדִּים,— א) נִדָּה לְדָבָר, זִלְזֵל בו, צחק עליו, בזה אותו: הַמְנַדִּים[1]) ליום רע ותגישון שבת חמס השכבים על מטות שן וסרחים על ערשותם (עמו' ו ג-ד).—ונִדָּה את פלוני, בִּזָּה אותו, חרף אותו, התקלס בו: שמעו דבר יי' החרדים אל דברו אמרו אחיכם שנאיכם מְנַדֵּיכֶם[2]) למען שמי יכבד יי' ונראה בשמחתכם והם יבשו (ישע' סו ה). — ב) בתו"מ, במשמ' הטלת חֵרֶם על אדם: עקביא בן מהללאל העיד ארבעה דברים אמרו לו עקביא חזור בך וכו' ונידוהו ומת בנידויו וסקלו ב"ד את ארונו אמר ר' יהודה חס ושלום שעקביה נתנדה וכו' ואת מי נידו את אלעזר בן חנוך שפקפק בטהרת ידים (עדי' ה ו). אחד מן התלמידים שנידה ומת חלקו אינו מופר (רסב"ג, מו"ק טז.). ביקשו לנדות את ר' מאיר אמר להן איני שומע לכם עד שתאמרו לי את מי מנדין ועל מה מנדין ועל כמה דברים מנדין (ירוש' שם ג א). בכ"ד מקומות מנדין על כבוד הרב (ריב"ל, ברכ' יט.). נידוהו ואינו יודע מי נידהו ילך אצל נשיא ויתיר לו נדויו (מו"ק יז.). נדהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו נדהו שלא בפניו מתירין לו בין בפניו בין שלא בפניו (רב, נדר' ז:). השומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנידוי (הוא, שם). מנדין על שני ימים טובים של גליות (הוא, פסח' נב.). מנדין לאלתר ושונין לאחר ל' ומחרימין לאחר ששים (הוא, מו"ק טז.). ת"ח מנדה לעצמו ומיפר לעצמו (הוא, שם יז.). תלמיד חכם שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא (רים לקיש, שם). באושא התקינו אב בית דין שסרח אין מנדין אותו וכו' חזר וסרח מנדין אותו (רב הונא, שם). נידוהו בחלום צריך עשרה בני אדם להתיר לו (רב יוסף, נדר' ח.). נמנו באושא שלא לנדות זקן (רב ששת, ירוש' מו"ק ג א). יתרו כומר היה לע"ז וראה שאין בה ממש וקרא לבני עירו וכו' והוציא כלי תשמישי ע"ז ונתן להם הכל עמדו ונדוהו שלא יזדקק לו אדם ולא יעשו לו מלאכה ולא ירעו את צאנו (מד"ר שמות א). מת אחד מהמנדים אם נתן רשות לחברים מתירים לו (מס' שמח' ה טו). המנדין בצדק

ובקצתם ונדד, ד קמוצה.— [1]) כך בתנחומ' הוצ' ר"ש בובר, וכן גם בילקוט מצורע תקעא, ובנוסח' הדפוס מתנודדה.

[2]) עי' הערה לקמן.— [3]) כך בגוף הכ"י ועה"ג ישנה. והנה הנסחה היונית ἀγρυπνίας והסורית שהרא שתיהן מעידות כי הכונה בשתי המלים העבריות היא נדידת השֵׁנה, ובהיות שאין הצורה יְשֵׁנָה לא בתו"מ ואף לא בסהמ"א רגלים לדבר כי ב"ס כתב נדדי שינה, אך אין להכריע אם הוא אמר נדדי כמו נדדים במקרא או נִדְדֵי וכדומ' והיחיד נֶדֶד או נְדַד.

[4]) רק בעבר' וארמ' יהודית.

[1]) קצת החדשים רואים בזה המנדרים.— [2]) פרשו רֹב הקדמונ' והחדש' במשמ' הרחקה. ת"י: מרחקיכון. וכך רסע"ג: מבעדיכם. וכן רש"י. וכן ראב"ע, והביא גם פרוש במשמ' חרם ונדוי. רד"ק במשמ' רחוק, אבל, משמ' רחוק כאן דחוק, ובאמת השבע' תרגמו לא במשמ' זו אלא במשמ' תועבה: βδελυσσομένοις. וכן הפשיט': מסליניכון. וזהו היותר נאות להענין.

והשבין בצדק והמקבלין את השבין ומלמדין אותן שלא ישובו לסורחנן עליהם הכתוב אומר אז יבקע כשחר אורך (מס' דא"ר ג). עזרא וזרובבל בן שאלתיאל ויהושע בן יהוצדק קבצו את כל הקהל אל היכל ה' והביאו ש' כהנים וש' תינוקות וש' שופרות וג' מאות ס"ת בידם והיו תוקעין והלוים משוררים ומזמרים ומנדין את הכותיים בסוד שם המפורש (פדר"א לח). — ומצוי בסהמ"א במשמ' זו: וגזרנו עליו הדין ולא קבל ונדינו אותו שלשים יום ולא חזר בו ולא תבע על נדויו והחרמנו אותו על פתח בי"ד (תשו' הגא', מהד' מנטובה, סי' מא). ובחזירתנו אל ארץ ישראל ארץ מולדתנו צוינו בכל מדינה ומדינה ועיר ועיר לחזנים והיו קוראים הפתיחים שלכם ומנדים שנאכם (מכת' בן מאיר, הסכיד מספר הגלוי, הוצ' מק"נ רטו). ואם יצאת טריפה מתחת ידו מנדין אותו ומעבירין אותו ואינו חוזר לכשרותו וכו' (רמב"ם, שחיט' י יד). אם נתחייב (אביו) נידוי לא יהיה שליח לנדותם (הוא, ממרים ה יג). אנו מחרימין ומשביעין ומנדין ומשמתין ומקללין ומאררין על דעת המקום ועל דעת הקהל (כלבו, סי' קלט). — *נִדָּה את פלוני מנכסיו: לאחר ימים עלה אביו (של ר"א בן הורקנוס) לנדותו מנכסיו ומצאו יושב ודורש וגדולי מדינתו יושבין לפניו וכו' אמר לו אביו בני לא עליתי לכאן אלא לנדותך מנכסי עכשיו הרי כל נכסי נתונים לך מתנה (מד"ר בראש' מב). אמרו בניו של הורקנוס לאביהם עלה לך לירושלם ונדה את בנך אליעזר מנכסיך (פדר"א ב).—ובמליצה, בהשאלה, מְנַדֶּה את היגון, מגרש אותו ומרחיקו: וסביביו מרבדים, הלב מחדים, והיגון מנדים, ולפנינו אשישות וכדים, בם לכל עין מחמדים (ר"י הריזי, תחכמ' ג).

— פע', *נֻדָּה, מְנֻדֶּה, (מנודה), — שנִדּוּ אותו, שהוטל עליו נדוי וחרם: וכן אתה אומר במנודה ואבל (תוספת' תעני' א ו). ואלו מגלחין במועד הבא ממדינת הים וכו' והמנודה שהתירו לו חכמים (מו"ק ג א). כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין וכו' חוץ ממי שארעו דבר שהוא מקיף לשמאל מה לך מקיף לשמאל וכו' שאני מנודה השוכן בבית הזה יתן בלבם ויקרבוך (ר"מ, מדות ב ב). מצינו שכל ל"ח שנה שהיו ישראל כמנודים לא היה מדבר עם משה (ת"כ ויקר' א ב). והן מתעטפין ויושבין כאבלים וכמנודין כבני אדם הנזופין למקום (תעני' יד:). מנודה שמת ב"ד סוקלין את ארונו (מו"ק טו.). מנודין ומצורעין אסורין לספר ולכבס (שם). מנודה מהו בעטיפת הראש וכו' מנודה מהו בתפילין וכו' מנודה מהו בשאילת שלום (שם). מנודה מהו בתשמיש המטה וכו' כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר מנודין היו ושימשו מטותיהן (שם:). מנודה לרב מנודה לתלמיד מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב (שם יז.).— מְנֻדֶּה לִפְלוֹנִי, שאינו רשאי להנות מפלוני: האומר לחבירו מודרני ממך מופרשני ממך וכו' מנודה אני לך (נדר' א א).—מְנֻדֶּה לַשָּׁמַיִם, רואים אותו שם כאלו היה מנדה: שבעה מנודין[1] לשמים אלו הן יהודי שאין לו אשה ושיש לו אשה ואין לו בנים ומי שיש לו בנים ואין מגדלן לתלמוד תורה ומי שאין לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו והמונע מנעלים מרגליו (פסח' קיג:). — מְנֻדֶּה מִדָּבָר, אין לו חלק יותר בדבר הזה, אסור לו להנות ממנו: עתה שבאתי לראותך וראיתי כל השבח הזה הרי אחיך מנודים מהם (מהנכסים שלי) והם נתונים לך במתנה (פדר"א ב).

—התפ', *הִתְנַדָּה,—התנדה מפלוני, התרחק ממנו, התנכר לו כאלו אינו מכירו: יש אוהב חבר שלחן ולא ימצא ביום רעה בטובתך הוא כמוך וברעתך יתנדה ממך (ב"ס גני' ו י־יא).—ובמשמ' חרם, כמו פע' נֻדָּה, הוטל עליו חרם: שלח לו שמעון בן שטח לחוני המעגל צריך אתה להתנדות ואלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי (ברכ' יט.). חס ושלום שעקביא (בן מהללאל) נתנדה שאין העזרה ננעלת בפני כל אדם מישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל (ר' יהודה, עדי' ה ו). שכל המתנדה ומת בנדויו סוקלין את ארונו (שם). חס ושלום לא נתנדה ר' עקיבה אלא ראש גדר היה ושלח ר"ג והעבירו מראשיתו (ר' יהודה הנחתום, ירוש' ר"ה א ה). נתנדה משה ונזעף (ר"ש בר נחמן, מד"ר שמות מג).

נִדָּה, ש"נ, נִידָה, סמי' נִדַּת, בכנ' נִדָּתָהּ,—א) נִדַּת הָאִשָּׁה, מעמד האשה בזמן וסתה בזיבת דמה החדשי, Zust. des Weibes während der Menstruation; état d'une femme pendant la menstruation; state of woman during menstruation: ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זבה בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה וכל הנגע בה יטמא עד הערב וכל אשר תשכב עליו בנדתה יטמא (ויקר' יה יט־כ). ואם שכב ישכב איש אתה ותהי נדתה עליו (שם כד). ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדתה או כי תזוב על נדתה כל ימי זוב טמאתה כימי נדתה תהיה וכו'

—[1]) בכ"י: שמנה כמנודין.

כל המשכב אשר תשכב עליו כל ימי זובה כמשכב נִדָּתָהּ יהיה לה וכל הכלי אשר תשב עליו טמא יהיה כטמאת נִדָּתָהּ (שם כה־כו). והדוה בְּנִדָּתָהּ (שם לג). ואל אשה בְּנִדַּת טמאתה לא תקרב לגלות ערותה (שם יח יט). אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נִדַּת דותה תטמא (שם יב ב). ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נִדָּה לא יקרב (יחזק׳ יח ו). ערות אב גלה בך טמאת הַנִּדָּה ענו בך (שם כב י). בן אדם בית ישראל ישבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם כטמאת הַנִּדָּה היתה דרכם לפני (שם לו יז).—ומצוי בתו״מ: למה מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פרהדרין וכו׳ שמא תמצא אשתו ספק נ י ד ה ויבא עליה ונמצא טמא שבעת ימים (ר״י בן בתירה, תוספת׳ יוה״כ א א). ה נ י ד ו ת והיולדות טובלות כדרכן ביוה״כ (שם ה־ד ה). נ ד ה שבדקה עצמה יום שביעי שחרית (נדה י ב). דם ה נ ד ה ובשר המת מטמאין לחין ומטמאין יבשים (שם ז א). בנות הכותים נ ד ו ת מעריסתן וכו׳ מפני שהם בועלי נ ד ו ת (שם ד א). הרואה יום אחד עשר בין השמשות תחלת נ ד ה וסוף נ ד ה (שם ו יד); על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות ב נ ד ה ובחלה ובהדלקת הנר (שבת ב ו). יוצאת אשה בחוטי שער וכו׳ ובמוך שהתקינה ל נ ד ת ה (שם ו ה). עז פנים וכו׳ ממזר ובן ה נ ד ה (ר״ע, מס׳ כלה). שלשה בדקי מיתה נבראו באשה וכו׳ נ י ד ה וחלה והדלקת הנר (ר׳ יוסי, שבת לב.). מפני מה אמרה תורה נ ד ה לשבעה מפני שרגיל בה וקץ בה אמרה תורה תהא טמאה שבוע ימים כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה (ר״מ, נדה לא:). אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה ושרה אמנו אותו היום פירסה נ ד ה (הוא, ב״מ פז.). שלא תמצא אשתך ספק נ ד ה בשעה שאתה בא מן הדרך (ר׳ ירמיה בר אבא, ברכ׳ נח:). מי שפירסה אשתו נ ד ה הוא ישן בין האנשים והיא ישינה בין הנשים (כתוב׳ ד.). כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה נ ד ה עושה לבעלה חוץ ממזיגת הכוס והצעת המטה וכו׳ (רב הונא, שם סא.). שפעם אחת גזרה המלכות גזרה שלא ישמרו את השבת ושלא ימולו את בניהם ושיבעלו נ ד ו ת (מעי׳ יז.). נ ד ה שלא טבלה אסורה לבעלה (מס׳ כלה). כשנכנסתי לחופה נ ד ה הייתי ופירש ממני בעלי (שם). ומפני מה ניתן לה מצות נ ד ה על ידי ששפכה דמו של אדם הראשון (מד״ר ברא׳ יז). אם באת אשה לפניך לבית המדרש לשאול לך שאלה על כתמה ועל נ ד ת ה תהא רואה אותה כאלו שיצאת מירכיך ואל תתן עיניך בה (ר׳ יעקב בר אבינא, שם שם״ם, סנה מטתו).—ומצוי בסהמ״א, ואמר המשורר: ואיך יגבר, אשר חֻבר, בכמי טפה ודם נ ד ה (ר״י הלוי, יגו הלג).— ב) בהרחבה, כל דבר מאוס, שבני אדם מתרחקים ממנו: ואיש אשר יקח את אשת אחיו נִדָּה הוא ערות אחיו גלה (ויקר׳ כ כא). חטא חטאה ירושלם על כן לְנִידָה היתה כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה (איכ׳ א ח). צוה יי׳ ליעקב סביביו צריו היתה ירושלם לְנִדָּה ביניהם (שם יז). כספם בחוצות ישליכו וזהבם לְנִדָּה יהיה (יחזק׳ ז יט). וצבי עדיו לגאון שמהו וצלמי תועבתם שקוציהם עשו בו על כן נתתיו להם לְנִדָּה (שם כ). ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דויד ולישבי ירושלם לחטאת וּלְנִדָּה (זכרי׳ יג א). הארץ אשר אתם באים לרשתה ארץ נִדָּה היא בְּנִדַּת [1]) עמי הארצות בתועבתיהם אשר מלאוה מפה אל פה בטמאתם (עזר׳ ט יא). — ג) מֵי נִדָּה, מים מעֹרבים באפר פרה שהיו לפנים נזרקים על טמא לטהרו בהם: ואסף איש טהור את אפר הפרה (שנשרפה) וכו׳ והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נִדָּה חטאת הוא (במד׳ יט ט). כי מי נִדָּה לא זרק עליו טמא יהיה (שם יג). כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך במי נִדָּה יתחטא (שם לא כג).

אֹרַח נָשִׁים.—*בָּדַק, *בְּדִיקָה.—דָּוָה.—*וֶסֶת.—זוֹב.—*זִיבָה.—*חִמּוּד, דם חמוד.—טֹהַר, דם טהר.—*טבילה.—*כתם, כתמים.—*לִבּוּן, ימי הלבון.—*מוֹךְ.—*מַעְיָן.—מָקוֹר.—*סְפִירָה.—*עֵד, עֵדִים.—*עוֹנָה.—*פְּקִידָה.—פֶּרַח, *פרחי האשה.—*פרס, פרסה נדה.—קבע, *קבעה לה וסת.—*שפע, אשה שופעת דם.

נֵדֶה[2])*, נֵדֶה, ס״ז,* — אתנן לזונה, Buhlerlohn; salaire de la courtisane; fee to prostitute: לכל זנות יתנו נֵדֶה [3]) ואת נתת את נדניך לכל מאהביך ותשחדי אותם לבוא אליך מסביב בתזנותיך (יחזק׳ טז לג).

נְדוֹד, *נְדֹד, ס״ז,* — שה״פ, הפרוד וההליכה ממקומו והנדידה ממקום למקום: מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה הנה ארחיק נדד [4]) אלין במדבר (תהל׳ נה ז־ח). —

---

[1]) בקצת ספרים כְּנִדַּת.

[2]) אולי כמו בערב׳ נַדִי a), מתנה, ואולי מְשׁבּשׁ במקום נדן, עי׳ זה הערך.—[3]) כך בספרי הדפוס, ובקצת ספרים כ״י ודפוס נֵדֶה, וכך רד״ק בפרוש.

[4]) עי׳ הערה לערך נְדַד.

---

a) نَدًى

והשתמשו בו הרבה המשוררים והמליצים: אסבלה נ ד ד י אגילה בגלותי, אעבד מעבדי אוחילה במחלתי (ר״י אבן גיאת, אסבלה נדודי). לכל זמן ולכל נ ד ד קצה ושפה, אך אין לנדי קץ וקצה עד אסיפה (ר״מ הנגיד, לכל זמן). תריבון איש אשר לולי דמעיו קרביו נשרפו מאש צלעיו. אמרתם דום והתאפק עדי כי באורך ה נ ד ו ד כלו רגעיו (רסב״ג, תריבון איש). בין מר ומתוק יעמד לבי והם רוש ה נ ד ד ודבש נשיקותיך (ר״י הלוי, מה לך צביה). ליל ה נ ד ד הארך והתאחר, כי הידידים נוסעים מחר (הוא, ליל הנדוד). ידענוך נ ד ד מימי עלומים, ונחלי הבכי נחל קדומים (הוא, ידענוך נדוד). הרפי מ נ ד ד ך הרפי פן תהיי טרופה, וביומך היי ובנשפי כשפחה חרופה (הוא, נפשי אם לבבי תפדי). וגער בדודים, ובחר נ ד ד י ם, ונטש חדרים, ושכן חררים (הוא, היוכלו פגרים). יום נכספה נפשי לבית הועד, ויאחזני ל נ ד ו ד י ם רעד (הוא, יום נכספה). נ ד ו ד הסיר אוני, והבהיל רעיוני, ושם פי ולשוני, אסורים בזקים (ראב״ע, נדוד הסיר אוני). אם ה נ ד ו ד חלקי מכל עמל נפשי, אשמח בחבלי כי צריי בתירושי (הוא, אם הנדוד). נאם אברם אסיר תקוה אשר פתח עני יתרו, עדי הלך חצי לבו וענה ה נ ד ו ד יתרו (הוא, נאם אברם). בעלי ריבי שעו נא ממריבה ותלונה, כי נ ד ו ד דודי שמני מבלי לבב ובינה (הוא, בעלי ריבי). יום ה נ ד ו ד עיני כעבים ערפו ואמצאה תוך פי וחכי לענות (רמב״ע, תרשים ז מג). אם לי סבב עון גלות גם מרבצי חטא הדיח, ב נ ד ו ד י יש תמרוק פשעי גם טנף לב הוא הדיח (שם ט כ). עד אן בגלות שלחו רגלי ועוד לא מצאו מנוח, הריק זמן חרב פרידה אחרי לרדוף וגרזן ה נ ד ו ד לנדוח (הוא, דיואן כט, כ״י בודלי׳). בארצו רם לרום עזו והודו ואולם ב נ ד ו ד שפל והורד, וכו׳ והיה כענק לשיר ואולם בקורות ה נ ד ו ד נתק ונפרד (ר״י חריזי, הקד׳ תחכמ׳). וכאשר העביר ה נ ד ו ד שופר תרועה, להמיש היתד התקועה, שנסתי מתני באזור הנסיעה, ופשטתי סות המרגעה, ולבשתי כסות היגיעה, וגערתי בדודים, והרחקתי נ ד ו ד י ם (שם ג). לקחני ה נ ד ו ד על אברתו, וקשרני בעבות חברתו (שם כג). ורבים לא ישירון רק עגבים ובחשק זמיריהם מכלים, וזה על ה נ ד ו ד תמיד ידבר ויאמר כי אחזוהו חבלים (טדרוס הלוי, קטע כ״י גני׳ ביד שפירא). קרא השר בספר שעשועים בשמך נחשב יקר ונעים, רחשתיהו וילדי רעיונים למסעי ה נ ד ו ד נדים ונעים (ר״י זבארה, הק׳ ספ׳ שעשוע׳). רבו כמו רבו נ ד ו ד ָ י, מיום נסעך מבין שדי, קרב מהרה קץ מועדי (ר״י נג׳ארה, יפלאו זמירות שפתי).

*נְדָוָד[1], (נָרוּד, נַרְוָר), ש״ז,—כעין לוח רחב, עב, מְחֻבּר לשני מוטות ארוכים יטענו עליו אבנים או כלים או אדם חולה וכיוצא בזה וישאוהו ארבעה אנשים בקצות המוטות על כתפותיהם. Bahre, Trage ; civière brancard ; litter, strecher: ארבעה נושאין את הַנְּדָוָד[2] טומאה תחתיו כלים שעל גביו טמאין טומאה על גביו כלים שתחתיו טמאין (אהל׳ ו א).

---

[1]) לא נתברר מקורו, ועי׳ הערה הבאה.—[2]) כך כתוב ומנקד בנסח המשנה עם גוף הערבי של פרוש הרמב״ם הוצ׳ דרנבורג, וכך כתוב ומנקד בגוף הפרוש, בכ״י קויפמן נֶרְבַר. אך בנסח׳ המשנה של הדפוסים כתוב ה נ ד ב ך, וכן בתוספתא שם ז א בנסח׳ הדפוס׳ וכמו״כ בכ״י הוצא׳ צוק״מ, וז״ל: ארבעה שהיו נושאין את ה נ ד ב ך ואין במוטות כעובי המרדע, ע״כ, וכן בפרוש רה״ג על משנ׳ טהר׳, הנדבך, וכן העתיק ר״ש בפרושו להמשנה את לשון התוספתא בגרסת נדבך. ואעפי״כ נראה כי גרסה זו היא משבשת, כי מלבד גרסת נסח׳ המשנה עם גוף הערבי של פרוש המשנ׳ להרמב״ם יש עוד עדויות נגד הגרסה נדבך, והן: הערוך: נרווד, וכבר הובא בספר מלאכת שלמה על סדר טהרות כי העיד הרב בצלאל אשכנזי כי כך מצא בכ״י. מדב״מ: נרוור. תנחום ירושלמי: נדור, וגם נרוד. אלה העדויות, אעפ״י שיש ביניהן לבין עצמן חלופי גרסאות, מעידות יחד נגד גרסת נדבך, וגרסת נ ד ב ך שבפרושו של רה״ג היא חשודה, כי ה ע ר ו ך שהעתיק גם כאן לשונו של רה״ג לא הזכיר גרסת נדבך, ולא עוד אלא שעצם פרושו של רה״ג מוכיח שלא היתה לפניו הגרסה נדבך, כי לא הזכיר כלום אדות פרוש מלה זו בכל מקום שהיא באה בתלמוד. ובהיות שהמלה נדבך מצויה והמלה שהיתה כתובה כאן בהמשנה והתוספתא אינה מצויה, דבר טבעי הוא שהמלה לא המצויה נשתבשה בידי הסופרים המעתיקים להמלה המצויה. אך קשה להכריע בין ארבע הגרסאות שהובאו למעלה (נרווד של הערוך, נדוָד של הרמב״ם, נרוור של מדב״מ ונדור של תנח׳ ירוש׳).—ופרש רה״ג וז״ל: פי׳ אלנעש בטיית ויש אומרין שריגה אוכמי ארון של מת שנישא במוטות. ע״כ. והנה המלים ש ר י ג ה א ו כ מ י אינן מובנות, ואולי הן יתרות כאן, כי הערוך העתיק כמנהגו את פרושו של רה״ג בזה״ל: פי׳ מטה שנושאין בה המת וי״א כמו ארון של מת שנושאין במוטות. ע״כ. והנה המלים מטה שנושאין בה המת, הן פרוש המלה הערבית א ל נ ע ש, שהשתמש בה רה״ג, והמלים וי״א וכו׳ הן לשונו של רה״ג ממש, ושתי המלים שריגה אוכמי אינן כאן. גם הרמב״ם בפרושו בגוף הערבי תרגם המלה נְדָוָד אלנעש, והוא בערב׳ מטה שנושאים בה את המת (ומה שכתוב בתרגום העברי של פרוש המשנה של הרמב״ם בדפוסים, ה ל ו ח, אינו תרגום של פרוש הרמב״ם להמלה נדוָד, אלא פרושו של המתרגם להמלה נ ד ב ך, שהרמב״ם

***נְדוּחַ**, ס״ז, — שה״פ מן נדח: שכן לשון נידוח נופל באפלה כמו לכן יהי דרכם להם כחלקלקות באפלה ידחו ונפלו בה ולאפלה הם מנודחים (רש״י ישע׳ ח כב). שאין זה צמיחת קרן של גאולה כדברי רבנו הגדול מ״כ אלא כדברי ירמיה שלא יכלם בארץ נידוחם (ר״א מבלגנצי, פי׳ יחזק׳ כט כא).

***נִדּוּי**, ס״ז, — שה״פ מן נִדָּה, במשמ׳ הטלת חֵרֶם על אדם: אלמלי חוני אתה גוזרני עליך נדוי אבל מה אעשה וכו׳ (שמעון בן שטח לחוני המעגל, תענ׳ ג ח). אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נדוי שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ (הוא, ברכ׳ יט.). שכל המתנדה ומת בנדויו סוקלין את ארונו (עדי׳ ה ו). הודיעם סרחונם ואח״כ גזר עליהם נדוי (ר׳ נתן, ספרי במד׳ קד). שאין נידוי פחות משלשים ואין נזיפה פחותה משבעת ימים (ירוש׳ מו״ק ג א). שכל המביא את הרבים לידי חילול השם צריך נידוי (שם תענ׳ ג יב). וכל המעכב את הרבים מלעשות דבר מצוה צריך נידוי (שם ר״ה א ו). אם שומע מוטב ואם לאו יהא בנדוי (בבלי ברכ׳ סג.). השומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנידוי (רב, נדר׳ ז:). המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי (הוא, נדה יג:). נידוי על תנאי צריך הפרה (הוא, מכו׳ יא:). תלמיד שנידה לכבודו נידויו נידוי (מו״ק טז.). נידוי שלנו כנזיפה שלהן (רב הסדא, שם). שפחה של בית רבי לא נהגו

בפרושו למשנה כלים כ ה פרש את השם נדבך שם במשמ׳ לוח), וכך תרגם גם תנח׳ ירוש׳: נדור אסם אלנעש. ע״כ. ובערך נרוד כתב: ארבעה נושאים את הנרוד הו מת׳ל נדור אלמתקדם מקלוב והו אלנעש אלד׳י ירפע עליה אלמותי. ואעפי״כ יש לפקפק אם היתה הכונה כאן למטה שנושאים בה את המת, שהרי שמה בכל מקום מטה, והיותר פשוטה שמה כליבה, או כליכה, ובשום מקום לא השתמשו לדבר זה בשם דומה להמלה הנמצאת כאן, ולמה השתמש כאן דוקא במלה זו. וגם קצת קשה מה מקום ל„כלים על גבי״ מטה של מת. והנה הר״ש, שאחז בגרסת נדבך, פרש: אבן גדולה ורחבה, ואחריו נמשכו רוב המפרשים האחרונים. וכבר ערער על פרוש זה בעל מלאכת שלמה בשם הר״ר יהוסף, ואמר כי אבן אחת אינה נקראת נדבך אלא שורה של אבנים, ע״כ, עכ״פ הר״ש והרע״ב והתויו״ט וכל שאר האחרונים מסכימים שאין הכונה כאן למטה שנושאים עליה את המת, אלא סתם משא שנושאים ממקום למקום, ובהיות שעצם פרושם של הר״ש וחבריו בודאי אינו נכון מסתבר כי הכונה כאן למה שמבואר בפנים בגוף הערך, ששמושו נהוג ומצוי בכל זמן ובכל מקום.

חכמים קלות ראש בנידויה שלש שנים (ר״פ בר נחמני, שם יז.). נידוהו ואינו יודע מי נידהו ילך אצל נשיא ויתיר לו נידויו (שם). אם ממון נתחייבתי לך נידוי מי נתחייבתי לך (שם). הקורא לחבירו עבד יהא בנידוי (קדוש׳ כח.). כל אותן השנים שהיה אדם הראשון בנידוי הוליד רוחין ושידין ולילין (ר׳ ירמ׳ בן אלעזר, ערוב׳ יח:). בני תשע מדות וכו׳ בני שנואה בני נידוי בני תמורה וכו׳ (ר׳ לוי, נדר׳ כ:). ארור בו נידוי בו קללה בו שבועה (שבוע׳ לו.). — ומצוי בסהמ״א: ונדינו אותו ל׳ יום ולא חזר ולא תבע להתירו מן הנידוי צוינו והחרמנו אותו על פתח ב״ד (רב פלטוי גאון, תשו׳ הגא׳, שע״ל ד יד). אין ברכתו ברכה ולא נידויו נדוי (דוד בן זכאי הנשיא, מכת׳ ההרס על רסע״ג). ובכל החרמות והאלות והקללות והנדויין והשמתות שנעשו מימות משה רבנו ועד עכשיו (נוסח כל נדרי מרסע״ג, בסוף כלבו). וכיצד מתירין הנידוי או החרם אומר לו שרוי לך ומחול לך (רמב״ם, ת״ת ז ג). ושלחו הנדויים והגזירות בכל קהילות פרובינצא (מכתב ע״ד ספרי הרמב״ם, חמדה גנוזה יט.).

*הרם.—*מֻחרם.—*מְנֻדֶּה.—*נזיפה.—*שמתא.

***נָדוֹן**, נִדּוֹן, — מה שדנו עליו: מצרים מעשה חדש ובבל מעשה ישן והנדון שלפנינו מעשה חדש ידון מעשה חדש ממעשה חדש וכו׳ מצרים מעשה זקנים וכו׳ והנדון שלפנינו מעשה זקנים (ר׳ יהושע, ידים ד ג). — ומצוי בסהמ״א במשמ׳ בענין, בדבר וכדומ׳: ולפיכך בנדון שלפנינו אין ספק וכו׳ (שו״ת ר״נ גירונדי ל). מכל אלו הטעמים יש להתיר נדון שלפנינו (שם ע). מכל מקום בנידון הנזכר שרציתי לקבוע הלכה לדורות וכו׳ לא רציתי לעשות הדבר עפ״י אנשים מועטים (אליהו קפשלי, REJ 54, 131). האופק הזה אשר בנידון הוא טבעת הכסא בעצמו תחלק ג״כ לש״ם חלקים (דוד גנז, נחמ׳ ונעים ב לה).

***נְדוּנְיָה**[1], ס״נ, סמי׳ נְדוּנְיַת, בכנ׳ נְדוּנְיָתָהּ, (בצורה ארמית נדוניא),—מלבושים ותכשיטים שהאב נותן לבתו לנשואיה, Aussteuer (der Braut); trousseau; dowry: ראובן השיא את בתו ונתן לה בנדונייתה מה שנתן וכו׳ (רב נטורנאי גאון, תשו׳ הגא׳, שע״ל ג ט). מרדה בבעל וכו׳ ומתה מי יורש נדונייתה

[1]) בארמ׳ נדוניא: ההוא גברא דיהיב זוזי לנדוניא דבי חמוה לסוף זל נדוניא (ב״מ עד:). ההוא דאמר להו נדוניא לברת זל נדוניא (כת״ב׳ נג.). סליק לשוקא למיזבן נדוניא לברתיה (תענ׳ כד.).

אביה יורש אותה דכיון דמרדה זכתה לנפשה בנדונייתה (רב שרירא גאון, שם ד סה). ואחר שמסיימין את זכר הנדונייא שלה כותבין וכו׳ (נוס׳ כתוב׳ אשה לרה״ג, הפסגה ג 47). ועוד נתן לה רשות לתבוע אותו שאם יפסיד כלום מבגדי כתובתה ומבגדי נדוניתה שהביאה מבית אביה (שו״ת הרי״ף כ). ושוב קבלתי על עצמי נדונייתה שהכניסה לי מבית אביה באותו זמן (ר״י ברצלוני, ספ׳ השטר׳ יט). כל אשה שנדוניתה קיימת אפילו זנתה נוטלת שלה והולכת (רמב״ם, אישות כד). ואם כן היו צריכין לתת לה נדוניא גדולה שלקנות הנדוניא תתעכב ימים או עשור (ר״י קארו, תולד׳ יצחק לג:). ולקחו כל עזבון נדוניית לאה וישימו הכל בארגז (שו״ת תורת חסד, סי׳ רעב). ואם אביא הנדוניא שלי בתוך ביתם הנושים יבואו לקחת את אשר לי (שו״ת שמש צדקה א מג). בזמנים אלו שרבו הנדונייאות והוצאות הבנות (פלא יועץ, אות ד). — ובכלל, כל מה שהאשה מכנסת לבעלה לנשואיה בין בגדים ותכשיטים ובין כסף בעין וכדומ׳: ופסק לה בנדונייתה ממה שהניח אבינו שתי חצרות וכרם ובגדים (שו״ת הרי״ף לו). כל נדוניא שמכנסת אשה לבעלה ושמה אותה בדמים עליו קיבל אחריותן ונקרא צאן ברזל (ערוך, ערך צאן). הנכסים שמכנסת האשה לבעלה בין קרקע בין מטלטלין בין עבדים אע״פ שהן נכתבים בשטר הכתובה אינן נקראים כתובה אלא נדוניא שמם (רמב״ם, אישות טז א). שאתה דנת שכל אשה שירצה בעלה ליתן לה נדונייתה ולא ישאר עליו אחריותה הדין עמו (הוא, אגר׳ לר׳ פנחס ב״ר משולם). מה שיכתוב הבעל לה נקרא כתובה ומה שתכנים האשה נקרא נדוניא (ר״א הקראי, ג״ע, סדר נשים כ). כי היה חייב לי כל נדונייתי ומכרתי׳ למזונות (שו״ת הרא״ש קו ג). אם אלו הס׳ ליטרי׳ מנדונית שמעון שנתן לבתו (מהר״ם מרוטנב׳, שערי תשוב׳ ריט). אותו המעט הנמצא בנכסי אביהם הוא להם מכתובת ונדוניית אמם שנתחייב אביהם להשיב אל בני אשתו הראשונה וכו׳ מכח אותו הדין אשתו השניה תובעת לגבות נדונייתה וכו׳ כי האידנא נוהגים לגבות הנדוניות עפ״י שטרי ערכאותיהם וכפי נמוסי העיר (פסקי ריקנטי האחרונ׳, סי׳ כד). פזר ובלה כל נדוניית אשתו וכל מה שנתן לו אביו (שו״ת רמ״א, סי׳ לו). ונתרצית האשה הזאת וכו׳ לפטור השלשה אחים ממה שהיו חייבים לה בשביל נדונייתה שהכניסה לביתם (שו״ת אדרת אליהו ח). נדר להשיא יתומה עניה אחת ולתת לה בתורת נדוניא מאתים גשים (שו״ת תורת חסד לז). ראובן פסק נדוניא עם בתו לשמעון מאה וחמשים גשים (שם עב). שרוצים להשוות קודם החלוקה יתרון סך הנדוניות שנתן ראובן לבנותיו (שו״ת שמש צדקה ב יט). כשמתה אשת שמעון בעלה ירש נדונייתה מדין תורה (שם כ). שיחלוקו בין שניהם כל סכי הנדוניא שהיתה לנפטרת (שו״ת תורת אמת יט).

***נִדּוּת**, ש״נ.—מעמד הנִדָּה: מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וכו׳ ומת בחצי ימיו והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזירתם בבתי כנסיות וכו׳ והיתה מסיחה כל אותו מאורע ואמרתי לה ביתי בימי נדותך מה הוא אצלך אמרה לי חס ושלום אפילו באצבע קטנה לא נגע בי (שבת יג.). אשה קובעת לה וסת בתוך ימי נדותה[1] (ר׳ יוחנן, נדה לט:).—ובספהמ״א: ראתה בר״ח וחזרה וראתה בחמישי בחודש דהיינו בימי נדות לא קבעה וסת וכו׳ שהיא עלולה לראות בימי נדותה (רש״י נדה יא.). איש אחד היתה לו אשה שלא היתה הגונה חשודה על הזנות וכו׳ וגם היה יודע שאינה מקפדת עצמה על הנידות אמר לחכם מה אעשה שחשודה על הזנות וגם אינה נזהרת בימי נידות וכו׳ (ספ׳ חסידים, סי׳ תתשנה).

∴נִדּוּתִי, ת״ז,—של נִדָּה, מטבע הנִדָּה: שפרי האשה שהוא הדם הנדותיי אינו מתברך בעצמו בהולדה אלא מפרי בטנו של איש (אבר׳ שלוס, נוה שלום יג ג). לקבוץ המותר הנדותיי הבלתי צריך אליו לקטנות העובר (נרבוני, אגרת חייס, בחליי האצטומ׳, כ״י ביהמ״ד שכטר).

נדח[2], ממנו נֶדַח, נִדָּח, נִדָּחָה, מַדּוּחַ, *הַדָּחָה, ∴נִדּוּחַ.

נָדַח, פ״י, נָדַח, לִנְדֹּחַ,—נָדַח גַּרְזֶן על אילן וכיוצא בזה, הניף את הגרזן והכה את העץ, schwingen; brandir to swing: כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה לִנְדֹּחַ עליו גרזן כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת (דבר׳ כ יט). — ואמר המשורר במליצה: עד אן בגלות שלחו רגלי ועוד לא מצאו מנוח, הריק זמן חרב פרידה אחרי לרדוף וגרזן הנדוד לנדוח (רמב״ע, דיואן כט, כ״י בודלי׳).

—נפע׳, נִדַּח, נִדְּחָה, נִדַּחְתָּ, נִדְּחוּ, נִדַּחְתֶּם, נִדַּחְתֶּן, יִדַּח, נִדָּח, נִדָּחָה, נִדַּחַת,—א) נִדְּחָה ידו וכדומ׳, הונפה וירדה, sich in Bewegung setzen; se mettre en mouvement to move: ואשר יבא את רעהו ביער לחטב עצים

---

[1] בגמ׳ שם יא. הנוסחה: ימי נדתה.

[2] רק עבר׳, ואולי גם ארמ׳ יהוד׳.

ונדחה ידו בגרזן לכרת העץ (דבר׳ יט ה).— ב) נדח פלוני, הטה בלי רצונו מן הדרך, abweichen; dévier; swerve: לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך (דבר׳ כב א). ביום ההוא נאם יי׳ אספה הצלעה והנדחה אקבצה (מיכ׳ ד ו). והושעתי את הצלעה והנדחה אקבץ (צפנ׳ ג יט). את (הצאן) הנחלות לא חזקתם ואת החולה לא רפאתם ולנשברת לא חבשתם ואת הנדחת לא השבתם (יחזק׳ לד ד). את האבדת אבקש ואת הנדחת אשיב (שם יו).—ובהשאלה, בדעות ואמונות, טעה, נמשך אחרי מראה עיניו וכיוצא בזה, verführt werden; être seduit; be seduced: ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם (דבר׳ ד יט). ואם יפנה לבבך ולא תשמע ונדחת והשתחוית לאלהים אחרים ועבדתם (שם ל יז).—ג) נדח מלפני פלוני, הרחק, גרש, Verstossener; repoussé; repudiated: וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח (ש״ב יד יד). ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים (ישע׳ כז יג). וישבו כל היהודים מכל המקמות אשר נדחו שם ויבאו ארץ יהודה (ירמ׳ מ יב). ויקח יוחנן בן קרח וכל שרי החילים את כל שארית יהודה אשר שבו מכל הגוים אשר נדחו שם (שם מג ה). הנני מביא עליך פחד נאם אדני יי׳ צבאות מכל סביביך ונדחתם איש לפניו (שם מט ה).—ודבר מפשט: האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני (איוב ו יג).—ובתלמ׳: עיר ה נ ד ח ת לא היתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה לומר דרוש וקבל שכר אין עושין שלש עיירות נ י ד ח ו ת בארץ ישראל כדי שלא יחריבו את ארץ ישראל (תוספת׳ סנה׳ יד א). איזה כח מרובה כח המדיח או כח ה נ י ד ח (גמ׳ שם נ.).

—הפע׳, הדיח, הדחתי, הדיחו, הדחתם, וידח, ידיחו, הדיחך, הדיחם, הדחתם, הדחתיך, הדחתיו, הדחתים, הדיח, הדיחי, הדיחך, הדיחמו, אדיחם, תדיחנו, תדיחום, — א) הדיח את פלוני למקום, גרם שידח שמה, שילך שמה על כרחו, verstossen, verjagen; répudier, debusquer; eject, expel: בכל הגוים אשר הדיחך יי׳ אלהיך שמה (דבר׳ ל א). ונבחר מות מחיים לכל השארית הנשארים מן המשפחה הרעה הזאת בכל המקמות הנשארים אשר הדחתים שם (ירמ׳ ח ג). חי יי׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה (שם יו יה). ונתתים לזועה וכו׳ בכל המקמות אשר אדיחם שם (שם כד ט). והדחתי אתכם ואבדתם (שם כז י). והם נבאים בשמי לשקר למען הדיחי אתכם ואבדתם (שם יה). כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הדחתיך שמה ואתך לא אעשה כלה (שם מו כח). בגוים אשר אדיחם שם (יחזק׳ ד יג). בכל הארצות אשר הדחתם שם (דני׳ ט ז).—וצאן וכדומ׳: אתם הפצתם את צאני ותדחום [1]) ולא פקדתם אתם וכו׳ ואני אקבץ את שארית צאני מכל הארצות אשר הדחתי אתם שם והשבתי אתהן על נוהן (ירמ׳ כג ב-ג). שה פזורה ישראל אריות הדיחו (שם נ יז). ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה (יוא׳ ב כ).—ובכלל הדיח את פלוני, גרשו והפילו: ברב פשעיהם הדיחמו כי מרו בך (תהל׳ ה יא). הלא הדחתם את כהני יי׳ את בני אהרן והלוים ותעשו לכם כהנים כעמי הארצות (דהי״ב יג ט). —והדיחו משאתו, הפילו, מגרו: אך משאתו יעצו להדיח (תהל׳ סב ה).— ב) בהשאלה במוסריות, הדיחו מדרכי אלהים וכדומ׳: יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את ישבי עירם לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים (דבר׳ יג יד). כי בקש להדיחך מעל יי׳ אלהיך (שם יא). כי דבר סרה על יי׳ וכו׳ להדיחך מן הדרך אשר צוך יי׳ אלהיך ללכת בה (שם ו). וידח [2]) ירבעם את ישראל מאחרי יי׳ והחטיאם חטאה גדולה (מ״ב יז כא).—והאשה את האיש בדבריה: הטתו ברב לקחה בחלק שפתיה תדיחנו הולך אחריה פתאם כשור אל טבח יבא (משלי ז כא-כב).—והדיח רעה על פלוני וכדומ׳, הביא עליו את הרעה: פן ימהר והשגנו והדיח עלינו את הרעה והכה העיר לפי חרב (ש״ב יה יד). — ובתו״מ: ואינן נהרגין עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר ומאותו השבט וכו׳ ועד שידיחוה אנשים הדיחוה נשים או קטנים וכו׳ או שהיו מדיחיה חוצה לה הרי אלו כיחידים (סנה׳ י ד). המסית והמדיח והמכשף ובן סורר ומורה (שם ז ד). ה מ ד י ח זה האומר נלך ונעבוד עבודת אלילים (שם י). שנים ש ה ד י ח ו את שנים מהו ליתן עליהם תורת ה מ ד י ח י ן תורת הנידחים (ירוש׳ שם י ז). איזה כח מרובה כח ה מ ד י ח או כח הנידח הוי אומר כח ה מ ד י ח (גמ׳ שם נ.). נביא ש ה ד י ח בסקילה וכו׳ מ ד י ח י עיר הנדחת בסקילה (שם סז.). ושנוא את האפיקורסין והמסיתים ו מ ד י ח י ן (אדר״נ טז).

—פע׳, נדח, מנדח: מעוף צוקה ואפלה מנדח (ישע׳ ח

---

[1]) בקצת ספרים ותדיחום, מלא יוד, ובקצתם ותדיחם. — [2]) כך הקריא, הכתיב וידא, עי׳ למעלה, ערך נדא.

כג). — ובתלמ׳: אין עושין שלש עיירות מנודחות[1] בארץ ישראל אבל עושין אותן שתים (סנה׳ טז:). — ואמר המשורר: וילד מנודח, אשר צר באף דח, יקומם באקדח, לעבדו שערים (משה דרעי, דיואן א א, לקו״ק עו). — ואמר המליץ: היום אשר בו צללה אזני במות יוסף מנודח יהי אפלך, תאבד ולא תחד בסוד ימים אבל יקחך אפל ויגאלך (רמב״ע, קטע כ״י גני׳ קסיל, בידי שפירא). מים בששון ממעין ישועתך נשאב ביום תאסוף שיות מנודחות (רשב״ל, שובה שביתנו, לפנת פענח 31).

— הפע׳, הדח, מדח, — צבי מדח: והיה כצבי מדח וכצאן ואין מקבץ (ישע׳ יג יד). — ובתו״מ: החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום שלנו בתוכה והודחו עמה הן בסייף וכו׳ (תוספת׳ סנה׳ יד ג). קטני בני אנשי עיר הנידחת שהודחו עמה אין נהרגין (שם ג). ואינן נהרגים עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר ומאותו השבט ועד שיודח רובה וכו׳ הדיחוה נשים או קטנים או שהודח מיעוטה וכו׳ (משנה שם י ד).

נדח, ש״ז, מ״ר נדחים, — מי שנדח מארצו וכדומ׳: לבלתי השיב המלך את נדחו (ש״ב יד יג). שיתי כליל צלך בתוך צהרים סתרי נדחים נודד אל תגלי יגורו בך נדחי[2]) מואב הוי סתר למו מפני שודד (ישע׳ יו ג-ד). — ומ״ר סמי׳ נדחי, נדחי: ונשא נס לגוים ואסף נדחי[3]) ישראל ונפצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ (ישע׳ יא יב). נאם אדני יי׳ מקבץ נדחי[3]) ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו (שם נו ח). והבאתי אל עילם ארבע רוחות מארבע קצות השמים וזרתים לכל הרחות האלה ולא יהיה הגוי אשר לא יבוא שם נדחי עולם[4]) (ירמי׳ מט לו). בונה ירושלם יי׳ נדחי[3]) ישראל יכנס (תהל׳ קמז ב). — ובמשמ׳ כלל הנדחים: אם יהיה נדחכם בקצה השמים משם אקבצם (נחמי׳ א ט). — ובתפלה: וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו ברוך אתה יי׳ מקבץ נדחי עמו ישראל (תפלת י״ח, תקע בשופר). — ומצוי בספהמ״א, ואמר המליץ: לא היה גוי שלא באו בו נדחינו גם בתוכם רבינו ילדינו (רסע״ג, ההקדמ׳ העברי׳ לספ׳ הגלוי).

נדחה, ש״נ, — אשה שנדחה, שנמאסה: כי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך נאם יי׳ כי נדחה קראו לך ציון היא דרש אין לה (ירמ׳ ל יז).

נדיב, א) ת״ז, סמי׳ נדיב, לנק׳ נדיבה, — שטבעו להתנדב; נדיב לב, שלבו נוטה לנדב: קחו מאתכם תרומה ליי׳ כל נדיב לבו יביאה את תרומת יי׳ (שמות לה ה). כל נדיב לב הביאו חח ונזם וטבעת (שם כב). ויביאו הקהל זבחים ותודות וכל נדיב לב עלות (דהי״ב כט לא). — רוח נדיבה, שרוצה לעזר: השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני (תהל׳ נא יד). — ב) ש״ז, מ״ר נדיבים, סמי׳ נדיבי, בכנ׳ נדיבמו, — אדם חשוב, רם המעלה, שר, Vornehmer personne distinguée; distinguished p.: באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחקק במשענתם (במד׳ כא יח). מקים מעפר דל מאשפת ירים אביון להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחילם (ש״א ב ח). מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב (שה״ש ז ב). לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע (ישע׳ לב ה). על הר נשפה שאו נס הרימו קול להם הניפו יד ויבאו פתחי נדיבים (שם יג ב). נדיבי עמים נאספו (תהל׳ מז י). שיתמו נדיבמו כערב וכזאב וכזבח וכצלמנע כל נסיכמו (שם פג יב). שפך בוז על נדיבים ויתעם בתהו לא דרך (שם קז מ). טוב לחסות ביי׳ מבטח בנדיבים (שם קיח ט). אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה (שם קמו ג). בי שרים ישרו ונדיבים כל שפטי ארץ (משלי ח יו). לא נאוה לנבל שפת יתר אף כי לנדיב שפת שקר (שם יז ז). גם ענוש לצדיק לא טוב להכות נדיבים עלי ישר (שם כו). כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב אשר ראו עיניך (שם כה ז). שופך בוז על נדיבים ומזיח אפיקים רפה (איוב יב כא). כי תאמרו איה בית נדיב ואיה אהל משכנות רשעים (שם כא כח). האמר למלך בליעל רשע אל נדיבים (שם לד יח). — ג) שאהב להתנדב, לתת לאחר: רבים יחלו פני נדיב וכל הרע לאיש מתן (משלי יט ו). — ואמר המליץ: במלח פת אכול ורעה עשבים, ואל תשאל אגורה מנדיבים (רה״ג, שערי מוסר השכל יד). שלשה דברים ראוי לחמול עליהם מכל אדם דעתן שמנהיג משוגע וצדיק שמושל בו רשע ונדיב שהוא צריך לנבל (כ״י א״ת, מבח׳ הפנינ׳ לרשב״ג, מלות החכם לבנו). ואמר החכם מה הפצע שאין לו רפואה אמר כשיצטרך הנדיב אל הכילי וימנע ממנו (שם, שער זולת השאלה). ואמרו מי הנדיב מכל אדם אמר המתנדב עולמו זה לתקון עולם הבא (כ״י זכאלה, ספ׳ שעשוע׳ ז נא). —

—[1]) בקצת כ״י הנדחות.

[2]) בקצת ספרים נדחי. — [3]) ד רפויה, כך בכל הספרים, כ״י ודפוס. ואמר ריב״ג: ואמא נדחי ישראל יכנס פאלנונ מנה פאיה והו עלי זנה כל שמחי אעני עלי זנה כל ישרי לב, ע״כ, ובעברי׳: אבל נדחי ישראל יכנס הנון ממנו פאו והוא על משקל כל שמחי לב ועל משקל כל ישרי לב. רד״ק הביאו גם בשרש דחה ואמר: ואפשר שיהיה נדחי ישראל יכנס מחסרי הנין והיה ראוי להדגש. ע״כ. וכך גם קצת החדשים. —[4]) כך הכתיב, והקרי עילם.

ולנק׳ נדיבה: כל נדיב לב או נדיבת לב (ראב״ע שמות לה כב). — נדיב בחכמה וכדומ׳: ועמך בכל מלאכה לכל נדיב בחכמה לכל עבודה (דהי״א כח כא).

נְדִיבָה, מ״ר נדיבות, — א) ת״נ, עי׳ נדיב משמ׳ א. — ב) ש״נ, דבר נעלה, טוב, חשוב: ונדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום (ישעי׳ לב ח). — ואמר המשורר: דבריך כמו גשם נדבות, ונדיב את ותקום על נדיבות (ר״ש הנגיד, דבליך). — ג) כמו נדיבות: ההפך עלי בלהות תרדף כרוח נדבתי[1]) וכעב עברה ישעתי (איוב ל טו).

∴**נְדִיבוּת**, ש״נ, — מדת הנדיב: מן הנדיבות שיעמוד האדם במדת הרחמים (ר״י א״ת, תקון מדה״נ לרשב״ג לה). והמישוש אשר הוא החוש החמישי יש לו ארבע מדות והם הנדיבות והקמצנות והגבורה והמורך וייחס הנדיבות אל המישוש מפני שהמישוש לא יהיה כי אם ביד והנדיבות לא יהיה כי אם בפתיחת היד כמו שהקמצנות תהיה בקפיצתו (שם יז). ואמר החכם כשתשאל שאל מאנשי הנדיבות והחסד (הוא, מבח׳ הפנינ׳ לרשב״ג, שער זולת השאלה). עורך נדיבותך לעב יערוך לבוש שקים לבד, אתה בתוך שרים כמו נביא והם דומים לבד (רמב״ע, תרשיש א קעג). לא נכון להגביר הנבלה על הנדיבות הנעימה, פן יאמרו הנבלים ידנו רמה (ר״י חריזי, תחכמ׳ מב). והזהירה (התורה) על הנדיבות כי היא מדה שלמה ויקרה (רש״ט פלקיירא, המבקש מב). ודע כי יש נדיבות שהיא כבילות, ויש מהירות הדבור שהיא כעילגות (שם מה). לחזק ולקבוע בלבבנו מדת הנדיבות ולהרחיק תכלית ההרחקה מדת הכילות (החינוך, ראה, מצוה תפ). מדת הנדיבות שהיא אמצעית בין הכילות והפזור (רע״ב, אבות ב א). והנותן יותר ממה שהוא יכול ליתן נפרד מן הנדיבות ויורד אל מדת הפזור אשר היא מגונה מאד (ר״י מודינא, צמח צדיק יד).

∴**נְדִידָה**, ש״נ, — שה״פ, נדידת השנה: אז״ל שסבת הנדידה (של אחשורוש) היתה למה שכאשר שכב לבו ראה בחלומו שהמן היה עומד עליו בסיף להורגו (רשב״ץ דוראן, מגל׳ ספר קמא:).

***נְדִיָּה**, ש״נ, מ״ר נדיות, — הפול הירוק הרטוב כמו שהוא, לא מיבש, ולא עשוי גריסים, וכיוצא בזה: תני משלחין חטים שהן מאכל עסיסיות פול שהוא מאכל[1]) נדיות[2]) שעורים שהן מאכל בהמה (ירוש׳ כלא׳ א יא).

א. ***נַדְיָן**, ש״ז, — הוא החגב: סלעם זה הרשון חרגול זה נפול חגב זה נדיין[3]) (ספרא שמיני ג ס).

ב. ***נַדְיָן**[4]), ש״ז, — נקיע של כובסים, נברכת שמכבסים בה הלבנים: לא שנו (שצריך להרחיק הכותל ג׳ טפחים) אלא מן המחמצן אבל מן הנדיין[5]) (צריך להרחיק) ד׳ אמות (גמ׳ בב׳ בתרא, כ״ב יט.). כאן מן המחמצן כאן מן הנדיין[5]) (שם).

∴**נְדִיפָה**, ש״נ, — שה״פ מן נדף: אם יניח מים בכלי פתוח איזו ימים יגרע ויפחת הרבוי שלהם וכו׳ הגרעון או הפחת הזאת נקרא נדיפה (למודי הטבע ד א ס).

∴**נְדִירָה**, ש״נ, — שה״פ מן נדר: נדרים ארבעה התירו הבאין שגגות ואונסין וזירוזין להתבוררה, נדירתי הנאה לנדירתי מאכל כלים שלא לאכול התרתי בחבורה (ר״י ברצלוני, אזהר׳, אדברה וילוח לו).

***נדל**[6]), ממנו *נדל.

***נָדָל**[7]), נדל[8]), ש״ז, — שרץ שיש לו רגלים הרבה מעבר מזה ומעבר מזה, centipede; mille-pieds; Tausendfuss

---

[1]) כך בנוסח׳ המסורה בכל הספרים, ונחלקו המתרגמים הקדמונים בתרגום מלה זו. השבעים תרגמו ἐλπὶς, ר״ל תקוה. ועל סמך זה הגיהו קצת החדשים טובתי. וכעין זה הירוני׳ desiderium, שהוא שאיפה ורצון. סומכוס תרגם καταθύμια, ר״ל הרהור ומחשבה. הפשיטי׳: שבילי. ועל סמך זה הגיהו קצת החדשים נתיבתי. ת״י במשמ׳ גדולה: תרדוף בזעפא רבנותי. רוב המפרשים הקדמונ׳ אמרו שהוא תאר להנפש, כמו ורוח נדיבה. ראב״ע פרש נדבתי מזלי, ואמר שהכונה היא: תרדפם ברוח הבלהות ותרחפם ותעבר ישועתי לבוא אלי כעב במהירות.

[1]) צ״ל נאכל, כמו בתוספתא שם א כג: שנאכל עסיסיות. — [2]) כך בירוש׳ בנוסח׳ הדפו׳, וכך בכ״י הגני׳. ובתוספתא צוק״מ לחיות. ובדפוס׳ לודיות. וכך בגמ׳ בבלי שם יד: לודיות, רק לא בפול אלא בחטין.

[3]) כך כאן, וכך בגמ׳ חול׳ (סה.). כ״י, ובנוסח׳ הדפו׳ גדיאן.

[4]) בארמ׳ נדא כמו נזה בעבר׳, ועי׳ הערה לקמן. — [5]) בקצת כ״י הנידיין, ובקצתם המנדיאן. ופרש רגמ״ה: מקום שמכבסין הבגדים עצמן בתוך המים ומכין אותם ומנתזין על הכתלים. וכעין זה רש״י: נברכת שכובסין ומשפשפין בה מתוך שהמים נתזין למרחוק צריך להרחיק ד׳ אמות. ע״כ. והרמב״ם ביד החזקה (הלכ׳ שכני ט ה) כתב: אבן שהכובס מכה בגדים עליה עד שיתלבנו וכו׳ שבעת שהכובס מכה עליה המים נתזין ומזיקין לכותל.

[6]) בסור׳ נדל במשמ׳ תנועה וזיזה רבה, ותרגמוהו בערב׳ אם ארבע וארבעין.

[7]) כך נקוד בפרוש המשנה להרמב״ם, גוף הערבי. מקוא׳ ה ג. — [8]) כך הנקוד במשנ׳ מנקדות נדפסות, וכך לוי. לפי דעת פלישר (הערות ללוי) צריך לנקד נְדָל.

מרבה רגלים זה נ ד ל [1] (ספרא שמיני י יב, חול׳ סז:). מעין שהוא משוך כ נ ד ל וריבה עליו והרחיבו (תוספת׳ מקוא׳ ד ט, משנה שם ה ג). מבוי העשוי כ נ ד ל (ערוב׳ ה:).

א. נדם [2], ממנו א. נָדַם.

א. נָדַם [3], פ״ע, עתי׳ מ״ב רבים נִדְּמָה, — נָדַם על עונותיו, בלשון בני ענתות כמו נִחַם: על מה אנחנו ישבים האספו ונבוא אל ערי המבצר וְנִדְּמָה [4] שם (ירמ׳ ח יד).

ב. נדם [5], ממנו ב. נָדַם.

ב. נָדַם, — קל לא נמצא.

—הפע׳, הִדִּימַנוּ, — הִדִּים את פלוני, עשהו לחבר שתיה אתו: על מה אנחנו ישבים האספו ונבוא אל ערי המבצר ונדמה שם כי יי׳ אלהינו הדימנו [6] וישקנו מי ראש כי חטאנו ליי׳ (ירמ׳ ח יד).

א. נְדָן [1], ש״ז, — מַתָּנָה, אתנה, בפרט לזונה: לכל זנות יתנו נדה ואת נתת את נְדָנַיִךְ לכל מאהביך ותשחדי אותם לבוא אליך מסביב בתזנותיך (יחזק׳ יו לג). — ואמר המשורר: כבשם כשפחות לו ובושו כמו זונות אשר נתנו נ ד נ י ם (רמב״ע, תרשיש א רכח).—ובספה״א, מה שהאבות נותנים לבנותיהם כסף וכדומ׳ לנשואיהם: הנה גזרנו בקצת דרכי נ ד נ י הבנות על גב שפחת מלוג של גברת אמנו שרה (שכל טוב, בראש׳ טז יד). בתולה שהביאה ממון ו נ ד נ י ם ושלוחין (ר״י הדסי, האשכל, סי׳ שטז). כנראה מתוך דברי התנאים שהמעות מ ה נ ד ן מבנך ז״ל נשארו בידך (תשו׳ מהר״י קולון עג). וקרובי הכלה רוצים ליקח ה נ ד נ י ם לידיהם (שו״ת תרומ׳ הדשן ס). ותוך הזמן נתן לו ראובן מקצת ה נ ד ן ועל השאר נתנו לו הערבים שטר חוב (שו״ת רמ״א פט). מציאה וירושה ו נ ד ן וכו׳ וידוע שישא אחרת ויתנו לו נ ד ן (דברי חכמ׳ ודעת חכמה ב יד). על דבר האשה מעשירי עם מנכבדי ארץ והכניסה נ ד ן גדול לבעלה שבהכנסת נ ד ן כזה ראוי לקנות כמה שפחות (שו״ת נודע ביהודה, אה״ע יד). ר׳ פלוני שנדבר בבנו זיוג הגון בת פלוני עשיר מופלג ורוצה ליתן לו נ ד ן מסוים (שו״ת חות יאיר קנז). — וגם מה שנותנים אבות החתן: אם לא יהא סך נ ד ן שני הצדדים רק מאה ר״ט בין הכל אזי מחויבים כל אחד מהצדדים ליתן להשדכן שני ר״ט (פנק׳ ק״ק במברג, סי׳ ע, שנת ת״מ). ועלתה ההסכמה בזה האופן שאבי החתן או הכלה לא ינכה רק ה נ ד ן שלו מן ערכו דהיינו מה שנתן ל נ ד ן בנו או בתו במזומנים (שם טו). — ומה שנותן הבעל: יש קהלות וכותבים ממה שקבל הבעל באחריות מכתובתה ו נ ד נ י ם מה שנתן הבעל ומה שהכניסה היא (ר״א הקראי, ג״ע, סדר נשים כ).

ב. נְדָן [2], ש״ז, כמו נְדָנָה, — תער החרב, Scheide; fourreau; scabbard: וישב חרבו אל נְדָנָהּ (דהי״א כא

עפ״י נקוד המלה בסורית. — [1]) ופרש״י בגמ׳ חול׳: מאה רגלים קורין לו.

[2]) בערב׳ נדם a).

[3]) עי׳ הערה הבאה. — [4]) כך בנסח׳ המסורה בכל הספרים, ואעפ״י שלפי קצת נסח׳ התרגום היוני יש לחשב כי היה פה שרש ר מ ה, אך ת״י שתרגם נשתיק מעיד כי בזמנו היתה מלה שהיה אפשר לראות בה את השרש דמם או דמה, וכמעט כל הקדמונ׳ והחדשים ראו במלה זו אחד מהשרשים האלה, במשמ׳ שתיקה. אבל כבר הרגיש הרי״ק (אבי הרד״ק) כי מבחי׳ הדקדוקית של המלה וְנִדְּמָה עדיף לראות בה שרש חפ״נ, ולכן קבע את השרש נ ד ם, ואמר כי נִדְּמָה היא בצורת נִפְּלָה. וזוהי באמת הדעת היותר נכונה בדקדוק מלה זו, והיא מגלה לנו גם הכונה האמתית של ונדמה, שכל מה שאמרו בה המפרשים אינו מישב המקרא בדרך טבעי. רק משמ׳ שרש נ ד מ בערב׳, שהוא משמש בזו הלשון במשמ׳ נחם בעבר׳, והכונה התחרט על פשעיו, נותנת להמליצה „ונדמה שם" הכח והטביעות הנאותים כאן לפי ענין הכתוב.

[5]) בערב׳ נדם b), במשמ׳ היה חבר שתיה עם פלוני, ועי׳ הערה להפעל.

[6]) כך הכתיב בנסח׳ המסורה, ונקוד הֲדִמָּנוּ, וראו הקדמונ׳ והחדשים במלה זו הפעיל מן דמם, או דמה, במשמ׳ שתיקה או כליון. אך אין טעם במליצת הכתוב לפי זה, ומה ענין וישקנו מי ראש אחר כך? ואולם, בלשון ערבית משמש שרש נדם, חוץ ממשמ׳ נחם, עוד במשמ׳ היה חבר שתיה עם פלוני: נאדמה עלי אלשראב—ג׳אלשה עליה, ובעבר׳: ישב אתו יחד בשתיה. והנה המלונים הערבים הביאו את שתי המשמ׳ של צרוף נדם, משמ׳ החרטה ומשמ׳ השתיה יחד, בשרש אחד, אבל אין ספק כי הם שני שרשים מיוחדים, והשם נדים ונדמאן, ואמר אחד המשוררים: פאנ כנת נ ד מ א נ י פבאלאכבר אשקני ולא תשקני באלאצע׳ר אלמתת׳למ, — ובעבר׳: ואם היית נדמאני (ר״ל חבר שתיה שלי) בגדולה שבכוסות השקני ולא בקטנה ופגומה.

והשתמש ירמיהו בלשון נופל על לשון, ואמר נבוא ונדמה (ונתחרט על עונותינו) כי אלהים הדימנו (כביכול עשה אותנו חבר שתיה שלו) וישקנו מי ראש כי חטאנו לו.

[1]) לפי דעת החדש׳ משאל מאשור׳ נדן, כמו בעבר׳ נתן.

[2]) בארמ׳ יהוד׳ נדנא.

---

a) ندم   b) ندم

כז).—ובתו"מ: כל ז' ימים (של אבֵלוּת) חרב שלופה (על בני המשפחה) ועד שלשים יום היא מתרפרפת ואינה חוזרת לנדנה[1]) עד י"ב חדש (מד"ר בראש' ק).— *ובהשאלה, להגוף ביחס להרוח: אמר המקום איני מחזיר להם (למתי דור המבול) רוחם לנדנה (תוספת' סנה' יג ו). שלא תהיה נשמתן חוזרת לנדנה (גמ' שם קח.). בשעה שאני מחזיר הרוח לנדנה איני מחזיר רוחן לנדניהן (ר' אחא, מד"ר בראש' כו).—ואמר המשורר במליצה: עלי קדקד זמן שלף חרבות ואת גופות בנותיו שם נדנים (רמב"ע, תרשיש א רכג).— ובסהמ"א: כששולף החרב מתרוקן הנדן (רס"י ויקר' כו לג). — ואמר המליץ: עד ראה יי' ויחמול על עני עמהו, ויאמר לחרב הרפי שובי אל נדן, ולא תחול יד איש באחיו לשפוך דם רעהו (שלום הכהן, ניר דוד יב). מלאך מליץ הטיף נפת שפתיה, מגד שמים פיה מגד עדן, שמע דוד והשיב חרב אל נדן, חס על בית נבל כי נשא פניה (שם ט). שלוף חרב על רעו עוד יש תקוה להשיבה אל נדנה (נ"ז, תרג' ב"ס כב כא). — ונדן הסכין וכדומ': יש אוסרין להכניס הסכין לנדנה שהוא מכניסה בו כל השנה וכו' ונ"ל שחומרה יתירה דמה יבלע הסכין מן הנדן אם מנקרה יפה יפה (הלבוש או"ח תנא ג); ויש שאין להם כלל נדן לסכין שלהם אלא הניחם כך אפילו לא במקום מוצנע (ר"א הכהן, שבט מוסר לו).—ובהשאלה: כי הגוף לרוח כנדן (ראב"ע בראש' ו ג). הנה הטחול הוא נדן לשמרי הדם (קאנון ג טו א ב).—ואמר המשורר: דעת שפתי מללו ברור בזאת חרבות אמרי מנדן הורקו (רע"פ, לבי מודח 109).

*נִדְנֵד, פעו"י,—נִדְנֵד דָּבָר, זָז והתנועע, והזיזו והניעו. : bewegen, schütteln; agiter; to shake לא נדנדה[2]) עריסה תחלה אלא בביתו של אברהם אבינו (ר' לוי, מד"ר בראש' נג).—נִדְנֵד דָּבָר על פלוני הניעו והביאו עליו: נדנדתם[3]) עליכם קצירן של מלכות קצירן של יסורים קצירו של מלאך המות (מד"ר ויקר' יח). — ומצוי בסהמ"א, נִדְנֵד הרוח דָּבָר, וכיוצא בזה: שעושין צורות של עץ ונראין כבני אדם להפחיד העופות כשמנדנדת אותם הרוח יפחדו העופות ויברחו (ערוך, ערך דחל). הכותש את הריפות וכיוצא בהן בתוך שלו ובעת שמכה מנדנד לחצר חבירו עד שנדנדה כסוי החבית על פי החבית הרי זה מזיק בחציו וחייב להרחיק כדי שלא ינדנד או יבטל מלאכתו שמזקת (רמב"ם, שכני יא ג). ומקבל את דמו ונותנו למי שהוא מנדנדו שלא יקרש (טוא"ח, עבוד' יוה"כ ד א). עכו"ם שהיה אוחז הכלי בקרקע וישראל יצק לתוכו יין היין מותר ואם נדנד העכו"ם הכלי נאסר היין (טוא"ח, מאכל' אסור' יב ג). על הברזא שנדנד הנכרי ולא יצא מן היין כלל (ספ' היסר לר"ת כה א).— ונִדְנֵד את פלוני, זעזעו, גרם לו תַּקָּלָה: כלומר מנדנדת אותי ומגלה דברי (ערוך, ערך כד).

— נתפ', *נִתְנַדְנֵד, — התחיל לזוז: התחיל משה צווח יוסף הגיעה השעה שאמרת פקוד יפקוד אלהים אתכם מיד נתנדנד הארון ונטלו משה (מד"ר שמות כ). בדור שנתנדנד לגלות ולא גילה (ר"א המודעי, שם שה"ש, מי זאת). בשעה ההיא יהיו ישראל מתנדנדים ממסע למסע (ר' יוסי בר' ירמיה, שם).—ומצוי בסהמ"א: מתקלל כדבר הקל שמתנענע ומתנדנד לכאן ולכאן (תשו' הגא', הרכבי רמד נד). מביאין קרא יבשה ומוציאין בני מעיה וכו' נותנין בתוכה אבן מהודקת שלא תהיה מתנדנדת וממלאין בה מים מן הבורות (ר"ת שבת קכה.). כשהספסל או הנסר וכו' ולא מתנענעין ולא מתנדנדין הן כהוגן ואינן מחגירין וכשהן מתנדנדין שמן מחגירין כאדם חיגר שאינו יכול להניח שתי רגליו כאחת (ערוך, ערך חגר). ומתחמם גופו הרבה ומתנדנד לבו נדנוד גדול ודופק דופקו בחזקה ובמהירות (ר"י א"ת, תרג' תקון מדה"נ לרסב"ג ד א). אילן שהוא מיסך על הארץ אם אין נופו גבוה מן הארץ שלשה טפחים ממלא בין בדיו ועליו תבן וקש וכיוצא בהן וקושרן בארץ עד שיעמוד ברוח מצויה ולא יתנדנד ומטלטל תחת כולו (רמב"ם, שבת טז כד). כלי סתום מותר לטלטלו העכו"ם ממקום למקום ואעפ"י שהיין מתנדנד (טוא"ח, מאכ' אסור' יב ד). המהלך בבית הפרס על גבי אבנים שאין מתנדנדין תחת רגלי אדם בשעה שמהלך עליהן וכו' הלך על גבי אבנים שמזדעזעין בשעת הילוך אעפ"י שנשמר ולא נתנדנד (טוא"ח, טומא' מת י יא). נתנדנדה אבן מאבני העזרה לא יעמוד עליה בשעת העבודה (הוא' ביא' המקד' ה יט). הריאה שנמצא בה מקום אטום וכו' נותנין עליו מעט רוק או תבן או כנף וכיוצא בהן ונופחין אותה אם נתנדנד כשרה (הוא, שחיט' ז ו). שנתמעך המוח שבתוך החוט ונתנדנד (שם ט א). אפשר שיאכל האדם וקודם שיתעכל במעיו או בכבד מתנדנד ואוכל מאכל שני (ר"י אבן עקנין,

---

[1]) בירוש' מו"ק ג ז לתערה.—

[2]) כך בדפוס' קדומים, ובקצת דפוסים נדנדת.—

[3]) כך גם בדפוס' קדומים, ובערוך נדדתם.

(ספ' מוסר ב יג). וינוח אחר האכילה ולא יתנדנד ואם יתנדנד הרי זה מביא על גופו חלאים רעים (שם טז). אם הספינה היא קטנה שהיא מתנדנדת כשדורסין בה (מרדכי, מו"ק, סי' תתסה).

∴**נַדְנֵדָה**, ש"נ, — השתמשו בו בספרות החדשה א) במשמ' לוח תלוי קשור משני קצותיו לשני חבלים להתנדנד עליו. — ב) כסא מתנועע.

***נִדְנוּד**, ש"ז, — שם"פ מן נִדְנֵד: נדנוד אחר נדנוד[1]) טלטול אחר טלטול (מד"ר בראש' לט). — ובסהמ"א: ונראה על פני הכעסן כאילו הוא עמום ומתחמם גופו הרבה ומתנדנד לבו נדנוד גדול ודופק דופקו בחזקה ובמהירות (ר"י אי"ת, תרג' תקון מדה"נ לרשב"ג ד א). הכותש את הריפות וכיוצא בהן בתוך שלו ובעת שמכה מנדנד לחצר חבירו וכו' ואם הזיק בעת הנדנוד חייב לשלם שהרי מכחו בא הנזק (רמב"ם, שכני' יא ג). העשן וריח בית הכסא והאבק וכיוצא בו ונדנוד הקרקע שכל אחד מאלו אין לו חזקה (שם ז). ואל ימנע עצמו כלל מהתנועה והנדנוד ואם נמנע מרבה בגופו ליחד לבנה וחליים רעים (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר ב טז). לנדנוד השנים ישים עליהם שב ומלח ועפצים שחוקים (מי אלדבי, ש"א ד א). רעש גדול היה בעיר המהוללה פירארה וכו' ונבקעו כותלי הבתים והנידנוד היה יוצא ושב פעם ממזרח למערב ופעם מדרום לצפון (כ"ד גנז, צמח דוד, שלא לאלף ו). נדנוד העינים או נדנוד השפה דרך שקרות (המאירי על משלי י י). עששיות של ברזל וכו' היו מחמין מבערב ומניחין אותן באש עד למחר ובשעת טבילה מסירין אותם בנחת מעל האור בלי נדנוד גחלים ומטילין אותן לתוך המים להפיג צנתן (סוא, יומי' לב:). — ובהשאלה, *נִדְנוּד של דָבָר, מעט מן המעט ממנו; נִדְנוּד עֲבֵרָה: וכל דבר שיש בו נדנוד עבירה הרי זה שפל ונשכר (תוספת' יבמ' ד ח). העושה מלאכה בערבי שבתות וכו' ובמוצאי יום הכיפורים ובכל מקום שיש שם נדנוד עבירה וכו' אינו רואה סימן ברכה לעולם (פסח' נ:). — ובסהמ"א: ויש במורים מי שהיו מחמירין ואומרין ילחוש ראובן לשליח את התשובה כדי שיתברר שאין ראובן סמוך על שמועת שמעון ואם עשה כן הרי ודאי נתרחק מנדנוד עבירה (רה"ג, תשו' הגא', הרכבי, סי' קעט). כך נראה לי שאין שום איסור ונדנוד עבירה בדבר (שבלי הלקט, ימים טובים, סי' רמב). חסידים יש להם לוותר משלהם בכל נדנוד עבירה (ר"נ על הרי"ף, שבת מה.). שלפעמים יזכה הצדיק ע"י מעשיו שתבא אליו נשמה בעיבור מנשמת צדיק גדול רק שחיסר איזה נדנוד משלימות המצות (נועם אלימלך, כי תצא). שהפליגו לאסור ולהתרחק מכל מה שיש בו נדנוד תאוה וריח הנאה (ר"א נויפל, שע"י ג, הספקה לטובה).

[1]) כך בכ"י הוצ' ד"ר טהודור, ובנוסח' הדפוס אין המלים „אחר נדנוד".

נדף[1]), ממנו נָדַף, *נְדִיפָה.

נָדַף, פ"י, תִּנְדֹּף, תִּדְּפֶנּוּ, יְדְּפֶנּוּ, — נָדַף הרוח את המֹץ וכדומ', דחה ופזר אותו, verwehen; emporter en soufflant; to blow away: לא כן הרשעים כי אם כמץ אשר תִּדְּפֶנּוּ רוח (תהל' א ד). — ואת העשן: יקום אלהים יפוצו אויביו וינוסו משנאיו מפניו כהנדף עשן תִּנְדֹּף כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלהים (שם סח ב-ג). — ובמליצה, את האדם, דחפו והרחיקו: פן תאמרו מצאנו חכמה אל יִדְּפֶנּוּ לא איש (איוב לב יד). — ובתו"מ, נָדַף ריחו של היין, של הבשׂם וכיוצא בזה, פשט הריח: ואינו ממלא חבית על פיה אלא שתי ידות בה כדי שיהא ריחה נודף (תוספת' מנח' ט י). עצי ירושלים של קינמון היו ובשעה שהיו מסיקין מהן ריחן נודף בכל ארץ ישראל (ר' יהודה, שבת סג.). אמר לו קיסר לר' יהושע בן חנניא מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף אמר לו תבלין אחד יש לנו ושבת שמו שאנו מטילין לתוכו וריחו נודף (שם קיט.). מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף (רב חסדא, ברכ' נא.). לחבית של יין שהיתה מונחת במרתף של חומץ במקומה ריחה נודף שלא במקומה אין ריחה נודף (ר' חנינא, סנה' קח.). למה ת"ח דומה לצלוחית של פלייטין מגולה ריחה נודף מכוסה אין ריחה נודף (רב נחמן, ע"ז לה:). משל לצלוחית של אפרסמון מוקפת צמיד פתיל ומונחת בין הקברות והיה ריחה נודף ואלו היה חוץ לקברות על אחת כמה וכמה (ר' נחמיה, מד"ר בראש' לט). למה היה אברהם אבינו דומה לצלוחית של אפופילסימון מוקפת צמיד פתיל ומונחת בזוית ולא היה ריחה נודף כיון שהיתה מטולטלת היה ריחה נודף (ר' ברכי', שם לט). מתגעגעין היו בעשב הבאר וכו' והיה ריחן נודף מסוף העולם ועד סופו (ר"ש בן יוסי בן לקוניא, שם שה"ש, נפת). — ומצוי בסהמ"א: אנו רגילין במים שלוקין ובהן הדס ומיני בשמים שריחן נודף יפה יפה (רב כהן צדק, תשו' הגא', שע"צ א ה

[1]) רק בעבר'.

יא). תבשילם (של הבבלאים) נ ו ד ף (ר״ה ר״ס כא.). כשסותם פי החבית ועושהו צמיד פתיל מביא כוש או בצבוץ ונוקב בתוכו שיצא הבל של יין ויכנס לו אויר ו י נ ד ו ף ריחו וכו׳ (ערוך, ערך סן). ותבשיל ששהא עד ש נ ד ף ריחו וכן כל מאכל שריחו רע או מר ביותר הרי אלו לגוף כמו סם המות (רמב״ס, דעות ד ט). ואני מבושמת ו נ ו ד פ ת ריח טוב כחבצלת הגדלה בבקעת מישור (רסב״ס, סס״ם א טז).

— נִפעַ׳, נִדַּף, נִדָּף, הִנָּדֵף, — נִדַּף העלה מפני רוח, שנשאו הרוח ממקומו למקום אחר: והבאתי מרך בלבבם בארצת איביהם ורדף אתם קול עלה נִדָּף ונסו מנסת חרב (ויקר׳ כו לו). העלה נִדָּף תערוץ ואת קש יבש תרדף (איוב יג כה). — וזרע: וכל מזרע יאור יבש נִדַּף ואיננו (ישעי יט ז). — וקש נִדָּף ברוח: יתן כעפר חרבו כקש נִדָּף קשתו (סס מא ב). — ועשן: כְּהִנְדֹּף [1]) עשן תנדף (תהל׳ סח ג). — ובספהמ״א: הרוח מנשבת בכרי והמוץ נ ד ף מאליו (רש״י ב״ב כד:).

נדר[2]), ממנו נֶדֶר, נֵדֶר, *נַדָּר, *נַדְרָן, ״נְדִירָה, ״הַדָּרָה.

נֶדֶר, נֵדֶר, ס״ז, בכנ׳ נִדְרִי, נִדְרוֹ, נִדְרָהּ, מ״ר נְדָרִים, בכנ׳ נִדְרֵי, נְדָרַי, נְדָרֵינוּ, נְדָרֶיךָ, נְדָרַיִךְ, נְדָרֶיהָ, נִדְרֵיכֶם, נִדְרֵיהֶם, — א) בכלל כל מה שאדם מקבל על עצמו ומתחיב לעשות, בפרט לאלהות, Gelübde; voeu; vow: וידר יעקב נֶדֶר לאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה וכו׳ והיה יי׳ לי לאלהים והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (בראש׳ כח כ-כב). אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה אשר נדרת לי שם נֶדֶר עתה קום צא מן הארץ הזאת (סס לא יג). איש כי יפלא נֶדֶר בערכך נפשת ליי׳ (ויקר׳ כז ב). איש או אשה כי יפלא לנדר נֶדֶר נזיר להזיר ליי׳ וכו׳ כל ימי נֶדֶר נזרו תער לא יעבר על ראשו (במד׳ ו ב-ה). כפי נִדְרוֹ אשר ידר כן יעשה על תורת נזרו (סס כא). וידר ישראל נֶדֶר ליי׳ ויאמר אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם (סס כא ב). איש כי ידר נֶדֶר ליי׳ וכו׳ לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה ואשה כי תדר נֶדֶר ליי׳ ואסרה אסר בבית אביה בנעריה ושמע אביה את נִדְרָהּ ואסרה אשר אסרה על נפשה והחריש לה אביה וקמו כל נְדָרֶיהָ וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום (סס ל ג-ה). ונֵדֶר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה (סס י). כי תדר נֶדֶר ליי׳ אלהיך לא תאחר לשלמו (דבר׳ כג כב). וידר יפתח נֶדֶר ליי׳ ויאמר אם נתון תתן את בני עמון בידי והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה ליי׳ והעליתיהו עלה (שפט׳ יא ל-לא). ויעש לה את נִדְרוֹ אשר נדר (סס לט). ותדר נֶדֶר ותאמר יי׳ צבאות אם ראה תראה בעני אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו ליי׳ (ש״א א יא). ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נִדְרִי אשר נדרתי ליי׳ בחברון כי נֵדֶר נדר עבדך בשבתי בגשור בארם לאמר אם ישיב ישיבני יי׳ ירושלם ועבדתי את יי׳ (ש״ב יה ז-ח). עשה נעשה את נְדָרֵינוּ אשר נדרנו לקטר למלכת השמים ולהסך לה נסכים הקם תקימנה את נִדְרֵיכֶם ועשה תעשינה את נִדְרֵיכֶם (ירמ׳ מד כה). וייראו האנשים יראה גדולה את יי׳ ויזבחו זבח ליי׳ וידרו נְדָרִים (יונ׳ א יו). כאשר תדר נֶדֶר לאלהים אל תאחר לשלמו (קהל׳ ה ג). — ב) ביחוד קרבן נֶדֶר: ואם נֶדֶר או נדבה זבח קרבנו (ויקר׳ ז יו). ואיש כי יקריב זבח שלמים ליי׳ לפלא נֶדֶר או לנדבה בבקר או בצאן תמים יהיה וכו׳ שרוע וקלוט נדבה תעשה אתו ולְנֵדֶר לא ירצה (סס כב כא-כג). אלה מועדי יי׳ אשר תקראו אתם מקראי קדש להקריב אשה ליי׳ עלה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו מלבד שבתת יי׳ ומלבד מתנותיכם ומלבד כל נִדְרֵיכֶם ומלבד כל נדבתיכם אשר תתנו ליי׳ (סס כג לז לח). רק קדשיך אשר יהיו לך ונְדָרֶיךָ תשא ובאת אל המקום אשר יבחר יי׳ (דבר׳ יב כו). לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית יי׳ אלהיך לכל נֶדֶר כי תועבת יי׳ אלהיך גם שניהם (סס כג יט). ועבדו זבח ומנחה ונדרו נֵדֶר ליי׳ ושלמו (ישעי יט כא). חגי יהודה חגיך שלמי נְדָרָיִךְ (נחו׳ ב א). זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נְדָרֶיךָ (תהל׳ נ יד). כן אזמרה שמך לעד לשלמי נְדָרַי יום יום (סס סא ט). לך דמיה תהלה אלהים בציון ולך ישלם נֶדֶר (סס סה ב). אבוא ביתך בעולות אשלם לך נְדָרָי (סס סו יג). נְדָרַי ליי׳ אשלם נגדה נא לכל עמו בחצרות בית יי׳ בתוככי ירושלם

---

[1]) בצורה זו התפלפל ריב״ג הרבה, ויניח שהוא מקור במקום כהנדף, כמו הנתן תנתן העיר הזאת, והשיג על ר״י חיוג שסבר שאיננו מבנין נפעל. וכבר העיר ע״ז רד״ק ואמר: ומלת כְּהִנְדֹּף עשן יש אומרים שהוא מקור מבנין נפעל והראוי כְּהִנָּדֵף ויש אומרים שהוא מקור מבנין הפעיל ואני כתבתיו בשער הפעלים שם הפעל מבנין הפעיל.

[2]) בכנענ׳ נדר, בארמ׳ נדר, בערב׳ נד״ר a).

---

a) نذر

(שם קיו יח־יט). זבחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי (משלי ז יד). מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר (שם כ כה). תעתיר אליו וישמעך ונדריך תשלם (איוב כב כז).—ובתו"מ: (כשמת ר' אליעזר) עמד ר' יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר (סנה' סח. וירוש' שבת ב ו). מעשרות סייג לעושר נדרים סייג לפרישות (ר"ע, אבות ג יג). לא יגדל בהמה דקה ולא יהא פרוץ בנדרים ובשחוק (ר' יסודה, דמאי ב ג). אל תרצה את חברך בשעת כעסו ואל תנחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו ואל תשאל לו בשעת נדרו (רשב"א, אבות ד יח). היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו (חגי' א ח). ארבעה נדרים התירו חכמים נדרי זרוזין ונדרי הבאי ונדרי שגגות ונדרי אונסים (נדר' ג א). תשע נערות נדריהן קיימין (שם יא י). בעון נדרים מתה אשה של אדם (ר' נתן, שבת לב:). בעון נדרים בנים מתים כשהן קטנים (רבי, שם). מלמד (הכתוב) שעמד משה בתפלה לפני הקב"ה וכו' עד שהפר[1]) לו נדרו (רבא, ברכ' לב.). לעולם ידבק אדם בשלשה דברים וכו' בחליצה ובהבאת שלום ובהפרת נדרים (בר קפרא, יבמ' קט.). לעולם אל תהי רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות (נדר' כ.). והרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל (שם כג:). בנדרים הלך אחר לשון בני אדם (שם מט.).—ומצוי בסהמ"א: אין הנדרים חלים אלא על דבר שיש בו ממש (רמב"ם, נדר' ג י).—ואמר המשורר: אל תאמן להם ואל תכרת ברית כי על דמות מלאך ברית קשרו, אם נדרו נדר להשחית כל יקר בו שלמו נדרם אשר נדרו (רשב"ג, בימי יקותיאל). — ובהרחבה, מה שאדם אומר לחברו שיעשה לו טובה וכדומ' ומקבל עליו לעשות זאת, קצת כמו יעוד והבטחה, Versprechen ; promesse ; promise: ושבחתי לאיש נבל באשור בשיר כזב אשר אין בו נכונה, ונדר לי נדרים הם כשירים מלאים שוא ואין בהם אמונה (ר"י חריזי, תחכמ' ב). ואמר החכם הנדר בלי תשלום כרעם בלי גשם (ר"א בר חסדאי הלוי, בן המלך והנזיר ה).

נָדַר, פ"י, נָדְרָה, נָדְרָה, נָדַרְתְּ, נָדַרְתִּי, נָדְרוּ, נָדַרְנוּ, נֹדֵר, לִנְדֹּר, ·לִדּוֹר, נִדְרוּ, תִּדֹּר, יִדֹּר, יִדַּר, תִּדְּרוּ,—נָדַר פלוני נדר, הוציא מפיו דברים של קבלת נדר על עצמו: וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי וכו' (בראש' כח כ). אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה אשר

[1]) בכ"י שהתיר.

נדרת לי שם נדר (שם לא יג). על פי אשר תשיג יד הנֹדר יעריכנו הכהן (ויקר' כז ח). איש או אשה כי יפלא לנדר נדר (במד' ו ב). זאת תורת הנזיר אשר ידר קרבנו ליי' (שם כא). וידר ישראל נדר ליי' ויאמר אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם (שם כא ב). איש כי ידר נדר ליי' או השבע שבעה וכו' ואשה כי תדר נדר ליי' (שם ל ג-ד). ואם בית אישה נדרה או אסרה אסר על נפשה בשבעה (שם יא). וכל מבחר נדריכם אשר תדרו ליי' (דבר' יב יא). כי תדר נדר ליי' אלהיך לא תאחר לשלמו וכו' וכי תחדל לנדר לא יהיה בך חטא (שם כג כב-כג). וידר יפתח נדר ליי' (שפט' יא ל). ויעש לה את נדרו אשר נדר (שם לט). ותדר נדר ותאמר יי' צבאות וכו' ונתתיו ליי' (ש"א א יא). אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי ליי' בחברון כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור בארם לאמר אם ישיב ישיבני יי ירושלם ועבדתי את יי' (ש"ב טו ז-ח). ונדרו נדר ליי' ושלמו (ישע' יט כא). עשה נעשה את נדרינו אשר נדרנו לקטר למלכת השמים (ירמ' מד כה). וארור נוכל ויש בעדרו זכר ונדר וזבח משחת לאדני (מלא' א יד). נדרו[1]) ושלמו ליי' אלהיכם (תהל' עו יב). אשר נשבע ליי' נדר לאביר יעקב אם אבא באהל ביתי וכו' עד אמצא מקום ליי' (שם קלב ב-ה). טוב אשר לא תדר משתדור ולא תשלם (קהל' ה ד). ויזבחו זבח ליי' וידרו נדרים (יונ' א יו). ואני בקול תודה אזבחה לך אשר נדרתי אשלמה (שם ב י). — ובתו"מ: התקין רבן גמליאל הזקן שתהא נודרת ליתומים כל מה שירצו (גיט' ד ג). מלמד (הכתוב) שאין אדם נודר בחיי המלך אלא אם כן אוהב את המלך (בן פטורי, ר' יהושע בשמו, תוספת' סוט' ו א). יבקש אחד מן השוק שידור כנגדו בנזיר (ר' יהושע, נזיר ח א). לאחד שהיה מתאוה לבנים ונולדה לו בת נודר בחייה חזר ונולד לו בן הניח הבת והיה נודר בחיי הבן (ר"א בן עזריה, מכי' בא, מס' דפסח' טז). אלו אדם קורא לכלבו בשם אביו וכשהוא נודר נודר בחיי כלב זה במי האב מתקנא בבן או בכלב (ר' גמליאל, שם יתרו, בחדש ו). היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו דור לי בחיי ראשך (ר"מ, סנה' ג ב). כל היודע באשתו שנודרת ואינה מקיימת יחזור וידירנה (סוא, כתוב' עב.). טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר (סוא, נדר' ט.). טוב מזה ומזה נודר ומשלם (ר' יהודה, שם). כל נדר שאני עתיד לידור הוא בטל (ר"א בן יעקב, נדר' ג א). האומר לאשתו כל הנדרים

[1]) ברוב ספרים נְדָרו.

שתדורי מכאן עד שאבוא ממקום פלוני הרי הן קיימים לא אמר כלום (שם י ז). כל נשים של בית אביך היו נודרות יהא לי בן הגון למלכות ואני נדרתי ואמרתי יהא לי בן זריז וכו' (ר"ש בן יוחאי, סנה' ע:). אילו היית יודע שהנודר כאלו נוטל חרב ודוקרה בלבו נודר היית (ר' יצחק, ירוש' נדר' ט א). כל הנודר אעפ"י שהוא מקיימו נקרא חוטא (רב דימי, בבלי שם עז:). מעשה באחד שנדר ולא שלם את נדרו והלך לפרוש בים הגדול ושקעה ספינתו ומת בים (רב הונא, מד"ר ויקר' לז).—ונִדַּר מִן דבר, קבל עליו בנדר לא לעשות הדבר, לפרוש מן הדבר: נדרה מלהניק את בנה בית שמאי אומרים שומטת את דדיה וב"ה אומרים כופה אותה להניק (תוספת' כתוב' ה ה). הנודר מן הפת ומן התבואה אסור בהם (ר"מ, חלה א ב). הנודר מן המבושל מותר בצלי ובשלוק (נדר' ו א). הנודר מן הירק מותר בדלועין (שם ז א). וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ דור הנאה ממנו (בר קפרא, קדוש' מא.).—ופָּעוּל: היה נדור מן הככר וכו' (תוספת' דמאי ב כג). נדור מחבירו הנאה (נדר' מו.). —וקצת במשמ' יִעֵד ואמר לפלוני שיעשה דבר, שיתן לו דבר: הלכו ומינו (לכהן גדול) את נחוניון וקינא בו שמעון אחיו והלך והלבישו אונקלה וחגרו צלצל אמר להן ראו מה נדר לאהובתו א"ל לכשאשמש בכהונה גדולה אלבש נקלה שליך ואחגור בצלצל שליך (ירוש' יומ' ו ד). — ומצוי בענין זה בספהמ"א: הרוצה למכור שום חפץ ואמר לסרסור השתדל בזה הענין למוכרו ואתן לך כך וכך ועשה הסרסור מה שעשה ונמכר החפץ ההוא ואינו נותן לו מה שנדר (תשו' הגא', מהד' מנטובה, סי' רעב). וילך אל פגורוס מלך פרס וידור לו אנטיגנוס אלף ככרי זהב (יוסיפון, הוצ' גינזבי, דף רנג). כאשר הטה לבו אנטיגנוס באלף ככרי זהב ואשר נדר לו לתת שמונה מאות נשים משועות יהודה (שם, דף רנה). ומעשה באחד שנגנב ממונו ונדר מאה דינר לאחד שיעשה בהשבעת שדים שידע מי גנבו (סמ"ג, מ"ע, סי' עד). כל דבר הנראה שיושם לפני שנים להזכירם ענין נדור ביניהם יקרא אות (רמב"ן בראש' ט יב). אחר שנדרו לך בשכרך לתת לך הבחורה ועתה חוזרין בהם (שו"ת ריב"ש ה). והתנה נשתרוק עם חתנו הנז' שכל ערך הנדוניא שנדר לתת לבתו וכו' יתנבה במטלטלין ותכשיטין (שם קד). שאתה היית מוכן לילך ליריד ואני אמרתי לך שהיה נמצא שם תולעת שני בזול ואני נתתי לך מעות לקנותו ואני נדרתי לך בו שליש

הריוח וכו' אפילו לדבריך שאתה אומר שנדרתי לך השליש בהם מה שאיני מודה לך אין לך ליקח (שו"ת הרא"ש פח ו). ומלבישים הכלה במלבוש נדור מהחתן (ספ' אפריון עשה לו, פרק כא). ראובן שטוען על שמעון מכרת לי חפץ של זהב בתורת זהב וכו' ושמעון משיב לא נדרתי לך כלום וכו' ואם תשבע שנדרתי לך שהוא של זהב אשלם (מרדכי, ב"מ סי' רנא, בשם רבנו מאיר). ראובן שמכר בית לשמעון ונדר לו לסלק המצרן (שם, סי' שכד). ושמעון השיב לא נדרתי לך שום ריוח (שם ב"ק, סי' קכד). ויעתר לו הקיסר וימלא את שאלתו ונדר את הנערה הנזכרת לו לאשה (ר"ד גנז, צמח דוד, שנת לאלף ו). אדם שנדר לחבירו להיות בעל ברית או נדר להניח למול את בנו (מהר"ם מרוטנבורג, בערי תשו' ד). וכאשר ראה המלך רובירטו דברי האפיפיור הבין ושלח שלוחים לשנגישה ונדר לה מאה אלף פרחים מצד היהודים ונתפייסה (ר"ש אבן וירגא, שבט יהודה יד). כמי שנודר שוחד להשופט (ר"י אברבנאל, ויגש א). ונתן עיניו בלאה וירא כי לא יכול לפתותה וילך לשר מושל העיר ונדר אליו שחד (שו"ת ר"ג גירונדי סז). ונדר לו ולסוס שלו לשכירות בכל יום דינר (שו"ת תרומ' הדשן שיח). והלך לשופט ונדר לו שוחד גדול (שו"ת פרח מטה אהרן כז). אבל אם היו נודרים לנער קטן ויאמר לו תלמוד ואתן לך אשה יפה או בית או תהיה מל אז לא ילמוד עבור זה (אורחו' צדיק', שער יראת שמים). ונדר לו (לרופא) חמשים פרחים אם יתרפא (שו"ת בנימין זאב רפ). ובתוך הזמן שהיה משרת אותו נדר ראובן לשמעון ואמר לו בשכר שרותך עמי תבטח עלי שאני אתן לך מאה פרחים (שו"ת תורת אמת עה).—*נִדַּר בשעת תפלה וכדומ', אמר לתת להקהל כך וכך: וכן הוא המנהג לנדור בשעת תפלה (רשב"ס קהל' ה ג).

—נִפְע', *נִדַּר,—נִדַּר הַדָּבָר, נועד בְּנֶדֶר לגבוה וכדומ': כל שנידר ונידב קרב בבמת יחיד כל שאין נידר ונידב אין קרב בבמת יחיד (ר' מאיר, תוספת' זבחי' יג יב). הגוסס ובן שמונה לא נידר ולא נערך והיוצא ליהרג לא נידר ולא נערך (הוא, ערכ' א ג). נערך מפני שדמיו קצובין אבל אין נידר מפני שאין דמיו קצובין (ר"ח בן עקביא, שם). נשים ועבדים נודרין ונידרין נערכין ומעריכין (שם ב). הכל מעריכין ונערכין נודרים ונידרים (משנ' שם א א).

—הִפְע', *הִדִּיר,—הִדִּיר את פלוני שיעשה דָּבָר, הטיל את הדבר עליו בְּנֶדֶר: המדיר את חבירו שיאכל אצלו

(דמאי ד ב). הגוים נודרין ו מ ד י ר י ן (תוספת׳ ערכי׳ א ב). אם לא נדרת מ ד י ר ך אני (שם נדר׳ ו א). — והִדִּירוֹ בְּדָבָר: מעשה בר״ח בן חנניה ש ה ד י ר ו אביו בנזיר והביאו אביו לפני רבן גמליאל והיה ר״ג בודקו שמא בא לכלל סימנין (תוספת׳ נדה ה טו). האיש מ ד י ר את בנו בנזיר ואין האשה מ ד ר ת את בנה בנזיר (נזיר ד ו). — ולדָבָר: ה מ ד י ר בנו לתלמוד תורה מותר למלאות לו חבית של מים ולהדליק לו את הנר (ר׳ יעקב, נדר׳ לח:). — הִדִּירוֹ דָּבָר, אסר עליו הדבר בְּנֶדֶר: המקדיש את נכסיו ונתן עיניו לגרש את אשתו ר׳ אליעזר אומר י ד י ר נ ה הנאה וגובה כתובתה מן ההקדש (תוספת׳ ערכי׳ ד ה). מעשה באחד ש ה ד י ר את אשתו שלא לעלות לירושלם התירו לו את נדרו ועלתה ובא ושאל את רבי יוסי אמר אילו הייתה יודע שמבטלת דבריך שלא בפניך הייתה מ ד י ר ה (שם נדר׳ ה א). ה מ ד י ר את אשתו שלא תלך לבית אביה (כתוב׳ ז ד). — והִדִּירוֹ מִדָּבָר, במשמ׳ זו: ה מ ד י ר את אשתו מתשמיש המטה ב״ש אומרים שתי שבתות ב״ה אומרים שבת אחת (כתוב׳ ה ו). ה מ ד י ר את אשתו מליהנות לו (שם ז א). עמד הורקנוס אביו (של ר׳ אליעזר) על רגליו ואמר רבותי אני לא באתי אלא להדיר אליעזר בני מנכסי (אדר״נ ו).

—הפע׳, *הֻדַּר, מֻדָּר (מודר), מֻדְּרַנִי, — מֻדָּר פלוני מִדָּבָר, אסור עליו הדבר בְּנֶדֶר: ה מ ו ד ר הנאה מחבירו עד הגשמים (שבי׳ ט ז). אין בין ה מ ו ד ר הנאה מחבירו ל מ ו ד ר הימנו מאכל אלא דריסת הרגל וכו׳ ה מ ו ד ר מאכל מחבירו לא ישאילנו נפה וכברה וריחים ותנור (נדר׳ ד א). ה מ ו ד ר הנאה מחבירו ואין לו מה יאכל הולך אצל החנוני ואומר איש פלוני מ ו ד ר ממני הנאה ואיני יודע מה אעשה והוא נותן לו ובא ונוטל מזה (שם ז). האומר לחבירו מ ו ד ר נ י ממך מופרשני ממך מרוחקני ממך (שם א א). כמדומה את ש מ ו ד ר הנאה מישראל אני (ר׳ פנחס לרבי, חול׳ ז:). — והֻדַּר הַנֶּדֶר: נדר שהודר ברבים יש לו הפרה על דעת רבים אין לו הפרה (גיט׳ לו.).

נַדָּר, — עי׳ *נַדָּרִית.

***נַדָּרִית**, ס״נ, — אִשָּׁה שהיא רגילה בנדרים: אי איפשי אשה נדרית שהיא קוברת את בניה (ירוש׳ כתוב׳ ז ו).

*נַדְּרָן, — עי׳ *נַדְּרָנִית.

***נַדְּרָנִית**, ס״נ, — כמו נַדָּרִית: האשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה וכו׳ אם רצה הבעל להפר יפר ואם אמר אי אפשי באשה נ ד ר נ י ת תצא שלא בכתובה (ר״מ ור׳ יהודה, כתוב׳ עא.). — ובסהמ״א: שעל האב ללמד בתו דרך ישרה ומישר דרכיה שלא תהא נ ד ר נ י ת (ר״י בר׳ אנטולי, מלמ׳ התלמיד׳, מטות). — ולזכ׳ נַדְּרָן: אמר לו הקב״ה לנתן הנביא נתן האדם הזה שאני משלחך אצלו נ ד ר ן הוא קודם עד שלא ידור לך ואמור לו לא אתה תבנה לי בית (ר׳ סימון, מדר׳ שמואל כו).

נֹהַ[1], ס״ז, — דָּבָר טוב, ובהרחבה מדה טובה, מעשה טוב, שראוי לשבח, Verdienst; mérite; merit: הנה היום הנה באה יצאה הצפרה צץ המטה[2] פרח הזדון החמס קם למטה רשע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נֹהַ[3] בהם בא העת הגיע היום הקונה אל ישמח והמוכר אל יתאבל כי חרון אל כל המונה (יחזק׳ ז י-יב). — ואמר רסע״ג: יצדקו עבדים רבים ולא יכתבו לנו דבריהם, בגלל כי אין לנו מוסר בקריאתינו מעשיהם, ומעשה אב המון כתב לנו להיוסר בהם, ואתה אמרתה כל הנשארים לא נ ה בהם (תשו׳ רסע״ג על חיוי הבלכי, הוצ׳ דווידסון, פסקה לה). — ובמשמ׳ נגדית, בענין צרה: אשרי האיש שלא העפיל גבוה, לא בקש לו הוד לא מצא לו נֹהַ (יל״ג, אדו״מ ג). צאי מבית הספר מהיכל אלוה, צאי מבתי משוש לשאת כל נֹהַ (הוא, אשה עבריה א). המעט כי פרי בטן מנע אלוה, כי לקח בנער ממך הבעל, כי מבחר ימיך אסירת נֹהַ, עוד תשמרי היבם לחלוץ לו הנעל (שם).

---

[1]) עי׳ הערה לקמן. — [2]) הַמַּטֶּה במקום המטה. — [3]) כך הנוסחה ברוב הספרים כ״י ודפוס, ובקצתם (עי׳ בתנ״ך גינצב׳ מהד׳ חדשה) נֹחַ, בחית. ונראה כי הגרסה נֹחַ היתה לפני בעלי המדרש, כי הם דרשו מלה זו בענין נחת רוח, וז״ל: לא נח בהם לא היה לשום בריה נחת רוח מהם ולא היה להקב״ה נחת רוח מהם (מד״ר בראש׳ לא), וכן הובא פסוק זה בגמ׳ סנה׳ בגרסת נח והשתמשו בו לצרכי דרשתם: ואף על נח נחתם גזר דין שנא׳ (בכ״י מ׳ ק ר י ב י ה) ולא נח בהם (סנה׳ קח.). וכך תרגמה הפשיט׳: ולא א ת ת נ י ח בהון. וכן וולגט׳ requies. בתרגום השבעים חסרות המלים ולא מהמהם ולא נה בהם. ומעקילס לא נשאר לנו תרגום חלק זה של הפסוק. יונתן תרגם: ולא מבני בניהון. ואין לברר אם היתה בנוסחה שלו גרסה אחרת. שאר המתרגמים היונים תרגמו המלה נֹהַ במשמ׳ נוי ויפי, תיאוד׳ ὡραϊσμός, וכעין זה סומכ׳ κάλλους. המפרשים הקדמונים רֻבם פרשו במשמ׳ נהי ויללה. רש״י גזר אותו מן ב.נהה: אין בהם נוהה אחרי מגעגע נותן לב אלי כמו וינהו כל בית ישראל אחרי ה׳.

א. **נהג**[1], ממנו א. נהג, מנהג, *הנהגה, *נהג, *נהוג, *מנהיג, ∵מנהגי, ∵התנהגות, ∵נהיגה.

א. **נהג**, נהגו, נהג, נהגים, נהוג, נהוגים, נהג, ינהג, ינהג, ינהגו, ינהגו, אנהגך, —א) פ"י, נהג את הבהמה, עשה שתלך אחריו למקום שהוא הולך, treiben (d. Vieh) conduire ; conduct : וינהג את כל מקנהו וכו' מקנה קנינו אשר רכש בפדן ארם לבוא אל יצחק אביו ארצה כנען (בראשי' לא יח). ומשה היה רעה את צאן יתר חתנו כהן מדין וינהג את הצאן אחר המדבר (שמות ג א). ויקח דוד את כל הצאן והבקר נהגו לפני המקנה ההוא (ש"א ל כ). ותחבש האתון ותאמר אל נערה נהג ולך (מ"ב ד כד). רעה ישראל האזינה נהג כצאן יוסף (תהל' פ ב). — ובמשמ' לקח, שדד : וילחם בפלשתים וינהג את מקניהם ויך בהם מכה גדולה (ש"א כג ה). חמור יתומים ינהגו יחבלו שור אלמנה (איוב כד ג). — ונהג במקנה : וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ ועגל וכפיר ומריא יחדו ונער קטן נהג בם (ישעי' יא ו). — ונהג את פלוני : וישבו את הנשים אשר בה מקטן ועד גדול לא המיתו איש וינהגו וילכו לדרכם (ש"א ל ב). לא נתן להם מהשלל אשר הצלנו כי אם איש את אשתו ואת בניו וינהגו וילכו (שם כב). כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת (ישעי' כ ד). אנהגך אביאך אל בית אמי (שה"ש ח ב). אותי נהג וילך חשך ולא אור (איכ' ג ב). להביא אליך חיל גוים ומלכיהם נהוגים (ישעי' ס יא).—ועם, חיל : וינהג יואב את חיל הצבא וישחת את ארץ בני עמון (דה"א כ א). ואמציהו התחזק וינהג את עמו וילך גיא המלח ויך את בני שעיר עשרת אלפים (דה"ב כה יא). — ועגלה וכיוצא בזה, נהג עגלה ונהג בעגלה : ועזא ואחיו בני אבינדב נהגים את העגלה חדשה (ש"ב ו ג). ועזא ואחיו נהגים בעגלה (דה"א יג ז). — ב) פ"ע, נהג פלוני, בהשאלה, הלך, עשה דבר כך וכך : והמנהג כמנהג יהוא בן נמשי כי בשגעון ינהג (מ"ב ט כ). — ולבו נהג בדבר, עסק בו : תרתי בלבי למשוך ביין את בשרי ולבי נהג בחכמה ולאחז בסכלות עד אשר אראה אי זה טוב לבני האדם (קהל' ב ג). — ואמר בן סירא : לב כבד תבאש אחריתו ואוהב טובות ינהג בהם (ב"ס גני' ג כו). — ובתו"מ, נהג פלוני, בפרט במשמ' כך היה דרכו לעשות : מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את ר' יוחנן בן החורני ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית אמרו להן בית שמאי משם ראיה אף הם אמרו לו אם כך היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך (סוכ' ב ז). שאף על פי שהוא (ר' יוחנן החורני) מתלמידי בית שמאי לא היה נוהג אלא כדברי בית הלל (ר"א בר' צדוק, תוספת' עדי' ב ב). נוהגין היו בית אבא שהיו נותנין פאה אחת לזיתים שהיו להם בכל רוח (ר' גמליאל, פאה ב ד). נוהגין היו בית אבא שהיו נותנין כלי לבן לכובס נכרי שלשה ימים קודם לשבת (רשב"ג, שבת א ט). הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו וכו' אם לא היו בניו נוהגין כשורה זכור לטוב (שם, ב"ב ח ה). מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על ספסל של גוים בשבת בעכו אמרו לו אין נוהגין כן להיות יושבין על ספסל של גוים בשבת (תוספת' מו"ק ב טו). התקינו שיהא נושא אותה ברביעי מן הסכנה ואילך נהגו לעשות ליום השלישי ולא מיחו בידם חכמים (שם כתוב' א א). וכך כל אדם נוהגין (שם ב"מ ד טו). ואינן נאמנין אלא על דבר שבני אדם נוהגין כן (פאה ח ב). ביהודה בראשונה היו מייחדין את החתן ואת הכלה שעה אחת כדי שיהא לבו גס בה ובגליל לא נהגו כן (ר' יהודה, תוספת' כתוב' א ד). נוהגין היינו שהיינו ישנים תחת המטה בפני הזקנים ולא אמרו לנו דבר (שם, סוכ' ב א). מקום שנהגו לסוך אינן סכין מפני שהיא עבודה מקום שנהגו שלא לסוך סכין (שם, שבי' ב ה). מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין (פסח' ד א). מקום שנהגו לחלוק את הולדות מיד חולקין מקום שנהגו לגדל יגדילו (ב"מ ה ה). מקום שנהגו למכור בהמה דקה לגוים מוכרין מקום שנהגו שלא למכור אין מוכרין (ע"ז א ו). מקום שנהגו לבנות גויל גזית כפיסין לבנים בונים הכל כמנהג המדינה (ב"ב א א). בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו וכו' עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן (מו"ק כז:). (ר' יוחנן בן זכאי לא היה מסיר תפליו מעליו לא בקיץ ולא בחורף) וכך נהג ר' אליעזר תלמידו אחריו (ירוש' ברכ' ב ג). מעשה באדם אחד שלא היו בניו נוהגין כשורה עמד וכתב נכסיו לי נתן בן עוזיאל (ב"ב קלג:). ה"ה לו

---

[1]) גם בארמ'. בערב' נהג' a).

a) نهج

בן שלא היה נוהג כשורה (שם). אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל (רב, יבמ' קב.). נהגו העם כרבי אליעזר בן יעקב (ר' יוחנן, ערובי' סב:). הבא לקבל דברי חבירות אם ראינוהו שנוהג בצינעה בתוך ביתו מקבלין אותו (בכור' ל:). ובלבד שיהא נוהג כמנהג אבותיו (מד"ר ויקר' כ).—נָהַג דָּבָר: בזו נהגו בעלי בתים עין יפה (ר"ע, תוספת' פאה ב כא). נהגו כהנים עין יפה שלא להוציא את אחיהם ריקנין אלא מקמצין ונותנין להם (רשב"ג, שם ד ג). ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש (ר"ה ד ד). — נָהַג בפלוני, בדבר פלוני: אל תנהג באיש הזה מנהג שופך דם כי בשגגה בא מעשה לידו (תוספת' מכות ג-ב ה). רצה לנהוג בזיון בעצמו אין שומעין לו (ר' יהודה, שם סנה' ד א). השולח פירות לחבירו ונמלך להחזיר נוהג בהן כמות שהיה (שם דמאי ד ל). ומעשה בר' עקיבא שליקט אתרוג באחד בשבט ונהג בו כדברי ב"ש וכדברי ב"ה (שם שבי' ד כא). שלא ינהגו קלות ראש בנדרים (נדר' ב ה). את שנוהג בו משום אלוה אסור את שאינו נוהג בו משום אלוה מותר (ע"ז ג ד). הלומד מחברו פרק אחד וכו' או אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד (אבות ו ג). בני נהוג נשיאותך ברמים זרוק מרה בתלמידים (רבי, כתוב' קג:). אמו של ר' ישמעאל באה וקבלה עליו לרבותינו אמרה להן גערו בישמעאל בני שאינו נוהג בי בכבוד (ירוש' פאה א א). פעם אחת חלה (ר' טרפון) ונכנסו חכמים לבקרו אמרה להן (אמו) התפללו על טרפון בני שהוא נוהג בי כבוד יותר מדאי (שם). בדין היה תרומת מעשר של דמאי שלא יפריש עליה חומש ולמה אמרו שיפריש מפני גדירה שאם את אומר לו שלא יפריש אף הוא אינו נוהג בה בקדושה (שם דמאי א ב). מכיון שנהגו בהן אבותיכם באיסור אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש (ר' חנינא, שם פסח' ד א). המוליך עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדסקיא ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון (בבלי ברכ' יח.). שלא ינהגו בה מנהג הפקר (יבמ' קיב:). דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי לנהוג בהם היתר כדי לבטלן (נדר' פא:). מקום שאבותיך ואבות אבותיך נהגו בו איסור אתה תנהוג בו היתר (חול' ו:). הראשונים היו חובטים זיתיהם ונוהגים בהם עין יפה (ספרי דבר' רפד). שפחה של בית רבי לא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה שלש שנים (ר"ש בר נחמני, מו"ק יז.). שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לר"ע וכו' וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה (יבמ' סב:). הלל ושמעון גמליאל ושמעון נהגו נשיאותן בפני הבית מאה שנה (שבת טו.). הזהר שתנהוג בי כבוד והמליכני עליך (מד"ר במד' יד). שכל מי שאינו נוהג ברבו כל המדות האלו נקרא רשע לפני המקום (ר' תנחומ', שם טו). — הַדָּבָר נֹהֵג בְּדָבָר פלוני, צריך לעשותו בדבר ההוא: (למה קדמה פרשת) והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג ביום ובלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום (ר"י בן קרחה, ברכ' ב ב). כסוי הדם נוהג בכלאים ובכוי (תוספת' חול' ו א). ראשית הגז נוהג בטרפה ואין נוהג במתה ונוהג בכלאים ובכוי (שם י א). הסמיכות והתנופות וכו' והקבלות נוהגין באנשים ולא בנשים (קדוש' א ח). כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בארץ ובחו"ל וכל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ (שם ט). שמדת תשלומי כפל נוהגת בין בדבר שיש בו רוח חיים ובין בדבר שאין בו רוח חיים ומדת תשלומי ארבעה וחמשה אינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד (ב"ק ז א). שבועת בטוי נוהגת באנשים ובנשים (שבוע' ג י). אותו ואת בנו נוהג בארץ ובחוצה לארץ (חול' ה א). הזרוע והלחיים והקיבה נוהגין בארץ ובחו"ל (שם י א). בא הכתוב ולימד על התרומה שתהא נוהגת בכל (ספרי במד' ה). שהצדקה נוהגת בחיים וגמילות חסדים נוהגת בחיים ובמתים הצדקה נוהגת לעניים וגמילות חסדים נוהגת לעניים ולעשירים הצדקה נוהגת בממונו של אדם וגמילות חסדים נוהגת בין בממונו בין בגופו (ירוש' פאה א א). מה לסוכה שכן נוהגת בלילות כבימים (שבת קלא:). — בנוהג שֶׁבעולם, עי' *נֹהַג. — עולם כמהגו נֹהֵג, כך דרכו: הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות יאבד עולם מפני השוטים אלא עולם כמנהגו נוהג ושוטים שקילקלו עתידין ליתן את הדין (ע"ז נד:). הנח לעולם שינהג[1]) כמנהגו והשוטים שקלקלו יבואו ויתנו את הדין (תוספת' שם ו"ז ז).—ומצוי שמוש נהג בכל אלה המשמ' בסהמ"א: וראיתי חכמת המנין וחכמת השיעור נוהגות המנהג הזה ומועילות במלאכות רבות (ראב"ח הנשיא, הקדמ' המשיח' והתשבר'). ויהיה נוהג כל העולם על המנהג הטבעי (ר"י א"ת, כוזרי א קט).

[1]) כך בנדפס, וכן בכ"י וינה, ובכ"י א"פ הוצ' צוק"מ

ויש שימלט ממנו הרבה מן המנהג הזה ונוהג בנח הפא על העקר (הוא, הרקמה טו). והתחיל (אברהם) לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד (רמב"ם, עבוד' כוכב' א ג). ולא יתבזה (הדין) בפניהם ולא ינהוג קלות ראש בעצמו (הוא, סנה' כה ג). וראשי ישיבותיהם ובתי דיניהם אשר נהגו שררה בעם יי' (הזכר' נשמ' מזמן הגאו', JQR N.S. I, 48).—ופעול ־נָהוּג, כמו רגיל: וכשעמד המלך ממשכב הצהרים אמר לשני סריסיו הנהוגים להשקותו השקוני (פדר"א ג). ולא היו יודעים מה לעשות להבל שלא היו נהוגים בקבורה (הס כא). וקצת מהנכבדים יצ"ו יעצו שראוי לתת לי שכר מיוחד חוץ מהנהוג ולא אביתי שמוע (אליהו קפסלי, REJ 54 127).— וכנוי למכּי ירח, ־נְהוּג, נהוּגים: שרשיו (של ענב השועלים) יועילו לנשקדים בלילות ולנהוגים[1] ולמדברים בבלי דעת ולרוב מצוקות (אסף הרופא, כ"י, 81).

—פע', נָהַג, נָהֲגָה, תִּנְהַג, יִנְהַג, יִנְהָגֵנוּ, יְנַהֶגְךָ, יְנַהֲגֵהוּ, יְנַהֲגֵם,—נהג את פלוני, הוליכו על כרחו, בשבי וכיוצא בזה: ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנב את לבבי ותנהג את בנתי כשביות חרב (בראש' לא כו). ונשארתם מתי מספר בגוים אשר ינהג יי' אתכם שמה (דבר' ד כז). והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהגך יי' שמה (הס כח לז). — נהגו בכבדות וכדומ', הניעו, עשה שילך לאט לאט: ויסר את אפן מרכבתיו וינהגהו בכבדות (שמות יד כה).—והוליכו ברצון ובחבה להורות לפניו את הדרך: לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם (ישע' מט י). כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות (תהל' מח יה).—ונהג בהמה, עדר: כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת (ישע' סג יד). ויסע כצאן עמו וינהגם כעדר במדבר (תהל' עח נב).—ונהג את הרוח, עשה שינשב הנה או הנה: ויי' נהג רוח קדים בארץ כל היום ההוא וכל הלילה (שמות י יג). יסע קדים בשמים וינהג בעזו תימן (תהל' עח כו). — ובתו"מ, כמו קל: הדירה שתהא מטעמת תבשילה לכל אדם וכו' יוציא ויתן כתובה מפני שלא ניהג עמה כדת משה וישראל (תוספת' כתוב' ז ו). שמזיר את עצמו מן היין וניהג צער בעצמו שלא יגלח ראשו כדי לשמור עצמו מן העבירה (מד"ר במדי י).

—הפע', *הִנְהִיג,—הנהיג את פלוני, הוליכו: יהושע הנהג בן אחיך ובא (ר"ג, נדה כה:). (בהמה) טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג המנהיג סופג את הארבעים (כלא' ח ב־ג). ואין מנהיגין את הבהמה במקל ביום טוב (ביצ' ד ה). היו שנים רוכבין על גבי בהמה או שהיה אחד רוכב ואחד מנהיג (ב"מ א ב). שנים שהיו מושכין בגמל ומנהיגין בחמור או שהיה אחד מושך ואחד מנהיג (גמ' הס ח:). חסמה (את הבהמה) בקול והנהיגה בקול (הס ל:). — והנהיג את הספינה, השיטה, וכלים המנהיגים אותה, המשוטים: המוכר את הספינה מכר את התורן וכו' ואת כל המנהיגין[1] אותה (ב"ב ה א).—והנהיג את הצבור, סדר את עניניו, הורה לו את הדרך ילך בו, leiten; conduire; to conduct: כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לעוה"ב (ר' אלעזר, סנה' קי.). — ופ"ע, הִנְהִיג, הָלַךְ: דרך מלכים להיות מנהיגין בסוף וחיילותיהם מקדימין לפניהם אבל אני אקדים לפניכם (מכי' בשלח ב א).—ובהשאלה, הנהיג את פלוני לעשות, הרגילו בכך, עשה שיהיה מנהגו כך: תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי להיות לוקחין טלאים ועושין אותן מקולסין בלילי פסחים (ר' יוסי, תוספת' יו"ט ב טו). לעולם ינהיג אדם את עצמו (לפנות) שחרית וערבית כדי שלא יהא צריך להתרחק (רב, ברכ' סב.). שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם וכו' והמנהיג עצמו ברבנות (רב יהודה, הס נה.).—הנהיג דבר, עשה שיהיה הדבר נהג: מכאן ואילך הנהיגו שיהו בודקין עידי נשים בדרישה וחקירה (תוספת' סוף יבמ'). הנהג בהן מנהג דרך ארץ (ר' ישמעאל, ברכ' לה:). וכן בכל ברכה וברכה באחת אומר תקעו ובאחת אומר הריעו עד שגומר את כולן וכך הנהיג ר' חלפתא בצפורי ור' חנניה בן תרדיון בסיכני (תענ' יו:).—ובסהמ"א: אם היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה (רמב"ם, ת"ת ד א). — ובמשמ' עשה שדבר יהיה נהג: ושגזרו גזירות והתקינו התקנות והנהיגו מנהגות ופשטה גזירתם ותקנתם ומנהגותם בכל ישראל בכל מקומות מושבותם (רמב"ם, הקד' היד החזקה). בית דין שגזרו גזירה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל (הוא, ממרים ב ב). תקנות ומנהגות שתקנו והנהיגו חכמי הדורות בענין האיסור וההיתר והממון (ר"מ בן זרח, הקד' צידה לדרך). —הנהיג סדור כך וכך, קבע הסדור: אבל הנהגנו

הנח העולם שינהגו וכו'.—[1]) בערב' שׂאיר, מהלך, והוא תרגום של המלה הרומית ambulare, somnus-ambulare.

—[1]) בקצת כ"י המנהגין, וכן במדב"מ, וכן בהלכ' פסוקות. ומפרש בגמ' (הס עג.) משוטין.

סדור האותיות האל על סדרן בכל השרשים אשר הזכרנו בחלק הזה ולא בלבלנום כאשר עשה זולתנו (ר"י א"ת, הקד' ריב"ג לספר השרש').

—הִתפ', *הִתְנַהֵג, — נהג, הנהיג את עצמו, הִתְנַהֵג עם פלוני, היה מנהגו ביחס לפלוני: יה"ר מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים (ר' ישמעאל בן אלישע, ברכ' ז.). קבלו עליכם עול מלכות שמי והכריעו זה את זה ביראת שמים והתנהגו זה את זה בגמילות חסדים (ספרי דבר' שכג). הקב"ה היה מגדלנו ואומר לישראל לא נהגתם אתי כדרך שהבנים מתנהגים באבותיהם (ר' יוחנן, מדר' שה"ש ב ו, הוצ' גרינהוט). אמר הקב"ה כדבורים היו בני מתנהגים בעולם על ידי צדיקים ועל ידי נביאים (ר"ש בר נחמן, מד"ר דבר' א). ואע"פ כן בזכותן היו מתנהגין (ר' לוי, שם במד' א). אומה ששלום חי העולמים מתנהג בה מאהל לאהל (ר' ברכיה, שם בראש' סו).—יִתְנַהֵג הָעוֹלָם, יהיה זה מנהגו, דרכו: אמר הקב"ה עד מתי יהא העולם מתנהג באפילה תבוא האורה (מד"ר בראש' ג). ליבתו הרוח וכו' ברוח של אונסין וכו' אבל ברוח שהעולם מתנהג בו פטור (ירוש' ב"ק ו ד).—ואמר הפיטן: אתה כוננת עולם ברב חסד ובו יתנהג עד קץ הימים (סדר עבודה, אתה כוננת).

—הפע', *הֻנְהַג, מֻנְהָג (מונהג), — שהנהיגו אותו: כי המונהג והמוזהר יודע כנגד שכלו ובינתו כי אינו מונהג אלא על דרך הטוב והיושר ואינו מוזהר כי אם מן הרע והעוות וכו' אם לא יהיה המנהיג והמזהיר נאמן בדבריו והמונהג והמוזהר יודע אמונתו לא תהיה אזהרתו מועלת (ר"י ברזלוני, פי' ספ' יצירה 152). כי מפני שהיה השם יתברך מושל בעולם ומנהיגו והיה מבואר מהאומן השלם שהוא לא יעלים עיניו מהפעולות אשר יעשום המונהגים ממנו וכו' להגיע לכל אחד מהמונהגים ממנו הראוי לו באופן יותר שלם שאפשר (רלב"ג, מלחמ' ה' ד ב). בשררת הצדיקים ישמח העם כי הם אוהבים המונהגים מהם וישתדלו בתקונם (הוא, משלי כט ב). וכל אחת מהן (מהתורות) מגעת המונהגים על פיה אל ההצלחה האנושית (ר"י אלבו, העקר' א כה). כי מצד צדקתו התבונית היה לו דעת חלקי לכל כתות המונהגים ומצד זה יעשה דין דלים ורשים (ר"י ערמאה, יד אבשלום על משלי כט). שאלה השלשה עולמות שזכר הם מונהגים ממנו ית' (ר"י אברבנאל, מ"א יט). ואעזוב ענין זה לאלוה שעם יכלתו בראנו ועם טוביותו אנו מונהגים (ר"ש אבן וירגא, שבט יהוד' יב). האהבה שבין המלך והעם או המנהיג והמונהגים ממנו (רפאל מנורליי, מרפא לנפש כב:). כדעת אפלטון שגוף אדם אצל נפשו הוא במדרגת הכלי ביד אומן וכאניה מונהגת על ידי רב החובל (ר"י מוסקטו, קול יהודה לכוזרי א פט).

*נֹהַג, ש"ז, — כמו מִנְהָג, בפרט בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, במנהג העולם: בנוהג שבעולם אדם מותח אוהל על ידי שהות רפה (ר' יוחנן, ירוש' ברכ' א א). בנוהג שבעולם אדם נוסך כלים על ידי שהות הוא מעלה חלודה (ר"ש בן לקיש, שם). בנוהג שבעולם זה מבקש לנצח זרזירו וזה מבקש לנצח זרזירו (ר' חייה בר בא, שם ר"ה א ג). בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו שאינו יודע היאך דינו יוצא (ר' חנינא, שם). בנוהג שבעולם השלטון אומר הדין היום והליסטים אומר למחר הדין למי שומעין לא לשלטון (ר' הושעי', שם). בנוהג שבעולם מה נוח ליוצר הזה לעשות מאה קנקנים או להסתכל בהן לא להסתכל בהן (ר' לעזר, שם). בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר גזירה רצה מקיימה רצו אחרים מקיימים אותה (הוא, שם). בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין ואינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן (מד"ר בראש' א). בנוהג שבעולם מלך בשר ודם מתקלס במדינה וגדולי המדינה מתקלסין עמו שנושאין עמו במשאו (שם). בנוהג שבעולם פועל עושה מלאכה עם בעל הבית שתים ושלש שעות באמונה ובסוף הוא מתעצל במלאכתו (ר"י בר סימון, שם ע). בנוהג שבעולם אדם שאומר לו חבירו פלוני הכה לבנך יורד עמו עד לחייו (שם שמות א). בנוהג שבעולם בני אדם מוליכין פרקמטיא למקום שצריכין לה כלום מביאין מורייס לאספמי' דגים לעכו (שם ט). בנוהג שבעולם כלה מקשטין ומבשמין אותה ואחר כך מכניסין אותה לחופה (ר' לוי, שם כג). בנוהג שבעולם אדם נושא אשה בן ל' שנה וכו' (הוא, שם שה"ש, הרכן). בנוהג של עולם מלך בשר ודם נכנס במדינה כל אחד ואחד נותנין לו מדור לפי כבודו אבל המלך לתוך הפלטרין שלו הוא דר במקום מישור (ר' יהודה בר שלום, שם שמות י). בנוהג שבעולם אדם מוכר חפץ בתוך ביתו הוא עצב עליו (ר' ברכיה הכהן, שם לג). בנוהג שבעולם שני בני אדם נכנסו אצל הדיין אחד עני ואחד עשיר אצל מי הדיין הופך את פניו לא אצל העשיר (שם ויקר' ג). בנוהג שבעולם מלך ב"ו נכנס למדינה כל בני המדינה מקלסין אותו וערב לו קילוסן וכו' (ר' תנחום ב"ר חנילאי, שם כו).

ב נ ו ה ג שבעולם אדם לוקח ליטרא אחת של בשר מן השוק כמה יגיעות הוא יגע כמה צער הוא מצער עד שבישלה (ר׳ ינאי, שם כח). ב נ ו ה ג שבעולם פועל עושה עם בעל הבית ע״י שהוא מנבל עצמו בטיט הוא נותן לו שכרו (ר״ח בר אבא, שם במד׳ י). בנוהג שבעולם אדם לוקח מחבירו ליטרא של בשר ואמר לו הוסיף לי כמה הוסיף לו אונקיא (שם דבר׳ א). בנוהג שבעולם אדם מכבס כסותו בימות הגשמים כמה צער וכמה יגיע רואה עד שינגבה (ר׳ פנחס, שם קהל׳, מה יתרון). ב נ ו ה ג שבעולם כרם אם יהיה לאדם ויבואו ליסטים ויקצצו אותה למי מנחמים לכרם או לבעל הכרם (פסיק׳ רבתי, נחמו). ו ב נ ו ה ג שבעולם אדם יהא לפניו שתי קערות מלאות יכול הוא לפנות אחת לתוך אחת לאו (שם, שור או כשב). בנוהג שבעולם אדם עוסק בפרקמטיא עם חבירו והפסיד פירש ממנו ואינו רוצה לראותו (תנחומ׳ חקת לג). ב נ ו ה ג שבעולם אם נטל אדם אגודה של קנים שמא יכול לשברם בבת אחת ואילו נוטל אחת אחת אפילו תינוק יכול ומשברם (שם, נצבים ד). ב נ ו ה ג שבעולם אדם מקבל אורח יום ראשון שוחט לו עגל יום שני שה יום שלישי תרנגול יום רביעי קיטנית יום חמישי ממעט והולך (מדר׳ תהל׳ כג ג).

ב. נהג[1]), ממנו ב.נהג.

ב. נָהַג, —קל לא נמצא.

—פעי׳, נִהֵג, מְנַהֲגוֹת, —נִהֲגוּ היונים, הָגוּ, ובהשאלה לאדם, התאנח, השמיע קול נוּגָה: ואמהתיה מְנַהֲגוֹת כקול יונים מתפפת על לבבהן (נחו׳ ב ח).

א. נהה[2]), ממנו א.נְהָה, נְהִי, ־נְהִיָּה.

א. נָהָה, פ״ע, נָהָה, —נָהָה פלוני, התאנח, זעק בקול מר ויגון, wehklagen; se lamenter; to lament: ביום ההוא ישא עליכם משל וְנָהָה נהי נהיה (מיכ׳ ב ד). בן אדם נְהֵה על המון מצרים והורדהו (יחזק׳ לב יח).— והשתמשו הפיטנים והמליצים הרבה בפעל זה: אטוסה ואשכונה עד חצר מות, אטפל את המחכים למות, אנהה מי גבר יחיה ולא יראה מות (ר״א קליר, קינ׳ לת״ב, אאדם). לך ה׳ הצדקה ונצדיקך בחבה, ולמה נהינו ולנו הדבה כי כל זאת באתנו בחובה (הוא, שם, ואתה אמרת). והמאורות חשכו בצאתם, וצבא השמים שק הושת כסותם, והחיות נ ו ה י ם בבכיתם, והאופנים לעמתם (דוד אבן פקודה, דממו שרפים). תקונן בפיה ותבכה בלבה לעזבה אחיות בגני כפרים, הִתְנַהֵה ופה נחסום מאלות על פרידת עפרים וצביי כפרים (רמב״ע, תרשים ג כט). — ומצוי בסהמ״א בכלל: הן מכות על לבביהן כדרך הנשים הנוהות והמקוננות (רד״ק נחו׳ ב ח). כאלו הם נוהים ובוכים על גלותך (הוא, עובד׳ א י). וכפל אריאל כדרך הנוהים שכופלים דבריהם כי הנביא היה נוהה עליו ואמר עליו הוי (הוא, ישע׳ כט א). לא שהנביא יקונן וינהה עליהם אבל ישמח על חרבנם ועל אבדם אלא שיאמר הדברים שיקוננו בהם המקוננים והנוהים עליהם (הוא, יחזק׳ לב יח). וינהה לו הנוהה את הנהי שנהיה בעם (ר״י קרא, מיכ׳ ב ד). ויהיו שם עומדים בבית המן חרדים ותמהים נוגים ו נ ו ה י ם ונופלים על פניהם (רשב״ל דואבן, מגל׳ ספר קנה:). אך עליך אדם יְנַהוּ שמים עת קדרות ילבשון דמעה יזילו (אדם הכהן, התמלה ד).

ב. נהה[1]), ממנו ב.נָהָה.

ב. נָהָה[2]), — קל לא נמצא במקרא.

—נִפְע׳, נִהָה, עתי׳ יִנָּהוּ, — נִהָה אחרי פלוני, השתוקק אליו, בִּקֵּשׁ ללכת אחריו, sich n. jem. sehnen; désirer ardemment; long for: וירבו הימים ויהיו עשרים שנה וַיִּנָּהוּ[3]) כל בית ישראל אחרי יי׳ ויאמר שמואל אל כל בית ישראל לאמר אם בכל לבבכם אתם שבים אל יי׳

---

[1]) בערב׳ נהג׳ a). בסור׳ נהג. ודומה לו נהק.

[2]) בסור׳ נהא, במשמ׳ בכה, זעק.

a) نهج

---

[1]) עי׳ הערה להערך.

[2]) עי׳ הערה לקמן.—[3]) כך בנסחה המסורה, ואין לברר אם בנסח׳ השבעים היתה כבר נסחה זו, כי הם תרגמו אמנם במשמ׳ הִבִּטָה, ἐπέβλεψεν, אפס אין להכריע אם היתה לפניהם נסחה אחרת, ויביטו במקום וינהו, או הם פרשו וינהו במשמ׳ זו. אבל, בנסחת ת״י היתה מלה זו ותרגם בזו המלה בעצמה, ואתנהיאו, ובפעל זה בעצמו ת״י גם את הפעל ונקוו אליה כל הגוים, ויתנהון. מזה אנו רואים כי בארמ׳ היה פעל נהי משמש במשמ׳ קבץ, אסף. מנחם חבר מלה זו עם א.נהה, במשמ׳ התאבל, אבל ריב״ג נטה לפרוש ת״י, במשמ׳ אספה. רש״י הביא את ת״י ואמר שכונתו היא נמשך אחרי פלוני, וזה נכון לפי הענין של הכתוב, אבל לא ידוע מאין לקח רש״י משמ׳ זו להפעל הארמי. רד״ק הביא את ת״י ופרוש מנחם ולא הכריע, ורוב החדשים, אותם המקימים את הנסחה המסורה, פרשו כמו מנחם במשמ׳ א.נהה. אבל, בערבי׳ הפעל נהי a), בבנין אפתעל, אנתהי b), בפרט אלי פלאנ, משמש גם במשמ׳ עשה מצותו של פלוני: אנתהי אלי

a) نهى b) انتهى

הסירו את אלהי הנכר מתוכֻכם (ס"א ז ב־ג). — ואמר הפיטן: התעשת האלהים התעשת והופיע, והרף מאף לרוהים מיום דין והרגיע, כי אחריך נִנהים ואין בהם מפגיע (רמב"ע, חרדים לבית תפלתם). מי צופיו מפניו תמהים, מי יודעיו אחריו נִנהים, מי גוי גדול אשר לו אלהים, קרובים אליו כאדני (ר"י הלוי, מי אמם). המחזיקים באל ואחריו נִנהים, יכירו וידעו כי יש אלהים, וכי אדני הוא אלהים (הוא, און זרענו). אוצרו פתח לעם אחריו נִנהים, להשמיע קול מגבהים וידבר אלהים (הוא, וילד איש אלהים). עדר אחריו יִנהו תבטיח, ומאורי ישועות כהו תזריח (הוא, נאן אבדות). בסיון אזכרה פלאות אלהים אשר נשא וגבה על גבוהים, אשר יצא לישע עם קרובו ילדיו הולכים אחריו ונִנהים (עמנ', מחב' ט). ולהיות יצורי מאימתו פוחדים ורוהים, ואחר עקבות ענוי ארץ להיות נִנהים (שם כח). לא יפחדו מהעונש האלהי ולא ירהו, ואחרי האל ואחרי חסדיו לא יִנהו (שם).

—קל, ־נָהָה,־נֹהים אחריו, כמו נִפע': השם תירא אחריו נוהים, תתם דרך תקוץ בגבוהים (אזהרי ר"א הזקן, אמת יהגה חכי). יהי למופת לכמהים, להיות אחריו נוהים, אשר יענה באש הוא האלהים (ר"י אבן גיאת, וכבן אאדיר). אמרו לאלהים, עם אחריו נוהים, במקהלות אלהים ברכו (אליעזר ברי שלמה, אמרו לאלהים). כי אתם חלק ה' וחבלו, הנוהים אחריו החונים על דגלו (אגר' הרמב"ם לר' יהונתן הכהן). לפי שמצאו ספרים רבים באלה הדברים של דברי החוזים בכוכבים וכו' טעו ונָהו אחריהם ודמו שהם חכמות מפוארות (הוא, אגר' לחכמי מרסיליה). אם תכין לבך ומורשיו לדרכי חכמי הזמן וקדושיו וכו' אז תמצא כל חפציך תנהה אחרי וקום יקומו דבר (הוא, אגרי לר"י אבן עקנין). נהו בני ישראל אחרי ה' (ר"י אברבנאל, ש"א ז ב). עתה מלא ספקי בבית דודתי והגני נוהה אחרי בית אבי (מא"ג, דביר, מנפה ג). גם אתה נוהה אחרינו כאשר אנחנו נוהים אחריך (הוא, שם במא). באמת אין איש בארץ נוהה אחרי העת ההיא (שם). כי מה אעשה ונפשי נוהה אחריך ורוחי שואף לשפוך שיחו בחיקך (ר"א לויפל, שע"י ג ב). חמסי על בניו חסרי הלב כי לא יתחזקו בעד אביהם הנוהה אחריהם (אגר' יל"ג א קפא). כי לא אחרי רוב המברכים לבי נוהה ולא על מעוטם יעצב לבי (שם ב רז).

*נִהוּג, (ניהוג), ש"ז, —שה"פ מן נִהֵג: ולא נחם אלהים אין נחום זה אלא נִהוּג וכן הוא אומר נחית כצאן עמך (מכי' בשלח, פתיח'). — ובסהמ"א: האלף וצלע נִיהוּגנו, לעיתים ידרכו ציגנו (רסע"ג, הרוזי על מנין האותיות). שהיה (בר קפרא) ממשל משלים ללמד מוסר ודרך ארץ ודרכי נִיהוּג העולם (רס"ג, תפוי הגא', הרכבי ה̇נז). להיות שבעה וכו' גלגלי שמים לשבעה כוכבי לכת כל א' וא' יש לו נִיהוּג שלא כנִיהוּג זולתו (ר"י ברצלוני, פי' יצירי 149). וכמו שהמדע ואע"פ שהוא בנפש הוא יקר ומעולה ממנה והיא מושכת ממנו מדע והשכל וניהול ונִיהוּג כן היוצר מנהיל ומנהיג לכל העולם ואע"פ שמצוי בכל הוא רם על הכל והכל צריכין לו ומושכין ניהולו ונִיהוּגו (תרג' פי' יצירי לרסע"ג ד א, שם 340). שהנִיהוּג כניהול (תפוי דונש על רסע"ג 139). — ומצוי בסהמ"א השמוש כמו מנהג: וה"ה שהולכים אחר נִיהוּג המדינה להשכים ולהעריב ללמוד (מרדכי, ב"מ, סי' שמג). בני בבל מתירין חמאה של עובד כוכבים וכו' ורוב נִיהוּגינו כבני בבל (הוא, ע"ז, סי' תתכו). צריך המחזיק להביא עדים וכו' שלא הרגישו בו שיוצא בלילות אלא כפי נִיהוּג העולם ראינוהו נכנס בו בערב ויוצא בבקר (טור חו"מ קמ ה).

*נִהוּל, ש"ז, — שה"פ מן נִהֵל: וכמו שהמדע ואע"פ שהוא בנפש הוא יקר ומעולה ממנה והיא מושכת ממנו מדע והשכל ונִיהוּל וניהוג כן היוצר מנהיל ומנהיג לכל העולם וכו' והכל צריכין לו ומושכין נִיהוּלו וניהוגו וכו' כלומר נִיהוּלו וניהוגו בוקע בו לפי שהחיות בכל דבר ממנו (תרג' פי' יצירה לרסע"ג, בסוף פי' יצירי לברצלוני). שהניהוג כנִיהוּל (תפוי דונש על רסע"ג 139). — ובפרט בלשון חכמי הקראים לאוט ונהול: כי אם יחקרו וידרשו בליאוט ובנִיהוּל בלי כעס על המחוייבים עד שיבינו חיובם וזכותם (ר"י הדסי, אשכל הכפר שעג). שזאת הציצית צוה אותה נותן התורה היות על צד נִהוּל וליאוט וכו' ולא בארה התורה צד נהולה וליאוטה אע"פ כן מהקרבת דעתנו נעיר אופני נִהוּלה וליאוטה (ר"א הקראי, ג"ע, ענין תפלה ו). אע"פ שהזהיר את ישראל מזה החטא עוד הקדים ועשה להם תקנה ואפילו על ידי יחסים רחוקים מה שהיה מלאוטם ונִהוּלם (שם, ענין מילה ז). — ובמשמי מנהג החולה והמתרפא במאכל ובמשתה, regime: השער החמשה עשר יזכיר נִיהוּל המועיל לחליים הנקרין לנשים המעוברות (ספר רפואות, כ"י פלורנס).

אמר פלאנ. — והלך בעצתו: אנתהי פי אלשי אלי ראי פלאנ (Dozy I V).

נְהִי[1], ש"ז, — כהפס' נֶהִי, —שם"פ מן א.נהה, קול בכי ואנחה, צעקת אנחה כמו על מֵת: לכן כה אמר יי' אלהי צבאות אדני בכל רחבות מספד ובכל חוצות יאמרו הו הו וקראו אכר אל אבל ומספד אל יודעי נֶהִי (עמו' ה יו). ביום ההוא ישא עליכם משל ונהה נְהִי נהיה אמר שדוד נשדנו וכו' (מיכ' ב ד). על ההרים אשא בכי וָנֶהִי ועל נאות מדבר קינה (ירמ' ט ט). וקראו למקוננות ותבואינה וכו' ותמהרנה ותשנה עלינו נֶהִי ותרדנה עינינו דמעה (שם יו-יז). כי קול נְהִי נשמע מציון איך שדדנו (שם יח). כי שמענה נשים דבר יי' וכו' ולמדנה בנותיכם נֶהִי ואשה רעותה קינה כי עלה מות בחלונינו (שם יט-כ). כה אמר יי' קול ברמה נשמע נְהִי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה (שם לא יה).—ובתו"מ: ליקוט עצמות אין אומר עליהן קינים ונהי ואין אומרין עליהן לא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים (ירוש' פסח' ח ח). (כתוב) מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך (לא היה הכתוב צריך לומר) אלא בכי לאסף נהי לאסף קינה לאסף ומה אומר מזמור לאסף (מד"ר איכ', כלה יי'). — ובסהמ"א: אמרו לו (החכמים לבן סירא) מהו אוי ונהי אמר להם כששמעתם עלי הרי לכם אוי ועתה אם אהרג אתכם הרי לכם נהי וכו' והכהו עקרב אמר ווי ונהי (א"ב של בן סירא ט).—ואמר הפיטן: מגילה כתב בנהי, קינים והגא והי (ר"א קליר, קינ' לת"ב, איכה אצפתו). על כן איליל במו פי ונהי אתמיד, כי ביום זה בטל התמיד (סליח' י"ז תמוז, אזי בבגדי). יללה נהי וקינים, שאי נא אם על בנים, בחורים וזקנים, וגם יונקי שדים (קינ' לת"ב, עיני עיני). — והשתמשו בו הרבה המליצים והמשוררים: לא אעשה שפם ולא אעש משתה כמתנחם ומתאפק, כי קול נהי אצלי וקול אחי נכרת ולא נשמע ולא דופק (ר"ש הנגיד, האהרי הדס). ועת סופדים לבן אמם אשוע כשועתם, ואם פשעו ולא בכו אריבם על פשיעתם, כאלו קול נהי פיהם על אחי ודמעתם (הוא, וניני אם). ירהו ויחרדו לשמע מקצות ארץ מגוריהם אשר בה גרו, ישאו נהי נהיה ומרה יצעקו כי כיתומים אחריו נשארו (רשב"ג, בימי יקותיאל). טובות אשר גמל כציונים מאז עלי תבל ותמרורים, עד כי ברמה קול שחוק נשמע תחת נהי נהיה ותמרורים (רמב"ע, תרשיש א שסה). בכה אבכה בכל רגע ואשא נהי נהיה, בזכרי זה שלש שנים מותו

[1] בערב' נעי a), הודעת המָות והקינה על המֵת.

a) نعي

בארץ נכריה (ראב"ע, אבי הבן). והיהודים השרידים הכו מכה טריה, לזאת אספדה ומר אלמדה ואנהה עוד נהי נהיה (הוא, אהה יכד). אם אזכרה שביי עת נדוד גביר, יזל כטל בכיי ונהי אחביר (הוא, אם אזכרה).

נְהִיגָה, ש"נ,—שם"פ מן נָהַג: נהיגה לצאן ולכל דבר חי (ר' שלמה בר"ש, ספ' המליצה, ערך נהג־נהל, הוצ' בכר 16). אנשי רומי העבירו את האפיפיור גריגוריוס מכסאו וחדשו שם נהיגת הזקנים כמנהג הקדמונים (ר"ד גנז, צמח דוד, תתקלב לאלף ה). ולתקן נהיגת המדות להיותם הולכים על קו המוסר והדעת (ר"ד אבודרהם פג:).

נְהִיָּה, ש"נ, — שם"פ מן א.נהה: בדמעות כלו עיני נזלו דמע ובכיה, רפתה רוחי ואריד בשיחי ואהמה בנהיה (אליעזר בר נתן, אהה נסי). נרגנתי על שוא בבכיה, נלונתי על חנם בנהיה, נמצאת מכתי מכה טריה (ר' ניאוגטי ב' מבה, אנסים במר יחידתי, סליח' י"ז תמוז).

נְהִילָה, ש"נ,—שם"פ מן נָהַל: הא' נהילת העדה כנהילת המלך למדינות ולארצות והב' נהילת בני הבית כנהילת המלך בני ביתו וקרוביו והג' נהילת האיש לנפשו ביותר כנהילת האיש לנפשו וגופו (נסי בר נח הקראי, פי' י' הדברות, לקו"ק נספח' 9).— נהיגה לצאן ולכל דבר חי כמו נְהילה (ר' שלמה בר"ש, ספ' המליצה, ערך נהג־נהל, הוצ' בכר 16).

***נְהִימָה**, ש"נ, — שם"פ מן נָהַם: הנהימה[1] שניהמתם לפני בהר סיני ואמרתם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (ר' אבון, פסיק' רבתי כא). לאדם יש לו נהימה אף ללב יש לו נהימה (א"ב דר"ע, אות ל). —ובסהמ"א: אם היה הוא נוהם והם מקרקרין מיראתו ומנהימתו הן מקרקרין (רמב"ם, שמיט' ה יא). הוא נהימת התחלת המטר שמשמעת קול (רד"ק ירמ' י יג). —ואמר הפיטן: מספד מר אעשה ואקונן בנהימה, דברי שאגותי יתכו כימה (קינ' לת"ב, ההריסו ממני). יצאה נשמתם באימה ובתוגה ובנהימה, על אלה יבכו עש כסיל וכימה (קינה, איך נוי חטאתי השמימה). דמו לטרף בנהימה, שלוח שן במהומה (ר' מנחם בר"מ, אין מושיע וגואל, שבת ב' חנכה).

נְהִיקָה, ש"נ,—שם"פ מן נָהַק: שהנאקה תדמה לפעמים לנהיקות החמור שדרכו לנהק תמיד וכו' והגעייה לשור כמו הנהיקה לחמור (ר"ש מסנות, מעין גנים לאיוב ו ה). בפרא נוהג לשון נהיקה ובשור געיה והכל ענין צעקה (רשב"ל דוראן, אוהב משפט לאיוב ו ה).

[1] בפסיק' דר"כ יט: מאותה נחמה שנחמתם.

א. **נהל**[1]), ממנו א.נהל, ואולי נהלל, *הנהלה, *מנהל, *נהוג, *נהילה.

א. **נהל**, — קל לא נמצא.

— פע', נהל, נהלת, מנהל, ינהל, תנהלני, ינהלני, ינהלם, ינהלום, — א) נהל את פלוני בלחם וכדומ', הספיק לו מזון: ויביאו את מקניהם אל יוסף ויתן להם יוסף לחם בסוסים ובמקנה הצאן ובמקנה הבקר ובחמרים וינהלם בלחם בכל מקנהם בשנה ההוא (בראש' מז יז). — ונהלו סתם, הספיק לו כל צרכיו: ויושע יי' את יחזקיהו ואת ישבי ירושלם מיד סנחריב מלך אשור ומיד כל וינהלם[2]) מסביב (דהי"ב לב כב). — ב) נהל את פלוני למקום פלוני, נהגו, führen ; conduire; conduct: נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך (שמות יה יג). לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם (ישעי' מט י). אין מנהל לה מכל בנים ילדה (שם נא יח). בנאות דשא ירביצני על מי מנחות ינהלני (תהל' כג ב). ולמען שמך תנחני ותנהלני (שם לא ד). ויחזיקו בשביה וכל מערמיהם הלבישו מן השלל וכו' וינהלום בחמרים לכל כושל ויביאום ירחו (דהי"ב כח טו). — ואת הצאן: כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל (ישעי' מ יא). — ובמדרי': ניהלם בזכות התורה שקבלו עד הקמת המשכן (במד"ר במד' יב). — ומצוי בסהמ"א.

— התפ', התנהל, אתנהלה, — התנהל האדם, נהל א"ע, הלך פחות או יותר מהרה לפי רצונו וצרכו: יעבר נא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים עד אשר אבא אל אדני שעירה (בראש' לג יד).

ב. ***נהל**[3]), ממנו ב.*נהל.

ב. ***נהל**, — קל אינו נהוג.

— פע', *נהל[4]), — נהל קמח וכדומ' בנפה, כמו *חרקיד, נענע הנה והנה: מעשה בא לפני רבינו יצחק מווינא על

[1]) בערב' נהל a).

[2]) כך הנוסחה המסורה, ויש מגיהים וינח להם, עפ"י התרגום היוני והרומי.

[3]) כך בארמ'. בסור' נחל, בחלוף ה־ח. בערב' נח׳ל b).

[4]) בגמ' בארמ': דביתהו דרב יוסף נהלא קמחא אגבא דמהולתא (ביצ' כט:). הוה יתיבא דביתהו קא

a) نهل b) نخل

שק של קמח שנפל לטיט בפסח וצוה להוריק השק ואמר שיש לנהל הקמח כדי שישאר הלחלוח למעלה (מרדכי, פסח', סי' תקסט). וצריך ליקח קמח אחר לצורך פסח וזה ינהלנו אם ימצא כמו עיסה זה יזרוק והשאר ישמרו עד לאחר הפסח וכו' וכאן אינו נותן טעם בכל כיון שמנהל אותו (שם).

נהלל[1]), ש"ז, מ"ר נהללים, — מין ממיני השיחים, Strauchart; espèce de buisson; variety of bush: והיה ביום ההוא ישרק יי' לזבוב אשר בקצה יארי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור ובאו ונחו כלם בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים ובכל הנעצוצים ובכל הנהללים[2]) ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה בעברי נהר (ישעי' ז יח־כ). — ואמר המשורר: וכף רגל אשר לא הצגה על אדמה הכתה בנהללים, וגבורים מחללים נחורים ומשלכים פגרים כנבלים (ר"ש הנגיד, הלי תעש). ויצאתי ברוש בין נעצוצי, ועליתי הדס בין נהלולי (ר"א בדרשי, שיר בסוף חותם תכני'). מעי לזאת הומים כמו חליל בנפול עצי עדני כמו נהלול (רע"פ, מתק שפתי' 80). דודי ברח לך בטרם אשחית המון גוי אוילי, איך צר יהי בר בעב טיט שוש בבין נהלולי (ר"ש בונפיד, מטמון בחבי עמלי).

נהם[3]), ממנו נהם, נהם, נהמה, *נהימה.

נהם, ש"ז, — קול זעקת הארי, הכפיר, Knurren (d. Löwen) Brummen; rugissement; growl: נהם ככפיר זעף מלך וכטל על עשב רצונו (משלי יט יב). נהם ככפיר אימת

נהלא קמחא (כתובי' סב:). לייתי קיטמא נהילא (ברכ' ו.), ועוד.

[1]) משקל פעלל, כמו נעצץ וכו', ועי' הערה לקמן.

— [2]) השבעי' תרגמו ῥαγάδα, מן ῥαγάς, ר"ל בקיע. ת"י בדרך דרש מן הלל: תושבחתא. רסע"ג: אליגבות a), שהוא מין שיח או קוץ. וכן ריב"ג: פשר פיה אליגבות, — ובעברי': פרשו בו בלשון ערבי' ינבות. רש"י כמו ת"י, ורד"ק כמו רסע"ג וריב"ג: מין ממיני העצים השפלים והפחותים. ע"כ. והחדשים רבם סמכו על ההקבלה לחצי הפסוק הראשון ואמרו כי נהללים צריך להקביל לנקיקי הסלעים, ולכן צריך לפרשו כמו"כ במשמ' מקום מן המקומות, ולפי הלשון הערבי' פרשו מקום השקאת הבהמות. אבל, לפי זה צריך לפרש גם נעצוצים במשמ' דומה לזה, ונעצוץ הלא נמצא עוד במקום אחר ששם בודאי פרושו מין שיח או קוץ, עי' זה הערך, ולכן יש לסמך גם בפרוש נהלל על רסע"ג שהסכים לו גם ריב"ג.

[3]) בערב' נהם b).

a) ينبوت b) نهم

מלך מתעברו חוטא נפשו (שם כ ב). — ואמר המשורר במליצה לאדם: ולו נהם יעידוהו אריות, ולו חן חמדו אותו צבאות (רמב"ע, עד מה בגרון, דיואן כ"י בודלי').

נָהַם, פ"ע, נהמתם, ינהם, נהם, — נהם הארי, השמיע קול נהם: ארי נהם ודב שוקק מושל רשע על עם דל (משלי כח טו). — ובהשאלה לקול זעם של אדם: שאגה לו (להאויב) כלביא ושאג ככפירים וינהם ויאחז טרף (ישעי' ה כט). — ולקול הים בזעפו, ובהשאלה לאדם בזעפו: וינהם עליו ביום ההוא כנהמת ים (שם ל). — ובהרחבה לקול זעקה של צער: לא תספדו ולא תבכו ונמקתם בעונתיכם ונהמתם איש אל אחיו (יחזק' כד כג). ונהמת[1]) באחריתך בכלות בשרך ושארך (משלי ה יא). — ובתו"מ: אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר (ברכ' לב.). ובשעה שיגיע כתר כל חיילי מעלה מזדעזעים וחיות דוממות ונוהמות כארי (פסיק' רבתי כ). השליך דמות אריה והיה נוהם אותו המקום (אדר' שה"ש א יא, הוצא' גרינהוט). — ואמר הפיטן: ושאו זכות אבות והתהלכו לנגהם, וקראו מול ערבות בקול טים ינהם, לגבור בקרבות לא נם ולא נדהם (ר"י הלוי, משתחוים לסדרת קדש). בחדש העשירי זאב ערבות על עמי נוהם, בעשור לחדש טרף טרף כל היוצא מהם (סליח' י' בטבת, והכן ספל רומי). — ולקול הפיל: שור גועה אריה שואג וכו' חמור מבריס פיל נוהם ראם מצלצל (ככא שלמה, ביהמ"ד ילינק ה).

—פע', *נהם, מנהם, מנהמת, — כמו קל, ובהרחבה לקול היונה: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות (ר' יוסי, ברכ' ג.).

נְהָמָה, ש"נ, סמי' נהמת, — קול הים בזעפו, Tosen des Meeres; grondement (d.l.mer); roaring (of the sea): וינהם עליו ביום ההוא כנהמת ים (ישע' ה ל). — ונהמת הלב, קול זעקה של מכאוב: נפוגתי ונדכיתי עד מאד שאגתי מנהמת לבי[2]) (תהל' לח ט). — ובמדר': צלם חלול היה שם נתון לפנים משבעה קנקלים וכו' וכל מי שהיה מקריב בנו פותחין לו שבעה ונותנין אותו לתוך טס של נחשת ומסיקין את הכירה תחתיו והיו מקלסין לפניו ואומרין לו יערב לך ויבסם לך וכל כך למה כדי שלא ישמעו (האבות) נהמת בניהם ויחזרו בהן (מד"ר איכ', טומאתה בשוליה). מה הכפיר הזה כשהוא צווח בקולו אדם השומע אותו מתירא נהמתו של הקב"ה עאכ"ו (ר' תמא בר"ח, ילקוט משלי תתקנט). — ואמר המקונן: רבו אנחותי, ועצומות קינותי, רבו נהמותי, ואתה יי' עד מתי (ר"א קליר, קינ' לת"ב, איך תנחמוני הבל).

נהק[1]), ממנו נהק, *נהקה, *נהיקה.

נָהַק, פ"ע, ינהק, ינהקו, — נהק הפרא, השמיע קול זעקה המיוחד לו, בפרט כשהוא רעב: הינהק פרא עלי דשא אם יגעה שור על בלילו (איוב ו ה). — ובהשאלה, לבני אדם רעבים: בין שיחים ינהקו תחת חרול יספחו (שם ל ז). — ובתו"מ: שאין חמור נוהק אלא מתוך כפיפה של חרגבין (ירוש' סוף יומ'). וכי מנין היתה לאה יודעת שבא יעקב אלא נהק החמור ושמעה קולו ויצאת לקראתו (מד"ר בראש' עט). חמור נוהק והוא (שלמה) יודע מה נוהק (ר' יצחק, שם שה"ש א, שם קהל' א). — ואמר המליץ: ואלך לראות את חמורי ואבא אל האבוס ואמצא אותו מבלי תבן ומספא, ולא יכול להגות על טרפו, וכמעט מצאהו מחנק, כי העבד הבליעל חסם את פיו לבל ינהק (ר"י זבארה, ספ' שעשוע' יא).

***נְהָקָה**, ש"נ, — שה"פ מן נהק: אדני בעל הבית ידעת אם אכל חמורי הלילה מספא, או נפל עליו הקיר ומלק את ראשו ממול ערפו, אשר לא אשמע נהקתו, ולא אאזין נאקתו (ר"י זבארה, ספ' שעשוע' יא). ואם נתת לו מספא לשבעתו, מדוע חסמת אותו לבל אשמע נהקתו (שם).

א. נהר[2]), ממנו נהר, א. נהר, *נהרי.

נָהָר, ש"ז, סמי' נהר, מ"ר נהרים, סמי' נהרי, ומ"ר נהרות, סמי' נהרות, בכנ' נהרותיך, נהרתיך, נהרותיה, נהרותם, — מים הרבה יצאים מבין הרים וכדומ' ושטפים והלכים דרך אפיק באדמה לעמת תוצאותיו הימה, Fluss; fleuve; river: ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים שם האחד פישון וכו' ושם הנהר השני גיחון וכו' ושם הנהר השלישי חדקל וכו' והנהר הרביעי הוא פרת (בראש' ב י-יד). לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת (שם יה יח). נטה את ידך במטך על הנהרת על היארים ועל האגמים (שמות ח א). קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים על נהרתם על יאריהם ועל אגמיהם ועל כל מקוה מימיהם (שם

---

[1]) יש מגיהים ונחמת, עפ"י תרגום השבעים.

[2]) קצת החדשים מגיהים לביא.

[1]) בערבי' נהק a).

[2]) בערבי' נהר b) במשמ' הליכה.

a) نهق   b) نهر

: יט). כנחלים נטיו כגנת עלי נהר (במד׳ כד ו). הלא טוב אבנה ופרפר נהרות דמשק מכל מימי ישראל (מ״ב ה יב). מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה (שה״ש ח ז). והחרים יי׳ את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים (ישע׳ יא טו). אשר בזאו נהרים ארצו (שם יח ב). והאזניחו נהרות דללו וחרבו יארי מצור (שם יט ו). מקום נהרים יארים רחבי ידים בל תלך בו אני שיט וצי אדיר לא יעברנו (שם לג כא). ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר (ירמ׳ ב יח). מי זה כיאר יעלה כנהרות יתגעשו מימיו (שם מו ז). גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב (נחו׳ א ד). הבנהרים חרה יי׳ אם בנהרים אפך אם בים עברתך (חבק׳ ג ח). נהרות תבקע ארץ (שם ט). אפתח על שפיים נהרות ובתוך בקעות מעינות (ישע׳ מא יח). ושמתי נהרות לאיים ואגמים אוביש (שם מב טו). כי תעבר במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך (שם מג ב). אף אשים במדבר דרך בישימון נהרות (שם יט). האמר לצולה חרבי ונהרתיך אוביש (שם מד כז). את נהרתיה הלך סביבות מטעה (יחזק׳ לא ד). ואמנע נהרותיה ויכלאו מים רבים (שם יד). ותגח בנהרותיך ותדלח מים ברגליך (שם לב ב). אז אשקיע מימיהם ונהרותם כשמן אוליך (שם יד). נהר פלגיו ישמחו עיר אלהים (תהל׳ מו ה). הפך ים ליבשה בנהר יעברו ברגל (שם סו ו). אתה בקעת מעין ונחל אתה הובשת נהרות איתן (שם עד טו). ויוצא נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים (שם עח טז). נשאו נהרות יי׳ נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים (שם צג ג). על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון (שם קלז א). אזלו מים מני ים ונהר יחרב ויבש (איוב יד יא). — ומשל לדבר שבא בכח עז שאין לעצר בו, כמו אויב על ארץ וכדומ׳: ולכן הנה אדני מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור ואת כל כבודו ועלה על כל אפיקיו והלך על כל גדותיו (ישע׳ ח ז). — ולדמיון בוא דבר פתאם: כי יבוא כנהר צר (שם נט יט). — ומשל לרב ושפע: לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים (שם מח יח). הנני נוטה אליה כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים (שם סו יב). — ובהשאלה, נהר של דבש וכדומ׳: אל ירא בפלגות נהרי נחלי דבש וחמאה (איוב כ יז). — ומ״ז נהרים, שני נהרות, בהשם ארם נהרים. — ובתו״מ: לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים אמרו לו מפני רשתות וכו׳ (ר״ע, ברכ׳ סא :). כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק (ר׳ מאיר, אבות ו ב). כל מה שברא הקב״ה (בעולמו) ברא כנגדו ברא הרים ברא גבעות ברא ימים ברא נהרות (סוט, חגי׳ טו.). הנהרות והמעיינות המושכין הרי הן של כל אדם (תוספת׳ ב״ק ו יח). אמר זבולון לפני הקב״ה רבש״ע לאחיי נתת להם שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות לאחיי נתת להם ארצות ולי נתת ימים ונהרות (מגי׳ ו.). כל הנהרות למטה משלש נהרות וג׳ נהרות למטה מפרת (רב, בכור׳ נה.). אלו ז׳ ימים וד׳ נהרות שמקיפין את ארץ ישראל (ר׳ יוחנן, ב״ב עד :). לא ישתה אדם מים לא מן הנהרות ולא מן האגמים לא בפיו ולא בידו אחת (ע״ז יב :). — ואמר החכם: בני אל תעמוד לפני המלך כשהוא כועס ולא לפני הנהר כשהוא שוטף (ר״י א״ת, מבח׳ הפניני׳ לרשב״ג, מלות המכס לבנו). — ואמר המשורר: ותקע אהליהם בעירך, וענה בשלומך, ברוב בשורות, שלום כנהרות (ר״י הלוי, יקרב עד). — ונהרות של דמעות: כבדו מצוקותי כחול הים ואיך עברו עלי ימים ולא טבעו, איך ירדו עיני נהרות מבכי על להבי לבי ולא ישקעו (ראב״ע, גבהי שחקים, מכת׳ לר״ש אבן גאמע). שאלי קרית אריאל שאלי נא אם שכחתיך, יזלו עיני נהרים כי בלי כבוד נתתיך (סוט, אי גבורתך). — ובהשאלה, לדם הוסת: אני כלוא בבית עלמה, אבל לא אדעה על מה, ירוצון נהרי עדן לפני ואני אצמא, ואין לי רק ראות עיני כמביט אל פני חמה (ראב״ע, הרחקת כליל חכמה). — *נהר של אש [1]: המלאכים מתחדשים בכל יום ומקלסין להקב״ה והן חוזרין לנהר אש שיצאו ממנו (מד״ר שמות

[1]) כבר העירו קצת החכמים כי הכונה בזה היא לרצועת הכוכבים הקטנים הנראית בשמים, המכונה בפי חכמי התכונה מסלת החלב. בארמית נהר דינור: כל יומא ויומא נבראין מלאכי השרת מנהר דינור ואמרי שירה ובטלי (רב, חגי׳ יד.). נהר דינור וכו׳ מהיכן נפיק מזיעתן של חיות ולהיכן שפיך וכו׳ על ראש רשעים בגיהנם (שם יג:). — ובסהמ״א: המאור הסובב למרכבה וכו׳ נהר דינור המשים גבול לכל מלאך ומלאך לבל יכנס בגבול נכרי מפני שלא ישרף ונהר דינור שלש מאות פרסה מתפשט סביב למרכבה (ברית מנוחה י). ולפי שהשמש והירח והכוכבים נבראו מנהר דינור על כן הוא ברקיע השני (ספר רזיאל כח:). וברקיע השני נהר דינור אחד שהמזלות נדונין ממנו שאמרו רבותינו אלמלא זנב כימה בדינור אין ניצול מפני הקור וכו׳ ומה שהחמה הולכת ביום דינור הולך ביום ראשון (שם). — ואמר הפיטן: כי בנהר דינור שחים וניתנים, ועוד מנו נחצבים ומתחדשים כראשונים (ר״א קליר, אז ראית, שבת שקל׳).

יס). והחיות עומדות אצל כסא כבודו וכו׳ ביראה ובאימה וברתת ובזיע ומזיעת פניהם נהר של אש מושך ויוצא לפניו (פדר״א ד). וכשיבא (השמש) למזרח רוחץ בנהר אש וכו׳ הירח והכוכבים והמזלות רוחצים בנהר של ברד ועולים להאיר על הארץ (שם נא). — ובסהמ״א: כי תיכף שהרשע מת נפשו מתקשרת בגלגל האש ומשם נצמדת לנהר של האש היוצא מתחת כסא הכבוד שהוא יסוד הגלגל (פי׳ ספר המדע, הלכ׳ תשוב׳ ח ו). ואיך יוצא נהר אש מלפניו וכל נהר בתבל זה מקורו (רס״ע פלקירי, הקד׳ המבקש). — ואמר המשורר: ממוראו שרפי כסאו זחלו, ובכנפיהם כסו הדרת פנימו, ונהר אש מתלהט יום יום נזלו, לפני יפעתו מזעת אפימו (דוד מינדיס, בכה״ע תקפב 97). — ∵ונהר גחל: נהר גחל אש יזחל ושם הדריך מסלותיו (אופן שבת ר״ח, אביל סגביר). — ובהשאלה, ∵כנוי לאחת הצורות של המזלות: והשלישית (הצורה השלישית מהמזלות) הנהר וכוכביו ל״ד (ראב״ע, ראש׳ חכמ׳ א). — וכנוי לכאו״א מסוגי השירים העברים: קראנו את שם אלה הסוגים (של משקלי השירים) נהרות לפי שהנהר הוא השם המפורסם בלשוננו לנחל הגדול המתחלק (רס״ע אבן דנאן, פרק בחרוז, מלאכ׳ השיר).

*אגף, אגפים. — איתן. — אכזב. — *אמת המים. — אפיק. — אשד. — גב, גבים. — גדה, גדות. — דכי. — ∵זרוע. — יאר. — יבל. — יובל. — מוצא. — מים. — מעין. — מצולה. — מרוצה, ∵מרוצת הנהר. — משך, *נהר מושך. — נחל. — עבר. — עין. — עלה. — פלג. — שבלת. — שטף. — *שלולית. — ∵שפך. — שפה, שפת הנהר. — ∵תוצאה, תוצאות. — תעלה.

א. נָהַר[1]), פ״ע, נהרו, ינהרו. — נהר פלוני, הלך: והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית יי׳ בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו[2]) כל הגוים (ישע׳ ב ב). ובאו ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב יי׳ (ירמ׳ לא יב). ופקדתי על בל בבבל והצאתי את בלעו מפיו ולא ינהרו אליו עוד גוים (שם נא מד). — ומצוי בסהמ״א: פנו אליו כל יודעי דעת ומביני מדע ושיתו לבבכם ונפשכם להשכילו וכל המליצים אליו נהרו ועליו תעתיקו כל לשונות הארץ (רסע״ג, הסקדמ׳ העבר׳ להאגרון). — ואמר הפיטן: המעט לי עון נער ועוד לא הטהרתי, ושגיאות לב נבער אשר אחריו נהרתי, וגלות וחיי צער בגללם

[1]) בערב׳ נהר a), במשמ׳ זו. — [2]) מיכ׳ ד א עליו.

a) نهر

נמהרתי (ר״י הלוי, יעוריס). ודל בא להודות ממהר על סכלו אשר סכל, אל טובך יהי נוהר על משתה ועל מאכל (הוא, ידידך מאמש). היי אחרי מלכך מרדפת בסוד נשמות אשר אל טוב אדני נהרו (הוא, ישנה בחיק ילדות). אל אל בני אלים ינהרו ויקוו, איש ממקומו לו יקדו וישתחוו (ראב״ע, אל אל). אל נהרי טובו נהרו חכמים, עד כי יקנאו בו כוכבי מרומים (הוא, הודות עלי נכל).

ב. נהר[1]), ממנו ב. נהר, נהרה.

ב. נָהַר, פ״ע, נהרת, נהרו. — נהר פלוני, האירו פניו משמחה ונחת, to shine; rayonner; leuchten: אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך כי יהפך עליך המון ים חיל גוים יבאו לך (ישע׳ ס ה). הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו (תהל׳ לד ו). — ואמר המליץ: אמת משה אשר עמד בהר לולי מסוה עוד היום על פניו לא הכרתיו מרוב זיו בו ינהר (משה ריאטי, מקדש מעט ו א).

— הפע׳, *הנהיר, — כמו האיר: ולמה נקרא שמו ר׳ נהוראי שמנהיר עיני חכמים בהלכה (שבת קמז: ערוב׳ יג:). — ופ״ע: ועיני יהודה ואחיו היו מנהירות כי הרוח באתה להם מאחריהם (מדר׳ ויסעו, ביהמ״ד ילינק ג). וירא אברם את הירח ואת הכוכבים לפניו ויאמר אך עתה הנה זה אלוה אשר ברא כל הארץ וכל האדם והנה עבדיו מנהירים לפניו (ספר הישר, נח). — ואמר הפיטן: רחש לבי בקרבי עיני ליתן להשית, על מאור המנהיר ומזהיר כעששית (ר׳ מאיר נהוראי, מקדיס וראש, פיוט לש״ת).

— פע׳, ∵נהר: שער המוקד במרגלית תמהר, שער ניקנור בנפך תנהר (ר״י אבן אביתור, שער האיתון). גיה אורך תנהרנה, לילה ויום תבצרנה (רשב״י בר אבון, אל אל חי ארנן, שבת ב אחה״פ). תמוכי ימינך פניהם נהר, תעתוע חטאם תכפר לטהר (יוצר ליוה״כ, אמנת עשור).

— הפע׳, ∵הנהר, מנהר (מונהר), — שהאירו אותו: דמיון משכיליך יזהר, מראיהן כרקיע מנהר (מבול׳ בר׳ קלוני׳, אודך כי עניתני, יוצר ב פסח). רענו כקדם ותארנו יונהר, רחום הקשיבה ועשה אל תאחר (יוצ׳ ליוה״כ, אז ביום כפור). יש לצורנו אור מאור שהוא מובהק ביתר המונהר מכל המונהרים ומגיה יתר מכל הגיהים (ר׳ ברכי׳ הנקדן, הוצ׳ דר׳ גולנץ, ד).

[1]) בארמ׳ נהר. בערב׳ נהאר a) הזמן שהשמש מאיר על הארץ.

a) نهار

נְהָרָה, ש״נ, — כמו אור: היום ההוא יהי חשך אל ידרשהו אלוה ממעל ואל תופע עליו נְהָרָה (איוב ג ד). —ואמר המשורר: מלאכות אלהים נורא, קמתי לעשות במורא, ועד לא תופיע נ ה ר ה, הקיצותי באשמורה (רמב״ע, ממלוס קוג). כאהל אפרשנו ליל באישון וכוכבי רום ישימון בו מאורה, בתוכו אחזה סהר וכימה ויופיע כסיל עליו נ ה ר ה (ראב״ע, מעיל יש לי). ויוליכוהו אל מקום כלו אורה, אין חשך ואין צלמות אלא נ ה ר ה (רפ״ט פלקייר׳, המבקש כב).

***נַהֲרִי**, ת״ז, — של נָהָר: וענין שם לווי שם מחובר למקום כמו שנאמר במיני העשבים הנהרי והפרדסי והמדברי (תרג׳ פי׳ המשנ׳ להרמב״ם, נגע׳ יד ו). שוכני האיים מאריכים ימים יותר מזולתם והחי הימי מאריך יותר מהמדברי והנהרי (מ׳ אלדבי, ש״א ה י).

נוא[1]), ממנו נוא, תְּנוּאָה, ב.*הֲנָאָה.

נוא, פ״י, תְּנוּאוּן, —נָא את לבו של פלוני מעשות דבר, הִטָּהוּ מזה, מנעהו ע״י דבורים שמביאים מרך בלב וכדומ׳, zurückhalten; empêcher; to hinder: ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה ולמה ת נ ו א ו ן[2]) את לב בני ישראל לבלתי בא אל הארץ אשר נתן להם יי׳ (במדי׳ לב ו-ז). —הפע׳, הֵנִיא, יָנִיא, יְנִיאוּ, תְּנִיאוּן, —א) הֵנִיא את פלוני בדבר שֶׁאָמַר לעשות, גָּעַר בו, התנגד לזה, אמר כי לא טוב עשה: ואשה כי תדר נדר ליי׳ ואסרה אסר בבית אביה בנעריה וכו׳ והחריש לה אביה וקמו כל נדריה וכו׳ ואם הֵנִיא אביה אתה ביום שמעו כל נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום (במדי׳ ל ד-ו). ואם ביום שמע אישה (של אשה נשואה שנדרה נדר) יָנִיא אותה והפר את נדרה אשר עליה (שם ט). ואם בית אישה נדרה וכו׳ ושמע אישה והחרש לה לא הֵנִיא אתה וקמו כל נדריה (שם יא-יב). — הֵנִיא את לבו של פלוני לבלתי עשות דבר: ויעלו (המרגלים) עד נחל אשכול ויראו את הארץ וַיָּנִיאוּ את לב בני ישראל לבלתי בא אל הארץ אשר נתן להם יי׳ (שם לב ט). — והֵנִיא את לבו מֵעשות דָּבָר: ולמה תְּנִיאוּן[3]) את לב בני ישראל מעבר אל הארץ (שם ז). — ב) הֵנִיא מחשבות פלוני, הפר אותן, בטל אותן, עשה אותן לאין: יי׳ הפיר עצת גוים הֵנִיא מחשבות עמים (תהל׳ לג י). —ומצוי שמושו בספה״א במשמ׳ הֵפֵר. ואמר הפיטן: טעות כזב רמש (הנחש) השיאה (את חוה), משכה כשור לטבח ל ה נ י א צווי (ר׳ ינאי, סד׳ עבודה, אתה כוננת). קדש את שמך כי תתמך את ידי וכי מחשבות שוררי ה נ י א בפליאיך (רסע״ג, גוף ספר הגלוי, הול׳ שכתב בסעדיאנה). בבטאך לעשות ושלא לעשות אל ת נ י א אומר כמלהים (הוא, אזהר׳, אנכי אש). חשבו ל ה נ י א תורתי ולטמאות את טהרתי, נתנו געול בברותי הפרו את בריתי (ר׳ מנחם בר מכיר, אין מושיע, שבת ב חנכ׳). מי כמוך היועץ ואין מ נ י א, אחד ואין שני, גם בן ואח אין לו (ראב״ע, מי כמוך אל). באזני צעקה תבל בלי קול אני כל מחשבות שרים א נ י א ם, אני תמיד אעורר התלאות ואם המה כמו בנות אני אֵם (הענק, מיוח׳ לר״י חריזי, אות א). אל יפת לבך אם זמן יחליק לשון ושמן ראשך יני, כמה אנשים חשבו להיות אך מחשבותם הזמן י נ י א (שם, אות ה). יחיד המליצות ואין שני, גוזר בתבונות ואין מ נ י א, הוא חבר הקיני (הוא, תחכמ׳ טז). אפיר עצת גוים ומחשבותם א נ י א, יזמו והערימו עצה ולא מני (ר׳ יוסף, אלהי ימי שנותי, שבת א אחה״פ). הפק רצוני מלכי וקוני צורי מ נ י א מחשבות ערומים (סמא״ל, סליח׳ לשבת סוכה, מלא רחמים). —ובמשמ׳ מָנַע: למלאת עבודת בית האלהים ואיש אל י נ י א אותם עד כלותם כל המלאכה (יוסיפון, דף מו). הלא שמעת מה עשה הנחש לאדם וחוה איך פתם והשיאם, וממצות יוצרם ה נ י א ם, עד אשר אל שערי מות הביאם (ר״י זבארה, ספ׳ שעשוע׳ ב). כל עוד שהיתה (הנפש) למעלה במדריגתה היא היתה במעמד נכבד בטוח בלי שום מ נ י א ומגרה וכו׳ והתאמצה להראות ה מ נ י א י ם והמונעים ועשתה חיל בכח השכל (ר׳ הלל מוירונא, תגמ׳ הנפ׳ ב ב). והנה עם כונתם לרומם התורה ולנשאה הם משפילים אותה בדבריהם כי י נ י א ו לבב האנשים לבלתי יראו מסתוריה (מהר״ל ליאון, נופ׳ צופים א יג). מהרבנות את עצמו ירחיק, ועל שעתו אל ידחיק, יחזיק ביד דל ועני, ומדרך הרע פעמיו י נ י א (עזר׳ הבבלי, תוכח׳ מוסר ז). לזאת כל חכם ילבש לבנים תמיד מראשו שמן אל יניא (ר״י נג׳ארה, יתברך אל חי). כי בעבור המחלה הכבדה על נפשי אשר לא נרפאתי כלה ממנה עד היום ה נ י א ו נ י הרופאים מעבוד את עבודת המלמדות הלאה (מא״ג, דביר ב יג). חפצתי לצאת את העיר והשוטרים ה נ י א ו נ י (א׳ מפו, אה״ל כז). אך שער אחד יעל השמים, אותו שך אל זועם חנות שוכח, ולשחת תוצאות יש רבותים, חרב וכרוב

---

[1]) בערב׳ נהא a).

[2]) כך הכתיב. —[3]) כך הקרי.

---

a) نهى

לא י נ י א ו אורח (יל״ג, אדו״מ ח). לא אזכור כעת הסבה אשר ה נ י א ת נ י מענותך בשנה העברה (סוא, אגרות א נג).—ובמשמ׳ הִכְשִׁיל: טעם אכילת שערים שמור ואל תשמע לדברי מ נ י א ך (ר״י ברצלוני, אזהר׳, אספרה אל חק). במלאת שפקו יצר י נ י א נ ו, בלע חיל ויקיאנו בדד ישב לא יראנו. בשלום שודד יבואנו (רסב״ג, אנוסים ועצוסים). אזכרה מצוק אשר קראני, בשלשה מכות החרש הזה הכני, גדעני ה נ י א נ י הכאני, אך עתה הלאני (ר׳ יוסף, אזכרה מצוק, סליח׳ י׳ בטבת). ה נ י א נ י זמן סופו כראשו, והלאני אכול צופו כרושו (רמב״ע, דיואן קצה, כ״י בודלי׳). ה נ י א נ י אויב בהעתירו עלי, כי פצעי אוהב נאמנים אלי, וכרבות ציר וכאב ירבו מהללי (ר״י הלוי, ירומון מסלותי). ואוי לאשר ה נ י א ה ו, יצרו והשיאהו, ולבשת הביאהו, ויאמר הן עוד היום (ראב״ע, האספו מסכילים). הייתי על שמרי שוקט, ושושני ששונים בגני תענוגים לוקט, עד הניאוני התלאות ה מ נ י א ו ת, והפאוני בכל פאות (ר״י חריזי, תחכמ׳ יו). ועד שלא הבשילו אשכלותיה ענבים, ולבי וכחותי רעבים, ה נ י א נ י הזמן בבגדו, ויט עלי ידו, ויאסף אותי אל משמרת, וישאני אל ארץ אחרת (ר׳ יצחק בר״ש בן אבי סהולה, הקד׳ פי׳ שה״ש). כי הגלות ה נ י א נ י, וממושבי דחפני, כי מארצי הוציאני, ואל ארץ גזרה הוליכני (ר׳ אלדבי, הקד׳ ש״א). יזעם ויגיד עון עם תועה ברועה אוילי, יגיד חמסי וכעסי י נ י א עצתי ושכלי (ר״ש בונפיד, אטמון בחבי עמלי).—וְהֵנִיא לִבּוֹ, הבהילו, הביא בו מרך: ואל י נ י א לבך מה שכתבו החכמים ז״ל עליו וסמכוהו לאומרו ארמי אובד אבי וכו׳ (ר״ש א״ת, יקוו המים יח). ידוע כי בשעת מלחמה צריכין אנשי המלחמה חזוק וכו׳ כי כל אלו בני אדם חלושים מאד מבוא במלחמה כי מחשבתם נתפשת הרבה על הדברים הנזכרים בכתוב ואלו י נ י א ו לב חבריהם (ספ׳ החנוך, מצוה תקכו). אעורר אמרי וצחות בשירי בפתח דברי להבין פתאים, ואשיג רננים ואנים יגונים ואשכח זמנים לבבי מ נ י א י ם (ר״א בדרשי, פתיח׳ חותם תכג׳).—וְהֵנִיא את פלוני במשמ׳ הכניעו: לא נחם העם מדרכו ולא שב ולא קשב מוסר ולא האמין אף כי אני א נ י א ם ובמסורת הברית אביאם (ר׳ מאיר הלוי להרמב״ן, אגר׳ רמב״ם 47).—ובמשמ׳ הרחקה: יצרי בכל יום מחשבות לבי תניא ואיך אוכל א נ י א ך (הענק, מיוח׳ לר״י חריזי, אות א). בעת רצון לשמוע תפלה, להעביר כל שמץ ותפלה, ל ה נ י א כל און ותהלה (ר׳ משול׳ בר קלונימוס, מי יתנה, יוצ׳ יוה״כ). יסירו הלבבות מחמדתם י נ י א ו התשוקה יכבו האש הבוערת בקרב האנשים (פסק ר״י דואטש, בכלא כפ׳ הזהר). ועתה התרחק מחלאת הקנאה, ומתוך חדרי לבבך ה נ י א ה (עזרי הבבלי, תוכח׳ מוסר ג).

נוֹאֵף, — עי׳ נֹאֵף.

נוב[1], ממנו נוּב, נִיב, תְּנוּבָה.

א. נוּב, יָנוּב, יְנוּבוּן, (עבר נָב, נַבְתִּי[2]), — א) פ״ע, נָב פלוני, היה רענן וחזק כצמח רענן: צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה שתולים בבית יי׳ בחצרות אלהינו יפריחו עוד יְנוּבוּן בשיבה דשנים ורעננים יהיו (תהל׳ צב יג-יה).—והון, רכוש, גדל והצליח: אל תבטחו בעשק ובגזל אל תהבלו חיל כי יָנוּב אל תשיתו לב (שם סב יא).— ב) פ״י, נָב פיו דברים, הוציא מפיו, דִּבֵּר: פי צדיק יָנוּב חכמה ולשון תהפכות תכרת (משלי י לא).—ואמר המשורר בענין הון ועשר: אדם, לא תחמד לזנב דוברי שקר זנוב, בקנאתך לחיל עשיר כי י נ ו ב לא תגנב (ר״י הלוי, וירד אים אלהים). ויביאני לארמון, בחיק היופי אמון, וממחצב הנעם גזור וחצוב, ומסלעיו דבש וחלב יזוב, ובתוכו בתים מלאים כל טוב וחיל י נ ו ב (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג).—ובענין דִּבּוּר: דבריך בעת ת נ ו ב תנובות וכל שיחך כמו גשם נדבות (ר״ש הנגיד, סוף מכתב הנה׳ לר״ח). ופנים זועפים לבשו עליצות ועליזים מתי יגון וששים, ושפתי עלגים צחות י נ ו ב ו ן לקומם בניני גיל ההרוסים (רמב״ע, הריה מג). צרור מקיר חמודי מעלתו וכפים הוד תהלתו י נ ו ב ו ן (סוא, תרשיש א קיד).—ובמשמ׳ צמיחת הפֵּרות: פירות ארץ ישראל שקלים ל נ ו ב ולהתבשל מכל פירות הארצות (לס״י דבר׳ לב יג).

— פועל נוֹבֵב, פ״י, יְנוֹבֵב, (עבר נוֹבַבְתִּי[2]),—נוֹבֵב את הילד וכדומ׳, עשה שיהי חזק ובריא ויפה[3], gedeihen lassen, faire prospérer; make thrive: כי מה טובו ומה יפיו דגן בחורים ותירוש יְנוֹבֵב[3] בתלות (זכר׳ ט יז).—ובמשמ׳ דִּבּוּר: נ ו ב ב י ם בגישת חותמות תשעה, מספר שתות

---

[1]) בערב׳ ניב a). שלח שרשים, עשה שרשים.

[2]) ר״י חיוג.—[3]) עי׳ הערה לקמן.—[4]) כך היא הנסחה המסורה, ותרגמו השבעי׳ εὐωδιάζων, ר״ל יפריחו, יהיה להם ריח מתוק וכיוצא בזה. ת״י תרגם במליצה לא לפי המלים כלל. ר״י חיוג וריב״ג רואים במלה זו פועל מן נ ו ב, אך לא פרשו הכונה, רש״י הביא שני פרושים, במשמ׳ דבור ובמשמ׳ צמיחה: אשר ינובב בתולות בניב שיר ושמחה ויש פותרין אשר ינובב ויצמח בקרקע בתולה והוא יין משובח, ע״כ. וכמו״כ ראב״ע בשתי המשמ׳: מגזרת ינובון בשיבה והנכון מגזרת ניב שפתים. ע״כ. הרי״ק (הביאו רד״ק) פרש: מה טוב הדגן והיין שיגדל אותם

---

a) نَيِّب

וחותמיהן תשעה (ר״א קליר, תהלת זו, יוצ׳ א׳ ר״ה). אשר זכרך א נ ו ב ב וארשת שפת פה בעד ימים תיפה (הזכר׳ לפסח, הגדה מצוירה ומנקדה, כ״י בליט״מ). אתה נורא והכל נוראותיך ישיח, אתה הסין והכל חסן עזך י נ ו ב ב, לכן לך נאה להתפאר (ר׳ נחיי, בקבה, יוי כפתי תפתח). א נ ו ב ב בפה ולשון, הלל ביום ראשון, להעריץ לאל אחרון וראשון (יוצ׳ א׳ סכות, אנובב).—*נוֹבֵב אִשָּׁה, פִּתָּה אותה, העיר בה החשק: אני א נ ו ב ב הבתולות, ואתנם ביד החושקים כעדר הרחלות (עמני, מחבר׳ כה). ובתולות נ ו ב ב ת י, וביד החושקים אותם הסגרתי (כם).

—הִפע׳, *הֵנִיב, — עי׳ *נִיב.

—הִתפו׳, *הִתְנוֹבֵב,— הִתְנוֹבְבָה האדמה, התחילה להצמיח: טוללה (האדמה) עד דור עשירי מ ת נ ו ב ב ת בטל, טפשו דריה וגאו באד טל (ר״א קליר, תפי טל, אאגרס).

נוֹב[1], נוֹב, בחבור עם השם שְׂפָתַיִם, נוֹב שְׂפָתַיִם, או נוֹב שְׂפָתַיִם, — מְבַשֵּׂר, כָּרוֹז, מי שֶׁמְּבַשֵּׂר ומודיע בקהל דבר מה, מקרה שקָרָה או ענין שצריך הקהל לדעת וכיוצא בזה, herald ; héraut ; Herold : בעון בצעו קצפתי ואכהו וכו׳ דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחמים לו ולאבליו בורא נ ו ב [2]) ש פ ת י ם שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יי׳ ורפאתיו (ישע׳ נז יז-יט).

בחורים ואותן בתולות וכו׳ ומרוב הדגן והתירוש ומטובו יהיו הבחורים והבתולות יפים וחזקים. ע״כ. והחדשים מפקפקים בדיוק הנסחה המסורה ומגיהים הגהות שונות. עכ״פ, לפי הנסחה המסורה, תרגומם של השבע׳ נאות לפי הענין וכענין זה גם הרי״ק.

[1]) עי׳ הערה הבאה.—[2]) כך הכתיב, והקרי מנֻקד נִוב, וו חרוקה, שהכונה היא נִיב. וכבר התלבטו הקדמוני׳ והחדשים בפרוש בורא נוב שפתים. בגוף נסחת תרג׳ היוני׳ אין תרגום להמלים בורא נוב שפתים, ומתחיל פסוק יט בהמלה εἰρήνην, שהוא תרגום המלה שלום. אך עקילס תרגם המלה נוב, לפי מה שהובא בשמו בסור׳: פרא, ור״ל פ ר י, אך אין להכריע עפי״ז אם קרא נוֹב או נִיב. בתלמ׳ הובא פסוק זה בשלשה מקומות, בברכ׳ בירוש׳ (סוף פרק ה) ובבלי (לד:) וב״ק בבלי (ס.), ובשלשתם בכתי׳ ניב, יוד בין הנון והבית. ואעפי״כ אין זה מכריע כי כך היתה הגרסה המקורית בהמקרא. ובאמת קשה להניח כי ניב נשתבש אח״כ לנוב, יען השם ניב בצרוף לשפתים היה מצוי אח״כ בלשון ואלו השם נוב באותו הצרוף יצא כבר באותו הזמן מן השמוש הרגיל, כמו שנראה זאת למטה. וכמו״כ לא נתברר מהו פרושה האמתי של מלת נוב (נוֹב) כאן. כבר ראינו כי עקילס, לפי מה שמובא בשמו בסור׳, פרש נוב במשמ׳ פרי, כנראה מלשון ת נ ו ב ה, ולפי המאמר שהובא בשם ר׳ יהושע בן לוי בגמ׳ ירוש׳ שנזכר למעלה, גם הוא גזר נ ו ב שפתים כאן מן ת נ ו ב ה, וז״ל: אמר ר׳ יהושע בן לוי אם עשו שפתותיו של אדם ת נ ו ב ה יהא מבושר שנשמעה תפילתו מה טעם בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה׳ ורפאתיו. אלא שיש לפקפק מה היתה כונתו של ריב״ל כאן במלת ת נ ו ב ה, כי לפי המספר בבבלי שם מאמרו של ריב״ל נאמר על הסימן שנתן ר׳ חנינא בן דוסא אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל, והביא ריב״ל סמך לזה מהמקרא, וא״כ היתה כונתו של ריב״ל במלת תנובה לשגירות התפלה בפי המתפלל, ולזה נאות מה שנאמר אח״כ יהא מ ב ו ש ר שנשמעה תפלתו, אך במשמע זה של תנובה בדברי ריב״ל אין הלשון אם ע ש ו שפתותיו מתישב היטב. ואם נאמר כי כונתו של ריב״ל בתנובה היתה לפרי, אין לו למאמרו שום שיכות לדברי ר״ח בן דוסא, ומה טעם יהא מ ב ו ש ר אחר שכבר עשו שפתותיו פרי. ובאמת, בבבלי שם אין במאמרו של ריב״ל כל הלשון הזה אלא הפסוק בורא ניב שפתים וכו׳, ופרש רש״י: כשהניב ב ר י א באדם אז מובטח על השלום, ע״כ. ור״ל שריב״ל מפרש ניב במשמ׳ תפלה והסמך לדברי ר״ח בן דוסא הוא מהמלה בורא מלשון בריא. אבל נסחת מאמרו של ריב״ל בירושלמי טבועה בחותם של אמתות, ויותר יש לומר כי בבבלי בא המאמר קטוע מאשר להניח שבירושלמי נ ו ס פ ו בו דברים שלא אמר כלל ריב״ל. ועוד פרוש אחר נמצא בתלמוד למלת נוב זו, והוא במשמ׳ נ פ ח. בעל פרוש זה הוא רב נחמן בר יצחק, שאמר על המשנה: בא אחר וליבה (ב״ק ו ד) כי מי ששונה ניבה במקום ליבה, כמו שאמרו שם בירוש׳ כי יש שונה כך (עי׳ חדושי מהר״ץ חיות שם), אינו משתבש, שכתוב בורא ניב שפתים (גמ׳ שם ס.). והנה רש״י שם פרש: כשאדם מדבר מנענע שפתיו ורוח יוצא. ע״כ. עכ״פ צריך לומר כי ר״נ בר יצחק ס ב ר כי ע ק ר משמ׳ ניב הוא בענין נפיחה, ומזה, אולי לפי דעתו, נסתעף משמ׳ הדבור. יונתן תרגם נוב ממללא, ואין לדעת אם זו קבלה או סברתו הוא. ובן הפשיטא, ואחריו כל הקדמוני׳ מזמן הגאונ׳ ולמטה וגם כל החדשים, והשתמשו בו, בצורת ניב, כל הפיטנים והמשוררים והקדמונ׳ והחדשים, עי׳ ערך ניב. ואעפי״כ יש לפקפק אם באמת השתמש בעל הפסוקים האלה בהמלה נוב כאן במשמ׳ דבור. כי המליצה בורא דבור שפתים שלום וכו׳ היא קשה, כי מי הוא הבורא, ולמה צריכה בריאה מיוחדה, ולמה השתמש בענין הדבור במלה זו שאינה רגילה. וכבר השתדלו הקדמונ׳ והחדשי׳ לרפא הכתוב ולא עלה בידם. יונתן תרגם דברא, ר״ל מי שברא, אבל חסר אח״כ הפעל לשלום שלום. רש״י הוסיף המלה אני, בורא אני, וכך אחרים, והחדשי׳ הגיהו הגהות אחרות, אך המליצה נשארה לא טבעית. ואולם, בהגהה קלה אחת אפשר לרפא את מליצת הכתוב ולעשותה טבעית ויפה, ונאותה למה שלפניה ואחריה, והיא, להחליף את האות ב שבתחלת המלה בורא באות ק, וצורת הכתוב תהיה: קורא נוב שפתים שלום שלום וכו׳, ור״ל כי הנוב ש פ ת י ם קורא שלום שלום וכו׳, ורגלים לדבר כי בשתי אלה המלים נוב שפתים כנה

נוֹגַה, נקב' נוֹגָה, מ"ר נוֹגִים, נוֹגוֹת, עי' יגה. — ואמר הפיטן: רכה וענוגה, בשושנים סוגה, ועתה היא נוגה, מסורה ביד קמים (ר' יוסף, אזכרה מצוק, סליח' י טבת). היהודים האמללים, אשר מאהבתך חולים, מתאבליך ונוגיך, החוננים את עפריך (ר"י הלוי, ירושלם למוגיך).

***נוֹגֵעַ**, ס"ז, מ"ר נוֹגְעִים, — בחכמת התשבֹּרת, נוֹגֵעַ הקשת, Tangente; tangente; tangent: שערך בקע תושבת א"ד אל בקע תושבת א"ב הוא כמו ערך נוגע הקשת העמודית ח"ד אל נוגע הקשת העמודית ג"ב (יס"ר מקנדיס, סוד היסוד א). הנוגע של איזו קשת הוא קו ישר היוצא מקצה קו החותך של אותה קשת וניצב עמוד על קצה אלכסון העגול המגיע עד קצה השני של קשת (ברוך משקלוב, עמודי השמים לז). בידיעת קו הנמתח מחוץ לעגולה ועושה זוית נצבת עם האלכסון ופוגש ג"כ קו החותך העגולה על המרכז ויוצא מחוץ לעגולה כמו שהוא קו ד"ה וקראו לחוט ד"ג או הדומה לו בשם נוגע וכו' כמה חלקים יהיה הנוגע שלו מחלק המאה אלפים וכו' מצאנוהו בלוחות הנוגעים פחות ג' חלקים וכו' (ר' ישראל זאמושץ, קונטר' אחרון לתכונו נצח ישראל על התלמוד ד ג). קו הפוגש את העגולה בנקודה אחת לבד ולא בזולתה כי איננו עובר בתוכה כלל ולא יכרות דבר משטחה הוא נקרא נוגע (כליל החשבון, מפתי' השמות).

נוֹגֵשׂ, נֹגֵשׂ, ס"ז, מ"ר נוֹגְשִׂים, נֹגְשִׂים, — מי שממֻנה לִנְגֹּשׂ, להכריח לעשות עבודה וכדומ': וְהַנֹּגְשִׂים אצים לאמר כלו מעשיכם דבר יום ביומו (שמות ה יג). ויכו שטרי בני ישראל אשר שמו עלהם נֹגְשֵׂי פרעה (שם יד). ויצאו נֹגְשֵׂי העם ושטריו ויאמרו אל העם לאמר כה אמר פרעה אינני נתן לכם תבן (שם י). ויאמר יי' ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נֹגְשָׂיו כי ידעתי את מכאביו (שם ג ז). עמי נֹגְשָׂיו מעולל ונשים משלו בו (ישע' ג יב). והיו שבים לשביהם ורדו בְּנֹגְשֵׂיהֶם (שם יד ב). ולא יעבר עליהם עוד נֹגֵשׂ כי עתה ראיתי בעיני (זכר' ט ח). ממנו פנה ממנו יתד ממנו קשת מלחמה ממנו יצא כל נוֹגֵשׂ יחדו (שם י ד). ושמתי פקדתך שלום וְנֹגְשַׂיִךְ צדקה (ישע' ס יז). יחד אסירים שאננו לא שמעו קול נוֹגֵשׂ (איוב ג יח). ישחק להמון קריה תשאות נוֹגֵשׂ לא ישמע (שם לט ז). ועמד על כנו מעביר נוֹגֵשׂ הדר מלכות ובימים אחדים ישבר ולא באפים ולא במלחמה (דני' יא כ). — ובמדר': נוגשים היו מן המצריים ושוטרים מישראל נוגש ממונה על עשרה שוטרים שוטר ממונה על י' מישראל והיו הנוגשים הולכים לבתי השוטרים בהשכמה להוציאן למלאכתן בקריאת הגבר פעם אחת הלך נוגש מצרי אצל שוטר ישראל ונתן עיניו באשתו שהיתה יפת תואר בלי מום עמד לשעת קריאת הגבר והוציאו מביתו וחזר המצרי ובא על אשתו וכו' כיון שירע הנוגש שהרגיש בו החזירו לעבודת הפרך והיה מכה אותו ומבקש להרגו (מד"ר שמות א). נוגש ממונה על ק' בני אדם (שם ויקר' לג). שבן בנו של

המליץ את הכָּרוֹז, המכריז דברים בקהל. ומליצה זו תתבאר יותר על ידי מנהג קדום שהזכירו הערבים שהיה נהוג אצלם, שבמות אחד מראשי השבט וכדומה היו שולחים שליחים על סוסים לבשר בשורה רעה זו בכל תפוצות הערבים, והיה מכריז בקול בחוצות מושבותיהם, ונקבע בלשון ערבית פעל מיוחד לפעולה זו, והוא נַעַי [a], וממנו בינוני פועל נאעי [b], מי שמכריז את הבשורה הרעה הזאת. אמר אלג'והרי: כאנת אלערב אד'א מאת מנהא מית לה קדר רכב ראכב פרשא וג'על ישיר פי אלנאש ויקול נעא' פלנא, אי אנעה ואט'הר ח'בר ופאתה,— ובעבר': היו הערבים נוהגים כאשר מת מהם מת חשוב רכב פרש על סוס והיה מתהלך בין אנשים ואומר נעא פלאנא, והוא אודיע ואפרסם ידיעת פטירתו של פלוני. — ואלנאעי: אלנאעי והו אלד'י יא'תי בח'בר אלמות,—ובעבר': אלנאעי הוא מי שיביא הידיעות אדות המות. ובהרחבה השתמשו הערבים בפעל זה בענין בשורת כל בשורה רעה אדות כל צרה שלא תבא.—ויש לחשב כי היה מנהג זה נהוג בזמן קדום גם בקרב היהודים, ואולי לזה רמז דוד בקינתו על שאול ויהונתן: אל תגידו בגת ואל תבשרו בחוצות אשקלון פן תשמחנה בנות פלשתים פן תעלזנה בנות הערלים. והנה פה אמר המליץ בשם אלהים כי הוא ישלם לעמו נחמים לאבלו (ואשלם נחמים לו לאבליו, כצ"ל, אֲבֵלָיו, כמו בתלמוד תכפוהו אבליו) ואמר כי במקום בשורת מות או צרה אחרת יקרא (אולי וקרא במקום קורא) נוב שפתים שלום לרחוק ולקרוב.—והנה לא נתברר לי מה מקור המלה נוב בצרוף זה נוב שפתים במשמ' כָּרוֹז, אך רגלים לדבר שהוא שארית שם עתיק, קדום, שהיה נהוג בזמן שהיה עצם המנהג הזה נהוג גם אצל היהודים, ויצא מן השמוש הרגיל יחד עם המנהג הזה, אך היה עוד ידוע לקצת גדולי בעלי הלשון, שבעל הפסוקים האלה היה בלי ספק אחד מהם, והוא השתמש לתקף המליצה, שזה היה דרכם, כידוע. ואם לא נרצה לראות בנוב זה איזו קרבה להשרש הערבי נעי הנזכר, צריך לבקש מקורו בהשם *נִיב שפתים שבתלמוד, במשמ' כל העצל הרך מן קו נשיקת שתי השפתים זו לזו ועד תחת החוטם למעלה, ונוב הוא פָּעוּל מן ניב, ר"ל מי שיש לו ניב שפתים חזק, עלול להכריז בקול רם, במליצה עזה. ועי' ערך *ניב.

---

a) نعى b) ناعى

דן נשא אשה משבטו ושמה שלומית בת דברי ובאותו הלילה באו עליה נוגשי פרעה והרגו לבעלה והרתה (פדר"א מח). — ומצוי בסהמ"א: שבת הנוגש ושבתה מגישתו (מנח' בן סרוק, ערך דהב). ישן מתי תקיץ מחשק נשפך, הלא תדע כי נוגשים מאד אצים להדפך (ר"י הלוי, ישן מתי תקיץ). חתם על הרי בתר נקמת דיני, חבל נוגשי ודן דיני (יוצ' אחרון פסח, אתה הארת).

נוד[1], ממנו נוּד. נוֹד, מָנוֹד, נִיד, *נִידָה.

א. **נוּד**, פ"ע, נָד, נָדָה, נוּדוּ, נֻדוּ, נוּדִי, תָּנוּד, יָנוּד, תָּנֹד, תְּנֻדוּ, יְנֻדוּ. — א) נָד פלוני, זז והתהלך ממקום למקום, umherirren; vagabonder; to wander about: נע ונד תהיה בארץ (בראש' ד יב). הן גרשת אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר והייתי נע ונד בארץ (שם יד). הוא ישית את ארצה לשמה ולא יהיה יושב בה מאדם ועד בהמה נָדוּ הלכו (ירמ' נ ג). נֻדוּ מתוך בבל ומארץ כשדים יצאו (שם ח). נסו נֻדוּ מאד (שם מט ל). כצפור לָנוּד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא (משלי כו ב). ביי' חסיתי איך תאמרו לנפשי נודי[2] הרכם[3] צפור (תהל' יא א). — והקנה במים וכדומ', זז והתנועע הנה והנה: והכה יי' את ישראל כאשר יָנוּד הקנה במים (מ"א יד טו). — ובתלמ': כבר נד ולד (שבת סג:). — ומצוי בסהמ"א: כל מזל משמש את החמה נד ממקומו ומוליכו עד חבירו וחוזר למקומו (רש"י פסח' נד:). שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ונבדל הולך וחוזר (הוא, שמות כח ה). — ואמר המשורר: ויונה עלי אמיר תקונן עלי פרוד אחותה אשר נדה ותהמה כהמיתי (רשב"ג, ידידי שעו מגי). וחושי בעופף ויד אל תניפך וקשרי כנפך בכנפי שחרים. לנדים ונעים ברוח קלעים ולבות קרועים לאלף גזרים (ר"י הלוי, היוכלו פגרים). אבכה בנפשי ליעלה, תהמה בקול מר כיעלה, לדודה אשר נד וגלה, ארד ביגון שאולה (ראב"ע, איך ישליו). ובא יומה ונד עמה וגם היתה כאלמנה, באין תורה ואין מקרא והמשנה נטמנה (הוא, אהה יכד). איך אני לבדי נד וכל זאב ירדפני, מה לצור לבבי סר וכל זאב יאחזני (הוא, איך אני). — ב) נָד לפלוני, הניע בראשו בשעת צרה לאות חמלה והשתתפות בצערו, Beileid bezeigen; exprimer ses condoléances; to condole: כי

[1]) בע־ב' **נוד** a), בענין תנועה וזיזה הנה והנה.
[2]) כך הקרי, **והכתיב** נודו, ובקצת ספרי' נודי כתיב.
[3]) מהר **כאפור**.

a) نود

מי יחמל עליך ירושלם ומי יָנוּד לך ומי יסור לשאל לשלם לך (ירמ' יה ה). ואל תלך לספוד ואל תָּנֹד[1] להם כי אספתי את שלומי מאת העם הזה (שם יו ה). אל תבכו למת ואל תָּנֻדוּ לו (שם כב י). נֻדוּ לו כל סביביו וכל ידעי שמו אמרו איכה נשבר מטה עז מקל תפארה (שם מח יז). שתים הנה קראתיך מי יָנוּד לך השד והשבר והרעב והחרב מי אנחמך (ישע' נא יט). והיה כל ראיך ידוד ממך ואמר שדדה נינוה מי יָנוּד לה מאין אבקש מנחמים לך (נחו' ג ז). וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה הזאת הבאה עליו ויבאו איש ממקמו וכו' ויועדו יחדו לבוא לָנוּד לו ולנחמו (איוב ב יא). — וגם אחרי הצרה: ויבאו אליו כל אחיו וכל אחיתיו וכל ידעיו לפנים ויאכלו עמו לחם בביתו וַיָּנֻדוּ לו וינחמו אתו על כל הרעה אשר הביא יי' עליו (שם מב יא). — ואמר המשורר: למי נבכה ונגוד בתחלה ועל מי נעשה מספד ואבל, על ארון אשר נגנז בציון ואם לזה אשר נגנז בבבל (רשב"ג, ככו עמי). התקבצו כל קרוביו, ומיודעיו ואוהביו, ונודו לו כל סביביו, הילילו הה ליום (ראב"ע, האספו משכילים). — נֵד קציר, עי' נֵד.

— הפע', הֵנִיד, פ"י, הָנִיד, יָנִיד, תְּנִידֵנִי, — הֵנִיד את רגל פלוני ממקום, עשה שתָּנוּד משם, שהוא ילך לו: ולא אסיף לְהָנִיד רגל ישראל מן האדמה אשר נתתי לאבותם (מ"ב כא ח). — הֵנִיד בראשו, עשה שיָנוּד ראשו, לאות אבל והשתתפות בצער: לשום ארצם לשמה שרוקת עולם כל עובר עליה ישם וְיָנִיד בראשו (ירמ' יח יז). — הֵנִידָה ידו את פלוני, עשתה שהוא ינוד: אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תְּנִדֵנִי[2] (תהל' לו יב). — ואמר המליץ: ושואת רשעים לא באתני, וידם לא הנידתני (ר"י חריזי, תחכמ' נא). על כן אפחד ממנו, כי במצודתו יצודנו, ולרעתנו מן המקום הזה יגידנו (ר"י זבארה, ספ' שעשוע' ב). — ומצוי בסהמ"א במשמ' תנועה: ועשה שם (בגלגל) תנודות שמנידות אותו (תשו' הגא', הרכבי, סי' יב). פגרים בותרו והורד הציפור עליהם, וישב אותם אברם ויגידם ויחיו כולהם (תשו' רסע"ג על חיוי הבלכי, הוצ' דוידסון, פסקה מה). וצריך שידליק רוב המדורה קודם חשיכה וכו' ואם לא הדליק רובה אסור ליהנות בה בשבת גזירה שמא יחתה בה ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת (רמב"ם, שבת ג יט). העושה סוכתו בין האילנות וכו' וחיזק אותם עד שלא תהיה הרוח המצויה מנידה אותם תמיד ומלא בין האמירים בתבן ובקש כדי שלא תניד אותם הרוח (הוא, סוכ'

[1]) בקצת ספרים תנוד, תנֻד. — [2]) ס"א תנידני, מלא.

ד ס). פשט ידו לחבית ותפסו את ידו קודם שיוציאה ולא י נ י ד ה ופתחו החבית מלמטה עד שיצא היין וכו׳ (סוף, מאכ׳ אסורי׳ יב א).

—התפעל׳, הִתְנוֹדֵד, הִתְנוֹדְדָה, מִתְנוֹדֵד, תִּתְנוֹדֵד, יִתְנוֹדְדוּ. — א) הִתְנוֹדְדָה למשל סְפָּה בְרוּחַ וכיוצא בזה, נעה הנה והנה: נוע תנוע ארץ כשכור וְהִתְנוֹדְדָה כמלונה (ישע׳ כד כ). —הִתְנוֹדֵד פלוני, רגז ונזדעזע, ומדבר בקול מצער ויגון וחרטה: שמוע שמעתי אפרים מִתְנוֹדֵד יסרתני ואוסר כעגל לא למד השבני ואשובה כי אתה יי׳ אלהי כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי (ירמ׳ לא יח־יט). —ובלעג ושמחת נקמה על אויב וכדומ׳: ואם לוא השחק היה לך ישראל אם בגנבים נמצאה כי מדי דבריך בו תִּתְנוֹדָד (שם מח כז). ויכשילהו עלימו לשונם יִתְנוֹדְדוּ כל ראה בם (תהל׳ סד ט). —ומצוי בסהמ״א במשמ׳ תנועה: וכשתברח אשה נכשלת בשלשלת ו מ ת נ ו ד ד ת ונוקש הענבול בזוג ואוז וכלב צועקין ומתנערות המשמרות (ערוך, ערך שלשל). נותרה כסוכה נ ת נ ו ד ד ה כמלונה, שרופה באש כסוחה עשונה (סמא״ל, נלבה ביונה). — ובהשאלה, בענין הזדעזע מצער ויגון: כנשר אאריך קרחה ו א ת נ ו ד ד כמו דיה, ואסב עיר בקינותי ובבכי רב ותאניה (ר״ש הנגיד, הכמות פלילים). ה ת נ ו ד ד ו התמודדו גם העלו אפר בראשיהם ושק חגרו (רשב״ג, בימי יקותיאל). ושחו בנות שירו וגדל כים שברו ו מ ת נ ו ד ד י ם תחת זמריו ושירותיו (ראב״ע, נשם אל). וכבואי העירה אל ביתי, באו אוהבי לנחם אותי, ובעודי מ ת נ ו ד ד לעיני הרואים, והנה חבר הקיני בא בתוך הבאים (ר״י חריזי, תחכמ׳ טו). וכאשר אהבה תמונתו בחלום כן שנאה תמונת עזריקם בהקיץ ות ת נ ו ד ד בראותה אותו (א׳ מפו, אה״צ ג). — ובמשמ׳ היה נע ונד: טרד מגבעת לבונה, ל ה ת נ ו ד ד בארץ כיונה, תשכן עליו ענוה (ר״י הלוי, מי כמוך יחיד).

ב. **נֹוד**, ש״ז, —פעולה או דברים של השתתפות בצער: חרפה שברה לבי ואנושה ואקוה לָנוּד ואין ולמנחמים ולא מצאתי (תהל׳ סט כא).

א. **נֹוד**, נוּד, ש״ז, בכנ׳ נוֹדִי, נֹדִי, —שה״פ. הפרוד וההליכה ממקומו והנדידה ממקום למקום: נֹדִי[1] ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך (תהל׳ נו ט). — והשתמשו בו הרבה המליצים והמשוררים: לכל זמן ולכל נדוד קצה ושפה. אך אין לנודי קץ וקצה עד אסיפה (ר״ש הנגיד, לכל זמן). ואסור תוך מצודת נ ו ד, חברי התתרפו להתיר המצודה (שם, ואל תגשי). ו נ ו ד נכתב בספר האלהים עלי נפשי ושוט אל כל מדינה (שם, מזמותי). לא דמה שאת תנואת ידידו ואולם אל עזרני בחסדו, וגברני תמול חשק חביריו ואיך היום גברני ב נ ו ד ו (רשב״ג, זמן בוגד). אבכה פרידת זה עלי הוד זה עד כי יקוד נודו בכי הוביש (רמב״ע, תרשיש ב כס). בפרוד אם אחי נלכד ואם יאחז עקבי נוד, תרופתי בפי הכד וכל צריי בבטן נאד (שם עד). יונים בתוך קנם יקוננו על תור לכלהם כמו שליש, יבכו בלי דמע ומדמעי אשתה עלי נ ו ד אוהבי שליש (שם ג ב). מי יתנני כפרך אחי ובי תפגע תמותה בל קרוב אליך, נדתי ימי חיי עלי נודך והן אתאו קבר הוא מנת הלקך (שם, קטע כ״י גני׳, ביד ספירא). כלו חמודות לא נחקר הודו, על כן חרדות אלבש עלי נ ו ד ו (ר״י הלוי, יודעי יגוני). ברחמיו יהי פונה לעבדו ואל יבזה ענותו בגרותו וצוקיו וקורותיו, ו נ ו ד ו יהי סופר וישים בנאדו את דמעיו ויעבור על המוני עונותיו (ראב״ע, בשם אל). ונפשו יום ליום תצפור כצפור כאלו היא בכף קלע קלועה, וביתה תחשוב מאסר ו נ ו ד ה מבשר טוב ומשמיע ישועה (ר״י חריזי, תחכמ׳ כו). ושבועתי זאת על אדמת נ ו ד קחה לערבה כי לא אשקר בבריתנו (יל״ג, אהבת דו״מ ז).

ב. ***נוֹד**, ש״ז, מ״ר נוֹדוֹת, — כמו נֹאד, נֹד: נ ו ד ו ת הגוים גרורין מותרין חדשין וזפותין אסורין (תוספת׳ ע״ז ד־ס י). הלוקח יין מבין הכותים וכו׳ אי אתה מודה שאם יבקע נודו ששותה טבל (שם דמאי ה ז). נ ו ד תפוח כר מלא תבן כסת מלאה מוכין (שם אהל׳ יב ב). קושרת אשה מפתחי חלוקה וכו׳ ורצועות מנעל וסנדל ונודות יין ושמן (שבת טו ב). נודות הגוים וקנקניהם ויין ישראל כנוס בהן אסורין (ר״מ, ע״ז ב ג). ה נ ו ד הזה אם יהיה בו נקב כחוד של מחט כל רוחו יוצאה ממנו (ר׳ תנחום, מד״ר בהאל׳ א). משל לעשר נ ו ד ו ת נפוחות מונחות בטרקלין נצרך המלך למקומן מה ה א עושה להן מתירן ומוציא את רוחן ומסלקן בזוית אחת (שם ה). הוי כנוד שאין בו פתח להכנים את הרוח (אדר״נ מא). — ״נוֹד המפוח: והמשל בו כמו שיפעל הנפח ב נ ו ד הנפיחה או האדם בפיו בבשול הקדרה (תרג׳ פי׳ יצירי׳ לאבו סהל בן תמים כא).

נוֹדֵד, ש״ז, מ״ר נוֹדְדִים, —מי שנֹדֵד ממקומו, מי שברח מארצו: שיתי כליל צלך בתוך צהרים סתרי נדחים נֹדֵד אל תגלי (ישע׳ יו ג). לקראת צמא התיו מים ישבי

[1]) בקצת ספרים נוֹדִי, מלא.

ארץ תימא בלחמו קדמו נדד (שם כא יד). ונדחתם איש לפניו ואין מקבץ לנדד (ירמ' מט ה). — ואמר המשורר: הלכושל ולנופל תקומה, ו ל נ ו ד ד ולאובד תנומה (ר"ש הנגיד, הלכושל).

נוה, ממנו נוה.

נוה[1], ש"ז, סמי' נוה, בכנ' נוך, נוהו, נוהם, נוהן, — מקום מנוחה להצאן וכדומ' במדבר, Ruheplatz (für die Schafe in d. Wüste); lieu de repos (pour le troupeau dans le desert); abode (of flocks): ועתה כה תאמר לעבדי לדוד כה אמר יי' צבאות אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן להיות נגיד על עמי על ישראל (ש"ב ז ח). כה אמר יי' צבאות עוד יהיה במקום הזה החרב מאין אדם ועד בהמה ובכל עריו נוה רעים מרבצים צאן (ירמ' לג יב). הנה כאריה יעלה מגאון הירדן אל נוה איתן וכו' אם לוא יסחבום צעירי הצאן אם לא ישים עליהם נוהם[2]) (שם מט יט-כ). כבקרת רעה עדרו ביום היותו בתוך צאנו נפרשות כן אבקר את צאני והצלתי אתהם מכל המקומת אשר נפצו שם ביום ענן וערפל וכו' במרעה טוב ארעה אתם ובהרי מרום ישראל יהיה נוהם שם תרבצנה בנוה טוב (יחזק' לד יב-יד). והיה השרון לנוה צאן ועמק עכור לרבץ בקר (ישע' סה י). — ולגמלים: ונתתי את רבה לנוה גמלים ואת בני עמון למרבץ צאן (יחזק' כה ה). — ולתנים: בנוה תנים רבצה (ישע' לה ז). — ובהשאלה, למשכן בכלל, למשכן האלהות: נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך (שמות טו יג). אם אמצא חן בעיני יי' והשבני והראני אתו ואת נוהו (ש"ב טו כה). יי' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאג ישאג על נוהו הידד כדרכים יענה (ירמ' כה ל). — ולבני אדם: כי עיר בצורה בדד נוה משלח ונעזב כמדבר (ישע' כז י). וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחת שאננות (שם לב יח). עיניך תראינה ירושלם נוה שאנן אהל בל יצען (שם לג כ). שפך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך וכו' כי אכלו את יעקב ואכלהו ויכלהו ואת נוהו השמו (ירמ' י כה). עוד יאמרו את הדבר הזה בארץ יהודה ובעריו בשובי את שבותם יברכך יי' נוה צדק הר הקדש (שם לא כג). ושבבתי את ישראל אל נוהו ורעה הכרמל והבשן (שם נ יט). מארת יי' בבית רשע ונוה צדיקים יברך (משלי ג לג). אוצר נחמד ושמן בנוה חכם וכסיל אדם יבלענו (שם כא כ). אל תארב רשע לנוה צדיק אל תשדד רבצו (שם כד טו). אני ראיתי אויל משריש ואקוב נוהו פתאם (איוב ה ג). וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא (שם כד). תשכון באהלו מבלי לו יזרה על נוהו גפרית (שם יח טו). — ובתו"מ: מוציאין (את האשה על כרחה) מ נ ו ה הרע[1]) ל נ ו ה היפה אבל לא מ נ ו ה היפה ל נ ו ה הרע רשב"ג אומר אף מ נ ו ה הרע ל נ ו ה היפה מפני ש ה נ ו ה היפה בודק (כתוב' יג י). שלא יהיה גולה מעיר לעיר וכו' מ נ ו ה הרע ל נ ו ה היפה (ספרי דברי רנט). חמשה תלמידים היו לו לר' יוחנן בן זכאי כל זמן שהיה קיים היו יושבין לפניו כשנפטר הלכו ליבנה והלך ר' אלעזר בן ערך אצל אשתו לאמאום מקום מים יפים ו נ ו ה יפה המתין להם שיבאו אצלו ולא באו (מד"ר קהל', כי העושק). אין מושיבין אותו (את הגר) בספר ולא ב נ ו ה רע אלא ב נ ו ה יפה באמצע ארץ ישראל (מס' גרים ג, הול' קירכהים). מפני מה גזרו (טומאה) על ה נ ו ה[2]) שבגרדיקי מפני שהוא נ ו ה[2]) רע (ר"פ בר נחמן, מד"ר ברא' סד). (היהיר אינו מקבל אפילו) ב נ ו ה שלו (רב מרי, ב"ב נח). — ומצוי בסהמ"א במשמ' משכן ודירה: והזהר במת מצוה ולוה אלי קבר, אבלים גם ל נ ו ה (רס"ג, יכא האל). וראשון בתחלה ואחרון כל תכלה מרומם לתהלה ומשפיל אף מרים, אשר לא יתוה במעון גם נ ו ה לבלתי ישתוה בשבת הנוצרים (רסב"ג, תהלת החכמה). ובן שמת מושבו מעל כוכבי נגהים, איך נפל כוכבו ומאורותיו כהים, ומתוך נ ו ה אשנבו נכסף לביתך ויהים, מתי צורי אבוא ואראה פני אלהים (ר"י ה.וי, יה למתי). הלך ובכה עלי חרבת נ ו ה אוהבים לא מאזנת לקול אף לא מדברת, אין די ליד הנדוד החרב נ ו ה ם עדי קירות לבבי לקורותיו מקרקרת (הנ"ל, עין נדיבה). — ובהשאלה: בעשותך תחת כסא כבודך, מעמד לנפשות חסידיך, ושם נ ו ה הנשמות הטהורות, אשר בצרור החיים צרורות (רסב"ג, כ"מ). — וכנוי לארץ ישראל, לירושלם, להמקדש: רצית חגיגת יום זה תזכם לראות בבנין בחירת בית נ ו י ה ם (ר"י ברצלוני, אזכר', אספרה אל חוק). ובריתי ליעקב עבדי אל בת השבויה, אזכר עת בארמון נוי תקרא הללויה (ר"י הלוי, נפשי).

---

[1]) משקל שדה. ועי' הערה לערך א.נאה. — [2]) בקצת ספרים נויהם, מלא.

---

[1]) כך במדב"מ, וכך במשנ' מנקד, רגילות. ובשאר ספרים הרעה. — [2]) בירוש' שבי' ו א בשנוי לשון: מפני מה לא גזרו על אותה ה ר ו ח שבגרריקו ר' סימון בשם ריב"ל מפני ש נ י ו י ה רע וכו' והרי עזה נ י ו י ה יפה.

חרדי לב הרחתים מ נ ו ה ם ומשכנם, הנני שב ונחמתים ושמחתים מיגונם (הוא, חרדי לב). ירושלם נ ו ך החזירני, תהי ידך לעזרני (מנח׳ כרי מכיל, אחור וקדס לרח). הזכר לאדומים נ ו ה נארו, צרים אשר חומות ערערו (יוצר לשבת זכור, אליל׳ מרע׳).

א. **נָוָה**, ש״נ, מ״ר סמי׳ נְוֹת, — כמו נָוֶה: והיתה חבל הים נְוֹת כרת רעים וגדרות צאן (צפני ב ו), ועי׳ כְּרֹת. — ומצוי בסהמ״א במשמ׳ משכן ודירה: ואם לדרוש מזונך מ נ ו ת ך תהי יוצא זכר נא בת בריתך (רס״ג, ירא סאג). ואם יצא וירחיק מ נ ו ת ו, שמור ביתו כאלו הוא בביתו (שם). — וכנוי להגוף: רוח אנוש בהיכל נ ו ת ו, בו נמשלה כמלך בביתו (ראב״ע, אודה לשם). — וכנוי להמקדש: תבנו נ ו ת מעוני לשמי ותחנכו, תשתחוו לפני שמה ותברכו (רמב״ע, דרשו שמי). ואדום עם קדר חללו מרבדי, תוך נ ו ת אלי דר צר וירח נרדי (ר״י הלוי, יהמו סוסניס). רוח מחלתי מני דחה, ועון מעותי אנא מחה, ולהדרת נ ו ת י אותי נחה (ראב״ע, אודה יה). קינה דובר עמך ביום זה לעמתך, ועפעפינו יזלו מים על חרבן נ ו ת ך (סליח׳ י׳ בטבת, והקן בפל רומי). עד מתי אראה נ ו ת י בתוכה ערבי יהל (ר״י נג׳ארה, יאסוף אל).

ב. **נָוָה**[1], ת״נ, סמי׳ נְוַת, — כמו נָאוָה: הַנָּוָה[2] והמענגה דמיתי בת ציון אליה יבאו רעים ועדריהם תקעו עליה אהלים סביב (ירמ׳ ו ב-ג). מלכי צבאות ידדון ידדון וּנְוַת בית תחלק שלל (תהל׳ סח יג). — ומ״ר *נָווֹת: ומעשה באחד שנדר מבת אחותו הנייה והכניסוה לבית ר׳ ישמעאל וייפוה אמר לו רבי ישמעאל בני לזו נדרת אמר לו לאו והתירו ר׳ ישמעאל באותה שעה בכה ר׳ ישמעאל ואמר בנות ישראל נ ו ו ת[1]) הן אלא שהעניות מנוולתן (נדר׳ ט י). — ולזכ׳ *נָוֶה: אחד שהעריך את ה נ ו ה[2]) שבישראל ואת הכעור שבישראל (ערכ׳ ג א). (האומר כשהוא תופס בשערותיו) אהה נ ו ה[3]) וכו׳ הרי זה נזיר (נזיר א א). — *נְוַת בית, במשמ׳ אשתו של אדם: דבקי לב שנים הם ביושנם להחליפם באחר אל תשחר, נ ו ת ב י ת ישנה אל תמירה באחרת ואח ישן באחר (ר״ש הנגיד, בן משלי, אות ד). הליכותיו צופיה נ ו ת בית משכלת, אם ילדים מאושרים בתבונה מושלת (פי״ר, הגלות הבית, בכס״ע תקפא 112). — וכנוי מליצי לאמת ישראל: נוּת בית בית איתני, אשרוה מלכי גאוני, ויאמרו לה ברוך אדני, אשר לא השבית לך גואל היום (ר״י הלוי, מי כמוך יחיד).

ג. **נָוָה**[4]), ש״נ, סמי׳ נְוַת, — כַּוָּנָה, Absicht; intention: אם אתה תשחר אל אל ואל שדי תתחנן אם זך וישר אתה כי עתה יעיר ושלם עליך נְוַת[5]) צדקך והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד (איוב ח ה-ז).

ד. **נָוָה**, פ״ע, עתי׳ יִנְוֶה, — מצא ספקו, השביע תאותו, befriedigt sein; se contenter; be satisfied: וצדיק באמונתו יחיה ואף כי היין[6]) בגד גבר יהיר ולא

---

[1]) עי׳ הערה לקמן. — [2]) כבר נתפלפל במלה זו ריב״ג בהשרשים וז״ל: וקד אח׳טא׳ אבו זכריא פי הנוה והמענגה אד׳ ג׳עלהא מת׳ל לביתך נאוה קדש וג׳על אלנון (מנהא) לאנפעאל ואנמא אוהמה פיהא אעתקאדה כתאבהא באלף לינה בעד אלנון והכד׳א כתבת פי כתאבה אעני באלף והי פי אלמצחפ בע׳יר אלף ולו כאנ פיה אלף למא אוג׳ב להא אלאלף ד׳לכ אלמעני אלד׳י ד׳הב פיהא אליה דונ ע׳ירה פאנה ליש כאנת תכונ אלאלף פיהא והו לא יחתשב בהא באשבע מנ כונהא פי ואריד כאביר ישבים וע׳ירה והד׳א ממא פאתנא תשכיכה עליה פי אלמשתלחק ואמא מעני הנוה אלמוטנה אי אלמלאזמה ללמוטנ אלשאכנה פי אלבית וכו׳ ואנמא שבההא באלמוטנה ללביות לתנעמהא ותרפההא והד׳א כמא יקאל אלמח׳דרה אי אללאזמה ללח׳דר וליש הד׳א מדחא להמ בל ע׳איה פי אלד׳מ לאנה יעני אנהמ ינחצרונ ענ אלאעדא׳ פי מדינתהמ ויתרכונ אלמבארזה להמ כמא תצנע אלנשא׳ אלמתרפ׳את אלמתח׳דראת. ע״כ. — ובעבר׳: וטעה אבו זכריא בהנוה והמענגה ששם אותו כמו לביתך נאוה קדש ושם הנון לנפעל והשגהו בזה מה שחשב שהוא כתוב באלף נחה אחר הנון וכן נכתבה בספרו ר״ל באלף והוא כתוב בספר (המקרא) בלי אלף ואפילו לו היה בה אלף לא היתה האלף מחייבת המשמ׳ שהוא סבר בה ולא זולתו כי לא היתה בה האלף ולא יתחשב בה יותר זרה מאלף בהמלה כאביר וזולתו וזה ממה ששכחנו להשיג עליו בספר התוספת אבל משמ׳ הנוה היא כמו אלמוטנה בערב׳, הדבקה במקום, השוכנת בבית וכו׳ ודמה אותה בשוכנת בבתים בעבור ענוגה ועדונה וזה כמו שאומרים ח ו ד ר ת ליושבת בחדרה ואין זה שבח להם אך הוא תכלית הגנות כי הוא רוצה לאמר שהם עומדים בעיר במצור מפני האויב וייראו לצאת אליהם ולערוך אתם מלחמה כמו שתעשינה הנשים העגוגות ה ח ו ד ר ו ת. — [1]) כך בערוך. ובספרי הדפוס׳ וגם במדב״מ נ א ו ת. — [2]) כך במדב״מ ובערוך. בנוסח הדפוס׳ הנאה. — [3]) בירוש׳ ומדב״מ נאוה.

[4]) בערבי נִיַּה a), מן נוי, במשמ׳ כַּוָּנָה, ועי׳ הערה לקמן. — [5]) רב הקדמונים והחדשים בארו במשמ׳ נָוֶה.

[6]) כך בנסחת המסורה, אך אין ספק בדבר כי אלה שלש המלים „ואף כי היין" הן מְשֻׁבָּשׁוֹת, כי לא לפי מה שקדם להן בפסוק ולא לפי מה שאחריהן אין שום מקום ליין כאן, וכבר החליטו החדשים כי פסוק זה מְשֻׁבָּשׁ, וקצתם

a) نِيَّة

ינוה [1]) אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע (חבק׳ ב ד־ס).

ה. **נָוָה**[2]), —קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—הפע׳ עתי׳, אַנְוֵהוּ, — הִנְוָה את פלוני, פֵּאֵר אותו, ספר תפארתו. verherrlichen; glorifier ;-fy: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי וְאַנְוֵהוּ [3]) אלהי אבי וארממנהו (שמות יה ב). — ואמר הפיטן: אשגב לפועל אשר שח ופעל, א נ ו ה ו כי לו יאתה מלוכה (מוס׳ ב ר״ה, אהללה אלהי). — ובתלמ׳ במשמ׳ יִפָּה אותו, עשהו נָוֶה, יָפֶה: וכי אפשר להנוות[4]) קונו אלא אתנאה לפניו במצות (ר׳ ישמעאל, מכי׳ בשלח, שירה ג).—ואמר הפיטן: ישועות רבות הראם פודה וגואל, ועטרם והנום בדת יקותיאל (ר״י טוב עלם, ויכל אביר, מערי ליל א׳ שבוע׳). זך הנוני בחרוזים, פשטתי חליתי בכרעי לתרזים (מסול׳ כרי קלוני׳, גן נעול, יוצ׳ ב פסח).—ואמר המשורר: ויהי צל לו מחרב מחסה מזרם, וינוה כל גן וייפה כל כרם (יל״ג, ההדס והצפע).

הגיהו בתחלתו הוי, כמו שמתחילים שאר הפסוקים. והנה ההקבלה לחצי השני של הפסוק: גבר יהיר, מכרחת כי גם בתחלת חציו הראשון היה לפני המלה בֹּגד שם לאדם שהוא מתֹאר בבגד. ורגלים לדבר כי המלה הוי מסתתרת בהאותיות היין, ובהאותיות ואף כי מסתתר השם או שה״ת להאדם, ובאמת הצרוף אפך, שאין ספק בדבר שגם הוא נהוג בעבר׳, לפחות בזמן המשנה, על יד הצרוף הפך, רק במשמ׳ מיוחדה בענין הפיכת האדמה, עי׳ ערך *אפך,—זה הצרוף משמש בערב׳ במשמ׳ הפכפך ושקרן וכדומ׳, וש״ת אפאך a), אלד׳י יצד אלנאש ען אלחק בבאטלה—מי שמטה בני אדם מן האמת במדוחיו ושקריו. ובעבר׳ היתה מלה זו בצורת פעיל, אָפִיךְ, כמו יָהִיר, והיא מסתתרת בצרוף האותיות אף כי, ולשון הפסוק היא: הוי אפיך בֹּגד, וההקבלה גבר יהיר.—[1]) כך בנסחת המסורה, ופרש רב מרי (ב״ב נח.) כי הכונה בלא ינוה היא שאינו מקבל על אנשי ביתו: אמר רב מרי האי מאן דיהיר אפילו אאינשי ביתא לא מיקבל שנאמר גבר יהיר לא ינוה מאי לא ינוה בנוה שלו. ע״כ. אך אין זה אלא דרך דרש. קצת החדשים הגיהו ירוה, ינוח. אך לפי נסחת המסורה פשוטו של מקרא לפי הענין מחיב לפרש ינוה במשמ׳ מצא ספקו וכדומ׳.

[2]) בערב׳ נוה b), ועי׳ הערה לקמן. — [3]) כך בנסחת המסורה, ואמרו הקדמונים ורב החדשים כי הוא הפעי׳ מן נוה במשמ׳ יפי, ופרשוהו בענין פאר ושבח בהקבלה לארוממנהו. ת״א: אבני ליה מקדש. וכן קצת המפרשים הקדמונ׳: אעשה לו נוה ומשכן. וקצת החדשים הגיהו ואדנהו, וכיוצא בזה.—[4]) בירוש׳ פאה א א לנוות.

a) إفّاك b) نَوَّه

—הִתפ׳ עתי׳, *יִתְנַוֶּה, — הִתְנַוָּה פלוני בדבר, התפאר בו: עשיר יענה [1]) הוא יתנוה [2]) ודל נעוה הוא יתחנן (ב״ס גני׳ יג ג). — ובסהמ״א במשמ׳ התיפה: נכונו שדיה ושערה צמחה, ותתנוה לכתר ולמלכות הצליחה (בנימ׳ בר זרח, אתי מלבנון, יוצ׳ לשבה״ג).—וקצת במשמ׳ התענג: עיר ובית נוה, תחזה ותשמח ותתנוה, ואתה לא תלוה (יוצ׳ לשבת חוהמ״ס, את עמי טובות אבשר).

—קל, *נָוִית, —היית נָוָה: קומי עדי צניף מלוכה נסיכה ולבשי שנים עם עדנים ומשבצות שש ורקמות כי מכל עלמות נוית יפית (פיוט יעלת חן, רני ושמחי מז.).

ו. **נָוָה**, פ״ע, עתי׳ יִנְוֶה, — ידור: ומבין אורחים אלה אליך אספת, מבית בו ינוו אלי יום יבאו (אדם הכהן, אמת ואמונה, מערכה א, מחזה ב).

— הִפע׳, *הִנְוָהוּ, — שָׂם אותו בנָוֶה: תשכינם במשכנות מבטחים ובמנוחות שאננים תנוֵם (מסלי אסף ג טו יז).

***נִוּוּל**, ש״ז, — שה״פ ושה״מ מן נִוֵּל: מה עשייה האמורה בראש ניוול אף עשיה האמורה בצפרנים ניוול (ר״ע, ספרי דברי׳ ריב). סוף המקום פורע בה תחת ניוולה שאם היתה עקרה נפקדת (ר״א בן מתיה, ירוש׳ סוט׳ ג ג). לא תסוד (האשה במועד) מפני שניוול הוא לה (ר׳ יהודה, מו״ק א ז). מצות הנהרגים היו מתיזין את ראשו בסיף כדרך שהמלכות עושה ר׳ יהודה אומר ניוול הוא זה אלא מניחין את ראשו על הסדן וקוצץ בקופיץ (סנה׳ ז ג). כל הניוול הזה היה מנוול אותה (ספרי במד׳ יא). איש על ידי שאין ניוולו מרובה לפיכך נסקל ערום אבל אשה ע״י שניוולה מרובה לפיכך אינה נסקלת ערומה (ירוש׳ סוט׳ סוף ג). כוס אחד יפה לאשה שנים ניוול הוא שלשה תובעת בפה (כתוב׳ סה.). למלך שעשה סעודה וזימן אצלו אורחים וכו׳ פתאום אמר המלך יבאו הכל לסעודה מהרום אלו באו בכבודם ואלו באו בניוולם (ר״י הנשיא, מד״ר קהל׳, בכל עת). בעלי מלח הוא אם יזדמן לו מעט רוח תכף יבא וכו׳ מוטב שיראה אותי בכבודי ולא בניוולי (בר קפרא, שם). בא וראה כמה מצות מעטרות את ישראל והלא גדול שער ניוול הוא לאדם

— [1]) כך בנסח הכ״י, אך לפי התרג׳ היוני ולפי הסורי (גיר חטא) כבר הסכימו המפרשים כי צ״ל יעוה.—[2]) בגרסת הכ״י אין ספק, כי האותיות ברורות. ובתרגום הסורי מהמא, שהוא במשמ׳ איננו חושש להדבר. אך בתרג׳ היוני שבידינו בא כאן פעל שמשמ׳ היא חרון אף, ולא הכריעו חכמים אם הוא מסבת גרסה אחרת שהיתה בנסחה העברית של המתרגם, או פשוט תרגום לא מדויק.

שהוא אינו חופף ראשו ולפי שהוא מגדלו לשם שמים קראו הכתוב עטרה לראשו (בם במד׳ י). משל למטרונה שהיו לה שלשה שושבינין אחד ראה אותה בשלותה ואחד ראה אותה בפחזותה ואחד ראה אותה בניוולה כך משה ראה את ישראל בכבודם ובשלותם וכו׳ ירמיה ראה אותם בניוולם (ר׳ נוי, בם איכ׳ א א). היה עליה בגדים לבנים וכו׳ שירים ונזמים וטבעות מעבירין אותן הימנה כדי שתהא יושבת ורואה בניוולה (מס׳ שמחות ז). מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה באת לפני ר״י בן חלפתא אמרה לו רבי זקנתי יותר מדאי ומעכשיו חיים של ניוול הם שאיני טועמת לא מאכל ולא משתה (ילקוט מבלי, רמז תתקמג).—ומצוי בסהמ״א: שאלו תחשוב אדוננו המלך במה שהם מאלו התארים והגנות והכיעור וה נוול מדבריהם וכו׳ (ר׳ קלוני׳, אגר׳ בע״ח א ו). לעזוב נטיית האוזן ללשון הרע ולנוולים ולדברי שקר (ר״א בר חסדאי, תרג׳ מאזני צדק לאלגזלי 146). יושבי הכפרים אע״פ שמנהגם בתכלית הניוול והכיעור ואוכלים המאכלים הגסים וכו׳ הם שמחים בעניניהם וכו׳ (רס״ט פלקיירי, לרי סיגון 12).

*נוּז[1], נוּז, ת״ז,— מְחֻבָּר בְּדָבָר וּמְסֻבָּךְ בּוֹ, חוּטֵי צֶמֶר ונשתן יחד ע״י אריגה או תפירה, verwoben ; enlacé ; interweaved: אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג, שנאמר לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז[2] (כלא׳ ט ח, ת״כ קדוש׳ ב ד, ספרי דבר׳ רלב).

נוֹזֵל, ש״ז, מ״ר נוֹזְלִים.—כנוי למים הנוזלים ונגרים: וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהמת בלב ים (שמות טו ח). כי אצק מים על צמא ונזלים[1] על יבשה (ישע׳ מד ג). מעין גנים באר מים חיים ונזלים[2] מן לבנון (שה״ש ד טו). ויוצא נוזלים מסלע ויורד כנהרות מים (תהל׳ עח טז). ויהפך לדם יאריהם ונזליהם[2] בל ישתיון (שם מד). שתה מים מבורך ונזלים מתוך בארך (משלי ה טו).— ובתו״מ: כשהיו שרויים בארץ ישראל לא היו שותים אלא מי גשמים ומימי נוזלים ומימי מעינות וכיון שגלו לבבל שתו מימי הפרת ומתים מהם הרבה (ר׳ יוחנן, פסיק׳ רבתי כח).— ואמר המליץ: והעננים סוככים, והגשמים נתכים, רביבים ורסיסים וחזיזים וטלים, מלקושים ושעירים ונוזלים (ראב״ע, אגר׳ חי בן מקיץ).—ובכלל כל דבר שנוזל, ואמר המשורר בהשאלה במליצה: שואל בעד השר בינות בני תבל חושה ראה תפוח בין עצי יער, מנוזלי פיהם תזל חמת עכשוב אך מדבר פיהו בואה רדה יער (רמב״ע, תרשיש א קיא). אתמה לעבי טובך איך נכלאו דודי ונוזלי ידך איך קפאו, אתה כמו מחול אשר לו קול מאד גדול ובוקעו ריק ורוח מצאו (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג, כ״י בריט״מ).— ובענין אד המתהפך לנזל: כי מדוד אחד תגיר נוזלים שונים ומנזיד אחד תמציא מיצים נבדלים (משלי אסף ג לה).

*נוֹזְלִי**, ת״ז, מ״ר נוזליים,—של נוזל, מטבע הנוזל: כי הרכבת הגוף מב׳ דברים מחלקים מקשיים כגון הבשר גדין ועצמות וקרומות ודומיהן ומחלקים נוזליים כגון הדם ושארי הלחויות (רס״פ, ידיעי׳ שלמה א א).

נוּחַ[3], ממנו נוּחַ, הֲנָחָה, מָנוֹחַ, מְנוּחָה, נֹחַ, בְּנַחַת.

נוּחַ, פ״ע, נָחָה, נַחְתִּי, נָחוּ, נַחְנוּ, נוּחַ, נוּחִי, נָחָה, אָנוּחַ, תָּנוּחַ, יָנוּחַ, יָנַח, תָּנַח, יָנוּחוּ,—א) נח הדבר על דבר, על מקום וכדומ׳, נתעכב במקום ושהה שם זמן מה ולא זז משם, sich niederlassen ; s'établir ; to settle down: וַתָּנַח התבה בחדש השביעי וכו׳ על הרי אררט (בראש׳ ח ד). ויעל הארבה על כל ארץ מצרים וַיָּנַח בכל גבול מצרים (שמות י יד). ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יי׳ וכו׳ ובנחה יאמר שובה יי׳ (במד׳ י לה-לו). והיה כנוח כפות רגלי הכהנים נשאי ארון יי׳ אדון כל הארץ במי הירדן מי

---

[1]) עי׳ הערה לקמן.—[2]) אלה דברי רה״ג בפרוש מלה זו: והנוז על שני פנים או באריגה או תכיפה במחט ולא מצינו ללשון הזה עיקר אלא באגדה של ויקרא לבן מלך שנזז לבו עליו ונטל את הצפורן לחתור על אביו ומפרשין אותו לשון סיבוך כדבר שהוא מסתכסך או מסתבך (תשו׳ הגא׳, הרכבי מט). ואמרו בגמ׳ ירוש׳ שם: ניתני שעט ולא ניתני נוז אילו תנינן שעט ולא תנינן נוז הוינן אמרין הא נוז מותר, ע״כ. אין ספק איפוא כי זו מלה שבדו להם חכמים לשם דרש עפ״י ר״ת של המלה שעטנז, עי׳ זה הערך, ונכונים הם דברי רה״ג שאין לה כל עיקר, וגם הגזרה מהפעל נזז שהזכיר רה״ג אינה מיוסדה כל עיקר, וכמו״כ בלשונות האחיות אין שום מקור למלה זו. ובדבר כונת מלה זו כבר הסכים רמב״ם בפרוש המשנה שלו וכן ביד החזקה לפרוש רה״ג. ופרוש רש״י שאמר ז״ל: ואומר אני נוז לשון דבר הנמלל ושוזר זה עם זה לחברו טישטיר (tistre) בלעז כמו חזיין לנאזי דאית בהון (רש״י ויקר׳ יט יט), אינו גם הוא אלא השערה דחוקה.

[1]) בקצת ספרים ונזלים, חסר.—[2]) בקצת ספרים ונוזלים, ונוזליהם, מלא.

[3]) גם בארמ׳ וסורית. באשור׳ נָחָ. בערב׳ נאח׳ a), במשמ׳ הבריך הגמל. ובערב׳ ההמונ׳ ניח b) כמו נוח בעבר׳.

a) ناخ b) نيّخ

הירדן יכרתון (יהוש׳ ג יג). ויבאו נערי דוד וידברו אל נבל ככל הדברים האלה בשם דוד וינוחו (ש״א כה ט). ולא נתנה עוף השמים לנוח עליהם (על פגרי המוקעים) יומם ואת חית השדה לילה (ש״ב כא י). ובאו (הזבוב והדבורה) ונחו כלם בנחלי הבתות ובנקיקי הסלעים (ישע׳ ז יט). כי תנוח יד יי׳ בהר הזה ונדוש מואב תחתיו (שם כה י).—ואויב וכדומ׳: ובאנו אליו באחת המקומת אשר נמצא שם ונחנו עליו כאשר יפל הטל על האדמה (ש״ב יז יב). ויגד לבית דוד לאמר נחה ארם על אפרים (ישע׳ ז ב). כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים (תהל׳ קכה ג).—ורוח הנבואה וכדומ׳ על פלוני: ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו וכו׳ ותנח עליהם הרוח וכו׳ ויתנבאו במחנה (במד׳ יא כה-כו). ויראהו בני הנביאים אשר ביריחו מנגד ויאמרו נחה רוח אליהו על אלישע (מ״ב ב יה). ונחה עליו רוח יי׳ רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יי׳ (ישע׳ יא ב).—וחכמה בלבו: בלב נבון תנוח חכמה (משלי יד לג).—וכעס וכדומ׳: אל תבהל ברוחך לכעוס כי כעס בחיק כסילים ינוח (קהל׳ ז ט).—ב) נח פלוני מעבודתו וכדומ׳, לא עבד, sich ausruhen; se reposer; to rest: כי ששת ימים עשה יי׳ את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי (שמות כ יא). ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת למען ינוח שורך וחמרך (שם כג יב). ויום השביעי שבת ליי׳ אלהיך לא תעשה כל מלאכה וכו׳ למען ינוח עבדך ואמתך כמוך (דבר׳ ה יד). שם רשעים חדלו רגז ושם ינוחו יגיעי כח (איוב ג יז).—ונחה הארץ וכדומ׳ ממלחמה וכיוצא בזה: נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה (ישע׳ יד ז).—ומדאגה ורגז: לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי[1]) ויבא רגז (איוב ג כו).—ונח מאויביו: כימים אשר נחו בהם היהודים מאיביהם (אסת׳ ט כב).—נח לפלוני: ויאמר לא תוסיפי עוד לעלוז המעשקה בתולת בת צידון כתיים קומי עברי גם שם לא ינוח לך (ישע׳ כג יב). כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי (איוב ג יג). ותתנם ביד צריהם ויצרו להם וכו׳ וכנוח להם ישובו לעשות רע לפניך (נחמ׳ ט כז-כח).— והמת ינוח על משכבו וכדומ׳: יבוא שלום ינוחו על משכבותם (ישע׳ נז ב). אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח (משלי כא טז). ואתה לך לקץ ותנוח ותעמד לגרלך לקץ הימין (דני׳ יב יג).— ובתו״מ: זרק למעלה מעשרה טפחים והלכה ונחה בחור כל שהוא (ר׳ חייא, שבת ז:). נעץ קנה ברשות הרבים וזרק ונח על גביו (רב חסדא, שם).— והים וכדומ׳ מזעפו: כשהלך ניקנור להביא דלתות מאלכסנדריא של מצרים בחזירתו עמד עליו נחשול שבים לטבעו נטלו אחת מהן והטילוה לים ועדיין לא נח הים מזעפו בקשו להטיל את חברתה עמד הוא וכרכה אמר להם הטילוני עמה מיד נח הים מזעפו (יומ׳ לח.). נהר סמבטיון יוכיח שמושך אבנים כל ימות השנה ובשבת הוא נח (מד״ר בראש׳ יא).— ודבור, ינוחו לו ברכות על ראשו: המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס ואם הבדיל בזו ובזו ינוחו לו ברכות על ראשו (ר׳ אחא אריכא, ברכ׳ לג.). ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה (שבת לא.). ינוחו לו לר״ש ברכות על ראשו (רב אדא בר אהבה, ע״ז ס:). כל הברכות שבתורה ינוחו על ראשך (אדר״נ טו).—ונחה דעתו: ר׳ יהודה אומר לא בבליים היו אלא אלכסנדריים היו (שהיו רגילים לתלש בשערו של שעיר המשתלח וכו׳) אמר לו ר׳ יוסי תנוח דעתך שהנחת את דעתי (יומ׳ סו:). ובסהמ״א: יישר כוחו ותנוח נפשו כמה יפה כיון (תשו׳ ר״ת קא ב). שהיה מטפח על פי החבית הרותחת כדי שתנוח הרתיחה (רמב״ם, מאכ׳ אסור׳ יב ט). אלא שלא נחה דעתי בזאת התשובה וכו׳ (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 89).— ואמר המשורר: בכור אבי ובן אמי שלומים לך באחריתך, ורוח אל תהי נחה עלי רוחך ונשמתך (ר״ש הנגיד, הים ביני ובינך). בגני ההדס חלנו ונחנו וישבנו בצלם שאננים, עדי גרשו עצי גנים ועלה באזנינו לקול עוף שאננים (רמב״ע, תרשיש ג לט). אל נא תלון עלי, כי אתה בא אלי, ואני איך אנוח, ותבא בי הרוח (ראב״ע, אפרוש כף).

—הפע׳, הניח, הניחותי, הניחתי, הנחתי, הניחו, מניח, הניח, הניחו, יניח, וינח, יניחני, יניחך, תניחנו, הניחי. —א) הניח את ידו וכדומ׳, נתן לה לנוח, לא החזיק אותה למעלה כמקדם: והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק (שמות יז יא).— והניח לפלוני, עשה שינוח ממלחמה, מצרה, וכיוצא בזה: עד אשר יניח יי׳ לאחיכם ככם וירשו גם הם את הארץ (דבר׳ ג כ). והיה בהניח יי׳ אלהיך לך מכל איביך מסביב וכו׳ תמחה את זכר עמלק (שם כה יט). יי׳ אלהיכם מניח לכם ונתן לכם את הארץ הזאת (יהוש׳ א יג). וינח יי׳ להם מסביב וכו׳ ולא עמד איש בפניהם (שם כא מד). ועתה הניח יי׳ אלהיכם לאחיכם כאשר דבר להם (שם כב ד). ויהי מימים רבים אחרי אשר הניח יי׳ לישראל מכל איביהם מסביב (שם כג א). ויהי כי ישב

[1]) כך ברב ספרים, הנון בקמץ, ובקצתם נחתי, נ פתוחה.

המלך בביתו וי"י הניח לו מסביב מכל איביו (ש"ב ז א). והניחתי לך מכל איביך (שם יא). ועתה הניח יי' אלהי לי מסביב אין שטן ואין פגע רע (מ"א ה יח). והיה ביום הניח יי' לך מעצבך ומרגזך ומן העבדה הקשה אשר עבד בך (ישע' יד ג). אשר אמר אליהם זאת המנוחה הניחו לעיף (שם כח יב). הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה והניחותי לו מכל אויביו מסביב (דהי"א כב ט). כי אמר דויד הניח יי' אלהי ישראל לעמו (שם כג כה). ואין עמו מלחמה בשנים האלה כי הניח יי' לו וכו' כי דרשנו את יי' אלהינו דרשנו וינח לנו מסביב (דהי"ב יד ה-ו).—ב) הניח את פלוני, נתן לו מנוח הנפש, הסיר דאגה ממנו: יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך (משלי כט יז).—ובתלמ', הניח את דעתו של פלוני: תנוח דעתך שהנחת את דעתי (ר' יהודה, מנח' ק. ועוד). — ג) הניח דבר, שׂם אותו במקום, כמו הִנִּיחַ, מן ינח, עי"ש, הניח אפו בפלוני: וכלה אפי והנחותי חמתי בם והנחמתי (יחזק' ה יג). לא תטהרי עוד עד הניחי את חמתי בך (שם כד יג).—והניח את פלוני במקום פלוני: היתה עלי יד יי' ויוציאני ברוח יי' ויניחני בתוך הבקעה (יחזק' לז א). במראות אלהים הביאני אל ארץ ישראל ויניחני אל הר גבה מאד (שם מ ב).—וברכה: וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך (שם מד ל).—והרוח: ראה היוצאים אל ארץ צפון הניחו את רוחי בארץ צפון (זכרי' ו ח).—ד) כמו נחה: פני ילכו והנחתי לך (שמות לג יד). רוח יי' תניחנו (ישע' סג יד), ועי' ינח.—ומצוי בסהמ"א, ואמר המשורר: הפחידוני עוני וחסדך יבטיחני, ונחמת חזיוני בהקיצי תשיחני, והאמינו רעיוני כי רוחך תניחני (ר"י הלוי, ילדי ראשית גרי). — *ודבור של כבוד וברכה למת: וכאשר נאסף (יהודה) אל עמיו הללוהו וכבדוהו כל זרע ישראל ויאמרו לאמר רוח יי' תניחנו (יוסיפון, פרק כ). מת משה החסיד בשבעה באדר רוח יי' תניחנו (ב"א, דה"ט, סי' 70). לזכר המשפחות וכו' השר הנכבד רוח יי' תניחנו (הזכרי' נשמ' מזמן הרמב"ם, JQR N.S. I, 57).

—הפע', הונח,—הונח לפלוני, מיגיעה וכדומ': על צוארנו נרדפנו יגענו לא הונח לנו (איכ' ה ה).

—נפע', *נִנּוֹחַ,—ננוח פלוני מחליו, הונח לו, רפתה ממנו המחלה: מעשה ברבן גמליאל שחלה בנו ושלח שני תלמידי חכמים אצל רבי חנינא בן דוסא בעירו אמר להן המתינו עד שאעלה לעלייה ועלה לעלייה וירד אמר להן בטוח אני שנינוח בנו של רבן גמליאל מחליו (ירוש' ברכ' ה ה).—וננוח מיגיעה וכדומ': כשהיו נינוחים היה (עמלק) בא עליהן והורגן (מדר' תנאים, דברי' כה יח). כל ימות השבת אנו נדונין ובשבת אנו נינוחין [1] (מד"ר בראשי' יא). כל זמן שהצדיקים חיים הם נלחמים עם יצרם כיון שהם מתים הם נינוחין [1] (ר' יוחנן, שם ט). עתידה ירושלים להיותה מתרחבת בכל צדדיה וגליות באות ונינוחות תחתיה (הוא, שם שה"ש, גואלך). —והמת בקברו: אין מפנין את המת ואת העצמות מקבר מכובד למכובד אין צורך לומר מן המכובד לבזוי וכו' ובתוך שלו (מפנין) אפי' מן המכובד לבזוי ערב הוא לאדם שהוא נינוח אצל אבותיו (ירוש' מו"ק ב ד).

נוֹחַ, נוח, א) ש"ז, בכנ' נוחך,—כמו מנוחה: ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמד על נפשם ונוח מאיביהם וכו' נקהלו בשלושה עשר בו ובארבעה עשר בו ונוח בחמשה עשר בו (אסת' ט יו-יז). ועתה קומה יי' אלהים לנוחך [2]) אתה וארון עזך (דהי"ב ו מא).—ובתלמ': משרבו מקבלי צדקה מן הגוים התחילו הגוים להתרבות וישראל להתמעט ואין נוח בעולם לישראל (תוספת' סוט' יד י). משרבו בעלי הנאה נתעותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין נוח בעולם (גמ' שם מז:).—ואמר המשורר: ובא נוח לידי העמלה ומשלוח לרגלי העקודה (ר"ש הנגיד, ואל תנסי). הנחש השיאני, והיצר הרע הסיתני, לבקש לי רעיה, ואשה יפה־פיה, להמציא נוח לנפשי האנושה, מקצר רוח ומעבודה קשה (ר"י חריזי, תחכמ' ו). — *נוח נפש, נוחי נפש, דבור של כבוד וברכה למת כשמזכירים אותו: אע"פ שכתבו לכם סדרי מועדות אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש (ר' יוסי, ירוש' ערוב' סוף ג). מכיון שנהגו בהן אבותיכם באיסור אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש (ר' חנינה, שם פסח' ד א). — *נוחו עדן: כך פרשה אדוננו מאיר עינינו רב יהודה גאון אבי אבינו נוחם עדן (רב שרירא גאון תשו' הגא', הרכבי, סי' שפא). מר רב סעדיה גאון נוחו עדן (שם, סי' שפו). שמואל בן יעקב כתב ונקד ומסר את המחזור הזה שלמק' מן הספרים המוגהים המבוארי' אשר עשה המלמד אהרן בן משה בן אשר נוחו בגן עדן (מחזור כ"י פטרבורג, משנת 1009, דס"ט, מבוא IX).—*אותיות הנח, בדקדוק, אותיות אהוי כשהן נחות אחרי תנועה ואינן הגויות: ספר אותיות הנוח חיבור ר' יהודה בר דוד (ספר דקדוק לר"י חיוג, הוצ' דוקס). ואותיות הנוח בלשון הקדש ד' והם י'ה'ו'א' (ראב"ע, תרג' ספ' הנקוד לר"י חיוג).

— [1]) כך בכ"י, הוצ' ד"ר תיאודור, ובספרי הדפוס נחין, נוחין.

[2]) בתהל' קלב ח למנוחתך.

—ב) *ת"ז. לנק' נוֹחָה, מ"ר נוֹחִים, נוֹחוֹת [1]),—קַל, לא קָשֶׁה, leicht; facile; easy: בצלים וכו' מרביצין אותן כדי שיהיו נוחין ליעקר (תוספת' שבי' ב א). ומפני מה לא קידשוה מפני שתורפה של ירושלים משם ונוחה ליכבש משם (אבא שאול, שם סנה' ג ד). אלו דברי תורה שקשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז ונוחין לאבדן ככלי זכוכית (ר"מ, חגי' טו.). נוח לו לאדם לגדל לגיון של זיתים בגליל ולא לגדל תינוק אחד בארץ ישראל (ר"א בר' שמעון, מד"ר בראש' כ). בנוהג שבעולם משוי שקשה לאחד נוח לשנים (ר' תנחום בר חנילאי, שם ויקר' א). — נוֹחַ לפלוני, מתיחס אליו בענוה, וכיוצא בזה: הוי קל לראש ונוח לתשחורת והוי מקבל את כל האדם בשמחה (ר' ישמעאל, אבות ג יב). העניים והביישנים ושפלי הרוח ונוחין לתשחורת ובעלי הבטחה עליהם הכתוב אומר ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור (מס' ד"א ב). מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין ועלובין היו (שמואל, ערוב' יג:). שני תלמידי חכמים הנוחין זה לזה בהלכה הקב"ה מקשיב להן (ר"ש בן לקיש. שבת סג.). — ונוֹחִין לפני פלוני: שתהיו ערבים ונוחין לפני בריח ניחוח (מד"ר במד' כא).—רוּחוֹ נוֹחָה מִפְּלוֹנִי, שפלוני הוא לרצון לו, שהוא מוצא חן בעיניו: כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו (ר"ח בן דוסא, אבות ג י). המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו (שבי' י ט). הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו וכו' אין רוח חכמים נוחה הימנו (ב"ב ח ה). ההורג נחשים ועקרבים בשבת אין רוח חסידים נוחה הימנו (שבת קכא:). — נוֹחַ לכעוס, וכו', שהוא כועס בשביל דבר קל ומהרה: יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לכעוס (ר' אליעזר, אבות ב י). ארבע מדות בדעות נוח לכעוס ונוח לרצות יצא שכרו בהפסדו וכו' קשה לכעוס ונוח לרצות חסיד נוח לכעוס וקשה לרצות רשע (שם ה יא). מפני מה האיש נוח להתפתות ואין האשה נוחה להתפתות (מד"ר בראש' יז). לא כשושנת ההר שנוחה להכמש אלא כשושנת העמקים שמרטבת והולכת (שם שה"ש, אני חבצלת). — נוֹחַ לִפְלוֹנִי, במשמ' יותר טוב לו: העורר על השדה והוא חתום עליה בעד וכו' יכול הוא שיאמר השני נוח לי והראשון קשה הימנו (אדמון, כתוב' יג ו).

—[1]) דעת אהרליך (בפרושו ליוא' ד יא, בהערה) כי צריך לנקד נוֹחַ.

שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא עכשיו שנברא יפשפש במעשיו (ערוב' יג:). כל מי שהוא אומר דברי תורה ברבים ואינן ערבין לשומעיהן כסולת זו שצפה על גבי נפה נוח לו שלא אמרן (ר' אלעזר, מד"ר שה"ש, נפת). נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים (רשב"י, ברכ' מג:). וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא (רבא, שם יז.). נוח לו לאותו צדיק שיהא שמש לדבר אחר ואל יכתב בו ויעש הרע בעיני ה' (שמואל, שבת נו:). נוח לו לאדם שיעבור עבירה בסתר ואל יחלל שם שמים בפרהסיא (ר' חנינא, קדוש' מ.). נוח לו לאדם שיבא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו ברבים (ר' יוחנן, ב"מ נט.). הלמד שלא לעשות נוח לו אילו נהפכה שליתו על פניו ולא יצא לעולם (הוא. ירוש' ברכ' א ה). אם ראית חנף ורשע מנהיג את הדור נוח לו לדור לפרוח באויר ולא להשתמש בו (הוא, מד"ר דבר' ה). נוח להן לבריות להגדיל להן כנפים ולפרוח באויר ואל ימסר וישתעבדו תחת יד מלך חנף (ר"ש בן לקיש, שם אסת' א). נוח היה לו (לאדה"ר) אם היה עומד בקללתו הראשונה (ר' לוי, שם בראש' כ). נוח לרשעים שיהיו סומין שעיניהם מביאין רעה לעולם (שם במד' כ). — ומצוי בסהמ"א: חשש מין מוץ דבר שנוח לידלק (רש"י ישע' לג א). ולא אמרנו ה' אצבעות בטפח ממש אלא לפי שנוח למתלמד לבא החשבון הזה בלבו (ר"ת שבת ח.). — ובזמן האחרון התחילו משתמשים במלת נוח במשמ' comfortable, ונוחיות, התקונים העושים את החיים נעימים וערבים, וכו'.

***נוּחָה**, ש"נ, סמי' נוֹחַת, — כמו מְנוּחָה: טוב למות מחיים רעים ונוחת עולם מכאב נאמן (ב"ס גני' ל יז).

נוט [1]), ממנו נוט.

נוּט, פ"ע, תָּנוּט,—נָטָה הָאָרֶץ, נָעָה בשעת רַעַשׁ וכדומ': יי' מלך ירגזו עמים ישב כרובים תָּנוּט הארץ (תהל' צט

[1]) בערב' ההמונ' ראט a), והמקור רוט, כמו נוט בעבר', והוא אחד השרשים שנכנסו לערבי' מעברי'. ואמר מחיט אלמחיט: ואלעאמה תקול ג'א' אלרג'ל והוא ירוט אי מתהאדי משיה כאלשכראנ.

a) راط

א).—ואמר המליץ: מרעם ורוח מסועה וסער תנוט ארץ והרים ירגזון (כ"ז, תרג' ב"ס מד יז).

נוֹטֵר, נוֹטְרִים,—עי' נָטַר.

א.*נֹוִי, ש"ז, בכנ' נוֹיוֹ (נוֹייו), נוֹאוֹ, נוֹיָהּ,—נוֹי האדם, יפי תארו, Schönheit; beauté; beauty: האב זוכה לבן בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים (ר"ע, עדי' ב ט). הנוי והכוח והחכמה והעושר והשיבה והכבוד והתפארת ובנים לצדיקים נאה להם ונאה לעולם (ר"ש, תוספתי סנה' יא ח). הבא על יבמתו לשום נוי ולשום נכסים הרי זו בעילת זנות וקרוב הולד להיות ממזר (אבא כאול, שם יבמ' ו ט). ובנות ירושלם יוצאות (בט"ו באב וביוה"כ) וחולות בכרמים ומה היו אומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה (תענ' ד ח). יש לך נוחה ביופיה ולא במעשיה וכו' זאת נאה נוחה בנויה ונוחה במעשיה (ספרי במד' נט). למלך שהיה לו בת נאה משובחת וחסודה אמר המלך עשו לה פרוים מוטב שתראה נוייה של בתי מן פרוים (ר"י בר אלעאי, מד"ר במד' יב). עשרה חלקים של נוי [1]) בעולם תשעה במדי ואחד בכל העולם (ר' נתן, שם אסת', בשנת שלב). ומעשה נמי באשה אחת גדולה שהיתה גדולה בנוי וקפצו עליה בני אדם לקדשה ואמרה להם מקודשת אני וכו' (כתוב' כב.). והכהן הגדול מאחיו שהוא גדול מאחיו בנוי בכח בחכמה ובעושר (הורי' ט.). שהיה (יצחק) דומה לאביו בכל דבר בנוי בחכמה בעושר ובמעשים טובים (מד"ר שמות א). בשעה שהיו השונאים מקיפים את ירושלם לא היו בנות ישראל מצירות בדבר אלא מצפות ואומרות אימתי תילכד על שם שהיו בעלות נוי והיתה כל אחת מהן אומרת אם תילכד ירושלם אני באה לידי גאולה שאני בעלת נוי דוכס רואה אותי ונוטל אותי (פסיק' רבתי לא). — ובמשמי קִשּׁוּט לדבר: אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי אלא אומרים נעשה אפרודיטי נוי למרחץ (ר' ישמעאל, ע"ז ג ד). ותפוח היה באמצע המזבח וכו' וברגלים לא היו מדשנין אותו מפני שהוא נוי למזבח (תמיד ב ב). וכולן שעשאן לנוי טהורין (כלים יד ב). דבר של נוי אסור שאינו של נוי מותר (ר' אושעיא, ע"ז נא:). דבר שהוא נוי בזה (באיש) ומום בזה (באשה) כגון קרחת (ירוש' כתוב' ז ט). זקן הרי נוי באיש ומום באשה וכו' דדים הרי נוי באשה ומום באיש (שם). מה השדים הללו נויה של אשה כך משה ואהרן נוין של ישראל (מד"ר שה"ש, שני שדיך). עשה הקב"ה נוי לתחתיתו כדי שלא יהא מתבזה כבהמה (ר"א בר יצחק, שם בראש' יז). הקב"ה ברא את האדם ונתן ביבו על פתחו ואי זה זה בית חוטמו והוא נואו והוא שבחו (ר' לוי, שם קהל', ופניתי). —נוֹיֵי הסכה, קשוטיה: נויי סוכה אין ממעטין בסוכה (סוכ' י:). בסוכה שנוייה מופלגין ממנה ארבעה טפחים (שם). מהו להסתפק מנויי סוכה כל שבעה (שבת כב.). — נויי העיר: מרחיקין את האילן מן העיר עשרים וחמש אמה וכו' משום נויי העיר (עולא, ב"ב כד:). — ומצוי בסהמ"א: ויש בין שתי החצרות כותל משמש לשתיהן מכרו עכשיו כולו לשמעון אלא שהיה לו בו קודם לכן שערים שעשאן לנואי ושמעון אומר קניתים בכלל הכותל וכו' אם יש בדברי המכירה דבר מוכיח או מכריע שאותן הדלתות העשוי' לנוי הכותל מכורות עם הכותל (תשו' הגא', הרכבי, סי' נח). שאין הציצית הגמורה משאוי אלא הרי היא מנוי הבגד ומתכסיסיו כמו האימרא וכיוצא בה (רמב"ס שבת יט כ). כי הנוי בלא ספק משיא האדם לבקש המותרות (ר"י בר אנטולי, מלמד התלמיד', נשא). היינו נוהגים בארצנו לכפות הכרים והכסתות להיות נוייהן למטה והצד התחתון למעלה (שו"ת ריב"ש סט). ויש לנהוג הכי בנוין התלויין בסכך אבל בנוין התלויין בדפנות כגון סדינים המצויירין מותר לטלטלן (הלבוש, או"ח תרלח ב). כמה נאים היה נויים עליהם לתקלה (ראש' חכמה, שער היראה יב). — ואמר הפיטן: נואי בגדי פז עטה וקידש נועץ לקרוץ כבש והגיש ערכי נתח (סדר עבודה, כ"י גני' J. Elbogen 160). — והמשורר: בכל העלמות, נעימות ותמות, ובנוי רשומות, הלא אין כלאה (רע"פ, מתק שפתי 47). — ∴נויי השטר: המוכר פרדס לחבירו צריך שיכתוב לו קנה לך דקלים ותמרים והוצין ואע"פ שקנה כל אלו אע"פ שלא פירש אותם נויי השטר הם (רמב"ם, מכיר' כד יד).

ב.∴נֹוִי[1]), ש"ז,—גרעין, גלעין: גלעינין הם נויי הפירות מכל פרי שיש לו גרעינין בתוכו כתמרים והזיתים ואגסים וכו' כי על נוי התמרים קרום מפריד בין הגרעין ובין האוכל של תמרים (תרג' פי' המשני להרמב"ם, עוקצ' ב ב).

∴נוֹיָה[2]), ש"נ, — כמו ב.נוֹי הקודם: נוייה [3]) שנמצאת במרה (רמב"ם, שחיט' ו ז).

---

[1]) בגמ' (קדוש' מט:) יופי.

[1]) עי' הערה לערך ∴נוֹיָה.

[2]) בערב' נואה a), ועי' הערה הבאה.—[3]) כך גרסת

a) نواة

*נְוִיָּה, ש״נ. — עי׳ נִבְיָה, נִמְיָה.

נוֹכֵל, ש״ז. — אדם בעל נְכָלִים: וארור נוֹכֵל ויש בעדרו זכר ונדר וזבח משחת לאדני (מלאכי א יד). — ומצוי בסהמ״א במשמ׳ בעל מרמות: וכוח הנפש עם הגוף והשכל, מי משלשתם הנוכל (ר״י חריזי, תחכמ׳ יג). — ואמר המליץ: אני קדר אני רוכל, אני נגיד ואמרכל, אני רמאי אני נוכל, אני הוא ולא אחר (עמנו׳, מחבר׳ ט).

***נול**, ממנו *נָוַל, *נִוּוּל, *מְנֻוָּל.

***נָוַל**, פ״ע, נוֹלָה. — נָוַל פלוני, נהיה מְנֻוָּל: משרבו מקבלני טובתיך ומחזיקני טובתך רבו איש הישר בעיניו יעשה וסרחה כל המלכות כולה ואזלה ונולה[1] (תוספת׳ סוט׳ יד ז).

— פע׳, *נִוֵּל, נִוְּלָם, מְנַוֵּל, וכו׳. — נִוֵּל את פלוני, עשהו מְנֻוָּל, מְכֹעָר, verunstalten, zu Schanden machen; rendre laid; to put, to shame: לא נוולם (יהושע את עמלק ואת עמו) אלא דנם ברחמים (ר׳ יהוש׳, מכי׳ בשלח, עמלק א). בנות ישראל נאות הן אלא שהעניות מנוולתן (ר׳ ישמעאל, נדר׳ ט י). מעשה בבני ברק באחד שמכר בנכסי אביו ומת ובאו בני משפחה וערערו לומר קטן היה בשעת מיתה ובאו ושאלו את ר״ע מהו לבודקו אמר להם אי אתם רשאים לנוולו (ב״ב קנה.). היו עליה (על הסוטה) כלי זהב וכו׳ מעבירים ממנה כדי לנוולה (ר׳ יהודה, סוט׳ א ו). במדה שאדם מודד בה מודדין לו היא קשטה את עצמה לעבירה המקום נוולה היא גלתה את עצמה לעבירה המקום גלה עליה (שם ז). אין מנוולין בנות ישראל (ר׳ יוחנן בן ברוקה, ספרי במד׳ יא). לא יעלה אדם לראש הבימוס אפילו לנוולו אפילו לטנפו (תוספת׳ ע״ז ו-ז י). שלא יאמר אוי לי שהרגתי בת ישראל אוי לי שנוולתי בת ישראל (ספרי במד׳ כא). לא עצמה בלבד נוולה אלא כל בתולות ישראל (שם דבר׳ רמ). וכעס על הטפשין שלא קיימו את דבר המלך וניוולו פלטין של מלך (ר״י הכנסיה, מד״ר קהל׳, בכל עת). אין הבוגרת רשאה לנוול את עצמה בימי אבל אביה (תענ׳ יג:). — ומצוי בסהמ״א: קחת פסיליהם בעיניך וצפויהם כשקץ לנולו, תזרם כמו דוה צא תאמר לו (רסע״ג, אזהר׳, אנכי אב).

תנחום ירוש׳, ערך נוה, שהביא דבור זה מהרמב״ם. וכך היתה הגרסה בכל ספרי הרמב״ם הראשונים, כמו שהעיר המגיה בעצמו כאן, שהוא הגיה נזיה, עי׳ זה הערך. ואין ספק בכונת הרמב״ם במלה זו. כי מאמר זה הוא תרגום מאמר ארמי בגמ׳: קשיתא דאישתכח במרה (חול׳ מט.).

[1]) כך בכ״י א״פ, הוצ׳ צוק״מ. ובדפוס׳ נבלה, וכך גם בכ״י וינה.

— פע׳, נֻוַּל, מְנֻוָּל (מנוול), מְנֻוֶּלֶת (מנוולת). — מְכֹעָר מאד: על מה משקין את זו (לא) לבודקה הרי היא בדוקה ומנוולת (ר״ע, תוספת׳ סוט׳ ב ג). אין לך מנוול ומשוקץ יותר מן השור בשעה שהוא אוכל עשב (מכי׳ בשלח ב ו). מצות הנהרגין וכו׳ (ר׳ יהודה אומר) מניחין את ראשו על הסדן וקוצץ בקופיץ אמרו לו אין מיתה מנוולת מזו (סנה׳ ז ג). כדי שלא יכנסו למשמרתם כשהן מנוולין (ר׳ יוחנן, תענ׳ יז.). גזרו עליהן שלא יכנסו לרגל מנוולין (ר׳ סימון, ירוש׳ מו״ק ג א). יש מהרשעים שמזדווגין זה עם זה בעולם אחד מהן עשה תשובה לפני מותו ואחד לא עשה תשובה נמצא זה עומד בחבורות הצדיקים וזה עומד בחבורות הרשעים והוא רואה אותו ואומר אוי לי שמא משוא פנים יש בדבר אני וזה גנבנו אני וזה הרגנו כאחת וכו׳ ואומרים לו שוטה שבעולם מנוול היית ומושלך לאחר מיתתך שלשת ימים ולא בחבלים גררוך לקבר (מד״ר רות ג, שם קהל׳, מעוות). — ועי׳ *מְנֻוָּל.

— התפ׳, *הִתְנַוֵּל, מִתְנַוֵּל (מתנוול), מִתְנַוֶּלֶת (מתנוולת). — נִוֵּל את עצמו, נהיה מְנֻוָּל: הפרש בין אדם המתנוול במקום שמכירים אותו לאדם המתנוול במקום שאינן מכירין אותו (ספרי במד׳ יה). שתהא בת ישראל שמחה וזו בוכה זו מתקשטת וזו מתנוולת (שם דבר׳ ריג). ואינו דומה אדם שיצא כעור ממעי אמו לאדם שיצא נאה ונתנול (מד״ז שם, הול׳ בוכר יג).

***נוֹל**[1], ש״ז. — שֵׁם לכסא האריגה, משתמשים בשם זה בדבור העברי בא״י.

נום[2], ממנו א. נוּם, נוּמָה, תְּנוּמָה, ג. *נוֹם.

א. נוּם, פ״ע, כְּמוֹ. נוּם, יָנוּם. — נָם פלוני, התחיל לִישֹׁן, נפלה עליו שֵׁנָה, schlummern; s'assoupir; to slumber: אין עיף ואין כושל בו לא ינום ולא יישן (ישע׳ ה כז). נָמוּ רעיך מלך אשור (נחו׳ ג יח). אשתוללו אבירי לב נָמוּ שנתם (תהל׳ עו ו). אל יתן למוט רגלך אל ינום שמרך הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (שם קכא ג-ד). — ובמשמ׳ ישן שֵׁנָה קלה, נִמְנֵם: כלבים אלמים לא יוכלו לנבח הזים שכבים אהבי לָנוּם (ישע׳ נו י). — ומצוי בסהמ״א, ואמר המשורר: אני הולך לארצי כי בארץ סגרו אותך, ואנום עת ואיקץ עת ואת לעד בנומתן

[1]) בערבי׳ נול a).

[2]) משתף. בערבי׳ נום b).

a) نول b) نوم

(ר״ש הנגיד, היס ביני ובינך). דל מראות גופי ועיני עששה מרוב דמעי ועצמי נחרו, יום בי צבי אנף ואם אנום עלי ערש יצועי מעבור בי נחרו (רמב״ע, תרבים ד ס). וקראו מול ערבות בקול כים ינהם, לגבור בקרבות לא נם ולא נדהם (ר״י הלוי, משתחוים להדרת קדש). רחבים וארוכים חסדיך עמי, ורעיוני רכים לא אבין גלמי, ועת נום ובהשכים בך עצם עצמי (ראב״ע, אלהי הרוחות). ויהי בעת נומי וארא בחלומי והנה לפני קומה גבוהה כמראה אדם תמונתו (ר״י זבארה, ספ׳ שעשועי א). ואומר בלבי אאריך על הנבל לשון ולא אניח לו לישן ואשאלנו כאשר שאלני ואמנעהו מנום כאשר מנעני (שם י).

ב.* **נוּם**, פ״ע, נָם, נַמְתִּי, נוּמֵיתִי, נוּמִית, נוּמִינוּ,—צמצום מן נָאַם, במשמ׳ דִבֵּר: מעשה באחד שבא אלי מן הדרום וראיתיו יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו תלתלים נמתי[1]) לו בני מה ראית לשחת שער זה נאה נם[1]) לי רועה הייתי בעירי ובאתי למלאות מן הנהר מים ונסתכלתי בבבואה שלי ופחז יצרי עלי וביקש להעבירני מן העולם נמתי ליצרי רשע לא היה לך להתגאות וכו׳ הרי עלי לגלחך לשמים הימכתי את ראשי ונשקתיו על ראשו נמתי לו בני כמותך ירבון עושה רצון המקום בישראל (שמעון הצדיק, תוספת׳ נזירי ד א). א״ר יהושע נמיתי[2]) לכם עצמות בית שמאי (שם אהלי ה יב). אמר ר׳ עקיבא סח לי שמעון בן לוגא אני ותינוק אחד מבני בניהם (של בית אבטינס) היינו מלקטין עשבים בשדה ראיתיו ששוחק ובוכה נמתי[3]) לו על מה בכיתה וכו׳ ומה ראיתה אמר לי מעלה עשן כנגדי נמתי[4]) לו הראני (שם יוה״כ ב ז). אמר ר׳ עקיבא כשהייתי בא בים ראיתי ספינה שטבעה בים והייתי מצטער על תלמיד חכם שהיה בתוכה וכשבאתי למדינת קפוטקיא ראיתיו שיושב לפני ושואל הלכה נומתי[5]) לו בני היאך עליתה מן הים וכו׳ (שם יבמ׳ יד ה). אמר ר׳ עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעבר השנה מצאני נחמיה איש בית דלי ואמר לי שמעתי שאין משיאין את האשה בארץ ישראל על פי עד אחד אלא ר׳ יהודה בן בבא ונמתי[6]) לו כן הדברים (יבמ׳ יו ז). אמר ר׳ יוחנן בן נורי נמתי לו לר׳ אליעזר

---

1) בספרי במד׳ כב נאמתי, נאם. ובגמ׳ ירוש׳ (נזיר א ה) ובבלי (נדר׳ ט, נזיר ד:) אמרתי.—2) כך בכ״י הוצא׳ צוק״מ, ובנדפס נמתי, ובגמ׳ (חגי׳ כב:) נעניתי.—3) בירוש׳ (יומ׳ ג ט) ובבלי (שם לח.) אמרתי.—4) בירוש׳ שם נומיתי.—5) בנדפס נמתי, ובירוש׳ (שם טז ד) נימתי, ובבבלי (שם קכא.) אמרתי.—6) בקצת ספרים ונומיתי.—

אם הצילו אוהלין מיד אוהלין באוהל המת שכן חולקין וכו׳ (תוספת׳ כלי׳ ב״ק ו ג). אמר ר׳ אלעזר כשהלכתי לארדסקוס מצאתי את ר׳ מאיר ואת יהודה בן פתירוש שהן יושבין ודנין בהלכה וכו׳ שתק יהודה בן פתירוש נמתי לו ר׳ מאיר אל תבוז לי בקי היה לך ביהושע בן ממל נם לי הן ובעל מלאכות היה נמתי לו בלשון הזה אמר לי משם ר׳ יהושע (שם אהיל׳ ד יד). אמר ר׳ יוסי מצאתי זקן אחד מנציבין נומתי[1]) לו בקיא היה לך בר׳ יהודה בן בתירה אמר לי הן ועל שולחני היה תדיר נומתי[2]) לו ראיתו שחלץ מימיך (שם יבמ׳ יב יא). אמר ר׳ יוסי נמתי לו לר׳ יוחנן בן נורי תמיה אני אם קבל הימך ר׳ אליעזר תשובה (שם כלי׳ ב״ק ו ד). אמר ר׳ יוסי נומינו לשליח אף אנו מקובלין שאפילו אמר לבית דין הגדול שבירושלים תנו גט לאשתי שילמדו ויכתבו ויתנו לה (גיט׳ ו ז); מעשה בבני לוי שהלכו לצוער עיר התמרים וחלה אחד מהם והביאוהו בפונדק ובחזרתם אמרו לפונדקית איה חבירנו נומית[3]) להם מת וקברתיו (יבמ׳ טז ז). (כתוב ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו ואפילו בשבת דברי ר׳ יאשיה אמר לו ר׳ נתן ועדיין לא שמענו נם[4]) לו ר׳ יאשיה הרי הוא אומר צו את בני ישראל וכו׳ (מכי׳ בא, מס׳ דפסח׳ ה). למואל שנם לאל בלבו ואמר יכול אני להרבות (נשים וכו׳) ולא לחטוא (מד״ר קהל׳ א).—והשתמשו בו גם בסהמ״א: שרים נפילים אמרת ולא כתוב כן, כי בימי משה בחברון נפילים נאמר כן, ונמתה השם להכעיסם נתירא מהן, אכן ובלל שפתם וינפצם משכן (רסע״ג, תשו׳ על חיוי הבלכי, הוצ׳ דוידסון 32). ונמתה על האחים כי העשיר הגדול והרבהו (שם, פסקה 65). כבר שאלני עליה תלמיד מבני ספרד היש לה טעם וכו׳ ונמתי לו כי זאת קבלה היא ביד החכמים (ר״נ גאון, ברכ׳ נו:). — ואמר הפיטן: נם לממרם הגש דם פר נטל ונכנס לבין הבדים (יוסי בן יוסי, סדר עבודה, אתה כוננת). נחלתנו כנוטשה ביד לוחם, נם לא אחום ולא ארחם (ר״א קליר, קיני לת״ב, איכה אספתו). למה ברחוק תעמוד בדברם עזות, נמת הנשמה אושיב פרזות (שם). בעשותו ככה מאסתיו לשנאתו, ונמתי לצורי לא אחפוץ קרבתו (שמעון בר יצחק, שעשוע, יוצ׳ ב שבוע׳). חי הודה לאשר אמרו, זכו קדושים ומשם נתאשרו,

---

1) בנדפס אמרתי, וכך גם בגמ׳ בבלי (שם קב.), ובירוש׳ (יב א) נמתי. — 2) בנדפס נמתי, וכך גם בירוש׳ שם. — 3) כך במשנ׳ שבגמ׳ בבלי. במדב״מ ונומת. ובמשנ׳ שבמשנ׳ אמרה.—4) בספרי במד׳ קמב נאם.

כנם הטיבו את אשר דברו (שמעון בר' יצחק, שבועות מרוס, יוצ' ב שבוע'). טוב נמת לאדירים, ישקלו כסף כפורים (זולת לשבת שקל', אתה אהבת). ונאצו למול ציר אשר בחרת, ונם מי יי' אשר אמרת (יוצ' ב פסח, בעשר מכות). הבאים אחריהם זעמו באף ובחימה, הדורים שבחו לשמו ונמו יי' איש מלחמה (יוצ' אחרון פסח, אתה האדרת). זה אלי נם לאבי חוזה, והראהו כמטבע איש במחזה, ונם הכל יתנו כזה (יוצ' לשבת שקלי, אל מתנשא). זמם אפתה השביעי קטנם, זהב אעשירך אליו נם, זמנתיך לי למשנה קונם (יוסף בר שלמה. אודך כי אנפת, שבת א חנכ'). —ואמר המשורר: ושחרתי בעת ערב ידיד נם תהתל בי ואם תענה שקרים, עניתיהו וחי יפיך ערבים לרוב אורך חשבתים כבקרים (משה דרעי, דיואן קלז, לקו"ק לד).

ג.··**נוּם**, ש"ז, — כמו נוּמָה: לבי לבי הומה לצבי טרם נברא הוא לו רועה, מיום נודו לא טעם נום עינו וכסיל שחק רועה (רמב"ע, תרשיש ז פ). למה כסילים על פני שחק אהלים תקעו, יובל להניס נום בני חשק בליל תקעו (שם שם פח). לצפותי ידיד נדה שנתי הלילות חשבתימו כימים, וכוכבי השחקים לי מעידים בנוד נומי ושהדי במרומים (משה דרעי, דיואן א קה, לקו"ק לא).

נוּמָה, ש"נ, — שֵׁנָה קלה של עצלות: כי סבא וזולל יורש וקרעים תלביש נוּמָה (משלי כג כא). —ואמר בן סירא: דאגת מחיה תפריע נומה ומחלי חזק תפריג שנה (ב"ס גני' לד ב). —ובתלמ': אני שליט בנומה ואין נומה שולטת בי (מכי' יתרו, בחדש ו). — ואמר המשורר: אלהי הארך לי כי אשר בא הקיצני והייתי בנומה (ר"ש הנגיד, הלכובל). ואנום עת ואיקץ עת ואת לעד בנומתך, ועד יום בוא חליפתי בלבי אש פרידתך (הוא, היס בני ובנך). נעימות ונקמות, וצופים עם חמות, להעיר מנומות, שעפי שובביהם (רמב"ע, דיואן נב, כ"י בודלי'). ורדפו תאותם, וערבה נומתם, ושד הקיץ אותם, ושבט אלהיהם (שם). שאלו חושקים אם יש אדון מאין פשע עבד חבל, לא רחם על חושק נומו נומת שוכב על ראש חבל (הוא, תרשיש ד ל-לא). הלא עתים אחדים הם יעופון כחלום נומה, ותעש כל אשר תוכל לעיני כל ביד רמה (ר"י אבן צדיק, קרא שיר זה לנחמה).

***נוּן**, מ"ר נוּנִים, נוּנִין, —שֵׁם האות הארבע-עשרה באלף בית העברית: נו"ן [1]) סמ"ך עי"ן (נדר' נד:). מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלתן

[1]) ופרשו שם: נונא סמא לעינים. ע"כ. והוא על שם צורתו כמו דג, נון בארמ'.

של שונאי ישראל דכתיב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל (ר' יוחנן, ברכ' ד:). שני יודין (שבמלת יין) עשרים גון חמשים הרי שבעים אלו שבעים אומות (תנחומ' במד' י). —ומ"ר: כתב לאלפים עיינים וכו' לזיינין נונים ולנונים זיינים (ספרי דבר' לו). שלא יכתוב אלפין עיינין וכו' יודין ווין זיינין נונין נונין זיינין (שבת קג:). —ומצוי בסהמ"א: והאותיות אשר תהיינה נוספות וכו' והן האלף והואו והיוד והכף והלמד והמם והנון והשין והתיו (הרקמה, שער ה). והנון יוסיפוה בראשי הפעלים העתידים (שם ו). ויעשו נאצות גדולות בסגול הנון, שמעתי את כל נאצותיך בקמץ הנון והאלף (רד"ק, שרש נאץ). בין פסוק לפסוק יש נונין הפוכין לדרוש סימניות אלו למיעוטין (הריטב"א, ר"ה יז:). — ואמר הפיטן: נון נר אלהים נשמת אדם ולא ולא נשמת בהמה, אף כי לפי מיתתם זו לזו דומה (בנימ' בר זרח, אהלל, שבת לפני שבוע'). —*נון כפופה ונון פשוטה או ארוכה: נון כפופה נון פשוטה נאמן כפוף נאמן פשוט (שבת קד.). — ובסהמ"א: והוא הדין לצדיק כפופה ולנון פשוטה (רש"י מנח' כט:). נון כפופה יהיה ראשה עב כמין יוד וצווארה גם כן עב ומושבה ארוך פעמים גם שלש מראשה וכנה עגול שלא תראה גימל נון פשוטה יכתוב ראשה עב וצווארה עב וירכה ארוך שלא תדמה לזין וצריך להאריך כל כך שאם תכפול אותה תהיה נון כפפה (ר"א בלמסי, מקנ"א א).

נוֹן, יִנּוֹן, —עי' ב.נִין.

נוי״נ, —ר"ת: נוח נפש.

***נֻוְנֶה**, —לא נמצא.

—התפ', *מִתְנַוְנֶה, ־נָה, —נעשה יותר ויותר חולה, כחוש ורזה, כמו מִשְׁחָף: הזכות תולה במים המאררים ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנונה [1]) והולכת (תוס' סוט' ג ה). משבחת והולכת בידוע שהיא כשרה מתנוונה והולכת בידוע שהיא טרפה (רשב"ג, חול' נז:). אמדוהו (את הניזק) והיה מתנונה והולך אין נותנין לו אלא כמו שאמדוהו (ב"ק לא.). במתנונה דרך איברים [2]) (סוט' כו.). המתנוונה מותרת לביתה (רב המנונא, ירוש' סוט' ג ה). — ובסהמ"א: בשחפת ובקדחת בלשון ערבי סחאף והוא החלי שהגוף מתנונה בו (ר"י א"ת, השרש' לריב"ג, שרש שחף). אפילו כלב או חמור נושכו היה נזוק ומתנונה והולך אלא שנשיכת

[1]) במדב"מ מיתנונא. —[2]) ופרש"י: שאינה מתנוונה במעים ובירכים אלא ראשה ושאר איבריה ידים עליה.

הנחש ממהרת להמית (רש״י במד׳ כא ח). היה צריך להראות בהמתו בכל יום לעדים והם יראו שמתנונה והולכת (תפו׳ הרא״ש, טוח״מ סט ג). שנכנס בה חלשות ועייפות מטורח הדרך אפי׳ שלא מתה מיד אלא מתנוונת והולכת זמן מרובה (הוא, שם סמ ה).

א.נוס[1]), ממנו א.נוס, מנוס, מנוסה, *ניסה.

א.נוס, פ״ע, נס, נסה, נסתי, נסתה, נסו, נסנו, נסתם, נס, נסים, נוס, לנוס, לנס, נסך, נוסם, נסם, נסו, אנוסה, תנוס, ינוס, וינס, וינס, ותנס, ננוס, ננוסה, תנוסו, תנסו, תנוסון, ינוסו, ינסו, ינוסון, — נס פלוני, ברח, שלא יוכלו לתפשו, to flee; s'enfuir; fliehen: הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה (בראש׳ יט כ). ויעזב בגדו בידה וינס ויצא החוצה (שם לט יב). וישלכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו (שמות ד ג). ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה (שם כא יג). ורדו בכם שנאיכם ונסתם ואין רדף אתכם (ויקר׳ כו יז). וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו לקלם כי אמרו פן תבלענו הארץ (במד׳ יו לד). את שש ערי המקלט אשר תתנו לנס שמה הרצח (שם לה ו). ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה (שם יא). לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה (שם יה). והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וכו׳ ואם יצא יצא הרצח את גבול עיר מקלטו אשר ינוס שמה (שם כה-כו). וינס יותם ויברח וילך בארה (שפטי׳ ט כא). ומגדל עז היה בתוך העיר וינסו שמה כל האנשים והנשים וכל בעלי העיר (שם נא). ויאמר האיש אל עלי אנכי הבא מן המערכה ואני מן המערכה נסתי היום (ש״א ד יו). ויבקש שאול להכות בחנית בדוד ובקיר וכו׳ ודוד נס וימלט (שם יט י). ותשאהו אמנתו ותנס ויהי בחפזה לנוס ויפל ויפסח (ש״ב ד ד). ויקחו את אבשלום וישלכו אתו ביער וכו׳ וכל ישראל נסו איש לאהלו (שם יח יז). ואם שלשה חדשים נסך לפני צריך והוא רדפך (שם כד יג). וינס יואב אל אהל יי׳ וכו׳ ויגד למלך שלמה כי נס יואב אל אהל יי׳ (מ״א ב כח-כט). והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלם (שם יב יח). ולקחת פך השמן ויצקת על ראשו וכו׳ ופתחת הדלת ונסתה ולא תחכה (מ״ב ט ג). ויפתח הדלת וינס (שם י). ויהפך יהורם ידיו וינס ויאמר אל אחזיהו מרמה אחזיה (שם כג). ואחזיה מלך יהודה ראה וינס דרך בית הגן (שם כז). ויקשרו עליו קשר בירושלם וינס לכישה (שם יד יט). ואמיץ לבו בגבורים ערום ינוס ביום ההוא (עמו׳ ב יו). כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדב (שם ה יט). לא ינוס להם נס ולא ימלט להם פליט (שם ט א). וגער בו ונס ממרחק ורדף כמץ הרים לפני רוח (ישע׳ יז יג). והיה הנס מקול הפחד יפל אל הפחת (שם כד יח). נסו מתוך בבל ומלטו איש נפשו אל תדמו בעונה (ירמ׳ נא ו). הוי הוי ונסו מארץ צפון (זכר׳ ב י). ונסתם[1]) כאשר נסתם[1]) מפני הרעש (שם יד ה). נסו ואין רדף רשע (משלי כח א). אדם עשק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו (שם יז). — ובפרט הצבא במלחמה מפני האויב: ויערכו אתם מלחמה בעמק השדים וכו׳ וינסו מלך סדם ועמרה ויפלו שמה והנשארים הרה נסו (בראש׳ יד ח-י). ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי יי׳ נלחם להם (שמות יד כה). וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים (מפני ישראל) לקראתו (שם כז). ונסו מנסת חרב ונפלו ואין רדף (ויקר׳ כו לו). יתן יי׳ את איביך הקמים עליך נגפים לפניך בדרך אחד יצאו אליך ובשבעה דרכים ינוסו לפניך (דבר׳ כח ז). ויעלו מן העם שמה כשלשת אלפים איש וינסו לפני אנשי העי (יהוש׳ ז ד). והיה כי יצאו לקראתנו כאשר בראשנה ונסנו לפניהם ויצאו אחרינו עד התיקנו אותם מן העיר כי יאמרו נסים לפנינו כאשר בראשנה (שם ח ה-ו). ויפנו אנשי העי אחריהם ויראו והנה עלה עשן העיר השמימה ולא היה בהם ידים לנוס הנה והנה והעם הנס המדבר נהפך אל הרודף (שם כ). ויהי בנסם מפני ישראל (שם י יא). וימצאו את אדני בזק בבזק וילחמו בו וכו׳ וינס אדני בזק וירדפו אחריו (שפט׳ א ה-ו). ויפל כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד וסיסרא נס ברגליו אל אהל יעל אשת חבר הקיני (שם ד יז). וירץ כל המחנה ויריעו וינוסו[2]) וכו׳ וינס המחנה עד בית השטה (שם ז כא-כב). ובני ישראל אמרו ננוסה ונתקנוהו מן העיר אל המסלות (שם כ לב). וילחמו פלשתים וינגף ישראל וינסו איש לאהליו (ש״א ד י). נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם (שם יז). וכל איש ישראל המתחבאים בהר אפרים שמעו כי נסו פלשתים (שם יד כב). וכל איש ישראל בראותם

---

[1]) רק בעבר׳. בערב אולי נוצ a).

a) نوص

[1]) יש קראים ונסתם, עי׳ השרשים של רד״ק, וערך סתם. — [2]) כך הקרי, הכתיב ויניסו.

את האיש וַיָּנֻסוּ מפניו (שם יז כד). ויאמר אשר נָס העם מן המלחמה וגם הרבה נפל מן העם וימתו (ש״ב א ד). וַיָּנָס ארם מפני ישראל (שם י יח). והחרדתי אתו וְנָס כל העם אשר אתו (שם יז ב). לא תצא כי אם נוֹס נָנוּס לא ישימו אלינו לב (שם יח ג). כאשר יתגנב העם בְּנוּסָם [1]) במלחמה (שם יט ד). ויכו בני ישראל את ארם מאה אלף רגלי ביום אחד וַיָּנֻסוּ הנותרים אפקה וכו׳ ובן הדד נָס ויבא אל העיר חדר בחדר (מ״א כ כט־ל). ויכה את אדום וכו׳ וַיָּנָס העם לאהליו (מ״ב ח כא). ומה תעשו ליום פקדה ולשואה ממרחק תבוא על מי תָּנוּסוּ לעזרה (ישע׳ י ג). חרדה הרמה גבעת שאול נָסָה (שם כט). איש אל עמו יפנו ואיש אל ארצו יָנוּסוּ (שם יג יד). הנה כה מבטנו אשר נַסְנוּ שם לעזרה להנצל מפני מלך אשור (שם כ ו). ותאמרו לא כי על סוס נָנוּס [2]) על כן תְּנוּסוּן ועל קל נרכב על כן יקלו רדפיכם אלף אחד מפני גערת אחד מפני גערת חמשה תָּנֻסוּ (שם ל יו־יז). ונפל אשור בחרב וכו׳ וְנָס לו מפני חרב (שם לא ח). מדוע ראיתי המה חתים נסוגים אחור וגבוריהם יכתו ומנוס נָסוּ וכו׳ אל יָנוּס הקל ואל ימלט הגבור (ירמ׳ מו ה-ו). נֻסוּ מלטו נפשכם ותהינה כערוער במדבר (שם מח ו). נֻסוּ הפנו העמקו לשבת (שם מט ח). רפתה דמשק הפנתה לָנוּס (שם כד). ונינוה כברכת מים מימי היא והמה נָסִים עמדו עמדו ואין מפנה (נחו׳ ב ט). יקום אלהים יפוצו אויביו וְיָנוּסוּ משנאיו מפניו (תהל׳ סח ב). — ובהשאלה במליצה לדברים לא בע״ח, נָסוּ הַצְּלָלִים, נָטוּ: עד שיפוח היום וְנָסוּ הצללים סב דמה לך דודי לצבי או לעפר האילים על הרי בתר (שה״ש ב יז). עד שיפוח היום וְנָסוּ הצללים אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה (שם ד ו). — נָסוּ הַמַּיִם, נסגו לאחור: תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים מן גערתך יְנוּסוּן מן קול רעמך יחפזון (תהל׳ קד ו־ז). — והַיָּם נָס, נסגו מימיו לאחור: הים ראה וַיָּנֹס הירדן יסב לאחור וכו׳ מה לך הים כי תָנוּס הירדן תסב לאחור (שם קיד ג־ה). — ודברים מפשטים, אֲנָחָה, יָגוֹן וכיוצא בזה, חדל, נפסק: ופדויי יי׳ ישבון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו וְנָסוּ יגון ואנחה (ישע׳ לה י). — ובתו״מ: שכל מקום ומקום שהיו מצרים נ ס י ם היה הים רץ כנגדן (מכי׳ בשלח ב ו). למה נ ס (משה מפני הנחש) לפי שחטא בדבריו שאלו לא חטא לא היה נס שאין הנחש ממית אלא החטא ממית (מד״ר שמות ג). — ומצוי בספה״א, ואמר המשורר: ביד ישמעאל לבוז היינו, נ ס נ ו אל אדום לא חיינו. ולא אמרו מה זאת עשינו, אשמים אנחנו על אחינו (ראב״ע היה גבוהות.

— הפע׳, הֵנִיס, הָנִיס, יָנִיסוּ. — הֵנִיס את פלוני, עשה שיָנוּס: הירא את דבר יי׳ מעבדי פרעה הֵנִיס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים (שמות ט כ). — ואת האויב במלחמה: איכה ירדף אחד אלף ושנים יָנִיסוּ רבבה (דבר׳ לב ל). — ודבר לא בע״ח, הֵנִיס את הדבר מפני פלוני, הביאהו במהרה למקום מחבוא לבלתי יתפשנו פלוני: וגדעון בנו חבט חטים בגת לְהָנִיס מפני מדין (שפט׳ ו יא). — ויריעו ו י נ י ס ו [1]) (שם ז כא). — ובתלמ׳: המקנה ש ה נ י ס הירא את דבר יי׳ הם היו תקלה לישראל (מכי׳ בשלח ב א). — ואמר המליץ: הסיתוני ויכלו לי כאלו אני שמשון והמה לי דלילה, י נ י ס נ י עלה נדף בקולו והייתי תמול מ נ י ס קהלה (עמנ׳, מחבר׳ א). — ובהשאלה, הֵנִיס נְכָסָיו, משודדים וכדומ׳: שעבר את הירדן וברח מפחד האויב ו ה נ י ס נכסיו לעבר הירדן (ר״י אברבנאל, שפט׳ ה יז).

— נוֹסְסָה, הִתְנוֹסֵס, — עי׳ נָסַס.

ב. **נוּם**, ממנו ב.נוּס.

ב. **נוּס** [2]), פ״ע, נָס, — נָס לֵחוֹ של אדם, יָבֵשׁ: ומשה בן מאה ועשרים שנה במתו לא כהתה עינו ולא נָס לחה (דבר׳ לד ז). — ואמר המשורר: הרפתה ממך עצם ומכתש ממקום לחי, ו נ ס לחך בלילה כי כבר נ ס

— [1]) בקצת ספרים בנסם. — [2]) כבר התפלפל במקור מלה זו ריב״ג בהמשתלחק והשיג על ר״י חיוג שהביאה בשרש נוס במשמ׳ ניסה ובריחה, ויניח שהוא מן נסס, מתנוססות, והכונה על סוס נעלה, בהקבלה לחציו השני של הפסוק ועל קל נרכב. והעיר רד״ק: ופירוש על סוס ננוס פירשו רבי יונה מענין מתנוססות על אדמתו ענין הגובה והמעלה ואין צורך להוציאו ממשמעו כמו שכתבו גם כן רבי יהודה וכו׳ וכן הוא הפירוש כי אמר למעלה בשובה ונחת תו׳ עון ולא אביתם ותאמרו לא כי על סוס ננוס על כן תנוסון כלומר אני אמרתי כי בתוך ארצכם תושעון מהאויב בשובה ונחת אם תשמעו אליו ולא אביתם לשמוע ותאמרו לא כי אם יבא האויב ננוס לאשור ולמצרים לעזרה על כן תנוסון כדבריכם ולא המנוסה שחשבתם אלא תנוסו הנה והנה להנצל מהאויב בבואו בארצכם ולא תושעו באותה המנוסה כאשר חשבתם אלא ישיגו אתכם אויביכם וילכדו אתכם וזהו שאמר על כן יקלו רודפיכם. — [1]) כך הכתיב, והקרי וינוסו.

[2]) בערב׳ נשׁ a) במשמ׳ יבש הלחם, הבשר וכדומ׳. כך ריב״ג, וכמו״כ הרי״ק.

a) نس

מבכי לחי (ר"ש הנגיד, אהה שבתי). לו כהתה עיני תאב אל פת לחם ותם כחי ונס לחי, לא אשפכה לפני אנוש נוכל את דם יקר פני ומי לחי (רמב"ע, תרשים ט ג). ובטרם יתנגפו רגליך וינוס לחך ויבש כחך ויקצר רוחך וישפל מצחך ויאבד נצחך (הוא, תוכחה, ברכי נפשי). —והשתמש בו המשורר בהרחבה במשמ' הפסקה בכלל ואמר: צנפני זמן מיום היותי ועוד לא נס הדר אפי ולחו (רמב"ע, דיואן סח, כ"י בודליי).—ולהפך: היש תקוה למי חלפו בחורותיו וכחו נס, היוחיל טוב ואור עינו מאד כהה ולחה נס (הוא, תרשיש ח קיב-קיג). אז נס כחי וברוחי לא משלתי, ומלא פי שבלים מן הצבתים אכלתי (יל"ג, הדבר בבהמות יער).

⁺נוֹסַח[1], ש"ז, מ"ר נוּסָחִים.—א) צורת דברים כתובים, עצם הדברים וסדרם מלה במלה: וזאת נוסח השאלה והתשובה (קטע מהגניי, שאלה לרס"ג, סעדיאנה של שכטר 62). ומה שמצאנו ממנו מאותו שנעתק מנוסח רבנו סעדיה גאון ז"ל אנו כותבין אותו הנה (ר"י ברצלוני, פי' ספ' יצירה 268). וזהו נוסחו של שטר אדרכתא אנו בית דין החתומין מטה וכו' (הוא, ספ' השטר' א). ונוסח שטרי פסק דין הרי אנו כותבין קצתן מיהו אין לעמוד על בירורין שמכמה פנים מתחלף נוסח השטר לפי מה שיזדמן להם הדין (שם כ). ברכה ראשונה שמברכין לפני פסוקי הזמירות זהו נוסחה ברוך שאמר והיה העולם וכו' (רמב"ם, סדר תפלות כל השנה). דעו כי בנוסח המשנה אין לשאול איך הוא וכי המשנה ספר העזרה היא שאין בה אות חסירה או אות יתירה ומנין אנו יודעים איך כתב רבינו הקדוש במשנה נזונת או הנזונת (תשו' הרמב"ם 82). ולא זה בלבד אמרו אלא אמרו שהאדם הגדול תואב התאוות הרבה ומצטער עד מאד וזה נוסח דבריהם כל הגדול מחבירו יצרו גדול מחבירו (ר"י אבן עקנין, ספ' מוסר ד כב). ומברכין עליו קידוש שבת כמו שידוע הנוסח בין היהודים (ס' חינוך, מצוה לא). ואנו מוצאים התורה מפורסמת בנוסח אחד אין חלוף בו (ראב"ד, אמונה רמה 80). לא כתב רבינו ז"ל נוסח ברכה זו אבל קבלה מרבינו האיי ז"ל (הריטב"א, ר"ה לד.). ועתה אכתוב נוסח תשובתי על דברי הטוען הזה (ר"י הישראלי, בסוף ספר יסו"ע). ולזה תמצא רז"ל יכנו ה' יתברך במלת מקום ותקנו בנוסח ההגדה ברוך המקום (ר"י מפישא, מנח' קנא' 27). אני רוצה להעירך מעט בביאור הסוגיא והוא שגרסת הספרים

---

[1]) עי' שרש נסח.

בנוסח שלנו וביאורה לשטתנו כך הוא (המאירי, יומ' לה:).—ובמשמ' העתקה, copie: שהביא ר' שלמה נוסח הפנקס מקויים (שו"ת הרא"ש קז ו).—ב) ⁺נוּסַח של רפואה, פרטי הסממנים וכמותם שמהם מרכבה הרפואה, Rezept; formule; prescription: ואם יהי' התחלתו מהאצטו' תעשה ברפואתו הנקויים הנזכרים וביחוד הנוסח אשר יבוא בו שמן כרוע (קאנון ג א ב יו). נוסח תחבשת ישקיט ההתלהבות יוקח בסר תמרים וכו' (שם שם יד ג יב). זהו הנוסח אשר כתבו החכם הנפלא במלאכתו (גרבוני, אגרת חיים, בקדחות תמידיות, כ"י ביהמ"ד שכטר).—ומצוי הרבה בספר הקאנון, במזכרת הרפואות: ⁺נוסח אחר לעוגות, נוסח אחר לאבקים האלה וכו'.

⁺נוּסחה,—עי' נֻסְחָה.

⁺נוֹסֵם, ש"ז,—נושא הנֵס לפני החיל: כמו שהיה נמס הנוסס אותו שנושא הנס לפני החיל (רי"ק, ספר הגלוי, ערך מס).

⁺נוֹסֵעַ, מ"ר. נוֹסְעִים.—א) בינוני מן נסע.—ב) ש"ז, מי שנֹסֵעַ ועֹבֵר ממקום למקום, Reisender; voyageur, traveller, מצוי בסהמ"א.

נוע[1]), ממנו נוּעַ, ⁺תְּנוּעָה, ⁺הֲנָעָה, ⁺הֲנָעוּת, ⁺הִתְנוֹעֲעוּת, ⁺מֵנִיעַ, א.⁺נִיעָה.

א.נוּעַ, נָע, נָעוּ, נָעוֹת, נוֹעַ, לָנוּעַ, יָנַע, תָּנוּעַ, יָנוּעוּ, יְנוּעוּן, וַיָּנֻעוּ, א) פ"ע, נָע פלוני, זז והלך ממקום למקום, herumirren; errer; to wander: נָע ונד תהיה בארץ וכו' והייתי נָע ונד בארץ והיה כל מצאי יהרגני (בראשי' ד יב-יד). וְנָעוּ שתים שלש ערים אל עיר אחת לשתות מים ולא ישבעו (עמו' ד ח). וְנָעוּ מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר יי' ולא ימצאו (שם ח יב). כן אהבו לָנוּעַ רגליהם לא חשכו (ירמ' יד י). נָעוּ עורים בחוצות וכו' כי נצו גם נָעוּ (איכ' ד יד-יה). המה (הרשעים) ינועון[2]) לאכל (תהל' נט יו). יהיו בניו יתומים ואשתו אלמנה וְנוֹעַ יָנוּעוּ בניו ושאלו (שם קט ט-י).—ב) נָע האדם או הַדָּבָר, מָט, זז ונטה הנה והנה, מפחד או מפני רוח וכדומ', schwanken; chanceler; to totter: וכל העם ראים את הקולת ואת הלפידם ואת קול השפר ואת ההר עָשֵׁן וירא העם

---

[1]) משתף. גם בערבי נוע a), בענין תנועת ענפי האילן.

[2]) כך הכתיב. הקרי יניעון.

a) نوع

ויניעו ויעמדו מרחק (שמות כ טו). ויאמר להם הזית החדלתי את דשני וכו׳ והלכתי לנוע על העצים (שפט׳ ט ט). וינעו אמות הספים מקול הקורא (ישע׳ ו ד). כנוע עצי יער מפני רוח (שם ז ב). הנה יי׳ רכב על עב קל ובא מצרים ונעו אלילי מצרים מפניו (שם יט א). שכרו ולא יין נעו ולא שכר (שם כט ט). — נעות השפתים, זזות, כמו אדם מדבר בלחש: וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע (ש"א א יג).—והארץ, הזדעזעה, כמו ברעש: נוע תנוע ארץ כשכור והתנודדה כמלונה (ישע׳ כד כ). — והלב, נע לבו, חרד מפני פחד: ויגד לבית דוד לאמר נחה ארם על אפרים וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יער מפני רוח (ישע׳ ז ב).—ואמר המשורר: ונעה האדמה מיסודה ונהפכה כמהפכת עמרה, ופנים קבצו פארור והדר ונהפכו אלי שולי קדרה (ר"ש הנגיד, אלוה עז).—ובחכמת הדקדוק, האות תנוע, תהיה הגויה ונשמעת במבטא, ותנוע באחת התנועות, כפתח או בחירק וכדומ׳: כי מהם אשר ת נ ו ע בתנועת האות שאחריה וכו׳ ואם ת נ ו ע בשרק תהיה גם היא לפניה בשרק (ר"מ ג׳יקטליה, תרג׳ ספר דקדוק לר"י חיוג 4). ו ת נ ו ע אות העתידות פעם בפתח גדול ופעם בסגול כמו אולי יחסרון (ר"י א"ת, הרקמה טו). — ג) פ"י, נע את פלוני, הכריחו לנוע ממקום אל מקום: ויאמר המלך אל אתי הגתי למה תלך גם אתה אתנו וכו׳ תמול בואך והיום אנועך [1]) עמנו ללכת (ש"ב יה יט־כ).

—נפע׳, ננוע [2]), עתי׳ אנוע [2]), ינוע, ינועו.—ננוע הדבר, קבל תנועה, עשה שינוע, שיזוז, למשל הדגן בכברה כשזזים אותה הנה והנה: כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ (עמו׳ ט ט).—והאילן, הפרי אשר עליו: כל מבצריך תאנים עם בכורים אם ינועו ונפלו על פי אוכל (נחו׳ ג יב). — ובחכמת הדקדוק: וממה שדומה למה שקדם מן החסרון חסרם התנועות מאותיות שהיו חייבות להנוע והניחם אותם כחסרם התנועה מסמך אל תוסף (ר"י א"ת, הרקמה כה).

—הפע׳, הניע, הניעה, הניעותי, הניעמו, אניע, אניעך, יניע, ינע, יניעם, תניעני, יניעו ויניעו, יניעון.—א) הניע את פלוני, עשה שינוע, שילך ממקום למקום: ויחר אף יי׳ בישראל ויניעם במדבר ארבעים שנה (במדי׳ לב יג). תמול בואך והיום אניעך [3]) עמנו ללכת (ש"ב יה כ). — ב) הניע הדבר, הזיזו, הניע את ראשו ללעג או לחמלה: בזה לך לעגה לך בתולת בת ציון אחריך ראש הניעה בת ירושלם (ישע׳ לז כב). ספקו עליך כפים כל עברי דרך שרקו ויניעו ראשם (איכ׳ ב יה). כל ראי ילעגו לי יפטירו בשפה יניעו ראש (תהל׳ כב ח). ואני הייתי חרפה להם יראוני יניעון ראשם (שם קט כה). המה יניעון [1]) לאכל (שם נט יו). אחבירה עליכם במלים ואניעה עליכם במו ראשי (איוב יו ד). — והניע ידו ללעג ולחמלה: זאת העיר העליזה וכו׳ איך היתה לשמה מרבץ לחיה כל עובר עליה ישרק יניע ידו (צפנ׳ ב יה).—הניע דבר, הזיזו ממקומו: איש אל ינע עצמתיו (מ"ב כג יח). — ובהשאלה במליצה: והנעותי בכל הגוים את בית ישראל כאשר ינוע בכברה (עמו׳ ט ט). אל תהרגם וכו׳ הניעמו [2]) בחילך והורידמו (תהל׳ נט יב). — ומצוי בסהמ"א: ויהי ברדת דניאל אל בור האריות ויסברו אליו פנים וילחכוהו ו י נ י ע ו אליו את זנבותם וישישו לקראתו (יוסיפון, פרק ג). ומנהו תוצאות גידים מניעים לאבריו לחפצו כל רגעים (ר"י זבארה, בתי הנפש 30). אני הצעיר יוסף אלבו היושב פה שוריאה אשר ה נ י ע נ י הנה המניע הראשון (הקד׳ ספ׳ העקרים).—ובמליצה, הניעו, במשמ׳ זעזע אותו, גרם לו צער גדול וכאב לב: רעי הרפה ממני אם תנחמני (על מות בני) ת נ י ע נ י (ראב"ע, אבי הבן).—ובפרט בלשון המחקר, במשמ׳ גרם לגוף מהגופים שינוע: כי כל גשם שיניע גשם אמנם יניעהו כשיתנועע גם הוא בעת הנעתו (ר"מ א"ת, מו"נ ב, הקד׳ ט). והוא ענין יקרה מהנעת המניע למתנועע (ראב"ד, אמונה רמה א א). הצורה היא ה מ נ י ע בעצם לדברים המתנועעים (ר"י אברבנאל, שמים חדשים ג). לכל מתנועע מ נ י ע בהכרח (ר"י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 18).—ומניע ראשון, כנוי לאלהים, עי׳ מניע.—ובהשאלה, הניע את פלוני לעשות מעשה מן המעשים, גרם לזה, דחף אותו לזה: איזו סבה קרובה במקרה ה נ י ע ת ה ו לבקש רעתו (רשב"ל דוראן, מגי׳ ספר עב.). אלא שהיראה העליונה הזאת הניעתהו אל המעשה הגדול ההוא (ר"י מוסקטו, נפוצ׳ יהודה ל). הנה שתי אלה הסבות יחד ה נ י ע ו נ י והעירוני לפעל המשובח הזה (הקד׳ המגיה פי׳ אברבנאל על נביאי־א, שנת תמ"ו). והתשוקה להועילה קצת כפי כחי ה נ י ע ה אותי לכתוב מאמרים הללו (עטר׳ צבי לרצה"ח, הצעה). —והניע את לבו, במשמ׳ זו: ששני הדברים ההם ה נ י ע ו את לבבו לצאת מן הארץ ההיא (ר"י אברבנאל, ויצא). —ובחכמת הדקדוק, הניע את האות, הוציאה במבטא, והגה אותה באחת התנועות: האות הנעה היא אשר יהגו בה באחת משבע תנועות וכו׳ והאות הנחה היא

—[1]) כך הכתיב, הקרי אניעך.—[2]) ר"י חיוג.—[3]) כך הקרי, והכתיב אנועך. — [1]) כך הקרי, הכתיב ינועון. — [2]) קצת החדשים מגיהים הכניעמו.

אשר לא יניעוה באחת מאלה (ר"מ ג'יקטיליה. תרג' ספ' דקדוק לר"י חיוג 4). לפי שיכבד על לשונם להניע השוא לפני אחת מארבע אלה בקמץ וכו' ועל כן יניעוה בפתח (שם 5). ונדגשה בעבור זה והניעו מה שלפניה בשבר (ר"י א"ת, הרקמה ז). ויש אנשים שיניעו השוא השני שהוא בסוף המלה בהתחברו עם שוא לפניו (ראב"ע, מאזנים ב:). לא תוכל להניע אחד מאחה"ע כי אם תשים קבוץ על האחד (הוא, תרג' ספר הנקוד לר"י חיוג). וכן צריך להניע השבא במלת כְּלוֹת הכל (רמב"ה, דרכי נעם ט.).

—התפ', ״הִתְנוֹעֵעַ, מצוי בסהמ"א ובדבור, ובפרט בלשון המחקרית, מתנועע: וכן לא יציירו ההמון מענין החיים זולת התנועה ומה שאינו מתנועע תנועה רצונית מקומית אינו חי (ר"ש א"ת, מו"נ א מו). ודע כי כל מתנועע תנועה ממהרת מאד יתואר בעופפות וכו' ולזה יהיו הכנפים אשר יראו על מספר סבות תנועת המתנועע (שם מט). שגרמי הכוכבים גשמים נחים לעולם בעצמם וגרמי הגלגלים מתנועעים לעולם (ר"י בר אנטולי, מלמד התלמידי', בוא). וראוי שנחקור אם יש למעלה מגלגל המזלות גלגל בלתי מכוכב יתנועע בתנועה היומית וכו' לפי שזה הגלגל לבדו נראהו מתנועע בתנועה פשוטה (רלב"ג, מלחמי' ה' ה ב ד). ברא אלקים את השמים כלל הגרמים הנכבדים המתנועעים תמיד עם צורותיהם ומניעיהם הנקשרים עמהם (ר"י אברבנאל, מפע' ה' ג ג). כי כל מתנועע שיש לו מניע שאינו חוץ ממנו יקרא מתנועע מאליו וכו' ולפיכך יהיה השם הזה ר"ל מתנועע מאליו צודק על הגלגל ועל החי כאחד (הוא, שמים חדשים ב).—ובהשאלה, הִתְנוֹעֵעַ לְדָבָר, התעורר והתחיל לעשות הדבר: וכל רב וגאון המתעורר והמתנועע להפליג ספינתו בים הגדול הוא ים התורה (ר' שמריה האיקריטי, הקד' פרושו עה"ת, או"נ ב 92).—ובחכמת הדקדוק, הִתְנוֹעֲעָה האות בתנועה מהתנועות, היתה הגויה בקמץ או פתח וכו': כי אין האלף מתנועע בשוא ופתח הנה במשפט בנין הכבד הדגוש (ראב"ע, שפת יתר יד). ואם עי"ן הפועל אחד מאותיות הגרון או רי"ש אז יהיה מתנועע בקמץ גדול (הוא, צחות, שער בנין פעל הדגוש).

—הפע', ״הוּנַע,—שהניעו אותו: שהמניע הוא התחלה לדבר המתנועע כמו הציור יניע המצייר ואמנם הוא לא הונע (שעה"ש לאבי הרלב"ג יא). — ואמר הפיטן: דוי גולה ונקלה הוכאבתי ונכערתי, הונעתי חגתי רויתי רוש ונשכרתי, ומדוחק אדונים חנם להם נמכרתי (א"ס בר שמעיה, אריה כיער, סליחי' ליום ד). — ובחכמת הדקדוק, האות מוּנַעַת: ואם תאמר למה הונע וי"ו צלמֹות והונח וי"ו קדרנית וכו' כאשר נראה תור ושור במשקל אחד והונח בקבוץ וי"ו תורים והונע וי"ו שוורים וכו' וכמו אלה מונחים ומונעים דברים רבים במקרא נודעים (דונש על מנחם, בג"ם). שאם תהיה אחת מארבע אלה אחרי השוא מונעת בפתח תהיה השוא לפניה מונעת בפתח (ר"מ ג'יקטיליה, תרג' ספ' דקדוק לר"י חיוג 4). כמו אלף אשר באל תאטר עלי באר פיה וכו' שהיא בשוא נחה ולא הונעה באחד מן המלכים וכו' אך יורה עליהם האות אשר לפניהם המונעת באחת התנועות (שם 6).

ב. ״**נוֹעַ**, פ"י,—הוציא ניעו: אחד המזיק בידו או שזרק אבן וכו' והזיק או שרק או נע והזיק בכיחו וניעו בעת שהלכו מכחו הרי זה כמזיק בידו (רמב"ם, חובל ומזיק ו י).

״**נוֹעַ**, ש"ז,—כמו תְּנוּעָה: ובעבור כי הם עומדים ואין להם נוע כי כל נוע הוא שינוי (ראב"ע, ספר השם א). דע כי כל אשר ינוע ואשר ילך הלוך ונסוע ייקד לפי רוב נועו אף כי השחקים אשר אין נוע כנועם (מ' אלדבי, ש"א ב א).—ובחכמת הלשון: ובעבור כי התחלת המבטא נוע וסופו נח על כן לא יתכן שם קטן משתי אותיות (ראב"ע. ספר השם א).

א. **נוף**[1], ממנו א.נוף. תְּנוּפָה, ״הֶנֶף, ״הֲנָפָה, ״מְנִיפָה. ואולי נָפָה.

א. **נוף** — קל לא נמצא.

—הפע', הֵנִיף, הֲנִפֹתָ, הֲנִיפוֹתִי, מֵנִיף, מְנִיפוֹ, הָנִיף, הֲנָפָה, הֲנִיפְכֶם, הֲנִיפוֹ, תָּנִיף, וַיָּנֶף, יְנִיפֵהוּ, יְנִיפֶנּוּ, — א) הֵנִיף החרב, המשור, השבט וכדומ' על דבר, הרימה למעלה והורידה להכות בה, schwingen; brandir; to swing: ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הֲנַפְתָּ עליה ותחללה (שמות כ כב). ובנית שם מזבח ליי' אלהיך מזבח אבנים לא תָנִיף עליהם ברזל (דבר' כז ה). כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילת בידך וחרמש לא תָנִיף על קמת רעך (שם כג כו). מזבח אבנים שלמות אשר לא הֵנִיף עליהן ברזל (יהוש' ח לא). אם יתגדל המשור על מְנִיפוֹ כְּהָנִיף שבט ואת מרימיו (ישע' י יה). — ואת יָדוֹ, הרימה והורידה: הנה אמרתי אלי יצא יצוא ועמד וקרא בשם יי' אלהיו וְהֵנִיף ידו אל המקום ואסף המצרע (מ"ב ה יא). והחרים יי' את לשון

---

[1] רק בעבר' ובארמי' יהוד'.

ים מצרים וְהֵנִיף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים (ישע׳ יא יה). וחרד ופחד מפני תנופת יד יי׳ צבאות אשר הוא מֵנִיף עליו (שם יט יו).—ולאות וכדומ׳: על הר נשפה שאו נס הרימו קול להם הָנִיפוּ יד ויבאו פתחי נדיבים (שם יג ב).—ובכונת איבה, הֵנִיף ידו על פלוני להכותו: אם הֲנִפוֹתִי [1]) על יתום ידי וכו׳ כתפי משכמה תפול (איוב לא כא־כב).—ואמר בן סירא: וגם אם בעיניו ידמיע אויב אם מצא עת לא ישבע דם וכו׳ ראש יניע ו ה נ י ף ידו ולרובה לחש ישנא פנים (כ״ס גני׳ יב יו־יח).—ב) הֵנִיף דָּבָר, הגביהו למעלה על ידו כדי לתתו לאחר, העלו והורידו והוליך והביא וכדומ׳: ושמת הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו וְהֵנַפְתָּ אתם תנופה לפני יי׳ (שמות כט כד). וכל איש אשר הֵנִיף תנופת זהב לייי׳ (שם לה כב). ידיו תביאינה את אשי יי׳ וכו׳ את החזה לְהָנִיף אתו תנופה לפני יי׳ (ויקר׳ ז ל). ואת החזות ואת שוק הימין הֵנִיף אהרן תנופה לפני יי׳ (שם ט כא). וְהֵנִיף את העמר לפני יי׳ לרצנכם ממחרת השבת יְנִיפֶנּוּ הכהן ועשיתם ביום הֲנִיפְכֶם את העמר כבש תמים בן שנתו לעלה לייי׳ (שם כג יא־יב). — ג) הֵנִיף קמח וכדומ׳ בְּנָפָה, נענע את הנפה הנה והנה, ובמליצה, הֵנִיף גוים: לַהֲנָפָה גוים בנפת שוא (ישע׳ ל כח). —*הֵנִיף הרוח את השלג, עשה שיעוף הנה והנה: כרשף י נ י ף שלגו וכארבה ישכון רדתו (כ״ס גני׳ מג יז).— *הֵנִיף בְּדָבָר, במטפחת וכדומ׳, לאות וסימן: ובימה של עץ באמצע וחזן הכנסת עומד על הקרן והסודרין בידו החל לקרות הלה מ נ י ף בסודרין וכל העם עונין אמן על כל ברכה וברכה (ר׳ יהודה, תוספת׳ סוכ׳ ד ו). ומנין היו יודעין שהגיע שעיר למדבר דרכיות היו עושין ו מ נ י פ י ן בסודרין ויודעין שהגיע שעיר למדבר (יומ׳ ו ח). נתנו לו יין לנסך הסגן עומד על הקרן והסודרים בידו וכו׳ שחה לנסך ו ה נ י ף הסגן בסודרים והקיש בן ארזא בצלצל ודברו הלוים בשיר (תמיד ז ג). נגמר הדין מוציאין אותו לסקלו וכו׳ אחד עומד על פתח בית דין והסודרין בידו ואדם אחר רוכב הסוס רחוק ממנו כדי שיהא רואהו אמר אחד יש לי ללמד עליו זכות הלה מ נ י ף בסודרין והסוס רץ ומעמידו (סנה׳ ו א).—וְהֵנִיף בענף וכיוצא בזה לעשות רוח: מטלטלין עצי בשמים ל ה נ י ף ולהריח בהן לחולה (תוספת׳ שבת ה־ו ט). ה נ י פ י עלי במניפה (ר״ש בן חלפתא לבתו, ב״מ פו.). חלון שהוא ארבע על ארבע שעבדים יושבין שם ו מ נ י פ י ן לרבוניהם חייבין במזוזה (ירוש׳ יומ׳ א א, שם מגי׳ ד יב).

[1]) בקצת ספרים הֲנִיפֹתִי.

— ובעבודת המקדש, הֵנִיף את הלוים, את המנחה: היוצק והבולל והפותת והמולח ו ה מ נ י ף והמגיש (ספרא אחרי ו י). היה נוטל את מנחתה מתוך כפיפה מצרית ונותנה לתוך כלי שרת ונותנה על ידה וכהן מניח את ידו מתחתיה ומניפה הניף והגיש קמץ והקטיר והשאר נאכל לכהנים (סוט׳ ג א־ב). בני ישראל מניפין ואין העכו״ם מניפין בני ישראל מניפין ואין הנשים מניפות (מנח׳ סא:). וכיצד היה מניפו (את העומר) וכו׳ מוליך ומביא מעלה ומוריד (מד״ר ויקר׳ כח). בא וראה אהרן כשהניף את הלוים כ״ב אלף הניף ביום אחד כיצד היה מניפם מוליך ומביא ומעלה ומוריד הוי שהיה גדול בכח (שם כו). כשאמר הקב״ה למשה קח את הלוים וטהרת אותם וכו׳ מיד עשה כן לקרח התחיל לחזור על ישראל לא היו מכירין אותו ואמרו לו מי עשה לך כך אמר להם משה עשה בי ולא עוד אלא נטלני בידי ורגלי והיו מ נ י פ י ן אותי ואומר לי הרי אתה טהור (שם במד׳ יח).— וְהֵנִיף ידו על פלוני, בכונת איבה: והתועים על דעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידיך (שמואל, ברכ׳ כט.). ניקנור אחד מאפרכי יוונים היה ובכל יום ויום היה מ נ י ף ידו על יהודה וירושלים ואומר אימתי תפול בידי וארמסנה וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום קצצו בהונות ידיו ורגליו ותלאום בשערי ירושלים ואמרו פה שהיה מדבר בגאוה וידים שהיו מניפות על ירושלם תעשה בהם נקמה (תענ׳ יח:).—הֵנִיף על בנו, הניף ידו לאיים עליו: אלולי מקרא כתוב אי אפשר לאומרו כאדם ש מ נ י ף על בנו (ר״ש בן לקיש, מדה״ג, כ״י תימן, ויחלק יעקב). — ובסהמ״א, במשמ׳ עשיית רוח כמו במניפה: ועור ש מ נ י פ י ן בו את הרוח מפני החום (רמב״ם, כלים ז ב). מותר לחתוך ענף מן הדקל מבעוד יום ומותר ל ה נ י ף בו על השלחן בשבת להבריח הזבובים (שבלי הלקט, שבת סי׳ קכ).

—הָפעָ׳, הוּנַף, — הוּנַף דָּבָר, שהניפו אותו: וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה אשר הוּנַף ואשר הורם (שמות כט כז).

—פּוּעָ׳, נוֹפֵף, פ״י, יְנֹפֵף, — נוֹפֵף יָדוֹ לאות זלזול וזעם: עוד היום בנב לעמד יְנֹפֵף ידו הר בית ציון (ישע׳ י לב). —ובתלמ׳, הרוח נופפת, מנפנפת: העולם הבא הקב״ה מוציא רוח מאוצרותיו ו נ ו פ פ ת עליהם (על הפירות) ונושרת אותם (כלה רבתי ב).—ומצוי בסהמ״א: שהמרוץ יהיה בשאיפת האויר מחוץ ל נ ו פ ף על החם הטבעי אשר הוא בתוך הגוף (ר״י א״ת, תקון מדס״נ לרסב״ג יא).

—ואמר המשורר: הריח מֹר מאחז האפסים, ואם רוח תנופף ההדסים (רמב"ע, הריח מר). מה לדמעי אשר ירוה לחיי אף ינופף בבין צלעי להבים (הוא, דיואן כב, כ"י בודלי'). לו שחרים ירדפוני ברוח המנשק פיה וגופה ינופף, ועננים לו נשאו לה שלומי אז כמתנה קשי לבבה ירופף (ר"י הלוי, לו שחרים). ראשו ברוחו ינופף שרשו כמטע אשלים, רוה לעולם כעצים על מעינים שתולים (ראב"ע, אודה לבנים).—*נוֹפֵף כָּנָף: קנינך המולת מעופף ואופן מטופף באונך, וכרוב ינופף כנף לעופף בגאונך (ר"י אבן גיאת, קנינך). ולעוף אל מעון האור תנופף כנפים ככנפי החסידה (הענק, מיוחס לר"י חריזי, אות ח). שרף בסלודו אברה ינופף, ובשתים יעופף (אל אדיר, מחז' רומני, מנח' יוה"כ).—והקול: קול ינופפון ויתעופפון עשות חפץ אל נאדר, בטוב שירה ברון זמרה ישוררון איש בלי נעדר (ר' יעקב, אופן שבת ה אחה"פ, יקודי אש). עת פלטו ונתמלטו מכור ברזל סוינים, קול נופפו ולא רופפו כמו אבות כן בנים (הוא, יוצ' ז פסח, ידועי אם).

—התפו', *הִתְנוֹפֵף,—התרומם: רוני רוני השיטה התנופפי ברוב הדרך (ר' יצחק נפחא, ע"ז כד:).—ובסהמ"א: שם אבן על גבי הטלית שלא יתנופף (ערוך, ערך כנש).—ואמר הפיטן: כפקיד מנהיג צבא בלכתו, כציר נאמן במלאכתו, כקומת תמרה המתנופפת, כריענון ריח נופת (סדר יוה"כ, קטע כ"י, J. Elbog. 186). — והמשורר: וסעיף הדס יגאה ויכפל וכף תמר ברֹן צפור לכף סופקת, מתנופפה משתחוה נגד פני יצחק ותבל עם שמו צוחקת (ר"י הלוי, אֹרן כילדה).

ב.נוף[1]), ממנו ב.נוף.

ב.נוף, פ"י, נַפְתִּי,— נַף הַמִּשְׁכָּב בְּשָׂמִים, זָלַף עליו בשמים, bespengen; arroser; to sprinkle: מרבדים רבדתי ערשי חטבות אטון מצרים נַפְתִּי משכבי מר אהלים וקנמון (משלי ז יו־יז).

—הפע', הֵנִיף פ"י, תָּנִיף,—הֵנִיף הַגֶּשֶׁם, הורידו רסיסים רסיסים: גשם נדבות תָּנִיף[2]) אלהים (תהל' סח י).

—פוע', *נוֹפֵף,—כמו הֵנִיף: טל נופף עלי ארץ ברוכה, ממגד שמים שבענו ברכה (ר"א קליר, תפי' טל, טל תן). והיה ביום תגמול ושלומים, להפליא עשות בינך ובין עמים, אנופף מטר נקם וטל רחמים (ר"י הלוי, יכחס בן יתוס).

[1]) רק בעבר'.

[2]) יש מגיהים תטיף.

א.נוף[1]), ס"ז, — גֹּבַהּ, שממנו מראה יפה על המקום מסביב, Aussicht; vue pittoresque; outlook: גדול יי' ומהלל מאד בעיר אלהינו הר קדשו יְפֵה נוף[2]) משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב (תהל' מח ב־ג).—והשתמשו בו הסופרים בסהמ"א במשמ' שם כנוי לכאו"א משבעה חלקי העולם, Zone; climat: מסוף ספרד ונוף צפון ומירכתי המערב ילכו עורים לאורך, אם נכספו הנפשים אל נוה אוהבים נפשי מאד כלתה לנוה מגורך (ר"י חריזי, תחכמ' לה). דע כי חלק הבורא עולמו ז' חלקים והם נקראים בחכמת הערבים ז' אקאלים וכו' וחכמי לשון הקדש קראום ז' נופות ואמר כי כל נוף ונוף האויר שלהם משונה זה מזה כי מי שיצא מנוף תולדתו ויכנס בנוף אחר אם הוא בריא יחלה ואם הוא חולה יתחזק חליו בעבור שנוי האויר וארץ ישראל לא היה כן וירושלם כי מי שנכנס שם מנוף אחר חולה היה מתרפא שם (רי"ק, ספר סגלוי נ). תפארת וחמדה לכל הארצות היא (ארץ ישראל) כי היא הנוף האמצעי והוא משובח משאר הנופות ואוירה מזוג וטוב מכל הארצות (רד"ק, יחזק' כ ו). וחלקו את רוחב הנזכר לשבעה חלקים וקראו לכל חלק וחלק אקלים והוא לשון ערבי ובלשוננו הקדושה נקרא נוף (ר"ד גנז, נחמ' ונעים סו). שהישוב מתחלק לשבעה חלקים הנקראים אקלימים ובלשוננו נופים (ר"י קארו, תולד' יצחק

[1]) עי' הערה לקמן.—[2]) תרגמו השבעים εὐῤίζων, ר"ל נשרש היטב. עקילס βλαστήματι, צֶמַח וְגֶדֶל. ת"י בדרך דרש: חתנא. מנחם חברו עם נפת דר. דונש פרשו מן נופו של אילן. והביא ריב"ג שני הפרושים: קד אח'תלפ פיה אלמפשרונ פבעצ' ג'עלה מת'ל קול אלמשנה אילן עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה ובעצ' פשר פיה אקלימא מת'ל לנפת דור וכו' ואנא אלי הד'א אלמעוי אמיל פיה. ע"כ. — ובעברית: נחלקו בו המפרשים יש מהם ששמוהו כמו לשון המשנה אילן עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה ויש מהם שפרש פלך ומחוז כמו לנפת דר וכו' ואני נוטה לפרוש זה. רש"י הביא את מנחם ודונש, והוסיף עוד: ד"א כלת של יופי שכן קורין בכרכי הים לכלה נמפי. ורב החדשים פרשו במשמ' רָמָה, בסמך על לשון ערב' נוף, ניאפ a), שהוא חטטרת הגמל וכדומ', ואומרים שזה מקביל לעמת הר שבפסוק הקודם. והנה בערב' ההמונית ניף b) היה גבוה מהסביבה, והשם מניפה c), מוצ'ע או הצ'בה מרתפעה, ר"ל מקום גבוה שממנו מראה על המקום מסביב. ולפי הענין ובהקבלה למשוש כל הארץ, צריך לפרש נוף במשמ' תאר של יפי, והוא מקום גבוה שמשם מראה יפה.

a) نوف b) نيف c) منيفة

עט:). אנדלוס היא העיר הגדולה בנוף החמישי לפאת מערבית דרומית (מ' אלדבי, הקד' פ"א). והנני מבאר תחומי הנופות ההם וכו' הנוף הראשון ראשיתו ממזרח מקצוי מדינות מלך צין וכו' הנוף השני יתחיל מן המזרח וילך על צין והנדי וכו' (שם ב ב).

ב. *נוֹף, ש"ז, מ"ר נוֹפים, בכנ' נוֹפֶיהָ,—חלק האילן שמשם מתחילים הענפים ומשם והלאה: בית שמאי אומרי' משקה על הנוף ויורד על עיקרו ובה"א על הנוף עיקר (תוספת' שבי' א ה). כורת מכוון ונוף אין מכוון הרי זה כרם נוף מכוון וכורת אין מכוון הרי זה אינו כרם (שם כלא' ג ד). אילן שאין נופו גבוה מן הארץ שלשה טפחים זורע תחתיו זרע וסומך לו מין אחר מבחוץ (שם ב ה). אילן שעומד בפנים ונופו נוטה לחוץ וכו' החזירו נופו לפנים (שם מע"ש ב יג). משקה הוא את הנוף בשביעית אבל לא את העיקר (ר"א בר' צדוק, שבי' ב ד). למה צדיקים נמשלים בעולם הזה לאילן שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה נקצץ נופו כולו עומד במקום טהרה וכו' למה רשעים דומים בעולם הזה לאילן שכולו עומד במקום טומאה ונופו נוטה למקום טהרה נקצץ נופו כולו עומד במקום טומאה (הוא, קדוש' מ:). אוכלין בזיתים וכו' עד שיכלה אחרון של גוש חלב כדי שיהא עני יוצא ואינו מוצא לא בנופו ולא בעיקרו רובע (ר"א בן יעקב, פסח' נג.). אילן שהוא מיסך על הארץ אם אין נופו גבוה מן הארץ שלשה טפחים מטלטלין תחתיו (עירוב' י ח). אילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום או עומד חוץ לתחום ונופו נוטה לתוך התחום הכל הולך אחר הנוף (מכו' ב ז). באילן העומד ברה"י ונופו נוטה לרה"ר (אביי, שבת פד:). עץ חיים מהלך חמש מאות שנה וכו' לא סוף דבר נופו [1]) אלא אפילו כורתו (ר"י בר' אלעאי, ירוש' ברכ' א א). הדבר דומה לאדם שבא לקוץ את אילן מי שאינו בקי קוצץ את הנופים כל ענף וענף ומתייגע והפיקח מגלה את השרשים וקוצץ (מד"ר במד' כ).—ובסהמ"א: ענפיה תטיף סמים, ונופיה תביע בשמים (ראב"ע, אגרי חי בן מקיץ). העושה כמו מטה וכו' והגביה נוף הגפנים מעל הארץ על אותה המטה (רמב"ם, כלא' ה א). השוכר פרדס או שהיה משכון בידו לעשר שנים ויבש הפרדס בתוך הזמן וכו, ונוף האילנות שיבשו או נקצצו שניהן אסורין בהן משום רבית (הוא, מלוי' ז ה). שתי גנות זו על גב זו והירק בינתים כל שהעליון יכול לפשוט את ידו וליטול אותו מיעקרו הרי הוא שלו וכו' היה מגיע לנופו ואינו מגיע לעיקרו לא יטול העליון (הוא, שכנ' ד ט).

נוֹפֵל, ש"ז, מ"ר נוֹפְלים,—מי שנָפַל אל האויב, Überläufer ; transfuge ; deserter: ואת יתר העם הנשארים בעיר ואת הַנֹּפְלִים אשר נפלו על המלך בבל ואת יתר ההמון הגלה נבוזראדן רב טבחים (מ"ב כה יא).

נוץ,—עי' נצץ.

נוֹצָה, נֹצָה, ש"נ,—נוֹצַת העופות, מה שמכסה את עורם, Feder ; plume ; feather: הנשר הגדול גדול הכנפים ארך האבר מלא הַנּוֹצָה אשר לו הרקמה (יחזק' יז ג). ויהי נשר אחד גדול גדול כנפים ורב נוֹצָה (שם ז). כנף רננים נעלסה אם אברה חסידה וְנֹצָה (איוב לט יג). והסיר את מראתו בְּנֹצָתָהּ (ויקר' א יו), עי' נֹצָה.—ובתו"מ: אין מכסין (את הדם) לא בתבן ולא בקש וכו' ולא בנוצה ולא בכנפי יונה (תוספת' חול' ו יא). אם ניטלה הנוצה פסולה (ר' יהודה, מנג' שם ג ד). ותרנגולת היתה לו לר"ש בן חלפתא שניטלה נוצה שלה והניחה בתנור וטלה עליה במטלית של טרסיים וגידלה כנפים האחרונים יותר מן הראשונים (גמ' שם נז:).—נוֹצָה של עזים, השערות של העזים: צמר גמלים וצמר ארנבים ונוצה של עזים (מנח' לט:).—ומצוי בסהמ"א: הלובש בגדי רקמה והוא ערום משכל וערמה ידמה לטווס אשר יסירן נוצותיו וישאר כתרנגולת ערומה (ר"י זבארה, שעשוע' ז).—ואמר הפיטן: אם תעלני במשקל, צדקי כחול ים יתקל, ורשעי כנוצה יקל (ר' יצחק, באשמרת הבקר, סליח' ליוס ד).—והתקשט בנוֹצות זרים, התפאר בדבר שאינו שלו: וחוק שמתי לנפשי לבלתי התקשט בנוצות זרות (ריב"ל, הקד' תעודה בישראל).—ונוצה שמתקינים לכתב בה: ואין כותבין (את הגט) בנוצה היא קולמס כנף וכו' ולכן כתבו בנוצה פיגול הוא (ספר הקנה, סוד כתיבת הגט).

*נוֹצִי, ת"ז, — דבר הנמתח, מטבע הנוצה, federnd ; élastique; -ic: הגוף אשר ישתנה ע"י לחץ מתמונתו הטבעית ובסור חלחץ ישוב לתמונתו הראשונה כאשר היה בתחלה אותו הגוף נקרא גוף הנוציי והכח ההוא המביא את הגוף לתמונתו הראשונה נקרא כח הנוציי (ברוך לינדוי, ראשי למוד' ב ד 10). אם תהיה הדחיפה אצל הגופים בעלי כח הנוצי (שם שם 105).

[1]) כך בכ"י. וכך גם במד"ר בראש' טו. ובנוסח' הדפו' טפו.

***נוֹצְרִי**, סת"ז, מ"ר נוֹצְרִים.—מעיר נָצְרַת. שבא"י, ונהיה שֵׁם כנוי למי שקבלו תורת ישו הנוצרי, Christ Christian ; chrétien : באחד בשבת מ"ט לא (מתענין) אמר ר' יוחנן מפני ה נ ו צ ר י ם (תעני' כז :—בנסח' קדומות, ועי' ד"ס).—וישו הנוצרי : פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון של ציפורי ומצאתי אדם אחד מתלמידי י ש ו ה נ ו צ ר י ויעקב איש כפר סכניא שמו אמר לי כתוב בתורתכם לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך מהו לעשות מהן בית הכסא לכ"ג ולא אמרתי לו כלום אמר לי כך לימדני י ש ו ה נ ו צ ר י מאתנן זונה קבצ.ה ועד אתנן זונה ישובו ממקום הטנופת באו למקום הטנופת ילכו (ר' אליעזר, ע"ז יז.—כ"י, עי' ד"ס). בערב הפסח תלאוהו ל י ש ו ה נ ו צ ר י והכרוז יוצא לפניו מ' יום י ש ו ה נ ו צ ר י יוצא ליסקל על שכישף והסית והדיח את ישראל כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו ולא מצאו לו זכות ותלאוהו בערב פסח (סנה מג.— כ"י, ועי' הנוכח' בד"ס). לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידיו ולא כיהושע בן פרחיא שדחפו לישו ה נ ו צ ר י בשתי ידיו וכו' י ש ו ה נ ו צ ר י כישף והסית והדיח את ישראל (שם קז :—כ"י, עי' ד"ס). שלא יהא לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים כגון י ש ו ה נ ו צ ר י (שם קג.—כ"י).—יום נוצרי : י ו ם נ ו צ ר י לדברי ר' ישמעאל לעולם אסור (ע"ז ז:—כ"י, עי' ד"ס).—ובסהמ"א : הקונה עבד נ צ ר י ואין רוצה להתגייר מותר לקיימו וכו' (תסו' הגא', הרכבי יא). ולשון סורסי וכתב סורסי שהוא עכשיו בידי נ צ ר י י ם בבבל וקוראין אותו סוריאני על שם אותו מקום הוא נקרא (שם, סי' תלז). כי ה נ ו צ ר י ם אינם מתפארים במלכים ולא בגבורים ולא בעשירים אבל באנשים ההם שהלכו אחרי ישו (ר"י ה"ת, כוזרי ד כב). וכאשר ידע מתרגם ה נ ו צ ר י ם הסוד הזה הניח דומה כמות שהוא ולא תרגמו (הוא, תרג' הספר' לריב"ג, דוס). וכותבי זכרונות בישראל אומרים שיהושע בן פרחיה הוא רבו של ישו ה נ צ ר י (ספר הקבלה לראב"ד, הוצ' ניבויאר 53). מי היה המגיד אותה הגדה ישראלי או נ צ ר י או מין שהיה נוהג כישראלי ומאמין ב נ צ ר י (רשב"א, מאמר על ישמעאל, הוצ' ד"ר פרלס מב). אמנם מה שטוענים ה נ ו צ ר י ם על ישראל וכו' (רשב"ל דוראן, קשת ומגן). ועל מה שאמרת שאסור להם הריגת אדם יש להשיב כי זה הוא יהודי ליהודי אבל יהודי ההורג את ה נ ו צ ר י לא נחשב לו לאדם (ר"ש אבן וירגא, שבט יהודה ז). ויהי אחרי הדברים האלה ויגדל מריבה בין ה נ ו צ ר י ם ובין היהודים כי כאשר ראה נ ו צ ר י את יהודי הרג אותו וכו' (אגדת' דשמעון כיפא, ביהמ"ד ילינק ה 60).

נוּק, כמו ינק, ממנו נוק.

נוּק,—קל לא נמצא.

—הפע', הֵנִיק, תְּנִיקֵהוּ, — כמו הֵינִיק : ותאמר לה בת פרעה היליכי את הילד הזה והינקהו לי ואני אתן את שכרך ותקח האשה הילד וַתְּנִיקֵהוּ [1]) (שמות ב ט).

א.**נוֹקֵד**[2]), נֹקֵד, ס"ז, מ"ר נֹקְדִים,—א) מי שעסק בגדול צאן, Schafzüchter; éleveur de brebis ; sheep-breeder: ומישע מלך מואב היה נֹקֵד[3]) והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר (מ"ב ג ד). דברי עמוס אשר היה בַנֹּקְדִים מתקוע (עמו' א א).—ובתלמ' : להביא את הצוער ולהוציא את דמי הנוקד (מכי' משפטי', מס' דנזיק' טז). — ואמר המשורר: כאלו הזמן נ ו ק ד ומות כמאכלת וכל היקום כשיות (רמב"ע, אבר בנה, דיואן כ"י בודלי').—ב) *כבש מבן שנה ועד י"ג חדש : בן שלשה עשר חודש וכו' בן עזאי קורהו נ ו ק ד (פרה א ג).

ב.***נוֹקֵד**, ס"ז, מ"ר נוֹקְדִים,—כמו נַקְדָן : ורוב הפשע הזה (בהשבושים הנמצאים במקרא) תלוי על קצת נ ו ק ד י ם המזידים אשר בזדון מהרו וברצונם עקרו רוב ספרי ישראל (יהבי הנקדן, הקד' עין הקורא).

*נוקדן,—עי' נַקְדָן.

***נוֹקֶדֶת**, ס"נ, — אשה מטפלת בגדול צאן : ותמכרם (תבל את ילדיה) חנם אלי שני שאול כי תחשבם כצאן והיא נ ו ק ד ת (רמב"ע, דיואן מא, כ"י בודלי').

*נוקרן,—עי' נַקְרָן.

א.**נוּר**[4]), ממנו נֵר, מְנוֹרָה, *נוּר.

***נוּר**, ס"ז, בכנ' נוּרָהּ, — כמו אוּר, במשמ' אֵשׁ : לשון מאור תגמר נושבת ו מ נ ו ר ה[5]) תכוה עין (ב"ש

---

[1]) כך הכתיב והנקוד בנסחה המסורה. בנסחה השמרונית : ותיניקהו.

[2]) בערב' נַקַד a) כבש ממין חלש, וילד שאינו ממהר לגדל. והשם נקאד b) רועה.—[3]) ואמרו בתלמוד : מהו נוקד רועה (ירוש' כלא' ט א, ועוד).

[4]) משתף ללשונות השמיות. בערב' נור c).

[5]) בחצי הראשון של הפסוק המליצה קשה ויש מקום לפקפק בהנוסח, אך בחציו השני המליצה טבעית ואין ספק בהשם נור.

---

a) نقد b) نقاد c) نور

גני' מג ד).—ואמר המליץ: ומזיען (של החיות) יהי נגר נהר נור (בתי הנפש והלחש', המאמר במרכבה, כ"י פרין).

ב.נור,—עי' ניר.

נוֹרָא, ת"ז, לנק' נוֹרָאָה, מ"ר נוֹרָאִים, נוֹרָאוֹת, בכנ נוֹרָאתֶךָ,—שהכל יראים ממנו, שהוא מפיל מוֹרָא על הכל, furchtbar; redoutable; dreadful: וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה יי' כי נוֹרָא הוא (שמות לד י).—ומקום, ארץ: ונלך את כל המדבר הגדול וְהַנּוֹרָא ההוא אשר ראיתם (דבר' א יט). המוליכך במדבר הגדל וְהַנּוֹרָא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים (שם ח טו). כסופות בנגב לחלוף ממדבר בא מארץ נוֹרָאָה (ישע' כא א).—ואלהים: האל הגדל הגבר וְהַנּוֹרָא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד (דבר' י יז). איש האלהים בא אלי ומראהו כמראה מלאך האלהים נוֹרָא מאד (שפט' יג ו). אתה נוֹרָא אתה ומי יעמד לפניך (תהל' עו ח). — וָעָם: לכו מלאכים קלים אל גוי ממשך ומורט אל עם נוֹרָא מן הוא והלאה (ישע' יח ב). כי הנני מקים את הכשדים הגוי המר והנמהר ההולך למרחבי ארץ לרשת משכנות לא לו אים וְנוֹרָא הוא (חבק' א ו-ז). —ויום: כי גדול יום יי' וְנוֹרָא מאד ומי יכילנו (יואל' ב יא). — וְקֶרַח: ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הַנּוֹרָא נטוי על ראשיהם מלמעלה (יחזק' א כב), וכיוצא בזה.—ונוֹרָאוֹת, כמו שֵׁם, במשמ' דברים נוראים, מעשים נוראים: הוא תהלתך והוא אלהיך אשר עשה אתך את הגדלת ואת הַנּוֹרָאֹת האלה אשר ראו עיניך (דבר' י כא). בעשותך נוֹרָאוֹת לא נקוה ירדת מפניך הרים נזלו (ישע' סד ב). ותורך נוֹרָאוֹת ימינך (תהל' מה ה). שכחו אל מושיעם עשה גדלות במצרים נפלאות בארץ חם נוֹרָאוֹת על ים סוף (שם קו כא-כב). הדר כבוד הודך ודברי נפלאתיך אשיחה ועזוז נוֹרְאֹתֶיךָ יאמרו וגדולתיך אספרנה (שם קמה ה-ו).—ובדבור העברי בא"י, בפרט הילדים, גם במשמ' מאד: הרבה נוֹרָא, טוב נוֹרָא[1].

נוּרִיאֵל,—שם מלאך מהמלאכים, ואמר הפיטן: קול יצפצף ושיר ירצף צבא מחנה שלישיה, ונוריאל שר האל עומד בם לתלפיה (רפב"ג, בנאנים).

נושׁ ממנו נוּשׁ.

[1]) מנהג זה נהוג גם בלשונות אחרות. וכבר הזכיר Wundt (עי' Delbrück דף 170) דברי אשה אחת בגרמנית: Jch habe ihn furchtbar lieb, אהבתיו נורא. וכמו"כ furchtbares Glück, schreckliche Freude, מזל נורא, שמחה נוראה (2,576).

נוּשׁ[1], פ"ע. אֲנוּשָׁה, — נָשׁ האדם, נהיה חולה, חלש מאד: חרפה שברה לבי וָאָנוּשָׁה[2]) ואקוה לנוד ואין ולמנחמים ולא מצאתי (תהל' סט כא).

***נוֹשֵׂא**, ס"ז, מ"ר נוֹשְׂאִים,—א) מי שנשא דָּבָר, נוֹשֵׂא אָדָם, כנוי לחמור, גמל וכדומ': וכתבו לו (הזקנים שתרגמו את התורה לתלמי המלך) אלהים ברא בראשית וכו' ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא[3]) אדם (מגי' ט.).—ואמר רסע"ג: כאשר יאמר משל ההגריאים היענים לא מן הדאים ולא מן הנושאים (תשו' רסע"ג על חיוי הבלכי, סי' 40). — ב) ∴בהגיון ומחקר, נוֹשֵׂא המשפט, Subjekt; sujet; subject: כי הכמות והאיכות מקרים לא יעמדו בעצמם ואי אפשר להם מאין נושא וקראו הפילוסופים הנושא הזה היולי (ר"י ה"ת, כוזרי ה ג). כי הנכבדים העליונים שאינם גוף גם הם שנים נושא ונשוא רק האחד לבדו הוא נושא ואינו נשוא (ראב"ע, ספר השם ד); אשר יקראהו מדקדק הערב התחלה הוא אשר יקראהו בעל מלאכת ההגיון הנושא ואשר יקראהו המדקדק ספור ההתחלה הוא אשר יקראהו בעל מלאכת ההגיון הנשוא וכו' דמיון זה אמרנו ראובן העברי אשר היה עומד בבית שמעון הרג בנו לבן הארמי הנה אנחנו נאמר זה המשפט נושאו ראובן העברי אשר היה עומד בבית שמעון ונשואו הרג בנו לבן הארמי (מלות הגיון א). והכללים שני מינים מין יודע מכל נושא אשר ינשא עליהם נשיאות טבעי עצמותו ומהותו וכו' ומין יודיע מנושאים עצמיהם מה הם ומנושאים אחרים דברים יוצאים ממהותם (כל מלאכ' הגיון, מאמר במאמרות).

[1]) עי' הערה לקמן. — [2]) כך בנסחה המסורה, והוא לפי הנקוד המסור עתיד מב"ע מן נוש. וקבע ריב"ג שרש מיוחד נוש במשמ' אנש, וז"ל: נוש למ יד'כרה חרפה שברה לבי ואנושה עלי זנה ואקומה (מסתלחק, דף 92). — ובעבר': נוש לא הזכיר אותו (ר"י חיוג) חרפה שברה לבי ואנושה והוא על משקל ואקומה. ורש"י ראה במלה זו הפעל אנש, אמר וז"ל: ואם תאמר היאך האלף זו משמשת שורש ומשמשת שימוש המיסב הדבור אל המדבר כן דרך תיבה שתחילתה אלף כגון ואהב את יעקב אני אהבי אהב הרי הוא כמו ואאהב וכן אסף אסף כמו אאסף. ע"כ. וכך גם רד"ק: האלף הכתובה אלף המדבר ואלף השרש נגרעה וקמצות האלף מורה עליה ומשפטו וָאֶאֱנוֹשָׁה. ע"כ. וכך גם רב החדשים. וקצתם מגיהים הגהות מתחלפות.

[3]) כך ברוב כ"י, ובנוסח' הדפוס נושא בני אדם, ובקצת כ"י נושאי אדם, וכך במס' סופרים א ה וכן במקורות אחרים, עי' ד"ס.

כי בהתהוות הצורה ישתנה הנושא מטבע היצירה אכן בחלול המקרה עוד הנושא מטבעו לא יצא (מנחם גילני, מכתי לקהלי קסיר, לקו"ק נספחי 50). כל מה שהוא מקרה הוא נמצא בדבר לא כחלק ממנו בענין שאם נסתלק לא יזיק זה לנושא (ראב"ד, אמונה רמה א ו). שכל גזרה מורכבת משני גבולים נושא ונשוא וכו' והתולדה ג"כ תהא מורכבת משני גבולים נושא ונשוא והנושא בתולדה יהיה גבול קטן (ר"א הקלאי, ע"ת יב). וזה שאם המציאות מקרה יתחייב בהכרח שיהיה לו נושא ויהיה למציאות מציאות ואם יש למציאות שני מציאות הנה יתחייב ג"כ לו נושא לפי שהוא ג"כ מקרה (ר"י מפיסא, מנחי קנאת, 19). כל נושא יכולים לדבר בבחינת כל נשוא שבו בפני עצמו (רמח"ל, חוקר ומקובל 8).—ומליצה קבועה, שני הפכים בנושא אחד: שנודע לכל אדם שהכל גדול מן החלק וכו' ושלא יתקבצו שני הפכים בנושא אחד בעת אחת (ר"י א"ת, רוח חן ג). וב' הפכים לא יתקבצו בנושא אחד ברגע אחד שכל אחד מהם נגדיי לחברו והחזק ישנה החלש לדמות עצמו (תרגי פיי יצירה לאבו סהל בן תמים ו). שאין חסרון אצלנו קהל המיחדים לאל אחד היותו בלתי מקבץ בין שני ההפכים בנושא אחד (ר"ש א"ת, מו"נ א עה).—ובדקדוק: ואין ספק כי בהשתנות המלות ישתנו הענינים כי הם הנושאים והמה הנשואים (הקדי ר"י א"ת לספי הרקמה). והנה חכמי המכמא הקימו שם העצם תחת העצם כאלו הוא עומד בעצמו והוא נושא המקרים בדרך קצרה כמו ראובן חכם והטעם שהוא איש שיש בו חכמה (ראב"ע, ספי הששם א). מהו שם המקרה תיבה מורה בהסכמה על כל דבר שתדומה הויתו והפסדו מבלתי שתדומה הוית נושאו או הפסדו כמו חכמה (רמב"ה, מרפא לשון). השמות המסופקים הם אשר יורו בתיבה אחת ענינים רבים נבדלים מתיחסים אל התחלה אחת או אל פועל אחד או תכלית אחד או אל נושא אחד וכו' ונאמר כי לכל המקרים שם נמצא מקרי אחד להם כי לכלם מונח נושא אחד והוא העצם הנמצא ראשונה (ר"א בן"מני, מקנ"א, בער בחלוקת השמות).—ובלשון המחקר, נוֹשֵׂא המאמר, נוֹשֵׂא הדרוש וכדומ', עצם הדבר שעליו מְדבר בהענין, thesis ; sujet ; Thema: אמנם נושא העיון הזה הנה מבואר שהוא פילוסופיא מעשית (ראב"ד, אמונה רמה ה א). אם אפשר להשיב בזה כפי מאמר האומר עצמו כי היא התשובה האמיתית והנוצחת בכיוצא באלה הנושאים (פרופייט מפירפיניאנו, אגרי לרב חסדאי). כי מעלת הדרוש יהיה מפני מעלת הנושא אשר בו הדרישה והנה אין בכאן נושא יותר נכבד מהנושא אשר בו הדרישה (רלב"ג, הקדי מלחמי הי). ויוליאו קיסר שהיה מסדר ומקדי לשבעה סופרים שבע אגדות מנושאים שונים בפעם אחת (ר"א מודינא, לב הארי' א א). הששה (שמות) האלה הנזכרים פה המה הנושאים אשר עליהם שר את ששת השירים הכוללים את ספרו שב"צ אשר חברו בשנת מותו (אד"ם הכהן, הערי כב לשירו מיכל דמעה). — ג) כנוי לצורה מצורות המזלות: י"א (הצורה י"א) נושא ראש השעיר או השד וכו' י"ג נושא החיה הנושכת (ראב"ח הנשיא, חשבון המהלכי, כ"י בריט"מ). י"א הנושא ראש השטן (ר"ד גנז, נחמי ונעים שם).

נוֹתָר,—עי' יתר.

נזד[1], ממנו נָזִד, נָזִיד.

נָזַד[2], פ"י, וַיָּזֶד[3], — נָזַד עדשים וכדומ', בִּשֵּׁל אותם והתקין מהם נָזִיד: וַיָּזֶד[4] יעקב נזיד ויבא עשו מן השדה והוא עיף ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדם האדם הזה (בראשי כה כט-ל).

א. נזה[5], ממנו א. נִזָּה, *הַזָּאָה, *הַזָּיָה.

א. נָזָה, יַזֶּה, וַיִּז, וַיֵּז,—א) פ"י, נזה הדם על דָּבָר, זרק אותו עליו וטפטף טִפּוֹת טִפּוֹת, jaillir ; sprengen sprinkle: ואשר יַזֶּה מדמה על הבגד אשר יַזֶּה עליה (ויקרי ו כ).—ב) פ"ע, נָזָה הדם, נזרק מעצמו בכח עז

---

[1]) רק בעברי, וקבע את השרש הזה ריב"ג וכך גם רד"ק, אך החדשים אמרו כי השרש הוא זיד. ועי' הערה להערך.

[2]) עי' הערה להשרש.—[3]) עי' הערה לקמן.—[4]) אמר ריב"ג וז"ל: וע'יר בעיד אנ יכונ ויזד יעקב מנ לע'ה נזיד פאד'א כאנ ד'לכ כד'לכ וכאנ אלנון פי נזיד אצלא מת'לה פי נזיר באלרא' פאלקיאש פי ויזד אנ יכונ אצלה אלתשדיד פי אלזאי עלי זנה ויפל יי' אלהים תרדמה ותבט אשתו מאחריו לאנדע'אמ אלנון פח'פפ עלי ע'יר קיאש ועוצ'וא מנה באלשאכנ אללינ אלד'י בינ אליא ואלזאי, ע"כ,—ובעברי: ואיננו רחוק שיהיה ויזד יעקב מלשון נזיד וכאשר יהיה כן ותהיה הנון בנזיד שרשית כמו שהיא בנזיר תהיה ההקשה בויזד שעקרו הוא בדגש בהזין כמו וַיַּפֵּל, וַתַּבֵּט, להבלע הנון והוקל שלא לפי ההקש והחליפוהו בנח הרפה שבין היוד והזין. ע"כ. וכך גם רד"ק: ובא במלת ויזד הנח תמורת הדגש כי היה ראוי להיות וַיַּזֵּד בדגש עין הפעל. ע"כ. אך החדשים החליטו כי שרש המלה הוא זיד, והנון בנזיד הוא נון המשקל.— וכבר ת"א ויזד ובשיל.

[5]) בארמי נדי, וכמו"כ בסורי.

טפות טפות: וישמטוה (את איזבל) וַיִּז מדמה אל הקיר ואל הסוסים (מ"ב ט לג). פורה דרכתי לבדי ומעמים אין איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמתי וְיֵז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי (ישע' סג ג).

—הִפע', הִזָּה, פ"י, הַזָּיַת, מַזֶּה, הַזֵּה, יַזֶּה, יַז, וַיַּז, — הִזָּה את הַדָּם, הַשֶּׁמֶן, הַמַּיִם, וכדומ', כמו נָזָה קל משמ' א: ולקחת מן הדם אשר על המזבח ומשמן המשחה וְהִזֵּיתָ על אהרן ועל בגדיו (שמות כט כא). וטבל הכהן את אצבעו בדם וְהִזָּה מן הדם שבע פעמים לפני יי' את פני פרכת הקדש (ויקר' ד ו). וְהִזָּה מדם החטאת על קיר המזבח (שם ה ט). ויקח משה את שמן המשחה וכו' וַיַּז ממנו על המזבח שבע פעמים (שם ח י-יא). וטבל הכהן את אצבעו הימנית מן השמן אשר על כפו השמאלית וְהִזָּה מן השמן באצבעו שבע פעמים לפני יי' (שם יד יו). ולקח מדם הפר וְהִזָּה באצבעו על פני הכפרת קדמה ולפני הכפרת יַזֶּה שבע פעמים מן הדם באצבעו (שם יו יד). וכה תעשה להם לטהרם הַזֵּה עליהם מי חטאת (במד' ח ז). וְהִזָּה אל נכח פני אהל מועד מדמה שבע פעמים (שם יט ד). וּמַזֵּה מי הנדה יכבס בגדיו (שם כא). — ובתו"מ: נטל את הדם ממי שהיה ממרס בו וכו' ו ה ז ה ממנו אחת למעלה ושבע למטה ולא היה מתכוין ל ה ז ו ת לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף (יומ' ה ג). כוש של רובן (שנטמא) לא י ז ה לא על הכוש ולא על הפיקה (פרה יב ח). לא היה מ ז ה על האפר ולא על גחלים אלא על גגו של מזבח (תוספת' יוה"כ ד"ג ג). דם פרת חטאת שוחט בימינו ומקבל בשמאלו ו מ ז ה באצבע הימנית וכו' הזאות של פרה ש ה י ז ן שלא לשמן או שאינן מכוונות או שחיסר אחת מהן או שטבל אחת ו ה י ז ה שתים או שטבל שתים ו ה י ז ה אחת הרי אלו פסולות (שם זבח' א ט). עם הארץ שבא ל ה ז ו ת אין מ ז י ן עליו ועל כליו אלא לאחר שלשה ימים אבל חבר שבא להזות מזין עליו ועל כליו מיד (שם טהר' ח יב). נטמא ה מ ז ה במים וחזר ה מ ז ה וטמא את המים (שם פ"ה יא ג). מימיהן של כהנים לא נמנעו מלהזות באזוב המוטבל ובצלוחית שפיה צר (ר"ש בן הסגא, שם יב ו). חרש שוטה וקטן ש ה ז ו ואחרים רואין אותן הזאתן כשרה (ר"י בן ר' יוחנן בן ברוקה, שם ה). טהור אחד מ ז ה על מאה טמאין (ר' יהושע בן קבוסאי, שם מכשיר' ג יח). אמר לו (השליח לראב"ע) מי שהוא מ ז ה בן מ ז ה יזה מי שאינו לא מ ז ה ולא בן מ ז ה יומר ל מ ז ה בן מ ז ה מימיך מי מערה ואפרך אפר מקלה (ירוש' ברכ' ד א). אתם מביאים פרה ושורפין אותה וכותשין אותה ונוטלין את אפרה ואחד מכם מטמא למת מ ז י ן עליו שנים ושלש טיפין ואתם אומרים לו טהרת (מד"ר במד' יט). — ואמר המשורר: זך בעדת זכים וגאה בן גאים ושפל בין שפליה, מ ז ה ובן מ ז י ם ומעמידי ארץ ומפילי נפיליה (ר"ש הנגיד, הנה ימידתי).

—הָפע', *מֻזֶּה: כוש של רובן לא יזה לא על הכוש ולא על הפיקה ואם הוזה מ ו ז ה (פרה יב ח).

ב·נזה[1]), ממנו ב.נָזָה.

ב·נָזָה,—קל לא נמצא.

—הִפע', הִזָּה, יַזֶּה,—הִזָּה את פלוני, עשה שיתמה וישתומם בנחת רוח ושמחה, freudig überraschen; surprendre joyeusement; give joyful surprise: כאשר שממו עליך[2]) רבים כן[3]) משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם כן יַזֶּה[4]) גוים רבים עליו יקפצו מלכים פיהם כי אשר לא ספר להם ראו ואשר לא שמעו התבוננו (ישע' נב יד-טו).

*נָזוּף, ת"ז, — מי שנִזְפוּ אותו: בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נ ז ו ף (ריב"ל, אבות ו ב).—ובסהמ"א: ואמרתם שאתם אבילים נ ז ו פ י ם בבכי תמרורים ואנחה (קטעי בן מאיר, JQR N.S. 1915, 552). מעשה בטבח אחד שהוציא

---

[1]) עי' הערה להערך.

[2]) עליו.—[3]) כי.—[4]) ראו הקדמוני' במלה זו עתיד מן א.נזה, אך נתלבטו ולא מצאו פרוש נכון. ת"י: יבדר, והכונה יפזר אותם. אך מלבד שאין בהפעל נזה משמ' זו, גם אין זה לפי הענין. וכעין זה גם רב שאר הקדמונים. רד"ק פרש בענין דבור, שבודאי אין זה במשמ' הפעל נזה ואין לדבור כאן כל מקום. קצת אחרים פרשו במשמ' יטהר. קצת החדשים מגיהים הגהות מתחלפות, ירגזו, ישתחוו וכדומה. והנה לפי הענין הכונה כאן שכמו קודם שממו עליו על שפלותו כך עתה פתאם השתוממו על גדולתו, וזו היא משמ' הפעל יַזֶּה, יגרם שיזהו, שישתוממו בשמחה וכדומה. והנה קצת סמך יש לזה גם בערב', כי הפעל נזה a) בערב' משמש גם במשמ' של השתעשע, והשם נזהה b) שמחה ושעשועים וחגיגה.—Haiân-Bassâm: וינבעי' אלח'רוג' ל ל נ ז ה ה ח'ארג' אלבלד וירכבונ מענא כל יום ל ל נ ז ה ה פי אקטאר אלמדינה ופיה אלשפנ ל ל נ ז ה ה. ע"כ. J.A. 1851, I, 62, 11: כאנ פי נ ז ה ה פי ריאצ'ה אלכביר מתמתעא בראחתה פיה מדה טוילה. ע"כ. וכן אצל Badroun: אקבל פי אול מלכה עלי אלקצפ ואללהו ואללד'את ו א ל נ ז ה ה ואלציד (Dozy).

---

a) نزه b) نزهة

טרפה מתחת ידו הביאוהו לר״נ ופסלו לעדות ועיברו מן הטבחות הלך וגידל את שערו ואת ציפורניו ובא לו אצל רב נחמן כמנודה וכנזוף (והזהיל, מספטיכ). —ועי׳ נזף.

נָזוֹר, ת״ז.—נטוי מקו הישר: מקצת מן המזלו׳ הנראות עולות כסדרן על אופן המפריש ומקצת עולות נזורות וה״ה בשקיעת׳ אלא שהוא בחילוף העולים נזורים שוקעים כסדרן והעולים כסדר שוקעים נזורים (רא״כ״ח הכניה, גוה״א ט). השער הארבעה ועשרים בידיעת אם יהיה הכוכב הרץ נזור או ישר כשתרצה לדעת זה קח גובהו וכו׳ ואח״כ תקח בעת ההיא גובה הכוכב הנבוך ואם היה הרץ בצד מזרח ומצאת גובה השני פחות מן הגובה הראשון הנה הוא ישר ואם יותר הוא נזור (רא״כ״ע, כלי נחשת כד). מה שזכרו הקודמים מאלו הככבים הנבוכים שכאשר הם נזורים אין כח להם וכו׳ וזה שהם מצאו הרושם המגיע מאלו הככבים בהיותם נזורים חלוש מאד (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ה ב ט). יש מדינות שלהן עולין המזלות נזורים שור לפני טלה וטלה לפני דגים (ר״ד גנז, נחמ׳ ונעים קכב); ומה שמזלי שור טלה דגים עולים להם נזורים מפני שמזל שור יותר נוטה אל צפון יותר ממזל טלה על כן הוא נראה על האופק קודם טלה (שם קכה). ותניח (חכמת המבטים) ביחס מדובר על זויות נצוצים בתמונה ישר נזור מתהפך ונשבר (משה ריאטי, מקדש מעט). — ובהשאלה, במשמ׳ הפוך, מסרס: ואקום ואחבר זאת המליצה ההדורה, והיא ישרה ונזורה (עמנו׳, מחבר׳ יא).

נִזּוּר, ש״ז, — נטיה מקו הישר: ואולם עלת זו הקשת רוצה לומר הגרמת הפועל הוא ניזור הניצוץ בגוף הלטוש וכו׳ ומה שלא יראה בעבים ניזור כי אם על הצורה בלבד רצוני לומר עגולה לפי שמרכז כדורי ונקודת המראה אחת וכו׳ וראוי שתדע כי מרכז עגולות הניזור הוא בין המראה ושטח הענן (מ׳ אלדבי, ש״א ב ד). ובעבור תנועת האורך בו (בכוכב שבתאי) ישתנה במיהור ואיחור ועמידה וניזור (מדר׳ החכמה לר״י הכהן, כ״י ברלין, מאמ׳ על גלגל שבתאי).

נְזוֹרוּת, ש״נ, — סגולת מה שהוא נָזוֹר: והגלגלים הסובבים המתמידים נתן להם הפך זה כמו הנזורות והירידה להראות העמים וההמון אותות שהם עבדים (ר׳ קלונימ׳, אגר׳ בע״ח א ז). למה היו הככבים ההולכים אשר ימצא להם נזורות יותר רבי התנועה בעת היותם במאה ושמנים מעלה מתנועת החלוף (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ה ב ז). ולזאת הסבה לא היה לירח נזורות ולא היה בו זולת נטייה אחת (שם שם ט). שא״א שימצא להם (להכוכבים) תנועה ולא נזורות ולא מספר גלגלים (ר״י אברבנאל, שמים חדשים ג). ורוב הנזורות (של הכוכבים) ימצא בשפל רום גלגל ההקפה וכפי רחקו מן השפל כן יחסר הנזורות וכו׳ (שלמה גרני, תמונת הכדור, כ״י ברלין).

נְזוֹרִיּוּת, ש״נ, — כמו נְזוֹרוּת: כי תמצא תנועת הנזוריות בשמש על זולת מנהגו כי תנועת הנזוריות אינה נמצאת אלא בגלגלי חמשת ככבי הנבוכה לא בגלגל השמש ואז בהמצא הנזוריות בשמש יהיה פלא החלטי (ר״א ביבאגו, דרך אמונה עט:).

***נָזַז**, פ״ע, — נָזַז לִבּוֹ עליו, גָּבַהּ, נתגאה: לבן מלכים שנזז לבו עליו ונטל את הצפורן לחפור על אביו (מד״ר ויקר׳ פ׳ לו, הוצאת גדק [1]).

נָזִיד, ש״ז, סמי׳ נְזִיד, — נָזִיד של עדשים וכיוצא בהם, עדשים מבשלים במים והמים רבים על העדשים ויִשְׁתֶּה הַנָּזִיד, ללפת בו את הפת, potage ; Suppe (Linsen-) pottage : ויזד יעקב נָזִיד ויבא עשו מן השדה והוא עיף וכו׳ ויעקב נתן לעשו לחם וּנְזִיד עדשים ויאכל וישת (ברא׳ כה כט־לד). ויפלח (את הפקעות) אל סיר הַנָּזִיד וכו׳ ויהי כאכלם מֵהַנָּזִיד והמה צעקו ויאמרו מות בסיר (מ״ב ד לט־מ). ונגע בכנפו אל הלחם ואל הַנָּזִיד ואל היין ואל שמן (חגי ב יב). — ובמשנה: והשלישי נאכל בנזיד הדמע (טהר׳ ב ג). והרביעי נאכל בנזיד הקדש (שם ד).—ואמר המליץ: כמה יפתני זמן בכלי יין ופת שקר וטוב נזיד (הענק, מיוח׳ לר״י חריזי, אות נ). גבירי בצד זה אסובב ואחזה נזידים אשר יקראו ללעיטה ויינות מתוקים בצד זה יצוקים וכל כוס ישועה במאה קשיטה (ר״י פרנסיס, מתק שפתים 47). דבש מצא המון העם ומצא אבל יהיה למרה לו בעודו, ויתנחם כעל יינו אבי חם ויתחרט כעשו מנזידו (רע״פ, גבי מודה 105). זה חנם מכרני וזה בנזיד עדשים, ולזה מאהבתי נפלאתה אהבת נשים (יל״ג, מחלת הזכרון).

---

[1]) כבר העיר בנימין מוספיא כי בנסח׳ כתוב ונתגאה, אך אין ספק כי בנסחת ר׳ נתן היתה גרסה זו, וכך הגרסה בתשובות הגאונ׳ (הרכבי, סי׳ מט). ובערב׳ נז a) במשמ׳ נביעת מים ובמשמ׳ נדנוד. ונזא׳ b) במשמ׳ גרה אותו נגד פלוני. ונזי c) קפץ, ונזי בה קלבה אלי,—לבו הניעו וכו׳.

a) نزّ b) نزأ c) نزى

°נזיה[1], ש״נ, מ״ר נזיות, — גרעין של פרות: נ ז י ה[2] שנמצאת במרה אם היתה כמו גרעינה של תמרה שאין ראשה חד מותרת (רמב״ם, שחיט׳ ו ז).

***נזיח**, ש״ז, — כנוי נזירות, במקום נזיר: כל כנויי נזירות כנזירות האומר אהא וכו׳ נזיק נזיח פזיח הרי זה נזיר (נזיר א א). האומר לחבירו קונם קונח קונס הרי אלו כנויין לקרבן וכו׳ נזיק נזיח פזיח הרי אלו כינויין לנזירות (נדר׳ א ב).

°נזילה, ש״נ, מ״ר נזילות, — שה״פ מן נזל: וסבת זחילתם (של מי הים) אינו כנזילת הנחלים אלא מפני התקרב שתי גדותיו וכו׳ (פעה״ם לאבי הרלב״ג א ה). — ובמשמ׳ שם חלי, שלחות נזלות מהאף. Schnupfen; rhume running (of the nose): הנזילה היא שיזל המותר שנתקבץ במוח אל האף או אל הגרון וכו׳ והנזילה יש ממנה שהיא עבה ויש ממנה שהיא דקה (נתן פלקיירא, צרי הגוף, כ״י בריט״מ). עוד אמרת כי בימי החרף יען אתה מעותד לנזילות אינך מניח כי אם תפלה של יד (שו״ת ריב״ש קלז). עלול בנזילות או הצמא והרעב (שו״ת פרי הארץ, או״ח סי׳ ח). האיש שעלול לנזילות ויש לו מזה מיחוש גדול שכל אבריו כבדים עליו (שו״ת בשמים ראש, סי׳ רפ).

***נזיפה**, ש״נ, מ״ר נזיפות, — שה״פ מן נזף, במשמ׳ גערה של כעס: הוא שיאמר יש לי ללמד עלי זכות שומעין לו חובה משתקין אותו בנזיפה (תוספת סנה׳ ט ד). שתי נזיפות נזפה אלו אביה ב״ו נזף עד שתהא מוכלמת ז׳ (ימים) או מה אביה ב״ו שבעה מי שאמר והיה העולם ארבעה עשר (ר׳ אחי בר׳ יאשיה, ספרי במד׳ קו). אמר לו משה (למלאך המות) במקום שאני יושב אין לך רשות לעמוד ואתה אומר לי תן לי נשמתך גער בו ויצא בנזיפה (שם דבר׳ שה). מעשה בעכו״ם אחד שבא לפני שמאי אמר לו וכו׳ גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב גער בו והוציאו בנזיפה (שבת לא.). מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ב״ה שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה מצאו תלמיד אחד מתלמידי ב״ש אמר לו מה זו סמיכה אמר לו

[1]) עי׳ הערה לקמן. — [2]) אין ספק בדבר כי בתחלה היה כתוב נויה, כמו שהעיד תנח׳ ירוש׳ בפרוש בערך נוה, וכמו שאומר גם המגיה בעצמו כאן שבספרים הראשונים היה כתוב נויה, אלא שהוא הגיה נזיה, בסמך על המלה נזיי שבתלמוד במשמ׳ גרגרי השמשומים וכדומ׳. עכ״פ עתה ז מ״ה שיש לה זכות.

מה זו שתיקה שתקו בנזיפה והלך לו (ביצ׳ כ:). כשחלה ר׳ אליעזר נכנסו ר״ע וחביריו לבקרו וכו׳ ואותו היום ע״ש היה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפליו גער בו ויצא בנזיפה (סנה׳ סח.). אין נידוי פחות משלשים יום ואין נזיפה פחות מז׳ ימים (מו״ק טז:). עד היכן תוכחה וכו׳ עד נזיפה (בן עזאי, ערכ׳ טז:). כל מי שאשתו קפדנית אדם בא לתבעו אמר לה רבי כאן אמרה לו לאו זעפתו בנזיפה (אדר״נ, נוסחא ב, יד). — ובסהמ״א: שלא ישמע בנזיפתו של אהרן (רש״י במד׳ יב ה). לפיכך אף בנזיפתי תסגר שבעת ימים (שם יד). לפי שהיתה הלבנה נזופה ע״י שקטרגה ונהגה נזיפה בעצמה (תוספ׳ ר״ה ח. ד״ה לתקופות). אך הגעירה והנזיפה בא גם כן ממקור הרחמים והחסד כדי שיראו ממנו וילכו בדרך טובים (רמח״ל, חוקר ומקובל ב ד). זקנות עושות עצמן כועסות וגוערות בהלצנים בנזיפה וגחוך כאחד (מנדלי מו״ס, מסע׳ בנימין השלישי ב).

א. ***נזיק**, ש״ז, מ״ר נזיקים, — כמו נזק, נזקים: ד׳ כללות היה רבי ישמעאל אומר משום ר׳ מאיר בנזיקין כל מקום שיש רשות למזיק ולא לניזק פטור וכו׳ (מכי׳ מפפט׳ יד). — ובסהמ״א: שיחשוב בענינים עתידים ליפול ויפחד וידאג למה שיחשוב וידמה שיפול עליו מהם נזק מהנזיקים ויירא שמא יארע לו צרה (רפ״ט פלקיירא, צרי סיגון בשם הרמב״ם). — ובהשאלה, *אבות נזיקים, במשמ׳ המזיקים העקריים: ארבעה אבות נזיקין[1] השור והבור והמבעה וההבער (ב״ק א א). — ובסהמ״א: תאומים הם שני אבות נזיקין בשמות נקראו השור והבור (יהודה בן שבתי, מלחמ׳ העושר והחכמ׳). והחכם הגדול שלמה אפרים ע״ה היה נותן בהם סימנים בפסוק כי עונותי עברו ראשי כמשא כבד יכבדו ממני מש״א שהוא ר״ת ממון שמלות אכילה אשר המה אבות נזיקין המטרידים את האדם מהשגת שלימותו (תמר׳ היעים א א). — ושם מסכת ממסכתות התלמוד[2] שמדבר בה אדות הלכות נזקים: מי שטיפש אומר מי יכול ללמוד את התורה נזיקין ל׳ פרקים כלים ל׳ פרקים (ר׳ חנין, מד״ר ויקר׳ יט). — *סדר נזיקין, שם החלק הרביעי מששה סדרי המשנה, שמדבר בו אדות הלכות נזקים: חוסן זה סדר נשים ישועות זה סדר נזיקין (ר״ל, שבת לא.).

[1]) כך הנוסחה בכל הספרים, וכך גם במדב״מ. ובכ״י ברלין מספר 568 נזקין. והעיר הר״נ וז״ל: כל נזיקין שעושים נזק, נזקים שם ההיזק. — [2]) בבא קמא, בבא מציעא ובבא בתרא.

ב. *נָזִיק, ש"ז, —בלשון קצת מקומות בא"י לפנים כמו נָזִיר: במקום שקוראין לנזיר נ ז י ק (ר' יוסי, ירוש' נדרי' א ב). —ועי' עוד *נָזִיחַ.

נָזִיר, ש"ז, סמי' נְזִיר, מ"ר נְזִירִים, נְזִירֶךָ, נְזִירֶיהָ, — א) מי שנשא נֵזֶר על ראשו, ראש וחשוב, Fürst; prince: תהיין (הברכות) לראש יוסף ולקדקד נְזִיר אחיו (ברא' מט כו). זכו נְזִירֶיהָ משלג צחו מחלב (איכ' ד ז). —ב) מי שהִזִּיר את עצמו לאלהים, Naziräer; nasiréen; Nazarite: איש או אשה כי יפלא לנדר נדר נָזִיר להזיר לי"י מיין ושכר יזיר וכו' כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו (במד' ו ב-ה). וגלח הַנָּזִיר פתח אהל מועד את ראש נזרו (שם יח). כי הנך הרה וילדת בן ומורה לא יעלה על ראשו כי נְזִיר אלהים יהיה הנער מן הבטן (שפט' יג ה). מורה לא עלה על ראשי כי נְזִיר אלהים אני מבטן אמי (שם יו יז). ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לִנְזִרִים [1]) וכו' ותשקו את הַנְּזִרִים [1]) יין ועל הנביאים צויתם לאמר לא תנבאו (עמו' ב יא-יב). —ג) בהשאלה, גפן שלא זמרוה בזמנו וארכו שריגיה[2]), unbeschnittener Weinstock; vigne non émondée; unpruned vine: את ספיח קצירך לא תקצר (בשנה השביעית) ואת ענבי נְזִירֶךָ [3]) לא תבצר (ויקר' כה ה). יובל הוא וכו' ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נְזִרֶיהָ (שם יא). —ובתו"מ: הריני נ ז י ר על מנת שאהא שותה יין ומיטמא למתים הוא נ ז י ר ובטל תנאו (תוספת' נזיר' ב ב). יודע אני שיש נ ז י ר י ם אבל איני יודע שה נ ז י ר אסור לשתות יין (שם ג). כשעלו נ ז י ר י ן מן הגולה ומצאו בית המקדש חרב אמר להם נחום המדי אלו הייתם יודעים שבהמ"ק עתיד ליחרב הייתם נוזרים (משנ' שם ה ד). שלש מאות נ ז י ר י ן עלו בימי שמעון בן שטח (ירוש' שם ה ה). למלך שהיה לו מרתף של יין והושיב בו המלך שומרים מהם נזירים ומהם שכורים לעת ערב בא ליתן שכרם נתן לשכורים שני חלקים ו ל נ ז י ר י ם חלק אחד וכו' (ר' אבין, מד"ר ויקר' כד). — ואמר המליץ: ולמה ה נ ז י ר י ם לא יכרתו שער ראשם (שאלות לאב"ע קמא). —ומשל: לך לך אומרים ל נ ז י ר סחור סחור לכרם אל תקרב [1]). — והשתמשו בשם זה לכמרי הנוצרים: וילבש בגדי שש ומשי לבנים כמנהג נ ז י ר י ה ם פרושי המדברות (תולד' אלכסנדר, עמוד 2, הוצ' ישראל לוי). —ובמשמ' ענפי הגפנים: וחזק מך ימוט, ולעד לא תמוט, ובשביעית תשמוט, ספיחים ו נ ז י ר י ם (רסב"ג, אזהר', שמור לבי). —ובמליצה, שבח ותהלה: ילכו יונקותיו כלוז וערמון, וישלח נ ז י ר י ו עד שניר וחרמון, ויך שרשיו כלבנון (רמב"ס, אגרי לר"י אבן עקנין).

*נְזִירָה, ש"נ, מ"ר נְזִירוֹת, — א) אשה נְזִירָה: מעשה בהילני המלכה שהלך בנה למלחמה ואמרה אם יבוא בני מן המלחמה בשלום אהא נ ז י ר ה שבע שנים ובא בנה מן המלחמה והיתה נ ז י ר ה שבע שנים ובסוף שבע שנים עלתה לארץ והורוה בית הלל שתהא נ ז י ר ה עוד שבע שנים אחרות (נזיר ג ו). אמרה לו אשתו הריני נ ז י ר ה ואתה אם אמר הן שניהם אסורין (תוספת' שם ג ו). וגוה צדיקים יבורך זה נזיר ונזירה שאם נזרו מן היין להשמר מן העבירה זוכים לברכה (מד"ר במד' יא). —ואמר המשורר: עליהם יעשו יום טוב אבלים ותשתה כוס ישועות כל נזירה (ר"פ סנגיד, אלוה עז). —ב) שם"פ מן נָזַר: ואין נזירה אלא הפרשה (ספרא אמור ג ד). —והפעולה להיות נָזִיר, ומ"ר נְזִירוֹת: מי שנזר נזירות הרבה (נזיר ג ו). מי שנזר שתי נ ז י ר ו ת (תוספת' שם ב טו). אילו לשלמיו והשאר לשאר נ ז י ר ו ת י ו (שם ג יו). —ובלשון חכמת הכוכבים, *נְזִירַת הכוכב, נטייתו מקו הישר: השער

---

[1]) בקצת ספרים לנזירים, הנזירים, מלא. — [2]) עי' הערה לקמן. — [3]) השבעי' תרגמו ἁγιάσματος, ר"ל המקדשים. אונק': שְׁבָקָךְ, מלשון עזיבה. אך לא מובן בברור מה כונתו בזה, וכנראה שר"ל המפקרים. אך בתו"כ אמרו להפך מזה: מן השמור בארץ אין אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר (ת"כ בהר א). וכך רש"י וז"ל: נזירך שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם לא תבצר אותם אינך בוצר אלא מן המופקר. ואולם כבר הרגיש הרמב"ן הכונה האמתית בפרוש המלה נזירך ואמר: והנכון בפירוש הכתוב שענבי נזירך כמו ספיח קצירך וכו' והגפן שלא עבדו ולא חפר ולא זמר אותו יקרא נזיר כי הזירו והפרישו ממנו וכו' ואמר אונקלוס שבקך שהנחת אותם לשמיר ולשית היו ויתכן כי המנהג בישראל שהכרם אשר הוא בתה לא יזמר ולא יעבד ועולה שמיר ושית יקראו לו נזיר כלומר שהוא כרם הנזיר מפני שהנזיר אסור ביין ובענבים לחים ויבשים ואינו עובד כרמו פן יקראו השער הארוך על שם הנזיר גזי נזרך והשליכי וזה טעם ענבי נזירך והכלל שהם הצומחים מבלי עבודת הכרם. ע"כ. והנה אעפ"י שבענין טעם השם נזיר להגפנים נראה יותר שהוא ע"ש השריגים הארוכים שלא נזמרו, אך בעצם הדבר באר הרמב"ן הכונה של השם לאמתתו. וכך גם רוב החדשים. — [1]) גוף המשל בארמ': לך לך אמרי לנזירא כחור סחור לכרמא לא תקרב (שבת יג. ועוד).

השׁשי במהלך הנזירה הקורה לחמשה כוכבי הנבוכה (ראב"ע הנסיה, נוס"א כו). — ״ונזירת האותיות במקרא: ועתה נשאר עלי לבאר תואר הנזירה וההפיכה הזאת איך היא ואומר כי ברוב ס"ס ואשכנז וכמעט בכלם מניחים פני הנון כמו שהיא ומהפכים רגלה לאחור וכו׳ ומה מאד הייתי שמח אילו מצאתי צורה שלישית בענין הנזירה שיהפכו ראשה ופניה לאחור ויניחו רגלה לפנים (ר"מ מלונזנו, אור תורה, בהעלתך י).

***נזירוּת**, ס"נ, — שה"מ של מי שהוא נזיר: שחסידים הראשונים (היו) מתנדבים נזירות שאין המקום מספיק לבוא שגגה על ידיהם היו מתנדבים נזירות בשביל שיביאו קרבן (ר׳ יהודה, תוספת׳ נדר׳ א א). כל כנויי נזירות כנזירות (נזיר א א). סתם נזירות שלשים יום (שם ג). האיש מגלח על נזירות אביו ואין האשה מגלחת על נזירות אביה (שם ד ו). מי שהיה אביו נזיר והפריש מעות סתומים על נזירותו ומת (שם). המפריש מעות לנזירותו לא נהנין ולא מועלין (מעי׳ ג ב). לעשות ימים שלאחר נזירותו כימים שבתוך נזירותו עד הבאת קרבן (ספרי במד׳ כד). אמר להם ראיתי אחד מכם שנזר ואיני יודע אי זה מכם שניהן נוהגין נזירות על פיו (ירוש׳ נזיר ח א). — ובסהמ"א: ואסרתי על נפשי כל מחמד עין, וכל אשר יצא מגפן היין, וקבלתי עלי הנזירות בתאוה שלמה, עד מלאת לי שנה תמימה (ר"י חריזי, תחכמ׳ כז). — ובלשון חכמת הכוכבים: שבתי כשהוא עומד בכדי ס"ו מעלה לפני נקודת שפל רום הקפתו עד שהוא מגיע אל ס"ו מעלה אחרי הנקודה הזאת הוא נזור במהלכו וימי נזירותו הם קל"ז יום על הרוב (ראב"ע הנסיה, נוס"א כז). וללבנה לא יתואר יושר ולא נזירות ולא עכוב (הוא, אספירא ד).

נזל[1], ממנו נזל, נוזל, ואולי •מזל, ״הזלה, ״נזילה, ״נזל, ״נזלי, •נזלת.

נזל, פ"ע, נזלו יזל, יזלו, נוזלים, — נזלו המים, ירדו והלכו בפרט ממקום גבוה למקום נמוך כטבע המים, rinnen, fliessen ; couler ; to flow: יזל מים מדליו (במד׳ כד ז). מים זרים קרים נוזלים (ירמ׳ יח יד). ישלח דברו וימסם (את הקרח) ישב רוחו יזלו מים (תהל׳ קמז יח). כי יגרע נטפי מים יזקו מטר לאדו אשר יזלו שחקים ירעפו עלי אדם רב (איוב לו כז-כח). — ודמעות מהעינים: ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים (ירמ׳ ט יז). — ובהרחבה לריח הבשמים: הפיחי גני יזלו בשמיו (שה"ש ד יו). — ובמליצה, הדברים מהפה: יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי (דבר׳ לב ב). — ובמליצה, יזל הצדק: הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח (ישע׳ מה ח). — ובתו"מ: מים הנוזלין מאליהן ומן הים ומן הנהר (תוספת׳ מקוא׳ ד ב). — ואמר המשורר: טרם עלות שחק כמו נס הב יין מזומן מזמן תימן, תוך גן אשר נזלו בשמיו כי צפון תניפמו וגם תימן (רמב"ע, תרשיש ג נא). ציון סגלת מלכים ומדינות תהי, עוד יזלו מי מנוחות מעיניך (ר׳ יוסף הכהן, ציון במשפט). — *ונזלו מי הים, נעשו לא מלוחים: (מימי הים המלוחים) מתמתקים הן בעבים וכו׳ ואיכן הם נעשים נוזלים בשחקים (ר׳ אליעזר, מד"ר בראש׳ יג, שם קהל׳, כל הנחלים).

— הפע׳, הזיל, — הזיל מים, עשה שיזלו המים: ולא צמאו בחרבות הוליכם מים מצור הזיל למו ויבקע צור ויזבו מים (ישע׳ מח כא). — ובתו"מ: לפי שהיו משולהבין מחמה של מעלן אמר הקב"ה לעננֵי כבוד הזילו טל חיים על בני (ר"י בר׳ אלעאי, מכי׳ יתרו, בחדש ט). — ובהשאלה, הזיל דברים וכיוצא בזה: זה מזיל מקצת דבר וזה מזיל מקצת דבר עד שתהא הלכה יוצאה (ר׳ עזריה, מד"ר שה"ש, מעין גנים). — והזיל דמעות: שלש דמעות הזיל עשו הרשע אחת מעינו של ימין ואחת מעינו של שמאל והשלישית נקשרה בעינו ולא ירדה (ר׳ אלעזר, תנחומ׳ קדוש׳ טו). — ואמר המשורר: ואזיל מדמי עיני נחלים אשר לא יעבר חובל בציות. אדבר ואין מקשיב ומושיב לבד תנות יתגו תאניות (רמב"ע, דיואן עו, כ"י בודלי׳). — ואמר המליץ: לו השכילו ילדי תבל דמעה כים הזילוה, כל אהביה ימאסוה ומרימיה הזילוה (ספר הענק, מיוחס לר"י חריזי, אות ה). — *והזילה הבאר מים: לבאר הזאת שהיא מזלת ומוציאה מים מאליה (א"ר"נ, נוסחה ב, יג).

— פע׳, *נזל, — כמו הזיל: אם כנסת דברי תורה כדרך הכונסים מטר לבור לסוף שאתה מנזל[1]) ומשקה אחרים (ר׳ דוסתאי בר"י, ספרי דבר׳ מו).

״נזל, ס"ז, — א) כנוי לגשם: מעתיק פלוסים צר ובורא רוח, ממדד ומשקל נזל עם רוח (ר"א קלי׳, מעתיק

---

[1]) בערבי نزل a) במשמ׳ ירידה.

a) نزل

[1]) רש"ט פלקירא, בספ׳ המעלות ב, מביא בשם לק׳ שמיעוני מנזיל.

פגוסים, יונ׳ סבת סקל׳). חג האסיף תקופת השנה, טוב ידין בו נזלי שנה (סוה, המנס מלוה, יונ׳ ב סכות). — ונזלי טל: הוגי המולה יניפו רסיסי טל, יפתחו אסמים להטיף נזלי טל (סוה, תפי טל, תחת אילת עפר). — וכל דבר נזל: מאלמי מגדים ארבעה, משמרי סכה שבעה נוסכי נזל שבעה (סוה, מאלמי מגדים, יונ׳ א סכות). ספרו בקרת, קצבו חקרת, נזלו הקרת, פלאו סקרת, מועדו יקרת, ובו יקרת ונתיקרת (בבת פרס ההדס, רבות עשיה). —ב) כמו נזילה, בענין לחות הגוף, Excret, Sputum[1] Catarrhus: כי יצא שחין בצוארו עם כאב העינים ותיזול הנזל באישון עיניו עד כהות העינים מפני ליחת הליחה (אסף הרופא, כ״י מינכן 40). מתקבץ בה (בריאה) מותר רב מהליחות ממה שיעלה מאיד הגוף וממה שירד אליה מהנזלים (קאנון א. א ב, במזגי האברים). האברים אשר קדם להם היגיעה הם המקבלים נזלים היורדים מהראש (פרקי משה ג). והזקנים יבוא להם נזל (אם הסתיו הוא מטרי) ונתר בקלות (פרקי אבוקרט ג יב, כ״י ברלין). כל בעלי הנזלים יקבלו הזק בתחלת חדושם בעטוש (גרבוני, ארח חיים ג יז, כ״י ביהמ״ש בכטר).

°נִזְלִי, ת״ז, מ״ר נִזְלִיִּים, — מטבע הנֶזֶל: והנזלים והחליים הנזליים ירבו בעת נשיבת רוח צפונית וכו׳ והחרף דרומיי מטריי (קאנון ג ה א ו).

°נַזֶּלֶת, ש״נ, — חלי, שלחות נזלות מהאף, Schnupfen, rhume; a cold (in the head), נהוג בדבור העברי בא״י, והשתמשו בו בספרות החדשה ובעתונים.

נזם[2], ממנו נֶזֶם.

נֶזֶם, ש״ז, בכנ׳ נִזְמָהּ, מ״ר נְזָמִים, סמי׳ נִזְמֵי, — כעין טבעת זהב וכדומה לקשוט להאף ולהאזנים לאנשים ונשים, Nasenring; anneau passé par le nez; nose-ring: ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על ידיה עשרה זהב משקלם (ברא׳ כד כב). ואשם הנזם על אפה והצמידים על ידיה (שם מז). ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם ואת הנזמים אשר באזניהם (שם לה ד). ויאמר אליהם אהרן פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם בניכם ובנתיכם והביאו אלי ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם (שמות לב ב־ג). הביאו חח ונזם וטבעת וכומז (שם לה כב). ויאמר אלהם גדעון אשאלה מכם שאלה ותנו לי איש נזם שללו כי נזמי זהב להם כי ישמעאלים הם (שפט׳ ח כד). ותעד נזמה וחליתה ותלך אחרי מאהביה (הוש׳ ב יה). ביום ההוא יסיר אדני את תפארת העכסים וכו׳ הטבעות ונזמי האף (ישע׳ ג יח־כא). ואתן נזם על אפך ועגילים על אזניך (יחזק׳ יו יב). נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם (משלי יא כב). נזם זהב וחלי כתם מוכיח חכם על אזן שמעת (שם כה יב). ויתנו לו איש קשיטה אחת ואיש נזם זהב אחד (איוב מב יא). — ובתו״מ: השירים הנזמים והקטלאות והטבעת (תוספתי כלי׳ ב״מ א יג). ולא (תצא האשה בשבת) בקטלה ולא בנזמים ולא בטבעת שאין עליה חותם (שבת ו א). ואין עושין תכשיטים לעבודת אלילים קוטלאות ונזמים וטבעות (ע״ז א ה). כל תכשיטי נשים טמאים עיר של זהב קטליות נזמים וטבעות וכו׳ ונזמי האף (כלים יא ח). עשה לי שירים נזמים וטבעות ואקדש אני לך (קדוש׳ מח.). למלך שבקש לישא אשה ובאו ואמרו לו עניה היא אין לה בעולם אלא שני נזמים בלבד (ר׳ לוי, מד״ר שמות טו). — ואמר המשורר: ומכל לץ ובער אחשוך את תבונתי ועוצם דברותי, לבל על אף חזיר אתן נזמי ועל כלב עדיי מחלפותי (משה דרעי, דיואן א קיג, לקו״ק לב).

***נָזַף**, פ״ע, — נזף בפלוני, גער בו: משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס עמו לפלטרין שלו נכנס פתח ראשון ושתקו לו בשני ושתקו לו בשלישי ונזפו בו אמרו לו דייך עד כאן (מכי׳ בשלח, עמלק ב). כשעשה ראובן אותו מעשה הלך אשר וסיפר לאחיו ונזפו בו ואמרו לו כך אחינו אתה מדבר באחינו הגדול (ספרי דברי׳ שנה). לפי שבא ראובן ועירער אמר דיי שקדמני יהודה למסעות אקריב אני לתולדות נזף בו משה ואמר לו מפי הקודש נאמר לי להקריב למסעות (שם במד׳ נב). שתי נזיפות נזפה אלו אביה ב״ו נזף (בה) עד שתהא מוכלמת ז׳ (ימים) וכו׳ (ר׳ אחי ברי׳ יאשיה, שם קו). משל למלך שנזף בעבדו ועמד לו תמיה (ר״י ברי׳ סימון, מד״ר ברא׳ יב). מעשה באשה אחת שבאת אצל ר׳ אליעזר להתגייר אמרה לו רבי קרבני אמר לה פרטי את מעשיך אמרה בני הקטן מבני הגדול נזף בה הלכה אצל ר׳ יהושע וקבלה (שם קהל׳, כל הדברים יגעים). לתנוקת בת מלכים שקלקלה בבית אביה ונזפה ויצאת והיתה מלקטת בשבלים והשחירה (מד״ז שה״ש יג, הוש׳ בוכר). לאחד שהיה מוכר שפחה באיטלס ועבר אחד וראה אותה ואמר שלי היא א״ל נזוף בה אם נשמעת היא לך הרי היא שלך ואם לאו אינה שלך (ר״ש בן הלפתא, פסיק׳ דר״כ, עשר

[1]) תרגום ד״ר מזיא.

[2]) רק בעברית.

העבר יא). — ובסהמ״א: א״ר ישמעאל קצף עלי רבן שמעון בן גמליאל אמר לי כמעט רגע נ ז ף בנו זהפטריא״י הכליל אותנו כסובין (פרקי היכלות כא, ביהמ״ד ילינק ג). אם נבוא ל נ ז ו ף בו יכול לומר אגוסטאין אני בתוכה ופירושו אנגריא (תשו׳ הגא׳, הרכבי, סי׳ שם). כל שלשת ימים היה יונה נזוף לפני המקום ולא היה יכול להתפלל מרוב ענוה והיה מתביש על ש נ ז פ ו המקום (ראב״ח הנשיא, הגיון הנפש ג). הסגירה השם ו נ ז פ ה שבעת ימים להראות לכל פחיתות דיבור לשון הרע (ר״י בר אנטולי, מלמ׳ התלמיד׳, שלח). שפעם אחת היה בכפר וראה יהודי מושך ברסן הסוס ואחורי הסוס חמור קשור בחבל במרדעת הסוס וקרא וגער ו נ ז ף ביהודי עד שהתיר חבל החמור מעל הסוס (ר״א אזקרי, ספר הרדים מא.). — ואמר הפיטן: מועד כתקח לשפוט מישרים, נ ז ו ף במסטין מללמד קטגורים (סליח׳ מוס׳ יוה״כ, אך במתח). — ופָעוּל נָזוּף, נְזוּפִים וכו׳, נָזוּף לפלוני, שפלוני כעוס עליו: עברו אלו (התעניות) ולא נענו ממעטין במשא ומתן בבנין ובנטיעה באירוסין ובנשואין ובשאלת שלום בין אדם לחבירו כבני אדם ה נ ז ו פ י ן למקום (תעני׳ א ז). שכל מי שאינו עוסק תדיר בתורה הרי זה נ ז ו ף להקב״ה (ריב״ל, מד״ר שמות מא). — נָזוּף, שהכל נזופים בו: אמר הקב״ה מי גרם לי להטיב לעכו״ם אלא ישראל שכל זמן שעכו״ם שרויין בטוב הם דחופים ו נ ז ו פ י ם ומטולטלים (א ר״נ כ). — ובסהמ״א: כך היה דרכן של דור המבול (לקחת שתי נשים) אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משקה כוס של עקרין כדי שתעקר ומקושטת ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נ ז ו פ ה ואבלה כאלמנה (רש״י ברא׳ ד יט). — ואמר הפיטן: המוני קדושי ורוזני, טרופים נ ז ו פ י ם בפני, פדותם יחיש לעיני (ר׳ דוד ב׳ ישי, אקדמה בתודה, מחז׳ ויטרי סי׳ תעט). נצח ישראל תושיע מנוגשים, נ ז ו פ י ם דחופים בשרי מסים (סליח׳ בחרי׳ יוה״כ, ה׳ אלהי הצבאות).

—הפע׳, *הִנְזִיף, — כמו נָזַף: שעינו רעה כנגד גבאי צדקה ולעניים או לשבויים להברות אבלים ולקבור מתים והוא מ נ ז י ף בהם ומקללם ואומר להם אין להם מלאכה לעשות לעמול ולאכול (מד״ז פס״ם יז, הול׳ בוכר).

נזק[1], ממנו נֵזֶק, *נְזַק, *הֶזֵּק, *מַזִּיק, א.*נְזִיק.

נֵזֶק, נֵזֶק, ש״ז, — מה שגֹרם רעה, בפרט חסרון כיס או השחתת הגוף לחברו, injury ; dommage ; Schaden :

[1]) רק עבר׳ וארמ׳.

כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי אין הצר שוה בנזק [1]) המלך (אסת׳ ז ד). — ובתו״מ: כל שהוא חייב בשמרו חייב ב נ ז ק ו (ר״י בן בתירא, מכי׳ משפט׳, נזיקי׳ יא). אין מוכרין להם דובין ואריות וכל דבר שיש בו נ ז ק לרבים (ע״ז א ז). ארבעה אבות נ ז ק י ן השור והבור והמבעה וההבער וכו׳ וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נ ז ק במיטב הארץ (ב״ק א א). כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נ ז ק ו הכשרתי במקצת נ ז ק ו חבתי בתשלומי נ ז ק ו כהכשר כל נ ז ק ו (שם ב). המצניע את הקוץ ואת הזכוכית וכו׳ והוזקו בהן אחרים חייב ב נ ז ק ן (שם ג ב). החובל בחבירו חייב עליו משום חמשה דברים ב נ ז ק בצער בריפוי בשבת ובושת (שם ח א). דרסה (הבהמה) על הכלי ושברתו ונפל על כלי אחר ושברו על הראשון משלם נזק שלם ועל האחרון משלם חצי נ ז ק (שם ב א). ראשון חייב ב נ ז ק י שני בין ב נ ז ק י גופו בין ב נ ז ק י ממונו שני חייב ב נ ז ק י שלישי ב נ ז ק י גופו אבל לא ב נ ז ק י ממונו (רבא, גמ׳ שם לא.). — ותשלומי הנזק: הקוטע ידי עבד חבירו רבו נוטל נ ז ק ו וכו׳ והלה יתפרנס מן הצדקה (ר׳ יוחנן, ירוש׳ ב״ק ט ס). — ומצוי בסהמ״א בעקר משמעו ובהשאלה: רפאות הנפש האמת והצדק ו נ ז ק ה השגת התאוות הבהמיות (ר״י א״ת, מבח׳ הפניני׳ לרשב״ג, שער פרישות). ויודעים עניני הגוף ועסקו, וכל חליו ומכאוביו ו נ ז ק ו (ר״י בן זבארה, בתי הנפש). שבא לנו האיסור בתורה בכל מאכלות האסורות ואם יש מהן שאין נודע לנו ולא לחכמי הרפואה נ ז ק ן אל תתמה עליהם (ס׳ החינוך, משפט׳, מצוה עג). והפילוסופים סברו כי ה׳ ית׳ מניע ע״ד הפועל וע״ד התכלית יתבאר א״כ כמה מהגנות וה נ ז ק יצא לנו להמשך אחר מופתיהם (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 21). יש נ ז ק נהפך למשכרת ומשכרת תהפך למחסור (כ״ז, תרג׳ ב״ס כ יג).

***נְזַק**, — קל אינו נהוג.

—הפע׳, *הִזִּיק, מַזִּיק, תַּזִּיק, וכו׳, — גָּרַם נֶזֶק, Schaden zufügen ; injure: בשעה שהרוח יוצא לעולם הקב״ה משברו בהרים ומרשלו בגבעות ואומר לו תן דעתך שלא תזיק בריותי (ר׳ יהושע בן חנניה, ירוש׳ ברכ׳ ט ג) לסם יבש הניתן על גבי בשר חי ואין מ ז י ק ו כשהוא מוצא מכה מתחיל לחלחל (ר׳ ישמעאל, ספרי

[1]) בקצת ספרים בנֶזֶק, נון צרויה, וכבר העיד רד״ק: נזק בשש נקודות.

במד׳ יכ). ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם (אבות ה ה). הצד השוה שבהן (שבארבעה אבות נזקין) שדרכן לילך ולהזיק וכו׳ וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ (ב״ק א א־ב). נפל מן הגג והזיק ובייש חייב על הנזק ופטור על הבשת (שם ח א). בהמה שנכנסה מאיליה לרשות היחיד והזיקה בידה וברגלה ובקרנה (תוספתי שם א ו). מעשה במקום אחד שהיה ערוד והיה מזיק את הבריות וכו׳ (ברכי לג.). לאחד נראה (השד) ומזיק לשנים נראה ואינו מזיק (שם מג:). המזיק שיעבודו של חבירו (גיטי מא.). לחמור שהיה אדם רוכב עליו ראה את התינוק בשוק קפץ עליו ולא הזיקו התחילו משבחין לחמור שדלג על התינוק ולא הזיקו א״ל בעליו חייכם אילולי אני שהמשכתיו ברסן של פיו היה מזיקו (מד״ר שמות כ). — ומצוי בסהמ״א. וגם כמו שלמים, *הִנְזִיק: ויועדו כולם יחד לחרות חק ולכרות ברית על דניאל להנזיקהו למצא עלילה להכשיל את דניאל לפני המלך והשרים (יוסיפון, הוצ׳ גינצבורג, דף כא).

—הפע׳, *הֻזַּק, מֻזָּק,—בא לו נֶזֶק: מביא אדם את אבניו ומפרקן על פתח ביתו ברשות הרבים וכו׳ ואם בא אחר והוזק בהם הרי זה חייב (תוספתי ב״מ יא ה). הרג את שורו וקרע את כסותו וקצץ נטיעותיו לא יאמר טול את הנבילה ותן לי את הפרה וכו׳ אלא שמין אותן כמה הם יפין עד שלא הוזקו וכמה הן יפין משהוזקו לפיכך הם משלמין (שם ב״ק ג ב). השופך מים ברשות הרבים והוזק בהן אחר חייב בנזקו המצניע את הקוץ ואת הזכוכית והגודר את גדרו בקוצים וגדר שנפל לרשות הרבים והוזקו בהן אחרים חייב בנזקן (משני שם ג ב). הקדר שהכניס קדרותיו להצר בעל הבית שלא ברשות ושברתן בהמתו של בעל הבית פטור ואם הוזקה בהן בעל הקדרות חייב (שם ה ב). — ומצוי בסהמ״א: והחלש יהי נרדף ומֻזָּק והעזים להרע מחשבותם, והחזק יהי מזיק ובסוף יהי מֻזָּק וסף אונו עדי תם (ר״י חריזי, תחכמי כה). נברא הראש מעצם אמיץ וחזק, לשמור המוח פן יהי מוזק (הוא, אגרי לשון הזהב).

—נפע׳, נִזַּק (ניזק), נִזֹּק (ניזוק), נִזֹּקֶת (ניזוקת), יִנָּזְקוּ, וכו׳,—כמו הפע׳ הֻזַּק: הואיל ושכל הניזקים שבתורה סתם ופרט הכתוב באחד מהם שעשה בו נשים כאנשים אף פורט אני לכל הניזקים שבתורה לעשות בהם נשים כאנשים (ר׳ ישמעאל, מכי׳ משפטי׳, נזיק׳ ו). והמת יהיה לו לניזק אתה אומר לניזק או אינו אלא למזיק וכו׳ (שם יא). היו (השוָרים) הניזוקין של שניהם והמזיקין של אחד וכו׳ היו המזיקין של שניהם והניזקין של אחד (תוספתי ב״ק ג ז). היה אחד גדול ואחד קטן הניזק אומר גדול הזיק והמזיק אומר לא כי אלא קטן הזיק (משני שם ג יא). הניזקין שמין להן בעידית ובעל חוב בבינונית וכתובת אשה בזיבורית (גיטי ה א). למלך שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו אמר לו בני כל זמן שרטיה זו על מכתך אכול ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה נזוק (ספרי דבר׳ מה). כיון ששמע משה רבינו כך אמר לפניו רבש״ע ימות משה ומאה כיוצא בו ולא תנזק צפורנו של אחד מהם (ריב״ל מד״ר דבר׳ ז). בשעה שישראל עושין רצונו של מקום ומוציאין מעשרותיהן כתיקנן תמיד עיני ה׳ אלהיך בה (בארץ) מראשית השנה ועד אחרית השנה ואינה ניזוקת כלום (ר׳ נהוראי, ירוש׳ ברכ׳ ט ג). כל הסומך גאולה לתפלה אינו נזוק כל היום כולו (ברכי ט:). אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה נזוק (ר׳ חייא, שם מ.). שלוחי מצוה אינן נזוקין (ר׳ אלעזר, פסחי ח:). היה הקול יוצא ונחלק לשבעים קולות לשבעים לשון כדי שישמעו כל האומות וכל אומה ואומה שומעת קול בלשון האומה ונפשותיהן יוצאות אבל ישראל היו שומעין ולא היו ניזוקין (ר׳ יוחנן, מד״ר שמות ה). כיון שראתה צפורה שלא בלע אותו אלא עד המילה הכירה שעל עסקי המילה הוא ניזוק (שם). רועה שהיה רועה צאנו וראה זאבים באין על הצאן והיה סובב את הצאן שלא ינזקו (שם כ). שאין גבור כח כמשה שישראל עמדו לפני הר סיני ולא יכלו לשמוע קול הדבור וכו׳ ומשה לא ניזק (ר׳ תנחום בר חנילאי, תנחומי ויקרי א).

—פִּעֵ׳, *נִזֵּק,—כמו הִזִּיק: אמץ סנגור והס קטגור ולא ינזק (סליחי ער״ה, מלך אחד).

—הִתְפַ׳, *הִתְנַזֵּק: צאתנו תנקה ובחטא לא נתנזק. צרפנו ככסף שבעתים מזוקק (יוצ׳ יוה״כ, אז ביום כפור). קפציאל השר, קולות יבשר, קשת לא יחסר, קרב להסתכל ירא פן יתנזק (ר׳ יצחק, ירוננו כברקים, יוצ׳ שבת ותוהמ״ם). מדרך בני הארץ לעשות גדרי גניהם ממין העץ הזה כי לא יוכל איש לעבור עליהם ולא יתנזק (מא״ג, דביר א, מכתבי לוי ג). ומחוקי לשלוח עין מבקרת ביחוד על החביות האוצרות דברים לחים בקרבן לבל יתנזקו בדרך (הוא, קרית ספר כא). הנזק אשר התנזקתי ע״י מבריחי התשלומין חציו לי וחציו לאברהם אחי (אגרי יל״ג א קפב).

נזר[1], ממנו, נזיר, נזר, נזר, ואולי מנזר, *נזירה, *נזירות.

נזר, נזר, ס"ז, נזרך, נזרו,—א) תכשיט בזהב וכדומ' מעל להמצח של כה"ג או מלך וכדומ', Diadem ; diadème ; diadem : ויעשו את ציץ נזר הקדש זהב טהור (שמות לט ל). ושמת המצנפת על ראשו ונתת את נזר הקדש על המצנפת (שם כט ו). וישם את המצנפת על ראשו וישם על המצנפת אל מול פניו את ציץ הזהב נזר הקדש (ויקר' ח ט). ואעמד עליו (על שאול) ואמתתהו כי ידעתי כי לא יחיה אחרי נפלו ואקח הנזר אשר על ראשו ואצעדה אשר על זרעו (ש"ב א י). ויוצא את בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות וימלכו אתו (מ"ב יא יב). נארתה ברית עבדך חללת לארץ נזרו (תהל' פט מ). שם אצמיח קרן לדוד וכו' אויביו אלביש בשת ועליו יציץ נזרו (שם קלב יז-יח). כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו (זכר' ט יו). כי לא לעולם חסן ואם נזר לדור דור (משלי כז כד).—ובתלמ': כיצד מושחין את המלכים כמין נזר ואת הכהנים כמין כי (הור' יב.). — ומצוי בסהמ"א, ובפרט במליצה במשמ' מה שהוא משבח ביותר, ואמר המשורר: ולמאד נעמה תבל כאילו יקותיאל עטרת פז לראשה, עטרת הידידות הוא ונזרה ותפארתה ואור סהרה ושמשה (רשב"ג, הלפור או דרור). ופשטה תורתו ותרשיש מלתו בפיות אמתו ונהג את דורם, ושמוהו על ראש בני דורו לדרש וקראו אותו ראש ונזרם ונזירם (ר"ש הנגיד, באשמרת ערב). וכמה אצעק חמס ואאנק ואאנח, נפל נזרי ונרמס ומרום לארץ צנח (ר"י הלוי, מלאך שמך בקרבו).—ב) בהשאלה, מקום משוח בשמן מעל למצח הכה"ג או מלך וכדומה, gesalbte Stelle a. Haupte des Priesters ; endroit de la tête du grand' prêtre où se faisait l'onction : והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה וכו' את ראשו לא יפרע וכו' כי נזר שמן משחת אלהיו עליו (ויקר' כא י-יב). — ג) קבוצת השערות מעל המצח של הנזיר וכדומ': כי נזר אלהיו על ראשו (של הנזיר) וכו' וכי ימות מת עליו בפתע פתאם וטמא ראש נזרו וגלח ראשו ביום טהרתו (במד' ו ז-ט). וגלח הנזיר פתח אהל מועד את ראש נזרו ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש וכו' ונתן על כפי הנזיר אחר התגלחו את נזרו (שם יח-יט). גזי נזרך והשליכי ושאי על שפים קינה (ירמ' ז כט). — ד) זמן שהנזיר הוא נזיר: כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו (במד' ו ה). כל ימי נזרו קדש הוא ליי' (שם ח). וזאת תורת הנזיר ביום מלאת ימי נזרו יביא אתו אל פתח אהל מועד (שם יג). — ואמר המשורר בשלש המשמעות: נואם לבבי כי פאר זקן שיבות וכי הן מלבד נזרו, דומות עלי לחיו למו טורי אבן בראש מלך עלי נזרו, בם יעטה כבוד וינזר מחטא ומה יפו ימי נזרו (רמב"ע, תרשיש ה סה).—ובתו"מ, כמו נזירות: שיקדום נזרו לקרבנו לא שיקדום קרבנו לנזרו (ירוש' נזיר ג ט). הרי שנזר והיה מגלגל בנזרו אין נשאלין לו וכו' (שם ה ד). קונם שאיני נהנה לפלוני והריני נזיר לכשאשאל עליו נשאל על נדרו ואח"כ נשאל על נזרו (בבלי נדר' ג.). — ה) *כנוי לצורה מצורות המזלות: הי"ד (הצורה י"ד) הנזר וכוכביו י"ג (ראב"ע, ראשית חכמה א). ו' (הצורה הששית) הנזר הצפוני (ראב"ח הנשיא, חשבון המהלכות יז). ראיתי לבאר במקום הזה שמות השלשים וששה צורות וכו' הכלב הנובח הנזר השמאלית וכו' עקרב המחתה קשת נזר הדרומי (ר"ד גנז, נחמ' ונעים שם).— *נזר המלך, שם צמח, Melilotus: נזר המלך[1] ונקרא בלשונם מלילוט מהותו הוא פרח צמח תבניי המראה ירחיי התבנית (קאנון ב, שמות סמים, אות א). ותחבשת נזר המלך מועיל בזה מאד (שם ג יג ד א). ויקח געדה ונזר המלך וכו' (שם שם ב). — *נזר בעין, הזר אשר מסביב להקרנית, Lumbus ; limbs[2]: פעמים רבות תתרחב הענביית עד שיגיע ההתרחבות עד האכליל כלומר הנזר (קאנון ג ג ד ז).

נזר,—קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—נפע', הנזר, ינזר, ינזרו,—א) נזר מדבר, פרש מהדבר, לא נגע בו, לא קרב אליו וכדומ': דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל וכו' כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל ליי' וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההוא מלפני (ויקר' כב ב-ג). — ונזר מאחרי פלוני, עזבו, התרחק ממנו: כי איש איש מבית ישראל ומהגר אשר יגור בישראל וינזר מאחרי ויעל גלוליו אל לבו (יחזק' יד ז).—נזר לדבר, פרש א"ע מכל דבר ופנה להדבר ההוא, דבק בו: המה באו בעל

[1]) בערבי נד'ר a) כמו נדר בעבר.

a) نذر

[1]) תרגום מערבי' אכליל אלמלכ a). ועי' ג. *כליל.
—[2]) תרגום ד"ר מזיא.

a) اكليل الملك

פעור וינזרו לבשת (הוש' ט י). — ב) נזר פלוני, פרש א"ע משתית יין וכדומ': האבכה בחדש החמשי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים (זכרי' ז ג). — ובתו"מ: והיה היין בוער בו ואומר לה השמעי לי ואומרת לו רצונך שאשמע לך הנזר מתורתו של משה והוא נוזר (ספרי במד' קלא). המצוה להנזר לשם (שם כב). והיתה אומרת לו הינזר מתורת משה ואני נשמעת לך (ירוש' סנה' י ב).—ובפהמו"א, ואמר המשורר: ירבה שכרך עד מאד ובאחריתך תיטבי, הנזרי מאחרי תבל ואל תתעכבי (רשב"ג, מה לך יחידה).—ואמר הפיטן: כורתי בריתך בגזר, כאזור למתנים אוזר, לך הדבקתם מלהנזר, הנה אלהים עוזר (מנחם בר מכיר, אחור וקדם צרת).

—הפע', הזיר, הזרתם, הזיר, הזירו, יזיר. — א) פ"י, הזיר את פלוני מדבר, עשה שינזר, שיפרש ממנו: והזרתם[1] את בני ישראל מטמאתם (ויקר' טו לא). — והזיר דבר לפלוני, יחד אותו לו: והזיר לה' את ימי נזרו והביא כבש בן שנתו לאשם (במד' ו יב). — ב) פ"ע, הזיר, נעשה נזיר: איש או אשה כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר לה' (במד' ו ב). עד מלאת הימם אשר יזיר לה' קדש יהיה (שם ה). כל ימי הזירו לה' על נפש מת לא יבא (שם ו).—ויזיר מדבר, כמו ינזר: מיין ושכר יזיר חמץ יין וחמץ שכר לא ישתה (שם ג).—ובתו"מ, הזירו, עשהו נזיר: יכול אפילו יזיר את אחרים ת"ל נזיר את עצמו מזיר ואין מזיר את אחרים (ספרי במד' כב). היך אפשר גוי מזיר את ישראל ישראל לישראל אינו מזיר וגוי מזיר את ישראל (ירוש' נזיר ט א). יפה עשית שנזרת וכו' ואילו לא נזרת הייתי מזירך (שם ד ג).—והזיר עצמו מדבר, פרש ממנו: שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין (רש"י, סוט' ב.). מי שרצה לקדש עצמו שלא יכשל בזנות יזיר עצמו מן היין (מד"ר במד' י). שכל מי שמזיר עצמו מן היין לשם שמים, זוכה לכל הברכות האמורות בברכת כהנים (שם יא).—ויזכמו שלמים, הנזיר: נזיריך שהנזרת והפרשת בני אדם מהם (רש"י ויקר' כה ה).

— קל, *נזר, —נדר להיות נזיר: כשעלו נזירין מן הגולה ומצאו בית המקדש חרב אמר להם נחום המדי אלו הייתם יודעים שבית המקדש עתיד ליחרב הייתם נוזרים אמרו לו לא והתירן נחום המדי (נזיר ס ד). כמוך ירבו נוזרי נזירות בישראל (שמעון הצדיק, נדרי' ט:). אימתי אמרו האיש מגלח על נזירות אביו בזמן שנזר בחיי אביו אבל נזר לאחר מיתת אביו אין מגלח על נזירות אביו (ר' יוסי, תוספת' נזיר ג יח). עבד שנזר וגלח יצא לחירות (שם ו ז). הריני נזיר מלא הבית או מלא הקופה בודקין אותו אם אמר אחת גדולה נזרתי נזיר שלשים יום ואם אמר סתם נזרה רואין אותה קופה כאלו היא מלאה חרדל ונזיר כל ימיו (משנ' שם א ה). ולפטור את שנזר בבית הקברות (ספרי במד' כח). האשה שנזרה בנזיר ושמע בעלה ואמר לה מה ראית שתזורי מדוע עשית שנזרת ולא הייתי רוצה שתזורי (ירוש' שם ד ג).—ומק' לזור, ליזור: אם בשאינו מתכוין ליזור אע"ג שהוציא נזירות מפיו לא יהא נזיר (ירוש' נזיר א א). זאת אומרת שאדם קובע עליו קרבן נזיר ועתיד ליזור (ר' זעירא, שם ב ה).

—נזר את עצמו מן דבר, כמו הזיר: הוא נוזר עצמו מן היין וכו' זוכה לסוד החכמה (מד"ר במד' יא). אלו הנזירים שתופשים ענוה בעצמן שנוזרים מן היין ומגדלים פרע כדי לענות עצמן ולהשמר מן העבירה (שם).

—פע', *נזר, — כמו הזיר: כשהן כועסין נודרין שאינן נודרין לשם שמים אלא לשם כעס מנזרין עצמן (רש"י נדר' ט:).

—התפ', *התנזר, — עשה עצמו נזיר, מראה את עצמו כנזיר: ויבהילו להביא את בן המלך המתנזר, לקיים מאמר הגוזר (ספר המוסר לר"ז בן סעדיה, כ"י תימן, מחב' ד).

—פע', *מנזר, מנזרת, מנזרים, מנזרות,—אותיות מנזרות, הפוכות לאחור: ט' נונין מנוזרות ונכתבות לאחור (מסורה גדולה, גינצבורג, אות נ, סי' טו). ואותות תלוים ואותות קטנים וגדולים וכו' והנכתב ולא נקרא והנקרא ולא נכתב ואותות מנזרות (בן אשר, דק"ט, סי' ג). והאותיות התלוים והמנזרים והנקודים (דונש על מנחם, הקדמ'). טעה המדפיס בענין שתי הנונין המנוזרות טעיות רבות וכו' שלא שם נון מנוזרת כלל בשתי הפיסקות שלפניה ואחריה של פרשת ויהי בנסוע וכו' וידעתי גם אני שקשה הוא במלאכת הדפוס לעשות נון מנוזרת כהלכתה וכו' והכלל העולה שצורת הנון המנוזרת האמתית היא להפוך כל הנון לאחור (ר"מ מלונזנו, אור תורה, בהעלתך י). ונונין אלו נקראים מבעלי המסורה נונין מנוזרות מלשון נזורו אחור שכן בתחלה מתחיל הספר לכתבן כסדרן לפנים ואחר כך הופכן לאחור וכו' עוד מצאתי במסורת ישנה אותיות מנוזרות שבקריה הן תשעה (מנחת שי, תהל' קז כג).

נ"ח, — ר"ת: נשאר חייב.

[1] יש מגיהים והזהרתם, עפ"י הנסחה השמרונית ועפ"י תרגום השבעים.

***נַח**, ב"ז, – בדקדוק, אות שאינה נשמעת כלל במבטא או שאינה מונעת באחת התנועות הקוליות: דע כי לא ידבר באות אחת לבדה נפרדת כי התחלת הדבור לא יהיה כי אם בתנועה כי לא יחלו ב נ ח ותכליתו יהיה בנע כי לא יעמדו כי אם על נ ח ואלה השני דברים לא יתקבצו באות אחת (ר"י א"ת, סלקמה ג). ויש שימלט ממנו הרבה מן המנהג הזה ונוהג ב נח הפא על העקר (שם טו). ואיננו נכרי בתכונה הראשונה רדיפת שלש תנועות שלא יכנס ביניהם נ ח ולא דגש (הוא, כוזרי ב פ). ובעבור כי התחלת המבטא נוע וסופו נ ח על כן לא יתכן להיות שם קטן משתי אותיות (ראב"ע, ספר הפס א). ואם למד הפעל גרונית יוליד נ ח בקריאה בין העין והלמד (רד"ק, מכלול פדס"פ).—*נַח נֶעְלָם: הענין האחד תנועה נראת מבוארת בהרגשה וכו' והענין השני, נח נעלם לא ירגיש בו האדם (ראב"ע, תרג' ספ' דקדוק לר"י חיוג 6). מצאנו נ ח נ ע ל ם תחת הדגש ומצינו יוד נעלם למשך (הוא, שפת יתר נח). ודגשות שין אשה תמורת היוד תחת ה נ ח ה נ ע ל ם שהוא באיש (הוא, ברא' ב כג). ולעולם לא יהיה דגש אחרי החולם רק יהיה נח נעלם והוא ואו במבטא פעם יכתב ופעם לא יכתב כי ישענו על המבטא (הוא, צחות א). — *נַח נִרְאֶה ונח נִסְתָּר: ונראה שעין הפעל לא נבנה על משך אבל על נ ח נ ר א ה עם פתח לעולם (ר"י א"ת, כוזרי ב פ). השורק מתנועע על השלש תכונות יבא אחריו המשוך ויבא אחריו הדגש ו ה נ ח ה נ ר א ה (שם). נהגו העבריים להבליע ה נ ח ה נ ס ת ר באות הסמוך לו מאחריו (ר"מ ג'יקטיליה, תרג' ספ' דקדוק לר"י חיוג 8). אלה השלשה אותיות (או"י) משתתפות בלשון הקדש לשני ענינים מתפרדים ורחוקים במבטא הענין האחד תנועה נראת מבוארת בהרגשה ו נ ח נ ר א ה מבואר בהרגשה כשאר כל האותיות בתנועתם ונוחם (ראב"ע, שם 6). וכאשר יפתח האות בעבור שיש אחריו נ ח נ ר א ה כמ"ם אמר יקמץ בקמץ גדול אם היה בסוף פסוק או באתנח (הוא, צחות ב.). והאות שבסוף המלה שאין תחתיה אחת מהתנועות ואינה מאותיות אהו"י תקרא בשוא והוא נ ח נ ר א ה (רד"ק, מכלול, פדה"ב). ומנהג הלשון כאשר תבוא אחת מאותיות אהו"י ריקה בלי תנועה אחר אחת מחמש תנועות הגדולות יש מהם שהם נח נסתר במבטא ובלתי מרגשים לאזן השומע ויש מהם שהם לפעמים נח נסתר ולפעמים ג"כ נח נראה ומרגשים לשומע (ב"ז, תל"ע, סי' ה).—נַח הַמֶּשֶׁךְ: כי נח המשך הנמצא במלות האל השניות הנפרדות ממנהג העברים להשאירו בקצתם וכו' אלא ש נ ח ה מ ש ך נופל ממנו על הדרך הזה (ר"י א"ת, הקד' הפרס' לריב"ג). — ות"ז, ולנק' נָחָה, שאינה נשמעת במבטא: ואם תהיה העין דגושה לא תהיה הפא ההיא הגרונית כי אם נ ח ה לעולם (ר"י א"ת, הרקמה טו).

נחב[1], ממנו אולי השם נַחְבִּי.

נחה[2], ממנו נָחָה, *נַחְיָה.

נָחָה, פ"י, נָחִיתָ, נְחֵה, נְחֵנִי, נָחֵנִי, נַחֲךָ, נָחַנוּ, נָחָם.— נָחָה את פלוני, עשה שפלוני יֵלֵךְ לצד שהוא רוצה, leiten; diriger; to lead: אנכי בדרך נָחַנִי יי' בית אחי אדני (ברא' כד כז). ויהי בשלח פרעה את העם ולא נָחָם אלהים דרך ארץ פלשתים (שמות יג יז). נָחִיתָ בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך (שם יה יג). ועתה לך נְחֵה את העם אל אשר דברתי לך (שם לב לד). מי נָחַנִי עד אדום (תהל' ס יא). נָחִיתָ כצאן עמך ביד משה ואהרן (שם עז כא).—ובמליצה, במשמ' רוחנית: ונַחֲךָ יי' תמיד והשביע בצחצחות נפשך (ישע' נח יא). יי' נְחֵנִי בצדקתך למען שוררי הושר לפני דרכך (תהל' ה ט). הורני יי' דרכך ונְחֵנִי בארח מישור (שם כז יא). וראה אם דרך עצב בי ונְחֵנִי בדרך עולם (שם קלט כד). —ובסהמ"א, נָחוּי, נְחוּיָה, נְחוּיִם, נְחוּיוֹת: הנעקשו שבילי רום וחמה בדרך לא סלולה היא נ ח וּ י ה, עדי קמו כלבים על זאבים ועזים לחטוף גורי לבָיא (רמב"ע, הלעד הזמן). היש בם מגשימים בהבלי הגוים, ואם מבלעדיו עננים נ ח וּ י ם (ר"י הלוי, ידעו הבנים). ויבחרו מבנות האניות ה נ ח ו י ו ת, ומעלמות הספינות היפיפיות (ר"י חריזי, איתיאל כב). נ ח ו י ה ושבויה לכדוה זרים (סידור תימני יוה"כ, מה לי ללכת).

—הפע', הִנְחֵנִי, הִנְחִיתָם, לְהַנְחֹתָם, אַנְחֶה, אַנְחֶנּוּ, תַּנְחֶה, תַּנְחֵנִי, תַּנְחֵם, יַנְחֵנִי, יַנְחֶנּוּ, יַנְחֵם, יַנְחוּנִי.—הִנְחָה את פלוני, כמו קל נָחָה: ואברך את יי' אלהי אדני אברהם אשר הִנְחַנִי בדרך אמת (ברא' כד מח). ויי' הלך לפניהם יומם בעמוד ענן לַנְחֹתָם הדרך (שמות יג כא). מן ארם יַנְחֵנִי בלק מלך מואב מהררי קדם (במד' כג ז). יי' בדד יַנְחֶנּוּ ואין עמו אל נכר (דבר' לב יב). וַיַּנְחֵם את פני

[1]) בערב' יש שני שרשים, נחב a) במשמ' בכיה חזקה, ונחִב b) במשמ' בחירה וברירה.

[2]) בערב' נחא c), במשמ' הפנה והנהיג לצד שהוא רוצה.

a) نحب b) نخب c) نحا

מלך מואב (ב״מ כב ד). ויגל מלך אשור את ישראל אשורה וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי (מ״ב יח יא). ובעמוד ענן הנחיתם יומם (נחמי׳ ט יב). את עמוד הענן לא סר מעליהם ביומם להנחתם בהדרך (שם יט). וינחם בענן יומם וכל הלילה באור אש (תהל׳ עח יד). וישמחו כי ישתקו וינחם אל מחוז חפצם (שם קז ל).— ובהשאלה, האור ינחהו, יראה לו הדרך: שלח אורך ואמתך המה ינחוני[1]) יביאוני אל הר קדשך ואל משכנותיך (תהל׳ מג ג).—ודברים לא בע״ח: התציא מזרות בעתו ועיש על בניה תנחם (איוב לח לב).—ובהשאלה, במשמ׳ רוחנית: דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחמים לו ולאבליו (ישע׳ נז יח). נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק (תהל׳ כג ג). ולמען שמך תנחני ותנהלני (שם לא ד). אליך אקרא בעטף לבי בצור ירום ממני תנחני (שם סא ג). ישמחו וירננו לאמים כי תשפט עמים מישר ולאמים בארץ תנחם סלה (שם סז ה). כי אתה אלוהי רוחך טובה תנחני בארץ[2]) מישור (שם קמג י). משגיא לגוים ויאבדם שטח לגוים וינחם (איוב יב כג). כי מנעורי גדלני כאב ומבטן אמי אנחנה (שם לא יח).—והנחהו בעצה: בעצתך תנחני ואחר כבוד תקחני (תהל׳ עג כד).—והתורה וכדומ׳: בהתהלכך תנחה (התורה) אתך בשכבך תשמר עליך (משלי ו כב). תמת ישרים תנחם (שם יא ג). מתן אדם ירחיב לו ולפני גדלים ינחנו (שם יח יז).

נחול, ש״ז, — שם״פ מן נחל: וכל בת יורשת נחלה אחר נ י ח ו ל הארץ (רלב״ע במד׳ לו ח).

א. **נחום**, יחיד לא נמצא, מ״ר נחמים, נחומי,—א) שם״פ מן נפע׳ נחם א, חרטה[3]), או במשמ׳ חמלה, רחם[4]): איך אתנך אפרים אמגנך ישראל איך אתנך כאדמה אשימך כצבאים נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי לא אעשה חרון אפי לא אשוב לשחת אפרים (הוש׳ יא ה-ט).—ב) ת״ז, לרב׳ נחמים, דברים נחמים, של נחם, של תנחומים: דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחמים לו ולאבליו (ישע׳ נז יח). ויען יי׳ את המלאך הדבר בי דברים טובים דברים נחמים[5]) ויאמר אלי המלאך הדבר בי קרא לאמר כה אמר יי׳ צבאות קנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה (זכרי׳ א יג-יד).—ומצוי בתו״מ: טבל ועלה אומרים לו דברים טובים דברים של נ י ח ו מ י ם אשריך במי נדבקת

[1]) בקצת ספרים כ״י ינחמוני, וכך הפשיט׳.—[2]) בקצת ספרים באורח, בדרך.

[3]) כך המפרשים הקדמונים.—[4]) כך החדשים.—

[5]) כך, מם רפה, בכל הספרים כ״י. ובקצת דפוסים (ארבעה, בתנ״ך גינצב׳ מהדו׳ הדסה) מם דגושה.

וכו׳ (מס׳ גרים א). לפי שהקב״ה משלח את הנביאים לילך לנחם את ציון בא הושע אומר לה עמדי וקבלי כוס תנחומים הקב״ה שלחני אליך לנחמך אמרה לו וכו׳ נ י ח ו מ י ם של הבל הם (פסיק׳ רבתי, נחמו). למטרונא שהיה לה שני שושבנין אחד עירוני ואחד בן מדינה זה שהיה עירוני היה אומר לה דברי נחומים לא בת טובים את וכו׳ (ר׳ לוי, פסיק׳ דר״כ, שמעו). ומה אם בועז שדיבר על לבה של רות דברים טובים ו נ י ח ו מ י ם נחמה כשיבא הקב״ה לנחם את ירושלים עאכו״כ (שם, נחמו). — ובסהמ״א גם ביחיד: ש נ ח ו ם אבלים גמילות חסד עם החיים ועם המתים (רמב״ם, אבל יד ז). — ואמר הפיטן: מהר קבץ שה פזורה ולאביון מעיר נגרש תן נ י ח ו ם (ספ׳ פזמונ׳ תימנ׳ ב).—ונחומות: בא וראה כמה נאמנות נ ח ו מ ו ת י ו של אלהינו יתברך שמו כי כעין גלותם כך היתה גאולתם (ספ׳ הקבלה לראב״ד, הוצ׳ ניבויאר 49).

ב.*נחום[1]), ש״ז: אין נ ח ו ם זה אלא נהוג (מכי׳ בשלח, פתי׳).

נחוץ[2]), ת״ז,—דבר נחוץ, שצריך למהר לעשותו מיד, שלא להתמהמה בו, לא לדחותו. eilig, dringend; pressé; urgent: ויאמר דוד לאחימלך ואין יש פה תחת ידך חנית או חרב כי גם חרבי וגם כלי לא לקחתי בידי כי היה דבר המלך (אשר צוני ללכת) נחוץ[3]) (ש״א כא ט).—והשתמשו בו הרבה בסהמ״א: הנני אשיבך מלין ודברי נ ח ו ץ (תשו׳ רסע״ג על חיוי

[1]) עשו את השם נחום מצורת הפעל ולא נחם אלהים (שמות יג יז), כאלו היתה המם מהשרש.

[2]) עי׳ הערה לקמן. — [3]) תרגמו השבעי׳ במשמ׳ מהירות, ות״י בבהילו. ואמר רסע״ג כי הוא כמו לחוץ, בחלוף למד בנון, והשיג ע״ז דונש בתשובותיו. וכבר התפלפל במקור מלה זו ריב״ג בשרשיו ואמר וז״ל: קד ארי ללשרא׳ אשתעמאלא להד׳ה אללע׳ה באלנון פי ג׳מיע מא צרפוא מנהא ויג׳עלונהא פא׳ אלפעל ויד׳הבונ פי מענאהא אלי אלאשתעג׳אל וכו׳ ומא יבעד ענדי אנ יכונ הד׳א אלנון בדלא מנ לאמ כאנ אצלה לחוץ וכו׳, — ובעבר׳: כבר ראיתי את הפיטנים שהשתמשו בלשון זו בנון בכל מה שהשתמשו בה ושמוה פה הפעל ומתכונים במשמ׳ בעניי מהירות וכו׳ ואינו רחוק אצלי שתהיה הנון תמורת למד כאלו עקרו לחוץ. ואמר ריב״ג שם עוד כי לפי דעתו אפשר כי מקור נחוץ הוא בשרש חוץ, ועכ״פ במשמ׳ מהירות. וראב״ע דחה חלוף הנון בלמד, אך הסכים בעצם משמ׳ המלה. גם קצת החדשי׳ הסכימו לדעת רסע״ג, אך כבר הביאו קצתם גם את השרש הערבי נחצ׳ a) במשמ׳ האיץ, ועי׳ חנץ.

a) نحض

סבלכי, פסקה 16). ויהיה העודף בין המהלך הנחוץ והמתון כפל זויות ב׳ ה׳ ג׳ (ראב״ע העביה, נוה״א יב). אבל הערך הזה מתרבה ומתמעט מדרכים רבים מהן מפני מהלכה המתון והנחוץ ומהן מפני מרחבה מאופן המזלות לצפון ולדרום (שם לג). דברו (של יוסף) היה לאביו נחוץ, רדה כי הרעב לחוץ (ר״י הלוי, אבאר קנת). כגון שהיה הדבר נחוץ ואין שהות להמתין (רש״י יומא ענ:). ראינו איש רוכב על סוסו והוא נחוץ וכברק ירוץ (ר״י הריזי, תחכמ׳ נא). שהעבדים הנאמנים בראותם דבר אדוניהם נחוץ בדבר בלתי הגון ראוי שיאמרו אליהם חטאם ופשעם בלשון רכה (ר״י אברבנאל, ש״ב כד). שם חם אשר ראה ערות אביו והלך נחוץ, ויגד לשני אחיו בחוץ (עמנו׳, מחבר׳ כח). מי הביאני לקצות אחוזות מבית ומחוץ, ולאסוף הון הייתי נחוץ (שם).—∴ובמשמ׳ מה שיש בו צרך רב מאד, notwendig, nécessaire; -ry: ראוי ליחיד לסבול הצער גם המות בצד תקנת הכל והנחוץ ממה שיעיין עליו היחיד הוא חלק הכל שיתננו ולא יתעלם ממנו (ר״י א״ת, כוזרי ג יט). מפני שקדם מאמרנו ליחד המעשים לאלהים לבדו והיתה הגאוה במעשים המיוחדים לאלהים וכו׳ ראיתי כי הנחוץ שבדברים שאני צריך להם הוא לסמוך לו מה שירחיקנה מן האדם והיא הכניעה (הוא, תו״ה, שער הכניעה), ובמשמ׳ זו רב שמושו בזמן האחרון בספרות ובדבור. — וקצת במשמ׳ הפצרה: ותאמר (החשוקה להחשוק) בקול נחוץ, בוא ברוך השם למה תעמד בחוץ (משל הקדמוני ב). —וכמו שֵׁם דָּבָר, בְּנָחוּץ, במהירות, בחפזון: ונאמר וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם כדי לצאת בנחוץ (ר״א הקראי, ג״ע, ענין פסח ט). אך באלו הדברים המבוארים לא נפל טעות מחמת מיעוט ידיעתי רק מחמת הנחוץ ויש דברים שכוונתי בהן לכתבן מלא כמלת אדוני וכו׳ וכל זה גרם לו הנחוץ כ״ש שכזה יקרני ג״כ בעבור הנחוץ ומהירות הענין (שו״ת רמ״א, סי׳ ז).

∴**נְחוֹר**, ש״ז,—סגולת מה שאינו חָלָק, Rauheit; aspérité; -ty: והתחלפות הצמח בחלקיו ידוע מתמונתו ומראהו וספוגיותו ומקשיותו וחלקותו ונחורו (קלונימוס בן קלונימוס, ספר הצמחים, כ״י פריז). בנחור לשונם (של המקודחים) אם יהיה עם דבקות אז יחוכך בגזראן (קאנון ד א ב כב). ויהיה לחולה קדחת וצמא וניחור בלשון עם כאב חזק (מ׳ אלדבי, ש״א ד ב).—ונְחוֹר החזה: לשעול ולניחור החזה ולכאב הראש (נרבוני, ארח חיים, בחליי החזה ב, כ״י ביהמ״ד סכטר). כי יחליקו נחור החזה והריאה ומובים לשעול יבש (מ׳ אלדבי, ש״א ה ב). ואם יאכלוהו (את הדבש) חי יוליד רוח ונפח וניחור החזה ויעורר הקיא בחידודו (שם). — ונְחוֹר הקול: לניחור הקול יאכל צנון לבדו או עם סוקרי (שם ד ב).

∴**נָחוֹר**, ת״ז,—שיש בו נְחוֹר: ועוד שנגע הצרעת הוא מנומר כי יש ממנו נחור וממנו חלק (קאנון ד ז ב ט). — וגם בגד נָחוֹר: אבל מקום הגרב צריך לחכך תחלה עם בגד נחור ואח״כ ימשח בשמן (ספר המסעדים, כ״י). ויחופף הצד העלול (של הראש) בבגד נחור וישתה יין ישן (נרבוני, ארח חיים ג יג, כ״י ביהמ״ד סכטר). —וקול נָחוֹר: והקול משתנה במזג הקנה כי מחלקות הקנה יצא חלק הקול ומנחרותו ויבשותו יצא הקול נחור ויבש (שעה״ש לאבי הרלב״ג ט).

***נִחוּשׁ**, ש״ז, — שה״פ מן נִחֵשׁ: והלא הניחוש והעינון בכלל היו ויצאו מן הכלל לחילוק (ר׳ ישמעאל, ירוש׳ שבת ז א, שם סנה׳ ז ה).—ומצוי בסהמ״א: ושאלה היתה לפני הרב האי למה נהגו ישראל הדרים במערב להשמר שלא ישתו מים בשעת התקופה והשיב כי נחוש בעלמא הוא (ראב״ע, אגר׳ השבת א). נסיתי בנחוש שלי שעל ידך באה לי ברכה (רש״י ברא׳ ל כז). הוא ואשתו מחליפין שמותיהן זה בזה בלילה משום ניחוש (הוא, שבת סז:). והניחוש בעופות ובחולדה הוא הנקרא בלשון ערב זג׳ר והניחוש בכוכבים היא חכמת הכוכבים (ר״י א״ת, הפרש׳ לריב״ג, נחש). לא שאותן המינין (שנוהגים לאכול בר״ה) יראו כדרך נחושי הסכלים והנשים (ר״י בר אנטולי, מלמ׳ התלמיד׳, נצבים). ומה שיראה בניחוש ובעוננות ובראיית המלחמות וכו׳ (רש״ט פלקירא, המבקש לה). בכחות ובמלאכות אשר בהם יוכל האדם להזהיר במה שיהיה כמו פתרון החלום והניחוש והעוננות והדומה לאלו הכחות (הוא, ראש׳ חכמה ב ו ד). הם יחשבו לשפוט בעתידות כפי ההקדמות הכוללות אשר להם ישפטו מכחם את אשר יהיה באחרית הימים וזה המין יקרא ביחוד ניחוש ועליו אמר הנביא קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד (ר״י אברבנאל, מ״כ יז). שאשת שמעון בעת לדתה יעצו אותה הנשים שתניח הארגזים פתוחים כי כן תורת הנשים כדי שיהיה רחם היולדת פתוח ללדת מהרה ושלסבה זו מצאו הגנבים הארגזים פתוחים וגנבו מה שגנבו וכו׳ ועליו לשלם יען הניח הארגזים פתוחים לניחוש הנשים (שו״ת מהרי״ט ב כא). ולמה אין צריכים ניחושים לומר להם עתידות לפי שבעת שצריכים ישראל עתידות הקב״ה אומר להם

(ר"י קארו, תולד' יצחק קיב:). הנחוש והוא ענין שיקבע לו אדם איזה דבר לדעת על ידו דברים נעלמים או עתידות וכו' ויש עוד מין נחוש והוא ההגרלה והיינו כשיזדמן לנו דבר ואנו מסופקים אם לעשותו או שלא לעשותו כי אין אנו יכולים לשער אם טוב הדבר ואם לא אנו מטילין גורל (רס"פ, יריעי' שלמה א ד).

נָחוּשׁ, ת"ז, (לנק' נְחוּשָׁה, מ"ר נְחוּשִׁים, נְחוּשׁוֹת),—גוף נָחוּשׁ, חזק כמו נְחֹשֶׁת, ehern ; d'airain ; brazen : מה כחי כי איחל ומה קצי כי אאריך נפשי אם כח אבנים כחי אם בשרי נָחוּשׁ (איוב ו יא-יב).

נְחוּשָׁה, נְחֻשָׁה, ש"נ,—כמו נְחֹשֶׁת: ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כַּנְּחֻשָׁה (ויקר' כו יט). מלמד ידי למלחמה ונחת קשת נְחוּשָׁה זרעתי (ש"ב כב לה). קומי ודושי בת ציון כי קרנך אשים ברזל ופרסתיך אשים נְחוּשָׁה והדקות עמים רבים (מיכ' ד יג). דלתות נְחוּשָׁה אשבר ובריחי ברזל אגדע (ישע' מה ב). מדעתי כי קשה אתה וגיד ברזל ערפך ומצחך נְחוּשָׁה (שם מח ד), עי' מצח. יברח מנשק ברזל תחלפהו קשת נְחוּשָׁה (איוב כ כד). ברזל מעפר יקח ואבן יצוק נְחוּשָׁה (שם כח ב). עצמיו אפיקי נְחֻשָׁה[1]) גרמיו כמטיל ברזל (שם מ יח). יחשב לתבן ברזל לעץ רקבון נְחוּשָׁה (שם מא יט).— ואמר המשורר: הידע הזמן כח לבבי ונחש כי לבבי כנחושה, אשר הסיר והתז כל נטישה ולא נטש לבד יגון נטישה (רשב"ג, הנפול או דרור).

·**נָחוּת**, ש"נ,—סגולת האות הנחה: ויהיה מקום הנח ריק בלי שום רושם נחות (ר"י מוסקטו, קול יהודה, כוזרי ב פ). אמנם במקום הסמיכות הביא הצורך להראות הה"א בנח רפה פן יבוא הסמוך לבטל נחותה מכל וכל (שם). וסדר נחותן (של אותיות אהוי) אלף או הא אחר קמץ וכו' כמו קרא אבה ויו אחר חולם ושורק (ב"ז, תל"ע, מבוא ח).

***נְחוּתָה**[2]), ש"נ,—כלי עץ ישמש להניח בו לזמן מה הבצק בשעת הלישה, וכיוצא בזה: האשה שהיא טבולת יום לשה את העיסה וקוצה לה חלה ומפרשתה ומנחתה בכפישה מצרית או בנחותה[3]) ומקפת וקורא לה שם (טבו"י ד ב).—ובפרט קטע לוח וכיוצא בזה ישימוהו תושבת לשום עליה כלים: הסולם והקולב ו ד נחותה[1]) והמנורה (ספרא שמיני, פרש' ו).

·**נָחַח**, פעל נגזר מהשם נִיחֹחַ, קל לא נמצא.

—פוע', ·נוֹחַח, ינוֹחַח,—יהיה לריח ניחוח: ודוים ינוחח שי עדיך, וישלם פרים ארש עדיך (משולש בר' קלוני', מורה הטאים, יוצ' יוה"כ).

—פע', ·מנחח, מנחחת,—הקריב קרבן לריח ניחוח: הבינני סודי סתרים, ענדני שלוש כתרים, השמיע למנחחת תורים, נאוו לחייך בתורים (הוא, אפיק רנן, יוצ' ב פסח).

·**נְחִיָּה**, ש"נ,—שה"פ מן נחה: מאורות וכוכבי רננים, מזרות ונחיית בנים (רשב"י הבבלי, אמן דר, שבת ג אחה"פ). ארח צדקה ועלמות נחיית דברך, אמץ להעצים עשות רצונך נדבריך (הוא, אורח לדקה, סליח' מנח' יוה"כ).

***נָחִיל**[2]), שזו"נ, סמי' נְחִיל, מ"ר נְחִילִים,—נְחִיל ש דבורים, קבץ כל הוֹלָדוֹת שנולדו מבריכה אחת, ובכלל עדת דבורים חדשות, Schwarm ; essaim ; swarm: נאמנת אשה וקטן לומר מיכן יצא נחיל זה ומהלך בתוך שדהו ונוטל את נחילו (ר"י בן ברוקא, תוספת' כתוב' ג ג, מסכ' ב"ק י ב). מאימתי אדם זוכה בנחיל של דבורים משנכנס לקרפיפו הרי זה שירד נחילו לתוך גינתו של חבירו ואין בעל הגינה מניחו ליכנס שלא לשבור את ירקו הרי זה יורד על כורחו ומציל נחילו ואם היזיק משלם מה שהיזיק ר' ישמעאל בנו של ר'

---

[1]) בקצת ספרים נחושה, מלא.

[2]) עי' הערה הבאה. — [3]) כך, ה בסוף, בנוסח המשנה שעם גוף הערבי של פרוש המשני' להרמב"ם, וכן שם בגוף הפרוש, וכן במדב"מ, וכן בערוך ערך נחותה, וכן בהרבה נוסח' מספרי הדפוס. אך בקצת ספרים נחותא, א בסוף, וכן בתוספתא טבו"י כ"י (הוצ' צוק"מ, ב יד). אך בגמ' נידי ז: אנהותא, וכן בתוספת' טבו"י בספרי הדפוס, וכן בפרוש רה"ג לטבו"י אנחותא, וגרסת הערוך גם בגמ' ניד' שם נחותה. ופרש הגאון כאן וז"ל: פי' כמין נסר שנפל מן הנגרים. והובא פרוש זה בערוך ערך נחותה, וכן הביא רש"י פרוש זה בגמ' נידה שם בשם רה"ג. וכבר הביא בעל עה"ש את המלה הערב' נחאתה a), במשמ' חתיכה שנתזה מעץ או מאבן, מהשרש נחת b) בערב' במשמ' חטב ופסל. ואמר רש"י שם שהוא כלי עץ שאין לו בית קבול, וכן ר"ש במשנ' טבו"י שם. והרמב"ם כתב סתם כלי מהכלים שמשתמשים בהם ללישה. ובאר תנחו' ירוש': אניה יוצ'ע פיהא אלעג'ין כאלג'פנה—והיא קערה רחבה. ועי' ג. נָחַת.—[1]) כך בכל הספרים. אך בתוספת' כלים ב"מ ו ז ואנחותא. והביא הרמב"ם בריתא זו בפרושו למשנה כלים טז ז, ופרש: ונחותה הי קטעה עוד תג'על תחת אלכלים קאעדה להא. ע"כ.—ובעבר': ונחותה היא חתיכת עץ תושם תחת הכלים לתושבת להם. וכך תנחום ירוש': קטעה עוד תג'על קאעדה יוצ'ע עליהא אלאואני.

[2]) בערב' נחל c) שם כללי להדבורים, ונחיל d) בלשון ההמונית, ממש כמו בעבר' לעדת הוֹלָדוֹת

a) نخاتة b) نحت c) نحل d) نحيل

יוחנן בן ברוקא אומר תנאי בית דין הוא שיהא זה קוצץ את סוכו ומציל נחילו שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ (שם ב"ק י כז). עושין פרנסה לנחיל של דבורים בשביל שלא יברח (שם יו"ט ג ד). ונחיל[1]) של דבורים שברח מחזירין אותו למקומו (שם מו"ק א ו). וכן נחיל של דבורים (שברח מכוורת חבירו ובא לרשותו) אם נתיאשו הבעלים הרי אלו שלו (ב"ק י ב). הלוקח פירות שובך מחבירו מפריח בריכה ראשונה פירות כוורת נוטל שלשה נחילין ומסרס (ב"ב ה ג). נוטל ג' נחילין בזה אחר זה מכאן ואילך נוטל אחת ומניח אחת (גמ' שם פ.). נחיל של דבורים פורסין עליה סדין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים (ר' הושעיה, ירוש' ביצ' ה א).—ובסהמ"א: כי כשיולדו דבורים קטנים וכו' תדחק הכוארת מהן ויבריחו (הגדולים את) הקטנים מתוך הכוארת וכו' וילכו הקטנים וישבו מנגד חוץ והן הנקראין נחיל (תפו' סגא', כ"י גני', הוצ' גינצב' 123). נוטל ג' נחילין בסירוס שלוקח המוכר נחיל ראשון והלוקח השני והמוכר שלישי וכו' (רגמ"ה, ב"ב פ.). נחילין אלו הבריכות של דבורים (שם). שכן דרך הכוורת בתחלת ימות הקיץ יוצא מן הכוורת נחיל של דבורים ילדות שילדו האמהות ויושבין על ענף האילן ומביאין כוורת חדש ומכניסן לתוכו וכן לסוף ט' או י' ימים יוצא נחיל של דבורים אחר ומביא כוורת אחרת ריקנית ומכניסן לתוכו וכן השלישי (רשב"ם, שם). הדבורים אינן ברשותו של אדם כמו תרנגולים ואווזים ואעפי"כ יש בהן קניין מדבריהם והגוזל נחיל דבורים או שמנעו מבעליו אם בא לרשותו הרי זה גזל מדבריהם לפיכך מי שיצא נחיל של דבורים מרשותו ושכן ברשות חבירו יש לבעל הנחיל להלך בתוך שדה חבירו עד שיטול את נחילו (רמב"ם, גזלה ואבדה ו יד).—ואמר המליץ במשמ' דבורים סתם: וליל ששי כמו קורא רדפנום וכאשר תעשינה הנחילים, והפלנו גביריהם ומלכם ושריהם ועבדיהם חללים (ר"ש הנגיד, הלי תעב). — •ונְחִיל של דגים: ראה תינוק מבעבע בנהר ונתכוון להעלותו ולהעלות נחיל של דגים עמו (רב הונא, ירוש' שבת סוף יג).—•ובהרחבה, גם ולדות של הצפרדעים: צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים (רש"י שמות ה ב).—והשתמש בו הפיטן במשמ' נחלה: שמרו להנחילו, לעם נחילו, מן בהשחילו, השמיעו התחילו (רשב"י הבבלי, אל נשא, יוצ' שבת ברא"ש').

החדשים. — [1]) כך בכ"י וינה ובנדפס. ובכ"י א"פ נָחוּל.

°נְחִיל, ש"ז, — כלי נגינה ממין החליל: וילכו הקטנים (של הדבורים) וישבו מנגד חוץ (לכורת) וכו' ויבא בעל הכוארת ויקיף להן בתוף או בנחיל קול נעים ויציב להן עץ והן באין ונכרכין על אותו העץ ועולין וחונין עליו (תפו' סגא', כ"י גני', הוצ' גינצב' 123).

נְחִילָה[1]), ש"נ, מ"ר נְחִילוֹת, — כלי מכלי הנגינה: למנצח אל הַנְּחִילוֹת [2]) מזמור לדוד (תהל' ה א).

***נְחִיצָה**, ש"נ, —שם"פ מן נָחַץ, במשמ' דחק ולחץ: לפי שהיה (סיסרא) מחרפם ומגדפם בנחיצה[3]) לכך מת מיתה גדופה שמסרו ביד אשה (מד"ר במד' י). — ורב שמושו בסהמ"א במשמ' מהירות וחפזון: והזכיר השם בנחיצה, והארץ לפניו קפצה (יוחסין של אחימעץ מאיטליה, ניבויאר 118). בא אלי במרוצה ונחיצה מדלג ומקפץ על ההרים והגבעות (לשב"ס, שם"ש ב ח, הוצ' ילינק). שיצאתי מפראנקיה בנחיצה גדולה ולא

[1]) לא נתברר מקור מלה זו ופרושה בודאות, ועי' הערה לקמן. — [2]) בפרוש מלה זו נתחבטו כל המפרשים הקדמונ' והחדשי' ולא מצאו דבר מתקבל על הלב. התרגומים היונים (השבעים, עקילס וסומכ') תרגמו נחילות במשמ' נַחֲלָה, ובמשמ' זו פרשוהו בעלי המדרש: למנצח על הנחלה אין כתיב כאן אלא אל הנחילות על הנחלה שנחלתם אותו ועל הנחלה שנחל אתכם וכו' בשני נחילות הנחלנו אותך ואתה הנחלתנו את התורה ואת ארץ ישראל וכו' (מדר' תהל' ה א), וכך קצת המפרשים הקדמונים. אך יונתן תרגם הינגין, שהוא רקוד, ובמלה זו תרגמו ת"א ות"י בכל מקום את השם מחול, מחולות. רסע"ג גזר אותו מן שרש חלה, במשמ' בקשה ותחנה, והשיג עליו דונש וז"ל: ואמר כי הנחילות מן ויחל משה ופירושו כמות תפלה. ע"כ. והעיר ע"ז ראב"ע: אמר הגאון לשון תפלה מן ויחל משה ור"א לא פירש מאומה והנכון כי תחלת המזמור הוא כמו פיוט שטעמו על כך ועל כך ואלו היינו יודעים אנה אותו מזמור אז היינו מחפשים לדעת טעם נחלות אולי הוא מלשון נחלות לשון רבים. ע"כ. רה"ג פרש (הביאו רד"ק בשרשיו) מלשון נחיל של דבורים: ר"ל כי ניגונו היה דומה לשריקת דבורים, ע"כ, עי' ערך °נחיל. ריב"ג לא הזכירו. רש"י הביא בשם מנחם שפתר נחילות ועלמות וגתית וידותון במשמ' כלי זמר, ודחה גזרת המלה מן נחל במשמ' ירושה ואמר: ויתכן לפתור נחילות גייסות כמו נחיל של דבורים וכמו ונחלי בליעל תרג' יונתן סייעת חייבין, תפילה בשביל גייסות אויבים הבאים על ישראל ואומר המשורר את המזמור בשביל כל ישראל. ע"כ. והחדשים, קצתם סוברים שהוא שם כללי לכל כלי נגינה של נפיחה, וקצתם אמרו שהוא מין כלי נגינה מיוחד בזמן הבית השני, וצורתו שני חלילים מחברים יחד.

[3]) כך ברוב ספרים, ובדפוס ויניציאה בלחיצה.

לקחתי עמי השלשלת (סו"ת מסרס"ך ה קסז). באמת כתבתי כתב ההוא בנחיצה רבה מאוד (סו"ת חות יאיר כז). ואני הנלע"ד כתבתי בנחיצה רבה (פחד יצחק, ערך הסכמה). יצחק אשר תאהב בגיל ובדיצה, חיש העלהו לי כפר בנחיצה (ר"י נג'ארה, זמירי' לר"ה, נפשי לך תערג). וכל הנחיצה הזאת היתה להם למען אכתוב לפראג להליץ בעד שי"ר וכו' (שד"ל, מכתבים רמז). כי הנסיעה היתה בנחיצה גדולה (מגיד שיחות טו).

נְחִיצוּת, ש"נ,—שה"פ, במשמ' צֹרך רב מאד, שאין לדהותו, מצוי בסהמ"א ובדבור.

נָחִיר, ש"ז,—היחיד מן נְחִירַיִם: המליך אות פ' וקשר לו כתר וצר בו נוגה בעולם ויום ה' בשנה ונחיר ימין בנפש המליך אות ר וקשר לו כתר וצר בו כוכב בעולם ויום ששי בשנה ונחיר שמאל בנפש (ספ' יצירה ד ט-י). ואם היתה העריפה ההיא בנחיר הימני יקיז ביד הימנית (מ' הלדבי, ש"ה ד ה). — ואמר המשורר: למדו תורה מאין מחיר מעל סיני מעל ארון, מפי יוסף מפי בחיר זרע משה ואהרן, נפת כל פה מֹר כל נחיר ולכל צוארון סהרון (ר"י הלוי, דורשי תורה). ויצא מעם המלך סר וזעף, ודם כבדו מנחירו רועף (ר"י בן זבארה, שעשוע' ב).—ובהרחבה, לזימי הדג: וראש לה כאני שיט במדה עלי פנים מנשאים ברמה, ועינים כמעינים ונחיר כמו כבשן ולה רקה כחומה (ר"ש הנגיד, הלכושל וגנופו). — *ובהשאלה, לחֹר קטן: הנחירין [1]) שבמקוה מטבילין בהן ובלבד שיהו מעורבין כשפופרת הנוד (תוספת' מקוא' ה א).

א.*נְחִירָה, ש"נ,—שה"פ מן א.*נָחַר: דם נחירה ודם העיקור ודם הקזה שהנפש יוצאה בו (תוספת' כריתו' ב יח). לא בא הכתוב אלא לאסור להן בשר נחירה שבתחלה הותר להן בשר נחירה משנכנסו לארץ נאסר להן בשר נחירה (ר"ע, חול' יז.). אין שחיטה לעוף מן התורה ונחירתו זו היא שחיטתו (שם פו.). — ומצוי בסהמ"א: לאדם שהיה לו סייחא וחמורה וחזירה כשהוא מאכיל את הסייחא והאתון היה מאכיל את החזירה כפלים והיו תמהין הסייחא והאתון וכו' כיון שהגיע נחירתה נחרו את החזירה אמרו זה לזה הו, יודע כי לא המלאכה גורם אלא הבטלה גורם (מדר' לקח טוב על אסת', אחר הדברים). ובתקוף בחרבותם וכו' ועינו הנחירה והטיעון (ר"י א"ת, הסרס' לריב"ג, בתק). ומצוה זו אינה נוהגת לדורות אלא במדבר בלבד בעת היתר הנחירה ונצטוו שם שכשיכנסו לארץ תאסר הנחירה ולא יאכלו חולין אלא בשחיטה (רמב"ם, שחיט' ד יח).

ב.*נְחִירָה, ש"נ,—שה"פ מן ב.*נָחַר: שבשעת תשמיש יש לה נחירה ואינה יכולה לכלוא את נשימתה מהשמע (תשו' הגא', הרכבי, סי' רנב).

*נְחִירוּת, ש"נ,—כמו *נַחוּר: אם יהיה הלשון בכאיב האצטומכא חזק הנחירות והאודם יורה על תגבורת דם (קאנון ג יג א יד). ואלה המקרים (בקדחת חדה) כמו הרתת והקור והסמור וכמו הזיעה וכמו הרעיפה המופלגת וכו' וכמו התעורה השוקדת וכמו נחירות הלשון ונגוב הפה (שם ד א ב יא). ראוי שיהיה מה שנעשה מן הקירוטים או זולתם מה שאין נחירות בו בשום פנים (שם ד ה ב יב).—ונְחִירוּת הקול: אלבחוח (בערבית) הוא נחירות הקול (נרבוני, ארח חיים, במלאי החזה, כ"י ביהמ"ד שכטר). והשיעול שאין בו סכנה ולא רוע הוא המתהוה מרוע מזג כלי הנשימה או מנחירות הגרון או מנחירות קני הריאה (מ' הלדבי, ש"א ד ב).

נְחִירַיִם, מ"ז, בכנ' נְחִירָיו,—שתי הפתיחות של האף, Nasenlöcher, Nüstern; narines; nostrils: מפיו לפידים יהלכו כידודי אש יתמלטו מִנְּחִירָיו יצא עשן כדוד נפוח ואגמן (איוב מא יא-יב). — ובסהמ"א: הנון הנחה מוצאה מהנחירים (ר"י א"ת, הרקמה ב). וחוש הריח וכליו הנחירים וחוש הטעם וכליו הלשון (ר"ב א"ת, פי' המלים הזרות שבמו"נ).—*דִּבֵּר בִּנְחִירָיו: ולפעמים תשתרבב (הלשון, במקרה מחנק) הרבה ויהיה דבורו מן אשר יאמר פלוני מדבר בנחיריו והוא באמת הפך זה כי אותו שיוחס אל זה להמון העם הוא אמנם סתום הנחירים והנה זה באמת לא ידבר בנחיריו (קאנון ג ט ה).

נָחִית,—עי' נָחִת.

*נְחִיתוּת, ש"נ, — שה"מ מן נחת: לא יירא מיראת מורים ולא יחת מנחיתות קשת נחושה (רב"פ, אבנע כוסות, כוס ישוע' ג).

א.נחל [1]), ממנו נַחַל, נַחֲלָה.

נַחַל [2]), ש"ז, נחַל, מ"ז נְחָלִים, מ"ר נְחָלִים, סמי' נַחֲלֵי, בכנ' נַחְלֵיהּ,—א) מים נוזלים ושטפים באפיק בפרט בימי הגשמים ופסקים עפ"י רב בימי הקיץ, Bach; ruisseau; brook: ויקחם ויעברם את הנחל (בראש' לב כד).

---

[1]) כך הנוסחה גם בספרי הדפוס וגם בכ"י, הוצ' ק"מ. ה' יה הגר"א החורין.

---

[1]) עי' הערה להערך.

[2]) גם באשור' נחל.

כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אתם תאכלו (ויקר׳ יא ט). כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל (שם כג מ). ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאים בבקעה ובהר (דבר׳ ח ז). ועלה הגבול דברה וכו׳ אשר נכח למעלה אדמים אשר מנגב לנחל (יהוש׳ יח ז). וגבול מנשה מצפון לנחל ויהי תצאתיו הימה (שם יז ט). והיה מהנחל תשתה (מ״א יז ד). ויהי מקץ ימים וייבש הנחל כי לא היה גשם בארץ (שם ז). לך בארץ אל כל מעיני המים ואל כל הנחלים אולי נמצא חציר (שם יח ה). כה אמר יי׳ עשה הנחל הזה גבים גבים כי כה אמר יי׳ לא תראו רוח ולא תראו גשם והנחל ההוא ימלא מים (מ״ב ג יו-יז). והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים (ישעי׳ יא יה). ורוחו כנחל שוטף עד צואר יחצה (שם ל כח). ונהפכו נחליה לזפת (שם לד ט). כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה (שם לה ו). אוליכם אל נחלי מים בדרך ישר (ירמי׳ לא ט). הנה מים עלים מצפון והיו לנחל שוטף וישטפו ארץ ומלואה (שם מז ב). הורידי כנחל דמעה יומם ולילה (איכ׳ ב יח). וימד אלף נחל אשר לא אוכל לעבר כי גאו המים מי שחו נחל אשר לא יעבר וכו׳ ויולכני וישבני שפת הנחל בשובני והנה אל שפת הנחל עץ רב מאד (יחזק׳ מז ה-ז). ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל (שם יב). והיה כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבוא שם נחלים יחיה (שם ט). אתה בקעת מעין ונחל אתה הובשת נהרות איתן (תהל׳ עד יה). הן הכה צור ויזובו מים ונחלים ישטפו (שם עח כ). מנחל בדרך ישתה (שם קי ז). מים עמקים דברי פי איש נחל נבע מקור חכמה (משלי יח ד). אחי בגדו כמו נחל כאפיק נחלים יעברו (איוב ו יה). פרץ נחל מעם גר (שם כח ד). כל הנחלים הלכים אל הים והים איננו מלא אל מקום שהנחלים הלכים שם הם שבים ללכת (קהל׳ א ז). — נחל איתן, שאינו פסק גם בימות הקיץ: ויגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן (עמו׳ ה כד), ועי׳ איתן. — ובהשאלה, נחלי שמן וכדומ׳, הרבה שמן שוטף כמו נחל: הירצה יי׳ באלפי אילים ברבבות נחלי שמן (מיכ׳ ו ז). נחלי דבש וחמאה (איוב כ יז). — נחל גפרית: נשמת יי׳ כנחל גפרית בערה בה (ישעי׳ ל לג). — ונחל עדנים וכדומה: ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם (תהל׳ לו ט). — נחלי בליעל: כי אפפני משברי מות נחלי בליעל יבעתני (ש״ב כב ה), ועי׳ בליעל. — ושמות פרטים: נחל ארנון, נחל בשור, נחל יבוק, נחל כרית, נחל מצרים, נחל קדרון, נחל קישון, נחל הערבה. — ב) כל עמק צר שדרך בו שוטף נחל בימות הגשמים ויבש בימות הקיץ, Tal ; vallée ; valley: ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים (בראש׳ כו יט). משם נסעו ויחנו בנחל זרד (במדי׳ כא יב). ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער (שם יה). והעיר אשר בנחל ועד הגלעד (דבר׳ ב לו). ויאהב אשה בנחל שרק (שפט׳ יו ד). ויבחר לו חמשה חלקי אבנים מן הנחל (ש״א יז מ). וסחבנו אתו עד הנחל עד אשר לא נמצא שם גם צרור (ש״ב יז יג). הנחמים באלים תחת כל עץ רענן שחטי הילדים בנחלים תחת סעיפי הסלעים בחלקי נחל חלקך הם הם גורלך (ישעי׳ נז ה-ו). המשלח מעינים בנחלים בין הרים יהלכון (תהל׳ קד י). עין תלעג לאב ותבז ליקהת אם יקרוה ערבי נחל ויאכלוה בני נשר (משלי ל יז). מתקו לו רגבי נחל ואחריו כל אדם ימשוך (איוב כא לג). ושית על עפר בצר ובצור נחלים אופיר (שם כב כד). בערוץ נחלים לשכן חרי עפר וכפים (שם ל ו). יסכהו צאלים צללו יסבוהו ערבי נחל (שם מ כב). — ג) אילן התמר[1], Palmbaum ; palmier ; palm-tree: מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל כנחלים[2] נטיו[3] כגנת עלי נהר כאהלים נטע יי׳ כארזים עלי מים (במדי׳ כד ה-ו). אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל לראות הפרחה הגפן הנצו הרמנים (שה״ש ו יא). — ובתו״מ: ואלו מפסיקים לפאה הנחל והשלולית ודרך היחיד ודרך הרבים (פאה ב א). ואלעזר בן ערך קרא לו (ריב״ז) נחל שוטף ומעיין המתגבר (אדר״נ יד). מעין היוצא מבית קדשי הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים וכו׳ כיון שמגיע לפתח בית דוד נעשה כנחל שוטף (רב הונא, יומ׳ עז:). וירא מרדכי והנה מעין מים אחד קטן עבר בין שני התנינים האלה ויפריד ביניהם מן המלחמה אשר היו נלחמים והמעין נגר ויהי לנחל שוטף כשטף ים הגדול והולך ושוטף בכל הארץ (מד״ר אסת׳, ויגד לו). ומה מים יורדין טיפין טיפין ונעשות נחלים נחלים כך תורה אדם למד ב׳ הלכות היום וב׳ למחר עד נעשה כנחל נובע (פס פס״ס, כי טובים). — ואמר המשורר: שימי לדתך יום תפתח בו קשרה ותגיה אפליה, ותני

[1]) כך בערב׳ נח׳ל a), ועי׳ הערה לקמן. — [2]) הקדמונים פרשוהו במשמ׳ עמק ונחל מים. אך כבר העירו קצת החדשים על קושי המליצה ולפי הענין ובהקבלה לאהלים וארזים צריך לפרשו כמו נח׳ל בערב׳ במשמ׳ אילן התמר. — [3]) אולי נטעו.

a) نخل

לציון יום אשר בכיה יפרץ כמו פרצו נ ח ל י ה (ר״ש הנגיד, הנה יחידתי).—ובהשאלה לדמעות: בזכרי כי שכחתי יום למשפט אקרא בעיני נ ח ל י קדומים ומעי גחלי רתמים (רמב״ע, מפני פחד יי׳). ואזיל מדמי עיני נחלים אשר לא יעבר חובל בציות, אדבר ואין מקשיב ומושיב לבד תנות יתנו תאניות (הוא, דיואן עו, כ״י בודלי׳). לו האנוש יבין לאחריתו פרץ בכי עיניו כנחל גר, היום כאגמון הוא אבל מחר יעזוב מגורותיו אשר שם גר (ספי הענק, מיוחי׳ לר״י חריזי, אות ג). להדיח לחי מדם שפכתיו עלי פני במי עיני רחצתיו, ולולי חם יקוד לבי נפחתיו ב נ ח ל הבכי כמעט גרפתיו (ר״י בן זכאלה, הקד׳ ספ׳ שעשוע׳, כאו ספר).—ונַחַל בִּין: לנחל בין אשר מלא גדותיו, וכוכב בין בני עש משכנותיו (ראב״ע, לנחל בין).

ב׳ נחל, ממנו נַחַל, נַחֲלָה, נַחֲלַת, ״נחול.

נָחַל, פ״י, נָחַלְתִּי, נָחֲלָה, נְחַלְתֶּם, נָחֲלוּ, לִנְחֹל, תִּנְחַל, יִנְחַל, נִנְחַל, יִנְחֲלוּ יִנְחָלוּ, יִנְחָלוּהָ, יִנְחָלוּם,—א) נָחַל פלוני הארץ וכדומ׳, נהיתה שלו, נהיה אדון עליה, in Besitz nehmen; posséder; take possession: מעט מעט אגרשנו (את עם הארץ) מפניך עד אשר תפרה ונָחַלְתָּ את הארץ (שמות כג ל). וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונָחֲלוּ לעלם (שם לב יג). ובתוך בני ישראל לא יִנְחֲלוּ נחלה (במד׳ יח כג). איש כפי נחלתו אשר יִנְחָלוּ יתן מעריו ללוים (שם לה ח). בנחלתך אשר תִּנְחַל בארץ אשר יי׳ אלהיך נתן לך לרשתה (דבר׳ יט יד). כי בנות מנשה נָחֲלוּ נחלה בתוך בניו (יהוש׳ יז ו). וּנְחַלְתֶּם אותה (את הארץ) איש כאחיו (יחזק׳ מז יד). והחוסה בי יִנְחַל ארץ ויירש הר קדשי (ישע׳ נז יג). כי אלהים יושיע ציון וכו׳ וזרע עבדיו יִנְחָלוּהָ ואהבי שמו ישכנו בה (תהל׳ סט לו־לז).—ונָחַל אנשים, גוים, משל בם: מואב כסדם תהיה ובני עמון כעמרה וכו׳ שארית עמי יבזום ויתר גוי יִנְחָלוּם (צפנ׳ ב ט). — ובהשאלה, דבר רוחני, נָחַל שֶׁקֶר, הַשִּׁיגוֹ, נפל בחלקו: יי׳ עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה אליך גוים יבאו מאפסי ארץ ויאמרו אך שקר נָחֲלוּ אבותינו הבל ואין בם מועיל (ירמ׳ טז יט).—ועדות: נָחַלְתִּי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה (תהל׳ קיט קיא). — ואִוֶּלֶת: נָחֲלוּ פתאים אולת (משלי יד יח). — ורוּחַ: עכר ביתו יִנְחַל רוח (שם יא כט).—וכָבוֹד: כבוד חכמים יִנְחָלוּ וכסילים מרים קלון (שם ג לה).—וטוֹב: ותמימים יִנְחֲלוּ טוב (שם כח י).—ב) נָחַל פְּלוֹנִי, סתם, קִבֵּל נחלה: ויאמר יי׳ אל אהרן בארצם לא תִנְחָל וחלק לא יהיה לך בתוכם (במד׳ יח כ). לשמות מטות אבתם יִנְחָלוּ על פי הגורל תחלק נחלתו (שם כו נה־נו). כי לא נִנְחַל אתם מעבר לירדן והלאה כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה (שם לב יט). ואלה אשר נָחֲלוּ בני ישראל בארץ כנען (יהוש׳ יד א). וַיִּנְחֲלוּ בני יוסף מנשה ואפרים ויהי גבול בני אפרים למשפחתם וכו׳ (שם יו ד־ה). וַיִּנְחֲלוּ בני שמעון בתוך נחלתם (שם יט ט). ויאמרו לו לא תִנְחַל בבית אבינו (שפט׳ יא ב). — ג) נָחַל את פלוני, נתן לו נַחֲלָה, עזר לו שיִנְחָל: וסלחת לעוננו ולחטאתנו וּנְחַלְתָּנוּ (שמות לד ט). וְנָחַל יי׳ את יהודה חלקו על אדמת הקדש (זכר׳ ב יו).—ונָחַל לִפְלוֹנִי, קבע לו נחלתו: אלה שמות האנשים אשר יִנְחֲלוּ לכם את הארץ (במד׳ לד יז). — ובתו״מ: כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ו נ ו ח ל את הארץ (קידוש׳ א י). יש נ ו ח ל י ן ומנחילין ויש נ ו ח ל י ן ולא מנחילין (ב״ב ח א). יודע היה משה שהבנות נ ו ח ל ו ת על מה נחלקו אם ירשו בראוי כבמוחזק ואם לאו (שמעון הסקמוני, ספרי במד׳ קלג).—ובהשאלה, נָחַל את פלוני, לקחו לעצמו, להיות דבר שלו: אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו תורה ניתנה לו במתנה וכיון שניתנה לו במתנה נ ח ל ו אל (עירוב׳ נד.). נחליאל ש נ ח ל ו ע״ז ואמרו אלה אלהיך ישראל וכו׳ מ ש נ ח ל ו ע״ז בא להם מלאך המות וכו׳ ש נ ח ל ו להקב״ה לאלוה והוא נחל אותם לאומה (מדרי תהלי ה א).—ובסהמ״א, ״נָחוּל, היה נחלה: ושבינו לשובינו והיו אשר חשבו לאכלנו אכולים, ויזמו כי אנחנו נחלתם והיו הם בידינו נ ח ו ל י ם (ר״ש הנגיד, הלי תעם).

—פִּעֵ׳, נִחֵל, פ״י, נִחֲלוּ, לְנַחֵל,— נִחֵל את פלוני, נתן לו לו נחלתו, קָבַע לו נחלתו: אלה אשר צוה יי׳ לְנַחֵל את בני ישראל בארץ כנען (במד׳ לד כט). אלה אשר נִחַל משה בערבות מואב (יהוש׳ יג לב). ואלה אשר נחלו בני ישראל בארץ כנען אשר נִחֲלוּ אותם אלעזר הכהן ויהושע בן נון (שם יד א). אלה הנחלת אשר נִחֲלוּ אלעזר הכהן ויהושע בן גון (שם יט נא).

—הִפְעִ׳, הִנְחִיל, פ״י, הִנְחַלְתִּי, הִנְחַלְתֶּם, מַנְחִיל, בְּהַנְחֵל, לְהַנְחִיל, הַנְחִילוּ, תַּנְחִיל, יַנְחִיל, יַנְחִל, יַנְחִילְךָ, יַנְחִילֶנָּה, יַנְחִילֵם,—הִנְחִיל את הארץ וכדומ׳ את פלוני, נתנה לו לנחלה: יהושע בן נון העמד לפניך הוא יבא שמה אתו חזק כי הוא יַנְחִלֶנָּה (את הארץ) את ישראל (דברי א לח). וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו כי הוא יעבר לפני העם הזה והוא יַנְחִיל אותם את הארץ אשר תראה (שם ג כח). וישבתם בארץ אשר יי׳ אלהיכם מַנְחִיל אתכם (שם יב י). חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ וכו׳

ואתה תנחילנה אותם (סס לא ז). ויבאו יחדו מארץ צפון על הארץ אשר הנחלתי את אבותיכם (ירמ׳ ג יח). כה אמר יי׳ על כל שכני הרעים הנגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל (סס יב יד). להקים ארץ להנחיל נחלות שממות (ישע׳ מט ח). והנחלתי את שארית העם הזה את כל אלה (זכר׳ ח יב). למען תירשו את הארץ הטובה והנחלתם (אותה) לבניכם אחריכם (דהי״א כח ח).—והנחילו כסא מלוכה: מקים מעפר דל וכו׳ להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחלם (ש״א ב ח). —ורכוש וכדומ׳: להנחיל אהבי יש ואצרתיהם אמלא (משלי ח כא). — והנחיל את בניו: והיה ביום הנחילו (האב) את בניו את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר (דבר׳ כא יו). מאחזתו ינחל את בניו (יחזק׳ מו יח). טוב ינחיל בני בנים (משלי יג כב).—ובתו״מ: יש נוחלין ומנחילין ויש נוחלין ולא מנחילין מנחילין ולא נוחלין לא נוחלין ולא מנחילין (ב״ב ח א). הנכנס למרחץ וכו׳ חופף את ראשו בנתר ובמימי רגלים אעפ״י שעושה תקלה להבאים אחריו שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ (תוספת׳ ב״מ יא לג). עתיד הקב״ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות (ריב״ל, עוקצ׳ ג יב). אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב (ב״ב קיד:).

—הפע׳, הנחל, הנחלתי,—הנחל לו דבר, היה לו לנחלה: כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל מנו לי (איוב ז ג).

—התפ׳, התנחל, התנחלום, התנחלתם, תתנחלו, תתנחלו, — התנחל פלוני, סתם, לקח נחלתו: למטות אבתיכם תתנחלו [1]) (במד׳ לג נד). — התנחל את הדבר לבניו וכדומ׳, נתנו להם לנחלה: והתנחלתם אתם (את העבדים) לבניכם אחריכם (ויקר׳ כה מו).—והתנחל את הדבר, לקחו לעצמו לנחלה: לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו (במד׳ לב יח). והתנחלתם את הארץ בגורל (סס לג נד). זאת הארץ אשר תתנחלו אתה בגורל (סס לד יג). גה גבול אשר תתנחלו את הארץ לשני עשר שבטי ישראל (יחזק׳ מז יג).—ועבדים וכדומ׳: ולקחום עמים והביאום אל מקומם והתנחלום בית ישראל (את הגוים) על אדמת יי׳ לעבדים ולשפחות (ישע׳ יד ב).

נחלה, ש״נ, סמי׳ נחלת, בכנ׳ נחלתי, נחלתנו, נחלתך, נחלתך, נחלתכם, נחלתו נחלתם, מ״ר נחלות, נחלת,

—מה שהאבות מנחילים לבניהם בחייהם או במותם אחריהם, בפרט שדות, בתים, Landbesitz (von den Eltern stammend), Erbe; don (des parents aux enfants), domaine, héritage; inheritance, property, possession: ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם (בראש׳ מח ו). ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרב אליו ממשפחתו (במד׳ כז יא). ויתן להם (משה לבנות צלפחד) אל פי יי׳ נחלה בתוך אחי אביהן (יהוש׳ יז ד). כי בנות מנשה נחלו נחלה בתוך בניו (סס ו). ויאמר נבות אל אחאב חלילה לי מיי׳ מתתי את נחלת אבתי לך (מ״א כא ג). וחמדו שדות וגזלו ובתים ונשאו ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו (מיכ׳ ב ב). כי יתן הנשיא מתנה לאיש מבניו נחלתו היא לבניו תהיה אחזתם היא בנחלה וכי יתן מתנה מנחלתו לאחד מעבדיו והיתה לו עד שנת הדרור ושבת לנשיא (יחזק׳ מו יו-יז).— העביר נחלת פלוני לפלוני, נתנה לפלוני: כן בנות צלפחד דברת נתן תתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם והעברת את נחלת אביהן להן (במד׳ כז ז). איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו (סס ח). — והארץ הנתונה לעם מהעמים: כי ברך יברכך יי׳ בארץ אשר יי׳ אלהיך נתן לך נחלה לרשתה (דבר׳ טו ד). כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר יי׳ אלהיך נתן לך (סס יב ט). לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשנים בנחלתך אשר תנחל בארץ אשר יי׳ אלהיך נתן לך לרשתה (סס יט יד). ואחז בפילגשי ואנתחה ואשלחה בכל שדה נחלת ישראל כי עשו זמה ונבלה בישראל (שפט׳ כ ו). ואתה תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך ועמך ישראל כי תורם את הדרך הטובה אשר ילכו בה ונתתה מטר על ארצך אשר נתתה לעמך לנחלה (מ״א ח לו). כה אמר יי׳ על כל שכני הרעים הנגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל (ירמ׳ יב יד). כשמחתך לנחלת בית ישראל על אשר שממה כן אעשה לך שממה תהיה הר שעיר וכל אדום כלה (יחזק׳ לה טו). —וחלק הארץ הנתון לחלק אחד מהעם, לשבט אחד וכיוצא בזה: לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו (במד׳ כו נג-נד). כי לקחו מטה בני הראובני לבית אבתם ומטה בני הגדי לבית אבתם וחצי מטה מנשה לקחו נחלתם שני המטות וחצי המטה לקחו נחלתם מעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה (סס לד יד-יה). לא נשוב אל בתינו עד התנחל בני ישראל איש נחלתו כי לא ננחל אתם

[1]) אמר ריב״ג: ושמוהו (הסגול) במקום הקמץ וכו׳ ומקום הפתח במלת ובן אדם ויתנחם ובלמטות אבתיכם תתנחלו (הרקמה ח).

מעבר לירדן והלאה כי באה נחלתנו אלינו מעבר הירדן מזרחה (שם לב יח־יט). צו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אחזתם ערים לשבת (שם לה ב). זאת נחלת בני ראובן למשפחותם הערים וחצריהן (יהוש׳ יג כג). כי נתן משה נחלת שני המטות וחצי המטה מעבר לירדן (שם יד ג). ויהי גבול בני אפרים למשפחתם ויהי גבול נחלתם מזרחה עטרות אדר עד בית חורן עליון (שם יו ה). וידברו בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתתה לי נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב (שם יז יד). הבו לכם שלשה אנשים לשבט ואשלחם ויקמו ויתהלכו בארץ ויכתבו אותה לפי נחלתם ויבאו אלי (שם יח ד). אלה הנחלת אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות למטות בני ישראל בגורל (שם יט נא). בימים ההם אין מלך בישראל ובימים ההם שבט הדני מבקש לו נחלה לשבת כי לא נפלה לו עד היום ההוא בתוך שבטי ישראל בנחלה (שפט׳ יח א). — הפיל ארץ בנחלה, חלקה בגורל ונתנה לנחלה להעם: אנכי אורישם מפני בני ישראל רק הפלה לישראל בנחלה כאשר צויתיך (יהוש׳ יג ו). — איש לנחלתו, כל אחד למקומו: וישלח יהושע את העם איש לנחלתו (יהוש׳ כד כח). וילכו בני ישראל איש לנחלתו לרשת את הארץ (שפט׳ ב ו). והיה אחרי נתשי אותם אשוב ורחמתים והשבתים איש לנחלתו ואיש לארצו (ירמ׳ יב טו). — ודבור רגיל, חלק ונחלה בבית פלוני, בפלוני: ותען רחל ולאה ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו (בראש׳ לא יד), אין לנו שם כלום. ועי׳ חלק. — ובתו״מ: אחד הבן ואחד הבת בנחלה (ב״ב ח ד). סדר נחלות כך הוא וכו׳ כל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמין (שם ב). יש בכור לנחלה ואינו בכור לכהן וכו׳ ויש שאינו בכור לא לנחלה ולא לכהן (בכור׳ ח א). משונה נחלה זו מכל נחלות שבעולם שכל נחלות שבעולם חיין יורשין מתים וכאן מתים יורשין חיין (ר׳ יונתן, ב״ב קיז). על הנחלה שנחלתם אותו ועל הנחלה שנחל אתכם (מדר׳ תהל׳ ס א). — ואמר המשורר: כגר תושב אני על גב אדמה ואולם כי בבטנה נחלתי, נעורי עד הלום עשו לנפשם ומתי גם אני אעשה לביתי (ר״י הלוי, אדני נגדך). הה לפירוד הנחילני נחלת יגון ומגנה, דוד ידעתיו מלפנים חק אהבים לא ישנה (ראב״ע, בעלי ריבי).

נַחְלָה[1], ס״ז, — כמו נחל: אזי המים שטפונו נחלה עבר על נפשנו (תהל׳ קכד ד). — ואמר המשורר: גם

---

[1]) משק׳ לילה, בהא נוספת.

הדמעות גרעו חק נחלה כי כאפיקי נחלה נגרו (רשב״ג, בימי יקותיאל).

נַחְלָמִי, ת״ז, — מרבה לחלם, Träumer ; rêveur ; dreamer: שמעיהו הנחלמי[1]) (ירמ׳ כט כד־לא־לב).

נַחֲלָת, ס״נ, — כמו נחלה: חבלים נפלו לי בנעמים אף נחלת שפרה עלי (תהל׳ יז ו).

נחם[2]), ממנו נחם, נחם, נחמה, נחום, תנחומים.

נָחַם, — קל אינו נהוג.

— נפע׳, נחם, נחם, נחמתי, נחמתי, נחמתם, הנחם, אנחם, ינחם, וינחם, ינחמו. — א) נחם פלוני כי עשה הדבר, נתחרט על מה שעשה, היה לו צער על זה למה עשה, Reue empfinden ; se repentir ; to regret, repent: וינחם יי׳ כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו ויאמר יי׳ אמחה את האדם וכו׳ ועד עוף השמים כי נחמתי כי עשיתם (בראש׳ ו ו־ז). ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראתם מלחמה ושבו מצרימה (שמות יג יז). שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך וכו׳ וינחם יי׳ על הרעה אשר דבר לעשות לעמו (שם לב יב־יד). ויהי דבר יי׳ אל שמואל לאמר נחמתי כי המלכתי את שאול למלך כי שב מאחרי (ש״א יה י־יא). וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם (שם כט). ויי׳ נחם כי המליך את שאול על ישראל (שם לה). וינחם יי׳ אל הרעה ויאמר למלאך המשחית בעם רב עתה הרף ידך (ש״ב כד יו). ואמר אדני יי׳ חדל נא וכו׳ נחם יי׳ על זאת גם היא לא תהיה (עמו׳ ז ה־ו). ושובו אל יי׳ אלהיכם כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה מי יודע ישוב ונחם והשאיר אחריו ברכה (יואל ב יג־יד). על זאת תאבל הארץ וקדרו השמים ממעל על כי דברתי זמתי ולא נחמתי ולא אשוב ממנה (ירמ׳ ד כח). אין איש נחם על רעתו לאמר

---

[1]) אמר ריב״ג: כמה לקב שמעיה אלמתנבי הנחלמי ואכ׳לק בה אנ ד׳לכ לכת׳רה מא כאנ ינסבה מנ אכ׳תלאקאתה אלי אלרויא עלי אלמעני חלמתי חלמתי (למע, אלגאב אלכ׳אמס). — ובעבר׳: כאשר כנו שמעיה המתנבא הנחלמי וסבר אני כי היה זה לרב מה שהיה תולה מבדיאותיו אל החלום על ענין חלמתי חלמתי (הרקמה, דף 39). וכך גם רד״ק.

[2]) רק בעברית וארמ׳. בערב׳ משמש שרש נחם a) במשמ׳ אנחה עמקה ממכאובים קשים.

---

a) نحم

מה עשיתי (סס ח ו). רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ ולהאביד ושב הגוי ההוא מרעתו אשר דברתי עליו ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטע ועשה הרעה בעיני לבלתי שמע בקולי ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להיטיב אותו (סס יח ז-י). והיה האיש ההוא כערים אשר הפך יי׳ ולא נחם (סס כ יו). אולי ישמעו וישבו איש מדרכו הרעה ונחמתי אל הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם מפני רע מעלליהם (סס כו ג). כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי (סס לא יט). ונטעתי אתכם ולא אתוש כי נחמתי אל הרעה אשר עשיתי לכם (סס מב י). כאשר זממתי להרע לכם בהקציף אבתיכם אתי אמר יי׳ צבאות ולא נחמתי (זכר׳ ח יד). מי יודע ישוב ונחם האלהים ושב מחרון אפו ולא נאבד וירא האלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה (יונ׳ ג ט־י). ויזכר להם בריתו וינחם כרב חסדו (תהל׳ קו מה). נשבע יי׳ ולא ינחם אתה כהן לעולם (סס קי ד). — ב) נחם, סתם, ונחם לפלוני, שב מכעסו עליו וחמל עליו: והושיעם מיד איביהם כל ימי השופט כי ינחם יי׳ מנאקתם מפני לחציהם ודחקיהם (שפט׳ ב יח). והעם נחם לבנימן כי עשה יי׳ פרץ בשבטי ישראל (סס כא יה). את נטשת אתי נאם יי׳ אחור תלכי ואט את ידי עליך ואשחיתך נלאיתי הנחם (ירמ׳ יה ו). אני יי׳ דברתי באה ועשיתי לא אפרע ולא אחוס ולא אנחם כדרכיך וכעלילותיך שפטוך (יחזק׳ כד יד). שובה יי׳ עד מתי והנחם על עבדיך (תהל׳ צ יג). — ג) נחם אחרי מת וכדומ׳, ונחם סתם, ונחם על, קבל תנחומים, נחה קצת דעתו, עזב קצת אבלו עליו: ויבאה יצחק (את רבקה) האהלה שרה אמו ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו (בראש׳ כד סז). ותמת בת שוע אשת יהודה וינחם יהודה ויעל על גזזי צאנו (סס לח יב). ותכל (נפש) דוד המלך לצאת אל אבשלום כי נחם על אמנון כי מת (ש״ב יג לט). קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו (ירמ׳ לא יה). וראיתם את דרכם ואת עלילותם ונחמתם על הרעה אשר הבאתי על ירושלם (יחזק׳ יד כב). אותם יראה פרעה ונחם על כל המונה חללי חרב (סס לב לא). — ובכלל על צער: גם להם שפכת נסך העלית מנחה העל אלה אנחם (ישע׳ נז ו). לילה נגרה ולא תפוג מאנה הנחם נפשי (תהל׳ עז ג). לשמע אזן שמעתיך ועתה עיני ראתך על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר (איוב מב ו). — ובהשאלה במליצה: מקול מפלתו הרעשתי גוים בהורדי אתו שאלה את יורדי בור וינחמו בארץ תחתית כל עצי עדן (יחזק׳ לא יו). — ד) כמו נקם: לכן נאם האדון יי׳ צבאות אביר ישראל הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי (ישע׳ א כד).

— פע׳, נחם, פ״י, נחמו, מנחם, מנחמים, מנחמי, מנחמכם, נחמתני, נחמתים, נחם, נחמני, נחמך, נחמו, נחמו, אנחמך, אנחמכם, תנחמני, ינחם, ינחמנו, תנחמנו, תנחמוני, ינחמו, ינחמון, ינחמני, — נחם את פלוני מדבר, או על צרה מהצרות, הביא לו תנחומים, הניח את דעתו והחליש את צערו, to comfort; consoler; trösten: זה ינחמנו[1]) ממעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה יי׳ (בראש׳ ה כט). אמצא חן בעיניך אדני כי נחמתני וכי דברת על לב שפחתך (רות ב יג). אודך יי׳ כי אנפת בי ישב אפך ותנחמני (ישע׳ יב א). על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני על שד בת עמי (סס כב ד). והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם (ירמ׳ לא יג). בכו תבכה בלילה ודמעתה על לחיה אין לה מנחם מכל אהביה (איכ׳ א ב). כי רחק ממני מנחם משיב נפשי (סס יו). מה אשוה לך ואנחמך בתולת בת ציון (סס ב יג). נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה (ישע׳ מ א־ב). רנו שמים וגילי ארץ יפצחו הרים רנה כי נחם יי׳ עמו (סס מט יג). אנכי אנכי הוא מנחמכם (סס נא יב). שתים הנה קראתיך מי ינוד לך וכו׳ מי אנחמך[2]) (סס יט). לקרא שנת רצון ליי׳ ויום נקם לאלהינו לנחם כל אבלים (סס סא ב). כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם (סס סו יג). שדדה נינוה מי ינוד לה מאין אבקש מנחמים לך (נחו׳ ג ז). ונחם יי׳ עוד את ציון ובחר עוד בירושלם (זכר׳ א יז). וחלמות השוא ידברו הבל ינחמון (סס י ב). חרפה שברה לבי ואנושה ואקוה לנוד ואין ולמנחמים ולא מצאתי (תהל׳ סט כא). תרב גדלתי ותסב תנחמני (סס עא כא). כי אתה יי׳ עזרתני ונחמתני (סס פו יז). יהי נא חסדך לנחמני כאמרתך לעבדך (סס קיט עו). ויבאו איש ממקמו וכו׳ לנוד לו (לאיוב) ולנחמו (איוב ב יא). ואיך תנחמוני הבל (סס כא לד). וינדו לו וינחמו אתו

---

[1]) יש מגיהים יניחנו, עפ״י תרגום השבעים. וכבר אמרו במדרש: לא השם הוא המדרש ולא המדרש הוא השם לא הוי צריך קריא למימר אלא זה יניחנו או נחמן זה ינחמנו (מד״ר בראש׳ כה). — [2]) ינחמך.

על כל הרעה אשר הביא יי׳ עליו (שם מב יא). והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם ומיד עשקיהם כח ואין להם מנחם (קהל׳ ד א).—מנחמי עמל: שמעתי כאלה רבות מנחמי עמל כלכם (שם יו ב).—ובמליצה, נחם חרבות הארץ, הקים ההריסות: כי נחם יי׳ ציון נחם כל חרבתיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן יי׳ (ישע׳ נא ג).—ודבר לא בע״ח: גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי שבטך ומשענתך המה ינחמני (תהל׳ כג ד). כי אמרתי תנחמני ערשי ישא בשיחי משכבי וחתתני בחלמות (איוב ז יג-יד).—ובפרט נחם את פלוני על מת: ויקמו כל בניו וכל בנתיו (של יעקב שהיה מתאבל על יוסף בנו) לנחמו (בראש׳ לז לה). וינחם אותם (יוסף את אחיו אחרי מות יעקב) וידבר על לבם (שם נ כא). ויהי אחרי כן וימת מלך בני עמון וימלך חנון בנו תחתיו וכו׳ וישלח דוד לנחמו ביד עבדיו אל אביו וכו׳ ויאמרו שרי בני עמון אל חנון אדניהם המכבד דוד את אביך בעיניך כי שלח לך מנחמים (ש״ב י א-ג). וינחם דוד את בת שבע אשתו (שמת הילד בנה) (שם יב כד).—ובתו״מ: כשמת בנו של רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו ל נ ח מ ו וכו׳ נכנס (ר״א בן ערך) וישב לפניו ואמר לו אמשול לך משל למה״ד לאדם שהפקיד אצלו המלך פקדון וכו׳ א״ל רב״י אלעזר בני נ ח מ ת נ י כדרך שבני אדם מ נ ח מ י ן (אדר״נ יד). מעשה בר׳ אליעזר שנתפס על דברי מינות והעלו אותו לבמה לדון וכו׳ וכשנפטר מן הבמה היה מצטער שנתפס על דברי מינות נכנסו תלמידיו ל נ ח מ ו ולא קבל (תוספת׳ חול׳ ב כד). מעשה ומתה שפחתו של רבי אליעזר נכנסו תלמידיו ל נ ח מ ו כיון שראה אותם עלה לעלייה וכו׳ (ברכ׳ יו:). שוב פעם היו (ר״ג ור׳ יהושע וראב״ע ור״ע) עולים לירושלם הגיעו לצופים וקרעו בגדיהם הגיעו להר הבית וראו שועל אחד יוצא מבית קדשי הקדשים התחילו הם בוכים ור״ע מצחק אמרו לו עקיבא לעולם אתה מתמיה שאתה מצחק ואנו בוכים אמר להם וכו׳ שמחתי שנתקיימו דברי אוריה לסוף עתידים דברי זכריה להתקיים ובלשון הזה אמרו לו עקיבא עקיבא [1]) נ ח מ ת נ ו (ספרי דבר׳ מג). כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל חוץ ממי שארעו דבר שהוא מקיף לשמאל מה לך מקיף לשמאל שאני אבל השוכן בבית הזה י נ ח מ ך (מדות ב ב). אל תרצה את חבירך בשעת כעסו ואל ת נ ח מ נ ו בשעה שמתו מוטל לפניו (רשב״א, אבות ד יח). ואין אומרים ברכת אבלים במועד אבל עומדין בשורה ו מ נ ח מ י ן ופוטרין את הרבים (מו״ק ג ז). וכשהוא (הכהן הגדול) מ נ ח ם אחרים דרך כל העם עוברין זה אחר זה והממונה ממצעו בינו לבין העם (סנה׳ ב א). בקושי התירו ל נ ח ם אבלים ולבקר חולים בשבת (ר׳ חנינא, שבת יב:). תנחומים של הבל ניחמו רבן גמליאל לאותו האיש (סוא, כתוב׳ יג:). הקב״ה ניחם אבלים וכו׳ אף אתה נ ח ם אבלים (רב חמא ברי״ח, סוט׳ יד.). מת שאין לו מ נ ח מ י ן הולכין עשרה בני אדם ויושבין במקומו (רב יהודה, שבת קנב.). אבל כיון שניענע ראשו שוב אין מ נ ח מ י ן רשאין לישב אצלו (ר׳ יוחנן, מו״ק כז:). אבלים לשמאל ה מ נ ח מ י ן הן עומדים (שם יט.). בעל נחמות י נ ח ם אתכם ברוך מ נ ח ם אבלים (יסודם בר נחמני, כתוב׳ ח:). אותו היום נפטר אברהם אבינו ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים ל נ ח ם את יצחק אביו (ב״ב טז:). לא נברא יין בעולם אלא ל נ ח ם אבלים ולשלם שכר לרשעים (ר׳ חנן, סנה׳ ע.). כשמת לו (לאדם) בן אומרין לו ה מ נ ח מ י ן יחיה בנך האחר הנשאר לך (מד״ר אסת׳, וככל מדינה). אמר הקב״ה לנביאים לכו ו נ ח מ ו את ירושלים הלך הושע ל נ ח מ ה אמר לה הקב״ה שלחני אצלך ל נ ח מ ך (פסיק׳ דר״כ, נחמו). אמר להם הקב״ה (לנביאים) אני ואתם נלך ו נ נ ח מ נ ה הוי נחמו נחמו עמי נ ח מ ו ה עמי נחמוה עליונים נחמוה תחתונים וכו׳ נחמוה על עשרת השבטים נ ח מ ו ה על שבט יהודה ובנימין (שם). נ ח מ ו נ י נ ח מ ו נ י עמי (שם). משל לאדם שמתה לו אשתו ונכנסו חביריו ל נ ח מ ו אם על אשתו מ נ ח מ י ם לו ואינו מתנחם אומרים לו וכי אשתך יפה מאשת פלוני שמתה וקבל עליה תנחומים (פסיק׳ רבתי ל). אמר הקב״ה לאברהם לך ו נ ח ם את ירושלם שמא מקבלת תנחומים ממך (שם).

—פעי, נחם, נחמה, תנחמו, — נחם פלוני, שנחמוהו על צרתו וכדומ׳: עניה סערה לא נחמה הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים (ישע׳ נד יא). כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם תנחמו (שם סו יג).—ובתלמ׳: מעשה ומתו בניו של ר״ע נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול בשעת פטירתן עמד ר״ע על ספסל גדול ואמר אחינו בית ישראל שמעו אפילו שני בניו חתנים מ נ ו ח ם הוא בשביל כבוד שעשיתם וכו׳ לכו לבתיכם לשלום (מו״ק כא:).

—התפ, התנחם, הנחמתי, אתנחם, יתנחם,—א) התנחם פלוני על מת וכדומ׳, קבל תנחומים, נחה קצת דעתו

—[1]) בגמ׳ סוף מכות, בנוסח׳ הדפוס: עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו, ובכ״י: עקיבא ניחמתנו ניחמתנו.

ואינו מתאבל כ"כ: ויקמו כל בניו וכל בנתיו לנחמו וימאן לְהִתְנַחֵם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה (בראש' לז לה). זכרתי משפטיך מעולם יי' וָאֶתְנֶחָם (תהל' קיט נב). — ב) הִתְנַחֵם לפלוני לעשות לו דבר, על הרעה שעשה לו פלוני נחם עצמו במחשבה להרע לפלוני: וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיך מִתְנַחֵם לך להרגך (בראש' כז מא־מב). כי ידין יי' עמו ועל עבדיו יִתְנֶחָם (דבר' לב לו). — וסתם, התנחם, הִנָּחֵם, כמו"כ: וכלה אפי והנחותי חמתי בם וְהִנֶּחָמְתִּי (יחזק' ה יג). — ג) הִתְנַחֵם פלוני, כמו נפע' א' נִחַם, נִתְחָרֵט: לא איש אל ויכזב ובן אדם וְיִתְנֶחָם (במד' כג יט). — ובתו"מ: מלך ישראל אין עומד בשורה להתנחם ואין עומד בשורה לנחם אחרים (תוספת' סנה' ד ב). וכשהוא (כה"ג) מתנחם מאחרים כל העם אומרים לו אנו כפרתך (משנ' שם ב א). אבל ג' ימים הראשונים אינו הולך לבית האבל מכאן ואילך הולך ואינו יושב במקום המנחמין אלא במקום המתנחמין (מו"ק כא:). אם על אשתו מנחמים לו ואינו מתנחם אומרים לו וכי אשתך יפה מאשת פלוני שמתה וקיבל עליה תנחומים (פסיק' רבתי ג). ובלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו תתנחם ברגלי מבשר (מד"ר איכ', על הר ציון). מתנחמים על המתים ואין מתנחמים על החיים (ר' יוסי, שם בראש' פד). מתנחם אני שבראתי אותו מלמטה שאילו בראתי אותו מלמעלה כשם שהמריד בי את התחתונים כך היה ממריד בי את העליונים (ר' נחמיה, שם כז). למלך שנשא מטרונה וכתב לה כתובה מרובה וכו' הניחה המלך והלך לו למדינת הים ואוחר לשם נכנסו שכנותיה אצלה והיו מקניטות אותה ואומרות לה הניחך המלך והלך לו למדינת הים ושוב אינו חוזר עליך והיתה בוכה ומתאנחת וכיון שנכנסה לתוך ביתה פותחת ומוצאת כתובתה וקוראת וכו' מיד היתה מתנחמת (ר' יוחנן, שם איכ', זכר עניי). — ואמר הפיטן: יחלנו תנחומיך ובזאת נתנחם, כי רחום אתה ועל הרעה תנחם (ר"י הלוי, אבל אשמים אנחנו). — *ובמשמ' חרטה וחמלה: לא בן עמרם הוא שעשה לאל שיתנחם (ירוש' תעני' א א). בהרף עין אני גוזר על האדם שימות והוא עושה תשובה ואני מתנחם עליו (מד"ר שמות מה).

נַחֵם, ש"ז, — שם"פ מן נִחֵם: מיד שאול אפדם ממות אגאלם אהי דבריך מות אהי קטבך שאול נֹחַם יסתר

מעיני (הוש' יג יד). — ואמר המשורר: התנחומים תדבר על לבבי ואנה אחריו נחם וסבר, ואיך לי אחרי יצחק תבונה וחיים אחרי שמתיו בקבר (ר"ש הנגיד, התנחומים).

נֶחָמָה[1], ש"נ, בכנ' נֶחָמָתִי, מ"ר נֶחָמוֹת. — א) הקלת הצער והתוגה ע"י דברי נחומים ותקוות טובות וכיו"ב, Trost; consolation: זאת נֶחָמָתִי בעניי כי אמרתך חיתני (תהל' קיט נ). ותהי עוד נֶחָמָתִי ואסלדה בחילה (איוב ו י). — ובתו"מ: שכן מצינו בנביאים הראשונים שהיו חותמין את דבריהן בדברי שבח ובדברי נחמות וכו חוץ מירמיהו שחתם בדברי תוכחות (ירוש' ברכ' ה א). (כשנפטר אליהו מאלישע) בנחמות ירושלם היו עוסקין (ר' יודן בן ר' איבו, בס). אמר לו (הקב"ה לישעיהו) וכו' חייך שכל הנביאים מתנבאים נבואות פשוטות ואת נחמות כפולות (מד"ר ויקר' י). — ואמר המשורר: הפחידוני עוני וחסדך יבטיחני, ונחמת חזיוני בהקיצי תשיחני, והאמינו רעיוני כי רוחך תניחני (ר"י הלוי, יגלי ראשית גזי). קרא שיר זה לנחמה חתן דמים אשר דמה, לאיל על אפיק מים ולא יוכל שבור צמא (ריב"ג, קרא שיר זה). — ומָשָׁל: ברעת השונא ימצא איש חצי נחמה (יוסיפון, דף 693). וכמאמר החכם צער רבים נחמה (ספ' החינוך, מצוה שלא). אילו הייתי אני לבדי לא אתנחם אך אמצא אחרים וצערת רבים נחמה (ר"מ אלשיך, איוב ג יח). — ואנשי ירושלם אומרים: צרת רבים נחמת השוטים. — ב) *טובה גדולה, ישועה שבאה אחרי צרה גדולה: בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מהן באין שני מלאכי השרת וכו' ואומרים פלוני זה שפירש מן הצבור אל יראה בנחמת צבור (תעני' יא.). וכל המצער עצמו עם הצבור זוכה ורואה בנחמת צבור (בס). שבעה דברים מכוסין מבני אדם ואלו הן יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין וכו' (מכי' בשלח ד ה, פסח' נד:). — אֶרְאֶה בְּנֶחָמָה אם לא וכו', כעין שבועה, במשמ' אראה בנחמת ישראל, בישועת ירושלם: אמר ר' יהודה בן טבאי אראה בנחמה אם לא הרגתי עד זומם בשביל לעקור מליבן של ביתוסין שהיו אומרים עד שיהרג הנידון; אמר לו שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא שפכת[2] דם נקי (תוספת' סנה' ו ו). אמר שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו והסייף בידו נכנס מפניו לחורבה נכנס אחריו ונכנסתי אחריו ומצאתיו הרוג והסייף ביד הרוצח ומנטף דם ואמרתי לו רשע

---

[1]) משקי' פעלה. — [2]) בגמ' ירוש' שם ו ד בשנוי לשון: אמר לו שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא מעליב

מי הרגו לזה אראה בנחמה אם לא או אני או אתה [1]) הרגנוהו אבל מה אעשה לך שאין דינך מסור בידי (שם ח ג). אמר ר' אלעזר בר צדוק אראה בנחמה שראיתיה (את בתו של נקדימון בן גוריון) שמלקטת שעורים מתחת טלפי סוסים בעכו (שם כתוב' ס י). א"ר אלעזר בר צדוק אראה בנחמה אם לא ראיתיה (את מרים בתו של שמעון בן גוריון) קשורה בשערה בזנב הסוס בעכו (ירוש' שם, סוף ה). — ג) *במשמ' חרטה: ואין נחמה אלא תהות שנאמר כי נחמתי כי עשיתים (ספרי דבר' שכו). — ובסהמ"א: ואנו באים לחקור על מספרם להפריש מהם שם התשובה האמתית שהיא נחמת האדם על חובותיו וכו' כי גדר התשובה המפרש את טעמה הוא נחמת האדם על מעשהו וחטאו אשר חטא (ראב"ח הגשיה, הגיון הנפש ג).

נחן[2]), ממנו נֵחַן.

נֵחַן[3]), פ"ע, נֵחַנְתִּי, — נֵחַן פלוני, היה בצרה גדולה, במעמד קשה מאד, elend, bedrängt sein; être misérable; be miserable: ישבתי בלבנון מקננתי בארזים מה נֵחַנְתְּי[4]) בבא לך חבלים חיל כיולדה (ירמ' כב כג).

נַחְנוּ, נַחְנוּ — מלת הגוף כמו אנחנו: כלנו בני איש אחד נחנו כנים אנחנו (ברא' מב יא). ונחנו מה כי תלונו עלינו וכו' ונחנו מה לא עלינו תלנתיכם (שמות יו ז-ח). נחנו נעבר חלוצים לפני יי' ארץ כנען (במד' לב לב). נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת (איכ' ג מב).

עליך כאילו שפכת דם נקי. — [1]) כך בנדפס ובכ"י וינה, וכך גם בגמ' סנה' (לז:) שבוע' (לה.). ובכ"י א"פ הוצא' צוק"מ: אם לא אראנו אני ואתה וכו'. ובגמ' ירוש' סנה' ד יא) אראה בנחמה שזה הרגו.

[2]) גם בכנענ', ועי' הערה להערך.

[3]) כמו מֵאֵן, ועי' הערה לקמן. — [4]) כך הכתיב והקרי, ועי' המו"מ של הקדמונ' והחדשים במלה זו בהמלון ערך חנן בהערה להנפע', והכרעתי שם כי הוא שרש נחן, במשמ' נחמ a) בערב' בענין אנחה. והנה כבר השבע' תרגמו מלה זו במשמ' אנחה: καταστενάξεις, אך אין לברר אם באמת היה בנסחתם נאנחת, או שהם תרגמו כך הפע' נחנתי לפי הכונה. ואעפ"י שלפי הענין משמ' אנחה נאותה כאן, אך נאותה כאן גם משמ' היה בצרה גדולה, כמו שנאמר צרה כמבכירה, ולמשמ' זו יש סעד מלשון כנענ' ששם באה מלה זו ממש נחן, במשמ' זו, בכתב שע"ג ארונו של אשמנעזר: כ אנכ נחנ נגזלת בל עתי וכו' (CIS I, 3), ופרשו המפרש' שהוא נפע' מן חנן, אך אין צרך, והוא שרש מיוחד לזה.

a) نحم

נחץ[1]), ממנו נָחוּץ, נַחַץ, *נְחִיצָה, *נְחִיצוּת, *נִחַץ.

נָחַץ, פ"י, — נָחַץ דָּבָר, אץ לעשותו, והדבר נָחוּץ, שצריך לעשותו מיד, מהרה, עי' ערך נָחוּץ. — ומצוי השמוש בסהמ"א במשמ' מהירות דחוקה: נחץ והניח דם הפר ונטל דם השעיר (יוסי בן יוסי, סד' עבודה). סוד כיצא בהנויה, צאת עגומים לרויה, נחצו צירים לשביה, שני תאמי צביה (ר"י טוב עלם, ילדת להליל, יוצ' לשבה"ג). תשבי שם אזור שק במתניו תחבשת, מהר להודיע ישני מכפל אבות שלשת, נחץ לרועה נאמן מה לך נרדם להעשת, קום קרא אל אלהיך אולי יתעשת (מנחם בר מכיר, אדם בקום, סליח' תעני' אסת'). — ולווי נָחַץ: נחץ להוריד גבוהים, ותרים שפלים ורוהים (ר"י אבן מוהגיל, אדון כל מעשיו). — ובינוני: עודנו עוצם עיניו בגויו נוחצים, חץ אחר חץ מורים ולוחצים (ר"א קליר, איכה אלי, קינ' לת"ב). לשונך הרע היורה כחץ, ירוץ לבור כגבור נוחץ (עזר הבבלי, תוכח' מוסר טו). לא הייתי נוחץ להשיב תכף ממש בבוא מכתבו (ר' יוסף זכריה, ברא' ספ' סדי חמד לרח"ת מדיני). — ובהשאלה, נָחַץ את המלה, השמיט תנועה מאחת האותיות כדי למהר את הברתה: ואיננו רחוק שיהיה (השם סבך במסבכו) קודם הסמיכה על דמיון סלם (והיה צריך להיות מסבכו) ונחצו [2]) המלה (ר"ל הניחו הבית בשוא) כאשר קרה באת מקדשו (ר"י א"ת, הסרפ' לריב"ג, סבך). — ונָחַץ אותו לעשות דבר, האיץ ודחק בו לעשותו: ומצות האל עלי חזקה ר"ל שנחץ אותו ללכת ולדבר וכו' והיה זה קשה על הנביא וכו' אלא שלא יכול לאחר מלכת מפני שנחץ אותו הבורא בזה (הוא, שם, פרש יד). — פע', *נִחֵץ, תְּנַחֵץ, ובהוספת ה תְּנַחֲצָה, פעו"י, — מַהֵר: סור נבלה ושרץ ושכבת זרע תרחצה, כהן לקדשה בזריזות תנחצה (ר"א הזקן, אזכר', אמת יסגה הכי). מלך קדוש שוכן שמי ערץ, נחץ מבשר עלות הפורץ (רשב"י הגדול, מלך אמון, יוצ' ב ר"ה). נחץ ישועות עדה, באה לפניך בתודה, וקבץ נפוצות יהודה, והיו בניו כקדם (יצחק מסכראן, אסורה בגלות). לנחץ קץ ישעכם, צאת מאוסר

[1]) בערב' נחצ' a). — והעיד דונש כי רסע"ג סבר כי השרש הוא נחץ, וז"ל: ואמר (הגאון) בחילופין כי הנון תתחלף בלמד כדכתיב כי היה דבר המלך נחוץ כמות לחוץ ונעשה נחצתי במקום לחצתי לפי שנון שבנחוץ מעיקר המלה היא אצלו. ע"כ. ועי' הערה לערך נחוץ.

[2]) תרגום המלה אדרג' בערב'.

a) نحض

כבליכם, להמתין בא עתכם, השבעתי אתכם (יוז׳ לשבת הוכמ״פ, אהוביך אהבון).—ובמשמ׳ נתן תקף וחזוק לדבר, bestärken; raffermir; strengthen: אך ההגדות מהם שנוהגים מהם דרך הצעה והקדמה לענין שרוצים לנחצו ולאמצו כמו שאמרו כשירד רבון העולמים למצרים לנחץ האמונה שיציאת מצרים היתה בכונה מאת האלהים יתברך לא במקרים ולא במצועים מתחבולות בני אדם וברוחניות כוכבים ומלאכים ושדים (ר״י א״ת, כוזרי ג עג). ולנחץ הדבר יותר נכפל עם פתע בפתע פתאם (רד״ק, שרש פתה).

—נִפְע׳, *נִנְחַץ,—במשמ׳ קל: דרש ולבש בגדי גהץ, גש וקידש ולדביר ננחץ, גחלת ובזך הוציא ממחץ (משולם בר קלונ׳, סד׳ עבודה, אבוחה נפלאותיך).

—הִפְעִ׳, *הִנְחִיץ: ואשר כתב אלף שלש מאות ושלשים וחמש אין לידע עד יערה עלינו רוח ממרום להנחיץ ביאת גואל לגואלנו (פי׳ מיוח׳ לרסע״ג, דני׳ יב ז). ועוד הוסיף להנחיצנו לדעת ולדקדק מה שתחת (רבנו נסים, פי׳ יצירה, קונטר׳ המסור׳, הוצ׳ דוקס).

*נַחַץ, ש״ז,—שה״פ, במשמ׳ מהירות וחזק: וכתב צוררי אליו בנחץ כתב חזק ורם מאין פצירה, ושלח לו התדע כי שמואל לחיותו בדתנו עברה (ר״ש הנגיד, אלוה עז). והנפעל נבהלו נחפזו נחפז ללכת מקול רעמך יחפזון ענין הכל נחץ ומהירות עם פחד (ר״י א״ת, הפרש׳ לריב״ג, חפז). וממנו כתרו את בנימין הרדיפוהו כלומר המתינו לו ולא רדפוהו בנחץ (שם, כתר). נכתב בנחץ גדול בי״א תשרי שנת אתק״ו לשטרות בארץ מצרים (אגר׳ הרמב״ם לחכמי מונופיליר). ההכרחה והאונס שהנוגש עושה לעובדים לפניו לעשות איזה דבר בנחץ גדול וזה השמוש מהלחץ נקרא בדבריהם דוחק (ר״י אברבנאל, זבח פסח על הגדה, וירא את ענינו). כותב בנחץ נאמנך יצחק ב״ר ששת זלה״ה (הריב״ש, תשו׳ תטו). שהשליחות היתה במהירות גדולה וכו׳ שהשלוחים ההמה באו זה אחר זה ובנחץ גדול עד שהגיעו אליו (רשב״צ דוראן, מג׳ ספר קנז).—ואמר הפיטן: הבדלו מכל חטא ומכל טומאה בנחץ, פן תהיו בעמים בני נבל אנשי שחץ (קרוכן אהג׳יל, שבת פרה, טהור עינים). — ובמשמ׳ חִזּוּק דבר: שער כ״ו ממה שהוסף בו לנחץ ממה שאין צרך בדברים אליו יש שישנו הפעל או המלה לבלי צרך מביא אל זה בתכן הענין אב׳ על דרך הנחץ ואפשר שיהיה הנחץ ראוי וכו׳ ויש שמרבים האחד אם לנחץ אם להגדיל ענינו (ר״י א״ת, הרקמה כו). ואפשר שתחדש ההא הזאת טעם זולתי טעם הפלגה והנחץ כמו הא לנועדיה הנביאה (שם ו). במאד מאד תוספת הבית בו לנחץ (שם, הפרש׳ לריב״ג, מאד). שכבר מצאו בעלי הלשון שדרך הרבה מקראות לכפול תיבות לנחץ ולחזק (רמב״ן, שמות ד ט). —ובמשמ׳ דחק ופצירה: ודפקום יום אחד קול דודי דופק ענינו הנחץ והפצירה וממנו מתדפקים על הדלת כלומר פוצרים לדחות את הדלת ולשברו (ר״י א״ת, הפרש׳ לריב״ג, שרש דפק).—ובמשמ׳ צרך שאין לדחותו: שגזרו עליהם שיוליכו עץ כבד ועב לאחוריהם תלוי בצואריהם ללעג ולזה לא היו יוצאים מבתיהם כי אם לנחץ גדול (ר״י בן וירגא, שבט יהודה, שמד לב).

*נַחְצוֹן, ש״ז,—כמו נַחַץ, מהירות וזריזות: עוד השיריים שפך בנחצון, על יסוד מערבי של חיצון (משול׳ בר׳ קלונ׳, סד׳ עבודה, אבוחה נפלאותיך).

א. *נחר[1], ממנו נָחִיר, נַחַר, נַחֲרָה, ב. *נָחַר, ב. *נְחִירָה.

נַחַר, ש״ז, בכנ׳ נַחְרוֹ, — שאיפת האויר דרך הנחירים בקול שאון, נַחַר הסוס וכדומ׳: התתן לסוס גבורה התלביש צוארו רעמה התרעישנו כארבה הוד נַחְרוֹ אימה (איוב לט יט-כ).

ב. *נחר[2], ממנו א. *נָחַר, א. *נְחִירָה.

א. *נָחַר, פ״י,—נָחַר בְּהֵמָה, המיתה לאכילה בדקירה בצוארה, ein Tier durch einen Stich töten; percer un animal; to kill by piercing: נוחרין היו עדרות באיסטרטית של מלך והיו עולי רגלים מפקיעין בדם עד רכובותיהם (שמעון בן פתירה, תוספתי עדי׳ ג ב). לפי שהיו ישראל נוחרין ואוכלין במדבר (ר״ע, מד״ר ויקר׳ כב). הנוחר ומעקר ושחיטת נכרי (תוספת׳ חול׳ ו ד). השוחט וצריך לדם לא ישחוט כדרך ששוחטין אלא כיצד עושה או נוחרו או מולקו (שם ו). וגוים נוחרים ומעקרים ומקריבים שקצים ורמשים לעבודה זרה (קטע מכי׳ דרשב״י, JQR 1903, 452). בהמות נותץ ללויתן בקרניו וקורעו ולויתן נותץ לבהמות בסנפיריו ונוחרו (ר׳ יודן בר״ש, מד״ר ויקר׳ יג).—ובסהמ״א: כשהיו ישראל במדבר לא נצטוו בשחיטת החולין אלא היו נוחרין או שוחטין ואוכלין כשאר האומות וכו׳ הרוצה לנחור ולאכול במדבר היה נוחר (רמב״ם, שחיט׳ ד יז). ונשאל הראב״ד ז״ל בלשון הזה

---

[1] גם בערב׳ נח׳ר a).

[2] גם בערב׳ נחר b).

a) نخر (b نحر

אם היה חולה שיש בו סכנה וצריך לשחוט לו תרנגולת למה לא נאמר לנכרי שינחור לו ונאכילנו הנבילה וכו' ותמהני שא"כ מצא תרנגולת נחורה נאכילנה אותו ולא נשחוט לו (הר"נ על הרי"ף, יומ' ד:). והנצרים המשתכרים בדמי העורות דרכם לקנות העורות מן היהודים ואם ברחוק זמן יזדמן שיקנו הטלאים חיים ינחרו אותם וישליכו הבשר לכלבים (פו"ת ר"נ גירונדי מה).—ונחר אדם, הרגו כמו שנוחרים בהמה: עם הארץ מותר לנוחרו ביום הכיפורים שחל להיות בשבת (ר' אלעזר, פסח' מט:). — ובסהמ"א: ומותר לו לאותו נרדף לנחור את עם הארץ הרודף אותו בזמן שאין מוצא להציל את עצמו אלא בהריגתו (תסו' הגא', הרכבי, סי' ספ). התלמידים הללו שהזכרת ראויים לנוחרם ביום הכפורים שחל להיות בשבת ולקרען כדג (שם).—ואמר המשורר: וכף רגל אשר לא הצגה על אדמה הכתה בנהללים, וגבורים מחללים נחורים ומשלכים פגרים כנבלים (ר"ש הנגיד, הלי תעט).—ואמר המליץ: לשונו הרע כסכין ינחר, ומגאון לבבו גרונו ניחר (עזרא הבבלי, תוכח' מוסר ה).—נחר מפוח, עי' חרר.

—פע', *נחר, ניחר.—כמו נחר: ניחר [1]) להם (חול' יז.).

ב. *נחר, פ"י —השמיע קול נחרה מרב כאב וצער וכדומ':

(תנוקת שלא הגיע זמנה לראות ונשאת נותנים לה לשמש עד שתחיה המכה) עד כמה אמר רב יהודה אמר רב כל זמן שנוחרת [2]) (נדה סה:).—ולאות וכדומ': זה היה מנהגו אדם שרוצה ליכנס שם (לבית הכסא) היה נוחר ואם היה שם אדם היה נוחר כנגדו וזה חוזר לאחוריו ורב ספרא לא עשה כן אלא רבי אבא נחר ואמר לו רב ספרא ליעול מר והיה לו לנחור כנגדו [1]) (רש"י תמיד כז:).

—פע', *נחר, ניחר: שסח (סנחריב) וניחר דברים כלפי מעלה (סנה' נד.).

ג. *נחר, שרש חדש מן נחר גרוני, ובנפע' ננחר: ויצעק טימוס בהם עד הינחר גרונו (יוסיפון פרק נד). ולקול הנחרש ולגרון הננחר (אסף הרופא, כ"י 183).

—הפע', *הנחיר,—עשהו נחור, לא חלק: והסבה בהעירנו בזה להקשות גופו (של הילוד) כי הוא בתחלת הלידה יוזק מכל נוגע ופוגע ינחירהו ויסיר חלקותו (קאנון א ג א, בשמירת הילוד). אם לא יהיה קור מחוץ מנחיר סתום הנקבים (שם ג א א יב). ולפעמים יצרד הקול בקור המסיר החלקות והחום המופלג במה שמיבשים המזג וכן התעורה והמזונות המנחירים (שם שם י ב א). הליחות החדות או הרפואות החדות המנחירות האבר כשיהי' עמהם יתרון חוזק יחדשו באברים הבשריים שחין או נגע (פרקי משה ז).

—קל, *נחר: מעיניו נסתרתי וכעת הפקרתי, וגרוני נחרתי מעיני קרתי (משה ריאטי, אגר' יער הלבנון, כ"י בריט"מ).

נחרה, ש"נ, סמי' נחרת,—נחרת הסוס, כמו נחר: מדן נשמע נחרת סוסיו מקול מצהלות אביריו רעשה כל הארץ (ירמ' ח יז). — *והאדם: שבשעת תשמיש יש לה נחרה [2]) ואינה יכולה לכלוא את נשימתה מהשמע (ערוך, ערך קל).

א. *נחש [3]), ממנו נחש, נחש, מנחש, *נחוש.

נחש,- קל לא נמצא במקרא.

—פע', נחש, פ"ע. נחשתי, נחש, ינחש, תנחשו. ינחשו. —נחש פלוני, עשה מעשה נחש: ויאמר אליו לבן אם נא מצאתי חן בעיניך נחשתי [4]) ויברכני יי' בגללך (ברא' ל

[1]) כך ברוב דפוסים וכ"י. אך בכ"י ר' ינחר, והכונה לנפעל: ינחר. וגרסה זו היא הנכונה. וכן בספר והזהיר (ויקר' טז) ינחר היה לו לכתוב.

[2]) ואמרו בגמ' שם: כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לי נחירה זו איני יודע מה היא אלא כל זמן שהרוק מצוי בתוך הפה מחמת תשמיש. ושאלו שם: נחירה דקאמר רב היכי דמי אמר רב שמואל בר"י לדידי מיפרשא לי מיניה דרב עומדת ורואה יושבת ואינה רואה בידוע שלא חיתה המכה ע"ג קרקע ורואה ע"ג כרים וכסתות ואינה רואה בידוע שלא חיתה המכה. ע"כ. והנה י' לוי ויסטרוב פרשו הפעל נוחרת במשמ' נזילת הדם מהמקור. וקוהוט אמר שהוא כמו נהר, במשמ' נזל. אך כל זה דחוק, ואין ספק בדבר שרב השתמש כאן בהפעל נחר הידוע, המצוי בתלמוד, בפרט בארמ', במשמ' השמיע קול נשימה מן הנחירים, ואמר שכל זמן שהיא נוחרת מחמת תשמיש זה סימן שעוד לא חיתה המכה, וע"ז אמר שמואל נחירה זו איני יודע מה היא, ר"ל שאין הדבר תלוי בנחירת האשה אלא כל זמן שרואה מחמת תשמיש אנו תולים בדם בתולים ואפילו אם לא נוחרת. ועי' ב. *נחירה. — [1]) בגמ' שם בארמ': רב ספרא הוה יתיב בבית הכסא אתא רבי אבא נחר ליה א"ל ליעול מר וכו'.

[2]) בתשו' הגאו' נחירה, עי' ב. *נחירה.

[3]) בערב' נחש a).

[4]) קצת החדשים מפרשים אותו עפ"י הלשון האשורי שהשרש נחש משמש בה במשמ' הרבות נכסים, השפיע רוב טובה וכדומ', וסוברים שהוא נפע', והכונה בנחשתי הייתי עשיר (עי' OLZ 1913, 390).

a) نحس

ל כו). הלוא זה (הגביע) אשר ישתה אדני בו והוא נחש ינחש בו הרעתם אשר עשיתם (שם מד ה). הלוא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמני (שם יה). לא תנחשו ולא תעוננו (ויקר׳ יט כו). והאנשים ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו ויאמרו אחיך בן הדד (מ״א כ לג). ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו (מ״ב יז יז). והעביר את בנו באש ועונן ונחש ועשה אוב וידענים (שם כא ו).—ובתו״מ: מגיד (הכתוב) שלא נכשל אחד מהם בדרך שמא ינחשו ויחזרו להם לאחוריהם וכן מצינו שהגוים מנחשים וכו׳ וזקני מדין נחשו ותזרו לאחוריהם (מכי׳ בשלח ב ב). אלו המנחשים בחולדה בעופות ובדגים (סנה׳ סו.). כל המנחש סופו לבוא עליו (ר׳ לוי, ירוש׳ שבת ו י). כל המנחש לו נחש (הוא, נדר׳ לב.). כל אדם שאינו מנחש מכניסין אותו במחיצה שאפילו מלאכי השרת אין יכולין ליכנס בתוכה (שם). הרי את מחזר ומנחש ומקסם באיזה מקום תשלוט בהם (מד״ר במד׳ כ).—ובסהמ״א: ובשביל שניחש לא רצה לאכול מאותו בשר (רגמ״ה, חול׳ נה:). חכמת השמוש והדבור היא להם מן הדברים אשר מנחשים בהם וכמעט שלא ישימוה מן האפיקורסות (ר״י א״ת, הקד׳ ריב״ג להרקמה).—ואמר המשורר: הידע הזמן כח לבבי ונחש כי לבבי כנחושה (רשב״ג, הצפור או דרור). — והפיטן: רגש ולחש, ועת לדתו נחש. ובכשפיו הוכחש, ובחלש נחלש, ולא חש (ר״א קליר, אז קוצן, שבת זכור). ולא נכשל אחד מהם ולא ארעוהו סמנים, לבלתי לנחש לשוב למלונים, כי חקות העמים מנחשים ומעוננים (הוא, אמץ גבורותיך, יוצ׳ אחרון פסח).

—נתפ׳, ״נתנחש: פי׳ נתנחש ואמר אין שם באטי (ר״ח ע״ז לט.). לא מצאו בביתו אלא מצא הבית ריקם ונתנחש לומר לא מצאתיו בביתו ואמר מלא יהיה ביתו (ערוך, ערך נפש).

—קל, ״נחש: שחקקתם [1]) שאנו נוחשין נחישות שאנו רגילין ליקח ראשי כבשים בר״ה וכו׳ (תשו׳ הגא׳, מובא באור זרוע, הלכ׳ ר״ה).

נחש, ש״ז, מ״ר נחשים,—אחד ממיני הכשפים והקסמים, בקצת פעולות ותנועות בכלי מן הכלים או עפ״י סימנים בהטבע או בקצת בע״ח, וכיוצא בזה: כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל (במד׳ כג כג). וירא בלעם כי טוב בעיני יי׳ לברך את ישראל ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים וישת אל המדבר פניו (שם כד א). — ובתו״מ: בית תינוק ואשה אף על פי שאין נחש יש סימן (רשב״א חול׳ נה:). כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש (רב, שם). בלק היה בעל קסמים ובעל נחש יותר מבלעם שהיה נמשך אחריו כסומא (מד״ר במד׳ כ).—ובסהמ״א, ואמר המליץ: אם לא תנחש לא יאונה לך בנחש טוב ורע, הלוך בתום ובאל בטח ועצת מתי קסם פרע (ר״ש הנגיד, בן משלי, האסיף תרנ״ד 145). בשורי את מאור שיבה במאפל שערה אלכה לקראת נחשים (רמב״ע, תרשיש ה נה). דרך קשתו והציב רשתו ובמלכדתו נתנני יי׳, הניד ראשו בעננו ונחשו ואמר בפרשו מה דבר יי׳ (ראב״ע, אל אל אקרא). בניך נגרשים מחיקך מגורשים, איך חלשום חלשים הולכים לקראת נחשים, ובבואם הקדשים בית קדש הקדשים (הוא, איך מגר). — ״נחש לטובה: ובמוצאי שבת בבורא מאורי האש מסתכלין לאור האבוקה בפנינו ובצפרנינו ואנו מטילין לתוך הכוס מעט מים ושותים ותוזרים ושופכין ושאלתם לפרש לכם זה נחש הוא לטובה לחכמים ורוב אנשי בבל כך רגילין לעשות (רה״ג, תשו׳ גאו׳ ליק ח). וששאלתם לפרש לכם למה רגילין לאכול ראשי כבשים בראש השנה ולאכול ולשחוט כל אחד ואחד תרנגול בערב יום הכיפורים חכמים ואנשי בבל כך עושין וכו׳ ויש מחזירין (אחר) אילים וכבשים וכל זה נחש לטובה הוא (תשו׳ הגא׳, מובא בשבלי הלקט, ר״ה רפג). — ״נחש הראש: וממין הנחש העטוש אצל ההמון כמו שאמרו כמה פעמים נתעטש שתים או שלשה וקוראים העטוש נחש הראש (ר״א בדרשי, חותם תכני יט ה).

נחש, ממנו נחש, ״נחשי.

נחש[1]), ש״ז, סמי׳ נחש, מ״ר נחשים,—א) בעל חי ארוך הגוף, מתפתל, הולך על גחונו, ובלשונו ארס ממית, Schlange; serpent; snake: והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה יי׳ אלהים (בראש׳ ג א). ויאמר יי׳ אלהים אל הנחש כי עשית זאת (להסית את חוה לאכול מעץ הדעת) ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גחנך תלך ועפר תאכל כל ימי חייך ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב (שם יד־טו). יהי דן נחש עלי דרך שפיפן עלי ארח הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור (שם

---

[1]) במרדכי יומ׳ תשכ״ג: וששחקתם שאנו נוחשי נחישות וכו׳.

[1]) בערב׳ חנש a), מין ממיני הנחשים.

a) حنش

מט יז). וישלכהו (משה את המטה שבידו) ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו ויאמר יי׳ אל משה שלח ידך ואחז בזנבו (שמות ד ג-ד). וישלח יי׳ בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם (במד׳ כא ו). כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדב ובא הבית וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש (עמו׳ ה יט). ילחכו עפר כנחש (מיכ׳ ז יז). כי משרש נחש יצא צפע ופריו שרף מעופף (ישע׳ יד כט). ונחש עפר לחמו לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי (שם סה כה). הנני משלח בכם נחשים צפענים אשר אין להם לחש ונשכו אתכם (ירמ׳ ח יז). קולה כנחש ילך (שם מו כב). חמת למו כדמות חמת נחש (תהל׳ נח ה). שננו לשונם כמו נחש חמת עכשוב תחת שפתימו (שם קמ ד). אחריתו כנחש ישך (משלי כג לב). ופרץ גדר ישכנו נחש וכו׳ אם ישך הנחש בלוא לחש (קהל׳ י ח-יא). — ובתו״מ: אף הנחש (פוסל את המים) מפני שהוא מקיא (ר״ג, פרה ט ג). אני ראיתי נחש ששתה ציר בצידן (ר״ש, תוספתי תרומ׳ ז יב). שארס של נחש דומה לספוג ועומד במקומו (ר׳ נחמיה, שם יג). שארס של נחש כלה באור (הוא, שם). הרי הוא כשרוי עם נחש בכפיפה אחת (שם דמאי ג ט). נפל לבור מליאה נחשים ועקרבים מעידין עליו (שם יבמ׳ יד ד). אפילו המלך שואל בשלומו (בשעת התפלה) לא ישיבנו ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק (ברכ׳ ה א). ונשיכת הנחש אסורה מפני סכנת נפשות (תרומ׳ ח ו). והנחש מועד לעולם (ב״ק א ד). ולא הזיק נחש ועקרב בירושלם מעולם (אבות ה ה). באותה שעה היו ישראל דומים ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיק הסלע והיה נחש נושף בה אם תכנס לפנים הרי הנחש ואם תצא לחוץ הרי הנץ (מכי׳ בשלח ב ג). כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם (ר״ש בן יהוצדק, יומ׳ כג.). הטוב שבנחשים רצוץ את מוחו (רשב״י, סופר׳ ט י). שלשה כל זמן שמזקינין מוסיפין גבורה ואלו הן דג ונחש וחזיר (שבת עז:). ההורג נחשים ועקרבים בשבת אין רוח חסידים נוחה הימנו (שם קכא:). חמשה נהרגין בשבת ואילו הן זבוב שבארץ מצרים וכו׳ ונחש שבארץ ישראל וכלב שוטה בכל מקום (שם). כל השרצים יש להן ארס של נחש ממית של שרצים אינו ממית (שמואל, ע״ז לא:). אין אדם דר עם נחש בכפיפה (כתוב׳ עב.). מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו (סוט׳ ח:). שדרו של אדם לאחר שבע שנים נעשה נחש (ב״ק טז.). ארס נחש בין שיניו הוא עומד (סנה׳ עח.). ארס נחש מעצמו הוא מקיא (שם). פעם אחת הלכתי לוועד וראיתי נחש שהוא כרוך על הצב לימים יצא ערוד מביניהם (רב הונא בר תורתא, חול׳ קכז.). הכל משמשין פנים כנגד עורף חוץ משלשה שמשמשין פנים כנגד פנים ואלו הן דג ואדם ונחש (בכור׳ ח.). נחש (עבורו) לשבע שנים (שם). לעתיד לבא מתקבצות כל החיות ובאות אצל נחש ואומרות ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך אומר להם וכי מה יתרון לבעל הלשון (ריש לקיש, ערכ׳ טו:). אליהו ז״ל שאל לרבי נהוריי מפני מה ברא הקב״ה שקצים ורמשים בעולמו אמר לו לצורך נבראו וכו׳ זבוב לצירעה פשפש לעלוקתה נחש לחפפית (ירוש׳ ברכ׳ ט ג). כל הארסין מעלין חטטין וארס נחש ממית (ר״ח בר בא, שם תרומ׳ ח ה). ששה שמות נקרא נחש נחש שרף תנין צפעוני אפעה עכשוב (אדר״נ לט). הנחש הזה להוט אחר השום ומעשה בנחש אחד שירד מן ההר לבית ומצא קערה של שום ואכלה והקיא בתוכה וראה נחש שבבית ולא היה יכול לעמוד לו כיון שיצא אותו הנחש יצא הנחש של בית ומילא אותה עפר (ר׳ תלפתא, מד״ר בראש׳ נד). ר׳ ינאי היה יושב ודורש בפתח עירו ראה נחש מרתיע ובא וכו׳ אמר זה הולך לעשות שליחותו מיד נפלה הברה בעיר פלוני בן פלוני נשכו נחש ומת (שם י). מה נחש זה כל כחו אינו אלא בראשו כך שמשון (שם נח). אמרו לו לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרות אמר להם מפני שפרצתי גדרו של עולם (ר״ש בר נחמני, שם ויקר׳ כו). אומרין לנחש מפני מה לשונך נושך באבר אחד וכולן מרגישין ומרתתין (הוא, שם קהל׳, אס ישך). לעולם אין הנחש נושך אלא א״כ נלחש לו מלעיל (ר״א בר כהנא, שם). שאם נחש נושך אדם אינו מרגיש לשעה ומהלך לביתו והמכה מתחלחלת בו (תנחומ׳ שמיני ה). — וכנוי לערום ורמאי: היו ישראל במצרים והיה פרעה הנחש מתחכם עליהם (מד״ר שמות כ). וכשבא יעקב לביתו בארץ אחוזתו שבארץ כנען נשכו הנחש ואי זה נחש זה שכם בן חמור שהיתה בתו של יעקב יושבת אהלים ולא היתה יוצאת החוצה מה עשה שכם בן חמור הביא משחקות וכו׳ יצאה דינה לראות בבנות המשחקות ושללה ושכב אותה (פדר״א לח). — ומצוי בסהמ״א: כשהנחש בא לנשוך הוא נושף כמין שריקה (רס״י בראש׳ ג יח). — ואמר הפיטן: יעף ועף וחש, ומחור פתן רחש, ונודע כי הוחש, משורש נחש (ר״א קליר, אז קונן, שבת זכור). — ובמליצה, דמיון לחיה מזיקה: נחשים הן בעיניך ועינם והם אצלי כתולעת ירקה

(ר״ש הנגיד, ידידותך). ונשים ואנשים בכל רגע ענושים, ומרוב הכחשים דלקום נחשים, והניחום חבושים ובושה מלבשים (ר״י הלוי, יוני גאיות).—*ונחש בנחשים: נפל נחש על גבי מיטה ואמר עני הוא וסופו להעשיר עוברה היא זכר יולדת בתולה היא לאדם גדול נישאת הרי זה מדרכי האמורי (תוספת׳ שבת ו׳־ז יז). איזהו מנחש האומר נפלה מקלי מידי וכו׳ וקרא לי עורב ונבח בי כלב ועבר נחש לימיני ושועל לשמאלי (שם ז־ח יג). — נחש נחשת: ויעש משה נחש נחשת וישמהו על הנס והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי (במד׳ כא ט). הוא (חזקיהו) הסיר את הבמות וכו׳ וכתת נחש הנחשת אשר עשה משה כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו (מ״ב יח ד).—נחש ברח: ביום ההוא יפקד יי׳ בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויתן נחש ברח ועל לויתן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים (ישע׳ כז א), עי׳ ברח, לויתן.—ובתלמ׳: כל מה שברא הקב״ה בעולמו זכר ונקבה בראם אף לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון זכר ונקבה בראם ואלמלא נזקקין זה לזה מחריבין כל העולם כלו מה עשה הקב״ה סירס את הזכר והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא (בב, ב״ב עד:).—ואמר הפיטן: שת נחש בריח במצולה עמוקה, שמור עד יפקדנו מדבר בצדקה (ר״י טוב עלם, אופן תסדך, שבת ב אחה״פ).—וצורת כוכבים בשמים: ברוחו שמים שפרה חללה ידו נחש ברח (איוב כו יג).—ובסהמ״א: נקרא התלי נחש בריח כי התלי היא צורה מברחת לרוחב מתילד מהפסק שני עגולים כמו הפסק עגול השמש עם עגול הירח (ר״י א״ת, הפרפ׳ לריב״ג, ברח). דע שיש לירח ד׳ גלגלים הגלגל האחד שהוא הגלגל העליון נקרא נחש בריח (ר׳ עובדיה בר׳ דוד, פי׳ קדוה״ח להרמב״ם יד א). ונחש בריח הוא התנין בראו הש״י ראשו במזל קשת וזנבו בתאומים ובין ראשו וזנבו שבעה מזלות (שם טוב טורטושי, הקדי תרג׳ ספ׳ השמוש לאלזהרוי, כ״י בודל׳).—ואצל בעלי הקבלה: סמאל נקרא נחש בריח וכו׳ ולילית נקראת נחש עקלתין (עמק המלך, שער קרית ארבע יד). — *נחש הקדמוני, שהסית את חוה לאכול מעץ הדעת: תלמידיו של נחש הקדמוני אתם שהטעה את אדם ואת חוה (ר׳ נחמיה, ספרי דבר׳ שכג). מצינו בנחש הקדמוני [1]) שנתן עינו להרוג את אדם ולישא את חוה אמר לו המקום אני אמרתי תהיה מלך על כל בהמה וחיה עכשיו ארור אתה מכל הבהמה אני אמרתי תלך בקומה זקופה עכשיו על גחונך תלך אני אמרתי תאכל מעדנים כאדם עכשיו ועפר תאכל (תוספת׳ סוט׳ ד יז). אדם הראשון מיסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין הציץ בו נחש וראה בכבודו ונתקנא בו (ר״י בן תימא, סנה׳ נט:). חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא לא נתקלל נחש כל אחד ואחד מישראל היו מזדמנין לו שני נחשים טובים אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו סנדלבונים טובים ואבנים טובות ומרגליות (ר״ש בן מנסיא, שם). מניין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני (ר׳ יונתן, שם כט.). הרבה טענות היה לו לנחש לטעון ולא טען (ר׳ שמלאי, שם). בתחלה נתקלל נחש ולבסוף נתקללה חוה ולבסוף נתקלל אדם (ברכי סא.). בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא (ר׳ יוחנן, ע״ז כב:). הנחש הראשון היה מסיח כבני אדם כיון שלא היו אדם וחוה מבקשין לאכול מאותו אילן התחיל לומר לשון הרע על בוראו ואמר להן מן האילן הזה אכל הבורא וברא את עולמו וצוה אתכם שלא תאכלו ממנו ותבראו עולם אחר ומה עשה לו הקב״ה קצץ רגליו וכרת את לשונו שלא יהא מסיח (ר׳ לוי, מד״ר דבר׳ ה). בא נחש הקדמוני לתבוע דינו של הבל אמר לו הקב״ה לכן אני אומר כל הורג קין יהרג (סוא, שם). שרצה (אדה״ר) לשמור את עצמו ואת חוה מן העץ אפילו בנגיעה באותה שעה היה נחש הרשע נוטל עצה בלבו אמר הואיל ואיני יכול להכשיל את האדם אלך ואכשיל את חוה הלך וישב אצלה והרבה שיחה עמה אמר לה אם לנגיעה את אומרת צוה עלינו הקב״ה הריני נוגע בו ואיני מת וכו׳ מה עשה הנחש הרשע באותה שעה עמד ונגע באילן בידיו וברגליו והרתיעו עד שנשרו פירותיו לארץ (אדר״נ א). מן העור שהפשיט הנחש לקח הקב״ה ועשה להם כתנות כבוד לאדם ולעזרו (ילק׳ ברא׳, רמז לד).—ואצל בעלי הקבלה, כח הטמאה הראשון: ועדיין לא נטהרו מזוהמתו של הנחש הקדמוני אשר לא יכלו להטהר ממנו (ר״י ערמאה, יד אבשלום על משלי ל י). ישראל שנשמתן מצד הקדושה הנה בחייהם הם קדושים ובהפרד נשמתן מהם יחולו עליהם כחות הטומאה ולזה יטמאו אחרי מותם כי המיתה היא ע״י נחש הקדמוני ולזה המת הוא אבי אבות הטומאה (ר״י מפיסא, מנח׳ קנא׳ 81). רוב המפרשים אמרו שהיצר הרע מושך כחו מן הנחש הקדמוני (כלי יקר על ברא׳ ג טו). והנה נחש הקדמוני הנמשך מכח לבן הארמי

[1]) כך בכ״י וינה ובנדפס, וכך בגמ׳ שם (ט:). ובכ״י א״פ הוצ׳ צוק״מ אין מלה זו.

המיל פגם בלבנ"ה ע"י אדם הראשון וכו' כי הכל נמשך ממקור נחש הקדמוני והוא הגורם להסגר שערי רחמים (ר"מ ג'יקטיליה, שערי אורה לא.). ואזניך תשמענה כי הנה היא הוגנת לו לנחש הקדמוני לעבדה ולשמרה (רמ"ע מפאנו, אמרי טסול', הפתיס יז). — ב) *כנוי לחלי מחליי העינים, keratitis fasciculosa [1]: דק זה הדוק חלזון נחש (ספרא אמור ג ג). דק תבלול חלזון נחש ועינב (בכור' ו ב). חלזון כמשמעו נחש כמשמעו (תוספתי שם ד ג). — ג) *נחש שבבצל, כעין שבט בתוך הבצלים הירקים ובראשו כעין תרמיל קטן, והוא חריף מאד ויש בו כעין ארס: לא יאכל אדם בצל מפני נחש שבו ומעשה בר' חנינא שאכל חצי בצל וחצי נחש שבו וחלה ונטה למות וכו' (ערוב' כט:). — *נחש של ים, Hydrophis [1]: לנשיכת הנחש של ים קח נחש כמהו מן שרץ הים צו להבקיעהו ולחבוש על מקום הנשיכה (אסף הרופא, כ"י 89). — ונחש בבטן, מין ממיני תולעים שנולדים בבטן בע"ח: ואכילת הדברים אשר כבר התחילו להתעפש והליחה הגסה מוליד הנחשים בבטן (פרקי משה ו). מיני תולעים שבבטן הם ג' א' דומים לתולעים שבחומץ יולדו בפי הטבעת והדומים לגרגרי הדלעת במעים הגסים והדומים לנחשים במעים הדקים ויחדשו כאב באצטומכא אם יעלו לצד מעלה (שם ט). פעמים יתילדו במעים תולעים מהמשך הפסד המאכל באצטומכא וכו' והם על שני מינים מהם מה שיתילדו במעים הדקים העליונים ואותם הם ארוכים ולכן נקראים נחשים ומהן מה שיתילדו במעים העבים אשר למטה מן הטבור והם קטנים וכו' ומה שימיתו הנחשים הוא הרודא (מ' אלדבי, ש"א ד ג). — *חלי הנחש, חלי בעור ובשער הראש, Dermatitis exfoliativa [1]: ואשר יפסד בו (בהשערות) אמנם לליחה רעה נסתרת כמו שיש בחולי הנחש וחלי השועל (קאנון ד ז א ג). רפואה לחלי השועל וחלי הנחש ליחה רעה נסתרת בעור במקום צמיחת השער ומפסידה שרשי השערות ונקרא חלי השועל בהקרותו לשועלים וההפרש בינו ובין חולי הנחש כי בו לא ינשר השער לבד אבל יפשט ממנו עור דקיק כמו שיקרה לנחש (פס שם ה). חולי הנחש וחולי השועל הם עלה אחת ואולם נתחלפו שמותם למקום התבנית כי המקום אשר יוסר השער בחולי הנחש יקרא על משל הנחש ביום הולדו (פרקי משה כג). ואם (יתחדש החלי) מלבנה (יקרא) חלי הנחש (גרבוני, אות חייס, בגרעת, כ"י ביהמ"ד

— [1]) תרגום ד"ר מזיא.

סכטר). — *אבן הנחש, עי' אֶבֶן. — ובחבור עם שמות אחרים, לצַין קצת מיני הנחשים: נחש אלגומי מראהו אדום יפה כעין האלגומים עם עגילים שחורים ארכו כדי שתי רגל משכנו בארץ גוויאנא (תוס"ע לאכרמוין, מפלג' הזוחל' 147). — נחש אליל: נחש אליל יקרא כן על כי מקצת מהעמים יכבדוהו ויעבדוהו (ס' כלוך, שבי"ע ג, הודו). הנחשים אלילים מלומדי תרבות ולא רק כי לא ירעו ולא ישחיתו כי גם ילחמו כל הימים את הנחשים הארסיים (שם ב, ארץ עבדי עולם). — נחש החיק: נחש החיק מראהו לבן כשלג בפצלות שחורות עוברות עקלתון והוא נעים ויפה ולא ירע מאומה משכנו בהודו המזרחית אשר שם ישאוהו הנשים על חזיהם להקר גופם גם לשחק בו (י' סינהק, תוס"א, החיים כה). — נחש החרס: נחשים מגודל וממינים שונים מהם נחש החרס הנפילים הקרנים וכו' (שבי"ע ב, ארץ כוש). נחש החרס נמצא לרוב בהודו ארסו גדול מכל ארסי הנחשים ארכו ג' עד ד' רגל עיניו כברקים ירוצצו וקשקשי צוארו כאבני נזר יתנוצצו עורו צבוע בצבעים שונים בדמות טבעות עגולות כחרסים ולכן יקרא כן (שם ג, הודו). נחש החרס הוא גדול מאד ארכו כתשע או עשרה אמות ועוביו כרביע אמה ויש לו ארס גדול יותר מכל הנחשים משכנו בהודו מזרחית ועל גבו חברבורות דומים לחרסים ולזאת יכנוהו בשמו (ברוך לינדוי, ראש' למודי א ו). — נחש המלך: ויקרא גם נחש המלך כי הוא מלך על כל הנחשים הנפילים ביופי ובגבורה ארכו לפעמים יותר מארבעים או חמשים רגל עביו כעובי איש מראהו נאוה ומה גם הטבעות מצבעים יפים ומזהירים אשר על עורו (שבי"ע ג, הודו). נחש המלך ארכו כעשר עד חמשה עשר אמה ועביו כשוק איש מראהו טלוא מירוק גפרית או שחרחר יפה משכנו בהודו אפריקא ואמריקא הדרומית (תוס"א, החיים כב). — נחש הנחשת: נחש הנחשת ארכו כרבע או שליש אמה ועביו כחצי עובי אצבע ראשו שטוח ועגולי כביצה וצוארו דק וכו' משכנו ברוב מדינות אירופא במקומות לחים ורטובים ביערות (שם כד). — נחש הנמר: נחש הנמר וכו' מתגורר ברוב מדינות הודו מזרחית גם באיי יאפה וסומאטרה ארכו לרוב שתי עשרה עד שש עשרה רגל וכו' גבו חום בהיר ועליו ישתרע קו צהוב עם כתמים חומים ומראה גחונו לבן כמעט ראשו מכוסה במגנים גדולים ונחיריו פתוחים על אפו מלמעלה (תוס"ט, הזוחלים 154). — נחש הסלע: נחש הסלע וכו' מראהו לרוב צהוב אמוצי עם כתמים חומים ויגדל

אך לעתים רחוקות כדי עשרים רגל משכנו בסבכי החרש באפריקא הדרומית (שם).—נחש ענק: הנחש הענק כוללת כעשרה מינים הנסמנים בפרסות שתים יוצאות מקצה אחורם וכו' ונקראים בשמם זה לבעבור כי הם הגדולים מכל יתר מיני הנחש ואינם בעלי ארס (שם רב). נחש ענק והוא ידוע ואין לו ארס כלל ואנשים ילמדו אותם לשכוב בחיקם ויקחום בפיהם בלי שום נזק להראותם להמונים בעד אגורת לחם או מעה אחת (ראפ' למודים א ו). — נחש העץ: נחשי העץ דקים וארוכים למאד הזנב הולך ומתארך בהרבה מהם כחוט דק וכו' משכנם בארצות החמות ועושים לרוב דירתם קבע על העצים בחפזון נמרץ הם עולים על ראש האמיר וילפתו ארחות דרכם בין העפאים ויטרפו שמה עופות קטנים (תוה"ט, הזוחלים 164).—נחש הפלצות: נחש הפלצות ערך גדלו כשלש אמות ועביו כזרוע איש מראה עורו ירוק כגפרית וכו' יתגלגל כחץ עד גשתו אל בשר זבחו האדם הלזה וינשכהו בשניו וכו' ואחר זה כרגע תפול עליו חיל ורעדה וקדחת קרה תסמר בשרו (תוה"א, החיים רא).—נחש הצלצול: נחש הצלצול מיניה חמשה הנקראים בשם זה על דבר קול הצלצול אשר ישמיעו בראותם מרחוק דבר אשר יחפצו להשיגו ולנשכו וכו' והם מולידים חיים לפעמים גם שבעים מכרש אחד (שם). נחש הצלצל משכנו באפריקא ואמריקא ארכו כשלש אמות ועביו טפח או כזרוע איש ויש לו בעוקץ זנבו כעשרים או שלשים שריונים וקשקשות כזנב הסרטן ובו יקשקש תמיד כאשר יתקרב אליו שום חי (ראשית למודים א ו).—נחש הקשקשים: נחש הקשקשים מיניה הם חסרי מגנים כ"א מכוסים בקשקשים על פני כל גופם ואינם בעלי ארס עיניהם קטנות ומחיתם מרמשים אשר יצודו למו והם נרדמים בחורף (תוה"א, החיים רו).

*אִלוֹנִית.—אפעה.—ארס.—גחון.—*דְּהֲנִי.—זחל.—חֹבֵר.—חֶבֶר.—*חֲרְמָן.—לַחַשׁ.—*לחישה.—*מקרין.—*נכש, הִכִּישׁ.—נשך.—נשף.—*נשיפה.—*סלע, סלעים שעל גב הנחש.—*עכנה.—עֶכֶם.—עכשוב.—*ערוד.—פתן.—צפע.—צפעוני.—קפוז.—רחש.—*רתע, נחש מרתיע.—שפיפון.—שׂרף.—תנין.

ג. **נחש**[1], ממנו נְחוּשׁ, נְחוּשָׁה, נְחֹשֶׁת, נְחֻשְׁתַּיִם, נְחֻשְׁתָּן.

נח"ש,—כ"ת: נדוי, חרם, שמתה: ראוי שישכנו נח"ש של חכמים (תשו' הגא', כ"י גני', גינצב' 207).

---

[1]) עי' הערה לערך נחשת.

***נַחְשׁוֹל**[1], ש"ז,—נחשול שבים, רוח סערה שמקימה גלים גדולים, ועצם הגלים: כל שערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משערי ניקנור מפני שנעשה בהם נס וכו' שהיה ניקנור מביאן מאלכסנדריא עמד עליהן נחשול שבים נטלו אחת מהן והטילוה לים ביקשו להטיל את השני ולא הניחן וכו' (תוספת' יוה"כ ב ד). ספינה שהיתה באה בים ועמד עליה נחשול והקילו ממשאה (שם ב"מ ז יד); ר"ג היה בא בספינה עמד עליו נחשול לטובעו אמר כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס (ב"מ נט:). נטל (טיטוס) את הפרכת ועשאו כמין גרגותני והביא כל כלים שבמקדש והניחן בהן והושיבן בספינה לילך להשתבח בעירו וכו' עמד עליו נחשול שבים לטובעו אמר כמדומה אני שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים (גיט' נו:). מעשה בספינה אחת שפירשה בים הגדול אחזו נחשולה והיתה מיטרפת בים (פסיק' רבתי לג).—ובסהמ"א: וביום שבת עשירי לאייר שנת ארבעת אלפים ותשע מאות וחמשה ועשרים ליצירה עמד עלינו נחשול שבים לטבענו והיה זעף גדול בים (רמב"ם, בסוף פרושו לר"ה). — ואמר הפיטן: עון בעלי תשובה יכבוש ויעביר לפשול, פשעי זדונות עושה כחטא שגיאות לרשול, צרור וצפונה ומסית יבער ינער לנחשול (זול' לשבת תשובה, אדעה כי אין זולתך).—ובהשאלה, צרה גדולה, חרון אף: המס ימס הלב מרוב המכשול, הולך וסוער כי רב הנחשול, ומושיע ורב אין עוד למשול (רשב"י הבבלי, סליח' ג עי"ת, אמרנו נגזרנו). צפה לנחשול קרב לתפשנו, דלנו והעלנו מטיט רפשנו (אליה בר שמעיה, סליח' ה עי"ת, אתה חלקי).

נַחְשׁוֹן, שם אחד הנשיאים.—ובתו"מ: כשעמדו ישראל על הים היו השבטים מדיינים אלה עם אלה זה אומר אני יורד תחלה וזה אומר אני יורד תחלה קפץ נחשון לתוך גלי הים וירד (ר"י בר' אלעאי, מד"ר במד' יג, ועוד).—ובדבור העברי בא"י וגם בספרות החדשה, כנוי לכל מי שמוצא עז בלבו להשליך נפשו במקום סכנה להיות הראשון בדבר קשה וכדומה.

:נְחָשִׁי, ת"ז, נקב' נְחָשִׁיית,—של נָחָשׁ, מטבע הנחש: המטה היה מטה בפעל ואצל חול הצורה הנחשיית בו כפי הרצון האלהי (ר"א ביבאגו, דרך אמונה פג:).

---

[1]) בארמ' נחשולא: ויהי סער גדול בים (יונ' א ד) והוה נחשול רב בימא. ובסורי' מחשולא: היג'אנ אלבחר ח'אצה, וגם מוג' נג. ועי' שרש חשל.

נחשת

נחשת[1]) ש״נ, בכנ׳ נחשתי, נחשתה, נחשתך, נחשתם, —א) מתכת אדם הגנן, יחצבוה מבטן האדמה, יעשו בה כלים מתחלפים, כלי תבשיל, יורות, מגנים, קשת, וכיוצא בהם, copper ; cuivre ; Kupfer : וצלה גם הוא ילדה את תובל קין לטש כל חרש נחשת וברזל (בראש׳ ד כב). ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת (דבר׳ ח ט). ברזל ונחשת מנעלך (שם לג כה). וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת (שמות כה ג). ויצקת להם חמשה אדני נחשת (שם כו לז). ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה (שם ל יח). ואמלא אתו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה לחשב מחשבת לעשות בזהב ובכסף ובנחשת ובחרשת אבן (שם לא ג־ד). ויעש את כל כלי המזבח את הסירת ואת היעים ואת המזרקת את המזלגת ואת המחתת כל כליו עשה נחשת (שם לח ג). ואם בכלי נחשת בשלה ומרק ושטף במים (ויקר׳ ו כא). וכל כסף וזהב וכלי נחשת וברזל (יהוש׳ ו יט). וכובע נחשת על ראשו וכו׳ ומצחת נחשת על רגליו וכידון נחשת בין כתפיו (ש״א יז ה-ו). ומבטח ומברתי ערי הדדעזר לקח המלך דוד נחשת הרבה מאד (ש״ב ח ח). חומה ובריח נחשת (מ״א ד יג). ואביו איש צרי חרש נחשת וכו׳ לעשות כל מלאכה בנחשת (שם ז יד). ויצר את שני העמודים נחשת (שם טו). ויעש המלך רחבעם תחתם מגני נחשת (שם יד כז). ואת עמודי הנחשת וכו׳ ואת ים הנחשת אשר בבית יי׳ שברו כשדים וישאו את נחשתם בבלה (מ״ב כה יג). תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף ותחת העצים נחשת (ישע׳ ס יז). העמודים שנים הים אחד והבקר שנים עשר נחשת אשר תחת המכנות אשר עשה המלך שלמה לבית יי׳ לא היה משקל לנחשתם (ירמ׳ נב כ). יון תובל ומשך המה רכליך בנפש אדם וכלי נחשת נתנו מערבך (יחזק׳ כז יג). והנה איש מראהו כמראה נחשת (שם מ ג). וגם לחרשי ברזל ונחשת (דהי״ב כד יב).—נחשת ממרט: ואת הסירות ואת היעים וכו׳ אשר עשה חירם למלך שלמה בית יי׳ נחשת ממרט (מ״א ז מה). — נחשת קלל: ונצצים כעין נחשת קלל (יחזק׳ א ז).— נחשת מצהב: וכלי נחשת מצהב טובה שנים (עזר׳ ח כז).—ולדמיון לדבר חזק מאד, חומת נחשת וכדומ׳: ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחמות נחשת על כל הארץ וכו׳ ונלחמו אליך ולא יוכלו לך (ירמ׳ א יח-יט).—דלת נחשת: כי שבר דלתות נחשת ובריחי ברזל גדע (תהל׳ קז יז).—ובתו״מ: כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משער ניקנור מפני שנע״ה בהן נס ויש אומרים מפני שנחשתן מצהיב (מדות ב ג). היה משתמש בכלי זהב מוכרן ומשתמש בכלי נחשת בכלי נחשת מוכרן ומשתמש בכלי זכוכית (תוספת׳ פסח ד יא). צורף נחשת זה מתיך נחשת (שם כתוב׳ ז יא). בדינרי זהב ובמטבעות של נחושת (שם ב״מ ג יט). צלצל שבמקדש של נחושת היה וכו׳ מכתשת שבמקדש של נחשת היתה ומימות משה היתה (שם ערכ׳ ב ג-ד). ולא היה מכה באבוב של נחשת אלא באבוב של קנה מפני שקולו ערב (משנ׳ שם ב ג). יכול יהא כנו מקדש כדרך שהכיור מקדש וכו׳ לנחשת הקשתיו ולא לדבר אחר (ר׳ יהודה, זבח׳ כב.). נחושת קלוניתא היתה והיתה מאירה כשל זהב (ר״א בן יעקב, יומ׳ לח.). איזהו מצרף זה המחתך נחושת מעיקרו (כתוב׳ עז.). קרוב למאה ושש עשרה שנה היתה האש מתוקדת בו (במזבח) עצו לא נשרף ונחשתו לא ניתך (ר׳ נחמיה, מד״ר ויקר׳ ז). בראשונה היו משתמשים במטבעות של כסף וכיון שרבו הרמאין התקינו שיהיו משתמשים במטבעות של נחושת ומחופין כסף (פסיק׳ דר״כ, היכה). (כתוב) עמודיו עשה כסף וכו׳ וכי כסף היה והלא נחשת היה אלא שהיה נחשת ממורט שוה ככסף (מד״ר במדי יב). — ונחשת במשמ׳ כל כלי הנחשת שבבית: נהגו בסוריא להיות גובין (הכתובה) מן הנחושת ומן הצועות (רב, ירוש׳ כתוב׳ י ג).—ב) בפרט, כבלי נחשת על הידים והרגלים: גדר בעדי ולא אצא הכביד נחשתי (איכ׳ ג ז). — ג) שולי הכלי: והעמידה (את הסיר) על גחליה רקה למען תחם וחרה נחשתה ונתכה בתוכה טמאתה (יחזק׳ כד יא).—ובתו״מ, נחשתו של תנור וכיוצא בזה: חבית שהיא מלאה משקין טהורין ונתונה למטה מנחושתו של תנור (כלים ח ג). מחט או טבעת שנמצאו בנחושתו של תנור נראין אבל לא יוצאין אם אופה את הבצק והוא נוגע בהן טמא (שם ט א). שרץ שנמצא באפרו של תנור למטה מנחושתו של תנור (תוספת׳ כלי׳ ב״ק ז ב). אנטיכי אע״פ שגרופה וקטומה אין שותין הימנה מפני שנחושתה מחממתה (שבת מא.).—ונחשתו של הקלף, הפנימי הדבק להבשר: וצריך שיהא כותב על הגויל במקום השיער ועל הקלף במקום נחושתו (ירוש׳ מגי׳ א יא).—ד) בהשאלה, מקום התרפה של האשה: כה אמר אדני יי׳ יען השפך [1]) נחשתך ותגלה ערותך

---

[1]) גם בכנענ׳, ארמ׳, סור׳ ואתיופ׳, בערב׳ נחאש a).

a) نحاس

—[1]) קצת החדשים מגיהים חשפך.

בתזנותיך על מאהביך (יחזק׳ יו לו). — ־כלי נחשת, כלי הבטה למדידת גבה הכוכבים וכדומ׳, Astrolabe: השער הראשון מזכרון כלי האצטרלוב והשמות הנופלים בו ורשמים אשר בו וקראתיו כלי נחושת מפני שרובם עושים אותו מנחושת ומי שרוצה לעשותו מכסף או מזהב הרשות בידו (ראב״ע, כלי נחשת א). כלי נחושת יש בו טבעת וכרס ואם ובנות ורשת ובריח וסוס ורוכבו (שם). השיב החכם בכלי הנחושת הנקרא אצטרולאב יהיה זה נראה לעין כי כשנסתכל בהם ונשים סימן במקום מהישוב ונדע קו גובה הקוטב וכו׳ (רש״ט פלקיירא, המבקש עט). והאומרו ילבש שממה כי האורים והתומים הם היו כלי נחשת הנקרא אשתרולאב אשר יעשוהו העמים (מגתי קנאי לאבא מרי, מכת מח).

נְחֻשְׁתִּי, ת״ז, מ״ר נְחֻשְׁתִּיִּים, — של נחשת, מטבע הנחשת: ואמנם (המים) הנחשתיים טובים להפסד המזג (קאנון א ג ב יו). והמים הנחשתיים והשמרים השרופים בו טובים (שם ג ו ט ו).

נְחֻשְׁתַּיִם, מ״ז, — שם לכבלי נחשת, אסר את פלוני בנחשתים: ויאסרוהו (פלשתים את שמשון) בנחשתים ויהי טוחן בבית האסירים (שפט׳ יו כא). ויאסרהו (מלך בבל את צדקיהו) בנחשתים לביא אתו בבלה (ירמ׳ לט ז). — והשתמשו בו גם בסהמ״א: ובעת ההיא צוה אספסיינוס לפתוח הנחושתים מעל יוסף ויאמר אספסיינוס אל יוסף הנני מסיר מעליך את הנחושתים כבלי הברזל והיית ליועץ נאמן לבני טיטוס (יוסיפון, דף תכח).

נְחֻשְׁתָּן, ש״ז, — שם לנחש הנחשת שהיה לפנים אצל ישראל והיה מיחס לו סגולה שמי שנשכו נחש והביט אל הנחשתן וחי: וכתת (חזקיה) נחש הנחשת אשר עשה משה כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחשתן (מ״ב יח ד).

א. נחת[1], ממנו א. נַחַת, א. נַחַת, נָחֵת.

א. נַחַת, ש״ז, — שם״פ מן א. נחת, במשמ׳ ירידה בכח, d. Niederlassen; descente; descent: והשמיע יי׳ את הוד קולו ונחת זרועו יראה בזעף אף ולהב אש אוכלה (ישע׳ ל ל). — ואמר המשורר: הראה נחת זרועו, לעם מחכה ישעו, וירה בים מרכבות פרעה, סוס ורוכבו ירה בים (ר״י הלוי, מי כמוך יחיד).

ב. נַחַת, ש״נ, בספס׳ נַחַת, (בכנ׳ נחתו, נחתי, רד״ק בשרשיו) — א) ההפך מהרמת קול, ונרדף עם שקט, מנוחה, Ruhe; quiétude; quietness: כה אמר אדני יי׳ קדוש ישראל בשובה ונחת תושעון בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם (ישע׳ ל יה). דברי חכמים בנחת נשמעים מזעקת מושל בכסילים (קהל׳ ט יז). — ובתו״מ: בשבאין (הרוחות) בזעף אבל שבאים בנחת אומר ברוך עושה בראשית (ירוש׳ ברכ׳ ט ג). כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהגם לעוה״ב (ר׳ אלעזר, סנה׳ צב.). שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות וכו׳ אבל מי שקורא ושונה ומשמש ת״ח ואין משאו ומתנו באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו אוי לו לפלוני וכו׳ (יומ׳ פו.). — ובמשמ׳ מתינות: הרואה סוס לבן בחלום בין בנחת בין ברדוף יפה לו אדום בנחת יפה ברדוף קשה (ברכ׳ נו:). — ובסהמ״א: היו השקים גדולים ומלאים כלי זכוכית וכיוצא בהם פורק בנחת (רמב״ם, שבת כא י). בחמשה עשר בו ישבו השולחנים בכל מדינה ומדינה ותובעין בנחת כל מי שיתן להם יקבלו ממנו ומי שלא נתן אין כופין אותו ליתן (שם, שקל׳ א ט). הגע בעצמך כאלו רחיים סובבים מן המזרח למערב ונמלה מהלכת על גבה מן המערב למזרח בנחת לפי הילוכה (שם, פי׳ ר״ה כ:). — ואמר המשורר: חלץ איומה משחת, וטהר משובה נצחת, ושובנו בשובה ונחת, לבית קדשנו ותפארתנו (ר״י הלוי, אדיר השוכן מרומים). שכחתי ימי נחתי בעלומי ימי רעה, וקויתי וחסיתי בעונותי והיא תועה (רמב״ע, זמן הכלי). ובביאת הגואל לארצם בנחת יבואו (ראב״ע, אל תכונתך). — ב) רצון ותענוג, Vergnügen, pleasure; plaisir: איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת (משלי כט ט). טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח (קהל׳ ד ו). גם שמש לא ראה (הנפל) ולא ידע נחת לזה מזה (שם ו ה). — ובתו״מ: שני ראיות הם אחת ראייה של נחת ואחת ראייה של צער באברהם הוא אומר שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם זו היא ראייה של נחת (ר״ה, ספרי במד׳ קלו). רבי חנינא בן דוסא (היה מהלך בדרך וירדו גשמים) אמר רבונו של עולם כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער (פסקו לרדת, כשבא לביתו אמר) רבש״ע כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת (יומ׳ נג:). כותל שבין שתי חצירות צידו אחד גבוה עשרה טפחים וצידו אחד שוה לארץ וכו׳ לזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה וכל לזה בנחת ולזה בקשה נותנין אותו לזה שתשמישו בנחת (רב נחמן, ערוב׳ עז.). — ובסהמ״א: כגון שהיה שם גדר והיו עולין בנחת והוסיף עליו

---

[1] בארמ׳ נחת, ירד.

כל שהוא והשלימו לעשרה ונמצא שאין עולין אלא בדוחק (רמב"ם, מכיר׳ א יא). — ואמר המשורר: אין נופש בנפיש ולא נחת בנחת (ראב"ע, אים גואלנו). — ובפרט *נַחַת רוּחַ: עשה רצונך בשמים ותן נחת רוח ליריאיך בארץ והטוב בעיניך עשה (ר"א, נוסח תפלה, תוספת׳ ברכ׳ ג יא). פעם אחת היה לנו עגל של זבחי שלמים והביאנוהו לעזרת נשים וסמכו עליו נשים לא מפני שסמיכה בנשים אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים (אבא אלעזר, חגי׳ טז:). יכולה היא שתאמר נחת רוח עשיתי לבעלי אתם מה לכם עלי (ר׳ יהודה, כתוב׳ נה.). אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם (ר׳ מאיר, ברכ׳ יז.). עתיד אני להושיב אתכם בנחת רוח בעולם (ספרי דבר׳ שטו). כשהמקום נוטל נשמתן של צדיקים נוטלה מהם בנחת רוח (שם שנז). רוצה הוא שיהא לו נחת רוח (ר׳ זעירא, ירוש׳ דמאי ז א). המתעטש בתפלתו סימן יפה לו כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה כך עושין לו נחת רוח מלמעלה (ברכ׳ כד:). בכל מקום שאתה מוצא נחת רוח השטן מקטרג (ר׳ חלבו, מד"ר בראש׳ לח). מלך ב"ו נכנס במדינה וכו׳ עושה להם צרכיהם בונה להם דימוסיאות עושה להם נחת רוח במדינה (ר׳ אבין, שם במד׳ יב). מטה זו אינה עשויה אלא לנחת רוח (שם שה"ש, הנך יפה דודי). לא היו רואין במדבר נחת רוח ולא רוח טובה (תנחומ׳ חקת מג). וישראל משתמשין לאורו (של משיח) ואומרים אשרי שעה שבה נברא וכו׳ שמפתח שפתיו ברכה ושלום ושיחתו נחת רוח (פסיק׳ רבתי לז). —ובסהמ"א: ונותנים רשות זה לזה להקדיש ליוצרם בנחת רוח בשפה ברורה ובנעימה קדושה (תפ׳ יוצר, תפבלך אורנו). — *נַחַת רוּחַ יהי לפלוני, דבור של הכרת טובה בעד מעשה טוב שעשה: אמרו בית הילל לבית שמאי והלא במעמד כולכם זקני בית שמאי ירד חוני הקטן ולא אמר אלא שבע ואמרו לו כל העם נחת רוח הילך[1]) אמרו להם בית שמאי מפני שהיתה השעה ראויה לקצר (תוספת׳ ר"ה ד יא). — ג) *במשמ׳ הנחה: מחיצה העשויה[2]) לנחת לא שמה מחיצה (רב הונא, ערוב׳ כו.). כלי עץ העשוי לנחת הוא (השלחן) וכל כלי עץ העשוי לנחת אין מקבל טומאה (מנח׳ נז:). (נח) לשם נחת התיבה נקרא (ר׳ יוסי בר"ח, מד"ר בראש׳ כה).

---

[1]) בתוספתא של הדפו׳ היה לך, וגרס הגר"א יהיה לך. ואולי העיקר יהי לך, ואולי הילך—יהי לך. — [2]) נ"א שאינה עשויה.

ג. נַחַת[1]), ש"ז, — כמו *נחותה: ואף הסיתך מפי צר רחב לא מוצק תחתיה ונחת[2]) שלחנך מלא דשן (איוב לו טז). — ואמר הפיטן: ובהבנות עולם בחכמה ובהערך נחת שלחן ודשן (יוסי בן יוסי, סד׳ עבודה, אתה כוננת). נחת שולחנך ארות במצעד, נאמנת בריתך לו עדי עד (מסולס בר"ק, אשוחה נפלאותיך). — ובשמוש סופרי זמננו: שם מצאנו את חנן ואשתו הכבודה עם מורנו יושבים סביב לשלחן ערוך בצל עצים רעננים ונחת שלחנם מלא מעדנים מאכלי חלב (בית חנן, ספור מאפו, הוצ׳ דר׳ קלוזנר, דף 50).

א. נָחַת, פ"ע, יֵחַת, תֵּחַת, תִּנְחַת, — נחת על דבר, ירד בכח, בבת אחת, ובפרט בכונה של איבה, sich auf jem. stürzen; se précipiter; to fall (heavily): הנני אליך ישבת העמק צור המישר נאם יי׳ האמרים מי יֵחַת עלינו ומי יבוא במעונותינו (ירמ׳ כא יג). — וידו נחתה על פלוני, הביא עליו צרה: וַתִּנְחַת עלי ידך (תהל׳ לח ג). — ובמשמ׳ ירידה מהירה שלא ברצון, נפילה: יבלו בטוב ימיהם וברגע שאול יחתו[3]) (איוב כא יג). — ונחת בדבר, נכנס לתוכו בכח, ובהשאלה לדבר מפשט, גערה וכיוצא בזה: תֵּחַת גערה במבין מהכות כסיל מאה (משלי יז י).

— נפע׳, נִחַת, נִחֲתוּ, — נִחַת החץ בהגוף, נתחב ונתקע ופלש לתוכו, eindringen; pénétrer; to penetrate: כי

---

[1]) עי׳ הערה לקמן. — [2]) כבר היתה מלה זו כצורתה כאן בנסחת השבעים, ותרגמו במשמ׳ ירידה, κατέβη, וסומכוס מלשון הנחה θέσις. וכך גם רסע"ג. ריב"ג באר בשני פנים, בענין פרות ובענין מותר. ושאר הקדמונים פרשו בענין ירידה והנחה, וכן רב החדשים, אך כלם מודים כי אין זו מליצה טבעית, וקצתם מגיהים הגהות מתחלפות, ואחת מהן היא ונתח במקום ונחת. והנה, אין ספק בדבר כי כל החלק הראשון של הכתוב הזה הוא לקוי ולפי הנסחה המסורה קשה לפרשו. אך החלק האחרון מעיד על עצמו כי הוא אינו לקוי וכך עכ"פ יצא מידי מי שכתבו, אלא שאיננו אולי במקומו, ונסרך כאן אולי ממליצה אחרת. אך לא משמ׳ ירידה ולא משמ׳ שימה ומכש"כ משמ׳ נחת רוח אינם טבעיים כאן, והמשמ׳ האחת הטבעית היא שנחת הוא כלי מכלי השלחן, ישימו עליו המטעמים או הצלחות והקערות של המטעמים, והוא אולי כעין הכלי תמחוי הידוע, ושם דומה לזה לכלי כעין זה נזכר במשנה והוא נחותה, שהובא למעלה.

[3]) כך הכתיב, וצריך לנקד לפי דקדוק הלשון יֵחַתּוּ, וכבר רשמה המסורה הזרות: פתח בס"פ. אך בנסחה המסורה החית דגושה, ואולי זה להעיר על זרות הפתח, ואולי ראו בזה נפע׳ מן חתת, עי"ש, וכבר אמר ריב"ג: ואשתראד אלתא׳ מנה ללוקפ. ע"כ, — ובעברית: ודגשות התו הוא להפסקה. וכך רד"ק: ודגשות התו מפני ההפסק לתפארת.

חציך נִחֲתוּ בי (תהל׳ לח ג). — ואמר המליץ: ומצאוני גדודים חלוצים, כאלו מן האש קרוצים, או מן המות חרוצים, והורוני בשני חצים, פלחו בם כבדי, והגדילו אידי, והאיש אשר חציו נחתו בי, וחלוציו פלחו לבבי, בידו צריי, ואתו רפואות חליי (ר״י חריזי, תחכמ׳ מה).

—פִּעֵ׳, נִחֵת, נִחֲתָה: מלמד ידי למלחמה וְנִחַת [1]) קשת נחושה זרעתי (ש״ב כב לד).

—הִפְעִ׳, הִנְחִית, צִוּוּי הַנְחַת: עושו ובאו כל הגוים מסביב ונקבצו שמה הַנְחַת [2]) יי׳ גבוריך (יואל ד יא).

ב. נחת, ממנו ב.נָחַת.

ב. נָחַת, — קל לא נהוג.

—פִּעֵ׳, נִחֵת, צִוּוּי נַחֵת, — נִחֵת אותו, הספיק לו כדי צרכו, ואינו צריך ומבקש יותר מזה, befriedigen; satisfaire, to satisfy, ובהשאלה נִחֵת את גדודי הארץ, השקם מים כדי צרכם: פקדת הארץ ותשקקה רבת תעשרנה פלג אלהים מלא מים וכו׳ תלמיה רוה נַחֵת [3]) גדודה ברביבים תמגגנה צמחה תברך (תהל׳ סה י-יא). —

—[1]) בתהל׳ יח לה: וְנִחֲתָה. ויש סברים כי זה מן חתת.
—[2]) כבר אמר ריב״ג שהוא כמו הָמֵעַד, אך בכ״ז המליצה דחוקה. ת״י קרא גבוריהם, ואולי זה עבר הִנְחִת במקום הנחית. וקצת החדשים אמרו כי ההא שלפני הנון היא כפל ה שמה, וכאן צריך לקרא נחת. עכ״פ, לפי הנקוד של המסורה, זהו צווי של הפע׳ נחת.

[3]) התלבטו הקדמונ׳ והחדש׳ בפרוש מלה זו, ואמר ריב״ג: ואמא נחת גדודיה פתרג׳מתה נזל ח׳טוטהא בפתח אלנון וכשר אלזאי מע שדתהא אי כת׳ר זרעהא ואלנזל בפתח אלנון ואלזאי הו ריע מא יזרע אי זיאדתה ונמוה ויקאל אנזלת אלשג׳רה אד׳א כת׳ר נזלהא אי ת׳מרהא ואלארצ׳ אלנזלה בפתח אלנון וכשר אלזאי אלכת׳ירה אלכלא׳ וגדודיה הוא מת׳ל על כל ידים גדודות אלד׳י תפשירה ח׳דוש אלמשתק מנ ויתגודדו כמשפטם בחרבות ורמחים וראד הנא באלח׳דוש אלח׳טוט אלתי יח׳טהא אלחראת׳ בשכה אלמחראת׳ והי אלמשמאה איצ׳א תלמים פקולה נחת גדודיה מחמול עלי קולה תלמיה רוה וקולה צמחה תברך מחמול עלי קולה ברביבים תמוגגנה אד׳ מעני תלמיה רוה ומעני ברביבים תמוגגנה ואחד ומעני נחת גדודיה ומעני צמחה תברך ואחד איצ׳א, ע״כ, — ובעבר׳: אבל נחת גדודיה תרגומו (בערבית) נזל, בנון פתוחה וזין חרוקה ודגושה, ר״ל רַבָּה פריה, ונזל בנון וזין פתוחות הוא פרי הצמח, ר״ל רבויו וגדולו, ואומרים (בערב׳) אנזלת אלשג׳רה, הזיל האילן, אם רב פריו, ואדמה נַזֵלָה שהיא מְרֻבָּה בצמחים, וגדודיה הוא כמו על כל ידים גדודות שפרושו שרטים הנגזר מן ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים ורצה כאן בגדודיה הקוים

והשתמש בו המשורר במשמ׳ אחרת: כתבי זה ומעגלי בארח ומדברות מגמתי וימים, לנחת פני ארץ גדודים ורוות מדמי עיני תלמים (רמב״ע, דיואן קכא, כ״י בודלי). ראה הכוס כמו ברק ירוצץ להשמיד חיל יגוני עם גדודיו, ביום רוה מטר שחק תלמים עלי ארץ ינחת את גדודיו (הוא, תרשיש ג כ).

נָחִת [1]), נְחִית, ת״ז, מ״ר נְחִתִּים, נְחִיתִים, — מי שנָחַת

למקום מהמקומות, בפרט בכונה של איבה: וישלח איש האלהים אל מלך ישראל לאמר השמר מעבר המקום הזה כי שם ארם נְחִתִּם [2]) (מ״ב ו ט). — ואמר המליץ, בהשאלה לגדודי הדאגות: חקור חכמה ודע משפט ועתים ואף כי את בסוף ימים ועתים, ויחקור לבך שכל ואף כי גדודי הדאגות שם נחתים (רמ״ע פלקיירא, המבקש יג).

נָחֵת, — עי׳ למעלה בהערה לערך נָחִת.

*נַחְתּוֹם, נַחְתֹּם, ש״ז, מ״ר נַחְתּוֹמִים, נחתמים, — מי

שעִסְקוֹ הוא לאפות לחם ולמכרו לרבים. Bäcker; boulanger; baker: הלוקח מן הנחתם ככר בפונדיין (תוספת׳ שביע׳ ו כא). מפני מה אמרו בעל הבית אחד מעשרים וארבעה מפני שעינו יפה בעיסתו ונחתום אחד מארבעים ושמונה מפני שעינו צרה בעיסתו (ר׳ יהודה, שם חלה א ז). בעל הבית עיסתו מעוטה ואין בה

שעושה החורש במחרשה והם הנקראים גם כן תלמים ואמרו נחת גדודיה עוטף על אמרו תלמיה רוה ואמרו צמחה תבורך עוטף על אמרו ברביבים תמוגגנה כי ענין תלמיה רוה וענין ברביבים תמוגגנה אחד וענין נחת גדודיה וענין צמחה תברך אחד גם כן. עכ״פ, המלה גדודיה מקבלת לתלמיה, ונחת לרוֵּה, והוא הפרוש היותר טבעי כאן, ואפשר שהוא פעל נגזר מן נַחַת, או שרש מיוחד.

[1]) מן א.נָחַת, והחליטו ריב״ג וכן רד״ק כי עקר צורת מלה זו היא נחית, אמר ריב״ג וז״ל: ומנ הד׳א אלמעני אלת׳אני כי שם ארם נחתים אי אנהמ נאזלונ ת׳מ ואצלה נחיתים עלי זנה שרידים פאדע׳מ יא׳ אלמד פי אלתא׳, ע״כ, — ובעבר׳: ומזה הענין השני (מענין ירידה) כי שם ארם נחתים, ר״ל שהם ירדו שמה ועקרו נחיתים על משקל שרידים ונבלעה יוד המשך בהתו. וכך רד״ק וז״ל: והתאר כי שם ארם נחיתים ובא הדגש תמורת הנח כי הראוי נחיתים בפלס שרידים ופירושו יורדים וחונים שם. והחדשים, אותם המקיימים הגרסה נחתים, קבעו לזה צורה נָחֵת. ועי׳ הערה לקמן. — [2]) כך בנסחה של המסורה. ותרגמו השבע׳ κέκρυπται (ובנסחה אחרת ἐνεδρεύουσι) במשמ׳ נחבאים, מסתתרים, וכמו״כ ת״י: כמן. ואין לברר אם באמת כך היתה בנסחתם גרסה נחבאים או מסתתרים, או הם תיגמו כך המלה נחתים. ורב החדשים הסכימו כי המלה נחתם היא שבוש במקום נחבים.

כדי מתנה לכהן נחתום עיסתו מרובה ויש בה כדי מתנה לכהן (שם). הולך אדם אצל נחתום הרגיל אצלו ואומר לו תן לי ככר אחת או גלוסקא אחת (שם, יו״ט ג ז). המוליך חיטים לטחון ולא לתתן ועשאן מורסן וסובין קמח לנחתום ועשאו פת ניפולין בשר לטבח והקריחו חייב לשלם (שם ב״ק י ט). בראשונה היו אומרים אין מסייעין את הנחתום העושה בטומאה ואין מוליכין עמו גריצות לתנור חזרו לומר מסייעין לנחתום העושה בטומאה וכו׳ (שם ע״ז ז-ח ב). נחתום שעשה שאור לחלק וכו׳ נשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור (חלה א ז). נחתום שהוא עושה למכור בשוק (שם ב ז). המים שהנחתום מטביל בהן את הגלוסקין (ידים א ה). מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שהן מחמיצין (פסח׳ ב ח). (מצא) ככרות של נחתום מחרוזות של דגים וחתיכות של בשר (ב״מ ב א). נחתום שהוא עושה בטומאה לא לשין ולא עורכין עמו (ע״ז ד ט). שיעור חלה של בעל הבית אחד מכ״ד ושל נחתום אחד ממ״ח לפי שהאיש עינו יפה והאשה עינה רעה (ספרי במד׳ קי). אפילו לא נכנסו אלא גורן אחת בעיר הנחתומין מותרין מפני שרצין אחר החדש (ר״ש, תוספת׳ דמאי ד יד). ורשאין הנחתומין לעשות רגיעה ביניהם (שם ב״מ יא כה). לא יפתח אדם חנות של נחתומין ושל צבעין תחת אוצרו של חבירו (ב״ב ב ג). ארובות של נחתומים טמאות (כלים יס ב). מוסף התנור של בעלי בתים טהור ושל נחתומין טמא (שם ה ה). מצא בה (בעיר שישראל ונכרים דרים בה) פת הולכין אחר רוב הנחתומין (מכשיר׳ ב ח). ממלא נחתום חבית של מים אע״פ שאינו צריך אלא לקיתון אחד אבל לאפות אינו אופה אלא מה שצריך לו (ביצ׳ יז.). נחתום עושה טפוס אחד (ירוש׳ דמאי ה ד). לאחד שגנב סאה חיטין והוליכה לנחתום והפריש חלתה והאכילה לבניו הרי זה מברך ואינו אלא מנאץ (ר״א בן יעקב, שם סנה׳ א א). עלובה העיסה שנחתומה מעיד עליה שהיא רעה (ר׳ חייא רבה, מד״ר ברא׳ לד). אין לוקחין פת מנחתום כותי במוצאי הפסח אלא לאחר שלשה תנורים (מס׳ כותים ב). משל למדינה שנצטרכה ללחם צעקו הבריות אל השלטון עמדו שני נחתומין והיו טוחנין כל הלילה בקשו לעשות עיסתן כבה הנר ולא היו רואין מה עשו בללו את העיסה ואפו אותה והוציאוה ומלאו את השוק בא השלטון וראה הפת מעורבת קיבר אמר להם ראויין הייתם ליתן הקופיץ בצואריכם ולהחזיר אתכם בכל המדינה אבל מה אעשה לכם שמלאתם את המדינה בשעת הזעף (ילקוט דבר׳, רמז תתח).—וגם מי שמבשל ומוכר תבשילים לרבים: לא ימדוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו ביו״ט וכו׳ והנחתום[1] מודד תבלין ונותן לתוך קדרתו כדי שלא יקריח תבשילו (ביצ׳ כט.).

נַחְתָּן, ש״ז,—מי שטבעו להתנהג בנחת, בישוב הדעת, בדבור העם בא״י, בפרט אצל הספרדים, והשתמש בזה הרה״ג יעקב מאיר בדרשתו: כעסן—נחתן.

נטה[2], ממנו נָטָה, מִטָּה, מַטֶּה, מֻטֶּה, מַטָּה, *נְטִיָּה, *הַטָּיָה, *נַטְיָן.

נָטָה, פעו״י, נָטְתָה, נָטִיתִי, נָטִית, נָטוּ, נֹטֶה, נוֹטָה, נָטוּי, נְטוּיָה, נְטוּיוֹת, נְטוֹת, נְטֹת, נְטֹתִי, נְטוֹתוֹ, נְטֵה, תֵּט, יִטֶּה, יֵט, וַיֵּט־, תִּטֶּה, נִטֶּה, יִטּוּ. — א) פ״ע, נָטָה אֶל פלוני, עָזַב הדרך שהלך בו והלך הצדה אל מול פלוני, abbiegen (v. Wege); détourner; to turn aside: ויראה יהודה וכו׳ וַיֵּט אליה אל הדרך (ברא׳ לח יח-יו).—ונטה עַד פלוני, עד המקום שפלוני שם: ויהי בעת ההוא וירד יהודה מאת אחיו וַיֵּט עד איש עדלמי (שם א).—ונטה במקום, סר מן הדרך והלך להמקום: אעברה בארצך לא נִטֶּה בשדה ובכרם (במד׳ כא כב).—והַצֵּל וכדומ׳: נקל לצל לִנְטוֹת עשר מעלות (מ״ב כ י). כצל כִּנְטוֹתוֹ נהלכתי (תהל׳ קט כג).—נָטָה הַיּוֹם, עבר יותר מחצי היום והתחיל להתקרב הערב: ויאמר אבי הנערה סעד נא לבבך והתמהמהו עד נְטוֹת היום (שפט׳ יט ח). — נטה ימין ושמאל, סר מן הדרך והלך ימינה או שמאלה: דרך המלך נלך לא נִטֶּה ימין ושמאול (במד׳ כ יז). ויעמד במקום צר אשר אין דרך לִנְטוֹת ימין ושמאול (שם כב כו). ויאמר לו אבנר נְטֵה לך על ימינך או על שמאלך ואחז לך אחד מהנערים (ש״ב ב כא).—ונטה מן הַדֶּרֶךְ: ותרא האתון את מלאך יי׳ נצב בדרך וחרבו שלופה בידו וַתֵּט האתון מן הדרך ותלך בשדה (במד׳ כב כג).—ונטה לפניו, ומפניו, במשמ׳ זו: ותראני האתון וַתֵּט לפני זה שלש רגלים אולי נָטְתָה מפני כי עתה גם אתכה הרגתי ואותה החייתי (שם לג).—ונטה מֵאַחֲרֵי פלוני, לא הלך אחריו כי אם נטה הצדה: וירדף עשהאל אחרי אבנר ולא נָטָה ללכת על הימין ועל השמאול מאחרי אבנר (ש״ב ב יט).—ונטה לו סתם, נטה מן המקום ללכת להמקום הרצוי:

---

[1]) ופרש״י: מבשל קדרות נמי קרוי נחתום.

[2]) גם בארמ׳. בערב׳ נטא a).

---

a) نطا

ויאמר יהונתן אל הנער נשא כליו לכה ונעברה אל מצב הערלים האלה וכו׳ ויאמר לו נשא כליו עשה כל אשר בלבבך נטה לך הנני עמך כלבבך (ש״א יד ו־ז).—ובהשאלה, נטה אחרי פלוני, רצה בפלוני, רצה שפלוני יהיה הראש, המלך וכדומה: כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה (מ״א ב כח).—ולבו נטה אחרי פלוני, במשמ׳ זו: וידברו אחי אמו עליו באזני כל בעלי שכם את כל הדברים האלה ויט לבם אחרי אבימלך כי אמרו אחינו הוא (שפט׳ ט ג). — ונטה אחרי פלוני, במשמ׳ הסכים לדבריו, לדעתו, עשה כמו שרצה פלוני: לא תהיה אחרי רבים לרעת ולא תענה על רב לנטת אחרי רבים (שמות כג ב).—ונטה אחרי בצע, רצה בבצע, רדף אחרי זה, בקש בצע: ולא הלכו בניו בדרכו ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד (ש״א ח ג).—ונטה לבבו מעם פלוני, לא רצה בו, עזב אותו, לא הלך בדרכיו: ויתאנף יי׳ בשלמה כי נטה לבבו מעם יי׳ אלהי ישראל (מ״א יא ט).—ונטה מדברי פלוני במשמ׳ זו: קנה חכמה קנה בינה אל תשכח ואל תט מאמרי פי (משלי ד ה).—ונטה ימין ושמאל, סר מדרך הטוב: פלס מעגל רגלך וכל דרכיך יכנו אל תט ימין ושמאול הסר רגלך מרע (שם כו-כז). — נטה אשרו מדרכו של פלוני, לא עשה מה שפלוני רוצה בו: לא נסוג אחור לבנו ותט אשרינו מני ארחך (תהל׳ מד יט). אם תטה אשרי מני הדרך ואחר עיני הלך לבי (איוב לא ז).—נטה מתורתו, מעדותו של פלוני: זדים הליצני עד מאד מתורתך לא נטיתי (תהל׳ קיט נא). רבים רדפי וצרי מעדותיך לא נטיתי (שם קנז).—ב) פ״י, נטה דבר, עשה שיטה הדבר הנה או הנה, למעלה או למטה, neigen; incliner; to incline, נטה אהל וכדומ׳, מתח היריעות וקבע אותו במקום, ausspannen; étendre; to stretch out: ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה (בראש׳ יב ח). ויט־שם אהלו (שם כו כה). ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו (שם לג יט). ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה (שמות לג ז). וחבר הקני נפרד מקין וכו׳ ויט אהלו עד אלון בצענים (שפט׳ ד יא). בתוך האהל אשר נטה לו דוד (ש״ב ו יז). אין נטה עוד אהלי ומקים יריעותי (ירמ׳ י כ). ונטה את שפרורו עליהם (שם מג י). — והשמים: עשה ארץ בכחו מכין תבל בחכמתו ובתבונתו נטה שמים (ירמ׳ י יב). הנוטה כדק שמים וימתחם כאהל לשבת (ישע׳ מ כב). בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה (שם מב ה). אנכי יי׳ עשה כל נטה שמים לבדי (שם מד כד). אני ידי נטו שמים (שם מה יב). נאם יי׳ נטה שמים ויסד ארץ (זכר׳ יב א). עטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה (תהל׳ קד ב). נטה שמים לבדו ודורך על במתי ים (איוב ט ח). נטה צפון על תהו תלה ארץ על בלימה (שם כו ז).—נטה שכמו לשאת דבר, נטה אותו שישימו עליו הדבר לשאת: ויט שכמו לסבל (בראש׳ מט יה).—ונטה את ידו, בפרט על ארץ, על עם, לעשות לו רעה: וידעו מצרים כי אני יי׳ בנטתי את ידי על מצרים (שמות ז ה). נטה את ידך במטך על הנהרת על היארים ועל האגמים והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים (שם ח א). נטה את מטך והך את עפר הארץ (שם יב). ויט משה את מטהו על השמים וכו׳ (שם ט כג). ויט משה את מטהו על ארץ מצרים (שם י יג). ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו (שם יד כז). נטית ימינך תבלעמו ארץ (שם יה יב). נטה בכידון אשר בידך אל העי (יהוש׳ ח יח). וירוצו כנטות ידו (שם יט). ויהושע לא השיב ידו אשר נטה בכידון עד אשר החרים את כל ישבי העי (שם כו). על כן חרה אף יי׳ בעמו ויט ידו עליו ויכהו (ישע׳ ה כה). ידו נטה על הים הרגיז ממלכות (שם כג יא). ונטיתי את ידי עליך וגלגלתיך מן הסלעים (ירמ׳ נא כה). ונטיתי את ידי עליהם ונתתי את הארץ שממה (יחזק׳ ו יד). ונטיתי את ידי עליו והשמדתיו (שם יד טו). הנני נוטה ידי על פלשתים והכרתי את כרתים (שם כה יו). ונטיתי ידי על יהודה ועל כל יושבי ירושלם (צפנ׳ א ד). ויט ידו על צפון ויאבד את אשור (שם ב יג). כי נטה אל אל ידו (איוב יה כה). — ונטה ידו לסימן לבוא: יען קראתי ותמאנו נטיתי ידי ואין מקשיב (משלי א כד).—ואת החרב: בתתי חרבי ביד מלך בבל ונטה אותה אל ארץ מצרים (יחזק׳ ל כה). — ואת העמודים וכדומ׳: וילפת שמשון את שני עמודי התוך וכו׳ ויט בכח ויפל הבית (ש״ב יו כט־ל). — ואת השמים, נטם למטה: ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו (ש״ב כב י). — וקו ומשקלת, נטה קו ומשקלת הבנין על הבית: ונטיתי על ירושלם את קו שמרון ואת משקלת בית אחאב (מ״ב כא יג). ונטה עליה קו תהו ואבני בהו (ישע׳ לד יא). חשב יי׳ להשחית חומת בת ציון נטה קו לא השיב ידו מבלע (איכ׳ ב ח). או מי נטה עליה קו (איוב לח ה).—ונטה קו על העץ: חרש עצים נטה קו יתארהו בשרד (ישע׳ מד יג).—ובהשאלה, נטה אליו חסד: ויהי יי׳ את יוסף ויט אליו חסד (בראש׳ לט כא).—ושלום: הנני נוטה אליה כנהר שלום (ישע׳ סו יב).—נטה את לבו לעשות דבר: נטיתי לבי לעשות חקיך (תהל׳ קיט קיב).—ונטה רעה על פלוני: כי נטו עליך רעה חשבו מזמה בל יוכלו

(שם כא יב). — ובתו"מ: תאנה שהיא עומדת בחצר ונוטה לגנה (מעשרי ג י). אילן שהוא נוטה לשדה חברו (ב"ב ב יג). אילן שהוא עומד בתוך התחום ונופו נוטה חוץ לתחום או עומד חוץ לתחום ונופו נוטה לתוך התחום (מכות ב ז). תבואה שהיא נוטה תחת הגפן (כלאי' ז ז).—וחלון נֹטֶה למקום: היה דר בעלייה ובה חלון נוטה לרשות הרבים (פסיק' רבתי ב).—ובהשאלה, נָטָה לָמוּת: מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה (שבת לב.).—לִבּוֹ נָטָה: ויאמר לו איכה אן נטה לבך (רב, סנה' לח:).—דעתו נֹטָה, נדמה לו כך: כך דעת תלמידכם נוטה (ר' ירמיה, ב"ב קסה:).—הדין נֹטֶה לפלוני, נראה כי על פי הדין פלוני הוא הצדיק: שנים שבאו לפניך לדין עד שלא תשמע דבריהן או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו (ר"ש בן מנסיא, סנה' ו:).—דבריו נוֹטִים לצד מינות וכדומ', נדמה כי יש בהם קצת מינות: בקשו לגנוז ספר קהלת שמצאו בו דברים שהן נוטים לצד מינות (ר' בנימין בן לוי, מד"ר ויקר' כח).—בית דין נֹטֶה, שאינו שָׁקוּל, שאינו יכול להחלק לשתי חבורות שוות: התורה אמרה עשה לך בית דין נוטה[1] (ר"א בן ר"י הגלילי, סנה' ג:).—ופ"י, נָטָה בגד, מסך וכדומ', פרש אותו כמו אהל וכיוצא בזה: היה כרוך עליה (על הטלית) חוט או משיחה מותר לנטותה לכתחילה (שבת קלח.). וילון מותר לנטותו ומותר לפורקו בשבת כילת חתנים מותר לפורקה ולנטותה בשבת (ר' חייא, עירובי קב.).—נָטָה הדין, דן לא בצדק בשביל שחד וכדומ': שמא תאמר הריני נוטל ממון ואיני נוטה את הדין (מכי' משפטי' כ).—ומצוי בסהמ"א.—ובמהלך הכוכבים: והחמה סובבת ברקיע כנגד גלגל המזלות והוא נוטה מגלגל המישור לפאת צפון ולפאת דרום כנגד כ"ד חלקים (לאב"ח הנשיא, העבור א ב). ואין אופן המפריש עובר על נקודת הקוטבים אבל נוטה מכל אחד מהם י"ו חלקים ויהיה קוטב הדרום מסתתר מהם לעולם וכן כל הכוכבים אשר בתחומו הנוטים ממנו עד י"ו חלקים נסתרים מהם (שם ג). הנקודה שממנה יתחיל הירח לנטות לצפון השמש היא הנקראת ראש והנקודה שממנה יתחיל הירח לנטות לדרום השמש היא הנקראת זנב (רמב"ם, קדוה"ח יו ב). ומראש מזל טלה יתחילו המזלות לנטות מעט מעט ולהתרחק מעל הקו השוה כנגד הצפון (שם יט ד).—ובהשאלה, טבעו נוטה, דעתו נוטה וכו': שתי קצוות הרחוקות זו מזו שבכל דעה ודעה אינן דרך טובה ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן ולא ללמדן לעצמו ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן או מוכן לאחת מהן וכו' יחזיר עצמו למוטב (רמב"ם, דעות א ג). יש גאונים שחולקין על דבר זה וכו' ואין דעתי נוטה לדברים אלו (הוא, מכירי' כב יז). ולפי שהיו חוששין בבית שני שמא כהן גדול זה נוטה לצד מינות היו משביעין אותו ערב יום הכפורים וכו' במי ששכן את שמו בבית הזה שלא תשנה דבר שאמרנו לך (הוא, עבודת יוהכ"פ א ז). ומעת הילדות יהיו נראות באדם המדות שהוא נוטה אליהן כי הנוטה בילדותו אל תאות המאכלים ישאר כן כל ימיו (רפ"ע פלקיירא, אגרי' הוכוס ב, JQR N.S. I, 482). והנראה לכם מן הספר ההוא בפרקיו וחלקיו כי לקרב רחוקים נטה מהקו בעקבי פילוסופיא יצא (אגרי' הרמב"ן לרבני צרפת על מו"נ). מתוך שלבו נוטה לזכות לאוהבו ולחייב את שונאו אינו יכול להוציא הדין לאמתו (טהו"מ, הלכי' דיינים ז).—ובדקדוק והגיון, ״שֵׁם נוֹטֶה, הבא בסמיכות ובכנוים, ההפך מן שֵׁם יָשָׁר: ונקראת האות מלה והשם ממנו מה שנקראהו שם ישר וממנו מה שנקראהו שם נוטה וכו' כי כל שם שנקודו חולם הוא אשר יקראוהו אנשי מלאכת ההגיון השם הישר והשם שנקודו חירק או פתח הוא אשר יקראהו בעל מלאכת ההגיון השם הנוטה (מלות הגיון יג). והמדקדק יעיין בשם ראשונה במה שאפשר שיהיה ישר או נוטה (ר"א בלמשי, מקנ"א, בחלוקת השמות). השם הנוטה הוא המונח להורות על הענין שנשתנה שנוי נאות להורות הענין ההוא לא במה שהוא נמצא במוחלט אלא ביחס מטה אותו בצרוף האותיות והנקודות כי זה יהיה בסמיכות או בכנוי (שם).

—פָּעוּ', נָטוּי,—יד נְטוּיָה, זרוע נְטוּיָה, עי' יָד, זְרוֹעַ.—קיר נטוי: כקיר נָטוּי גדר הדחויה (תהלי' סב ד).—צֵל נטוי: ימי כצל נָטוּי ואני כעשב איבש (שם קב יב).—והשמים: ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא נָטוּי על ראשיהם מלמעלה (יחזק' א כב).—נְטוּיוֹת גרון, עי' גָּרוֹן.—ובתו"מ: ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם אלו הן קיר נטוי ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו (ר' יצחק, ר"ה יז:). שהיו נותנין עיניהן בבעלי ממון ומושיבין אותו אצל קיר נטוי ודוחין אותו עליו ובאים ונוטלים את ממונו (בבא, סנה' קט.).—ואֹהֶל: אוהל שהיה נטוי על גבי ארבע שפודין של מתכת (תוספת' אהלי' ח ב). אהל שהוא נטוי בעלייה (משנ' שם ז ב).—ונָטוּי למות כמו נוטה:

[1] בתוספת' (שם ג ז) נטוי.

ואפילו שיראה אותו (את החולה) נטוי למות אינו אומר לו צו לביתך שלא יחלש דעתו (מד"ר קהל', כי, כרוב). מעשה בשתי נערות שירדו לשתות ולמלאות מים אמרה אחת לחברתה למה פניך חולניות אמרה לה כלו מזונותיה וכבר היא נטויה למות (ר' לוי, בס בראש' מט).

— נפע', ינטה, ינטו.— נטו הצללים: אוי לנו כי פנה היום כי ינטו [1]) צללי ערב (ירמ' ו ד). — וקו על בנין וכדומ': ביתי יבנה בה נאם יי' צבאות וקו ינטה על ירושלם (זכר' א יו).— נטיו, עי' נטי.

— הפע', הטה, הטהו, הטתו, הטיתי, הטו, הטיתם, מטה, מטים, מטי, להטות, להטת, להטתה, הטה, הט, הטי, הטו, אטה, אט, אט, ואט, תטה, תט, יטה, ויט, יטך, יטנו, יטהו, תטהו, יטו.— א) פ"י, הטה כלי, כד וכדומ' על צדו וכדומ', to incline ; incliner ; neigen : הטי נא כדך ואשתה (בראש' כד יד).— והטה את האתון וכדומ' למקום הרצוי: ויך בלעם את האתון להטתה הדרך (במד' כב כג).— ואת פלוני: וישב אבנר חברון ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי (ש"ב ג כג).— ואת הדבר וכדומ', הביאהו למקום הרצוי: ולא אבה דוד להסיר אליו את ארון יי' על עיר דוד ויטהו דוד בית עבד אדם הגתי (שם ו י). ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור (שם כא י).— ואכל, הגיע לו: ואהיה להם כמרימי על על לחיהם ואט אליו אוכיל (הוש' יא ד). — והטה אהל: ויטו לאבשלום האהל על הגג (ש"ב טז כב).— והטה יריעות האהל: הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו [2]) אל תחשכי האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי (ישע' נד ב). — והטה את ידו, בכונה של איבה וכדומ': ויי' יטה ידו וכשל עוזר (ישע' לא ג). כי אטה את ידי על ישבי הארץ נאם יי' (ירמ' ו יב). ואט את ידי עליך ואשחיתך (שם טו ו). — והטה אזנו לשמע, הטה אל צד המדבר כדי שישמע יותר: הטה יי' אזנך ושמע פקח יי' עיניך וראה (ישע' לז יז). — ובהשאלה, רצה בדברי פלוני, קבל אותם: הטו אזנכם ולכו אלי (שם נה ג). אני קראתיך כי תענני אל הט אזנך לי שמע אמרתי (תהל' יז ו). הטה אלי אזנך מהרה הצילני (שם לא ג). שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך (שם מה יא). אטה למשל אזני אפתח בכנור חידתי (שם מט ה). האזינה עמי תורתי הטו אזנכם לאמרי פי (שם עח א). אהבתי כי ישמע יי' את קולי תחנוני כי הטה אזנו לי (שם קיו א-ב). בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אזנך (משלי ד כ).— לא הטה אזנו, לא שמע לו, לא עשה רצונו: ולא שמעו ולא הטו את אזנם וילכו במעצות בשררות לבם הרע (ירמ' ז כד). ואדבר אליכם אשכים ודבר ולא שמעתם וכו' ולא הטיתם את אזנכם לשמע (שם כה ג-ד). ולא שמעתי בקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אזני (משלי ה יג).— והטה את לבו אל פלוני, עשה שילך בדרכי פלוני, שיעשה רצונו: ועתה הסירו את אלהי הנכר אשר בקרבכם והטו את לבבכם אל יי' אלהי ישראל (יהוש' כד כג). להטות לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו (מ"א ח נח). פלגי מים לב מלך ביד יי' על כל אשר יחפץ יטנו (משלי כא א).— ואחרי פלוני: אכ יטו (הגוים) את לבבכם אחרי אלהיהם (מ"א יא ב). — ולדבר, לחכמה וכדומ', רצה בה: להקשיב לחכמה אזנך תטה לבך לתבונה (משלי ב ב). הט לבי אל עדותיך ואל אל בצע (תהל' קיט לו). אל תט לבי לדבר רע להתעולל עללות ברשע (שם קמא ד). — הטה את פלוני, עשה שירצה פלוני לעשות דבר: והנה אשה לקראתו וכו' העזה פניה ותאמר לו וכו' לכה נרוה דדים עד הבקר וכו' הטתו ברוב לקחה בחלק שפתיה תדיחנו הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יבא (משלי ז י-כב). — והטה את לבו: ויטו נשיו את לבו (מ"א יא ג).— והלב הטהו: רעה אפר לב הותל הטהו ולא יציל את נפשו (ישע' מד כ).— והכפר הטהו: כי חמה פן יסיתך בשפק ורב כפר אל יטך (איוב לו יח). — והטה דרך פלוני, עשה לו עול: השאפים על עפר ארץ בראש דלים ודרך ענוים יטו (עמו' ב ז). — וארח משפט: שחד מחק רשע יקח להטות ארחות משפט (משלי יז כג). והמטים עקלקלותם יוליכם יי' את פעלי האון (תהל' קכה ה). — הטה חסד על פלוני, עשה אתו חסד. נתן לו בקשתו: ועלי הטה (אלהים) חסד לפני המלך ויועציו (עזר' ז כח).— והטה משפט, לא דן דין אמת וצדק: לא תטה משפט אבינך בריבו (שמות כג ו). לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד (דבר' טז יט). ארור מטה משפט גר יתום ואלמנה (שם כז יט). ויקחו שחד ויטו משפט (ש"א ח ג). להטות משפט גבר נגד פני עליון (איכ' ג לה); — והטה את העני, הצדיק וכדומ', במשמ' חמס אותו: צררי צדיק לקחי כפר ואביונים בשער הטו (עמו' ה יב). מחטיאי אדם בדבר ולמוכיח בשער יקשון ויטו בתהו צדיק (ישע' כט כא). שאת פני רשע לא טוב להטות צדיק במשפט (משלי יח ה). ובעשקי שכר שכיר

---

[1]) אולי היוד כפל מן כי, והעקר כי נטו.—[2]) הממים, ואולי הוא פ"ע, ולשון זכר ליריעות.

אלמנה ויתום ומטי גר (מלאכ׳ ג ה).—והטה פלוני מדין: להטות מדין[1]) דלים ולגזל משפט עניי עמי (ישע׳ י ב). —ב) פ״ע, כמו נטה, הטה אחרי פלוני, הסכים לו וכדומ׳: ולא תענה על רב לנטת אחרי רבים להטת[2]) (שמות כג ב).—הטה מן הדרך, נטה: סורו מני דרך הטו מני ארח (ישע׳ ל יא). באשרו אחזה רגלי דרכו שמרתי ולא אט (איוב כג יא).—הטה פלוני, הסב לסעד: ועל בגדים חבלים יטו אצל[3]) כל מזבח ויין ענושים ישתו בית אלהיהם (עמו׳ ב ח).—ובתו״מ, במשמ׳ פ״י, הטה דבר: פעם אחת קראתי לאור הנר ובקשתי להטותו אמרתי גדולים דברי חכמים שהיו אומרים אין קורין לילי שבת לאור הנר (ר״י בן אלישע, תוספת׳ שבת א יג). אני ישמעאל בן אלישע קראתי והיטיתי הנר בליל שבת לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמינה (הוא, שם). — והטה את פלוני מן הדרך: והלא דברים קל וחומר ומה אם נכסים שאינן לא רואין ולא שומעין ולא מדברין על שהן גרמו לצדיקים לדור בין הרשעים אמר המקום ישרפו המטה את חבירו מדרך חיים לדרך מות על אחת כו״כ שיהא בשריפה (ר׳ שמעון, שם סנה׳ יד ד).—הטה ידו וכדומ׳: לביצים הנתונות ביד אדם (אם) יטה ידו מעט כולן נופלות ומשתברות (מכי׳ בשלח, שירה ט). שהיתה אחת מהן לובשת תכשיטיה והיתה מטה גרונה בשביל להראות את תכשיטיה (מד״ר ויקר׳ טז).—הטה אזנו: עומד הייתי בין אחי הכהנים בשורה והטיתי אזני כלפי כהן גדול ושמעתיו מבליעו בנעימת הכהנים (ר״ט, ירוש׳ יומ׳ ג ז). שב לפני הזקנים והטה אזנך לשמוע את דבריהם (דא״ז ב). — והטה את הדין לצדו של פלוני: וכל דיין שלוקח שוחד ומטה את הדין אינו מת מן הזקנה עד שעיניו כהות (פאה ח ט). דיני ממונות מטין על פי עד אחד בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה (סנה׳ ד א). שלא תאמר הואיל ורשע הוא אטה עליו את הדין (מכי׳ משפט׳ כ). תן דעתך שאם הטיתה את הדין שאת מזעזע את העולם שהוא אחד מרגליו (רשב״ג, מד״ר דבר׳ ה). כל המטה דינו של גר כאילו מטה דינו של מעלה (ריש לקיש, חגי׳ ה.). אף הקב״ה אין דן יחידי שנאמר וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו אילו מטין לכף זכות ואילו מטין לכף חובה (ר״י בן פזי, ירוש׳ סנה׳ א א).—ופ״ע, הטה, מטין, היה נטוי קצת, לא זקוף: בה״א עומדין וקורין יושבין וקורין ומטין וקורין (ברכ׳ יא.). אני שהייתי זקוף הטיתי אתה שהיית מוטה זקפת (ראב״ע, תוספת׳ שם א ו). אתה היטית לקיים כדברי ב״ש אני נזקפתי לקיים כדברי ב״ה (ר׳ ישמעאל, שם). חזר ואמר להם (ר״א לחכמים) אם הלכה כמותי כותלי בית המדרש יוכיחו היטו כותלי בית המדרש ליפול גער בהם ר׳ יהושע וכו׳ לא נפלו מפני כבודו של ר׳ יהושע ולא זקפו מפני כבודו של ר״א ועדיין מטין ועומדין (ב״מ נט:). — הטה ימין ושמאל, כמו נטה: העבודה שלא היטיתה ימין ושמאל אני שמעתי ולא היה לי לפרש ואתה דורש ומסכים להלכה (ר׳ טרפון, תוספת׳ זבח׳ א ח).—יטו הדדים, כמו יטו: איזהו סימניה (של בוגרת) ר׳ יוסי הגלילי אומר משיעלה הקמט תחת הדד ר׳ עקיבא אומר משיטו[1]) הדדים (נדה ה ח).—דברים מטין לצד מינות, כמו נוטין: בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שמצאו בו דברים מטים לצד מינות (ר׳ בנימין, מד״ר קהל׳, מה יתרון).—ובהשאלה, הטה בשעת תשמיש, בעל בתולה והכניס את האבר באופן שלא קרע את בתוליה: (ההוא שבא לפני ר״ג וא״ל פתח פתוח מצאתי אמר לו ר״ג) שמא הטיתה (כתוב׳ י.).—ובסהמ״א, במשמ׳ פ״י: וחסידים הראשונים היו מטין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון (רמב״ם, דעות א ה). רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו (הוא, תשוב׳ ה א). מי שהוא מחזיק בתורת משה ויאמין בעיקריה וכשבא לחקור על זה מצד השכל והבנת הפסוקים הטהו העיון לומר שאחד מן העקרים הוא על דרך אחרת וכו׳ או הטהו העיון להכחיש העקר ההוא (ר״י אלבו, עקרי׳ א ב).—ובמשמ׳ פ״ע: וכך מטין דברי רש״י שכתב בלשון זה וכו׳ (ר״נ על הרי״ף, שבת מז.).

— פע׳, *מֻטֶּה, מֻטָּה, — כמו נָטוּי: חביות שהן יושבות על שוליהן או מוטות על צידיהן באויר (אהל׳ טו ג). קורה שעשאה גולל לקבר בין עומדת בין מוטה על צדה (שם ח). היתה מוטה על צדה כמין קתדרה (כלים ד ג). כיצד תולין אותו משקעין את הקורה בארץ וכו׳ ר׳ יוסי אומר הקורה מוטה על הכותל ותולה אותו (סנה׳

—[1]) כך בנסחה המסורה, ואולי צ״ל דין, והוא משער הטה משפט.—[2]) ואולי הכונה: להטת את פלוני, לחמס אותו.—[3]) ואולי צ״ל יטו אצל אצל כל מזבח, והכונה באצל הראשון כמו אציל, כמו בבן סירא הטה אציל.—[1]) כך, ביוד אחת, גם בנסחה עם גוף פרוש הערבי של הרמב״ם, וכן במדב״מ.

ו ד). ואינו מכה אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה (מכות ג יג). מעשה ברבי ישמעאל ור׳ אלעזר בן עזריה שהיו שרויין במקום אחד והיה ר׳ ישמעאל מוטה ור״א בן עזריה זקוף הגיע זמן קרית שמע נזקף ר׳ ישמעאל והיה ראב״ע מוטה וכו׳ אני שהייתי זקוף הטיתי אתה שהיית מוטה זקפת (תוספת׳ ברכ׳ א ו). והחולצת מן הגדול בין עומד בין יושב בין מוטה (יבמ׳ קג.).—ואבנים מֻטּוֹת: כל השערים שהיו שם היו להם שקופות חוץ משער טדי שהיו שם שתי אבנים מוטות זו על גבי זו (מדות ב ג).

***נְטוּף**, ש״ז, — שם״פ מן נטף: שדה בית השלחין שניטופה לתוך שדה בית השלחין אחרת משקין ממנה וכו׳ וכי מחמת הניטוף היא יכולה להשקות לא מחמת עצמה שהיא מליאה (ירוש׳ מו״ק א א). — ואמר הפיטן: קמתי נצבתי בחמד הרים, ודצתי אצתי בזהרים, פתחתי מאלי בנטוף מורים, נעשה ונשמע אמרים (יוצ׳ א פסח, אאיגה ורהיגה).

***נָטוּשׁ**, מ״ר נְטוּשִׁים,—א) ש״ז, מי שנטש מקום מושבו והלך לארץ רחוקה: שמעתי שהנטושין כשבויים (רשב״ג, תוספת׳ כתוב׳ ח ג). שבוי זה שיצא שלא לדעת וכו׳ נטוש זה שיצא לדעת (שמואל, ירוש׳ יבמ׳ טו ג). — ובפהמ״א: כתב הר׳ יהודה ברצלוני ז״ל השבוין והנטושין והרטושין והשוטין אין מחזיקין בנכסיהם רטוש מפני שאין אדם יודע אנה הוא שבוי מפני שהוא טרוד בשביו ונטוש שהוא במקום רחוק וכו׳ אבל נטוש שהוא במקום שיכול למחות צריך למחות (טור חו״מ קמג). וכשנראין הדברים שמתו הנטושין ב״ד נותנין ליורשיהם אע״פ שאין ראייה ברורה במיתתן אבל נטושין שאין ידוע להיכן הלכו ולא שמעו בהן אין כח להוציאן (תשו׳ גאו׳ מו״מ טז, בי״ת ד 89).—ב) ת״ז, נכסים נְטוּשִׁים, עזובים, שנטשום בעליהם: אילו הן ניכסי נטושין כל שלא שמע בהן שמתו וירד לנחלה (תוספת׳ כתוב׳ ח ג). היורד לנכסי נטושים[1]) מוציאין אותו מידו ואלו הן נכסי נטושים הרי שהיה אביו או אחיו או אחד מן המורישין הלכו להם למדינת הים ולא שמעו בהם שמת (ב״מ לח:).

נָטָה[2]), פ״ע, נָטָיוּ,—כמו נָטָה: ואני כמעט נָטָיוּ[3]) רגלי כאין שפכה אשרי (תהל׳ עג ב).

—נִפע׳, נִטָּיוּ: כנחלים נִטָּיוּ[4]) כגנת עלי נהר (במד׳ כד ו).

***נְטִיָּה**, ש״נ,—שם״פ מן נטה: אהל שהוא נטוי בעלייה מקצתו מרודד על הארובה וכו׳ אינו מציל עד שיהא נטוי כנטיית האהל (ר׳ שמעון, אהל׳ ז ב, תוספת׳ שם ח ב). אם ראיתם שמים שמטו והארץ מתמוטטה מנטיית שמים וארץ לא היה לכם ללמוד (מד״ר בראש׳ עו). — ובחכמת התכונה, נְטִיַּת אחד הכוכבים במסלולו: הנטיה שנוטה הירח לצפון השמש או לדרומה היא הנקראת רוחב הירח (רמב״ם, קדוה״ח טז ח). הרי נתברר לך שכל מעלה ומעלה ממעלות המזלות נוטה לצפון או לדרום ויש לנטייתה שעור ורוב הנטייה לא תהיה יותר על שלש ועשרים מעלות וחצי בקירוב ואלו הם השעורים של נטיות לפי מנין המעלות של מזלות (שם יט ו). וממהלך הכוכבים וידיעת שיעור סביבתן בכל יום ובכל שעה ומנטייתן מרוח דרום לרוח צפון ומרוח צפון לרוח דרום (הוא, יסוה״ת ג ה). גלגל השמש נוטה מגלגל משוה היום כ״ד מעלה מצד הימין וכ״ד מעלה מצד השמאל הנטיה הימנית כלה היא ראש סרטן זמן החום על דרי השמאל וזמן הקור על דרי הימין והנטיה השמאלית ראש גדי והוא בהפך זה (תרג׳ פיי׳ יצירי׳ לאבו סהל בן תמים נט.). וראה שענין פגישת שתי העגולות האלו זו את זו על שתי נקודות התלי ונטייתם זו מזו לצפון ולדרום איך הוא דומה משום צד לפגישת חגורת המזלות עם גלגל המישור על ב׳ נקודות השוואת הקיץ והשוואת החורף אלא שתכלית הנטיה לשם כמו שידעת היא קרוב מכ״ד מעלות ובכאן אינה אלא כדי חמש מעלות בלבד וכו׳ ועוד שקשתי הנטיות הפרטיות לשם הן לקוחות מאופני חצי היום ונקראות קשתי נטית החמה וקשתי נטיית הירח הן לקוחות מאופנים אחרים (ר״י הישראלי, יסו״ע ג ח). גלגל המזלות בנטיית חגורתו וסבוב כוכבי לכת עליהם וכו׳ מפני נטיית גלגל המזלות אשר על קטביו יסבבו (ראב״ד, אמונה רמה ב ד ג). השער הששי יתבאר בו נטיית השמש מקו השוה ומקפ״ב עגולי השמש ומהחלופים הנמצאים בה (ר״ד גנז, נחמ׳ ונעים קלב). — ובמשמ׳ כללית של רצון ותשוקה לדבר מהדברים, Neigung inclination: וכן בטבע מין ומין ממיני החיים נטיה ותאוה אל מין ממיני הצמחים (ר״י א״ת, חו״ה, הבטחון ג). ומהם הנטיה אל תאוות הגופות המגונות (שם, היחוד י). והנטיה אל החכמה ואהבתה דבר אלהי גדול מאד (רש״ט פלקיירא, אגר׳ הוכוח, JQR N.S. I, 485). מי גרם אליך ליתפס בנטיה מועטת ולא נתפשת בנטיה

[1]) ופרש״י: שהנכסים נטושים.

[2]) צורה הקדומה של פעלי נל״י.—[3]) כך הקרי, והכתיב נטוי. ובקצת ספרים נָטָיוּ כתיב וקרי.—[4]) כך הנוסחה המסורה, וקצת החדשים מגיהים נטה אל.

גדולה מזו (רסב"ה, מאמר על ישמעאל ד). כי יש לאדם נטיה גדולה למה שגדל והורגל לשמעו מעת הנערות (ר"א ביבאגו, דרך אמונה מג.). — נְטִיָּה טִבְעִית, נטיה לדבר מהדברים קבועה עפ"י הטבע, instinct: וללמוד דברים אשר כל נטיה טבעית אין לו בהם (מא"ג, דביר, ע"ד הנעורים והזקנה). החדל מעשות רעה אשר אין לו נטיה טבעית אליה אל יחשב לו לצדקה (הוא, שם, התאוים).—ובדקדוק, ״נְטִיַּת השמות והפעלים, אופן שנוי צורתם לפי המין, המספר והגופים וכו': ראוי לחלק צדדי נטית השמות בהרכבה לפי צדי הפירוד והזולת (ר"א בלמסי, מקנ"א, בהרכבה ושמוש), ומצוי בכל ספרי הדקדוק.

״נִטְיוֹן, ש"ז, מ"ר בכנ׳ נִטְיֹנָיו,—כמו נטייה: כסוף יאור קמלו, כראש שבלת נמלו, נטיון רעות נבלו, בל יוכלו שכלו, כקש יבש אכלו (רשב"י הבבלי, אין צור חלף, שבת א׳ חנכה). גבולי עולמו וימים ונהרים, דלות דוק ונטיוניו עבורה נוצרים (מחז׳ ויטרי, פיוט, ארוסת אמונתו).

נְטִיל[1], ת"ז, מ"ר סמי׳ נְטִילֵי,—נְטִילֵי כסף, עמוסי כסף, שיש להם הון רב: הילילו ישבי המכתש כי נדמה כל עם כנען נכרתו כל נְטִילֵי[2] כסף (צפני א יא).

***נְטִילָה**, ש"נ,—שה"פ מן *נָטַל במשמ׳ לָקַח: לא סדור הקנים ולא נטילתו דוחה את השבת (מנח, יא ו). כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת ההלל ולתקיעת שופר ולנטילת לולב (מגי׳ ב ס). מה עונו ישא האמור להלן נטילת נשמה אף עונו ישא האמור כאן נטילת נשמה (ר"י בן בתירה, תוספת׳ שבוע׳ ג א).—נְטִילַת צִפָּרְנַיִם, חתיכתן במספרים וכדומ׳: מעשה האמור בצפרנים נטילת צפרנים (ר"א, מס׳ שמח׳ ז).

שפם ונטילת צפורנים וכו׳ ברגל מותר ובאבל אסור (ירוש׳ מו"ק ג א). שפם כנטילת צפרנים לכל דבר (רב, שם).—נטילת רשות (ירוש׳ ברכ׳ ב ח).—נְטִילַת שער, תספרת: מעשה האמור בראש נטילת שער (ר"א, מס׳ שמח׳ ז). (אבל) אסור בנטילת שער אחד ראשן ואחד שפמו ואחד זקנו ואחד כל שער שבו כשם שהוא אסור בנטילת שער הראש לאחר שבעה (שם). — נְטִילַת ידים, רחיצתן: אין נטילת ידים אלא סמוך לסעודה (תוספת׳ ברכ׳ ו-ה ב). המזלזל בנטילת ידים והמספר אחר מטתן של תלמידי חכמים והמגים דעתו כלפי מעלה (גמ׳ שם יט.). תכף לנטילת ידים ברכה (רב, שם מב.). ג׳ דברים מביאין את האדם לידי עניות ואלו הן המשתין מים בפני מטתו ערום ומזלזל בנטילת ידים ושאשתו מקללתו בפניו (שבת סב:). כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים (ר׳ אושע׳, פסח׳ קטו.). לא אמרו נטילת ידים לפירות אלא משום נקיות (הוא, חול׳ קו.). ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים (ברכ׳ ס:).—ומצוי בסהמ"א: כך ראינו שאותה נטילת ידים של שחרית אינו עולה למנין שאותה נטילה אינה עשויה אלא לעצמה (רע"ג, סדר ר"ע השלם ב פג). — ונטילת לולב, ואמר המשורר: משא להביא בשבת בהם יצוו פלילים, מצות נטילה בלולב לשמור ברוב מעללים (ראב"ע, אחוד לבנים). — ונטילת רשות: והאידנא שאין לנו נטילת רשות שאין נטילת רשות אלא מבי"ד סמוך בארץ ישראל (טוחו"מ ב).

***נְטִיעָה**, ש"נ,—שה"פ מן נטע, כמו נֶטַע: שאני שונה שלש מאות הלכות וכו׳ בנטיעת קישואין ולא היה אדם שואלני בהן דבר מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף פעם אחת אני והוא מהלכין היינו בדרך אמר לי רבי למדני בנטיעת קשואין אמרתי דבר אחד נתמלא כל השדה קשואין אמר לי רבי למדתני נטיעתן למדני עקירתן אמרתי דבר אחד נתקבצו כולן למקום אחד (ר׳ אליעזר, סנה׳ סח.). ממעטין (כשעת בצרת) במשא ומתן בבנין ובנטיעה באירוסין ובנישואין (תעני׳ א ז). תביאמו ותטעמו נטיעה שאין בה נתיצה (מכי׳ בשלח, שירה י). כל מעשיהן של ישראל משונין מאומות העולם בחרישתן בזריעתן בנטיעתן בקצירתן (ר׳ לוי, מד"ר שה"ש, חכו ממתקים). האגוז הזה אם את מכסה שרשיו בשעת נטיעתו אינו מצליח (הוא, שם, אל גינת אגוז).—ועֶצֶם הדָּבָר הנטוע, בפרט בראשית נטיעתו: זקינה ונראית כנטיעה הרי זו כנטיעה וכו׳ מה בין זקינה לנטיעה זקינה עד עצרת נטיעה

---

[1]) עי׳ הערה לקמן.—[2]) תרגמו השבעים ἐπηρμένοι. ת"י: עתירי נכסיא, ואין ספק כי זה פרוש הענין, ואין לברר איך פרש עצם המלה נטילי. ריב"ג אמר: למא כאנ מעני נטל מעני נשא כמא תרי ונשא משתרכ ללרפע ואלחמל וכו׳ וכאנ מעני נטילי כסף נשיאי כסף אי רושא׳ אלפצ׳ה אי אלאמליא׳ ואלאע׳ניא׳ ולקד אחשנ אלתרגום פי קולה פיה כל עתירי נכסיא. ע"כ.— ובעבר׳: בהיות שהיה ענין נטל הוא ענין נשא כמו שראית ונשא משתתף להגבהה ולסבל וכו׳ והיה ענין כל נטילי כסף כל נשיאי כסף כלומר ראשי הכסף ר"ל בעלי ההון והעשירים וכבר הטיב התרגום באמרו כל עתירי נכסיא. רש"י: טעוני כסף. ראב"ע: נטיל משא. וכן רד"ק: נטילי כסף כלומר כל משאי כסף או יהיה נטילי כסף נושאי כסף כלומר העשירים ראשי הכסף. ע"כ. וכעין זה גם רב החדשים, אלא שקצתם אומרים שהוא כמו שוקלי כסף. וקצת החדשים מגיהים קצת הגהות.

עד ראש השנה (תוספת׳ שבי׳ א ב). ואיזו היא נטיעה ר׳ יהושע אומר בת חמש ובת שש ובת שבע (שם ג). משקין את הנטיעות עד ראש השנה וכו׳ מכוונין את הנטיעות עד ראש השנה (שם ה-ו). נטיעה בת שנתה שתי כסף בת שתי שנים ארבעה כסף (ר׳ יוסי, בשם גוזרי גזרות שבירושלם, ב״ק נח:). אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח למטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן (ר׳ שמעון, שבי׳ א ח). עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן (שם ו). הנטיעות והדלועים מצטרפין לתוך בית סאה (שם ז). מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן וקוטמין אותן (שם ב ד). כלל אמרו בנזקין הרג את שורו וקרע את כסותו וקצץ נטיעותיו לא יאמר טול את הנבילה ותן לי את הפרה ואת הקרעים ותן לי את הטלית טול את הקצצין ותן לי הנטיעות אלא שמין אותן (תוספת׳ ב״ק ג ב). מעידין אנו באיש פלוני שהרג שורו של פלוני וקיצץ נטיעותיו של פלוני והלה אומר איני יודע וכו׳ הרגתה את שורי וקיצצתה את נטיעותיי והלה אומר לו לאו שהוא כמתמיה (שם סנה׳ ו א). לא יעשה אדם גורן קבוע בתוך שלו אלא אם כן יש לו חמשים אמה לכל רוח ומרחיק מנטיעותיו של חבירו ומניח בכדי שלא יזיק (ב״ב ב ח). והן שיהו נטיעות רבות על דילועין (ירוש׳ שבי׳ א ח). לאדם שהיה הולך במדבר והיה רעב ועיף וצמא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצילו נאה ואמת המים עוברת תחתיו אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישב בצלו וכשביקש לילך אמר אילן אילן במה אברכך אם אומר לך שיהו פירותיך מתוקין הרי פירותיך מתוקין וכו׳ אלא יהי רצון שכל נטיעות שנוטעין ממך יהיו כמותך (ר׳ יצחק,[1] תענ׳ ה:). כיון ששמעו הכנענים שישראל נכנסין לארץ עמדו וקצצו הנטיעות שהיו להן כיון ששמעו שנתעכבו במדבר מ׳ שנה היו סבורים שבמדבר תהא דירתם עמדו ונטעו נטיעות וגדלו אותן ואח״כ הכניסן לארץ (ר׳ יוחנן, מד״ר שמות כ). למלך שהיה לו בן והיה חביב עליו יותר מדאי מה עשה המלך נטע לו פרדס בשעה שהיה הבן עושה רצונו של אביו היה מחזר בכל העולם כולו ורואה אי זו נטיעה יפה בעולם ונוטעה בתוך פרדיסו ובשעה שהיה מכעיסו היה מקצץ כל נטיעותיו (ירוש׳ ברכ׳ ב ח). עלובה הנטיעה שמי שנטעה מעיד עליה שהיא רעה (מד״ר ברא׳ לד). הנטיעות הללו אם את מכסה שרשיהם בשעת נטיעתן הן מצליחות ואם לאו אין מצליחות (ר׳ לוי, שם שה״ש, אל גינת).—ובהשאלה, לילדים: אמר לו (ר״ח לשמעון בר׳ בא שרצה לצאת לחו״ל) למחר אני הולך אצל אבותיך יהו אומרים לי נטיעה אחת של חמדה שהיתה לנו בארץ ישראל התרתה לה לצאת לחוץ לארץ (ר׳ חנינה, ירוש׳ מו״ק ג א). ר׳ יוסי בן חלפתא ייבם את אשת אחיו חמש חרישות חרש וחמש נטיעות נטע (שם יבמ׳ א א).—ובהשאלה, קִצֵּץ בִּנְטִיעוֹת, נהיה כּוֹפֵר בעקרי האמונה: ארבעה נכנסו לפרדס וכו׳ אחר הציץ וקיצץ בנטיעות (תוספת׳ חגי׳ ב ג, ועוד). — ומצוי בסהמ״א: אבל חסר לב יקצץ נטיעות לפי המבוכה היוצאה לו בקצת ענינים (ר״י בר׳ אנטולי, הקדי מלמ׳ התלמידי).

נְטִיפָה,—עי׳ נְטִפָה.

***נְטִירָה**, ש״נ,—שס״פ מן נָטַר. בפרט נטירת איבה: עד היכן כחה של נטירה אמר לו השאילני קרדומך ולא השאילו למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו הא לך איני כמותך שלא השאלת לי קרדומך (ת״כ קדוש׳ ב ד). איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה וכו׳ א״ל השאילני קרדומיך א״ל לא למחר א״ל השאילני חלוקך אמר לו הילך איני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה (יומ׳ כג.). — ובסהמ״א: הקפידה תורה על הנטירה עד שימחה העון מלבו ולא יזכרנו כלל (רמב״ם, דעות ו ז). והאיבה תוליד הנטירה והנטירה תוליד הניצוח והניצוח יוליד המלחמה (ר״י חריזי, סוד הסודות, מיוח׳ לאריסטו, הוצ׳ גסטר, סי׳ 13). שבלוגינו הנבוך פעם נטירה וכעס פעם נשכח ונעביר וכו׳ לפי שבטבענו מהיושר והחסידות ומיעוט הכעס והעדר נטירת הרע (ר׳ קלונימ׳, אגר׳ בע״ח ג יד). הזהר מגערת הכעס וגערת נטירת האיבה וגערת הסכלות (רש״ט פלקיירא, המבקש מה).

נְטִישׁ, ש״ז, מ״ר בכנ׳ נְטִישֶׁיהָ,—כמו נְטִישָׁה, במשמ׳ זמורה: תזעק אהה כי נפלה חומה אשר בה נשגבו עמי ובה נבצרו, סרו נטישיה ונגלה היסוד בה ואבניה לגיא הגרו (רשב״ג, בימי יקותיאל).

נְטִישָׁה, ש״נ, מ״ר נְטִישׁוֹת, בכנ׳ נְטִישׁוֹתֶיהָ, נְטִישֹׁתַיִךְ, —א) נְטִישַׁת הגפן, ענף ארוך כמו שבט, Ranke, sarment; shoot of a vine: כי לפני קציר כתם פרח ובסר גמל יהיה נצה וכרת הזלזלים במזמרות ואת הַנְּטִישׁוֹת הסיר התז (ישע׳ יח ה). מבכי יעזר אבכה לך הגפן שבמה נְטִישֹׁתַיִךְ עברו ים עד ים יעזר נגעו (ירמ׳ מח לב).— ובמליצה: עלו בשרותיה ושחתו וכלה אל תעשו הסירו נְטִישׁוֹתֶיהָ כי לוא ליי׳ המה (שם ה י).—ב) *בס״פ מן

[1]) במד״ר במד׳ ב הובא משל זה בשם ר׳ יוחנן.

נַטָּשׁ: ומה ת״ל ונטשתה יש לך נטישה אחרת כזו וכו׳ (ר״ש בן נקים, ירוש׳ פאה ו א). — ואמר המשורר בשתי המשמעות: הידע הזמן כח לבבי ונחש כי לבבי כנחושה, אשר הסיר והתז כל נטישה ולא נטש לבד יגון נטישה (רשב״ג, הצפור או דרור). ולמה זה בך אחזיק ותטוש אהבי מבלי פשע נטישה, והן נפשי לאמה לך אבל על מנת שלא תהי לעד חפושה (הוא, הכרק). — ומצוי בסהמ״א במשמ׳ שה״פ מן נטש: כל דבר המושלך ומוטל ונפוץ על השדה קורהו נטישה (רש״י עמוס׳ ה ג). וזה כנגד מי שטעה מעמנו ונטש דת אבותינו שאין הנטישה אלא במה שהיה כבר מחזיק והניחו (רשב״א, מאמר על ישמעאל, הוצ׳ דר׳ פרלס נ). — ובמשמ׳ לכלוך קל: היתה נטישת[1] צואה על בשרו או ידיו מטונפות מבית הכסא ולא היה להן ריח רע כלל מפני קוטנן או יבשותן (רמב״ם, קריא׳ שמע ג יא).

נטל[2]), ממנו נֵטֶל, נָטַל, נָטִיל, *נְטִילָה, ״הַטָּלָה.

נֵטֶל, ש״ז, — כמו מַשָּׂא, Last; charge; burden: כבד אבן וְנֵטֶל החול וכעס אויל כבד משניהם (משלי כז ג). — ואמר הפיטן: מה כח ליחל ומתשת גברתנית, מוסיף מושך עול מענית גיותנית, נטל נשכנית נגחנית עשר שולטנית (רשב״י הבבלי, סליח׳ לצו״ג, אמרנו נגזרנו). כח הסבל הכשיל נטל, כסול ושחול הנשאר מקטל (הוא, אין כמדת, סליח׳ ליוה״כ). — והשתמשו בו גם בספרות החדשה: נטל כבד מרבה דברים ומתקשה בדבריו ישנא (בי״ז, תרג׳ ב״ס כ ט).

נָטַל, פ״י, נוֹטֵל, יִטּוֹל, — א) נָטַל עליו דָּבָר, שָׂם עליו דבר כבד, ובפרט בהשאלה הביא עליו צרה וכדומ׳, auflegen; imposer; to impose: שלש אנכי נוֹטֵל עליך בחר לך אחת מהם ואעשה לך וכו׳ שבע שנים רעב בארצך ואם שלשה חדשים נסך לפני צריך והוא רדפך ואם היות שלשת ימים דבר בארצך (ש״ב כד יב־יג). טוב לגבר כי ישא על בנעוריו ישב בדד וידם כי נָטַל עליו (איכ׳ ג כז־כח). — ב) נָטַל דָּבָר, הרימו, טלטלו: הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק יִטּוֹל (ישע׳ מ טו). — ג) *בתו״מ, כמו לָקַח, עתי׳ אֶטּוֹל, צווי טֹל, טוֹל, טְלִי, טְלוּ, טוֹלוּ, — נָטַל דָּבָר, לָקַח: בית שמאי אומרים נוטלין (הקדרה מהכירה) אבל לא מחזירין (שבת ג א). השולחנין נוטלין אותן בשכרן (שמעון בן עזאי, תוספת׳ שקל׳ א ח). אל תטול חלוקך בשחרית מיד השמש ותלבש (ר״י בן אלישע, ברכ׳ נא.). מימיך בא אדם אצלך לדין או לשאלה ועכבתו עד שתהא שותה כוסך ונוטל[1]) סנדלך או עוטף טליתך (הוא, מכי׳ משפט׳, נזיק׳ יח). לאחד שהיה מהלך בדרך והיה מנהיג את בנו לפניו באו לסטים לשבותו מלפניו נטלו מלפניו ונתנו לאחוריו בא הזאב מאחריו נטלו מאחריו ונתנו מלפניו באו לסטים מלפניו וזאבים מאחריו נטלו ונתנו על זרועותיו (ר׳ יהודה, שם בשלח ב ד). שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים והנבלה יפה חמשים זוז זה נוטל חצי החי וחצי המת וזה נוטל חצי החי וחצי המת (סוט, תוספת׳ ב״ק ג ג). שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום זה נוטל מנה וזה נוטל מנה (ר״מ, מכי׳ שם ד א). נוטל מקצת פאה וזרק על השאר אין לו בה כלום ר׳ מאיר אומר קונסין אותו ונוטלין הימנו זו וזו (תוספת׳ פאה ב א). האיך קפץ פלוני לכהונה שלא נטל חלקו מימיו (שם כתוב׳ ב ג). גנב שנטל מזה ונתן לזה מה שנתן נתן ומה שנטל נטל (שם ב״ק י כג). השכיר נשבע בזמנו ונוטל עבר זמנו אינו נשבע ונוטל (שם ב״מ י ו). מישכנו בשני כלים אחד שצריך לו ואחד שאינו צריך לו זה שצריך לו נוטלו ומחזירו וזה שאינו צריך לו נוטלו ואינו מחזירו (שם ט). אם היה אחד (משני הבתים שנפלו) גדול ואחד קטון זה נוטל לפי שלו וזה נוטל לפי שלו (שם יא א). או שנפלה עליו מפולת או שגררתו חיה או שנטלוהו ליסטין (שם גיט׳ ב יב). התקדשי לי בסלע זה ומשנטלתו מידו אמרה סבורה הייתי שאתה כהן (שם קדוש׳ ב ס). האומר אם תלד אשתי זכר תיטול מנה ילדה זכר נוטלת

---

[1]) מקור דין זה בגמ׳ (ברכ׳ כה.) וז״ל הגמ׳ שם: צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא. ע״כ. ובגמ׳ יומ׳ (ל.) או שהיו ידיו בבית הכסא. עכ״פ, בשני המקומות אין שום מלה במקום המלה נטישת שבדברי הרמב״ם, וברור הדבר שהוא הוסיף מלה זו מדעתו. וכבר הביא תנחום ירושלמי מלה זו ופרש בערבית תלוית׳ה מבסוטה, והוא לכלוך מפשט, וגזר אותה מהשם נטישות, במשמ׳ מה שמתפשט, וכן פרש הר׳ מנוח (מובא בכסף משנה כאן) נטישת הוא לשון לכלוך וטשטוש. וכן ר׳ יונה (על הרי״ף ברכ׳ ג טז.) וז״ל: וכתב היתה נטישת צואה על בשרו וכו׳ כלומר שאין בו ממשות אלא לכלוך בעלמא שנתפשט בבשרו. ע״כ. עכ״פ, כיון שהמלה לכלוך מצויה בפי הרמב״ם ולא השתמש בה כאן שמע מזאת כי היתה לו להרמב״ם כונה מיוחדה בהמלה נטישת, ומסתבר שהוא כעין שארית קלה, דקה.

[2]) בארמית.

[1]) במסח׳ הילקוט ונועל.

מנה (שם ב"ב ט ד). נשאו נשים והכניסו להן שדות זה נוטל את שהוא שלו וזה נוטל את שהוא שלו (שם י ז). מעשה בשני אחים כהנים שהיו שוין ורצין ועולין בכבש וקדם אחד מהן את חבירו לתוך ארבע אמות נטל את הסכין ותקע בלבו (שם שבועו׳ א ד). הולכתי לו זיתים נטלן והסתכל בהן וראן שהן לחין (ר"א בר׳ צדוק, שם עדי׳ ג ג). כדי שתושיט ידיה ותטול העד מתחת הכר (תוס׳, שם נדה ג ו). הנותן לפונדקית מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל ממנה מפני שחשודה לחלוף (דמאי ג ה). המוצא פירות בדרך ונטלן לאוכלן ונמלך להצניע (שם ג). המסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ (שבי׳ ג ז). נטל (ר׳ יהושע) מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל (ר"ה ב ט). פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית או שנטל מתוכה והוציא (שבת א א). כיצד הוא עושה נוטל את הכסות והן נופלות וכו׳ שמא יטול ואינו יכול להחזיר (שם ד ב). נוטלין מלפני בהמה זו ונותנין לפני בהמה זו בשבת (שם כ ד). מי שהיה נשוי שתי נשים ומתו וכו׳ היה שם מותר דינר אלו נוטלין כתובת אמן ואלו נוטלין כתובת אמן אם אמרו יתומים אנחנו מעלין על נכסי אבינו יתר דינר כדי שיטלו כתובת אמן אין שומעין להן (כתוב׳ י ב). היה נוטל את מנחתה מתוך כפיפה מצרית ונותנה לתוך כלי שרת ונותנה על ידיה (סוט׳ ג א). נטל את המשפך ומדד לתוך צלוחיתו של גוי (ע"ז ה ז). נטלו מוכסין את חמורו ונתנו לו חמור אחר (ב"ק י ב). שנים אוחזין בטלית וכו׳ זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי וכו׳ זה נוטל שלשה חלקים וזה נוטל רביע (ב"מ א א). היה רוכב על גבי בהמה וראה את המציאה ואמר לחבירו תנה לי נטלה ואמר אני זכיתי בה (שם ג). אימתי שירצה הלה יבוא ויטול את מעותיו (ערכ׳ ט ד). ומה אני שלא נטלתי ואם נטלתי שלי נטלתי כך מקבלי שוחד עאכו"כ (ר"י בן ר׳ יוסי, כתוב׳ קה:). כפה עליו כלי ולא מצאו אני אומר יד נטלתו (ירוש׳ פסח׳ א ג). בראשונה היו נותנין אותן (את התפלין) לחביריהן והיו נוטלין אותן ובורחין התקינו שיהו מניחין בחורין (שם ברכ׳ ב ג). ולא יניחם בחורין הסמוכים לרשות הרבים שמא יטלו אותם עוברי דרכים ויבא לידי חשד ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורין הסמוכים לרשות הרבים ובאת זונה אחת ונטלתן ובאת לבית המדרש ואמרה ראו מה נתן לי פלוני בשכרי (בבלי שם כג.). מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה אמרו כל מי שילך ויקניט את הלל יטול ד׳ מאות זוז (שבת לא.). מעשה באדם אחד שכינס מעות לעלות לרגל ובא ספדן ועמד על פתח ביתו ונטלתן אשתו ונתנתן לו ונמנע ולא עלה (בב, מו"ק ח.). שאם נתגרשה נותנת דמים ונוטלתן (את ולדות שפחתה) מפני שבח בית אביה (ר"ג, כתוב׳ עט:). אין אדם רוצה שיטול מעות ויפרח באויר (ב"ב סד:). כגון שנטלה (את הצלוחית) למוד בה (שם פא.). היה לזה פתח אחד ולזה שני פתחין זה שיש לו פתח אחד נוטל ארבע אמות וזה שיש לו שני פתחין נוטל שמונה אמות (שם יא.). ושכיב מרע שאמר תנו מאתים זוז לפלונית אשתי כראוי לה נוטלתן ונוטלת את כתובתה אם אמר בכתובתה ידה על העליונה רצה נוטלתן רצה נוטלת כתובתה (שם קלא.). היתה לפניו ככר של הפקר ואמר ככר זו הקדש נטלה לאוכלה מעל (בבל, נדר׳ לד:). היו לו חמשה עשר טלאים לא יאמר אברור עשרה ואכניסם לדיר ואטול מהם אחד והשאר פטורין אלא כונסן לדיר ומוציא עשרה ונוטל מהם אחד (תוס׳, בכור׳ נט:). ישב לו קוץ בפני ע"א לא ישחה ויטלנה מפני שנראה כמשתחוה לע"א (ע"ז יב.). ישב לו קוץ בכריסו לא יטלנו (נדה יג:). נטל הקב"ה אש ומים ופתכן זה בזה ומהן נעשו שמים (בב, מד"ר ברא׳ ד). בשעה שיהיו בניך באים לידי עבירות ומעשים רעים אני רואה צדיק אחד בהן שיכול לומר למידת הדין די אני נוטלו ומכפר עליהם (שם מד). למלך שהיה לו ג׳ אוהבים ולא היה עושה דבר חוץ מדעתן פעם אחת ביקש המלך לעשות דבר חוץ מדעתן נטל את הראשון טרדו וכו׳ (ר"י בר׳ סימון, שם מט). באותה שעה נטל יעקב אבינו פוקרין ונתן לו בתוך צוארו (ר׳ פנחס, שם עז). למה אתה מירתת שמא נטלת כלום מן פלטין (שם, שמות כ). ואלו שנוטלין רבית אומרים להקב"ה למה אין אתה נוטל מעולמך שהבריות בתוכו שכר הארץ שאתה משקה (שם לא). כל אותן שבע שנים שעברו על נבוכדנצר נטלו את אויל מרודך והמליכוהו תחתיו וכיון שחזר נטלו וחבשו בבית האסורים וכו׳ וכיון שמת חזרו על אויל מרודך להמליכו אמר להם איני שומע לכם בראשונה שמעתי לכם נטלני וחבשני בבית האסורים ועכשו הרי הוא הורגני (שם, ויקר׳ יח). מעשה בספינה אחת גדולה מפרשת לים הגדול נטלה הרוח והוליכה למקום שאין בו מים מהלכין (שם קהל׳, שלח לחמך). — ובנוי: אם אמר לו טול קיסם מבין

עיניך [1]) אמר לו ט ו ל קורה מבין עיניך (ר׳ טרפון, ערכ׳ טז:). לאחד שהיה יוצא מביתו של חבירו טעון כלים מצאו חברו ואמר לו מה אתה עושה אמר לו ט ו ל חלקך ואל תגיד לאדם (רשב״י, מכי׳ משפט׳, נזיק׳ יג). א״ל הקב״ה למלאך ט ו ל לי רב שבהם שיש בו ליפרע מהם כמה חובות באותה שעה מת אבישי בן צרויה (ר׳ אלעזר, ברכ׳ סב:). שלא יראה שעה שאין אדם ויאמר לעני קרובו בא וט ו ל לך פאה זו (תוספת׳ פאה א ו). בעל הבית שנתן פיאה לעניים אין רשאי שיאמר להם ט ל ו זרע ותנו פשתן וט ל ו תמרים ותנו מכבדות (שם ב יב). כלל אמרו בנזקין הרג את שורו וקרע את כסותו וקצץ נטיעותיו לא יאמר ט ו ל את הנבילה ותן לי את הפרה ואת הקרעים ותן לי את הטלית ט ו ל את הקצין ותן לי את הנטיעות אלא שמין אותן (שם ב״ק ג ב). חבר ועם הארץ שירשו את אביהם עם הארץ יכול הוא לומר לו טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני וכו׳ אבל לא יאמר לו ט ו ל אתה חטים ואני שעורים ט ו ל אתה הלח ואני היבש (דמאי ו ט). וכבש עשו לו מפני הבבליים שהיו מתלשים בשערו ואומרים לו טול וצא טול וצא (יומ׳ ו ד). ואם אמר לו ט ו ל לי הימנה חפץ פלוני לא ישלחנו ביד אחר (גיט׳ ג ה). אימתי שתרצה הבא מעות וט ו ל את שלך (ב״מ ה ג). כל האומנין שומרי שכר הן וכולן שאמרו ט ו ל את שלך והבא מעות שומר חנם (שם ו ו). ט ו ל לך מה שהבאת (חול׳ ד ד). אמר לו תן להם חתיכה חתיכה והוא אומר ט ו ל ו [2]) שתים שתים (מעי׳ ו א). אמר משה לפני המקום כלום הגון להם שתתן להם ותהרגם אומרים לחמור ט ו ל כור של חטים ונחתוך ראשך אומרים לאדם ט ו ל ככר ורד לשאול (ספרי במד׳ נה). נטל (משה) פתקים וכתב עליהם לוי וכו׳ ובללם והטילם בקלפי אמר להם באו וט ל ו פתקיכם (שם). כיצד היה רבי יונה עושה כשהיה רואה בן טובים שירד מנכסיו היה אומר לו בני בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה ממקום אחר ט ו ל ואת פורע (ירוש׳ שקל׳ ה ו). מעשה בר׳ פנחס בן יאיר שהיה דר בעיר אחת בדרום והלכו אנשים להתפרנס שם והיו בידן שתי סאין של ש ר ם והפקידו אצלו וכו׳ אחר שבע שנים וכו׳ הכיר אותן ר׳ פנחס בן יאיר אמר להם בואו וט ל ו אוצרותיכם (מד״ר דבר׳ ג). למלך שהיה לו כרם ומסרו לאריס אמר המלך לעבדיו לכו בצרו את כרמי וט ל ו את חלקי והניחו חלק האריס במקומו (ר״י הנביא, שם קהל׳, ברכו׳ ז הטובה). אמר רב יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי ואמר לי טול בכלי שני ותן (שבת מ:). טול ברוך טול ברוך אינו צריך (לחזור) לברך (רב, ברכ׳ נ.). אמר לו הקב״ה ט ו ל מקל והך על קדקדם (ר׳ יוחנן, סנה׳ ח.). באומר לה ט ל י קרקע זה בכתובתך (ר׳ יוסי בר חנינא, ב״ב קלב.). הרי שהיה בורח מבית האסורין והיתה מעבורת לפניו א״ל ט ו ל דינר והעבירני (ב״ק קטז.). האומר לחבירו עבדי גנבת והוא אומר לא גנבתי וכו׳ אתה נתתו לי במתנה רצונך השבע וט ו ל ונשבע אינו יכול לחזור בו (ר׳ אבא, ב״ב קכח.). עתיד הקב״ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם כוס של ברכה לברך וכו׳ אומר לו ליצחק ט ו ל וברך וכו׳ (רב אמי או רב אסי, פסח׳ קיט:). לתבן שהיה עובר לפני פרדסיו של מלך ראה חבילות של קוצים וירד ונטלם והציץ וראה אותו והתחיל מטמן מפניו אמר לו מפני מה אתה מיטמן פועלים הייתי צריך שיקושו אותה עכשיו שקששתה אתה בוא וט ו ל שכרך (ר׳ לוי, מד״ר בראשי׳ מד). הדבר דומה למי שאמר לחבירו השאילני זהוב אחד וכו׳ אמר לו אפילו צריך אתה עד עשרים עד שלשים זהובים ט ו ל לך (הוא, שם דבר׳ ד). מי שהיה מתירא היה מוליך בכורו אצל ישראל וא״ל בבקשה ממך ט ו ל את זה וילין עמך (שם שמות יח). אמרו זה לזה בא ונחלוק העולם אמר קין ט ו ל אתה את המטלטלין ואני הקרקעות (שם לא). ונערה יוצאה מקושטת ומבוסמת ומפתה אותו ואומרת לו למה אנו אוהבין אתכם ואתם שונאין אותנו ט ו ל לך כלי זה חנם (שם במד׳ כ). לתלמיד שהיה מהלך עם רבו וכו׳ וראה אבן טובה היה סבור בה שהיא גחלת והיה מתירא ליגע בה אמר לו רבו ט ו ל אותה אבן טובה היא (ר׳ סימון, שם דבר׳ א). אמרו לאותו יהודי פלוני טול מעות ועלה לנס הזה וקח לנו משם מאומה (ר׳ תנחומא, שם ב). למלך שעשה סעודה וזימן אורחין אצלו לכשאכלו ושתו אמר ט ל ו מנה יפה ותנו לבעל הבית (ר׳ אבהו, שם שה״ש, באתי לגני). בתי ראי כל חפץ טוב שיש לי בבית וט ל י אותו ולכי לבית אביך (ר׳ אידי, שם, נגילה ונשמחה). נטל (הזקן) כלכלה ומילא אותה ביכורים של תאנים יפות וקירב לפני אדרינוס וכו׳ אמר אדרינוס לעבדיו ט ל ו אותה ממנו ומלאו אותה זהובים וכו׳ הרי שכן שלנו כיבד את המלך בכלכלה של תאנים ומילא אותה לו

— [1]) צ״ל שניך.—[2]) בקצת ספרים טלו, וכן במדב״ר.

זהובים ואתה עמוד ונטול סל גדול ומלא אותו מיני מגדים (תנחומ׳ קדוש׳ ח). אמר לו הקב״ה (לירמיהו) וכו׳ טול הכוס הזה של חימה והשקה את הגוים (פסיק׳ רבתי כו). לא יאמר אדם לחבירו טול שמן מפך ריקם (מס׳ דא״ר ח).—ונטל צפרניו, שערותיו, במשמ׳ חתך: הנוטל צפרניו זו בזו או בשיניו וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו (שבת י ו). אסור ליטול צפורנים במועד (ר׳ יהודה, מו״ק יז:). ה׳ דברים הן שהעושה אותן מתחייב בנפשו ודמו בראשו האוכל שום קלוף וכו׳ והלן בבית הקברות והנוטל צפרניו וזורקן לרה״ר (רשב״י, נדה יז.).—*נוטל צפרנים, כלי כעין מספרים לחתך הצפרנים: נוטל ציפורנים כן שמו בלשון ארמי (ערוך, ערך נגסטר).—ודברים מפשטים; *נטל עצה: על מוסר פותה וכסיל ושב וישיש ונוטל [1]) עצה בזנות (ב״ס גני׳ מב ח). בני אהרן לא נטלו עצה מאהרן נדב ואביהו לא נטלו עצה ממשה וכו׳ איש איש מעצמו עשו לא נטלו עצה זה מזה (ספרא אחרי מות א).—ורשות: אין דנין לחוב ולזכות להכנים להוציא ליתומים אלא אם כן נטלו רשות מבית דין (תוספת׳ תרומ׳ א יא). ההולך אחרי רבו אינו רשאי ליפטר מאחריו עד שיטול ממנו רשות (מס׳ דא״ר ד). יורד (השטן) ומתעה ועולה ומרגיז ונוטל רשות ונוטל נשמה (ב״ב טז.). — והנפש, הנשמה וכיוצא בזה: בכל נפשך אפי׳ נוטל את נפשך (ר״מ, תוספת׳ ברכ׳ ז־ו ז). על עסקי נר הזהרתי אתכם אם אתם מקיימים אותם מוטב ואם לאו הריני נוטל נשמתכם (הגוא גליל׳, שבת לב.). אלהי נשמה שנתת בי טהורה וכו׳ ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא (נסח תפלה, ברכ׳ ס:). כל המעמץ את עיני הגוסס מעלין עליו כאלו הוא נוטל נשמתו (ר״מ, מס׳ שמח׳ א ד). שמואל הקטן נטל כל החמודות שבעולם והלך לו (ר״ג הזקן ולאב״ע, שם ח).—ושכר: אשר חכמים יגידו אילו ראובן ויהודה (שהודו על מעשיהם) ולא כחדו מאבותם ומה שכר נטלו על כך להם לבדם ניתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם (ירוש׳ סוט׳ א ד). לעתיד לבא מביא הקב״ה ס״ת וכו׳ ואומר למי שעסק בה יבא ויטול שכרו (ר״ח בר פפא, ע״ז ב.).—והשם: לא כל הרוצה ליטול את השם יטול (רשב״ג, ברכ׳ ב ח).—נטל חייו: כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם (אבות ד ה).—נטל שלו מתחת ידיו של פלוני, פלוני נפרע ממנו, שלם לו כמעלליו: כל מי שהוא בא להזדווג לישראל (לעשות להם רעה) סוף שהוא נוטל את שלו מתחת ידיהם (מד״ר ברא׳ מא). אמר משה בשביל שאמרתי להן שמעו נא המורים נטלתי של מתחת ידיהן ועכשו אני בא להוכיחן (ר׳ סימון, שם דבר׳ א). אמר משה אתמול על ידי שאמרתי לו והן לא יאמינו לי נטלתי את שלי מתחת ידיהם עכשו מה אני עושה להם (ר׳ לוי, שם שה״ש, ישקני). והיו ישראל אומרים להם (לאנשי מדין) לא דייכם שנטלנו שלנו מתחת ידיכם (ר׳ יצחק, שם אל תראוני). כל מי שהוא מנהיג שררה על הציבור וכו׳ סוף שהוא נופל ונוטל שלו מתחת ידיהם (שם, אל גינת אגוז). — נטל מעליו הקללות וכדומה, הסירן: אמר יואב לבניהו לך אמור לשלמה אל תדינני בשני דינין אם תהרגני טול מעלי הקללות שקללני דוד אביך (מד״ר במד׳ כג).—ובמשמ׳ נשא: נוטל אדם את בנו והאבן בידו וכלכלה והאבן בתוכה (שבת כא א). לא ירחוץ לו רגליו ולא ינעול לו מנעליו ולא יטול לו כלים לבית המרחץ וכו׳ ולא יטלנו לא בפוריון ולא בכסא (מכי׳ משפט׳, נזיק׳ א). נעול לי סנדלי וטול לפני כלים להוליך לבית המרחץ (ספרי במד׳ קטו). מעשה במקום אחד שהיה ערוד וכו׳ נתן (ר״ח בן דוסא) עקבו על פי החור יצא ונשכו ומת אותו ערוד נטלו על כתפו והביאו לבית המדרש (ברכ׳ לג.). אמרו עליו על ר׳ אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה (יומ׳ לה:). כיון שבא יעקב אבינו ליפטר מן העולם קרא לבניו וכו׳ אמר להם כשתטלו אותי ביראה ובכבוד לוו אותי ולא יגע אדם אחר במטתי (ר׳ חמא בר״ח, מד״ר במד׳ ב). משל למלך שהיה לו בן והוא נוטלו על כתיפו וטנפו (מדר׳ שה״ש ב ו, הוצ׳ ד״ר גרינהוט). — נטל אשה, כמו נשא אשה: אדם שהוא נוטל אשה ועושה עמה ימים הרבה אפילו העני אשתו אינה כופרת בו (ר׳ יצחק, מד״ר שמות לג). למלך שנטל אשה ראשונה ולא כתב לה כתובה וכו׳ ראה ענייה יתומה בת אבות ביקש ליטול אותה אמר לשושבינו אל תנהוג בה כראשונות (שם במד׳ א). — ונטל עיניו, נשאן: ירמיה הנביא יצא מענתות לבא לירושלים נטל עיניו וראה עשן בית המקדש עולה וכו׳ כיון שהגיע לנהר פרת וכו׳ יצא לו מהם נטלו הגליות עיניהם וראו ירמיהו שפירש מהם (פסיק׳ רבתי כו). — ומצוי בסהמ״א: ואם נתן לו דבר ואמר לו זה יהיה לשכר טורחך וטול מחצה בשכר ובהפסד נוטל שהרי

—[1]) מתחת למלה זו כתובה מלת ושואל, ועה״ג נסחה אחרת.

לקח שכר עמלו ומזונו (הלכ' פסוק', רבית). הסרסור שליח הוא אלא שהוא נוטל שכר שליחותו (רמב"ם, שלוח' ושותפ' ב ו). וגלול בגדיך וחגור מתניך ושרפני יפה יפה וטול אפר שלי והוליכה אצל שרה אמי ותניחהו בתיבה בחדר שלה (מדר' ויושע, בספ' ד"ח ג). שנים שהלכו בדרך ואחד אמר לחבירו השאילני גלימא שלך שהיא קלה וטול אתה שלי שהיא כבדה שאתה חזק ממני ובאו לסטים ונטלו האחת (תשו' הרא"ש, טוח"מ שם).—ומשל: איך תאמר טול מבין עיניך קיסם השבורה, ועל עפעפיך כעובי הקורה (מרא"ה המוסר ה ב).—ופעול נָטוּל, נְטוּלָה: מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין אצל ראב"ע וכו' והביאו לפניהם ראש כלונס אחד שהוא נטול ברהיטני (ר' יוסי, תוספת' כלי' ב"ב ב ב). כל יתר כנטול (חול' נח:). כולן (כל הרצים של אדניהו) נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים היו (רב, סנה' כא:). נטולה אני מן היהודים אם משמשתיך אני (תוספת' נדר' ז ח). כל שאינה עושה כן בסוף שחיטה בידוע שנשמתה נטולה הימנה קודם לכן (רבא, חול' לח.).—נָטַל יָדָיו, רחצן: ב"ש אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס וב"ה אומרים מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים (ברכ' ח ב). ב"ש אומרים מכבדים את הבית ואחר כך נוטלין לידים וב"ה אומרים נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית (שם ד). ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו (ר"י בן אלישע, גמ' שם נא.). מעשה בר"ע שהיה חבוש בבית האסורין והיה ר' יהושע הגרסי משרתו בכל יום ויום היו מכניסין לו מים במידה וכו' אמר לו (ר"ע) תן לי מים שאטול ידי אמר לו לשתות אין מגיעין ליטול ידיך מגיעין וכו' אמרו לא טעם כלום עד שהביא לו מים ונטל ידיו (ערוב' כא:). מי רביעית נוטלין לידים לאחד אבל לא לשנים (ר"מ, תוספת' ידים א א). סדר הסעודה אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלים וכו' כל אחד ואחד נוטל ידו אחת וכו' עלו והסיבו נתנו להם לידים אעפ"י שנטל ידו אחת נוטל שתי ידיו (שם ברכ' ד ח). בסעודה יוצא להסך את רגליו נוטל ידו אחת יצא לדבר עם חברו והפליג נוטל שתי ידיו (שם ט). נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה ולקודש מטבילין (חגי' ב ה). כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו (ריב"ל, סוט' לט.). לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אלא אם כן יודע בו שנטל ידיו (רב, חול' קז:). הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל (ר' יוחנן, ברכ' טו.). נטל ידיו בטיבול ראשון נוטל ידיו בטיבול שני (רב חסדא, פסח' קטו:).

—פִּעֵ', נִטֵּל, וַיְנַטְּלֵם, — נִטֵּל את פלוני, הגביהו ונשאהו, tragen; porter; to carry: באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וַיְנַטְּלֵם וינשאם כל ימי עולם (ישע' סג ט). — ובסהמ"א במשמ' זו: וכשילמוד התלמיד מבני המלכים חכמה או מדע או מוסר יעלה על מגדל עץ וכו' והיה מדבר בדברי החכמה אשר למד וכו' והיה קורא בשלום רבו והיו מכבדים הנער ומחשבים ומנטלים אותו ויחשבוהו לחכם ע"פ שיכלו ובינתו (ר"י חריזי, מוסרי הפלסופ' א ח).

—נִפְע', *נִטַּל (ניטל), נִטְּלָה, נִטָּלִים (ניטלין), יִנָּטֵל, וכו', לְהִנָּטֵל,—במשמ' לקיחה ונשיאה: עשה לה עטרה של טיט כדי שילכו מים לשם בין שניטלת עמה ובין שאין ניטלת עמה (ר' אליעזר, תוספת' פרה ה ט). אילו ניטלין אחד מששים גידולי תרומה וכו' (שם תרומ' ה ז). חבילי קש וחבילי עצים וכו' אם ניטלין באחת יד מטלטלין אותן (רשב"ג, שם שבת יד־טו י). הרחוש שנפרץ ושניטל עוקצו טהור (שם כלי' ב"מ א ט). נסר שראשו אחד נתון ע"ג האבן וראשו אחד נתון ע"ג ספסל רואין את הנסר שאם נטל הספסל ויכול לעמוד בפני עצמו (שם אהל' ז ב). ואלו הם אבני כתף כל שאינה יכולה להנטל באחת יד (ר"מ, שבי' ג ט). אבני כתף כשמן כל שהן נטלות שתים שלש על הכתף (ר' יוסי, שם). אכל דמאי ומעשר ראשון שנטלה תרומתו (ברכ' ז א). שני קבין שנטלה חלתו של זה בפני עצמו ושל זה בפני עצמו (חלה ד ה). כל הכלים ניטלין בשבת (שבת יז א). הגיע לחצר החיצונה נוטל את הכלים הניטלין בשבת ושאינן ניטלין בשבת מתיר את החבלים והשקים נופלין מאליהם (שם כד א). בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד משחרב ביהמ"ק התקין ריב"ז שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש (סוכ' ג יב). כל שינטל האילן ויכולה לעמוד בפני עצמה (שם ב ג). עשאם בסיד או בגפסים והן יכולות להנטל כאחד (פרה ה ט). ניטל הכבד ולא נשתייר הימנו כלום (חול' ג א). ניטל הטחול ניטלו הכליות ניטל לחי התחתון ניטלה האם שלה (שם ב). השידה והתיבה והמגדל שניטלה אחת מרגליהן (כלים יח ג). אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת (שבת מג.).—נִטַּל מִן: ובגולגולת (כמה יהא החסרון ולא יטמא באהל) בש"א כמלוא מקדח ובה"א כדי שינטל מן החי וימות (אהל' ב ג).—ובמשמ' רחיצת ידים: שמא לא נטלו מן הכלי ומשום שמא לא ניטלו מן הרביעי (תוספת' ידים ב ז).

— הִפעִ׳, *הִטִּיל וכו׳. — שָׂם. זָרַק, legen, werfen; mettre ; jeter ; to place, throw: מעשה בשפחתו של מציק אחד ברמון שהטילה נפל לבור ובא כהן אחד והציץ לידע מה הפילה ובא מעשה לפני חכמים וטהרוהו (ר׳ יהודה, תוספת׳ אהל׳ טז יג). החושש בגרונו מטילין סם בתוך פיו בשבת (ר׳ מתיא בן חרש, יומ׳ ח ו). כשהייתי למד תורה אצל ר״ע הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו ולא אמר לי דבר (ר״מ, סוט׳ כ.). מפרר (את החמץ) וזורה לרוח או מטיל לים (פסח׳ ב א). עושין כל צרכי המת וכו׳ שומטין את הכר מתחתיו ומטילין אותו על החול בשביל שימתין (שבת כג ה). כל המטיל תכלת (בסדינו) בירושלים אינו אלא מן המתמיהין (ר״א בר׳ צדוק, מנח׳ מ.). בניי קוצים אתם מטילין לי בעיניי (רבי, סנה׳ לח.). וכיון שהטילוהו (את משה) ליאור עמד אביה וטפחה על ראשה אמר לה בתי היכן נבואתיך (רב, סוט׳ יג.). מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנזקקין זה עם זה (ר׳ יוחנן, סנה׳ קו.). אין אדם עשוי להטיל נבלתו באשפה שבבית (רב נחמן בר״י, חול׳ יב.). שמטילות (בנות ישראל) מור ואפרסמון במנעליהן ומהלכות בשוקי ירושלים (ר׳ יצחק, שבת סב:). — והתרנגלת ביצתה: תרנגולת עשויה להטיל באשפה ואינה עשויה להטיל ביצתה במקום מדרון (רבה, שבת מב:). אפי׳ תרנגולת של בית אבימלך לא הטילה ביצתה (ב״ק לב.). — הִטִּילָה הבהמה רעי: אפילו הטילה ריעי וכשכשה בזנבה אין זה פירכוס (ר״מ, חול׳ לח.). להשתין מים ולהטיל גללים (שבת קנג:). — הִטִּיל כסף לכיס, נתן כסף לעֵסֶק: שנים שהטילו לכיס זה במנה וזה במאתים אם עשו בפרקמטיא השכר לאמצע (תוספת׳ כתוב׳ י ד). וכן שלשה שהטילו לכיס פיחתו או הותירו כך הן חולקין (מסכ׳ שם י ד). אוצר שישראל ונכרים מטילין לתוכו (ר״מ, מכשיר׳ ב י). גדול המלוה יותר מן העושה צדקה ומטיל בכיס יותר מכולן (ר״ש בן לקיש, שבת סג.). שלשה ומטילין לתוך כיס אחד (ר׳ ירמיה, סנה׳ יד:). — הִטִּיל אות, כִּתְּבָהּ: הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דלת מעביר עליו קולמוס ומקדשו (ר׳ יהודה, שבת קד:). — והִטִּיל מִלָּה: כל מקום שאתה מוצא שני כללות הסמוכין זה לזה הטל פרט ביניהם ודונם בכלל ופרט וכלל (חול׳ סו: ועוד). — הִטִּיל גורל: ומטילין חלשים על הקדשים ביום טוב אבל לא על המנות (שבת כג ב). — הִטִּיל מַיִם וכדומ׳ בתוך דבר, על דבר, יָצַק, שָׁפַךְ: לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים (ברכ׳ ג ה). וארבעה ילדים מפרחי כהונה ובידיהם כדים של שמן של מאה ועשרים לוג שהן מטילין לכל ספל וספל (סוכ׳ ה ב). אשת חבר משאלת לאשת עם הארץ נפה וכברה ובוררת וטוחנת ומרקדת עמה אבל משתטיל המים לא תגע אצלה (גיט׳ ה ט). מקום שנהגו להטיל מים ביין יטילו (ב״מ ד יא). הסוחט את כסותו ומטיל ממקומות הרבה והמערה מן הצרצור ומטיל ממקומות הרבה (מקוא׳ ג ג). המטיל טפין עבות מתוך האמה (ר״א חסמא, שם ח ג). פעם אחת נמצאת הלטאה בבית המטבחים וכו׳ אמר להם (ר״ג) לכו והטילו עליה כוס של צונן הלכו והטילו עליה כוס של צונן וריחשה וטהר ר״ג כל הסעודה כולה (פסח׳ פח:). — והִטִּיל מַיִם, לשון נקיה להשתין: זה הכלל היה במקדש כל המיסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים (יומ׳ ג ב). המטיל מים הרי זה הופך פניו כלפי צפון (ירוש׳ ברכ׳ ט ה). המטיל מים אל יתפלל עד שיהלך ארבע אמות (שם ג ה). (סרים חמה הוא) כל המטיל מים ואינו עושה כיפה (אביי, יבמ׳ פ.). כגון שיצא להסך רגליו ולהטיל מים (ר׳ פפא, זבח׳ כ:). סתם הקב״ה את המעיינות שלהם אחד מהם לא הטיל מים ולא נפנה (ר׳ אלעזר, פסיק׳ רבתי מב). — הִטִּיל התמר שאור, עי׳ שאור: הנובלות הנמכרות עם התמרה וכו׳ עד שלא יטילו שאור פטורות משיטילו שאור חייבות (תוספת׳ דמאי א א). פעמים שהשנים מאפילות ותמרים מטילות שאור לאחר ראש השנה של עולם (ר׳ זעירא, ירוש׳ שבי׳ ה א). — והאפרסק גידים: התמרים משיטילו שאור האפרסקים משיטילו גידים (מעשר׳ א ב). — והִטִּיל רוח ונשמה: מדת בשר ודם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה וכו׳ והקב״ה אינו כן צר צורה בתוך צורה ומטיל בה רוח ונשמה (ברכ׳ י.). — והִטִּיל שָׁלוֹם בין שנים: ומטיל שלום (כנוי לאבר הזכרות) בבית בטל (ר״ש בן חלפתא, מד״ר ויקר׳ יח). גדול השלום שאף הכתובים דברו בדויים בשביל להטיל שלום בין אברהם לשרה (בר קפרא, שם ברא׳ מח). להטיל שלום בין איש לאשתו אמר המקום ספר שנכתב בקדושה ימחה על המים (ספרי במד׳ טז). גדול שלום שהשם שנכתב בקדושה אמר הקב״ה ימחה על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו (מד״ר במד׳ יא). — מטיל חִבָּה: זו התאוה שמטיל חיבה בין איש לאשתו (מד״ר קהל׳, גס מגבוה). — הטיל אֵיבָה, מריבה, שנאה, קנאה: ספרי מינין שמטילין איבה

וקנאה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים (ר׳ ישמעאל, תוספת׳ שבת יג-יד ה). ישפט ה׳ ביני וביניך שלא אמרה לו אלא וכו׳ על המטילים מריבה בינו לבינה (ספרי במד׳ סט). (האומר על קן צפור יגיעו רחמיך משתקין אותו) מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית (ברכ׳ לג:). —הטילו לחמר הדין: כוי מטילין אותו לשני חומרין (תוספת׳ כלא׳ ה ד). העשוי לכך ולכך כגון הכנכב והאילפס והקדרה מטילין אותו לחומר (שם כלי׳ ב״ק ב ח). בין השמשות ספק מן היום ומן הלילה ספק כולה מן היום ספק כולה מן הלילה מטילין אותו לחומר שני ימים (שבת לד:). —ומצוי בסהמ״א: וכך אנו רגילים להטיל מים בכוס של ברכה לאחר ששותהו ושוטפים אותו ושותהו וכו׳ ומה שנשתייר מן המים מטילים אותו על ידינו ומעבירים אותו על פנינו כדי לחבב את המצוה (סדר רע״ג, סדר מול״ש לט). —והטיל לכיס: ראובן ושמעון נשתתפו שניהם הטיל ראובן מאה זוזים והטיל שמעון חמשים זהובים וכתבו ביניהם שטר שותפות (תשו׳ הגאו׳, שע״ל כ). ראובן שהטיל לכיס ארבע מאות דינרים והטיל שמעון מאתים ונשתתפו ונשאו ונתנו ביחד (רמב״ם, שלוח׳ ושותפ׳ י ה). —והאפרסקים גידים: האפרסקין משיטילו גידים אדומים (רמב״ם, מעשר ב ה). —והטיל גורל: שני אחים שיש להם מרתף וגת בתוכו לאחד ב׳ חלקים ולאחד חלק שלישי אחד אומר שישתמשו בו כדי חלקם אחד שתי שנים ואחד שנה אחת ושיטילו גורל איזה ישתמש תחלה (תשו׳ הרא״ש, טוחו״מ קעא). —והטיל איבה, ואמר המשורר: בקבורה זאת אדם נבזה, הולך רכיל ומוציא דבה, גם אם יוכל יטיל איבה, בין המתים היום הזה (רע״פ, מבוא למתק שפתי).

—הפע׳, *הֻטַל, הוטל, מֻטָל, מוטל, —מֻנח, מֻשכב: היה חולה מוטל במיטה (תוספת׳ כתוב׳ ד טו). הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכין (ר״י בן בבא, סנה׳ יד.). היה מוטל על האסקופה והאהילו עליו קוברי המת (אהל׳ יא ה). קטן המוטל בעריסה מזמנין עליו (רב אשי, ברכ׳ מז:). שכל אומנות שבעולם אין עומדת לו אלא בימי ילדותו אבל בימי זקנתו הרי הוא מוטל ברעב (ר׳ נהוראי, קדוש׳ פב:). נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב (ריש לקיש, סנה׳ נח:). אל תרצה את חברך בשעת כעסו ואל תנחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו (רשב״א, אבות ד יח). מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע (ברכ׳ ג א). העוסקין בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהם נשמטין אחד אחד וקורין (גמ׳ שם יט). והיו בוכין והולכין משער זה לשער זה כאדם שמתו מוטל לפניו (מד״ר איכ׳, פתיח׳). והלכו ומצאו אותו חברבר מת מוטל על פי חורו (ירוש׳ ברכ׳ ה א). ממון המוטל בספק (יבמ׳ לז:). עמוד שהוא מוטל לאויר (אהל׳ יב ז). —ובהשאלה, הֻטַל עליו דבר, ששמו חובה עליו: כל זמן שמוטל עליו לקוברו (רב אשי, ברכ׳ יח.). ויאמר לה המלך אסתר המלכה למה תפחדי כי הדת הזאת אשר סדרנו איננה מוטלת עליך באשר את רעיתי וחברתי (מד״ר אסת׳, ויהי ביום השלישי). —אימתו מֻטֶלֶת על פלוני, פלוני ירא ממנו: בזמן שאתם עושים את המצות אתם מקודשים ואימתכם מוטלת על האומות (מד״ר במד׳ יז). —וכמו שלמים, ⁖יוּנְטַל: דעי בל יונטל, רשות מלטל (ר״א קליר, תפ׳ טל, ארשה). גרוני בל יונטל, מקרוא לרם ונטל (שם). קולי בל יונטל (ר׳ יצחק, המבדיל בין קדש לחול).

—פע׳, *נִטֵּל, מְנַטֵּל, מנוטל, —במשמ׳ נתון במרום: מה כוכבים רמים ומנוטלים על כל באי העולם כך צדיקים רמים ומנוטלים על כל באי העולם (ספרי דבר׳ מז). —ואמר הפיטן: פתח לי שער המנטל, שראשי נמלא טל (ר׳ יצחק, המבדיל בין קודש לחול). באהבתך ובחמלתך מנשא ומנטל, עתה בעונותינו חרב המקדש וקרבן בטל (ר׳ יצחק בר מאיר, סליח׳ יום ז, ישראל עמך).

—התפ׳, ⁖יִתְנַטֵּל, — יגבה, יתנשא: דודי יתנטל, בשיח תפלת טל (ר״א קליר, תפ׳ טל, ארשה). —ובמשמ׳ ינָשא ממקום למקום: הטוחנות מפיך תתבטל, ונבלתך בכתף תתנטל (עזרי׳ הבבלי, תוכח׳ מוסר ח).

*נְטָלָה,

— מלה של גנאי וזלזול למאבד עצמו לדעת: המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו בכל דבר ר׳ ישמעאל אומר קורין עליו הוי נטלה הוי נטלה (מס׳ שמח׳ ב א).

⁖נַטְלָה,

ש״נ, —שם כלי של חרס וכיוצא בזה שנוטלין ממנו הידים: מהר קח את הנטלה ועשה כרצונם וירחצו ידיהם קדש (רי״מ חזן, שארי׳ הנחלה עב).

נטע[1]),

ממנו נֶטַע, נָטַע, מַטָּע, נְטִע, *מַטַּעַת, *נְטִיעָה.

נָטַע,

פ״י, נָטַע, נָטְעָה, נָטַעַתְּ, נְטַעְתֶּם, נָטַעְתִּי, נְטַעְתִּיךָ, נְטַעְתִּיו, נְטַעְתִּיהוּ, נְטַעְתִּים, נָטְעוּ, נְטַעְתֶּם, נֹטֵעַ, נוֹטֵעַ, נֹטְעִים, נָטוּעַ, נְטוּעִים, לִנְטֹעַ, לִנְטוֹעַ, לָטַעַת, נִטְעוּ, תִּטַּע, תִּטְּעִי, תִּטָּעֵם, יִטַּע, יִטָּעֵהוּ, תִּטָּעוּ, יִטְּעוּ. — נָטַע אילן, גפן, זית וכיוצא בהם, שָׂם גפנים או יחורי זיתים באדמה, to plant; planter; pflanzen: וַיִּטַּע יי׳ אלהים גן בעדן מקדם (בראש׳ ב ח). ויחל נח

---

1) רק בעברית.

איש האדמה ויטע כרם (שם ט כ). ויטע אשל בבאר שבע (שם כא לג). וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו (ויקר׳ יט כג). כאהלים נטע יי׳ כארזים עלי מים (במד׳ כד ו). כרמים וזיתים אשר לא נטעת (דבר׳ ו יא). לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח יי׳ אלהיך (שם יו כא). ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו (שם כ ו). כרם תטע ולא תחללנו (שם כה ל). כרמים וזיתים אשר לא נטעתם אתם אכלים (יהוש׳ כד יג). כרמי חמד נטעתם ולא תשתו את יינם (עמו׳ ה יא). ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתו את יינם (שם ט יד). ויעזקהו (את הכרם) ויסקלהו ויטעהו שרק (ישע׳ ה ב). על כן תטעי נטעי נעמנים וזמרת זר תזרענו (שם יז י). ובשנה השלישית זרעו וקצרו ונטעו כרמים ואכול פרים (שם לז ל). עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים וחללו (ירמ׳ לא ה). ובית לא תבנו וזרע לא תזרעו וכרם לא תטעו ולא יהיה לכם (שם לה ז). ובנו בתים ונטעו כרמים וישבו לבטח (יחזק׳ כח כו). נטע ארז וגשם יגדל (ישע׳ מד יד). לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכל (שם סה כב). וכנה אשר נטעה ימינך (תהל׳ פ יו). ישבעו עצי יי׳ ארזי לבנון אשר נטע (שם קד יו). ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה (שם קז לז). מפרי כפיה נטע כרם (משלי לא יו). עשיתי לי גנות ופרדסים ונטעתי בהם עץ כל פרי (קהל׳ ב ה). עת לטעת ועת לעקור נטוע (שם ג ב). — נטע אדמה שממה: כי אני יי׳ בניתי הנהרסות נטעתי הנשמה (יחזק׳ לו לו).—ובהשאלה, נטע עם בארץ, הושיבו שם: תבאמו ותטעמו בהר נחלתך (שמות יה יז). ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו (ש״ב ז י). ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו וכו׳ ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם (עמו׳ ט יד-יה). ראה הפקדתיך היום הזה על הגוים ועל הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע (ירמ׳ א י). ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה (שם ב כא). ויי׳ צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה (שם יא יז). והשבתים על הארץ הזאת ובניתים ולא אהרס ונטעתים ולא אתוש (שם כד ו). גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה (תהל׳ פ ט).—ובהשאלה, נטע שמים: לנטע שמים וליסד ארץ (ישע׳ נא יו).—ונטע אזן: הנטע אזן הלא ישמע אם יצר עין הלא יביט (תהל׳ צד ט).—נטע מסמר, תקע אותו: דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות (קהל׳ יב יא).—נטע אהל, כמו נטה: ויטע אהלי אפדנו בין ימים להר צבי קדש (דני׳ יא מה). — ובתו״מ במשמ׳ העקרית: כרם שנטוע כהילכתו ושורה אחת יוצא ממנו (תוספת׳ כלא׳ ג ו). הזרעים והירקות הנטועים במדריגה נותנין להן עבודתן (שם ח). הנוטע אילן לרבים מלקיט ואוכל מלקיט ומכניס לתוך ביתו וכו׳ שמתחילה לא נטעו אלא על מנת כן (שם ב״מ יא כח). הנוטע את כרמו על שמונה אמות (ר״מ ור״ש, כלא׳ ד ט). אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה (שם א ח). (היתה שדהו זרועה תבואה) ונמלך לנוטעה לא יאמר אטע ואחר כך אופך אלא הופך ואח״כ נוטע (שם ב ד). היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכה שורה של ירק אחר (שם ג ג). נוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת (שם ה). כרם שחרב אם יש בו ללקט עשר גפנים לבית סאה ונטועות כהלכתן הרי זה נקרא כרם דל (שם ה א). העוקר שתלים מתוך שלו ונוטע לתוך שלו (מעש״ר ה א). גפן שהיא נטועה בחצר (שם ג ט). אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית וכו׳ ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור (שבי׳ ב ו). כל זמן שבני אדם חורשין ליטע במקשאות ובמדלעות (שם א). אילן שנטעו מתחלה לשם עבודת אלילים (ע״ז ג ז). רבי נטע נטיעה בפורים (ר׳ חנינא, מגי׳ ה.). כשם שנכנסתם ומצאתם נטיעות שנטעו אחרים אף אתם נטעו לבניכם (תנחומ׳ קדוש׳ ח).—ואמר המשורר: אהי פדיון לנוטעי הזמורה וכופר לאשר יזמור ויבצור (רמב״ע, תרשיש ב לג). —ונווי יטעו: עורו בני איש אל תאחרו מעקר כל חטא אבל תחתיו עצי ישר טעו (ר״י חריזי, הענק, אות ט). —ובמשמ׳ יסד, ואמר הפיטן: מותחת גבהי מרומים, נוטעת אדני הדומים (מסס בר׳ קלוני׳, יוצ׳ אחרון פסח, אנוליס מפרך).—*ונטע אהל, כמו נטה: אמרתי ליעקב הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ביקש מקום לנטוע[1]) אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהר אחר מידותי (סנה׳ קיא.). לא נחלקו ר׳ אליעזר וחכמים שנוטעין אוהלין בתחילה ביום טוב (ירוש׳ שבת כ א). הנוטע אוהלין בשבת חייב משום בונה (ר׳ יוחנן, שם). — ומסמר נטוע, תקוע: המסמר הזה הנטוע בדלת הוא מקיים הדפין (מד״ר במד׳ יד).— *נטוע במסמרים, במשמ׳ דבק במקום בחזקה, על כרחו: הרפי ממני ענתה תמר נטועה אנכי פה במסמרים (א׳ מאפו, אה״צ ד). — *ובהשאלה, תאוה וכיוצא בזה נטועה באדם, דבקה בטבעו: אפילו התאוה הנטועה

[1]) בקצת כ״י לנטות, וכך במד״ר שמות ו.

ברוח בן אדם יש לה עת (ראב"ע קהל' ג ה).

— נִפְעַ', נִטַּע, נִטָּעוּ, — שנטעוהו: אף בל נִטָּעוּ אף בל זרעו אף בל שרש בארץ גזעם (ישע' מ כד). — ובתו"מ: שדה שאבד בה קבר אין נ י ט ע ת כל נטע ואין נזרעת כל זרע (ר' יהודה, תוספת' אהל' יז י). ואינה לא נ י ט ע ת ולא נזרעת ולא נחרשת ואין מקימין בה אשפתות (שם נגע' ו ג). שדה בוכין לא נ י ט ע ת ולא נזרעת (אהל' יח ד). קרפף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה נזרע רובו הרי הוא כגינה ואסור נ י ט ע רובו הרי הוא כחצר (ב"ב כד:).

—פע', *נִטַּע, ובהשאלה: יליד ביתך אדוני אשר נ ו ט ע בימיך נטיעה (ר"ש הנגיד, כמוגותי ברגבי הרטעה).

נֶטַע, ש"ז. בהפסי' נָטַע, סמי' נְטַע, בכנ' נִטְעֲךָ, סמי' רבי' נִטְעֵי, — א) שה"פ מן נָטַע, das Pflanzen, Pflanzung; plantation; planting: ביום נִטְעֵךְ תשגשגי ובבקר זרעך תפריחי (ישע' יז יא). — ב) מה שהנוטע נֹטֵע: כי כרם יי' צבאות בית ישראל ואיש יהודה נְטַע שעשועיו (ישע' ה ז). על כן תטעי נִטְעֵי נעמנים וזמרת זר תזרענו[1] (שם יז י). מריח מים יפרח ועשה קציר כמו נָטַע (איוב יד ט). — ואמר בן סירא: ברכת אב תיסד שרש וקללת אם תנתש נ ט ע (ב"ס גני' ג ט). — ובתו"מ, נֶטַע רבעי, של שנה הרביעית: הפודה נטע רבעי, שלו מוסיף עליו חמישיתו (מע"ש ה ה). השוכר את הפועלים לעשות ב נ ט ע רבעי שלו הרי אלו לא יאכלו (ב"מ ז ז). נ ט ע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין בשלשה (סנה' א ג). — בית נֶטַע, שדה טובה לנטעים: נטלו הקב"ה והחזירו בכל העולם כולו ואמר לו כאן ב י ת נ ט ע כאן בית זרע (מד"ר ברא' יט). שבט גד ושבט ראובן שבאו לארץ ישראל וראו כמה בית זרע יש בה כמה ב י ת נ ט ע יש בה (ר' יצחק, שם קהל', טוב מלא כף נחת). — ובהשאלה, *נִטְעֵי חסדיו וכדומ': דבריו חזקו לבות חרדים ומלתו לכל כושל מקימה, ופרי יעשו נ ט ע י חסדיו ונדבת כל כשבלת צנומה (רמב"ע, הלדה לנשה). נ ט ע י שוא נטעו וגדל עונם מנשוא, בדרך כסילות תעו ולמאד הסכילו עשו (ר"י הלוי, רלה רכת).

נָטִיעַ, נְטִיעַ, ש"ז, מ"ר נְטִיעִים, — כמו נֶטַע: אשר בנינו כִּנְטִעִים מגדלים בנעוריהם (תהל' קמד יב). — ואמר המשורר: לקח נא משרוקיו הסמדר ועוד תאכל ענבים מ נ ט י ע י ם, ועוד תשתה עסים רמון ותשכב במטות שן ומקלעת פקעים (ר"ש הנגיד, דבריך).

[1]) בודאי תזמרנו.

נטף[1]), ממנו נָטָף, נֵטֶף, נָטַף, נְטִפָה, *הַטָּפָה, *נִטּוּף.

נָטָף[2]), ש"ז, — א) שֵׁם סם מן הסמים טוב הריח: קח לך סמים נָטָף[3]) ושחלת וחלבנה וכו' ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח (שמות ל לד-לה). — ואמר המשורר: טרם תפתח ספרו יוציא לקראת אפך ריח נָטָף (רמב"ע, תרשיש י סח). — ב) נָטָף, עי' נֵטֶף.

נֵטֶף[4]), ש"ז, סמי' רב' נִטְפֵי, — טִפָּה, Tropfen; goutte; drop: כי יגרע נִטְפֵי מים[5]) יזקו מטר לאדו (איוב לו כז). — ואמר המשורר: ועוז ילין בצוארו וממור דרור פזר עלי פניו נ ט פ י ם (רמב"ע, גדודי ליל, דיואן כ"י בודלי').

נָטַף[6]), פ"י, נָטְפוּ, נָטָפוּ, נֹטְפוֹת, תִּטֹּף, יִטְּפוּ, תִּטֹּפְנָה, — נָטְפוּ הֶעָבִים מים, הורידו מים טִפּוֹת טִפּוֹת, träufeln, dégoutter; to drip: יי' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נָטָפוּ גם עבים נָטְפוּ מים (שפט' ה ד). — וההרים עָסִיס וכדומ': והיה ביום ההוא יִטְּפוּ ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב (יואל ד יח). — והידים מוֹר וכדומ': וידי נָטְפוּ מור ואצבעתי מור עבר (שה"ש ה ה). — והשפתים: שפתותיו שושנים נֹטְפוֹת מור עבר (שם יג). — ובהשאלה, השפתים נֹפֶת, דְּבָרִים מְתֻקִים: נפת תִּטֹּפְנָה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך (שה"ש ד יא). כי נפת תִּטֹּפְנָה שפתי זרה וחלק משמן חכה (משלי ה ג). — ותִטֹּפְנָה המלים: אחרי דברי לא ישנו ועלימו תִּטֹּף מלתי (איוב כט כב). — ובתו"מ: המערה מכד לכד ו נ ו ט ף שלש טפים (תרומ' יא ח). נ ט ף מרוטבו (של הפסח) על החרס וחזר עליו יטול את מקומו נ ט ף מרוטבו על הסולת יקמוץ את מקומו

[1]) גם בערב' נטפ a), במשמ' נזילה.

[2]) בארמ' נטופא, ועי' הערה לקמן. — [3]) השבעי' תרגמו στακτήν. אונק' תרגם במלה דומה לעבר' נטופא, ולא נתברר מהו. רסע"ג תרגם בערב' מסטכא, והוא mastic; אך כבר הביא ריב"ג כי אחרים תרגמו אלאצטרכ b), והוא Storax. ועוד לא נקבע השמוש בענין זה. ואמרו כבר הקדמוני' שנקרא כך מפני שהוא נֵטֶף מאילן מהאילנות.

[4]) משק' סֵפֶר. הקדמונים לא קבעו צורת היחיד, ואף לא רד"ק. וכבר אמר רא"ב בנמוקיו וז"ל: הנפרד ממנו נטף בשני קמצין או נטף בשש נקודות או נטף בשוא ופתח או נטף צירי וקמץ, כל אלו המשקלים יבאו בסמיכות הרבים על משקל נטפי מים. ע"כ. ורב החדשים קבלו הצורה נָטָף. — [5]) קצת החדשים מגיהים נִטְפִּים מַיִם.

[6]) בערב' נַטַפ a) במשמ' זו.

a) نطف b) اصطرك

(פסח' ז ב). האשה שנטף חלב מדדיה ונפל לאויר התנור (כלים ח יא). מים הנוטפין טמאין וכשרין להזאה (תוספת' פרה יב יא). ככפים הללו שלא נטפו בבנין בית המקדש כלום (ר"א בר' אבינא, ירוש' ברכ' א ח). הכה (משה) פעם אחת התחיל הסלע נוטף מים מועטין (תנחומ' חקת ל). דיו שנטפה על גבי הכתב (מס' ס"ת ס י).—ובסהמ"א: המערה כד של שמן תרומה ה"ז מערה עד שיפסוק העמוד ויתחיל השמן לנטוף מעט מעט וכיון שנטפו ג' טיפים זו אחר זו דיו (רמב"ם, תרומ' יא טו). הדלף הנוטף על האבן עד שיעשה בה סימן (ר"י זבארה, ספי' שעשוע' י). — ואמר המשורר: ומחפניו תהומות יטפו דוך והאש נשרפה מאש המסו (רשב"ג, בתר מהתלין).—וענבים נְטפוֹת זו ע"ג זו, מִשכבות: אי זו היא עוללת זה אשכול הקטן שאינו מעֻובה כאשכול שאין לו כתף ואין ענביו נוטפות זו על זו אלא מפוזרות (רמב"ם, מתנ' עניים ד יא).—ובהשאלה, *חֹטמו נֹטֵף, ארוך וכפוף למטה: חרום שחוטמו שקוע, חוטמו בלום חוטמו סולד חוטמו נוטף מנין ת"ל או חרום (ספרא אמור, פרש' ג).—ובסהמ"א: מי שעוקץ חוטמו נוטף למטה (רמב"ם, ביאת המקדש ח ז).

—הפע', הִטִּיף, הִטִּיפוּ, מַטִּיף, הַטֵּף, אַטִּף, תַּטִּיף, תַּטִּיפוּ, יַטִּיפוּ, יַטִּיפוּן,—הִטִּיפוּ הרים עָסִיס וכדומ', נָטְפוּ, הורידו טפות טפות: הנה ימים באים נאם יי' ונגש חורש בקוצר ודרך ענבים במשך הזרע וְהִטִּיפוּ ההרים עסיס וכל הגבעות תתמוגגנה (עמו' ט יג). — ובהשאלה, הִטִּיף דברים על פלוני, נִבֵּא עליו, הוכיח אותו: אתה אמר לא תנבא על ישראל ולא תַטִּיף על בית ישחק (עמו' ז יו); אל תַּטִּפוּ יַטִּיפוּן לא יַטִּפוּ לאלה לא יסג כלמות (מיכ' ב ו). לו איש הלך רוח ושקר כזב אַטִּף לך ליין ולשכר והיה מַטִּיף העם הזה (סס יא). בן אדם שים פניך דרך תימנה וְהַטֵּף אל דרום והנבא אל יער השדה נגב (יחזק' כא ב). שים פניך אל ירושלם וְהַטֵּף אל מקדשים והנבא אל אדמת ישראל (סס ז). — ובתו"מ, הִטִּיף, עשה שיִטֹּף: לא יטיף אדם שמן לא לתוך נר ולא לתוך המדורה (תוספת' דמאי ח י). השותקת לעדשים והמציצת לאוזן והמטפת[1] לנר הרי זה מדרכי האמורי (סס סבת ו טו). לא נחלקו ב"ש וב"ה על שנולד מהול שהוא צריך להטיף ממנו דם ברית מפני שהיא ערלה כבושה על מה נחלקו על גר שנתגייר מהול שב"ש אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית ובה"א אינו צריך (רשב"א, כפרא תזריע א א). המוכר יין ושמן לחבירו וכו' וחייב להטיף לו שלש טיפין (ב"ב ה ח). כלי זכוכית שניקבו והטיף לתוכן אבר (ר"ה יט.).—ואמר המשורר: נפשה כריח מור דרור ושפת שני עסים רמון וצוף תטיף (רמב"ע, תרשיש ד לג).—ובמשמ' דבור: תאר לבנה על אמיר בשם פיה יפזר דר בעת תטיף (סס). חקוקי הוד בלבו מאד תהלתך מטיפים (סבת, א אחס"פ, ארוגי עוז).

—פִע', *נִטֵּף, מְנַטֵּף,—מים מנטפים: מעשה שאמרו לו לחוני המעגל התפלל שירדו גשמים וכו' התפלל ולא ירדו גשמים מה עשה עג עוגה ועמד בתוכה ואמר רבש"ע בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך התחילו גשמים מנטפין אמר לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות התחילו לירד בזעף (תעני' ג ח). הסך בשמן טהור ונטמא ירד וטבל בש"א אעפ"י שהוא מנטף טהור (עדי' ד ו). הטורף את גגו והמכבס את כסותו אימתי יודע אם רבו גשמים אם לאו בתחילה הוא מנטף טיפין דקות ועכשיו הוא מנטף טיפין עבות (תוספתי מכשירי א ח). הרוג שהיה מוטל במטה ודמו מנטף לגומה (ר' יהודה, סס אהל' ד יא). וכבר היה יהודה בן טבאי נכנס לחורבה ומצא שם הרוג ומפרפר והסייף מנטף דם מיד ההורג (מכי' משפטי', נזיק' כ). לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת (סבת כ ד). והדבש והדבדבניות אעפ"י שמנטפין אין בהן משום הכשר משקה (ע"ז ב ו). המת שדמו מנטף ונמצא תחתיו רביעית דם (אהל' ג ס). הרי זה דומה לסלי זיתים וענבים שהן מנטפין (מכשירי' ס יא). בא וראה היוצר הזה אם יעשה חבית ויניח בה צרור כיון שיוצאה מן הכבשן אם יתן אדם בה משקה מנטפת היא ממקום הצרור ומאבדת את המשקה שבתוכה מי גרם לחבית לנטף ולאבד מה שבתוכה היוצר שהניח בו את הצרור (מד"ר סמות מו). רב [רמי ב"ר] יחזקאל נכנס לבני ברק וראה עזים אוכלות תאנים והתאנים מנטפות דבש והעזים מנטפות חלב והיו מתערבין אלו ואלו ונמשכין כאחד (מדרי סס"ש א יג, הוצ' דרי גרינהוט).—ובסהמ"א: בארבעה פעמים בשנה בכל יום עדן מנטף על הגן ויוצא מאותם הטפות נהר גדול המתחלק לארבעה ראשים (זהר, מדרי הנעלם, חיי שרה).

— נִפע', *נִטַּף, נִטְּפָה, ניטופה: בריכה שניטופה[1] משדה בית השלחין משקין הימנו (תוספת' מו"ק א א).

— [1]) כך בכ"י א"פ, הוצא' צוק"מ. ובנדפס והמטפחת, וכן בכ"י וינה. — [1]) כך בכ"י א"פ, הוצ' צוק"מ. ובנדפס שניטפה, וכך בגמ' (סס ד.) בכ"י. ובתוספת' כ"י וינה שניטיפה.

שדה בית השלחין שניטופה לתוך שדה בית השלחין אחרת משקין ממנה (ירוש׳ שם א א).

*נְטַף, ס״ז, — פסיגי ענבים תלויות מעצם השדרה של האשכול: איזהו עוללות כל שאין לה כתף ולא נטף יש לה כתף ואין לה נטף נטף ואין לה כתף הרי היא של בעל הבית (תוספת׳ פאה ג יא). איזהו כתף פסיגין המחוברות בשדרה זו על גב זו נטף הענבים המחוברות בשדרה ויורדות (שם).

נְטִפָה[1], ס״נ, מ״ר נְטִפוֹת, נְטִיפוֹת, — חֲלִי, נזם האזן וכדומ׳, בפרט עשוי פנינים, Ohrgehänge; ear-drops pendants d'oreilles: לבד מן השהרנים וְהַנְּטִיפוֹת ובגדי הארגמן שעל מלכי מדין (שפט׳ ח כו). ביום ההוא יסיר אדני את תפארת העכסים והשביסים והשהרנים הַנְּטִפוֹת והשרות והרעלות (ישע׳ ג יח־יט). — ובדבור העברי בא״י משתמשים בו לשם תבשיל עשוי חתיכות חתיכות קטנות של בצק כעין נטפים נטפים.

נטר[2]), ממנו נָטַר, נֹטֵר, *נְטִירָה, ואולי מַטָּרָה.

נָטַר, פ״י, נָטַרְתִּי, נְטַרְתֶּם, נוֹטֵר, נֹטְרִים, נֹטֵרָה, אֶטּוֹר, תִּטֹּר, יִנְטוֹר, יִטּוֹר, — א) נָטַר את פלוני, שָׁמַר לו איבה וכעס בשביל מעשה איבה שעשה לו והזכיר לו ורצה להנקם בעד זה, jemd. grollen; garder rancune à q.; bear malice against: לא תקם ולא תִטֹּר את בני עמך (ויקר׳ יט יח). — וסתם נָטַר במשמ׳ זו: הֲיִנְטוֹר לעולם אם ישמר לנצח (ירמ׳ ג ה). שובה משבה ישראל נאם יי׳ לוא אפיל פני בכם כי חסיד אני נאם יי׳ לא אֶטּוֹר לעולם (שם יב). לא לנצח יריב ולא לעולם יִטּוֹר (תהל׳ קג ט). נקם יי׳ לצריו וְנוֹטֵר הוא לאיביו (נחו׳ א ב). — ב) במשמ׳ העקרית, נָטַר את הַשָּׂדֶה וכדומ׳, שמר אותו מחיה, מגנב וכיוצא בזה: בני אמי נחרו בי שמני נֹטֵרָה את הכרמים כרמי שלי לא נָטָרְתִּי (שה״ש א ו). האלף לך שלמה ומאתים לְנֹטְרִים את פריו (שם ח יב), ועי׳ ערך נֹטֵר. — ובתו״מ: מקום שהיו נוטרים ע״ז שלהם (ספרי דבר׳ קנז). — ואמר הפיטן: נטר דת קדוש בפשטו, וסדר טבילה תהלתו, נאור סות זהב יעטו (סדור תימני, סדר עבודה, אמוני לבב). שתה עלינו סוכה ממרומים, למסתור מזרמים ופורשי חרמים, ועתה כי שמונו נוטרים את הכרמים, למה לנצח תשכחנו תעזבנו לארך ימים (שם, אחותי כסאתי). — ובמשמ׳ שמירת איבה: נוקם אתה ונוטר לאחרים (ספרא קדוש׳ ב ד). כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם (ר״ש בן יהוצדק, יומ׳ כג.). אמרו ישראל לפני הקב״ה רבון העולמים כתבת בתורתך לא תקום ולא תטור ואת נוקם ונוטר וכו׳ נוקם ונוטר אני לאומות העולם (ר׳ אבון, מד״ר ברא׳ נה). לישראל לא אטור (ר׳ לוי, שם קהל׳, באשר דבר). — ובסהמ״א, גם כמו שלמים: כי ידעתי את יצרם (של הפרושים) כי לא ינטרו איבה כי רחמנים הם (יוסיפון, דף קלז). וחלילה לכמוני לדבר בפי מלה תהי עליו נטורה (ר״ש הנגיד, אלוה עז). חן למאהבי ונקמה לעוזבי כי נוטר לאויבי אני ונוצר חסד לאוהבי (ר״י הלוי, יה למיחלים). כל הנוטר לאחד מישראל עובר בלא תעשה וכו׳ אלא ימחה הדבר מלבו ולא יטרנו שכל זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו שמא יבא לנקום (רמב״ם, דעות א ח). מי שהוחזק שהוא עני וכשר והולך בתום והדבר גלוי וידוע לדיין ולרוב העם ובא בעל חובו להשביעו וכו׳ להצר לו ולביישו ברבים כדי להנקם ממנו וכו׳ ראוי לדיין לגעור בתובע ולטרדו מפני שהוא נוטר והולך בשרירות לבו (שם, מלוה ולוה ב ד). ואל חטא יחטא דוד לי סלחתיו ואל רע ועמית לא נטרתיו, ואל עני ואביון כי חננתיו ומהוני כפי כחי עזרתיו (ר״י בן זבארה, סקד׳ ספ׳ שעשוע׳). שלא לנטור כלומר שנמנענו מלנטור בלבבנו מה שהרע לנו אחד מישראל (החינוך, מצוה רמב). שהבריות פירשו ממנו וממשפחתו ושנאה נטורה לו בלבבי על רוב הבריות וחושב תמיד להתנקם מהם (הלבוב, פו״ר ב ב). ויאמר זמרי חי נפשי אדוני כי שכחתי חרפתך ואתה הזכרתני חלילה לי מנטור (א׳ נאפו, אה״ל י). — פע׳, ״נִטַּר מְנֻטָּר, — במשמ׳ שמירה: בקץ המנוטר, שאוני הנטר, במוספי לעטר, תפלת מטר (ר״א קליר, תפ׳ גשם, אפיק מען). תופיני ששים ואחת במשטר, טעמו וארחו בשיור המנוטר, עד לחם משמים הָמטר (ר״י טוב עלם, יוצ׳ לשבה״ג, אמנה גדולה).

נֹטֵר, נוֹטֵר, ס״ז, מ״ר נֹטְרִים, נוֹטְרִים, — שומר, מי שֶׁנֹּטֵר שדה: כרם היה לשלמה בבעל המון נתן את הכרם לַנֹּטְרִים איש יבא בפריו אלף כסף (שה״ש ח יא).

---

[1]) בערב׳ נַטַפַה a), ופרשו המלונים הערבים וז״ל: אל נַטַפַה אלקרט או אלולוה אלצאפיה או אלצע׳ירה, ע״כ, — ובעבר׳: נזם האזן או פנינה זכה, קטנה. וכך תרגמו הקדמוני׳ את המלה נְטִפוֹת, וכך גם החדשים, ע״ש צורת הפנינים כעין נטף מים.

[2]) בערב׳ נטר b), בענין שמירה. אך כבר פקפקו קצת החכמים אם היא מלה מקורית ערבי׳ או באה אליה דרך לשון ארמית (ס׳ פרנקל).

---

a) نطفة b) نطر

נטש[1]), ממנו א.נטש, נטישה, *נטוש.

א. **נָטַשׁ**, נטשנו, נטשת, נטשתני, נטשתה, נטשת, נטשתי, נטשתיך, נטושה, נטשים, נטוש, תטש, תטשני, יטש, יטוש, יטשנו, נטש, יטשהו,—א) פ״י, נטש את פלוני לעשות דבר, הניח לו, נתן לו, לא מנע אותו מזה, tun lassen: laisser faire; allow: ולא נטשתני לנשק לבני ולבנתי (בראש׳ לא כח).—ב) נטש את האדמה, הניחה ולא עבדה ולא השגיח עליה לאסף פרותיה, (d. Boden) ruhen lassen: laisser le sol au repos; allow soil to lie fallow: ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך (שמות כג י־יא).—ונטש דבר, עזבו, אינו חושב עוד עליו: והנה נטש אביך את דברי האתנות ודאג לכם (ש״א י ב).—נטש את הצאן על פלוני, הניחם בידו: וישכם דוד בבקר ויטש את הצאן על שמר וישא וילך (ש״א יז כ). למה זה ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן (שם כח).—ואת הכלים וכדומ׳: ויטש דוד את הכלים מעליו על יד שומר הכלים (שם כב).—ג) נטש את פלוני, עזבו, התרחק ממנו, השליכו, verlassen: abandonner; to forsake: וישמן ישרון ויבעט וכו׳ ויטש אלוה עשהו וינבל צור ישעתו (דבר׳ לב יח). הלא ממצרים העלנו יי׳ ועתה נטשנו יי׳ ויתננו בכף מדין (שפט׳ ו יג). כי לא יטש יי׳ את עמו בעבור שמו הגדול (ש״א יב כב). יהי יי׳ אלהינו עמנו כאשר היה עם אבתינו אל יעזבנו ואל יטשנו (מ״א ח נז). ונטשתי את שארית נחלתי ונתתים ביד איביהם (מ״ב כא יד). כי נטשתה עמך בית יעקב (ישע׳ ב ו). עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי (ירמ׳ יב ז). את נטשת אתי נאם יי׳ אחור תלכי (שם טו ו). ונטשתי אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם (שם כג לט). אל תטשני ואל תעזבני אלהי ישעי (תהל׳ כז ט). ויטש משכן שלו (שם עח ס). כי לא יטש יי׳ עמו ונחלתו לא יעזב (שם צד יד). שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך (משלי א ח).—ונטש סתם, הניח דבר, חדל ממנו: פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש (משלי יז יד). — נטש עליו הדם, וכדומ׳, הניחו עליו, לא קנח אותו, מליצה כמו דמו בו וכדומ׳: הכעיס אפרים תמרורים ודמיו עליו יטוש וחרפתו ישיב לו אדניו (הוש׳ יב יה).—ד) נטש את פלוני על הארץ וכדומ׳, השליכו, רמהו: ונטשתיך המדברה אותך ואת כל דגת יארך על פני השדה תפול לא תאסף ולא תקבץ (יחזק׳ כט ה). ויכרתהו זרים עריצי גוים ויטשהו אל ההרים ובכל גאיות נפלו דליותיו (שם לא יב). ופרשתי עליך את רשתי בקהל עמים רבים והעלוך בחרמי ונטשתיך בארץ על פני השדה אטילך (שם לב ג-ד). ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי אתכם (ירמ׳ כג לג).—ה) פ״ע, נטשה עדת העופות על הארץ, התפשטה על פני הארץ: ורוח נסע מאת יי׳ ויגז שלוים מן הים ויטש[1]) על המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה (במד׳ יא לא).—נטשה המלחמה, נתפשטה: ויערכו פלשתים לקראת ישראל ותטש המלחמה וינגף ישראל לפני פלשתים (ש״א ד ב). —ונטש, נטושים, חיל, אויב וכדומ׳ משכבים, שטוחים: וירדהו והנה נטשים על פני כל הארץ אכלים ושתים וחגגים (ש״א ל טז).—חרב נטושה, עי׳ ב.נטש.—ואמר בן סירא, במשמ׳ עזיבה וזלזול: אל תטש אוהב ישן (ב״ס גני׳ ט י). לא יטש צעקת יתום ואלמנה כי תרבה שיח (שם לב יז).—ובתו״מ במשמ׳ זו: עד שלא נתגלה הדין אתה רשאי לנוטשו משנתגלה הדין אין אתה רשאי לנוטשו (תוספת׳ סנה׳ א ו). רחקת ונטשת את יעקב שהוא משתיתו ויסודו של עולם (מד״ר בראש׳ עה). —ומצוי בסהמ״א: ועוד אמרת מחשבות און בו ייסד, ונטשת מלזכור מחשבות שלום ואמת וחסד (תגו׳ רסע״ג על היוי הבלבי יט). כי רבני צרפת נטשוהו ולסכל חשבוהו ומעיד עדות שקר ידעוהו (לד״ק לר״י אלפכר, אגרו׳ הרמב״ם 40). יסרוני כליותי לנטוש זמירות הידידים והרעים (רש״ט פלקירא, המבקש ט). — ואמר המשורר: הידע הזמן כח לבבי ונחש כי לבבי כנחושה, אשר הסיר והתז כל נטישה, ולא נטש לבד יגון-נטישה (רשב״ג, ספור או דרור). יום תתשני זקנה וכחי ינשני, אל תטשני צורי ואל תעזבני (ר״י הלוי, מי יתנני). הנטושה והצולעה מאין מרגעה, והנהלאה מכבד משאה, בחונת עניות ואלמנות חיות, כאשה מאישה גרושה (הוא, אסס אדני). וגער בדודים, ובחר נדודים, ונטש חדרים, ושכן חררים (הוא, היוכלו פגרים). לזאת אמאס שכן תבל לבלתי תסיתני ותשיא בי זדוני, נטשתיה בטרם תטשני ותחלץ נעלי לרק בפני (רמב״ע, הקינותי). נטוש תאוה אחי שכל והשמחה

[1]) רק בעברית.

[1]) כך דעת הקדמוני׳ ורב החדשי׳ שהוא פ״ע, וכבר הניח ריב״ג האפשרות שהוא פ״י, אמר וז״ל: וקד אתת הד׳ה אללע׳ה ע׳יר מתעדיה מת׳ל ויטש על המחנה מענאה אנבשט וכו׳ ורבמא כאנ ויטש מתעדיא וכאנ אלצ׳מיר אלד׳י פיה עאהדא אלי רוח ואלתקדיר ויטש אותם על המחנה, ע״כ,—ובעבר׳: וכבר בא הלשון הזה בלתי מתעבר כמו ויטש על המחנה ענינו פשט וכו׳ ואפשר שיהיה ויטש מתעבר ויהיה הכנוי אשר בו שב אל הרוח ויהיה שעורו

היה בועל, ואל תחמוד הדר תבל ביום לה תהיה בועל (הוא, תרשים ט ט-י). נטוש רע לשנים בעת מבחן כמו חמץ, מעול את נתיב אהב ויושר האמת חומץ (שם ו כא-כב). איה עופר ידידות נפש מושלה בנפשים, ברח ונטש בקרבי אהלי תשוקתו נטושים (ראב"ע, איה עופר). נגאלו אז קבלו דת תעודות, נכבשו לא יטשו דת וחידות (הוא, אשמתה). הנה הם תמימיך, ורוחות שמיך, ועל פני מרומיך, הנם נטושים (הוא, אגולים מהודך). —ובמשמ׳ נטישת השדה: רועים באו בכרם ולמורשה ירשוהו, שנה בשנה ינצלוהו ובשביעית לא יטשוהו, יבצרוהו ויעוללוהו ישנוהו וישלשוהו (הוא, את ועבד).— ואמר הפיטן: בצר לי קראתיו ולא נטשי, אילי וחילי ולא בזה לחשי (משה בר׳ קלוני׳, אגולים מפכך, יוצ׳ אחרון פסח). דלגת קץ והושעת המוני, אף כי עמדה לי זכות איתני, ועתה נטשתני וכלו חשבוני (ר׳ שמואל כהן, איומתי שמתי, שבת ב אחה"פ). דודי עזבתי נטושה, כאשה גרושה, חלושה ואנושה (ר׳ אלעזר, סגולתי איומה, שבת ד אחה"פ).

—נפע׳, נִטַּשׁ, נִטְּשָׁה, נִטְּשׁוּ, יִנָּטְשׁוּ,— א) נִטְּשׁוּ האויבים וכדומ׳ בְּמָקוֹם, התפשטו על פני כל המקום: ויעלו פלשתים ויחנו ביהודה וַיִּנָּטְשׁוּ בלחי (שפט׳ יט ט). ופלשתים באו וַיִּנָּטְשׁוּ בעמק רפאים (ש"ב ה יח).—והענפים הארכים של גפן וכדומ׳: גפן שבמה בעלי גוים הלמו שרוקיה עד יעזר נגעו תעו מדבר שלוחתיה נִטְּשׁוּ עברו ים (ישע׳ יו ח). — ב) נִטַּשׁ פלוני על פני האדמה וכדומ׳, הָשְׁלַךְ, נפשט מלא קומתו על הארץ: נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל נִטְּשָׁה על אדמתה אין מקימה (עמו׳ ה ב).—ג) נעזב: נִטְּשׁוּ [1]) חבליך בל יחזקו כן תרנם (ישע׳ לג כג). — ובמדרש, נִטַּשׁ מִדָּבָר, כמו נחלץ: שהראה הקב"ה לאברהם אבינו את האיל ניטש מחורש זה ונסבך בחורש זה (ר׳ יודן, פסיק׳ דר"כ, נחדש השביעי). —ואמר הפיטן: ראה רגז מכת אנושי, ואומר בהנטשי בנשי, רבת יי׳ ריבי נפשי (ר"א קליר, קינ׳ לת"ב, איכה אספתו).

—פע׳, נִטַּשׁ,— נִטַּשׁ בית וכדומ׳, נעזב: כי ארמון נֻטָּשׁ המון עיר עזב (ישע׳ לב יד).—ובסהמ"א: עת כי שכחתי מחוללי, זמותי כי לעד יאהילי, רשעתי ונסעתי ונוטש אהלי (ר"א קליר, קינ׳ לת"ב, איכה אלי). נפלה עברה על ניבי פצל לח ולוז וערמון, עד כי נוטש מדוק ארמון (הוא, שם, זכור אשר עשה). נחלתנו כנוטשה ביד לוחם, גם לא אחוס ולא ארחם (הוא, שם, איכה אספתו). ויאמרו אויבי נואשה, זאת מישועה כי בוששה, חי גואלה איך לא חופשה, לנו לצמיתות נוטשה (ר"י הלוי, מה לאחותי). כי הגופים ירטשו ונקברו בבור תחתיות, וככלי יוצר ינוטשו נשוים בארץ נשיות (הוא, ימינך נשא עוני).

—הפע׳, הִנְטִישׁ: באו בעקיפין עלי תוך גלותי, להנטישי דתך קדושת יראתי (ר"ש הכהן, איומתי שמתי, קונט׳ הפיוט׳ מה).

— התפ׳ הִתְנַטֵּשׁ,—התנטשו חבלי הספינה, כמו נִטְּשׁוּ: לכשירום נסו של מלך המשיח כל התורנין של אומות העולם משתברין וכל החבלין מתנטשין וכל הספינות משתברין (מדס"ג תימני׳, סוף וישלח).

ויטש אותם על המחנה. — [1]) ואולי כאן במשמ׳ פועל, וצריך לקרא אח"כ חִבְלֵיךְ.

ב. נָטַשׁ, כמו לָטַשׁ, פָּעוּ׳ נָטוּשׁ, נְטוּשָׁה,—חרב נְטוּשָׁה, כמו לטושה: כי מפני חרבות נדדו מפני חרב נְטוּשָׁה[1]) ומפני קשת דרוכה ומפני כבד מלחמה (ישע׳ כא יה). —ובתו"מ: אמר לו הקב"ה לגבריאל מגלך נטושה אמר לפניו רבונו של עולם נטושה ועומדת מששת ימי בראשית (ר"א בן ר"י הגלילי, סנה׳ לה:). חרב שלופה וקלע נטושה (שבת סג.).

***נִטְשׁוֹן**, ש"ז,—מה שנִּטַּשׁ אדם: אל תחשבו בליעל ותגשו לא תפאר ותעולל נטשון (רסע"ג, תרי"ג מלות).

א. נִי[2]), ש"ז, בכנ׳ נִיהֶם,—כמו נְהִי: וירדו מאניותיהם כל תפשי משוט וכו׳ והשמיעו עליך בקולם ויזעקו וכו׳ וחגרו שקים ובכו אליך במר נפש מספד מר ונשאו אליך בְּנִיהֶם [3]) קינה וקוננו עליך (יחזק׳ כז כט-לב). —

[1]) רב הקדמוני׳ והחדשי׳ פרשו מלשון ותטש המלחמה. אך קצת קשה המליצה בענין חֶרֶב אחת, ויותר נראה כי נטושה זו כמו לטושה, וכמו המליצה חרבו ילטוש קשתו דרך.

[2]) משקי׳ כִּי, ועי׳ הערה לקמן. — [3]) כך הגרסה בנסחה המסורה וכך הנקוד נ חרוקה ה סגולה. והנה ת"י תרגם בעיניהון, ואין לברר אם היתה בנסחה שלו גרסה אחרת. ואמר ריב"ג וז"ל: ליש ימתנע אנ יפ׳נ בהא בניהם אנה ללצ׳מיר ואנ אלאשמ קבל אצ׳אפתה אלי אלצ׳מיר ני נאקצ מן נוה אלמעתל אללאמ ויכונ מענאה הד׳א אלמעני נפשה כמא אנ אף ברי יטריח עב אשמ נאקצ מן רוה. ע"כ.—ובעברית: אינו נמנע שנסבר בהא בניהם שהיא לכנוי נסתר ושהשם קודם סמיכתו אל הכנוי ני חסר מן נוה עלול הלמד ויהיה ענינו הענין ההוא בעצמו כמו שאף ברי יטריח עב הוא שם חסר מן רוה. וכעין זה הרד"ק: ומשקל אחר (משרש נהה) ונשאו אליך בְּנִיהֶם קינה והוא בפלס אף ברי יטריח עב משרש רוה, בניהם בפלס בפיהם וכו׳ ובמלת בניהם היוד הנחה תמורת ההא עין הפעל ואעפ"י שאין מנהג ההא להיות נעלמת בהיותה פא הפעל ועין הפעל כי אם למד הפעל באה במלה הזאת נעלמת בעבור התחברה עם הא

ואמר המשורר: בן חן וטוב תמצא בעת כי הזמן ימיר באיד גילך ושמחתך ב נ י (ר"י הריזי, תחכמ' נג). אוי אוי ו נ י אשא לבני ראשית אוני בן שעשועים (רע"פ, מתק ספת' 26).—והפיטן: שפכי לבך כמו מי עין, ערכי נ י עם דמעות עין (ר"י נג'ארה, נפשי קומי).

ב. **נִי**,—מִלָּה מצרית קדומה, והיא בלשוננו החלק הראשון מהשם נְיָיר, עי' הערה לזה הערך.

ניא, ממנו ב. נָא.

***נִיא**, ס"ז,—נִיאוֹ של אילן, אדים שמתנשמים ונאצלים ממנו ומתפשטים סביבו, respiration ; Atmung: מרחיקין את האילן מן העיר וכו' משום שעומד ומאפיל או משום שניאו[1]) רע (ירוש' ב"ב ב ז).

א. **נִיב**[2]), ס"ז,—מָזוֹן, Speise ; nourriture ; food: ואתם מחללים אותו (את שם אלהים) באמרכם שלחן אדני מגאל הוא וְנִיבוֹ[3]) נבזה אכלו (מלא' א יב).

מם הכינוי אבל באמת היה אפשר לומר במם הכינוי לבדה בלא הא נחם בפלס קום. ע"כ.—וכעין זה החדשים. ועי' עוד גיה.

[1]) ואמרו שם: מה מפקה מביניהון היה עומד בתוך שלו אין תימר משום שעומד ומאפיל בתוך שלו מותר ואין תימר משום שניאו רע אפילו בתוך שלו אסור. ע"כ. והנה בגמ' בבלי (שם כד:) אמר עולא (כי טעם הדבר שצריך להרחיק את האילנות מן העיר הוא) משום נויי העיר, ופרשו המפרשים (רגמ"ה, רש"י, רמב"ם ועוד) כי נוי לעיר כשיש מרחב פנוי לפניה. ואין להכריע אם אמר זה עולא מסברת נפשו או שהמלה נוי שהשתמש בה אינה אלא שנוי צורה של השם ניאו שבגמ' ארץ ישראל, ששמע אולי עולא ומפני שלא ידע פרושה האמתי של המלה ניאו נשתבשה בפיו למלה נוי הרגילה. עכ"פ אין ספק כי אין פרוש ניא שבגמ' ירוש' יפי, כי אי אפשר לאמר יפיו רע, ועוד שהכנוי של ניאו מכון להאילן ולא להעיר, וצריך לאמר כי הכונה בניא היא לדבר מזיק שיש בו בעצם האילן שהוא גורם נזק להעיר, ואין זה אלא האד המתנשם ומתאיד מהאילנות ומתפשט מסביב. אך לא נתברר לי מקור מלה זו.

[2]) עי' הערה הבאה.—[3]) כך בנסחה של המסורה, ופרשו רב הקדמונ' במשמ' דבור, וכבר פקפקו בה החדשים מפני שאין המליצה כתקונה, ואמרו קצתם כי המלה וניבו אינה אלא כפל מהמלה נבזה, ויש מי שמחקו כל שלשת המלים וניבו נבזה אכלו. אך יותר נראה כי המלה אכלו היא פרוש קדמון לניבו ונשתרבב מהגהה על הגליון לתוך הכתוב. וצורת הכתוב היא וניבו נבזה, והוא כפל הענין מן שלחן מגאל, וניבו מקביל לשלחן. ולא נתברר מקור המלה ניבו במשמ' זו, כי הגזרה מן ינוב ותנובת, במשמ' פרי, רחוקה.

ב. ***נִיב**, ס"ז,—תכשיט מן התכשיטים: כחותם אודם על ניב[1]) זהב משפט שיר על משתה היין (ב"ס גני' לה ה).

ג. ***נִיב**[2]), ס"ז, מ"ר נִיבִים,—א) עָצָל, ובצרוף עם שְׂפָתַיִם. נִיב שְׂפָתַיִם, החלק הבשרי הרך מן קו נשיקת השפתים זו לזו ומעלה עד תחת החטם, במקום חבורו עם עצם החניכים, Lippenmuskeln ; muscles des lèvres ; lip muscles: כוליא וניב שפתים[3]) (רב פפא, חול' קכח:); (הטיל בו בהעגל שנשלח לקרבן מום) בניב שפתים (גיט' נו.).—ובסהמ"א: כוליא שלמה וניב שפתים שלם אבל חצי כוליא וחצי ניב שפתים אעפ"י שאין עושין חליפין וכו' (תוספו' חול' קכח: ד"ה כוליא). ושמא בעוף לא שייך ניב

---

[1]) כך בגוף הנוסחה העברית, ועה"ג נוב, זיר, ולפי הענין הכונה במלה זו היא תכשיט כעין רביד, וכך בתרגום היוני κόςμος. ולא נתברר להמפרשים מקור שם זה במשמ' זו.

[2]) עי' הערה הבאה.—[3]) ז"ל הסוגיה שם: יכול יהא בשר הפורש מן החי טמא ת"ל וכי ימות מן הבהמה מה מיתה שאינה עושה חליפין אף כל שאינו עושה חליפין דברי ר' יוסי הגלילי ר' עקיבא אומר בהמה מה בהמה גידים ועצמות אף כל גידים ועצמות וכו' בין ר"ע לר' יוסי הגלילי מאי איכא בינייהו אמר רב פפא כוליא וניב שפתים איכא בינייהו. ע"כ. ופרש רש"י וז"ל: כוליא וניב שפתים דאין עושין חליפין (ר"ל שאם נחתכו מן הבהמה אינם מחליפים) ואין בהן עצם לר' יוסי הוו אבר לר"ע לאו אבר נינהו. ע"כ. מזה נראה ברור כי ניב שפתים הוא שם לכל חלק הבשרי של השפה עד חבורו בהחניכים. ונתיחד אולי בבהמה להשפה העליונה, כמו בהמאמר בגיט' שהובא בפנים, שפרש רש"י שם השפה העליונה. אך אין ספק בדבר כי עקר משמ' של ניב היה יותר כללי, גם במשמ' גידים ועצבים, אלא שלא בא שמוש זה בתלמוד בסגנון עברי אך נמצא בארמית, עי' הערה הבאה. ויש דמיון לשמוש זה באשורית בשמוש המלה בואן, שפרשו חכמי ל"א במשמ' עצב ועצל וכו' (DHWB סרס בון), וז"ל H. Holma בספרו על חלקי הגוף באשורית (Namen der Körperteile im Assyrisch. Babylon. דף 4): Für die Sehnen, Gelenke, Muskeln hat das Assyr. einen zusammenfassenden Namen *boune*, ein äusserst vieldeutiges Wort, das seinem Ideogramme SA gemäss, „Bänder im Körper" bedeutete u. allem Anscheine nach auch die Adern u. Nerven mit bezeichnete. וכך כנראה גם אצל הרופאים המצריים, המלה metu, וז"ל החכם Lühring אדות זה: Mit den *metu* bezeichneten die Ägypter Sehnen, Gelenke, Muskeln, Adern, Nerven etc. — עכ"פ אנו רואים כי הקדמונים לא דקדקו להבדיל בין אלה בתרי הגוף והשתמשו בשם אחד להעצבים העצלים וכו', והשם בואן האשורי והשם ניב הארמי

שפתים (תוספות זבח' עז: ד"ה הכא כדוקין). — והשתמש רש"י בו בסגנון ארמי: ופה ושיער לא הוי דבר שהנשמה תלויה בו דאי גייז לשיער וחתיך לניב שפתים לא מיית (רש"י נזיר נא:). — ב) גיד, יתר, המחבר ומקשר שני אברים או שני חלקי אבר זה לזה, Sehne tendon; sinew: בהמה שנשמט הירך שלה מעיקרו ויצא מן הכף שלו אם נתאכלו ניביו[1]) והן היתרות[2]) שבעצם הכף שיוצאת על העצם הזכר ואוחזת אותו (רמב"ם, שחיט' י ג). ושם דוקא הוא שצריך שיתעכלו ניביו (מגיד משנה, שם).

ד. נִיב[3]), ש"ז, מ"ר נִיבִים, — דִבּוּר: סדר כל משמע אומץ המקרא, צרוף התורה כלי חכמה, ניב הגרון ובטוי שפתים נחלק על שמנה (ב"א, דקדוקי הטעמי', סי' עא). מגדף בניבו בנפשו נבחל, עובד עבודה זרה שם כי יחל (אזהר' ר"א הזקן, אליכם אישים אקרא). ואין מי ימלל עז מפעליך, ויחו יום וליל מפלאות שכלך, כי את מחולל כל בניב מליך (ר"י אבן גיאת, יקרו להלל). מכל צדדים כלו מחמדים משלם בלי חסרון, ישה חן לניבים שוכן כרובים אשר על הארון (מנחם ב"ש, אדני בן אדני). מנחם בן סרוק חניתי המרוק וחצי הזרוק בלבות הצירים, אשר הניב אסף ואת סודו חשף ושכל טוב יסף עלי כל המורים (דונש, לדורש החכמות). שמע שירו ראה ארך לשונו אזון ניבו חזה את בית נכתו (ר"ש הנגיד, הכרפא הזמן). אם לא יהי נאמן (הרכיל) על ניב אשר הפקד איך תאמינו עלי זהב ועל כסף (הוא, בן משלי א כד). אשר ניביו כמוקדי אש וכטל וכמטר עלי ארץ יבשה, וטרם יחרים ישמע כאלו מזמתו למלחמה חמושה (רשב"ג, הצפור או דרור). אחיה אשר נפשי יחיה בשכל פיו ואם יאריך חליי בניבו ארוכתי (הוא, ידידי שעו מני). ואמרו לגביר ושאו שלומי לאיש ניביו עלי לבי חרותות (הוא, בחייכם אדומי השפתות). קפצנו פה מהוכיח, רחב פינו בניב עולה יצריח (ר' בחיי, בקשה, יי' שפתי תפתח). דודי ורעי אנשי עצתי, חושו לדבר ניב אהבתי, על לב דודי להשיב שבותי, ידחה וימחה כעב חטאתי (ר"י הלוי, ידידות נעורים). הירזמון עפעפים, או יערימון מעים, לפני אשר שם אזנים, לקשוב וניב לשפתים (הוא, יקר אדון הנפלאות). אך נשבעה נפשי ועלי קבעה לו אפגעה בת נוסעה לקראתי, אשמר לניב פי בנתיב תמיד ונבלות אאדיב אזני בריב תאותי (משה הקראי, דיואן א עב, לקו"ק פה). לבשו לשמעו כל ילדי ענק מורא, כי מענה ניבו חצים ופיו מורה (רמב"ע, תרשיש א רי). רכו ניביו משמן גם חלקו אמרי פיו מחמות (שם קמז). לגוזר כבדים בעיניו גזרים וחולק לבבי בניביו חלקים (שם נח). בעלי לב בקשו רזי השם ופלאו, יעלה על ניב איש חזה אהיה קראו (ראב"ע, כל אשר יוכל). תלבב לבאים ותכבש פראים ותפיל רפאים ותקים רפאים בניבים מיקוד להב חצובים (ר"י חריזי, הקד' תחכמ'). ושירי רבי שלמה בן אלמעלם, ניבו ירנן לשון נאלם (שם ג). בי אדוני הטה אזנך לניבי, ואצעק אליך חמס איש ריבי (שם ד). ויכעס לניבי, והסב פניו משמוע ריבי (שם לו). ויש אישים מתוקי ניב ושפה ובלשונם יפתוני וניבם, יגלו לי פני רצון ואהבה וידעתי הכי ארבם בלבם (שם ג). שפתי חניתי, והגיוני אוני, וניבי חרבי, ומלי כלי, ולשוני קלשוני (הוא, אגר' לשון הזהב). ולמה אדוני לא ישית אל לבבו מצות החכם וניבו אל תיגע להעשיר (רש"ע פלקיירא, המבקש טו). התדמה שפת עבר לניב כוש ופוט הקול יעקב ידמה לקול לועזים (רש"ע אבן דנאן, מלאכ' השיר). מאיש בפה שוחק חולק בניבו, את נפשך תשמר אל תאמין בו (רע"פ, מתק שפתי' 45). אז אמנם ראו אז הבין העמיקו, כי כל אמרות תורה חכמה יפיקו, ניבה מה נכבד מליה מה רמו (אד"ם, שש"ק, אל בוזי תורה). — ובמשמ' תפלה: וישמע ניב הארשת, וילבש בגדי נקם תלבשת (קטע מכתב לאביתר הכהן, סעדיאנה, שכטר 104). הוותם ועונם תמחה ורבי זדונם אם לא תעשה למענם עשה צורי למענך, ומחה היום חובם ורצה כמו שי ניבם ולך תכין לבם וגם תקשיב אזנך (ר"י הלוי, יה שמע אביוניך). והכנע ואל תמנע שפוך רחשך וניבך, לאל בוראך שהביאך ראות

והעברי, דומים גם בשמושם. — [1]) מקור הלכה זו הוא בגמ' (חולי' נה:) בארמית: האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה וכו' ואי איפסיק ניביה טרפה וכו'. ופרשו רגמ"ה וערוך ורש"י ואחרים את המלה ניב כאן בהמלה הידועה גיד. והרמב"ם כדרכו השתמש בסגנון העברי שלו בעצם המלה ניב שבסגנון הארמי התלמודי והפכו לעברי, ובאר אותה יפה. — [2]) בנוסח שבספרי הדפוס כתוב יתדות, בדלת, והבאתי בערך יָתֵד מלה זו כצורתה בספרי הדפוס של הרמב"ם. אך זה שבוש, וצ"ל יתרות בריש, וכך תרגם תנחום ירוש' אלאותאר אללאזמה אלמפאצל ואלרבאטאת וכו', וכבר הביא בעל דברי חמודות על הרא"ש את דברי הרמב"ם אלה בגרסה יתרות, ובאה המלה יתרות באגרת תימן להרמב"ם וז"ל שם: התנועה החפצית הנקראת בלשון ערב עצל ובלעז מוסקול באברי הבשר והתלכד' ונטיית יתרותיו ומקום דבוקם וכו', עי' ערך יֶתֶר שמוש השם יתר במשמ' הקשרים העצביים שבגוף בע"ח.

[3]) עי' הערה לערך נוב.

עולם ומסבך (רמב"ע, מבול יגר). צור מאזין ל נ י ב י איך ממנת חדרי נעלם וסר צלי (ראב"ע, איך יעמד נכני). אחבר לסכלים מהתלות, ואערוך לחסידים נ י ב תפלות (ר"י חריזי, תחכמ' יד). כי אותן המקראות תקנום אנשי מערב ב נ י ב תפלת הלחש שיש בהן י"ט אזכרות (אבן ירחי, המנהיג, הלכ' שבת ג).

ה. *נִיב[1]), פִּעֵל, קל לא נמצא.

—הִפְעִ', *הֵנִיב,—הֵנִיבוּ שפתיו, נָעוּ בדבור בלי עִכּוּב, לא נעצרו, לא נפסקה פתאם תנועתם: אם הניבו[2]) שפתיו של אדם בתפלה יהא מובטח שנשמעת תפלתו (ר' יהושע בן לוי, מד"ר ויקר' יו).—ובסהמ"א, פ"י, הֵנִיב מלה פלונית, הוציאה מפיו: פחוד תפחדו בהזכרתו ליראה אותו ואל ת נ י ב ו ה ו עזות (אזהר' לר"י ברגלוני, את קולך שמעתי).

ו. *נִיב, ש"ז, מ"ר נִיבִים,—צמח, ובהשאלה הֶעֱלָה פלוני נִיבִים, הוליד ילדים: עוד ינובון בשיבה רבי יהושע בן קרחה אומר העלה נ י ב י ן מעשה באחד שעשה דייתיקי ואמר לא יהא בני יורש אותי עד שיעשה שוטה הלך ר' יוסי ברי' יהודה לשאול המעשה לר' יהושע בן קרחה והציצו מבחוץ וראו אותו מרקע על ידיו ועל רגליו וגמי נתון לתוך פיו והוא נמשך אחר בנו כיון שראו אותו הטמינו את עצמן נכנסו אצלו שאלו אותו המעשה התחיל משחק אמר להם חייכם שהמעשה הזה ששאלתם עכשו הגיעני א"ל מכאן שאדם רואה בנים כאלו הוא משתטה (ילקי תהל', רמז תתמו).

ז. ::נִיב[3]), ש"ז, מ"ר נִיבִים,—הַשִּׁנַּיִם הכלביות, Augenzahn, dent canine; eye-tooth: שיני הכלב שהן נ י ב י ם גדולים יוצאין מפיו ולחוץ (ר"ח, ב"ק כג:). ושנים בפיו נתן חזקים, ולשלשה חלקים נחלקים, להדק טוחנות קבע ולכתוש, ו נ י ב י ם חברם לשבור ולנתוש (ר"י זכארה, בתי הנפש 35, הול' ד"ר דוידזון).

ח. ::נִיב[4]), ש"ז,—תבן מעֻבה: וכן אתה אומר ב נ י ב[5]) של תבן פי' תבן מעובה כמין חבילות וכו' דין נ י ב של תבן ודין מתבן שבין ב' חצרות אחד הוא (ר"ח, ערוב' עט).

---

[1]) עי' הערה הבאה. — [2]) עי' הערה לערך נוב, נוב שפתים, בדבר מאמרו של ריב"ל שהובא בירוש' בנסחה אחרת, ובכונת דבריו לפי דברי ר' חנינא בן דוסא.

[3]) בארמ' ניבא: לא תיסתפי מיניה (מהכלב) שקולי נ י ב י ה (ב"ק פג.). ועוד. וכן בערב' נאב, ניב a).

[4]) עי' הערה הבאה.—[5]) בגוף הגמ' שם ג ו ב, וכך רש"י ותוספ' שם, ופרש"י בור, והשיגו התוספ' ע"ז.

---

a) ناب نيب

::נִיבָה, ש"נ, מ"ר נִיבוֹת,—כמו נִיב, במשמ' דבור: ומלהט יקודיה אוחזת לבבות ובבות, ב נ י ב ו ת ערבות, מלהבות חצובות (ר"י חריזי, תחכמ' א).

נִיד, ש"ז,—שס"פ מן נוד, השתתפות בצער: לו יש נפשכם תחת נפשי אחבירה עליכם במלים ואניעה עליכם במו ראשי אאמצכם במו פי וְנִיד שפתי יחשך (איוב יו ד-ה).

נִידָה, ש"נ,—א) עי' נִדָּה.—ב) ::שס"פ מן נוד, במשמ' תנועה: והאש קלה מן הכל והיא חזקה מן הכל וכו' ובזיזותה התדירה העולם מתקיים ועומד וב נ י ד ת ה הארץ עומדת בתוך הריק ככדור באמצע וכו' כך נ י ד ת ה של אש מעמדת את הארץ באוירו של עולם (כתב תמים בשם או"ד ב, או"כ ג). בך אשמח בעת אנע ואנוד ולך אודה בכל ניעה ו נ י ד ה (ר"י הלוי, לך נפשי). הנעת הגידים ו נ י ד ת ם יום ולילה (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר ה כא).

נִיהַ[1]), ש"ז, בכנ' נִיהֶם,—כמו נִי, עי"ש.

*נַיִח, נייח, ש"ז,—כמו מנוחה, נחת רוח: למען ינוח שורך וחמורך הוסיף לו הכתוב נ י י ח אחר להיות תולש מן הקרקע ואוכל אתה אומר לכך בא או אינו אלא יחבשנו בתוך ביתו אמרת אין זה נ י י ח אלא צער (מכי' משפטי' כ).

*נִיחָה, ש"נ,—כמו מנוחה: כל זמן שהיו ידי קוניהם ממשמשים בהם היו מותחים והולכים כיון שנחו ידי

וגרסת ר"ח ניב הובאה גם בערוך, וכן תנחום ירוש' ותרגם ערם אלתבן וכו'.

[1]) כך ר"י חיוג, שהביאו בשרש נוה ואמר: וקד קלבת יא' לינה פי ונשאו אליך בניהם קינה, ע"כ, ובעבר': ונתחלפה (ו של נוה) יוד רפה בהמלה בניהם. ואמר ע"ז ריב"ג: והד'א קול ממכנ ג'איז ואמא מא ימכנ אנ ישכב עליה פהו אעתקאדה פי הא בניהם אנה הא ולא נה בהם ומוצ'ע אלאעתראצ' עליה פי ד'לכ הו כונ אלהא בסגול עלי אלעאדה פי אלהא ואלמימ אללתינ המא צ'מיר אלג'מאעה מת'ל עליהם וכו',—ובעבר': וזה דבר אפשרי אך מה שאפשר לספק עליו הוא מה שסבר בהא בניהם שהיא הא ולא נה בהם ומקום ההקשאה עליו בזה הוא היות ההא בסגול כמנהג בהא מם שהם כנוי לרבים וכו'.— ובשביל טענה זו החליט ריב"ג וכמו"כ רד"ק שהשם הוא ני, כמו שכבר נזכר בזה הערך. ואולם, אין לחשב כי מאבי הדקדוק העברי נעלם דבר פשוט זה כי ל הפעל לפני כנוי נסתרים רבים היא קמוצה, ואם בכ"ז החליט כי ה ניהם היא שרשית, ל"פ, ודאי היתה דעתו כי זו זרות בנקוד, כמו זריות אחרות. ואפשר כי דעת מתקני הנקוד היתה באמת שזו ה של נסתרים רבים, אך המלה בהלשון היתה נִיהַ, עכ"פ דעת ר"י חיוג מספקת לקבוע צורה זו נִיהַ בלשון.

קוניהם ניתן להם ניחה וינח לעולמו ביום השביעי (ר' יוסי בר נהוראי, מד"ר ברא"ש' י).—ותה"פ, במשמ' זה טוב, זה אפשר: ניחה [1]) בשדה האילן (אבל) בשדה הלבן (למה) אלא בשדה הלבן שהיא סמוכה לשדה האילן (ירוש' מו"ק א ד). ניחה[1]) בשלמה וכו' דוד למה אלא שביקש לעמוד על מנינן של ישראל (שם תעני' ב ח).—ובסהמ"א: וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל ניחה בגט שכתוב ונתן לה ספר כריתות אלא במיתת הבעל מניין (הלכ' פסוק', קדוש').—ובמשמ' רָצוּי: וכנראה אע"פ שהדין נותן לעבר אין מעברין וכשלא ניחה לאחרונים אומרים הכונה שאין מעברים בהם מפני הצורך (ר"א הקלאי, ג"ע, ענין הבדל בנה משנה ב).

*נְיָחָה, נייחה, ש"נ,—כמו נִיחָה, נַחַת: נייחה לו נייחה לעולם נייחה לאבות נייחה לבנים נייחה לעליונים נייחה לתחתונים נייחה בעולם הזה נייחה לעולם הבא (מד"ר ברא"ש' ל). נאמר כאן נייחה ונאמר להלן למען ינוח שורך וחמורך מה נייחה שנאמ' להלן נייחת שור אף נייחה שנאמ' כאן נייחת שור (ר' יוחנן, שם כה). נאמר כאן נייחה ונאמר להלן נייחה יבוא שלום ינוחו על משכבותם מה נייחה האמור להלן נייחת קבר אף נייחה האמורה כאן נייחת קבר (ר"ש בן לקיש, שם).

נִיחוֹחַ[1]), נִיחֹחַ, נִיחֹחִי, נִיחֹחֲכֶם, נִיחוֹחֵיהֶם,—לעולם יחד עם רֵיחַ, רֵיחַ נִיחוֹחַ, ריח שֶׁעֹשֶׂה נַחַת רוּחַ, ריח עָרֵב ונעים, köstlich(er Geruch); délectable (odeur); sweet (smell), הֵרִיחַ רֵיחַ נִיחוֹחַ מְקֻטֶּרֶת וכיוצא בזה: ויבן נח מזבח ליי' ויקח מכל הבהמה הטהרה ומכל העוף הטהור ויעל עלת במזבח וירח יי' את ריח הַנִּיחֹחַ ויאמר יי' אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם (בראש' ח כ-כא). והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח נִיחֹחֲכֶם (ויקר' כו לא).— ריח נִיחוֹחַ הוא ליי': והקטרת את כל האיל המזבחה עלה הוא ליי' ריח נִיחוֹחַ אשה ליי' הוא (שמות כט יח). והקטרת המזבחה על העלה לריח נִיחוֹחַ לפני יי' (שם כה). והקטיר הכהן את הכל המזבחה עלה אשה ריח נִיחוֹחַ ליי' (ויקר' א ט). כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי' וכו' ואל המזבח לא יעלו לריח נִיחֹחַ (שם ב יא-יב). והקטיר המזבח ריח נִיחֹחַ אזכרתה ליי' (שם ו ח). ועשיתם אשה ליי' וכו'

[1]) כך בירוש' גני', הוצ' גינצב', ובנסח' הדפו' ניחא.

[2]) פרשו בתלמוד לאמר: ניחוח לשם נחת רוח (ספרא ויקר' ד ו). תקריב ריח ניחח לה' נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני (ספרי במד' קז).

לעשות ריח נִיחֹחַ ליי' מן הבקר או מן הצאן (במד' יט ג). את קרבני לחמי לאשי ריח נִיחֹחִי תשמרו להקריב לי במועדו (שם כח ב). בכל ראשי ההרים ותחת כל עץ רענן ותחת כל אלה עבתה מקום אשר נתנו שם ריח נִיחֹחַ לכל גלוליהם (יחזק' ו יג). ולחמי אשר נתתי לך סלת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם לריח נִיחֹחַ ויהי (שם יו יט). ויראו כל גבעה רמה וכל עץ עבת ויזבחו שם את זבחיהם וכו' וישימו שם ריח נִיחוֹחֵיהֶם ויסיכו שם את נסכיהם (שם כ כח).—רצה את פלוני בְּרֵיחַ נִיחֹחַ: בריח נִיחֹחַ ארצה אתכם בהוציאי אתכם מן העמים (שם מא).—ובמדרש: בשעה שהתינוקות נפטרין מבית רבן בת קול יוצאת ואומרת להם לך אכול בשמחה לחמך נתקבל הבל פיכם לפני כריח ניחוח ובשעה שישראל נפטרין מבתי כנסיות ומבתי מדרשות בת קול יוצאת ואומרת להם וכו' כבר נשמעה תפלתכם לפני כריח ניחוח (ר' הונא בן ר' אחא, מד"ר קהל', לך אכול).— ומצוי בסהמ"א כמו כנוי לקרבנות: רצה אל חי בניחוחי חלף קרבני לאשיך (רסע"ג, הושע', כ"י). רצוי תשורה לפניך העלה, רצית ניחוחו ושועו עלה (משולם בר' קלוני', אשוחח נפלאותיך). מבין שיחים שושן חוחים אור ניחוחים תאיר לי, אהבת גילה ומשוש כלה היא העולה ממולי (רמב"ע, מבין שיחים). נעו זבחי הכרים המשנים, ניחותי ריח קטרת סממנים (רש"י, סליח' עי"ה, יי' אלהי הצבאות). יקר נערב כניחוחים, רחש תחן נאנחים (שמעון בר"י, יוצ' לשתוהמ"פ, אהוביך). משובותינו רבו מלמנות, ניחוחים אין וקרבנות, ס יחה מצא לעונות (ר' זבדיה, סליח' עי"ה, אדון דין).—ובמשמ' ריח טוב: שור נא פרחים אל יפים הביטה, מראם חזה אף ניחוחם הריחה (רמח"ל, ליש"רים תהלה א).

*נְיָיר,—עי' נְיָר.

א. *נִים[1]), שזו"נ, מ"ר נִימִים,—א) נִימֵי הָאָרִיג וכיוצא בזה, החוטים שבהם האריג נארג, Faden; fil; thread: פרוכת עביה טפח ועל שבעים ושנים נימין[2]) נארגת (ר"ש בן הסגן, שקל' ח ה). שלא יוציא נימים מן הטלית ויעשה (ספרי דבר' רלד). כדי לפצוע בה שתי נימין כאחת (תוספת' שבת ח-ט כא). שכן עני קולע שלש נימין ותולה בצואר בתו (ר' יוחנן, גמ' שם סד.).—וקצות החוטים המפורדים שמניח האורג לא ארוגים בשני קצות האריג. וכיוצא בהם: וסדין שקשר את נימיו (תוספת' מקוא'

[1]) גם בסור', וכבר אמרו חכמים שהיא מלה יונית νῆμα.—[2]) בכ"י נירין, וכך במשנ' דפוס נאפולי (ד"ס).—

ז-ח ב). נראה (הנגע) בסדין שורף את הנימין (נגע' יא י). נימי[1] הסדין והסודרין וכו' נימי סגוס והרדיד והחלוק והטלית שלש אצבעות (כלים כט א). עשאן (את הציציות) מן הקוצים ומין הנימין ומין הגרדין (רב, מנח' מב:).—ובסהמ"א: בשאדוקין בנימין שבקצותיה (של הטלית) והן הנקראים (בארמית) כרכשתא (ר"ת ב"מ ז). והשמלה והפרגוד שמניחין על הפתחים כמו פרוכת נימיהן כל שהן (רמב"ם, כלים כא ב).—ונימי השערות, כל אחת ואחת מהשערות שבבע"ח: המוציא שני נימין מזנב הסוס ומזנב הפרה (שבת לו:). הרבה נימין בראתי באדם וכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה (ב"ב טז). — ונימי הכנור ושאר כלי המיתרים, המיתרים שעליהם (Saite; corde; string (of any stringed instr.): שבע נימין בכנור בזמן הזה (ר' יהודה, תוספת' ערכ' ב ז).

ב. **נִים**,—כמו נוּמָה, בפרט הדבור נים ולא נים, כשאדם מתנמנם רגע ומקיץ רגע: ופעמים יביט בה בהתרשלות ובהפסק כדרך נים ולא נים[2] ופעמים ישקוד עליה (ר"י בר' אנטולי, מלמד התלמידי', וינס).

***נִימָה**, ובצורה ארמית נימא, ש"נ,—כמו א. נים: מעשה באשה אחת שהיתה אורגת מפה בטהרה ובאתה לפני ר' ישמעאל וכו' אמרה לו רבי יודעת אני שנפסקת נימה וקשרתיה בפי (תוספת' כלי' ב"ב א ג). מעשה בהורקנוס בנו של ר' אליעזר בן הורקנוס שיצא בסודר שלו לרשות הרבים אלא שהיתה לו נימא אחת כרוכה על אצבעו (ר' יהודה, שם שבת ס"ו יב). אפילו נימה אחת יוצא מהן (ר' יוסי בר' יהודה, שם עטר' ח ח). מותר אתה להציעו (את בגד השעטנז) תחתיך אבל אמרו חכמים לא יעשה כן שלא תהיה נימא אחת עולה על בשרו (ספרא קדוש' ב ד). אורגי יריעות שנפסקה להן נימא קושרין אותה (אביי, שבת עד:). לבאר עמוקה מליאה צונן והיו מימיה צוננין ויפין ולא היתה בריה יכולה לשתות הימנה בא אחד וקשר חבל בחבל ונימה בנימה משיחה במשיחה ודלה הימנה ושתה (מד"ר כהא"ש לג). הביא קורה נעצה בארץ וקשר בה נימא וערך העצים (שם שם). — ובמשמ' שערות: נימא אחת קשורה חוצצת שלש אינן חוצצות (רבא בר רב הונא, נדה סז). וחמשה לבושים היה לובש נימה אחת היתה לו בלבו כיון שהיה כועס קורעת את כולם (מד"ר כהא"ש לג). —ובסהמ"א: מלקט ידוע הוא וצורתו חתיכת ברזל אורכה כארבע או חמש אצבעות ורחבה כחצי אצבע וראשה חד הרבה מניחין אותה על נימת השיער והגודל מצד אחד ומורטין (ערוך, ערך נגסטר).—מלא נימה, עובי שערה אחת מהשערות: ואין בין טיפה לטיפה אלא כמלא נימה (ר' יהושע, תעני' ט:). ואין מלכות נוגעת בחבירתה אפילו כמלא נימא (מו"ק כח. ועוד).—ונימת הכנור, אחד המיתרים: נימת[1] כינור שנפסקה קושרין אותה (תוספת' עירוב' יא-ז יט). קושרין נימה[2] במקדש אבל לא במדינה (מסכת שם י יג). — ובהשאלה, עלוקה דקה שבמים: הבולע נימא של מים מותר להחם לו חמין בשבת ומעשה באחד שבלע נימא של מים והתיר רבי נחמיה להחם לו חמין בשבת (ר' חנינא, ע"ז יב:). —ובסהמ"א: והשותה מנחלים וממעיינות ומהמדברות בפיו ובידו אחת דמו בראשו מפני הנימא שבהם (מחז' ויטרי, מס' ד"א י).

***נִימוֹס**[3], ש"ז, מ"ר נִימוֹסוֹת, נִימוֹסִים, — חק, ובפרט חקי הגוים, והחקים הקבועים ע"י בני אדם, בהפך מחקי התורה האלהית, וכמו"כ חקי הטבע, סדרים ומנהגים: ומה ת"ל ובחוקותיהם לא תלכו שלא תלכו בנימוסות שלהם בדברים החקוקים להם (ספרא אחרי מות ט יג). האומר כתבו גט ותנו לאשתי וכו' פטרוה פרנסוה עשו לה כנימוס עשו לה כראוי (גיט' ו ה). בנימוס המלכות (מד"ר שמות טו). מרדכי מוכתר בנימוסו היה (ר"נ, מגי' יב:), ועוד.—ופשט השמוש במלה זו הרבה גם בסהמ"א בכל המשמעות האלה: קח לך לדת הנימוסים השכליים אשר חברו הפילוסופים (ר"י ה"ת, כוזרי א א). הנהגות ונמוסים מנהגיים (שם לה). וכל התורה כולה נימוסין ומשמרות לנפש (אגר' רמב"ם לר' חסדאי הלוי). והחקים אשר יחקוקו ביניהם אנשי מתוז אחד או מלכות אחת לשמור היושר ההסכמיי ויקרא הסדור הזה נימוס (ר"י אלבו, העקר' א ה). ואחר כך נתן בספר הנימוסים ההנהגה השלימה אשר יהיו נמצאים באותה ההנהגה אנשי זו המדינה (רס"ט פלקיירא, ראשי' חכמה ג ב). לא כנימוסים המסודרים ע"י שכל אדם שלא יצדק תמיד ויקרה שיגנה הטוב וישבח המגונה לפי האמת אך התורה אמת תהגה ולא תשגה בזה (ר"מ אלשיך, רב פנינים, משלי ח ז). והתבאר שכל אחד ממניעי אלו הגלגלים משיג החלק

---

[1]) בקצת ספרים נומי.

[2]) מקור דרך דבור זה בארמ': היכי דמי מתנמנם אמר ר' אשי נים ולא נים תיר ולא תיר (יבמ' כד.).

[1]) כך בכ"י וינה ובנדפס. ובכ"י א"פ הוצ' צוק"מ נימא.—[2]) כך בכ"י, וכך גם במדב"מ. ובספרי הדפוס נימא, ובמשנ' שבירוש' נימין.

[3]) מלשון יונית νόμος.

מ נ י מ ו ס אלו הנמצאות בכללם (אבר' שלוס, נוה שלוה י ג). כי כונת ה נ י מ ו ס היא לבד להרחיק המגונה ולקרב הנאה (ספ' מפתח הגמ', פרק א).—ובזמן החדש בפרט במשמ' דרך ארץ ותרבות: בעל נ י מ ו ס.

∴נִימוּסִי, ת"ז, לנקי' נִימוּסִית. – של נימוס, מטבע הנימוס: והדת על ג' פנים אם טבעית ואם נימוסית ואם אלהית וכו' והנימוסית היא מה שתסודר מחכם או חכמים לפי המקום ולפי הזמן וכפי טבע המונהגים בה כדתות וחוקים אשר סודרו בקצת מדינות בין הקדמונים (ר"י אלבו, העקר' א ז). והם בחינה טבעית כפי מולדתו ובחינה נ י מ ו ס י ת כפי הנהגתו את עמו ובחינה אלקית כפי דבוקו באל יתברך (ר"י אברבנאל, ש"א י). כי לא כדתות ה נ מ ו ס י ו ת המסודרות על פי חכמת אדם דת משה וישראל (ר"מ אלשיך, רב פנינים, איוב ח ו). דברי חכמים מיישרין את האדם לדרך השויי ובו החיים ואף כי הדת הנימוסית שהניחו בני אדם לקיים קבוץ בני אדם יחד (מהר"ל מפראג, באה"ג ס).—ובזמן החדש בפרט במשמ' ד"א ותרבות: אדם נ י מ ו ס י.

***נִימוּק**[1], ש"ז.—בדבור זה, פְּלוֹנִי נִימוּקוֹ עִמּוֹ, במשמ' יסוד וטעם לדעתו: רבי יוסי נ י מ ו ק ו עמו (גיט' סז. ערוב' נא. ועוד).—ונתקבל הדבור במשמ' זו בסהמ"א, ובזמן האחרון יצרו קצת הסופרים ממנו פעל נמק, מנמק, נותן טעם ויסוד להדבר. — ובמשמ' משא ומתן ופלפול בטעמי הדברים: נ י מ ו ק י רבותינו בעלי התוספות (רנה"ו, מכתב רב טוב לבית ישראל יז:).

∴נימור,—עי' נִמּוּר.

א∙נִין[2], ש"ז, בכנ' נִינִי.—תולדות, בני בנים לדורותיהם, descendant ; Nachkomme: ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקר לי וּלְנִינִי ולנכדי (בראש' כא כג). והכרתי לבבל שם ושאר וְנִין ונכד נאם יי (ישע' יד כב). לא נִין לו ולא נכד בעמו ואין שריד במגוריו (איוב יח יט).—ואמר בן סירא: נ י ן נמאס. . . . ונכד אויל. . . (ב"ס גני' מא ה).—ובתו"מ: נשבע הקב"ה בכסא הכבוד שלו אם אניח נ י ן ונכד של עמלק תחת כל השמים (ר"א המודעי, מכי' בשלח, עמלק ב). שלא יהא נ י ן ונכד לעמלק תחת השמים (שם, ומד"ר

---

[1]) אמרו החכמים כי מקור מלה זו בלשון יונ' νομικός, במשמ' יודע דין, ואחרים גזרוהו מפרסית, וכיוצא בזה. ר"ח והערוך פרשו כל תורתו סדורה בפיו. ורש"י פרש במשמ' טעם ויסוד, ובמשמ' זו נתקבלה בסהמ"א ובשמוש החדשים.

[2]) כמו טיט. ולא נתברר מקורו ומשמע' בדיוק.

איכ', פתרוך באף). — ומצוי בסהמ"א, וגם בהרחבה לתולדות בכלל: פרי צדיק הצמחת מגזע לוי עמרם ו נ י נ י ו כגפן ושריגיה (יוסי בן יוסי, סדר עבודה, אתה כוננת). ענה אענך על שאלתך תשובה נצחת, אשר אמרת למה לא שמרו ו נ י נ ו לא נשחת (תשו' לסע"ג על חיוי הבלכי, סי' 7). אני אליהו הכהן בן גאון נ י ן גאון נכד גאון זצ"ל בפסטאט מצרים בחודש תמוז שמשנת א תכב (קטע כתי' על ספר פרוש ר"ח, סעדיאנה, שכטר 116). נ י נ י ן פן תמיתון על אבותם (אזהר' ר"י ברצלוני, אספרה אל חוק). ו נ י נ י אם אשר דמו ל נ י נ י עש ברעותם (ר"ש הנגיד, וניני אם). העלי זאת תחשה, יה אביר ישראל, יד אדנים קשה, גברה ותואל, ואני נ י ן משה (ר"י הלוי, יהמו שושנים). ולבות מיחליו הרנין, ורחם על אב ו נ י ן, והרג את התנין, אשר בים (הוא, מי כמוך יחיד). רב וצעיר נולדו, לנעקד ו נ י נ ו התפקדו, ובשבעים מצרימה ירדו (רשב"ע, אחד רכה אמונתך). ופדות אחיש מהרה אל בנים בשבי, נ י ן אב המון ושרה בתי ואהובי (הוא, אלי אסוף פזורה). דברי סבות התעדדו עליהם ב נ י נ י ם יסדו ושנים עשר נולדו אלה תולדות יעקב (הוא, אמינת אלהי). כבן גן בעדן ומאכל עסיסים, להנחיל אוהביו יש ל נ י נ י אב עמוסים (רשב"י הבבלי, אמן דר, שבת ג אחה"פ). יהי נא שועי נגדך כקרבן שי וכמנחה, ולשבים עדיך נ י ן ישי תשלחה, לקבץ אחד מעיר ושנים ממשפחה (ר' דוד אבן בקודה, דלתיך הלילה). זה יספוד ביקוד לבב ימסה, נ י ן אהרן איך לשפחה ינשא (קינ' לת"ב, ספרד', איך נוי). ליל שמורים הוא זה הלילה, ועתדו אל בחצות הלילה, זה אשר לו יום וגם לילה, חק אהבתו יזכור ל נ י נ י חָלק לילה (קלוב"ץ ארגייל, ליל חג הפסח, ליל שמורים). פקוד בית אפרים, ו נ י ן אדום הצמת (סדור תימני ליוה"כ, אפסו אמונים). רחם על ציון ושלח לאסירת תקוה בגולה ישע וגאולה, שנאני גולים תשיב למקומם ו ל נ י נ י איש תם תשיב ממשלה (שם, אליך אקרא).— ובהשאלה לתולדות בע"ח, נִין יענים, דגים וכיוצא בזה: עליהם יבכיון נ י נ י יענים ותרקוד בת שעירה הצעירה (ר"ש הנגיד, אלוה עז). והוא (הדג הזה) נ י ן הדגה הנאמנה אשר את יונה בלעה (משל הקדמוני ד).

ב∙נִין[1], פ"ע, יָנִין.—בֻּן שְׁמוֹ של פלוני, התקים, התמיד, לא נמחה: יהי שמו לעולם לפני שמש יָנִין[2] שמו ויתברכו בו כל גוים יאשרהו (תהל' עב יז).

---

[1]) עי' הערה לקמן.—[2]) כך בנסחה המסורה הכתיב, והקרי ינּוֹן, ותרגמו השבעי' διαμενεῖ, במשמ' יתקים ויתמיד, ואין לברר אם היתה לחם זו הגרסה בעצמה או גרסה

ניס: הניס[1]) מפני הפחד יפל אל הפחת (ירמ' מח מד).

***נִיסָה**, ש"נ. — שה"פ מן נוס: וכל המבקש לחזור (מן המלחמה) הרשות בידן לקפח את שוקיו שתחלת ניסה[2]) נפילה (ספרי דבר' קצח).

נִיסָן[3]), ש"ז,—שם בבלי לחדש האביב שבו חג הפסח: ויהי בחדש נִיסָן שנת עשרים לארתחשסתא המלך (נחמ' ב א). בחדש הראשון הוא חדש נִיסָן בשנת שתים עשרה למלך אחשורוש (אסת' ג ז).—ובתו"מ: בניסן נברא העולם בניסן נולדו אבות (ר' יהושע, ר"ה יא.). בניסן נגאלו בתשרי עתידין ליגאל (ר' אליעזר, שם). לא הוציאן אלא בחדש כשר לצאת לא בתמוז מפני השרב ולא בטבת מפני הצנה אלא בניסן שהוא כשר לצאת בו לדרך לא חמה קשה ולא צנה קשה (ר"ע, מד"ר במד' ג). ניסן ראש השנה למלכים ולרגלים ולחדשים ולתרומת שקלים (תוספת' ר"ה א א). על ששה חדשים השלוחין יוצאין על ניסן מפני הפסח וכו' (משנ' שם א ג). ופרק הפסח היה ומכוונין אותו לט"ו בניסן ובאותו הזמן לשנה הבאה יצאו בני ישראל ממצרים (ר' יוסי, סדר עולם רבה א). שלש גרנות למעשר בהמה וכו' באחד בניסן באחד בסיון בעשרים ותשעה באלול (ר"א ור"ש, בכור' ט ה). יורה במרחשון ומלקוש בניסן (ר"מ, תענ' ו.). אדר וחצי ניסן לח אלול וחצי תשרי יבש (בכור' לח:).—ובסהמ"א: ואלו הן שנים עשר חדשים בשנה ניסן איר סיון תמוז וכו' (ספ' יצירה ה ב).—ואמרו הרופאים הקדמונים על טבעו: הוא (חדש ניסן) מועד הניצנים צמחי הארץ הוא מועד השושנים נזהיר בו לבלתי אכול כל שרש ירק הנתלש מן הארץ (אסף הרופא, כ"י 40).—ואמר המשורר: ניסן הוא מועד הצמחונים בארץ גם מועד שושנים (ראב"ע, שמעו נא). והיה הזמן חדש האביב, הוא חדש ניסן האהוב החיבב, ומדמעות הטל בלחי השושן רביב (ר"י חריזי, תחכמ' ה). בינות ערוגות שב ימי ניסן עת יעלה נצן ורם נסן, ועלוז עלי זמיר לקול אמיר גם שיש להוד הציץ והסנסן (שם). בניסן אזכרה נסי אלהים ובו אורה ושמחה ליהודים, וכו' יפשט הזמן ענן לבושו ועטה אור וכלו מחמדים (עמנו', מחבר' ט). — ומלאך הממונה עליו אוריאל: ואם נולד בחדש ניסן ששם מלאך ראש משמרתו שמזלו אוריאל ארור הוא מפיו ומפי כל משמרתו (חרם הגדול בספר הזכרונות של וינה).—תקופת ניסן, עי' תקופה.

***נִיעַ**[1]), ש"ז, — הלֵחָה המְעֻבָּה שיוצאת מהאף, nasen-schleim ; mucus nasal: כיח וניעו[2]) ורירו ומימי האף שלו (ספרא מצורע, זבים ב ג). כיחו וניעו ורירו ומי האף שלו הרי הן כרוקו (תוספת' זבים ה ב). הזוב והניע והרוק (נדה ז א). — ובסהמ"א: מי שאינו יכול להוציא ניעו (רגמ"ה חול' קה:). ויסיר כיחו וניעו וכל הדבר הטורדו ואחר כך יתפלל (רמב"ם, תפלה ד י). או שרק או נע והזיק בכיחו וניעו בעת שהלכו מכחו (הוה, חובל ומזיק ו י). כשיהיה הניע היוצא מן האף מימיו בלתי מבושל (פרקי משה ט). אם כן איך תשליך הניע מחוטמך בעוד שהתפילין עליך (ספ' חסידים, סי' תתרלא). — והשתמשו בו קצתם במשמ' לחה מן הגרון: הנה יצא דם ברקיקה ויהיה מחלקי הפה ולפעמים יצא בנחירה בניע ויהיה מצד הגרון ולפעמים יצא בכיח ויהיה מן הקנה (קאנון ג י ב ב). ויש מדקדקים שלא לאכול אגוזים מפני שהם מרבים בפיו כיח וניע וגורמין לבטל התפלה (הלבוש או"ח תקפג ב).

אחרת. עקילס γεννηθήσεται, יתקים לדורות. ריב"ג אמר: ומנה (מן נין במשמ' ילד) ינון שמו. וכן רד"ק: והנפעל ממנו (מן נין) לפני שמש ינון שמו. וסבר עוד רד"ק כי ממנו גם נִינָם יחד.—ורב החדשים הגיהו יכון.

[1]) כך הכתיב, והקרי הנָס.

[2]) כך הנסחה כאן וכך גם במשנה סוט' ח ו. ועדיף נסחת הירוש': שתחלת נפילה ניסה. וכן רש"י והרמב"ם: שובו אל המלחמה ולא תנוסו שתחלת נפילה ניסה (רש"י דבר' כ ט). הרוצה לחזור מן המלחמה הרשות בידן לחתוך את שוקו שתחילת נפילה ניסה (רמב"ם מלכ' ז ד).

[3]) בבל' נִיסַנּוּ. וי"א כי משמ' השם הזה היא נִצָּן, חדש הנצנים.

---

[1]) לא נתברר מקורו, ועי' הערה הבאה. —[2]) כך כאן ובשאר המקורות שהובא מאמר זה, רק במדב"מ (נדה ז א) ניאי, ובנסח' המשנה עם גוף הערבי של פרוש הרמב"ם נועי, אך ביד החזקה ניע בכל מקום. ופרש הערוך ערך נע וז"ל: פי' הליחה היורדת מן האף הוא החוטם. ע"כ. וכך נראה מרגמ"ה המובא בפנים. וכך רש"י ב"ק ג: כיחו רוק הפה ניעו ליחת החוטם. ע"כ. וכבר השיגו התוספות שם על רש"י ממימי האף המנויים עם כיחו וניעו, שמזה נראה כי אין זה דבר אחד. אבל באמת אין זה מכריע נגד פרוש הערוך ורש"י, כי ניע הוא הלֵחה העבה ומימי האף הם הריר הנוזל מן האף כשהאדם מנזל. וכבר פרש גם הערוך בערך כח השם ניע בריר, וכן הרמב"ם בפרוש המשנה תרגם בלעאב, וכבר הזכיר תנחום ירוש' שני הפרושים: קיל מכאט וקיל לעאב. ובעברי: י"א שהוא הלחה מן האף, וי"א שהוא הריר. וכבר פשט השמוש במשמ' לחת האף.

א. **ניעה**, ש״נ — שה״פ מן נוע, במשמ׳ תנועה: בך אשמח בעת אנוד ואנוד ולך אודה בכל ניעה ונידה (ר״י הלוי, לך נפשי). תיש על שן צלע ומצודה, תועה בלי מרעה בניעה ונידה (ר׳ ברכיה הנקדן, משלי שועלים נז).

ב. **ניעה**, ש״נ, — כמו ניע: והשלים מלאכת כל נקביו וגם תפיו מסלות למי רגליו ודרך לחלאותיו, ומהם נתיבות חק לכל תוצאות הגוף בְּרִירוֹ ודמעותיו ורקו וניעותיו (ראב״ע, בשם אל). ובלילה שירה עמו מכיחה וניעה ברוח צפון ורוח קדים עזה כל הלילה (רש״פ, ארבע כוסות, כוס השלישית ד).

ניעי, ת״ז, — מטבע הניע: ואמנם הניעיי (השלשול הדומה לניע) הוא לחות עבה (קאנון ג יו א ב).

ניפה, ש״נ, — שה״פ מן נוף: יום ניפת עומר הותר החדש והטאת פנימה מאכול נמנעים (רסע״ג, אזהר׳, לא תעמוד).

ניצוץ, ש״ז, — חלק קטן מאד כעין נקדה של אש שתפרש מהאש ותעוף, Funke ; étincelle ; spark: והיה החסן לנערת ופעלו לניצוץ ובערו שניהם יחדו ואין מכבה (ישע׳ א לא). — ובתו״מ: נפלו הימנו (מן הנר) ניצוצות ואמר אורחין לנו היום הרי זה מדרכי האמורי (תוספת׳ שבת ו-ז ב). נכנס לחנותו של נפח שלא ברשות יצאו ניצוצות והזיקוהו (שם ב״ק ו כו). נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות (שבת ג ו). והליבון צריך שיהו ניצוצות מנתזין ממנה (רב יסודה, ירוש׳ ע״ז ה טו). מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב״ה נחלק לשבעים לשון (בבלי שבת פח:). לגמלים הרבה שהיו טעונין פשתן היה עומד הנפח ותמה ואמר היכן יכנס כל הפשתן הזה פקח אחד היה שם אמר לו מה לך לתמוה ניצוץ [1]) אחד יצא ממפוח שלך ויכלה אותו (תנחומ׳ וישב א). — ומ״ר ניצוצים: בשעה שהיו ישראל נוסעין היו שני ניצוצין של אש יוצאין מתוך שני בדיו של ארון כדי לפגוע שונאיהם וכו׳ שהיו שני ניצוצין מקדמין לפניהם וכו׳ וכיון שהיו הניצוצין יוצאין היתה האש שפה בטועני הארון והיו נשרפים ומתמעטין (ר״י בן זמרא, מד״ר במדי׳ ה). — וניצוצי אור: אף היא (הילני המלכה) עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה ובשעה שהחמה זורחת היו ניצוצות יוצאות הימנה והיו יודעין שזרחה החמה (תוספת׳ יוה״כ ב ג). — ובהשאלה טפות מים שנתזות באויר וכיוצא בזה: ר׳ אליעזר אומר כל האוחז באמה ומשתין כאילו מביא מבול לעולם אמרו לו לרבי אליעזר והלא ניצוצות ניתזין על רגליו (נדה יג.). אסור לאדם שיצא בניצוצות שעל גבי רגליו מפני שנראה ככרות שפכה ומוציא לעז על בניו שהן ממזרים (ר׳ אמי, יומ׳ ל.). — ואמר המשורר: וברק ענן אורו כמו ניצוץ על פני כוכבי מהליה (ר״מ הנגיד, שנה יחידתי). בששה השלים חפצו, וקנין מלא ארצו, בקע זהרי ניצוצו, להאיר להם את הדרך (ר״י הלוי, את נתיבי לעיון). — ומצוי הרבה בסהמ״א במשמ׳ קרני אור היוצאות מגוף מאיר: וכל צדיק וצדיק מהלכת עמו שכינה בריבי רבבות מלאכי שרת ועמודי ברק סביב להן וניצוצין של זוהר מוקפות להן וזיקוקי זיו מבהיקים את פניהם (מדר׳ א״ב דר״ע, ב). כי האור ניצוץ מן השמש אעפ״י שהיא נפתרת (ר״י א״ת, כוזרי ב ז). אם היתה השמש בלתי מושגת וימצאו הניצוצות ולא תושג סבתם אלא בדרך הראיה (שם ד ג). כמו שניצוץ השמש או שאר הדברים המאירים מוציאים חוש העין מן הכח אל הפועל (הוא, רוח חן ג). אור השמש המתפשט על הארץ ומתהפך ניצוץ השמש ההוא למעלה מפני עובי הארץ וקרירותה ויתחמם האויר ההוא הקרוב לארץ (שם ז). שחזרת ניצוצי השמש לא יגיע שם והחימום מחזרת הניצוצות והתקבצם (רש״ט פלקיירא, המבקש לט). כשמש שיראה אורו כשפוגע הניצוץ באחד מן הגשמים (רשב״א, מאמר על ישמעאל מד). כשיתילדו בתוך הארץ שנתחממה מניצוץ השמש יעלו ממנה האדים הקטורים החמים למעלה למקום האש (שעה״ש לאבי הרלב״ג א א). שעצם כ״א מהגלגלים הוא זך וטהור כמו שוהם או ספיר וזה כדי שלא יעכבו את ניצוצי אור הכוכבים וזהריהם מלפלש ולעבור בהם להאיר על הארץ (ר״י סיסראלי, יסו״ע ב א). לדעת טיקון יהיו הימים מוסיפים על הלילות מסבת שבירת הניצוצות שמקדים הכוכב קודם זמנו ליראות (אילס לופ״ר מקנדיס, מעין אתוס סב). ולא נזכר תליית המאורות והכוכבים ברביעי אלא לבאר שמציאותם מתנועעים בתנועות מתחלפות וכו׳ כדי שימשך מהם שפע בעולם השפל בהתחלף מצב נצוציהם מהארץ (ר״י אלבו, עקרים ב יח). כי ידיעתנו אליו יתברך מצד הנסים והנפלאים הוא אור רפה כניצוץ השמש המכה על אבן קשה (רשלב״ל דוראן, סקדי תפארי ישראל). ויש לזה דמיון עם ניצוץ השמש המכה לפעמים בכדור הארץ והוא מתמצע בשעת הנגוד בינו לירח (רמ״ע מפאנו, אמרי טהור, אם כל חי ב ב). כדמיון ניצוץ השמש

[1]) כך בספרי הדפוס, וכן גם באגד׳ בראש׳ נח. בכ״י הוצ׳ ד״ר בובר: גץ.

המכה במראה הלטושה וחוזר ומתהפך כנגד מקורו (עסיס רמוני א ו). כשתזרח השמש בבקר ותכנס בחלון שבאמצע כותל המזרחי מן הבית הכנסת ויכה הניצוץ כנגדה על הכותל המערבי נוטה הניצוץ מן אמצע הכותל המערבי לצד דרום (הלבוש, או״ח לד ג). כי אז יהיה (השמש) נכח ראשנו ולכן יחמם אותנו הרבה לנכחיותו כי באים ניצוציו ביושר (ר״מ אלבילה, ראשי דעת סג:). בבטן הארץ יולד הזהב והמרגליות וכו׳ מניצוצות השמש והכוכבים (ר״ש בן וירגא, שבט יהודה לב). החום היסודי הנמצא בזרעים אשר יושפע מהגרמים השמימיים באמצעות הכוכבים על ידי השלכת ניצוציהם אל הדברים אשר בכאן (ר״י מוסקטו, קול יהודה, כוזרי ה א). — *ובלשון המקובלים, ניצוצות הקדושה וכדומה, כנוי לחלקי הקדושה שנתפזרו בתוך הטומאה: וכן ע״י נשמות הצדיקים כשהם נפטרים מעוה״ז עוברים בעולם העשיה ומעלין מהם ניצוצי קדושה שבקליפה ליצירה (מהרח״ו, ע״ח, שער הכללים א). וכאשר נתבררו ניצוצות הקדושה בסוד ל״ב אלהים ירדו שאר הנצוצות למטה (עמה״מ, עולם התוהו סח). ולברר כל ניצוצות הקדושה שנתפזרו בין הקליפות על ידינו ולהחזירם אל הקדושה (תפלי ליל הושע״ר ושבועי). צריך הצדיק ללחום מלחמת מצוה עם החיצונים לברר הניצוצות שנפלו בקליפה (קדושת לוי, נח). ורוח אלהים מרחפת על פני המים וכו׳ רמז על הרפ״ח ניצוצות שנפלו בשבירת הכלים והיא עבודתנו לתקן להעלות אותן הניצוצות (נועם אלימלך, ברא׳). שיראה את שפלות עצמו ורוממות אל יתב׳ ועי״ז הוא מעלה ניצוצות הקדושות שנפלו לחיצונים (שם, וישב). — פלוני הוא ניצוץ פלוני, יש בנשמתו ניצוץ מנשמת פלוני: ומצד זה יש לבן עזאי עם רבי עקיבא תמיד שורש ניצוץ נשמה אחד (כוונות האר״י, סוד הגלגול). מורי זלה״ה היה ניצוץ מרע״ה (מהרח״ו, ספר הגלגולים לא). והנה נדב ואביהו היו ניצוץ של קין (שם). דע כי רשב״י היה בו ניצוץ משה ודורו היה בבחינת דור דעה (בסוף הקד׳ הזהר).

°נִיצוֹצִי, ת״ז, מ״ר נִיצוֹצִיִּים, — של ניצוץ: המהנדס יעיין בהם במה שהם קוים לבד ובעל חכמת המבט יעיין בהם במה שהם קוים נצוציים (כל מלאכי הגיון, מופת). והעד על זה שכבר תראה לחוש במראות השורפות קוים ניצוציים רבים יתהפכו ויתחברו יחד בנקודה אחת ושם יהיה מקום השריפה (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ה ב ו). והנה כאשר נדמה הקו הניצוצי בלתי בעל תכלית ונשתמש בו כאשר ישתמש המהנדס בו לא ימנע משיתנועע תנועתו הבלתי בעל תכלית בזמן בעל תכלית (ר״ח קרשקש, אור ה׳ ב א). שהוא (הצמח) ניזון בארץ מהמים וצומח בכח השמש המכה בו בחום ניצוצי (רשב״ל דוכן, מג״א, חלק יעקב ד).

ניר, ממנו א.נִיר, ב.נִיר, ד.*נִיר.

א.**נִיר**, ש״ז, — שדה שחרשוהו בפעם הראשונה, Neubruch, terre vierge; virgin soil: זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד נירו לכם נִיר ועת לדרוש את יי׳ עד יבוא ויורה צדק לכם (הוש׳ י יב). נירו לכם נִיר ואל תזרעו אל קצים (ירמ׳ ד ג). רב אכל נִיר ראשים (משלי יג כג). — ובתו״מ: אלו מפסיקין לפיאה הנחל והשלולית וכו׳ הבור והניר וזרע אחר (תוספת׳ פאה א ח, משנ׳ שם ב א). אין חוכרין נירין מישראל החשוד על השביעית (שם שבי׳ ג יא). אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע וכו׳ וסומך לבור ולניר ולגפה ולדרך (כלא׳ ב ח). מעשה בצלמון באחד שנטע את כרמו על שש עשרה שש עשרה אמה והיה הופך שער שתי שורות לצד אחד וזורע את הניר ובשנה האחרת היה הופך את השער למקום אחר וזורע את הבור (ר׳ יהודה, שם ד ט). המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו (ר׳ שמעון, אבות ג ז). חוכרין נירין מן הגוים בשביעית אבל לא מישראל (שבי׳ ד ג). לא יעשה אדם גורן קבוע בתוך שלו אלא אם כן יש לו חמשים אמה לכל רוח ומרחיק מנטיעותיו של חבירו ומנירו בכדי שלא יזיק (ב״ב ב ח). המוצא מת מוטל באיסרטיא וכו׳ שדה בור ושדה ניר מפניהו לשדה בור שדה ניר ושדה זרע מפניהו לשדה ניר (ב״ק פא:). כל הספיחין אסורין חוץ מן העולין בשדה בור ובשדה ניר בשדה כרם ובשדה זרע (ר׳ ינאי, ירוש׳ ב״ב ה א). אסור לפנות בשדה ניר[1] בשבת (רב הונא, שבת פא:). — ואמר הפיטן: עדר ונחרש יסודך, לשדה בור וניר, לחכה ואכלה סביבך, אש לפידך (ר׳ מאיר בן אלעזר, קינ׳ לת״ב, ציון לפירת פאר). — *ושס״פ: החוכר שדה לחבירו והיה נרה שנה אחת וזרעה שנה אחת ועמד עליו בשעת הניר ואמר לו תן לי חכורי (תוספת׳ ב״מ ט כד).

ב.**נִיר**, פ״י, לווי רבים נִירוּ, — נָר את נִירוֹ, עשה את שדהו נִיר: נִירוּ לכם ניר (הוש׳ י יב, ירמ׳ ד ג). —

---

[1]) כך בכ״י ובספרי הדפוס. וגרסת ר״ח נירה, וריב״ג (בערך נור) הביא בשם רה״ג נורה.

ובתו"מ נָר, ככנ׳ נָרָה וכו׳, נָר את הַשָׂדֶה: אין מביאין אלא מן השדות הגיגירות המיוחדות לכן כיצד הוא עושה נרה שנה ראשונה ושנייה חורשה (תוספת׳ מנח׳ ט ג). השוכר שדה מחבירו לא יהא נ ר שנה וזורעה שנה אלא נ א ר חציה וזורעה חציה (שם ב"מ ט ו). החוכר שתי שדות נ א ר אחת וזורע אחת (שם כו). המוכר את שדהו בשעת היובל וכו׳ נ ר ה [1]) או הובירה עולה לו מן המנין (ערכ׳ ט א).—ובסהמ"א: כזה שהוא נ ר את השדה להפוך שרשי העשבים המכחישים בתבואה (רס"י הוש׳ י יב). הוו למידים מעובדי אדמה ש נ ר י ם אותה בימי הקיץ להמית שרשי העשבים שלא תהא מעלה קוצים בעת הזרע בחורף (הות, ירמי׳ ד ג).—ואמר המשורר: להשכיל ולהורות עצלים בתורות ולזרוע אורות ו ל נ י ר את נירם (ר"ש הנגיד, באמרת ערכו). ובמחרשת שכל לולא תמיד תחרושו, כל ניר לא נ ר ת ם ובחריש עוד תבושו (אד"ס, או"א, מחזה יא).
— נפע׳, *נִנַּר, נִנּוֹר, ניגרות, ניגורות: לפי שאין מביאין את העומר אלא מן השדות המודרמות ה נ י נ ר ו ת [2]) לבד (מנח׳ פה.).

ג. נִיר[3]), ס"ז,—שלטון וממשלה: ולקחתי המלוכה מיד בנו ונתתיה לך את עשרת השבטים ולבנו אתן שבט אחד למען היות נִיר [4]) לדויד עבדי כל הימים לפני בירושלם (מ"א יא לה־לו). כי למען דוד נתן יי׳ אלהיו לו ניר בירושלם להקים את בנו אחריו (שם טו ד). ולא אבה יי׳ להשחית את יהודה למען דוד עבדו כאשר אמר לו לתת לו ניר לבניו כל הימים (מ"ב ח יט). — ואמר המליץ: כי לא עשיתי כל זאת לכבודי כי אם לדרש ולדעת האמת אם יש מקום שיש נ י ר וממלכת לגולת ישראל ואין רודים בהם (מנחם ב"ס, מכת׳ חסדאי למלך הכוזרים).

ד. *נִיר, ת"ז, לנק׳ נִירָה,—שָׂדֶה נִירָה: המקבל שדה מחבירו משזכה בה הבירה שמין אותה. כמה היא ראויה ליעשות ונותן לו ואין שמין אותה כנגד שדות שבצידה שמא זו נ י ר ה וזו אינה נ י ר ה זו מזבלת וזו אינה מזבלת (תוספת׳ ב"מ ט יג). החוכר שדה מחבירו נרה ולא זרעה נותן לו חכורו ואעפ"י כן שמין לו שאינו דומה מניחה לפניו נ י ר ה למניחה לפניו שלף (שם כט). זורעין לו שדה נ י ר ה [1]) ושדה העומדת לפשתן (ר׳ יהודה, מו"ק יא:). שדה ניר ושדה זרע מפניהו (את המת) לשדה ניר היו שתיהן בורות שתיהן נירות שתיהן זרועות מפניהו למקום שירצה (ב"ק פא:).

ה. *נִיר[2]), ס"ז, מ"ר נירים,—במלאכת האריגה, חוטים ארוגים על הקנים שעל ידיהם יגביהו וישפילו את חוטי השתי כדי לעשות דרך לחוט הערב [3]): הנוגע בכובד העליון בכובד התחתון ב נ י ר י ן [3]) ובקירוס וכו

[1]) כך בספרי הדפוס, ובערוך נירה. — [2]) בנוסח׳ הדפוס והמנוגרות לכך, ובכ"י הנוגרות לבד, ונר ה שהוא שבוש במקום הנינרות. ובתוספתה (שם ט ג) בכ"י א"פ, הוצ׳ צוק"מ, הגיגירות, ובספרי הדפוס הניטרות, וצ"ל הנינורות.

[3]) עי׳ הערה לקמן. — [4]) נחלקו התרגומים והמפרשים הקדמונים בפרוש מלה זו. השבעים תרגמו כאן θέσις, במשמ׳ מעמד (ולפי נסחה אחרת θέλησις, במשמ׳ רצון), ובפרק טו תרגמו κατάλειμμα, ר"ל שארית. וכך גם תיאוד׳. עקילס וסומכוס תרגמו בשני המקומות λύχνον, שהוא נר, וכך תרגמו השבעים במ"ב. וכן הפשיט׳ בכל מקום: שרגא. וכן ולגט׳ lucernam. ת"י: מלכו. ריב"ג אמר וז"ל: נירו לכם ניר למען היות ניר קד ד׳כרא מעא פי כתאב חרופ אללינ ורבמא כאנא פי מענייג וד׳לכ אנ מעני למען היות ניר מא יצלח אנ יראד בה ע׳יר אלשלטאנ ואלמלכ וכו׳ ומא יבעד איצ׳א אנ יכונ קולה למען היות ניר לדוד עבדי משתעארא מנ הד׳א אלמעני ללשלטאנ וללאמר ואלנהי וכו׳ וג׳איז אנ ישאר בה פי קולה למען היות ניר אלי אלח׳שבה אלתי עלי ענק אלת׳ור ענד אלחרת׳ ויכונ אלמראד בה מלכא ושלטאנא ותרגום עול ברזל ניר דברזל ותרגום מוסרות ומוטות חנקין ונירין והכד׳א תקול אלערב איצ׳א ללח׳שבה אלתי עלי ענק אלת׳ור ניר, ע"כ.—ובעבר׳: נירו לכם ניר למען היות ניר כבר נזכרו בספר אותות הרפיון ואפשר שיהיו שני ענינים והוא שלמען היות ניר אין ראוי שירצה בו כי אם הממשלה והמלכות וכו׳ ואין רחוק עוד אצלי להיות למען היות ניר לדוד עבדי נשאל מן הענין הזה (מן נירו לכם ניר) למלך בעבור שהוא מושל ומצוה וכו׳ ויתכן שרמז באמרו למען היות ניר אל העץ אשר על צואר השור בעת החרישה ויהיה החפץ בזה מלכות וממשלה ותרגום עול ברזל ניר דברזל ותרגום מוסרות ומוטות חנקין ונירין והערב קוראין לעץ שעל צואר השור ניר. וכן רש"י: ממשלה וניר לשון עול. ע"כ. רד"ק כמו נר: ומה שאמר ניר על המלכות לפי שהיא כמו נר לעם להאיר להם. ע"כ. וכך רב החדשים.

[1]) כך בכ"י. ובנוסח׳ הדפו׳ ניר.

[2]) בערבי׳ ניר a), וכן בסור׳ נירא. ופרשו המלונים הערבים וז"ל: אלניר אלקצב ואלח׳יוט אד׳א אג׳תמעת, ע"כ.—ובעבר׳: ניר הוא הקנה והחוטים כשהם מחברים יחד. ועי׳ הערה הבאה. — [3]) כך רמב"ם כאן, וזה גוף לשונו בערבי׳: ונירים אלניר והי אלאכיאט אלמנסוג׳ה עלי אלקצב אלד׳י בג׳בדהא תרתפע בעצ׳ אלאכיאט וינעמל טריק חתי ימשי אלנזק באלכ׳יט, ע"כ.—ובעברית: הם

a) نير

(כלים כא א). שני נירין בחף אחד ושני חפין בניר אחד (ירוש׳ שבת ז ב). אין לוקחין מגרדי לא אירין ולא נירין ולא פונקלין ולא שיורי פקיעות (ב״ק קיט:). — בַּת נִיר[1], מ״ר בָּתֵּי נִירִים: והטווה והמסך והעושה שני בתי נירין והאורג שני חוטין (שבת ז ב). העושה שני בתי נירין[2]) בנירין בקירוס נפה בכברה ובסל (שם יג ב). ובשפה שני חוטין ברוחב שלשה בתי נירין (גמ׳ שם קה). — ומ״ז נִירַיִם, (ניריים): העושה שני בתי נירין בניריים[3]) ובקירוס (שבת יג ב).

*נְיָר[4]), נִיָר, נייר, ש״ז,—גליון לכתב עליו, לא קלף וגויל, אך לא נתברר בודאות מה היה טבעו: אין כותבין (הגט) לא על הנייר המחוק ולא על הדיפתרא מפני שהוא יכול להזדייף (ר״י בן בתירה, גיט׳ ב ד). למלך שנשא אשה והביא הנייר והלבלר משלו עיטרה משלו והכניסה לביתו ראה אותה המלך שוחקת לעבד אחד משלו כעס

החוטים הארוגים ע״ג הקנים אשר בהמשכם יוגבהו קצת החוטים ויעשה דרך שילך הכרכד בהחוט.—[1]) כך היחיד בארמ׳ בגמ׳ שם (קה.): אמר אביי תרתי בבת נירא. כך בכ״י (ד״ס), וכך גם הערוך בערך בת נירא, וכך ברש״י. ולא כמו ברב ספרי הדפוס בבתי, וכבר הגיה הב״ח בבת. ובקצת הדפו׳ הקדומי׳ בבי נירא. אך גרסת הכ״י והערוך ורש״י מכרעת. — [2]) ופרש ר״ח וז״ל: פי׳ מכנים חוטי השתי בנירין שיעלה זה וירד זה ויבא הערב ויחזור השתי יעלה התחתון וירד העליון ויבא הערב.—[3]) כך בכ״י, וכך במדב״מ. ובספרי הדפוס בנירין. ושאלו בגמ׳ (שם קה.) מאי בנירין אמר אביי תרתי בבת נירא וחדא בנירא (בפי׳ הגא׳, הוצ׳ אפשטיין, כלים כא א, הגרסה בכורא), ופרש״י: שתי פעמים מרכיב לחוט של שתי בבת נירא וכו׳ ופעם שלישית מרכיבו על חוט הנירא שקורין ליצ״א המורכב על הקנה.

[4]) כך מנקד במשנ׳ מנקד, (כלים י ד) כ״י פרמה, וכך במשנ׳ אבות עם נקוד עליון בסדור תימני כ״י בריט׳ מוז׳ מספר 2227, וכך גם בפרקי אבות מנקד׳ כ״י ביה״ס כזנתנסי ברומא משנת רכח. וביוד פתוחה, נִיַּר, כך בקטע כ״י משנ׳ מנקד׳ (כיל׳ ד ה, גיט׳ ב ד) מהגני׳, ביהמ״ד שכטר. ולא נתברר עד כה בדרך מספיק מקור מלה זו. הקדמונ׳ לא בקשו לה מקורות, והחדשים לא הצליחו ביותר בחפושם. משה קוניץ בפרושו לבחינת עולם (יג מ) אמר כי היא המלה ניר שבנירו לכם ניר, והכונה היא שדה, ע״ש הקוים שהעט עושה על הנייר כמו המחרשה על השדה. לֵוִי (Graph. Requisiten, 98), גזרה מן ניר במשמ׳ חוטי האריג. לוי מן נור a) בערב׳ במשמ׳ פרח. קוהוט אומר וז״ל: אולי מל״ע ניר בקבוץ אניאר גמא Schilf, ע״כ. כאלו היה באמת בערב׳ ניר במשמ׳ גמא, וזה בדוי מעקרו. יסטרוב אינו מפקפק וגוזרה מן נור ומחליט כי משמ׳ נור הוא לבן, חלק, ופרוש נייר הוא דף חלק, לא כתוב. ואין צרך להוכיח כי כל זה אינו מספיק, ויותר נראית לי דעתו של י״ה בונדי (J. H. Bondi, Zeitschr. für Äg. Sprache, 33, 67), שהוא סבר כי מקור מלת נייר כמו מקור מלת פפייר היא המלה הידועה papyrus, שהוא כבר הוכיח במאמרו שם (דף 62-66) כי היא מלה מֻרכבת, שחלקה הסופי הוא yeor, שהוא יאור, והוא יאור מצרים שבו גדלו הקנים שהם שמשו גם למעשה הגליונות לכתיבה. י״ה בונדי סִיֵּם את דבריו שם בזה הלשון: Man darf daher wohl die Vermutung hegen, dass auch hierin (בהמלה נייר) das Wort *eioor* steckt. Was für eine Bildung man in נייר zu sehen hat, ob es der Rest eines verstümmelten Wortes ist, das bleibt eine Frage. אבל, רגלים לדבר, כי ניר, שהוא נמצא בתוספתה (מע״ש ה א) גם בגרסת ניאר, וכן בתשובות הגאונים (הוצ׳ הרכבי, סי׳ ע), הוא צמצום של הרכבת שתי מלים ני—יאור, והמלה ני כמו בת זוגה יאור גם היא מלה מצרית, שהיתה משמשת בלשון זו אולי במשמ׳ יריעה או גליון, וני יאור הוא גליון של היאור, העשוי מצמח היאור. ולא עוד אלא שנראה לי כי הרכבה זו ני יאור כצורתה וכמשמ׳ נמצאת במקרא, בישעי׳ יט ה־י, שמדבר שם על חרב היאור וקמילת הצמח, וכתוב שם לאמר: ונהר יחרב ויבש וכו׳ קנה וסוף קמלו ערות על יאור על פי יאור וכל מזרע יאור יבש נדף ואיננו וכו׳ ובשו עבדי פשתים שריקות וארגים חורי והיו שתתיה מדכאים כל עשי שכר אגמי נפש. כך הנסחה של המסורה. וכבר התלבטו הקדמונים והחדשים בפרט בחצי הראשון של פסוק ז: ערות על יאור על פי יאור ובחצי האחרון של פסוק י: כל עשי שכר אגמי נפש, וגזרו כל החדשים כי שני אלה חצאי הכתובים הם משבשים ויש בהם תבות כפולות ומסרסות שנשמטו ממקומן ונכתבו במקום אחר למעלה או למטה, וכבר הגיהו קצתם הגהות מתחלפות (ועבש כל אחו, או ועבר כל ירק, במקום ערות על יאור וכו׳), אך בכל אלה ההגהות לא נרפאה מליצת הכתובים. ואחרי העיון והדקדוק בכל מלה וכל אות ואות בשני הפסוקים הופיעה לפני עיני נסחה שאינני מפקפק להחליט כי בזו הלשון יצאו שני הכתובים מפי יוצרם, והיא: וערת כל פי יאור וכו׳ כרשו כל עשי ני יאור. זו היא הנסחה, ופרוש וְעָרַת כל פי יאור הוא: וייבש כל הגמא של היאור, והוא מקביל לחציו השני של הפסוק וכל מזרע יאור יבש, ופרוש כרשו כל עשי ני יאור הוא: יהיו עצבים כל האומנים העסקים במלאכת הנייר, והוא מקביל לחציו הראשון של הפסוק והיו שתתיה מדכאים. בנסחה זו יש מלה אחת שהיא ודאית אצלי בצורתה ומשמעה, והיא פי יאור, שאין לי ספק בדבר שהוא השם המצרי להצמח שהעתיקו היונים בכתבם πάπυρος. החכם י״ה בונדי שהזכרתי למעלה כבר ראה כי במלה זו מסתתר השם יאור, ואמר כי הצורה העקרית של המלה במצרית היתה pa-p-yeor, החלק pa הוא כקפטית כעין ה הידיעה, והכונה בצרוף זה היא:

a) נור

עליה והוציאה בא שושבינה אצלו ואמר לו מרי אי את יודע מהיכן נטלת אותה לא בין העבדים גדלה וכיון שגדלה בין העבדים לבה גס בהן אמר לו המלך ומה אתה מבקש שאתרצה לה הבא ה נ י י ר והלבלר משלך והרי כתב ידי (ריב"ז, מד"ר דבר׳ ג). הלמד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נ י ר חדש והלמד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נ י ר מחוק (אלישע בן אבויה, אבות ד כ). כתב בחרס ונתן על פי חבית ב נ י י ר ונתן על פי עיגול (תוספתי ב"מ ב ד). נ י י ר פסול [1]) כדי לכרוך על פי צלוחית קטנה של פלייטון (שבת ח ב). היתה (המגלה) כתובה בסם וכו׳ על ה נ י י ר ועל הדפתרא (מגי׳ ב ב). אינו כותב לא על הלוח ולא על ה נ י י ר ולא על הדיפתרא (סוט׳ ב ד).—וקראו בשם זה גם את האריג של גמא שהיה משמש גם להכנת לבושים ושאר צרכים: ככר תרומה כרוך בסיב או ב נ י י ר (תוספתי טהר׳ ה ו). החמת מעור הדג ו ה נ י י ר שהלביש בו את החבית (שם כלים ב"ק ז יא). וכן (אם כסה את פי הכלי) במטלית של בגד היתה של נ י י ר או של עור וקשרה במשיחה וכו׳ (כלים י ד). העושה כים מעור המצה מן ה נ י י ר (שם יז טו).—ומ"ר: לגין של חטאת שנגע בשל קדש ושל תרומה וכו׳ שניהם (כרוכים) בשני נ י י ר ו ת (פרה י ו).—ובסהמ"א: והוא אל נשי שמדבקין בו הסופרים נ י י ר ו ת י ה ם (ר"ח פסח׳ מב:). שהיה השטר ב נ י י ר שאינו חזק וכו׳ וכת׳ ב נ י י ר חזק אות באות (ר"י ברצלוני, ספ׳ השטר׳ י). קנה לה נ י י ר אחר ואני אכתוב לה בכתב ידי (רש"י שמות לד א). ושור כי הזמן כתב רקיות עלי הציץ בלי קלף ו נ י ר (ר"י חריזי, תחכמ׳ ה). אקה לכתבו עט ניר ודיו (רע"פ, מתק שפת׳ 54).—ומ"ר ־נ ניירים: חי אדוננו וכתרו אלו היו מי הים דיו והשמים נ י י ר י ם ועצי היער קולמוסים לא יספיקו לכתוב מה שאמרתי עליהם רעה (ר"ש בן וירגא, שבט יהודה לב). להמציא לי מהם נ י י ר י ם אשר אין בהם כל מום (הקדמ׳ בן המהכר שו"ת פרח מטה אהרן).

נֵךְ, נֵכִים,—עי׳ נֵכֶה.

נכא [2]), ממנו נָכָא, נָכֵא.

א. **נָכָא**, קל לא נמצא.

—נפע׳, נִכָּא, נִכְּאוּ.—נִכָּא פלוני מן הארץ, גֹּרַשׁ, נשלח משם, be exiled; être expulsé; ausgewiesen sein: בני נבל גם בני בלי שם נִכְּאוּ מן הארץ (איוב ל ח).

ב. **נָכָא**, ש"ז, מ"ר נְכָאִים.—דברי עצב ותוגה: לכן יילל מואב למואב כלה ייליל לאשישי קיר חרשת תהגו אך נְכָאִים (ישע׳ יו ז).

הדבר של היאור, הצמח שגדל בו. אך ראה לא ראה כי המלה המצרית נמצאת במקרא בלי pa הידיעה, אך בצרוף החלק פי, ורגלים לדבר כי הברה זו היתה משמשת במצרית במשמ׳ צמח, עשב. בלשון קפטית יש מלה ΦΙΗ, הובאה במלון לשון קפטית של שפיגלברג (Spiegelberg, Kopt. Wörterb. S. 91) בתרגום בלשון יונית βλαστός, שהוא תרגום פרח, נץ, נצה בעברית, ולפי דעת ד"ר אלברייט (Dr. Albright) אפשר כי הצרוף prt שנמצא בהכתבות המצריות להמשג צמח היתה הברתו piye(t). על כל פנים בזה אין שום ספק כי בשתי המלים פי יאור שבכתוב הנזכר הכונה היא להשם המצרי להצמח ההוא. לא כל כך פשוטה וברורה היא מציאות ני יאור כאן. בסוף פסוק י בנסחה המסורה כתוב כל עשי שכר אגמי נפש. וכבר התקשו כל המפרשים בפרוש שלש המלים האחרונות, ורב החדשים החליטו כי הן משבשות. והנה אם תתבונן בשתי המלים אגמי נפש תמצא בהן הצרוף אגמינ—פש, ויש לשער כי צרוף אגמינ הוא סרוס של ני ג מ א, ושתי האותיות פש הנשארות הן כפול משבש מן המלה שכר שלפניהן, ואפשר לאמר כי ב נ י ג מ א היתה הכונה להנייר שהיו מכינים מהפי יאור. ואעפי"כ יותר מסתבר לי כי המלה גמא היתה כתובה קדם על הגליון אצל פי יאור בתור פרוש לשתי אלה המלים, ונשתרבבה אח"כ למטה לתוך עצם הכתוב שלא במקומה. ובמקום גמא כאן היתה כתובה המלה יאור היתרה בפסוק ז אחרי המלה ערות, והיה כתוב כאן ני יאור, שנצטמצם אח"כ לניאר, נייר. פרושו המדיק של הצרוף ני לא נתברר לי. בין המלים המצריות שנתגלו עד כה לא נמצא צרוף זה, ולעת עתה אין לנו אלא לפרשה לפי הענין כאן, ואם נזכר מה שהעיד הירודוטים (ה נח) כי היונים הראשונים קראו להם διφθέραι, עור דק, והרומאים כמו"כ membrana, אולי לא נטעה אם נשער כי כעין זה היה גם עקר פרוש המלה נ י במצרית, כעין עור דק, מפני שגם הם כתבו בודאי בתחלה על עור דק קודם שהמציאו מלאכת הנייר מהגמא. בדבר פרוש המלה ערות עי׳ ערך ערת. המלה שֵׁכר היא לפי דעתי סרוס מהמלה כרש, כמו בערב׳ כרת׳ a) במשמ׳ צער ויגון, ועי׳ ערך שֵׁכר בהערה. אדות התרגשותם של המצריים בזמן של חרב וחסר תנובת הגמא עי׳ פלינוס, הובא ב Enc. Brit. ערך papyrus: So indispensable did it become that it is reported that in the reign of Tiberius, owing to the scarcity and dearness of the material caused by the failure of the papyrus crop, there was a danger of the ordinary business of life being deranged (Pliny, N. H. XIII, 13). גם באשור׳ נִיַּר, עי׳ Zimmern, Akkadische Fremdwörten 19, 1915; Meissner, Babylonien u. Ass. II (1925), 492.

a) كرث

—[1]) בקצת ספרים נייר מחוק.

[2]) עי׳ הערה לשרש נכה.

נָכָא, ת"ז, לנקי' נְכֵאָה, — מדכא, רוח נְכֵאָה, רוח נשברה: לב שמח ייטב פנים ובעצבת לב רוח נְכֵאָה (משלי טו יג). לב שמח ייטיב גהה ורוח נְכֵאָה תיבש גרם (שם יז כב). — ואמר המשורר: אמת מקרה אנוש עשיר כמקרה אחי עוני אשר נפשו נכאה, והאוכל חציר שדה כאוכל רקיק סלת ומאכלו בריאה (רמב"ע, אמת מקרה אנוש). דות נפש נכאה ולבתה אמלה, למכתה רפואה תעלה ותעלה (הוא, דות נפש). — והפיטן: הנכאה והצמאה אשר תמיד לך תיליל, סמוך ידה בבן דודה הנקרא שמו חכליל (ר' שלמה, שני זיתים, שבת א חנכה). — ומ"ר נְכֵאִים: ונמצא ונדרש לדכא ונחלש והוא מעשיר רש ומוריש עשירים, וחוטאים וגאים ישיבם נכאים עיפים צמאים ומטוב חסרים (משה דרעי, אחדש שבחות, לקו"ק עה).

*נכא, נכאי מזון, — עי' *נְכִי.

נְכֹאת[1], — מין ממיני הסממנים טוב הריח, Tragant, tragacanth; adragante: והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נְכֹאת וצרי ולט (בראש' לז כה). קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נְכֹאת ולט בטנים ושקדים (שם מג יא). — ואמר המליץ: ויום שברו מזורו לא ירפא מזור רופא וצריו עם נכאתה (ר"י חריזי, הענק אות ג). — והשתמש בו ראב"ע במשמ' שֵׁם להאִלָן: ובחלקו (של שבתאי) מן האילנים אילן העפצים והחרוב והנכאת הנקרא בלוט (ראב"ע, ראש' חכמה ד, כ"י פריז). — ועי' נְכֹת.

:**נִכְבָּדוֹת**, — כנוי לשדוך, להצעת התחתנות: אודך בישר לבב על דבר הנכבדות[2] אשר הצעת בעד בתי אבל לא במאמר אחד יוכל דבר כזה להבראות ובמכתבך חסרים עקרים רבים וכו' נחוץ לדעת אם העלם ההוא בר סמכא הוא נושא אשה מעצמו או אביו משיאו אשה וכו' ואם כן אנכי מחכה לידיעות חדשות בדבר הנכבדות לבתי אם דברת את האב והבן הגידה נא לי מה בפיהם (אגר' יל"ג א קט).

נכד[3], ממנו נֶכֶד, :נֶכְדָּה.

נֶכֶד, ש"ז, ככנ' נֶכְדִּי, — שֵׁם כללי לבני בנים: ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקר לי ולניני ולְנֶכְדִּי כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי (בראש' כא כג). והכרתי לבבל שם ושאר ונין וָנֶכֶד נאם יי' (ישע' יד כב). לא נין לו ולא נֶכֶד בעמו ולא שריד במגוריו (איוב יח יט). — ובתלמ': נשבע הקב"ה בכסא הכבוד שלו אם אניח נין ונכד של עמלק תחת כל השמים (כ"א המודעי, מכי' בשלח, עמלק ב). — ובסהמ"א: ויאמר יוסף הכהן למלך הבחור היוני נכד אלכסנדרוס מקדון לפני טיטוס בן מי אתה העלם המלך ויענהו מזרע אלכסנדרוס ואני עשירי לבני בניו (יוסיפון, פרק פו). — ואמר המשורר: הלא אתה אלוה לאברהם ובניו, ואל יצחק ויעקב ואל נכדו וניניו (ר"י הלוי, ילוד יעקב). — והתיחד בפרט לבן הבן: מה שניתן לאברהם לשבעה דורות ניתן לאבימלך לשלשה למה לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים שעדין נכדו היה קיים (ר' יוסי בר"ח, מדרי בראש' נה, שם במד' יד). — ובסהמ"א: ואח"כ נפטר בן ראובן והניח בן ועמד בן זה שהוא נכדו של ראובן ותבע בן שמעון בשטר (שו"ת הרי"ף עט). אל משמעתך חביבי נכדי סרתי על עסק לאה שנשאת לראובן וכו' (תשו' ראב"ן, מרדכי כתוב', סי' רמט). בהיותי בעיר אורבינו עיר מולדתי קרא אותי יצחק אחי בשם דייאנה קאסטרו שאלך אצלה וכו' שוב קרא אותי בשמה יהודה שלום נכדה ומאנתי ללכת עמו (שו"ת שמש צדקה, אה"ע ו). — ומ"ר נֶכְדִּים: אמונת המתחסדים היא שהנֶכְדִּים (של הרביים) במדרגת התנאים, ושהתנאים במדרגת הנֶכדים החלטה המתקנים הקנאים (ר"א גויפל, שיר הקדמי ח"ג של שע"י). — וגם במשמ' בן האחות או האח: וכן אחי האם דקתני דמנחילין לנכדם בני אחותם (רשב"ם, ב"ב קיד:). וחולקים אחי המתלוננים עם בני נכדיהן בשוה (הוא, שם קיט.). דפסקו הגאונים רבי' יעקב ורבינו יצחק נכדו בן אחותו (התרומה, שבת רמב).

:**נֶכְדָּה**, ש"נ מן נֶכֶד: הנה גדולה עליכם צעקת נכדתי בליאונא תמ' אלמנת הר' אברהם בונפוש נ"ע באמרה כי תבקשו לבלעה חנם ולהפיל ממונה ביד גוים (שו"ת מהר"י קולון קכז). ובשעת פטירת רבקה הניחה את הבית הזה לנכדתה רחל בתורת מתנה (שו"ת מהרשד"ס, יו"ד קיד). עוד אני מניח לנכדתי אסתר כך וכך (שו"ת תמת ישרים נס). כי הר"ח הנז' חילק הסך הנז' בהיותו בקושטא לנכדתו ולאחיו ולהגיורת (שו"ת פרי הארץ, חו"מ יא). ואתה ידעת ריבוי התלאות מכמה אנשים שמספרים צערם לפני וכו' וגם בביתי עתה נכדתי חלושה מחולי המאזלין אשר יצאו בפניה (מכתבי נתן מברסלב, עלים לתרופה, מכת' עב).

---

[1]) בערבי' נכא'ה a), נכעה b). ותרגמו השבע' θυμίαμα, ועקילס στύραξ.

[2]) לא מצאתי בין הפתקאות מקור יותר קדום מזה.

[3]) בערב' אולי נגל c).

a) نَكَأَة b) نكعة c) نجل

נכה[1], ממנו נכה, מַכָּה, נָכֶה, ‎*הַכָּאָה.

נָכָה, — קל אינו נהוג.

— הִפעִ׳, הִכָּה, הִכֵּנִי, הִכְּךָ, הִכָּהוּ, הִכָּם, הִכִּית, הִכִּיתָה, הִכִּיתָנִי, הִכִּיתָנוּ, הִכִּיתוֹ, הִכִּיתָם, הִכֵּיתִי, הִכִּיתִיךָ, הִכִּיתִיךְ, הִכִּיתִיו, הִכּוּ, הִכּוּנִי, הִכֻּהוּ, הִכּוּם, הִכִּיתֶם, מַכֶּה, מַכֵּה, מַכֵּךְ, מַכֵּהוּ, מַכִּים, מַכּוֹת, הַכֵּה, הַכּוֹת, הַכֹּתִי, הַכֹּתְךָ, הַכּוֹתֶךָ, הַכֹּתוֹ, הַכּוֹתוֹ, הַכֹּתָהּ, הַכּוֹתָם, הַכֹּתָם, הַכֵּה, הַךְ, הַכֵּינִי, הַכּוּ, הַכְּהוּ, הַכּוּם, אַכֶּה, וָאַךְ, אַכֶּכָּה, אַכֵּהוּ, אַכֶּנּוּ, תַּכֶּה, תַּכֶּנּוּ, יַכֶּה, יַךְ, וְיַךְ, וַיַּךְ, יַכְּכָה, יַכֶּכָּה, יַכֶּנּוּ, יַכֵּהוּ, יַכֶּהָ, יַכֵּם, וַתַּךְ, נַכֶּה, וַנַּךְ, נַכֶּנּוּ, נַכֵּהוּ, נַכֵּם, יַכּוּ, יַכּוּךָ, יַכֻּהוּ, יַכּוּהָ, יַכּוּם, — א) הִכָּה את פלוני, נָגַע בו בידו או בעץ וכדומ׳ נגיעה חזקה, עזה, שהסב לו כְּאֵב, to beat ; frapper ; schlagen : וירא איש מצרי מַכֶּה איש עברי מאחיו (שמות ב יא). ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תַכֶּה רעך (שם יג). וכי יריבן אנשים וְהִכָּה איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות ונפל למשכב אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה הַמַּכֶּה רק שבתו יתן (שם כא יח). וכי יַכֶּה איש את עבדו או את אמתו בשבט (שם כ). מַכֵּה איש ומת מות יומת (שם יב). וּמַכֵּה אביו ואמו מות יומת (שם טו). ואם בכלי ברזל הִכָּהוּ וימת רצח הוא (במד׳ לה יו). או באיבה הִכָּהוּ בידו וימת (שם כא). ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה וַיַּךְ בלעם את האתון להטתה הדרך וכו׳ ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם אל הקיר ויסף לְהַכֹּתָהּ וכו׳ ויחר אף בלעם וַיַּךְ את האתון במקל וכו׳ מה עשיתי לך כי הִכִּיתָנִי זה שלש רגלים (שם כב כג-כח). על מה הִכִּיתָ את אתנך זה שלוש רגלים (שם לב). והיה אם בן הַכּוֹת הרשע והפילו השפט וְהִכָּהוּ לפניו כדי רשעתו במספר ארבעים יַכֶּנּוּ לא יסיף פן יסיף לְהַכֹּתוֹ על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך (דבר׳ כה ב-ג). כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו וקרבה אשת האחד להציל את אישה מיד מַכֵּהוּ ושלחה ידה וכו׳ (שם יא). ויטל שאול את החנית ויאמר אַכֶּה בדוד ובקיר (ש״א יח יא). ועתה אַכֶּנּוּ נא בחנית ובארץ פעם אחת ולא אשנה לו (שם כו ח). ויגש צדקיהו בן כנענה וַיַּכֶּה את מיכיהו על הלחי (מ״א כב כד). ואיש משך בקשת לתמו וַיַּכֶּה את מלך ישראל בין הדבקים ובין השרין ויאמר לרכבו הפך ידיך והוציאני מן המחנה כי החליתי (שם לד). ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר יי׳ הַכֵּינִי נא וימאן האיש לְהַכֹּתוֹ וכו׳, וימצא איש אחר ויאמר הַכֵּינִי נא וַיַּכֵּהוּ האיש הַכֵּה ופצע (שם כ לה-לז). ויהוא מלא ידיו בקשת וַיַּךְ את יהורם בין זרעיו (מ״ב ט כד). וַיַּכֶּה פשחור את ירמיהו הנביא ויתן אתו על המהפכת (ירמ׳ כ ב). ויקצפו השרים על ירמיהו וְהִכּוּ אתו ונתנו אותו בית האסור (שם לז טו). מצאני השמרים הסבבים בעיר הִכּוּנִי פצעוני (שה״ש ה ז). בשבט יַכּוּ על הלחי את שפט ישראל (מיכ׳ ד יד). גוי נתתי לְמַכִּים ולחיי למרטים פני לא הסתרתי מכלמות ורק (ישע׳ נ ו). הן לריב ומצה תצומו וּלְהַכּוֹת באגרף רשע (שם נח ד). קומה יי׳ הושיעני אלהי כי הִכִּיתָ את כל איבי לחי (תהל׳ ג ח). תחת גערה במבין מֵהַכּוֹת כסיל מאה (משלי יז י). לץ תַּכֶּה ופתי יערם (שם יט כה). אל תמנע מנער מוסר כי תַכֶּנּוּ בשבט לא ימות אתה בשבט תַּכֶּנּוּ ונפשו משאול תציל (שם כג יג-יד). הִכּוּנִי בל חליתי הלמוני בל ידעתי (שם לה). פערו עלי בפיהם בחרפה הִכּוּ לחיי יחד עלי יתמלאון (איוב יו י). יתן לְמַכֵּהוּ לחי ישבע בחרפה (איכ׳ ג כט). ואריב עמם ואקללם וָאַכֶּה מהם אנשים ואמרטם (נחמ׳ יג כה). ויתמרמר אליו וַיַּךְ את האיל וישבר את שתי קרניו (דני׳ ח ז).—והִכָּה אבר אחד מאבריו: וכי יַכֶּה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה (שמות כא כו). וַיַּכֵּהוּ אל החמש (ש״ב ד ו).—ב) המיתו, הֲרָגוֹ, to kill ; tuer ; erschlagen, töten : וישם יי׳ לקין אות לבלתי הַכּוֹת אתו כל מצאו (בראש׳ ד טו). כי ירא אנכי אתו פן יבוא וְהִכַּנִי אם על בנים (שם לב יב). וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נַכֶּנּוּ נפש (שם לז כא). ויפן כה וכה וירא כי אין איש וַיַּךְ את המצרי ויטמנהו בחול (שמות ב יב). ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה וְהִכֵּיתִי כל בכור בארץ מצרים וכו׳ ולא יהיה בכם נגף למשחית בְּהַכֹּתִי בארץ מצרים (שם יב יב־יג). ואיש כי יַכֶּה כל נפש אדם מות יומת וּמַכֵּה נפש בהמה ישלמנה (ויקר׳ כד יז־יח). ושפטו העדה בין הַמַּכֶּה ובין גאל הדם (במד׳ לה כד). כי ימצא חלל באדמה אשר יי׳ אלהיך נתן לך לרשתה נפל בשדה לא נודע מי הִכָּהוּ (דבר׳ כא א). ארור מַכֵּה רעהו בסתר (שם כז כד). ארור לקח שחד לְהַכּוֹת נפש דם נקי (שם כה). ויעלו מן העם שמה וכו׳ וַיַּכּוּ מהם אנשי העי כשלשים וששה איש (יהוש׳ ז ד-ה). ולא הִכּוּם בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה ביי׳ אלהי ישראל (שם ט יח). וילכד את חצור ואת מלכה הִכָּה בחרב (שם

---

[1]) בארמ׳ נכא. בערב׳ נכי a), נכא׳ b), במשמ׳ הזיק ופצע.

---

a) نكى b) نكأ

יא י). בלחי החמור הִכֵּיתִי אלף איש (שפט׳ טו יו). ויהפך איש ישראל במלחמה ובנימן החל לְהַכּוֹת חללים באיש ישראל כשלשים איש (שם כ לט). וַיַּךְ יונתן את נציב פלשתים אשר בגבע (ש״א יג ג). אם יוכל להלחם אתי וְהִכָּנִי והיינו לכם לעבדים ואם אני אוכל לו וְהִכִּיתִיו והייתם לנו לעבדים (שם יז ט). ויאמר איש ישראל הראיתם האיש העלה הזה כי לחרף את ישראל עלה והיה האיש אשר יַכֶּנּוּ יעשרנו המלך עשר גדול (שם כה). גם את הארי גם הדוב הִכָּה עבדך (שם לו). היום הזה יסגרך יי׳ בידי וְהִכִּיתִךָ והסרתי את ראשך מעליך (שם מו). וכשוב דוד מֵהַכּוֹת את הפלשתי ויקח אתו אבנר ויבאהו לפני שאול וראש הפלשתי בידו (שם נז). ואת נב עיר הכהנים הִכָּה לפי חרב מאיש ועד אשה וכו׳ (שם כב יט). סור לך מאחרי למה אַכֶּכָּה ארצה (ש״ב ב כב). ויהי המה בדרך והשמעה באה אל דוד לאמר הִכָּה אבשלום את כל בני המלך ולא נותר מהם אחד (שם יג ל). תני את מַכֵּה אחיו ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג (שם יד ז). ונס כל העם אשר אתו וְהִכֵּיתִי את המלך לבדו (שם יז ב). ומדוע לא הִכִּיתוֹ שם ארצה (שם יח יא). הוא הִכָּה את שני אראל מואב והוא ירד וְהִכָּה את האריה בתוך הבאר ביום השלג (שם כג כ). בעלות יואב שר הצבא לקבר את החללים וַיַּךְ כל זכר באדום (מ״א יא טו). ויהי במלכו כשבתו על כסאו הִכָּה את כל בית בעשא לא השאיר לו משתין בקיר (שם יו יא). הנך הולך מאתי וְהִכְּךָ האריה וילך מאצלו וימצאהו האריה וַיַּכֵּהוּ (שם כ לו). ויאמר מלך ישראל אל אלישע כראתו אותם הַאַכֶּה אַכֶּה אבי ויאמר לא תַכֶּה האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מַכֶּה (מ״ב ו כא-כב). אני קשרתי על אדני ואהרגהו ומי הִכָּה את כל אלה (שם י ט). ויאמר יהוא לרצים ולשלשים באו הַכּוּם איש אל יצא וַיַּכּוּם לפי חרב (שם כה). ויהי כאשר חזקה הממלכה בידו וַיַּךְ את עבדיו הַמַּכִּים את המלך אביו ואת בני הַמַּכִּים לא המית (שם יד ה-ו). וַיַּךְ עם הארץ את כל הקשרים על המלך אמון (שם כא כד). ויקח רב טבחים את שריה כהן הראש ואת צפניהו וכו׳ וילך אתם על מלך בבל רלבתה וַיַּךְ אתם מלך בבל וימתם ברבלה (שם כה יח-כא). הידע תדע כי בעלים מלך בני עמון שלח את ישמעאל בן נתניה לְהַכֹּתְךָ נפש (ירמ׳ מ יד). אלכה נא וְאַכֶּה את ישמעאל בן נתניה ואיש לא ידע למה יַכֶּכָּה נפש (שם טו). חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי נאם יי׳ צבאות הַךְ את הרעה ותפוצין הצאן (זכרי׳ יג ז). וַיַּךְ כל בכור במצרים

ראשית אונים באהלי חם (תהל׳ עח נא). — הִכָּה עָם, הִכָּה אֶרֶץ, עִיר, הִכָּה צָבָא, וכיוצא בזה, גָּבַר במלחמה והרג והכניע וכבש את הארץ והחריב אותה: בא כדר־לעמר והמלכים אשר אתו וַיַּכּוּ את רפאים בעשתרת קרנים (בראש׳ יד ה). ויצא מלך סדם לקראתו אחרי שובו מֵהַכּוֹת את כדר־לעמר ואת המלכים אשר אתו (שם יז). וימלך תחתיו הדד בן בדד הַמַּכֶּה את מדין בשדה מואב (שם לו לה). וירד העמלקי והכנעני הישב בהר ההוא וַיַּכּוּם ויכתום עד החרמה (במד׳ יד מה). ויאסף סיחן את כל עמו וכו׳ וילחם בישראל וַיַּכֵּהוּ ישראל לפי חרב ויירש את ארצו (שם כא כד). ועתה לכה נא ארה לי את העם הזה כי עצום הוא ממני אולי אוכל נַכֶּה בו ואגרשנו מן הארץ (שם כב ו). צרור את המדינים וְהִכִּיתֶם אותם (שם כה יז). אחרי הַכֹּתוֹ את סיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרת באדרעי (דבר׳ א ד). ויצא סיחן מלך חשבון ועוג מלך הבשן לקראתנו למלחמה וַנַּכֵּם ונקח את ארצם (שם כט ו־ז). כאלפים איש או כשלשת אלפים איש יעלו וְיַכּוּ את העי (יהוש׳ ז ג). ואלה יצאו מן העיר לקראתם ויהיו לישראל בתוך אלה מזה ואלה מזה וַיַּכּוּ אותם עד בלתי השאיר להם שריד ופליט (שם ח כב). עלו אלי ועזרני וְנַכֶּה את גבעון כי השלימה את יהושע ואת בני ישראל (שם י ד). ויהי ככלות יהושע ובני ישראל לְהַכּוֹתָם מכה גדולה מאד עד תמם (שם כ). וַיַּכֶּה יהושע את כל הארץ ההר והנגב והשפלה והאשדות ואת כל מלכיהם לא השאיר שריד (שם מ). ואלה מלכי הארץ אשר הִכּוּ בני ישראל וירשו את ארצם (שם יב א). כל ממלכות עוג בבשן וכו׳ וַיַּכֵּם משה וירשם (שם יג יב). אשר יַכֶּה את קרית ספר ולכדה (שם טו טז). ויאסף אליו את בני עמון ועמלק וילך וַיַּךְ את ישראל ויירשו את עיר התמרים (שפט׳ ג יג). ויצאו אנשי ישראל מן המצפה וירדפו את פלשתים וַיַּכּוּם עד מתחת לבית כר (ש״א ז יא). וישם שאול את העם שלשה ראשים ויבאו בתוך המחנה באשמרת הבקר וַיַּכּוּ את עמון עד חם היום (שם יא יא). ויעש חיל וַיַּךְ את עמלק ויצל את ישראל מיד שסהו (שם יד מח). ותענינה הנשים המשחקות ותאמרן הִכָּה שאול באלפו ודוד ברבבתו (שם יח ז). ויצא דוד וילחם בפלשתים וַיַּךְ בהם מכה גדולה (שם יט ח). ועמלקי פשטו אל נגב ואל צקלג וַיַּכּוּ את צקלג וישרפו אתה באש (שם ל א). וְהִכִּיתֶם כל עיר מבצר וכל עיר מבחור (מ״ב ג יט). שלש פעמים הִכָּהוּ יואש וישב את ערי ישראל (שם יג כה).

הכה הכית את אדום ונשאך לבך (שם יד י). חיל פרעה נכו מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמש אשר הכה נבוכדראצר מלך בבל (ירמ׳ מו ב). בטרם יכה פרעה את עזה (שם מז א).—ובכלל אבד והשמיד וכדומ׳: וירח יי׳ את ריח הניחח ויאמר יי׳ אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי (בראש׳ ח כא). — הכה בית, החריבו: והכיתי בית החרף על בית הקיץ ואבדו בתי השן וספו בתים רבים נאם יי׳ (עמו׳ ג טו). כי הנה יי׳ מצוה והכה הבית הגדול רסיסים והבית הקטן בקעים (שם ו יא). —ד) ובהשאלה, הכה את פלוני, הביא עליו צרה, חרבן, מפלה, וכיוצא בזה: והלכתי אף אני עמכם בקרי והכיתי אתכם גם אני שבע על חטאתיכם (ויקר׳ כו כד). על כן חרה אף יי׳ בעמו ויט ידו עליו ויכהו וירגזו ההרים ותהי נבלתם כסוחה בקרב חוצות בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה (ישע׳ ה כה). והעם לא שב עד המכהו ואת יי׳ צבאות לא דרשו (שם ט יב). וגם אני החליתי הכותך השמם על חטאתך (מיכ׳ ו יג). לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו (ירמ׳ ב ל). יי׳ עיניך הלוא לאמונה הכיתה אתם ולא חלו כליתם מאנו קחת מוסר (שם ה ג). המאס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא קוה לשלום ואין טוב (שם יד יט). כל מאהביך שכחוך אותך לא ידרשו כי מכת אויב הכיתיך מוסר אכזרי על רב עונך עצמו חטאתיך (שם ל יד). בעון בצעו קצפתי ואכהו הסתר ואקצף (ישע׳ נז יז). כי בקצפי הכיתיך וברצוני רחמתיך (שם ס י). ולא תחוס עיני ולא אחמול וכו׳ וידעתם כי אני יי׳ מכה (יחזק׳ ז ט). כי אתה אשר הכית רדפו ואל מכאוב חלליך יספרו (תהל׳ סט כז). גם ענוש לצדיק לא טוב להכות נדיבים עלי ישר (משלי יז כו).—ה) ודבר לא בע״ח, הכהו הברד וכדומ׳, פגע בו ושבר אותו, וכיוצא בזה: ויך הברד בכל ארץ מצרים את כל אשר בשדה מאדם ועד בהמה ואת כל כל עשב השדה הכה הברד ואת כל עץ השדה שבר (שמות ט כה).—והשמש: ויהי כזרח השמש וימן אלהים רוח קדים חרישית ותך השמש על ראש יונה ויתעלף (יונ׳ ד ח). לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש (ישע׳ מט י). יומם השמש לא יככה וירח בלילה (תהל׳ קכא ו).—ותולעת את הצמח: וימן האלהים תולעת בעלות השחר למחרת ותך את הקיקיון וייבש (יונ׳ ד ז).—והכה את הנהר וכדומ׳: והחרים יי׳ את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר בעים רוחו והכהו לשבעה נחלים (ישע׳ יא טו).—ובכלל נגע בו בכח נגיעה חזקה: הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאר ונהפכו לדם (שמות ז יז). וירם במטה ויך את המים אשר ביאר וכו׳ ויהפכו כל המים אשר ביאר לדם (שם כ). נטה את מטך והך את עפר הארץ והיה לכנם בכל ארץ מצרים וכו׳ ויט אהרן את ידו במטהו ויך את עפר הארץ ותהי הכנם באדם ובבהמה (שם ח יב-יג). והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם (שם יז ו). וירם משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים (במד׳ כ יא). הן הכה צור ויזובו מים ונחלים ישטפו (תהל׳ עח כ). ויקח אליהו את אדרתו ויגלם ויכה את המים ויחצו הנה והנה (מ״ב ב ח). ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים (עמו׳ ט א). ובא נער הכהן כבשל הבשר והמזלג שלש השנים בידו והכה בכיור או בדוד או בקלחת או בפרור כל אשר יעלה המזלג יקח הכהן (ש״א ב יג-יד).—ו) הכהו בחלי, בסנורים, בשחין, וכיוצא בזה, הביאם עליו: ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים מקטן ועד גדול (בראש׳ יט יא). יככה יי׳ בשחפת ובקדחת ובדלקת ובחרחר ובחרב ובשדפון ובירקון (דבר׳ כה כב). יככה יי׳ בשחין מצרים ובעפלים ובגרב ובחרס אשר לא תוכל להרפא יככה יי׳ בשגעון ובעורון ובתמהון לבב (שם כז-כח). ותכבד יד יי׳ אל האשדודים וישמם ויך אתם בעפלים (ש״א ה ו). הך נא את הגוי הזה בסנורים ויכם בסנורים (מ״ב ו יח). לכו ונשובה אל יי׳ כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו (הוש׳ ו א). ויצא השטן מאת פני יי׳ ויך את איוב בשחין רע מכף רגלו עד קדקדו (איוב ב ז). ביום ההוא נאם יי׳ אכה כל סוס בתמהון ורכבו בשגעון וכו׳ וכל סוס העמים אכה בעורון (זכר׳ יב ד). —ובדבר וכדומ׳: כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואת עמך בדבר ותכחד מן הארץ (שמות ט טו). אכנו בדבר ואורשנו (במד׳ יד יב). ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך יי׳ ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים (מ״ב יט לה).—ואת התבואה בשדפון וכדומ׳: הכיתי אתכם בשדפון ובירקון הרבות גנותיכם וכרמיכם ותאניכם וזיתיכם יאכל הגזם (עמו׳ ד ט). —והכה כף לכף, מחא, לשמחה או לצער: וימלכו אתו וימשחהו ויכו כף ויאמרו יחי המלך (מ״ב יא יב). הכה בכפך ורקע ברגלך ואמר אח אל כל תועבות רעות בית ישראל (יחזק׳ ו יא). ואתה בן אדם הנבא והך כף אל כף ותכפל חרב שלישתה (שם כא יט). וגם אני אכה כפי אל כפי והניחתי חמתי (שם כב). והנה הכיתי כפי אל בצעך אשר עשית ועל דמך אשר היו בתוכך (שם כב יג׳.

—הִכָּה גלים בים, הקים: ועבר בים צרה וְהִכָּה בים גלים והבישו כל מצולות יאר והורד גאון אשור ושבט מצרים יסור (זכרי׳ י יא).—הִכָּה הצמח שרשים, הוציא מקרבו: אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה וְיַךְ שרשיו כלבנון (הוש׳ יד ו).—הִכָּהוּ לִבּוֹ, הרגיש רגש של חֲרָטה על מה שעשה: ויהי אחרי כן וַיַּךְ לב דוד אתו על אשר כרת את כנף (המעיל) אשר לשאול (ש״א כד ה). ויתן יואב את מספר מפקד העם אל המלך וכו׳ וַיַּךְ לב דוד אתו אחרי כן ספר את העם ויאמר דוד אל יי׳ חטאתי מאד אשר עשיתי (ש״ב כד ט-י).—הִכָּהוּ בַלָּשׁוֹן, הלשין עליו, הוציא דבתו רעה לפני זולתו: ויאמרו לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבות וכו׳ לכו וְנַכֵּהוּ בלשון ואל נקשיבה אל כל דבריו (ירמי׳ יח יח).—ובתו״מ: המכה את אביו ואת אחר כאחד (ר׳ יהודה, תוספת׳ יבמ׳ יב ז). היכה את זה וחזר והיכה את זה (שם). אמר קונם אשתי נהנית לי שגנבה את כיסי ושהכתה [1]) את בני ונודע שלא הכתו ונודע שלא גנבתו (נדר׳ ג ב). הכהו חייב לרפאותו (ב״ק ח א). המכה את אביו ואת אמו ולא עשה בהם חבורה (שם ג). נתכוין להכותו על מתניו וכו׳ והלכה לה על לבו (סנה׳ ט ב). הכתה חולדה על ראשה מקום שעושה אותה טרפה (חול׳ ג ג). משל למלך שכעס על בנו והיה מכהו מכה גדולה וכו׳ (ברכ׳ לב.).—והתולעת: תולעת אינה מכה את הארז אלא בפה (מכי׳ בשלח ב ב).—הִכָּהוּ קוץ, נתחב בבשרו: תלש מלא קומצו הכהו קוץ ונפל מידו לארץ (פאה ד י).—יַכְּךָ האל, נסח של אָלָה: האומר יכך האל יכך כן יכך וכו׳ יריע לך זו היא אלה האמורה בתורה (תוספת׳ שבוע׳ ב טו).—הִכָּה בפטיש וכדומ׳: והמסתת והמכה בפטיש ובמעצד (שבת יב א). המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה (רשב״ג, שם).—הֶחָלִיל מַכֶּה, משמיע קולו: החליל מכה לפניהם עד שמגיעים קרוב לירושלם וכו׳ החליל מכה לפניהם עד שמגיעין להר הבית (ביכור׳ ג ג-ד). ובשנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח (ערכ׳ ב ג).—הִכָּה ממנו צרורות, הכה על האבן בפטיש ונתזו צרורות: לסתת שהיה מסתת בהרים פעם אחת נטל קרדומו בידו והלך וישב על ההר והיה מכה ממנו צרורות דקות (רבב״א, אדר״נ ו).—ומצוי בספהמ״א. והִכָּה השמש במים וכדומ׳, פגע ניצוצו בו: שהקשת דבר טבעי נולד מן השמש כשתכה באויר הלח (כלי יקר, ברא׳). צדיק אחד היה רוחץ באמבטי במים ואשתו יושבת אצלו והכה זוהר של ראש הצדיק במים אמרה לו אשתו מה זה הזהר (ספ חסידים, סי׳ תתרנט). ואציג משל מאור החמה אשר מכה אורה בלבנה (של״ה, בית ה). אור השמש המכה בעשר זכוכיות וכל זכוכית צבועה בצבע משונה מצבע שאר תשע הזכוכיות (ר״מ גבאי, עבוה״ק, היחוד יב), ועי׳ ניצוץ.—והקשת פטיש השעון: כמו כלי השעות המכה מעצמו מספר ההכאות כפי מספר השעות (ר״א ביבאגו, דרך אמונה פה.).—ואמר המשורר: ארבע עשרה הכתה המצלה החמישית בשנות חיי חלה, לא יחדל לספור עד אם כלה ארבע הידות כשנות ילד (אד״ם, שיר יום הלדת).—הִכָּה על ראשו, במשמ׳ שאל שאלה קשה, טען עליו טענה חריפה: אמר לו המלך יכול היה להכות על ראשך מכל שאר המצות שאינם ממין המאכל (ר״ש בן וירגא, שבט יהודה ז).—ובחכמת השעורים, הִכָּה מספר במספר, או על מספר, עשה בהם מלאכת הכֶּפֶל, multiplizieren; -lier; -ly: כאשר נכה השתי אותיות בשלש והוא מספר אותיות המלה השלישית יתרכב מהנה שש מלות וכן כאשר נכה השש מלות בארבע והוא מספר אותיות המלה הרביעית יתרכב מהנה עשרים וארבע מלות ואלו היינו מכים העשרים וארבע מלות בחמש וכו׳ היה מתרכב מהם מאה ועשרים מלה (ר״י א״ת, הרקמה ג). המופת שאנחנו נכה המורכב ממספר גדה״ז במספר ט׳ וכו׳ וג״כ הנה נכה מורכב טדה״ז בב׳ וכו׳ (רלב״ג, מעשה חושב א יג). הדרך אשר תלך בה בהכאת מספר על מספר וכו׳ הכה המספר הראשון שבטור העליון על המספר הראשון שבטור התחתון וכו׳ אחר כן תשוב להכות המספר השני שבטור העליון על כל מה שבמדרגות הטור התחתון על הסדר (שם ב ב). כי כשתכה עשרה בעשרה יצאו לך מאה וכשתכה עשרה בחמשה יצא לך חמשים וכשתכה חמשה בחמשה יצאו לך חמשה ועשרים (רש״ע פלקיירא, המבקש עט). ואם תכה זה האחד באחד לא יצא לך אלא אחד (מורה המורה א לד). והמדה המסורה מחכמי הדורות בין שיהיה המרובע שוה הצלעות בין שיהיה אורכו יתר על רחבו הוא להכות רוחב המרובע על עצמו ולהכות אורך המרובע על עצמו ולצרפם יחד (שו״ת מהרי״ט ב י). כל נקודה הבאה בשלשה קוטרים ארך ורחב ועמק וכשתכם זה בזה בדרך מספר מרובע הג׳ נעשה ט׳ (פרוש הטיט, מערכ׳ האלהות ג).

—הפעי׳, הֻכָּה, הוּכָּה, הֻכֵּתָה, הֻכֵּיתִי, הֻכֶּה, הֻכּוּ, מֻכֶּה, מֻכָּה, מֻכִּים, מֻכֵּי, תֻּכּוּ, יֻכּוּ — א) הֻכָּה פלוני, שאחד הִכָּהוּ ביד או בכלי ועשה לו כאב: וַיֻּכּוּ שטרי בני ישראל

[1]) בקטע כ״י משני׳ מגנ׳ גני׳, ביה״מ שכטר: שֶׁהִיכַּת.

אשר שמו עליהם נגשי פרעה לאמר מדוע לא כליתם חקכם (שמות ה יד). תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אמרים לנו עשו והנה עבדיך מכים וחטאת עמך (שם יו).—ובכלי זין וכדומ׳ שגרם מות: אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים (שם כב א).—ב) הומת בחרב וכדומ׳, erschlagen sein; être tué; to be slain: ושם איש ישראל המכה אשר הכה את המדינית וכו׳ ושם האשה המכה המדינית (במד׳ כה יד-טו). ואנשיהם יהיו הרגי מות בחוריהם מכי חרב במלחמה (ירמ׳ יח כא).—ג) נהיתה אצלו מכה, חבורה, שחין וכדומ׳: והאנשים אשר לא מתו הכו בעפלים (ש״א ה יב). על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי מכף רגל ועד ראש אין בו מתם פצע וחבורה ומכה טריה (ישע׳ א ה-ו). ואנחנו חשבנוהו נגוע מכה אלהים ומענה (שם נג ד). ואמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי (זכר׳ יג ו).—ד) הכה הצמח, יבש מחם השמש, ובמליצה לעם: הכה אפרים שרשם יבש פרי בל יעשון (הוש׳ ט יו). הוכה [1]) כעשב ויבש לבי (תהל׳ קב ה).—ה) הכתה העיר, נלכדה, נכבשה: בא אלי הפליט מירושלם לאמר הכתה העיר (יחזק׳ לג כא). בארבע עשרה שנה אחר אשר הכתה העיר (שם מ א).—ובתו״מ במשמ׳ העקר׳: כענין הזה (הוא) מלעיג על המוכה (רבי, מד״ר בראש׳ פד). וראתה אותו פניו נפוחות וגופו מושבר ומוכה (תנחומ׳ קדוש׳ ח).—מכת עץ, שנתחב עץ וכדומ׳ באותו מקום ונתקו בתוליה: הגדול שבא על הקטנה והקטן שבא על הגדולה ומוכת עץ כתובתן מאתים (ר״מ, כתוב׳ א ג). היא אומרת מוכת עץ אני והוא אומר לא כי אלא דרוסת איש את (שם ז). לא ישא (כה״ג) את מוכת עץ (יבמ׳ ו ד).—מכה שחין, שיש לו שחין רע בגופו: ואלו שכופין אותן להוציא מוכה שחין וכו׳ (אם התנה עמה) מקבלת היא על כרחה חוץ ממוכה שחין מפני שהיא ממיקתו [2]) (כתוב׳ ז י). שכך היו מוכי שחין שבירושלים עושין הולך לו ערב פסח אצל הרופא וחותכו עד שהוא מניח בו כשעורה ותוחבו בסירה והוא נמשך ממנו והלה עושה פסחו והרופא עושה פסחו (כריתי׳ ג ח). המכריך סמרטוטין על עיניו ועל שוקיו ואומר תנו לסומא למוכה שחין זה סוף שהוא אומר לאמתו (ר״ע, אדר״נ ג). מתוך שהנשים קוברות שם נפליהן ומוכי שחין זרועותיהם (ר׳ חנינא, כתוב׳ כ:). מעשה במוכה שחין אחד שירד לטבול בטבריא וכו׳ (ר׳ תנחומא, מד״ר ויקר׳ כג). אבא תחנה חסידא נכנס לעירו ערב שבת עם חשיכה וחבילתו מונחת לו על כתפו ומצא מוכה שחין אחד מוטל בפרשת דרכים אמר לו רבי עשה עמי צדקה והכניסני לעיר אמר אם אני מניח חבילתי מהיכן אתפרנס אני וביתי ואם אני מניח את מוכה שחין אני מתחייב בנפשי מה עשה המליך יצר טוב על יצר רע והכניסו למוכה שחין לעיר ובא ונטל את חבילתו (שם קהלי, לך אכול). — מכת שחין: (האונס) שותה בעציצו אפילו היא חגרת אפילו היא סומא ואפילו היא מוכת שחין (כתוב׳ ג ה). — ומים מכים, מקלקלים, מלוחים, וכדומ׳: המים המוכים פסולים אלו הם המוכים המלוחים והפושרים (פרה ח ט).—ומצוי בסהמ״א, ואמר המליץ: ונלאיתי ראות מכים ומוכים מגוללים בדם נפש טבולים (ר״ש הנגיד, הלי תעם). — ובחכמת השעורים, *הכה מספר במספר, פיעול מן הכה במשמ׳ זו: אלף ותשעה ושמנים פעם מפני שהוא מוכה שלשה ושלשים בשלשה ושלשים (ר״י א״ת, או״ד לרסע״ג ז א). כאשר הוכה מספר אחד על מספר מורכב משני מספרים וכו׳ הנה אם הוכה המספר המורכב משני מספרים איזה שיהיו וכו׳ ויוכה מספר א׳ על שטח ב׳ בג׳ ויהיה העולה מספר ה״ד (רלב״ג, מעשה חושב א ט). הדרך למצוא בפעם אחת השרש שכשיוכה במספר מה יבא אל סך המספר הנתון וכו׳ צריך להוציא שרש מעוקב מספר 1540 אך ורק שיותר הימנו סך שכשיוכה השרש במספר 54 יוכל ליגרע הימנו (כתב מסה מין, בספ׳ אילס ליפ״ר מקנדיא).

—נפע׳, נכה,—כמו הכה, נכה בחרב וכדומ׳: הבו את אוריה אל מול פני המלחמה החזקה ושבתם מאחריו ונכה ומת (ש״ב יא יה).

— פע׳, נכה, נכו, נכתה,—נכה הצמח, נשבר ונתקלקל ע״י הברד וכדומ׳: והפשתה והשערה נכתה (בברד אשר ירד) כי השערה אביב והפשתה גבעל והחטה והכסמת לא נכו כי אפילת הנה (שמות ט לא-לב).—ואמר המשורר: שכורת יגוני חטאים נכתה, ומאז בבתי כלאים הושתה (רמב״ע, יה אסר אספון).

— פע׳, *נכה, מנכה, וכו׳,—נכה כך וכך מהסכום, הפחית, החסיר, abziehen; déduire; deduct: והמת יהיה לו לניזק וכו׳ מגיד ששמין דמי נבלתו ומנכה לו דמי נזקו (מכי׳ משפט׳, נזיק׳ יא). דבר שהנפש קצה בו מה שאכלו אכלו יחזיר להן את הדמים ודבר שאין הנפש קצה בו ינכה להן את הדמים (רשב״א, תוספת׳ מע״ש

—[1]) כך הנסחה בכל ספרי הדפוס, ובקצת כ״י (שםה, בתנ״ך גינצבורג מהד׳ חדשה) הכה. —[2]) במדב״מ ממקאתו.

ג יג). מכר לו יד כמות שהיא וראש כמות שהוא ובני מעים כמות שהן נותנן לכהן ואין מ נ כ ה לו מן הטבח את הדמים לקח הימנו במשקל נותנן לכהן ו מ נ כ ה מן הטבח את הדמים (שם חול׳ ט ח-ט). המקבל שדה מחברו והיא בית השלחים או בית האילן יבש המעין ונקצץ האילן אינו מ נ כ ה לו מן חכורו (ב״מ ט ג). המקבל שדה מחברו ואכלה חגב או נשדפה אם מכת מדינה היא מ נ כ ה לו מן חכורו (שם ו). בית כור עפר אני מוכר לך מדה בחבל פיחת כל שהוא י נ כ ה הותיר כל שהוא יחזיר וכו׳ בסימניו ובמצריו פחות משתות הגיעו עד שתות י נ כ ה (ב״ב ז ב-ג). אמר מכור לי בני מעיה של פרה והיו בהן מתנות נותנן לכהן ואינו מ נ כ ה לו מן הדמים (חול׳ י ג). קרבן שמכשירה לו כגון זבה ויולדת הרי זה מביא משלו ואין מ נ כ ה מכתובתה וקרבן שאין מכשירה לו וכו׳ הרי זה מביא משלו ו מ נ כ ה מכתובתה (מד״ר במד׳ ט). כמי ש מ נ כ ה אחד מעשרים וארבעה לסאה (שם כ).—ובהשאלה, נִכָּה לו מזכיותיו: אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס וכו׳ ואם עושין לו נס מ נ כ י ן לו מזכיותיו (ר׳ ינאי, שבת לב.).—ומצוי בסהמ״א: מי שהיה בידו משכונו של עני אם היה שכרו יתר על פחתו כגון קרדום ומסר וכיוצא בהן ה״ז מותר להשכירו ו מ נ כ ה שכרו תמיד בחובו (רמב״ם, מלוה ולוה ג ח).

נָכֶה, ת״ז, סמי׳ נְכֵה, — א) נְכֵה רַגְלַיִם, חִגֵּר, פִּסֵּחַ וכדומ׳: וליהונתן בן שאול בן נְכֵה רגלים בן חמש שנים היה בבא שמעת שאול ויהונתן מיזרעאל ותשאהו אמנתו ותנס ויהי בחפזה לנוס ויפל ויפסח (ש״ב ד ד). ויאמר ציבא אל המלך עוד בן ליהונתן נְכֵה רגלים (שם ט ג).—ב) בהשאלה, נְכֵה רוּחַ, עָצֵב, שָׁפָל, מְדֻכָּא: ואל זה אביט אל עני וּנְכֵה [1]) רוח וחרד על דברי (ישע׳ סו ב). — ואמר המליץ: ואני נ כ ה רוח בנתי בנקודו, ואמצאה כתוב סודו ומוסדו (ראב״ע, הקד׳ יסוד מורא).

נֵכֶה[2]), ס״ז, מ״ר נֵכִים, — קנתרן, מי שמציק לחבריו בדבריו וכדומה, Spötter ; taquin ; mocker : ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נֵכִים [3]) ולא ידעתי קרעו ולא דמו (תהל׳ לה יה).

נָכוֹ,—בלשון העם של תקוע כמו נָכָה: ותאמר (האשה התקועית) אבל אשה אלמנה אני וימת אישי ולשפחתך שני בנים וינצו שניהם בשדה ואין מציל ביניהם וַיַּכּוֹ האחד את האחד וימת אתו (ש״ב יד ה-ו).

נכוח, וכו׳, — עי׳ נכח.

***נִכּוּי,** ס״ז, — שם״פ מן נִכָּה, במשמ׳ נכה לו מדמיו וכדומ׳: אם משכן חצירו וכיוצא בה ב נ כ ו י ה״ז אבק רבית משכן שדהו ב נ כ ו י ה״ז מותר כיצד הוא הנכוי כגון שהלוהו מאה דינרין ומשכן לו בהן חצירו או שדהו ואמר לו המלוה הריני מנכה לך מעה כסף בכל שנה בשכר קרקע זו כדי שיהיו כל פירותיו שלי (רמב״ם, מלוה ולוה ו ז). הורו מקצת גאונים שכל משכונא שאין בה נ כ ו י כלל הרי היא רבית קצוצה (שם ח). מוכר לו ב נ כ ו י (ספר המספיק לתנחי׳ ירוש׳, ערך נכה). ראובן ושמעון קנו סחורה בשותפות וכו׳ ואחר שקנו שאל ראובן מה ריוח יש אם נותנים מעות מיד השיב הסוחר ד׳ פרצענט נ כ ו י (שאלת יעבץ א לח).—ובהשאלה: יתנחם תחלה בצדוק הדין כאשר אמרתי ואחר כן ב נ כ ו י עונותיו ובשכר הצפון לעולם הבא (ר״י א״ת, כוזרי ג יא).

נָכוֹן,— עי׳ כּוּן.

***נִכּוּשׁ,** ס״ז,—שם״פ מן *נִכֵּשׁ: לחריש לעידור ולניכוש ולכיסוח (ספרא, בהר א). יד הקרדום של נ כ ו ש [1]) חמשה (כלים כט ז). בקורדום של נ י כ ו ש (ירוש׳ מגי׳ א ט). כיון שהגיע (אברהם) לסולמה של צור ראה אותם עסוקים בנכוש בשעת הנכוש בעידור בשעת העידור אמר הלווי יהיה חלקי בארץ זו (ר׳ לוי, מד״ר בראש׳ לט). — ובסהמ״א: ה נ י כ ו ש והחיפוי בכלאים (ר״ח מו״ק ב:). דלא נשכר עמו אלא ל נ י כ ו ש ועידרו וכשהגביה המציאה אין זו ממלאכת בעל הבית וקנאה פועל והוא ינכה לו משכרו שכר פעולת ניכוש ועדור כל שעת הגבהה (רש״י ב״מ י.).

נכח, ממנו נֹכַח, נֵכַח, נְכֹחַ, נָכֹחַ, נְכֹחָה, **נְכֹחוּת, **נֹכְחִי, **נִכְחִי, **נִכְחִיּוּת.

נֹכַח, תה״פ,—לְנֹכַח דָּבָר, ממולו, בפניו ממש, gegenüber ; vis-à-vis ; opposite : ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים בשקתות המים אשר תבאן הצאן לשתות לְנֹכַח הצאן

---

[1]) קצת החדשים מגיהים הגהות מתחלפות.

[2]) עי׳ הערה הבאה.—[3]) השבעי׳ תרגמו μάστιγες, ר״ל מַכִּים. סומכוס וπλῆκται, ר״ל מְיַסֵּר ומוכיח. ת״י: רשיעיא ד מ כ כ י ן לי במילהון. מנחם חברו עם נכה רגלים ונכאים. רש״י: אנשים פסחים. ראב״ע: נכים תאר על משקל מתים והוא מגזרת ונכה רוח כמו גאים ויש אומרים כמו נכה רגלים. ע״כ. והחדשים מגיהים נכרים, נִכְאִים וכדומ׳.

[1]) כך בנסח׳ הדפו׳, ובכ״י נכיש, וכן במדב״מ. ובמשנ׳ עם גוף הערבי של פרוש הרמב״ם נכש.

ויחמנה בבאן לשתות (ברא׳ ל לח). ויעתר יצחק ליי׳ לְנֹכַח[1]) אשתו כי עקרה הוא (סס כה כא).—ונֹכַח דָּבָר, כמו זה, העמיד דָּבָר נֹכַח דָּבָר: ושמת את השלחן מחוץ לפרכת ואת המנרה נֹכַח השלחן (שמות כו לה). וישם את המנרה באהל מועד נֹכַח השלחן (סס מ כד). ויצא (הגבול) אל גלילות אשר נֹכַח מעלה אדמים (יהוש׳ יח יז). ויחנו אלה נֹכַח אלה שבעת ימים (מ״א כ כט). והמלך היה מעמד במרכבה נֹכַח ארם (סס כב לה). ותעמד בחצר בית המלך הפנימית נֹכַח בית המלך (אסת׳ ה א). — ונֹכַח לְדָבָר: הגלגל אשר נֹכַח למעלה אדמים (יהוש׳ טו ז).—ועַד נֹכַח לדבר: ופאת ים הים הגדול מגבול עד נֹכַח לבוא חמת (יחזק׳ מז כ).—בא עַד נֹכַח מקום פלוני: ויבא עַד נֹכַח יבוס היא ירושלם (שפט׳ יט י). כתרו את בנימן הרדיפהו מנוחה הדריכהו עַד נֹכַח הגבעה ממזרח שמש (סס כ מג). — נֹכַח יי׳ דרכו, דרכו רצוי ליי׳: ויאמר להם הכהן לכו לשלום נֹכַח יי׳ דרככם אשר תלכו בה (שפט׳ יח ו). — הדבר היה נֹכַח פָּנָיו, ראה אותו, ידע אדות הדבר: ואני לא אצתי מרעה אחריך ויום אנוש לא התאויתי אתה ידעת מוצא שפתי נֹכַח פניך היה (ירמ׳ יז יו). האנשים האלה העלו גלוליהם על לבם ומכשול עונם נתנו נֹכַח פניהם (יחזק׳ יד ג).— עשה דבר נֹכַח פני פלוני, בְּפָנָיו. שהוא רואה זאת: קומי רני בליל לראש אשמרות שפכי כמים לבך נֹכַח פני אדני שאי אליו כפיך על נפש עולליך (איכ׳ ב יט). —ונֹכַח עיניו, כמו״כ: כי נֹכַח עיני יי׳ דרכי איש וכל מעגלתיו מפלס (משלי ה כא). — עיניו הביטו לְנֹכַח, ממול פניו: עיניך לְנֹכַח יביטו ועפעפיך יישרו נגדך (סס ד כה). — ואמר בן סירא: עם אכזרי אל תלך [בדרך] פן תכביד את רעתך כי הוא נוכח פניו ילך ובאולתו תספה (כ״ס גני׳ ח טו).—ומצוי בסהמ״א: נאם אזן לעין החרש נא ומה תוכל ולך צרך לאורים, ולא תראה לבד מה יש לנכח וממשלתי בכל ששה עברים (ראב״ע, חדשים מעשי אל). והכל יהיו מתפללין נכח[2]) המקדש בכל מקום שיהיה (רמב״ם, תפלה א ג). היה עומד בחוצה לארץ מחזיר פניו נכח[2]) ארץ ישראל ומתפלל (סס ה ג). ראוי לכל משכיל להכניע לבו ועם יצרו יהי נוכח, ובעת בסתר יחשב לעשות עון ישוה יוצרו נוכח (ר״י חריזי, הענק, אות ג).— ־:ובפרט בחכמת ההנדסה: והקו הישר אשר אין בו עקמימות הוא הנמשך לנוכח הנקודות העומדות על תכליתו אחת אל אחת (ראב״ח הנשיא, המשיח׳ והתשבר׳ א ז). והזוית השטוחה היא פרוד שני קוים שנפגשו על נקודה אחת ונפרדו מעליה לשני צדדין שאינן על נוכח אחד (סס ט). הקו הישר הוא המתוח בנוכח כל אחת משתי הנקודות (הקד׳ איקלידוס, כ״י ביה״ס כזנתנסי ברומא). — ובחכמת התכונה, ־:נֹכַח הראש, הנקודה בשמים כשהשמש עֹמדת שם ממש נכח ראשנו ואין להגופים שום צל: ובהיות החמה בנקודות ההן היא עוברת על נקודת נכח הראש במקום ההוא ולא יהיה לכל גוף עומד בפני החמה צל כלל (ראב״ח הנשיא, צוה״א א ח). שעגולת אבח״ז הוא דמות אופן חצי היום של אחד מהמקומות האלה שעל קו השוה ונקודת א ממנו היא נקודת נוכח הראש לשם (ר״י הישראלי, יסו״ע ב יא). אחוג הצורה פ״ט הזאת החקוקה בשטח אחת העגולות הנוכחית שכבר ידעתן והן העוברות על הנקודה נכח הראש ונצבות בשטחיהן לפי כן על שטח האופק כמו עמוד (סס ג י). וזה הקשת כל זמן שהוא קרוב לנקודת ד׳ והוא מקום השקיעה הוא מתגדל וכל זמן שהוא מתקרב אל נקודת א׳ והוא נכח הראש הוא מתמעט (ר׳ עובדיה בר׳ דוד, פי׳ קדוש״ח להרמב״ם יז ו).—ונֹכַח הקדקד, כמו נכח הראש: הקו הישר הנמשך במחשבה בין מרכז האופק ובין הנקודה מהרקיע שנוכח הקדקד וכו׳ והנקודה מהרקיע שכנגד נקודת נוכח הקדקד הקבועה באמצע הרקיע שמתחת (ר״י הישראלי, יסו״ע ב ד). והקשת ר״ל קו העגול היוצא מן האופק על יושרו ממטה למעלה בעקמימות הגלגל עד נקודת נכח הקדקד שהוא חלק הד׳ מכדור הרקיע נקרא עגולות הגובה (ר״ד גנז, נחמ׳ ונעים ב לס).—נֹכַח השמש, נֹכַח הלבנה: השער החמישי בידיעת מקום נכח השמש כשתרצה לדעת זה מנה ממקום השמש עד השלמת ששה מזלות וכו׳ ובמקום שישלימו ק״פ מעלות שם הוא הנוכחי ועוד תגיע לידיעת הנוכח כשתשים מקום השמש בקו השוה והמעלה שתמצא כנגדו בקו השוה הוא הנוכחי והטעם בלקיחת הנוכח שמן הנוכח תלקח השעה בעלות השמש (ראב״ע, כלי נחשת ה). גם יעשה ככה במעלות נכח הלבנה ויחסר המעט מהרב אז ימצא קשת היתרון (הוא, אגר׳ השבת ב).—ובמשמ׳ קו מקביל, Parallèle: ואולם המדינות אשר להם רוחב אחד יהי׳ אעפ״כ לכל אחת נכח אחר (ישראל זאמוסק, בסוף חבורו נצח ישראל, בפרוש

[1]) כך רב המפרשים. אבל, אולי כאן במשמ׳ נכח a) בערב׳ בענין הנשואים של אשתו.—[2]) בגמ׳ (ברכ׳ ל.) כנגד ארץ ישראל, כנגד בית המקדש.

a) نكح

(גמ' ברכ' ל.).—*ובחכמת הדקדוק, הגוף שהמדבר מדבר לו: והנו"ן סימן המדברים בעד נפשם והתי"ו סימן לנוכח (ראב"ע, צחות ב.). וכיוצא בזה תשפוט על כל מוסף על השרש מצד הקנינים זכר ונקבה רבים ורבות נמצא ונעלם ונוכח כפי בחינת אלו הכללים (תרג' פי' יצירה לאבו סהל בן תמים סד.). טורף נפשו באפו הלמענך תעזב הארץ הנה פסוק זה מתחיל שלא לנוכח ומסיים לנוכח (ר"מ אלשיך, איוב יח ד). או שיספר הענין על גוף השומע שעמו ידבר הנקרא נוכח כמו אתה גדול (כ"ז, תל"ע, סי' קג). הגוף ג"כ שלשה מדבר בעדו וכו' נוכח כאשר גוף השומע נושא המשפט (שם ריט).

נֹכַח, ש"ז, בכנ' נֹכְחוֹ,— עמד נֹכְחוֹ, כמו נֹכַח, לְנֹכַח: דבר אל בני ישראל וישבו ויחנו לפני פי החירת בין מגדל ובין הים לפני בעל צפן נִכְחוֹ תחנו על הים (שמות יד ב).—נִכְחוֹ הלך, לְנֹכַח פניו, לא לאחור: הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער נגב והבא דרך שער נגב יצא דרך שער צפונה לא ישוב דרך השער אשר בא בו כי נִכְחוֹ יצאו (יחזק' מו ט).

נֹכַח, ש"ז, נְכֹחוֹ,— הלך נְכֹחוֹ, הלך בדרך יָשָׁר: יבוא שלום ינוחו על משכבותם הלך נְכֹחוֹ (ישע' נז ב).—ובסהמ"א במשמ' קו ישר שאינו נוטה הנה או הנה, מביט נְכֹחוֹ, יורד נְכֹחוֹ: וכל זמן שמשפע אותה (את שפופרת ההבטה) כקצב השיפוע ההוא ומביט בה צופה ממקומו אלפים אמה נכוחו לא חסר ולא יתר (תשו' הגא', הרכבי, סי' כח). עשב השדה וכו' ואינו נוטה (שרשו) אילך ואילך אלא יורד נכוחו (ר"ח ב"ב כה:). במחתך נכוחו (ערוך, ערך חלס).

נָכֹחַ, ת"ז, מ"ר נְכֹחִים,—דָּבָר נָכֹחַ, דברים נְכֹחִים, טובים וישרים: כלם נְכֹחִים למבין וישרים למצאי דעת (משלי ח ט).—ואמר המשורר: תנו ציץ לשירות ומלות נכוחות, לאוחז בתבל קצוות ורוחות (רמב"ע, פתי' התרשיש).—ובסהמ"א, דעת נְכֹחָה וכיוצא בזה: והפרוק הזה פרוק ברור ונכון ונכוח הוא (תשו' רס"ג, תורתם של ראשונ' ב א). וכל דבר שצפה חשב בו מחשבה נכונה בדעת נכוחה (סוא, תשו' הגאו', ליק לט). לפרש כדין וכתורה הענין הזה כהוגן וכשורה בדרך נכוחה וישרה (ראב"ח הגביה, הקד' המשיח' והתשבר'). אע"פ שמקצת ראיות שהביא על בטולו אינן נכוחות אלא שהגט בטל מכל מקום (שו"ת הרי"ף כח). ובטלמיוס למד בספרו והראה דרך נכוחה לידיעת מדת אחת אחת מקשתי שנוי מראה הירח (ר"י הישראלי, יסו"ע ג י).—ובמשמ' קו ישר, שאינו נוטה הנה והנה: חצובה הוא עשב שבו תיחם יהושע תחומין לישראל את הארץ ובוקע ויורד מכוון דרך נכוחה עד התהום (ר"ח ב"ב כה:).

נְכֹחָה, ש"נ, מ"ר נְכֹחוֹת,— דָּבָר יָשָׁר וטוב: ולא ידעו עשות נְכֹחָה נאם יי' האצרים חמס ושוד בארמנותיהם (עמו' ג י). כי כשלה ברחוב אמת וּנְכֹחָה לא תוכל לבוא (ישע' נט יד).—נְכֹחוֹת, דברים ישרים: אשר אמרו לראים לא תראו ולחזים לא תחזו לנו נְכֹחוֹת דברו לנו חלקות חזו מהתלות (ישע' ל י). יחן רשע בל למד צדק בארץ נְכֹחוֹת יעול (שם כו י).—ומצוי בסהמ"א: ומרשות והוד מלך ברחה, דרוש צדק ובקש לך נכוחה (רס"ג, יראה האל). היה עושה נכוחה עם שבחה, ומאנשי בליעל ברחה (שם). למען בה אנוש אוהב נכוחה ולב לוכד בערמתו ערומים (רמב"ע, תרשיש ט סט). יען עברו ברית ועשו נבלה, ואזנם משמע נכוחות ערלה (שלמה אבן גיאת, שחותי ונדכיתי). יסוד כל יסוד וסוד כל סוד ועיקר כל עיקר ועלת כל עלה ומעין הנכוחה ומוצא האמונה (ר"י חריזי, תחכמ' יק). לבי נטה לך מנתיב החטאים ונתיב נכוחה ואמונה אורך (הוא, הענק, אות ג).

***נְכֹחוּת**, ש"נ,—סגולת מה שהוא נֹכַח: וכן נאמר כי מפני שכמות התנועה מתהווה בהתהווה על נכחותה הנה יחויב שיתוסף הכמות מה שהתמידה הויית התנועה (רלב"ג, מלחמ' ה' ו א יב). ובזה יתבאר שלא יהיה הפסד השעה בשעה אחת היא אחריה אבל תפסד על נכחותה בשעתה (שם שם כ). לפי שהזמן הוא מדובק ומתהוה כהתהוות התנועה על נכחותה (ר"ח קרשקש, אור ה' ג א ג). שהזמן הוא מדובק מחלקיו וכמותו מתהוה בהתהוות התנועה על נכחותה כמו שכמות חלקיו הוא מתהוה בהתהוות התנועה (אבר' שלום, נוה שלום א יא). למצוא ברקיע השמיני הנקודה הנוכחות לציר הצפוני שבגלגל התשיעי (ר"ד גנז, נחמ' ונעים א כו).

***נָכְחִי**, נוכחיי, ת"ז, מ"ר נָכְחִיִּים,— מה שהוא נֹכַח לדבר, נגדו: וראוי שתדע כי משוה היום עם הד' עיגולים הקטנים נקראו העיגולים השוים הנוכחיים וכו' ולזה נקראים עיגול משוה היום השוה והנוכחיי עגול מקום עמידת השמש הקייצית השוה והנוכחיי (ראב"ח הגביה, אספירא ב). בסבוב הגלגל שהוא יבקש שלמות יחסר לו כדי שיהיה נכחי לכל צד (ר"י א"ת, כוזרי ה יד). וכשידומה שיש אנשים נוכחיים אלינו למטה מן הארץ הנה המעלה שלהם היא המטה שלנו (ר"י אברבנאל, שמים חדשים ב). — ובמשמ' נמצא במעמד לפניו, gegenwärtig; présent; present: ודע כי המוכיח את מי שאינו נוכחי והלומד את מי שאינו למד

כמנגן אל המתים או כצועק אל הצלמים (ר"י א"ת, תקון מדה"נ לרשב"ג, שער הכוות דכך ישרה). ובמשמ' של עכשיו, של הזמן שאתה בו: ואחרי שההויה הנוכחית התחיבה קשור והשתלבות איכיות האדם והעולם באופן הנוכחי כבר הסכלת לשאול וכו' (רש"פ, ארבע כוסות, כוס תנחומי' ב).—ונרדף עם מוכ"ז: הנה קח את ברכתי אשר הובאת לך על ידי הנוכחי רבי פלוני יצ"ו (קובץ אגרות נוקסטרוף 320). מכתב רופ"מ הגיעני יום שלשום ע"י הנוכחי וראיתי שאלתו שאלת חכם וכו' (תשו' ר"ע איגר, סי' לז).—ובמשמ' הַדָּבָר שהוא נכח לעינינו, שעומד לפני עיניך, Gegenstand; objet; object: ואלה תכחות מתחלפים לפי הנכחיים (אובשייו בלעז) כלומר כשכח ימצא נכחי הראות יהיה כח חוש הראות (ר' הלל, תגמ' הנפש א ז). כי מלת להשכיל היא מורה על הפעלות דבר וכו' במקרה התחברו אל דבר אחר זולתו ר"ל אותו שהוא נוכחי שלו אובייטו בלעז כמו הצבע אל הראות וזה הנוכחי לשכל שיקרא בו משכיל הוא נקרא מדמה (שם). שההפרש שיש בין העיוני והמעשי הוא רק לפי הנוכחים (אוביוטו בלעז) (שם ב א).

*נְכֹחִי, ת"ז, לנק' נְכֹחִית, מ"ר נְכֹחִיִּים, נְכֹחִיּוֹת,—מקביל, parallèle: והקוים הנכוחיים הם קוים שיהיה המרחק ביניהם שוה ושמור במשיכתן ואין אחד מהם פוגש את חבירו בהלוכו ואלו היית מוליך אותם לאין סוף והקוים אשר אינם נכוחיים הם קוים שאין המרחק ביניהם שמור לעולם (ראב"ח הנשיא, המשיחה והתשברי' א יב). מרובע ארוך והוא אשר ארכו עודף על רחבו ושתי צלעי ארכו ושתי צלעי רחבו נכוחיות ושוות זו לזו (שם יט). מכאן גזרו הפילוסופים ואמרו כל משלש שיצא ממרבע נכוחי ותהיה תושבת המשלש צלע האחת מהמרבע וראש המשלש מגיע אל הצלע הנכוחית לה הוא מחצית המרבע (שם לח). והמשלשות והמרבעות הנוכחיות אשר הן בקומתן שוות (שם מא). הולכות על סדר בקו ישר ונכוחי (המאירי על משלי יו).

*נְכֹחִיּוּת, ש"נ, — סגולת מה שהוא נְכֹחִי: ונתאמת שהמחשבה הגוזרת שיש שם (אצל קו המשוה) יציאה מן השווי בסבת קרבת השמש היא מחשבה נפסדת כי נכחיות השמש שם יש לה פחות היזק ושנוי לאויר מקרבתה הנה (קאנון א א ג א). שוכני האקלים הרביעי, כי לא ישרפו בהתמדת נכחיות השמש לראשיהם (שם). חזק הכעס והגבורה וטיב ההכנה ונכחיות העיון (שם ג יא א ג). הנה הרחם יקרה לו שיטה אל אחד צדי האשה ויסור פי הרחם מהנכחיות אשר יוצק עליה הזרע (שם כא ד ס). ושאין נכחיות השמש שם שורף כמו שישרוף בהתמדת הנכחיות והקורבה לנו (ר"י אברבנאל, ברא"ש'). הקשת הוא דבר טבעי יתילד מנכחיות השמש והכאת נצוציו בדבר הלח (שם, נח). וראה השמש יורד להכנס תחת הארץ בנכחיות גבעון (הוא, יהוש' י יב). תניח קרן המציצה תחת צידי הכסלים על נכחיות הנחיר אשר ממנו יזול הדם (פרקי משה ט). השמש בהיותו בעגולת סרטן כי אז יהיה נכח ראשנו ולכן יחמם אותנו הרבה לנכחיותו כי באים ניצוציו ביושר (ר"מ אלבילה, ראשי דעת סג:). ושום פגישה לא תעשה אלא מנוכחיות גבולים כלומר נקודה לנקודה ושטח אל שטח כאשר ימששו ויגעו זה בזה (ר' הלל, תגמ' הנפש, בסוף). שבמקום קו השוה נכחיות השמש שם בשווי (ר"י פרוביגלו, שו"ת בדבר למוד החכמות, ד"ת סח). לפי שיכה השמש על ראשם בעת הנכחיות וכו' שנכחיות השמש בשוכני תחת הקו השוה יותר מעט מזיק וכו' שיותר יתרחק השמש כשיתחיל לנטות מהנכחיות (רש"ט ספרוט, עין כל, כ"י ביהמ"ד שכטר). — ובמשמ' תפנית, direction: שהמרגלים יבואו ויגידו לו ענין יריחו לדעת אם ראוי לעבור נגדו או לעבור הירדן בצד ונכחיות אחר (ר"י אברבנאל, יהוש' א יא). — ובמשמ' התנגדות: שהתפלל (יצחק) והעתיר על ההתנגדות והנכחיות שהיה לה כי עקרה היא (מדרשי התורה, אנשלמה אסתרוק, הוצ' עפשטיין). — ובמשמ' הַמָּצָא לפני פלוני, Présence: שהחושים לא ישיגו מוחשיהם אלא עם מקרי הגשם וכו' וגם יצטרך עם זה שיהיה המוחש נכחם ובכלים גשמיים ואמנם כח המדמה אע"פ שאינו צריך לנכחיות המוחש הנה הוא יצייר כל מקרי הגשמים (ר"י מפיסא, מנח' קנא' 37).

*נְכַי, ש"ז, — כמו נִכּוּי: (אשה שנגפוה ויצאו ילדיה) רבי יוסי אומר (מנכין מדמי ולָדות) נכי[1] חיה (מה שהבעל היה צריך לשלם שכר מילדת) בן עזאי אומר נכי[2] מזונות (שהיה צריך להוציא יותר למזונות אשתו בימי קשויה) (ב"ק נט.).

---

1) כך בנסח' הדפו', ובכ"י גבי, עי' ד"ס. ואמרו בגמ' שם: מ"ד נכי חיה כ"ש נכי מזונות ומ"ד נכי מזונות אבל נכי חיה לא דאמר ליה אתתא דידי פקיחא היא ולא מבעיא חיה. ע"כ. ועי' הערה לקמן.—2) בתוספת' (שם ט ג) וירוש' (שם ח א) הובאו דברי בן עזאי בענין מי שעשו לו חבורה וכו' וע"ז אמר בן עזאי: נותן לו נכי מזון (כך בכ"י וינה, ובכ"י א"פ דמי ניזק, ובספרי

·נכיה, ש״נ,—כמו נכוי, נכיון: מנכה לו כמנהג נכיית המקום (רמב״ה, השג׳ למב״ם, הלכ׳ מלוה ולוה ו ב).

·נכיון, ש״ז,—כמו נכוי: כל נושה בם לא יחשב לו לרבות יותר מן ששה למאה לשנה כדת המדינה ומי שלקח יותר מזה יחשב המותר על נכיון הקרן (ר״י סטנוב, דברי ריבות כב). למהר להחיש את הפאם לידי וכו׳ והכסף אחרי נכיון הוצאותיך (מא״ג, דביר ב, מכת׳ טו). גם את עשרה רו״כ וכו׳ קבלתי לנכיון על עשרים רוא״ס אשר אני נושה בו (הוא, קרית ספר נג).

***נכיש**, ש״ז, — כמו נכוש: שכרו לנכש וכו׳ גמר נכישו[1]) בחצות היום לא יאמר לו בא ונכש בשדה אחרת וכו׳ וכן הוא שגמר את חרישתו בחצי היום לא יאמר לו הריני חורש בשדה פלונית גמר את נכישו[1]) בחצי היום לא יאמר לו הריני מנכש עמך בשדה פלונית (תוספת׳ ב״מ ז ו). יד הקרדום של נכיש[2]) חמשה (כלי׳ כט ז).

א. ***נכיתה**, ש״נ,—שה״פ מן *נכת: נכיתה[3]) שנכת מסנחריב ובזה שבזו מסנחריב (מד״ר שה״ש, מנאוני).

ב. **·נכיתה[4])**, ש״נ,—כמו נכוי, נכיון: ומשכנתי אצלו בהם כל אותה חצר פלונית משכ נה גמורה מהיום ולאחר ארבע שנים בנכיתה כך וכך (שו״ת הרי״ף רכט). יהא רשאי לירד במשכונה זו שמשכנתי לו ולאכול פירותיו בנכיתת כך וכך בשנה (ספ׳ השטרות לר״י ברצלוני מג).

נכל[5]), ממנו נוכל, נכל, נכל, ·נכלה.

נכל, ש״ז, מ״ר בכנ׳ נכליהם,—זמם רע של ערמה ותחבולה, Arglist ; astuce ; deceit: כי צררים הם לכם בנכליהם (במד׳ כה יח). — ומצוי בסהמ״א: שההרכבה הרוכבת בשכל, אשר הוא נולד מכח הנשמה ואין בו נכל (מנחם גיאני הקראי, מכתב לר״ד הבבלי, לקו״ק, נספח׳ 47). כי השכל, אשר בו מכל אבקת רוכל, ואין בו נכל, יבדל מן המורגש, ועמו לא יקרב ולא יגש (הוא, מכתב לקהל׳ קסיר, שם 50). וטמנו פח ללכדהו וארבו לו כמו חיה, והיו לו בנכליהם כסנבלט וטוביה (ר״ש סנגיד, הכמות פליליה). בחמי לבי נמס, כי הר חטאים עומס, עורי רגע וימאס, נכל עולם יגע, ולשים בחבלו יגע, ושמחת חנף עדי רגע (רמב״ע, התבוננו ונדעה). יבקע כשחר אור צר ואורי נעלם, והיום הזה הלמוני צרי בנכלם, ועל ארצי שאון ככפירים בבקשם אכלם (ראב״ע, איך אוכל). מה אדבר לו אדעה כי לא לי שבילי, אך כפי יכלו יעזוב נכלו איש אוילי (הוא, אל אמת). וגדודי עוני באורם קלוני וצלוני, ואחרי סלוני סילוני וסלוני, ובנכליהם נכלוני, ומלדה ומבטן שכלוני (ר״י חריזי, תחכ׳ יד). ויתמה לבי לשכלו ונכלו, ולא מצאתי מענה להשיב לו (שם ל). כי תמצא בו מרמת שועלים, וגנבות חתולים, ועזות כלב, ונכל דוב אורב, וטמאת עורב (שם מו). רבת צררוני בני ימים גם צררו אותי במו נכלם, צורי חמל על דל ויום דינך אל נא יהי שב ממך נכלם (הוא, הענק, אות נ). על כן אמרתי אליך כי כל הנשים בוגדות וכל הנפשות מצודדות והנני מגיד אליך מעט מבגידותיהן ונכליהן (ר״י בן זבארה, ספ׳ שעשוע׳ ב). כאשר יעשה בלע ובכר וזולתם אשר בשקריהם ובפחזותם ובערמת מליהם ובדיהם ונכליהם יבואו אל החולה ויביטו אל פניו ויפתחו את עיניו ויסירו את צפרניו להפחידו ולהחרידו ולקרב יום אידו (שם י). פועל אותות ומסות, שחק עליהם לנסות, איך נכליהם להמסות, כל אשר יזמו לעשות (מנחם בר מכיר, שבת ב חנכה, אין מושיע). צפתה עין שכל, ערום מנכל (נשמת לפסח, הגדה מצוירת ומנקדה, כ״י בריט״מ). אם את בתחבולות תבא ובנכל לבלום ברסן את פיהם ידומו (כהנת אברהם א לב ט). אין חכמה במזמות רשע ולא שכל בנכלי מרמה (ב״ז, תרג׳ ב״ס יט כה). בלילות יראו נכלי צבוע, מסכנות מתעשר מעגלי הבורח (יל״ג, בירח בלילה).

נכל,—קל לא נמצא.

—התפ׳, התנכלו, להתנכל,—התנכל את פלוני לעשות לו דבר, התחכם וזמם מזמות של תחבולה על פלוני: ויראו אתו (בני יעקב את יוסף) מרחק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו להמיתו (בראש׳ לז יח). — והתנכל בפלוני במשמ׳ זו: הפך לבם לשנא עמו להתנכל בעבדיו (תהל׳ קה כה).—ובסהמ״א: כאיש שיתנכל את איש להרג, או לגנוב ממונו בלילה (ר״ש א״ת, מו״נ ג יב). חייב כל משכיל להסתכל בטובת בני אדם ורעותיהם וכו׳ לפקוד

הדפו׳ זכי מזון, ובירוש׳ נכאי מזון), ושאלו בגמ׳ ירוש׳ שם: מהו נכאי מזון בקדמיתא הוינא אכיל טלופחין וירק וכדון לית בי מיכל אלא ביעין ותרנגולין ומה דו אמר יהבין ליה. ע״כ. ולפי זה הכונה בנכי מזון היא שהחובל נותן לנחבל ההבדל שבין מזון פשוט למזון טוב ומבריא.

[1]) כך בכ״י א״פ, הוצ׳ צוק״מ, ובספרי הדפוס ניכוש, נכושו. — [2]) כך בכ״י ובמדב״מ. ובספרי הדפוס נכוש, עי׳ הערה לערך נכוש.

[3]) בקצת ספרים נכתה.

[4]) בארמ׳ נכייתא: האי משכנתא באתרא דמסלקי לא ניכול אלא בנכייתא וצורבא מדרבנן אפילו בנכייתא לא ניכול (ב״מ סז:).

[5]) בארמ׳ וסורי׳ ערם ומחבל תחבולות.

האויבים בהיזק והמתנכלים בדחות נכליהם (רס"ע פלקיירא, המבקש מט). וימלוך בנו תחתיו דון יואן וכו' ויתנכר לכל אוהבי אביו וכו' ויתנכל אליהם לאמר בני מות אתם כי קשרתם עלי כלכם לתת אותי ואת ארצי בידי מלכי ספרד (ר"י אברבנאל, הקד' פרוש לנביאי ראשונ').

— פע', נִכֵּל, — נִכֵּל לפלוני בִּנְכָלָיו, התנכל לו, חבל לו תחבולה רעה: כי צררים הם לכם בנכליהם אשר נִכְּלוּ לכם על דבר פעור (במד' כה יח). — ואמר הפיטן: הן לאמים עת נקבצו, חי עליך כרות ברית כחפצו, על עמך יערימו סוד ויתיעצו, ונכלו מזמות נטות אשורי למעוד, אח־י הנכר להחביל ומפחד לרעוד (ר' קלוני' בן יהודה, קינ', אמרתי שעו מני). וצר צוררי בנכליהם אשר נכלו לעקוב, ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב (מנחם בר מכיר, סליח' לתעני' אסתר, אדם בקום עלינו).

— ספע', ׃הִנְכִּיל: נותני מום ומשפטיהם והאונס והמפתה בהנכיל (רסע"ג, תרי"ג מצות).

— נפע', ׃הִנָּכֵל, — כמו התנכל: כל אחד מתיירא מחבירו להנכל ולהתגולל עליו (המאירי, בית הבחירי', אבות ג ב).

׃**נְכָלָה**, ש"נ, — כמו נֵכֶל: ובשמעי מפיו אלו המלות ידעתי כי הוא חברנו אבי הנכלות וראש התחבולות (ר"י חריזי, תחכמ' לח).

נכס[1], ממנו נֶכֶס.

נֶכֶס[2], ש"ז, מ"ר נְכָסִים, — מה שיש לאדם מכסף וזהב, מטלטלים ובתים, וכדומ', :Vermögen; propriété; -perty: כי שלחם יהושע (את בני שבט מנשה) אל אהליהם ויברכם ויאמר אליהם לאמר בִּנְכָסִים רבים שובו אל אהליכם ובמקנה רב מאד בכסף ובזהב ובנחשת ובברזל ובשלמות הרבה מאד (יהוש' כב ז־ח). ולא שאלת עשר נְכָסִים וכבוד וכו' ותשאל לך חכמה ומדע וכו' החכמה והמדע נתון לך ועשר וּנְכָסִים וכבוד אתן לך (דהי"ב א יא־יב). גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עשר וּנְכָסִים והשליטו לאכל ממנו (קהל' ה יח). איש אשר יתן לו האלהים עשר וּנְכָסִים וכבוד ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה (שם ו ב). — ובתו"מ: מרבה בשר מרבה רמה מרבה נכסים מרבה דאגה (הלל, אבות ב ז). לוט שלא היה בסדום אלא מפני נכסיו אף הוא יצא וידיו על ראשו (ר' אליעזר, תוספת' סנה' יד ד). אפילו עניים שבישראל רואין אותם כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהם שהם בני אברהם יצחק ויעקב (ר"ע, ב"ק ח ו). כאדם שאומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום (שמעון בן עזאי, פסח' כב:). אדם חייב להיות חס על נכסיו (ראב"ע, תוספת' ערכ' ד כה). הרוגי בית דין נכסיהם ליורשיהם הרוגי מלך נכסיהם למלך (ר' יהודה, שם סנה' ד ו). שטרי (חוב) שיש בהם אחריות נכסים גובה מנכסים משועבדים ושאין בהם אחריות נכסים גובה מנכסים בני חורין (ר"מ, ב"מ יג:). מי שמת והניח אשתו שומרת יבם והניח נכסים של מאה מנה ואין כתובתה אלא מנה אין היורשין יכולין למכור מפני שכל נכסיו אחראין לכתובה (תוספת' כתוב' ט א). הרוצה להבריח נכסיה מבעלה כותבן שטר פטים לאחר (רשב"ג, שם ב). שומרת יבם שנפלו לה נכסים וכו' מתה מה יעשו בכתובתה ובנכסים הנכנסים ויוצאין עמה וכו' נכסין בחזקתן כתובה בחזקת יורשי הבעל נכסים הנכנסים ויוצאים עמה בחזקת יורשי האם כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר ובלבד שתהא כתובתה על נכסי בעלה הראשון (יבמ' ד ג־ד). הכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסיך הרי זה אוכל פירות בחייה וכו' כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן הרי זה אינו אוכל פירות בחייה (שם ט א). נכסים שיש להם אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה וכו' וזוקקין נכסים שאין להם אחריות את הנכסים שיש להן אחריות לישבע עליהן (קדוש' א ה). נכסים שאין בהן מעילה נכסים של בני ברית נכסים המיוחדים (ב"ק א ב). אין לאיש חזקה בנכסי אשתו ולא לאשה חזקה בנכסי בעלה ולא לאב בנכסי הבן ולא לבן בנכסי האב וכו' והמחזיק בנכסי הגר נעל וגדר ופרץ כל שהוא הרי זו חזקה (ב"ב ג ג). יהי רצון שלא יבוש בעל הבית וכו' ויצלח מאד בכל נכסיו ויהיו נכסיו ונכסינו מוצלחים וקרובים לעיר (רבי, ברכ' מו.). כשהיה (ר' יונה) רואה בן טובים שירד מנכסיו היה אומר לו בני בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה ממקום אחר טול ואת פורע (ירוש' שקל' ה ו). ובשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים נמסרין למלכות על משהי שטרות פרועים ועל מלוי ברבית ועל שהיה ספק בידם למחות ולא מיחו ועל שפוסקים צדקה ברבים ואינן נותנין (סוכ' כט). האשה שמכרה נכסי מלוג בחיי בעלה ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות (ר' יוסי בר"ח, ב"ב קלט:). הרי שמכר שדה

[1]) בסורי' כמו"כ. ועי' הערה להערך.

[2]) לא נתברר מקור מלה זו. בארמ' וסורי' נכסא, אך אין לו חבר בערב'. ר' אבא מרומניא אמר: לכך נקרא שמם נכסים שנכסים מזה ונגלין לזה (מד"ר במד' כב, תנחומ' סוף מטות). אך אין זה אלא דרך דרש.

לחבירו והשביחה ובא בעל חוב וטרפה כשהוא גובה גובה את הקרן מנכסים משועבדין ואת השבח מנכסין בני חורין (ב״ב קנז:). מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות ב״ד יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסים את אשתו (כתוב׳ מח.). הבא ליפרע מנכסי יתומין לא יפרע אלא בשבועה (ב״ב לג.). בשנכסי אבי כלה אסורין על החתן (ר׳ זירא, נדרי׳ לח:). הרואה הדס בחלום נכסיו מצליחין לו ואם אין לו נכסים ירושה נופלת לו ממקום אחר (ברכ׳ נז.). כדי לחוס על נכסיהן של ישראל (ר׳ יוסי בר׳ בון, ירוש׳ פסח׳ א ה). אמר לו אביו (של ר׳ אליעזר) לא עליתי בני אלא לנדותך מנכסי עכשיו הרי כל נכסיו נתונים לך במתנה (מד״ר ברא׳ מב). נכסי חוצה לארץ אין בהם ברכה (ריש לקיש, שם עד). משנכנס יעקב לביתו (של לבן) נתברך בנכסים ובבנים (תנחומ׳ שמות טו). שכל היורד מנכסיו כאלו מת (פדר״א מ). — ומצוי בסהמ״א, והשתמשו גם במ״י: וכשהביאה הגויה הבגדים מגוהצין הוליכה לבאו״א הבגדים בחדר שלו וכשהביאם אצלי נחסר לי מנכסי נכס אחד (שו״ת בנימין זאב שפא). וימהר ראשטאפטשין לפניהם אל טירתו ויצת אותה באש לעיניהם לא השאיר שריד לנכסו זה בלתי אם את בית התפלה לבדו ויתו על פתחו בחרט אנוש לאמר שמונה שנים הרביתי בתפארת הנכס הזה ואחי בו חיים נעימים עם משפחתי ועתה רחקו ממנו שמונת אלפים גרי נכסי כי קרבתם אתם לבוא ואני הנני מצית את נכסי זה בידי (מא״ג, הגלפת׳ ברוסיה 66).

׳נְכַס[1], פ״י, — טָבַח, שָׁחַט: טבעו נכסו רובדי דוכני, בגיא חמת כנקטל מכהני (ר״א קליר, קינ׳, איכה תפארתי). אבח חסידי ומשיחי נכס, אוילי עמי כהקריצוני להרכס (ר׳ יוסף בר שלמה, שבת א חנכה, אודך כי אנפת).

— פעי, ׳נִכֵּס, — כמו נָכַס: צאלים יסוכוהו, צפה לערכהו, צדו לנכסהו, צנועים לכוסהו (רסב״י הבבלי, אל נשא).

***נִכְפֶּה**, ש״ז, לנק׳ נִכְפִּית, ׳נִכְפֶּת, מ״ר נִכְפִּים, — חולה בחלי הנפילה, fallsüchtig; epileptique; -tic: נכפה (פסול לי׳ ו ה) אפילו אחת לימים רוח קצרית באה עליו וכו׳ (בכור׳ ז ה). המוכר שפחה לחבירו על מנת שיש בה מומין ואמר לו חולה היא שוטה היא נכפית היא וכו׳ (תוספת׳ ב״ב ד ה). לא ישא אדם אשה לא ממשפחת נכפין ולא ממשפחת מצורעים (רבא, יבמ׳ סד:). העומד בפני הנר ערום הוי נכפה והמשמש מטתו לאור הנר הווין לו בנים נכפין (פסח׳ קיב:). — ומצוי בסהמ״א: נפל דניאל בן עזריה בחלאים רעים אחד שבהם שהיה נכפה בכל שנה ששה חדשים (קטע מכתב לאביתר הכהן, סעדיאנה, שכטר 88). ואותה הנערה עמדה באמונתה וכל מי שהיה תובעה היתה ממאנת עליו כיון שהחזיקו בה התחילה לנהוג עצמה נכפת ומקרעת בגדיה ובגדי כל מי שהיה נוגע בה (ערוך, ערך הלד). והנופל מן החלי הידוע בערבי צרע נקרא נכפה (ריב״ג, שרש כפה). מי שכעסו חזק ורוגזו אמיץ איננו רחוק מן המשוגעים הנכפים (ר״י א״ת, תקון מדה״נ לרסב״ג ב ט). אם ישאף בעל הכפיה ריח גלבנום יתעורר הנכפה (ראב״ע, ספ׳ הנסיונות ב, כ״י פריז). כיצד מעשה הידעוני מניח עצם עוף ששמו ידוע בפיו ומקטיר ועושה מעשים אחרים עד שיפול כנכפה וידבר בפיו דברים שעתידים להיות (רמב״ם, עבוד׳ כוכב׳ ו ב). ובכלל שוטים יחשב הנכפה בעת כפייתו פסול (לעדות) ובעת שהוא בריא כשר וכו׳ שהרי יש שם נכפים שגם בעת בריאותם דעתם מטרפת עליהם וצריך להתיישב בעדות הנכפין הרבה (שם, עדות ט ט). ולי מרפא, לכל איש נכפה, ולכל לב נרפה ונספה, ולתחלואי הפה (ר״י חריזי, תחכמ׳ ל). דוברי שקר ובעלי כזבים, אשר פניהם פני להבים, ובמלאכת ה׳ נרפים, ויש בהם זבים ומצורעים ונכפים (ר״י זבארה, ספ׳ שעשוע׳ יג). והביא ראיה מן הנכפה שבטלו הימנו כל הרגשותיו הבאות מן המוח (שעה״ש לאבי הרלב״ג ט). המקרים שהם משותפים לנכפים שיפול הנכפה פתאום מלוא קומתו (נתן פלקירא, צרי הגוף, כ״י בריט״מ). ואמר אבוק׳ כי הצאן כשהם נכפים וינתחו מוחם ימצאו במוחם רטיבות רעה (שם). אבל לא היה זה מפעל הדמיון כמוקדחים וכנכפים כי מוחשות היו באמת אותן הצורות לעיניהם (כ״י אברבנאל, וירא). שלפעמים תבוא מכה לאדם מצד השד ויפול לארץ כנכפה וידבר בלשון לא דבר בה מעולם ויקרא מקרא אשר לא למד (צרור המור, תזריע). המוכר עבד או שפחה ונמצא בהן מומים אין זה מקח טעות וכו׳ אלא אם כן נמצא בהן שחין רע או נכפה או שעמום שהן דברים המבטלין אותן ממלאכה (טור חו״מ רלב). מי שהוא עת שפוי ועת שוטה כגון הנכפין בעת שהוא שפוי מעשיו קיימין (שם רלה). איפיליפשיאה והוא חולי הנופל או הנכפה השם ישמרנו ובו אבוד החוש והדעת ועם תנועה בלתי רצונית לעת העונה (מעשה טוביה, בית חדש א ג). בלבב מר נדאג ונאנח על מקרה מר אשר קרהו מאת ה׳ כי החתן נפל בתחלואי נכפה ר״ל (שו״ת חתם סופר, חו״מ ד).

---

[1]) מארמית.

א.**נכר**[1], כּמנו נֶכֶר, נֵכָר, נָכְרִי, א.נִכֵּר, נָכְרִי, נָכְרִיָּה, *נָכְרִית, *נָכְרִיּוּת, *הִתְנַכְּרוּת.

נֹכֶר, ס"ז, — צָרָה, איד, Unglück; malheur; misfortune: ואל תרא ביום אחיך ביום נָכְרוֹ ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם (עובד' א יב).

נֶכֶר, ס"ז, — כמו נֹכֶר: הלא איד לעול וְנֶכֶר לפעלי און (איוב לא ג).

נֵכָר, ס"ז, סמי' נֵכַר, — מה שהוא זר לאדם, מה שאינו מבני עמו; בן נֵכָר, איש מעם אחר, לא של ישראל: יליד בית ומקנת כסף מכל בן נֵכָר אשר לא מזרעך הוא (בראש' יז יב). זאת חקת הפסח כל בן נֵכָר לא יאכל בו (שמות יב מג). ומיד בן נֵכָר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה (ויקר' כב כה). בני נֵכָר יתכחשו לי וכו' בני נֵכָר יבלו ויחגרו ממסגרותם (ש"ב כב מה-מו). בהביאכם בני נֵכָר ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי (יחזק' מד ז). כל בן נֵכָר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי (שם ט). ואל יאמר בן הַנֵּכָר הנלוה אל יי' לאמר הבדל יבדילני יי' מעל עמו (ישע' נו ג). ובני הַנֵּכָר הנלוים על יי' לשרתו (שם ו). ובנו בני נֵכָר חמתיך ומלכיהם ישרתונך (שם ס י). ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נֵכָר אכריכם וכרמיכם (שם סא ה). נשבע יי' בימינו ובזרוע עזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאיביך ואם ישתו בני נֵכָר תירושך אשר יגעת בו (שם סב ח). פצני והצילני מיד בני נֵכָר אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר (תהל' קמד יא). ויבדלו זרע ישראל מכל בני נֵכָר ויעמדו ויתודו על חטאתיהם (נחמ' ט ב). — ואל נֵכָר, אלהי נֵכָר, אלהי הַנֵּכָר: הסרו את אלהי הַנֵּכָר אשר בתככם (בראש' לה ב). יי' בדד ינחנו ואין עמו אל נֵכָר (דבר' לב יב). וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נֵכַר הארץ אשר הוא בא שמה (שם לא טז). כי תעזבו את יי' ועבדתם אלהי נֵכָר ושב והרע לכם (יהוש' כד כ). ויסירו את אלהי הַנֵּכָר מקרבם ויעבדו את יי' (שפט' י טז). ויאמר שמואל אל כל בית ישראל לאמר אם בכל לבבכם אתם שבים אל יי' הסירו את אלהי הַנֵּכָר מתוככם והעשתרות (ש"א ז ג). והיה כי תאמרו תחת מה עשה יי' אלהינו לנו את כל אלה ואמרת אליהם כאשר עזבתם אותי ותעבדו אלהי נֵכָר בארצכם כן תעבדו זרים בארץ

[1]) בערב' נכר a).

a) نكر

לא לכם (ירמ' ה יט). כי חלל יהודה קדש יי' אשר אהב ובעל בת אל נֵכָר (מלא' ב יא). לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נֵכָר (תהל' פא י). — וְהַבְלֵי נֵכָר: מדוע הכעסוני בפסיליהם בהבלי נֵכָר (ירמ' ח יט). — אַדְמַת נֵכָר: איך נשיר את שיר יי' על אדמת נֵכָר (תהל' קלז ד). — מזבחות הַנֵּכָר: ויסר את מזבחות הַנֵּכָר והבמות (דהי"ב יד ב). — וסתם נֵכָר, דָּבָר נֵכָר: וטהרתים מכל נֵכָר ואעמידה משמרות לכהנים וללוים (נחמ' יג ל).

א.**נָכַר**, קל לא נמצא.

— פע', נִכֵּר, תְּנַכֵּר, יְנַכְּרוּ, — א) נִכֵּר פלוני דָּבָר, לא הודה בדבר, כחש, verneinen, verleugnen; nier; deny: אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם לולי כעס אויב אגור פן יְנַכְּרוּ צרימו פן יאמרו ידינו רמה ולא יי' פעל כל זאת (דבר' לב כו-כז). הלא שאלתם עוברי דרך ואתתם לא תְנַכֵּרוּ (איוב כא כט). — ב) נִכֵּר את המקום וכדומה, עשהו זָר, כאלו לא היה של ישראל וכדומ': יען אשר עזבני וַיְנַכְּרוּ את המקום הזה ויקטרו בו לאלהים אחרים אשר לא ידעום המה ואבותיהם (ירמ' יט ד). — ואמר בן סירא: משוכן זריו זהיר דרכיך ויגבריך[1] במחמדיך (כ"ס גני' יא לד). — ובתו"מ: לא תכירו פנים במשפט וכו' לא ת נ כ ר ה ו (ר' אלעזר, סנה' ז:). בשעת צרתם של ישראל אומות העולם מ נ כ ר י ם אותם ועושים אותם כאילו אין מכירים אותם בעולם (ספרי דבר' שכב). — ומצוי בסהמ"א שמוש זה: ופתר והנה עלה זית טרף בפיה חתוך בפיה עשה טרף כמו טרוף וזה מ נ כ ר י ן אותו בעלי הדיקדוק היעשה ממלה משקלה פעל פעול (תשו' דונש על רסע"ג לב). ולא י נ כ ר ו ג"כ כי יש במעי הצם כח דוחה ועכול (קאנון ג יד א א).

— התפ', הִתְנַכֵּר, יִתְנַכֶּר, מִתְנַכְּרָה, — הִתְנַכֵּר לפלוני, הראה את עצמו לפלוני כאילו הוא זר לו: וַיִּתְנַכֵּר (יוסף) אליהם וידבר אתם קשות (בראש' מב ז). — פלוני הִתְנַכֵּר, הראה את עצמו לא כמו שהוא באמת, לבש בדרך שלא יוָּדע מי הוא: ויאמר ירבעם לאשתו קומי נא והשתנית ולא ידעו כי אתי אשת ירבעם והלכת שלה הנה שם אחיה הנביא וכו' ויי' אמר אל אחיהו הנה אשת ירבעם באה לדרש דבר מעמך וכו' והיא מִתְנַכְּרָה ויהי כשמע אחיהו את קול רגליה באה בפתח ויאמר באי אשת ירבעם למה זה את מִתְנַכְּרָה ואנכי שלוח אליך קשה (מ"א יד

[1]) כך הנסחה בהנוסח העברי של הגניזה, אך רגלים לדבר כי נשתבש כלו וכבר התפלפלו בו המפרשים. אך בהמלה ויגבריך (או ויגברך) אין ספק כי היתה באמת כתובה בגוף הנוסח במשמ' עשה אותו לנכרי.

כ-ו).—הִתְנַכֵּר הנער, אי אפשר לדעת מהו: גם במעלליו יִתְנַכֶּר־נער אם זך ואם ישר פעלו (משלי כ יא).—•ובמשמ׳ בתחבולות סתר: כי בהתנכר אלך עמו ולפנים אבחרנו בנסיונות (כ״ס גני׳ ד יז). - ⁚ובמשמ׳ מתחפש ומסתתר: ויברח נקטניבור המלך ממצרים מתנכר מעירו לילה (יוסיפון, דף סז). אמר לה מי את מבני אדם או מבני המזיקין אמרה לו מבני אדם אני אמר לה שמא מן הרוחות את ומתנכרת עלי אמרה לו לאו (ערוך, ערך חלד). אראה פני תבל ידידי זועפים יתנכרו אלי ולא נכרו (רסב״ג, בימי יקותיאל). שאין דרך הבנות לצאת כלל בשוק ואם תצא הבת למרחץ תצא מתנכרה ומכוסה (סמ״ג, מ״ע, סי׳ מח). שכך דרך הלסטים מתחפשים ומתנכרים ומכסין פניהם עד החוטם כדי שלא יכירום בני אדם (ר״ש מסנות, מעין גנים לאיוב ה ה).— ובמשמ׳ נעשה זָר: בכל חליפות הזמן פני בלי מסוה לנגד קור וחם הוקעתי, עד כי למשחית נהפך הודי וגם התנכרו פני ולא נודעתי (רמב״ע, פתאס ינורי, דיואן קמח, כ״י בודל׳). יתנכרו לי כאלו לא ידעתים אבל יכיר לבבי אשר עיני מנכרת (ר״י הלוי, עין נדיבה). איכה כלילת יפי מתנכרה לעין כל בשר (הוא, איכה כלילת יפי). נחשבת לנכרי שנתנכרו מעשיו (ראב״ע, הקד׳ מעדני מלך). כי הנכרי הוא שהתנכר ליוצרו ואינו מאמין בעיקרי הדת (ר״ש בן וירגא, שבט יהודה ז). נעשו זרים ונתנכרו לאביהם שבשמים (ר״נ על הרי״ף, יומי ד.). ולא נהיה מכת המתנכרים בחסד ד׳ ובנפלאותיו אשר עשה עם קהלתנו (ר״א קפסלי, REJ LIV 130).

—נפע׳, יִנָּכֵר,—נִכַּר פלוני, היה כמו זר, לא נראה כמו שהוא באמת: בשפתו יִנָּכֵר שונא ובקרבו ישית מרמה (משלי כו כד).

ב. **נכר**, ממנו ב.נכר, מכר, *הכר, ב.*הכרה, ⁚הכרות.

־. **נָכַר**, קל לא נהוג.

—הפע׳, הִכִּיר, הִכִּירוֹ, הִכִּירוּ, הִכָּרְהוּ, מַכִּיר, מַכִּירֵךְ, מַכִּירִים, הַכֶּר־, לְהַכִּירֵנִי, אַכִּיר, אַכִּירֶהָ, תַּכִּיר, יַכִּיר, יַכֵּר, וַיַּכֵּר, יַכִּירֶנּוּ, יַכִּירֵהוּ, יַכִּירָה, יַכִּירֵם, תַּכִּירוּ, יַכִּירוּם.—א) הִכִּיר את פלוני, רָאָה שהוא פלוני, שהוא מי שידוע לו, erkennen; reconnaître; to recognize: ויגש יעקב אל יצחק אביו וימשהו ויאמר הקל קול יעקב והידים ידי עשו ולא הִכִּירוֹ כי היו ידיו כידי עשו אחיו שערת (בראש׳ כז כב־כג). וירא יוסף את אחיו וַיַּכִּרֵם וכו׳ וַיַּכֵּר יוסף את אחיו והם לא הִכִּרֻהוּ (שם מב ז־ח). האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הִכִּיר ואת בנו לא ידע (דבר׳ לג ט). וימהר ויסר את האפר מעל עיניו וַיַּכֵּר אתו מלך ישראל כי מהנביאים הוא (מ״א כ מא). ויהי עבדיהו בדרך והנה אליהו לקראתו וַיַּכִּרֵהוּ ויפל על פניו ויאמר האתה זה אדני אליהו (שם יח ז). ותקם בטרום יַכִּיר איש את רעהו (רות ג יד). כל ראיהם יַכִּירוּם כי הם זרע ברך ד׳ (ישעי׳ סא ט). כי אברהם לא ידענו וישראל לא יַכִּירָנוּ [1] (שם סג יו). וישאו (רעי איוב) את עיניהם מרחוק ולא הִכִּירֻהוּ וישאו קולם ויבכו (איוב ב יב). יעמד ולא אַכִּיר מראהו (שם ד יו).—והִכִּיר דבר: נגד אחינו הַכֶּר־לך מה עמדי וקח לך (בראש׳ לא לב). וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל אביהם ויאמרו זאת מצאנו הַכֶּר־נא הכתנת בנך הוא אם לא וַיַּכִּירָהּ ויאמר כתנת בני (שם לז לב־לג). ותאמר הַכֶּר־נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה וַיַּכֵּר יהודה (שם לח כה־כו).— ואת הַקּוֹל: והמה הִכִּירוּ את קול הנער הלוי (שפט׳ יח ג). וַיַּכֵּר שאול את קול דוד ויאמר הקולך זה בני דוד (ש״א כו יז). ואין העם מַכִּירִים קול תרועת השמחה לקול בכי העם (עזר׳ ג יג).—לא הִכִּירוֹ מְקוֹמוֹ, בהשאלה, שחלף ועבר מן המקום: לא ישוב עוד לביתו ולא יַכִּירֶנּוּ עוד מקומו (איוב ז י). כי רוח עברה בו ואיננו ולא יַכִּירֶנּוּ עוד מקומו (תהל׳ קג יו).—הִכִּיר פני פלוני במשפט וכדומ׳, עשה בשבילו לפנים משורת הדין: לא תַכִּירוּ פנים במשפט כקטן כגדל תשמעון (דבר׳ א יז). לא תטה משפט לא תַכִּיר פנים ולא תקח שחד (שם יו יט). גם אלה לחכמים הַכֶּר־פנים במשפט בל טוב (משלי כד כג).—ב) הִכִּיר את פלוני, הודה והחליט שהוא כך וכך: כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכר לשניאה והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לו לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר כי את הבכר בן השנואה יַכִּיר לתת לו פי שנים (דבר׳ כא טו־יז).—הִכִּיר לטובה: כתאנים הטבות האלה כן אַכִּיר את גלות יהודה אשר שלחתי מן המקום הזה ארץ כשדים לטובה (ירמי׳ כד ה).—הִכִּיר, ראה והבין דבר: וישבע דוד לאמר כה יעשה לי אלהים וכה יסיף כי אם לפני בוא השמש אטעם לחם או כל מאומה וכל העם הִכִּירוּ וייטב בעיניהם (ש״ב ג לה־לו). וָאַכִּירָה והנה לא אלהים שלחו (נחמי׳ ו יב). — ג) הִכִּיר את פלוני, עשה לו חסד: ותפל (רות) על פניה ותשתחו ארצה (לבעז שדבר לה דברים טובים) ותאמר אליו מדוע מצאתי חן בעיניך לְהַכִּירֵנִי ואנכי נכריה (רות ב י). — ובתו״מ, במשמ׳ ידע: אם רואה אדם שיצרו מתגבר

[1]) במקום יַכִּירֵנוּ.

עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתעטף שחורים ויעשה מה שלבו חפץ ואל יחלל שם שמים בפרהסיא (ר' אלעאי, מו"ק יז.). מכירו אני (את ר"ע) שאדם גיבור בתורה הוא (ר' דוסא בן הרכינס, ירוש' יבמ' א ו). מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי וכו' במה דברים אמורים בגוי המכירו אבל בגוי שאין מכירו מהלך אחריו עד שמגיע לביתו (תוספת' שבת יח א). הכניסו להן כלים זה נוטל את שהוא מכיר וזה נוטל את שהוא מכיר (שם ב"ב י ז). תינוק המכיר את אמו אין נותנין אותו למיניקת אחרת (שם נדה' ב ה). הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם שם (דמאי ד ו). מי שבא בדרך וחשכה לו והיה מכיר אילן או גדר וכו' אם אינו מכיר או שאינו בקי בהלכה (ערובי' ד ז-ח). הבית והעליה של שנים שנפלו וכו' אם היה אחד מהן מכיר מקצת אבניו נוטלן ועולות לו מן החשבון (ב"מ י א). סנהדרין היתה כחצי גרן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה וכו' ושלש שורות של תלמידי חכמים יושבים לפניהם כל אחד ואחד מכיר את מקומו (סנה' ד ג-ד). מי שדרסה אשה על בגדיו או שישבה עמו בספינה אם מכירתו שהוא אוכל בתרומה כליו טהורין (טהר' ה ח). הפרש בין אדם המתגוול במקום שמכירין אותו לאדם המתגוול במקום שאינו מכירין אותו (ספרי במד' יד). למלך שהיה מהלך בדרך וכו' ראה בן טובים אחד מעודן ומפונק ועוסק בפעולה ומכירים את אבותיו וכו' (שם דבר' לח). בר קפרא איני מכירך מעולם (רבי, מו"ק טז.). עד שהכיר בה שהיא יהודית היה מסיח עמה על ידי תורגמן ומשהכיר בה התחיל הוא מספר עמה (הוא, מד"ר ויקר' כו). לא שנו שאין מכירין זה את זה אבל מכירין זה את זה אסורים (שמואל, שבת יג.). נתגרשה אין כופין אותה (להניק את התינוק) בד"א בזמן שאינו מכירה (התינוק את אמו) אבל אם היה מכירה כופין אותה ונותנין לה שכרה שתניק את בנה (ירוש' כתוב' ה ו). — מַכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ, יודע מדרגתו ואינו מבקש לעמד בין גדולים ממנו וכיוצא בזה: המכיר את מקומו והשמח בחלקו והעושה סייג לדבריו (אבות ו ו). — הִכִּיר כֵּלָיו בידי פלוני, ראה פתאם כליו אצל פלוני: המכיר כליו וספריו ביד אחר ויצא לו שם גניבה בעיר ישבע לו לוקח כמה נתן ויטול (ב"ק י ג). — הִכִּיר בו, ראה, נודע לו: מעשה באדם אחד שנשא אשה גידמת ולא הכיר בה עד יום מותה (שבת נג:). בא וראה כמה צנועה אשה זו שלא הכיר בה בעלה (רבי, שם). כמה צנוע אדם

זה שלא הכיר באשתו (ר' חייא, שם). — וְהִכִּיר אִשָּׁה, בַּעְלָהּ: גר שנתגייר והיה נשוי אשה ובתה או אשה ואחותה כונס אחת ומוציא אחת במה דברים אמורים שלא הכיר אחת מהן משנתגייר אבל הכיר אחת מהן משנתגייר אותה שהכיר אשתו ואם הכיר את שתיהן כיון שהכיר הכיר (ירוש' יבמ' יא ב). מעשה שמתה אשתו של רבי טרפון עד כשהוא בבית הקברות אמר לאחותה היכנסי וגדלי את בני אחותיך אעפ"כ כנסה ולא הכירה עד שעברו עליה שלשים יום (שם ד יא). — הִכִּיר ביין וכיוצא בזה, ידע טעמו, התרגל בו: היין הזה כל המכיר בו אינו שבע ממנו (מדר' שה"ש ב ד, הוצ' דר' גרינהוט). — הִכִּירוֹ לפלוני, עשה שפלוני יַכִּירוֹ: יכירנו לאחרים מלמד שנאמן לומר זה בני בכור (ספרי דבר' ריז). אמר לו הקב"ה (לאברהם) אני לא היה שמי ניכר בבריותי והיכרתה אותו בבריותי (ר' יצחק, מד"ר ברא' מג). אברהם אבינו מסר את עצמו לתוך כבשן האש והחזיר והכיר לבריות גדולתו של הקב"ה (שם אסתר, איש יהודי). — ובסהמ"א: אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמד לפניך כי מי יאמר לך מה תפעל ואם יצדק מה יתן לך (תפ' נעילה ליוה"כ, אתה הבדלת). — והכיר באשה במשמ' בְּעָלָהּ: והיא טוענת ואומרת מן ארוסי נתעברתי והארוס אמר לא הכרתי בה מימי (תפ' הגא', הכרון טז).

— נִפְעַ׳, נִכַּר, נִכְּרוּ. — נִכַּר הָאָדָם, שֶׁהִכִּירוּ אותו: חשך משחור תארם לא נִכְּרוּ בחוצות (איכ' ד ח). — נִכַּר פלוני לפני אלמוני, הכיר לו פנים: אשר לא נשא פני שרים ולא נִכַּר שוע לפני דל (איוב לד יט). — ובמשמ' יָדַע, ואמר בן סירא: לפני מות אל תאשר גבר ובאחריתו ינכר איש (ב"ס גני' יא כח). — ובתו"מ: מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה (ר"ג, ברכ' כח.). מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה (ר' יהושע, קדוש' לא.). כל שאין מומו ניכר מבעוד יום אין זה מן המוכן (ר' שמעון, ביצ' ג ד). (סרים חמה הוא) כל שקולו לקוי ואינו ניכר בין איש ובין אשה וכו' (אילונית היא) כל שקולה לקוי ואינה ניכרת בין איש ובין אשה (רשב"א, תוספת' יבמ' י ו-ז). איש הר הבית היה מחזר על כל משמר ומשמר ואבוקות דולקות לפניו וכל משמר שאינו עומד אומר לו איש הר הבית שלום עליך ניכר שהוא ישן חובטו במקלו (מדות א ב). ניכר לרבים רבים מתעסקים עמו אינו ניכר לרבים אין רבים מתעסקין עמו (ראב"ע, מו"ק כד:). תלמידי חכמים ניכרים בהילוכם ובדיבורם ובעטיפתם

בשוק (ספרי דבר׳ שמג). כדי שיהא ניכר בין הצבועין (ירוש׳ ברכ׳ א ה). ניכרין דברי אמת (רב, סוט׳ ט:). מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת (רבא, קדוש׳ לא.). וכל היולדת לתשעה עוברה ניכר לשליש ימיה (רב נחמן, יבמ׳ לז.). ואת מוצא בכל מקום שישראל הולך ניכר הוא (מד״ר במד׳ טו). כל זמן שהיה (יוסף) בבית אביו לא היו מעשיו נכרין וכיון שהורק מכלי אל כלי והלך בגולה בעוונות מיד נכרו מעשיו (מדר׳ שה״ש א ג). — ובמשמ׳ נודע הדבר: מי שעבר בשבת או בחול ולא ניכר אלא בשבת ומתייראין שמא יברח למוצאי שבת (רב שרירא גאון, תשו׳ גאוני מו״מ קמו). — זמן נִכָּר וכדומ׳, במשמ׳ מסים, לא מעט: ונשתמדה אמה של הנערה והלכה ונישאת לגוי והבת עשת אצל הגוי עם אמה זמן ניכר ובא כהן אחד ולקח הנערה (תשו׳ הגא׳, הרכון טז).

—הפע׳, *הֻכַּר,—שהכירו אותו: היתה אשת חבירו מעוברת והוכר עוברה (קדוש׳ ג ה). תבעוהו בעלים לשומר ושילם והוכר הגנב (ב״ק קח:). שתי נשים שילדו שני זכרים במחבא וכו׳ הוכרו ולבסוף נתערבו כותבין הרשאה זה לזה לא הוכרו אין כותבין הרשאה זה לזה (ר׳ ינאי, ב״ב קכז.). נגנבה באונס ואח״כ הוכר הגנב (רב הונא בר אבין, ב״מ נג:). וכל היולדת לתשעה עוברה ניכר לשליש ימיה וזו הואיל ולא הוכר עוברה לשליש ימיה (רב נחמן, יבמ׳ לז.). — ומצוי בסהמ״א: ובמה תוכר נפשי מן נפשך או מן השכל הפועל (ר״י א״ת, כוזרי ה יד). וקול אשה לעולם מוכר (ראב״ע, רות ג ח). אע״פ שיצא לו שם גניבה בעיר והוכרו כליו אינו מחזירן מיד הלקוחות (רמב״ם, גניבה ה יא). ואם הוכר עוברה ה״ז מקולקלת למפרע (הוא, תרומ׳ ח ג). ואחר יבאר דרך המבחן במה תוכר הדת האלהית מן המזוייפת המתדמה באלהית (ר״י אלבו, העקר׳ א). המכיר והמוכר וכו׳ שהמכיר הוא בפועל כמו המוכר שהוא ג״כ בפועל (ר׳ הלל, תגמ׳ הנפ׳ א ז).

—פע׳, *נִכַּר, מְנֻכָּר,—כמו הֻכַּר: אשריהם הצדיקים שבכל מקום שהן הולכין הקב״ה משמרן והם מנוכרין בין האומות (תנחומ׳ וירא כט). — ובסהמ״א: ומיני צלף אבינות וקפריסין וכו׳ ידוע ומנוכר הוא בין בבבל ובין בארץ ישראל וכו׳ ובלשון ישמעאלי נקרא אלכבר (תשו׳ הגא׳, הרכבי שעח). וזה מנוכר וידוע מחסדי יוצרנו (תשו׳ דונש על רסע״ג, סי׳ 131). — ובמשמ׳ זר ולא ידוע: ונקתניבור יושב במדינת מקדוניאה מנוכר ולא נודע מי הוא ואי מזה עם הוא (יוסיפון, דף סט). כי השוא שקודם היוד סמן למנוכר ואלו היה מלך היה מיודע כמו ביום זבחכם מנוכר כלומר באיזה יום שיהיה ביום ההוא מיודע הפך ים ליבשה מנוכר ביבשה עבר ישראל מיודע וכן ברוב המקרא והכתוב צריך למנוכר ולמיודע לפיכך ינקד בשוא כדי שיוכר שהוא מנוכר (הורי הקורא, שער ידיעי השוא).

נָכְרִי, א) ת״ז, לנקי׳ נָכְרִיָּה, מ״ר נָכְרִיִּים, נָכְרִיּוֹת,—שהוא בן נֵכָר, fremd ; étrange ; strange, עם נָכְרִי: לעם נכרי לא ימשל למכרה (שמות כא ח).—ארץ נָכְרִיָּה: גר הייתי בארץ נכריה (שם ב כב). — איש נָכְרִי: מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא (דבר׳ יז טו).—עיר נָכְרִי: לא נסור אל עיר נכרי אשר לא מבני ישראל הנה (שפט׳ יט יב).—מלבוש נָכְרִי: ועל כל הלבשים מלבוש נכרי (צפני׳ א ח).—נשים נָכְרִיּוֹת: והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה מואבית עמנית אדמית צדנית חתית (מ״א יא א). וכן עשה לכל נשיו הנכריות (שם ח). אנחנו מעלנו באלהינו ונשב נשים נכריות מעמי הארץ (עזר׳ י ב). גם אותו החטיאו הנשים הנכריות (נחמ׳ יג כו). — ובמשמ׳ לא בנו: איש אשר יתן לו האלהים עשר ונכסים וכו׳ ולא ישליטנו האלהים לאכל ממנו כי איש נכרי יאכלנו (קהל׳ ו ב).—ובהשאלה, במשמ׳ תמוה מאד: לעשות מעשהו זר מעשהו ולעבד עבדתו נכריה עבדתו (ישע׳ כח כא).—גפן נָכְרִיָּה, לא טובה: ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה (ירמ׳ ב כא). — ב) ש״ז, מ״ר נָכְרִים, בן־נֵכָר, לא מבני העם, לא מילידי הארץ, Fremder ; étranger ; stranger ; foreigner: לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה (דבר׳ יד כא). את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך (שם יה ג). לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך (שם כג כא). ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה (שם כט כא). שוב ושב עם המלך כי נכרי אתה (ש״ב יה יט). וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך וכו׳ ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעון כל עמי הארץ את שמך (מ״א ח מא-מג). ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים באו שערו (עובד׳ א יא). מוזר הייתי לאחי ונכרי לבני אמי (תהל׳ סט ט). נחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנכרים (אי׳ ה ב). יהללך זר ולא פיך נכרי ואל שפתיך (משלי כז ב). גרי ביתי ואמהתי לזר תחשבני נכרי הייתי

בעיניהם (איוב יט יה).—ובתו"מ, נוכרי, נכרי, א) במשמ׳ זָר, לא מבני המשפחה: שני נוכרין שקידשו שתי אחיות זה אין יודע איזו קידש וזה אינו יודע איזו קידש זה נותן שני גיטין וזה נותן שני גיטין (תוספת׳ יבמ ד א). — ב) במשמ׳ לא יהודי, Nichtjude ; non-juif ; non-Jew: אין מוכרין לנוכרי[1]) וכו׳ אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס נוכרי (בית שמאי, שבת א ז-ח). נוהגין היו בית אבא שהיו נותנין כלי לבן לכובס נכרי שלשה ימים קודם לשבת (רשב"ג, שם ט). נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה (שם יו ו). נכרי[2]) מבטל ע"ז שלו ושל חברו (ע"ז ד ד). בת ישראל שפלטה שכבת זרע מנכרי (מקוא׳ ח ד). הא למדת שאפילו נכרי[2]) ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול (ר"מ, ע"ז ג.). המוליך עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדסקיא ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם וכו׳ ואם היה מתיירא מפני נכרים ומפני לסטים מותר (ברכ׳ יח.). מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי אמר לו כמה תורות יש לכם וכו׳ שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי אמר לו גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת (שבת לא.). נכרי[2]) שקידש בזמן הזה חוששין לקידושין שמא מעשרת השבטים הוא (רב אסי, יבמ׳ יו:). בן בתך הבא מן הנכרי[2]) קרוי בנך (רבינא, שם יז.). נכסי נכרים[2]) הרי הן כמדבר כל המחזיק בהן זכה בהן (שמואל, ב"ב נד:). מפרנסין עניי נכרים עם עניי ישראל ומבקרין חולי נכרים עם חולי ישראל וקוברין מתי נכרים עם מתי ישראל מפני דרכי שלום (גיט׳ סא.). נכרים שבחוצה לארץ לאו עובדי ע"א הן אלא מנהג אבותיהן בידיהן (ר׳ יוחנן, חול׳ יג:). — ומצוי בסהמ"א: השמחים בשמחת נכרים ולא נכנעים על שבר יוסף (קטע כ"י גניזה, JQR 1903, 430). אמר המלך ואם אנו מאמינים השלוש איך לא נחשב נכריים בעיני היהודים (ר"ס בן וירגה, שבט יהודה ז).—ובמשמ׳ איש מארץ נֵכָר: אני נוכרי בארץ נוכריה נבדל בדול (ר"י חריזי, איתיאל יה).—ובמשמ׳ לא רָגִיל, לא נהוג: ואעפ"י שאין התחלפות התנועות דבר נכרי (ר"י א"ת, הפרפ׳ לריב"ג, פרס נוה). ואיננו נכרי בתכונה הראשונה רדיפת שלש תנועות שלא יכנס ביניהם נח ולא דגש וכו׳ אבל זה נכרי בתכונה השנית ובעת שיזדמנו שלש תנועות

---

[1]) כך בקטע כ"י משנ׳ בנקוד עליון מביה"ס פטרבורג, פרסם מרקון בספר היובל לכבוד י׳ לוי, ובדפוס׳ לנכרי.—[2]) בנוסח׳ הדפוס׳ עכו"ם.

בתכונה הראשונה תמשך אחת מהם בתכונה השנית בשיעור נח (הוא, כוזרי ב פ). כל אלה נכרים באו שהם פעלים עוברים ואינם בהפסק והם קמוצים (רד"ק, מכלול, סדה"פ, פָּעַל). — חֹם נָכְרִי וכיוצא בזה, במשמ׳ לא טבעי, לא של הגוף: ויכבה חום הטבעי אשר בו ויבער החום הנכרי (מי אלדבי, ש"א ה ח).

נָכְרִיָּה, ש"נ, מ"ר נָכְרִיּוֹת, — א) אשה זרה, לא מבני המשפחה: ותען רחל ולאה ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו הלא נָכְרִיּוֹת נחשבנו לו כי מכרנו ויאכל גם אכול את כספנו (בראש׳ לא יד־יה). מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נָכְרִיָּה (רות ב י). —ב) לא אִשְׁתּוֹ, אשת איש אחר: להצילך מאשה זרה מִנָּכְרִיָּה אמריה החליקה (משלי ב יו). ולמה תשגה בני בזרה ותחבק חק נָכְרִיָּה (שם ה כ). לשמרך מאשת רָע[1]) מחלקת לשון נָכְרִיָּה (שם ו כד). קח בגדו כי ערב זר ובעד נָכְרִיָּה חבלהו (שם כז יג).

***נָכְרִית**, נוכרית, ש"נ, מ"ר נָכְרִיּוֹת, — א) אשה לא מבני המשפחה: מי שקידש אחת משתי נכריות ואינו יודע איזו קידש כונס את שתיהן (תוספת׳ יבמ׳ ד ב). שלשה אחין ושנים מהן נשואין שתי אחיות ואחד נשאוי נכרית ולא הספיק לעשות מאמר ביבמתו עד שמת נכרית או חולצת או מתייבמת עשה בה מאמר ולא הספיק לכונסה עד שמת נכרית זו חולצת ולא מתייבמת (שם ה ה). שלשה אחין שנים מהן נשואין שתי אחיות ואחד נשוי נכרית מת אחד מבעלי אחיות וכנס נשוי נכרית את אשתו ומת (משנה שם ג ו). שני אחים אחד חרש ואחד פקח נשואים לשתי נכריות פקחות (שם יד ז). — ב) לא יהודיה: ישראל שבא על שפחה ועל נכרית אעפ"י שחזרה שפחה ונשתחררה נוכרית ונתגיירה הרי זה לא יכנוס (תוספת׳ יבמ׳ ד ו). בת ישראל לא תניק בנה של נכרית אבל נכרית מניקה בנה של בת ישראל ברשותה (ע"ז ב א). שוטה אחת בעיר או נכרית או כותית (טהר׳ ה ח). נכרית שפלטה שכבת זרע מישראל (מקוא׳ ח ד). השאילה חלוקה לנכרית או לנדה (נדה ט ג). אסור לאדם שיאמר כמה נאה נכרית זו (רב, ע"ז כ.). מעשה בנכרית אחת שהיתה חולה ביותר וכו׳ (הוא, סנה׳ סד.). מעשה בסבטא בן אלס שהשכיר חמורו לנכרית אחת (שם). מעשה ברשב"ג שהיה על גב מעלה בהר הבית וראה נכרית אחת נאה ביותר אמר מה רבו

---

[1]) במסורה נקוד רָע.

מעשיך ה׳ (ע״ז כ.). פונדקית נכרית היתה ומסיחה לפי תומה היתה (ר׳ כהנא, יבמ׳ קכב:).—וסת״ו, במשמ׳ לא שלו אלא של זולתו: יוצאת אשה בחוטי שער וכו׳ בכבול ובפאה נכרית לחצר (שבת ו ס).

***נָכְרִיּוּת**, ש״נ, — סגולת מי שהוא נכרי: גיורת דנבעלה בנכריותה לנכרים (רש״י יבמ׳ סא:). מעשה בא לפנינו באשה אחת שהלך בעלה זה כמה שנים בעיר פלונית והמיר שם ונשתנה שמו לשם נכרי ויש כאן עדים מכירין אותו ושמו ושם נכריותו (שו״ת ר״כ גירונדי ג).

***נכש**[1], ממנו *נִכֵּשׁ, *מַכּוֹשׁ, *נִכּוּשׁ, *נָכִישׁ.

א. *נָכַשׁ, קל לא נהוג.

—פִּע׳, *נִכֵּשׁ, פ״י.—נִכֵּשׁ את הַשָּׂדֶה, את התבואה, וכיוצא, עקר את העשבים הרעים, to weed ; sarcler ; jäten: פועלים שהיו מנכשין בשדה ומעדרין בשדה (תוספת׳ שביע׳ ב יג). מסותתי אבנים מפסקי גפנים מנקפי היגין מנכשי זרעים בזמן שבעל הבית מקפיד עליהם אסורין משום גזל (שם ב״ק יא יח). השוכר את הפועל לחרוש לא יאמר לו בוא ונכש וכו׳ שכרו לנכש וגמר את שדהו לא יאמר לו בוא ועדור שני גפנים שכרו לעדור וגמר את שדהו לא יאמר לו בא ונכש שתי גפנים (שם ב״מ ז ה-ו). תלתן שהעלה מיני צמחים אין מחייבין אותו לנכש אם נכש או כיסח אומרים לו עקור את הכל חוץ ממין אחד (כלא׳ ב ה). המנכש עם הנכרי בחסיות אע״פ שפירותיו טבל אוכל מהם עראי (תרומ׳ ט ז). החורש כל שהוא המנכש והמקרסם והמזרד כל שהוא (שבת יב ב). אומר אדם לחבירו נכש עמי ואנכש עמך עדור עמי ואעדור עמך אבל לא יאמר לו נכש עמי ואעדור עמך עדור עמי ואנכש עמך (ב״מ ה י). המקבל שדה מחבירו ולא רצה לנכש ואמר לו מה אכפת לך הואיל ואני נותן לך חכורך אין שומעין לו מפני שיכול לומר לו למחר אתה יוצא ממנה ומעלה לפני עשבים (שם ט ד). הרי אדם שלא עמל ולא חרש ולא ניכש וכו׳ ולא עידר ובשעת הקציר בא שדפון וירקון והילקה אין בכך כלום אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש ועדר וכיסח ובשעת הקציר בא שדפון והילקה הרי שיניו שלו קהות (ספרא בחקותי ב ה). מקום שנהגו לחרוש יחרוש לנכש ינכש (ירוש׳ שבי׳ ה ד). כמה יגע אדם הראשון עד שלא אכל פרוסה חרש זרע ניכש עידר קצר עימר דש זרה בירר טחן הרקיד לש וקיטף ואפה ואח״כ אכל פרוסה (בן זומא, שם ברכ׳ ט ג). המנכש בשלשה עשר ונעקרה בידו שותלה במקום הטיט ואין שותלה במקום הגריד (ר׳ יהודה, פסח׳ נה.). בראשונה היו עוקרין (הכלאים) ומשליכין לפניהן והיו שמחים שתי שמחות אחת שהיו מנכשין שדותיהן ואחת שהיו נהנין מן הכלאים משרבו עוברי עבירה היו משליכין על הדרכים אף על פי כן היו שמחים שהיו מנכשין שדותיהן התקינו שיהו מפקירין את כל השדה (סוה, ירוש׳ שקל׳ א ב). כיון שניכש[1] בה מכוש אחד קונה כולה (רב, ב״ב נה.). המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת (מו״ק ב:). מציאת פועל לעצמו אימתי בזמן שאמר לו בעל הבית נכש עמי היום או עדור עמי היום (ב״מ קיח.). המנכש בשומים ובבצלים הואיל ואין גמר מלאכה אין פועל אוכל בהם (שם פט.). המנכש והמחפה בכלאים (מכות כא:).—ובהשאלה: הראשונים חרשו וזרעו ניכשו כיסחו עידרו קצרו וכו׳ ואפו ואנו אין לנו מה לוכל (ר״ש בר נחמן, ירוש׳ שקל׳ ה א).—ומצוי בסהמ״א: הרואים סבורים שניכשת ואעפ״כ היא מלאה עשבים (רש״י ב״מ קה.). שכרו לנכש עמו בזיתים והתנה הפועל שיאכל בזיתים ה״ז אוכל מן האילן אחת אחת (למב״ם, מעשר ה י).

—הִפע׳, *הִכִּישׁ, — כמו נִכֵּשׁ: שדה המסויימת במצריה וכו׳ כיון שהכיש בה מכוש אחד קנה כולה (רב, ב״ב נד.).

—התפ׳, *הִתְנַכֵּשׁ, — שנִכַּשׁוּ אותו: הקוצין הללו אינם לא מתנכשין[2] ולא נזרעים מאיליהן הן יוצאים ומתמרים ועולים (ר״ת בן פזי, מד״ר בראש׳ מה).—ומצוי בסהמ״א: דכשנוטלין הכלאים (מן השדה) מאליו מתנכש (מיוח׳ לרש״י, מו״ק ו:). כיון שעוקרין הכלאים ומניחין הראוי נמצאת השדה מתנכשת מאליה (פי׳ ר״ש בן סיתוס, שם).

ב. *נָכַשׁ, קל לא נהוג.

—הִפע׳, *הִכִּישׁ, — א) הִכִּישׁוֹ במקל וכיוצא בזה, הִכָּהוּ: כיצד במשיכה קורא לה והיא באה או שהכישה במקל ורצתה לפניו כיון שעקרה יד ורגל קנאה (ב״ב עה:). השאילני פרתך וא״ל ביד מי וא״ל הכישה במקל והיא תבא (ב״מ לט.). (מצא בהמה) הכישה

---

[1]) בערב׳ ההמונית נכש a) במשמ׳ חפר באדמה, וכבר הזכיר זאת תנחום ירוש׳ בערך זבל.

a) نكش

---

[1]) בקצת כ״י שנכש, ובקצתם שהכיש.—[2]) כך בספרי הדפוס, ובכ״י הוצ׳ ד״ר טיהודור ניכושים. וכך בילק׳ (שם, רמז לט) נכושין.

חייב בה (ר"ה, שם ל:). — ב) במשמ׳ נָשַׁךְ: לא זז משם עד שהכישו נחש ומת (תוספתי סנה׳ ח ג). אכלה סם המות או שהכישה נחש (חול׳ ג ס). שאפילו אדם רודף אחריו להורגו ונחש רץ להכישו נכנס לבית עבודת כוכבים ואין נכנס לבתיהן של אלו (ר"ט, שבת קיו.). כל המורה הלכה בפני רבו ראוי להכישו נחש (ר׳ יוחנן, ערובי סג.). מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו (סוט׳ ח:). אילה זו רחמה צר בשעה שכורעת ללדת אני מזמן לה דרקון שמכישה בבית הרחם ומתרפה (ב"ב טז:). מעשה בבן דמא בן אחותו של ר׳ ישמעאל שהכישו נחש ובא יעקב איש כפר סכניא לרפאותו ולא הניחו ר׳ ישמעאל (ע"ז כז:). מעשה בר׳ אלעזר שהיה יושב על המיטה ונזכר שס"ת מונח עליה ונשמט וישב ע"ג קרקע ודומה כמי שהכישו נחש (מנח׳ לג:). אמרו עליו על רבי חנינא בן דוסא שהיה עומד ומתפלל ובא חברבר והכישו ולא הפסיק את תפילתו (ירוש׳ ברכ׳ ה א). נח כשיצא מן התיבה הכישו ארי ושברו (ר"א בנו של ריה"ג, מד"ר ברא׳ לו). מעשה באחד מגדולי כבול שהיה משיא את בנו וברביעי שלו זימן אצלו אורחים משאכלו ושתו והטיבו את לבם אמר לבנו עלה והביא לנו חבית אחת מן העליה כיון שעלה הכישו נחש ומת (שם ויקר׳ כ).

נְכֹת[1], ש"ז, בכנ׳ נְכֹתֹה, — דבר יקר הערך והמציאות, ובית נְכֹת, בית שנשמרים בו דברים יקרי ערך ויקרי מציאות וכדומ׳: וישמח עליהם חזקיהו (על מלאכי מראדך בלאדן) ויראם את בית נְכֹתֹה[3]) את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים ואת השמן הטוב ואת כל בית כליו (ישע׳ לט ב). — ובספהמ"א בהשאלה, נְכֹת השיר וכיוצא בזה. ואמר המשורר: אשר בו אוצרות שיר לא ערכו זהב אופיר ולא גזרי שמירים, ומחמד כל מליצות גם נכות החרוזים החשוקים הבחורים (מסס דרעי, לריא סיה, לקו"ק פט). שמע שירו ראה ארך לשונו אזון ניבו חזה את בית נכתו (ר"ש הנגיד, הכרפא הזמן). וסוד ספרים יום ליום נזכרים עלי שפתו כי תשובב אותו אל בית נכותה (ראב"ע, אלוף נעורים). הוא בא באוצר השיר ושלל בית נכתה, ולקח כל כלי חמדתו (ר"י הריזי, תחכמ׳ ג). — וכבר פשט השמוש בדבור העברי בא"י במלה זו לענין בית קבוץ עתיקות וכדומה, Museum ;museum .musée

---

[1]) אומרים חל"א כי באשור׳ נַכַּמְתּ, בית נכנת, הוא כמו בית האוצרות. — [2]) כך הכתיב, וכך גם במ"ב כ יג, והקרי נְכֹתוֹ. ותרגמו השבעי׳ νεχωθᾶ. עקילם מענין נכאת.

***נָכַת**[1]), פ"י, — נָשַׁךְ, ובהשאלה לקח דבר בכח הזרוע׳ שָׁלַל: נכיתה שנכת[2]) מסנחריב ובזה שבזו מסנחריב (מד"ר שה"ש, מלאוני).

נ"ל, — ר"ת: נראה לי, נזכר למעלה.

נלה[3]), ממנו נְלֹה, וי"א מְנֻל.

נָלָה[4]), קל לא נמצא.

— הפע׳, כַּנְּלֹתְךָ, במקום כְּהַנְלֹתְךָ, פ"ע, — הִנְלָה לעשות דבר, השלים, גָּמַר: הוי שודד ואתה לא שדוד ובוגד ולא בגדו בך כהתמך שודד תושד כַּנְּלֹתְךָ[5]) לבגד יבגדו בך (ישע׳ לג א).

נָלוֹז, — נפע׳ מן לוז, עי"ש, והוסיפה, בתלמ׳: נלוז ומליז הוא את אביו שבשמים עליו (רשב"א, כלא׳ ט ה). — ובספהמ"א: מבין ורש כבד אך איש חיל סכל כל רגע דך, כי זה עשיר מאון רק זה מרשע גם נלוז הוא דך (רמב"ע, תרשיש ט יח-יט). מפני שהשועל אומ׳ עליו שאין במיני החיות יותר נלוז ממנו (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר ב יד). מה אומר הנלוז, ישבתי בסוד משחקים ואעלוז (עמנ׳, מחבר׳ ו). ובשטף עובר גם הוא במעקשים ונלוזים להמלט על נפשו (א׳ מאפו, אש"ל ה).

***נְלִיזָה**, ש"נ, — בחכמת התכונה, נטית אחד הכוכבים במסלולו: ואם יהיה מקום הירח מכ"ה ממזל תאומים עד חמש מעלות ממזל סרטן וכו׳ לא תקח כלום לפי שאין כאן נליזת מעגל (רמב"ם, קדוש"ח יז י). ודע שאם לא יהיה שם נליזת מעגל ולא נתן החשבון לקחת מן הרוחב השני כלום יהיה האורך השני עצמו הוא האורך השלישי (שם יא). והכ"ד מעלות הנשארות במקצוע צפון אמרו שאין בו ישוב מפני חוזק הקור הנמצא שם תמיד מחמת נליזת החמה משם הרבה לצד דרום (ר"י הישראלי, יסו"ע ב ג). ועל המנהג הזה תהיה נטית כל חלק וחלק מהחגורה ונליזתה מגלגל המישור (שם ס). נטית החמה ברקיע ונליזתה פעם לצפון ופעם לדרום (שם ח). וכל מה שירח מוסיף אור ככה מתמעט ממנו הנליזה והקרנים עד אשר יגיע לרביעי

---

[1]) מארמית. — [2]) בקצת ספרים שנכה.

[3]) עי׳ הערה להערך.

[4]) עי׳ הערה להלן. — [5]) כך בנסחה המסורה, ולפי הענין זה כפול של כהתימך, וכך פרשו כל הקדמונ׳ וגם החדשים, אלא שקצת החדשים גזרו כי זו מלה משבשה, וצריך לקרא ככלתך. עכ"פ, לפי הנכחה המסורה, יש לה למלה זו זכות בלשון. ועי׳ הערה לערך מְנֻל.

החדש שאז יראה לנו חצי חלק של כדור המאיר ולא יראה בו לנו שום נליזה או קרנים (ר"ד גנז, נחמד ונעים רט). ידעתי תכונת העולם וכח היסודות ראשית אחרית ומחצית כל מועד נליזת המסלות ותמורת הימים (רנס"ו, חכמ' שלמה ז יז-יח).—ובחכמת הטבע, נליזת מחט אבן השאבת: הנטיה מדרך הישר הזה נקראת נליזת מחט המאגנעט (למודי הטבע ג כ ד).

נְלִיזוּת, ש"נ, מ"ר נליזיות,—כמו נליזה: ענין נטית חגורת המזלות ונליזותה בחלקיה מגלגל המישור לצפון ולדרום (ר"י הישראלי, יסו"ע ב ה). וכבר תספיק להם זאת החלוקה בצירוף ההשגחה אל נליזיות השמש והירח ושאר כוכבים (רש"פ, יריעי שלמה ב, פתיח').

נִמְבְּזֶה, ת"ז, לנק' נִמְבְּזָה,—שאין לו שום ערך וחשיבות: ויחמל שאול והעם על אגג ועל מיטב הצאן והבקר וכו' ולא אבו החרימם וכל המלאכה נְמִבְזָה ונמס אתה החרימו (ש"א טו ט).

נִמְהָרוּת, ש"נ,—סגולת מי שהוא נִמְהָר: עובי השוקים עם הערקוב יורה על הנמהרות והעזות (ר"י חריזי, תרג' סוד הסודות יא).

נָמוֹג, נְמוֹגָה, נְמוֹגִים, עי' מוג, והוספה: ורוכבי הסוסים הלא גם הם נסים נמוגים-ונמסים נפוצים נפזרים (תפו' תלמידי מנחם, לנגוד בתעודה). וקול המון כקול שדי כקול ים ומשבריו בעת יסער סעירה, והארץ בצאת שמש נמוגה... ויאכלמו כמו קש יום סערה (ר"ש הנגיד, אלוה עז). באתי לשוטט על הבתים ולבקש מלון לנפשי הנמוגה או לדרוש פת לחם ועוגה (ר"י חריזי, איתיאל ה).—ואמר הפיטן: וצאן ידך נמוגה, ואחור לא נסוגה (אפרים בר יצחק, שבת ד' אחה"פ, אלהי בך אחבק). רועדים נמוגים כל יצורים, ראוך יחילו הרים (שמעון בר יצחק, יוצ' ב' שבוע', שלמים בתנותם).

***נָמוֹךְ**, נְמוֹכָה, נְמוֹכִים, נְמוֹכוֹת,—עי' מוך, והוספה: היתה גבוהה משלש רוחותיה ונמוכה מרוח אחת רואין את הנמוך כאילו הוא פתוח ובלבד שלא יהא נמוך יותר על הגבוה היתה נמוכה משלש רוחותיה וגבוהה מרוח אחת אינו צריך מחיצה אלא לגבוה בלבד (תוספת' ערוב' ב-א ג). שבעה עננים וכו' אחד שהיה מהלך לפניהם כל (מקום) הנמוך מגביהו וכל הגבוה משפילו (מכי' בשלח, פתי'). אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך ויתפלל (ר"א בן יעקב, ברכ' י:). ארץ מצרים שותה מן הנמוך ארץ ישראל שותה מן הגבוה ארץ ישראל שותה נמוך וגבוה ארץ מצרים נמוך שותה גבוה אינו שותה (ספרי דבר' לח). היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים (ברכ' כה.). שאין עושין גרנות אלא בנמוך שבעיר (מד"ר רות, ורחלת וסכת). מה הגפן הזו נמוכה מכל האילנות ושולטת בכל האילנות כך הם ישראל נראים כאלו שפלים בעולם הזה אבל לעתיד לבא הן עתידין לירש מסוף העולם ועד סופו (שם ויקר' לו).—ומצוי בסהמ"א: מדדנו את הצד התלוי בהר מן המקום הנמוך ממנו ולמעלה (ראב"ח הנשיא, המשיח' והתשבר' ב, סי' 127). ומתוכו אתה יכול לגדור מנהג התשבורת בקרקעות השחויות והנמוכות (שם 128).— וקול נָמוֹךְ: מנהג הדיוט כל זמן שהוא הולך קולו נמוך אבל כאן כל זמן שהוא הולך קולו מגביר (מכי' יתרו, בחדש ג). אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקול רם (רשב"י, סוט' לב:). כשהיה מדבר עם משה בקול נמוך היה מדבר (תנחומ' ויקר' א).— ובהשאלה, דבר פחות חשוב: יוסי בן חוני אומר הנשחטים לשם פסח ולשם חטאת פסולין שמעון אחי עזריה אומר שחטן לשם גבוה מהם כשרין לשם נמוך מהם פסולים (זבח' א ב).—ורוּחַ נְמוֹכָה, ההפך מגאוה: שאין התורה מתקיימת אלא במי שרוחו נמוכה עליו (דא"ז ח). והיתה נפשו של משה נמוכה מכולם (אדר"נ ט). הראוהו בני אדם פניהם זקופות בני אדם פניהם נמוכות וכו' אלו שפניהם זקופות תלמודן בידן אלו שפניהם נמוכות אין תלמודן בידן (מד"ר קהל', כל אשר תמצא).—ומצוי בסהמ"א: ותמיד נפשך תהיה נמוכה, ותן על כל אשר תאכל ברכה (רס"ג, שירי מוסר השכל). שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד (רמב"ם, דעות ב ג).—ונָמוֹךְ בלבד בזה המשמע: הלא ילוד אשה ללמוד מדרכיו, ובדרכיו ינהג עם נמוכיו (אגר' מנחם ב"ש להסדאי הנשיא). וזכרתי אשר בלבב עדתם לעמי הנמוכים האמלים, מרעים חלקו מאז שללם וגורלות עלי ארצם מטילים (ר"ש הנגיד, הלי תעם). אלהי צבאות ועושה פלאות ימהר נבואות ועצות יקרים, ואל צאן נמוכות ברגל דרוכות יצוה ברכות כמימי נהרים (ר' משה דרעי, אהבת שבחות, לקו"ק עו). הן לחליי ארוכה שלח צור לי רפאות, וחמה נחכה על צר במרירות, להוציא אם נמוכה מעבדות לחרות (ר"י הלוי, יקרו נסיך). שחריה חשכים, ומאוריה נדעכים, ונבוניה נבוכים, ומלכיה נמוכים, ושמחיה בוכים (ר"י חריזי, תחכמ' ב). חונן דלים ודכים, חמלת על נמוכים, אשר אחריך משוכים (יוצ' לשבת החדש, את זה החדש).

***נִמּוּר**, ש"ז, —שה"פ מן נִמֵּר: הראב"ד כתב דוקא שנתפזר הנימור ברובו (של האתרוג) אע"פ שבשטח החברבורות הוא מיעוט (טור או"ח, תרמח י).

***נְמוּשׁוֹת**[1], שזו"ר, —הזקנים והחלשים הבאים בסוף הקציר ללקוט מה שנשאר עוד מן הלקט שכבר לקטו העניים: מאימתי כל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות[2]) בפרט ובעוללות משילכו העניים בכרם ויבואו (פאה ח א). רבי יוחנן בן נורי היה יוצא אחרי[3]) הנמושות ומביא פרנסתו של כל השנה (מנחס, ירוש׳ שם). עשאוה כמי[4]) שהלכו בה נמושות (אביי, ב"מ יב.). —ובהשאלה: זוהי קושיא ישנה נושנת שכבר נלעסה בפי הנמושות עד שהגיעה לבין התינוקות הפעוטות (אגרות החכמה, מודע לבינה ג).

[1]) עי׳ הערה הבאה. —[2]) בגמ׳ ירוש׳ שם אמרו: אית תניי תני נמושות ואית תניי תני משושות, ואמרו שם עוד כי אבא שאול היה קורא אותם משושות. ופרוש המלה נמושות הובא שם בשם ר׳ יוחנן וז"ל: למה נקרא שמן נמושות שהן באות בסוף. ובגמ׳ בבלי (תעני׳ ו:), על השאלה בארמית מאי נמושות, הובאה תשובה מר׳ יוחנן כמו כן בארמית סבי דאזלי אתיגרא (ולפי גרסת הערוך אתיגדא), ובעברי׳: זקנים המהלכים סמוכים על משענותיהם, ור"ל אמר לקוטי בתר לקוטי, לקוטים אחרי לקוטים. — אך בכל זה עוד לא נתברר היטב מקור השם נמושות. ונראה כי נון נמושות היא שרשית והשרש הוא נמש והוא פעל קדום מיוחד במשמ׳ ההתאחרות בעשיית דבר, ורבי יוחנן שהיה אחד מהבקיאים ביותר בלשון העברית פרשו פרוש מדויק מאד: שהן באות בסוף. ויש סמך לזה בלשון הערבית שבה משמש שרש לבת׳, שהוא נמש בחלוף האותיות הרגיל בין אלה שתי הלשונות, במשמ׳ התמהמהות והתאחרות, ופרשוהו המלונים הערבים בהפעל בטי, שמשמעתו היא התאחר, הלך לאט: אללבת׳ אלאבטא׳ ואלתאח׳ר, ופרש לשאן אלערב בית של אבן אלאעראבי שהשתמש בו בהשם לבת׳י ואמר: אנה שיח׳ כביר פאח׳בר אנה אד׳א משי לם ילחק מנ צ׳עפה פהו יתלבת׳, —ובעבר׳: שהוא שיח׳ (זקן) גדול והודיע כי בלכתו רגלי לא ישיגהו ויתאחר. —ויאמרו בערב׳: מא לבת׳ אנ פעל כד׳א, ופרשוהו המלונים: אי מא אבטא׳ פעלה או מא תאח׳ר ענה, — ובעבר׳: ר"ל לא התמהמה מעשות המעשה ולא התאחר בו. והנה זה הפעל נמש במשמ׳ התמהמה והתאחר כבר יצא משמוש הלשון בכלל, אעפי"כ עוד היה חי בדבור עם הארץ האכרים רק בענין המתאחרים לבוא ללקט את הלקט, ומפיהם בא כמו שהוא לבעלי המשנה הקדומה הזאת, ואח"כ נעלם פרושו המדוק מרב החכמים ופרשו להם רבי יוחנן שהיה שליט בגנזי הלשון. — [3]) כך בכ"י רומא, ובדפוס׳: מן. — [4]) בקצת כ"י כשדה.

***נֶמֶט**[1]), ש"ז, מ"ר נְמָטִים, נמטין, — מין שטיח עבה ישתמשו בו גם לכסוי להסרג וכדומ׳: הבגדים העבים ביותר כגון הלבדין והנמטין הקשים (רמב"ם, כלים כב ג).

***נָמִי**, —מלת הטעם, כמו גם כן בעברית, ונמצא שמוש זה גם בתוך סגנון עברי: מקיש שכיבה לקימה מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה אף שכיבה נמי ק"ש ואח"כ תפלה (ברכ׳ ד:). לא שנו אלא באדם אחד וכו׳ ובאדם אחד נמי לא אמרן אלא בחדשים אבל בישנים לא וחדשים נמי לא אמרן אלא בלבנים אבל בצבועים לא (שבת קיג.). ומעשה נמי ברבי יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא שכור לנו פועלים וכו׳ (ב"מ פו:). באותו היום נמי האריך היום ל"ו שעות (פסיק׳ רבתי מו). — ומצוי בסהמ"א: ומפני שאנו חוששין נמי עוד חשש אחד וכו׳ (ר"י ברגלוני, ספי׳ הסטרי׳ יח). וכשם שהנותן מקצת נכסים בקנין שוב אין לו חזרה כך זיכוי נמי אין לו חזרה (שם נד). ועשו נמי מצוה לאותן הנותנין שמכניסין עליהם זכות בשביל שמהנין תלמידי חכמים מנכסיהן (ר"י אבן עקנין, ספר מוסר ד ז). ומטעם אחר נמי מפני שהתלמיד שואל את הרב בדברים קשים ומקשה עליו קושיות שלא עלו על דעת הרב (שם טו). — ובפרט בסגנון קצת סופרי הקראים: ואין זה הדבור אלא כדברי מי שיאמר אסורה עלי האכילה והשתייה והמקח והמתן אסורים נמי אבל שיהיה הכנסת הרוח אל הפה (ישועה בן יהודה, ספר היש׳, העריות 18). ואם היה כשר שילך אל מקומות כשר נמי שיעמוד במקום אחד (שם 35). ומי שהוא טמא יום יש לו לטבול לאכול בערב פסח ואם לא טבל לא ידחה וכן נמי טמא שבעה שיכול לצאת לידי טהרה לא ידחה לפסח שני וכן נמי מי שהיה יכול לגעת למקום המובחר ורשל ולא הגיע לא ידחה (ר"א הקראי, ג"ע, ענין פסח ד). שירח בול על שם יבול הארץ וירח זיו על שם חדוש האור וכן נמי ירח האיתנים חדש תשרי על שם חג האסיף וכן נמי חדש ניסן על שם האביב הנמצא בו (שם, הבדל שנה מבנה ד). הסמיך הכתוב צרעת הבגד עם צרעת קרחת וגבחת מפני שצרעת קרחת וגבחת במראהו כן נמי צרעת הבגד (שם, טמאה וטהרה ו). מה מלת הנה הנאמרת פה אסר הבת עצמה כך נמי מלת הנה

[1]) כך גם בערב׳ נמט [a]), וכבר אמר ס׳ פרנקל שהוא לקוח מארמית, ומקורו בפרסית נמד.

[a]) نمط

הנזכרת בפסוק ערות בת בנך (שם, ענין עריות א). והנה אם זנית אשה לאיש ואחרי כן נשאת לאחר ומת או גרשה זה האחר אינה אסורה לראשון מכח התורה אך מדרך הגברה וכן נמי אם היתה נשואה ואח״כ זנית לא תהיה אסורה לראשון מכח התורה (שם ז). ומזה הענין יהיה כל לשון התיצבות שבאה בשם באמרו והנה ה׳ נצב עליו וכו׳ וכן נמי אמרו נצב לריב ה׳ (שוה, ען חיים לט).

*נְמִיגָה[1], ש״נ,—שה״פ מן נפעל נָמוג: ואין נמיגה אלא נמיסה (מכי׳ בשלח, שירה ט). — ובסהמ״א: וכאשר ידבר בלשון נמיגה נשמע משמעתו המסת הלב (ר״ת על דונש, נמגו).

*נְמִיָּה, ש״נ, מ״ר נְמִיּוֹת,—חיה קטנה טרפת דומה לחתול, Marder; martre; marten: טרפת חתול שועל ונמיה (מכי׳ משפט׳, נזיק׳ טז). מרחיקין את הסולם מן השובך ארבע אמות כדי שלא תקפוץ הנמיה (ב״ב ב ה). דרוסת חתול ונמיה בגדיים וטלאים דרוסת חולדה בעופות (רב חסדא, חול׳ נג:). דרוסת חתול נץ ונמייה עד שתינקב לחלל (שם). מרחיקין מצואת חזיר ארבע אמות ומצואת הנמייה ארבע אמות (ירוש׳ ברכ׳ ג ה). בהמה גסה טהורה יולדת לט׳ חדשים וכו׳ והחתול לנ״ב יום והחזיר לששים יום והנמיה לשבעים יום (מד״ר ברא״ש כ).—ובסהמ״א: ומלאו בתיהם אוחים פרשו בו נמיות (ר״י א״ת, הפרש׳ לריב״ג, שרש אוח). ומקבל עליו הלוקח לעשות בחלקו מקום הגדר ומאחורי הגדר סמוך לגדר חריץ קטן רחב שלשה טפחים וחוצה לו חריץ אחד גדול רחב ששה טפחים ובין שני החריצין רחב טפח כל זה כדי שלא תקפוץ הנמייה בה וכיוצא בה (רמב״ם, מכירה כא כג). וכ״ש שיש דריסה לחתול בעופות ונמייה ושועל הרי הן כחתול (שבלי הלקט, טרפות, סי׳ כב). ויש מפרשים שהם (הציים) נמיות הנזכר בדברי רבותינו זכרונם לברכה (רד״ק, ירמי׳ נ לט).

*נְמָיָה, ש״נ,—כמו נְבִיָּה, נוֹיָה, עי״ש.

*נְמִיכָה, ש״נ, — מקום נמוך באדמה: וכן אם תהיה הבקעה שפלה ונמוכה נהוג בשפלותה ונמיכתה המנהג הזה (ראב״ח הנשיא, המשיח׳ והתשבר׳ ב, סי׳ 127). — ונמיכת רוח: מתודה אני לפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי בכפיפת ראש בכפיפת קומה בנמיכת רוח בחלישות חיל בשבירת לב (ר׳ נסים הבבלי, וידוי ליוה״כ).

*נְמִיכוּת, ש״נ,—נמיכות רוח וכדומ׳, נרדף עם שפלות: דכאי רוח נמיכות, מחפשי ביום דין זכות (ר״א קליר, מוס׳ א ר״ה, אנסיכה מלכי). כנוצצי מעלה בנעימה בנמיכות בנפילה (ר״י אבן אביתור, תתכן ישראל). שיהו דומים יראי שמים לדלועין שכשם שהדלועין אין בכל פירות הארץ גדולים מהם ואעפ״כ אינן מתנשאין על הארץ אלא כל זמן שהן גדלין ופרין הן מוסיפין נמיכות בארץ כך הן יראי שמים וכו׳ כל זמן שמוסיף להן הקב״ה גדולה וכבוד ונשיאות הן מוסיפין ענוה ונמיכות (ר״נ גאון, ברכ׳ נו:). מתגאה על גאים ואוהב נמיכות, מלך גדול מחפש בזכות (ר׳ יצחק בר יהודה, שבת ברא״ש׳, ידודון ידודון). ומה שצריך שידעהו האיש הנלבב כי השפלות והנמיכות מביאות את האדם לידי הכבוד (ר״י א״ת, תקון מדה״נ לרשב״ג). פי׳ ענין נמיכות (ערוך, ערך מן). על נמיכות ערכי שהוא אפר הולך בחשך ואין מנהל (משה ריאטי, מקדש מעט, חלק ההיכל ב). — ונמיכות הקול: שהאמירה בסתם לא תאמר נמיכות הקול או רוממותו לבד כי לשון אמירה נופל בשניהם (מסיר ליאון, נופת צופים ב ד). — ונמיכות הַר וכדומ׳: טהור מסרה לשלוחה בחפה להביאה, יושר נמיכות סיני בו בחר לצבוא צבאה (אזהר׳ ר״י ברצלוני, אי זה מקום בינה). — ובחכמת התכונה: ומתוך המרחק הזה אשר בין שתי הנקודות התמורה באופן חצי השמים אשר על הארץ היו יודעים ערך קשת הנמיכות כשהיו חולקין המרחק הזה לשני חלקים שוים (ראב״ח הנשיא, ספר חשבון מהלך הכוכבים). והקשת הזה נקרא קשת הנמיכות (הוא, צוה״א א ד). בפירוש הקשת הנאחזת בין שני אופני המישור והמזלות הנקראת קשת הנמיכות וערך הנמיכות הזה לכל מעלה ומעלה (הוא, חשבון המהלכות ג, כ״י ברית״מ).

*נְמִיסָה, במקום נְמַסָּה[1]: ואין נמיגה אלא נמיסה (מכי׳ בשלח, שירה ט). — ובסהמ״א: יש עוד שאר מיני רוחות סדרים המתהוים מנמיסת השלג במדינות יון (למודי הטבע למ׳ יאועל ב א ה).

*נָמַךְ,—פעל נגזר מן נמוך. קל אינו נהוג.

— הפע׳, *הִנְמִיךְ, — עשה נָמוֹךְ: ז׳ ענגים היו ארבע מארבע רוחותם וכו׳ ואחת מלפניהם הגבוה מנמיכו והנמוך מגביהו (ספרי במד׳ פג). או הגבוה הנמיך עצמו או הנמוך הגביה עצמו (פסיק׳ רבתי כא). — ובסהמ״א: ולדברי זה התנא אינו צריך להנמיך הכותל המזרח׳ אע״פ שיגביהנו ק׳ אמה (ר״ח יומ׳ טז.). שאחד מנמיך כנפיו שבצד כותל זה למטה והשני מגביה כנפיו שבצד

---

[1]) במקום מיגה, כאלו היתה הנון מן השרש.

[1]) כמו נִסְבָּה.

כותל השני למעלה (רגמ"ס ב"ב לט.). ואם מנמיכו כותלו מן החלון צריך להנמיכו מן החלון ד' אמות (הוא, שם כב:). מנמיכין לו מקום כשיושב בדין (רש"י מו"ק יז:). צריך להנמיך (את הגג) מן החלון ד' אמות (תשו' הרי"ף, טוחו"מ קנד לד). — ואת הקול: שהמשורר על פי כלי זמר מחתך את הדבור בפרוטרוט הכל לפי נעימות קול הכלי להגביה ולהנמיך (רש"י עמוס ו ה). ואם אין המתרגם יוכל להגביה את קולו ינמיך הקורא את קולו (ר' טודרוס הלוי, אוצר הכבוד על הגדות). ואפילו המתפלל ראוי שלא ינמיך קולו יותר מדאי (מהר"מ מלובלין, שתי הידות, דרך חיים). המנמיך קולו מאד בתפלתו גורם לכון הלב והמגביה קולו אינו מכון (שם).—ואת הרוח: ויצטער ויתענה כמה שנים בכל יום ויום וינמיך רוחו (הרוקח, הלכ' תשובה כד).

***נָמֵל**[1]), ס"ז, כנ' נסתרת נְמֵלָה, — מפרץ רחב בשפת הים שהמים נכנסים שם לתוך היבשה והספינות מוצאות שם מחסה מפני הרוח, harbour; port; Hafen: היה מצטער והולך עד שהגיעו לנְמֵלָה[2]) של יפו פלטתו והטילתו ליבשה (תוספת' יוה"כ ב ד). פעם אחת לא נכנסו לנמל[3]) עד שחשיכה (ערוב' ד ב). כיון שהגיע לנמילה[4]) של עכו היתה מבצבצת ויוצאת מתחת דופני הספינה (יומ' לח.). אשה לא תטבול בנמל (כמוא' בר"י, נדה סו:). משל לשתי ספינות שהיו פורשות בים אחת נכנסת לנמל ואחת יוצאה מן הנמל (ילק' קהל', רמז תתקעג). — ומצוי בסהמ"א: והוא בנה את מגדל פארון אשר בנמל אלכסנדר' אשר יראו בו עד היום נפלאות (יוסיפון, פרק יד). ואם הגיעה הספינה בשבת לנמל אחד ועשו נכרים הכבש לעצמם לירד בו כמו שדרכם לעשות מותר לישראל לירד לאותו נמל ובלבד שיהיה בינו ובין הנמל כשיכנס השבת אלפים אמה או פחות (תשו' הרמב"ם, אגר' רמב"ם לח:). שבגבולו יהיה נמל טוב לאניות לעלות מה שאין מצוי בכל מקום (פענח רזא, ויגש). שראובן קיבל עליו אחריות הסחורות מנמל אזמיר עד נמל ויניציאה (שו"ת שמש צדקה, יו"ד כא).—ואמר הפיטן: יצוריו חיבים להודות חסד גומל, גלי ים יורדים ונכנסים לנמל (רשב"י הבבלי,

[1]) מקור המלה בלשון יונית λιμήν. והנקוד לפי הנקוד שבתוספתה במקום המובא בפנים, ולפי הכתיב ביוד אחרי המם בגמ' בבלי המובא בפנים לפי גרסת הערוך, ולפי החרוז עם גומל שבפיוטים המובאים בפנים.— [2]) כך הנקוד בכ"י.— [3]) במדב"מ ללמין.— [4]) כך בערוך, ובדפו' לנמלה.

שבת בראש', אהבה לדעת). ואם טבעו בים פשעם ביום הזה תנחם לנמל, ויאמרו ברוך גומל, טובות להייבים (פיוט לשבת ויוה"כ, שבת ראש מקראים, אילת השחר קמה).

נמל[1]), ממנו נְמָלָה, יִנָּמֵלִי.

נְמָלָה, ש"נ, מ"ר נְמָלִים, — שרץ משרצי האדמה, ממחלקת החרוקות, כעין זבוב ארוך הגוף, שחור הגון, דר עדות עדות בחורי האדמה, נבונה וזריזה ומזמנת אכלה בחורה בחריצות גדולה, ant; fourmi; Ameise: לך אל נְמָלָה עצל ראה דרכיה וחכם אשר אין לה קצין שטר ומשל תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה (משלי ו ו-ח). הַנְּמָלִים עם לא עז ויכינו בקיץ לחמם (שם ל כה). — ובתו"מ: שילוח (בשעת בצרת) היתה נמלה מהלכת בו (תוספת' פרה ט ב). אכלה חגב אכלה גובאי קרסמוה נמלים ושברתה הרוח (שם פאה א ח). שדה שקצרוה גוים קצרוה לסטים קרסמוה נמלים (משנה שם ב ז). הנמלה הזו שלשה בתים יש לה ואינה כונסת בעליון מפני הדלף ולא בתחתון מפני הטינה אלא באמצעי ואינה חיה אלא ששה חדשים למה שמי שאין לו גידים ועצמות אינו חי אלא ששה חדשים וכל מאכלה אינו אלא חטה ומחצה והיא הולכת ומכנסת בקיץ כל מה שמוצאת חטין ושעורין ועדשים (מד"ר דבר' ה). מעשה בנמלה אחת שהפילה חטה אחת והיו כולן באות ומריחות בה ולא היתה אחת מהן נוטלת אותה באה אותה שהיתה שלה ונטלה אותה ראה חכמה שיש בה (ר"ס בן תלפת', שם), ועי' ערך חר.—ומצוי בסהמ"א: אשר עלה במחשבתו להפיל נפיליהם באפו כנפלים, והשועים כתולעים חשבם בקצפו וחילים כנמלים (ר"ש הנגיד, הלי תעה). הגבורה לאריה והסבל לשור והחכמה לעגור והאריגה לעכביש והבנין לדבורים ועשיית האוצרות לנמלים (ר"י זבארה, ספר שעשוע ז פ).—זְלֶכֶת הנמלים, שיחוש האדם בחלי כמו נמלים הלכים על בשרו: ויש אשר יכאבו האזנים מסיבותיהם ויוודע רפיון בגוף וכמו לכת הנמלים בכל הבשר וקטטה ופלצות וקרה בכל הגוף (אסף הרופא, כ"י 43).—ביצת הנמלה, דבר קטן מאד: ונפשי יודעת מאד ידיעה ברורה, שאין ביצת הנמלה כנגד הגלגל העליון צעירה (רמב"ן, הקד' פרושו לתורה).—עפעפי הנמלה: ודלותי ודקותי עד כי, זבוב קטן יכסה מקומי, ולו אשכב בעפעפי נמלה, אמת

[1]) גם בערב' נמל a).

a) نمل

לא ידעה שכבי וקומי (המאירי, הקדי׳ למשלי, בשם המשורר). — כנפי הנמלה: לא לכלות הזמן בויכוחים הגיוניים ופלוסופיים ולבנות אלף שאלות על כנפי הנמלות (יש״ר מקנדיה, מצרף לחכמה). — נמלה מעופפת: יש מבעלי העוקץ והמחט דבר דומה לנמלה המעופפת אלא שהוא גדול מאד ממנה (קאנון ד ו ה יז).

·נְמָלָה[2], ש״נ, — מֻרסה מן המֻרסות. Eiterblatter pustule: כל שחין שאינו עובר העור והם יתרחבו נקראים נמלה וכל שחין שיעבור העור ויתרחב בבשר ובעור נקרא איכול (פרקי משה כג). מה שיהיה מן הנמלה שיש עמה אכול אז יהיה רפואותיה מקררות לא מרטיבות כשאר מיני הנמלה (שם ט). הרפואות המונחות על החמרא והנמלה אם תהיה מתאכלת הם אלו החזרת ומטה הרועה (שם). ויוחש בכל נמלה כעקיצת הנמלה ובכלל כל מורסא עוריית שיש לה התפשטות ואין לה רחב אז היא נמלה (קאנון ד ג א ו). הנמלה הוא בתור יצא עם התלהבות וינפח המקום ותתפשט ממקום למקום (גרבוני, ארח חיים, במורסות, כ״י ביהמ״ד שכטר). והנמלה היא ממיני המורסות החמות ותקרא האודם הזכוכי (שם). הנמלה תחודש מהמרה האדומה וכו׳ ואם תהיה עבה תחודש ממנה הנמלה אשר יתאכל מקומה (קבוצי גלינוס ב, כ״י פריז). — נמלה דֹּחנית: נמלה הדוחניית היא צמח או צמחים קטנים יצאו ויחדשו מורסא מעט ותתרחב ולפעמים תשתחן (קאנון ד ג א ו). ואם תהיה מועטת החדוד תחודש הנמלה הידועה בדוחניית והיא המחדשת בעור שחינים דומים לגרגרי דוחן (קבוצי גלינוס ב, כ״י פריז). — נמלה זכוכית: ויש ממנה נמלה זכוכית כי הם נגעים דקים לבנים וכו׳ (גרבוני, ארח חיים, במורסות). רפואת הנמלה הזכוכית והאות שהם נגעים דקים לבנים מתחדשים מעל העור ורוחשים ועוברים מאבר לאבר (שם).

·נְמָלִי, ת״ז, — מטבע הנמלה וכדומ׳: בקרע הקרניית הנה יהיה זה משחין שקדם ויהיה מסבה מחוץ כמו הכאה או נגיפה חיצונית ואז תראה הענביי׳ ואם יהיה מה שיראה ממנה דבר מועט יקרא הנמליי (קאנון ג ג ב ג). ומיחסים לו הדפקים גליי ותולעי ונמליי וכו׳ דפק הנמליי הוא בדפיקה תכיפה

ומהירה וקטנה מאד כתנועת הנמלה תחת אצבעות והוא היותר חלוש (מעשה טוביה, ארץ החדשה ד א).

·נִמֵּם, — כמו נִמְנֵם: עורה כנורי הדומם, וניִמיו עוד לבל תנמם (יוני׳ ב סכות, אנא תרב עליזותך).

·נִמְנוּם, ש״ז, — שה״פ מן נִמְנֵם, שֵׁנָה קלה: לא ראינו שינה בתרדמה אלא שינה כעין נמנום (ר״ת סוכ׳ נג.). — ואמר הפיטן: נמנע מרוב הטעמה, שלא יבוא לתרדמה, ויזיח צורכי תמה, נימנומו אם להטעית, פרחי לויה להבעית, מכים באצבע אמצעית, ישיבוהו לגוי מרעית (סדר עבודה, גני׳, J. Elbog. 172).

***נִמְנֵם**, — לא נמצא.

—נִתפ׳, *נִתְנַמְנֵם, — נפל עליו נמנום: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ישנו מקצתן יאכלו כלן לא יאכלו רבי יוסי אומר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו (פסח׳ י ח). בקש (הכה״ג) להתנמנם פרחי כהונה מכין לפניו באצבע צרדה (יומ׳ א ז). קראה (את המגלה) סירוגין ומתנמנם יצא (מגי׳ ב ב). עד חצות לילה היה (דוד) מתנמנם כסוס מכאן ואילך היה מתגבר כארי (ר׳ זירא, ברכ׳ ג:). נתנמנם יוסי בן יועזר איש צרדה וראה מטתו פורחת באויר (מד״ר בראש׳ סה). שלא ישן (משה בהר סיני) ולא נתנמנם (שם שמות מז). רבי היה יושב ודורש ונתנמנם הציבור בקש לעורר אמר ילדה אשה אחת במצרים ששים רבוא בכרס אחד (שם שה״ש, הנך יפה). — ובסהמ״א: ופעמים שמנמנמת בתוכו (האשה בתוך ההינומה) מתוך שאין עיניה מגולין (רש״י כתוב׳ יז:). אין ישינים בבית המדרש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים קרעים (רמב״ם, ת״ת ד ט). שזה דרך העצל תחלה יתן זמנו לשינה והיא התרדמה התכופה ואחר שיקיץ ישוב ויתנמנם ואחר זה יחבק ידיו זו בזו והוא שוכב (ר״י בר׳ אנטולי, מלמ׳ התלמיד׳, שפט׳). שמרוב צער שנצטערתי לידע מה הוא הענין נתנמנמתי על הספר וראיתי והנה איש נותן על ידי מגלה לקרות (ר״א מבלגנזי, פי׳ יחזק׳ מב ו). — ואמר המליץ: עורי מליצתי יחידתי עורי עדי מה תהיי נאלמת, שיר דבר וקחי מחולות עם כנור לבל תהיי כמתנמנמת, קומי לכי אחרי חבריך פן תהיי לבוז כמתפעמת (יוסף הכהן, שיר בסוף מליב גבולות).

—פע׳, ·נִמְנֵם, מְנַמְנֵם, — מנמנם בשנה: ואם יהא מנומנם בשינה ישים בלבו שאם יקראנו אדם להרויח אפי׳ זהוב אחד שישכים במהרה (ר״י אבוהב, מנוה״מ פה.).

---

[1]) בערב׳ נמלה a).

a) نملة

****נִמְצָא**, ש״ז, מ״ר נִמְצָאִים. — בלשון חכמי המחקר, כל מה שיש בעולם: אבל על האמת והעיקר אין לפני יצירת הנמצאים מן הכח אל המעשה שום עת ולא זמן (ראב״ח הנשיא, הגיון הנפש א). אשר המציא יש מאין בחכמתו ויצר הכל בגבורתו ובחר באדם להיותו תרומת נבראיו וסגולת נמצאיו ויאצל עליו מרוח תבונתו (ר״י א״ת, הקד׳ חו״ה). הנותן יש לכל הנמצאים, וצורה ותמונה לכל הנבראים (ראב״ע, משפטי המולד). ואנשי התושיה ראיות הנם מביאים, כי החכמה עולם ראשון לכל הנמצאים (הוא, הקד׳ ב לפרושו עה״ת). יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא (רמב״ם, יסוה״ת א א). וידע שזאת היא צורת זה הנמצא המיושב המציאות בלא ספק (ר״ש א״ת, מו״נ א עב). ההקדמה השמינית שאין בכל הנמצא בלתי עצם ומקרה (שם עג). א״כ יתחייב בהכרח בזה העיון וכו׳ שיהיה נמצא אחד לא הווה ולא נפסד וזה הנמצא שאינו לא הווה ולא נפסד אין אפשרות הפסד בו כלל (שם ב א). כבר בארנו שהשם יתברך פועל כל הנמצאות ושהוא היותר אמתי בשיקרא פועל מכל נמצא זולתו (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ו א ד). שנדע כי יש נמצא יחיד מושל על כל הנמצאים מצד היותו נושא אותם ומלך מצד היותו ממציאם ואין בכל הנמצאים דבר שיתדמה אליו (מ׳ אלדבי, ש״א א א). לפי שמציאות העליונים שהם קיימים באיש יורו היותם נמצאים מנמצא שיש לו כח ויכולת להשאיר האישים וכו׳ הכחות שהמציאו הנמצאים המתחלפים (ר״י אלבו, העקר׳ א יא). אבל בידיעתו הכללית והפרטית נמלך לעשות נמצא אחד (שם). שהבורא הוא בהכרח אחד בלבד ואין נמצא זולתו שיהיה לו מצד עצמו יכולת לחדש ולהמציא שום נמצא אחר אפיסות מוחלט (ספורנו, אור עמים, אחדות). — ות״ז, לנק׳ נמצאת, מ״ר נמצאים, נמצאות: והתואר היותר ראוי לו (להבורא) הוא שהוא נמצא ולו אחר כן תארים רבים וכו׳ וכל נמצא כאשר יתואר בשהוא נמצא כתארנו הנפש בשהיא נמצאת ושכוחותיה נמצאים ושהשכל נמצא (ראב״ד, אמונה רמה ב ג). — ובחכמת הדקדוק, הנגד של הנסתר, מי שאתה מדבר אליו: ונקרא (בנין הקל) כן כי לא נוסף בו אות על האותיות היסודיות כי אם לשמש לצורך בנינו לנמצא ולנסתר ולמדבר בעדו (רד״ק, מכלול, שה״פ א). והנדברים הם בשלשה דרכים נסתר נמצא מדבר בעדו (שם). פקדת הוא לנמצא וכו׳ (מסלול, נתיב ב).

****נִמְצָאָה**, ש״נ, מ״ר נִמְצָאוֹת, — כמו נמצא, נמצאים: ומצאנו רוב חכמי האומות הקדמונים אשר היה להם חלק בתבונה והכינו לבם לחקור על כל דרכי האמונה וכו׳ היא החקירה על שרשי הנמצאות אשר ממנו היו נבראות (ראב״ח הנשיא, פתיח׳ הגיון הנפש). צריך שנאמין כי הנמצאות על תכונתם לא ישנה אותם בוראם (ר״י א״ת, או״ד לרסע״ג ג ד). האחד האמתי הקדמון במציאותו המתמיד טובתו אשר ברא כל הנמצאות לאות על אחדותו (הוא, הקד׳ הו״ה לר׳ בחיי). יתחייב אם כן בהכרח לבחון הנמצאות כלם כפי מה שהם עליו עד שנקח מכל מין ומין הקדמות אמתיות צודקות (ר״ש א״ת, מו״נ א לד). אם שיהיו הנמצאות כלם בלתי הוות ולא נפסדות או יהיו קצתם הוה ונפסד וכו׳ שאנחנו נראה לעין נמצאות רבות הוות ונפסדות (שם ב א). וזה ממה שיחייב למי שירצה להשלים זאת החקירה שידע טבע הנמצאות בכללם ומשיגיהם (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ו א). כי אם אין השם יודע הנמצאות השפלות לא תהיה שם נבואה מאתו (ר״י אלבו, העקר׳ א טו). כפי סברת אמונת הקדמות לא ישאר לשם לא רצון ולא בחירה ולא שלמות בנמצאות (פרקי משה כה). והוא ד׳ אשר המציא הנמצאות ביכולתו (תולדה שומרונית. REJ Juil.-Sept. 1902, 87).

***נֶמֶק**, ש״ז, מ״ר נְמָקִים, — מקום בבשר האדם שנמק מפני מכה וכיוצא בזה: מקום שהיו (בנות ציון) מתבשמות בו נעשה נמקים נמקים וכו׳ מקום שהיו חגורות בצלצול נעשה נקפים נקפים (רבה כל עולא, שבת סב:).

***נָמַק**, קל לא נמצא.

— התפ׳, *הִתְנַמֵּק, — פקפק: בוא וראה עד כמה הרשעים מתנמקין רוצין ואינן רוצין שאמרו התלכי (ר׳ אלעזר, מדה״ג, חיי שרה, ויקראו לרבקה). — ובמשמ׳ חִבֵּל תחבולה, התנקש לפלוני: אני שלום וכי אדבר המה למלחמה שהן מתנמקין עלי בגזירותם בכל יום (שם, בכור ישמעאל).

נמר[1]), ממנו נָמֵר, *נָמַר, **נִמּוּר, **נְמֵרָה.

נָמֵר[2]), ש״ז, מ״ר נְמֵרִים, — חיה טֹרֶפֶת, חֲבַרְבֻּרַת העור, רב הכח וקל המרוץ, tiger; tigre; Tiger: אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשורי מראש אמנה מראש

---

[1]) גם בערבית.

[2]) בערב׳ נִמר a).

---

a) نمر

שניר וחרמון ממענות אריות מהררי נְמֵרִים (שה״ש ד ח). ואהי להם כמו שחל כְּנָמֵר על דרך אשור (הוש׳ יג ז). וגר זאב עם כבש וְנָמֵר עם גדי ירבץ (ישע׳ יא ו). על כן הכם אריה מיער זאב ערבות ישדדם נָמֵר שקד על עריהם כל היוצא מהנה יטרף (ירמ׳ ה ו). וקלו מִנְּמֵרִים סוסיו וחדו מזאבי ערב (חבק׳ א ח). — ובתו״מ: הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש (ב״ק א ד, סנה׳ א ד). הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים (יהודה בן תימא, אבות ה כ). שחש כנמר וביאר את ההלכה (ירוש׳ יבמ׳ ח ג). אחת למ׳ שנה היו (דור המבול) זורעים ומהלכין מסוף העולם ועד סופו לשעה קלה ומתלשים ארזי לבנון בהליכתן והיו אריות ונמרים חשובים עליהם כנימה בבשרו (ר׳ יצחק, מד״ר ברא׳ לד). — *ומשל: אל תמכור לי את עור הנמר טרם נלכד ברשתך (א׳ מאפו, אה״צ יז). — *נָמֵר, אחת מצורות המזלות: הנמר וזנבו לפאת מזרח וראשו אל קו השווי וקצה זנבו אל קוטב דרום (יעקב אנטולי, תרג׳ ספ׳ אלפרגני, Rivista degli Studi Orientali ann III, vol III, 243).

*נָמַר, — קל לא נהוג.

— פע׳, *נִמֵּר, פ״י, — נִמֵּר את השדה וכיוצא בזה, עשה אותה חבורות חבורות כמו עור הנמר: הממנמר את שדהו ושייר קלחים לחים (ר״ע, פאה ג ב). לא חייב רבי עקיבה אלא בממנמר לקליות אבל במנמר לאוצר לא (שמואל, מנח׳ עא:).

— פע׳, *נֻמַּר, מְנֻמָּר, מנומר, — בגד מְנֻמָּר: אין לוקחין מגרדי לא אירין ולא נירין וכו׳ אבל לוקחין מהן בגד מנומר (ב״ק קיט:). — אתרוג מְנֻמָּר: אתרוג תפוח סרוח כבוש שלוק כושי לבן ומנומר (סוכ׳ לו.). — ובסהמ״א: מלכות יון ונקראת נמר על שם שהיתה גוזרת גזרות על ישראל מנומרות ומשונות זו מזו (מיוח׳ לרס״י, דני׳ ז ו).

*נְמֵרָה, ש״נ, — נקבת הנָּמֵר: ארי אחד אשר ישב בשלום עם נמרה בסוגר (תולד׳ הטבע, מפלג׳ היונקים 229).

*נְמָשׁ[1], ש״ז, מ״ר נְמָשִׁים, — כעין כתמים קטנים על עור הפנים, עדשי הפנים, Sommersprosse; tache de rousseur; freckle: לוח העדי מנקה וכו׳ מסמני הנגעים ומהעדשים הנקרא נמש (קאנון ב ב, פתיח׳). ממרק (החומץ) הנמש ומיפה המראה ברטיה ובאכילה (שם, לוח הסמי׳).

[1]) כך גם בערבי׳ נַמַשׁ a).

a) نمش

*נַנּוֹס[1], נַנָּס, ש״ז, מ״ר נַנָּסִים, — קצר הקומה ביותר, Zwerg; nain; dwarf: הרואה את הכושי ואת הגיחור ואת הלווקן ואת הכיפח ואת הננוס[2] אומר ברוך משנה הבריות (תוספת׳ ברכ׳ ז-ו ג). הכושי וכו׳ והננס והחרש (בכור׳ ז ו). הקרחנין והננסין (ר׳ יוחנן, גמ׳ שם מג:). ננוס פסול (לעבודה) (חול׳ סג.). ושמא תאמר אבא שאול ננס הוה אבא שאול ארוך בדורו הוה ורבי טרפון מגיע לכתפו (נדה כד: מד״ר במד׳ ט). למדינה שהיתה מכתבת ענקמון למלך והיתה שם אשה אחת והיה לה בן ננס וכו׳ אמרו אם בעיניך מקרוא לפרום בעינינו הוא ננס שבננסים (ר״א בר׳ שמעון, מד״ר ברא׳ שם). עכשיו אנו עומדים להקיש בכינורותינו לפני הננס הזה (פסיק׳ רבתי לא). — *ובהמה: אם היתה ננסה כשירה (למכ״ס, פרה א ג). — *ועמודים ננסים: בית המטבחיים היה לצפונו של מזבח ועליו שמונה עמודים ננסין (מדות ג ה).

*נַנֶּסֶת, ש״נ, — אשה קצרת קומה ביותר: ננס לא ישא ננסת שמא יצא מהם אצבעי (ר״ל, בכור׳ מה:). — ובהמה ננסת: והננסת כשרה (פרה ב ב). צאן אף חרשת אף שוטה אף הננסת (ספרא ויקר׳ יא כ).

נֵס, ש״ז, בכנ׳ נִסִּי, — א) כעין דגל ינשא על מקום גבוה לאות, Fahne; drapeau; flag: ונשא נס לגוים מרחוק ושרק לו מקצה הארץ (ישע׳ ה כו). נתת ליראיך נס להתנוסס (תהל׳ ס ו). — ועל ספינה: נטשו חבליך בל יחזקו כן תרנם בל פרשו נס אז חלק עד שלל (ישע׳ לג כג). שש ברקמה ממצרים היה מפרשך להיות לך לְנֵס (יחזק׳ כז ז). — ב) בד גבוה: עשה לך שרף ושים אתו על נס וכו׳ ויעש משה נחש נחשת וישמהו על הַנֵּס (במד׳ כא ח-ט). — ובד גבוה יתלו עליו הדגל: שרש ישי אשר עמד לְנֵס עמים אליו גוים ידרשו (ישע׳ יא י). ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל (שם יב). על הר נשפה שאו נס הרימו קול להם (שם יג ב). כל ישבי תבל ושכני ארץ כנשא נס הרים תראו וכתקע שופר תשמעו (שם יח ג). עד אם נותרתם כתרן על ראש ההר וְכַנֵּס על הגבעה (שם ל יז). וסלעו ממגור יעבור וחתו מִנֵּס שריו (שם לא ט). שאו נס ציונה העיזו אל תעמדו (ירמ׳ ד ו). עד מתי אראה־נס אשמעה קול שופר (שם כא). הגידו בגוים והשמיעו ושאו נס השמיעו אל תכחד (שם נ ב). אל חומת בבל שאו נס החזיקו המשמר (שם

[1]) מלשון יונית νάνος. — [2]) כך בכ״י א״פ, הוצ׳ צוק״מ, ובספרי הדפו׳ ננס.

נא יב). שאו נֵס בארץ תקעו שופר בגוים (שם כז). הנה אשא אל גוים ידי ואל עמים ארים נִסִּי והביאו בניך בחצן (ישע' מט כב). סלו סלו המסלה סקלו מאבן הרימו נֵס על העמים (שם סב י).—היה לְנֵס, למופת, לאזהרה: ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת קרח במות העדה באכל האש את חמשים ומאתים איש ויהיו לְנֵס (במדב' כו י). — ג) מעשה פלא של כח למעלה מהטבע, miracle; Wunder: ויבן משה מזבח ויקרא שמו יי' נִסִּי[1] (שמות יז טו). — ובתו"מ, בענין נֵס הספינה: המוכר את הספינה מכר את התירן ואת הנס ואת העוגין ואת כל המנהיגין אותה (ב"ב ה א). והאלהים נסה את אברהם וכו' גדלו כנס הזה של ספינה (ריה"ג, מד"ר בראש' נה).—ואמר המליץ: מזמותי תקלענה לבבי כנס ינים ביום סער ספינה (ר"ש הנגיד, מזמותי). — ומצוי בסהמ"א במשמ' נֵס הדגל: וירא יהודה את אפוליאנוס עומד בתוך נושאי נס מקדון ודגלם (יוסיפון, פרק כ). — ואמר המשורר: ושמהו כמו מלך עלי כל וכתב שם יקותיאל בנסו, אשר כנס נתנו על מלכים וכשחק עלי תבל פרשו (רשב"ג, כתר מסתלי). נסי מאור יום הזמן השפל מני ודגל מאפל הרים (רמב"ע, תרשיש ה טו). אם תחקר סוד יסוד בריאות, לכה לנס העמד לכל אות, צורות ולהיות דמות פליאות (ראב"ע, נפשי תזמר). הוא על יד ימיני דגלי, הוא נס על שמאלי, הוא הרי בעתות שפלי, הוא מסעד בנפלי (הוא, שם אלי). הה כי עוני כפפו אותי אחר היותי בזמן כנס (ר"י חריזי, הענק, אות כ). דגל חסדים ונס כל מהלל, ענין שעפים וסוד מעלל, מוליך חכמים ושרים שולל (יוסף בר' ששת, מס לדל בספרד, JQR N.S. 1913, 94). אני עבדך ברוב חסדך עשה עמי לטובה אות, וכימי צאת באין יוצאת הראני נפלאות, ושא הנס צור לכנס הפזורים בכל פיאות (סדור תימני ניוס"כ, מגומס בעת, כ"י בריט"מ). — *ובענין נִסִּים ונפלאות: על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות וכו' שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה (תפ' חנכה, על הנסים). ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת (תפ' י"ח, מודים). לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח וכו' ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו הוציאנו מעבדות לחרות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפלה לאור גדול ומשעבוד לגאולה (רבן גמליאל, פסח' י ה). הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל אומר ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה (ברכ' ט א). ביקנור נעשו נסים לדלתותיו (יומ' ג י). לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו (ר' ינאי, שבת לב.). וכי נס אחד נעשה בשמן המשחה והלא נסים הרבה נעשו בו מתחלתו ועד סופו תחלתו לא היה אלא י"ב לוג ובו נמשח המשכן וכליו ואהרן ובניו וכו' וכולו קיים לעתיד לבא (ר' יהודה, כרית' ה:). אמר להן (משה לישראל) מן הנס שהוא עושה לכם במשיכתו אתם יודעים בשחיטתו (מכי' בא, מס' דפסח' ה). עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקדש ולא הסריח בשר הקדש מעולם ולא נראה זבוב בבית המטבחים וכו' (אבות ה ה). אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו (ר' אלעזר, נדה לא.). נס גדול היה נעשה בלחם הפנים סלוקו כסדורו (ריב"ל, יומ' כא.). נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס (הוא, שבת כג.). אמרו מי ילך ויבטל הגזרות ילך ר' שמעון בן יוחאי שהוא מלומד בנסים (מעי' יז:). מהו שיברך אדם על נסי אביו ועל נסי רבו (ירוש' ברכ' ט א). כרובים בנס היו עומדין (שמואל, יומ' כא.). גדול נס שנעשה לחולה יותר מן הנס שנעשה לחנניה מישאל ועזריה (ר' חייא בר אבא, נדר' מא.). מעשה נסים יש בדבר (ר' יונה, מד"ר בראש' ד). אמר חזקיה מה אנו צריכין לומר נסיו וגבורותיו של הקב"ה כבר מודעת זאת מסוף העולם ועד סופו לא כבר עמד גלגל החמה באמצע הרקיע וראו נסיו וגבורותיו של הקב"ה עד סוף העולם (ר' לוי, פס פס"ם, אתי מלבנון). הנרות הללו אנו מדליקין על הישועות ועל הנסים ועל הנפלאות אשר עשית לאבותינו ע"י כהניך הקדושים וכו' כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסיך ועל ישועתך (מס' סופר' כ ו). בא וראה נסיו ופלאיו של הקב"ה העולם היה מים במים אעפי"כ פינה לתוך מלא (פסיק' רבתי, סוף או כשב). — נֵס בתוך נֵס: (כתוב) ויבלע מטה אהרן את מטותם וכו' נס בתוך נס (ר' אלעזר, שבת צז.). בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש עמד יורקמי שר הברד לפני הקב"ה אמר לפניו רבש"ע ארד ואצנן את הכבשן וכו' אמר לו גבריאל אין גבורתו של הקב"ה בכך שאתה שר של ברד והכל יודעין שהמים מכבין את האש אלא אני שר של אש ארד ואקרר בפנים ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס (ר"ש השלוני, פסח' קיח.).—ומצוי בסהמ"א: אני אעש לאל שירים כפולים, עלי נסים אשר עשה כפולים (ר"ש הנגיד, הלי תעם). ואגיד פלאך

[1]) עי' הערה לערך נֵס.

בעדת חסידים ו נ ס י ך בתוך עוטי גדילים (שם). ולך נ ס י ם קטנים ועצומים ונפלאה נקלה וחמורה (הוא, אלוס עז). נ ס תפליא ואת מטהו תפריח, בו תרצה וכל מעשהו תצליח (ר"י הלוי, אלן אבדות). יקרו נ ס י ך לאם בך נושעת, נפלאים מעשיך ונפשי יודעת (הוא, יקרו נסיך).

נָס, ת"ז, מ"ר נָסִים, — מי שבורח במלחמה מפני האויב: אל דרך עמדי וצפי יושבת ערוער שאלי נס ונמלטה אמרי מה נהיתה (ירמי' מח יט). קול נסים ופלטים מארץ בבל להגיד בציון את נקמת יי' אלהינו נקמת היכלו (שם נ כח).

נְסִבָּה, ש"נ, — כמו סבה: ולא שמע המלך אל העם כי היתה נסבה מעם האלהים למען הקים יי' את דברו אשר דבר ביד אחיהו השלוני אל ירבעם בן נבט (דהי"ב י טו).

א· **נָסַג**, פ"ע, מקו' נָסוֹג, — כמו סוג: פשע וכחש ביי' ונסוג מאחר אלהינו (ישע' נט יג). ועי' סוג.

—הפע', הִסִּיג, תַּסִּיג, תַּסֵּג, מַסִּיג, מַסִּיגֵי, — א) הִסִּיג גבול, הרחיקו ממקומו והעתיקו למקום אחר: לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשנים בנחלתך אשר תנחל (דברי יט יד). ארור מסיג גבול רעהו (שם כז יז). היו שרי יהודה כמסיגי גבול עליהם אשפוך כמים עברתי (הוש' ה י). ובהשאלה: אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך (משלי כב כח). — ובתלמ': גבול שגבלו ראשונים לא ת ס י ג (שבת פה.). — ובסהמ"א: ה מ ס י ג גבול רעהו והכניס מתחום רעהו לתוך תחומו אפילו מלא אצבע אם בחזקה ה"ז גזלן ואם בסתר הרי הוא גנב (טוחו"מ, הלכ' גזלה שעו). — ונוי׳ ⁺הסג: והרס בנין החטא וגבול צדק בנוה ישר הסיג (ר"י חריזי, הענק, אות ה). — ובהשאלה, ⁺הסיג גבול רעהו, נכנס לתוך אומנותו, דחהו ממחיתו: ראיתי לגלות דעתי ולהודיע שהעושה כן (לקחת המשרה של בית המכס של זולתו) לא טוב עשה ונכנס בגדר רשע מ ס י ג גבול רעהו (שו"ת מהרשד"ס שנד). כל המקפח מחייתו של חבירו הרי הוא בכלל ארור מ ס י ג גבול רעהו (שו"ת מהרש"ל לוריא פט). — ב) הסיג אשה, עבר אותה: אתה תאכל ולא תשבע וישחך בקרבך ותסג [1]) ולא תפליט ואשר תפלט לחרב אתן (מיכ' ו יד).

—הפעי', הֻסַּג, — שהסיגוהו, הרחיקוהו: והסג אחור משפט וצדקה מרחוק תעמד (ישע' נט יד).

ב· **נָסַג**, פ"ע, עתי' יִסַּג, — כמו נשג: אל תטפו יטיפון לא יטפו לאלה לא יסג [2]) כלמות (מיכ' ב ו).

---

[1]) בקצת ספרים ותשג, ופרשוהו קצת הקדמונים במשמ' עבור וחבול.

[2]) כך בנסחה המסורה, והחדשים מגיהים יסג, ישיג.

א· **נסה** [1]), ממנו א.נסה, מסה, ⁺נסוי, ⁺נסיון.

א· **נָסָה**, קל לא נהוג.

—פע', נִסָּה, נִסָּהוּ, נִסְּתָה, נִסִּיתוֹ, נִסִּיתִי, נִסּוּנִי, נִסִּיהֶם, מְנַסֶּה, נַסּוֹת, נַסֹּתֶךָ, נַסֹּתְךָ, נַסּוֹתוֹ, נַסֹּתֶם, נַס, נַסֵּנִי, אֲנַסֶּה, אֲנַסְּכָה, אֲנַסֶּנּוּ, וַיְנַסֵּם, תְּנַסּוּ, תְּנַסּוּן, יְנַסּוּ, — א) נִסָּה את פלוני, צוה לו לעשות דבר כדי לראות אם ישמע בקול המצוה, to try ; éprouver ; prüfen: והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני ויאמר קח נא את בנך את יחידך וכו' והעלהו שם לעלה (בראש' כב א־ב). — ונסה את פלוני, במשמ' עשה דבר כדי לראות אם פלוני הוא כך וכך: הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא (שמות יו ד). ועל נסתם את יי' לאמר היש יי' בקרבנו אם אין (שם יז ז). שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו ויאמר אם שמע תשמע לקול יי' אלהיך וכו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך (שם טו כה־כו). ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים (שם כ יז). וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך יי' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותו אם לא (דברי' ח ב). כי מנסה יי' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אהבים את יי' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם (שם יג ד). גם אני לא אוסיף להוריש איש מפניהם וכו' למען נסות בם את ישראל השמרים הם את דרך יי' ללכת בם כאשר שמרו אבותם אם לא (שפט' ב כא־כב). — ונסה את פלוני כדי לראות אם פלוני י ו כ ל לעשות דבר: וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי (במד' יד כב). לא תנסו את יי' אלהיכם כאשר נסיתם במסה (דבר' ו יו). אשר נסיתו במסה (שם לג ח). ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה את יי' (ישע' ז יב). וישובו וינסו אל וקדוש ישראל התוו (תהל' עח מא). וינסו וימרו את אלהים עליון (שם נו). אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי (שם לה ט). ויתאוו תאוה במדבר וינסו אל בישימון (שם קו יד). — ונסה את פלוני אם יוכל לעמד בזה: נס נא את עבדיך ימים עשרה ויתנו לנו מן הזרעים ונאכלה ומים ונשתה ויראו לפניך מראינו ומראה הילדים האכלים את פת בג המלך וכו' וינסם ימים עשרה ומקצת ימים עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר (דני' א יב־יה). — נסה את פלוני בחידות, שאלהו חידות לראות אם ידע לענות, אם הוא באמת

---

[1]) בעבר', וכמו"כ בכושית.

חכם כמו שאמרו עליו: ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לשם יי׳ ותבא לְנַסֹּתוֹ בחידות (מ״א י א).—נִסָּה בדבר: עשה מעשה בדבר לסימן אם הדבר כמו שהוא רוצה וכדומ׳: ויאמר גדעון אל האלהים אל יחר אפך בי ואדברה אך הפעם אֲנַסֶּה נא רק הפעם בגזה יהי נא חרב אל הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל (שפטי׳ ו לט).—ב) נִסָּה לעשות דבר, התחיל לעשות הדבר כדי לראות אם טוב הדבר או אם יוכל לעשותו, versuchen, essayer; to essay: או הֲנִסָּה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים וכו׳ ככל אשר עשה לכם יי׳ אלהיכם במצרים לעיניך (דבר׳ ד לד). הרכה בך והענגה אשר לא נִסְּתָה כף רגלה הצג על הארץ מהתענג ומרך (שם כח נו). וילבש שאול את דוד מדיו וכו׳ ויאל ללכת כי לא נִסָּה ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי לא נִסִּיתִי ויסרם דוד מעליו (ש״א יז לח-לט). אמרתי אני בלבי לכה נא אֲנַסְּכָה בשמחה וראה בטוב והנה גם הוא הבל (קהל׳ ב א). כל זה נִסִּיתִי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (שם ז כג).—ואמר בן סירא: בני בחייך נ ס נפשך וראה מה רע לה ואל תתן לה (כ״ס גני׳ לז כז).—ובתו״מ: עשרה נסיונות נסו אבותינו את המקום במדבר (אבות ה ד). אין הקב״ה מ נ ס ה את הרשעים אלא את הצדיקים (ר׳ יונתן מד״ר בראשי׳ נה). שאין בריה שאין הקב״ה מ נ ס ה אותה, העשיר מנסהו אם תהא ידו פתוחה לעניים ו מ נ ס ה העני אם יכול לקבל ייסורין ואינו כועס (שם שמות לא). באותה שעה אמר אברהם איני זז מכאן עד שתשבע לי שאין אתה מ נ ס ה אותי עוד לעולם וכו׳ ונשבע שלא י נ ס נ ו עוד (שם במד׳ יז).—ומצוי בסהמ״א: ואתה לא נ ס י ת ה את הראשונים ומפעלותם, אף לא בחנת את האחרונים ועונותם (תשו׳ רסע״ג על חיוי הבלכי, סי׳ 57). כי ברב שיח מ נ ס ה[1]) אותך ושחק לך והקרך (הוא. בגוף הערבי מספ׳ הגלוי, בשם ב״ס). כניתו אב המון גוים, ו נ ס י ת ו ביחיד אלהים חיים (ר״י הלוי, את נתיבי רעיון).

—נפע׳, נִסָּה,—נִסָּה דבר לפלוני, שנִסּוּ לעשות לו דבר, רק מעט התחילו לעשות לו כדי לנסותו: הֲנִסָּה דבר אליך תלאה וכו׳ כי עתה תבוא אליך ותלא תגע עדיך ותבהל (איוב ד ב-ה).

—נתפע׳, *נִתְנַסָּה,—שנִסּוּהוּ: עשרה נסיונות נ ת נ ס ה אברהם אבינו (אבות ה ג). אמר (יוסף) אבא נ ת נ ס ה זקיני נ ת נ ס ה ואני איני מ ת נ ס ה (מד״ר בראשי׳ פז). לא נ ת נ ס ה יצחק אלא פעם אחת בלבד (שם שם״ס,

[1]) בנוסח׳ ב״ס (גני׳ יג יב) ינסיך.

אתי מלכנון). בוא וראה מה בין ראשונים לאחרונים שהראשונים היו מ ת נ ס י ם ביד הקב״ה וכו׳ אבל האחרונים נ ת נ ס ו ביד אוה״ע (ילק׳ תהל׳ ס).—ובסהמ״א: על כן בעבור נפשו לא יצרך לנסות, אבל בגלל בני האדם צריכים מסות, למען ידעו כי לא אנס אברהם ל ה ת נ ס ו ת (תשו׳ רסע״ג על חיוי הבלכי, סי׳ 63). ובכל הענינים האלה אשר האדם מ ת נ ס ה בהם תתפרסם לבריות אמונת התורה בעונש ושכר (ר׳ נחיי, בסלח).

—פע׳, יְנַסֶּה,—כמו נתנסה: היה ברוך כאב נִ ס ה עשרה ורץ לקראת שלשת האנשים (ר״י אבן גיאת, יקר רוח). למען שלם בכל מעשים, ה מְ נ ס ה בעשרה נסים (סד׳ הושענ׳, למען תמים). — ובפרט שהיה לו הרבה נסיונות והתרגל בדבר: פי׳ מומחה מ נ ו ס ה בדינים (ר״ח סנה׳ ה). ועל כן תמצא ההמון שאומרים שאל ל מ נ ו ס ה ולא תשאל לרופא (נתן פלקירא, צרי הגוף, כ״י בריט״מ).

— דבר מְנֻסֶּה, שנתברר בנסיון שהוא כך: והשם גזר על הזכר כמספר הזכר אשר תשלים צורתו בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברור ו מ נ ו ס ה (ראב״ע ויקר׳ יב ד). ועוד דבר ידוע ו מ נ ו ס ה כי רובי החולאים יקלו מחצי הלילה עד חצי היום (הוא, ספ׳ המאורות). סגולות נוראות וכו׳ ובצד קצתם כתוב בדוק ו מ נ ו ס ה (ר״י מודינא, ארי נוהם ג כד).—הוא מְנֻסֶּה, ידוע על פי הנסיון: אין מזל לישראל כל זמן שהם שומרי התורה ואם לא ישמרוה ישלוט בהם המזל כאשר הוא מ נ ו ס ה (ראב״ע שמות לג כג).

ב. **נסה**[1]), ממנו ב. נֶסֶה.

ב. **נָסָה**[2]), פ״י, נווי נֶסֶה.—נָסָה אור, האיר והסב אותו למקום הרצוי: רבים אמרים מי יראנו טוב נְסָה[3]) עלינו אור פניך יי׳ (תהל׳ ד ז).

ג. ***נָסָה**, כמו נָשָׂא, קל לא נמצא.

—נפע׳ *נִסֵּת, ניסת, כמו נִשֵּׂאת, — נִסֵּת האשה לפלוני, נִשְּׂאה לו: הלכה ו נ י ס ת לאחיו ומת בלא ולד היאך זו מתייבמת (ר׳ טרפון, ספרי דבר׳ רסט). תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ו נ י ס ת[4]) (נדה י יא). בת ישראל ש נ י ס ת לכהן וילדה ממנו בת והלכה הבת ונשאת לעבד ו נ י ס ת לנכרי (ספרא אמור, סוף פרש׳ ה). נ י ס ת לראשון

[1]) עי׳ הערה להערך.

[2]) עי׳ הערה לקמן. — [3]) כך בנסחה המסורה, ואמרו הקדמונ׳ והחדש׳ כי הוא כמו נשא. אבל, קצת קשה גם הסמך וגם ההא. ולכן יותר נראה כי הוא שרש מיוחד לענין אור.

[4]) במדב״מ ונישאת.

ומת לשני ומת לשלישי לא תנשא (רבי, יבמ' סד:). ניסת לראשון ולא היו לה בנים (שם סה). בין שנפלו לה נכסים עד שלא נתארסה בין שנפלו לה נכסים משנתארסה וניסת הבעל מוציא מיד הלקוחות (כתוב' עח:). נכסי ליך ואחריך לפלוני ועמדה וניסת (אביי, שם נה:). ניסת[1] פחותה מבת עשרים יולדת עד ששים (רב חסדא, כ"ב קיט:). מעשה ביוסטני וכו' שבאת לפני רבי אמרה לו אשה בכמה ניסת (נדה מה.).—ובסהמו"א: בת עם הארץ או אשתו שניסת לחבר (רמב"ם, מעשר י ג).

*נִסּוּי, ש"ז,—שה"פ, כמו נִסָּיוֹן: אברהם אב המון גוים לא נתן בכבודו מום אשר שמר מצות עליון ובא בברית עמו בבשרו כרת לו חק ובניסוי נמצא נאמן (ב"ס גני' מד יט-כ).

*נִסּוּךְ, ש"ז, מ"ר נִסּוּכִים,—שם"פ מן נִסֵּךְ, בפרט נסוך המים והיין על המזבח: נאמר בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם הרי מם יוד מם מים מכאן רמז לניסוך מים מן התורה (ר"י בן בתירה, שבת קג:). ונסכיה בשני ניסוכים הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין (ר"ע, זבח' קי:). שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של ניסוך בחג (תוספת' סוכ' ג ג). כשם שניסוכו בקדושה כך שריפתו בקדושה (ר"א בר' צדוק, שם טו). סוכה וניסוך המים שבעה (משנה שם ד א). ניסוך המים והיין (זבח' ו ג). עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני (ר' נחוניה, תעני' ג.). כל מי שהוא יודע כמה נסוכים ניסך יעקב אבינו בבית אל יודע לחשוב את מי טבריה (ר' חנין, מד"ר בראש' עח). חג היה וניסוך המים היה וויתור במה היה (בר קפרא, שם רות ה).—ולעבודה זרה: אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה כגון זיבוח וקיטור וניסוך והשתחואה (סנה' סג.).

*נְסוֹרֶת,—עי' *נְסֹרֶת.

נסח[2], ממנו נָסַח, ואולי מַסָּה.

א נָסַח, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—נִפְעַ', נִסַּח, נִסַּחְתֶּם, יִסָּחוּ,—נִסַּח פלוני מן הארץ וכדומ', נֶעֱקַר והשלך ממנה, herausgerissen, vertrieben sein: être arraché; to be plucked up: כן ישיש יי' עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם ונִסַּחְתֶּם מעל האדמה אשר אתה בא שמה לרשתה (דבר' כח סג). ורשעים מארץ יכרתו ובוגדים יִסְּחוּ ממנה (משלי ב כב). — ואמר בן סירא: בכל זאת לא שב העם ולא חדלו מחטאתם עד אשר נסחו מארצם ויפצו בכל הארץ (ב"ס גני' מח טו).

—קל', יִסַּח, יִסָּחֲךָ,—נָסַח את פלוני מהמקום, עקר אותו, הוציאו משם בזעף וכדומ': גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים (תהל' נב ז).—ובית: בית גאים יסח יי' ויצב גבול אלמנה (משלי יה כה).— ואמר הפיטן: בתולותי ובחורי נסח בנסיחה, בראש כל חוצות נבלתם כסוחה (קינ' לת"ב, הכריעו ממני).

—הִפְעִ', *הִסִּיחַ, בפרט הִסִּיחַ דעתו מִדָּבָר,—העתיקה ממנו, לא חשב עוד עליו, seine Gedanken v. etwas ablenken: divertir sa pensée; to divert the mind: ומעשה באשה אחת שסיננה משקין טמאין וטהורין בתוך חבית תרומה ובא מעשה לפני חכמים ולא טימאו מפני שהסיחה דעתה ממנה (תוספת' טהר' ה טו). אפילו הניח את ביתו והלך לשבות אצל בתו באותה העיר אינו אוסר שכבר הסיח דעתו (ר"ש, ערוב' מז.). הוצרך ליפנות ואינו יכול לפנות וכו' יסיח דעתו מדברים אחרים (רב אשי, שבת פב.). אמרה תורה על מצחו תמיד (יהיה הציץ) שלא יסיח דעתו ממנו (רבה בר רב הונא, יומ' ח.). ושחט אותה לפניו וכו' שלא יסיח דעתו ממנה (שם מג.). שאמר אליהו לפני הקב"ה רבש"ע ענני שתרד אש מן השמים ותאכל כל אשר על המזבח ועננו שתסיח דעתם כדי שלא יאמרו מעשה כשפים הם (ר' אבהו, ברכ' ט:).—ומצוי בסהמו"א: שלא הסחתי דעתי מהם (רשב"ם ב"ב ח:). חייב אדם למשמש בתפיליו כל זמן שהם עליו שלא יסיח דעתו מהם אפילו רגע אחד (רמב"ם, תפלין ד יד).—והסיח דעתו לְדָבָר: מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה לא יסיח דעתו לדברים אחרים (רמב"ם, ת"ת ג ו). כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה מוזהרין אנו שלא להעלותה על לבנו ולא נסיח דעתנו לכך ונחשוב ונמשך אחר הרהורי הלב (סוה', עכו"ם ב ג).

*נְסָח, ש"ז,—כמו נְסִחָה, העתקה: ובכן צוינו ונאספו הראשים והאלופים והחכמים והתלמידים ונועצנו מה לעשות למכשול הגדול הזה אשר הביאו בן מאיר להעמיד עצתו ויאמרו לא נוכל לבער את כל הנסחים אשר כתב בן מאיר על זאת אל המקומות ועוד אפשר כי ננסחו אגרותיו בתוך העם (קטע מכתב לסע"ג, סעדיאנה, סכטר 130).

—[1]) בקצת כ"י נשאת.
[2]) בערב' נשח' a).

a) نسخ

ב. *נָסַח, פ"י, — העתיק מספר לספר: ובא הנוסח ומצא שם תלוי כך וחשבו כשאר דברי התלמוד ולא ידע כי זכרון הוא ונסח את הדברים כולן בקולמוס אחד (מיוח' לרס"ג, תשו' הגא', הרכבי, רעג). והלבלר שאינו מבין נוסח כמה שהוא רואה ואין משנה (ר' מפה בן ר' יצחק המערבי, שם, סי' מה). ואותו פירוש שראית משמינו דברי טעות הן בידינו וכו' וכך צוינו למר יוסף ז"ל שיתקן אותו באותה נוסחה שנסחתה ממנו שלא כרצוני (ר"י אלפסי, שם תקיט).

— נפע', *נִנְסַח, — שנסחו אותו: ועוד אפשר כי ננסחו אגרותיו בתוך העם (קטע מכתב לסע"ג, סעדיאנה, שכטר 130).

— פע', *נִסַּח, — נסח הספר וכיוצא בזה, החליפו נסחתו באחרת: ולזה לא היה ראוי גם כן למנות שורש ולא עקר שלא תנוסח התורה ולא תשתנה (ר"י אלבו', העקרי' א יד). עוד הביא החכם ראיה וכו' לבאר שאפשר שתנוסח תורתנו הקדושה (ר"י אברבנאל, ראש אמנה יג). ובזה צדק הרב ז"ל שלא תנוסח התורה בלי ספק (ר"י עמדין, בירת מגד' עוז סג.).

— התפ', *נִתְנַסַּח, — כמו נסח: כאשר יקרה לספרי חול שהסופרים והמעתיקים ברוב הימים ישנו בהם בתוספת וגרעון או חלוף וכו' עד שבאורך הזמן תשתכח הקריאה האמתית לגמרי ויתנסח הספר (רמבמ"ן, אור לנתיבה).

*נֻסְחָה[1], נוסחה, ש"נ, מ"ר נֻסְחָאוֹת, — א) הַעְתָּקָה, מה שהעתק מגליון כתוב אחד על גליון אחר, copie: ולכך קורין לספר הנכתב אל ספר אחר נוסחה (רס"ג עוקל' ג י). ולפי שבחרתי הקיצור הנחתי פירושן לנסחה השנית להרחיב פירושו כדי ליהנות בו כל התלמידים (תשו' דונש על רסע"ג, סי' 6). וכך צוינו למר יוסף ז"ל שיתקן אותו באותה נוסחה שנסחתה ממנו שלא כרצוני מפני שלא היתה מחוורת באותו העת ונתרשל בדבר ולא תקנה (ר"י אלפסי, תשו' הגא', הרכבי, סי' תקיט). שמועה זו עיקרה במסכת ברכות פרק א' ומשובשת היא בכל הנוסחאות ואנו תיקננוה מנוסחי הישיבות (רבנו נסים, REJ 1902, 296). פתשגן כמו נסחה (ראב"ע, אסת' ג יד). ושלחו שלוחים וקנו שלש נוסחאות מן החבור ונתנו נסחה בכל גבול וגבול (רמב"ס, אגר' לקהל לוניל, או"כ ב 4). יש נוסחאות מן הגמרא שכתוב בהן שהאומר לחבירו אל תפרעני אלא בעדים וכו' אינו נאמן וטעות ספרים הוא ולפיכך טעו המורים על פי אותן הספרים וכבר חקרתי על הנוסחאות הישנות ומצאתי בהן שהוא נאמן והגיע לידי במצרים מקצת גמרא ישנה כתוב על הגוילים וכו' ושתי נוסחאות מצאתי מן הגוילים בהלכה זו (הוא, הלכ' מלוה ולוה טו ב). כך מצינו לשון כל הנוסחאות המדוייקות שנקראו על זקני הגמרא (ס' החינוך, מלוה תפה). ומה שנראה הוא שבנסחאות הגמרות של הגאון ז"ל היה כתוב שמות החכמים אלא שהיו מרבנן סבוראי (קורא הדורות א ב).—ובמשמ' עצם סדר הלשון של מאמר מהמאמרים שבספר, text, veading: ונסחתו של רבינו חננאל כך היא (רמב"ן, היהודי ר"ה לג:). וכותבין למלוה שטר אדרכתא זו היא נוסחתו (ספר התרומות ג ו יג). נוסחת הדפוס שבספרי רבינו כתובה בטעות ות"לך הנוסחא הנכונה (ר"י קארו, כ"מ לרמב"ס, בית הבחיר' ד ד). שמועה זו שהוזכרה כאן בחיובי טבילות נתבלבלו בה קצת מפרשים מתוך שנוי נוסחאות שבה (המאירי, יומ' פח.). ונראה עוד ברור שגם לפי נוסחת המדרש שלפנינו הכוונה היא כמו לפי נוסחת הילקוט (הקד' יפ"ל לספר אוצר חכמה נברם).—וגם במשמ' איכות ספור מעשה מן המעשים, version: ובזה נסחאות מתחלפות ומה שכתוב בספר דברי הימים למלכי ספרד כך הוא (ר"ש אבן וירגא, שבט יהודה ו). יש נסחאות בענין זה אבל מה שראיתי בספר דברי הימים לחכמי צרפת כך הוא (שם יז).—ובפרט נֻסְחַת רפואה, רשימת הרכבת סממני הרפואה שהרופא כותב להחולה, recept: אבל יהיה כרופא הבקי אשר הוא חושב על הנוסחה ומשים מכל סם שיעור ידוע (ר"י א"ת, תקון מדה"נ לרשב"ג). ואצא לרפאותם ולכתוב להם פתקות ונוסחאות רפואות חלייהם (אגר' הרמב"ס לר"ש א"ת).—ב) *נוּסַח של רפואה, פרטי הסממנים וכמותם שמהם מרכבת רפואה מן הרפואות, prescription, formule: ואחר זה תלקוט הנוסחאות הכתובות בספר הרקות ובלוחות הרפואות הפשוטות (קאנון ג א ב נג). והם גרגרים רבים בנוסחאות מתחלפות תמצאם ברקוח (שם ג א א כג). אביא לך נוסחאות נפלאות מנוסות (נרבוני, אלה היים ג יו, בשם פרקי משה). אבל נזכור מן הרפואה מה שהוא יותר קל ויותר מנוסה ולא אזכור נוסחאות רבות בכל חולי וחולי כמו שעשו האחרונים מן הרופאים לפי שזה סבת שבוש הרופא (נתן פלקירא, צרי הגוף ג י). קרובי החולה ימהרו אל בית הרוכל להביא הרפואות וכל אותן הנוסחאות ולתועלת אשר יקוו

[1]) כך גם בערבית נשח'ה a) וכבר העיר ס' פרנקל כי זו מלה שאולה מארמית.

a) نسخة

יעשו כל מה שנצטוו (ר׳ קלוני׳, אבן בחן סח:). וטוב לזה משיחה וכו׳ וזו נוסחתו קח מיץ כרפס ומיץ מילישי וכו׳ (מעשה טוביה, בית חדש ג י).

***נִסִּי**, נסיי, ת״ז,—מטבע הנֵס, של נֵס: כי כל היעודים שבתורה בהבטחות או בהתראות כולם מופתיים מן הנסים הנסתרים בדבר מופתי תבטיח ותזהיר התורה לעולם וכן תזהיר בכאן בכרת שהוא ענין נסי ולא תבטיח בקיום שהוא ראוי (רמב״ן ויקר׳ יח כט). שאם לא היתה (הנבואה) דבר טבעי אלא דבר נסיי וכו׳ (ר״ח קרשקש, אור ה׳ ב ד ג). שכבר יתהוו הדברים הנסיים בזולת מקומם הטבעי (ר״י אברבנאל, מפע׳ ה׳ י א). שאם היה סבות הדבר הטבעי כסבות הדבר הנסיי ושלא יובדלו אלא בזמני הוויותיהן הנה יתחייב מזה שיהיו כל הדברים טבעיים וכו׳ ולכן אם היו הדברים הנסיים מהסבות וההתחלות הטבעיות אין ספק שיצדק בהן גדר הדברים הטבעיים (שם שם י). כבר הוכחתי בס׳ צרור החיים שלי בחלק מות ישרים שיש תחייה טבעית ונסיית (ר״י תגיז, הלכ׳ קטנ׳, או״ח קלח).

***נְסִיגָה**, ש״נ,—שה״פ מן נָסַג, ובפרט נסיגת המחלה: הנסיגה והיא חזרת החולי, הנסיגה יותר קשה מן השרש והעצה הנכונה שלא תמהר להתעסק ברפואות עד שיתבאר הענין (קאנון ד א ד כ). משפטי הנסיגה כלומר חזרת החולי הנקראת רקליב היותר רעה שבנסיגות מה שתהיה מהירה ויהיה עמה חולשת הכח וכו׳ והנה אם תפול הנסיגה בחטא מהנהגה יותר בטוחה מאשר אם תפול מעצמה וכו׳ והנסיגה יותר רעה וקשה מהעקר כי החולי חוזר לראש (שם ד כ א נה).—נסיגת הלב: היראה (היא) נסיגת לב הירא ממי שהוא ירא ממנו (ר״י מוסקטו, נפוצ׳ יהודה ל).

***נְסִיחָה**, ש״נ,—שה״פ מן נָסַח, במשמ׳ נסח מן הארץ: בתולותי ובחורי נסח בנסיחה, בראש כל חוצות נבלתם כסוחה (קינ׳ לת״ב, התיישו ממני).—וכמו נֻסחה: והגבולים שהזכיר בטלמיוס אין לסמוך עליהם כי הוא אמר כי מצאם ככה בנסיחה קדמונית (ראב״ע, ספר הטעמים, כ״י פריז).—ובמשמ׳ שנוי הנֻסחה: והיסוד התשיעי הוא עקר הנסיחה והוא כי זאת התורה היא תורת מרע״ה לא תהיה נסוחה ולא נחלפת (ר״י אברבנאל, ראש אמנה א).—ונסיחת הנפשות, כמו גלגול: העתק או העתקה או נסיחה או גלגול כלם הם שמות לאמונת התגלגלות הנפש מגוף לגוף (הערי׳ קופמן בספ׳ מנח׳ קנא׳ לר״י מפיסא 90).

***נִסָּיוֹן**, ש״ז, מ״ר נִסְיוֹנוֹת,—הפעולה לנסות אדם או דבר אם הוא כמו שהוא נראה. Prüfung; essai, épreuve; test, trial: כי בהתנכר אלך עמו ולפנים אבחרנו [1]) בנסיונות[2]) (ב״ס גני׳ ד יז). קנית אוהב בניסיון[3]) קנהו ואל תמהר לבטח עליו (שם ו ז).—ובתו״מ: מעשה בר׳ אליעזר ור׳ יהושע שהיו מפרשים בים הגדול נכנסה ספינתן למים שאינן מהלכין אמר ר׳ אליעזר לר׳ יהושע לא באנו לכאן אלא לניסיון ומילאו משם מלא חבית מים כיון שעלו לרומי אמר להם אדריינוס מימי אוקיינוס מה הן אמרו לו מים בולעים מים (מד״ר ברא׳ יג). לוקחין בהמה מהן לניסיון ומחזירין להן כל אותו היום (תוספתי ע״ז ב א). משל לאדם שאמר לחבירו מכור לי חמורך זה א״ל הן נותן אתה לי לנסיון א״ל הן (ספרי דבר׳ כא). פעמים שמוכרה לו לניסיון והוא מחזירה לאחר ג׳ ימים (ירוש׳ ע״ז א ו).—ובמשמ׳ מעשה קשה שהוטל על אדם כדי לראות אם יעמוד בו או אין: משיב משה לפני הקב״ה הואיל ואני נפטר בנסיון גדול מן העולם הראיני אדם נאמן שיעמוד על ישראל (ספרי דבר׳ שה). עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכלם (אבות ה ג). עשרה נסיונות נסו אבותינו את המקום במדבר (שם ד). ואל תביאני לידי חטא ולא לידי עוון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון (ברכ׳ ס:). לעולם אל יביא אדם עצמו לידי ניסיון שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי ניסיון ונכשל (רב, סנה׳ קז.). נסיון עשירי הוא וכו׳ נסיון האחרון שהוא שקול כנגד הכל (ר׳ חנין, מד״ר ברא׳ נו). אשרי אדם שהוא עומד בנסיונו שאין בריה שאין הקב״ה מנסה אותה העשיר מנסהו אם תהא ידו פתוחה לעניים ומנסה העני אם יכול לקבל ייסורין ואינו כועס וכו׳ ואם עמד העשיר בנסיונו ועושה צדקות הרי הוא אוכל ממונו בעולם הזה והקרן קיימת לו לעוה״ב וכו׳ ואם עמד העני בנסיונו ואינו מבעט הרי הוא נוטל כפלים לעתיד לבא (שם שמות לא). כיון שאמרו אלה אלהיך ישראל בא מות עליהן אמר הקב״ה בשיטתו של אדם הראשון הלכתם שלא עמד בנסיונו שלש שעות ובתשע שעות נקנסה עליו מיתה (שם לב). אמר משה רבון העולם על מה אתה כועס על

---

[1]) אולי אבחננו, כמו בסורי׳ ואבדקיוהי. — [2]) גם בסורי׳ בנסיונין, ויש שנויי נסחאות בכתוב זה. — [3]) בגוף הכ״י בניסון. אבל בהיות בהכתוב ד יז במ״ר ברור הכתיב נסיונות רגלים לדבר כי גם כאן היתה הגרסה כך. ---- נסחת רסע״ג במסה. ויש גורסים בנסוי.

ישראל אמר בשביל שבטלו עשרת הדברות א"ל יש להן מהיכן ליפרע אמר לו מנין אמר הזכר שנסית אברהם בי' נסיונות ויצאו עשר בעשר (רי אחא, שם מד). נפלה אמו (של הילד השביעי שנגזרה עליו מיתה) עליו והיתה מחבקתו ומנשקתו ואמרה לו בני לך אצל אברהם אביכם ואמור לו כך אמרה אמי אל תזוח דעתך עליך ותאמר בניתי מזבח והעליתי את יצחק בני הרי אמנו בנתה שבעה מזבחות והעלתה שבעה בנים ביום אחד אתה נסיון ואני מעשה (שם איכ', מעשה במרים). מי יגלה עפר מעיניך אדם הראשון שלא יכולת לעמוד בנסיונך אפילו שעה אחת (ר"י בן פדייה, תנחומ' שמיני יג).—ומ"ר נסיונים: אמר לו הקב"ה יסורין קשים ונסיונין אחרים היו ראויין לבא על אברהם (מד"ר במד' יז). — ואמר הפיטן: אצולים מפרך סונים, בחוזק יד ונסיונים, גוי שומר אמונים (מסה כרי קלוני', יוצ' אחרון פסח, אנוליס). — ומצוי בסהמ"א: ותנאי התשובה ומה שיבא מן הצרות על דרך הבחינה והנסיון ועל דרך הפרעון מעון שקדם (ר"י א"ת, כוזרי ה כא). די בנסיונות מוסר ובהתהפכות הימים מוכיח (ר"י חריזי, מוסרי הפלסופ' ב ג). הנסיונות אין להם תכלית והמשכיל יוסיף בהם בכל יום (שם א י). כענין שאמרו חכמים אשרי אדם שעומד בנסיונו (רמב"ן, שמות כ יז).—ובמשמ' מעשה שנעשה פעמים מספר והוכיח דבר מה שהוא כך או כך, Erfahrung; expérience: ומנסיון מלאכת ידיו שניסה בחכמת הרפואה (ש' דונולו, ספ' המרקחות) כי זה איננו משעורם וחכמתם אבל הוא מנסיונות שמצאום כאשר מצאו המשגל יהיה ממנו הולד (ר"י א"ת, כוזרי ג כג). ומפלאי דיניהם עוד ונסיונותם חרותה בידי שמים כשרה בידי אדם טרפה משום צמוק ריאה (שם ד לא). כי כל מה שנתאמת נסיונו באלו אע"פ שלא יגזרהו ההיקש הוא מותר לעשותו (ר"ש א"ת, מו"נ ג לז). בעבור זה התחכם הש"י לאמת התחלות התורה בנסיון כדי שלא יפול הספק בהם כי מה שנתאמת בנסיון כמשוך הקלאמיטא הברזל אי אפשר שיפול הספק בו (ר"י אלבו, העקרי' א יז). למה שתגיע להם ידיעתו בנסיון ולמה שיוציאו מלבם ממה שידעו בניסיון (רש"ט פלקירא, ראשי' חכמ' ב ג). ומה לנו להביא בזה טענות שכליות וכבר למדנו החכם שהנסיון גובר על ההקש (ר"י אברבנאל, ש"א ח). — בעל נסיון: כי בעלי הנסיון יוכיחו בזה הפך דברי חכמי ישראל (פחד יצחק, ערך נקור).—ומשל: אין חכם כבעל הנסיון (מילי דאבות יז).—ודבור רגיל, הנסיון היומי מוכיח וכו'.

***נִסְיוֹנִי**, ת"ז, מ"ר נִסְיוֹנִיִּים,—מטבע הנסיון: ואולם מה שספרו מהידיעות המגיעות בחכמת הרפואה בשינה הוא זר מאד כי אלו הענינים הם נסיוניים ואין מדרכם שיגיעו מהחוש כי אם בקושי גדול וזה שלא תשלם הגעתם אם לא יגיעו מהחוש בזה הדבר מה שישלמהו תנאי הנסיון (רלב"ג, מלחמ' ה' ב ד). מיני הויכוח הן ד' ואלה שמותם נסיוני נצוחי ומתוחבל ותלמודי וכו' כי הנסיוני הוא הויכוח המובא בנסיון שיתוכח לנסותו אם יודע אם לאו (ר"י אבן לטיף, אגר' התשובה 49).

א. **נָסִיךְ**, ש"ז, בכנ' נְסִיכָם,—כמו נֶסֶךְ: אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נְסִיכָם (דבר' לב לח).—ואמר המליץ: אשר נפתו בתענוג הזמנים וצוף טעמם וישתו יין נסיכם, שאול ירדו ושכבו ראש וזנב והשתוה בזוים עם נסיכם (ר"י חריזי, הענק, אות נ).

ב. **נָסִיךְ**[1], ש"ז, סמי' רב' נְסִיכֵי, בכנ' נְסִיכֵיהֶם, נִסְכֵּיהֶם, נְסִיכֵמוֹ,—א) שליט ושַׂר כעין מלך אצל המואבים וכדומה, Fürst; prince: את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע נְסִיכֵי סיחון ישבי הארץ (יהוש' יג כא). והקמנו עליו שבעה רעים ושמנה נְסִיכֵי אדם (מיכ' ה ד). שמה נְסִיכֵי צפון כלם וכל צדני (יחזק' לב ל). שיתמו נדיבמו כערב וכזאב וכזבח וכצלמנע כל נְסִיכֵמוֹ (תהל' פג יב).—ב) כמו מַסֵּכָה: וגם אלהיהם עם נִסְכֵּיהֶם[2]) עם כלי חמדתם כסף וזהב בשבי יבא מצרים (דני' יא ח).—ואמר בן סירא: בעדת רשעים יוקדת אש ובגוי חנף נצתה חמה אשר לא נשא לנסיכי קדם המורים עולם בגבורתם (ב"ס גני' יו ו-ז).—ובמדרש: והלא מתחלה נסיך היה (בלק) וכו' אלא משנהרג סיחון המליכוהו תחתיו (מד"ר במד' כ).—ובסהמ"א: קדם כל נסיכים הייתי נסוכה מאז (יוצ' א שבוע', יי' קנני). — וכנוי לאלהים: טהורה עת נבראתי, בגוף טמא נחבאתי, אוי לי כי נדמיתי, נתנני נסיכי, במחבאי מחשכי, ובתוך עם טמא שפתים אנכי (יצחק בן ראובן, פתדתי מיוצרי).— ולנק' *נְסִיכָה, מ"ר נְסִיכוֹת, בהשאלה למלאכים: נחלקים לכתות ועל דגלם אותות, בעט סופר מהיר חרותות. מהם נסיכות ומהם משרתות, מהם צבאות רצות ובאות (רשב"ג, כתר מלכות).—ובמשמ' הפשוטה: ויאמר האיש חייך השר אם יאמרו לי בני עמנו, נשא אשה ומלוך תמלוך עלינו, לא חפצתי לקחת לא מלכה ולא נסיכה (עמנ', מחברי' יז).

---

[1]) משק' מָשִׁיחַ. — [2]) הקדמונים פרשו גם זה במשמ' שר ושליט.

***נְסִיכָה**, ש"נ. — שה"פ מן נָסַךְ: כשם שנסיכתו בקדושה כך שרפתו בקדושה (תוספת' מעי' א יו).

***נְסִיכוּת**, ש"נ, — מעלת הנסיך: דורכת נסיכות, בחנון קול בכות, דברה אני במלכות (ר"א קליר, מוס, א ר"ה, אנסיכה מלכי). יסכה לשון נסיכות כמו שרה לשון שררה (רש"י ברא' יא כט). המסכה לשון נסיכות ושררה (הוא, ישע' כה ז). לשון נסיכות וקצינות אתנהג עצמי בנסיכות של שמחה (רשב"ם קהל' ב א). ענין כלם הגדולה והקצינות והנסיכות (רד"ק' שרש נסך). ושאל מי פקיד בית המלכות ומי מנהג הנסיכות (יוחסין של אחימעץ מאיטליה, ניבויאר 126). דמיונו אין בכל תופסי מלכות, אין להשוותו לקושרי קשר נסיכות, מתגאה על גאים ואוהב נמיכות (ר' יצחק בר יהודה, אופן לשבת ברא', ידודון ידודון).

***נָסִים**[1], ש"ז, — כעס וצער: אם אתה עושה כן מוטב ואם לאו הריני הולך בנסיסי לשאול (ר"י הנשיא, תמור' טז.).

***נְסִיעָה**, ש"נ, — שה"פ מן נָסַע: נסיעה זו לא נסעו אלא על פי משה (ר' יהושע, מכי' בשלח, ויסע א). הקיש נסיעתן מרפידים לביאתם למדבר סיני מה ביאתם למדבר סיני בתשובה אף נסיעתם מרפידים בתשובה (שם יתרו, בחדש א). מה בחנייתן על פי הדיבור אף בנסיעתן על פי הדיבור (ירוש' ערובי ה א). מה בחנייתו נפסל ביוצא אף בנסיעתו נפסל ביוצא (מנח' נה.). — ומצוי בסהמ"א: הכל היום נסיעה וחניה, וכל ליל מלון עיפה כאיה (ר"ש הנגיד, הכל היום). ידמו כי להוסיף הון אני סר ונעתק מחניה אל נסיעה (הוא, נשמה). וכפל את נסיעותיו ומהר כעוף ירכב כנף רוח (הוא, אלוה עז). והזהירהו על הנסיעה ולא הודיעהו העת וכו' שיהיה מזומן לנסיעה ולהעתקה (ר"י א"ת, חו"ה, חשבון הנפ' ג). הנה היתה נסבה מאת האלהים ולא נתנני להתראות פנים בפנים עמכם וחליתי חלי גדול יום הנסיעה (רד"ק, מכתב לר' יהודה הרופא, אגר' רמב"ם 39). שנסתי מתני באזור הנסיעה, ופשטתי סות המרגעה, ולבשתי כסות היגיעה (ר"י חריזי, תחכמ' ג). אשר ימיו יבלה בנסיעה, יהי עמל ולא יחסר יגיעה (שם כו). על כן יאמרו המושלים הנסיעה תשועה וההליכה ברכה (שם). ויאמר הערב בכל נסיעה ותנועה ברכה ותשועה (ר"י בן זבארה, ספר שעשוע' ג). המעט בעיניו עון הנסיעה הראשונה אשר העמים כבוד מע"ל עלי על לא דבר וכו' אל יגרום לי לעשות נסיעה שניה לווילנא אשר לא לטובה תהי לי (מא"ג, דביר ב לה). — והנסיעה הגמורה, המָות: אל תעלני בחצי ימי עד אכין צידה לדרכי וצידתי ליום נסיעתי (רשב"ג, כתר מלכות). ולא נצטידה חכמה ויראה לצורך הנסיעה הגמורה, ויום נבא ונראה פני אל ומה נביא בידינו תשורה (עמנ', מחבר' ח). — ובהשאלה לתנועת הגלגלים והמזלות: שע"י מסיבת השמים ונסיעתו בכוכביו הן היום והלילה ניכרים ונבדלים זה מזה וכו' ע"י מרוצת גלגליהם ונסיעתם בהם (ר"י ישראלי, יסו"ע ב יז).

***נְסִירָה**, ש"נ, — שה"פ מן נָסַר: כששובר העצם אינו מתפרק עמו נסירה אלא נסדק (ר"ת פסח' פה.). נסירת האשה מהאדם (אונס"ה, ברא' ב יח). איך היתה ההולדה קודם הנסירה ולמה נבראו כך שיצטרכו להנסירה (עסיס רמונים יח).

א. נסך[1], ממנו נֶסֶךְ, א. נָסַךְ, נָסִיךְ, *נְסוּךְ, *נְסִיכָה.

א. נָסַךְ, פ"י, נָסַךְ, נָסַכְתִּי, נְסוּכָה, לִנְסֹךְ, תִּסְּכוּ, יִסְּכוּ, — א) נָסַךְ יין, בפרט לקרבן לאלהות וכדומ', יצק היין על המזבח וכדומ': לא תעלו עליו קטרת זרה ועלה ומנחה ונסך לא תִסְּכוּ עליו (שמות ל ט). לא יִסְּכוּ ליי' יין ולא יערבו לו זבחיהם (הוש' ט ד). — נָסַךְ מַתֶּכֶת, כסף או זהב, התיכו בצורה הרצויה, giessen; fondre; to melt: הפסל נָסַךְ חרש וצרף בזהב ירקענו (ישע' מ יט). — ב) נָסַךְ מֶלֶךְ, משח אותו, הכריז אותו למלך: ואני נָסַכְתִּי מלכי על ציון הר קדשי (תהל' ב ו). — ובהשאלה, נָסַךְ עליו רוּחַ: כי נָסַךְ עליכם יי' רוח תרדמה ויעצם את עיניכם (ישע' כט י). — ובתלמ', במשמ' נָסַךְ מַתֶּכֶת: בנוהג שבעולם אדם נוסך כלים על ידי שהות הוא מעלה חלודה (ר"ש בן לקיש, ירוש' ברכ' א א). — ואמר המשורר בשלש המשמעות: שר ירים את גאות שפל ובשיר פיהו מלך נוסך, גם יכניע את שיא מושל ולבוש שפל עליו נוסך, השמר לך מנהו כי צוף נופת עם רוש תוך פיו נוסך (רמב"ע, תרשיש י סד-סו). — ופָעוּל במשמ' נָסַךְ מַתֶּכֶת: קנינך מלכים וממלכות ועורכי מערכות באונך, וששה מתכות בעפר נסוכות בגאונך (ר"י אבן גיאת, קנינך). — ונָסוּךְ, נְסוּכָה, במשמ' עשוי נָסִיךְ, נועד לנסיכות, למלוכה, למעלה עליונה: קדם כל נסיכים הייתי נסוכה מאז, ובהיות עולם תהו ובהו הייתי כבר מאז (יוצ' א שבוע', יי' קנני). שעה שועם מחה פשעם בעשור לחדש, והמלוכה הנסוכה כימי

[1] בארמ', תרג' והנם זעפים (ברא' מ ו) אינון נסיסין. ובסור' נסיסותא, חלשה, חלי וכו'.

[1] משתף בכנע' וארמ' וסור' וערב' במשמ' זו.

קדם חדש (ר׳ יחיאל מונדולפו, סליחי׳ י׳ בטבת, בעה עליון). אשורר שיר במלחמה ערוכה, קדומה מן ימי קדם נסוכה (ראב״ע, אשורר שיר). אנחנו ליקר עמוד ותמיד בעטנו נפאר המלוכה, ולנו הגדֻלה הגדולה אשר על כוכבי שחק נסוכה (ר״י חריזי, תחכמ׳ מ). ובאתי אל עיר הנסוכה, היא טליטלה עיר המלוכה (שם מו). לא יאכל עד שיסב בשמאל דרך חירות נסוכה, לא יפחתו לו מארבע כוסות של יין במסבתו הערוכה (ר׳ זרח הלוי, אזהר׳ לפסח, הגדה מגֻוילה ומנֻק׳, כ״י בריט״מ). לקראת שבת לכו ונלכה, כי היא מקור הברכה, מראש מקדם נסוכה (ר״ש הלוי אלקבץ, לכה דודי). — ועבר: מארץ נדחו שבטי יה קראוהו יהודה וישראל למלכם נסכוהו (שלום הכהן, ניר דוד יא). מקטני שבטי ישורון מצעירי השבט ראש נשאת ונסכתו על זרע בחיריך (שם ג). — ובסהמ״א, גם כמו מֵסַךְ: ולבות בני אדם בהבליהם מושכים, וביין שמחתם מי אנחה נוסכים (ר״י בן זבארה, ספ׳ שעשוע׳ ג).

—נפע׳, נִסַּךְ, נִסַּכְתִּי, — נִסַּךְ פלוני, שֶׁנִּסְּכוּ אותו למלך, לנסיך: יי׳ קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז מעולם נִסַּכְתִּי מראש מקדמי ארץ (משלי ח כב-כג).—ובתלמ׳. במשמ׳ נסוך יין ומים: אין אומרים קידוש היום אלא על היין הראוי לינסך ע״ג המזבח (רב, ב״ב צז.). כמים הנשפכין ולא כמים הניסכין (רב אסי, פסח׳ כב.).

—פע׳, נִסֵּךְ, וַיְנַסֵּךְ,—נִסֵּךְ נֶסֶךְ לייי׳, כמו נָסַךְ: ויבקעו השלשה במחנה פלשתים וישאבו מים מבור בית לחם אשר בשער וישאו ויביאו אל דויד ולא אבה דויד לשתותם וַיְנַסֵּךְ אתם לייי׳ (דהי״א יא יח).—ובתו״מ: לחם לא נאכל שממנו היו מביאים שתי הלחם ולחם הפנים מים לא נשתה שמהם היו מנסכין בחג (ר׳ יהושע, תוספת׳ סוט׳ טו יב). אמרה תורה הבא שעורים בפסח וכו׳ נסך[1]) מים בחג שהוא פרק גשמים שיתברכו עליך גשמים (ר״ע, שם סוכ׳ ג יח). בלוג היה מנסך כל שמונה ולמנסך אומרים לו הגבה ידך שפעם אחת ניסך אחד על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן (ר׳ יהודה, משנה שם ד ט). המוכר יין לחבירו ונמצא קוסס הגיעו ניסכו על גבי המזבח יצא (רשב״א, תוספת׳ ב״ב ו י). נתנו לו יין לנסך הסגן עומד על הקרן והסודרים בידו וכו׳ שחה לנסך והניף הסגן בסודרים (תמיד ז ג). אחד העובד ואחד הזובח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה (סנה׳ ז ו). האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד וכו׳ אנסך אלך ואנסך נלך וננסך (שם י). זיבח וקיטר וניסך בהעלמה אחת אינו חייב אלא אחת (ר׳ אמי, שבת עב:). בזמן שמנסכין יין על גבי המזבח פוקקין את השיתין (ריש לקיש, סוכ׳ מט:). הרוצה לנסך יין על גבי המזבח ימלא גרונן של תלמידי חכמים יין (ר׳ ברכיה, יומ׳ עא.).—ובסהמ״א: עמדו בבני האדם נביאי שקר ואמרו שהאל צוה ואמר להם עבדו כוכב פלוני או כל הכוכבים והקריבו לו ונסכו לו כך וכך ובנו לו היכל (רמב״ם, עבוד׳ כוכב׳ א ג).—וביחוד *נִסֵּךְ יין לעבודה זרה. ובהרחבה, הקדיש את היין לע״ז או עכו״ם שנגע ביין ועשהו עי״ז יין נֶסֶךְ: המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור (גיט׳ ה ד). בלשת עכו״ם שנכנסה לעיר בשעת שלום חביות פתוחות אסורות סתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות לפי שאין פנאי לנסך (ע״ז ה ו). גת שפקקה גוי מבפנים אסורה ומבחוץ מותרת שאי אפשר שלא היה שם שיפה אחת טלולה ונוגע בה ומנסך כל הבור (ירוש׳ שם ד ח).—ומצוי מאד במשמ׳ זו בסהמ״א: אין דורכין עם העכו״ם בגת שמא יגע בידו וינסך (רמב״ם, מאכ׳ אסור׳ יא יא). עכו״ם שנמצא עומד בצד הבור של יין אם יש לו מלוה על אותו היין הרי זה אסור מפני שלבו גם בו שולח ידו ומנסך (שם יב כה). ראובן שמכר לשמעון מרתף של יין שהיה לו בכפר וכו׳ ועתה בא גוי אנס על הכפר לשלול וירא המוכר שמא ינסך היין (תשו׳ הרא״ש, טוחו״מ רכה). שאנחנו נתנהג עם המשומדים כמו שנתנהג עם הגוים הגמורים וכו׳ כי מגעם ינסך היין ושחיטתם אסורה (רס״ע אבן דנאן, שאלה ע״ד האנוסים, חמדה גנוזה יד.).

—הפע׳, הִסִּיךְ, הִסִּכוּ, הֵסַךְ, הֵסִיךְ, אַסִּיךְ, יַסֵּךְ, וַיַּסִּיכוּ,—הִסִּיךְ נֶסֶךְ, יָצַק, כמו נָסַךְ: ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו מצבת אבן וַיַּסֵּךְ עליה נסך ויצק עליה שמן (בראש׳ לה יד). ונסכו רביעת ההין לכבש האחד בקדש הַסֵּךְ נסך שכר לייי׳ (במד׳ כח ז). ויקטר את עלתו ואת מנחתו וַיַּסֵּךְ את נסכו (מ״ב טז יג). הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש והנשים לשות בצק לעשות כונים למלכת השמים וְהַסֵּךְ נסכים לאלהים אחרים (ירמ׳ ז יח). ואת הבתים אשר קטרו על גגותיהם לבעל וְהִסִּכוּ[1]) נסכים לאלהים אחרים (שם לב כט). לקטר למלכת השמים וְהַסֵּיךְ[2]) לה נסכים (שם מד יז). ויראו כל גבעה רמה וכל עץ עבת ויזבחו שם את זבחיהם וכו׳ וַיַּסִּיכוּ שם את נסכיהם (יחז׳ כ כח).—ומים: ולא אבה לשתותם וַיַּסֵּךְ

---

[1]) כך בכ״י א״פ, הוצ׳ צוק״מ. ובספרי הדפו׳ הבא ניסוך המים.—[1]) בקצת ספרים והסיכו, מלא.—[2]) בקצת ספ״ם והסך, ובקצתם ולהסיך.

אתם לײ׳ (ש״ב כג טז). — ובמליצה: בל אַסִּיךְ נסכיהם מדם (תהל׳ טז ד).—והפעי׳ ״הִנְסִיךְ, במשמ׳ עשה נסיך: אנסיכה[1]) מלכי, לפניו בהתהלכי, אמצו בהמליכי, יאזור עוז וימלוך (ר״ה קליר, מוסף ה ר״ה, אנסיכה מלכי).

הָפעו׳, הֻסַּךְ, יֻסַּךְ, — הֻסַּךְ הנסך, שנסכו אותו: ועשית קערתיו וכפתיו וקשותיו ומנקיתיו אשר יֻסַּךְ בהן זהב טהור (שמות כה כט). ויעש את הכלים אשר על השלחן את קערתיו ואת כפתיו ואת מנקיתיו ואת הקשות אשר יֻסַּךְ בהן (שם לז טז).

—נתפ׳, *נִתְנַסֵּךְ,—כמו נִסַּךְ: אמר להם (ר׳ יהושע לפרושים) מפני מה אין אתם שותין יין אמרו לו נשתה יין שממנו היה מתנסך על גבי המזבח ועכשיו בטל (תוספת׳ סוט׳ טו יא). כמים המתנסכים ע״ג המזבח (פסח׳ כב.).—ובמשמ׳ נעשה יין נֶסֶךְ: גזל עבדים והזקינו וכו׳ יין ונתנסך תרומה ונטמאת (תוספת׳ ב״ק י ג). נתנסך הבור נתנסך הקילוח וכו׳ כשם שהבור מתנסך כך הקילוח מתנסך (ירוש׳ ע״ז ד ח).—ובסהמ״א: הורו גאוני המערב שאם נתערב ביין ישראל מעט דבש או מעט שאור הואיל ואינו ראוי למזבח הרי הוא כמבושל או כשכר ואינו מתנסך ומותר לשתותו עם העכו״ם (רמב״ם, מאכ׳ אסור׳ יא י). ראובן שמכר לשמעון מרתף של יין וכו׳ והמוכר טוען אם יתנסך יתנסך ברשותך כי מסרתי לך כבר המפתח ואין עלי אחריות אלא שבירת החבית ושפיכתה לכן אם יתנסך חייב אתה ליתן לי מעותי (תשו׳ הרא״ש, טוחו״מ רכה).

ב. נסך[2]), ממנו ב. נָסַךְ, מַסֵּכָה, מַסֶּכֶת.

ב. נָסַךְ, פ״י,—כמו אָרַג, נָסַךְ מסכה, אָרַג אֶרֶג, ובהשאלה חִבֵּל תחבולות: הוי בנים סוררים נאם יי׳ לעשות עצה ולא מני ולִנְסֹךְ מסכה ולא רוחי (ישעי׳ ל א). — ונסך מסכה על פלוני, גזר עליו גזר דין: והמסכה הנְּסוּכָה על כל הגוים (שם כה ז). — ובסהמ״א במשמ׳ הראשונה: וכן מסכת נסוכה שנטמאת בשעת האריג (רמב״ם, כלים כ טו).

הִפע׳, *הִסִּיךְ,—כמו נָסַךְ במשמ׳ אָרַג: אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע וכו׳ והטווה והמסיך[3]) והעושה שתי בתי נירין (שבת ז ב). המוסיך[1]) שלשה חוטין כתחילה הרי זה חייב (תוספת׳ שם ח-ט ב).

נֶסֶךְ, ס״ז, נֵסֶךְ, נֶסֶךְ, נִסְכִּי, נִסְכּוֹ, נִסְכָּהּ, נְסָכִים, נִסְכֵּיהֶם, נִסְכֵּיהֶם,—א) נֶסֶךְ יין וכיוצא בזה שיִסַּךְ אדם על המזבח עם הקרבן: ויסך עליה (על המצבה) נֶסֶךְ ויצק עליה שמן (ברא׳ לה יד). ועשרן סלת בלול בשמן כתית רבע ההין ונֵסֶךְ רביעת ההין יין (שמות כט מ). לא תעלו עליו קטרת זרה ועלה ומנחה ונֵסֶךְ לא תסכו עליו (שם ל ט). כמנחת הבקר וּכְנִסְכָּהּ תעשה לה (שם כט מא). אשה ליי׳ ריח ניחח ונסכה יין רביעת ההין (ויקר׳ כג יג). ומנחתם ונסכיהם אשה ריח ניחח ליי׳ (שם יח). להקריב אשה ליי׳ עלה ומנחה זבח וּנְסָכִים דבר יום ביומו (שם לז). ועשה הכהן את מנחתו ואת נִסְכּוֹ (במד׳ ו יז). ויין לַנֶּסֶךְ רביעית ההין תעשה על העלה (שם טו ה). ויין תקריב לַנֶּסֶךְ חצי ההין (שם י). כמנחת הבקר וּכְנִסְכּוֹ תעשה (שם כח ח). מלבד עלת התמיד מנחתה וּנְסָכֶיהָ (שם כט לא). מלבד עלת התמיד ומנחתה וּנְסָכָהּ (שם לח). ויקטר את עלתו ואת מנחתו ויסך את נִסְכּוֹ (מ״ב יו יג). הכרת מנחה ונֶסֶךְ מבית יי׳ (יוא׳ א ט). לעשות כונים למלכת השמים והסך נְסָכִים לאלהים אחרים (ירמ׳ ז יח). ועל הנשיא יהיה העולות והמנחה וְהַנֵּסֶךְ בחגים ובחדשים ובשבתות (יחזק׳ מה יז). ויסיכו שם את נִסְכֵּיהֶם (שם כ כח).—קשות הַנָּסֶךְ, הכלים שבהם נסכים הנסך: ואת המנקית ואת קשות הַנָּסֶךְ ולחם התמיד עליו יהיה (במד׳ ד ז).—ומצוי בתו״מ: בא הכתוב לחלק בין נסכי כבש לנסכי איל שהיה בדין בן בקר טעון נסכים ובן הצאן טעון נסכים אם למדתי שלא חלקה תורה בין נסכי עגל לנסכי שור כך לא תחלק בין נסכי כבש לנסכי איל (ספרי במד׳ קז). שאדם מביא זבחו היום ונסכיו לאחר עשרים יום (תוספת׳ זבח׳ ה א). הכבש הבא עם העומר אעפ״י שמנחתו כפולה לא היו נסכיו כפולין (מנח׳ ט ד). הרי עלי שור יביא הוא ונסכיו במנה עגל יביא הוא ונסכיו בחמש איל יביא הוא ונסכיו בשתים כבש יביא הוא ונסכיו בסלע (שם יג ח).—ובפרט *יין נֶסֶךְ, יין שחשב עליו עכו״ם לנסכו לע״ז, או רק נגע בו ועשהו עי״ז יין נסך ולפי דיני התלמוד אסור ליהודי לשתותו: לוקחין גת בעוטה מן העכו״ם אעפ״י שהוא נוטל בידו ונותן לתפוח ואינו נעשה יין נסך עד שירד לבור (ע״ז ד ח). יין נסך אסור ואוסר בכל

—[1]) וכבר טען על זה ראב״ע, עי׳ בפרושו לקהלת ה.

[2]) בערבי׳ نسج a).

[3]) כך במדב״מ, וכך ברב כ״י. ובכ״י א״פ ובמשנ׳ ברב הספרים מיסך, כאלו היה מן סכך, אך גרסת מדב״מ יותר נכונה.—[1]) כך בכ״י א״פ, הוצ׳ צוק״מ, כאלו היה השרש יסך. ובספרי הדפו׳ המיסך.

a) نسج

שהוא (שם ה ח). גר וגוי שירשו את אביהם גוי יכול הוא לומר לו טול אתה עבודה זרה ואני מעות אתה יין נ ס ך [1]) ואני פירות (דמאי ו י). אין מדקדקין ביין נ ס ך (ר׳ יהודה, ירוש׳ סנה׳ ד ח).—ב) פֶּסֶל נסוך מכסף וזהב וכדומ׳, gegoss. Bild ; image fondue ; molten image : נבער כל אדם מדעת הביש כל צורף מפסל כי שקר נִסְכּוֹ ולא רוח בם (ירמ׳ י יד). הן כלם און אפס מעשיהם רוח ותהו נִסְכֵּיהֶם (ישע׳ מא כט). ואגיד לך מאז בטרם תבוא השמעתיך פן תאמר עצבי עשם ופסלי וְנִסְכִּי צום (שם מח ה).

---

[1]) כך בכ״י, וכך במשנ׳ שבגמ׳ ירוש׳. ובנוסח׳ הדפו׳ אין המלת נסך.

תם כרך שביעי

6879

Wert
Bookbinding
Grantville, PA
2018
"We're Quality Bound"